

కర్మ యోగం

విచారణ

మను స్మృతి

సదాశివ సమారంభాం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

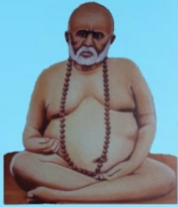

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

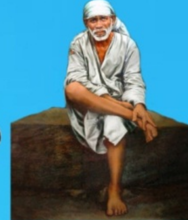
అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre
Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit, TTD,Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900 | 1901-1910 | 1911-1920 | 1921-1930 | 1931-1940 | 1941-1950 | 1951-

Subject

Astrophysics | Biology | Chemistry | Education | Law | Mathematics | Mythology | Religion | For more subjects...

Language

Sanskrit | English | Bengali | Hindi | Kannada | Marathi | Tamil | Telugu | Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, ఓజసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీరస్తు.

మనుస్మృతి విషయానుక్రమణిక.

మనుస్మృతివిషయానుక్రమణిక ముగిసెను-

శ్రీరస్తు.

శ్రీదుర్గాయై నమః.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపిక.

కృత్యాది.

శ్రీనందాలయ మంగళేజమున భా సిల్లఁ యశోదాత్మసం। తానంబై వసుదేవసంతతి ప్రవృద్ధంబౌటకుఁ వ్యాజమై। సానందంబుగ వింధ్యపై వెలయు దుర్గాంబామహాదేవి భ। క్తానందక్షితిపాలమౌళికి నభీష్టాళిఁ దయఁ గూర్చుతఁ॥ (సీ) అప్రతిమోజ్వల మంత మొప్పింపవిత్తులకట్టనాకమండలువు దనర। నొకచెయిమ్మోనయింతయు గుణాఢ్యయదికై వసంబయ్యె ననదిశూలంబు గాలినసురుల దుళింపగ నమరులఁ బెంపనా శక్తియేయనకయి శక్తి మెరయ। నింతయు బ్రోవ నాకేకచక్రంబన కరమునచక్రంబు మెరయుచుండ। నరులదంపగ నొంపగ నంప ముసల।వజ్రములునసిదగమాతృవర్గమనిశ। మాయురైశ్వర్య జయసంప దభయ భోగ। విభవములబ్రోచు నానందవిభువరులను॥ (సీ) ఏవెల్గురేవెల్గు నెనసి వెన్నెలగాచి యమృతంబునోషధు లందునించు। నేకరంబఖిలైక భీకరంబగుదమం బణచిసాఫల్యంబు నతులకిడు। నేరశ్మిపర్జన్యాధైరసాత్మకతవర్షంబున నాప్యాయనంబొనరుఁ। నేతేజముగుణత్రయీమయం బజ హరి హరత గావించు సర్గాదికముల। నట్టిచిద్రూపతేజోమయాదిశక్తి। ద్విజవరోపాస్యమాన సావిత్రికరుణ।నభిమతములిచ్చు గావుత నహరహంబు। శ్రీమదానందగజపతి క్షితిపతులకు॥ (గీ) అలగణేశ్వరిసిజదండ హస్తయగుచు। విఘ్నములడంచు గావుత వివిధమౌని।బృందబృందారకాద్యాది వందనీయ। శ్రీమదానందగజపతి క్షితిపకృతుల॥ (సీ)మన్వత్రికశ్యప మౌద్గలక్రతుభరద్వాజ బృహస్పతిదక్షవిష్ణు। కాత్యాయనవ్యాసగౌతమగాలవశాతాతపవసిష్ఠ శంఖలిఖిత। యాజ్ఞవల్క్యపరాశరాంగిరోదేవలజాబాలి నారదగోబిలభృగు। కణ్వసనందనాగస్త్యసంవర్తక వత్సకుత్సపులస్త్య వామదేవ। పులహయమభృగుముఖ్యుల పూర్వమునుల। స్మృత్యుపస్మృ

తికారుల సత్యఘనుల నుపపురాణ మహాపురాణోక్తిచతురు । లనుభజింతును ధ
ర్మశీలప్రదులను॥ (గీ) విబుధసంసేవ్యమానమౌ వేదశాస్త్ర। తత్త్వము నెఱుంగక
యెస్వమతంబుకంటె। నన్యమత మెక్కుడనియు భయము నెఱుంగ। సట్టివారలబాఁ
ధింతునవలజనక॥ (వ) అని యిష్టదేవతావందన పూర్వకంబుగా నఖిలస్మృ
తిపురాణరచనా ధురంధరులగు మహామౌనివరులం గొనియాడి తద్విరుద్ధోక్తి ప్ర
వీణులగు బ్రాణులస్విడరాడి ప్రాచీనార్వాచీనవిద్వదనుగ్రహంబున ధర్మతత్త్వ జి
జ్ఞాసంజేసి యేదేని యొకట స్మృతిని యథామతిగా బరిశీలించి యొకగ్రంథ
బానపఱుదలచియుండునంత॥ (సీ) చండప్రతాపశుష్య ద్విషజ్జీవనప్రతతులినా
న్వయోద్భవత దెలుప । సర్వసర్వంసహా చక్రధురంధరత్వము నిజగజపతిత్వమును
దెలుప।బాహాసిశిఖిశిఖా భస్మీభవద్దుష్టపటలిద్విశేషార్ణసి పదత దెలుప । ననుపమ
సింహాసంహననతావైఖరికాతర్ణస్వరాప్పరాంకతను దెలుప । నఖిలరాజన్యలో
కజయంబనన్య।మన్నెసుల్తాన్బిరుద మహామహిమ దెలుప । నలరుశ్రీమత్కళింగసిం
హాసనాధి।రాజ్యశుభశాలిశ్యామనందరాజమౌళి॥ (సీ) సంస్కృతాంధ్రాదిభాషా
షట్కవితావిరచనావిలాసవత్ప్రతిభ దనర । నఖిలపురాణేతిహాసాగమస్మృ
తి పద్ధతివివరణ ప్రౌఢిమెరయ । సంగీతసాహిత్య సరసనూతననూత్న కల్పనా
చాతురీగరిమ వెలయ । వేదవేదాంతాంగ విద్యావిశేషార్థ తత్వనిర్ణయ సము
త్సాహ మెప్ప । శమదమార్జవసత్య శౌచక్షమాద। యానిరాలస్యతాసునయా
ది దైవ । సంపదుజ్జ్వలశేముషీసంప్రయోగ । మహిమనొప్పునానందక్షమావిభుం
డు॥ (మ) నను ప్రేమన్ గని యానతిచ్చిరిటు లానందంబమందంబుగా । ఘనమౌ
రీతి మహాపురాణ వరమార్కండేయకౌర్మద్వయం । బునుమన్మాతృపితృప్రమో
దమునకై మున్మిశ్రవాగ్గద్యపద్యనిబంధంబులుగా రచించితిరిలన్ తత్తత్కృతుల్ రా
జిలన్॥ (గీ) అస్మదంకితముగ మామకాభిలషిత । రీతినొకగ్రంథమొనరించు ప్రీ
తినుంటి । రదిమనుస్మృతివివరణమాంధ్రభాష। చేరచింపు డెల్లరును హర్షించున
ట్లు ॥ (వ) అని దయారసంబు వెల్లివిరియ నానతిచ్చి మేధాతిథిగోవిందరా
జ కుల్లూకభట్ట నందన రామచంద్ర రాఘవేంద్రకృతవ్యాఖ్యాషట్క సహితంబు
గా ముద్రితంబగు పుస్తకంబనుగ్రహపూర్వకంబుగా దయచేసి తత్తద్వ్యా
ఖ్యాత్రభిప్రాయంబుల నరసియథోక్తంబుగా సకల వైదిక లౌకిక ధర్మంబుల
నెల్లరకుం దెల్లంబుగా ద్రిలింగభాషచే రచింపు డిదియస్మదభిప్రాయంబని యా

జ్ఞాపించుటయు నేను నానందకందళితాంతరంగుం[illegible]ద్యద్విభూతిమదిత్యాది భగవదుక్తిజ్ఞాపిత పరమేశ్వరతేజోవిశేషావతారస్వరూపులగు శ్రీమన్మహాప్రభువులు సత్యసంకల్పులుగావున తదీయాజ్ఞయే సర్వంబు నెరవేర్పంగలదని నిర్భరంబుగా నంగీకరించి మేధాతిథిప్రముఖులవ్యాఖ్యానంబులందు సముజ్జ్వలంబై బహుశ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసాగమవచనంబులచే మనూక్తిగూఢార్థంబులఁ జేటపరచుచు విస్పష్టంబుగానుండుటంజేసి యాధునికులగువిద్వాంసులు దేనిముఖ్యంబుగా గ్రహించిరట్టికుల్లూకభట్టీయంబు ప్రధానంబుగాఁగొని సందేహంబులు వివరించునెడల నితరవ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయంబులతోడం దత్తదుదాహృతశ్రుతిస్మృత్యాదులతాత్పర్యనిరూపణయుక్తంబుగా నాంధ్రమన్వర్థదీపికాఖ్యయగు వ్యాఖ్యయథామతిగా రచించ నంగీకరించి కృతీశ్వరులగు నిమ్మహామహీమండలేశ్వరుల వంశావతారవర్ణనంబుసంపూర్ణంబుగా మార్కండేయపురాణాది కృత్యాదులందు వివరించియుండుటంజేసి గ్రంథముఖలక్షణంబుగా నిందు నెల్లవారలకుం దేటతెల్లంబుగా వచనరచనావిశేషంబున సంగ్రహరూపంబుగా తద్వంశానుచరితంబు దురితంబునడంచుఁగావుతయని యభివర్ణించెద - మున్ను మహాప్రళయాంతంబునదికాలాదినిరూపణంబు జేయరాకుండ కేవలతమోమయంబగుచో సచ్చిదానందాద్యుపనిషదుక్తలక్షణంబుల నప్రమేయంబగు చిన్మాత్రంబువలన ననిర్వాచ్యమహిమంజేసి త్రిగుణాత్మికయగు చిచ్ఛక్తిశన తేజోవిశేషంబుచే దమంబు నడంచుచు మహాలక్ష్మి యావిర్భవించి స్వకీయసత్వతమోగుణప్రాదుర్భూత శక్తిద్వయంబుతో దానునుంగూడ సృజించి సశ్వేతరక్తనీలాంగులగు మువ్వేలుపులును సృష్టిస్థితిలయంబులంజేయుచుండ నంత కొంతకాలంబునకు పద్మకల్పాంతంబున నారాయణుని నాభికమలంబున ప్రకటితుండగునట్టి బ్రహ్మమానసపుత్రులలో మరీచికి కశ్యపుడావిర్భవించె నతనికదితియందు వరంబునంజేసి వివస్వంతుండు మార్తాండుండనబ్రభవిల్లె నతనికి వైవస్వతుండుబుట్టి మన్వంతరాధిపతియై యిక్ష్వాకుం గనియె నతనికి నూర్వురుపుత్రులావిర్భవించి బహ్వన్వయకర్తలైరందు కుక్షియనురాజువంశంబున హరిశ్చంద్రసగరదిలీప భగీరథకకుత్స్థరఘు దశరథరామచంద్రకుశాదులనన్యసామాన్యలోకోత్తర ప్రతాపతపోయజ్ఞదాన ప్రజాపాలనాది కృత్యంబుల నిత్యంబగు ప్రతిష్ఠనలరిరట్టి రాజవంశపరంపరమను నిర్మితంబగు నయోధ్యాపురంబు రాజధానిగా నేలుచుండె రంత నొకకాలంబున నేదేనికారణంబు

స నయోధ్యానిలయులు[illegible]పుర సింహాసనాధీశ్వరులై దానశాస్త్రంబుల ననుప
మానంబుగాధరాపరిపాలనంబు జేయుచు నొకకాలంబున నయ్యుదయ పురాధీ
శ్వరులలో విజయభూపతియను రాజేంద్రుండు జయయాత్ర నంగీకరించి సకల
భూమండలాధీశ్వరుల నిజవిక్రమంబునంగెలిచి తనవశంబుగా జేయుచు దక్షిణదేశం
బునకే తెంచి యందు విజయనగరంబనుపురంబు తనపేరనిర్మింపంజేసి యెల్లవా
రలకుం దెలియబడుటంజేసి బుద్ధవర్మయను నామాంతరంబున సుప్రసిద్ధుండై ప్ర
కాశించె తదనంతరంబున మాధవవర్మ తత్పురంబేలుచు యుద్ధయాత్రామార్గం
బున కృష్ణాతీరంబునకే తెంచి యచ్చట బెజవాడ కనకదుర్గనుపాసించి తదనుగ్ర
హంబున సువర్ణవర్షంబుగురిపించి స్వవంశ్యుల కవిచ్ఛిన్నరాజ్యాధిపత్యంబు గ
లుగునట్లుగా వరంబులంగొనియె నతనికుమారుండు కుమారుండునుంబోలె శక్తి
సంపన్నుండగు దేవవర్మ ప్రభుత్వంబు నంగీకరించె నతనిభార్యయగు మైలమాంబ
యందు జీకరభీముండుదయించి భూపరిపాలనంబొనర్చె నతండు బిడుగునడిదం
బునసరికె నతనికి నమలరాజుకొమరుండయ్యె నతనికి తమ్మిరాజుబుట్టె నవ్వీరునకు
రాచిరాజావిర్భవించి మన్నెసుల్తానను బిరుదునరుదుగాబడసె నాజెట్టిబిరుదు
నకు తమ్మిరాజుబొడమె నతండు గజపతిబిరుదాంకుండయ్యె నివ్విరోధిభంజకున
కుతిప్పభూపాలుండు జనించె నాప్రతాపనిధికి కృష్ణభూపాలుండు జన్మించె నా
రాజేంద్రునకు పెదజగన్నాథరాజుదయించె నాధరానేతకు కృష్ణభూపాలుండు
సూనుండై పొట్నూరుదుర్గాధీశుంజయించి తద్రాజ్యంబు నాక్రమించె నతనినం
దనుండన్నమరాజుకు మిలకోటబెట్టించి యందునివసించె నతనికపత్యంబై కృష్ణధ
రాధీశ్వరుండు ధర్మమార్గంబున ప్రజాపాలనంబొనర్చె నతనికి చంద్రసూర్యు
లుంబోలె వేంకటరాజు నానందరాజుననుకుమారద్వయం బుత్పన్నంబయ్యె నరె
దు వేంకటరాజు వేంకటరాజపురమని తనపేరుబెట్టి కొత్తామగ్రహారంబొనర్చె న
తనికి సీతారామచంద్రుండును నానందరాజునకు విజయరామభూమీంద్రుండును
బ్రభవిల్లిరందు సీతారామచంద్రుండు తనస్నానజలంబుదానంబుజేయించి కుష్ఠ
రోగంబుమాన్పించె నితండు తనతనయుడగు నానందమహారాజునుభ్రాతృపుత్రుం
డగు విజయరామభూపతికప్పగించె నతండు తనపేరనీవిజయనగరంబు నిర్మింపంజే
సి దుర్గంబుగట్టించి బొబ్బిలినృపాలురంగాలువురికనిచి యాయుద్ధోపహతుండై
హరింజేరె నంతనానందరాజేంద్రుండు బాలుండయ్యు నేలనేలకృతాభిషేకుండై జ

స్యంబున నన్యరాజన్యులబిలుకుమార్చి కృష్ణానదీపర్యంతంబుభూమినాక్రమించి జ
య స్తంభంబులనాటించె నటపై నేతద్వంశ్యుండగు రామభద్రిరాజతనయుండైన
విజయరామగజపతిరాజు మహారాజై విజయనగరసింహాసనంబలంకరించి వైష్ణవ
ధర్మంబునవలంబించి మహాయోగీంద్రుండునుంబోలె దూరదృష్టి దూరశ్రవణాదిమ
హిమలంబ్రకటింపుచు నిజభుజప్రతాపంబునకు దనద్వైమాత్రియుండగు సీతా
రామరాజేంద్రుని విక్రమంబుదోడుగా కటకమహానదీకృష్ణామధ్య భూమండలాధి
పతులచే కప్పంబులుగొనుచు శ్రీమన్నారాయణగజపతీంద్రులం బుత్రులుగాబడసి
వైకుంఠంబునకుం జనియె నట భగవదవతారసదృశదాన క్షాత్రాది గుణగరిష్ఠుం
డగు నారాయణగజపతిరాజ మహారాజశ్రేష్ఠుండు పట్టాభిషిక్తుండై ప్రాచీనమహా
రాజకృతాగ్రహారంబులతో స్వకృతానేకాగ్రహారంబులుగలయ నగ్రహారసప్తశ
తింబరిపాలించుచు తనకు శ్రీవిజయరామ గజపతిరాజ మహారాజవరేణ్యులుత్ప
న్నులైనం బుత్రముఖదర్శనంబున పితృఋణవిముక్తింగాంచనయ్యెనని స్వరాజ్యం
బు సర్వాధికారులకప్పగించి ధర్మపత్నీసహితంబుగా వారణాసికింజని యందు త్త
ర దేశాధీశ్వరులగు మహారాజులచే సర్వోత్కృష్టసత్కారంబులువడసి వయసరా
యప్రముఖహూణాధికారుల మైత్రిన్వెలుంగు నిజప్రభావంబుజ్వలంబై దగమహా
యోగిఛందంబునం జిరకాలంబాక్షేత్రింబున వసియించి మణికర్ణికయందధోదద
కంబుల దేహత్యాగంబొనర్చి బ్రహ్మానందంబునొందె ననంతరంబున స్వపరివారం
బుతో శ్రీవిజయరామ గజపతిరాజ మహారాజబిడౌజులు నిజరాజధానికేతెంచి వి
జయనగరసింహాసనాధీశ్వరులై ధర్మంబున బ్రజాపాలనంబుజేయుచు ధనంబుఘ
నంబుగా సంచయంబొనర్చి సత్పాత్రంబుల వినియోగంబుగావించుచు సర్వజన
బాధకంబులగు వ్యాఘ్రింబుల సప్తశతింబరిమార్చి లోకహితంబాచరించి సాం
గంబుగా చతుర్వేదశాస్త్ర కావ్యనాటకాలంకార స్మృతిప్రముఖ సంస్కృతవి
ద్యాపాఠశాలలను హూణభాషా వృద్ధికరంబుగా ననేకస్థలంబుల స్కూళ్లనుబా
లికాపాఠశాలలను గల్పించి విద్యాభివృద్ధిగావించుచు సర్వాధికారులగు వయసరా
య ప్రభృతులతో నాగమన ప్రత్యాగమనాదులచే సత్కారంబులనొందుచు విజ
యనీ మహాదేవీపుత్రు లేగేశంబున కేతెంచునప్పుడు తత్సమాగమవైభవం బనన్య
సామాన్యంబుగా స్వాస్థ్యాన స్వతంత్రరాజన్యప్రాప్యంబు నాత్మనామాంకితంబు
నత్యంత ప్రతిష్ఠావహంబునగు నొక బంగరుబిళ్ళ నతండొసంగి మిత్రులకానందం

బును [యోధ్యాపిల… రుపపుర] శత్రువులకత్యంత వ్య[illegible]యం గానమూల్యఖడ్గనాళికాంగుళీయక స్వకుటుంబ ప్రతికృత్యాద్యనేక వస్త్రాపధాపూర్వకంబుగా త్రయోదశసంఖ్యాక శతఘ్నీధ్వనిసహిత సర్వసభాప్రవేశరూపమర్యాదనొంది రూపౌదార్యప్రతాపవిద్యా యశశ్చాతుర్యక్షమాసత్యవిక్రమాదుల ననురూపులును వంశకర్తలునగు పుత్రులంగని నిజరాజ్యంబు పూజ్యంబుగా చిరకాలంబేలిరి తదనంతరంబున తత్తనయులగు శ్రీమదానంద గజపతిరాజ మహారాజేంద్రులు సంధివిగ్రహాది రాజకార్యంబులు స్వకీయ తేజోవిశేషమహిమచే నెరవేరుచుండ సకల విద్యాతత్వనిరూపణనిరుపమానందరసానుభవోల్లాసంబున కాలంబున కమూల్యత్వంబుఘటించుచు ప్రతివసంతశరదాగమంబుల నూత్నంబులగు కృతులనర్పించు విద్వద్వరులను నిరుపమానంబులగు సన్మానంబులదనుపుచు తదాశీర్వచనప్రభావంబున దినదినప్రవర్ధమాన రాజ్యలక్ష్మీనిర్వాహఖర్వ ప్రతాపయశః పుత్రపౌత్రాయురారోగ్యసిద్ధి సమృద్ధులాచంద్రార్కంబుగా వెలయ నలరుచుండి రమ్మహారాజరాజేంద్రుల కభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూనిన యాంధ్రమన్వర్థ దీపికాఖ్యయగు వ్యాఖ్యకు ప్రారంభం బెట్టులనిన॥ ❋

శుభమస్తు.

శ్రీగణేశాయనమః.

మనుస్మృతి * ప్రథమాధ్యాయము.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహితము.

శ్లో॥ స్వయంభువే నమస్కృత్య బ్రహ్మణేఽమిత తేజసే। మను
ప్రణీతా న్వివిధా న్ధర్మా న్వక్ష్యామి శాశ్వతాన్॥ *

టీక.—అమితమైన తేజస్సుగలిగినట్టిన్ని తనంతట దానావిర్భవించిన బ్రహ్మకొఱకు నమస్కరించి బ్రాహ్మణాది వర్ణములయొక్క నానావిధములైనట్టిన్ని శాశ్వతములనగ కల్పాంతరములనుంచి నడుచుచున్నట్టిన్ని మనువుచే జెప్పబడినధర్మములను జెప్పగలనని మంగళార్థమై ఈశ్లోకమును భృగుశిష్యుడుపఠించెనని గోవిందరాజ సర్వజ్ఞనారాయణరాఘవానందులు వ్యాఖ్యానమును జేసిరి- కుల్లూకభట్టుమొదలగువారు - మనుమేకాగ్రమాసీనమనుశ్లోకము మొదటిమనుశబ్దము మంగళకరమైనదని వ్యాఖ్యానమును జేసిరి - ఈశ్లోకము వీరువ్రాయలేదు.

మూ॥ మనుమేకాగ్రమాసీన మభిగమ్య మహర్షయః। ప్రతిపూ
జ్య యథాన్యాయ మిదంవచన మబ్రువన్॥ ౧॥

టీక.—ఈమానవధర్మశాస్త్రమందు మనుమేకాగ్రమాసీనమనునదిమొదలుకొని శ్రూయతామనుశ్లోకమువఱకుగల నాలుగుశ్లోకములచే మహర్షులుగావించిన ధర్మ విషయకమగు ప్రశ్నయందు పండితుల ప్రవృత్తికి నుపయోగించునట్టి విషయసంబంధప్రయోజనములు వచింపబడియె - నందువిషయము-ధర్మము- ప్రత్యక్షానుమానోపమాన ప్రమాణములకుదూరమై - స్వర్గమోక్షాదులకు సాధనమగుధర్మము - శాస్త్రముచేతనే తెలియందగునది గావున ధర్మముతోగూడ వచనసందర్భరూపమగు మానవశాస్త్రమునకు ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదకరూపముసంబంధము - శాస్త్రముప్రతిపాదకము ధర్మముప్రతిపాద్యము - స్వర్గమోక్షాదులు ధర్మాధీనములుగావున నదియె ప్రయోజనము- దీనియందైతె ప

వ నయోధ్యాయిలయులు...సపుర సి...

త్న్యాగమాదికామవృత్త్యర్థంబునుం జెప్పబడియున్న దదియును ఋతుకాల మతిక్రమించకుండ భార్యనుబొందవలయుననియు స్వదారయందే నిరతుండుగా వలయునను నియమములుండుటచే నాకామంబును ధర్మమే యగుచున్నది - ఇటులనే యర్థార్జనవిషయంబునుంగల దదియు నొక్కొక్క గింజచొప్పునగాని ధాన్యపు వెన్నులుగాని యేరికొనుమను మొదలగు నియమములుండుటచే నిదియును ధర్మమేయగుచున్నది - మోక్షమున కుపాయముగా నిందు జెప్పబడిన యాత్మజ్ఞానంబును ధర్మమే కావున ధర్మవిషయత్వమున్ను మోక్షోపదేశకత్వమున్ను దీనికి సిద్ధమే యోగ్యులగు శిష్టులు పరిగ్రహించుటవలనను వేదమందు బ్రశంస కెక్కుటవలనను- వేదము మూలముగాగలవి గావున పౌరుషేయములైనప్పటికిని మనువాక్యములు ప్రమాణములు.

శ్రు॥ మనుర్వై యత్కించి దవదత్తద్భేషజం ॥ మనువుకొంచమైన నేమిజెప్పెనో యది యౌషధమని ఛాందోగ్యబ్రాహ్మణమందును. వేదార్థోపనిబంధృత్వాత్ప్రాధాన్యంహి మనోస్స్మృతం। మన్వర్థవిపరీతాతు యాస్మృతిస్సానశస్యతే । తావచ్ఛాస్త్రాణి శోభంతే తర్కవ్యాకరణానిచ । ధర్మార్థమోక్షోపదేష్టా మనుర్యావన్నదృశ్యతే ॥ వేదార్థమునుసంగ్రహించి చెప్పుటవలన నీమనుస్మృతిస్మృతులలో ప్రధానము గావుననే మనుశాస్త్రార్థమునకు విపరీతముగ నుండిన స్మృతిబ్రశస్తముగాదు ధర్మార్థకామమోక్షముల నుపదేశించు మనుశాస్త్రమునుజూచు దనుకనే తర్కవ్యాకరణాదిశాస్త్రంబులు శోభించునని బృహస్పతిస్మృతియందునుం జెప్పబడియె ॥ మరియు ॥ శ్లో ॥ పురాణం మానవోధర్మస్సాంగోవేద శ్చికిత్సితం । ఆజ్ఞాసిద్ధానిచత్వారి నహంతవ్యాని హేతుభిః ॥ పురాణములు - మానవధర్మము - సాంగమగు వేదము - చికిత్సాశాస్త్రంబు - నీనాలుగు నాజ్ఞాసిద్ధంబులు గావున హేతువాదములచే గొట్టదగవని మహాభారతమందు జెప్పబడియె నదియును విరోధిబౌద్ధాదితర్కములచే నని తెలియవలయు మీమాంసాదితర్కం బనుకూలమే గావున నిది బ్రవర్తింపజేయందగు నట్లు గావుననే॥ శ్లో॥ ఆర్షం ధర్మోపదేశంచ సమ్యక్ఛాస్త్రావిరోధినా । యస్తర్కేణాను సంధత్తే సధర్మం వేదనేతరః ॥ ఆర్షమనగా వేదమును ధర్మశాస్త్రమును సచ్ఛాస్త్రావిరోధియగు తర్కంబుచే నెవ్వండనుసంధించు నతండే ధర్మంబెరింగినవా డితరుం డెరుగడని ముందు జెప్పగలదు సకలవేదార్థ మననంబువలన మనువ్యాఖ్యాన

ను నిర్వచనంబున నగుమనుశబ్దమీ గ్రంథంబుమొదలనుండుట మంగళార్థమగుచు న్నది పరమాత్ముండీ సంసారస్థితికై సర్వజ్ఞత్వ సర్వైశ్వర్యాదిసంపన్నుండగుమ నువై ప్రాదుర్భవించెంగావున నీమనునామంబు మంగళాతిశయద్యోతకంబై యొ ప్పెఁ గావుననే॥ శ్లో ॥ "ఏనమేకేవదంత్యగ్నిం మనుమన్యే ప్రజాపతిం॥" ఇతనిని గొందఱగ్నినిగానున్ను కొందఱుసృష్టికర్తయగు మనువునుగానున్ను ముందుజెప్పఁగలరు స్వస్థచిత్తుండును సుఖోపవిష్టుండునగు స్వాయంభువమనువునుగూర్చి మహార్షు లభిముఖముగాజని యతనిచే కుశలప్రశ్నాసనదానాదులచే సత్కరించఁబడిన పిమ్మ ట నతనిని వారుబూజించి న్యాయముదప్పకుండ ననఁగా॥ శ్లో ॥ "నాపృష్టః కస్యచి ద్బ్రూయాన్నచాన్యాయేనపృచ్ఛతః॥" అడగనివానికిని నన్యాయముగా నడిగినవా నికిని ధర్మమునుజెప్పవలదనియుండుటచే బ్రణతిభక్తిశ్రద్ధావినయాదులతో నీవక్ష్య మాణప్రకారమగు వచనమునుబలికిరి॥ ౧॥

మూ ॥ భగవన్సర్వవర్ణానాం యథావదనుపూర్వశః । అంత
రప్రభవానాంచ ధర్మాన్నోవక్తుమర్హసి॥ ౨॥

ఏమని యడిగిరనిన ॥ ఓషడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడా ఇది భగవన్నను సంబోధనక ర్థము షడ్గుణములనగా నైశ్వర్యము పరాక్రమము యశస్సు సంపత్తియు జ్ఞాన ము వైరాగ్యము నీయాఱు నెవనికి పూర్ణముగ గలుగునతఁడు భగవంతుడనబడు ను గావున నట్లతని నభిముఖునిగాజేసికొని బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రవర్ణ ములకును సంకరజాతులకు నెవనికేది ధర్మమోయన నాశ్రమధర్మంబులుగూడ న దిక్రమంబుగ జాతకర్మంబు నాపిమ్మట నామకరణంబు నిట్లాధర్మముల నెల్ల మాకు జెప్పుటకు నీవతగుదువు॥ ౨॥

వ్రీతి ప్రమాలము.

జరాయుజాం డజానాంచ తథా సంస్వేదజోద్భిదాం।
భూతగ్రామస్య సర్వస్య ప్రభవం ప్రళయంతథా ॥ ౧ ॥
ఆచారాంశ్చైవ సర్వేషాం కార్యాకార్య వినిర్ణయం ।
యథాకాలం యథాయోగం వక్తుమర్హస్యశేషతః॥ ౨॥

ఈరెండుశ్లోకములకును నందనుడును రామచంద్రుడునువ్రాసి వ్యాఖ్యజేసిరి-ఈ

ల్లూకభట్టు మొదలగువారు వ్రాయనేలేదు జరాయుజాది చతుర్విధంబగు భూత జాతములన్నిటియొక్క సంభవప్రళయములనున్ను ఆప్రకారముగానెల్లరియొక్క యాచారములనున్ను తత్తత్కాలమును యథాయోగముగ వచించుటకు తగుదువు॥ ౨॥

మూ॥ త్వమేకోహ్యస్యసర్వస్య విధానస్య స్వయంభువః। అచిం
త్యస్యాప్రమేయస్య కార్యతత్త్వార్థవిత్ప్రభో॥ ౩॥

సకలధర్మములను జెప్పుట కతండే యోగ్యుండెట్లయ్యెననిన ఓ ప్రభువా యనగా- ధర్మాధర్మముల నేర్పరుపసమర్థుండా - ఏదికారణంబున నీవొక్కరుండవే - యీప్రత్యక్షంబుగ వినబడుచున్నట్టియు స్మృత్యాదులచే నూహించదగినట్టియు పురుషులచే రచించబడక స్వయంవ్యక్తమయినట్టియు బహుశాఖలుగలిగి వేర్వేరుగ నుండుటవలన నింతయని యూహింప శక్యముగానట్టియు - మీమాంసాది న్యాయాపేక్షలేకుండం దెలియరాని నిరూపణము గలిగినట్టియు దేనిచే నగ్నిహోత్రాదికర్మములు విధించబడునో యదివిధానమనబడు- నదియ వేదంబట్టి వేదసంబంధమగు కార్యమనగా జేయదగిన యగ్నిష్టోమాదికము- తత్వమనగా॥ శ్రు॥ "సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ"యని కాలత్రయమందు నేకరీతిగ- బాధలేకుండునది-స్వయముగా బ్రకాశించునదియు- నన్నిచోటుల నెల్లకాలమును పూర్ణముగ కొసలేకనుండునది- బ్రహ్మంబనిదెల్పు- సకలోపనిషత్తత్వమునున్ను- అనగా- వేదముదెలుపనన్నిటిని నీవొక్కడవ యెరుంగుదువదిగాన నీవమాకు ధర్మమును దెల్పుమనిబుషులడిగిరి- యీశ్లోకమందు- కార్యతత్వమనుచో- కర్మమీమాంసావాసనచే- శ్రుతియొక్క కార్యమనేడి- తత్వమనగా వేదార్థమని మేధాతిథియను వ్యాఖ్యాతవ్రాసె - నదికాదు - వేదములు బ్రహ్మవిషయ మయిన్ని ప్రమాణములుగా - నంగీకరించుటవలెనని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను॥ ౩॥

మూ॥ సతైఃపృష్ట స్తథాసమ్య గమితౌజామహాత్మభిః। ప్రత్యువా
చార్చ్యతాన్ సర్వా న్మహర్షీం ఛ్రూయతామితి॥ ౪॥

ఆమనువు - జ్ఞానమందును-తత్వమును చెప్పడమందున పారమైనసామర్థ్యముగలవాడు గావుననే - మహాత్ములగునామహర్షులచే- నట్లుదాను భక్తియు

క్తముగనమగబడినవారైౖ-యమ్మహామునులందరికిని సత్కరించి వినుండని-యుపక్రమించివచించెను - ధర్మోపదేశంబు-సత్కారపూర్వకంబుగ- జేయందగునని-ఫలితార్థము-మనువు దా జెప్పినగ్రంథములో - నామనువు చెప్పెనని యన్యప్రణీతమగునట్లనుట యుక్తముగాదు - నేనుజెప్పెదనని యుండవలయునను శంకరాగా తరుచుగా బ్రాచీనగ్రంథకర్తల శైలి- పరులుపదేశించునటులె కనబడుచున్నది- "కర్మాణ్యపిజైమినిః ఫలార్థత్వా"దని జైమినియును-"తదుపర్యపిబాదరాయణస్సంభవా"దను శారీరకమీమాంసయందువ్యాసులును- పరోపదిష్టముగానే జెప్పిరి- ఈ లాగుగాకుండిన - మనూపదిష్టంబులగు ధర్మంబులనమ్మనువుగారి యనుజ్ఞగొని తచ్ఛిష్యుడగు భృగుమహాముని - యీగ్రంథంబు రచించెనని జెప్పబడియున్నది॥ శ్లో ॥ ఏతద్వోయం భృగుశ్శాస్త్రం శ్రావయిష్యత్యశేషతః ॥ ఈశాస్త్రము భృగువుని శ్శేషముగ-మీకువినిపింపగలడని యుండుటవలననును - మనువుచెప్పెననుననియుక్తమె-మనువుచే నుపదేశింపబడిన ధర్మములగుటచే - మానవీయసంహిత యని చెప్పబడుచున్నది॥ ౪॥

మూ॥ ఆసీదిదం తమోభూత మప్రజ్ఞాతమలక్షణం। అప్రతర్క్య
మ విజ్ఞేయం ప్రసుప్తమివసర్వతః॥ ౫॥

వినుండనియుపక్రమించిన యర్థమును జెప్పుచున్నాడు- అయ్యా- మునులు ధర్మంబడిగిన నది జెప్పుటయుచితము - కారణంబగు బ్రహ్మంబున లీనంబగుజగంబుయొక్క సృష్టి నుపక్రమించుట యప్రస్తుతంబికెమియని శంకరాగా నిచ్చట మేధాతిథి-శాస్త్రముయొక్క పెద్దప్రయోజనమీసకలంబుచేతనే జెప్పబడును-బ్రహ్మమొదలు స్థావరపర్యంతంబునగు - సంసారగతులు- ధర్మాధర్మనిమిత్తములిందు జెప్పబడును॥ శ్లో ॥"తమసా బహురూపేణ వేష్టితాః కర్మహేతునా॥" కర్మము హేతువుగాగల బహుప్రకారంబగుతమంబుచే - బద్ధులగుచున్నారనియును ॥ శ్లో॥ "ఏతాదృష్ట్వాస్య జీవస్య గతిస్స్వేనైవ చేతసా । ధర్మతోధర్మతశ్చైవ ధర్మేదద్యాత్సదామనః॥" ఈజీవునికి ధర్మాధర్మంబుల వలననగునీగతులను - తమమనంబుచే నరసి ధర్మంబునందు మనస్సునుంచవలయుననియు-నీగ్రంథంబుననె జెప్పంగలడు - నిరతిశయైశ్వర్యహేతువుధర్మంబు-తద్విపరీతంబధర్మంబు-వాటిస్వరూపంబు దెలియుటకై - యీశాస్త్రంబు- మహాప్రయో

జనంబధ్యయనంబు జేయందగునని యధ్యాయతాత్పర్యమును జెప్పెను - గోవింద రాజు యిదియేసమాధానమని జెప్పెను - యివిబాగుండలేదని కుల్లూకభట్టుధర్మ మునడిగినవో - ధర్మమాత్రముం జెప్పి-దానిఫలప్రశంసజేయుటయు నప్రస్తుతమే గావచ్చును- మునులుధర్మఫలమునడిగిన ద్వాదశాధ్యాయమందు జెప్పబడు ననియె- గాన-మునులు ధర్మమునడిగిన-జగత్కారణంబగు - బ్రహ్మస్వరూపంబు- నిరూపించుటయును ధర్మకథనమే గావున నదియప్రస్తుతంబుగాదు॥ శ్లో॥ "ధృతిఃక్షమాదమో஽స్తేయం శౌచమింద్రియ నిగ్రహః । ధీర్విద్యా సత్యమక్రోధో దశకంధర్మ లక్షణం॥" ధైర్యము-సహనము-అంతరింద్రియనిగ్రహము - చౌర్యము లేకుండుట- శుచిత్వము-బహిరింద్రియనిగ్రహము - బుద్ధి-విద్య-సత్యము- క్రోధములేకుండుటయు- నీపదియును ధర్మస్వరూపములనియుండుటచే - నిందువిద్యయనగా ధర్మజ్ఞానమదియు ధర్మమని జెప్పబడియె ॥ శ్లో॥ "ఆత్మజ్ఞానం తితిక్షాచధర్మస్సాధారణోనృప॥" స్వస్వరూపజ్ఞానమున్ను- ద్వంద్వసహనమున్ను- సాధారణమగు ధర్మమని మహాభారతమునందునుంగలదు॥ శ్లో॥ "అయంతు పరమోధర్మో యద్యోగేనాత్మదర్శనం॥" యోగముచే నాత్మదర్శనము పరమధర్మమని యాజ్ఞవల్క్యులున్ను జెప్పిరి॥ సూ ॥ "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" యనుదాని యనంతరసూత్రము॥ సూ॥ "జన్మాద్యస్యయతః" యీజగముయొక్క సృష్టిస్థితిలయములు దేనివలన నయ్యెనో యదిబ్రహ్మంబని వ్యాసులు జెప్పుటవలన బ్రహ్మంబ జగత్కారణంబని॥ శ్రు॥ "యతోవాఇమాని భూతానిజాయంతే- యేనజాతానిజీవంతి- యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి- తద్విజిజ్ఞాసస్వ-తద్బ్రహ్మేతి" దేనివలన నీభూతములు పుట్టినవో దేనిచేజీవించుచున్నవో - దేనియందు బ్రవేశించిలయమైయున్నవో-దానిందెలియ నిచ్ఛజేయుమదియె బ్రహ్మంబని-సృష్టిస్థితిలయనిమిత్తోపాదానము - బ్రహ్మమనియు పపాదించుట యాత్మజ్ఞానరూపపరమధర్మము - దానిదెలియుటకై- ప్రథమాధ్యాయమునురచించి-సంసారాదిరూపంబగు ధర్మంబును. తదంగంబుగా ద్వితీయాధ్యాయాదిక్రమంబున జెప్పగలడు - గావున విరోధమేమియులేదని జెప్పెను_ మరియు ప్రశ్నోత్తర వాక్య స్వారస్యంబున నీయర్థము తెల్లంబగు - నందరికిని బ్రత్యక్షముగ బ్రకాశించుటవలన నిదియనగా జగంబు దమంబున లయంబు నొందినదై - యనగా గుణవృత్తిచే దమంబునం బ్రకృతి దానియందు సూక్ష్మరూపంబున లీనమయ్యె నీయర్థమునకు॥ శ్రు ॥ "తమఆసీత్తమసా గూఢమ

గ॥"ముందుగ చీకటివలె జేనినిం గనపడకుండ జేయుగొన - దమంబనం బ్రకృతియ య్యె- దానిచే నిది కనపడకుండె- నదిగానం బ్రత్యక్షగోచరంబుగానిదై యొక చి హ్నామైనలేనిదై- యూహించుటకై నశక్యంబై నదై - యప్పుడు శబ్దంబులేకుండుట చే దెలియనశక్యంబై - యంతయు నిద్రితమగునట్లయ్యె - ననగా జగంబులేదనుటే గాదు ॥ శ్రు॥"తద్వేదంతర్హ్యాఽవ్యాకృతమాసీత్॥" విచారించగా నీజగంబా బ్రహ్మా మై- అప్పుడు నామరూపవిభాగము లేకుండనుండెనని ॥ శ్రు॥ "సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్॥" ముందుగనిది- బ్రహ్మమే ఆయెనని ఛాందోగ్యోపనిషత్తు- యీజగంబప్పు డు- బ్రహ్మరూపమై - స్వకార్యమందు సమర్థముగాకయుండెనని తాత్పర్యము. ధరణీధరుని వ్యాఖ్యానంబును నిట్టులనే యుండెను॥ ౫॥

మూ॥ తతస్స్వయం భూర్భగవానవ్యక్తో వ్యంజయన్నిద । మ
హాభూతాది వృత్తౌజాః ప్రాదురాసీ త్తమోనుదః॥ ౬॥

ఆప్రళయావసానానంతరమందు - జీవులవలె కర్మాధీనుడుగాక తనంత టతానగు భగవంతుడనగా పరమాత్మ - బాహ్యేంద్రియాగోచరుడై పంచమహా భూత మహదహంకారాదులను ముందుగ సూక్ష్మరూపముగానున్ను- నట స్థూల రూపముగానున్ను బ్రకాశింపజేయుచు బ్రకృతిప్రేరకుడై యప్రతిహతమగు సృ ష్టిసామర్థ్యముగలవాడై ప్రాదుర్భవించెను- యీశ్లోకమందు- తమోనుదః యను దానికి ప్రళయమును ధ్వంసింపజేయుచున్నదని మేధాతిథి గోవిందరాజుల వ్యాఖ్యా నము॥ ౬॥

మూ॥ యోఽసావతీంద్రియగ్రాహ్య స్సూక్ష్మోఽవ్యక్త స్సనాతనః।స
ర్వభూతమయోఽచింత్య స్సఏవ స్వయముద్బభౌ॥ ౭॥

అతీంద్రియగ్రాహ్యుడనగా - ఇంద్రియములనతిక్రమించినమనస్సుచేగ్ర హించదగినవాడు॥ శ్లో॥ "నైవాసౌ చక్షుషాగ్రాహ్యోనచశిష్టై రతీంద్రియైః। మ నసాతు ప్రసన్నేన గృహ్యతే సూక్ష్మదర్శిభిః॥" నేత్రముచేగాని - తదితరేంద్రియ ములచేగాని గ్రహించబడక- నిర్మలమగుమనస్సుచేతనే యతీంద్రియద్రష్టలచేనీబ్ర హ్మము గ్రహించబడునని- వ్యాసులచే జెప్పబడెను - గావున మనోగ్రాహ్యుడును బహిరింద్రియములకగోచరుడును నవయవరహితుడును నిత్యుండును సర్వభూ

తాత్మండును గావున నియంతయని కొలవ శక్యముగానివాడు నే పరమాత్మని జ్ఞోయతండె స్వయముగా మహదాదికార్యరూపుడై ప్రాదుర్భవించెను॥ ౭॥

మూ॥ సోభిధ్యాయ శరీరాత్స్వాత్ సిసృక్షుర్వివిధాః ప్రజాః ।
అపఏవ ససర్జాదౌ తాసుబీజ మవాసృజత్॥ ౮॥

ఆపరమాత్ముడు నానావిధప్రజలనున్ను సృజించ నిచ్ఛయించినవాడై ఆ వ్యాకృతంబగు తనశరీరంబువలన నుదకంబు లుద్భవించెనని ధ్యానించి జలంబులనే సృజించెను ధ్యానపూర్వకసృష్టిని జెప్పి మనువుకు అచేతనయగు ప్రకృతిస్వతంత్రై మై తాను జగద్రూపముగ బరిణమించుననను మతము సమ్మతముగాదు మరియేమ్మ నిన అవ్యాకృతశక్త్యాత్మకంబై బ్రహ్మమే జగత్కారణ మను వేదాంతసిద్ధాంతమే యభిమతమని దోచుచున్నది యిటులనే ఛాందోగ్యోపనిషత్తులో నుండుటవలనశారీరసూత్రకర్తయగు వ్యాసులవారిచే సిద్ధాంతము చేయబడెను అవ్యాకృతమేప్రకృతి యనేతచ్ఛరీరమని భగవద్భాష్యకారీయ వేదాంతదర్శనమందు గానంబడుచున్న దనికుల్లూకభట్టు ఆజలములందు జగచ్ఛక్తిరూపమగు బీజము నారోపించెను॥ ౮॥

మూ॥ తదండమభవద్ధైమం సహస్రాంశుసమప్రభం । తస్మిన్
జజ్ఞే స్వయంబ్రహ్మా సర్వలోకపితామహః॥ ౯॥

ఆబీజము పరమేశ్వరేచ్ఛచే సువర్ణమువలె శుద్ధిగలదై సూర్యునివలె వెలుగుగలయండమాయెను యట్టి యండమందు హిరణ్యగర్భుండు సకల లోకములకున్ను బితామహుండై స్వయముగ బుట్టెను॥ ౯॥

మూ॥ ఆపోనారాఇతిప్రోక్తా ఆపోవై నరసూనవః । తా యద
స్యాయనంపూర్వం తేన నారాయణ స్స్మృతః॥ ౧౦॥

ఉదకములు నరుడనే బ్రహ్మవలన బుట్టినవి గావున నారములని చెప్పబడెను ఆనారము లీ పరమాత్మునకు నునికిపట్టగుటచే నతడు నారాయణుండని స్మృతులలో జెప్పబడియె గోవిందరాజు "ఆపోనరాఇతిప్రోక్తా" యని పఠించి నరాయణుడె "అన్యేషామపి దృశ్యతే" యను శాస్త్రము వలన దీర్ఘమురాగా నారాయణుడాయెనని వ్యాఖ్యానం బొనరించె కొందరాపోనారాయని పఠించి న

ల్లూకభట్టు మొదలగువారు వ్యాఖ్యానములను జేసిరి॥ ౧౦॥

మూ॥ యత్తత్కారణమవ్యక్తం నిత్యం సదసదాత్మకమ్ । తద్వి
సృష్టస్సపురుషో లోకే బ్రహ్మేతికీర్త్యతే॥ ౧౧॥

పుట్టువుగలవారి కెల్లను కారణమైనట్టియు బహిరింద్రియముల కగోచరమైనట్టియు ఉత్పత్తినాశరహితమైనట్టియు సత్స్వభావుడై ప్రత్యక్షాదుల కగోచరుడగుటచే నసత్స్వభావుడువలె నుండుటయె స్వరూపముగాగల యే యాపరమాత్మయందు గలడో యాపరమాత్మచే బుట్టించబడి యాపురుషుండు లోకములో బ్రహ్మయని జెప్పబడుచున్నాడు॥ ౧౧॥

మూ॥ తస్మిన్నండే సభగవా నుషిత్వాపరివత్సరమ్ । స్వయమే
వాత్మనోధ్యానా త్తదండమకరోద్ద్విధా॥ ౧౨॥

ఆయండమందు భగవంతుడగు నాబ్రహ్మమందు జెప్పగల బ్రహ్మమానముచే నొకసంవత్సరముండి తనంతట దాని యండము రెండుగా గావలయు నని యాత్మగత ధ్యానమాత్రముచే నాయండను రెండు శకలములగు నట్లు గావించెను॥ ౧౨॥

మూ॥ తాభ్యాంసశకలాభ్యాంచ దివం భూమించనిర్మమే । మధ్యే
వ్యోమదిశశ్చాష్టౌ వపాంస్థానంచశాశ్వతం॥ ౧౩॥

టీక॥ ఆబ్రహ్మ ఆశకలములచేననగా మీదిశకలముచే స్వర్గమునున్ను క్రిందిశకలముచే భూలోకమునున్ను వాటిమధ్య నాకాశమునున్ను నెనిమిది దిక్కులనున్ను సముద్రమనునట్టి జలస్థానమునున్ను స్థిరముగా నిర్మించెను॥ ౧౩॥

శ్లో॥ "వైకారికం తైజసంచ తథాభూతాదిమేవచ । ఏకమేవ త్రిధాభూతమహమిత్యేవ సంస్థితం .. ఇంద్రియాణాం సమస్తానాం ప్రభవం ప్రళయంతథా" ఈ సార్ధశ్లోకమునకు యెవరున్ను వ్యాఖ్యచేయలేదు క-గ-ట గ్రంథములలో వ్రాసియున్నవని యిచ్చువాడు వ్రాసెను.

మూ॥ ఉద్వవర్హాత్మనశ్చైవ మనస్సదసదాత్మకం । మనసశ్చా
ప్యహంకార మభిమంతారమీశ్వరం॥ ౧౪॥

ఇంక మహత్తత్వాది క్రమముగా సృష్టినిర్మాణమని కనపరచుచున్నాడు ఆబ్రహ్మ పరమాత్మవలననె సద్రూపమయిన్ని ప్రత్యక్షముగానందున నసత్తగుటచే సదసద్రూపమగు మనస్సునుద్ధరించెను ॥ శ్రు ॥ "ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్స ర్వేంద్రియాణిచ । ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపశ్చ పృథ్వీవిశ్వస్యధారిణీ" ఈబ్రహ్మమువలన ప్రాణము మనస్సు అన్ని యింద్రియములు ఆకాశము జ్యోతి జలములు విశ్వము నుధరించినభూమిన్నీ పుట్టుచున్నవి మనస్సుకంటే పూర్వమహంకారతత్వమునున్ను స్వకార్య కరణక్షముండగు నీశ్వరునిన్ని యుద్భవింపజేసెను॥ ౧౪॥

మూ॥ మహాంతమేవ చాత్మానం సర్వాణి త్రిగుణానిచ। విషయా
ణాం గ్రహీతౄణి శనైఃపంచేంద్రియాణిచ॥ ౧౫॥

నామరూపవిభాగములేని చిచ్ఛక్తి ప్రవృత్తిగానదానితోగూడినపరమాత్మ ఆహంకారముకంటే మున్నుగమహత్తత్వము నుద్భవింపజేసెను యీసరికి చెప్పబడినవాటినిన్ని ముందుచెప్పగలవాటినిన్ని శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములను గ్రహించే శ్రోత్రాదిపంచబుద్ధీంద్రియములనున్ను వాగాది పంచకర్మేంద్రియములనున్ను త్రిగుణయుక్తములగువాటినన్నింటినిన్ని బుట్టించెను॥ ౧౫॥

"శ్లో॥ అవిశేషా న్విశేషాంశ్చ ఉపాయాంశ్చ పృథగ్విధాన్॥" దీనికి వ్యాఖ్యానములేదు- క - గ - పుస్తకములోవున్నది

మూ॥ తేషాం త్వవయవాన్సూక్ష్మాన్ షణ్ణామప్యమితౌజసాం।
సన్నివేశ్యాత్మమాత్రాసు సర్వభూతాని నిర్మమే॥ ౧౬॥

అనంతములగు కార్యముల నిర్మాణములచే యొప్పుచున్నవి గావుననే ఆరైన యహంకారపంచతన్మాత్రలయొక్క సూక్ష్మావయవముల నయ్యారింటివికారములగు నింద్రియమహాపంచభూతములతో యోజించి యాపరమాత్ముడు సకలభూతములను నిర్మించెను అనగా నహంకారవికారములింద్రియములు పంచతన్మాత్రవికారములు స్థూలదేహములు వీటిసంఘాతములతో నహంకార తన్మాత్రావయవములకలిపి చేసెనని తాత్పర్యము॥ ౧౬॥

మూ॥యన్మూర్త్యవయవా స్సూక్ష్మా స్తస్యేమాన్యాశ్రయంతిషట్।
తస్మాచ్ఛరీర మిత్యాహు స్తస్య మూర్తిం మనీషిణః॥ ౧౭॥

ఏ కారణమువలన శరీరమున్ను తత్సంపాదకములగు తన్మాత్రాహంకారరూపములైన యారవయవములున్ను బ్రవృత్తియుక్తుడగు బ్రహ్మయొక్క యీచెప్పబోయెడిశరీరములను మున్నుబలకబడిన ఇంద్రియములను కార్యత్వముచే నాశ్రయించినవోయదికారణము వలన నాబ్రహ్మయొక్క మూర్తివనగా నింద్రియముల తోనొప్పుచున్న మూర్తిగా పరిణమించిన స్వభావమును శరీరమని విద్వాంసులుశరీరనిర్వచనమును జెప్పిరి॥ శ్లో॥ "ప్రకృతేర్మహాం స్తతో௨హంకార స్తస్మాద్గణశ్చ షోడశకః। తస్మాదపిషోడశకా త్పంచభ్యఃపంచభూతాని" ప్రకృతి వలన మహత్తత్వంబు దాని వలన నహంకారము దానివల్ల షోడశవికారముల గణము అనగా బంచతన్మాత్రలున్ను బది యింద్రియములున్ను మనస్సును వీటిలో బంచతన్మాత్రల వలన పంచమహాభూతములున్ను బుట్టెనని జెప్పబడియున్నది గాన మున్నుజెప్పబడినయుత్పత్తిక్రమము దృఢమైచేయ బడెను॥ ౧౭॥

మూ॥ తదావిశంతిభూతాని మహాంతిసహకర్మభిః। మనశ్చావ
యవైస్సూక్ష్మైస్సర్వభూతకృదవ్యయమ్॥ ౧౮॥

టీక॥ పంచతన్మాత్రరూపుడైయున్న పరమాత్మని యాకాశాది పంచమహాభూతములున్ను వాటివాటికర్మములతో గూడ నావేశించుచున్నవి యనగా పంచతన్మాత్రలనగా పంచమహాభూతములున్ను బుట్టెననుట కర్మములనగా ఆకాశమునకు నవకాశమిచ్చుట వాయువునకు నవయవవిన్యాసరూపము కర్మముఅగ్నికి పాకాదిరూపమున్ను పిండీకరణమున్ను కర్మము జలమునకు నార్ద్రీకరణము భూమికిధారణను మరియు నహంకారరూపమగు బ్రహ్మమున మనస్సావేశించెననగా నహంకారమువలన బహిరింద్రియాగోచరములును శుభాశుభసంకల్ప మనోజన్య సుఖదుఃఖాది రూపావయవములతో సకలభూతోత్పత్తి నిమిత్తమున్ను నాశరహితమునయిన మనస్సు పుట్టెననుట॥ ౧౮॥

మూ॥ తేషామిదంతు సప్తానాం పురుషాణాం మహౌజసాం।
సూక్ష్మాభ్యో మూర్తి మాత్రాభ్య స్సంభవత్యవ్యయా
ద్వ్యయం॥ ౧౯॥

తాము చేసెడి కార్యములందు సామర్థ్యముగల పూర్వోక్తములైన మ

హదహంకార పంచతన్మాత్రల యేడింటిసంబంధములగు సూక్ష్మములైననీశరీరము లను బుట్టించెడి భాగములనుండి యశాశ్వతమగు నీజగత్తు శాశ్వతుడగు పరమాత్మునివలన నాయెను ఈశ్లోకములో పురుషుడగు పరమాత్మునివలన పుట్టినవేగావున మహదాదులేడున్ను పురుషశబ్దముచే జెప్పబడెను కార్యమట్ల నశక్యమేగావున జగము శాశ్వతము దీనికారణ మింతకంటే శాశ్వతము సర్వకారణమగు బ్రహ్మము నిత్యముగావున బ్రహ్మోపాసన మావశ్యకమని ఈయనవాదము॥ ౧౯॥

మూ॥ ఆద్యాద్యస్య గుణం త్వేషా మవాప్నోతి పరః పరః। యో యోయావతిథ స్తేషాం సస తావద్గుణస్స్మృతః॥...౨౦॥

పూర్వశ్లోకమందు జెప్పబడిన యాకాశాది భూతములలో పూర్వపూర్వభూతముల శబ్దాదిగుణములను పైపైభూతములు స్వీకరించును వీటిలో యేదేది యున్నదో అదియది యన్నేసి గుణములుగలదగునని మన్వాదులచే జెప్పబడెను అదెట్లన్న ముందు జెప్పగల భూతగుణములలో నాకాశమునకు శబ్దమొకటియే గుణము వాయువునకు శబ్దమున్ను స్పర్శయున్ను వహ్నికి శబ్దస్పర్శరూపములున్ను పృధివికి శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములున్ను గుణములాయెను॥ ౨౦॥

మూ॥ సర్వేషాంతు సనామాని కర్మాణిచ పృథక్పృథక్ । వేద శబ్దేభ్యఏవాదౌ పృథక్సంస్థాశ్చనిర్మమే॥ ౨౧॥

హిరణ్యగర్భుడగు నాపరమాత్ముడందరికిని వేరువేర గోవు అశ్వము నను మొదలగు నామంబులను బ్రాహ్మణులకు నధ్యయనాదికము క్షత్రియులకు ప్రజాపాలనము నిట్లవి మొదలగు కర్మములను నింక వేరువేరుగ కుమ్మరులకు ఘటనిర్మాణము తంతువాయులకు బట్టలనేతయు మొదలగు లౌకికవ్యవస్థలును మొదలను వేదశబ్దములచేతనే నిర్మించెను వేదశబ్దములవలన నర్థమునుదెలిసి కల్పాంతరకృత కర్మసంస్కారానుసారముగ నొనచేను ॥ సూ ॥ "వేదపూర్వికైవ జగత్సృష్టి ర్వ్యుత్పాదితా" వేదమూలముగానే జగత్తుయొకటి సృష్టిచెయ్యబడెనని వేదమీమాంసయందు వ్యాసులవారిచే జెప్పబడెను॥ ౨౧॥

మూ॥ కర్మాత్మనాంచ దేవానాం సోఽసృజ త్ప్రాణినాంప్రభుః। సాధ్యానాంచగణంసూక్ష్మం యజ్ఞంచైవసనాతనం॥౨౨॥

ఆబ్రహ్మ ప్రాణులయొక్కయున్ను కర్మస్వభావులగు ఇంద్రాది దేవతలయొక్కయున్ను సాధ్యులనే దేవయోనివిశేషులయొక్కయున్ను అథావత్తు ప్రాణులయొక్కయున్ను సూక్ష్ములగు గణములయొక్కయున్ను సనాతనమగు అనగా కల్పాంతరమందున్ను ఊహించబడ్డటువంటి యజ్ఞమున్ను సృజించెను॥ ౨౨॥

మూ॥ అగ్నివాయు రవిభ్యస్తు త్రయం బ్రహ్మసనాతనం । దుదోహ యజ్ఞసిద్ధ్యర్థ మృగ్యజు స్సామలక్షణమ్॥ ... ౨౩॥

సనాతనమును ఋగ్యజుస్సామ సంజ్ఞకమైన వేదత్రయమును అగ్నివలనను వాయువువలనను సూర్యునివలనను బ్రహ్మ యజ్ఞసిద్ధికొరకుగా నాకర్షించెను బ్రహ్మ సర్వజ్ఞుండు గావున నాస్మృతిచే పూర్వకల్పాంతమునందు నేవేదములుండెనో వాటినేతీసికొనెను ॥ శ్రు॥ "అగ్నేఋగ్వేదోవాయోర్యజుర్వేద ఆదిత్యాత్సామవేద ఇతి" అగ్నివలన ఋగ్వేదమును వాయువువలన యజుర్వేదమును సూర్యునివలన సామవేదమున్ను అనే శ్రుత్యర్థము మున్నున్నవాటికే నేపితికె ననుట చెల్లును ఆకర్షించెననగా దెచ్చి ప్రకాశింపజేసెనని తాత్పర్యము॥ ౨౩॥

మూ॥ కాలంకాల విభక్తీశ్చ నక్షత్రాణి గ్రహాంస్తథా । సరిత స్సాగరాంచ్ఛైలాం త్సమాని విషమాణిచ॥ ౨౪॥

సూర్యుడు మొదలగు జ్యోతిస్సులయొక్క క్రియాసముదాయరూపమగు కాలమును న్నున్ను మాసములు ఋతువులు అయనములు మొదలగు కాలావయవములనున్ను కృత్తికాదినక్షత్రములనున్ను సూర్యాదిగ్రహములనున్ను నదులనున్ను సముద్రములనున్ను పర్వతములనున్ను సమభూములనున్ను మెరకపల్లములుగల భూములనున్ను బ్రహ్మసృజించెనుయీక్రియాపదముతరువాతశ్లోకమునుంచి తేవడమైనది॥ ౨౪॥

మూ॥ తపోవాచం రతించైవ కామం చక్రోధ మేవచ । సృష్టింసస ర్జచైవేమాం స్రష్టుమిచ్ఛన్నిమాః ప్రజాః॥ ౨౫॥

కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది తపస్సునున్ను వాక్కున్ను మనస్సంతుష్టినిన్ని కోరికనున్ను కోపమునున్ను యీ రెండుశ్లోకములలో చెప్పినసృష్టిని యీచెప్పగల దైవాదిప్రజలను సృజించవలెనని ఇచ్ఛయించుచున్న బ్రహ్మసృజించెను॥ ౨౫॥

మూ॥ కర్మణాంచవివేకార్థం ధర్మాధర్మౌవ్యవేచయత్। ద్వంద్వై రయోజయచ్చేమాః సుఖదుఃఖాదిభిః ప్రజాః॥ ౨౬॥

ధర్మమనగా యజ్ఞాదికము చేయదగినది యధర్మము బ్రహ్మహత్యాదికము చేయ రానిది యీధర్మాధర్మములను కర్మముల కృత్యాకృత్యవివేకముకొరకు సృజించెను మఱియు ధర్మఫలముసుఖము నధర్మఫలముదుఃఖము నిట్లుధర్మాధర్మఫలరూపము లగు సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములతో నీప్రజలనుగలిపెను ఆదిశబ్దముచే కామక్రోధరాగ ద్వేషక్షుత్పిపాస శోక మోహాదికములు ప్రజలకుకల్గజేసెను॥ ౨౬॥

మూ॥ అణ్వ్యోమాత్రావినాశిన్యోదశార్ధానాంతుయాస్మృతాః। తాభిస్సార్ధమిదంసర్వం సంభవత్యనుపూర్వశః॥ ౨౭॥

పంచమహాభూతములయొక్క సూక్ష్మములగు పంచతన్మాత్రలున్ను మహాభూతములుగా బరిణమించినవిగావున వినాశశీలములగునని యేవిచెప్పబడినవో వాటితోగూడ నీపూర్వోక్తము వక్ష్యమాణమునగు నీసకలజగత్తున్ను క్రమనుగాననగా సూక్ష్మమువలన స్థూలమును స్థూలమువలన నతిస్థూలము నిట్లు సంభవించుచుండెను సర్వశక్తియగు బ్రహ్మయొక్క మానససృష్టికిన్ని తత్వనిరపేక్షఅయినానేమోయని యిట్లు మధ్యనుస్మరింపజేసెను॥ ౨౭॥

మూ॥ యంతుకర్మణియస్మిన్సన్యయుఙ్క్త ప్రథమంప్రభుః। సతదేవస్వయంభేజే సృజ్యమానః పునఃపునః॥ ౨౮॥

ఆబ్రహ్మ ముందుగా యేజాతిజంతువను యేకర్మమందు నియోగించెనో యాజాతిజంతువు మరలమరల సృజించబడుచున్నదై స్వకీయ పూర్వకర్మవాసనావశతచే యాకర్మమునే తనంతటదానొందెనదియెట్లనిన పులిజాతికి లేడినిచినుట స్వాభావికముగావున ఆజాతికల్లా నాకర్మము స్వయముగానే సంభవించును గానబ్రహ్మ తత్తత్ప్రాణులకర్మముల ననుసరించే యుత్తమాధమజాతులను సృజించెనుగాని వైషమ్యముచేగాదని కనపర్చబడియె అదిగావుననే॥ "యథాకర్మతపోయోగాత్సృష్టంస్థావరజంగమ మితి॥" బ్రహ్మ తనయోగముచే ప్రాణులకర్మముల నతిక్రమించకుండ స్థావరజంగమప్రపంచమును సృజించెనని యిందులో ముందుజెప్పగలదు॥ ౨౮॥

మూ॥ హింస్రాహింస్రే మృదుక్రూరే ధర్మాధర్మావృతానృతే। యద్యస్యసోదధాత్సర్గేత త్తస్యస్వయమావిశేత్ ॥౨౯॥

హింసాకర్మము సింహాదులకు గజవధాదికము అహింసాకర్మము లేడిమొదలగువాటికి దృణాదిభక్షణముమృదుకర్మము బ్రాహ్మణునకు దయాప్రధానముక్రూరకర్మము క్షత్రియాదులకు యుద్ధాదికము ధర్మమనగా బ్రహ్మచర్యగురుశుశ్రూషాదికము అధర్మమనగా వానికేమాంసమైథునసేవాదికము దేవతలకు తరుచుగా సత్యము మనుష్యులకుతరుచుగానసత్యము॥ శ్రు॥ "సత్యావాచోదేవా అనృతవాచో మనుష్యా" అని ఇవిసృష్ట్యాదియందెవనికేదిబ్రహ్మసృజించెనో వానికదిస్వయముగానావేశించును॥ ౨౯॥

మూ॥ యథర్తులింగాన్యృతవ స్స్వయమేవర్తుపర్యయె। స్వానిస్వాన్యభిపద్యంతె తథా కర్మాణిదేహినః॥ 30॥

ఇందుకుదృష్టాంతము- వసంతాదిఋతువులచిహ్నములనగా మావిడిచెట్లుపూయడము మొదలగునవి యేఋతువువచ్చినప్పుడు ఆఋతుచిహ్నములు వాటియంతటనవి యేలాగునావిర్భవించునో ప్రాణులకు హింసాదికర్మములు పూర్వానుసారముగా నగుచుండును॥ 30॥

మూ॥ లోకానాంతు వివృద్ధ్యర్థం ముఖబాహూరుపాదతః। బ్రాహ్మణం క్షత్రియం వైశ్యం శూద్రంచ నిరవర్తయత్ ॥3౧॥

భూమియందగు జనులవృద్ధికొరకు బ్రహ్మతనముఖమువలన బ్రాహ్మణులనున్ను బాహువులవలన క్షత్రియులనున్ను తొడలవలనవైశ్యులనున్ను పాదములవలనశూద్రులనున్ను సృజించెను ఇందుకు- "బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీ"దనుశ్రుతి॥ శ్లో॥ "అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్య గాదిత్యముపతిష్ఠతె। ఆదిత్యాజ్జాయతేవృష్టిః వృష్టేరన్నంతతః ప్రజాః॥" అనునట్లు బ్రాహ్మణాదులచేత వేల్చబడిన యాహుతిసూర్యునిబొందు నతనివలన వర్షమగు నందువలన నన్నమున్ను దానివలనప్రజలున్ను గలుగుదురని ముందుజెప్పబడును గాన వృద్ధికొరకనుటయుచితము॥ 3౧॥

మూ॥ ద్విధాకృత్వాత్మనోదేహ మర్ధేన పురుషోభవత్ ।అర్ధేననారీతస్యాంస విరాజమసృజత్ప్రభుః॥ 3౨॥

ఆబ్రహ్మ తనదేహమునే రెండుభాగములుగా జేసి యందొకభాగముచే పురుషు డాయెను రెండవభాగముచే స్త్రీయై యందువిరాట్టును బుట్టించెను॥ శ్రు॥ "త తోవిరాడజాయత॥" దానివలన విరాట్టుపుట్టెనని॥ 3౨॥

మూ॥ తప స్తప్త్వా సృజద్యంతు సస్వయం పురుషోవిరాట్ । తం మాంవిత్తాస్య సర్వస్య స్రష్టారం ద్విజస త్తమాః॥ 33॥

ఆవిరాట్టుతపస్సుజేసి యెవరిని నిర్మించెనో యతనిని యీసర్వమునుసృజించే నన్ను మనువునుగానో బ్రాహ్మణోత్తములారా తెలిసికొనుడు తనజన్మమిం యీ తత్ప్రాప్తమని తాజెప్పినధర్మములయందు విశ్వాసముగలుగుటకై జెప్పెనని కుల్లూ కభట్టువ్రాసెను॥ 33॥

మూ॥ అహం ప్రజాస్సిసృక్షు స్తు తప స్తప్త్వా సుదుశ్చరం। పతీన్ ప్రజానామసృజం మహర్షీ నాదితోదశ॥ 38॥

నేను బ్రజలనుసృజించ నిశ్చయించినవాడనై ముందుగా దుశ్చరమగు దపంబా నరించి పదుగురుఋషులను బ్రజాపతులను వారిని సృజించితిని॥ 38॥

మూ॥ మరీచిమత్ర్యంగిరసౌ పుల స్త్యం పులహంక్రతుం । ప్రచే తసంవసిష్ఠంచభృగుంనారదమేవచ॥ 3౫॥

వారెవ్వరనిన మరీచి యత్రి యంగిరస్సు పులస్త్యుడు పులహుడు క్రతుడు ప్రచేతస్సు వసిష్ఠుడు భృగుడు నారదుడు యీపదిమందిన్ని సృజించెను॥ 3౫॥

మూ॥ ఏతేమనూంస్తు సప్తాన్యా నసృజన్భూరి తేజసః। దేవాన్ దేవనికాయాంశ్చ మహర్షీంశ్చా మితౌజసః॥ 3౬॥

మరీచిమొదలైన తేజశ్శాలురగు పదుగురున్ను మిక్కిలితేజోవంతులగు మరి యేడ్వురమనువులను దేవతలనున్ను దేవతలకుస్థానములగు స్వర్గాదులనున్ను మ హార్షులనున్ను సృజించిరి మనుశబ్దమధికారవాచకము సర్గాదియందు బ్రజాసృ జనమునందు సమర్థునకు మనువనుపేరు సెల్లును॥ 3౬॥

మూ॥ యక్షరక్షః పిశాచాంశ్చ గంధర్వాప్సరసోరగాన్ । నా

నాగాన్సర్పాన్ సుపర్ణాంశ్చ పితౄణాంచ పృథగ్గణాన్॥

యక్షులు రాక్షసులు పిశాచములు గంధర్వులు నప్సరులు నసురులను వాసుకి ప్రముఖనాగులనందు నీటిపాము మొదలగు సర్పములను గరుడులను వేరువేర పితృగణములనున్ను సృజించెను. ౩౭॥

మూ॥ విద్యుతో౽శని మేఘాంశ్చ రోహితేంద్ర ధనూంషిచ। ఉల్కా-
నిర్ఘాత కేతూంశ్చ జ్యోతీంష్యుచ్చావచానిచ॥ ౩౮॥

తా॥ మెరుపులనున్ను పిడుగులనున్ను మేఘములనున్ను కొరళ్లనున్ను శక్రచాపములనున్ను నిర్ఘాతజ్వాలలనున్ను భూమ్యంతరిక్షములబుట్టినధ్వనినిన్ని ధూమకేతువులనున్ను పెద్దచిన్నచుక్కలనున్ను॥ ౩౮॥

మూ॥ కిన్నరా న్వానరాన్మత్స్యా న్వివిధాంశ్చ విహంగమాన్।
పశూన్మృగా న్మనుష్యాంశ్చ వ్యాళాంశ్చో భయతో
దతః॥ ౩౯॥

నరశరీరమున్ను గుఱ్ఱపుమోమున్నుగల దేవయోనివిశేషములగు కిన్నరులనున్ను కోతులనున్ను చేపలనున్ను నానావిధపక్షులనున్ను వేళ్లు మొదలగు మృగములనున్ను మనుష్యులనున్ను సింహవ్యాఘ్రాదులనున్ను కిందనుమీదను దంతములుగల యశ్వాదులనున్ను॥ ౩౯॥

మూ॥ కృమికీట పతంగాంశ్చ యూకామక్షిక మత్కుణం। స
ర్వంచ దంశ మశకం స్థావరంచ పృథగ్విధం॥ ౪౦॥

చిన్నపురుగులనున్ను పెద్ద పురుగులనున్ను మిడతలనున్ను చీరపేరలనున్ను యీగలనున్ను నల్లులనున్ను చిన్నదోమలనున్ను పెద్దదోమలనున్ను తరుగుల్మలతా భేదముగల వేరువేరగు స్థావరములనున్ను॥ ౪౦॥

మూ॥ ఏవమేతై రిదంసర్వం మన్నియోగా న్మహాత్మభిః। యథా
కర్మతపోయోగా త్సృష్టంస్థావర జంగమం॥ ౪౧॥

ఈప్రకారముగా మహాత్ములగు నామరీచ్యాదులచేత తత్తత్ప్రాణుల కర్మ

ద్ధహంకార
ములననుసరించి తపస్సుజేసి స్థావరజంగమాత్మకమగు జగత్తు నానియోగము వ
లనసృజించబడెను॥ ४०॥

మూ॥ యేషాంతు యాదృశంకర్మ భూతానా మిహకీర్తితం।
తత్తథా వోఽభిధాస్యామి క్రమయోగంచ జన్మని॥ ४२॥

ఈ సంసారమందు నేభూతములకైతే నెటువంటికర్మము పూర్వాచార్యుల
చే బ్రాహ్మణులకు నధ్యయనాదికము ఓషధులు ఫలపాకాంతములై ఫలపుష్పాది
కముల గనపర్చునని జెప్పబడెనో యట్టికర్మము నాప్రకారముగా మీకు జన్మ
క్రమయోగమునున్ను జెప్పగలను॥ ४२॥

మూ॥ పశవశ్చ మృగాంశ్చైవ వ్యాళాంశ్చో భయతోదతః। ర
క్షాంసిచ పిశాచాంశ్చ మనుష్యాశ్చ జరాయుజాః॥ ४३॥

జన్మాదిక్రమయోగమనగా దానినివివరించుచున్నాడు గోమహిషాదులున్ను
మృగములున్ను సింహాదులున్ను గుర్రములుమొదలగు కిందిమీది పళ్లుగలవిన్ని పి
శాచములున్ను మనుష్యులున్ను మావివలన జన్మించినవి॥ ४३॥

మూ॥ అండజాఃపక్షిణస్సర్పా నక్రామత్స్యాశ్చకచ్ఛపాః। యాని
చైవంప్రకారాణి స్థలజాన్యాదకానిచ॥ ४४॥

సర్పములు మొసళులు చేపలు తాబేళ్లు ఇకనీప్రకారమగు స్థలజములు తొండ
లు బల్లులు మొదలగునవిన్ని జలజములగు జలగలుమొదలగునవిన్ని గుడ్లవలన బుట్టు
కగలవి॥ ४४॥

మూ॥ స్వేదజందంశమశకం యూకామక్షికమత్కుణమ్। ఊష్మణ
శ్చోపజాయంతే యచ్చాన్య త్కించిదీదృశమ్॥ ४५॥

ఈగలు దోమలు పేలు నల్లులున్ను నీప్రకారమయినవన్నిన్ని ఉకవలన బుట్టు
ను గావున స్వేదజము లనబడుచున్నవి॥ ४५॥

మూ॥ ఉద్భిజ్జా స్థావరా స్సర్వే బీజకాండప్రరోహిణః। ఓషధ్యః
ఫలపాకాంతాః బహుపుష్పఫలోపగాః॥ ४६॥

గంజలవలనను కొమ్మలవలనను మొలిచే స్థావరములెల్లను భూమిని భేదించుకొని జన్మించునవి అందు బహుపుష్పఫలములనుగూడినవియై పంట కావడముతో నశించేవి యోషధు లనిపించుకుంటున్నవి॥

మూ॥ అపుష్పాః ఫలవంతో యే తే వనస్పతయ స్స్మృతాః। పు
ష్పిణః ఫలినశ్చైవ వృక్షా స్తూభయత స్స్మృతాః॥ ౪౭॥

పుష్పములు పూయక ఫలించునవి వనస్పతులనబడు నవిన్ని పుష్పించి ఫలించునవి వానస్పతులవిన్నిగాగా వృక్షములు రెండుప్రకారములు॥ ౪౭॥

మూ॥ గుచ్ఛగుల్మంతు వివిధం తథైవతృణ జాతయః। బీజకాండరు
హాణ్యేవ ప్రతానావల్ల్యఏవచ॥ ౪౮॥

మొదటినుంచిన్ని తీవిలగాబుట్టేవి మల్లికాదులు గుచ్ఛములనబడును వేరొకటియై పిలకలుపెట్టిపొదవలె బెరుగునది రెల్లు చెరుకు మొదలగునవి గుల్మము లనబడును నేలను పాకిరి బలియు గరికె మొదలగునవి తృణజాతి తీగెలుగా మొలచి చెట్లను పాకిరి కొనలకు కొనబుట్టి బలియు గుమ్మడి ఆనబగుళూచి మొదలగునవి లతలివియన్నియు బీజకాండరుహములే॥ ౪౮॥

మూ॥ తమసాబహురూపేణ వేష్టితాఃకర్మహేతునా। అంత
స్సంజ్ఞాభవంత్యేతే సుఖదుఃఖసమన్వితాః॥ ౪౯॥

ఈ వృక్షముల ధర్మాకర్మము హేతువుచే దుఃఖము ఫలముగా గల యధికమగు తమోగుణముచే వ్యాప్తములై పైకి తెలివి యున్నట్లు కనపడకుండి యంతస్సంజ్ఞగలవై కొంచమైన సత్వగుణమున్ను కలవి గావున వర్షాదికముచే సుఖమును దుఃఖమును గలవై యగుచున్నవి॥ ౪౯॥

మూ॥ ఏతదంతాస్తుగతయో బ్రహ్మాద్యాస్సముదాహృతాః। ఘో
రేఽస్మిన్భూతసంసారే నిత్యంసతతయాయిని॥ ౫౦॥

అనాదిగా తెంపులేని భయంకరమగు జననమరణ ప్రవాహము సంతతము నడుచుచున్న సంసారమందు బ్రహ్మ మొదలుకొని యీ స్థావరపర్యంతమున్న [illegible] తములయొక్క జన్మములు కథితములాయెను॥

మూ॥ ఏవంసర్వంససృష్ట్వేదం మాంచాచింత్యపరాక్రమః । ఆ
త్మన్యంతర్దధేభూయః కాలంకాలేనపీడయన్॥ ౫౧॥

సృష్ట్యనంతరమున ప్రళయమును జెప్పుచుండు ప్రకారముగా నచింత్యశక్తియగు బ్రహ్మ యీసమస్తమునున్ను నన్నును సృజించి మరల సృష్టికాలమును బ్రళయకాలముచే పీడించుచు స్వస్వరూపమం దంతర్ధానము నొందె ననగా నాశరీరమును విడచెననుట ప్రాణుల కర్మవశముచే సృష్టిలయము లిట్లు చేయుచుండును॥ ౫౧॥

మూ॥ యదాసదేవోజాగర్తి తదేదంచేష్టతేజగత్ । యదాస్వ
పితిశాంతాత్మా తదాసర్వంనిమీలతి॥ ౫౨॥

ఆబ్రహ్మ యెప్పుడు సృష్టిస్థితుల నిచ్ఛయించి జాగరూకుడై యుండునో యప్పుడీజగము శ్వాసోచ్ఛ్వాసాహారాది చేష్టలనొందును యెప్పుడీజగము నుపసంహరించనిచ్ఛయించి శాంతాత్ముడై సుప్తినొందునో యప్పుడు జగమాత్మయందు లీనమగును॥ ౫౨॥

మూ॥ తస్మిన్స్వపితిసుస్థేతు కర్మాత్మానశ్శరీరిణః । స్వకర్మ
భ్యోనివర్తంతే మనశ్చగ్లానిమృచ్ఛతి॥ ౫౩॥

ఆప్రజాపతి మనశ్శరీరవ్యాపారములను విడచి యున్నవాడైనచో కర్మసంపాదితశరీరులగు ప్రాణులు శరీరగ్రహణాదికర్మముల వలన నివర్తింతురు వారి మనస్సులు సర్వేంద్రియములగూడ వృత్తిరహితములగును॥ ౫౩॥

మూ॥ యుగపత్తుప్రలీయంతే యదాతస్మిన్మహాత్మని। తథాయం
సర్వభూతాత్మా సుఖంస్వపితి నిర్వృతః॥ ...... ౫౪॥

ఇంక మహాప్రళయమును జెప్పుచున్నాడు- ఏకాలమందు నొకటిమారు సకలభూతములు నాపరమాత్మయందు లీనమగుచున్నవో యప్పుడు సర్వభూతాత్ముడు జాగ్రత్స్వప్న వ్యాపారములవలననివర్తించినవాడై సుఖముగ సుషుప్తుడువలెనుండును నతండు నిత్యానందస్వరూపుడైనను జీవధర్మోపచారమని తెలియవలయును॥ ౫౪॥

మూ॥ తమోయంతు సమాశ్రిత్య చిరంతిష్ఠతి సేంద్రియః। నచస్వం
కురుతేకర్మ తదోత్క్రామతిమూర్తితః॥ ...... ౫౫॥

టీ॥ ఇప్పుడు ప్రళయప్రసంగముచే జీవునియుత్క్రమణమును రెండుశ్లోకములచేత జెప్పుచున్నాడు- ఈజీవుడు జ్ఞాననివృత్తినొంది యింద్రియాదియుక్తుడై చిరకాల ముంటున్నాడు ఎప్పుడు శ్వాసోచ్ఛ్వాసాదికమగు స్వీయమగు కర్మమును జేయ కుండునో యప్పుడు పూర్వదేహమువలన నుత్క్రమించిపోవును లింగశరీరావచ్ఛి న్నుడగు జీవుని యుద్గమనమువలన నటులజెప్పబడయె ॥ శ్రు ॥ "తముత్క్రామం తంప్రాణోఽనూత్క్రామతి । ప్రాణమనూత్క్రామంతి సర్వప్రాణా అనుత్క్ర మంతి ప్రాణాయింద్రియాణి" ఉత్క్రమించుచున్న యాజీవాత్మననుసరించి ప్రా ణమున్ను దాని ననుసరించి మిగిలినప్రాణములున్ను వాటిననుసరించి యింద్రియ ములున్ను ఉత్క్రమించుచున్నవని బృహదారణ్యకోపనిషత్తు॥ ౫౫॥

మూ॥ యదాణుమాత్రికోభూత్వా బీజంస్థాస్ను చరిష్ణుచ। సమా
విశంతిసంసృష్ట స్తదామూర్తిం విముంచతి॥ ... ౫౬॥

ఆజీవుడెప్పుడణురూపములగు మాత్రలనగా పుర్యష్టకముగలవాడై యనగా భూతములు నింద్రియములు మనస్సు బుద్ధి వాసనలు కర్మము ప్రాణములు నవిద్యా యు నీయెనిమిదియు పుర్యష్టకమనబడును వీటినొంది స్థావరహేతువుగాని జంగమ హేతువుగాని యైన బీజమునధిష్ఠించుచున్నాడో యప్పుడు పుర్యష్టకయుక్తుడై క ర్మానుసారమగు స్థూలదేహాంతరము నొందుచున్నాడు ॥ శ్లో ॥ "భూతేంద్రియమ నోబుద్ధి వాసనాకర్మవాయవః । అవిద్యాచాష్టకంప్రోక్తం పుర్యష్ట మృషిసత్తమైః" ఈయెనిమిదిన్ని పుర్యష్టకమని పెద్దలచే జెప్పబడెనని సనందవచనము ॥ శ్లో ॥ "పు ర్యష్టకేనలింగేన ప్రాణాద్యేనసయుజ్యతే । తేనబద్ధస్య వైబంధో మోక్షోముక్త స్యతేనతు" పుర్యష్టకరూపమగు లింగశరీరముతో బంధముగలవాడు బద్ధుడు దా నితో ముక్తిగలవాడు ముక్తుడని బ్రహ్మాండపురాణము॥ ... ౫౬॥

మూ॥ ఏవంసజాగ్రత్స్వప్నాభ్యా మిదం సర్వంచరాచరం। సం
జీవయతిచాజస్రం ప్రమాపయతి చావ్యయః ... ॥౫౭॥

అవ్యయుండగు నాబ్రహ్మ తన జాగ్రత్స్వప్నములచే నీప్రకారముగ నీసకలమ

రాచరజగత్తును సంతతమును బ్రతికించుచు చంపుచున్నాడు॥ ౫౭॥

మూ॥ ఇదంశాస్త్రంతు కృత్వాసౌ మామేవస్వయమాదితః। విధి
వద్గ్రాహయామాస మరీచ్యాదీన్ మహామునీన్॥... ౫౮॥

ఈబ్రహ్మ యీశాస్త్రమును రచించి సృష్ట్యాదియందు తాను నాకు సాంగోపాంగముగ జెప్పెను నేను మరీచ్యాది మహామునులకు జెప్పితిని. ఓయీ శాస్త్రము బ్రహ్మచే నిర్మింపబడెనుగదా మానవమని దీనికిం బ్రసిద్ధి రాకారణంబేమియని శంక రాగా శాస్త్రమన విధినిషేధములవి బ్రహ్మ మనువునకుపదేశించిన నతండీశాస్త్రమును రచించెనని మేధాతిథి యీశాస్త్రము బ్రహ్మనిర్మితమైనప్పటికిని మనువు మునులకుపదేశించుటవలన మానవమయ్యెను వేదమపౌరుషేయమయినప్పటికి కాఠకములను సంజ్ఞ గలిగినట్టులని రామచంద్రాదులు కొందరు బ్రహ్మలక్షగ్రంథము జేసి మనువునకుజెప్పిన నతండది సంగ్రహించి యీగ్రంథమును రచించిన మనుస్మృతియనుటకు కారణమని కుల్లూకభట్టును సమాధానమును జెప్పిరి "శతసాహస్రోయం గ్రంథఇతిస్మరతిస్మ" అని నారదస్మృతి॥ ౫౮॥

మూ॥ ఏతద్వోయం భృగుశ్శాస్త్రం శ్రావయిష్యత్యశేషతః। ఏత
ద్ధిమత్తోధిజగే సర్వమేషోఖిలంమునిః॥ ౫౯॥

ఈభృగుమహాముని నావలన సర్వమును సాంగముగ నధ్యయనము చేసినవాడు గావున మీకితండు దీనిని నిశ్శేషముగ గరపునని మనువనియె॥ ౫౯॥

మూ॥ తతస్తదాసతేనోక్తో మహర్షిర్మనునాభృగుః। తానబ్రవీ
దృషీంత్సర్వాన్ప్రీతాత్మా శ్రూయతామితి॥ .....౬౦॥

ఆ మనువుచే నాభృగుమహర్షి యీప్రకారముగా వచింపబడినవాడై సంతుష్టమనస్కుండగుచు నటపై నా సమస్తమైన ఋషులకును వినుండని చెప్పెను॥ ౬౦॥

మూ॥ స్వాయంభువస్యాస్య మనోష్షడ్వంశ్యా మనవఃపరే। సృ
ష్టవంతఃప్రజాస్స్వాస్స్వా మహాత్మానోమహౌజసః॥ ౬౧॥

ఈ స్వాయంభువమనువుయొక్క వంశ్యులారుగురు మనువులు మహాత్ములును మహాతేజస్కులునై తమతమ ప్రజలను సృజించిరి॥ ౬౧॥

మూ॥ స్వారోచిషశ్చోత్తమశ్చ తామసో రైవతస్తథా । చాక్షు
షశ్చమహాతేజా వివస్వత్సుతఏవచ॥ ౬౨॥

స్వారోచిషుడు నుత్తముడు తామసుడు రైవతుడు చాక్షుషుడు వైవస్వతుడు నీయారుగురి పేరులు చెప్పబడెను॥ ౬౨॥

మూ॥ స్వాయంభువాద్యాస్సప్తైతే మనవో భూరితేజసః । స్వే
స్వేంతరేసర్వమిద ముత్పాద్యాపుశ్చరాచరమ్॥ ౬౩॥

అధికమగు తేజముగల స్వాయంభువుడు మొదలగు నేడ్వురు మనువులు దమతమ యధికారమందు నీసకలమైన చరాచరమును సృజించి పరిపాలించిరి॥ ౬౩॥

మూ॥ నిమేషాదశచాష్టౌచ కాష్ఠాత్రింశత్తుతాఃకలా । త్రింశ
త్కలాముహూర్తస్స్యా దహోరాత్రంతుతావతః॥ ౬౪॥

నిమేషమనగా రెప్పపాటు యిదిపదునెనిమిదియైన నొకకాష్ఠయను కాలవిశేషము ముప్పదికాష్ఠలుకల ముప్పదికలలు ముహూర్తము ముప్పదిముహూర్తము లొకయహోరాత్రము॥ ౬౪॥

మూ॥ అహోరాత్రేవిభజతే సూర్యోమానుషదైవికే । రాత్రి
స్స్వప్నాయభూతానాం చేష్టాయైకర్మణామహః॥ ౬౫॥

భూతములనిద్రకై రాత్రిన్ని కర్మానుష్ఠానముకై పగలున్నుగాగా మానుష దైవికములగు రాత్రిపవళులను సూర్యుడు విభజించుచున్నాడు॥ ౬౫॥

మూ॥ పిత్ర్యేరాత్ర్యహనీమాసః ప్రవిభాగస్తుపక్షయోః । కర్మ
చేష్టాస్వహఃకృష్ణ శ్శుక్లస్స్వప్నాయశర్వరీ॥ ౬౬॥

మనుష్యుల మాసము పితృదేవతల కొక దినమగు నందు కృష్ణపక్షము వారికి పవలున్ను శుక్లపక్షమందు నిద్రకై రాత్రిన్ని॥ ౬౬॥

మూ॥ దైవేరాత్ర్యహనీవర్షం ప్రవిభాగస్తయోఃపునః। అహస్త
త్రోదగయనం రాత్రిస్స్యాద్దక్షిణాయనమ్॥ ౬౭॥

మనుష్యుల సంవత్సరము దేవతల కొక దినమగు నందుత్తరాయణము పగలు

దేవకర్మ లన్నియు నుత్తరాయణమందే చేయవలయును దక్షిణాయనమునాక
తి॥ ౬౭॥

మూ॥ బ్రాహ్మస్యతుక్షపాహస్య యత్ప్రమాణం సమాసతః । ఏ
కైకశోయుగానాంతు క్రమశ స్తన్నిబోధత॥ ౬౮॥

బ్రహ్మయొక్క యహోరాత్రప్రమాణమునున్ను ప్రత్యేకముగా యుగముల
యొక్క ప్రమాణమునున్ను జెప్పెదను వినుండు బ్రహ్మమానముచే నగు నహో
రాత్రాదిజ్ఞానము పుణ్యసాధనము గావున నిచ్చట చెప్పుట॥ ౬౮॥

మూ॥ చత్వార్యాహుస్సహస్రాణి వర్షాణాంతుకృతంయుగం।
తస్యతావచ్ఛతీసంధ్యా సంధ్యాంశశ్చతథావిధః॥ ౬౯॥

దేవమానముచే నాలుగువేల సంవత్సరములు కృతయుగప్రమాణము దీనిసం
ధ్య నన్నూరువర్షములు సంధ్యాంశమునకున్ను నాలుగువందల వర్షనులే య
గుచున్నవి.యుగమునకు పూర్వసంధిసంధ్యయని యుత్తరసంధి సంధ్యాంశమని సం
కేతము॥ శ్లో॥ "తత్ప్రమాణైశ్శతై స్సంధ్యా పూర్వాతస్యాభిధీయతే। సంధ్యాం
శకశ్చతత్తుల్యో యుగస్యానంతరోహియః। సంధ్యాసంధ్యాంశయోరంత ర్యఃకా
లోమునుసత్తమ। యుగాఖ్యస్సతువిజ్ఞేయః కృతత్రేతాదిసంజ్ఞికః॥" యే యుగము
న కెన్నివేలో యన్నివందలవత్సరములు యుగపూర్వసంధియనిన్ని అన్నేవర్షము
లుయుగాంతమందగు సంధ్యాంశమనిన్ని మధ్యకాలము యుగమనిన్ని దెలియదగున
ని విష్ణుపురాణము"దివ్యైర్వర్షసహస్రైస్తు కృతత్రేతాదిసంజ్ఞికమ్ । చతుర్యుగం
ద్వాదశభి స్తద్విభాగంనిబోధమే॥"కృతత్రేతాదియుగములు నాలుగున్ను సంధ్యా
సంధ్యాంశములతోగూడ దేవమానముచేత పదిరెండువేల వర్షములగునని విష్ణు
పురాణముగావుననీలెక్క దివ్యవర్షములని తెలియందగు నని కుల్లూకభట్టు॥౬౯॥

మూ॥ ఇతరేషుససంధ్యేషు ససంధ్యాంశేషుచత్రిషు। ఏకాపాయే
నవర్తంతే సహస్రాణిశతానిచ॥ ౭౦॥

మిగిలిన మూడుయుగములకున్ను క్రమముగా నొక్కొక్క వేయియుగము
నకున్ను సంధ్యకు నూరున్ను సంధ్యాంశమునకు నూరున్ను చొప్పున తక్కువగా న
గును అదియెట్లనిన త్రేతకు మూడువేలరీతిని సంధ్యకు మున్నూరు సంధ్యాంశమున

కు మున్నూరు ద్వాపరమునకు రెండువేలు దీనిసంధ్యకు నిన్నూరు సంధ్యాంశము
నకు నిన్నూరు కలియుగమున కొకవేయి దీనిసంధ్యకు నూరు సంధ్యాంశమునకు
నూరు॥ ౭౦॥

మూ॥ యదేతత్పరిసంఖ్యాత మాదావేవచతుర్యుగం। ఏతద్ద్వాద
శసాహస్రం దేవానాం యుగముచ్యతే॥ ౭౧॥

పైని నాలుగుయుగములయొక్క సంఖ్యయేది చెప్పబడెనో యీసంఖ్యదివ్యమా
నముచేత పదిరెండువేల వర్షములపరిమితకాలము దివ్యయుగమని చెప్పబడెను-
"ఏతద్ద్వాదశసాహస్రం" అన్నచోట చతుర్యుగములు పదిరెండైతే దివ్యయుగమ
ని మేధాతిథివ్రాసెను గాని యిది భ్రమమని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ శ్లో॥ "కృత
త్రేతాద్వాపరంచ కలిశ్చేతిచతుర్యుగం। ప్రోచ్యంతేతత్సహస్రంతు బ్రహ్మణోది
వసోమునే॥" మానుషమానముచేనగు నాలుగుయుగములున్ను వేయుమార్లుదిరిగి
తే బ్రహ్మకొకదివసమని విష్ణుపురాణవచనమువలన నాలుగుయుగములున్ను దివ్యవ
ర్షములు సంధ్యాసంధ్యాంశములతోనగును॥ ౭౧॥

మూ॥ దైవికానాంయుగానాంతు సహస్రంపరిసంఖ్యయా। బ్రా
హ్మమేకమహర్జ్ఞేయం తావతీరాత్రిరేవచ॥ ౭౨॥

దేవమానముచేత వేయియుగములయితే బ్రహ్మకొకపవలవును మరియునంతి
యకాలముచే రాత్రియగును॥ ౭౨॥

మూ॥ తద్వై యుగసహస్రాంతం బ్రాహ్మం పుణ్యమహర్విదుః।
రాత్రించతావతీమేవ తేహోరాత్రవిదోజనాః॥ ౭౩॥

వేయుమహాయుగములు కొనసాగగలకాలము బ్రహ్మయొక్క పుణ్యమైనపవలని
న్ని యింతియె కాలము బ్రహ్మకొకరాత్రియనిన్ని తెలసినవారలేయహోరాత్రము
లను తెలసినవారని స్మృత్యర్థము॥ ౭౩

మూ॥ తస్యసోహర్నిశస్యాంతే ప్రసుప్తః ప్రతిబుధ్యతే। ప్రతిబుద్ధ
శ్చసృజతి మనస్సదసదాత్మకం॥ ౭౪॥

ఆబ్రహ్మ నిద్రితుడై తనయహోరాత్రాంతమందు మేల్కొనినవాడై సదసదా

త్మకమగు తనమనస్సును సృజించెను అనగా భూలోకాదిత్రయమును సృజించుటకు మనుస్సును నియోగించెనని తాత్పర్యము- మనుస్సును బుట్టించెననికాదు మనస్సృష్టిమహాప్రళయమందేగాని యిప్పుడదినశించదు దైనందినప్రళయమందీమూడు లోకములకే లయముగావున వాటిసృష్టికై నియోగించె ననవలెను॥ "మనస్సిసృక్షయాయుక్తం సర్గాయనిదధేపునః॥" సృష్టిజేయనిచ్ఛతోగూడియున్న మనస్సునుదిరుగసృష్టికై నియమించెనని పురాణవచనము ఈలాగుగాకుంటే మనస్సనగా మహత్తత్వమనవలె నదియును మహాప్రళయానంతరసృష్టియేయనిన నీబ్రహ్మాయాపరమాత్ముడేగాన నప్పటిసృష్టిక్రమమునిందు సూచించెనని చెప్పవచ్చునట్లుగావున నే॥ "ఇత్యేషాసృష్టిరాదితః॥" ఇదిఆదిసృష్టియని చెప్పబోయెడి గ్రంథమటులగాకున్న వ్యర్థమయినియని కుల్లూకభట్టు॥ ౭౪॥

మూ॥ మనస్సృష్టిం వికురుతే చోద్యమానం సిసృక్షయా। ఆకా
శంజాయతే తస్మాత్తస్యశబ్దంగుణంవిదుః॥ ౭౫॥

మనస్సనగా మహత్తత్వము పరమాత్మునియొక్క సృజించేయిచ్ఛచేత ప్రేరితమై సృష్టినిజేసె నదియెట్లనిన నహంకారపంచతన్మాత్రక్రమంబున నే ఆమహత్తత్వమాకాశమును సృజించెను దానిగుణము శబ్దమనియందురు॥ ౭౫॥

మూ॥ ఆకాశాత్తువికుర్వాణా త్సర్వగంధవహాశ్శుచిః। బలవాఞ్
జాయతేవాయు స్సవై స్పర్శగుణోమతః॥ ౭౬॥

ఒకవికారమును బుట్టించెడి యాకాశమువలన శుచియు గంధమునువహించునట్టిన్ని బలముగలిగినట్టిన్ని వాయువుపుట్టెను. అదిస్పర్శమే గుణముగాగలది॥ ౭౬॥

మూ॥ వాయోరపి వికుర్వాణా ద్విరోచిష్ణుతమోనుదం। జ్యోతిరు
త్పద్యతేభాస్వ త్తద్రూపగుణముచ్యతే॥ ౭౭॥

వాయువువలన తేజముగలదియు ప్రకాశించునదియు చీకటినిబోగొట్టునదియునగు జ్యోతిస్సుబొడమె నదిరూపము గుణముగాగలది॥ ౭౭॥

మూ॥ జ్యోతిషశ్చవికుర్వాణా దాపోరసగుణాస్స్మృతాః । అ
ద్భ్యోగంధగుణాభూమి రిత్యేషాసృష్టిరాదితః॥ ౭౮॥

తేజస్సువలన రసముగుణముగాఁగల జలముద్భవించును ఆజలమువలన గంధగుణయుక్తమగు భూమిజన్మించె నిది మహాప్రళయానంతరసృష్ట్యాదియందగు భూతసృష్టి యాభూతములచేతనే యవాంతర ప్రళయానంతరమందును లోకత్రయనిర్మాణమగుచున్నది॥ ౭౮॥

మూ॥ యత్ప్రాగ్ద్వాదశసాహస్ర ముదితందైవికం యుగం । త
దేకసప్తతిగుణం మన్వంతరమిహోచ్యతే॥ ౭౯॥

పూర్వమందు సంధ్యాసంధ్యాంశయుక్తములగు నాలుగు యుగములకు పనిరెండువేల దివ్యవర్షములు దివ్యయుగప్రమాణమని యేదిజెప్పబడెనో యాదివ్యయుగములు డెబ్బదియొకటియైన నొకమన్వంతరకాలమగు నందొకమనువు సర్గాద్యధికారమగుచున్నదని యీమనుశాస్త్రమందు జెప్పబడెను॥ ౭౯॥

మూ॥ మన్వంతరాణ్య సంఖ్యాని సర్గస్సంహార ఏవచ । క్రీడన్ని
వైతత్కురుతే పరమేష్ఠీ పునఃపునః॥ ౮౦॥

మన్వంతరములు పదునాలుగు అయినప్పటికిని సృష్టిలయము లనంతమగుటవలన లెక్కలేని మన్వంతరములనున్ను అటులె సృష్టిలయములనున్ను యీబ్రహ్మలీలచేతనువలెను మరలమరల జేయుచున్నాడు॥ ౮౦॥

మూ॥ చతుష్పాత్సకలోధర్మ స్సత్యంచైవ కృతేయుగే । నా
ధర్మేణాగమః కశ్చి న్మనుష్యాన్ప్రతివర్తతే॥ ౮౧॥

కృతయుగమునందు సమస్తధర్మములున్ను సత్యమున్ను నాలుగుపాదములుఁగలదై సంపూర్ణముగ ప్రవర్తించును సత్యము ధర్మమైనప్పటికిని వేరే చెప్పడము అదియుత్తమధర్మమగుటవలన ధర్మమునకు ముఖ్యమగుపాదములు లేకుండన చతుష్పాచ్ఛబ్దము సంపూర్ణపరమని తాత్పర్యము లేదా॥ శ్లో॥ "వృషోహిభగవాన్ధర్మః॥" యనిధర్మము వృషభరూపమని చెప్పుటవలన తపస్సు జ్ఞానము యజ్ఞము దానము యీనాలుగున్ను ఉత్తమములని మనువచనమువలన నివి నాల్గుపాదములుగా నిరూపించి ధర్మము సాంగోపాంగముగ వర్తించునని కుల్లూకభట్టుచెప్పెను శాస్త్రము నతిక్రమించి యధర్మముగ ధనాగమముగాని విద్యాగమముగాని మనుష్యులకు సత్యయుగమందు గాకయుండును॥ ౮౧॥

మూ॥ ఇతరేష్వాగమా ధర్మః పాదశ స్త్వవరోపితః । చౌ
ర్యానృతమాయాభి ర్ధర్మశ్చాపైతి పాదశః॥ 82॥

ఇతరములగు త్రేతాదియుగములందు అధర్మముచే ధనార్జనమువలన ధ
ర్మముపాదము పాదము చొప్పున యనగా నాలవవంతుతరిగిపోవును యిచ్చట
నాగమమనగా వేదమని మేధాతిథి గోవిందరాజులువ్రాసిరి ధనాగమమని కుల్లూ
కభట్టువ్రాసెను అదిన్ని చౌర్యము అనృతము మాయ వీటిచేతను ధనాగమమగుట
వలన త్రేతాదియుగములందు నాలవపాలు త్తరోత్తరాధిక్యముగ చౌర్యాదులువృ
ద్ధిబొందును గాన నారీతినే ధర్మముతగ్గిపోవును॥ 82॥

మూ॥ అరోగా స్సర్వసిద్ధార్థా శ్చతుర్వర్ష శతాయుషః। కృ
తే త్రేతాదిషు హ్యేషా మాయుర్హ్రసతి పాదశః॥ 83॥

కృతయుగమందు రోగాదినిమిత్తమగు నధర్మములేకుండుటచే నప్పటిజనులు
నిరోగులును సకలకార్యసిద్ధికలవారును నన్నూరుసంవత్సరములు ఆయుర్దాయ
ముకలవారునగుచున్నారు త్రేతాయుగాదుల యందిజనులకు ధర్మముతరిగినట్టు
లే నాలవవంతుచొప్పున నాయుష్యమున్ను తరుగును అనగా త్రేతాయుగమందు
జనులకాయుష్యము మున్నూరు సంవత్సరములు ద్వాపరమందిన్నూరు కలియుగ
మందునూరు నిట్టులగును"శతాయుఃపురుషః"యను వేదవాక్యమందగు శతశబ్దముబ
హుత్వపరముగాని యీశ్రుతికలియుగజనులకనిగాని గావచ్చును॥ 83॥

మూ॥ వేదోక్తమాయు ర్మర్త్యానా మాశిష శ్చైవ కర్మణాం ।
ఫలంత్యనుయుగం లోకే ప్రభావశ్చ శరీరిణాం॥ 84॥

శతాయుః పురుషయను వేదవచనముచేనగు నాయుష్యమున్ను కామ్య కర్మ
లయొక్క ఫలవిషయప్రార్థనమున్ను బ్రాహ్మణాదులయొక్క శాపానుగ్రహస
మర్థమగు ప్రభావమున్ను యీలోకమందు యుగానుసారముగ మనుష్యులకు ఫ
లించుచున్నవి॥ 84॥

మూ॥ అన్యే కృతయుగే ధర్మా స్త్రేతాయాం ద్వాపరే౽పరే। అ
న్యేకలియుగే నృణాం యుగహ్రాసానురూపతః॥ 85॥

కృతయుగమందు ధర్మములువేరు త్రేతయందు మరియొకలాటి ధర్మములు ద్వాపరమందును కలియుగమందును ధర్మములువేరువేర మనుష్యులకు యుగానురూపముగ తగగతితో వర్తించును॥ ౮౫॥

మూ॥ తపః పరం కృతయుగే త్రేతాయాం జ్ఞానముచ్యతే। ద్వా
పరే యజ్ఞమేవాహు ర్దానమేకం కలౌయుగే॥ ౮౬।

కృతయుగమందు తపంబును త్రేతాయుగమందాత్మజ్ఞానంబును ద్వాపరమందు యజ్ఞంబును కలియుగమందు కేవలదానంబును ప్రధానములు తపముమొదలగునవి నాలుగు నన్నియుగములయందునుం జేయందగినవే యైనను ఫలాతిశయంబు గలదని ప్రత్యేకం బిట్లుజెప్పబడియెను॥ ౮౬॥

మూ॥ సర్వస్యాస్యతు సర్గస్య గుప్త్యర్థం సమహాద్యుతిః। ము
ఖబాహూరుపజ్జానాం పృథక్కర్మాణ్య కల్పయత్॥౮౭॥

సమర్థుడగు నాబ్రహ్మ యీసమస్తసృష్టియొక్క రక్షణముకొరకు తనముఖమువలన బ్రాహ్మణులను బాహువులవలన క్షత్రియులను వైశ్యుల నూరువుల వలనను శూద్రులనంఘ్రులవలనను సృజించి వీరికి వేరువేరకర్మములను గల్పించెను॥౮౭॥

మూ॥ అధ్యాపనంచాధ్యయనం యజనం యాజనంతథా। దానం
ప్రతిగ్రహంచైవ బ్రాహ్మణానామకల్పయత్॥ ౮౮॥

బ్రాహ్మణులకు వేదమునుచదవడను చెప్పడము యజ్ఞమును జేయడము జేయించడము దానమునివ్వడము బ్రతిగ్రహించడమీయారును బ్రహ్మగల్పించెను యిచ్చట నివిసృష్టిక్రమములు జెప్పబడెను ముందు విధిరూపముగ జెప్పబడును॥ ౮౮॥

మూ॥ ప్రజానాం రక్షణం దాన మిజ్యాధ్యయన మేవచ। విషయే
ష్వప్రసక్తిశ్చ క్షత్రియస్య సమాసతః॥ ౮౯॥

ప్రజాపరిపాలనమున్ను దానమున్ను యజ్ఞమున్ను వేదముచదవడమున్ను విషయములందనగా గీతనృత్యస్త్రీభోగాదులయందు సంగములేకుండుటయు నివిక్షత్రియులకు ధర్మములుగా సంక్షేపరూపముచే గల్పించెను॥ ౮౯॥

మూ॥ పశూనాం రక్షణం దాన మిజ్యాధ్యయనమేవచ। వణిక్ప
థంకుసీదంచ వైశ్యస్య కృషిమేవచ॥ ౯౦॥

పశురక్షణము దానము యజ్ఞము నధ్యయనము క్రయవిక్రయములువడ్డిబేరము కృషియు నివివైశ్యులకు గల్పించబడెను॥ ౯౦॥

మూ॥ ఏకమేవతు శూద్రస్య ప్రభుః కర్మసమాదిశత్। ఏతేషా
మేవవర్ణానాం శుశ్రూషామనసూయయా॥ ౯౧॥

బ్రహ్మ శూద్రునకు అసూయలేకుండ బ్రాహ్మణాదివర్ణత్రయమువారికి బనిజే యుటయొక్కటియే నిర్మించెను॥ ౯౧॥

మూ॥ ఊర్ధ్వంనాభేర్మేధ్యతరః పురుషః పరికీర్తితః। తస్మాన్మే
ధ్యతమంత్వస్య ముఖముక్తంస్వయంభువా॥ ౯౨॥

సర్వముకంటె పురుషుడుశ్రేష్ఠుడు పురుషునకు నాభికంటె పైభాగము శ్రేష్ఠతరము అందులోముఖమునుమిక్కిలిశ్రేష్ఠమని బ్రహ్మచేజెప్పబడెను ౯౨॥

మూ॥ ఉత్తమాంగోద్భవాజ్జ్యైష్ఠ్యాద్బ్రహ్మణశ్చైవ ధారణాత్।
సర్వస్యైవాస్యసర్వస్య ధర్మతో బ్రాహ్మణః ప్రభుః॥ ౯౩॥

ముఖముత్తమోత్తమమని పైనిజెప్పడమెందుకనిన ముఖమందుజన్మమువలననుక్షత్రియాదులకంటె ముందుగ బుట్టుటవలనను వేదమును ధరించుటవలనను యాజక మంత్రకును ధర్మానుశాసనమువలన బ్రాహ్మణుడు ప్రభువు॥ ౯౩॥

మూ॥ తంహి స్వయంభూస్స్వాదాస్యాత్తప స్తప్త్వాదితోసృ
జత్।హవ్యకవ్యాభివాహ్యాయ సర్వస్యాస్యచగుప్తయే॥౯౪॥

ఆబ్రాహ్మణుని బ్రహ్మతపంబొనర్చి తనముఖమువలన హవ్యకవ్యములను నడుపుటకును ఈసకలజగత్తుయొక్క రక్షణముకొరకును ముందుగసృజించెను॥ ౯౪॥

మూ॥ యస్యాస్యేన సదాశ్నంతి హవ్యాని త్రిదివౌకసః। కవ్యాని
చైవపితరః కింభూతమధికం తతః॥ ౯౫॥

ఏబ్రాహ్మణునియొక్కముఖముచేత హవ్యములను దేవతలును కవ్యములను పితృ

దేవతలు నెల్లప్పుడును భక్షింతురో యాబ్రాహ్మణునికంటే నధికమగు భూతము మరేదికలదు బ్రాహ్మణుడందరికంటే నధికుడనియర్థము॥ ౯౫॥

మూ॥ భూతానాం ప్రాణినః శ్రేష్ఠాః ప్రాణినాం బుద్ధిజీవినః।
బుద్ధిమత్సు నరాః శ్రేష్ఠా నరేషు బ్రాహ్మణాః స్మృతాః॥ ౯౬॥

స్థావరజంగమభూతములలో ప్రాణులు శ్రేష్ఠములు ప్రాణులలోబుద్ధిచే జీవించునవి యనగా ననుకూలమైనస్థలములకు పోవడము ప్రతికూలమైన స్థలములను విడువడముగల పశ్వాదులు శ్రేష్ఠములు వాటికంటే మనుష్యులు శ్రేష్ఠులు మనుష్యులలో బ్రాహ్మణులు స్వర్గాపవర్గాధికారయోగ్యులగుటవల్లన నుత్తములని చెప్పబడిరి॥ ౯౬॥

మూ॥ బ్రాహ్మణేషు చ విద్వాంసో విద్వత్సు కృతబుద్ధయః। కృతబు
ద్ధిషు కర్తారః కర్తృషు బ్రహ్మవేదినః॥ ౯౭॥

బ్రాహ్మణులలో విద్వాంసులు మహాఫలప్రదములగు నగ్నిష్టోమాది కర్మముల జేయనధికారులగుటచే శ్రేష్ఠులు విద్వాంసులలో కృతబుద్ధులనగా స్వాధీనబుద్ధులు నిదియుగాక ననాగతములగు కర్మములందు కృతబుద్ధులు అనగా వేదోక్తములగు సంస్కారములు తమచే చేయందగిన వనుబుద్ధిగలవారుత్తములు వీరిలో సత్కర్మకర్తలు హితములను గూర్చుటకు నహితములను బరిహరించుకొనుటకుం దగినవారగుటవలనయోగ్యులు వీరలకంటె బ్రహ్మవేత్తలు ముక్తులుగాన నుత్కృష్టులు॥ ౯౭॥

మూ॥ ఉత్పత్తిరేవ విప్రస్య మూర్తిర్ధర్మస్య శాశ్వతీ । సహిధ
ర్మార్థముత్పన్నో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥ ౯౮॥

బ్రాహ్మణునియొక్క జన్మమే నాశరహితమగు ధర్మముయొక్క మూర్తి యేదికారణముచే నతడు ధర్మమును జేయుటకేపుట్టినవాడై ధర్మానుగృహీతజ్ఞానముచే మోక్షమునొందుటకగుచున్నాడో॥ ౯౮॥

మూ॥ బ్రాహ్మణోజాయమానోహి పృథివ్యామధిజాయతే। ఈ
శ్వరస్సర్వభూతానాం ధర్మకోశస్యగుప్తయే॥ ౯౯॥

సర్వభూతములయొక్క ధర్మమను ధనరాశిని రక్షించుటకై భూమియందు

జన్మించుచున్న బ్రాహ్మణుడై ఈశ్వరుడు జన్మించుచున్నాడు॥ ౯౯॥

మూ॥ సర్వస్వం బ్రాహ్మణస్యేదం యత్కించిజ్జగతీగతం । శ్రై
ష్ఠ్యేనాభిజనేనేదం సర్వంవై బ్రాహ్మణోఽర్హతి॥ ౧౦౦॥

భూమియందేమేమి ధనముకలదో యిదంతయు బ్రాహ్మణునకు స్వయమనిస్తుతికై జెప్పబడెను స్వయమువంటిదేయని తాత్పర్యము అటులగాకున్నను బ్రాహ్మణున కు చౌర్యము శిక్షాశాస్త్రమందు మనువేలజెప్పడు బ్రహ్మముఖమందు బుట్టుటవలన ను శ్రేష్ఠత్వమువలనను నీసర్వమునుగ్రహించుటకు బ్రాహ్మణుండే యర్హుడగుచు న్నాడు॥ ౧౦౦॥

మూ॥ స్వమేవ బ్రాహ్మణోభుఙ్క్తే స్వంవస్తే స్వందదాతిచ । ఆనృ
శంస్యాద్బ్రాహ్మణస్య భుంజతేహీతరేజనాః॥ ...౧౦౧॥

బ్రాహ్మణుడు పరునియన్నమేది తినునో పరునివస్త్రమేది కట్టుకొనునో పరుని సొమ్మేది యొరునికిచ్చునో యది స్వీయమువలెనె యగునని స్తుతికై జెప్పబడెను యీజగంబునగల పదార్థములనితరులందరును బ్రాహ్మణునికారుణ్యముచే నను భవించుచున్నారు॥ ౧౦౧॥

మూ॥ తస్యకర్మ వివేకార్థం శేషాణాం మనుపూర్వశః । స్వా
యంభువో మనుర్ధీమా నిదం శాస్త్రమకల్పయత్॥౧౦౨॥

ఇప్పుడు శ్రేష్ఠులగు బ్రాహ్మణుల కర్మములనుచెప్పుట కుపక్రమించుచుండెను బ్రాహ్మణునియొక్కయున్ను క్షత్రియాదులయొక్కయున్ను కర్మములు దెలియుట కై సర్వవిషయక జ్ఞానముగల స్వాయంభువమనువీ శాస్త్రమునుగల్పించెను॥౧౦౨॥

మూ॥ విదుషాబ్రాహ్మణేనేద మధ్యేతవ్యం ప్రయత్నతః। శిష్యే
భ్యశ్చప్రవక్తవ్యం సమ్యగ్జ్ఞానేనకేనచిత్॥......౧౦౩॥

శాస్త్రముయొక్క యధ్యయనఫలమును దెలిసిన బ్రాహ్మణునిచే ప్రయత్నము వలన నిది యధ్యయనముజేయదగును శిష్యులకొరకు బ్రాహ్మణునిచేతనే జెప్పదగ నది క్షత్రియాదులకు చదువుటకే యధికారముగలదు గాని చెప్పుటకధికారములే దు ॥ శ్లో ॥ "నిషేకాదిశ్మశానాంతః" అనే శ్లోకము మొదలుకొనిన యర్థముచే

క్షత్రియ వైశ్యులకున్ను ముందు విధించగలదు అనువాదమాత్రమిదియని మేధాతిథివ్రాసెను యదికాదని కుల్లూకభట్టు ముందధ్యయనవిధిజెప్పటలో మూడువర్ణములవారి కధ్యయనమున్ను బ్రాహ్మణులకధ్యాపనమునను వ్యాఖ్యయందు ననువాద మనరాదుగదాయని వ్రాసెను॥ ౧౦౩॥

మూ॥ ఇదంశాస్త్రం మధీయానో బ్రాహ్మణశ్శంసితవ్రతః । మనో వాగ్దేహజైర్నిత్యం కర్మదోషై ర్నలిప్యతే॥ ... ౧౦౪॥

బ్రాహ్మణుడీశాస్త్రమును బఠించి వ్రతములను లెస్సగానాచరించి మనోవాక్కాయకర్మములనగు దోషములతో లేపనమునొందడు॥ ౧౦౪॥

మూ॥ పునాతి పఙ్క్తింవంశ్యాంశ్చ సప్తసప్తపరావరాన్। పృథివీ మపిచైవేమాం కృత్స్నామేకోపి సోర్హతి॥ ... ౧౦౫॥

ఈశాస్త్రము నధ్యయనముజేసినవాడు పఙ్క్తిపావనుడుగాక వారిచేదూషితమగు పఙ్క్తిలో దనతోనున్నవారినందరినిన్ని తనతండ్రిమొదలుకొని పైవారేడుగురుని న్ని తనపుత్రుడుమొదలు కిందివారినేడుగురినిన్ని పవిత్రులనుగాజేయును సకలధర్మములునెరిగినవాడగుట నతడీ సర్వభూమినిన్ని యొకడుబ్రతిగ్రహించుట కర్హుడగును॥ ౧౦౫॥

మూ॥ ఇదంస్వస్త్యయనం శ్రేష్ఠ మిదంబుద్ధి వివర్ధనం । ఇదంయ శస్యమాయుష్య మిదం నిశ్శ్రేయసంపరమ్॥ ... ౧౦౬॥

ఈశాస్త్రాధ్యయనము స్వస్త్యయన జపహోమాది బోధకమగుటచే నభీష్టార్థములకవి నాశమునుగూర్చు నదియనగా నిష్టసిద్ధులకు లోపములేకుండ జేయునది ఇతర స్వస్త్యయనములకంటె ప్రకృష్టము గావున శ్రేష్ఠమైనది విధినిషేధపరిజ్ఞానముగలిగించు నదిగాన బుద్ధిని వృద్ధినొందించునదిన్ని దీని జదువుటచే విద్వాంసుడగు గావున కీర్తికరమగునది దెలసినయాచారముల నాచరించుటచే నాయుర్దాయకరమగునది మోక్షోపాయమును దెలుపుటచే ముక్తిప్రదమయినది యగుచున్నది॥ ౧౦౬॥

మూ॥ అస్మిన్ధర్మోఖిలేనోక్తో గుణదోషౌచ కర్మణామ్ । చతు

ర్ణానామపి వర్ణానా మాచారశ్చైవ శాశ్వతః॥ ౧౦౭॥

ఈశాస్త్రమందు సకలమైనధర్మమున్ను జెప్పబడెను కర్మములయొక్క గుణదోషములున్ను నాలుగువర్ణములయొక్క శాశ్వతమగు నాచారమున్ను జెప్పబడెను॥ ౧౦౭॥

మూ॥ ఆచారః పరమోధర్మ శ్శ్రుత్యుక్తస్స్మార్త ఏవచ। తస్మాదస్మిన్ సదాయుక్తో నిత్యంస్యాదాత్మవాన్ ద్విజః॥ ౧౦౮॥

శ్రుతిస్మృత్యుక్తమైన యాచారము పరమధర్మము గావున నాత్మహితేచ్ఛగలద్విజుడు యత్నవంతుడై యాయాచారమందు సర్వదా నిష్ఠగలవాడు గావలెను॥ ౧౦౮॥

మూ॥ ఆచారాద్విచ్యుతో విప్రో నవేద ఫలమశ్నుతే। ఆచారేణ తు సంయుక్త స్సంపూర్ణ ఫలభాగ్భవేత్॥ ౧౦౯॥

ఆచారభ్రష్టుడగు విప్రుడు వేదఫలమునొందడు ఆచారయుక్తుడగు నతడు సంపూర్ణమగు వేదఫలము నొందును॥ ౧౦౯॥

మూ॥ ఏవమాచారతో దృష్ట్వా ధర్మస్యమునయోగతిమ్। సర్వస్యతపసో మూల మాచారంజగృహుః పరమ్॥ ౧౧౦॥

ఈప్రకారముగా ఋషులు ధర్మప్రాప్తి యాచారము వలననే యని తెలసి కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది సకల తపస్సులకును మూలము గావున నుత్కృష్టమగు నాచారమును గ్రహించిరి॥ ౧౧౦॥

మూ॥ జగతశ్చసముత్పత్తిం సంస్కారవిధిమేవచ। వ్రతచర్యోపచారంచ స్నాతకస్యపరంవిధిమ్॥ ౧౧౧॥

ఇటుపయిని శిష్యులకు సుఖముగ దెలియుటకు వక్ష్యమాణార్థముల యనుక్రమణికను జెప్పుచున్నాడు జగదుత్పత్తిప్రకారము జాతకర్మాది సంస్కారవిధి బ్రహ్మచర్య వ్రతప్రకారము గురుసేవావిధానము స్నాతకవిధానము॥ ౧౧౧॥

మూ॥ దారాధిగమనంచైవ వివాహానాంచలక్షణమ్। మహాయ

జ్ఞవిధానంచ శ్రాద్ధకల్పంచ శాశ్వతమ్॥ ౧౧౨॥

వివాహము బ్రాహ్మ్యాదివివాహలక్షణ ప్రశంస వైశ్వదేవ పంచమహాయజ్ఞ విధానము కల్పాంతరములనుంచి జరుగుటవలన నశాశ్వతమగు శ్రాద్ధకల్పము॥ ౧౧౨॥

మూ॥ వృత్తీనాంలక్షణంచైవ స్నాతకస్యవ్రతానిచ । భక్ష్యాభ
క్ష్యంచశౌచంచ ద్రవ్యాణాంశుద్ధిమేవచ॥ ౧౧౩॥

జీవనోపాయములగు నుంఛవృత్త్యాదిలక్షణము గృహస్థునియొక్క నియమములు భక్ష్యాభక్ష్యవిచారము జాతమృతాద్యాశౌచ నిర్ణయము సకలద్రవ్యములయొక్క శుద్ధిప్రకారము॥ ౧౧౩॥

మూ॥ స్త్రీధర్మయోగంతాపస్యం మోక్షంసన్యాసమేవచ। రా
జ్ఞశ్చధర్మమఖిలం కార్యాణాంచవినిర్ణయమ్॥ ౧౧౪॥

స్త్రీలయొక్క ధర్మోపాయము వానప్రస్థాశ్రమ ధర్మము మోక్షోపాయము సన్యాసవిధి ఇది షష్ఠాధ్యాయపర్యంతానుక్రమణిక ఇటుపైని రాజధర్మము మూర్ధాభిషిక్తుల కిహపరసాధనమగు సకలధర్మమున్ను ఋణాదానప్రముఖ కార్యములందు వాదిప్రదివాదులపిలంచు గ్రంథములందగు యాథార్థ్యముయొక్క నిర్ణయము॥ ౧౧౫॥

మూ॥ సాక్షిప్రశ్నవిధానంచ ధర్మంస్త్రీపుంసయోరపి । విభా
గధర్మంద్యూతంచ కంటకానాంవిశోధనమ్॥ ౧౧౫॥

సాక్షులను విమర్శించే క్రమము భార్యాభర్తల ధర్మము విభాగవిషయమగు ధర్మము ద్యూతవిధి చోరాదిబాధలను బోగొట్టుట॥ ౧౧౫॥

మూ॥ వైశ్యశూద్రోపచారంచ సంకీర్ణానాంచసంభవం । ఆప
ద్ధర్మంచవర్ణానాం ప్రాయశ్చిత్తవిధింతథా॥ ౧౧౬॥

వైశ్యులకును శూద్రులకును కర్మానుష్ఠానము సంకరజాతులయొక్క యుత్పత్తి యన్నివర్ణముల వారికి నాపద్ధర్మ ప్రకారము ప్రాయశ్చిత్త విధానము॥ ౧౧౬॥

మూ॥ సంసారగమనంచైవ త్రివిధంకర్మసంభవం । నిశ్రేయసం కర్మణాంచగుణదోషపరీక్షణమ్॥ ౧౧౭॥

స్వకర్మసంపాదితోత్తమ మధ్యమాధమభేదత్రివిధదేహాంతర ప్రాప్తివిషయము మోక్షహేతువగుటచే శ్రేయోరూపమగు నాత్మజ్ఞానము విహితనిషిద్ధకర్మముల గుణదోషపరీక్ష॥ ౧౧౭॥

మూ॥ దేశధర్మాన్జాతిధర్మాన్ కులధర్మాంశ్చ శాశ్వతాన్। పాషండగణధర్మాంశ్చ శాస్త్రేస్మిన్నుక్తవాన్మనుః॥ ౧౧౮॥

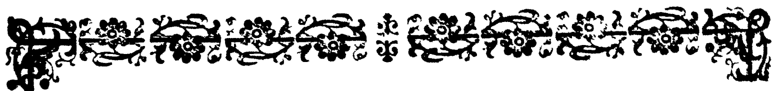
వేరే వేరే దేశములందగు ధర్మములు బ్రాహ్మణాదిజాతుల ధర్మములు అనాదికుల ధర్మములు పాషండధర్మములు వేశ్యాదిగణధర్మములు నీశాస్త్రమందు మనువుజెప్పెను॥ ౧౧౮॥

మూ॥ యథేదముక్తవాన్శాస్త్రం పురాపృష్టోమనుర్మయా । తథేదంయూయమప్యద్య మత్సకాశాన్నిబోధత॥ ౧౧౯॥

ఇతి మానవే ధర్మశాస్త్రే
భృగుప్రోక్తాయాం సంహితాయాం
ప్రథమోఽధ్యాయః.

నాచే నడుగబడినవాడై మనువు నాకేరీతిని జెప్పెనో దాని నస్న్యూనాతిరిక్తముగ మీకు నేను జెప్పెద నావలన నెరిగికొనుడు॥ ౧౧౯॥

ఇది శ్రీమన్మహామహీబిడౌజ శ్రీమదానంద గజపతిరాజ
మహారాజదయాపాత్ర భారద్వాజసగోత్ర
పవిత్రసుకవిజనవిధేయమండకామేశ్వర
నామధేయరచితాంధ్ర
మన్వర్థదీపికాఖ్యయగు
వ్యాఖ్యయందు
ప్రథమాధ్యాయము.

శుభమస్తు.

మనుస్మృతి * ద్వితీయాధ్యాయము.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహితము.

మూ॥ విద్వద్భి స్సేవితస్సద్భి ర్నిత్యమద్వేషరాగిభిః । హృదయే
నాభ్యనుజ్ఞాతో యోధర్మస్తం నిబోధత॥ ... ౧॥

ఉత్కృష్టమయిన పరమాత్మ జ్ఞానరూపధర్మమును దెలియుటకై జగత్కారణంబగు బ్రహ్మమును బ్రతిపాదించి యిప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞానాంగభూతమగు సంస్కారాదిరూపధర్మమును దెలుపనిచ్ఛయించుచు ముందుగ ధర్మసామాన్యలక్షణమును జెప్పుచున్నాడు- వేదవేత్తలును ధార్మికులును రాగద్వేషశూన్యులునగు వారిచే నిత్యముగ ననుష్ఠింపబడినట్టియు హృదయముచే నభిముఖముగ ననుసరించి దెలియబడినట్టి దేధర్మమో దానిని జెప్పెద దెలియుండు- ఈశ్లోకమందు హృదయమునకభిముఖముగా జేసి దెలియబడినదనుటచే ధర్మము శ్రేయస్సాధనమనియు వేదవేత్తలచే దెలియబడినదనెడు విశేషణస్వారస్యమువలన దెలియబడినవేదము శ్రేయస్సాధనజ్ఞానమందు కారణమదెట్లనిన ఖడ్గధారిచే హతుడయ్యెననిన నాహననమందు ఖడ్గమెవనిచేనుండె నతడు ప్రధానముగదా గావున వేదము ప్రమాణముగా గలిగి శ్రేయస్సాధనమయినది ధర్మము ॥ స్మృ ॥ "అథాతో ధర్మం వ్యాఖ్యాస్యామః శ్రుతిప్రమాణకో ధర్మః" ఇంక ధర్మమును జెప్పగలము ధర్మము వేదము ప్రమాణముగాగలదని హారీతుడు ॥ శ్లో ॥ "ధర్మశ్శ్రేయస్సముద్దిష్టం శ్రేయోభ్యుదయలక్షణం। సతుపంచవిధః ప్రోక్తో వేదమూలస్సనాతనః । అస్యసమ్యగనుష్ఠానాత్స్వర్గో మోక్షశ్చ జాయతే । ఇహలోకేసుఖైశ్వర్యమతులంచఖగాధిప" ధర్మము వేదమూలమని శ్రేయస్సాధనమని భవిష్యత్పురాణము ॥ సూ॥ "చోదనాలక్షణార్థో ధర్మః" శ్రేయస్సాధనము జ్యోతిష్టోమాదికము ప్రత్యవాయసాధనము శ్యేనాదికము ఈయుభయవిధులచేతను లక్షణవలన ప్రాప్తమైనయర్థము ధర్మమందు శ్రేయస్సాధనమై వేదమూలమగు జ్యోతిష్టోమాదికము ధర్మమని జైమిని

స్మృతులుమొదలగునవియును వేదమూలములగుటవలన ధర్మవిషయమై ప్రమాణము గుచున్నవని కుల్లూకభట్టు- ఇందు గోవిందరాజు "హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతః" యనుచో నంతఃకరణముచే సందేహించబడనిదని వ్రాసెను గాని తనమతమందు వేద వేత్తలచే ననుష్ఠింపబడినదై సందేహరహితమైనది ధర్మమనిగదా ధర్మలక్షణము- దీనిని దృష్టార్థమగు గ్రామగమనాది సాధారణముగా గని యీధర్మలక్షణమును వివక్షించరు శ్రద్ధనొందరని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను-మేధాతిథి హృదయమును దేనియందు బ్రవర్తింపజేతురోయనియు వేదార్థముల భావనచే హృదయశబ్దమునకు హృదయమని యర్థమువ్రాసెను॥ ౧॥

మూ॥ కామాత్మతా న ప్రశస్తా నచైవేహా స్త్యకామతా। కామ్యో
హి వేదాధిగమః కర్మయోగశ్చ వైదికః॥ ౨॥

పురుషునకు కామాత్మతయనగా ఫలాభిలాషగలుగుట బంధమునకు హేతువు గావున ప్రశస్తముగాదు స్వర్గాది ఫలాభిలాషచే గర్మములుజేసిన నది పునర్జన్మమునకు కారణమగుచున్నది నిత్యనైమిత్తికకర్మములైతే నాత్మజ్ఞానమునకు సహకారులై మోక్షమునకగుచున్నవి దీనిచే నిచ్ఛామాత్రము నిషేధించబడదు గావున నిత్యాదులయందును నకామతలేదు వేదస్వీకారమున్ను వైదికమగు కర్మయోగమున్ను కామ్యమేగదా॥ ... ... ౨॥

మూ॥ సంకల్పమూలః కామో వై యజ్ఞాస్సంకల్పసంభవాః। వ్రతా నియమధర్మాశ్చ సర్వేసంకల్పజాస్స్మృతాః॥ ౩॥

పైశ్లోకార్థవిషయమై యుపపత్తిని చెప్పుచున్నాడు- ఈకర్మముచే నీఫలము సాధించబడుననే బుద్ధిగదా సంకల్పము తదనంతరమందిష్టసాధనముగా దెలియబడిన దానియందిచ్ఛపుట్టు నందుకు బ్రయత్నమొనరించు నిట్లుయజ్ఞములు వ్రతములు చతుర్థాధ్యాయమందు జెప్పబడిన నియమరూపములగు ధర్మములు నింక నన్నిశాస్త్రార్థములును సంకల్పమువలనంబుట్టినవే యిచ్ఛలేకుండ నవియేవైనం బ్రవర్తింపవని కుల్లూకభట్టు- "వ్రతాని యమధర్మాః" యని పదచ్ఛేదమొనర్చి వ్రతములనగా చేయతగినకర్మములు యమధర్మములనగా జేయగూడని కర్మములనిగోవిం

మూ॥ అకామస్య క్రియా కాచి ద్దృశ్యతేనేహకర్హి చిత్ । య
ద్యద్ధి కురుతే కించి త్తత్తత్కామస్య చేష్టితం॥ ४॥

ఈలోకమందు భోజనము గమనము మొదలగు లౌకిక ధర్మముగాని వైదిక కర్మములుగాని కోరికలేనివానికి యేకర్మమును యెచ్చోటను జూడబడలేదు-ఏ యే కర్మమెంతమాత్రమైనం బురుషుడు సేయునో యదియెల్ల కామముచేష్టయే॥ ४॥

మూ॥ తేషు సమ్య గ్వర్తమానో గచ్ఛత్యమరలోకతాం। యథా సంకల్పితాంశ్చేహ సర్వాన్కామాంత్సమశ్నుతే॥ ५॥

ఇప్పుడు పూర్వోక్తమగు ఫలాభిలాషమును నియమించుచున్నాడు ఇచ్చటనిచ్ఛ నిషేధించబడలేదు మరేమంటే శాస్త్రోక్తములగు కర్మములయందు లెస్సగా బ్రవర్తించునని విధించుచున్నాడు బంధహేతువగు ఫలాభిలాషములేకుండ శాస్త్రీయ కర్మానుష్ఠానములందు లెస్సగ బ్రవర్తించిన వాడమరధర్మకమగు బ్రహ్మభావము నొందును ముక్తుడగుననియర్థము- అట్లయిననతడు సర్వేశ్వరుడుగావున వానిచేనే వియేలాగుగోరబడునో వాటినన్నిటినట్లొందును॥ శ్రు॥ "సయదా పితృలోకకామోభవతి సంకల్పాదేవాస్య పితరస్సముత్తిష్ఠంతి॥ ఆసిద్ధుడెప్పుడు పితృలోకమున భిలషించునతనిపితరులు సంకల్పమాత్రముచే నచ్చటనే లేచి కనపడుదురని ఛాందోగ్యము॥ ५॥

మూ॥ వేదోఖిలోధర్మమూలం స్మృతిశీలేచతద్విదాం । ఆచారశ్చైవసాధూనా మాత్మనస్తుష్టిరేవచ॥ ६॥

ఇప్పుడు ధర్మప్రమాణమును జెప్పుచున్నాడు. ఋగ్యజుస్సామాథర్వణలక్షణమగువేదము విధ్యర్థవాదమంత్రాత్మకమంతయు ధర్మవిషయమై ప్రమాణము అర్థవాదములుకూడా విధితోనేకవాక్యత గలుగుటచే స్తుతిగా ధర్మమందు ప్రమాణములగుటవలన॥ సూ॥ "స్తుత్యర్థేన విధీనాం విధినా త్వేకవాక్యత్వాత్" అని జైమినియున్ను పైనివ్రాసినట్లే విధులయొక్క స్తుతికై మంత్రార్థ వాదములకుకూడ విధితోనైక్యముగలుగుటచే ధర్మవిషయమై వేదమంతయు బ్రమాణమనేను కర్మకాలమందును వేదవేత్తలగు మన్వాదులయొక్క స్మృతియున్ను శీలమున్ను బ్రమాణములు వేదవేత్తలను విశేషణముచే స్మృతులు వేదము మూలముగాగలవగు

టనే ధర్మమందు ప్రమాణములు వేదమనుష్యేయస్మారకమగుటచే ధర్మమందుప్రమాణము ఏలాగు న్యాయసిద్ధమనుభవమునకు కరణత్వరూపమగుచున్నదో మరియు శీలమనగా బ్రహ్మణ్యతాది రూపము॥ "బ్రహ్మణ్యతా వేదపితృభక్తతా సౌమ్యతా అపరోపతాపితా అనసూయతా మృదుతా అపారుష్యం మైత్రతా ప్రియవాదిత్వం కృతజ్ఞతా శరణ్యతా కారుణ్యం ప్రశాంతిశ్చేతి త్రయోదశవిధం శీలం" బ్రహ్మజ్ఞాన సంపత్తి వేదమందును తలిదండ్రులందును భక్తి సాధుత్వము నితరుల కుపతాపమును బుట్టించకుండుట యొకని గుణముల నోర్వక దోషములుగా నారోపించకుండుట మనస్సులో మార్దవము క్రియచే కాఠిన్యము లేకుండుట స్నేహము ప్రియముగ బలుకుట యుపకారమును మరువకుండుట రక్షకత్వము యొకరికష్టమును సహింపలేకుండుట శీలమని గోవిందరాజువ్రాసెను- కంబళవల్కలాద్యాచరణ రూపమగు నాచారమును సజ్జనులయొక్క మనస్సమాధానమున్ను రెండుపక్షములు సమబలములుగా నున్నప్పుడు ధార్మికుల మనస్తుష్టిధర్మమందు ప్రమాణ మగుచున్నది- "వైకల్పికే ఆత్మతుష్టిః ప్రమాణం" వైకల్పికమన తుల్యబలవిరోధ మెటుసుజనులమనస్తుష్టియగునోయది ప్రమాణమనిగర్గవ్యాసులు॥ ౬॥

మూ॥ యఃకశ్చిత్కస్యచిద్ధర్మో మనునాపరికీర్తితః। ససర్వో
భిహితోవేదే సర్వజ్ఞానమయోహిసః॥ ౭॥

వేదమూలములగు వేదేతరము లన్నియు ప్రమాణము లగుచుండ మనుస్మృతి విశేషించి వేదమూలమని చెప్పుచున్నాడు- బ్రాహ్మణాదులలో నెవ్వనికేది ధర్మమనిమనువుచే జెప్పబడెనో యాసర్వధర్మమున్ను వేదమందు చెప్పబడ్డదే ఆమనువు సర్వజ్ఞానమయుండుగదా మనువు సర్వజ్ఞుడై వుట్టి సంకీర్ణముగా బఠింపబడిన వేదముయొక్క యర్థమును లెస్సగా దెలిసి లోకహితంబునకై యీస్మృతిని రచించెనని కుల్లూకభట్టు-గోవిందరాజైతే సర్వజ్ఞానారబ్ధము వేదవిశేషముగా వ్రాసెను॥ ❀

మూ॥ సర్వంతుసమవేక్ష్యేదం నిఖిలంజ్ఞానచక్షుషా। శ్రుతిప్రా
మాణ్యతోవిద్వాన్ స్వధర్మే నివిశేతవై॥ ౮॥

విద్వాంసుడు వేదార్థమును దెలియుటకు దగిన మీమాంసావ్యాకరణాదిజ్ఞానమనే నేత్రముచే వేదప్రామాణ్యము వలన చేయదగినయీసమస్తమున్ను దెలి

సి స్వధర్మమందు బ్రవేశింపవలయును॥ ౮॥

మూ॥ శ్రుతిస్మృత్యుదితంధర్మ మనుతిష్ఠన్హిమానవః । ఇహ
కీర్తిమవాప్నోతి ప్రేత్యచానుత్తమం సుఖం॥ ౯॥

శ్రుతిస్మృతులచే జెప్పబడిన ధర్మమును మనుష్యుడుచేసి యీలోకమందప్రయత్నసిద్ధమగు కీర్తినిన్ని బరలోకమందు స్వర్గాపవర్గరూపఫలమగు నుత్తమసుఖమునున్ను బొందును-స్వభావముగానున్న యర్థమును దెలియజేయుచు ధర్మమాచరించుమని విధించెను॥ ౯॥

మూ॥ శ్రుతిస్తువేదోవిజ్ఞేయో ధర్మశాస్త్రంతువై స్మృతిః। తేస
ర్వార్థేష్వమీమాంస్యే తాభ్యాంధర్మోహినిర్బభౌ॥౧౦॥

శ్రుతిస్మృతులు ప్రసిద్ధములైనను వీటివిశేషమును జెప్పడమెందు కనిన శ్రుతివలెనే స్మృతిన్ని ప్రతికూలతర్కముచే విచారించ దగదని శ్రుతిస్మృతులు సమగ్రాహ్యములని దెలియుట కిట్లుజెప్పుచున్నాడు- శ్రుతియనగా వేదము స్మృతియనగా మన్వాదికృతధర్మశాస్త్రము వీటిలోజెప్పబడిన వన్నియును మీమాంసకు దగవనగా శంకించదగవు ఈశ్రుతిస్మృతుల వలననే గదా ధర్మము మిక్కిలి ప్రకాశించెను॥ ౧౦॥

మూ॥ యోవమన్యేతతేమూలే హేతుశాస్త్రాశ్రయాద్ద్విజః। స
సాధుభిర్బహిష్కార్యో నాస్తికోవేదనిందకః॥ ౧౧॥

ఏద్విజుడు ధర్మమూలములగు శ్రుతిస్మృతులను చార్వాకాదిమతసంబంధహేతువాదశాస్త్రములను సంచరించి యవమానించునో యాద్విజుడు నాస్తికుడు వేదనిందకుడు గావున సజ్జనులచే బహిష్కార్యుడు గావలయును॥ ౧౧॥

మూ॥ వేదస్స్మృతిస్సదాచార స్స్వస్యచప్రియమాత్మనః । ఏత
చ్చతుర్విధంప్రాహు స్సాక్షాద్ధర్మస్యలక్షణం॥ ౧౨॥

ఇప్పుడు శీలమునకు సదాచారమంతర్భావమవుటచే వేదమూలత్వమేస్మృతిశీలములప్రమాణత్వమునకు హేతువుగాన నట్లుగనపరచుటకు ధర్మమునకు బ్రమాణమునాలుగుప్రకారములని చెప్పుచున్నాడు- వేదము ధర్మమందుబ్రమాణ మదియొకచో బ్రత్యక్షముగనగు నొకచోస్మృతిచే నూహించబడునని తాత్పర్యముగానిపరిగణ

నముగాదు కనకనే శ్రుతిస్మృతులచే జెప్పబడినది ధర్మమని పైని జెప్పబడియెను శిష్టాచారమున్ను మనస్సంతుష్టిన్ని యీనాలుగున్ను ధర్మమునకు బ్రమాణము॥ ౧౨॥

మూ॥ అర్థకామేష్వసక్తానాం కర్మజ్ఞానం విధీయతే। ధర్మం
జిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం పరమంశ్రుతిః॥ ౧౩॥

అర్థకామములందాసక్తులుగాని వారికే కర్మములయొక్క జ్ఞానమనగా ధర్మజ్ఞానము విధించబడుచున్నది అర్థకామములందాసక్తులై లోకవిడంబనముకొరకు కర్మములు జేయదలచువారికీధర్మోపదేశము నిష్ఫలము ధర్మమును దెలసికొననిశ్చయించుచున్నవారికి వేదము ధర్మమందు బరమప్రమాణము శ్రుతిస్మృతుల విరోధమగునప్పుడు స్మృత్యర్థమాచరించ దగదని తాత్పర్యము అదిగావుననే॥ శ్లో॥ "శ్రుతిస్మృతివిరోధేతు శ్రుతిరేవబలీయసీ। అవిరోధే సదాకార్యం స్మార్తంవైదికవత్సదా॥" శ్రుతిస్మృతులకు విరోధమైనప్పుడు శ్రుతికే మిక్కిలి బలము శ్రుతికి విరుద్ధముగాని స్మార్తధర్మము వైదికధర్మమువలె నెప్పుడును జేయదగినది యనిజాబాలి॥ శ్లో॥ "శ్రుత్యాసహ విరోధేతు బాధ్యతే విషయంవినా॥" శ్రుతికివిరుద్ధమగు స్మృత్యాదికము వ్యవస్థలేకుండిన బాధించబడుననిభవిష్యత్పురాణము॥ సూ॥ "విరోధేత్వనపేక్షంస్యాదసతిహ్యనుమానం॥" శ్రుతికి విరుద్ధమగుస్మృతియపేక్షించదగదప్రమాణమాదరింపవలదు విరోధములేనప్పుడు వేదమూలమని యూహించవలెనని జైమిని॥ ౧౩॥

మూ॥ శ్రుతిద్వైధంతు యత్రస్యాత్తత్రధర్మావుభౌస్మృతౌ।
ఉభావపి హితౌ ధర్మౌ సమ్యగుక్తౌ మనీషిభిః॥ ౧౪॥

శ్రుతులకు విరోధమన్యోన్యముగలిగి ధర్మమెచ్చట జెప్పబడెనచ్చట నారెండునుం బ్రమాణములేయని మన్వాదులు జెప్పిరి అనాదిగా బ్రాచీనులచేతనున్ను విరుద్ధశ్రుత్యుక్తములు రెండున్ను ధర్మములేయని వికల్పముగా జెప్పబడియె సమానన్యాయమువలన స్మృతులకు రెండింటికి విరోధముగలుగునప్పుడును వికల్పమే యగును "తుల్యబలవిరోధే వికల్పః॥" సమముగా బలముగలశ్రుతులకుగాని స్మృతులకుగాని విరోధముగలిగినను వికల్పమని గౌతమవచనము॥ ౧౪॥

మూ॥ ఉదితే నుదితేచైవ సమయాధ్యుషితే తథా। సర్వథావర్తతేయజ్ఞ ఇతీయం వైదికీశ్రుతిః॥ ౧౫॥

సూర్యోదయమైన బిమ్మటనున్న సూర్యుడుదయించకుండ కిరణప్రసారము గలిగి నక్షత్రములు విరళములైనవేళ సమయాధ్యుషితమనబడును నిట్లు పరస్పరవిరుద్ధకాలములు వేదమందు వినబడుచుండినను యజ్ఞమనగా నగ్నిహోత్రహోమానుకము వికల్పముగా బ్రవర్తించుచున్నది॥ శ్రు॥ "ఉదితేహోతవ్యం॥" అనునైదిక శ్రుతి॥ ౧౫॥

ఇకకుండ రామచంద్రుని వ్యాఖ్యానమందు విశేషము.

శ్లో॥ రాత్ర్యాస్తు షోడశేభాగే గ్రహనక్షత్ర భూషితే । కాలంత్వనుదితం జ్ఞాత్వా హోమంకుర్యా ద్విచక్షణః॥ ౧ ॥ తథాచప్రాతస్సముదిమెనస్వేనక్షత్రమండలే । రవిర్యావన్న దృశ్యేత సమయాధ్యుషితం చ తత్॥ ౨॥ రేఖామాత్రంతు దృశ్యేత రశ్మిభిశ్చ సమన్వితః॥ఉదితంతం విజానీయా త్తత్రహోమం ప్రకల్పయేత్॥

నక్షత్రములుండగా రాత్రియొక్క పదియారవభాగమనుదిత హోమకాలము ప్రాతఃకాలమందు నక్షత్రములుపోయి సూర్యుడుదయించకున్నప్పటికాలము సమయాధ్యుషితము రేఖామాత్రము రవికనపడి రశ్ములువ్యాపించువేళ నది హోమకాలమని కాత్యాయనుడుబోధాయనాపస్తంబాశ్వలాయనాదులుదయానంతరమున హోమముజేయుచున్నారు మాధ్యందిన వాజసనేయు లుదయమునకుముందుగా హోమముజేయుచున్నారు మిగిలిన వ్యాఖ్యాతలేమి వ్రాయలేదు॥ ప్రక్షిప్తము

శ్లో॥ "శ్రుతింపశ్యంతిమునయ స్స్మరంతిచ యథాశ్రుతి। తస్మాత్త్రికాలంమునయః ప్రమాణం ప్రథితంభువి॥ ధర్మవ్యతిక్రమోదృష్ట శ్శ్రేష్ఠానాసాహసంతథా । తదన్వీక్ష్యప్రయుంజానా స్సీదంత్యపరధర్మజాః॥ఇవిప్రక్షిప్తములు॥

మూ॥ నిషేకాది శ్మశానాంతో మంత్రైర్యస్యోదితోవిధిః । తస్య
శాస్త్రేధికారోస్మిన్ జ్ఞేయోనాన్యస్య కస్యచిత్।... ౧౬॥

ఎవరికి గర్భాధానము మొదలుకొని యంత్యేష్టిపర్యంతను మంత్రములచే విధియనుష్ఠానము వచింపబడెనో యట్టి ద్విజులకుమాత్ర మీమానవశాస్త్రమునుచదువుటకును వినుటకు నివరించుటకు నధికారముగలదు తదితరులగు శూద్రులకధికారములేదు సకలజాతులవారు నిందుజెప్పిన ధర్మమునవలంబించి చేయందగునుగాని చదువుటకును ధర్మము నిచరించుటకును బ్రాహ్మణునికే యధికారముగలదని వ్యాఖ్యా

నముచేయబడెను॥ ౧౬॥

మూ॥ సరస్వతీ దృషద్వత్యోర్దేవనద్యోర్యదంతరం। తం దేవని
ర్మితందేశం బ్రహ్మావర్తం ప్రచక్షతే॥ ౧౭॥

ధర్మమునొక్క స్వరూపమును ప్రమాణమును బరిభాషనున్ను జెప్పి యిప్పుడు ధర్మానుష్ఠానయోగ్యదేశమును జెప్పుచున్నాడు-"సరస్వతీదృషద్వతీ" యను దేవనదులరెండింటి మధ్యభాగ మేదిగలదో యది దేవనిర్మితమగుదేశము బ్రహ్మావర్తమని జెప్పుచున్నారు- "దేవనిర్మిత దేవనద్యోః" యని దేవశబ్దముగూర్చుటచే దేశమునకును నదులకును యోగ్యతవచ్చెను॥ ౧౭॥

మూ॥ తస్మిన్ దేశేయ ఆచారః పారంపర్యక్రమాగతః। వర్ణా
నాం సాంతరాళానాం సనదాచార ఉచ్యతే॥ ... ౧౮॥

ఆదేశమందు నేయాచారము నవీనముగాక పారంపర్యక్రమాగతమై యుండెనో బ్రాహ్మణాదివర్ణములకు సంకరజాతులకు నదియె సదాచారమని జెప్పబడియె॥ ౧౮॥

మూ॥ కురుక్షేత్రంచ మత్స్యాశ్చ పాంచాలాశ్శూరసేనకాః। ఏ
షబ్రహ్మర్షిదేశోవై బ్రహ్మావర్తాదనంతరః॥ ... ౧౯॥

కురుక్షేత్రమున్ను మత్స్యదేశములున్ను కన్యాకుబ్జదేశములున్ను మధురాది దేశములున్ను నీదేశములుగల ప్రదేశము బ్రహ్మర్షులు నివసించునది గావున బ్రహ్మావర్తముకంటెనించుక తక్కువయినది॥ ౧౯॥

మూ॥ ఏతద్దేశప్రసూతస్య సకాశాదగ్రజన్మనః। స్వంస్వం చరి
త్రం శిక్షేరన్ పృథివ్యాం సర్వమానవాః॥ ౨౦॥

కురుక్షేత్రాది దేశములం దగు బ్రాహ్మణునివలన భూమిమీదనున్న యన్ని దేశములమనుష్యులను దమతమ యాచారముల నభ్యసింపవలెను॥ ౨౦॥

మూ॥ హిమవద్వింధ్యయోర్మధ్యం యత్ప్రాగ్వినశనాదపి। ప్ర
త్యగేవ ప్రయాగాచ్చ మధ్యదేశః ప్రకీర్తితః॥ ... ౨౧॥

దక్షిణమునకు వింధ్యపర్వతము నుత్తరమునకు హిమవంతమును గల భూమిలో సరస్వతి యంతర్ధానమైన స్థలమునకు తూరుపుగానున్న ప్రయాగకు పశ్చిమముగానున్న గల దేశము మధ్యదేశమనబడును॥ ౨౧॥

మూ॥ ఆసముద్రాత్తు వై పూర్వా దాసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్ ।
తయోరేవాంతరంగిర్యో రార్యావర్తంవిదుర్బుధాః॥౨౨॥

పూర్వ పశ్చిమ సముద్రముల మధ్యనా హిమవద్వింధ్యాచలముల నడిమి దేశమార్యావర్తమని పెద్దలు దెలిసికొనిరి సముద్రమధ్యద్వీపము లార్యావర్తాంతర్గతములు గావనుట- ఆర్యులిందు మరలమరల జన్మించి ప్రవర్తింతురు గావున నీదేశ మార్యావర్తమనబడెను॥ ౨౨॥

మూ॥ కృష్ణసారస్తు చరతి మృగోయత్ర స్వభావతః । సజ్ఞేయో
యజ్ఞియోదేశో మ్లేచ్ఛదేశ స్త్వతఃపరః॥ ౨౩॥

కొమ్ములుగలయిఱ్ఱి యొకరిచే బెంచబడక స్వభావముగా నెందు సంచరించునా దేశము యజ్ఞములుజేయ నర్హమైనది యింతకంటె బరమగునది మ్లేచ్ఛదేశము యజ్ఞీయమని తెలియవలెను॥ ౨౩॥

మూ॥ ఏతాన్ద్విజాతయో దేశాన్ సంశ్రయేరన్ ప్రయత్నతః। శూ
ద్రస్తుయస్మిన్ కస్మిన్వా నివసేద్వృత్తి కర్శితః॥... ౨౪॥

ఇతర దేశములందుండినను ద్విజులు ఈదేశములు యజ్ఞార్హములు నత్కృష్టములు ధర్మము ప్రయోజనముగా గలవగుటవలన బ్రయత్నపూర్వకముగ నీజెప్పబడిన దేశములనాశ్రయింపవలయు జీవనమునకు లేక శూద్రుడుయే దేశమందుండిన నుండవచ్చును॥ ౨౪॥

మూ॥ ఏషాధర్మస్య వోయోని స్సమాసేన ప్రకీర్తితా। సంభవ
శ్చాస్య సర్వస్య వర్ణధర్మా న్నిబోధత॥ ౨౫॥

శు॥ "వేదోఖిలోధర్మమూలమిత్యాదినా" సకల వేదమూలధర్మమునకు మూలమనునది మొదలయిన దానిచే ధర్మమునకు యోనియనగా జ్ఞప్తికారణము

గునిది మీఁదు సంగ్రహముగా జెప్పబడియె- నిచ్చట గోవిందరాజు ధర్మశబ్దము పూర్వాఖ్యార్థధర్మమందు వర్తించుననియె- "విద్వద్భిస్సేవిత" యను శ్లోకమందు తత్కారణములగు నిష్టకాదియందైనా నపూర్వాఖ్యమగు ధర్మమునకని వ్యాఖ్యానము జేసెను- యీసకల జగత్తుయొక్క యుత్పత్తిన్ని జెప్పబడె నింకవర్ణధర్మములను వినుండనియె వర్ణధర్మశబ్దముచే వర్ణధర్మము నాశ్రమధర్మము వర్ణాశ్రమధర్మము గుణధర్మము నైమిత్తికధర్మము నుపలక్షణముగా జెప్పబడుచున్నవి॥ శ్లో॥ "వర్ణధర్మస్స్మృతస్త్వేక ఆశ్రమాణామతఃపరమ్। వర్ణాశ్రమస్తృతీయస్తు గౌణో నైమిత్తికస్తథా॥ వర్ణత్వమేకమాశ్రిత్య యోధర్మస్సంప్రవర్తతే। వర్ణధర్మస్సఉక్తస్తు యథోపనయనంనృప॥ యస్త్వాశ్రమం సమాశ్రిత్య అధికారః ప్రవర్తతే। సఖల్వాశ్రితధర్మస్తు భిక్షాదండాదికోయథా॥ వర్ణత్వమాశ్రమత్వంచ యోధికృత్యప్రవర్తతే। సవర్ణాశ్రమధర్మస్తు మౌంజీయా మేఖలాయథా। యోగుణేనప్రవర్తేత గుణధర్మస్సఉచ్యతె॥ యథామూర్ధాభిషిక్తస్య ప్రజానాంపరిపాలనమ్। నిమిత్తమేకమాశ్రిత్య యోధర్మస్సంప్రవర్తతె॥ నైమిత్తికస్సవిజ్ఞేయః ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్యథా॥" వర్ణత్వమును బట్టి జెప్పినది ఉపనయనాదికము వర్ణధర్మము ఆశ్రమత్వము నుద్దేశించినది దండాది ధారణరూపమాశ్రమధర్మము వర్ణత్వాశ్రమత్వము ననుసరించి పలకబడినది- మౌంజీమేఖలాదికము వర్ణాశ్రమధర్మము మూర్ధాభిషిక్తత్వాదిగుణమునుంచి యేర్పరిచిన ధర్మము గౌణధర్మము ప్రాయశ్చిత్తాది నిమిత్తముచే నిర్ణయించిన ధర్మము నైమిత్తికమని భవిష్యత్పురాణము॥ ౨౫॥

మూ॥ వైదికైః కర్మభిః పుణ్యైర్నిషేకాదిర్ద్విజన్మనాం। కా
ర్యశ్శరీరసంస్కారః పావనః ప్రేత్యచేహచ॥ ౨౬॥

వేదమూలములును శుభప్రదములునగు మంత్రయుక్తకర్మములచే ద్విజులకు గర్భాధానాది శరీరసంస్కారమిహపరసాధనమును పాపహరమును గావునం జేయందగినది॥ ౨౬॥

మూ॥ గార్భైర్హోమైర్జాతకర్మచౌలమౌంజీనిబంధనైః।
బైజికంగార్భికంచైనో ద్విజానామపమృజ్యతే॥ ౨౭॥

ఈ సంస్కారములు పాపక్షయకరములంటిరి పాపమెట్లు సంభవించుననినగ

ర్భశుద్ధికై జేసెడుగర్భాధానసంబంధములగు కర్మములచేతనున్ను హోమ ములచేతనున్ను ననగా హోమశబ్దము కర్మముల కుపలక్షణము పితృబీజసంబంధ దోషమును నశించిన మాతృగర్భవాసముచేతను నైన పాపములుశోధించ బ డును॥ ౨౭॥

మూ॥ స్వాధ్యాయేనవ్రతైర్హోమై స్త్రైవిద్యేనేజ్యయాసు
తైః। మహాయజ్ఞైశ్చయజ్ఞైశ్చ బ్రాహ్మీయంక్రియతే
తనుః॥ ౨౮॥

వేదాధ్యయనముచేతనున్ను మధుమాంసవర్జనాదినియమములచేతనున్ను సా యంప్రాతర్హోమముల చేతనున్ను వేదవ్రతముచేతనున్ను బ్రహ్మచర్యమందు దేవర్షిపితృతర్పణ రూపమగు నిజ్యచేతనున్ను గృహస్థాశ్రమమందు పుత్రోత్పాద నము చేతనున్ను దేవయజ్ఞాదిపంచమహాయజ్ఞములచేతనున్ను అగ్నిష్టోమాదియజ్ఞ ములచేతనున్ను బ్రహ్మప్రాప్తియోగ్యమగు నీశరీరమనగా శరీరావచ్ఛిన్నమగు నా త్మచెయ్యబడుచున్నది కర్మయుక్తమగు బ్రహ్మజ్ఞానముననే ముక్తుడగును గావున నట్లు చెప్పుట॥ ౨౮॥

మూ॥ ప్రాఙ్నాభివర్ధనాత్పుంసో జాతకర్మవిధీయతే।మంత్రవ
త్ప్రాశనంచాస్య హిరణ్యమధుసర్పిషామ్॥ ౨౯॥

పురుషునకు నాభిచ్ఛేదనమునకు పూర్వమందు మంత్రయుక్తముగ బంగార ముచే తేనియ నేయిన్ని శిశువునకు పానముజేయించడముగలది జాతకర్మమది జే యవలయును॥ ౨౯॥

మూ॥ నామధేయందశమ్యాంతు ద్వాదశ్యాంవాస్యకారయేత్ ।
పుణ్యేతిథౌముహూర్తేవా నక్షత్రేవాగుణాన్వితే॥ ౩౦॥

జన్మదినము మొదలుకొని పదోదినమునగాని పదిరెండవ దినమునగాని తాను లేకుండినను నామకరణము జేయించ వలయును॥శ్లో॥ "ఆశౌచేతువ్యతిక్రాంతే నా మకర్మవిధీయతే" పురుడు దాటిన పిమ్మట నామకర్మము జేయవలయునని శంఖ వచనము వలన బదోదినమతిక్రమించిన పదకొండవదినమున నని వ్యాఖ్యానము జే

యవలయును- ఆకాలమతిక్రమించినచో జ్యోతిశ్శాస్త్రము వలన బ్రశస్తతిథిము హూర్తనక్షత్రములందు దప్పక జేయవలయును॥ 30॥

మూ॥ మంగళ్యంబ్రాహ్మణస్యస్యాత్ క్షత్రియస్యబలాన్వితమ్। వై
శ్యస్యపుష్టిసంయుక్తం శూద్రస్యతుజుగుప్సితమ్॥ 31॥

బ్రాహ్మణులకు మంగళవాచకము క్షత్రియులకు బలప్రధానము వైశ్యులకు పుష్టియుక్తము శూద్రులకు దాసాదిరూపమగు నామధేయమునుంచ వలయును॥ 31॥

మూ॥ శర్మవద్బ్రాహ్మణస్యస్యాద్రాజ్ఞో రక్షాసమన్వితం । వై
శ్యస్య ధనసంయుక్తం శూద్రస్య ప్రైష్యసంయుతం॥ 32॥

ఇప్పు డుపపదనియమమును జెప్పుచున్నాడు బ్రాహ్మణునకుశుభశర్మ క్షత్రియునకు బలవర్మ వైశ్యునకు వసుభూతి శూద్రునకు దీనదాస యీప్రకారమగునర్థముగల నామములనుంచవలయును॥ 32॥

మూ॥ స్త్రీణాం సుఖోద్యమక్రూరం విస్పష్టార్థం మనోహరం।
మంగల్యం దీర్ఘవర్ణాంత మాశీర్వాదాభిధానవత్॥ 33॥

స్త్రీలకు సుఖముగా బల్కుకదగిన యక్షరములు గలదియు అక్రూరమగు నర్థముగలదియు స్పష్టముగ నర్థము దెలిసెడిది మనస్సుకు ప్రీతికరమగునది మంగళకరమగునది దీర్ఘవర్ణము కొనసగలది ఆశీర్వాదార్థయుక్తమగునదియునగు నామమును యశోదా యిటువంటిపేరు నుంచవలయును॥ 33॥

మూ॥ చతుర్థే మాసికర్తవ్యం శిశోర్నిష్క్రమణం గృహాత్। ష
ష్ఠేన్నప్రాశనం మాసి యద్వేష్టం మంగళం కులే॥ 34॥

జన్మాది నాలవమాసమందు శిశువునకు సూర్యదర్శనము నిమిత్తము జన్మగృహమువల్లనుండి బయలుదేరించవలెను ఆరవమాసమందు అన్నప్రాశనముజేయవలయు లేదా కులమందు యేదిఇష్టమై జరుగుచుండెనో యట్లు శర్మ మొదలైనయుపనామములుకూడా నటులు జరిగించవచ్చును॥ శ్లో ॥ "తతస్తృతీయె కర్తవ్యం మాసి సూర్యస్యదర్శనం॥" మూడవమాసమందు సూర్యదర్శనము జేయదగినద

ని యమవచనము ఇందువలన కూడా కులాచారము రీతి నన్ని సంస్కారములును జేయవచ్చును॥ 34॥

మూ॥ చూడాకర్మ ద్విజాతీనాం సర్వేషామేవ ధర్మతః । ప్రథమే ఽబ్దేతృతీయేవా కర్తవ్యం శ్రుతిచోదనాత్॥ 35॥

ద్విజులందరికిని ప్రథమ వర్షమందు గాని మూడవవర్షమందుగాని స్వస్వకులాచారప్రకారముగాని వేదవిధివలన చూడాకర్మ జేయవలయును॥ సూ॥ "తృతీయేవర్షే చూడాకరణం యథాకుల ధర్మంవా॥" మూడవవర్షమందైనను కుల ధర్మప్రకారముగానైన చూడాకర్మము జేయవలయునని అశ్వలాయన గృహ్యసూత్రము॥ 35॥

మూ॥ గర్భాష్టమేఽబ్దే కుర్వీత బ్రాహ్మణస్యోపనాయనం। గర్భాదేకాదశే రాజ్ఞో గర్భాత్తుద్వాదశే విశః॥ 36॥

గర్భాష్టమమనగా నేడవ సంవత్సరమందు బ్రాహ్మణులకును గర్భైకాదశమనగా పదోసంవత్సరమందు క్షత్రియులకును గర్భద్వాదశమనగా పదకొండవసంవత్సరమందు వైశ్యునకును యుపనయనము జేయవలయును॥ 36॥

మూ॥ బ్రహ్మవర్చసకామస్య కార్యం విప్రస్య పంచమే। రాజ్ఞోబలార్థినష్షష్ఠే వైశ్యస్యేహార్థినోష్టమే॥ 37॥

బ్రహ్మవర్చస్సును కోరే బ్రాహ్మణునకు పంచమాబ్దమందున్ను బలమును కోరే రాజునకు షష్ఠాబ్దమందున్ను కృష్యాదిని కోరె వైశ్యున కష్టమాబ్దమునందున్ను ఉపనయనము చెయ్యవలయును॥ బ్రాహ్మణాదులకు క్రమముగా గర్భపంచమ గర్భషష్ఠ గర్భాష్టమములయందని కుల్లూకభట్టు వ్యాఖ్యానము జేసెను బాల్యమాటచే బ్రహ్మవర్చస్సుమొదలైన కోరుకలను వటులకు సంభవమాటచే తజ్జనకులయందుపచరించవచ్చును॥ 37॥

మూ॥ ఆషోడశా ద్బ్రాహ్మణస్య సావిత్రీనాతివర్తతే। ఆద్వావింశాత్ క్షత్రబంధో రాచతుర్వింశతేర్విశః॥ 38॥

బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులకు జెప్పబడిన యెనిమిది పదకొండు పదిరెండు వ

త్సరములు క్రమముగా రెట్టించి షోడశవర్షపర్యంతము బ్రాహ్మణునకు నిరువదీ రెండువత్సరములపర్యంతము క్షత్రియునకు నిరువదినాలుగువత్సరములపర్యంతము వైశ్యునకు నుపనయన గౌణకాలమతిక్రమించదు॥ ౩౮॥

అనగా నాముఖ్యకాలమందుపనయనము చెయ్యవచ్చునని కుల్లూకభట్టు యీ యాజ్ఞ మర్యాదార్థకమని కొందరు వ్రాసిరి॥ శ్లో॥ "పతితాయస్య సావిత్రీ దశవర్షాణి పంచచ । బ్రాహ్మణస్య విశేషేణ తథా రాజన్యవైశ్యయోః॥ ప్రాయశ్చిత్తం భవేదేషాం ప్రోవాచ వదతాం వరః । వివస్వతస్సుతశ్శ్రీమాన్యమో ధర్మార్థతత్వవిత్ । సశిఖం వపనం కృత్వా వ్రతం కుర్యాస్సమాహితః। హవిష్యం భోజయేదన్నం బ్రాహ్మణాన్ సప్తపంచవా"॥ ౩౮॥

మూ॥ అత ఊర్ధ్వం త్రయోప్యేతే యథాకాల మసంస్కృతాః।
సావిత్రీపతితా వ్రాత్యా భవంత్యార్యవిగర్హితాః॥ ౩౯॥

బ్రాహ్మణాదులగు మూడు వర్ణములవారున్ను ఉక్తకాలమందుపనయనము గాకుండినపైని చెప్పబడిన గౌణకాలమనగా పదియారు నిరువదిరెండు నిరువదినాలుగువత్సముల పరిమితి కాల మతిక్రమించినమీద సావిత్రీపతితులు వ్రాత్యులుననబడి పెద్దలచే నిందితులగుదురు॥ ౩౯॥

మూ॥ నైతైరపూతైర్విధివ దాపద్యపిహి కర్హిచిత్। బ్రాహ్మాన్యౌనాంశ్చ సంబంధా నాచరేద్బ్రాహ్మణస్సహ॥ ౪౦॥

అపవిత్రులై వ్రాత్యులగువారు ప్రాయశ్చిత్తముగూడ జేయకుండిరేని వారితో నాపదయందైనను వైదికయాజనాది సంబంధములనున్ను యానసంబంధమున్ను బ్రాహ్మణుడు జేయగూడదు॥ ౪౦॥

మూ॥ కార్ష్ణరౌరవ బాస్తాని చర్మాణి బ్రహ్మచారిణః । వసీరన్నానుపూర్వ్యేణ శాణక్షౌమావికానిచ॥ ౪౧॥

బ్రాహ్మణునకు కృష్ణాజినము క్షత్రియునకు రురుచర్మము వైశ్యునకు ఛాగచర్మము నుత్తరీయములుగావలయును జనపనార బట్టయు పట్టుబట్టయును ధావళిబట్టయు క్రమముగా మూడువర్ణముల బ్రహ్మచారులివి బట్టగా ధరించవల

రేయను॥ ౪౧॥

మూ॥ మౌంజీ త్రివృత్సమాశ్లక్ష్ణా కార్యావిప్రస్య మేఖలా। క్షత్రియస్యతు మౌర్వీజ్యా వైశ్యస్య శణతాంతవీ॥ ౪౨॥

బ్రాహ్మణునకు ముప్పేటసమముగా పేనిన ముంజగడ్డిత్రాడున్ను క్షత్రియునకు సాగనారచే వింటినారివలె పేనినత్రాడున్ను వైశ్యునకు జనపనార ముప్పిరిత్రాడున్ను మొలత్రాడుగావలెను॥ ౪౨॥

మూ॥ ముంజాలాభేతు కర్తవ్యా కుశాశ్మాంతక బల్బజైః। త్రివృతా గ్రంథినైకేన త్రిభిఃపంచభిరేవవా॥ ౪౩॥

బ్రాహ్మణాదులకు నుగ్గురికిని ముంజాదులుదొరకనియెప్పుడు క్రమనుగా కుశాశ్మాంతకబల్బజములచే నొకటి మూడునైదుచుట్లతో వేసిన ముడిగలత్రాడు కులాచారప్రకారము మేఖలచేయవచ్చును॥ ౪౩॥

మూ॥ కార్పాస ముపవీతంస్యా ద్విప్రస్యోర్ధ్వవృతం త్రివృత్। శణసూత్ర మయంరాజ్ఞో వైశ్యస్యావిక సౌత్రికం॥ ౪౪॥

మూడుపోగు లొకటిగానేగపురివేసి యది మరల మూడుపోగు లొకటిగాదిగపురివేసి నది బ్రాహ్మణునకు ప్రత్తినూలు- క్షత్రియునకు జనపనార వైశ్యులకు ఆవికలోమములు వీటిచే నిర్మించినది యజ్ఞోపవీతము॥ శ్లో॥ "ఊర్ధ్వంతు త్రిగుణంకార్యం తంతుత్రయ మధోవృతం। త్రివృతంచోపవీతంస్యా త్తస్యైకో గ్రంథిరిష్యతే॥ యజ్ఞోపవీతం కుర్వీత సూత్రాణి నవతంతవః॥" తొమ్మిది పోగులుగలది యజ్ఞోపవీతమని దేవలవచనము॥ ౪౪॥

మూ॥ బ్రాహ్మణోబైల్వ పాలాశౌ క్షత్రియో వాటఖాదిరౌ। పైలవౌదుంబరౌ వైశ్యో దండానర్హంతి ధర్మతః॥ ౪౫॥

బ్రాహ్మణుడు బిల్వమైన పలాశమైనను క్షత్రియుడు వటదండమైన చండ్రకర్రైనను వైశ్యుడు పీలుదండమైన నుదుంబరదండమైనను ధర్మవిధిచే ధరించవలెను- యీశ్లోకమందు బ్రాహ్మణాదులకు రెండేసి సముచ్చయముగ జెప్పుటవల్ల రెండుదండములు ధరించవలసిరాగా॥శ్లో॥ "కేశాంతికో బ్రాహ్మణస్య దండః కా,

ర్యః॥" విప్రునకు కేశాంతప్రమాణ దండమన్నిన్ని "ప్రతిగృహ్యేప్సితందండం" ఇష్టమైన దండమును బట్టియన్నిన్ని విధులలో నేకవచనమును "బైల్వః పాలాశోవాదండః" మారేడుకర్రైన మోదుగకర్రైన దండమని వాసిష్ఠమందు వికల్పముగానుండుటవల్లననున్ను వికల్పమునే తాత్పర్యమని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను॥ ౪౫॥

మూ॥ కేశాంతికో బ్రాహ్మణస్య దండఃకార్యః ప్రమాణతః । ల
లాట సమ్మితో రాజ్ఞః స్యాత్తు నాసాంతికోవిశః॥ ౪౬॥

బ్రాహ్మణాది మూడువర్ణములవటులుక్రమముగా కేశాంత లలాటాంత నాసికాంతప్రమాణములగు దండములను ధరింపవలయును॥ ౪౬॥

మూ॥ ఋజవస్తేతు సర్వేస్యు రవ్రణా స్సౌమ్యదర్శనాః । అను
ద్వేగ కరాన్నృణాం సత్వచోనాగ్నిదూషితాః॥ ౪౭॥

ఆదండములు తిన్ననివి నరుకులులేనివిన్ని శుభముగా గనపడేవిన్ని భయము చేయనివిన్ని తోలుతోనున్నవిన్ని యగ్నిచే నించుకైన కాలినచిహ్నములు లేనివిన్ని యావటులకు కావలయును॥ ౪౭॥

మూ॥ ప్రతిగృహ్యేప్సితం దండ ముపస్థాయచ భాస్కరం। ప్రద
క్షిణం పరీత్యాగ్నిం చరేద్భైక్షం యథావిధి॥ ౪౮॥

నిర్ణయించబడిన లక్షణములుగల దండములలో నిష్టమైన దండమును ధరించి సూర్యునుపాసించి యగ్నికి బ్రదక్షిణమొనర్చి యథావిధిగా భిక్షాచరణమాచరింపవలయును॥ ౪౮॥

మూ॥ భవత్పూర్వం చరేద్భైక్ష ముపవీతో ద్విజోత్తమః। భవ
న్మధ్యంతు రాజన్యో వైశ్యస్తు భవదుత్తరమ్॥ ... ౪౯॥

"భవతి భిక్షాందేహియని" బ్రాహ్మణుడుపవీతియై భవచ్ఛబ్దపూర్వముగ వాక్యముచ్చరించి యాచింపవలయును "భిక్షాంభవతిదేహి" యని భవచ్ఛబ్దము మధ్యనుంచి క్షత్రియుడున్ను "భిక్షాందేహిభవతి" యని భవచ్ఛబ్దమంతమందుంచి వైశ్యుడును యాచింపవలయును॥ ౪౯॥

మూ॥ మాతరంవా స్వసారంవా మాతుర్వా భగినీం నిజాం। భి
క్షేతభిక్షాం ప్రథమం యాచైనం నావమానయేత్॥ ౫౦॥

ఉపనయనమయినపిమ్మట ముందుగా భిక్ష తల్లినడగవలెను తనసోదరినైనా తల్లితోబుట్టిన పినతల్లినైన నడిగినవెంటనె లేదనకుండనుండు వారినడగవలెను. యీ చెప్పబడినవారలలో బూర్వపూర్వులులేకున్నను త్తరోత్తరలనడగవలయును॥౫౦॥

మూ॥ సమాహృత్యతు తద్భైక్షం యావదర్థ మమాయయా।ని
వేద్యగురవేశ్నీయా దాచమ్య ప్రాఙ్ముఖశ్శుచిః॥ ౫౧॥

బహుస్థలములనుంచి యన్నముదెచ్చి మాయలేకుండననగా మంచి యన్నము దనకని దాచక గురువుకు చాలినంతయిచ్చి మిగలినయన్నమును దానాచమనమొనర్చి శుచియై తూరుపుముఖమునుగ గూర్చుని భక్షింపవలయును॥ ౫౧॥

మూ॥ ఆయుష్యం ప్రాఙ్ముఖోభుంక్తే యశస్యం దక్షిణాముఖః।
శ్రియం ప్రత్యఙ్ముఖో భుంక్తే ఋతంభుంక్తే హ్యుదఙ్ముఖః॥ ౫౨॥

కామ్యభోజనమును జెప్పుచున్నాడు ఆయువ్యమును గోరిన పూర్వాభిముఖముగను యశస్సునుగోరిన దక్షిణాభిముఖమునుగను సంపత్తినిగోరిన పశ్చిమముఖముగను సత్యముయొక్క ఫలమునుగోరిన నుత్తరాభిముఖముగను భుజించుచున్నాడు॥ ౫౨॥

మూ॥ ఉపస్పృశ్య ద్విజోనిత్య మన్నమద్యా త్సమాహితః । భు
క్త్వాచోపస్పృశే త్సమ్యగద్భిః ఖానిచసంస్పృశేత్॥ ౫౩॥

ఆచమనమొనర్చి భుజించి హస్తపాదప్రక్షాళనముజేసి మరలనాచమించవలెను జలముచే నింద్రియములననగా ॥ సూ ॥ "ఖానిచోపస్పృశేచ్ఛీర్షణ్యాని" శిరస్థలములగు నింద్రియములను స్పృశించవలయునని గౌతమసూత్రమువలన ఘ్రాణచక్షుశ్శ్రోత్రాదులను స్పృశించవలెను నిత్యమనిజెప్పుటవలన నీనియమము బ్రహ్మచారికేగాదు గృహస్థునకునని తెలియవలయును॥ ౫౩॥

మూ॥ పూజయే దశనంనిత్య మద్యాచ్చై తదకుత్సయన్ । దృ

దృష్ట్వా హృష్యేత్ప్రసీదేచ్చ ప్రతినందేచ్చ సర్వశః॥ ౫౪॥

సర్వదా ఆయన్నమును ప్రాణార్థమని భావించి బహూకరించవలయును ఈ యన్నమును నిందించకుండ భక్షింపవలయును అన్నమునుచూచి సంతోషించవలయును ఇతర హేతువులచేత బుట్టిన యప్రసన్నతనున్ను నన్నముజూచుటతో విడచి నెమ్మొగికనుండవలయును నిత్యమును మాకిట్టియన్నము సంభవించుగాకయని సకలాన్నమునున్ను స్తుతిజేసి మొక్కవలయును॥ ౫౪॥

మూ॥ పూజితం హ్యశనంనిత్యం బలమూర్జంచ యచ్ఛతి । అ
పూజితంతు యద్భుక్త ముభయం నాశయేదిదం॥ ౫౫॥

పూజితమగునన్నము సామర్థ్యమునున్ను వీర్యమునున్ను జేయును పూజితమగునిది యా రెంటిని నశింపజేయునుగాన నన్నమును బూజింపవలయునని పూర్వశ్లోకముతో నేకార్థత భోజనము శ్రుతిచే నిత్యముగదా ఫలమేలననిన నిత్యమగు సంధ్యోపాసనకు నుపాత్తదురితక్షయత్వమువలె నిత్యశ్రుతికి భంగము లేదని కుల్లూకభట్టు ఈఫలశ్రవణము నిత్యశ్రుతికి విరోధము గావున స్తుతికొరకని మేధాతిథి గోవిందరాజులు॥ ౫౫॥

మూ॥ నోచ్ఛిష్టం కస్యచిద్దద్యా న్నాద్యాచ్చైవ తదంతరా । న
చైవాత్యశనంకుర్యాన్నచోచ్ఛిష్టః క్వచిద్వ్రజేత్॥ ౫౬॥

భోజనశేషముచ్ఛిష్టమది యెవ్వనికి బెట్టగూడదు తానున్ను భక్షింపగూడదు సాయంప్రాతర్భోజనముల మధ్యను భుజింపగూడదు రెండుపూటలనైన నతిభోజనముచేయగదు ఉచ్ఛిష్టుడై యెక్కడికిని నేగరాదు॥ ౫౬॥

మూ॥ అనారోగ్య మనాయుష్య మస్వర్గ్యం చాతిభోజనం। అ
పుణ్యం లోకవిద్విష్టం తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్॥ ౫౭॥

అమితముగా భుజించుటచే నజీర్ణాది రోగోత్పత్తియగుటవలన నారోగ్యము లేకుండుటయు నాపై మరణమున్ను సంభవించును గాన ననాయుష్యకరము నగును మరియు నత్యాశి స్వకర్మానుష్ఠానము జేయలేకుండుటచే స్వర్గమున్ను గాదు తిండిపోతు దినునని లోకులు నిందింతురుగాన జనద్వేషమును...

శనము వర్జించవలయును॥ ౫౭॥

మూ॥ బ్రాహ్మేణవిప్ర స్తీర్థేన నిత్యకాల ముపస్పృశేత్ । కా
యత్రైదశకాభ్యాంవా నపిత్ర్యేణ కదాచన॥ ౫౮॥

ముందుజెప్పబోయెడియీబ్రాహ్మతీర్థముచేబ్రాహ్మణుడు నిత్యము నాచమింప వలెను- ప్రజాపతితీర్థముచేగాని దేవతీర్థముచేతగాని యాచమింపవచ్చును గాని పిత్రుతీర్థముచే నెప్పుడు నాచమనము జేయగూడదు॥ ౫౮॥

మూ॥ అంగుష్ఠమూలస్యతలే బ్రాహ్మంతీర్థంప్రచక్షతే । కాయ
మంగుళిమూలేగ్రే దైవంపిత్ర్యంతయోరధః॥ ౫౯॥

అంగుష్ఠమూలమగు కరతలమునుంచి క్రిందిభాగము బ్రాహ్మతీర్థము కనిష్ఠికామూలము బ్రాజాపత్యతీర్థము దైవతీర్థమంగుళ్యగ్రములనుంచి తర్జన్యంగుష్ఠముల మధ్యము పితృతీర్థము॥ ౫౯॥

శ్లో॥ "కనిష్ఠికా దేశిన్యంగుష్ఠమూలాన్యగ్రంకరస్యచ । ప్రజాపతి పితృబ్రహ్మ దేవతీర్థాన్యనుక్రమాత్॥" కనిష్ఠికామూలము ప్రజాపతితీర్థము తర్జనీమూలము పితృతీర్థము నంగుష్ఠమూలము బ్రహ్మతీర్థము కరాగ్రము దేవతీర్థమని యాజ్ఞవల్క॥ *

మూ॥ త్రిరాచామేదపఃపూర్వం ద్విఃప్రమృజ్యాత్తతోముఖమ్। ఖా
నిచైవస్పృశేదద్భి రాత్మానంశిరఏవచ॥ ౬౦॥

బ్రహ్మతీర్థముచే ముందు మూడుమారు లుదకమును దాగి ఓష్ఠపుటము నంగుష్ఠమూలముచే రెండుమారులు దుడవ వలయును ముఖమందగు నింద్రియములననగా శ్రోత్రాక్షిఘ్రాణములనున్ను హృదయమునున్ను శిరస్సునున్ను జలముచే స్పృశింపవలయును॥ ౬౦॥

మూ॥ అనుష్ణాభిరఫేనాభి రద్భి స్తీర్థేనధర్మవిత్ । శౌచేప్సు
స్సర్వదాచామే దేకాంతేప్రాగుదఙ్ముఖః॥ ౬౧॥

శుచిత్వమును గోరునతడు సంమర్దము లేనిచోటను వేడిచెయ్యనట్టియు ను

రుగులేనట్టి జలముచే పూర్వాభిముఖుడైగాని యుత్తరాభిముఖుడైగాని బ్రాహ్మతీర్థమున నెప్పుడు నాచమింప వలయును- రోగియైనప్పుడు వేడినీళ్లచేనైన నాచమింపవచ్చును. "తప్తాభిశ్చ కారణాత్" రోగాదికారణము వలన కాచినజలముచే నాచమించదగునని యాపస్తంబవచనము మరలతీర్థముచే ననిచెప్పుట యతీర్థముగా నెప్పుడు నాచమింపదగదనుట॥ ౬౧॥

మూ॥ హృద్గాభిఃపూయతేవిప్రః కంఠగాభిస్తుభూమిపః। వైశ్యో
ద్భిఃప్రాశితాభిస్తు శూద్రస్స్పృష్టాభిరంతతః॥ ౬౨॥

బ్రాహ్మణు డాచమించిన జలము హృదయమందు బ్రవేశించునట్లున్ను క్షత్రియుడు కంఠమందు దడియుటయును వైశ్యుండు కంఠము దిగకున్న నోరు తడియుటయును శూద్రునకు పెదవులు జిహ్వాయు దడియు మాత్రముగానున్నంత జలముచే నాచమింపవలయు నట్లయిన శుద్ధుడగును॥ ౬౨॥

మూ॥ ఉద్ధృతేదక్షిణేపాణా వుపవీత్యుచ్యతేద్విజః।సవ్యేప్రాచీన
ఆవీతి నివీతీకంఠసజ్జనే॥ ౬౩॥

యడమభుజము పైనుండు నటులు కుడిచే యెత్తి ధరించిన బ్రహ్మసూత్రముగాని గలద్విజు డుపవీతియనబడును కుడిభుజము పై నుండునటుల ధరించిన బ్రాచీనావీతియనబడును పేరువలె కంఠమునందుండి వ్రేలుచున్న నివీతియన బడును- యిందుకు గోబిలస్మృతి "దక్షిణంబాహుముద్ధృత్య శిరోవధాయసవ్యంసప్రతిష్ఠాపయతి దక్షిణస్కంధమవలంబనం భవతి- ఏవంయజ్ఞోపవీతీభవతి- సవ్యంబాహుముద్ధృత్య శిరోవధాయదక్షిణేంసే ప్రతిష్ఠాపయతి - సవ్యంకక్షమవలంబంభవత్యేవంప్రాచీనావీతీ భవతి- నివీతీకంఠసజ్జనఇతిశిరోవధాయ దక్షిణపాణ్యాదావప్యుద్ధృతేకంఠాదేవసజ్జనే - ఋజుప్రాలంబే యజ్ఞసూత్రేవస్త్రైవ నివీతీభవతి॥ దీని యర్థము మొదటవివరించుటచే నిందుకర్థము వ్రాయలేదు॥ ౬౩॥

మూ॥ మేఖలామజినందండ ముపవీతంకమండలుమ్।అప్సుప్రాస్య
వినష్టాని గృహీతాన్యానిమంత్రవత్॥ ౬౪॥

మేఖలయున్ను అజినమున్ను దండమున్ను నుపవీతమున్ను జీర్ణమైనప్పుడుద

కేమందు బడవేసి క్రొత్తవాటిని మంత్రయుక్తముగ మరల ధరించవలెను౹ ౬౪॥

మూ॥ కేశాంతష్షోడశేవర్షే బ్రాహ్మణస్యవిధీయతే। రాజన్య
బంధోర్ద్వావింశే వైశ్యస్యద్వ్యధికేతతః॥ ౬౫॥

కేశాంతమనుబ్రసిద్ధమగు గృహ్యోక్తసంస్కారము బ్రాహ్మణునకు సాగర్భ షోడశాబ్దమందును క్షత్రియునకు గర్భద్వావింశాబ్దము నందును వైశ్యునకుగర్భ చతుర్వింశాబ్దమందును జేయందగును- "కేశాంతాఖ్యోగృహ్యోక్తసంస్కారో గర్భాదిసంఖ్యావర్షాణామితి" ఈసంస్కారము యథావర్ణముగ జెప్పబడిన వర్షములు గర్భాదిగానని బోధాయన వచనము॥ ౬౫॥

మూ॥ అమంత్రికాతు కార్యేయం స్త్రీణా మావృదశేషతః। సం
స్కారార్థం శరీరస్య యథా కాలం యథాక్రమం॥ ౬౬॥

ఈచెప్పబడిన యావృదనగా జాతకర్మాదిక్రియాకలాపము సమగ్రముగ స్త్రీలకు యథాకాలము శరీరసంస్కారార్థమమంత్రకముగ జేయవలయును॥ ౬౬॥

మూ॥ వైవాహికో విధిస్త్రీణాంసంస్కారో వైదికస్స్మృతః।
పతిసేవా గురౌవాసో గృహార్థోఽగ్నిపరిక్రియా॥ ౬౭॥

స్త్రీలకు వివాహసంస్కారమే యుపనయనస్థానీయము భర్తృసేవే గురుకులవాసవేదాధ్యయనములు గృహకృత్యమే అగ్నిపరిచర్య యనగా సాయంప్రాతస్సమిద్ధోమము గాన వివాహాదికమే యుపనయనస్థానీయమని మన్వాదులుచెప్పుటవలన స్త్రీలకుపనయనాదికము లేకుండెను॥ ౬౭॥

మూ॥ ఏషప్రోక్తో ద్విజాతీనా మౌపనాయనికోవిధిః। ఉత్పత్తి
వ్యంజకః పుణ్యః కర్మయోగం నిబోధత॥ ౬౮॥

ద్విజులకీయుపనయనసంబంధమైనవిధి ద్వితీయ జన్మమును బోధింపజేయుపుణ్యమైనది యావత్తున్ను జెప్పబడెను ఇంక నుపనీతునకు నేకర్మముతో యోగమో దానినివినుండు॥ ౬౮॥

మూ॥ ఉపనీయ గురుశ్శిష్యం శిక్షయేచ్ఛౌచమాదితః। ఆచారమ
గ్నికార్యంచ సంధ్యోపాసనమేవచ॥ ౬౯॥

ఉపనయనానంతరమందు గురువు శిష్యునికిముందుగ మృత్తికాశౌచమున్ను స్నానాచమన సంధ్యోపాసనాద్యాచారమున్ను సాయంప్రాతరగ్నికార్యమునున్ను తెలియచెప్పవలెను॥ ౬౯॥

మూ॥ అధ్యేష్యమాణస్త్వాచాంతో యథాశాస్త్రముదఙ్ముఖః। బ్ర
హ్మాంజలికృతోధ్యాప్యో లఘువాసాజితేంద్రియః॥ ౭౦॥

అధ్యయనము చేయబోయేవటుడు యథాశాస్త్రముగ నాచమించియుత్తరాభిముఖముగ బ్రహ్మాంజలికృతుడనగా చేతులుజోడించుకుని పవిత్రమైన వస్త్రమును ధరించి నియతములగు నింద్రియములుగలవాడై గురువుచే నధ్యయనముజేయించదగును తూరుపుముఖముగానున్న గురువుకు దక్షిణపార్శ్వమందుత్తరాభిముఖుడై యుండవలెను- "ప్రాఙ్ముఖో దక్షిణతశ్శిష్య ఉదఙ్ముఖో వేతి" యని గౌతమవచనము॥ ౭౦॥

మూ॥ బ్రహ్మారంభేఽవసానేచ పాదౌ గ్రాహ్యౌ గురోస్సదా।
సంహత్యహస్తావధ్యేయం సదా బ్రహ్మాంజలిస్స్మృతః॥ ౭౧॥

వేదాధ్యయనారంభమందును విరమించునప్పుడును గురుపాదములకు నమస్కరించవలెను హస్తములు జోడించుకుని చదువవలెను కరపుటమే బ్రహ్మాంజలి యనబడును॥ ౭౧॥

మూ॥ వ్యత్యస్తపాణినా కార్య ముపసంగ్రహణం గురోః। సవ్యే
న సవ్యస్స్ప్రష్టవ్యో దక్షిణేనచ దక్షిణః॥ ౭౨॥

వ్యత్యస్తములైన హస్తములుత్తానములుగా గురువుయొక్క దక్షిణపాదము దక్షిణహస్తముచేతనున్ను వామపాదము వామహస్తముచేతనున్ను స్పృశించి నమస్కరించవలెను॥ సూ॥ "ఉత్తానాభ్యాం హస్తాభ్యాం దక్షిణేనదక్షిణం సవ్యేనసవ్యం పాదావభివాదయేత్ దక్షిణోపరిభావేన వ్యత్యాసోఽయం శిష్టసమాచారాత్" అనిపైఠీనసి॥ సూత్రార్థము గతార్థము॥ శిష్టాచారమువలన హస్తములు వ్యత్యస్తములు గావడములో కుడిచేయిమీదుగా చేయవలెను॥ ౭౨॥

మూ॥ అధ్యేష్యమాణంతు గురు ర్నిత్యకాలమతంద్రితః। అధీష్వ

భోఇతిబ్రూయా ద్విరామో స్త్వితిచారమేత్॥ 23॥

చదువుకొనుటకు సిద్ధముగానున్న శిష్యునినిత్యమున్ను చదువుకోవోయియని ప్రారంభించి చదువయిన విమ్మట నిలుపుదువుగాక యని గురువు బలికి విరమించవలెను॥ 23॥

మూ॥ బ్రహ్మణః ప్రణవం కుర్యా దాదావంతేచ సర్వదా। స్రవ
త్యనోంకృతం పూర్వం పరస్తాచ్చ విశీర్యతే॥ 24॥

వేదము జదువ నుపక్రమించునప్పుడున్ను విరమించినవిమ్మటనున్ను బ్రణవోచ్చారణముజేయవలయును మొదల నోమనకున్న చదివినవేదము మందమందముగానశించును అంతమందు బ్రణవను నుచ్చరించకున్నచదివినచదువు నిలువనేనిలువదు॥ 24॥

మూ॥ ప్రాకూలా న్పర్యుపాసీత పవిత్రైశ్చైవపావితః। ప్రా
ణాయామైస్త్రిభిఃపూత స్తతఓంకారమర్హతి॥ 25॥

పూర్వాగ్రములగు దర్భలపైగూర్చుని రెండుహస్తములయందును కుశపవిత్రము లుదాల్చిశుద్ధుడై॥సూ॥ "పంచదశమాత్రాః॥" యను గౌతమవచనము వలన మూత్రియవగాహ్రస్వవర్ణోచ్చారణకాలముమాత్ర గావున నట్టిపదియేనుమాత్రల పరిమితకాలమొకప్రాణాయామమట్టి ప్రాణాయామములు మూడొనర్చిన యటపై నోంకారము నుచ్చరించ నర్హుడగును॥ 25॥

మూ॥ అకారంచా ప్యుకారంచ మకారంచ ప్రజాపతిః। వేదత్ర
యాన్నిరదుహ ద్భూర్భువ స్స్వరితీతిచ॥ 26॥

అకారోకార మకారములనున్ను "భూః భువః సువః" అనే యీమూడింటి నిన్ని బ్రహ్మ ఋగ్యజు స్సామవేదములనుంచి సారముగా నుద్ధరించెను॥ 26॥

మూ॥ త్రిభ్యఏవతు వేదేభ్యః పాదంపాద మదూదుహత్। త
దిత్యృచోస్యా స్సావిత్ర్యాః పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిః॥ 27॥

పరమస్థానమందుంటున్న బ్రహ్మ ఋగ్యజుస్సామనామక వేదత్రయమువలన "తత్" యనేదిమొదటగల సావిత్రీమంత్రముయొక్క మూడుపాదములను బితికెనను

గా నాకర్షించెను॥ ౭౭॥

మూ॥ ఏతదక్షర మేతాంచ జపన్వ్యాహృతి పూర్వికాం। సంధ్య
యోర్వేద విద్విప్రో వేదపుణ్యేన యుజ్యతే॥ ౭౮॥

ఈప్రణవాక్షరమునున్ను త్రిపదాసావిత్రిని వ్యాహృతియుక్తముగ రెండు సంధ్యలయందున్ను వేదవేత్తయగు ద్విజుడుజపించిన వేదత్రయపఠన పుణ్యఫలమునొందును॥ ౭౮॥

మూ॥ సహస్రకృత్వ స్త్వభ్యస్య బహిరేత త్త్రికంద్విజః। మహ
తోప్యేనసోమాసా త్త్వచేవాహి ర్విముచ్యతే॥ ౭౯॥

సంధ్యావ్యతిరిక్తకాలమందు నదీతీరమందైన వనమందైన నీత్రితయమునవగా ప్రణవవ్యాహృతిసహితముగ గాయత్రిని బ్రత్యహమొకవేయిచొప్పున నొకమాసము జపించినద్విజుడు కంచుకమువలన విముక్తుడగును॥ ౭౯॥

మూ॥ ఏతయర్చా విసంయుక్తః కాలేచ క్రియయాస్వయా। బ్ర
హ్మక్షత్రియ విడ్యోని ర్గర్హణాం యాతిసాధుషు॥ ౮౦॥

కాలమందు స్వకీయసంధ్యోపాసనాది కర్మమును నీగాయత్రీ జపమునున్ను విడచిన బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యులలో నెవడైన సజ్జనులలో నింద్యుడగును॥ ౮౦॥

మూ॥ ఓంకార పూర్వికా స్తిస్రో మహావ్యాహృతయోవ్యయాః।
త్రిపదాచైవ సావిత్రీ విజ్ఞేయం బ్రహ్మణోముఖం॥ ౮౧॥

ఓంకారము మున్నుగాగల వ్యాహృతులు మూడున్ను బ్రహ్మప్రాప్తికారణములుగావున నవ్యయములు మూడుపాదములుగల గాయత్రి వేదమునకు ముఖము గాయత్రియొక్క యుపదేశము ముందుగనైనగదా వేదాధికారమని తాత్పర్యము లేదా సావిత్రీజపముచే దురితక్షయమగుటచే మోక్షమునకు ద్వారభూతము॥ ౮౧॥

మూ॥ యోధీతేఽహన్యహన్యేతాం వర్షాణిత్రీణ్యతంద్రితః। సబ్ర
హ్మపరమభ్యేతి వాయుభూతః ఖమూర్తిమాన్॥ ౮౨॥

ఏవిప్రుడు మూడుసంవత్సరములు ప్రతిదినంబున నీప్రణవవ్యాహృతిసహిత సా

విత్రిని జపించు నతండు పరబ్రహ్మలో గలయును॥ వాయురూపుడై వ్యాపకుడును కామచారుడై బ్రహ్మ స్వరూపమునొందును॥ ౮౨॥

మూ॥ ఏకాక్షరం పరంబ్రహ్మ ప్రాణాయామాః పరంతపః। సావిత్ర్యాస్తు పరం నాస్తి మౌనాత్సత్యం విశిష్యతే॥ ౮౩॥

ఓంకారను పరబ్రహ్మావాప్తి హేతువుగావున నదియే పరబ్రహ్మను తదర్థము గు పరబ్రహ్మముయొక్క భావనచే ముక్తియగుగావున ప్రాణాయామములు ప్రణవవ్యాహృతిసహిత గాయత్రిని శిరస్సుగూడ నుచ్చరించిన నది ప్రాణాయామము. బహువచనముచే నిట్లు ముమ్మారుజపించిన నది పరమమగు తపముకృచ్ఛ్రచాంద్రాయణములవలె పాపక్షయకరమని తాత్పర్యము- సావిత్రికంటేనన్యము ప్రకృష్టమంత్రములేదు మౌనముకంటే సత్యవచన ముత్కృష్టము ఈనాల్గింటియొక్క స్తుతివలన నీనాల్గు నవశ్యముపాస్యములని విధి గల్పించబడుచున్నదని కుల్లూకభట్టు- ధరణీధరుఁడు "ఏకాక్షరపరంబ్రహ్మ" యనియు "ప్రాణాయామ పరంతపః" యని వ్రాసెను- ఏకాక్షరముపరము జేసికో యది యేకాక్షరపరమనిన్ని ఇటులే ప్రాణాయామపరమనిన్ని వ్యాఖ్యానము చేసెను-మేధాతిథిమొదలగు వృద్ధులెవరునూయీ పాఠాంతరము వ్రాయలేదు॥ ౮౩॥

మూ॥ క్షరంతి సర్వావైదిక్యో జుహోతియజతి క్రియాః। అక్షరం దుష్కరం జ్ఞేయం బ్రహ్మచైవప్రజాపతిః॥ ౮౪॥

వేదవిహితములగు యాగహోమాది క్రియలు యావత్స్వరూపముచేతను. నన్ను ఫలముచేతనున్ను నశించును ప్రణవరూపమగు నక్షరమక్షరము బ్రహ్మప్రాప్తి హేతువుగావున ఫలద్వారముచేతను నశరమేవీ హేతువుచేత బ్రజాపతియే బ్రహ్మమోయదేయీ ప్రణవము బ్రహ్మప్రతిపాదకమౌటచేతనున్ను స్వరూపముచేతనన్ను బ్రహ్మమే ప్రణవమని యుపాసించుట మోక్షహేతువని చెప్పబడెను॥౮౪॥

మూ॥ విధియజ్ఞాజ్జపయజ్ఞో విశిష్టోదశభిర్గుణైః। ఉపాంశుస్యాచ్ఛతగుణ స్సాహస్రోమానసస్స్మృతః॥ ౮౫॥

దర్శపూర్ణమాసాదివిధి యజ్ఞముకంటే ప్రణవాది జపయజ్ఞము పదిమడుం

గులెక్కువగా ఫలప్రదము ఆజప ముపాంశువుగానైతే శతగుణము దగ్గిరవున్న వారికివినరాకుండ జేయునదియుపాంశువు మానసికమైతె సహస్రగుణము జిహ్వా ష్ఠాదిచలనములేనిజపముమానసికము॥ ౮౫॥

మూ॥ యేపాకయజ్ఞాశ్చత్వారో విధియజ్ఞసమన్వితాః। సర్వేతే
జపయజ్ఞస్య కళాం నార్హంతి షోడశీం॥ ౮౬॥

బ్రహ్మయజ్ఞమువినాగా మిగిలిన పంచమహాయజ్ఞాంతర్గతములగు వైశ్వదేవ హోమ బలికర్మ నిత్యశ్రాద్ధాతిథి భోజనాత్మకములు నాలుగు పాకయజ్ఞముల తోఁగూడిన దర్శపౌర్ణమాసాది యాగమును జపముయొక్క ఫలములో పదియా రవపాలైన జేయవనగా జపయజ్ఞము పదియారవపాలుకైనను సరిరావు॥ ౮౬॥

మూ॥ జప్యేనైవతు సంసిధ్యే ద్బ్రాహ్మణో నాత్రసంశయః। కు
ర్యాదన్యన్నవా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణఉచ్యతే॥ ౮౭॥

జపనుచేతనే బ్రాహ్మణుడు నిస్సందేహముగ సిద్ధినొందును యాగాదికర్మము లుచేయనీ చేయకపోవనీ పశుహింసాదికములేక సర్వమునకును మిత్రమగు గావున నతడు బ్రహ్మసంబంధియన్ని గాని బ్రహ్మమందు లీనమగుననిగాని బ్రాహ్మణు డనిపించు కొనును॥ *

హింసలేకనే జప్యము మోక్షకరమని స్తుతిగాని యాగాదికమునకు నిందగాద దియు నుత్తమమే గావున॥ ౮౭॥

మూ॥ ఇంద్రియాణాం విచరతాం విషయేష్వపహారిషు। సంయమే
యత్నమాతిష్ఠే ద్విద్వాన్యంతేవవాజినాం॥ ౮౮॥

ఇప్పుడు సర్వవర్ణానుష్ఠేయము నఖిల పురుషార్థోపయుక్తమునగు నింద్రి య సంయమమును జెప్పుచున్నాడు-అపహారణశీలములగు విషయములందు బ్రవ ర్తించెడి యింద్రియములయొక్క జయమునకు యత్నమును రథాశ్వములనుస్వా ధీనపర్చుటకు సారథియుంబోలె జేయవలయును॥ ౮౮॥

మూ॥ ఏకాదశేంద్రియాణ్యాహు ర్యాని పూర్వే మనీషిణః। తాని
సమ్యక్ప్రవక్ష్యామి యథావదనుపూర్వశః॥ ౮౯॥

పూర్వపండితులు వేటిని పదాకండింద్రియములను జెప్పిరో యిప్పటివారువాటి నినియమించుటకై యింద్రియముల కర్మములతోను నామములతోను స్పష్టముగాజె ప్పగలను॥ ౮౯॥

మూ॥ శ్రోత్రం త్వక్చక్షుషీజిహ్వా నాసికాచైవ పంచమీ। పాయూ
పస్థం హస్తపాదం వాక్చైవ దశమీ స్మృతా॥ ౯౦॥

శ్రోత్రము త్వకుకు చక్షుస్సు జిహ్వా నాసికయైదవది పాయువు నుపస్థయు హ స్తములు పాదములు వాకుకు నివిపదియు నింద్రియములు॥ ౯౦॥

మూ॥ బుద్ధీంద్రియాణి పంచైషాం శ్రోత్రాదీ న్యనుపూర్వశః। క
ర్మేంద్రియాణి పంచైషాం పాయ్వాదీని ప్రచక్షతే॥ ౯౧॥

ఈ పదింటిలోను శ్రోత్రాదులైదును బుద్ధికరణములు గావున బుద్ధీంద్రియముల నన్ని పాయ్వాదు లుత్సర్గాదికర్మ కరణములు గావున నాపదింటిలోను వీటిని క ర్మేంద్రియములని తజ్జ్ఞులు సెప్పుచున్నారు॥ ... ౯౧॥

మూ॥ ఏకాదశం మనోజ్ఞేయం స్వగుణేనో భయాత్మకం। య
స్మిన్ జితే జితావేతౌ భవతః పంచకౌగుణౌ॥ ... ౯౨॥

పదకొండవది మనోరూపమగు నంతరింద్రియము తన సంకల్పరూపమగు గుణ ముచే నుభయములగు బుద్ధీంద్రియ కర్మేంద్రియములకు బ్రవర్తకమని తెలియదగు నుభయాత్మక మగుటచేతనే యీమనస్సు స్వాధీనమయితే బుద్ధీంద్రియపంచకము న్ను కర్మేంద్రియ పంచకమున్ను జయింపబడును॥ ౯౨॥

మూ॥ ఇంద్రియాణాం ప్రసంగేన దోషమృచ్ఛ త్యసంశయమ్।
సంనియమ్యతు తాన్యేవ తపస్సిద్ధిం నియచ్ఛతి॥ ... ౯౩॥

ఇంద్రియములయొకకు సక్తిచే దృష్టాదృష్టదోషముల నిస్సంశయముగ నొందు ను వాటిని లెస్సగా నియమించి మోక్షాదిలాభయోగ్యతా సిద్ధిని బొందును గా వున నింద్రియములను నియమించవలయును॥ ౯౩॥

మూ॥ నజాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి। హ

విషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయఏవాభి వర్ధతే॥ ... ౯౪॥

ఇంద్రియముల నణచనేల భోగముచే దృప్తుడై విరమించరాదాయని శంకించుకొనిచెప్పుచున్నాడు- ఎప్పుడైనను కామోపభోగముచే నభిలాషశమించదు హవిస్సులచే నగ్నివలె నధికతమముగ వృద్ధినొందును భోగమునొందినదానికంటె నధిక భోగవాంఛ వృద్ధినొందును ॥ శ్లో ॥ "యత్పృథివ్యాం వ్రీహియవం హిరణ్యం పశవస్స్త్రియః । ఏకస్యాపినపర్యాప్తం తదిత్యతి తృషం త్యజేత్॥ పూర్ణంవర్షసహస్రంమే విషయాసక్తచేతసః । తథాప్యనుదినంతృష్ణా యత్తేష్వేవహిజాయతే" భూమియందుగల వ్రీహియవాదులున్ను సువర్ణమున్ను పశువులున్ను స్త్రీలున్నొకనికే సమృద్ధిగావు నేను వేయుసంవత్సరములు పూర్ణముగ విషయాసక్తచిత్తుడ నగుచున్నప్పటికిని ననుదినమున్ను తృష్ణవృద్ధి నొందెనని విష్ణుపురాణములో యయాతివచనము॥ ౯౪॥

మూ॥ యచ్చైతా న్ప్రాప్నుయా త్సర్వా న్యశ్చైతాన్కేవలాం
స్త్యజేత్ । ప్రాపణాత్సర్వకామానాం పరిత్యాగో వి
శిష్యతే॥ ౯౫॥

ఎవడీవిషయములనన్నింటినిన్ని బొందెనో యెవడీ సర్వకామముల నుపేక్షించెనో వారియుభయులలోను సర్వకామప్రాప్తి గలవానికంటె విషయత్యాగమేలు విషయలబ్ధియందా సాధన సంపాదన కెకుడువకష్టమగును గావున విషయోపేక్షకు డుత్తముడు॥ ౯౫॥

మూ॥ నతథైతాని శక్యంతే సంనియంతు మసేవయా। విషయేషు
ప్రజుష్టాని యథాజ్ఞానేన నిత్యశః॥ ౯౬॥

ఇంద్రియజయోపాయము జెప్పుచున్నాడు- ఏలాగునైతే విషయభోగమనిత్యము దేహము క్షయిష్ణువునని భోగ్యములయందగు దోషవిచారజనిత జ్ఞానముచే విషయములం దసక్తములగు నింద్రియములను నియమించుటకు శక్యమో యట్లువిషయసక్తములగు నింద్రియములను విషయసేవ మాన్పించుటచే నియమించుట శక్యముగాదు॥ ౯౬॥

మూ॥ వేదాస్త్యాగశ్చ యజ్ఞాశ్చ నియమాశ్చ తపాంసిచ।న విప్ర

దుష్టభావస్య సిద్ధిం గచ్ఛంతి కర్హిచిత్॥ ...... ౯౭॥

వేదాధ్యయనము త్యాగము యజ్ఞములు నియమములు తపస్సు భోగాదివిషయసేవాసంకల్ప శీలునకుగా భోగార్థమై విషయసంకల్పములచే దుష్టమయిన మనస్సుగలవానికి సిద్ధించనేరవు॥ ౯౭॥

మూ॥ శ్రుత్వా స్పృష్ట్వాచ దృష్ట్వాచ భుక్త్వా ఘ్రాత్వాచ యో
నరః। నహృష్యతిగ్లాయతివా సవిజ్ఞేయోజితేంద్రియః॥౯౮॥

జితేంద్రియునిస్వరూపమును జెప్పుచున్నాడు- స్తుతివాక్యమును నిందావాక్యమును విని మెత్తనిస్పర్శగల పట్టువస్త్రమును దుఃఖస్పర్శగల గొంగళిని స్పృశించి సురూపమును కురూపమును జూచి స్వాదువస్తువును స్వాదుగాని దానిని భక్షించి సుగంధమును దుర్గంధమును నాఘ్రాణించి హర్షమునుగాని విషాదమునుగాని యెవడు పొందకుండునో యతండు జితేంద్రియుడని తెలియదగును॥...... ౯౮॥

మూ॥ ఇంద్రియాణాంచ సర్వేషాం యద్యేకం క్షరతీంద్రియమ్।
తేనాస్య క్షరతి ప్రజ్ఞా దృతేః పాదాదివోదకమ్॥... ౯౯॥

ఇంద్రియములలో నొకయింద్రియమైన విషయాసక్తమయినయెడల నన్నియింద్రియముల సంబంధమగు బుద్ధిన్ని తోలుసంచిలో నీరొకకాలుకట్టువిప్పితే దానివెంబడి నీరంతయు నెట్లుస్రవించిపోవు నట్లనే వ్యవస్థలేకపోవును॥ ౯౯॥

మూ॥ వశేకృత్వేంద్రియగ్రామం సంయమ్యచ మనస్తథా। సర్వాన్
సంసాధయేదర్థా నక్షిణ్వన్ యోగత స్తనుమ్॥ ౧౦౦॥

ఇంద్రియనిగ్రహము సకలపురుషార్థములకును హేతువని చెప్పుచున్నాడు-బహిరింద్రియములను స్వాధీనముగజేసి మనస్సును నియమించి సర్వపురుషార్థములను లెస్సగా సాధించిని యుపాయముచే దనశరీరమునకు పీడలేకుండనుండును॥౧౦౦॥

మూ॥ పూర్వాంసంధ్యాంజపంస్తిష్ఠే త్సావిత్రీ మార్కదర్శనాత్।
పశ్చిమాంతు సమాసీన స్సమ్యగృక్షవిభావనాత్॥ ౧౦౧॥

ప్రాతస్సంధ్యయందు సూర్యదర్శన పర్యంతమును సావిత్రీజపము జేయుచు

నిలవబడియుండవలెను- ఆసనము వలన లేచి స్థిరముగ నొకచో నుండి జపించవ లెను-సాయంసంధ్యయందు గూర్చుని నక్షత్రముల జూచే పర్యంతమును సావిత్రీజపమును జేయవలయును-ఇచ్చట ఫలము గలది గావున జపము ప్రధానను స్థానాసనము లంగములు-ఫలవత్సన్నిధిని దదంగమఫలమగు నని న్యాయము వలన॥ శ్లో ॥ "సంధ్యయోర్వేదవిద్విప్రో వేదపుణ్యేనయుజ్యతే। సహస్రకృత్వ స్త్వభ్యస్య" రెండు సంధ్యలయందును వేదవేత్తయగు బ్రాహ్మణుడు సహస్రగాయత్రిజేసి వేదపారాయణపుణ్యము నొందునని ఫలము జెప్పబడెను- మేధాతిథిస్థానాసనములకే ప్రాధాన్యమని వ్రాసెను-ముహూర్తమాత్రము సంధ్యాకాలము అందుకు॥శ్లో॥ "హ్రాసవృద్ధీతుసతతం దివసానాంయథాక్రమం। సంధ్యాముహూర్తమాత్రంతు హ్రాసేవృద్ధౌచసాస్మృతా॥" పగటియొక్క వృద్ధిక్షయములు క్రమముగ నగుచుండును సంధ్యహ్రాసమందైనను వృద్ధియైనను ముహూర్తమాత్రమె రెండుగడియలగుచున్నది యనియోగియాజ్ఞవల్క॥ ౧౦౧॥

మూ॥ పూర్వాంసంధ్యాంజపం స్తిష్ఠ న్నైశమేనోవ్యపోహతి।ప
శ్చిమాంతుసమాసీనో మలంహంతిదివాకృతం॥ ౧౦౨॥

ప్రాతస్సంధ్యయందు నిలబడి జపించుచు రాత్రికృతమగు పాపమును పోగొట్టును సాయంసంధ్యయందుగూర్చుండిజపించి పగటిదయిన పాపమును బోగొట్టును ఇదియజ్ఞానకృతపాపవిషయము॥శ్లో॥ "దివావాయదివారాత్రౌ యదజ్ఞానకృతం భవేత్। త్రికాలసంధ్యాకరణా త్తత్సర్వంవిప్రణశ్యతి॥ రాత్రిగాని పగలుగానియజ్ఞానముచే జేసిన పాపమంతయు గాలత్రయంబునుం జేసిన సంధ్యాజపముల వలన నాసవర్ణపాపము నశించునని యాజ్ఞవల్క॥ ౧౦౨॥

మూ॥ నతిష్ఠతితు యఃపూర్వాం నోపాస్తేయశ్చపశ్చిమాం।సశూ
ద్రవద్బహిష్కార్య స్సర్వస్మా ద్ద్విజకర్మణః॥ ౧౦౩॥

ఎవడైతే సాయంప్రాతస్సంధ్యలయందు జేయదగిన జపాదికర్మములను జేయడో వాడు శూద్రుడువలెనే బ్రాహ్మణకర్మముల కన్నిటికి బాహ్యుడై యతిథిసత్కారానహర్హుడై జేయబడదగునని ప్రత్యవాయము చెప్పుట వలన సంధ్యాకర్మము నిత్యమగుచున్నది నిత్యమైనప్పటికిని దాకోరకుండనే పాపక్షయమగుటచే ఫల

లమైనను నిత్యత్వహానిలేదు ఫలమవిరుద్ధము గా వును॥ ౧౦౩॥

మూ॥ అపాం సమీపే నియతో నైత్యకంవిధి మాస్థితః। సావిత్రీమ
ప్యధీయీత గత్వారణ్యంసమాహితః॥ ౧౦౪॥

ఇది బ్రహ్మయజ్ఞరూపము-బహువేదాధ్యయనమం దశక్తుడైనప్పటికిని సావి
త్రీమాత్రాధ్యయనమును విధించుచున్నాడు- అరణ్యాది నిర్జనదేశమందు సద్యా
ద్యుదకసమీపమున నియతేంద్రియుండైసమాహితమనస్కుడగుచు నైత్యకమైనబ్ర
హ్మయజ్ఞవిధిని జేయనిశ్చయించి ప్రణవవ్యాహృతిత్రయసహితమగు సావిత్రీమా
త్రమైన యథోక్తముగా జపించవలెను॥ ౧౦౪॥

మూ॥ వేదోపకరణేచైవ స్వాధ్యాయేచైవనైత్యకే । నానురో
ధోస్త్యనధ్యాయే హోమమంత్రేషుచైవహి॥ ౧౦౫॥

శిక్షాదివేదాంగమందున్ను నిత్యమును జేయదగిన బ్రహ్మయజ్ఞ రూపమగు స్వా
ధ్యాయమందున్ను హోమమంత్రమందును ననధ్యాయనిషేధము లేదు॥ ౧౦౫॥

మూ॥ నైత్యకేనాస్త్యనధ్యాయో బ్రహ్మసత్రంహి తత్స్మృతమ్।
బ్రహ్మాహుతిహుతంపుణ్య మనధ్యాయవషట్కృతమ్॥౧౦౬॥

మున్ను జెప్పబడిన నైత్యకమగుస్వాధ్యాయమున కదియనువాదము నైత్యకమ
గుజపయజ్ఞము సతతకృత్యమగుట వలన దాని కనధ్యాయము లేదు- దానిని మ
న్వాదులు బ్రహ్మసత్రమనిరి-బ్రహ్మమే యాహుతియని హుతమగుహవిస్సును నన
ధ్యాయమందధ్యయన రూపమగు వషట్కృతమున్ను పుణ్యప్రదమే యగు చు
న్నది॥ ౧౦౬॥

మూ॥ యస్స్వాధ్యాయమధీతేబ్దం విధినా నియతశ్శుచిః। తస్య ని
త్యంక్షరత్యేష పయోదధిఘృతంమధు॥ ౧౦౭॥

ఎవ్వడైన నొకసంవత్సరము ప్రతిదినవిహితమగు సధ్యయనము నంగయుక్త
మగునట్లు నియతేంద్రియుడై జపించు నతని స్వాధ్యాయరూప జపయజ్ఞము ప
యోదధిఘృత మధువులను గురియును వాటిచే తృప్తులై దేవతలును పితరులు
నతనికభీష్టముల నొసంగుదురు ॥ శ్లో ॥ "మధునా పయసాచైవ సదేవాంస్త

ర్పమేద్ద్విజః । పిత్రూన్మధు ఘృతాభ్యాంచ ఋచోధీతే హి యోన్వహం॥ ఇత్యా ద్యుక్తశేషః॥ తే తృప్తా స్తర్పయంత్యేనం సర్వకామఫలైశ్శుభైః॥" ప్రతిదినమందు న్ను ఋక్కులనుబఠించిన యతండు తనదేవతలనున్ను పితృదేవతలనున్ను క్షీరా జ్యమధ్వాదులచే దృప్తిఁబొందించునను నిదిమొదలుకుని యజుస్సామాథర్వణ శిక్షా ద్యంగపురాణేతిహాసాదుల మహిమనుజెప్పి నాశేషముచే నిట్లు దృప్తులై వారా యజమానుని కభీష్టము లిచ్చెదరని యాజ్ఞవల్కిుల॥ ౧౦౭॥

మూ॥ అగ్నీంధనం భైక్షచర్యా మధశ్శయ్యాం గురోర్హితం। ఆ సమావర్తనాత్కుర్యా త్కృతోప నయనోద్విజః॥౧౦౮॥

ఉపనీతుడగు ద్విజుడు సాయంప్రాతఃకాలములం దగ్నికార్యమునున్ను భిక్షా హారము మంచముమీద బరుండకుండుట గురుశుశ్రూష సమావర్తన పర్యంతము న్ను జేయవలయును॥ ౧౦౮॥

మూ॥ ఆచార్య పుత్ర శ్శుశ్రూషు ర్జ్ఞానదో ధార్మికశ్శుచిః। ఆ ప్తశ్శక్తోర్థద స్సాధు స్స్వోధ్యాప్యో దశధర్మతః॥ ౧౦౯॥

గురుపుత్రుడు పరిచర్యజేయునతడు మరియొకవిద్యను జెప్పెడువాడు ధార్మి కుడు శుచియగువాడు మిత్రమగువాడు గ్రహణధారణసమర్థుడు ధనదాత సా ధువు జ్ఞాతి యీపదుగురు నధ్యయనము జేయించదగుదురు॥ ౧౦౯॥

మూ॥ నాపృష్టః కస్యచిద్బ్రూయా న్నచాన్యాయేన పృచ్ఛతః। జానన్నపిచమేధావీ జడవల్లోక ఆచరేత్॥ ౧౧౦॥

అన్యాయ డల్పాక్షరవిస్వరాదికముగ చదువుచు నడుగకున్నను భక్తిశ్రద్ధాదిపరిశ్న ధర్మము లేకుండి నడిగిన నెవ్వనికిం జెప్పదగదు శిష్యుడడుగకున్ననుం జెప్పంద గు దానుప్రాజ్ఞుడై యెరిగియున్నను లోకమందు మూగివానివలె వ్యవహరించ వలెను॥ ౧౧౦॥

మూ॥ అధర్మేణ చయః ప్రాహ యశ్చాధర్మేణ పృచ్ఛతి। తయో రన్యతరః ప్రైతి విద్వేషం వాధిగచ్ఛతి॥ ౧౧౧॥

అధర్మముగా నెవని యెవడడుగునో యెవనికెవ్వ డధర్మముగా జె

వారిలో నొకనికి మరణమైనాయగును ద్వేషమైనావచ్చును॥ ౧౧౮॥

మూ॥ ధర్మార్థౌ యత్ర నస్యాతాం శుశ్రూషావాపి తద్విధా।త
త్ర విద్యా నవక్తవ్యా శుభంబీజమివోషరే॥ ౧౧౨॥

ఏ శిష్యునకు విద్యచెప్పినచో ధర్మమైన నర్థమైనను శుశ్రూషయైనను లేకుం డునో వానికి విద్యయూషరక్షేత్రమందుంచిన బీజమువలె నంకురించదు గనుక ట్టివానికి విద్యజెప్పరాదు అర్థములేదోయనటచే భృతకాధ్యాపకతయగునన రాదు ధనమింతయిచ్చిన నింతవిద్యజెప్పెదనని నిర్ణయము లేనిచో నట్టిదోషములేదు॥

మూ॥ విద్యయైవ సమంకామం మర్తవ్యం బ్రహ్మవాదినా । ఆప
ద్యపిహి ఘోరాయాం నత్వేనామిరిణేవపేత్॥ ౧౧౩॥

తగినశిష్యునకు విద్యచెప్పుచు నత్యంతము మరణమునొందదగును గాని యెంత ఘోరమైన యాపదవచ్చిన నూషరక్షేత్రమువంటి యపాత్రమగువానికి విద్యచెప్ప గూడదు ఇందుకు ఛాందోగ్య బ్రాహ్మణము॥ శ్రు ॥ "విద్యయాసార్ధం మ్రియేత నవిద్యామూషరేవపేత॥" విద్యతోగూడ ననగా విద్యాధ్యాపకతతో మృతినొం దదగునుగాని యూషరమువంటి యపాత్రమగువానికి విద్యచెప్పరాదు॥ ౧౧౩॥

మూ॥ విద్యాబ్రాహ్మణ మేత్యాహ సేవధిస్తేస్మి రక్షమాం। అసూ
యకాయమాంమాదా స్తథాస్యాం వీర్యవత్తమా॥౧౧౪॥

విద్యాధిష్ఠానదేవత యొకానొక యధ్యాపకునితో నిట్లనియె - నీకునేను నిధిన గుచున్నాను నన్నురక్షించు మసూయాదిదోషములుగలవానికి నన్నుచెప్పకుమట్లై న నేనత్యంతవీర్యవతి నగుచున్నాను॥ శ్రు ॥ "విద్యాహవై బ్రాహ్మణమాజగామత వాహమస్మిత్వంమాంపాలయ। అనర్హతేమానిమానైవ మాదాగోపాయమాం శ్రేయసీతథాహమస్మి॥" బ్రాహ్మణునివద్దికివచ్చి విద్యపలుకుచున్నది నేను నీదాన ను నన్ను బాలింపు మనర్హునకుగాని యభిమానికి నన్నివ్వకుము నీకునేనశ్రేయ స్కరినని ఛాందోగ్యబ్రాహ్మణము॥ ౧౧౪॥

మూ॥ యమేవహి శుచిం విద్యా న్నియతంబ్రహ్మచారిణమ్ । త
స్మైమాంబ్రూహివిప్రాయనిధిపాయాప్రమాదినే॥౧౧౫॥

ఎవనిని శుచిగానున్ను నియమవంతునిగానున్ను బ్రహ్మచారినిగానున్ను నీవు దె లుసుకుంటున్నావో విద్యారూపనిధి రక్షకుడున్ను ప్రమాదరహితుడునగు నతనికి న న్నుజెప్పుము॥ ౧౧౫॥

మూ॥ బ్రహ్మయ స్త్వ ననుజ్ఞాత మధీయానాదవాప్నుయాత్। సబ్ర హ్మస్తేయసంయుక్తో నరకం ప్రతిపద్యతే॥ ... ౧౧౬॥

ఎవడైతే నభ్యాసమునకై చదువుచున్నట్టిన్ని వేరొకనికి చెప్పుచున్నట్టి వానివ లన యనుజ్ఞ లేకుండ వేదమును గ్రహించునో వాడు వేదచోరుడు నరకమునొందు ను గావున నట్లు చదవకూడదు॥ ౧౧౬॥

మూ॥ లౌకికం వైదికంచాపి తథాధ్యాత్మికమేవచ। ఆదదీతయతో జ్ఞానం తం పూర్వ మభివాదయేత్॥ ౧౧౭॥

నీతిశాస్త్రమునున్ను వేదార్థజ్ఞానమునున్ను బ్రహ్మజ్ఞానమునున్ను నెవనివలన సంపాదించునో తనకు మాన్యులు బహుమంది గలచో నతనికి ముందుగ నమస్క రించవలెను॥ ౧౧౭॥

మూ॥ సావిత్రీమాత్ర సారోపి వరం విప్ర స్సుయంత్రితః। నాయం త్రితస్త్రివేదోపి సర్వాశీ సర్వవిక్రయీ॥ ...... ౧౧౮॥

గాయత్రీమాత్ర వేత్తయైనను శాస్త్రనియమములకు బద్ధుడగు నతడించుకమం చివాడు విధినిషేధరహితుడు వేదత్రయవేత్తయైన నభక్ష్య భక్షకుడును నవిక్రేయ విక్రయియునైన శ్రేష్ఠుడుగాడు॥ ౧౧౮॥

మూ॥ శయ్యాసనే ధ్యాచరితే శ్రేయసానసమావిశేత్। శయ్యాస నస్థశ్చైవైనం ప్రత్యుత్థాయాభివాదయేత్॥ ... ౧౧౯॥

గురువు శయ్యయందు నాసనమందును గూర్చుండిన సమయమందున్ను శిష్యుడు శయ్యాసనములయందుండదగదు తాను శయ్యాసనములయందుండగా గురువు వ చ్చిన నాశిష్యుడులేచి యెదురుగవెళ్ళి నమస్కరించవలెను॥ ౧౧౯॥

మూ॥ ఊర్ధ్వం ప్రాణా హ్యుత్క్రామంతి యూనస్థ్సవిర ఆయతి। ప్ర

ప్రత్యుత్థానాభివాదాభ్యాం పునస్తాన్ ప్రతిపద్యతే॥ ౧౨౦॥

పైదానికి యర్థమును చెప్పుచున్నాడు- విద్యచేతను వయస్సుచేతను అధికమగు స్థవిరుడు వచ్చుచుండిన చిన్నవయస్సువానికి ప్రాణములు పైకి పోనిచ్ఛయించుచు న్నవి యప్పుడతడు లేచి యెదురుగనరిగి మ్రొక్కిన యాప్రాణములను మరల సుస్థ ములుగ జేయుచున్నాడు॥ ౧౨౦॥

మూ॥ అభివాదనశీలస్య నిత్యం వృద్ధోపసేవినః। చత్వారి తస్య వ
ర్ధంతె ఆయు ర్విద్యా యశో బలం॥ ౧౨౧॥

పెద్దలు రాగానే లేచి నమస్కరించే స్వభావముగల వృద్ధోపసేవికి ఆయుష్య ము విద్యయు యశస్సు బలము నీనాల్గును వృద్ధినొందును॥ ౧౨౧॥

మూ॥ అభివాదాత్పరం విప్రో జ్యాయాంస మభివాదయన్। అసౌ
నామాహమస్మీతి స్వనామ పరికీర్తయేత్॥ ౧౨౨॥

ఇప్పుడభివాదవిధిని జెప్పుచున్నాడు- వృద్ధునకు నమస్కారము జేయుచు "నభివా దయె" యని యటుపైని ఈనామముగల నేనని తననామమునుచ్చరించి నమస్కరించ వలయును- ఈశ్లోకమందు నామశబ్దము విశేషపరము- మేధాతిథి గోవిందరాజులు అభివాదనవాక్యమందు నామముంచవలెనని వ్రాసిరది బాగుండలేదు ॥ సూ ॥ "స్వ నామప్రోచ్యాభివాదయ ఇత్యభివదేత్" తనపేరుజెప్పి యభివాదయేయని నమస్క రించవలెనని గౌతములు॥ ౧౨౨॥

మూ॥ నామధేయస్య యెకేచి దభివాదం నజానతే। తాన్ప్రాజ్ఞో
హమితిబ్రూయాత్ స్త్రియస్సర్వా స్తథైవచ॥ ౧౨౩॥

కొందరు సంస్కృతముదెలియనివారు నామధేయము పలుకబడినదైన నయ్యభి వాదార్థమును దెలియలేరు వారికి నమస్కరించేప్రాజ్ఞుడు నేను నమస్కరించు చున్నానని మ్రొక్కవలయును నింక స్త్రీలకు నిటులె నమస్కరించవలెను॥౧౨౩॥

మూ॥ భోశ్శబ్దం కీర్తయేదంతే స్వస్యనామ్నోభివాదనే । నా
మ్నాంస్వరూపభావోహి భోభావఋషిభిస్స్మృతః॥౧౨౪॥

అభివాదనమందు నమస్కరించే వాని పేరు జెప్పి యాపైని భోశ్శబ్దము ననవలెను నమస్కార్యుల నామములస్వరూపభావమె భోశ్శబ్దభావమని ఋషులచే జెప్పబడెను గావున నభివాదనవాక్యమిది "అభివాదయే శుభశర్మాహమస్మిభోః" అనినమస్కరించవలెను॥ ౧౨౪॥

మూ॥ ఆయుష్మాన్భవసౌమ్యేతి వాచ్యోవిప్రోభివాదనే । అకార
శ్చాస్యనామ్నోంతే వాచ్యఃపూర్వాక్షరఃప్లుతః॥ ౧౨౫॥

అభివాదనము చేయబడినదగుచుండగా నమస్కరించిన విప్రుడు మొదలగు వానిని నమస్కరించ బడినవాడు "ఆయుష్మాన్భవసౌమ్య" యని యాశీర్వదించవలెను ఈనమస్కరించిన వాని నామాంతమందగు నకారమనగా నకారాదిస్వరమని తాత్పర్యము. ప్రతివానినామము కొనయందకారమె నియమముగనుండదు గావున నేయచ్చైనానదిప్లుతముగా నుచ్చరించవలెను ఆనామము హలంతపదమైతే పూర్వాక్షరమనగా నాపొల్లక్షరమునకు పూర్వమందున్న యచ్చును ప్లుతముగా బలకవలెను ఇందుకు "ఆయుష్మాన్భవసౌమ్యశుభశర్మన్" ఇలాగునే క్షత్రియునకు "బలవర్మన్" అనిన్ని వైశ్యునకు "వసుభూతే" యనిన్ని॥ సూ॥ "ప్లుతోరాజన్యవిశాంవా" యని కాత్యాయనవచనము వలన క్షత్రియవైశ్యులకాప్లుతము వికల్పము శూద్రునకు ప్లుతముచ్చరించ దగదు "అశూద్రే" యనిపాణిని నిషేధమువలన॥సూ॥ "స్త్రియామపినిషేధః" అనుకాత్యాయన వచనమువలన స్త్రీలకుప్లుతనిషేధము ఇక్కడ గోవిందరాజు బ్రాహ్మణునకు నామయందు "శర్మన్" యను ఉపపదము నిత్యమని మున్నుగా జెప్పి ప్రత్యభివాదనవాక్యమందు "ఆయుష్మాన్భవసౌమ్యభద్ర" యనివ్రాసి తననిరుపపదోదాహరణ సోపపదోదారణానభిజ్ఞత్వమునే జ్ఞాపకముజేసెనన్ని ధరణీధరుడున్ను "ఆయుష్మాన్భవసౌమ్య" యని సంబుద్ధ్యంతము మనువచనమందు జూచిన్ని యసంబుద్ధిప్రథమైకవచనాంతముగా నముకశర్మాయనే యుదాహరణము వ్రాసి విచక్షణులచే నుపేక్షించ దగియేనని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను॥ ... ... ౧౨౫॥

మూ॥ యోనవేత్త్యభివాదస్య విప్రఃప్రత్యభివాదనమ్ । నాభివాద్య
స్సవిదుషాయథాశూద్ర స్తథైవసః॥ ౧౨౬॥

విప్రుడు శాస్త్రీయమగు నభివాదనమునకనురూపమగు ప్రత్యభివాదన మెరుంగ

డో యతండు శూద్రప్రాయుడు గాన వానికి సుక్తప్రకారముగా నభివాదనము జేయకూడదు నేను నమస్కరించుచున్నా ననవలెను గాని చరణగ్రహణాదికము వలదని మున్ను జెప్పబడే యున్నది॥ ౧౨౬॥

మూ॥ బ్రాహ్మణంకుశలంపృచ్ఛే త్క్షత్రబంధుమనామయం। వై
శ్యంక్షేమంసమాగమ్య శూద్రమారోగ్యమేవచ॥ ౧౨౭॥

కలుసుకుని నమస్కరించిన చిన్నవానికి నమస్కరించకుండినను సమానవయస్కుని బ్రాహ్మణుని కుశలమాయనియు క్షత్రియుని యనామయమాయనియు వైశ్యుని క్షేమమాయనియు శూద్రునారోగ్యమాయనియు నడుగవలయును॥సూ॥ "కుశలమవరవయసంసమానవయసంవావిప్రంపృచ్ఛేత్ అనామయంక్షత్రియంక్షేమం వైశ్యం ఆరోగ్యంశూద్రంఅవరవయసమభివాదకమనభివాదకం వయస్యమితి"యని యాపస్తంబులు అర్థమువ్రాయబడినదే గోవిందరాజుప్రకరణము వలన నీకుశలాదిప్రశ్నమనిచెప్పెను- నమస్కరించినవానితో సమాగమము సిద్ధమె గావున సమాగమ్యయను పదము వ్యర్థమగును గావున కుశలక్షేమశబ్దములకును ననామయారోగ్యశబ్దములకును సమానమే యర్థమగుటచే కుశలాదిశబ్దవిశేషోచ్చారణమేవివక్షితము॥ ౧౨౭॥

మూ॥ అవాచ్యోదీక్షితోనామ్నా యవీయానపియోభవేత్। భోభ
వత్పూర్వకంత్వేన మభిభాషేతధర్మవిత్॥ ౧౨౮॥

ప్రత్యభివాదకాలమందుగాని మరొకపుడుగాని దీక్షారంభము మొదలుకొనియవభృధపర్యంతమున్ను నాదీక్షితుడు చిన్నవాడైనను వానినామము నుచ్చరించగూడదు భోదీక్షితభవతాయజమానేనయని భోశ్శబ్దభవచ్ఛబ్దపూర్వముగ దీక్షితాద్యుత్కర్షాభిధాయకశబ్దములచే ధార్మికుడు భాషింపవలెను॥ ౧౨౮॥

మూ॥ పరపత్నీతు యాస్త్రీస్యా దసంబంధాచ యోనితః। తాం
బ్రూయా ద్భవతీత్యేవం సుభగే భగినీతిచ॥ ౧౨౯॥

తనకు వావిసంబంధములేని పరుని భార్యను భవతి సుభగే భగిని యనుచు మాటలాడవలెను పరపత్నిగాని కన్యకయైతే ఆయుష్మతియనునట్టి పదములచే పిలువవలెను॥ ౧౨౯॥

మూ॥ మాతులాంశ్చ పితృవ్యాంశ్చ శ్వశురా నృత్విజో గురూన్।
అసావహ మితిబ్రూయా త్ప్రత్యుత్థాయ యవీయసః॥౧౩౦

మేనమామలు పినతండ్రులు గురువులు దనకన్నచిన్నవయస్సుగలవారు వచ్చిన ప్పుడు దానులేచి అసావహమనియనగా నీపేరుగలవాడను నేనని యనవలెనుగాని నమస్కరించవదగదు హారీతుడు గురువులను జెప్పుటలో జ్ఞానవృద్ధ తపోవృద్ధులను గూడ గురువులనుగా జెప్పినందున నిచ్చట నట్టిగురువులని తాత్పర్యము. ౧౩౦॥

మూ॥ మాతృష్వసామాతులానీ శ్వశ్రూరథపితృష్వసా। సంపూ
జ్యాగురుపత్నీవత్సమాస్తాగురుభార్యయా॥ ౧౩౧॥

తల్లితోబుట్టినస్త్రీలున్ను మేనమామ భార్యయున్ను భార్య తల్లియున్ను తం డ్రితోబుట్టుమేనత్తయును వీరుగురుభార్యతో సమానులు గావున ప్రత్యుత్థానాభి వాదనదానాదులచే గురుపత్నితో తుల్యముగ వారిని సత్కరించవలెను॥ ౧౩౧॥

మూ॥ భ్రాతుర్భార్యోప సంగ్రాహ్యా సవర్ణాహన్యహన్యపి।
విప్రోష్యతూప సంగ్రాహ్యా జ్ఞాతిసంబంధి యోషితః॥౧౩౨॥

అన్నగారి సజాతీయయగుభార్య తనకంటె పెద్దయైన యెడల ప్రత్యహమును పాదాభివందనముజేయదగును పితృవ్యులు మామలు మొదలగుజ్ఞాతిబంధువుల భా ర్యలకు గ్రామాంతరమునకు వెళ్లి వచ్చినప్పుడు పాదాభివందనముజేయవలెను ని త్యముగానని నియమములేదు॥ ౧౩౨॥

మూ॥ పితుర్భగిన్యాం మాతుశ్చ జ్యాయస్యాంచ స్వసర్యపి। మా
తృవద్వృత్తిమాతిష్ఠే న్మాతా తాభ్యో గరీయసీ॥ ౧౩౩॥

మేనయత్త తల్లితోబుట్టువు తనయక్కయును వీరికి దల్లితోసమముగా సత్కా రములు నడపవలెను వారికంటె తల్లియెక్కువ "మాతృష్వసామాతులానీ" యను శ్లోకముచే మేనత్త మొదలగువారి సత్కారము విషయమై పూర్వము వ్రాసి యుండినప్పటికిని "మాతాతాభ్యో గరీయసీ" యనినదే యధికము తల్లితో బు ట్టువయు తల్లియు భిన్నప్రకారముగ నాజ్ఞ యిచ్చినచో దల్లియాజ్ఞ ముందుజేయ వలయును యింతమాత్ర మాధిక్యము దెలియుట ప్రయోజనము గావున బునరు క్తి లేదు॥ ౧౩౩॥

మూ॥ దశాబ్దాఖ్యం పౌరసఖ్యం పంచాబ్దాఖ్యం కలాభృతాం ।
త్ర్యబ్దపూర్వం శ్రోత్రియాణాం స్వల్పేనాపి స్వయోనిషు॥

పౌరసఖ్యము దశాబ్దాఖ్యము పదిసంవత్సరములాఖ్యాగాగల సఖ్యము-ఇది యొక గ్రామమందు నివసించినవారికి పదిసంవత్సరములు జ్యేష్ఠత్వమున్నప్పటికి పౌరసఖ్యమగును గీతాది కలాభిజ్ఞుల కైదుసంవత్సరముల పర్యంతము గావున పంచాబ్దాఖ్యము-మూడుసంవత్సరములపర్యంతము శ్రోత్రియసఖ్యము స్వల్పమగుకాలముచేతనే సపిండులకు సఖ్యమగును - అన్నింటను జెప్పినప్రకారమగు కాలమున కూర్ధ్వమము సర్వమందున్ను జ్యేష్ఠత్వ వ్యవహారమగును॥ ౧౩౪॥

మూ॥ బ్రాహ్మణం దశవర్షంతు శతవర్షంతు భూమిపం । పి
తాపుత్రౌ విజానీయా ద్బ్రాహ్మణస్తు తయోః పితా॥౧౩౫॥

పదివర్షములు వయస్సుగల బ్రాహ్మణునిన్ని నూరువర్షములుగల క్షత్రియునిన్ని పితాపుత్రులుగాదెలియవలయును వీరిలో దశవర్ష బ్రాహ్మణుడు శతవర్ష క్షత్రియునకు పితృవ్యవహారయోగ్యుడు గావున నతని కతడు తండ్రిభంగి మాన్యుడగును॥ ౧౩౫॥

మూ॥ విత్తం బంధు ర్వయః కర్మ విద్యా భవతి పంచమీ।ఏతాని
మాన్యస్థానాని గరీయో యద్యదుత్తమం॥ ౧౩౬॥

న్యాయార్జితధనమున్ను పితృవ్యాదిబంధుత్వమున్ను వయోధికత్వమున్ను శ్రౌతస్మార్తకర్మమున్ను వేదార్థతత్వజ్ఞానమున్ను నీయైదున్ను మాన్యత్వకారణములు-వీటిలో పూర్వపూర్వమునకంటె నుత్తరోత్తరము శ్రేష్ఠము బహుమాన్యమేళనమందు బలాబలము జెప్పబడెను॥ ౧౩౬॥

మూ॥ పంచానాం త్రిషువర్ణేషు భూయాంసి గుణవంతిచ। యత్ర
స్యుస్సోత్రమానార్హః శూద్రోపి దశమీం గతః॥ ౧౩౭॥

బ్రాహ్మణాది వర్ణత్రయమందు నైదెజెప్పిన విత్తాదులయిదింటిలోను యేపురుషునియందు పూర్వమైనప్పటికి ననేకములు గలుగునో యతడే పైవాని కన్నను మాన్యుడు దీనిచేత విత్తబంధుత్వయుక్తుడు వయోధికునికంటె మాన్యుడు విత్తాది

చతుష్టయము గ్రక్రుడు విద్వాంసునికంటే మాన్యుడు గుణవంతిచ యను దానిచే విద్యాదులు గలుగుచునుండ నారెండింటి యుత్కృష్టతయే మానహేతువు ॥ శూద్రుడున్ను దశమీయవస్థననగా తొంబదివత్సరములకుపై వయస్సు గలవాడు ద్విజులకు మానార్హుడు నూరువత్సరములు పదివంతులేయగా పదేసివత్సరములు వకయవస్థ తొంబదివత్సరములుదాటిన దశమావస్థయని తాత్పర్యము॥ ౧౩౭॥

మూ। చక్రిణో దశమీస్థస్య రోగిణో భారిణస్స్త్రియాః। స్నాతక
స్యచ రాజ్ఞశ్చ పంథా దేయో వరస్యచ॥ ౧౩౮॥

రథాదియానములందెక్కిన వానికిని తొంబదివర్షములకు పైవయస్సుగలవానికిని రోగాతురునకు భారపీడితునకు స్త్రీకి స్నాతకునకు దేశాధిపతికిని పెళ్లికొడుకునకును మార్గమువిడచి వదలిపోవలెను॥ ౧౩౮॥

మూ॥ తేషాంతుసమవేతానాం మాన్యౌ స్నాతకపార్థివౌ। రా
జస్నాతకయోశ్చైవ స్నాతకో నృపమానభాక్॥ ౧౩౯॥

పైనిజెప్పిన వారొకచో గలసినపుడు దేశాధిపతియును స్నాతకుడును మిగిలినవారికిమాన్యులు వీరిలో స్నాతకుడు రాజుకుమాన్యుడు॥ ౧౩౯॥

మూ॥ ఉపనీయతు యశ్శిష్యం వేద మధ్యాపయేద్ద్విజః। సకల్పం
సరహస్యంచ తమాచార్యం ప్రచక్షతే॥ ౧౪౦॥

ఆచార్యాదిశబ్దార్థమును జెప్పుచున్నాడు-ఏబ్రాహ్మణుడు శిష్యునకుపనయనము జేసి కల్పరహస్యములతో వేదాఖ్యమగు సర్వసంహితనుజెప్పునో యతనినాచార్యుడని ప్రాచీన మునులు జెప్పుచున్నారు కల్పమనగా యజ్ఞవిద్య రహస్యముపనిషత్తు॥ ౧౪౦॥

మూ॥ ఏకదేశంతు వేదస్య వేదాంగాన్యపివాపునః। యోధ్యాప
యతి వృత్త్యర్థ ముపాధ్యాయ స్సఉచ్యతే॥ ౧౪౧॥

వేదమునొకటి యేకదేశమనగా మంత్రము బ్రాహ్మణము వేదరహితములగు వ్యాకరణాదియంగములు నివియేవైన వృత్తికొరకు జదివించు నతండుపాధ్యాయుడని చెప్పబడును॥ ౧౪౧॥

మూ॥ నిషేకాదీనికర్మాణి యఃకరోతియథావిధి। సంభావయ
తిచాన్నేన సవిప్రో గురు రుచ్యతే॥ ౧౪౨॥

గర్భాధానాదిసంస్కారకర్మములను తండ్రిచే జెప్పబడిన వాని నెవడు జే యునన్నముచే వృద్ధినొందించు నా విప్రుడు గురువనబడును॥ ౧౪౨॥

మూ॥ అగ్న్యాధేయంపాకయజ్ఞానగ్నిష్టోమాదికాన్మఖాన్।యః
కరోతివృతోయస్య సతస్యర్త్విగిహోచ్యతే॥ ౧౪౩॥

ఆహవనీయాద్యగ్న్యుత్పాదకమగు కర్మమగ్న్యాధేయ మష్టకాదులు పాకయజ్ఞములు నగ్నిష్టోమాదియజ్ఞములు వీటి నెవడు వరించబడి యెవనికి జేయునత డతనికి ఋత్విక్కుడనబడును ఇవి బ్రహ్మచారి ధర్మములుగాకున్న నాచార్యునట్ల ఋత్విక్కును పూజ్యుడనుటచే బ్రసంగము వలన జెప్పబడెను। ౧౪౩॥

మూ॥ య ఆవృణోత్యవితథం బ్రహ్మణాశ్రవణావుభౌ।సమాతా
సపితాజ్ఞేయ స్తంనద్రుహ్యేత్కదాచన॥ ౧౪౪॥

ఎవడు రెండుకర్ణములనున్ను వర్ణస్వరవైగుణ్యరహితముగ సఫలమగు వేదముచే బూరించునతండు తనకు తల్లియు దండ్రియు ననబడును మహోపకార గుణయోగమువలన నీయధ్యాపకుడు మాతాపితృశబ్దవాచ్యుడు గావున నెప్పుడున నగా విద్యజెప్పిన బిమ్మట నేనియు నతనికి ద్రోహము జేయగూడదు॥ ౧౪౪॥

మూ॥ ఉపాధ్యాయాన్దశాచార్య ఆచార్యాణాంశతంపితా। స
హస్రంతుపితౄన్మాతా గౌరవేణాతిరిచ్యతే॥ ౧౪౫॥

పదుగురుపాధ్యాయులకంటె నాచార్యుడును నూరుగురాచార్యులకంటె తండ్రియు వేవురు దండ్రులకంటె తల్లియు గౌరవముచే నెక్కుడగుచున్నారు- ఇచ్చట సావిత్రీమాత్రాధ్యాపకుడు ఆచార్యుడు॥ శ్లో॥ "ఉత్పాదకబ్రహ్మదాత్రో"రను శ్లోకమునందు ముఖ్యాచార్యునకు పిత్రపేక్షచే నుత్కర్షను జెప్పగలడు గావున విరోధములేదు॥ ౧౪౫॥

మూ॥ ఉత్పాదకబ్రహ్మదాత్రోర్గరీయాన్బ్రహ్మదఃపితా।బ్రహ్మ
జన్మచవిప్రస్య ప్రేత్యచేహచశాశ్వతమ్॥ ౧౪౬॥

జనకుడు నాచార్యుడు ననినిద్దరు తండ్రులు జన్మదాతగావున వీరిలో నాచార్యుడను దండ్రి గురుతరుడు విప్రున కుపనయన సంస్కారజన్మము వేదమును గ్రహించుటకే గావున నిది బ్రహ్మజన్మము పరలోకమందు నిచ్చటనున్ను శాశ్వతము మోక్షప్రాపకము గావున॥ ౧౪౬॥

మూ॥ కామాన్మాతాపితా చైనం యదుత్పాదయతో మిథః। సంభూతింతస్య తాంవిద్యా ద్యద్యోనావభిజాయతే॥ ౧౪౭॥

కామవశులగు దలిదండ్రులు వీనినన్యోన్యము బుట్టించిరియని జన్మము పశ్వాది సాధారణమని తెలియదగును॥ ౧౪౭॥

మూ॥ ఆచార్యస్త్వస్యయాంజాతిం విధివద్వేదపారగః। ఉత్పాదయతి సావిత్ర్యా సాసత్యా సాஉజరాஉమరా॥ ౧౪౮॥

వేదజ్ఞుడగు నాచార్యుడు విధ్యుక్తప్రకారముగా నీవి యనకు నేజన్మమును సావిత్ర్యుపదేశపూర్వక సాంగవేదాధ్యయనయుక్తిగా గలిగించెనో యది వేదార్థజ్ఞానతదుక్తానుష్ఠానా ద్యుత్పన్నపుణ్యమున బ్రహ్మప్రాప్తికారణము గావున నజరామరణమగుచున్నది॥ ౧౪౮॥

మూ॥ అల్పంవాబహువాయస్య శ్రుతస్యోపకరోతియః। తమపీహ గురుంవిద్యా చ్ఛ్రుతోపక్రియయాతయా॥ ౧౪౯॥

ఎవడు కొంచమైన నధికమైనను శ్రుతమున కుపకారమెతనికి జేయు నాశ్రుతోపక్రియచే నతండు తనకు గురువుగా నతని నెన్నుకొన వలయును॥ ౧౪౯॥

మూ॥ బ్రాహ్మస్యజన్మనఃకర్తా స్వధర్మస్యచశాసితా। బాలోపివిప్రోవృద్ధస్యపితాభవతిధర్మతః॥ ౧౫౦

బ్రహ్మమనగా వేదము తచ్ఛ్రవణార్థమైన జన్మను బ్రాహ్మముపనయనము. దానికి కర్త వేదార్థమునకు వ్యాఖ్యాతయగు నట్టి విప్రుడు బాలుండైనను వృద్ధుండగు తనకు ధర్మమువలన పితయగుచున్నాడు స్వకృతగౌరవాది పితృధర్మముల నతనియందాచరించ వలెనని యర్థము॥ ౧౫౦॥

మూ॥ అధ్యాపయామాస పితౄన్ శిశురాంగిరసఃకవిః। పుత్రకా

ఇతిహోవాచ జ్ఞానేన పరిగృహ్యతాన్॥ ౧౫౧॥

విద్వాంసుడును బాలుండునగు నాంగిరసుండు దనకు దండ్రులవంటి పితృవ్యత త్పుత్రాదులను దాపుత్రుడయ్యు జ్ఞానముచే వారిని శిష్యులనుగా బరిగ్రహించి పుత్రకాః యని పలికెనని ప్రాచీనచరిత్రము సూచించబడియె॥ ౧౫౧॥

మూ॥ తేతమర్థమపృచ్ఛంత దేవానాగతమన్యవః। దేవాశ్చై
తాన్ సమేత్యోచు న్యాయ్యం వశ్శిశురుక్తవాన్॥ ౧౫౨॥

వారు చిన్నవాడు తమ్మును పుత్రకాః యనుటకు కోపించి పుత్రకశబ్దార్థము ను దేవతలనడుగ ఆదేవతలుగూడి న్యాయముగా నీశిశువు మిమ్మునుపలికినది యుక్తమేయని వారికనిరి॥ ౧౫౨॥

మూ॥ అజ్ఞోభవతివై బాలః పితా భవతి మంత్రదః। అజ్ఞంహి
బాలమిత్యాహుః పితేత్యేవహి మంత్రదం॥ ౧౫౩॥

అజ్ఞుడే బాలుడుగాని చిన్నవయస్సువాడు కాడు మంత్రమనగా వేదము దీనిని చెప్పినవాడు తండ్రి గావున నజ్ఞునిబాలునిగానున్ను మంత్రప్రదుని దండ్రినిగానున్ను బలికిరి॥ ౧౫౩॥

మూ॥ నహాయనైర్నపలితై ర్నవిత్తేన నబంధుభిః। ఋషయశ్చ
క్రిరేధర్మం యోనూచానస్సనోమహాన్॥ ౧౫౪॥

అట్లగుటకు హేతువును జెప్పుచున్నాడు- అనేకసంవత్సరములు కావడముచేత నైనను తలనెరియుటచేనైనను బంధుబృందము గలుగుటనైనను నధికధనముగలుగుటనైనను మహత్త్వము గలవాడు గాడు మరేమంటే మున్ను మునులొకధర్మమును బలికి రదేమనిన నెవడు సాంగవేదాధ్యేయగుచున్నాడో యతండు సత్యముగా మహత్త్వముగలవాడని బలికిరి॥ ౧౫౪॥

మూ॥ విప్రాణాం జ్ఞానతో జ్యైష్ఠ్యం క్షత్రియాణాంతు వీర్యతః।
వైశ్యానాం ధాన్యధనత శ్శూద్రాణామేవజన్మతః॥౧౫౫॥

బ్రాహ్మణులకు విద్యచేతనే క్షత్రియులకు పరాక్రమముచేతనే వైశ్యులకు ధన ధాన్యాదికము చేతనే జ్యైష్ఠ్యమగుచున్నది ఇంక శూద్రులకు పూర్వజన్మముచే

తనే శ్రేష్ఠత్వము॥ ౧౫౫॥

మూ॥ న తేనవృద్ధోభవతి యేనాస్య పలితం శిరః। యోవాయు
వాప్యధీయాన స్తం దేవాస్థ్సవిరంవిదుః॥ ౧౫౬॥

ఎవనిచేతను శిరస్సునెరిసేనో దానిచేత వృద్ధుఁడుగాఁడు ఎవఁడు పిన్నవయస్సువాఁడైనను విద్వాంసుఁడో వానినివృద్ధునిగా దేవతలు దెలసిరి॥ ౧౫౬॥

మూ॥ యథాకాష్ఠమయోహస్తీ యథాచర్మమృగశ్చచ। యశ్చ
విప్రోనధీయాన స్త్రయస్తేనామ బిభ్రతి॥ ౧౫౭॥

కర్రచే నిర్మించిన గజమును చర్మముచే నిర్మించిన మృగమున్నెట్లో విద్వాంసుఁడుగాని విప్రుఁడట్లే యనగా నీత్రయము నామమాత్రమును ధరించునుగానిగజాదులుసేయుపనుల కుపయోగములేదని యర్థము॥ ౧౫౭॥

మూ॥ యథాషండోఽఫలస్త్రీషు యథాగౌర్గవిచాఫలా।యథా
చాజ్ఞేఽఫలం దానం తథా విప్రో నృచోఽఫలః॥ ౧౫౮॥

ఎట్లు షండుఁడు స్త్రీలయందు వ్యర్థుఁడో గోవుగోవుయందేలాగునిష్ఫలమో జ్ఞానరహితునకిచ్చిన దానమేలాగు నిష్ఫలమో వేదమును జదువని విప్రుఁడట్లు నిష్ఫలుఁడు శ్రౌతస్మార్తాది కర్మానధికారి యగుటవలన॥ ౧౫౮॥

మూ॥ అహింసయైవ భూతానాం కార్యం శ్రేయోనుశాసనం।
వాక్చైవమధురాశ్లక్ష్ణా ప్రయోజ్యాధర్మమిచ్ఛతా॥౧౫౯॥

భూతములనగా ప్రకరణముచే శిష్యులకు హింసగాకుండ రజ్జువచేనైన వేణుదళముచేనైన శ్రేయస్సునుగూర్చి శిక్షించునది ధర్మము నిచ్ఛయించు గురువుచే మధురమైనవాకులను బలుకవలెను॥ ౧౫౯॥

మూ॥ యస్య వాఙ్మనసీ శుద్ధే సమ్యగ్గుప్తేచ సర్వదా। సవై సర్వ
మవాప్నోతి వేదాంతోపగతం ఫలం॥ ౧౬౦॥

ఇప్పుడు పురుషమాత్రునకు ఫలమగుధర్మమును వాఙ్మనసశుద్ధిగాజెప్పుచున్నాఁడు ఎవనియొక్క వాకులన్ను మనస్సున్ను శుద్ధములో వాకలనృతముచేతనున్ను మనస్సు రాగద్వేషములచేతనున్ను దూషితములు గాకుండ నెల్లప్పుడు రక్షించబడు

తా॥ యతండు వేదాంతనుల వలననైన జ్ఞానయూపథలమును సర్వజ్ఞత్వసర్వేశాన త్వాదికమును మోక్షలాభముపలన బొందును॥ ౧౬౦॥

మూ॥ నారుంతుదస్స్యా దార్తోఽపి నపరద్రోహ కర్మధీః । య
యాస్యోద్విజతేవాచా నాలోక్యాంతాముదీరయేత్॥౧౬౧॥

తానాతురుడైనను పరుల మర్మోద్ఘాటనముజేయగూడదు పరులకు ద్రోహము గునట్టి పనులందు బుద్ధిగలవాడు గారాదు తనయొక్క యేవాక్కుచే లోకముభ యమునొందునో యట్టివాక్కు తనకు స్వర్గాదిలోకప్రాప్తికి విరోధిగావున బ లుకదగదు॥ ౧౬౧॥

మూ॥ సమ్మానాద్బ్రాహ్మణోనిత్య ముద్విజేత విషాదివ। అమృత
స్యేవచాకాంక్షే దవమానస్య సర్వదా॥ ౧౬౨॥

విషమువలననువలె నెల్లప్పుడును బ్రాహ్మణుడు సమ్మానమువలన భయపడవ లెను సమ్మానమందు బ్రీతినొందగూడదు అమృతమునకువలెనెల్లప్పుడు నవమాన మునకు కోరికకలిగియుండవలయును- పరుడు దన్నవమానించిన క్షమనొంది ఖేద మునొందగూడదు॥ ౧౬౨॥

మూ॥ సుఖంహ్యవమతశ్శేతే సుఖంచ ప్రతిబుధ్యతే । సుఖంచరతి
లోకేస్మి న్నవమంతా వినశ్యతి॥ ౧౬౩॥

పరుడు దన్నవమానించిన నది క్షమించి ఖేదమునొందకుండునతండు సుఖముగ నిద్రించును సహనములేకుండిన నాఖేదముచే నిద్రనెట్లొందును గాన సహించినవా డు సుఖముగా మేల్కొనును సుఖముగా కార్యములందు సంచరించు నింక నవమా నమొనర్చునతడా పాపముచే నశించును॥ ౧౬౩॥

మూ॥ అనేన క్రమయోగేన సంస్కృతాత్మా ద్విజశ్శనైః। గురౌ
వసంత్సంచినుయా ద్బ్రహ్మాధిగమికంతపః॥ ౧౬౪॥

ఈచెప్పబడిన యుపాయముచే జాతకర్మాద్యుపనయన పర్యంత సంస్కార సంస్కృతుడగు ద్విజుడు గురుకులమందు నివసించుచుం ద్వరలేకుండ వేదాధ్యయన మునకొరకైన దపస్సునుగా వక్ష్యమాణనియమ కలాపమును జేయవలయును-ఇత

రవిధులచే విహితమైనప్పటికి నధ్యయనాంగమని డెలియుటకిదియర్థవాదము॥ ౧౬౪॥

మూ॥ తపోవిశేషై ర్వివిధై ర్వ్రతైశ్చ విధిచోదితైః । వేదఃకృ
త్స్నోఽధిగంతవ్య స్సరహస్యో ద్విజన్మనా॥ ౧౬౫॥

అధ్యయనాంగత్వమునే స్పష్టపరచుచున్నాడు- ఆచమనమొనర్చి యధ్యయనము జేయవలయునను విధి మొదలుగా జెప్పబడిన వివిధములగు నియమవిశేషములవలనను॥ శ్లో॥ "సేవతేమాంశ్చనియమాత్" అని చెప్పబోయే వ్రతములచేతనున్ను సమగ్రమగు వేదమనగా మంత్రబ్రాహ్మణోపనిషత్సంహితాత్మకమని యర్థము రహస్యమనగ నుపనిషత్తు ప్రాధాన్యమని వేరేజెప్పెదము॥ ౧౬౫॥

మూ॥ వేదమేవ సదాభ్యస్యే త్తప స్తప్యన్ద్విజోత్తమః । వేదా
భ్యాసోహివిప్రస్య తపఃపరమిహోచ్యతే॥ ౧౬౬॥

వేదాధ్యయనమందు నేనియమముల కంగత్వము జెప్పబడెనో అది సకలవేదాధ్యయనమున్ను దీనిచే విధించుచున్నాడు-తపస్సునుజేయుచున్న ద్విజుడు వేదమునే గ్రహణార్థమై యావృత్తిజేయవలెను విప్రునకు వేదాభ్యాసమే యిక్కడ తపస్సని మునులచే జెప్పబడెను ॥ శ్రు॥ "స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవేతినాకోమౌద్గల్యః - తద్ధితప స్తద్ధితపః" వేదముజదువుట జెప్పుట యేతపస్సు అదేతప స్సదేతపస్సని మౌద్గల్యుడుజెప్పెనని తైత్తిరీయోపనిషత్తు॥ ౧౬౬॥

మూ॥ ఆహైవసనఖాగ్రేభ్యః పరమం తప్యతేతపః। యస్స్రగ్వ్యపి
ద్విజోఽధీతే స్వాధ్యాయం శక్తితోఽన్వహం॥ ౧౬౭॥

ఈశ్లోకము స్వాధ్యాయస్తుతి పరము- ఏవిప్రుడు పుష్పమాలికను ధరించినవాడైనప్పటికిన్ని యనగా బ్రహ్మచారి నియమముల నతిక్రమించినవాడైనాయనిస్తుత్యర్థముగాని నియమముల నతిక్రమించుమనికాదు రాగవంతుడైనప్పటికిని ప్రతిదినమున్ను యథాశక్తిగా స్వాధ్యాయాధ్యయనమొనర్చునోయతడు నఖశిఖాపర్యంతమును వ్యాపించిన పరమతపస్సును జేసినవాడగుచున్నాడుగదా యిక్కడరామచంద్రుని వ్యాఖ్యానము- సః ఆమనువు నఖాగ్రేభ్యః నఖములుతక్కువ్రష్టములుగా గలవారు ఋషులు వారికొరకు ఆహ చెప్పెననివ్రాసెను॥ ౧౬౭॥

మూ॥ యోనధీత్య ద్విజో వేద మన్యత్ర కురుతే శ్రమం । సజీవ
న్నేవ శూద్రత్వ మాశుగచ్ఛతి సాన్వయః॥ ౧౬౮॥

ఏద్విజుడు వేదమును జదువక నర్థశాస్త్రాదులయందు పరిశ్రమజేయునో వాడు జీవించి యుంటున్నే పుత్రపౌత్రాదులతో శూద్రత్వమును బొందును వేదమును జదువకుండినను స్మృతులను వేదాంగములనున్ను జదివినట్లైతే నీవిరోధము లేదు॥ అదిగావుననే శంఖలిఖితులు॥ శ్లో॥ "నవేదమధీత్యాన్యాం విద్యామధీయీత్ అన్యత్ర వేదాంగ స్మృతిభ్యః॥" వేదమును జదువకనన్ను వేదాంగములం స్మృతులు వినాగా నితరశాస్త్రములను జదివిన నాదోషమని యర్థము॥ ౧౬౮॥

మూ॥ మాతురగ్రేధి జననం ద్వితీయం మౌంజీ బంధనం । తృతీ
యం యజ్ఞదీక్షాయాం ద్విజస్య శ్రుతిచోదనాత్॥ ౧౬౯॥

ద్విజుల కచ్చటచ్చట నధికారము వినబడుట వలన ద్విజనిరూపణమును జెప్పుచున్నాడు పురుషునకు మొదటిజన్మను తల్లి యందు రెండవజన్మ ముపనయనమందు మూడవజన్మము యజ్ఞదీక్షయందునని వేదవిధివలన నిందుకుశ్రుతి॥ "పునర్వా యదృత్విజో యజ్ఞియంకుర్వంతి యద్దీక్షయంతీతి॥" యని మూడుజన్మములు జెప్పడము ద్వితీయజన్మస్తుతికొరకు ద్విజునకే యజ్ఞదీక్షయం దధికారమువలన॥ ౧౬౯॥

మూ॥ తత్రయద్బ్రహ్మ జన్మాస్య మౌంజీబంధన చిహ్నితం । త
త్రాస్యమాతా సావిత్రీ పితా త్వాచార్య ఉచ్యతే॥ ౧౭౦॥

ఆమూడు జన్మములందును బ్రహ్మమనగా వేదము తత్సంపాదనార్థమైనదిగాన బ్రహ్మజన్మముపనయనము మౌంజీబంధనము చిహ్నముగాగలది జన్మము మాతృపితృసాధ్యముగావున నామాణవకునకు నాజన్మమందు దల్లిసావిత్రి దండ్రి యాచార్యుడున్ను॥ ౧౭౦॥

మూ॥ వేదప్రధానా దాచార్యం పితరం పరిచక్షతే । నహ్యస్మి
న్యుజ్యతే కర్మ కించిదా మౌంజిబంధనాత్॥ ౧౭౧॥

వేదము నిచ్చుటవలన నాచార్యునిదండ్రిగా మన్వాదులు జెప్పుచున్నారు తండ్రివలె మహోపకారి గావున నతని బితృత్వము గౌణము మహోపకారమునుజెప్పు

చుచ్చాషు యీమాణవునకు నందుపనయమగుదనుకనించుకర్మయైన కర్మముసంబంధించదనగా నేకర్మమునకు నధికారికాడనుట॥ ౧౭౧॥

మూ॥ నాభివ్యాహారయేద్బ్రహ్మ స్వధానినయనాదృతె। శూ
" ద్రేణహి సమస్తావ ద్యావద్వేదేన జాయతె॥ ౧౭౨॥

ఉపనయనమగు పర్యంతమునని యనువర్తించును తండ్రి చనిపోయిన నతనికి శ్రాద్ధము జేయుటకంటె ననునదిదప్ప వేదమునుబలికించగూడదు తండ్రి శ్రాద్ధమే మంత్రమున నగునోయదియు నుచ్చరింపజేయగూడదు గావున నెంతపర్యంత ముపనయనజన్మముగాదో యంతదనుకశూద్రునితో తుల్యుడుగదా॥ ౧౭౨॥

మూ॥ కృతోప నయనస్యాస్య వ్రతాదేశన మిష్యతె। బ్రహ్మణో
గ్రహణంచైవ క్రమేణ విధిపూర్వకం॥ ౧౭౩॥

ఉపనీతుడగు నతనికి నుభయసంధ్యలయందు నగ్నికార్యమును జేయడను పగలునిద్రించకుండడమునను నియమముల నుపదేశించి క్రమముగనాచమించి వేదమును జదవవలయునని విధిపూర్వకముగ నధ్యయనము జేయించనగును గాన ననుపనీతునకు మంత్రాధికారము లేదనుట॥ ౧౭౩॥

మూ॥ యద్యస్య విహితంచర్మ యత్సూత్రం యాంచమేఖలా।
యోదండోయచ్చ వసనం తత్తదస్య వ్రతేష్వపి॥ ౧౭౪॥

ఏవర్ణను బ్రహ్మచారి కుపనయనకాలమందు చర్మము మేఖలదండము వస్త్రము యేవివిధించబడెనో యవియే గోదానాదివ్రతములయందును ధరించవలయును॥ ౧౭౪॥

మూ॥ సేవేతేమాంస్తు నియమాన్ బ్రహ్మచారీ గురావసన్। సం
నియమ్యేం ద్రియగ్రామం తపోవృద్ధ్యర్థమాత్మనః॥ ౧౭౫॥

బ్రహ్మచారి గురునికటముందుంటున్న జితేంద్రియుడై దన యనుగతాదృష్ట వృద్ధికై చెప్పబడిన నియమములను నడుపవలయును॥ ౧౭౫॥

మూ॥ నిత్యంస్నాత్వా శుచిః కుర్యా ద్దేవర్షిపితృతర్పణం। దేవ

తాభ్యర్చనంచైవ సమిధాధానమేవచ॥ ౧౭౬॥

ప్రత్యహమును స్నానముచే శుద్ధుడై దేవర్షిపితృతర్పణమొనర్చి ప్రతిమాదులయందు హరిహరాది దేవపూజనమును సాయంప్రాతఃకాలములయందు సమిద్ధోమమున్ను జేయవలయును గౌతమవచనమందు బ్రహ్మచారికి స్నాననిషేధము జెప్పె నది యభ్యంజనవిషయము గావుననే విష్ణుస్మృతి ॥ సూ ॥ "కాలద్వయమభిషేకం కార్యకారణమప్సుదండవన్మజ్జనం" రెండుకాలములయందు నభిషేకమున్ను కార్యకారణముగ నుదకములందు దండముతో మునుగుటయు నని రెండుస్నానములు జెప్పెను॥ ౧౭౬॥

మూ॥ వర్జయెన్మధుమాంసంచ గంధమాల్యం రసాన్స్త్రియః।
శుక్తానియానిసర్వాణి ప్రాణినాంచైవ హింసనం॥౧౭౭॥

తేనియ మాంసము దినరానివి మొదలగునవి యభక్ష్యములని తాత్పర్యము- కర్పూర కస్తూర్యాది పరిమళద్రవ్యముల ననుభవింపదగదు పుష్పాదిమాల్యధారణము నిషిద్ధము ఉద్రేకముగలిగించే బెల్లము మొదలగు రసద్రవ్యములను భక్షించవలదు స్వభావముచే మధురాదిరసములుగలవి జలాదులలో నుంచుటవలన బులిసినవి శుక్తములు వాటినిన్ని విడువవలయును హింసజేయగూడదు॥ ... ౧౭౭॥

మూ॥ అభ్యంగమంజనం చాక్ష్ణో రుపానచ్ఛత్రధారణం। కామ
క్రోధంచ లోభంచ నర్తనం గీతవాదనం॥ ... ౧౭౮॥

చమురుచే దలంటుకుని యొడలు నలుచుకొని స్నానముచేయుట కాటుకబెట్టుకొనుట చెప్పులను దొడుగుట గొడుగువేసుకొనుట కామమున్ను క్రోధమున్ను లోభమున్ను నాట్యము గానము వీణాపణవాది వాద్యాసక్తియు నివి వర్జింపవలయును ఈశ్లోకమందు కామశబ్దమునకు మైథునవ్యతిరిక్తమగు నభిలాషవిషయమని కుల్లూకభట్టు॥ ౧౭౮॥

మూ॥ ద్యూతంచ జనవాదంచ పరివాదం తథానృతం। స్త్రీణాం
చప్రేక్షణాలంభ ముపఘాతం పరస్యచ॥ ... ౧౭౯॥

జూదము జనులతో నిరర్థక వాక్కలహము పరునిపై దోషనిరూపణముఅనృ

తమ మైథునాపేక్షచే స్త్రీలను జూచుట కౌగిలించుట పరుల కపకారము ఇవివర్జింపవలెను॥ ౧౭౯॥

మూ॥ ఏకశ్శయీత సర్వత్ర న రేతస్స్కందయేత్క్వచిత్। కామా
ద్ధిస్కందయన్ రేతో హినస్తి వ్రత మాత్మనః॥౧౮౦॥

ఎక్కడనైనా నేలనే యొంటిగా బరుండవలెను కామాతురతచే నిచ్ఛవలన రేతఃపాతము చేసినందున వ్రతము నశించును- వ్రతలోపమున కవకీర్ణిప్రాయశ్చిత్తము జేయవలయును॥ ౧౮౦॥

మూ॥ స్వప్నేసిక్త్వా బ్రహ్మచారీ ద్విజశ్శుక్రమకామతః। స్నా
త్వార్కమర్చయిత్వాత్రిః పునర్మామిత్యృచం జపేత్॥౧౮౧॥

ఇచ్ఛలేకుండ స్వప్నాదులందు రేతస్స్ఖలనమైతే స్నానంబొనర్చి చందన పుష్పధూపదీపాదులచే సూర్యునర్చించి పునర్మామనుఋక్కును ముమ్మారు జపించవలెను- ఇందుకు ప్రాయశ్చిత్తము॥ ౧౮౧॥

మూ॥ ఉదకుంభం సుమనసో గోశకృన్మృత్తికాకుశాన్। ఆహరేద్యా
వదర్థాని భైక్షంచాహరహశ్చరేత్॥ ౧౮౨॥

జలకలశమునున్ను పుష్పములనున్ను గోమయమునున్ను మృత్తికనున్ను పలతృణములు చేగురువుకు గావలసిన వస్తువులను దెచ్చియివ్వవలెను ప్రతిదినమున్ను భిక్షాన్నమును దేవలయును॥ ౧౮౨॥

మూ॥ వేదయజ్ఞైరహీనానాం ప్రశస్తానాం స్వకర్మసు। బ్రహ్మ
చార్యాహరేద్భైక్షం గృహేభ్యః ప్రయతోన్వహం॥ ౧౮౩॥

పంచమహాయజ్ఞములు మానకచేయు ధార్మికులగృహములనుంచి భిక్షాన్నమును భిక్షనెత్తితేవలయును॥ ౧౮౩॥

మూ॥ గురోః కులే న భిక్షేత న జ్ఞాతికులబంధుషు। అలాభేత్వన్యగే
హానాం పూర్వపూర్వంవివర్జయేత్॥ ౧౮౪॥

గురువుగృహమందున్ను దనజ్ఞాతులయిళ్లను బంధువులనగా మేనమామ మొదల

కువారి గేహములందును భిక్షచేయకూడదు పరులగృహమందు సంభవించినచో పూర్వపూర్వులను వదలివేయవలెను బంధు జ్ఞాతి యీక్రమమున॥ ౧౮౪॥

మూ॥ సర్వంవాపి చరేద్గ్రామం పూర్వోక్తానామసంభవే । నియ
మ్య ప్రయతోవాచ మభిశస్తాంశ్చ వర్జయేత్॥ ౧౮౫॥

మున్ను ధార్మికుల గృహములందేయని జెప్పుటవలననలాభమందీవిధిని జెప్పుచు
న్నాడు-గ్రామమందరిళ్లనూ భిక్షనెత్తవలెను గాని మహాపాతకులనినిందితులగువా
రిళ్లకు వెళ్లగూడదు॥ ౧౮౫॥

మూ॥ దూరాదాహృత్య సమిధ స్సన్నిదధ్యాద్విహాయసి।సాయం
ప్రాతశ్చ జుహుయా త్తాభిరగ్నిమతంద్రితః॥ ౧౮౬॥

గ్రామమునకు దూరముగవెళ్లి సమిత్సంభారము దెచ్చి యెండదగలేలాగుపంచ
నుంచి వాటిచే సాయంప్రాతఃకాలములం దగ్ని వేల్చవలెను దూరాదన్నదానికియొ
కరివిగాకుండ సామాన్యాధికారముగల వనవృక్షములన్ని వాటికి గ్రామప్రాంత
మందున్నవాటికివలె నమేధ్యాదిసంపర్కమున్ను రజస్వలాదిస్పర్శయున్ను లేకుం
డునని మేధాతిథి రామచంద్రులు వ్రాసిరి॥ ౧౮౬॥

మూ॥ అకృత్వా భైక్షచరణ మసమిధ్యచ పావకం।అనాతుర స్స
ప్తరాత్ర మవకీర్ణివ్రతం చరేత్॥ ౧౮౭॥

భిక్షాహారమున్ను సాయంప్రాతః సమిద్ధోమమున్ను రోగములేకనే సమముగ
నేడుదినములు లేకుండిన నవకీర్ణియగును ప్రాయశ్చిత్తముజేయవలయును॥౧౮౭॥

మూ॥ భైక్షేణ వర్తయేన్నిత్యం నైకాన్నాదీభవేద్వ్రతీ। భైక్షే
ణవ్రతినోవృత్తి రుపవాససమాస్మృతా॥ ౧౮౮॥

బ్రహ్మచారియొకరిని యన్నమునే దినకూడదు బహుగృహములనుంచి దెచ్చిన
యన్నము దినవలె నట్లు దినిననుపవాససమమా బ్రహ్మచారికగును॥ ౧౮౮॥

మూ॥ వ్రతవద్దేవదైవత్యే పిత్ర్యేకర్మణ్యథర్షివత్ । కామమభ్య
ర్థితోఽశ్నీయా ద్వ్రతమస్య నలుప్యతే॥ ౧౮౯॥

మున్ను నిషేధించబడిన యేకాన్న నిషేధభోజనమునకు నిషేధము దేవోద్దేశముగ జేసెడి కర్మమందు గోరబడి బ్రహ్మచారివ్రతతుల్యముగ మధుమాంసవర్జితముగ యథేష్టముగ నొకరియన్నమున్నే దినవచ్చు నటులనే పితృకర్మములందును నియమించబడి ఋషితో తుల్యముగ యథేష్టముగ భుజించ వచ్చును వ్రతలోపమున్ను లేదు॥ శ్లో॥ "బ్రహ్మచర్యే స్థితో నైక మన్నమద్యా దనాపది । బ్రాహ్మణో కామమశ్నీయా చ్ఛ్రాద్ధే వ్రతమపీడయన్నితి॥" శ్రాద్ధమందు నియమించబడి బ్రహ్మచర్యవ్రతమునకు హానిలేకుండ నేకాన్నమునున్ను దినవచ్చునని యాజ్ఞవల్క్యవిశ్వరూపునిచేనైతే "వ్రతమస్య నలుప్యతే" యను మనువుచే బ్రహ్మచారికనిమంత్రితభోజనమునందు మాంసభక్షణము విధించబడెనని వ్రాసెను॥ ౧౮౯॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్యైవ కర్మైతత దుపదిష్టం మనీషిభిః। రాజన్యవై
శ్యయోస్త్వేవం నైతత్కర్మవిధీయతే॥ ౧౯౦॥

మూడువర్ణముల బ్రహ్మచారులకును భిక్షాచరణము విధించుటవలన వ్రతవదనుశ్లోకముచే దానికపవాదముగ నేకాన్నభోజనము క్షత్రియవైశ్యులకున్నూ బ్రాప్తించిన యేకాన్నభోజనమును ప్రత్యేకముగ నిషేధించుచుండెను- ఆ నిమంత్రితైకాన్నభోజనము బ్రాహ్మణునకే యని పెద్దలచే విహితమగుట వలన క్షత్రియవైశ్యులకు లేదని మనువు జెప్పుచున్నాడు॥ ౧౯౦॥

మూ॥ చోదితో గురుణానిత్య మప్రచోదితఏవవా । కుర్యా దధ్య
యనేయత్న మాచార్యస్య హితేషుచ॥ ౧౯౧॥

ప్రత్యహమును గురువుచే ప్రేరితుడైనను గాకుండినను వేదాధ్యయన మందును గురుహితములందును యత్నమును స్ఫుటముగ జేయవలయును॥ ౧౯౧॥

మూ॥ శరీరంచైవ వాచంచ బుద్ధీంద్రియమనాంసిచ।నియమ్యప్రాం
జలి స్తిష్ఠే ద్వీక్షమాణోగురోర్ముఖమ్॥ ౧౯౨॥

శరీరమును వాక్కును బుద్ధిని యింద్రియములను నియమించి ప్రాంజలియగుచు గురునిముఖమును జూచుచు నిలవబడవలెను గాని కూర్చుండగూడదు॥ ౧౯౨॥

మూ॥ నిత్యముద్ధృతపాణిస్స్యా త్సాధ్వాచారస్సుసంయతః । ఆ

స్యతామితిచోక్త స్సన్నాసీతాభిముఖంగురోః॥ ౧౯౩॥

ఉత్తరీయమునకు పైగానుంచిన దక్షిణబాహువుగలవాడై నియతచిత్తుడును శోభనాచారుడు ననగా వస్త్రావృతశరీరుడై గురువుచే గూర్చుండుమని యాజ్ఞాపింపబడి గురువునకభిముఖముగ గూర్చుండవలయును॥ ౧౯౩॥

మూ॥ హీనాన్నవస్త్రవేషస్స్యాత్ సర్వదా గురుసన్నిధౌ। ఉత్తిష్ఠేత్ప్రథమంచాస్య చరమంచైవసంవిశేత్॥ ౧౯౪॥

గురువు కంటె నపకృష్టమగు నన్నమును వస్త్రమును వేషమును గల వాడగుచునుండవలెను రాత్రియందు గురువు పరుండిన పిమ్మట బరుండి యతనికంటె మున్నుగ లేవవలెను॥ ౧౯౪॥

మూ॥ ప్రతిశ్రవణసంభాషే శయానో నసమాచరేత్। నాసీనో నచభుంజానోనతిష్ఠన్నపరాఙ్ముఖః॥ ౧౯౫॥

గురువు నాజ్ఞను వినడమును వారితో మాటలాడడమును దాను బరుండిగాని గూర్చుండిగానిభుజించుచుండిగాని నిట్టనిలవబడిగాని పరాఙ్ముఖుడయిగాని జేయగూడదు॥ ౧౯౫॥

మూ॥ ఆసీనస్యస్థితఃకుర్యా దభిగచ్ఛంస్తుతిష్ఠతః । ప్రత్యుద్గమ్య త్వావ్రజతఃపశ్చాద్ధావంస్తుధావతః॥ ౧౯౬॥

గురువాసనమందుగూర్చుండి యాజ్ఞాపించినందానాసనమునుంచి లేచియు నిలవబడినచో నభిముఖముగ జనియుండియు నడుచుచున్నప్పుడు దానెదురుగ దిరిగవచ్చియు బరువెత్తుచున్నప్పుడు వెనుకంబరువిడుచును శిష్యుడు వినవలయును భాషించవలయును॥ ౧౯౬॥

మూ॥ పరాఙ్ముఖస్యాభిముఖో దూరస్థస్యైత్యచాంతికమ్।ప్రణమ్యతుశయానస్య నిదేశేచైవతిష్ఠతః॥ ౧౯౭॥

గురువు పరాఙ్ముఖుడై యాజ్ఞాపించినచో శిష్యుడు దానభిముఖుడయియు దూరముగ నుండినచో సమీపమునకు వచ్చియును పరుండిన నమస్కరించియును

దగ్గరదొలగ యుండి కరములు జోడించుకొని ప్రతిశ్రవణసంభాషణములు జేయవలయును॥ ౧౯౭॥

మూ॥ నీచంశయ్యాసనంచాస్య సర్వదాగురుసన్నిధౌ । గురోస్తు
చక్షుర్విషయే నయథేష్టాసనోభవేత్॥ ౧౯౮॥

ఎల్లప్పుడును గురుసన్నిధిని దనశయ్యాసనములు నీచములనగా క్రిందుగ నుండవలెను గురువుచూచుచునుండ యథేష్టాసనగతుడుగా గూడదు॥ ౧౯౮

మూ॥ నోదాహరేదస్య నామపరోక్షమపి కేవలమ్ । నచైవాస్యా
నుకుర్వీత గతిభాషితచేష్టితమ్॥ ౧౯౯॥

పరోక్షమందైన నుపాధ్యాయాచార్యోపనామములచే వ్యవహరించవలెనుగాని గురునామమునుచ్చరించ దగదు గురువుయొక్క మాటలనున్ను చేష్టలనున్నునన గా గమనాదుల నపహాసార్థమనుకరించగూడదు॥ ౧౯౯॥

మూ॥ గురోర్యత్రపరీవాదో నిందావాపిప్రవర్తతే । కర్ణౌతత్రపిధాతవ్యా గంతవ్యం వాతతోన్యతః॥ ౨౦౦॥

ఉన్నదోషము నెంచడము పరీవాదము లేనిదోషమును కల్పించడము నిందయీరెండింటిలో నేదైనా తనగురువువిషయమై జరుగుచుండినచో చెవులు మూసుకొనవలెను లేదా కొండొకచోటికి బోవలయును॥ ౨౦౦॥

మూ॥ పరీవాదాత్ఖరోభవతి శ్వావైభవతి నిందకః । పరిభోక్తా
క్రిమిర్భవతి కీటోభవతి మత్సరీ॥ ౨౦౧॥

ఇంక శిష్యుడుజేయు పరీవాదాదులకు ఫలమునుజెప్పుచున్నాడు శిష్యుడు గురువును పరీవాదముజేసిన రాసభమగును నిందించిన కుక్కయగును అనుచితముగ గురుధనమునుదినిన క్రిమియగును మత్సరించిన కీటమగును॥ ౨౦౧॥

మూ॥ దూరస్థో నార్చయేదేనం నక్రుద్ధో నాంతికేస్త్రియాః ।
యానాసనస్థశ్చైవైన మవరుహ్యాభివాదయేత్॥ ౨౦౨॥

తాను దూరముగనుండి యన్యునిచే వస్త్రాదులంపి గురువును పూజించగూడ

చు క్రోధయుక్తుడయిన్ని స్త్రీసన్నిధినిన్ని పూజించగూడదు యానముందైన నాస నమందైననున్నచో గురువు కనపడేసని దిగనతర్కించవలెను॥ ౨౦౨॥

మూ॥ ప్రతివాతే నువాతేచ నాసీత గురుణాసహ । అసంశ్రవే
చైవ గురో ర్నకించిదపి కీర్తయేత్॥ ౨౦౩॥

ప్రతివాతమందు ననువాతమందును గురువుతో సరిగాగూర్చుండరాదు శిష్యుడుపైనుండి గురువుపైకివచ్చే గాలిప్రతివాతను గురువుపైనుండి శిష్యునిపైకివచ్చే గాలియనువాతము ఎచ్చట గురువునకు మాటవినరాకుండు నచట యేమైనను గురువుతోజెప్పకూడదు॥ ౨౦౩॥

మూ॥ గోశ్వోష్ట్రయాన ప్రాసాద ప్రస్తరేషు కటేషుచ । ఆసీ
తగురుణాసార్థం శిలాఫలక నౌషుచ॥ ౨౦౪॥

ఎడ్లబండియందున్ను అశ్వయుక్త రథమందున్ను ఉష్ట్ర రథమందున్ను మేడయందున్ను కొండచరియయందును చాపయందును శిలయందును బల్లయందును నౌకయందును గురువుతోగూడ గూర్చుండవచ్చును॥ ౨౦౪॥

మూ॥ గురోర్గురౌ సన్నిహితే గురువద్వృత్తిమాచరేత్। నచా
నిసృష్టో గురుణా స్వాన్గురూ నభివాదయేత్॥ ౨౦౫॥

గురువుయొక్క గురువు సమీపించినప్పుడు గురువునకుంబోలె నభివాదనాదికము జరిగించవలెను తాను గురువునింటనుండినప్పుడు గురువునాజ్ఞలేక దనసంబంధి పితృపితృవ్యాదులకు నమస్కరించదగదు॥ ౨౦౫॥

మూ॥ విద్యాగురుష్వే తదపి నిత్యావృత్తి స్స్వయోనిషు । ప్ర
తిషేధత్సు చాధర్మా ద్ధితంచోప దిశత్స్వపి॥ ౨౦౬॥

ఆచార్యులుగాని విద్యాగురువులయందు నిట్టులే నిత్యముగ సత్కారవృత్తి జరపవలెను తనపితృవ్యాదులయందును నధర్మమువలన మళ్లించెడివారియందును ధర్మము నుపదేశించువారియందు నట్టులే జరగవలెను॥ ౨౦ ॥

మూ॥ శ్రేయస్సు గురువద్వృత్తిం నిత్యమేవ సమాచరేత్। గురు

పుత్రేషు చార్యేషు గురోశ్చైవ స్వబంధుషు॥ ౨౦౭॥

విద్యాతప స్సమృద్ధిగలవారియందును యోగ్యతగలిగి తనశిష్యుడుగాక శ్రేష్ఠుడగు తనగురుపుత్రునియందున్ను గురుసంబంధబంధువులందును దనపితృవ్యాది బంధువులయందును గురువునకుబోలె సత్కారమాచరించవలెను॥ ౨౦౭॥

మూ॥ బాల స్సమానజన్మావా శిష్యోవా యజ్ఞకర్మణి । అధ్యా
పయ న్గురుసుతో గురువన్మాన మర్హతి॥ ౨౦౮॥

గురుపుత్రుడు తనకంటె తక్కువవయస్సుగలవాడుగాని సమానవయస్సుగలవాడుగాని శిష్యుడుగాని వేదమును చెప్పుటకు సమర్థుడై యజ్ఞకర్మమందు ఋత్విజుడైనా గాక జూడవచ్చినను గురువునకుంబలె పూజకర్హుడగుచున్నాడు॥ ౨౦౮॥

మూ॥ ఉత్సాదనంచగాత్రాణాం స్నాపనోచ్ఛిష్టభోజనే । నకు
ర్యాద్గురుపుత్రస్య పాదయోశ్చావనేజనమ్॥ ౨౦౯॥

గురువద్వృత్తినాచరే దనుటవలన నాచార్యునితోనవిశేషను బ్రాప్తించగా నొడలునలుగు బెట్టడము స్నానమును జేయించడము నుచ్ఛిష్టభోజనము కాళ్లుగడగడము నివిగురుపుత్రునికి జేయగూడదు॥ ౨౦౯॥

మూ॥ గురువత్ప్రతిపూజ్యాస్స్యు స్సవర్ణాగురుయోషితః । అస
వర్ణాస్తుసంపూజ్యాః ప్రత్యుత్థానాభివాదనైః॥ ౨౧౦॥

సవర్ణలగు గురుభార్యలాజ్ఞాకరణాదులచే గురువువలెనే పూజార్హులు అసవర్ణలైతే ప్రత్యుత్థానాభివాదనములచే మానార్హులు॥ ౨౧౦॥

మూ॥ అభ్యంజనంస్నాపనంచ గాత్రోత్సాదనమేవచ । గురుప
త్న్యానకార్యాణి కేశానాంచప్రసాధనమ్॥ ౨౧౧॥

నూనె తలకును శరీరమునకు రాసి నలుగుబెట్టి స్నానము చేయించుటయును కేశప్రసాధనమనగా పువ్వులు ముడుచుటయు నిందుచే నొడలచందనమలదుట గురుపత్నికి జేయగూడదు॥ ౨౧౧॥

మూ॥ గురుపత్నీతు యువతి ర్నాభివాద్యేత పాదయోః । పూ

ణ౯వింశతివర్షేణ గుణదోషావిజానతా॥ ౨౧౨॥

గురుభార్య యువతియేని యిరువదివత్సరములు వయస్సు కలిగి గుణదోషము లెరిగినవాడు పాదాభివందనము జేయగూడదు నేలను హస్తముంచి నమస్కరించవలెను॥ ౨౧౨॥

మూ॥ స్వభావఏషనారీణాం నరాణామిహదూషణమ్ । అతో ర్థాన్నప్రమాద్యంతి ప్రమదాసువిపశ్చితః॥ ౨౧౩॥

పురుషులమనస్సులకు వికారమును దమశృంగారచేష్టలచే గలిగించి దోషమును బుట్టించుట స్త్రీలకు స్వభావము గావున బండితులు తమపురుషార్థమునకు భంగము రాకుండ స్త్రీలయందు బ్రమాదము నొందరు॥ ౨౧౩॥

మూ॥ అవిద్వాంసమలంలోకే విద్వాంసమపివాపునః । ప్రమదా హ్యుత్పథంనేతుం కామక్రోధవశానుగం॥ ౨౧౪॥

లోకమునందు విద్వాంసునైన నవిద్వాంసునైన దుష్టులు కామక్రోధ వశుని గా నమార్గవర్తిగ నొనర్చుటకు సమర్థులగుచున్నారు॥ ౨౧౪॥

మూ॥ మాత్రాస్వస్రాదుహిత్రావా నవివిక్తాసనోభవేత్ । బల వానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతి॥ ౨౧౫॥

తల్లితోనయిన భగినితోనైన రహస్యస్థలమందుండగూడదు ఇంద్రియగణ మెక్కువబలముగలది శాస్త్రముచే నియమితమగు మనస్సుగల విద్వాంసునైన బర వశునిగా జేయును॥ ౨౧౫॥

మూ॥ కామంతుగురుపత్నీనాం యువతీనాంయువాభువి । విధివ ద్వందనంకుర్యా దసావహమితిబ్రువన్॥ ౨౧౬॥

అత్యంతయువతులగు గురుపత్నులకు తానున్న యౌవనవంతుడగు శిష్యుడువిధిచే నేనునమస్కరించుచున్నానని చేతులు నేలనుంచి మ్రొక్కవలెను॥ ౨౧౬॥

మూ॥ విప్రోష్యపాదగ్రహణ మన్వహంచాభివాదనం। గురుదారే ష్వకుర్వీత సతాంధర్మమనుస్మరన్॥ ౨౧౭॥

పరదేశమునుండి వచ్చినప్పుడు శాస్త్రము సద్ధర్మమును స్మరించి కుడిచేతకుడిపాదము నెడమచేత నెడమపాదమును గ్రహించి విధ్యుక్తముగనున్న నిత్యమున్ను భూమిపై కరములుంచియున్ను గురుపత్నులకు యువయగు శిష్యుడు మ్రొక్కవలెను॥ ౨౧౭॥

మూ॥ యథాఖనన్ ఖనిత్రేణ నరోవార్యధిగచ్ఛతి । తథాగురుగతాంవిద్యాం శుశ్రూషురధిగచ్ఛతి॥ ౨౧౮॥

ఉక్తమగు శుశ్రూషావిధికి ఫలమునుజెప్పుచున్నాడు తవ్వుగోలచే దవ్వుచు జలము నెట్లొందు నట్లనే శుశ్రూషజేయ నిచ్ఛగలవాడు గురుగతమగు విద్యపొందుచున్నాడు॥ ౨౧౮॥

మూ॥ ముండోవాజటిలోవాస్యా దథవాస్యాచ్ఛిఖాజటః । నైనం గ్రామేభిః మ్లోచే త్సూర్యోనాభ్యుదియాత్క్వచిత్॥ ౨౧౯॥

బ్రహ్మచారికి మూడు ప్రకారములని చెప్పుచున్నాడు ముండిత శిరస్కుడైనను జటిలుడైనను జటగట్టిన శిఖగలవాడైనను ఏకగ్రామమందైన బ్రహ్మచారి నిద్రితుడగుచునుండ సూర్యుడస్తమయమునుగాని ఉదయమునుగాని బొందగూడదు॥ ౨౧౯॥

మూ॥ తంచేదభ్యుదియాత్సూర్య శ్శయానం కామచారతః । నిమ్లోచేద్వాప్యవిజ్ఞానా జ్జపన్నుపవసేద్దినం॥ ౨౨౦॥

ఇందుకు ప్రాయశ్చిత్తమును జెప్పుచున్నాడు-ఆబ్రహ్మచారికామచారము వలన నిద్రితుడగుచుండ నిద్రావశంబున నెరుంగకున్నంతలో సూర్యుడుదయించిన నస్తమించిననొకపగలుజపముజేయుచు నుపవసించి రాత్రిభుజింపవలయును యిదిసూర్యాభ్యుదితునకు ప్రాయశ్చిత్తము సూర్యాభ్యస్తమితునకు మరునాటిపగ లుపవసించవల యునని కుల్లూకభట్టు-సావిత్రీజపమునకు గౌతమవచనము॥ సూ॥ "సూర్యాభ్యుదితో బ్రహ్మచారీ తిష్ఠేదహరభుంజానోభ్యస్తమితశ్చరాత్రౌజపన్ సావిత్రీం" గతార్థము॥ ౨౨౦॥

మూ॥ సూర్యేణ హ్యభినిర్ముక్త శ్శయానోభ్యుదితశ్చయః । ప్రాయశ్చిత్తమకుర్వాణో యుక్తస్స్యాన్మహతైనసా॥ ౨౨౧॥

ఏదికారణమున సూర్యాభ్యుదిత సూర్యాభ్యస్తమితుడై బ్రహ్మచారియథోక్తముగ ప్రాయశ్చిత్తము జేయకుండిన నాపాపముచే నరకము నొందును గావున ప్రాయశ్చిత్తమనవశ్యముగ జేయవలయును॥ ౨౨౦॥

మూ॥ ఆచమ్య ప్రయతో నిత్య ముభే సంధ్యే సమాహితః। శుచౌ
దేశే జపఞ్జప్య ముపాసీత యథావిధి॥ ౨౨౨॥

ప్రతిదినము నుభయసంధ్యలనాచమించి సమాహితుడై శుచియగు దేశమందు నియమవంతుడగుచు జప్యమును జపించి యథావిధిగ సంధ్యోపాసన మొనర్పవలెను॥ ౨౨౨॥

మూ॥ యదిస్త్రీయద్యవరజ శ్శ్రేయః కించిత్సమాచరేత్ । తత్స
ర్వమాచరేద్యుక్తో యత్రవాస్యరమేన్మనః॥ ౨౨౩॥

స్త్రీగాని శూద్రుడుగాని శ్రేయస్కార్యము నెద్దియేని యాచరింతురది శాస్త్రవిరుద్ధము గాకుండిన దానినాచరించవలెను దనమనస్సుకు మంచిదని తోచినదానిని జేయవలెను॥ ౨౨౩॥

మూ॥ ధర్మార్థా వుచ్యతేశ్రేయః కామార్థౌ ధర్మఏవచ। అ
ర్థఏవేహవాశ్రేయ స్త్రివర్గఇతితుస్థితిః॥ ౨౨౪॥

శ్రేయస్సనగా ధర్మార్థములని కనపరచుచున్నాడు-కొందరాచార్యులు కామహేతువులుగాన ధర్మార్థములు శ్రేయస్సనిరి కొందరు సుఖహేతువులుగానర్థకామములు శ్రేయస్సనిరి కొందరర్థకామముల కుపాయముగాన ధర్మమేశ్రేయస్సనిరి కొందరు ధర్మకామములకు సాధనమగుట నిచ్చట నర్థమే శ్రేయస్సనిరి యింక స్వమతమును జెప్పుచున్నాడు పరస్పరావిరుద్ధములగు ధర్మార్థకామములు స్వరూపముగాగల త్రివర్గము శ్రేయస్సని నిశ్చయము-ఇట్లు భోగేచ్ఛులకుగాని మోక్షేచ్ఛులకుగాదు ముముక్షులకైతే మోక్షమే పురుషార్థమని షష్ఠాధ్యాయమందు జెప్పగలడు॥ ౨౨౪॥

మూ॥ ఆచార్యో బ్రహ్మణో మూర్తిః పితా మూర్తిః ప్రజాప
తేః। మాతాపృథివ్యా మూర్తిస్తు భ్రాతాస్వో మూర్తిః

రాత్మనః॥ ౨౨౫॥

ఆచార్యుడు వేదాంతప్రతిపాదిత పరబ్రహ్మమూర్తి తండ్రి హిరణ్యగర్భునిమూర్తి తల్లి ధారణాది వలన పృథివీమూర్తి సోదరుడు క్షేత్రజ్ఞునిమూర్తిగావున వీరవమానించిన నవమానించదగరు॥ ౨౨౫॥

మూ॥ ఆచార్యశ్చ పితాచైవ మాతా భ్రాతాచ పూర్వజః। నా
తేనాప్యవమంతవ్యా బ్రాహ్మణేన విశేషతః॥ ౨౨౬॥

ఆచార్యపితృమాతృజ్యేష్ఠభ్రాతలాతుర్నిచేనైన నవమానింపదగరు బ్రాహ్మణునకు నియమము విశేషించి గావలయును॥ ౨౨౬॥

మూ॥ యంమాతా పితరౌ క్లేశం సహేతే సంభవే నృణాం। న
తస్య నిష్కృతిం శక్యం కర్తుంవర్షశతైరపి॥ ౨౨౭॥

మనుష్యులయొక్క ఉత్పత్తియందుదలిదండ్రులే క్లేశమును సహించుచున్నారో దానికి ననేకవర్షశతములచేనైన ననగా జన్మశతములచేనైన నానృణ్యమును జేయుటకు శక్యముగాదు॥ ౨౨౭॥

మూ॥ తయోర్నిత్యం ప్రియం కుర్యా దాచార్యస్యచసర్వదా। తే
ష్వేవత్రిషుతుష్టేషు వ్రతం తపస్సమాప్యతే॥ ౨౨౮॥

నిత్యముగా దలిదండ్రులకును సర్వదా యాచార్యునకును సంతుష్టిని జేయవలయును వారు మువ్వురును సంతుష్టినొందిరేని నీకు సకలమున్ను కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదివ్రతఫలము సిద్ధించినదేను॥ ౨౨౮॥

మూ॥ తేషాం త్రయాణాం శుశ్రూషా పరమం తపఉచ్యతే। న
తైరభ్యననుజ్ఞాతో ధర్మమన్యత్సమాచరేత్॥ ౨౨౯॥

ఆతలితండ్రులు నాచార్యుడు నీముువ్వురిపరిచర్యయే పరమతపంబని చెప్పబడుచున్నది దీనివలననే సకలతపఃఫలమున్ను ప్రాప్తించు నన్యధర్మము లేవైన వీరియనుజ్ఞలేక జేయగూడదు॥ ౨౨౯॥

మూ॥ తఏవహి త్రయోలోకా తఏవత్రయఆశ్రమాః। తఏవహి

త్రయోవేదా స్తఏవోక్తా స్త్రయోగ్నయః॥ ౨౩౦॥

తల్లి దండ్రి యాచార్యుడు ఆముగ్గురే మూడులోకము లగుచున్నారు లోకత్రయప్రాప్తి హేతువులు గావున కారణమందు కార్యోపచారము గార్హస్థ్యాద్యాశ్రమములను మూటిని బొందించేవారగుటచే వారు ముగ్గురే మూడాశ్రమములు వేదత్రయఫలమున కుపాయములు గావున వారేమూడు వేదములు మూడగ్నులచే సంపాద్యమగు యజ్ఞఫలదాతలు గావున వారే త్రేతాగ్నులు॥ ॥౨౩౦

మూ॥ పితా వై గార్హపత్యోగ్ని ర్మాతాగ్ని ర్దక్షిణ స్స్మృతః।
గురురాహవనీయస్తు సాగ్నిత్రేతాగరీయసీ॥ ౨౩౧॥

తండ్రియె గార్హపత్యాగ్ని తల్లి దక్షిణాగ్ని యాచార్యుడాహవనీయాగ్ని యీయగ్నిత్రియము స్తుత్యర్హముగావున శ్రేష్ఠతరము॥ ౨౩౧॥

మూ॥ త్రిష్వప్రమాద్య న్నేతేషు త్రీన్ లోకాన్ విజయేద్గృహీ। దీప్యమానస్స్వవపుషా దేవవ ద్దివి మోదతే॥ ... ౨౩౨॥

పిత్రాదిత్రయమం దప్రమాదముగానున్న బ్రహ్మచారై తేసరే గృహస్థుడున్ను మూడులోకములనున్ను జయించుచున్నాడు స్వతేజముచే సూర్యాదులవలె వెలుంగుచు స్వర్గమందు సంప్రాప్తుడగుచున్నాడు॥ ౨౩౨॥

మూ॥ ఇమంలోకం మాతృభక్త్యాపితృభక్త్యాతు మధ్యమం। గురుశుశ్రూషయా త్వేవం బ్రహ్మలోకం సమశ్నుతే॥ ౨౩౩॥

మాతృభక్తిచే నీభూలోకమునున్ను పితృభక్తిచే నంతరిక్షలోకమునున్ను గురుశుశ్రూషచే బ్రహ్మలోకమునున్ను బొందును॥ ౨౩౩॥

మూ॥ సర్వే తస్యాదృతాధర్మా యస్యైతే త్రయ ఆదృతాః। అనాదృతాస్తు యస్యైతే సర్వాస్తస్యాఫలాః క్రియాః॥ ౨౩౪॥

ఎవని తలిదండ్రులున్ను గురువున్ను సత్కరించబడిరో వానికి సకలధర్మములున్ను సఫలములు ఎవనిచే నీముగ్గురును సత్కరించబడరో వాని శ్రౌతస్మార్తకర్మములన్నియు నిష్ఫలములగును॥ ౨౩౪॥

మూ॥ యావత్త్రయస్తే జీవేయుస్తావన్నాన్యంసమాచరేత్ । తే
ష్వేవనిత్యంశుశ్రూషాం కుర్యాత్ప్రియహితేరతః॥ ౨౩౫॥

ఎంతపర్యంతము వీరుముగ్గురును జీవించియుందు రంతపర్యంతము నితరధర్మములు జేయ నక్కరలేదు వారి యాజ్ఞచే ప్రాగుక్తధర్మములం జేయదగదు- వారలకు ప్రీతిమెట్లగు హితమెట్లగు నట్లు జేయ నాసక్తుడగుచు వారి శుశ్రూష జేయవలెను॥ ౨౩౫॥

మూ॥ తేషామనుపరోధేన పారత్ర్యం యద్యదాచరేత్ । తత్త
న్నివేదయేత్తేభ్యో మనో వచన కర్మభిః॥ ౨౩౬॥

వారి శుశ్రూషకు విరోధములేకుండ పరలోకహితకరమగు కర్మమేదైనజేసి నదాని నవశ్యము మనోవచనములందు మాయలేకుండ జెప్పవలయును॥ ౨౩౬॥

మూ॥ త్రిష్వేతేష్వితి కార్యంహి పురుషస్య సమాప్యతే। ఏషధ
ర్మః పరస్సాక్షా దుపధర్మోన్యఉచ్యతే॥ ౨౩౭॥

ఏదికారణమున వీరు మువ్వురును శుశ్రూషితులగుచుండిరేని శ్రౌతస్మార్తాదికర్తవ్య కర్మకలాపమేమియు ననుష్ఠించబడెనో తత్ఫలంబు ప్రాప్తించునది కారణమున నీధర్మముత్కృష్టము॥

ప్రత్యక్షమగు నగ్నిహోత్రాది పురుషార్థసాధనధర్మమంతయును జఘన్యమని స్తుతి॥ ౨౩౭॥

మూ॥ శ్రద్దధానశ్శుభాం విద్యా మాదదీత వరాదపి। అంత్యా
దపి పరంధర్మం స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి॥ ౨౩౮॥

శ్రద్ధాయుక్తుడు శుభమైనవిద్యననగా దృష్టశక్తియగు గారుడాదివిద్యను శూద్రునివలననైన గ్రహించవలసినది చండాలునివలననైన యనగా జాతిస్మరణము మొదలగు జన్మాంతరీయయోగ ప్రకర్షమువలన పాపశేషముచే ప్రాప్తనుగుచండాలత్వము గలవానివలననని యర్థము అట్టివానివలననైన మోక్షోపాయముగ్రహించదగనది- అట్లు జ్ఞానమునే యుపక్రమించి మోక్షధర్మమని గ్రంథము॥
శ్లో ॥ "ప్రాప్తంజ్ఞానం బ్రాహ్మణాత్క్షత్రియాద్వై వైశ్యాచ్ఛూద్రాదపినీచాదభీక్ష్ణం।

శ్రీద్ధాతవ్యం శ్రద్ధధానైననిత్యం నశ్రీద్ధినం ప్రతిజన్మమృత్యువిశేషతా॥ శ్రద్ధావంతుని చే బ్రాహ్మణాది చండాలాంతమగువారిలో నెవరివలననైనం బ్రాప్తంబగుజ్ఞానము నుగూర్చియే శ్రద్ధజేయదగును జన్మమృత్యుధర్మకమగుశరీరముతో బనిలేదు. ఇచ్చ టమేధాతిథి చండాలునివలన శ్రౌతస్మార్తాదులకంటె పరమగు లౌకికధర్మము గ్రహించదగినది- ధర్మశబ్దము వ్యవస్థయందుగూడవర్తించుచున్నది-చండాలుడైననిచ ట చిరముండదగదనియు నీయుదకమందు స్నానముజేయవలదనియు ననిపలికినేని యట్లుచేయవలెను- ప్రౌఢుడయిన్ని పరమధర్మమును లౌకికవస్తుపరమని బలుకుచు న్నవాడైనప్పటికిని మేధాతిథి సత్పురుషులకు శ్లాఘ్యుడగుచున్నాడు- అద్భుతమనికు ల్లూకభట్టువ్రాసెను- తన కులముకంటె తక్కువకులములోనుంచినైనను స్త్రీర త్నమునుజేసికొనవచ్చును॥ ౨౩౮॥

మూ॥ విషాదప్యమృతం గ్రాహ్యం బాలాదపి సుభాషితం । అమి
త్రాదపిసద్వృత్త మమేధ్యాదపికాంచనమ్॥...... ౨౩౯॥

అమృతము విషముతోగలసియుండెనేని యావిషమును బరిహరించియమృతము గ్రహించదగును- యజ్ఞానివలననైన మంచిమాటనున్ను శత్రువునివలననైన సజ్జన ధర్మమునున్ను కాంచనము నమేధ్యమువలననైన గ్రహించదగును॥ ౨౩౯॥

మూ॥ స్త్రియోరత్నాన్యథోవిద్యా ధర్మశ్శౌచం సుభాషితం। వివి
ధానిచ శిల్పాని సమాదేయాని సర్వతః॥ ౨౪౦॥

స్త్రీలున్ను రత్నములున్ను విద్య ధర్మమున్ను శౌచము నానావిధశిల్పములు ని వి యందరివలననైన గ్రహించవచ్చును స్త్రీలు మొదలగు దృష్టాంతము లేలాగునె వరివలననైన గ్రహించందగునో యట్లు శిల్పము లెవనివలననైన సంపాదించం దగును॥ ౨౪౦॥

మూ॥ అబ్రాహ్మణాదధ్యయన మాపత్కాలె విధీయతె । అనువ్ర
జ్యాచ శుశ్రూషా యావదధ్యయనం గురోః॥ ... ౨౪౧॥

అధ్యాపకుడు బ్రాహ్మణుడు దొరకనియప్పుడు బ్రాహ్మణేతర క్షత్రియునివలన గాని శూద్రునివలన గాని బ్రాహ్మణుడధ్యయనము జేయవచ్చును శుశ్రూషైతే శ

డువుచెప్పుచున్నంతకాలమే గురుత్వముగావున నతనితోగూడ ననుసరించుటయేశు శ్రూష-పాదప్రక్షాళనాదికముగూడదు ఇందుకువ్యాసుడు ॥ శ్లో ॥ "మంత్రతః క్ష త్రియోవిప్రైః శుశ్రూషానుగమాదినా। ప్రాప్తవిద్యోబ్రాహ్మణస్తు పునస్తస్యగురు స్స్మృతః" ॥ వేదమునుబ్రాహ్మణునకు క్షత్రియుడుచెప్పినంతకాలము తనతోననుసరిం చడము మొదలగునదియె శుశ్రూష-విద్యజెప్పడమైనపిమ్మట తిరిగ బ్రాహ్మణుడేగు రువగును॥ ౨౪౧॥

మూ॥ నాబ్రాహ్మణే గురౌ శిష్యో వాసమాత్యంతికంవసేత్।బ్రా
హ్మణేచాననూచానే కాంక్షన్గతి మనుత్తమాం॥ ౨౪౨॥

అబ్రాహ్మణుడగు నీగురువుసన్నిధిని యనూచానుడుగాని బ్రాహ్మణగురుసన్నిధి ని యావజ్జీవబ్రహ్మచర్యమునుబట్టి సాంగవేదాధ్యయనముగ గురుకులమందుండి మోక్షమునుకోరుచున్న బ్రాహ్మణుడుండదగదు॥ ౨౪౨॥

మూ॥ యదిత్వాత్యంతికం వాసం రోచయేతగురోఃకులే।యుక్తః
పరిచరేదేన మా శరీర విమోక్షణాత్॥ ౨౪౩॥

నైష్ఠిక బ్రహ్మచర్యము నుద్దేశించినట్టైతే గురుకులమందే శరీరపతనపర్యంత ము నియమయుక్తుడైయుండి గురుశుశ్రూషజేయవలయును॥ ౨౪౩॥

మూ॥ ఆసమాప్తే శ్శరీరస్య యస్తుశుశ్రూషతేగురుం।సగచ్ఛత్యం
జసావిప్రో బ్రాహ్మణస్సద్మశాశ్వతం॥ ౨౪౪॥

దీనికి ఫలమునుజెప్పుచున్నాడు- శరీరపతనపర్యంతము సేవడు గురుశుశ్రూషజే యుచుండు నావిప్రుడు తత్త్వముచే శాశ్వతమగు బ్రహ్మలోకమునొందుచున్నాడు అనగా బ్రహ్మమందు లీనమగుచున్నాడు॥ ౨౪౪॥

మూ॥ నపూర్వం గురవేకించి దుపకుర్వీత ధర్మవిత్। స్నాస్యం
స్తు గురుణాజ్ఞప్త శ్శక్త్యాగుర్వర్థమాహరేత్॥ ౨౪౫॥

ఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారికీవిధి నైష్ఠికునకు స్నానములేదు గావున బ్రహ్మచారి స్నానాత్పూర్వము గోవస్త్రాదిధనమునిచ్చుకైననీవలదు అప్రయత్నముగా దనకే

మైనలభించిననీవచ్చును॥సూ॥"యన్యాని ద్రవ్యాణి యధాలాభముపహరతి దక్షిణా ఏవ తాః. సఏవ బ్రహ్మచారిణో యజ్ఞో నిత్యవ్రతమితి॥" ఇతరములగు ద్రవ్యము శిష్యునకులభించిన వాటిని గురువు స్వీకరించునవియె దక్షిణలు అది బ్రహ్మచారికి యజ్ఞమై నిత్యవ్రతమగుచున్నదని ఆపస్తంబుఁడు- స్నానముచేయనిచ్ఛయించుచు గురునాజ్ఞచేఁ ధనికులను యాచించియైన శక్తిక్రొలదిధనము ను గురువునకవశ్యమునొసగవలయును॥ ౨౪౫॥

మూ॥ క్షేత్రం హిరణ్యంగామశ్వం ఛత్రోపానహమాసనం। ధాన్యంశాకంచ వాసాంసి గురవే ప్రీతిమావహేత్॥ ౨౪౬॥

భూమి సువర్ణము గోవు తురగము ఛత్రము ఉపానహము ఆసనము ధాన్యము శాకము వస్త్రములు వీటినన్నింటినిగాని కొన్నింటినిగాని యివిగాకమరికొన్నిటినిగాని గురునకొసంగ ప్రీతినిబుట్టించవలెను॥ శ్లో॥ "ఏకమప్యక్షరం యస్తు గురుశ్శిష్యేనివేదయేత్। పృథివ్యాంనాస్తి తద్ద్రవ్యం యద్దత్వాచాన్యణీభవేత్॥ అసంభవే మపిదద్యాత్॥" శిష్యునకొకయక్షరమైననేగురువుజెప్పెనోనతనిఋణము తీరుటకుగా నొసగగలద్రవ్యము భూమియందు లేదుగావున నసంభవమందు శాకమునైన నొసగవలయునని వృద్ధహారీతుడు॥ ౨౪౬॥

మూ॥ ఆచార్యేతు ఖలుప్రేతే గురుపుత్రే గుణాన్వితే। గురుదారసపిండేవా గురువద్వృత్తిమాచరేత్॥ ౨౪౭॥

నైష్ఠికునకీయుపదేశము ఆచార్యుడు మృతుడయ్యెనేని గుణవంతుడగు నతని పుత్రుని తదభావమందు గురుభార్య నామెలేకున్నగురుసపిండులను గురువునుంబలె సేవించవలెను॥ ౨౪౭॥

మూ॥ ఏతేష్వవిద్యమానేషు స్నానాసన విహారవాన్। ప్రయుంజానోగ్ని శుశ్రూషాం సాధయే ద్దేహమాత్మనః॥ ౨౪౮॥

వీరెవరులేకున్న గురునియజ్ఞవేది సమీపమందు విహరించుచు సాయంప్రాతరగ్నికార్యములను నడుపుచు తనదేహావచ్ఛిన్న చైతన్యమును బ్రహ్మమందు లీనమగునట్లు సాధించవలయును॥ ౨౪౮॥

మూ॥ ఏవంచరతియోవిప్రో బ్రహ్మచర్య మవిప్లుతః । సగచ్ఛత్యు
త్తమంస్థానం నచేహ జాయతేపునః॥ ౨౪౯॥

ఇతి శ్రీమానవే ధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాం సంహితాయాం
ద్వితీయోఽధ్యాయః.

ఈప్రకారముగ తనయావజ్జీవము గుర్వాదితదగ్నివేదికా పర్యంతము యథా సంభవశుశ్రూషకు మోక్షప్రాప్తిఫలమని చెప్పుచున్నాడు యేవిప్రుడుమధ్యనుభ్రష్టుడుగాకుండ బ్రహ్మచర్యమును బరిపాలించునో యతండు త్తమస్థానము నొందును మరలనిచటంబుట్టడు॥ ౨౪౯॥

ఇది శ్రీమహామహీంద్రరాజ శ్రీమదానంద గజపతిరాజమహారాజదయా
పాత్ర భారద్వాజసగోత్రపవిత్ర సుకవిజనవిధేయ మండ
కామేశ్వర నామధేయవిరచి తాంధ్రమన్వర్థ దీపి
కాఖ్యయగు వ్యాఖ్యయందు
ద్వితీయాధ్యాయము.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్ర మన్వర్థదీపికా సహిత

మనుస్మృతిః తృతీయాధ్యాయ ప్రారంభము:

మూ॥ షట్త్రింశదాబ్దికంచర్యం గురౌ త్రైవేదికంవ్రతం। తదర్ధికంపాదికంవా గ్రహణాంతికమేవవా॥ ౧॥

పూర్వాధ్యాయాంతమందు శరీరపతనావధిగనైష్ఠిక బ్రహ్మచర్యవిధి జెప్పబడె నుపకుర్వాణుడుగదా గృహస్థుడు గావలసి యుండె నతనికి బ్రహ్మచర్యమున కవధిజెప్పకుండె నదియిచ్చట జెప్పుచున్నాడు- ఋగ్యజుస్సామనామకములగు మూడు వేదముల విషయమై జేయు వ్రతమనగా దమ తమ శాఖల ననుసరించిన నియమములసమూహమది ముప్పదియారబ్దముల కాలము గలది యొక్కొక్క వేదమునకు పదిరెండువత్సరముల చొప్పుననయ్యె నందు సగమైనం బ్రతిశాఖకు నారింటి చొప్పున పదునెనిమిదయ్యె పాదికమనుటచే మూడుమూడబ్దముల చొప్పునం దొమ్మిదివత్సరములయ్యె వేదములు వచ్చెడి పర్యంతమైన నావ్రతము జేయవలెనని చెప్పెను॥ శ్రు॥ "నియమేనాధీతంవీర్యవత్తరంభవతి" నియమముగా జదివినది వీర్యవత్తరమగుచున్నదని శ్రుతివలన నానియమము మొదట చెప్పిన మూడుపక్షములకున్ను గ్రహణాంతికపక్షముచే నుక్తకాలములకు లోపునైన నాకాలము దనుకనుండ నక్కఱలేదా కాలము నతిక్రమించినదైన గ్రహణాపేక్షచే మొదట మాటిపై నీగ్రంథము వచ్చు పర్యంతము నియమము కావలెనని తోచుచున్నది గాని నియమము ఫలముగాగల దాని విషయమై వికల్పను న్యూనాపేక్షగలది- అథర్వవేదము ఋగ్వేదాంశమైనప్పటికిని॥ శ్రు॥ "ఋగ్వేదంయజుర్వేదం సామవేదమథర్వాణం చతుర్థమితి" యని నాలుగవ వేదమునుగా నథర్వణవేదమును ఛాందోగ్యోపనిషత్తుయందున్ను॥ శ్లో॥ "అంగానివేదాశ్చత్వారః" అని విష్ణుపురాణమందున్ను నా వేదములుగా చెప్పబడినప్పటికిని నీయథర్వవేదము తరుచుగా నా గుటనున్ను యజ్ఞవిద్యయందు మూడువేదములకే ప్రమాణములున్ను త్రిసం

మెట్లన్న "ఋగ్వేదేనై వహౌత్రంకుర్వ న్యజుర్వేదేనాధ్వర్యవం సామవేదేనౌద్గాత్రంయదేవత్రయ్యైవిద్యామైనసూక్తంతేనబ్రహ్మత్వమితి" యను శ్రుతివలన యజ్ఞములు యీసంపాద్యములని తెలియబడుచున్నవి మనువుత్రయీమాత్రవ్రతచర్యావిధిని జెప్పెను గాని యధర్వవేదమునకు వ్రతము లేదని నిషేధించలేదు ఇతర శ్రుతులయందు వేదమాత్రమునకు వ్రతచర్యవినబడుచున్నది॥ శ్లో॥ "ప్రతివేదంబ్రహ్మచర్యం ద్వాదశాబ్దానిపంచవేతి" అన్నివేదములకును బ్రహ్మచర్యము పదిరెండైన నైదైన వర్షములు గావలెనని యోగియాజ్ఞవల్క్య॥ ౧

మూ॥ వేదానధీత్యవేదౌవా వేదంవాపియథాక్రమం। అవిప్లుతబ్ర
హ్మచర్యో గృహస్థాశ్రమమావిశేత్॥ ౨॥

ఇచ్చట వేదశబ్దము భిన్నవేదశాఖాపరను స్వశాఖాధ్యయనపూర్వకముగ మంత్రబ్రాహ్మణక్రమముచే మూడుగాని రెండుగాని యొకటైననధ్యయనము బ్రహ్మచర్యవ్రతలోపము లేకుండనయ్యె నేని యటపై గృహస్థాశ్రమము ననగా గృహశబ్దము దారపరము వివాహితుడై గార్హ్యస్థ్యవిహితకర్మకలాపమును జేయవలయును పురుషశక్తిననుసరించి ఏకద్విత్రిశాఖాధ్యయన వికల్పము వ్రతము నధ్యయనము నీరెండును నిత్యములుగా నుపదేశించెదు మనువుచే నుభయస్నాతకుడు శ్రేష్ఠుడు గావున నధీత్యఅవిప్లుత యనువాటిచే నుభయస్నాతకుడే చెప్పబడెను "త్రయస్స్నాతకాభవంతివిద్యాస్నాతకో వ్రతస్నాతకో విద్యావ్రతస్నాతకశ్చేతి" ఎవడు వేదమును సమాప్తినొందించి వ్రతసమాప్తిలేకస్నాతకుడగు నతడు విద్యాస్నాతకుడు వ్రతమును సమాప్తినొందించి విద్యనుసమాప్తినొందించనివాడు వ్రతస్నాతకుడు రెంటినిసమాప్తినొందించినవాడు భయస్నాతకుడని హారీతుడు॥ శ్లో॥ "వేదంవ్రతానివాపారం నీత్వాహ్యుభయమేవవా" అనియాజ్ఞవల్క్య॥

మూ॥ తంప్రతీతంస్వధర్మేణ బ్రహ్మదాయహరం పితుః। స్రగ్వి
ణంతల్పఆసీన మర్హయేత్ప్రథమంగవా॥ ౩॥

బ్రహ్మచర్యధర్మముచే బ్రసిద్ధుడును దండ్రివలన వేదమను దాయమును స్వీక…రియు ననదండ్రియొద్దనే వేదముచదివినట్టి వాడనియర్థము తండ్రివలన వేద…యు త్తమమతడు లేకున్న నాచార్యుని వలన నని మాలికను ధ…న నతని ముందుగ గోవుచే మధుపర్కపూజను వివా

కానునట్టి సులక్షణ దంతమైన సాచార్యుడైన జేయవలయు॥ ౩॥

మూ॥ గురుణానుమతస్స్నాత్వా సమావృత్తో యథావిధి ।
స్వహేతద్విజో భార్యాం సవర్ణాం లక్షణాన్వితాం॥ ౪ ॥

గురువుచే ననుజ్ఞాతుడైన స్నాతకుడు విధ్యుక్తముగ సమావర్తనమైన్నటుపై ద్విజుడు సవర్ణయు సులక్షణయు నగు కన్యకను వివాహముగావలెను॥ ౪॥

మూ॥ అసపిండాచయా మాతు రసగోత్రాచయాపితుః। సాప్రశ
స్తాద్విజాతీనాందారకర్మణిమైథునే॥ ౫॥

శ్లో॥ సపిండతాతుపురుషే సప్తమేవినివర్తతె॥ సప్తమపురుషునితో సాపిండ్యము నివర్తించుననువచనమువలన వరునితల్లి సపిండులలో బుట్టినదిన్ని చకారముచే తల్లిగోత్రమందు బుట్టినదిన్ని తండ్రిగోత్రమందు బుట్టినదిన్ని చకారముచే తండ్రికిసపిండులయందు ననగా పితృవ్యాదికన్యాజాతగానిదియైన కన్యకద్విజులకు వివాహముజేసుకొనుటకును నగ్నిహోత్రాదికర్మములకును పుత్రోత్పాదనమునకును యోగ్యయగుచున్నది ఇటులుండగా మాతామహవంశము గాకున్న యన్యమాతృగోత్రజ యనగా మాతామహవంశ పరంపరాసంబంధములేని మాతృగోత్రజాత కానిషేధములేదని సంగ్రహించబడినది॥ ఇందుకు వ్యాసవచనము॥ శ్లో॥ "సగోత్రాంమాతురప్యేకే నేచ్ఛంత్యుద్వాహకర్మణి । జన్మనామ్నోరవిజ్ఞానేఉద్వహేదవిశంకితః॥" మాతృగోత్రమందుబుట్టిన కన్యనుద్వాహముగాగూడదని కొందరిమతము మాతామహవంశములో జన్మమును వారికూటస్థుడి నామమున్ను దెలియకుండినచో మాతృగోత్రజాతయైనను దానినిశ్శంకముగ బెల్లిగావచ్చునని॥ ఇచ్చట మేధాతిథి॥ శ్లో॥ "మాతులస్యసుతాంచైవ మాతృగోత్రాంతథైవచేతి-"మేనమామకూతురినిన్ని మాతృగోత్రజాతనున్ను బెల్లిగాగూడదని విశిష్టనామముతో మాతృగోత్రజానిషేధమువ్రాసెను ఇదిన్ని మాతృవంశజన్మనామపరిజ్ఞానవిషయమనికుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౫॥

మూ॥ మహాంత్యపిసమృద్ధాని గోజావిధనధాన్యతః। స్త్రీసంబం
ధేదశైతాని కులానిపరివర్జయేత్॥ ౬॥

గోవులు మొదలగు సంపత్తిచే నెంతగొప్పవైన నీపదికులములున్ను స్త్రీసం

బంధమున కర్హములుగావు గానవర్జించవలెను॥ ౬॥

మూ॥ హీనక్రియం నిష్పురుషం నిశ్ఛందో రోమశార్శసం। క్షయ్యా
మయావ్యపస్మారి శ్విత్రికుష్ఠికులానిచ॥ ౭॥

జాతకర్మాదిసంస్కారములులేనిది స్త్రీసంతానమేగాని పురుషులుపుట్టకున్నట్టిది వేదాధ్యయనములేనిది శరీరమందు లోమములెక్కువగలది మూలశంకరోగము క్షయరోగము మందాగ్ని యపస్మారము బొల్లి కుష్ఠు యీరోగములుగలవిన్ని యీ పదికులములలో సంబంధముచేయగూడదని పూర్వశ్లోకముతో గలసిసంబంధము॥ ౭॥

మూ॥ నోద్వహేత్కపిలాం కన్యాం నాధికాంగీం నరోగిణీం।
నాలోమికాంనాతిలోమాం నవాచాటాంనపింగలాం॥ ౮॥

కులాశ్రయమగు నిషేధములుజెప్పి కన్యాశ్రయములగు ప్రతిషేధములుజెప్పుచున్నాడు-కపిలకేశయు నధికాంగయు నిత్యవ్యాధితయు దేహమందు లోమములులేనిదియు తరుచులోమములు కలదియు బహుపరుషభాషిణియు పింగాక్షియు నగు కన్యను వివాహముగాదగదు॥ ౮॥

మూ॥ నర్క్షవృక్షనదీనామ్నీం నాంత్యపర్వతనామికాం। నపక్ష్య
హిప్రేష్యనామ్నీం నచభీషణనామికాం॥ ౯॥

రోహిణీరేవతిమొదలగు నక్షత్రముల పేళ్ళుగలదానిన్ని వృక్షములపేళ్లు నదులపేళ్లు మ్లేచ్ఛులపేళ్లు పర్వతములపేళ్లు పక్షులపేళ్లు సర్పములపేళ్లు దాసులపేళ్లు భయంకరమైనపేళ్లుగల కన్యను వివాహము గాకూడదు॥ ౯॥

మూ॥ అవ్యంగాంగీం సౌమ్యనామ్నీం హంసవారణగామినీం। తను
లోమకేశదశనాం మృద్వంగీముద్వహేత్స్త్రియం॥ ౧౦॥

మరియెట్టిదివివాహయోగ్యయనిన వికలాంగికానిది సౌమ్యమగుపేరుగలదిహంసభంగిని గజముభంగిని మందమగుగమనముగలది స్వల్పములగు లోమములుకేశములు చిన్నదంతములుగలదినునుపుగలదేహముగలది యగుకన్యను వివాహము గావలెను॥ ౧౦॥

మూ॥ యస్యాస్తునభవేద్భ్రాతా నవిజ్ఞాయేతవాపితా। నోపయ

శ్చైతతాం ప్రాజ్ఞః పుత్రికాధర్మశంకయా॥ ౧౧॥

ఇచ్చట విధినిషేధములు చెప్పడము అనిషిద్ధవిహితకన్యావివాహ మధ్యాసయ ముకొఱకని చెప్పుచున్నాడు- ఏకన్యకకుభ్రాతలేదో॥ శ్లో॥ "యదపత్యంభ వేదస్యా స్తన్మమస్యాత్స్వధాకర మిత్యభిసంధానమాత్రాదపి పుత్రికాభవతి-అభిసంధిమాత్రాత్పుత్రికేత్యేక ఇతి॥" యీకన్యక కేసంతతిగలుగునో యదినాకు స్వధాకరము గుగావుతయనిచెప్పుటమాత్రమువలన ననగా వివాహకాలమందు పుత్రీకరణము జేయుటవలన పుత్రికాసంజ్ఞ కలది ప్రతిజ్ఞామాత్రముచేతనే పుత్రికయగునని కొందరి మతమని గౌతమస్మరణమువలన పుత్రుడులేనివానిదుహిత వివాహకాలమందు దీని యందుపుట్టిన పుత్రుడు తనపరలోకములకుగావలయుననునది పుత్రికాధర్మమన బడును గావున నట్టిపుత్రికాధర్మశంకచే నట్టియభ్రాతృకన్యకను బ్రాజ్ఞుడు వివాహముగాకూడదు దానిసంతానముయొక్క హక్కు దానితండ్రికియగుటవలనతండ్రి యెవడో తెలియనికన్యకను వివాహముగాకూడదు ఇచ్చట పుత్రికా ధర్మశంకయాయనునది యోచించనక్కఱలేదని కొందరిమతము ఇద్దరుతండ్రులు నొకతల్లి యుగల సంతతియన్న చెల్లెళ్లగుమరుగాన నెవరికెవరుబుట్టినదిన్ని దెలియదుగాన దండ్రి దెలియబడకున్న నభ్రాతృకన్యయగును గాన పుత్రికాధర్మశంకచేతనే బెల్లియాడగూడదని గోవిందరాజువ్రాసెను-తండ్రి మృతుడైనను దేశాంతరగతుడైనను తండ్రిమెరుగబడడు తండ్రియుండి దీనిపుత్రుడు తనకక్కఱలేదనిపలికిన నాకన్య నభ్రాతృకనైనను వివాహముగావచ్చునని రెండింటికి నొకటేయర్థముగ మేధాతిథివ్రాసెను॥ పుత్రికాశంకయు నధర్మశంకయునని ద్వంద్వాంతమందుగలశంకాశబ్దము రెండింట నన్వయించునుగాన క్రమముగా నభ్రాతృకన్యను పుత్రికాశంకచేతనున వివాహముగాగూడదు అధర్మశంకయనగా తండ్రి తెలియ బడకున్న "నసపిండాచయామాతుః॥" యనెడి శ్లోకమందున్నసపిండ చేనగు నిషేధదోషమువలననైన యధర్మమని దెలియందగునదియెట్లన్న సగోత్రజ నబుద్ధిపూర్వకముగ వివాహమైనచో తెసినపైదానినిముట్టక తల్లినివలె పోషించుమనుట నభార్యాత్వమేగలుగుచున్నది భార్యాత్వమున నగ్నిహోత్రాదులకుపయోగించుటసగోత్రానిషేధముతోగూడ జెప్పకుండినను మాతృగోత్రజయునభార్యయే యగుచున్నది గాని హీనక్రియాదికులజయు "నక్షవృక్షనదీనామ్నీ" మనియు మొదలగు దృష్టదోషములందునభార్యాత్వములేదుగాని ప్రాయశ్చిత్తమాత్రము జేసికొనవలయునని కుల్లూ

కభట్టు॥ ౧౧॥

మూ॥ సవర్ణాగ్రే ద్విజాతీనాం ప్రశస్తా దారకర్మణి । కామత
స్తు ప్రవృత్తానా మిమాస్స్యుః క్రమశోవరాః॥ ౧౨॥

బ్రాహ్మణాదివర్ణములవారు ముందుగా సవర్ణయగు స్త్రీని వివాహము గావలెను కామముచే నీచెప్పబోయెడి క్రమమున ననులోమముగా వీరు వివాహాంతర ప్రవృత్తిగలిగినేని వివాహ్యలగుదురు॥ ౧౨॥

మూ॥ శూద్రైవ భార్యా శూద్రస్య సాచస్వాచ విశస్స్మృతే । తే
చస్వాచైవ రాజ్ఞశ్చ తాశ్చస్వాచాగ్రజన్మనః॥ ౧౩॥

శూద్రునకు శూద్రస్త్రీ యొకతెయే భార్యగాని పైవర్ణములస్త్రీలనువివాహముగాగూడదు వైశ్యశూద్రస్త్రీలు వైశ్యునకును క్షత్రియవైశ్య శూద్రస్త్రీలు క్షత్రియునకును బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రస్త్రీలు బ్రాహ్మణునకును క్రమముగభార్యలుగావచ్చును॥ సూ ॥ "శూద్రామప్యేకే మంత్రవర్జమితి॥" శూద్రస్త్రీనిన్ని కొందరు మంత్రవర్జముగా వివాహము జేసికొనవచ్చునని రనువసిష్ఠవచనముచే ద్విజులుశూద్రను మంత్రములేకుండ పెళ్లి జేసికొనవలెను॥ ౧౩॥

మూ॥ న బ్రాహ్మణక్షత్రియయో రాపద్యపిహి తిష్ఠతోః। కస్మింశ్చి
దపి వృత్తాంతే శూద్రాభార్యోపదిశ్యతే॥ ౧౪॥

బ్రాహ్మణక్షత్రియులకు సవర్ణస్త్రీదొరకని యాపదయందైనను యేపురాణేతిహాసములయందైనను శూద్రస్త్రీ భార్యగా నుపదేశింపబడలేదు పయిశ్లోకమందు అనులోమక్రమముచే శూద్రస్త్రీ వివాహవిషయమై యనుజ్ఞయుండడమువలన యీనిషేధము ముందుగా శూద్రస్త్రీనే ప్రాతిలోమ్యముచేనగు వివాహవిషయమని తెలుసుకొనవలయును బ్రాహ్మణక్షత్రియుల కనడను దోషాధిక్యమని తెలియుటకు ముందువైశ్యునకుకూడ నిషేధించుచున్నాడు॥ ౧౪॥

మూ॥ హీనజాతి స్త్రియంమోహా దుద్వహంతో ద్విజాతయః ।
కులాన్యేవ నయంత్యాశు ససంతానాని శూద్రతాం॥౧౫॥

సవర్ణస్త్రీని వివాహముగాకుండ బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులుశూద్రస్త్రీనిచె

శ్లీయాదిరేని కమపుత్రపౌత్రాదిసంతతితోగూడ కులములను శూద్రత్వమును పొందిం చుచున్నారు వైశ్యులకు నిషేధించుచు బ్రాహ్మణ క్షత్రియులను చెప్పట నిందామాత్రము॥ ౧౫॥

మూ॥ శూద్రావేదీపతత్యత్రే రుచథ్యతనయస్యచ। శౌనకస్యసుతోత్పత్త్యా తదపత్యతయాభృగోః॥ ౧౬॥

శూద్రస్త్రీని వివాహమయినవాడు పతితుడగుచున్నాడని అత్రిమహామునియొక్కయు నుచథ్యపుత్రుండగు గౌతమునియొక్కయు మతము అత్ర్యాదులను చెప్పట చే నిది బ్రాహ్మణవిషయము శూద్రస్త్రీయందు పుత్రోత్పత్తిచే పతితుడగునని శౌన కునిమతము యిది క్షత్రియవిషయము శూద్రస్త్రీలయందు పుత్రోత్పత్తిచే పతితు డగునని భృగుమహాముని మతము యిది వైశ్యవిషయము యీమహర్షి మతత్రయ మునకు వ్యవస్థచెప్పకుండినను సాదృశ్యమునకు వికల్పము లేకపోవుటవలన వ్యవస్థ సేయబడెను మేధాతిథి గోవిందరాజులయొక్క మతమయితే మొదటిది పూర్వో క్తశూద్రావివాహనిషేధవిశేషము రెండవది ఋతుకాలమందు శూద్రస్త్రీనిబొం దగూడదను నిషేధమువలన ఋతుకాలమందు శూద్రస్త్రీని ముట్టకున్నను దైవా త్తుపుత్రోత్పత్తివిషయము మూడవది ఋతుకాలగమనముచే పుత్రోత్పత్తివిషయమ ని దీనిచే శూద్రేతరస్త్రీలయందు సంతానము గనినవాడు శూద్రస్త్రీనిఋతుకా లములయందు బొందవచ్చునని చెప్పబడ్డది॥ ౧౬॥

మూ॥ శూద్రాం శయనమారోప్య బ్రాహ్మణో యాత్యధోగతిం।
జనయిత్వా సుతంతస్యాం బ్రాహ్మణ్యాదేవహీయతే॥౧౭॥

బ్రాహ్మణుడు సవర్ణస్త్రీని వివాహముకాక స్నేహముచే శూద్రస్త్రీని వివా హమై దానిని శయ్యను చేర్చుకొనెనేని యధోగతినొందును దానియందు సంతా నమునుగనెనేని బ్రాహ్మణ్యమువలననే హీనుడగును ఇందుచే బ్రాహ్మణుడు శూద్ర స్త్రీనిబొంది నరకమునబడునని శూద్రాగమననిషేధము సంతానముగనిన బ్రాహ్మ ణ్యమే పోవుననునది ఋతుకాలగమననిషేధపరమై దోషాధిక్యముచెప్పెను॥ ౧౭॥

మూ॥ దైవపిత్ర్యాతిథేయాని తత్ప్రధానానియస్యతు। నాశ్నంతి పితృదేవాస్త న్నచస్వర్గంసగచ్ఛతి॥ ౧౮॥

సవర్ణానుక్రమముచే వివాహితమైనను శూద్రస్త్రీచే సంపాదితమగుననగా సిద్ధముచేయబడిన ద్రవ్యములచేజేసిన హవ్యకవ్యములు నతిథిపూజయు నేమేమిజేసినను వాటిని దేవతలు పితృదేవతలును గైకొనరతిథిపూజచే నాకర్తకు స్వర్గప్రాప్తిలేదు ఇదిసవర్ణస్త్రీసన్నిధినుండినను లేకుండినను దెలియదగును॥ ౧౮॥

మూ॥ వృషలీఫేనపీతస్య నిశ్వాసోపహతస్యచ । తస్యాంచైవప్ర
సూతస్య నిష్కృతిర్నవిధీయతే॥ ౧౯॥

శూద్రస్త్రీయొక్క యధరపానమును జేసినవాడు దానినిశ్వాసములచే నుపహతుడయినవాడు దానియందు సంతానమును గనినవాడు నెవడో వానికిప్రాయశ్చిత్తము విధింపబడలేదు యీమూడింటికిని క్రమముగానధరము చుంబించకూడదనియు నేకశయ్యాగతుడు గాగూడదనియు ఋతుకాలమందు దానినొందగూడదనియునిషేధించెను॥ ౧౯॥

మూ॥ చతుర్ణామపివర్ణానాం ప్రేత్యచేహ హితాహితాన్।
అష్టావిమాంత్సమాసేన స్త్రీవివాహాన్నిబోధత॥ ౨౦॥

బ్రాహ్మణాదినాలుగువర్ణములవారికిని యిహలోకపరలోకములయందు కొన్నిహితములునుగొన్నియహితములునగు నెనిమిదిస్త్రీవివాహములనువినుండు॥౨౦॥

మూ॥ బ్రాహ్మోదైవ స్తథైవార్షః ప్రాజాపత్య స్తథాసురః।
గాంధర్వోరాక్షసశ్చైవ పైశాచశ్చాష్టమోధమః॥ ౨౧॥

వాటినామములను జెప్పుచున్నాడు బ్రాహ్మము దైవము ఆర్షము ప్రాజాపత్యము ఆసురము గాంధర్వము రాక్షసముఅధమమగు నెనిమిదవది పైశాచము వీటిలో బ్రాహ్మరాక్షసాదినామములు శాస్త్రీయసంకేతములుగాని బ్రహ్మదేవతత్వాదికమీవివాహములకుసంభవించదు- ఇది బ్రహ్మకువలెనేయన బ్రాహ్మమని అసురునకువలెనిదియనగా నాసురమని వివాహములయొక్క మంచిచెడ్డలను దెలియజేసేవని చెప్పవచ్చును పైశాచము సర్వనింద్యమని నిందార్థము విశేషణము॥ ౨౧॥

మూ॥ యోయస్యధర్మ్యో వర్ణస్య గుణదోషౌచయస్యయా। త
ద్వస్సర్వం ప్రవక్ష్యామి ప్రసవేచ గుణాగుణాన్॥ ౨౨॥

ని తెలియదగును॥ ౨౫॥

మూ॥ పృథక్పృథగ్వా మిశ్రౌవా వివాహౌ పూర్వచోదితౌ ।
గాంధర్వోరాక్షసశ్చైవ ధర్మ్యౌక్షత్రస్యతౌస్మృతౌ॥ ౨౬॥

క్షత్రియునకు గాంధర్వరాక్షసములు వేరువేరు మున్ను విధించబడుటవలన నిచ్చట ననువాదించబడుచున్నవి- మిశ్రములయినననుటవలన మిశ్రములుగాను విధించబడుచున్నవి గావున వేరుగాగాని మిశ్రముగాగాని క్షత్రియునకు గాంధర్వరాక్షసములు ధర్మ్యములని మన్వాదులచే జెప్పబడెను- మిశ్రములనగా నన్యోన్యానురాగముచే మనస్సులుగలసినచో వరుడు యుద్ధముచే కన్యాజ్ఞాతులను జయించి తెచ్చి పెండ్లి చేసుకొనుటగలచో మిశ్రములగుచున్నవి॥ ౨౬॥

మూ॥ ఆచ్ఛాద్యచార్చయిత్వాచ శ్రుతశీలవతే స్వయం। ఆహూయదానం కన్యాయా బ్రాహ్మోధర్మః ప్రకీర్తితః॥ ౨౭॥

కన్యావరులను యథాశక్తిగా వస్త్రాలంకారములచే నలంకరించి తన్నడగకుండనే స్వయముగాబిలచి యభిరుచి శ్రుతశీలసంపన్నునకు కన్యకిచ్చుట బ్రాహ్మవివాహమని చెప్పబడినది॥ ౨౭॥

మూ॥ యజ్ఞేతు వితతేసమ్య గృత్విజే కర్మకుర్వతే । అలంకృత్య సుతాదానం దైవంధర్మం ప్రచక్షతే॥ ౨౮॥

అగ్నిష్టోమాదులయందు కర్మమును నడుపుచునున్న ఋత్విజునలంకరించి కన్యనిచ్చుట దైవవివాహమని చెప్పుచున్నాడు॥ ౨౮॥

మూ॥ ఏకం గోమిథునం ద్వేవా వరాదాదాయధర్మతః । కన్యాప్రదానం విధివదార్షో ధర్మస్సఉచ్యతే॥ ౨౯॥

ఒకయావు నొక యెద్దు నీరెండును గోమిథున మనబడును అట్టి గోమిథునమొకటిగాని రెండు మిథునములుగాని తన యజ్ఞదక్షిణకై నాకన్యాధనముగానైనా తులరూపము గాకుండ వరుని వలన బుచ్చుకుని విధ్యుక్తముగ కన్య నిచ్చిన నది యార్షవివాహమనబడును॥ ౨౯॥

మూ॥ సహోభౌచరతాంధర్మ మితివాచానుభాష్యచ । కన్యా
ప్రదానమభ్యర్చ్య ప్రాజాపత్యోవిధిస్స్మృతః॥ 30॥

కన్యావరుల నలంకరించి మీరుభయులును ధర్మకార్యములను జేయుడని చెప్పి పూజించి కన్యనిచ్చి విధ్యుక్తముగ పెళ్లి జేసిన నది ప్రాజాపత్యమనబడును॥ 30॥

మూ॥ జ్ఞాతిభ్యోద్రవిణందత్వా కన్యాయైచైవశక్తితః । కన్యాప్ర
దానంస్వాచ్ఛంద్యం హ్యాసురోధర్మఉచ్యతే॥ 31॥

కన్యకయొక్క తండ్రిమొదలగు వారికైన కన్యకకునైన యథాశక్తిగా ధన మునిచ్చి కన్యను స్వీకరించుట యాసురధర్మమనబడె నిది తన యిచ్ఛచేగాని ఆ
ర్షశాస్త్రనియమముచే గాదు॥ 31॥

మూ॥ ఇచ్ఛయాన్యోన్యసంయోగః కన్యాయాశ్చవరస్యచ । గాం
ధర్వస్సతువిజ్ఞేయో మైథున్యఃకామసంభవః॥ 32॥

కన్యావరులన్యోన్య మనురాగముచే గలసి యాలింగనాదికములచే వలసినమి
ధునసంభవమగు నీ వివాహము గాంధర్వము॥ 32॥

మూ॥ హత్వాఛిత్వాచభిత్వాచ క్రోశంతీంరుదతీంగృహాత్ । ప్ర
సహ్యకన్యాహరణం రాక్షసో విధిరుచ్యతే॥ 33॥

బలాత్కరించి కన్యను దెచ్చి వివాహము కావడము రాక్షసవివాహము దీనిల క్షణమిదే కన్యతండ్రిమొదలగువారు వరుని బలము మొదలగు యోగ్యతలను బట్టి యుపేక్షించిరేని సరే లేకవారు పైబడిన వారిని జంపిగాని ఛేదించిగాని భేదించి గాని కన్యాపక్షీయుల నణచి కన్యరోదనము నొనర్చుచుండిన ననుటచే కన్యక కన్యమతమై నప్పటికేని ననుట గాంధర్వాదిభేదము కొరకు నట్టిది రాక్షసము॥ 33॥

మూ॥ సుప్తాంమత్తాంప్రమత్తాంవా రహోయత్రోపగచ్ఛతి । స
పాపిష్ఠోవివాహానాం పైశాచశ్చాష్టమోధమః॥ 34॥

నిద్రచేగాని మద్యాదిపానములచేగాని యొడలెరుగకున్న దానిమానసంరక్షణ మెరుగని దాని మైథున ధర్మముచే నయిన వివాహము పైశాచమష్టమమధమము

పాపిష్ఠము॥ 34॥

మూ॥ అద్భిరేవద్విజాగ్ర్యాణాం కన్యాదానంవిశిష్యతే। ఇతరే
షాంతువర్ణానా మితరేతరకామ్యయా॥ 35॥

బ్రాహ్మణులకు కన్యాదానముదకదాన పూర్వకమేప్రశస్తము క్షత్రియాదులకు దకములేకుండిన నితరేతరేచ్ఛచే వాక్ఛ్మాత్రముచేనైన కన్యాదానమగుచున్నది ఉదకపూర్వకమనిన్ని నియమమక్కరలేదు॥ 35॥

మూ॥ యోయస్యైషాం వివాహానాం మనునాకీర్తితోగుణః। స
ర్వంశృణుతతంవిప్రాః స్సర్వంకీర్తయతోమమ॥ 36॥

విచారించగా నే వివాహమునకు నేవిగుణదోషములో యవిప్రతిజ్ఞ చేయబడినవే అయినప్పటికి చెప్పదగినవి విస్తారముగ నుండుటచే విశేషజ్ఞాపనార్థమై మరలనుపన్యసించుట యీవివాహములలో దేనికి నేగుణము మనువుచే జెప్పబడెనో విప్రులారా దాని నెల్ల జెప్పెదను వినుండు॥ 36॥

మూ॥ దశపూర్వాన్ పరాన్వంశ్యానాత్మానంచైవవింశతిం। బ్రా
హ్మీపుత్రస్సుకృతకృన్మో చయేదేనసఃపితౄన్॥ 37॥

బ్రాహ్మవివాహోఢాపుత్రుడు తండ్రిమొదలగు పయివారిని పదుగురనున్ను పుత్రులు మొదలగు క్రిందివారిని పదుగురనున్ను తనతో యిరువదియొక పురుషులను దాను పుణ్యాకముడై పాపము వలన పితరుల నుద్ధరింపజేయుచున్నాడు॥ 37॥

మూ॥ దైవోఢాజస్సుతశ్చైవ సప్తసప్తపరావరాన్। ఆర్షో
ఢాజస్సుత స్త్రీంస్త్రీన్ షట్షట్కాయోఢజస్సుతః॥ 38॥

దైవవివాహితకన్యాపుత్రుడు పిత్రాదుల నేడుగురను పుత్రాదుల నేడుగురనున్ను ఆర్షవివాహోఢాపుత్రుడు ముగ్గుర ముగ్గురనున్ను ప్రాజాపత్యవివాహోఢాపుత్రుడాగురనాగురనున్ను దనతోగూడ పాపమువలన విముక్తులనుగా జేయును స్వల్పఫలముగలయార్షవివాహమును ముందుజెప్పి యధికఫలముగల ప్రాజాపత్యవివాహమును బిమ్మట జెప్పడము బ్రాహ్మోద్యుక్తవివాహోద్దేశక్రమానుసారము

ఆశ్లోకమందాక్రమమేలననిన "పంచానాంతు త్రయోధర్మ్యాః" యనుశ్లోకమందు ప్రాజాపత్యగ్రహణార్థ మట్లుగాకున్న నార్షమునకే గ్రహణమై పోవును గదా॥ ౩౮॥

మూ॥ బ్రాహ్మాదిషు వివాహేషు చతుర్ష్వేవానుపూర్వశః। బ్రహ్మవర్చస్వినః పుత్రాః జాయంతే శిష్టసమ్మతాః॥ ౩౯॥

బ్రాహ్మాదులగు నాలుగువివాహములయందు నగుస్త్రీలకుబుట్టిన పుత్రులు బ్రహ్మతేజోయుక్తులును శిష్టప్రియులునగువారును గ్రమముగా నగుచున్నారు॥ ౩౯॥

మూ॥ రూపసత్వగుణోపేతా ధనవంతో యశస్వినః। పర్యాప్త భోగాధర్మిష్ఠా జీవంతిచ శతం సమాః॥ ౪౦॥

సుందరమగు రూపము బలము ద్వాదశాధ్యాయమందు చెప్పబోయెడు గుణములును గలిగిన ధనవంతులును కీర్తిగలవారును స్రక్చందనాదిపూర్ణభోగయుక్తులును ధార్మికులును శతవర్ష జీవనులు- నగుపుత్రులు బ్రాహ్మాదివివాహితస్త్రీలకుజన్మింతురు వారట్టివారగుదురని పూర్వశ్లోకముతో సంబంధము॥ ౪౦॥

మూ॥ ఇతరేషు తు శిష్టేషు నృశంసా నృతవాదినః। జాయంతె దుర్వివాహేషు బ్రహ్మధర్మద్విషస్సుతాః॥ ౪౧॥

ఆసురాది వివాహస్త్రీలకు క్రూరకర్ములు నసత్యవాదులు వేదయాగాదిధర్మద్వేషులునగు పుత్రులు పుట్టుచున్నారు॥ ౪౧॥

మూ॥ అనిందితై స్త్రీవివాహై రనింద్యా భవతిప్రజా। నిందితై ర్నిందితానౄణాం తస్మాన్నింద్యా న్వివర్జయేత్॥ ౪౨॥

వివాహములయొక్క ఫలములను సంక్షేపముగజెప్పుచున్నాడు - భార్యాప్రాప్తిహేతువులగు వివాహములలో అనిందితవివాహములచే ననింద్యప్రజ యుత్పత్తి నిందితములగు వాటిచే మనుష్యులయొక్క సంతతి గర్హితమగును. గావున నింద్యములగు వాటిని జేసికొనగూడదు॥ ౪౨॥

మూ॥ పాణిగ్రహణ సంస్కార స్సవర్ణా సూపదిశ్యతే। అసవ

ణాం స్వయం జ్ఞేయో విధి రుద్వాహ కర్మణి॥ ౪౩॥

సవర్ణా స్త్రీల వివాహమందు పాణిగ్రహణసంస్కారము గృహ్యసూత్రముచే నుపదేశించబడుచున్నది. యసవర్ణా స్త్రీ వివాహముల పాణిగ్రహణ స్థానమందీ ముందుశ్లోకమున జెప్పగలవిధి దెలియదగినది॥ ౪౩॥

మూ॥ శరః క్షత్రియయాగ్రాహ్యః ప్రతోదో వైశ్యకన్యయా। వస
నస్య దశాగ్రాహ్యా శూద్రయోత్కృష్ట వేదనే॥ ౪౪॥

క్షత్రియస్త్రీచే బ్రాహ్మణుడు వరుడైన వివాహమందు పాణిగ్రహణస్థానమందు బ్రాహ్మణుడు పట్టుకొనిన శరైకదేశము గ్రహించదగినది. వైశ్యస్త్రీ బ్రాహ్మణ క్షత్రియవరులు బట్టిన ములుకోలనేకదేశమందు బట్టుకోవలెను శూద్రస్త్రీ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యవరులపై బట్టికొనసను బట్టకొనవలెను॥ ౪౪॥

మూ॥ ఋతుకాలాభిగామీస్యా త్స్వదారనిరతస్సదా। పర్వవ
ర్జం వ్రజేచ్చైనాం తద్వ్రతో రతికామ్యయా॥ ౪౫॥

ఋతువనగా స్త్రీలకు శోణితదర్శనము చిహ్నముగాగల గర్భధారణ యోగ్యావస్థావిశేషము అట్టి ఋతుకాలమందు భార్యనుబొందవలెనని నియమవిధి॥ ౪౫॥

"మూ॥ ఋతుస్నాతాంతు యోభార్యాం సన్నిధౌ నోపగచ్ఛతి।
ఘోరాయాంబ్రహ్మహత్యాయాంపతతేనాత్రసంశయఇతి॥"

ఋతుస్నాతయగు భార్యను సన్నిధినియుండియు నెవడు పొందడో వాడు భయంకరమగు బ్రహ్మహత్యనరకమందు నిస్సంశయముగ బడునని పరాశరులు- ఈ నియమ మనుత్పన్న పుత్రునికే యనిరి. "జాయమానో వై బ్రాహ్మణస్త్రిభిర్ ఋణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యోయజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యఇతి" పుట్టినబ్రాహ్మణుడు మూడు ఋణములు గలవాడౌచున్నాడు . బ్రహ్మచర్యముచే ఋషిఋణమును యజ్ఞముచే దేవర్ణమును సంతానముచే పితౄణమునున్ను పోగొట్టుకొనునని తైత్తిరీయము. అదిగనుకనే "తస్మాత్ యుగ్మాసు పుత్రార్థీసంవిశేదార్తవేస్త్రియమితి" పుత్రులను గోరెడివారు ఋతుదినములలో సమరాత్రులనే స్త్రీని బొందవలయునని వక్ష్యమాణమగునిది యీశ్రుతిమూలముగాగలదని తోచబడుచున్నది. "కామజానితరాన్విదురితి" యొకకుమారుడుపుట్టిన మీద జనించినవు

తుల్లను కామజులని కనబడుటవలన సజాతిపుత్రునకే యీనియమము॥ శ్రు॥ "న శాస్త్యాం పుత్రానాధేహీతి" యీ స్త్రీయందు పుమాంసపుత్రులను గలుగఁజేయుమను నది బహుళ పుత్రత్వ ప్రశంసాపరముగాని జాతపుత్రునకున్ను ఋతుకాలగమనని మము పరిగ్రహింపఁబడుటయున్ను లేదు॥ ❋

శ్లో॥ "స్వదారనిరతస్సదేతి" నిత్యమున్ను స్వదారలయందే సంతుష్టుఁడై యితరుని భార్యను పొందఁగూడదను వాక్యమునకా సర్థాక్యమువలన పరిసంఖ్యావిధిన్ని సర్వదా గమనము ప్రశస్తమాటచే ఋతుస్నానమునూవలెను అగమనమందు దోషము వినబడకపోవుటవలన నియమవిధిగాదు. "పర్వవర్జం వ్రజేచ్చైనామిత్" అమావాస్యాది పర్వములనువిడచి భార్యాప్రీతి వ్రతనుగాగలవాడు ఋతుకాలముగా నప్పుడున్ను పొందవలెనని గావుననే రతికామ్యయా యనుటచే పుత్రోత్పాదక శాస్త్రబుద్ధిచేగాదని యందువలన ఋతుకాలమందు స్త్రీనిపొందవలెనెయ్యనే ఇతరుని భార్యను పొందగూడదు ఋతువులేనప్పుడును భార్యాప్రీతికై పొందవలెననుటచే నిది విధినియమమున్ను॥ ❋

శ్లో॥ "ఋతావుపేయా దన్యత్రా చపర్వవర్జమితి॥" ❋

పర్వములను విడచిఋతుకాలమందును - నితరకాలమందును పొందవచ్చునని గౌతమవచనము॥

శ్లో॥ "యథాకామీ భవేద్వాపి స్త్రీణాం వరమనుస్మరన్నితి॥"

స్త్రీలయొక్క వరమునుస్మరించుకొని కామానుసారికావలెనను- పర్వవర్జనను నఋతువున్నందు కానప్పుడును సంబంధించుచున్నది॥ ౪౫॥

మూ॥ ఋతుస్స్వాభావికస్త్రీణాం రాత్రయష్షోడశస్మృతాః।
చతుర్భిరితరైస్సార్ధమహోభిస్సద్విగర్హితైః॥ ౪౬॥

ఇచ్చట రాత్ర్యహశ్శబ్దను లహోరాత్రపరములు- శోణితదర్శనము మొదలుకొని స్త్రీసంపర్కాగమనాదివిషయమై శిష్టనిందితములగు నాలుగుదినములతోకూడ బదియారు దినములు ఋతుదినములనబడును స్త్రీలకిది ప్రతినెలయందున్న స్వభావముచేనగును న్యూనాధికసమయములయందైనచో రాగాదికమువలననని తెలియవలయును॥ ౪౬॥

మూ॥ తాసామాద్యాశ్చతస్రస్తు నిందితైకాదశీ చయా। త్రయోద

శీచ శేషాస్తు ప్రశస్తాదశరాత్రయః॥ ౪౭॥

ఆపదియాఱురాత్రులలో శోణితదర్శనప్రభృతి మొదటి నాలుగురాత్రులును పదొకండు పదమూడవరాత్రులును స్త్రీగమనవిషయమైనిందితములు మిగిలినపదిరాత్రులు ప్రశస్తములు॥ ౪౭॥

మూ॥ యుగ్మాసుపుత్రాజాయంతేస్త్రియోఽయుగ్మాసురాత్రిషు।
తస్మాద్యుగ్మాసుపుత్రార్థీ సంవిశేదార్తవేస్త్రియం॥౪౮॥

ఆ పదిరాత్రులయందును యుగ్మరాత్రులయందు గర్భోత్పత్తియైన పుత్రులును అయుగ్మ రాత్రులయందు పుత్రికలును జన్మించెదరదిగావున పుత్రార్థియగువాడుయుగ్మరాత్రులయందుభార్యను బొందవలయును॥ ౪౮॥

మూ॥ పుమాన్ పుంసోధికేశుక్లే స్త్రీభవత్యధికేస్త్రియాః।సమేఽ
పుమాన్పుంస్త్రియౌవా క్షీణేల్పేచవిపర్యయః॥ ౪౯॥

పురుషునిబీజముశుక్లమధికమేని బేసిరాత్రులయందైనను పుత్రుడుజన్మించును స్త్రీబీజముశోణితమధికమయ్యేనేని సమరాత్రులయందునైన స్త్రీలుపుట్టెదరు స్త్రీపురుషుల బీజములు తుల్యములేని నపుంసకులు జన్మింతురు స్త్రీపురుషద్వంద్వమైనం బుట్టు నుభయబీజములును క్షీణములయ్యేనేని గర్భోత్పత్తికాకపోవును గావున పుత్రునిగోరు పురుషుడాహారాదికముచే శుక్లవృద్ధిగలుగునట్లును స్త్రీలకాహారాదినియమముచే శోణితవృద్ధిగాకుండునట్లును నై ఋతుదినములలో యుగ్మరాత్రులయందు గర్భాధానము జేయవలయు॥ ౪౯॥

మూ॥ నింద్యాస్వష్టాసుచాన్యాసు స్త్రియోరాత్రిషు వర్జయన్।
బ్రహ్మచార్యేవభవతి యత్రతత్రాశ్రమేవసన్॥ ౫౦॥

మున్ను నింద్యములనిచెప్పబడిన యాఱురాత్రులయందున్ను మరియేవైననిందములగు నెనిమిదిరాత్రులయందును స్త్రీలనువర్జించి యాపదునాలుగుగాకనున్న రెండురాత్రులను బర్వవర్జముగ స్త్రీనిబొందుచు నఖండితబ్రహ్మచారియే యగుచున్నాడు యేయేయాశ్రమమందుంటున్నను యనుట వానప్రస్థాశ్రమాపేక్షచేనని యందు భార్యతోగూడ గమనముగల పక్షములో ఋతుగమనము ప్రసక్తమనిరు

ల్లూకభట్లు- మరియు వనస్థునిభార్యకు ఋతుకాలముండదేమోయని శంకవలదు॥ *

శ్లో॥ "వనంపంచాశతోవ్రజేదితి॥" యేబదివత్సరములపయిని వనమునకు బోవలయునని యుండుటచేత॥ *

శ్లో॥ "వస్త్రైకరేకగుణాంభార్యా ముద్వహేత్త్రిగుణఃపుమాన్॥" *

అనువచనముచే నూహించిన ఋతుసంభవముండుటకు సందియములేదు॥ ఇచ్చట గార్హస్థ్యేతరములగు మూడాశ్రమములలోను జితేంద్రియుడు గావలెననువిధివలన దినద్వయాభ్యనుజ్ఞ సంభవించక పోవడమువలన యత్రతత్రాశ్రమేవసన్ననునని యనువాదమాత్రమని మేధాతిథివ్రాసెను॥ గోవిందరాజైతే యేయాశ్రమమునందుండిన నుత్పన్నసప్తపుత్రుడిచ్ఛచే బుత్రార్థమై రాత్రిద్వయగమన మొనర్చిన దోషములేదని చెప్పుటకిదియనియు "యత్రతత్రాశ్రమేవస" న్ననువచనమువలన పుత్రార్థిసంవిశేదనునది ప్రస్తుతమగుటవలననున్ను పుత్రుడు మహిూదయకరుడగుటవలననని వ్రాసెను. ఈవ్యాఖ్యను నిందించికుల్లూకభట్లూకశ్లోకమునువ్రాసెను॥

శ్లో॥ "హంతగోవిందరాజేన విశేషమవివృణ్వతా। వ్యక్తమంగీకృతమృతౌ స్వదారసురతంయతేః॥" *

ఆశ్చర్యము విశేషము వివరించలేని గోవిందరాజుచే ఋతుకాలమందు స్వదారసురతము యతికిస్పష్టముగ నంగీకరించబడెను॥ ౫౦॥

మూ॥ నకన్యాయాః పితావిద్వాన్ గృహ్ణీయాచ్ఛుల్కమణ్వపి।గృహ్ణంచ్ఛుల్కంహి లోభేన స్యాన్నరోపత్యవిక్రయీ॥ ౫౧॥

ధనగ్రహణదోషజ్ఞుడగు కన్యక తండ్రి కొంచెమైన శుల్కమునుబుచ్చికొనగూడదు ధనలోభముచే శుల్కమునుబుచ్చికొనెనేని సంతానము నమ్ముకొనినవాడగుచున్నాడు॥ ౫౧॥

మూ॥ స్త్రీధనానితుయే మోహా దుపజీవంతి బాంధవాః। నారీయానాని వస్త్రంవా తే పాపా యాంత్యధోగతిం॥౫౨॥

కన్యాశుల్కగ్రహణనిషేధమువలన నవమాధ్యాయోక్తస్త్రీధనగ్రహణనిషే

ధమిది - స్త్రీకిబంధువులగు నెవరైన ననగాపతిపిత్రాదులు మోహముచే స్త్రీసంబంధమైన యానములు వస్త్రములు మొదలగు ధనములను హరించి బ్రదుకుదురో యాపాపాత్ములు నరకమును బొందుదురు॥ ౫౨॥

మూ॥ ఆర్షే గోమిథునం శుల్కం కేచిదాహు మృషైవతత్।
అల్పోప్యేవం మహాన్వాపి విక్రయస్తావ దేవసః॥ ౫౩॥

ఆర్షవివాహమందు గోమిథునము శుల్కముగా కొందరాచార్యులుచెప్పిరి ఆ గోమిథునము స్వల్పధనసాధ్యమైన నంతమాత్రముచే నది విక్రయమేయగుచున్నది మున్నేది యొకగోమిథునమని చెప్పబడెనో యది పరమతమని గోవిందరాజు వ్రాసెను కుల్లూకభట్టుకాదని మనుమతమందు ఆర్షలక్షణములేకనే పోవును వరుని వలన నొకగోమిథునమునుగాని రెండింటినిగాని బుచ్చికొని కన్యనిచ్చిన నార్షమని చెప్పిన మనువచనముపరమతమైతె ఆర్షవివాహజాతసంతతికి ఫలమునుగూడ చెప్పిన మనువార్షవివాహలక్షణము చెప్పలేకపోయనో యెనిమిది వివాహములనిజెప్పిన మనువుస్వమతమందార్ష వివాహలక్షణముజెప్పకుండిన నట్లుసరిపడును- ఇచ్చట మేధాతిథిపూర్వాపర విరోధోపన్యాస నిరాసమేచేయడాయెను గావునమేమిట్లు వ్యాఖ్యానముజేయుచున్నాము ఆర్షవివాహమందు గోమిథునశుల్కముప ధారూపమనికొందరాచార్యులు చెప్పుచున్నారు ఇదిమనుమతముగాదు మరేమనిన॥

"శ్లో॥ వరాదాదాయ ధర్మతః"॥

యని చెప్పుటవలన ధర్మముకొరకుగాని లోభముచే గాదని పౌర్వాపర్య విచారముచే ఆర్షేగోమిథునం గ్రాహ్యమనిధర్మముచేగాని భోగార్థముగాదని మనువుచేత నిర్ణీతమాయెనని కుల్లూకభట్టు॥ ౫౩॥

మూ॥ యాసాంనాదదతేశుల్కం జ్ఞాతయోనస విక్రయః । అ
ర్హణం తత్కుమారీణా మానృశంస్యంచ కేవలం॥౫౪॥

ఆర్షమందు గోమిథునము శుల్కమనిచెప్పె నిప్పుడు కన్యార్థమై ధనమిచ్చుటగూడ శుల్కముగాదని చెప్పుచున్నాడు - ఏకన్యకకు ప్రీతిచే నీబడినధనముసుదండ్రిమొదలగువారు స్వీకరించకున్న నదివిక్రయముగాదు విధికారణమున కన్యకలకు సత్కారరూపమగు నదికేవలమను కంపాప్రధానమె॥ ౫౪॥

మూ॥ పితృభిర్భ్రాతృభిశ్చైవ పతిభిర్దేవరైస్తథా । పూజ్యా
భూషయితవ్యాశ్చ బహుకల్యాణ మీప్సుభిః॥ ౫౫॥

వివాహకాలమందు వరునిచేతనే ధనమివ్వఁగనదని గాను అనంతరమందున్న బహుమంగళమును గోరెడి పితృభ్రాతృపతి దేవరాదులచే కన్యకలుభోజనవస్త్రాలంకారాదులొసఁగ పూజించి యలంకరింపందగినవారు॥ ౫౫॥

మూ॥ యత్ర నార్యస్తు పూజ్యంతే రమంతే తత్ర దేవతాః।యత్రై
తాస్తు నపూజ్యంతే సర్వాస్తత్రా ఫలాః క్రియాః॥ ౫౬॥

ఏకులమందు స్త్రీలు పిత్రాదులచే సత్కరించబడుదురో యాకులమందు దేవతలు ప్రసన్నులగుదురు యేకులమందు సత్కరించబడరో యచ్చట దేవతా ప్రసన్నత లేనందున యాగాదికర్మములు నిష్ఫలములగుచున్నవి॥ ౫౬॥

మూ॥ శోచంతి జామయోయత్ర వినశ్యత్యాశు తత్కులం ।నశో
చంతితు యత్రైతా వర్ధతే తద్ధిసర్వదా॥ ౫౭॥

జామిశబ్దార్థము కుల స్త్రీలు ఏకులమందు సోదరీపుత్రికాసమీపసపిండస్త్రీలునుభార్యాస్నుషాదులునగు స్త్రీలును దుఃఖించుచుందురో యాకులము శీఘ్రముగ నిర్ధనమైపోవును దైవపీడయు రాజపీడయు గలుగును యెచ్చట నా స్త్రీలుసంతోషించుచునుందురో యచ్చట ధనాదిసమృద్ధిగలిగయుండును॥ ౫౭॥

మూ॥ జామయోయానిగేహాని శపంత్యప్రతిపూజితాః। తానికృ
త్యాహతానీవ వినశ్యంతిసమంతతః॥ ౫౮॥

భగినీదుహితృస్నుషాదులగు స్త్రీలు పూజితలు గాక యేకులములను శపింతురో యాకులములాభిచారికోత్పన్నశక్తిచే నెట్లు నాశమునొందునట్లునశించి యాకులములు చెడిపోవును॥ ౫౮॥

మూ॥ తస్మాదేతాస్సదాపూజ్యా భూషణాచ్ఛాదనాశనైః। భూ
తికామైర్నరైర్నిత్యం సత్కారేషూత్సవేషుచ॥ ౫౯॥

అదిగావున నీభగినీప్రభృతులగు స్త్రీలైశ్వర్యకాములగు నరులచే బంధుగుల

యందును వివాహాద్యుత్సవములయందును వస్త్రాలంకారభోజనాదులచే సత్కరింపదగినవారు॥ ౫౯॥

మూ॥ సంతుష్టో భార్యయా భర్తా భర్త్రాభార్యాతథైవచ।
యస్మిన్నేవ కులే నిత్యం కల్యాణం తత్రవై ధ్రువం॥ ౬౦॥

ఏకులమందు రూపశీలాదిసంపన్నయగు భార్యచే భర్తయును స్త్ర్యంతరాపేక్షలేక ప్రేమించుభర్తచే భార్యయును సంతుష్టులగుచుందురో యాకులమున గా పుత్రపౌత్రాది సంతతితోనిత్యమగు కల్యాణము నొందియొప్పును॥ ౬౦॥

మూ॥ యదివాస్త్రీనరోచేత పుమాంసం నప్రమోదయేత్ । అ
ప్రమోదాత్పునః పుంసః ప్రజనం నప్రవర్తతే॥ ౬౧॥

ఇకకూడదీప్త్యర్థకమురుచి॥ వస్త్రాభరణాదికముచేస్త్రీశోభగలదిగాకుండిన తన భర్తను సంతోషింప జేయనేలేదు సంతుష్టుడుగాని భర్తచే గర్భధారణము గానేరదు॥ ౬౧॥

మూ॥ స్త్రియాంతు రోచమానాయాం సర్వం తద్రోచతేకులం।
తస్యాం త్వరోచమానాయాం సర్వమేవనరోచతే॥ ౬౨॥

స్త్రీమండనాదికముచే ప్రకాశించుచున్న భర్తృప్రీతిచేసన్యపురుషేచ్ఛబుట్టకుండుట నాకులమంతయుం ప్రకాశించును స్త్రీప్రకాశించకుండిన భర్తృప్రీతిలేకుండునందువలన నరాంతరేచ్ఛబుట్టినందువలన నాకులమంతయు మలినమగును॥ ౬౨॥

మూ॥ కువివాహైః క్రియాలోపై ర్వేదానధ్యయనేనచ । కులాం
న్యకులతాంయాంతి బ్రాహ్మణాతిక్రమేణచ॥ ౬౩॥

యథావర్ణముగ నిషిద్ధములగు నాసురాదివివాహములచేతనున్ను జాతకర్మాదిక్రియాలోపములచేతనున్ను వేదముజదవకపోవడముచేతనున్ను బ్రాహ్మణపూజాభావముచేతనున్ను కులములపకర్షనుబొందును॥ ౬౩॥

మూ॥ శిల్పేనవ్యవహారేణ శూద్రాపత్యైశ్చ కేవలైః।గోభిరశ్వైశ్చయానైశ్చ కృష్యారాజోపసేవయా॥ ౬౪॥

కలాభ్యాసముగు చిత్రకర్మాదిశిల్పముచేతనున్ను ధనార్జనోపాయ వ్యవహారము చేతనున్ను కేవల శూద్రసంతానముచేతనున్ను గోవులను గుఱ్ఱములనుకొని యమ్ముడముచేతనున్ను కృషిచేతనున్ను రాజసేవచేతనున్ను కులములు శీఘ్రముగనశించును॥ ౬౪॥

మూ॥ అయాజ్య యాజనైశ్చైవ నాస్తిక్యేనచ కర్మణాం। కులా
న్యాశువినశ్యంతి యాని హీనాని మంత్రతః॥ ౬౫॥

వ్రాత్యాదులకు యజ్ఞాదికర్మములు చేయించడనుచేతనున్ను శాస్త్రీయములగు కర్మములకు ఫలములేదనేది నాస్తిక్యము దీనిచేతనున్ను యేకులములు వేదాధ్యయనము లేకనున్నవో యందుచేతను నట్టికులములు శీఘ్రముగనశించును॥ ౬౫॥

మూ॥ మంత్రతస్తుసమృద్ధాని కులాన్యల్పధనాన్యపి। కులసంఖ్యాం
చగచ్ఛంతి కర్షంతిచ మహద్యశః॥ ౬౬॥

వివాహప్రకరణమందు కువివాహనిందా ప్రసంగముచే క్రియాలోపాదులు నిందించబడె నానిందచే నవిచేయకూడదని నిషేధమందు తాత్పర్యమట్టి కులనిందాప్రసంగముచే నిప్పుడు కులోత్కర్షము నుపన్యసించుచున్నాడు. విచారించగాధనముచే కులము వన్నెకెక్కునని యుండెనైనను స్వల్పధనముగలవైనను వేదపఠనతదర్థజ్ఞాన విహితానుష్ఠాన ప్రసక్తములగు కులములు సత్కులగణనమందు గణ్యములగును గొప్పఖ్యాతితోగూడ గలవగును॥ ౬౬॥

మూ॥ వైవాహికేగ్నౌ కుర్వీత గృహ్యంకర్మ యథావిధి। పంచ
యజ్ఞ విధానంచ పక్తించాన్వాహికీం గృహీ॥ ౬౭॥

వివాహప్రకరణముచే నిప్పుడు వివాహాగ్నియందు జేయదగిన పంచయజ్ఞములను జెప్పుచున్నాడు. వివాహకాలమందు సంపాదితమగు నగ్నియందు గృహ్యములగు సాయంప్రాతర్హోమము నష్టకాదికమును పంచయజ్ఞాంతర్గత వైశ్వదేవప్రముఖకర్మకలాపమునున్ను ప్రతిదినకర్తవ్య పాకాదికమునున్ను గృహస్థుడు చేయవలయును॥ ౬౭॥

మూ॥ పంచసూనా గృహస్థస్య చుల్లీపేషణ్యుపస్కరః। ఖండనీ

చోదకుంభశ్చ బధ్యతేయాస్తువాహయన్॥ ౬౮॥

సూనాశబ్దమునకు వధస్థానమర్థము అట్టివేగావున నీమైదున్ను సూనాఖ్యను బొందెను పొయ్యియున్ను సన్నికల్లుపొత్రము చీపురు మొదలగు గృహోపస్కరణము లు రోలున్ను రోకలియున్ను నీళ్ళబిందెయున్ను నీమైదింటినిన్ని తత్తత్కార్యములందు వినియోగించుచున్న గృహస్థుడు పాపముచే బద్ధుడగును॥ ౬౮॥

మూ॥ తాసాంక్రమేణ సర్వాసాం నిష్కృత్యర్థం మహర్షిభిః।
పంచక్లృప్తామహాయజ్ఞాః ప్రత్యహం గృహమేధినాం॥౬౯॥

ఆచుల్ల్యాదిస్థానములకు నిష్కృతికొరకనగా వాటివలనబుట్టిన పాపనాశనము కొరకు క్రమముగా గృహస్థులకు పంచమహాయజ్ఞములను బ్రత్యహమునుం జేయద గనవిగాను మన్వాదులు నిర్ణయించిరి. ఇట్లగుటచే నిష్కృత్యర్థమనిచెప్పటవలన పంచసూనములకు పాపహేతుత్వమున్ను॥ శ్లో॥ "సూనాదోషైర్నలిప్యతే" యని చెప్పగలదగుటవలన పంచమహాయజ్ఞములకు పాపనాశకత్వమున్ను దోచుచున్నది-ప్రతిదినమందును పాపక్షయము గావలసినదేగావున సంధ్యావందనమువలె నీయజ్ఞములు నిత్యములగుటకు విరోధమేమియు లేదు॥ ౬౯॥

మూ॥ అధ్యాపనం బ్రహ్మయజ్ఞః పితృయజ్ఞస్తుతర్పణం। హోమో దైవో బలిర్భౌతో నృయజ్ఞోఽతిథిపూజనం॥ ౭౦॥

అధ్యాపనమనగా నధ్యయనము బ్రహ్మయజ్ఞము-జలాదికముచే దర్పణము పితృయజ్ఞము-హోమము దేవయజ్ఞము-బలి భూతయజ్ఞ-మతిథిపూజ మనుష్యయజ్ఞము- వీటికి మహచ్ఛబ్ద యజ్ఞశబ్దములు స్తుత్యర్థమై గౌణములు॥ ౭౦॥

మూ॥ పంచైతాన్యోమహాయజ్ఞాన్నహాపయతిశక్తితః। సగృహే పివసన్నిత్యం సూనాదోషైర్నలిప్యతే॥ ౭౧॥

పంచమహాయజ్ఞములను శక్త్యనుసారముగా ననుటచే ననుకల్పముగానైన ని వి జేయదగనవనుట వీటిని విడువక నెవడు జేయుచుండునో యతండు గృహమందుండినను సూనాదోషములను బొందడు॥ ౭౧॥

మూ॥ దేవతాతిథిభృత్యానాం పితౄణామాత్మనశ్చయః। నని

ర్వ౯తి పంచానా ముచ్ఛ్వస న్నసజీవతి॥ ౭౨॥

దేవతలకు భూతములకున్ను నతిథులకున్ను భృత్యులనగా దనచే బోషింపదగిన వృద్ధమాతృపితృత్రాదులు వీరికిన్ని పితృదేవతలకు నాత్మనః యనగా సర్వతఏవాత్మా నం గోపాయేత యను శ్రుతివలన తనరక్షణ మావశ్యకము గావున నీజెప్పబడిన వారందరికి నన్నమునిడనివాడు శ్వాసలిచ్చుచున్నప్పటికిని బ్రతికియున్నవాడు గాడని యందచే వీటికి నవశ్యకర్తవ్యత్వము బొందించబడుచున్నది॥ ౭౨॥

మూ॥ అహుతంచహుతంచైవ తథాప్రహుతమేవచ। బ్రాహ్మ్యం
హుతంప్రాశితంచ పంచయజ్ఞాన్ ప్రచక్షతే॥ ... ౭౩॥

పంచమహాయజ్ఞములకు నితరమునులచే జేయబడ్డిన సంజ్ఞాంతరముల నహుతాదులను జెప్పెను॥ ౭౩॥

మూ॥ జపోఽహుతో హుతో హోమః ప్రహుతో భౌతికో బలిః।
బ్రాహ్మ్యం హుతం ద్విజాగ్ర్యార్చా ప్రాశితం పితృత
ర్పణం॥ ౭౪॥

అహుతమనగా బ్రహ్మయజ్ఞరూపమగు జపము హుతమనగా దేవయజ్ఞరూపమగు హోమము ప్రహుతమనగా భూతబలి బ్రాహ్మ్యహుతమనగా బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులపూజ ప్రాశితమనగా పితృయజ్ఞాఖ్యమగు నిత్యశ్రాద్ధము॥ ౭౪॥

మూ॥ స్వాధ్యాయేనిత్యయుక్తస్స్యాద్దైవేచైవేహకర్మణి। దై
వేకర్మణియుక్తోహి బిభర్తీదంచరాచరం॥ ౭౫॥

దారిద్ర్యముచే నతిథిభోజనాదికమందు శక్తుడు గాకుండినచో బ్రహ్మయజ్ఞమందును హోమమందునున్ను నిత్యయుక్తుడు గావలయును. హోమమును స్తుతించుచున్నాడు ఎవ్వడు దైవకర్మమందు నిరతుడగు నతండు చరాచరయుక్తమగు ప్రపంచమును బోషించుచున్నాడు॥ ౭౫॥

మూ॥ అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే। ఆదిత్యా
జ్జాయతేవృష్టి ర్వృష్టే రన్నం తతః ప్రజాః॥ ౭౬॥

యజమానునిచే నగ్నియందు వేల్చబడిన యాహుతిరసాహరణకారిగా నాది

త్యాసె బొందునయ్యాహుతిరసమాదిత్యుని వలన వృష్టిరూపమగును వృష్టివలన న
న్నముత్పన్న మగుచున్నది తదుపభోగముచే బ్రజలు పుట్టుచున్నారు॥ ౭౬॥

మూ॥ యథావాయుంసమాశ్రిత్య వర్తంతేసర్వజంతవః। తథా
గృహస్థమాశ్రిత్య వర్తంతెసర్వఆశ్రమాః॥ ౭౭॥

ఏరీతిని బ్రాణాఖ్యవాయువు నాశ్రయించి ప్రాణులు జీవించుచున్నారో య
ట్లు గృహస్థునాశ్రయించి యితరాశ్రమనుల వారందరును జీవించుచున్నారు॥౭౭॥

మూ॥ యస్మాత్త్రయోప్యాశ్రమిణో జ్ఞానేనాన్నేనచాన్వహం।
గృహస్థేనైవధార్యంతే తస్మాజ్జ్యేష్ఠాశ్రమోగృహీ॥ ౭౮॥

ఏకారణమున గృహస్థవ్యతిరిక్తాశ్రమములవారు ముగ్గురున్ను వేదార్థవ్యా
ఖ్యానాన్నదానములచే బ్రతిదినమును గృహస్థునిచేతనే ధరింపఁబడుచున్నారో ఆ
కారణమువలన గృహస్థుడు జ్యేష్ఠాశ్రముడు జ్యేష్ఠమగునాశ్రమముగలవాడు॥౭౮॥

మూ॥ ససంధార్యఃప్రయత్నేన స్వర్గమక్షయమిచ్ఛతా। సుఖం
చేహేచ్ఛతానిత్యం యోఽధార్యోదుర్బలేంద్రియైః॥ ౭౯॥

అది గావున నాగృహస్థాశ్రమము అక్షయమనగా చిరకాలముండునట్టి స్వ
ర్గసుఖమును నీలోకమందగు స్త్రీసంభోగ భోజనాదిసౌఖ్యమునున్ను గోరునతని
చే బ్రయత్నమున లెస్సగననుష్ఠానముచే నవలంబించదగును దుర్బలులచే నింద్రి
యపాటవము లేనివారిచే నిదిసంధార్యముగాదు॥ ౭౯॥

మూ॥ ఋషయఃపితరోదేవా భూతాన్యతిథయస్తథా। ఆశాస
తేకుటుంబిభ్య స్తేభ్యఃకార్యంవిజానతా॥ ౮౦॥

ఋషులును పితరులును దేవతలును భూతములు నతిథులును గృహస్థుల వలన
నుపకారమును గోరుదురు గావున దెలిసిన గృహస్థుడు వారికుపచరించ వల
యును॥ ౮౦॥

మూ॥ స్వాధ్యాయేనార్చయేతర్షీన్ హోమైర్దేవాన్యథావిధి।
పితౄన్ శ్రాద్ధైశ్చ నౄనన్నై ర్భూతానిబలికర్మణా॥౮౧

అర్చన లనేకప్రకారములు గావున ఋషిదేవ పితృమనుష్యభూతములను క్రమముగా విధ్యుక్త స్వాధ్యాయ హోమశ్రాద్ధాన్న బలిహరణములచే నర్చింపవలయును॥ ౮౧॥

మూ॥ కుర్యాదహరహశ్శ్రాద్ధ మన్నాద్యేనోదకేనవా । పయో మూలఫలై ర్వాపి పితృభ్యః ప్రీతిమావహన్॥ ౮౨॥

అందు పితృయజ్ఞమును జెప్పుచున్నాడు అన్నాదులచేత ననగా తిలవ్రీహియవాదులచేత నైనను జలముచేనైనను పాలచేనైనను కందమూలఫలాదులచే నైనను పితృప్రీతికరముగ బ్రతిదినమును శ్రాద్ధమును జేయవలయును॥ ౮౨॥

మూ॥ ఏకమప్యాశయేద్విప్రం పిత్రర్థే పాంచయజ్ఞికే । నచైవా త్రాశయేత్కించి ద్వైశ్వదేవంప్రతిద్విజం॥ ౮౩॥

పంచయజ్ఞాంతర్గతకిత పితృప్రయోజనమం దొకనినైన నపిశబ్దముచే సంభవమందు బహుమందినైన బ్రాహ్మణభోజనమును జేయించవలయు వైశ్వదేవార్థమయి బ్రాహ్మణభోజన మక్కరలేదు॥ ౮౩॥

మూ॥ వైశ్వదేవస్యసిద్ధస్య గృహ్యేగ్నౌవిధిపూర్వకం । అభ్యః కుర్యాద్దేవతాభ్యో బ్రాహ్మణోహోమమన్వహం॥ ౮౪॥

సకలదేవతల కొరకు నయ్యేదిగావున వైశ్వదేవమనిరి దానికి ఆవసథ్యాగ్నియందుసిద్ధమగు నన్నముచే నీచెప్పబోయెడి దేవతలకందరికిని స్వగృహ్యోక్తప్రకారముగ హోమము బ్రాహ్మణుడు నిత్యమును జేయవలయును బ్రాహ్మణశబ్దముచే ద్విజులకని ప్రకరణము వలన జెప్పవలయును॥ ౮౪॥

మూ॥ అగ్నేస్సోమస్యచైవాదౌ తయోశ్చైవసమస్తయోః । విశ్వేభ్యశ్చైవదేవేభ్యో ధన్వంతరయఏవచ॥ ౮౫॥

హోమమన స్వాహాకారముచే నిచ్చుట కాత్యాయనస్మృతిచే ముందుగ నగ్నయేస్వాహా సోమాయస్వాహా॥౨॥అగ్నీషోమాభ్యాంస్వాహా॥ ౩ ॥ విశ్వేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా॥౪॥ ధన్వంతరయేస్వాహా॥ ౫॥

మూ॥ కుహ్వైచైవానుమత్యైచ ప్రజాపతయ ఏవచ । సహ

ద్యావా పృథివ్యోశ్చ తథాస్విష్టకృతే తతః॥ ౮౬॥

కుహ్వైస్వాహా॥౬॥ అనుమత్యైస్వాహా॥౭॥ ప్రజాపతయేస్వాహా॥ ౮ ॥ద్యావాపృథివీభ్యాంస్వాహా॥౯॥ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా॥ ౧౦ ॥ అని యీపదియాహుతులను వేల్చవలెను - యీశ్లోకమందు "స్విష్టకృతేయని॥" మాత్రమేయున్నప్పటికిని శ్రుత్యంతరమందగ్నివిశేషణముతో "స్విష్టకృద్ధోమయోగ॥" మని చెప్పుటచేనిట్లువ్రాయబడెనని కుల్లూకభట్టు॥ ౮౬॥

మూ॥ ఏవం సమ్యగ్ఘవిర్హుత్వా సర్వదిక్షు ప్రదక్షిణం। ఇంద్రాంతకాప్పతీందుభ్యః సానుగేభ్యో బలింహరేత్॥ ౮౭॥

ఈప్రకారముగ లెస్సగాననగా ననన్యచిత్తుడై దేవతాధ్యానపరుడై హవిస్సును హోమముచేసి ప్రదక్షిణముగా నాలుగుదిక్కులయందు పూర్వదిక్కునందునింద్రాయనమః ఇంద్రపురుషేభ్యోనమః యనిన్ని దక్షిణదిశను యమాయనమః యమపురుషేభ్యోనమః యనియు పశ్చిమమందు వరుణాయనమః వరుణపురుషేభ్యోనమఃయనియు నుదీచినిసోమాయనమః సోమపురుషేభ్యోనమః యనుచు బలులనుంచవలెను - శ్లోకమందైతే "నింద్రాంతకాప్పతీందుభ్యః॥" యని చెప్పుటవలన నాశబ్దములచేతనే హోమముకావలెనుగానిబహ్వృచగృహ్యపాఠములో యమాయ యమపురుషేభ్యో వరుణాయ వరుణపురుషేభ్య స్సోమాయ సోమపురుషేభ్య ఇతి ప్రతిదిశమనియుండుటవలన నట్లువ్రాయడమయినది యని కుల్లూకభట్టు॥ ౮౭॥

మూ॥ మరుద్భ్య ఇతి తుద్వారి క్షిపేదప్స్వద్భ్య ఇత్యపి। వనస్పతిభ్య ఇత్యేవం ముసలోలూఖలే హరేత్॥ ౮౮॥

మరుద్భ్యోనమః యని ద్వారమందున్ను అద్భ్యః యని జలమందున్ను వనస్పతిభ్యః యని రోలు రోకలి వీటిలో నొకదానియందున్ను బలిహరణము జేయవలెను॥ ౮౮

మూ॥ ఉచ్ఛీర్షకే శ్రియైకుర్యా ద్భద్రకాళ్యైచ పాదతః। బ్రహ్మవాస్తోష్పతిభ్యాంతు వాస్తుమధ్యే బలింహరేత్॥ ౮౯॥

వాస్తుపురుషుని శిరఃప్రదేశమందు నీశాన్యదిక్కున శ్రియైనమః యనిన్ని వాస్తుపు

రుషునిపాదదేశమందు నైరృతిదిక్కునందు భద్రకాళ్యై నమః యనియును వాస్తు
మధ్యమందు "బ్రహ్మవాస్తోష్పతిభ్యాం" మని యిద్దరుదేవతలకుకలిపి యొకచో బలి
ద్యావా పృథివీభ్యాం మనుదానికీవలెను యిట్లు బలులుంచవలయును॥ ౮౯ ॥

మూ॥ విశ్వేభ్యశ్చైవ దేవేభ్యో బలిమాకాశ ఉత్క్షిపేత్ । దివా
చరేభ్యో భూతేభ్యో నక్తంచారిభ్య ఏవచ॥ ౯౦॥

"విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః" యని గృహాకాశమందు నొకచోబలి మీదికి చిమ్మవల
యును "దివాచరేభ్యో భూతేభ్యః॥"యని రాత్రిన్ని బలినుంచవలయును బహ్వృ
చగృహ్యదర్శనమువలన నీవ్యవస్థ॥ ౯౦॥

మూ॥ పృష్ఠవాస్తుని కుర్వీత బలింసర్వాత్మ భూతయే । పితృభ్యో
బలిశేషంతు సర్వందక్షిణతో హరేత్॥ ౯౧॥

పృష్ఠవాస్తుయందనగ గృహముమీదనునైన గృహము భూమియందైనను సర్వా
త్మభూతయేనమః" యని యీబలి నివ్వవలయును రక్తబలిదానావశిష్టమగు నం
తయన్నమును దక్షిణదిక్కునందు దక్షిణాభిముఖుడై ప్రాచీనావీతి యగుచు స్వ
ధాపితృభ్యః॥" యనిబలినుంచవలయును॥ సూ॥ "ప్రాచీనావీతీ శేషం దక్షిణాభి
ముఖో నినయేదని బహ్వృచగృహ్య వచనమువలన॥ ౯౧॥

మూ॥ శునాంచ పతితానాంచ శ్వపచాం పాపరోగిణాం । వా
యసానాం క్రిమీణాంచ శనకైర్నిర్వపేద్భువి॥ ౯౨॥

మిగిలినయన్నమును శ్వపతితశ్వపచ పాపరోగవాయస క్రిమ్యాదులకు భూ
మియందు మెల్లగా భూమియొక్క ధూళియన్నమునంటకున్నట్లుమందముగా నుం
చవలయును॥ ౯౨॥

మూ॥ ఏవం యస్సర్వ భూతాని బ్రాహ్మణోనిత్యమర్చతి । సగ
చ్ఛతి పరంస్థానం తేజోమూర్తిః పథర్జునా॥ ౯౩॥

ఈప్రకారముగ నేబ్రాహ్మణుడు సర్వభూతముల నన్నదానాదికములచే ని
త్యమును పూజించునతండు బ్రహ్మాత్మకమగు పరమస్థానమును తేజస్స్వరూపుడై య

వక్రమగు నచిరాదిమార్గముచే బొందును పరబ్రహ్మమందు గలయునని తాత్పర్యము - జ్ఞానకర్మములచే మోక్షప్రాప్తియగుననుటవలన॥ ౯౩॥

మూ॥ కృత్వైతద్బలికర్మైవ మతిథింపూర్వమాశయేత్। భిక్షాంచ భిక్షవే దద్యా ద్విధివ ద్బ్రహ్మచారిణే॥ ౯౪॥

పైని చెప్పబడిన ప్రకారముగను బలికర్మమునుజేసిగృహమందు భుజించు వారికంటే ముందుగా నతిథిని భుజింపజేయవలయును సన్యాసికిని బ్రహ్మచారికిని విధ్యుక్తముగ భిక్ష నొసగవలయును విధివదనగా "స్వస్తివాచ్య భిక్షాదాన మప్పూర్వమితి" యను గౌతమాద్యుక్తవిధిచేసివలయునని "గ్రాసమాత్రాభవేద్భిక్షా"యను శాతాతపవచనము వలన నొకకబళప్రమాణమగు నన్నమును గలిగియుండిన నధికముగను నొసగవచ్చును॥ ౯౪॥

మూ॥ యత్పుణ్యఫలమాప్నోతి గాందత్వా విధివద్గురోః। తత్పుణ్యఫలమాప్నోతి భిక్షాందత్వాద్విజోగృహీ॥ ౯౫॥

రజతఖురస్వర్ణశృంగాది విధానముతో గురునకు గోవునిచ్చి యెట్టిపుణ్య ఫలమునొందునో భిక్షనొసగి గృహస్థుడగు ద్విజుండట్టి పుణ్యఫలమునొందును॥ ౯౫॥

మూ॥ భిక్షామప్యుద పాత్రంవా సత్కృత్య విధిపూర్వకం। వేదతత్వార్థవిదుషే బ్రాహ్మణాయోప పాదయేత్॥ ౯౬॥

అన్నము సమృద్ధిగలేనియెడల గ్రాసప్రమాణభిక్షనైన వ్యంజనాది యుక్తముగ వేదతత్వార్థవేత్తయగు బ్రాహ్మణునకు విధ్యుక్తముగ నొసగవలయును. జలపూర్ణపాత్రమునైన పుష్పాదులచేనర్చించి యొసగవలయు॥ ౯౬॥

మూ॥ నశ్యంతి హవ్యకవ్యాని నరాణామవిజానతాం। భస్మీభూతేషు విప్రేషు మోహాద్దత్తాని దాతృభిః॥ ౯౭॥

పాత్రమును తెలియలేకుండుటవలన దేవపిత్రుద్దేశముచే వేదాధ్యయనతదర్థజ్ఞానానుష్ఠాన తేజశ్శూన్యులగుటవలన భస్మరూపులగు నపాత్రజనులకు దాతలచే నివ్వబడిన యన్నాదికములు నిష్ఫలములగుచున్నవి॥ ౯౭॥

మూ॥ విద్యాతపస్సమృద్ధేషు హుతంవిప్రముఖాగ్నిషు। నిస్తారయ
తిదుర్గాచ్చ మహతశ్చైవ కిల్బిషాత్॥ ౯౮॥

విద్యాతపస్తేజస్సంపన్నులగు విప్రులముఖాగ్నియందు హవ్యకవ్యాదిదానము
హుతమగునది యనగా యోగ్యులగు బ్రాహ్మణులకు పెట్టిన హవ్యకవ్యాదిక
మీలోకమందు వ్యాధిశత్రురాజపీడాది భయములవలననున్న పెద్దపాపములఫలము
గ నరకమువల్లనున్ను రక్షించుచున్నది॥ ౯౮॥

మూ॥ సంప్రాప్తాయ త్వతిథయే ప్రదద్యాదాసనోదకే। అ
న్నంచైవ యథాశక్తి సత్కృత్యవిధిపూర్వకం॥ ౯౯॥

తనయింటికివచ్చిన యతిథికి ఆసనపాద్యాదులొసంగి యథాసంభవముగ వ్యం
జనాది సత్కృతమగు నన్నమును వక్ష్యమాణవిధిపూర్వకముగ నొసగవలయును॥

మూ॥ శిలానప్యుంఛతో నిత్యం పంచాగ్నీనపి జుహ్వతః। సర్వం సు
కృతమాదత్తే బ్రాహ్మణోఽనర్చితో వసన్॥ ౧౦౦॥

చేను కోసుకొనిపోయిన పిమ్మట నాభూమియందు గింజలుగాని వెన్నులుగాని యేరు
కొనుట శిలోంఛవృత్తి యావృత్తి సంకోచమును జేసినను పంచాగ్నులనగా "గా
ర్హపత్య-ఆహవనీయ-దక్షిణాగ్ని-ఆవసథ్య-సభ్య" యనియునున్న పంచాగ్ను
లవలనను మొదటివి మూడున్ను శ్రౌతాగ్నులు ఆవసథ్యమనగా స్మార్తాగ్ని స
భ్యమనగా శీతనివారణార్థమై సంపాదితమగు నగ్ని యీరెండుయింట యుండునవి
హోమముజేయునతని పుణ్యమును సర్వము నర్చితుడుగు నతిథి నివసించుచు పో
గొట్టుకొనిపోవును. దీనిచే నతిథిని పూజించకుండుట నింద్యమని తోచుచున్నది॥ ౧౦౦॥

మూ॥ తృణానిభూమిరుదకం వాక్చతుర్థీచ సూనృతా। ఏతాన్య
పిసతాంగేహే నోచ్ఛిద్యంతే కదాచన॥ ౧౦౧॥

అన్నముపెట్టుట కుపయోగముతేనప్పుడు పరుండుటకు గడ్డి విశ్రమించుటకు స్థ
లము పాదప్రక్షాళనాద్యర్థము నుదకము సత్యమగు ప్రియవచనము నివి సజ్జనులయిం
డ్లయందతిథిసత్కారార్థమై యెప్పుడున్ను లేకుండవనగా తృణాదికముచేనై
న నతిథులసత్కరించుచుండిరి॥ ౧౦౧॥

మూ॥ ఏకరాత్రంతు నివసన్నతిథి బ్రాహ్మణః స్మృతః। అనిత్యం
హి స్థితోయస్మా త్తస్మాదతిథి రుచ్యతే॥ ౧౦౨॥

అప్రసిద్ధముగానియతిథిలక్షణమును జెప్పుచున్నాడు॥ ఒకరాత్రిమాత్రము పరగృహమందుండుచున్న బ్రాహ్మణుడతిథి యనబడు ననిత్యముగనుండుటవలన రెండవ తిథిలేనివాడు గావున నతిథియనబడుచున్నాడు॥ ౧౦౨॥

మూ॥ నైకగ్రామీణ మతిథిం విప్రం సాంగతికం తథా। ఉపస్థితం
గృహేవిద్యా ద్భార్యాయత్రాగ్నయోపివా॥ ౧౦౩॥

ఏకగ్రామనివాసినిన్ని లోకమందు విచిత్రములగు కథలు పరిహాసములు మొదలగునవి చెప్పుచు సంగతిచే ప్రత్యర్థియగు నతనినిన్ని భార్యతోగూడ నగ్నిహోత్రములుండి గృహమందు వైశ్వదేవకాలమునకు వచ్చినప్పటికిన్ని యట్టి విప్రునతిథినిగా దెలియదగదు ఈచెప్పుటచే భార్యదగ్గిర లేక నగ్నిహోత్రములులేని పరదేశవాసియగు వానికి నతిథిత్వములేదని బోధితమాయెను॥ ౧౦౩॥

మూ॥ ఉపాసతే యే గృహస్థాః పరపాకమబుద్ధయః। తేనతే ప్రే
త్య పశుతాం వ్రజంత్యన్నాది దాయినాం॥ ౧౦౪॥

ఆతిథ్యమందగు లోభముచే యేగృహస్థులు గ్రామాంతరములకు బోవుచున్నైన పరపాకరతులై దోషబుద్ధిలేనివారై పరాన్నమును భక్షింతురో వారుజన్మాంతరమందా యన్నాదికమునొసగువారికి పశువులై పుట్టుదురుగావున పరాన్నము గూడదని యతిథిప్రకరణముచే నిషేధము కల్పించబడెను॥ ౧౦౪॥

మూ॥ అప్రణోద్యోతిథిస్సాయం సూర్యోఢో గృహమేధినా। కా
లేప్రాప్త స్త్వకాలేవా నాస్యానశ్నన్ గృహేవసేత్॥

సూర్యుడస్తమించినవెనుక వచ్చిన యతిథిని బొమ్మనగూడదు సాయంవైశ్వదేవకాలమందుగాని భోజనకాల మతిక్రమించినవిమ్మటగాని వచ్చిన సూర్యోఢుడనగా సూర్యునిచే పంపించబడినవాడని యట్టియతిథి భుజించకుండ గృహస్థునింటనుండగూడదు రాత్రివచ్చిన యతిథికవశ్యమన్నమిడవలెనని యర్థము రాత్రిరన్నమిడకున్న ప్రాయశ్చిత్త గౌరవమని దీనియాశంభమదిగావున నే॥

శ్లో॥ దివాతిథౌ త్వనుపముఖే గతేయత్పాతకంస్యుహ। తత్తేవాష్టగుణం ప్రోక్తం సూర్యోఢేవిముఖే గతే॥ టీ॥ పగలు వచ్చిన యతిథి విముఖుడైపోతే నేపాపమో రాత్రి యతిథి విముఖుడైన నెనిమిది రెట్లధికమైన పాపము గలుగునని యర్థము గోవిందరాజైతె ప్రతిషిద్ధాతిథిని షేధార్థమన్నారు॥ ౧౦౫॥

మూ॥ నవై స్వయం తదశ్నీయా దతిథిం యన్నభోజయేత్। ధన్యం
యశస్య మాయుష్యం స్వర్గ్యంవా తిథిపూజనం॥ ౧౦౬॥

ఘృతదధ్యాదికమగు నుత్కృష్టద్రవ్యమేది యతిథికిబెట్టడో యది తానున్ను దిన గూడదు అతిథిపూజ ధనమును కీర్తిని యాయుర్వును స్వర్గమును జేయును॥ ఇది యతిథిపూజవలననగుఫలము॥ ౧౦౬॥

మూ॥ ఆసనావసథౌ శయ్యా మనువ్రజ్యా ముపాసనం। ఉత్త
మేషూత్తమం కుర్యాద్ధీనే హీనం సమేసమం॥ ౧౦౭॥

పీఠచర్మాద్యాసనము విశ్రమించుటకు స్థానము ఖట్వాదికము అంపకముబెట్టడము పూజ యీసర్వమున్ను బహుమంది అతిథులువచ్చినప్పుడు ఉత్తమమధ్యమాధములయందు తత్తదనుసారప్రకారముగా జేయవలయును నందరికి సమముగా జేయకూడదు॥ ౧౦౭॥

మూ॥ వైశ్వదేవేతు నిర్వృత్తే యద్యన్యోతిథిరావ్రజేత్। తస్యా
ప్యన్నం యథాశక్తి ప్రదద్యాన్న బలింహరేత్॥ ౧౦౮॥

అతిథిభోజనపర్యంతమగు వైశ్వదేవను జరిగినపిమ్మట మరియొక యతిథివచ్చినట్టైతే వానికి యథాశక్తిగా పునఃపాకముచేసి యన్నమును బెట్టవలయును బలిహరణము మరిజేయవలదు॥ ౧౦౮॥

మూ॥ నభోజనార్థం స్వేవిప్రః కులగోత్రే నివేదయేత్। భో
జనార్థంహి తేశంసన్ వాంతాశీత్యుచ్యతే బుధైః॥ ౧౦౯॥

భోజనలాభముకొరకు బ్రాహ్మణుడు తనకులగోత్రములను దెలియజేయ గూడదు అట్లు దెలియజేసినయెడల కక్కినకూడు దినినవాడని పండితులచే జెప్పబడుచున్నాడు॥ ౧౦౯॥

మూ॥ నబ్రాహ్మణస్య త్వతిథి గృహే రాజన్య ఉచ్యతే। వైశ్య
శూద్రౌ సఖాచైవ జ్ఞాతయో గురురేవచ॥ ౧౧౦॥

బ్రాహ్మణునిగృహమునకువచ్చిన క్షత్రియాదు లతిథులుగారు వారికంటె బ్రాహ్మణుడు తత్కృష్టుడౌటవలన ఆస్మసంబంధమువలన మిత్రులును జ్ఞాతులును ప్రభువౌటవలన గురువున్ను నతిథులుగారు యీన్యాయముచేతనే క్షత్రియునకు తత్కృష్టుడైన బ్రాహ్మణుడున్ను సజాతీయుడగు క్షత్రియుడున్ను నతిథులగుచున్నారు క్షత్రియునకు వైశ్యశూద్రు లతిథులుగారు ఇటులే వైశ్యునకు ద్విజులుముగ్గురునతిథులగుచున్నారు గాని శూద్రుడతిథిగాడని కుల్లూకభట్టు॥ ౧౧౦॥

మూ॥ యదిత్వతిథి ధర్మేణ క్షత్రియో గృహ మావ్రజేత్। భుక్త
వత్సుచ విప్రేషు కామం తమపి భోజయేత్॥ ౧౧౧॥

గ్రామాంతరమువలన నతిథికాలోపస్థితుడగు క్షత్రియు డతిథి ధర్మముచే విప్రగృహమునకువచ్చినట్లైతే నప్పటికి గృహమందున్న విప్రులందరును భుజించిన పిమ్మట నిచ్ఛవలన నాక్షత్రియునిన్ని భుజింపజేయవలయును॥ ౧౧౧॥

మూ॥ వైశ్యశూద్రావపి ప్రాప్తౌ కుటుంబేఽతిథి ధర్మిణౌ। భో
జయేత్సహభృత్యైస్తా వానృశంస్యం ప్రయోజయన్॥ ౧౧౨॥

బ్రాహ్మణగృహమునకు వైశ్యశూద్రులు గ్రామాంతరమువలననతిథిధర్మము గలవారైవచ్చినయెడల వారికిక్షత్రియునిభోజనమైనపిమ్మట గృహదంపతుల భోజనముగాక పూర్వము దాసాది భోజనకాలమందు కృపప్రయోజనముగా నావైశ్యశూద్రులకన్నముబెట్టవలయును॥ ౧౧౨॥

మూ॥ ఇతరానపి సఖ్యాదీన్ సంప్రీత్యా గృహమాగతాన్। స
త్కృత్యాన్నంయథాశక్తి భోజయేదవిచారయన్॥ ౧౧౩

ఉక్తభోజనకాలమందు క్షత్రియాది వ్యతిరిక్తులగు సఖిసహాధ్యాయ ప్రభృతు లతిథిభావముచేగాక ప్రీతిచే గృహమునకువచ్చిరేని యథాశక్తిగా ప్రకృష్టమగు నన్నమును భార్యాభోజనకాలమందు వారికిని బెట్టవలయును ॥ గృహస్థునకు నవి నాభోజనకాలము॥ "అవశిష్టంతుదంపతీ" యనిచెప్పగలదుగావునగురువులయొక్క-

భోజనకాలము చెప్పకపోవడము వారుప్రభువులుగనుక స్వాధీనకాలులని॥ ౧౧౩॥

మూ॥ సువాసినీః కుమారీశ్చ రోగిణో గర్భిణీస్త్రియః। అతిథిభ్యో
గ్ర ఏవై తాన్ భోజయే దవిచారయన్॥ ౧౧౪॥

నవోఢలగు సువాసినీలకున్ను చెల్లెళ్లు పుత్రికలు మొదలగు పిల్లలకును రోగులకును గర్భిణీస్త్రీలకన్ను నతిథులకు ముందుగ విచారము లేకుండ నన్నము పెట్టవలయును ఇచ్చట మేధాతిథి అతిథిభ్యోనుమేతియని పఠించి యతిథులతోగూడ పెట్టవలయుననివ్రాసి అగ్రఏవైతానని కొందరి పాఠమనివ్రాసెను॥ ౧౧౪॥

మూ॥ అదత్వాతు య ఏతేభ్యః పూర్వం భుంక్తేఽవిచక్షణః। సభుం
జానో నజానాతి శ్వగృధ్రైర్జగ్ధిమాత్మనః॥ ౧౧౫॥

ఈ చెప్పబడిన యతిథిమొదలుకొని భృత్యులపర్యంతమగు వారి కన్నమిడక దానివలననగు దోషమునెరుంగని వాడైయెవడు వారికంటెముందుగదినునో యతడుమరణానంతరమునగృధ్రకుక్కురాదులు తనమాంసమునుదినుననియెరుంగనివాడుఅతిథ్యాదివ్యతిక్రమఫలమిదియనివచనవైదగ్ధ్యముచేజెప్పబడెను॥ ౧౧౫॥

మూ॥ భుక్తవత్స్వథ విప్రేషు స్వేషుభృత్యేషు చైవహి। భుంజీ
యాతాం తతః పశ్చాదవశిష్టంతుదంపతీ॥ ౧౧౬॥

అతిథులగు విప్రులుజ్ఞాతులుదాసాదులు భుజించిన పిమ్మట శేషించిన యన్నము నాదంపతులుభుజించవలయు॥ ౧౧౬॥

మూ॥ దేవా నృషీ న్మనుష్యాం శ్చ పితౄన్ గృహ్యాశ్చదేవతాః। పూజ
యిత్వా తతః పశ్చాత్ గృహస్థ శ్శేషభు గ్భవేత్॥ ౧౧౭॥

దేవతలను ఋషులను మనుష్యులను పితరులను గృహ్యాననగా భూతములను లేదా దేవాననుట వలననే భూతములను జెప్పెడిచో గృహ్యాననుటచే గృహదేవతార్చన వాసుదేవాది పంచాయతనపూజనమిట్లు పంచయజ్ఞ గృహదేవతార్చనానంతరమందు గృహస్థుడా శేషము నారగించవలయును॥ ౧౧౭॥

మూ॥ అఘం స కేవలం భుంక్తే యః పచ త్యాత్మకారణాత్। యజ్ఞశి

ష్టాశనం హ్యేత త్సతా మన్నం విధీయతే॥ ౧౧౮॥

ఎవడు తన నిమిత్తమై వంటచేయించుకొని దేవాది నివేదన రహితముగ దిను నోయదిపాపహేతువుగాన కేవలపాపమునేతినెనదియన్నముగాదు॥ "శ్రు॥ కేవలాదీ" యని ఏది కారణమున పాకయజ్ఞావశిష్టమగు నన్నమును జేసిని దింటున్నాడో యదే సాధుల కన్నమని యుపదేశించ బడుచున్నది॥ ౧౧౮॥

మూ॥ రాజర్త్విక్స్నాతకగురూన్ ప్రియశ్వశురమాతులాన్ ।
అర్హయేన్మధుపర్కేణ పరిసంవత్సరాత్పునః॥ ౧౧౯॥

మూర్ధాభిషిక్తులను తనకు యజ్ఞముజేయించిన ఋత్విజుని విద్యావ్రతస్నాతకుని గురువును ప్రియుని మామగారిని మేనమామను వీరినేద్వురనున్ను గృహ్యోక్తమగు మధుపర్కముచే బూజించవలెను తిరిగి సంవత్సరమునకుపైనివచ్చిన మరల మధుపర్కముచే బూజించవలెను- ఇచ్చట పరిసంవత్సరాననిపఠించియతిక్రమించబడిన సంవత్సరముగల వారినని మేధాతిథివ్రాసెను యిదిన్ని సంవత్సరములోపలవచ్చిన వారికి మధుపర్కపూజను జెప్పలేదు॥ ౧౧౯॥

మూ॥ రాజాచశ్రోత్రియశ్చైవ యజ్ఞకర్మణ్యుపస్థితౌ । మధు
పర్కేణ సంపూజ్యౌ నత్వయజ్ఞ ఇతిస్థితిః॥ ౧౨౦॥

రాజుకున్ను స్నాతకునకున్ను పూజాసంకోచార్థమైచెప్పుచున్నాడు॥ రాజున్ను స్నాతకుడున్ను సంవత్సరమునకు పయినైనా యజ్ఞకర్మమందు వచ్చిరేని మధుపర్కముచే పూజకర్హులు యజ్ఞము వినామధుపర్కములేదు అల్లుడు మొదలగువారైతే యజ్ఞములేకున్నను సంవత్సరము పయినివచ్చిరేని మధుపర్కముచే పూజార్హులు సంవత్సరములోపున వచ్చిరేని యజ్ఞవివాహకర్మములందే యందరును మధుపర్కార్హులు॥ "సూ॥ ఋత్విగాచార్యశ్వశురపితృవ్యమాతులానాముపస్థానేమధుపర్కస్సంవత్సరేపునర్యజ్ఞ వివాహయోరర్వాక్ రాజ్ఞశ్శ్రోత్రియస్యచేతి" ఋత్విక్కులు ఆచార్యుడు మామగారు పితృవ్యుడు మేనమామ సంవత్సరమునకుపైనితిరిగివచ్చిరేనియు నీలోపున వివాహయజ్ఞములందును వెప్పుడువచ్చినను రాజుకు శ్రోత్రియునకునువివాహయజ్ఞములందుమాత్రమేమధుపర్కముచేబూ

జగావలయునని గౌతముడు॥ ౧౨౦॥

మూ॥ సాయంత్వన్నస్య సిద్ధస్య పత్న్యమంత్రం బలింహరేత్। వై
శ్వదేవంహినామైతత్ సాయంప్రాత ర్విధీయతే॥ ౧౨౧॥

రాత్రియన్నము సిద్ధముగాగానే పత్నియమంత్రకముగ ననగా "నిం౹ద్రాయన మః॥" యనిమనస్సులోనుద్దేశించి నోటనుచ్చరించక బలినొసగదగునుమానసికము నకు దోషములేదు॥ అన్నసాధ్యమగు వైశ్వదేవనామకమగు నీకర్మము గృహస్థు నకు సాయంప్రాతఃకాలములయందు హోమబలిదానాతిథి భోజనాత్మకమగు ని దియుపదేశించబడెను॥ ౧౨౧॥

మూ॥ పితృయజ్ఞంతు నిర్వర్త్య విప్ర శ్చంద్రక్షయే గ్నిమాన్।పిం
డాన్వాహార్యకం శ్రాద్ధం కుర్యా న్మాసానుమాసికం॥౧౨౨॥

అనుక్రమణికలో "శ్రాద్ధకల్పంచ శాశ్వత"మని ప్రతిజ్ఞాతమవ్వ గాననది యి ప్పుడు శ్రాద్ధకల్పము నుపక్రమించుచున్నాడు॥ అగ్నిమంతుడు ప్రతియమావాస్య యందును పిండపితృయజ్ఞ మొనర్చి శ్రాద్ధముజేయవలయు పితృయజ్ఞపిండములన నుసరించి యనవా వెనుక నుదాహరించబడునదిగాన పిండాన్వాహార్యకమనుశ్రాద్ధ ముప్రతిమాసమందును విప్రుడు సేయవలయుగాన నిది నిత్యము విప్రపదనుచేద్వి జులకు ముప్పురకును బ్రకరణముచే నీవిధియగుచున్నది॥ ౧౨౨॥

మూ॥ పితౄణాం మాసికంశ్రాద్ధ మన్వాహార్యం విదుర్బుధాః।
తచ్చామిషేణ కర్తవ్యం ప్రశస్తేన ప్రయత్నతః॥ ౧౨౩॥

ఇప్పుడు నామనిర్వచనముచే నుక్తమగు పితృయజ్ఞానంతర్యమగు దానినే దృఢ పరచుచున్నాడు॥ ప్రతిమాసమందును పితరులకు జేయదగిన యీశ్రాద్ధమునన్వా హార్యముగా బండితులు దెలియుచున్నారు. పితృయజ్ఞపిండముల ననుసరించి యన లజేయునది గాన నన్వాహార్యమది వక్ష్యమాణమగు బ్రశస్తమాంసముచే నది ప్ర యత్నముతో జేయవలయును పిండానాంమాసికంశ్రాద్ధ మనియును పాఠాంతర ము పిండములయొక్కయనగా పితృయజ్ఞపిండములయొక్కయని శేషమంతయు తు

ల్యమని కుల్లూకభట్టు॥ ౧౨౩॥

మూ॥ తత్రయేభోజనీయాస్స్యుర్యేచవర్జ్యా ద్విజోత్తమాః।యా
వన్తశ్చైవయైశ్చాన్నైస్తాన్ ప్రవక్ష్యామ్యశేషతః॥౧౨౪॥

ఆశ్రాద్ధమందు భోక్తలుయెందరో యెట్టివారరహులో యెవరరహులుగా
రో యేపదార్థములు దగునో యాసర్వమును జెప్పగలను॥ ౧౨౪

మూ॥ ద్వౌదైవే పితృకార్యే త్రీ నేకైక ముభయత్రవా।భోజయే
త్సుసమృద్ధోపి నప్రసజ్జేత విస్తరే॥ ౧౨౫॥

ముందుగ బ్రాహ్మణసంఖ్యను చెప్పుచున్నాడు దేవశ్రాద్ధమందిద్దరిని పితృపితామహ ప్రపితామహోద్దేశముగ ముగ్వురను లేక దేవోద్దేశముగ నొకరిని పిత్రాదిత్రయోద్దేశముగ నొకరినైన బ్రాహ్మణులను నియమించి భుజింపజేయవలయును ఎకువగాజేయుటకు సామర్థ్యముండిన నంతకంటే బ్రాహ్మణసంఖ్యయధికముగజేయ నాసక్తుడుగాగూడదు॥ఇచ్చట మేధాతిథి॥"పితృకార్యే త్రీ"ననుచో తండ్రికిముగ్వురను తాతకుగ్వురను నతనితండ్రికి ముగ్వురనులేక"ఏకైకముభయత్రవా" యనుచో దేవోద్దేశముగ నొకరిని పిత్రాదిత్రయమునకు ప్రత్యేక మొకనికొకని చొప్పున ముగ్వురనునైన బ్రాహ్మణులను భుజింపజేయవలెను గానిముగ్వురకునొకనే నియమించదగదు "సర్వేషాంపిండైర్వ్యాఖ్యాత"మనునాశ్వలాయనగృహ్యవిరోధమువలనఏలాగునైతే పిత్రాదిత్రయమునకొకపిండమునిరూపించబడలేదో యటులేముగ్వురకునొకబ్రాహ్మణుడనదగదనివ్రాసెను-ఇది మంచిదికాదనికుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥"సూ॥ నత్వేవైకంసర్వేషాం పిండైర్వ్యాఖ్యాత" మనిపఠించికామమనాద్యే"యనిగృహ్యసూత్రకారునిచేతనే పలుకబడెను దీనియర్థము పిత్రాదులకు జేసెడి యనేకశ్రాద్ధములలో నాద్యమన సపిండీకరణ మదితప్ప యథాకామముగా పిత్రాదిత్రయమున కొకొక బ్రాహ్మణుడే యని యర్థము నిదిగాక "ననాద్యేయనదనీ"యమగుద్రవ్యము లేనప్పుడు నొకరినైనబ్రాహ్మణునిభుజింపజేయవలయునుభయవ్యాఖ్యానముల యందును పిత్రాదిత్రయమున కొనరినినేపార్వణాదిశ్రాద్ధములందు భుజింపజేయవలెనని గృహ్యకారునిచేతనే చెప్పబడెను॥

శ్లో॥ యద్యేకంభోజయేచ్ఛ్రాద్ధేదైవం తత్రకథంభవేత్ । అన్నంపాత్రే సముద్ధృత్య సర్వస్యప్రకృతస్యచ। దేవతాయతనేకృత్వా యథావిధిప్రవర్తయేత్॥

ప్రాశ్యేదన్నంతదగ్నౌవా దద్యాద్వాబ్రహ్మచారిణఇతి॥" శ్రాద్ధమందొక విప్రుని భుజింపజేయ దగునంటే నైవమెల్లగుననిన పాత్రమందన్నమును సవ్యంజనముగను నిడి దేవతాగృహసన్నిధినుంచి యథావిధిగా శ్రాద్ధము బ్రవర్తింపజేయవలయును పిమ్మట నాయన్నమును దానైన దినవచ్చు నగ్నియందైన నుంచవచ్చును బ్రహ్మచారికైన నిడవచ్చు నని వసిష్ఠుడందరి పెద్దలకు నొక్కటె బ్రాహ్మణునిచే తెల్పెను॥ ౧౨౫॥

మూ॥ సత్క్రియాం దేశకాలౌచ శౌచం బ్రాహ్మణసంపదః । పం
చైతాన్విస్తరోహంతి తస్మాన్నేహేత విస్తరమ్॥ ౧౨౬॥

బ్రాహ్మణపూజయును దక్షిణాప్రవణాది దేశమును నపరాహ్ణకాలమును కర్తభోక్తలుపవంటజేయువారును పిరయొక్క శుచిత్వమును గుణవంతులగు బ్రాహ్మణులు దొరకడమును ఈయైదింటినిన్ని బ్రాహ్మణవిస్తారము నశింపజేయును. గాన బ్రాహ్మణవిస్తారము జేయదగదు- సత్క్రియాదివిరోధము వలన నగు బ్రాహ్మణ విస్తారనిషేధముచే సత్క్రియాదిలోపము లేకున్నచో పితాదిత్రయమున కొక్కొక్కనికి మువ్వురేసి బ్రాహ్మణులనైనను యభ్యనుజ్ఞ యొసగె నది గావున నేగౌతముడు "నవావరాన్భోజయేదయుజోవా యథోత్సాహమితి" గుణహీనులను యుక్తసంఖ్యగల వారినిన్ని యథోత్సాహముగాను బ్రాహ్మణులను భుజింపజేయగూడదని మరిన్ని బహ్వృచగృహ్యకారుడు॥ "సూ॥ అథాతః పార్వణశ్రాద్ధ [illegible] వ్యేఅన్యస్యనయుక్తపరోక్షిష్టే ఇత్యుపక్రమ్య [illegible] కస్య [illegible] వృద్ధౌఫలభూయస్త్వమిత్యాహ" ఇందులో ద్విద్వ్యాద్యనుకల్పమున్నదియు శ్రాద్ధవిషయమును స్మృత్యంతరమందున్ను విధియుండుటవలన నిచ్చటనున్ను [illegible] యని యుపక్రమించుట వలననున్ను [illegible]॥ ౧౨౬॥

మూ॥ ప్రథితాప్రేతకృత్యైషా పిత్ర్యంనామవిధుక్షయే । తస్మిం
న్యుక్తస్యైతినిత్యం ప్రేతకృత్యైవలౌకికీ॥ ౧౨౭॥

"ప్రకర్షేణఇతఃప్రేతః" యనువ్యుత్పత్తిచే పితృలోకమును బొందినవారియొక్క కృత్యయనగా పిత్రుపకారార్థమగు క్రియయని ప్రసిద్ధమగునట్టి శ్రాద్ధమను నామమునందు పితృకర్మయందాసక్తుడగు వానికి స్మృత్యుక్తమగు నైహికము గుణవంతులగు పుత్రులను పౌత్రులను ధనమును నొసంగునట్టిది బ్రాప్తమగుచుండా

నిర్వర్త్యము జేయఁదలఁచును ఇచ్చట గోవిందరాజు "పిత్ర్యమే" యని పాఠమువ్రా సి వివరించనగా శ్రాద్ధకర్మణవని తమైయునగా నమావాస్యయందు లేవాగ్రహణ మందని వ్యాఖ్యానముజేసెను గాని యిట్లనిఁ పై ప్రాచీనులగు మేధాతిథి మొద లగువారు వ్రాయలేదు గావున సాంప్రదాయికమని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౧౨౭॥

మూ॥ శ్రోత్రియాయైవ దేయాని హవ్యకవ్యాని దాతృభిః । అర్హ
త్తమాయ విప్రాయ తస్మై దత్తం మహాఫలమ్॥ ౧౨౮॥

ఛందస్సును మాత్రమధ్యయనముఁ జేసిన వతఁడు శ్రోత్రియుఁడతనికి హవ్యకవ్యము లొసంగవలయు శ్రుతాచారాభిజనాదులచే పూజ్యతముఁడగునట్టి విప్రునకు నొ సంగిన మహాఫలమగును॥ ౧౨౮॥

మూ॥ ఏకైకమపి విద్వాంసం దైవే పిత్ర్యే చ భోజయేత్। పుష్కలం
ఫలమాప్నోతి నామంత్రజ్ఞాన్ బహూనపి॥ ౧౨౯॥

దేవపితృకర్మములందు వేదతత్త్వార్థవేత్తలగు బ్రాహ్మణుల నొక్కొకనినైన భుజింపఁజేయవలయును- అటులయిన పుష్కలమగు మహాఫలమును బొందును ఆ విద్వాంసులను బహుమంది నైనియు భుజింపజేయఁదగదు- ఇట్లుండఁగా ఫలశ్రవణము వలన బ్రాహ్మణభోజనమే ప్రధానము పిండదానాదికమంగమని గోవిందరాజువ్రా సెను అట్లైన కుల్లూకభట్టు పితరులనుద్దేశించిన ద్రవ్యత్యాగము బ్రాహ్మణులు స్వీ కరించే పర్యంతమును శ్రాద్ధశబ్దమున కర్థమిది ప్రధానమని పలుకుచున్నారు అదే మ నువు పిండాన్వాహార్యకమను శ్రాద్ధము జేయవలయునని యాపస్తంబులున్ను వన్య ర్థమునే వ్యాఖ్యానము జేసిరి॥ "సూ॥ తత్రైతన్మనుశ్శ్రాద్ధశబ్దం కర్మప్రోవాచ ప్ర జానిశ్శ్రేయసార్థం తత్ర పితరో దేవతా బ్రాహ్మణస్త్వాహవనీయార్థే మాసి మాసి కార్యం అపరపక్షస్యాపరాహ్ణశ్శ్రేయానితి॥" శ్రాద్ధమనే శబ్దము దేనికి వాచకమో యది శ్రాద్ధము త్యాగకర్త యైన ద్రవ్యమును దెలిసికొనుటకు స్థానమగుటవలన నాహవనీయ మువంటి వాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నియతముగ పితరులు దేవత శ్రాద్ధాదికమందు శ్రాద్ధశబ్దము శ్రాద్ధశబ్దార్థప్రాప్తియర్థము గాగలది గారణము పుష్కలమగుఫ లమును బొందుచున్నాఁగనునదియైనే పుష్టతరఫలార్థకగుణఫలవిధి యని భోజనము న కంగమగుచున్నప్పటికిని తదాశ్రయమును విరుద్ధముగాదని కుల్లూకభట్టు॥ ౧౨౯॥

మూ॥ దూరాదేవ పరీక్షేత బ్రాహ్మణం వేదపారగమ్। తీర్థం తద్ధ

వ్యకవ్యానాం ప్రధానే సో౽తిథిస్మృతః॥ ౧౩౦॥

కృత్స్న శాఖాధ్యయనముగల బ్రాహ్మణుని తాతతండ్రుల వద్దినుంచిన్ని కులము యొక్క మంచితనము పరీక్షించవలెను యేమనంటే అతడు హవ్యకవ్యము లిచ్చుటకు పాత్రముగనూ మహాఫలమును గూర్చెడి యతిథి యతఁడేయని చెప్పబడెను॥ ౧౩౦॥

మూ॥ సహస్రంహి సహస్రాణా మనృచాంయత్ర భుంజతే। ఏక
స్తాన్మంత్రవిత్ప్రీత స్సర్వానర్హతి ధర్మతః॥ ౧౩౧॥

శ్రాద్ధమందు పదిలక్షలమంది వేదరహితులగు బ్రాహ్మణులు భుజించినను వేదవేత్తయగు నొక బ్రాహ్మణుడు భోజనముచే తృప్తుడయ్యేనని వారందరు భుజించిన ఫలము నిచ్చుట కర్హుడగుచున్నాడు॥ ౧౩౧॥

మూ॥ జ్ఞానోత్కృష్టాయ దేయాని కవ్యానిచ హవీంషిచ। నహి
హస్తావసృగ్దిగ్ధౌ రుధిరేణైవ శుధ్యతః॥ ౧౩౨॥

జ్ఞానముచే నుత్కృష్టుడగు విద్వాంసునకు హవ్యకవ్యముల నొసంగందగుగాని మూర్ఖునకు నీయరాదు రక్తసిక్తములగు కరములు రక్తముచే కడిగి నేసియు శుద్ధములు గావు గదాయని యర్థాంతరన్యాసాలంకారము మూర్ఖతచే పాత్రము రుగక మూర్ఖులకన్న మిక్కిన నామూర్ఖులతెనిదోషమును బోగొట్టలేరు మరేమంటే విద్వాంసుడందు కర్హుడు॥ ౧౩౨॥

మూ॥ యావతోగ్రసతేగ్రాసా& హవ్యకవ్యేష్వమంత్రవిత్। తావ
తోగ్రసతే ప్రేత్య దీప్తశూలర్ష్ట్యయోగుడా&॥ ౧౩౩॥

హవ్యకవ్యముల యందెన్ని కబళముల నవేదవేత్త భక్షించునో దాత పరలోకమందన్ని మండుచున్న లోహశూలయష్టి పిండముల గ్రసించును॥ "శ్లో॥ గ్రసతేయావతః పిండా& యస్యశ్రైవహపిషోనృపః। గ్రసతెతావతశ్శూలాన్ దత్త్వాదైవస్వోతథాయు" మనివ్యాసులు గావున నపాత్ర దానముచే నాశ్చర్యఫలమూదాతకేయగునని యపాత్రదాననింద రూపముగ పాత్ర దానస్తుతియగుచున్నది॥ ౧౩౩॥

మూ॥ జ్ఞాననిష్ఠాద్విజాఃకేచి త్తపోనిష్ఠా స్తథాపరే । తపస్స్వా
ధ్యాయనిష్ఠాశ్చ కర్మనిష్ఠా స్తథాపరే॥ ౧౩౪॥

బ్రాహ్మణులు కొందరు బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠులు కొందరు ప్రాజాపత్యాదితపోనిష్ఠు
లు కొందరుస్వాధ్యాయ తపోనిష్ఠులు కొందరు యాగాది కర్మనిష్ఠులు॥ ౧౩౪॥

మూ॥ జ్ఞాననిష్ఠేషుకవ్యాని ప్రతిష్ఠాప్యానియత్నతః । హవ్యానిచ
యథాన్యాయం సర్వేష్వేవచతుర్ష్వపి॥ ౧౩౫॥

పితృకర్మములయందు జ్ఞాననిష్ఠులకే ప్రయత్నముచే బెట్టవలయును దేవోద్దేశ
ము చశాస్త్రోక్తన్యాయప్రకారము పైనిచెప్పిన నలుగురికి బెట్టవచ్చును॥ ౧౩౫॥

మూ॥ అశ్రోత్రియఃపితాయస్య పుత్రస్స్యాద్వేదపారగః । అశ్రో
త్రియోవాపుత్రస్స్యా త్పితా స్యా ద్వేదపారగః॥ ౧౩౬॥

ఏబ్రాహ్మణుడు శ్రోత్రియుడు గాని తండ్రిగలవాడై తాను వేదవేత్తయగు చున్నా
డో ఎవడుశ్రోత్రియపితృకుడై తానుశ్రోత్రియుడు గాకపోవుచున్నాడో వాని విష
యమై చెప్పెను॥ ౧౩౬॥

మూ॥ జ్యాయాంసమనయోర్విద్యా ద్యస్యస్యాచ్ఛ్రోత్రియఃపితా ।
మంత్రసంపూజనార్థంతు సత్కారమితరోర్హతి॥౧౩౬॥

పూర్వశ్లోకోక్తులగు నిద్దరిలోనున్న తానుశ్రోత్రియుడైనను శ్రోత్రియపుత్రుడు
జ్యేష్ఠుడు తాను వేదవేత్తయైనను శ్రోత్రియపుత్రుడైతే చదివిన వేదమునకు గా పూ
జార్హుడగు చున్నాడు "శ్రోత్రియాన్నైవ దేయాని" యని యుండుట వలననున్ను
మూరాదేవపరీక్షేతయని పిత్రాదుల యోగ్యతను దెలియవలెనన్ని యుండుట వ
లననున్ను శ్రోత్రియపుత్రుడైనను దాను శ్రోత్రియుడు గావలెనని తాత్పర్యము॥

మూ॥ న శ్రాద్ధే భోజయేన్మిత్రం ధనైః కార్యోస్య సంగ్రహః। నా
రింనమిత్రం యంవిద్యా త్తంశ్రాద్ధేభోజయేద్ద్విజం॥౧౩౮

శ్రాద్ధమందు భుజింపజేయరాదు ధనముచే నతనిసంగ్రహించవలెను ఏ

బ్రాహ్మణుడు శత్రుత్వమిత్రత్వములుతనతోలేనివాడో వానిని నిమంత్రణము జేయ వలయును॥ ౧౩౮॥

మూ॥ యస్యమిత్ర ప్రధానాని శ్రాద్ధానిచ హవీంషిచ । తస్యప్రేత్యఫ
లంనాస్తి శ్రాద్ధేషుచ హవిష్షుచ॥ ౧౩౯॥

ఎవడుచేసెడి శ్రాద్ధములున్ను దేవకర్మములును మైత్రిప్రధానముగాగలవియ గుచున్నవో యంటే మిత్రులనే భోక్తలగా జేయునో వానికి పరలోకమందు నా రెంటియందును గఫలముపయోగించదు॥ ౧౩౯॥

మూ॥ యస్సంగతాని కురుతే మోహాచ్ఛ్రాద్ధేన మానవః। సస్వర్గా
చ్చ్యవతేలోకా చ్ఛ్రాద్ధమిత్రో ద్విజాధమః। ౧౪౦॥

తాను శ్రాద్ధభోజనమునకు బిలిచియందువలన నాప్తులనుగా జేసుకొనదలం చియాటుంచేసినవాడు శ్రాద్ధమిత్రుడనబడు నాద్విజాధముడు స్వర్గలోకమునుం చి భ్రష్టుడగుననగా వానికి స్వర్గప్రాప్తియే లేదు శ్రాద్ధముస్వర్గ ఫలకమనియా జ్ఞవల్క్యుడజెప్పెను. "శ్లో॥ ఆయుః ప్రజాంధనంవిద్యాం స్వర్గంమోక్షం సుఖానిచ। ప్రయచ్ఛంతి తథారాజ్యం ప్రీతాన్నౄణాం పితామహాః॥" యని దీర్ఘాయుష్య ము మొదలగునవి ప్రీతులగు పితరులిత్తురని॥ ౧౪౦॥

మూ॥ సంభోజనీసాభిహితా పైశాచీదక్షిణాద్విజైః । ఇహైవాస్తేతు
సాలోకే గౌరంధేవైకవేశ్మని॥ ౧౪౧॥

అందరునొకమారే భుజించునది సంభోజనీ యనుపించుకొనును భోజనగోష్ఠి యేకో ఆ దానక్రియసుపైశాచియని పిశాచములన్నియుంగలసి తినినట్లుగానని మన్వా దులుజెప్పిరి అది కేవలప్రయోజనముగాగలది గావున బరలోకమందు ఫలమునిచ్చేది కాదు కన్నులేనిగోవు మరియొకచోటికి వెళ్లక నొకయింట్లో యున్నట్లు గా నిహలోకమందే యుండును॥ ౧౪౧॥

మూ॥ యథేరిణే బీజముప్త్వా నవప్తా లభతేఫలం। తథాన్నచేహవిదర్

త్వా నదాతాలభతే ఫలం॥ ౧౪౨॥

ఊషరక్షేత్రమందు బీజముంచి కర్షకుఁడాఫలము నొందనట్లు వేదము చదవని వానిని పిత్రృకర్మయందు భుజింపజేసినదాత తత్ఫలమునొందఁడు॥ ౧౪౨॥

మూ॥ దాతౄన్ ప్రతిగృహీతౄంశ్చ కురుతే ఫలభాగినః। విదుషే దక్షిణాందత్వా విధివత్ప్రేత్యచేహచ॥ ౧౪౩॥

వేదవేత్తయగువానికి నిచ్చినది దాతనైహికాముష్మికఫలభాగులనుగా జేయును ప్రతిగ్రహించినవానికిని ప్రతిగృహీతమగు ధనముచే జేసినయాగాదికమువలనపరలోకసుఖమగు నన్యాయార్జితధనముచే జేసిన యాగాదికము పరలోకసుఖమునీజాలదు ఇహమందును న్యాయాగతధనముచే జేసిన కృషిఫలించును మేధాతిథిగోవిందరాజులు యథాశాస్త్రముగ పిత్రృకర్మమును జేసిన నిహమందు నానుషంగికముగఖ్యాతికలుగు ననిరి॥ అదికాదని ఆయుః ప్రజ్ఞామనుయాజ్ఞవల్క్య వచనోక్తమగు నాయుష్యాదికమిహఫలమని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౧౪౩॥

మూ॥ కామంశ్రాద్ధేర్చయేన్మిత్రం నాభిరూపమపిత్వరిమ్। ద్విషతాహి హవిర్భుక్తం భవతి ప్రేత్యనిష్ఫలం॥ ౧౪౪॥

యథోక్త విద్వద్బ్రాహ్మణాభావమందు మిక్కిలిగుణవంతుఁడగు మిత్రునిశ్రాద్ధమందు భుజింపజేయవలయును విద్వాంసుఁడైనను శత్రునికిఁబెట్టగూడదు ఏహేతువుచే శత్రుభుక్తమగు శ్రాద్ధముపరలోకమందు నిష్ఫలమగునో చెప్పబడ్డ పాత్రము దొరకనియపుడు మిత్రనిషేధనిషేధార్థమిది॥ ౧౪౪॥

మూ॥ యత్నేన భోజయేచ్ఛ్రాద్ధే బహ్వృచం వేదపారగం। శాఖాంతగమథాధ్వర్యుం ఛందోగంతు సమాప్తికం॥ ౧౪౫॥

ఈ సరికి శ్రోత్రియునకు శ్రాద్ధమందివ్వని చెప్పబడుటవలనఛందోమాత్రాధ్యయనవంతునకావశ్యకమనియుండగా నిప్పుడు ఫలాధిక్యమునకై మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకకృత్స్నశాఖాధ్యయనవంతుఁడగు శ్రోత్రియునకు దానముత్తమమని చెప్పుచున్నాఁడు॥ కృత్స్నశాఖాధ్యాయియగు ఋగ్వేదిని ప్రయత్నముచే భుజింపజేయవలయును శాఖాంతగుఁడగు యజుర్వేదినిన్ని మంత్రబ్రాహ్మణయుక్తముగ సమాప్తి

దసామశౌనుజదివినవానినిన్ని భుజింప జేయవలయును॥ ౧౪౩॥

మూ॥ ఏషామన్యతమో యస్య భుంజీత శ్రాద్ధమర్చితః। పితౄణాం
తస్య తృప్తిస్స్యా చ్ఛాశ్వతీ స్సాప్తపౌరుషీ॥ ౧౪౬॥

వారిభోజనమందధికఫలమును జెప్పుచున్నాడు ॥ ఈఋగ్యజుస్సామకృత్స్నశా
ఖాధ్యాయులలో నెవడైన నెవ్వరిచే శ్రాద్ధమందర్చితుడై భుజించు నాశ్రాద్ధదాత
యొక్క పితరుల కేడుతరములవారికి శాశ్వతమగు తృప్తికలుగును॥ ౧౪౬॥

మూ॥ ఏష వై ప్రథమః కల్పః ప్రదానే హవ్యకవ్యయోః।అను కల్ప
స్త్వ యం జ్ఞేయ స్సదాసద్భి రనుష్ఠితః॥ ౧౪౭॥

హవ్యకవ్యములయందు సంబంధులుగాని వేదవేత్తలకుబెట్టుమనుట యేదో య
ది ముఖ్యకల్పము చెప్పబడియె నటుసంభవించనిచో నింక ననుకల్పమిది చెప్పబడునే
ది పెద్దలచే ననుష్ఠించబడెనది తెలియందగును॥ ౧౪౭॥

మూ॥ మాతా మహం మాతులంచ స్వస్రీయం శ్వశురం గురుం।
దౌహిత్రం విట్పతిం బంధు మృత్విగ్యాజ్యౌచ భోజయేత్॥

మాతామహుడు మేనమామ మేనల్లుడు మామగారు ఆచార్యాదులు దౌహి
త్రుడు అల్లుడు పినతల్లికుమాళ్లు మొదలగు బంధువులు ఋత్విక్ శ్రోత్రియాభావమం
దు వీరిపదుగురిలో నన్యతములను శ్రాద్ధమందుభుజింపజేయవలయును॥

మూ॥ న బ్రాహ్మణంపరీక్షేత దైవేకర్మణి ధర్మవిత్।పిత్ర్యేకర్మణి
చ ప్రాప్తేపరీక్షేత ప్రయత్నతః॥ ౧౪౯॥

దేవకర్మమందు ధర్మవేత్తయగు వాడు బ్రాహ్మణుని మిక్కిలి పరీక్షించవలదు
బ్రసిద్ధివలన సాధుత్వమునెరిగి భుజింపజేయవచ్చును పితృకర్మమునందు బ్రయత్న
ముచే ననగాపితృపితామహాద్యభిజనసంపత్తిని బరీక్షసేయందగు॥ ౧౪౯॥

మూ॥ యేస్తేన పతిత క్లీబా యేచనాస్తికవృత్తయః। తాన్ హ
వ్యకవ్యయోర్విప్రా ననర్హాన్ మనురబ్రవీత్॥ ౧౫౦॥

సువర్ణవ్యతిరిక్తవస్తుచోరుడు సువర్ణచోరుడైతె పతితుడనుటచే చెప్పబడె

ను గావున మహాపాతకి నపుంసకుడు పరలోకము లేదని ప్రవర్తించువాడు వీరుహ వ్యకవ్యములందనర్హులని మనువు సెప్పెను సకలధర్మములున్ను మనువు చెప్పినవి కా గానిచ్చట మనువు చెప్పెననుట దోషాధిక్యజ్ఞాపకార్థము॥ ౧౫౦॥

మూ॥ జటిలంచా నధీయానం దుర్బలం కితవం తథా। యాజయంతి చయేపూగాం స్తాంశ్చ శ్రాద్ధే న భోజయేత్॥ ౧౫౧॥

జటలను ధరించినవాడనగా బ్రహ్మచారి ముండోవా జటిలోవాస్యా దనుటవల్ల న నుపలక్షణముచే ముండుడున్ను వేదాధ్యయనము లేనివాడున్ను ఉపనయన మా త్రమయి వేదమును చదవని బ్రహ్మచారిననుటచే వేదమును జదువుచిన్న బ్రహ్మచా ర్యభ్యనుజ్ఞానార్థమీనిషేధము పైనిశ్రోత్రియాయైవ దేయానియనుట బ్రహ్మచారీత రవిషయము దుర్బలుడనగా దుశ్చర్మరోగము గలవాడు మేధాతిథిమర్బలుడనగా యెర్రని కేశములుగలవాడైనా బట్టతలవాడైనా దుశ్చర్మరోగగ్రస్తుడైనా యనియూషర్థ ములువ్రాసెను జూదమాడువాడును అనేకమందికి యాజకుడైనవాడును॥ "శ్లో॥ య శ్చాపిబహుయాజ్యస్స్యాద్యశ్చోపనయతె బహూన సివసిష్ఠవచనము వారిని శ్రాద్ధమం దు భుజింపజేయదగదు॥ ౧౫౧॥

మూ॥ చికిత్సకాన్ దేవలకాన్ మాంస విక్రయిణ స్తథా। విపణే నచజీవంతో వర్జ్యాస్స్యుర్హవ్యకవ్యయోః॥ ౧౫౨॥

వైద్యముచే జీవించువారికి జీతముగాని ప్రతిమారాధనము జేయువారికి ధర్మా ర్థమై దేవపూజ నిషిద్ధముగాదు॥ "శ్లో॥ దేవకోశోప భోజీస్యా న్నామ్నాదేవల కోభవేత్॥". దేవద్రవ్యముచే బ్రతికేవాడు దేవలుడని దేవలవచనము మాంసను వాకటమారైన నమ్ముకొనెడువాడును వీరిని భుజింపజేయరాదని పూర్వాన్వయ ము "సద్యఃపతతిమాంసేన॥" మాంసమునమ్ముటచేనప్పుడే పతితుడగుననుు వచన మువలన వాణిజ్యముచే జీవించువారు హవ్యకవ్యములయందు వర్జింపదగుదురు॥

మూ॥ ప్రేష్యోగ్రామస్య రాజ్ఞశ్చ కునఖీశ్యావతదంతకః। ప్రతిరో ద్ధాగురోశ్చైవ త్యక్తాగ్నిర్వాధుషి స్తథా॥ ౧౫౩॥

జీతమును పుచ్చుకొని గ్రామములకుగాని రాజుకుగాని యాజ్ఞాకారియు పుచ్చి గోళ్లుగలవాడు నల్లని దంతములు గలవాడు గురువునకు ప్రతికూలాచరణముగలవా

ము శ్రౌతస్మార్తాగ్నులను విడచినవాడు వృద్ధిచే జీవించువాడు వీరు హవ్యకవ్యముల యందు వర్జింపదగుదురని పూర్వముతోగానియు త్తరముతోగాని సంబంధము॥ ౧౫౩॥

మూ॥ యక్ష్మీచ పశుపాలశ్చ పరివేత్తా నిరాకృతిః । బ్రహ్మద్వి
ట్పరివిత్తిశ్చ గణాభ్యంతర ఏవచ॥ ౧౫౪॥

క్షయరోగి జీవనార్థమై గొఱ్ఱెలమేకలను పెంచువాడు అన్నకు పెళ్లికాకుండ పెళ్లిజేసికొనినవాడు పరివేత్తయూ పెళ్లిగాని యన్న పరివిత్తి వీరాదుపురుషున్ను నిరాకృతియనగా పంచయజ్ఞరహితుడు॥ "శ్లో॥ నిరాకర్తామరాదీనాం స విజ్ఞేయో నిరాకృతిః।" దేవాదియజ్ఞములను నిరాకరించినవాడు నిరాకృతియనబడునని ఛందోగపరిశిష్టము- బ్రాహ్మణద్వేషి పది మందికై చేర్చిన దాని వలన జీవించువాడు॥ ౧౫౪॥

మూ॥ కుశీలవోవకీర్ణీచ వృషలీ పతిరేవచ । పౌనర్భవశ్చకాణ
శ్చ యస్యచోప పతి గృహే॥ ౧౫౫॥

గాయకనర్తకులు స్త్రీసంబంధముచే చెడిన బ్రహ్మచారి సవర్ణావివాహము లేకనే శూద్రస్త్రీని వివాహమైనవాడు రెండవపెండ్లిగల స్త్రీకి బుట్టినవాడు ఒకకంటిగుడ్డివాడు తనభార్యకు జారుడుండుటను ఓర్చువాడు॥ ౧౫౫॥

మూ॥ భృతకాధ్యాపకోయశ్చ భృతకాధ్యాపిత స్తథా । శూద్రశి
ష్యోగురుశ్చైవ వాగ్దుష్టః కుండగోళకౌ॥ ౧౫౬॥

సొమ్మిచ్చి చదివిన వాడును పుచ్చుకొని చెప్పిన వాడును శూద్రునకు శిష్యుడగు వానికి గురువున్ను పరుషభాషియు [illegible] కుండుడు గోళకుడును వక్ష్యమాణులు॥ ౧౫౬॥

మూ॥ అకారణ పరిత్యక్తా మాతాపిత్రోర్గురోస్తథా । బ్రా
హ్మైర్యౌనైశ్చ సంబంధైః సంయోగం పతితైర్గతః॥ ౧౫౭॥

కారణము లేకనే మాతాపితృగురుశుశ్రూష మానిన వాడున్ను వేదాధ్యయనకన్యాదానాది సంబంధములచే పతితులతోగూడ సంయోగముగల వాడున్ను వి

ఁ పతితుడుగాడాయంటే॥ “శ్లో॥ సంవత్సరేణపతతి” యని పతితసంయోగముసంవత్సరముండిన పతితుడని చెప్పగల వచనముచే పతితుడనరాదు గాన నిచ్చట చెప్పవలసెను॥ ౧౫౭॥

మూ॥ అగారదాహీగరదఃకుండాశీసోమవిక్రయీ । సముద్రయా
యీవందీచ తైలికఃకూటకారకః॥ ౧౫౮॥

ఇల్లు కాల్చినవాడు గరళము ననగా జంపెడు విషమును బెట్టినవాడు॥ “శ్లో॥ అమృతేజారజఃకుండః మృతేభర్తరిగోళకః । యస్తయోరన్నమశ్నాతి సకుండాశీతికథ్యతే॥” భర్తజీవించియుండగా జారుని వలన పుట్టినవాడు కుండుడు భర్తమృతుడైన పిదప జారజుడు గోళకుడు వీరియన్నమును దినినవాడు కుండాశియనబడునను దేవల వచనము వలన కుండగోళకుల యన్నము దినినవాడు సోమలతనమ్మినవాడు ఎవడు నౌకాదికముచే ద్వీపాంతరమునకు బోవునో యతడున్ను స్తుతిపాఠకుడు నువ్వులను గానుగ నాడినవాడు ననృతసాక్ష్యమును బలికినవాడు॥ ౧౫౮॥

మూ॥ పిత్రావివదమానశ్చ కితవోమద్యపస్తథా । పాపరోగ్యభి
శస్తశ్చ దాంభికోరసవిక్రయీ॥ ౧౫౯॥

శాస్త్రార్థమందును లౌకికమందును తండ్రితోవివాదపడెడువాడు జూదమొకనిచే నాడించినవాడు మున్ను స్వయముగా జూదమాడిన వాడని గాన పునరుక్తిలేదు కేకరఃయనిపాఠాంతరముచే నడ్డుగా జూచెడువాడు సురావ్యతిరిక్తమాదకద్రవ్యమును బానము జేయు నతడు కుష్ఠురోగి నిర్ణీతముగాని పాపముచే నిందితుడు కపటముచే ధర్మము జేయువాడు రసద్రవ్యముల నమ్మకొనినవాడు॥

మూ॥ ధనుశ్శరాణాంకర్తాచ యశ్చాగ్రేదిధిషూపతిః । మిత్రధ్రు
గ్ద్యూతవృత్తిశ్చ పుత్రాచార్యస్తథైవచ॥ ౧౬౦॥

ధనుస్సులను శరములను జేసెడువాడు “శ్లో॥ జ్యేష్ఠాయాంయద్యనూఢాయాం కన్యాయామూహ్యతేనుజా । సాచాగ్రేదిధిషూర్జ్ఞేయా పూర్వాతుదిధిషూస్స్మృతేతి॥” అక్కకువివాహము గాకుండ వివాహితురాలగునది యగ్రేదిధిషూయనన్ను ఆయక్క దిధిషూయనిన్ని చెప్పబడుదురని లౌకాక్షివచనము వలన ఏకోదరజ్యేష్ఠభగినికి వివాహముగాకున్నచో కనిష్ఠను వివాహమైనవాడు ఇచ్చట గోవిందరాజు॥

“శ్లో॥ భ్రాతుర్మృతస్య భార్యాయాం” అను దానిచే నగ్రేదిధిషూపతియే వృత్తనియమమున కొంచెపకరగు నగ్రేదిధిషు శబ్దము వినబడెనని చెప్పెను। మిత్రులకు ద్రోహము జేసినవాడు నక్షత్రములను చెప్పి ద్యూతవృత్తి గొనువాడు కొడుకునొద్ద చదివిన తండ్రియు॥ ౧౬౦॥

మూ॥ భ్రామరీగండమాలీచ శ్విత్ర్యథోపిశునస్తథా। ఉన్మత్తోంధ
శ్చవర్జ్యాస్స్యుర్వేదనిందక ఏవచ॥ ౧౬౧॥

అపస్మారము గండమాలరోగ శ్వేతముగల వాడు దుర్జనుడు వెర్రివాడు గ్రుడ్డివాడు వేదమును నిందించువాడు వీరు శ్రాద్ధభోజనమందు వర్జింప దగినవారు॥ ౧౬౧॥

మూ॥ హస్తిగోశ్వోష్ట్రదమకో నక్షత్రైర్యశ్చజీవతి। పక్షిణాం
పోషకోయశ్చ యుద్ధాచార్య స్తథైవచ॥ ౧౬౨॥

ఏనుగులను గోవులను గుర్రములను నుష్ట్రములను శిక్షించెడివాడు జ్యోతిశ్శాస్త్రముచే జీవించువాడు క్రీడార్థమై పక్షులను పంజరములందుంచి పోషించువాడు యుద్ధార్థమాయుధవిద్యనేర్పువాడు॥ ౧౬౨॥

మూ॥ స్రోతసాం భేదకో యశ్చ తేషాంచావరణే రతః। గృహ
సంవేశకోదూతో వృక్షారోపక ఏవచ॥ ౧౬౩॥

ప్రవహించుచున్న జలమునుగట్టి తెగగొట్టి స్థలాంతరమునకు బ్రవహింపజేసెడువాడు ప్రవాహగతిని ప్రతిబంధించేవాడు వాస్తుశాస్త్రముచే గృహనిర్మాణమొనర్చి బ్రతికెడువాడు రాజగ్రామప్రేష్యుడు గాగ దూతయగువాడు జీతముపుచ్చుకొని చెట్లుపాతెడు వాడు॥“శ్లో॥ పంచామ్రవాపీనరకంనయాతి” అయిదు మామిడి చెట్లు వేసెడువాడు నరకమునకు బోడనుటచే ధర్మార్థము చెట్లను వేయువాడు కాడు॥ ౧౬౩॥

మూ॥ శ్వక్రీడీ శ్యేనజీవీచ కన్యాదూషక ఏవచ। హింస్రో వృషలవృ
త్తిశ్చ గణానాంచైవ యాజకః॥ ౧౬౪॥

క్రీడకొరకు కుక్కలను పెంచెడువాడు డేగలనమ్ముకొని జీవించువాడు కన్యా

గామి హింసారతుడు శూద్రవ్యాపారముగల్గువాడు "వృషలపుత్రశ్చ" యనిపాఠాంతరము శూద్రాభార్యకు మాత్రమే పుట్టిన పుత్రులు గలవాడు వినాయకాదిగణయాగకర్త॥ ౧౬౪॥

మూ॥ ఆచారహీనః క్లీబశ్చ నిత్యం యాచనకస్తథా। కృషిజీవీ శ్లీ
పదీ చ సద్భిర్నిన్దిత ఏవ చ॥ ౧౬౫॥

గురువునకు నతిథికిని బ్రహ్మశ్రద్ధావాద్యాచారరహితుడు "క్లీబః" యనగా ధర్మకార్యములందాదరము నుత్సాహము లేనివాడు మున్న నపుంసకుడు చెప్పబడెను గాన నిత్యము యాచనచే పరులకు భయము పుట్టించువాడు స్వయంకృషిచే జీవించువాడు వృత్త్యంతరమున్నప్పుడన్యులచే జేయించే కృషిచే జీవించెడివాడు బూరకాలువాడు ఏనిమిత్తముచేతనైన సత్పురుషులచే నిందితుడు॥ ౧౬౫॥

మూ॥ ఔరభ్రికో మాహిషికః పరపూర్వాపతిస్తథా। ప్రేతని
ర్యాతకశ్చైవ వర్జనీయాః ప్రయత్నతః॥ ౧౬౬॥

గొర్రెలచేతను మహిషాదులచేతను జీవించువాడు మున్నొకనికి భార్యయైనదాని భర్త ధనముపుచ్చుకొని శవములను మోసెడివాడు- ధర్మార్థమైతే దోషములేదు "ఏతద్వై పరమంతపో యత్ప్రేతమరణ్యం హరంతి॥" ధర్మార్థముగా ప్రేతమునరణ్యమునకు పోయుటయేదో యది పరమతపస్సు॥ అని శ్రుతిచే నవశ్యముగ జేయవలసిన దౌటవలన వీరిని శ్రాద్ధమందు ప్రయత్నముచే వర్జించవలెను॥

మూ॥ ఏతాన్విగర్హితాచారానపాఙ్క్తేయాన్ద్విజాధమాన్।
ద్విజాతిప్రవరో విద్వానుభయత్ర వివర్జయేత్॥ ౧౬౭॥

ఈ చెప్పబడిన చోరులు మొదలగు నిందితాచారులనున్ను కాణుడు మొదలగు పూర్వజన్మకృతపాపశేషలబ్ధకాణాది భావముగలవారినిన్ని సాధుజనులతో సహపఙ్క్తిభోజనానర్హులవగు నధమబ్రాహ్మణులను శాస్త్రజ్ఞుడగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడు దైవకర్మమందున్ను పితృకర్మమందున్ను త్యజించవలెను॥ ౧౬౭॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్త్వనధీయానస్తృణాగ్నిరివ శామ్యతి। తస్మై హ
వ్యం న దాతవ్యం న హి భస్మని హూయతే॥ ౧౬౮॥

ఎట్లు తృణాగ్నియందు హవిస్సును హుతముగా జేసెడి శక్తిలేక హవిస్సుచే వారిపోవునో ఆహోమము నిష్ఫలమయినట్లు వేదమనేయగ్నిలేని బ్రాహ్మణుడు తృణాగ్ని వంటివాడు వానికి దేవోద్దేశముగ హవ్యమును బెట్టరాదు॥ భస్మమందు హోమము జేయరాదుగదా॥ శ్రోత్రియునకే యివ్వదగుననుటచే నధ్యయనము లేనివానికి నిషేధము సిద్ధమైనప్పటికిని మరల జెప్పుట స్తేనాదులనుంబోలె పఙ్క్తిదూషకులని జ్ఞాపకార్థము ఇక్కడ కొందరు కేవలకర్మమందధ్యయనము లేనివాడే వర్జనీయుడు శ్రోత్రియుడయితే కాణత్వాదిదోషయుక్తులైనన నర్హులనుటకు మరల జెప్పుటయనిరి॥ అది గావుననే వసిష్ఠుంతు॥ "శ్లో॥ అథచేన్మంత్రవిద్యుక్తశ్శారీరైః పఙ్క్తిదూషణైః। అదూష్యం తం యమః ప్రాహ పఙ్క్తిపావన ఏవ సః॥" వేదవేత్తకాణత్వాదిశారీరదోషయుక్తుడైనను పఙ్క్తిపావనుడే గావున దూష్యుడు గాడని యమస్మృతిలో జెప్పబడెననియె గాని స్వకృతచోరత్వాదిదోషదూషితుడు వర్జనీయుడేయని తాత్పర్యము॥ ౧౬౮॥

మూ॥ అపాఙ్క్త్యదానే యో దాతుర్భవత్యూర్ధ్వం ఫలోదయః। దైవే
హవిషి పిత్ర్యే వా తత్ప్రవక్ష్యామ్యశేషతః॥ ౧౬౯॥

దేవపితృకార్యములయందు పఙ్క్తిభోజనానర్హుడగు బ్రాహ్మణునకు హవిస్సునిడిన దాతకు నాపైన యేఫలోదయము నఖిలమును జెప్పుచున్నాను॥ ౧౬౯॥

మూ॥ అవ్రతైర్యద్ద్విజైర్భుక్తం పరివేత్రాదిభిస్తథా। అపాఙ్క్తేయై
ర్యదన్యైశ్చ తద్వై రక్షాంసి భుంజతే॥ ౧౭౦॥

వేదగ్రహణార్థవ్రతరహితులచేతను పరివేత్రాదులచేత నితరచోరాదులగున పాఙ్క్తేయులచే నేహవ్యము భుక్తమగునో దాని రాక్షసులు భుజింతురా శ్రాద్ధము నిష్ఫలమనియర్థము॥ ౧౭౦॥

మూ॥ దారాగ్నిహోత్రసంయోగం కురుతే యోఽగ్రజే స్థితే। పరివే
త్తా స విజ్ఞేయః పరివిత్తిస్తు పూర్వజః॥ ౧౭౧॥

ఇచ్చట యగ్నిహోత్రశబ్దమగ్నిహోత్రాద్యాధానపరము ఎవడు సోదరుడగు జ్యేష్ఠునకు వివాహాగ్నిపరిగ్రహములు గాకుండ దారాగ్నిసంగ్రహములను జేయునో వాడు పరివేత్త యాజ్యేష్ఠుడు పరివిత్తి యనబడుదురు॥ ౧౭౧॥

మూ॥ పరివిత్తిః పరీవేత్తా యయాచ పరివిద్యతే। సర్వే తేనరకం
యాంతి దాతృయాజక పంచమాః॥ ౧౭౨॥

ప్రసంగమువలన పరివేదనసంబంధముగలవారికి ననిష్టఫలమును జెప్పుచున్నా డు పైనిచెప్పిన పరివిత్తి పరివేత్త యేకన్యకచేనీపరివేదనముసేయబడెనో యకన్యకయు కన్యనిచ్చినవాడును వివాహహోమాదికము జేయించినవాడునీయయిదుగురును నరకమును బొందుదురు॥ ౧౭౨॥

మూ॥ భ్రాతుర్మృతస్య భార్యాయాం యోనురజ్యేత కామతః।
ధర్మేణాపి నియుక్తాయాం సజ్ఞేయో దిధిషూపతిః॥౧౭౩॥

ఎవడు చనిపోయినభ్రాతయొక్కభార్య వక్ష్యమాణనియోగధర్మముచే నియుక్తురాలయినప్పటికిని॥"శ్లో॥ సకృత్సకృదృతావృతౌ॥" ప్రతిఋతువునందు నొక్కొకమారనునదిమొదలగువిధిని విడచి దానియందు కామముచే నాలింగన చుంబనాదులనను రాగమును భావించెనేనియు మరలమరల బొందెనేనియు వాడు దిధిషూపతియని దెలియదగును గావున నితడును హవ్యకవ్యములకపాత్రమని కల్పించందగును॥ ౧౭౩॥

మూ॥ పరదారేషు జాయేతే ద్వౌసుతౌ కుండగోళకౌ। పత్యౌ
జీవతికుండస్స్యాత్ మృతేభర్తరి గోళకః॥ ౧౭౪॥

పరదారలందు కుండగోళకులను నిద్దరుపుత్రులగుచున్నారు దానిభర్త బ్రతికియుండగబుట్టినవాడుకుండుడు విధవయందుబుట్టినవాడు గోళకుడు॥ ౧౭౪॥

మూ॥ తౌతుజాతౌ పరక్షేత్రే ప్రాణినౌ ప్రేత్యచేహచ। దత్తాని
హవ్యకవ్యాని నాశయేతే ప్రదాయినాం॥ ౧౭౫॥

పరభార్యయందుబుట్టిన కుండాదులు దృష్టాద్యనుపయోగమువలన బ్రాహ్మణులని వ్యపదేశించబడిరి ఆప్రాణులు బ్రాహ్మణత్వమున్నప్పటికిని తత్కార్యము లేకపోవుటవలన ననగా పరమందుఫలములేదిహమందునైనానుషంగిక కీర్త్యాదులును లేనందున వారికిచ్చినహవ్యకవ్యములను దాతలకునిష్ఫలముగ జేయుచున్నారు॥

మూ॥ అపాఙ్త్యోయావతః పాఙ్త్యాన్ భుంజానా ననుపశ్యతి। తా

వతాం న ఫలం ప్రేత్య దాతా ప్రాప్నోతి బాలిశః॥ ౧౭౬॥

సజ్జనులతో నేకపఙ్క్తికనర్హులుగాని చోరాదులు పఙ్క్తికనర్హులగువారి నెందరిని భుజించుచుండం జూతురో వారియందరి భోజనఫలమును హవ్యకవ్యదాత పొందఁడదిగావుననే యతడు బాలిశుడుగాన చోరాదులు జూడకుండ నట్టిశ్రాద్ధములందు బరిహరింపవలయును॥ ౧౭౬॥

మూ॥ వీక్ష్యాంధో నవతేః కాణః షష్టేః శ్విత్రీ శతస్య తు। పాపరో
గీ సహస్రస్య దాతుర్నాశయతే ఫలం॥ ౧౭౭॥

పఙ్క్తిలో నంధునకు చూపు లేదుగావున చూచుటకు దగిన సమీపమందుండిన యంధుడు తొంబదిమంది భుజించిన ఫలమున్ను దాతకు నశింపజేతురు॥ ఇది శ్రాద్ధమందంధాదులం బరిహరించుమని చెప్పడము॥ అయితే నల్పాధిక్య సంఖ్యయేలనంటే దోషగౌరవజ్ఞానముచే ప్రాయశ్చిత్తగౌరవార్థమని జూపించబడెను॥ ౧౭౭॥

మూ॥ యావతస్సంస్పృశేదంగై ర్బ్రాహ్మణాన్ శూద్రయాజకః। తా
వతాం న భవేద్దాతుః ఫలం దానస్య పౌర్తికం॥ ౧౭౮॥

శూద్రుని యజ్ఞాదులయందు ఋత్విక్కుడైనవాడు తన యవయవములచే శ్రాద్ధపఙ్క్తిలో నెందరిని స్పృశించునో యనగా॥ "శ్లో॥ ఆసనేషూపక్లృప్తేషు" ఇత్యాదులచే నాసనములు వేరువేరనుండుటచే ముఖ్యమగు స్పర్శ లేకున్న నెందరితో నున్న బఙ్క్తిలో శూద్రయాజకుడుండునో యంతమంది భుజించిన శ్రాద్ధీయమైన పౌర్తికమగు ఫలము దాతకు నశించును॥ అంతమందియొక్క పౌర్తికఫలము బహిర్వేదిదానమువలన నే ఫలము లేదో యని మేధాతిథిగోవిందరాజులు అదిగావుననే నిషిద్ధగణపతితుడైనను శూద్రయాజకభోజననిషేధము కల్పించబడెను॥ ౧౭౮॥

మూ॥ వేదవిచ్చాపి విప్రోస్య లోభాత్కృత్వా ప్రతిగ్రహం। వినా
శం వ్రజతి క్షిప్ర మామపాత్ర మివాంభసి॥ ౧౭౯॥

ఇచ్చట ప్రసంగమువలన లాఘవార్థమై శూద్రయాజకుని వలన ప్రతిగ్రహమును నిషేధించుచున్నాడు మరియొక నిషేధకకరణమందు శూద్రయాజకశబ్దోచ్చారణమును చెయ్యతగనిదియేయని వేదజ్ఞుడైనను బ్రాహ్మణుడు లోభమువలన యీ

శూద్రయాజకుని ధనము ప్రతిగ్రహించి నీటియందుంచిన పచ్చికుండవలెను శీఘ్రముగనశించును వేదజ్ఞుడుకాని వాడత్యంతమునశించును॥ ౧౭౯॥

మూ॥ సోమవిక్రయిణేవిష్ఠా భిషజేపూయ శోణితం। నష్టందేవల
కేదత్త మప్రతిష్ఠంతు వార్ధుషౌ॥ ౧౮౦॥

సోమలతనువిక్రయించినవానికిబెట్టునదితనకు విష్ఠయగుననగా జన్మాంతరమందు మలమునుభక్షించెడిజాతియందు బుట్టుననియర్థము వైద్యునకుబెట్టినది చీమునురక్తమునగును దేవప్రతిమాపూజకునకుబెట్టునదియు వృద్ధివల్లజీవించెడివానికిని బెట్టునదియును నిష్ఫలమైనశించును ॥ ౧౮౦॥

మూ॥ యత్తువాణిజికే దత్తం నేహనాముత్రతద్భవేత్ । భస్మనీ
వహుతంహవ్యం తథాపౌనర్భవేద్విజే॥ ౧౮౧॥

వాణిజ్యముచే జీవించువిప్రునకుబెట్టిన హవ్యమిహపరములకుపయోగించకపోవును మారుమనువుదానికిబుట్టినవానికి బెట్టునది భస్మమందిడిన హవిస్సువలె నశించును॥ ౧౮౧

మూ॥ ఇతరేషు త్వపాఙ్క్త్యేషు యథోద్దిష్టేష్వ సాధుషు। మే
దోఽసృఙ్మాంసమజ్జాస్థివదంత్యన్నం మనీషిణః॥ ౧౮౨॥

ఇతరులగుపఙ్క్తికనర్హులని జెప్పబడిన స్తేనాదులకుబెట్టిన హవ్యకవ్యములు దాతకుమేదస్సురక్తముయముకలుమజ్జ మొదలగునవియగునని పండితులు చెప్పుచున్నారు యచటనున్న రక్తమాంసాదిభక్షణాహారజాతిజన్మమగునని యర్థము॥

మూ॥ అపాఙ్క్త్యోపహతాపఙ్క్తిః పావ్యతేయైర్ద్విజోత్తమైః। తాన్ని
బోధతకార్త్స్న్యేన ద్విజాగ్ర్యాన్ పఙ్క్తిపావనాన్॥ ౧౮౩॥

ఒకపఙ్క్తియందు కూర్చున్న స్తేనాదులచే దూషితమగుపఙ్క్తియేబ్రాహ్మణులచే బవిత్రముగచేయబడునో యట్టిబ్రాహ్మణులను సమగ్రముగజెప్పెదనువినుండు పఙ్క్తిదూషకులని తెలియబడక సంభవించిన యపాఙ్క్తేయసహపఙ్క్తిభోజనదోషనివారణసాధకమీవచనము॥ ౧౮౩॥

మూ॥ అగ్ర్యాస్సర్వేషువేదేషు సర్వత్రవచనేషుచ । శ్రోత్రియాన్వయజా

శ్చైవ విజ్ఞేయాః పఙ్క్తిపావనాః॥ ౧౮౪॥

నాలుగు వేదములయందు శ్రేష్ఠులనగా లెస్సగ వేదములు చదివినవారును వేదాంగములను జదివినవారును పదితరములు సమముగా వేదము జదువుచూవచ్చిన శ్రోత్రియుల వంశమందు బుట్టినవారును బఙ్క్తిపావనులని తెలియవలెను॥ "శ్లో॥ చతుర్వేద విచ్చైవ॥" యని పఙ్క్తిపావనగణనమందు యమస్మృతి॥ ప్రకృష్టముగ వేదార్థము వీటిచే జెప్పబడును గావున ప్రవచనములనగా వేదాంగములు "న్యాయవిచ్చ షడంగవిత్॥" యనియమవచనము "ఛందసాంశుద్ధపురుష ఇతి" అనియాశ్వలాయనస్మృతి వలన దశపురుషపర్యంతమవిచ్ఛిన్న వేదసంప్రదాయవంశజులు పఙ్క్తిపావనులని జెప్పబడియున్నది॥ ౧౮౪॥

మూ॥ త్రిణాచికేతః పంచాగ్నిస్త్రిసుపర్ణః షడంగవిత్ ।బ్రహ్మదేయాత్మసంతానో జ్యేష్ఠసామగ ఏవచ॥ ౧౮౫॥

"త్రిణాచికేతః॥" అనగా తైత్తిరీయశాఖయందొకభాగము తద్వ్రతము గలవాడును పంచాగ్నులుగలవాడును॥ "శ్లో॥పవనః పావనస్త్రేతా యస్యపంచాగ్నయో గృహే । సాయంప్రాతః ప్రదీప్యంతే సవిప్రః పఙ్క్తిపావనః॥" పవనఃయనగా నావసథాగ్ని గృహ్యాగ్నియనియర్థము పావనఃయనగా సభ్యాగ్ని శీతనివారణార్థమైనసంగ్రహించబడునది త్రేతాయనగా గార్హపత్యాహవనీయదక్షిణాగ్నులు ప్రసిద్ధము లీయయిదగ్నుల నెవడు సాయంప్రాతఃకాలములందు ప్రజ్వలింపంజేయునతడు పఙ్క్తిపావనుడని హారీతుడు ఋగ్వేదమందు త్రిసుపర్ణమనే వేదభాగమాప్రవతము గల పురుషుడు శిక్షాదిషడంగ వేత్తయును పైనిషడంగాధ్యేతయని జెప్పబడెను బ్రాహ్మవివాహ దత్తకన్యాజాతుడు ఆరణ్యకమందు గానము జేయబడు జ్యేష్ఠసామములను గానము జేయువాడు నీయాగురును బఙ్క్తిపావనులని యుత్తరశ్లోకముతో నన్వయము॥ ౧౮౫॥

మూ॥ వేదార్థవిత్ప్రవక్తాచ బ్రహ్మచారీ సహస్రదః । శతాయుశ్చైవవిజ్ఞేయా బ్రాహ్మణాః పఙ్క్తిపావనాః॥౧౮౬॥

వేదము జదువకున్నను గురువు వలన వేదార్థమును దెలిసికొనిన వాడును దాని నొరులకు జెప్పెడివాడును బ్రహ్మచారియు "సహస్రదః" యనుచో దేయవిశేషమును జెప్పకున్నను॥ "శ్రు॥గావోవై యజ్ఞస్యమాతరః॥" యజ్ఞమునకు గోవులు

తల్లులను బ్రతివలన వేయిగోవులనిచ్చినవాడును బహుదాతయు నగునైనను నూ రేండ్లు బ్రతికినవాడును॥ "శ్లో॥ శ్రోత్రియాయైవ దేయాని" యనుటచే శ్రోత్రియత్వ ముండగాను సద్గుణయుక్తుడు పఙ్క్తిపావనుడగుచున్నాడు॥ ౧౮౬॥

మూ॥ పూర్వేద్యురపరేద్యుర్వా శ్రాద్ధకర్మణ్యుపస్థితే। నిమం
త్రయేతత్ర్యవరాంత్సమ్యగ్విప్రాన్ యథోదితాన్॥౧౮౭॥

శ్రాద్ధదినమునకు తొలి దినమందైన శ్రాద్ధదినమందైన పూర్వోక్తలక్షణ ములుగల బ్రాహ్మణుల నైదుగురిలో ముగ్గురు తక్కువగాన నిద్దరిననియర్థము స్వీకరించని జెప్పుట వలన లెస్సగా నర్చించి నిమంత్రణము జేయవలయును॥ ౧౮౭॥

మూ॥ నిమంత్రితో ద్విజః పిత్ర్యే నియతాత్మా భవేత్సదా। నచ
ఛ్ఛందాంస్యధీయీత యస్య శ్రాద్ధంచ తద్భవేత్॥ ౧౮౮॥

శ్రాద్ధమందు నిమంత్రితుడగు బ్రాహ్మణుడు నిమంత్రణము మొదలు శ్రాద్ధాహో రాత్రములందు మైథుననివృత్తియు వాఙ్నియమము గల వాడు గావలెను- అవశ్య కర్తవ్యజపాదులు దప్ప వేదాధ్యయనము జేయగూడదు శ్రాద్ధకర్తకును నిదేనియ మము॥ ౧౮౮॥

మూ॥ నిమంత్రితాన్హి పితర ఉపతిష్ఠంతి తాన్ ద్విజాన్। వాయు
వచ్చాను గచ్ఛంతి తథాసీనా నుపాసతే॥ ౧౮౯॥

ఇది పూర్వశ్లోకమున కనువాదము నిమంత్రితులగు నా బ్రాహ్మణులను పితృదే వతలదృశ్యరూపులై యధిష్ఠించి యుందురు ప్రాణవాయువులవలె ననుసరింతు రు వారుకూర్చుండిన సమీపమందుందురు గాన నియమవంతులు గావలయును॥

మూ॥ కేతితస్తు యథా న్యాయం హవ్యకవ్యే ద్విజోత్తమః। కథం
చిదత్యతిక్రామన్ పాపస్సూకరతాం వ్రజేత్॥ ౧౯౦॥

యథా శాస్త్రముగ హవ్యకవ్యములందు నిమంత్రితుడై యంగీకరించిన బ్రా హ్మణుడే కారణమునవైన భోజనమొనరించకుండిన నతండా పాపముచే నన్యజ న్మమందు సూకరమై బుట్టును॥ ౧౯౦॥

మూ॥ ఆమంత్రితస్తు యశ్శ్రాద్ధే వృషల్యా సహ మోదతే। దా

తుర్యద్వృషల్యాశం కించి త్తత్సర్వం ప్రతిపద్యతే॥ ౧౯౧॥

"శ్లో॥ నియతాత్మాభవేత్సదా।" యనుట వలన మైథున నిషేధము బ్రాప్తించి న నిప్పుడు వృషలీగమన మధికదోషమని కనపరచుచున్నాడు- వృషలి యనగా శూద్రస్త్రీ నిమంత్రితుడైన యేవిప్రుడు శూద్రస్త్రీతో బోయి రమించునో వాడు శ్రాద్ధకర్తయొక్క పాపమే మున్ననంతయును గొనును- ఇట్లని పాపమగునని వివక్ష చేయబడెను యట్లు గాకున్న నాగకర్తకు పాపము లేకున్న వీడికి పాపములేకపో వలసినది- ఇది దాతకు బ్రాయశ్చిత్తముగా జెప్పబడలేదు కర్తపాపమునువాడు గొనుటచే ఇచ్చట మేధాతిథిగోవిందరాజులు సామాన్యముగ బ్రహ్మచర్యవిధాన ము వలన "వృషస్యంతిచపలయతిభర్తారంమితి వృషలీ" యనగా భర్తకు కామ మును బుట్టించునది బ్రాహ్మణియైన వృషలియగుచున్నదని చెప్పిరి॥ ౧౯౧॥

మూ॥ అక్రోధనాశ్శౌచపరా స్సతతం బ్రహ్మచారిణః । న్యస్తశ
స్త్రామహాభాగాః పితరఃపూర్వదేవతాః॥ ౧౯౨॥

క్రోధరహితులు నంత శ్శౌచయుక్తులు నంగనాసంగరహితులు యుద్ధా దిశూన్యులు దయాదిగుణవంతులు ననాదిదేవతలునగు వారు పితృదేవతలదిగావున కర్తయు భోక్తలును నతినియతులు గావలయును॥ ౧౯౨॥

మూ॥ యస్మాదుత్పత్తిరేతేషాం సర్వేషా మప్యశేషతః । యేచ
యైరుపచర్యాస్స్యు ర్నియమైస్తా న్నిబోధత॥ ౧౯౩॥

ఈ సమస్తపితృదేవతలయొక్క యుత్పత్తియెవరి వలననో బ్రాహ్మణాదులు వీరినే నియమములచే సేవించవలెనో వీరెవరో వాటినన్నిటినిన్ని నిశ్శేషముగ జె ప్పెదను వినుండు॥ ౧౯౩॥

మూ॥ మనోర్హైరణ్యగర్భస్య యేమరీచ్యాదయస్సుతాః । తే
షామృషీణాంసర్వేషాం సుతాఃపితృగణాస్స్మృతాః॥౧౯౪॥

హిరణ్యగర్భాపత్యమగు మనువుయొక్క పుత్రులగు పూర్వోక్తమరీచ్యాదుల సుతులు సోమపాదులు పితృగణము లైరి॥ ౧౯౪॥

మూ॥ విరాట్సుతాస్సోమసద స్సాధ్యానాం పితరస్స్మృతాః। అ

గ్నిష్వాత్తాశ్చదేవానాం మారీచ్యా లోకవిశ్రుతా ॥౧౯౫॥

విరాట్పుత్రులు సోమసదులను వారుసాధ్యులకు పితరులగుచున్నారు మరీచి పుత్రులగు నగ్నిష్వాత్తాఖ్యులు దేవతలకు పితరులయిరి॥ ౧౯౫॥

మూ॥ దైత్య దానవ యక్షాణాం గంధర్వోరగరక్షసామ్ । సుప
ర్ణకిన్నరాణాంచ స్మృతా బర్హిషదో త్రిజాః॥౧౯౬॥

ప్రథమాధ్యాయోక్తదైత్యాదులగు వారి కందరికిని త్రిజులగు బర్హిషదులు పితరులయిరి॥ ౧౯౬॥

మూ॥ సోమపానామ విప్రాణాం క్షత్రియాణాం హవిర్భుజః । వై
శ్యానామాజ్యపానామ శూద్రాణాంతు సుకాలినః॥౧౯౭॥

బ్రాహ్మణులకు సోమపులు క్షత్రియులకు హవిర్భుజులు వైశ్యులకాజ్యపులు శూద్రులకు సుకాలికులు నీపేళ్లు గలవారు పితరు లగుచున్నారు॥ ౧౯౭॥

మూ॥ సోమపాస్తుకవేఃపుత్రా హవిష్మంతోఽంగిరస్సుతాః । పుల
స్త్యస్యాజ్యపాఃపుత్రా వసిష్ఠస్యసుకాలినః॥ ౧౯౮॥

సోమపులు భృగుపుత్రులు హవిష్మంతులంగిరఃపుత్రులాజ్యపులు పులస్త్యపుత్రులు సుకాలులు వసిష్ఠపుత్రులు॥ ౧౯౮॥

మూ॥ అగ్నిదగ్ధానగ్నిదగ్ధాన్ కావ్యాన్బర్హిషదస్తథా। అగ్ని
ష్వాత్తాంశ్చ సౌమ్యాంశ్చ విప్రాణామేవనిర్దిశేత్॥౧౯౯॥

అగ్నిదగ్ధులు ననగ్నిదగ్ధులు కావ్యులు బర్హిషదులు నగ్నిష్వాత్తులు సౌమ్యులు వీరిని బ్రాహ్మణులకనిని ర్ణయించవలెను॥ ౧౯౯॥

మూ॥ య ఏతేతు గణాముఖ్యాః పితౄణాం పరికీర్తితాః । తే
షామపీహ విజ్ఞేయం పుత్రపౌత్ర మనంతకమ్॥ ౨౦౦॥

వీరు ప్రధానభూతులగు పితృదేవతల గణములవారు ముఖ్యులని చెప్పబడిరి వీరి పుత్రపౌత్రులు అనంతములు పితృగణము లుండెనని తెలియవలయును గావున నె వరును వరేణ్యులు నని మార్కండేయపురాణమందు జెప్పబడెరి॥ ౨౦౦॥

మూ॥ ఋషిభ్యః పితరోజాతాః పితృభ్యో దేవదానవాః । దేవే
భ్యస్తు జగత్సర్వం చరంస్థాణ్వనుపూర్వశః॥ ౨౦౧॥

మరీచ్యాదులగు ఋషులవలన పైని జెప్పిన ప్రకారము పితృదేవతలు పుట్టిరి పితృదేవతల వలన దేవదానవులు జన్మించిరి దేవతల వలన స్థావరజంగమ ప్రపంచము సంభవించెను- గావున సోమపాదుల వలన బుట్టుటచే పితృపితామహాదిశ్రాద్ధములందు వీరుపూజనీయులగుచున్నారు సోమపాదులు పూజితులై శ్రాద్ధఫలము నిచ్చుట కగుచున్నారు ప్రకృతము పిత్రాదిశ్రాద్ధము స్తుత్యర్థమీసోమపాదిపితృగణోపన్యాసమిట్లు గాకున్న నావాహనకాలమందు బ్రాహ్మణాదులచే నిజపిత్రాదులు సోమపాదిరూపముచే ధ్యేయులిట్లు వ్యవస్థయు జ్ఞానము ననుష్ఠానపరతయు గావచ్చును॥ ౨౦౨॥

మూ॥ రాజతైర్భాజనైరేషా మథోవా రాజతాన్వితైః। వార్య
పిశ్రద్ధయాదత్త మక్షయాయోపకల్పతే॥ ౨౦౨॥

ఈపితృదేవతలకు రజతపాత్రముచేగాని లేదా రజతాన్విత తామ్రాదిపాత్రములచేగాని జలమైన శ్రద్ధచేనిచ్చిన నక్షయసుఖమునకగును పాయసాదులొసగిన నేమిజెప్పవచ్చును॥ ౨౦౨॥

మూ॥ దేవకార్యాద్ద్విజాతీనాం పితృకార్యం విశిష్యతే । దైవం
హిపితృకార్యస్య పూర్వమాప్యాయనం స్మృతం॥ ౨౦౩॥

దేవతల నుద్దేశించిచేసెడికర్మము దేవకార్యమీదేవకార్యముకంటె పితృకార్యముప్రధానము ముందు దేవకార్యమునచేి పితృకార్యముసేయుట యాప్యాయనకరమని చెప్పబడెను॥ ౨౦౩॥

మూ॥ తేషా మారక్షభూతంతు పూర్వందైవం నియోజయేత్ ।ర
క్షాంసిహి విలుంపంతి శ్రాద్ధమారక్షవర్జితం॥ ౨౦౪॥

పితృదేవతలకు రక్షాభూతము దైవమటులనగా విశ్వేదేవస్థానీయుడగు బ్రాహ్మణునిముందు గా నిమంత్రణము జేయవలయునట్లుగాకున్నరక్షావర్జితమగు శ్రాద్ధమును రాక్షసులు విచ్ఛిన్నముగనొనర్తురు॥ ౨౦౪॥

మూ॥ దైవాద్యంతం తదీహేత పిత్రాద్యంతం నతద్భవేత్ । పిత్రాద్యంతం త్వీహమానః క్షిప్రంనశ్యతి సాన్వయః॥ ౨౦౫॥

అదిగావుననే ఆశ్రాద్ధము దైవాద్యంతముగా నిశ్చయించవలయును దేవకర్మమాదియందును నంతమందునుగలదానిగా జేయవలయుననియర్థము నిమంత్రణాద్యర్చనమంతయు దేవస్థానమునందుముందుగా జేసివిసర్జనము దైవాంతముగ జేయవలయును॥ "శ్లో॥ యత్తత్క్రియతేకర్మ పైతృకే బ్రాహ్మణంప్రతి । తత్సర్వంతత్రకర్తవ్యం వైశ్వదైవికపూర్వకం" ఆశ్రాద్ధమందే కర్మమైన దేవస్థానీయబ్రాహ్మణాచన పూర్వకముగ జేయవలయునని దేవలుడు - పిత్రాద్యంతముగ జేయగూడదటు జేసినససంతానము గగ్గనశించును॥ ౨౦౫॥

మూ॥ శుచిందేశం వివిక్తంచ గోమయేనోపలేపయేత్ । దక్షిణాప్రవణంచైవ ప్రయత్నేనోపపాదయేత్॥ ౨౦౬॥

ఎముకలు బొగ్గులుమొదలగువాటిచే నుపహతముగాని నిర్జనమగు స్థలమును గోమయముచే నలకవలయును అభూమిదక్షిణమునకుపల్లముగనుండునట్టిదిగాబ్రయత్నమున సంపాదించవలయును॥ ౨౦౬॥

మూ॥ అవకాశేషు చోక్షేషు నదీతీరేషు చైవహి । వివిక్తేషు చ తుష్యంతి దత్తేనపితరస్సదా॥ ౨౦౭॥

చోక్షేషుయనగ స్వభావశుద్ధములగు నరణ్యాది ప్రదేశములందును జనశూన్యస్థలములందునుబెట్టిన శ్రాద్ధముచే పితృదేవతలు సంతోషింతురు॥ ౨౦౭॥

మూ॥ ఆసనేషూపక్లృప్తేషుబర్హిష్మత్సు పృథక్పృథక్ । ఉపస్పృష్టోదకాన్సమ్యగ్విప్రాంస్తానుపవేశయేత్॥ ౨౦౮॥

ఆస్థలమందు కుశలచే వేరువేర నేయబడినయాసనములందు నున్నునిమంత్రితులను బ్రాహ్మణులస్నానాచమనాదులచే శుద్ధులగువారిని గూచుండబెట్టవలెను అందు దేవార్థమైనబ్రాహ్మణునకు ప్రాఙ్ముఖముగ రెండుదర్భలున్ను పితృస్థానమందు ప్రత్యేకముదక్షిణాగ్రముగనొకటియు నాసనంబుగ నేయవలయు నిందుకు దేవలవచనము॥ "శ్లో॥ యేచాత్రవిశ్వేదేవానాం విప్రాఃపూర్వ నిమంత్రితాః । ప్రా

-ఙ్ముఖాన్యాసనాన్యేషాం ద్వివర్భోపహతానిచ । దక్షిణా ముఖయుక్తాని పిత్ర్యాణామాసనానిచ । దక్షిణాగ్రైకదర్భాణి ప్రోక్షితానితిలోదకైః॥" దీనియర్థము పైనివ్రాయబడెను దక్షిణాముఖయుక్తములనగా దక్షిణాగ్రములని అగ్రములనగా మొదలునపేక్షించి॥ ౨౦౮॥

మూ॥ ఉపవేశ్యతుతాన్విప్రా నాసనే ష్వజుగుప్సితాన్।గంధమా
ల్యైస్సురభిభి రర్చయే ద్దేవపూర్వకం॥ ౨౦౯॥

అట్లుపవసించియున్న శుచులగు బ్రాహ్మణులను సురభిగంధపుష్ప ధూపదీపాదులచే దేవపూర్వకముగ నర్చింపవలయును॥ ౨౦౯॥

మూ॥ తేషా ముదకమానీయ సపవిత్రాం స్తిలానపి।అగ్నౌకుర్యా
దనుజ్ఞాతో బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణైస్సహ॥ ౨౧౦॥

ఆబ్రాహ్మణులకు దర్భతిలయుక్తమగునర్ఘ్యోదకమునిచ్చి బ్రాహ్మణుడు వారిచే ననుజ్ఞాతుడై యగ్నియందు హోమముజేయవలయును అదిస్వగృహ్యోక్తప్రకారముగజేతునని ప్రార్థించినవారు కురువ్వయనికాని ఓమనికాని యనుజ్ఞనొసగవలెను॥ ౨౧౦॥

మూ॥ అగ్నేస్సోమయమాభ్యాంచ కృత్వాప్యాయన మాదితః।
హవిర్దానేనవిధివ త్పశ్చాత్సంతర్పయేత్పితౄన్॥౨౧౧

అగ్నికిన్ని సోమయములకున్ను పర్యుక్షణాదివిధిపూర్వకముగ హవిస్సునుహోమముజేసి వారిప్రీణనమయిన యనంతరమన్నాదికముచే పితృదేవతలనుతృప్తినొందించవలెను॥ సహాదిశబ్దములేకపోవడముచే సోమునకు యమునకువేరుగ హోమముగావలెను ఎచ్చటసాహిత్యమువివక్షితమో యచ్చటసహాదిశబ్దముచేయుచున్నాడనిమున్నుచెప్పబడెను॥ ౨౧౧॥

మూ॥ అగ్న్యభావేతు విప్రస్య పాణావేవోపపాదయేత్। యో
హ్యగ్నిస్సద్విజోవిప్రై ర్మంత్రదర్శిభిరుచ్యతే॥ ౨౧౨॥

అగ్నిలేకుండిన బ్రాహ్మణహస్తమందాహుతిత్రయముజేయవలయును అగ్నికిన్ని బ్రాహ్మణునకున్ను భేదములేదని మంత్రవేత్తలగు బ్రాహ్మణులుచెప్పిరి గావున

అగ్న్యభావమనుపనీతునకున్న సమావర్తనమయి వివాహముగాకున్న వానికిన్నినష్టభార్యుడకిన్ని సంభవించును॥ ౨౧౨॥

మూ॥ అక్రోధనాన్ సుప్రసాదాన్ వదంత్యేతాన్ పురాతనాన్।
లోకస్యాప్యాయనేయుక్తాన్ శ్రాద్ధదేవాన్ ద్విజోత్తమాన్॥

క్రోధరహితులు ప్రసన్నముఖులు ప్రవాహానాది పురాతనులు నగ్నౌప్రాస్తాహుతిత్యాద్యుక్తప్రకారముచే లోకోపకర్తలునగు బ్రాహ్మణులును శ్రాద్ధమందు దేవతుల్యులనుగా మన్వాదులుచెప్పుచున్నారు గావుననే వారిహస్తమందు హోమముప్రశస్తమని పూర్వశ్లోకమునకనువాదము॥ ౨౧౩॥

మూ॥ అపసవ్యమగ్నౌకృత్వా సర్వమావృత్య విక్రమం। అపస
వ్యేన హస్తేన నిర్వపేదుదకం భువి॥ ౨౧౪॥

అగ్నౌకరణమందనుష్ఠానక్రమమపసవ్యముగాను దక్షిణసంస్థముగాజేసి యటుపైని పిండప్రదానముజేసెడిభూమియందుదకమును దక్షిణహస్తముచేజల్లవలెను॥

మూ॥ త్రీంస్తుతస్మాద్ధవిశ్శేషాత్ పిండాన్కృత్వా సమాహితః।
ఔదకేనైవవిధినా నిర్వపేద్దక్షిణాముఖః॥ ౨౧౫॥

"ఆశేషాన్నములోనుంచి యన్నముతీసి మూడుపిండములుజేసి సమాహిత మనస్కుడగుచు దక్షిణాభిముఖముగా దర్భలయందౌదకవిధిచే దక్షిణ హస్తముచేత పిండప్రదానమును జేయవలయును॥ ౨౧౫॥

మూ॥ ఉప్యపిండాం స్తతస్తాంస్తు ప్రయతో విధిపూర్వకం। తేషు
దర్భేషుతంహస్తం నిమృజ్యాల్లేపభాగినాం॥ ౨౧౬॥

స్వగృహ్యోక్తప్రకారముగా నాదర్భలయందు పిండములనుంచి నియతచిత్తుడై యాదర్భలమొదళ్లపైని ప్రపితామహపిత్రాదులగు లేపభాగులకు దనహస్తములను నిర్లేపముగా కడిగికొనవలెను॥ "స్మృ॥ దర్భమూలేషుకరావఘర్షణ॥" మనెడివచనమువలన॥ ౨౧౬॥

మూ॥ ఆచమ్యోదక్పరావృత్య త్రిరాయమ్య శనైరసూన్। షడృ

ఋతూంశ్చ నమస్కుర్యాత్ పితౄనేవచ మంత్రవిత్॥ ౨౧౭॥

అనంతరముత్తరాభిముఖముగ నాచమించి యథాశక్తిగ ప్రాణాయామత్రయము నొనర్చి వసంతాయనమస్తుభ్య మిత్యాదిమంత్రముల చే నారుఋతువులకును నమస్కరించిన మోవః పితరఇత్యాదిమంత్రముచే దక్షిణాభిముఖుడై పితృదేవతలకు నమస్కరించి జలములచే పిండములకు చుట్టును త్రిప్పవలెను॥ ౨౧౭॥

మూ॥ ఉదకం నినయేచ్ఛేషం శనైఃపిండాంతికే పునః। అవజిఘ్రే
చ్చతాన్ పిండాన్యథాన్యుప్తాన్ సమాహితః॥ ౨౧౮॥

మున్ను పిండస్థానమందు వేయుటకు నిచినజలశేషమును ప్రతిపిండ సమీపమందు క్రమముగా విడువవలయును పిండప్రదానమే క్రమమున జేసెనో యాక్రమముచే సమాహితమనస్కుడై పిండములనాఘ్రాణించవలయును॥ ౨౧౮॥

మూ॥ పిండేభ్యస్త్వల్పికాం మాత్రాం సమాదాయానుపూర్వశః।
తానేవవిప్రా నాసీనాన్ విధివత్పూర్వమాశయేత్॥ ౨౧౯॥

క్రమముగా ఆపిండములలో కొంచముకొంచమున్నముదీసి పితృాద్యర్థక నిమంత్రిత బ్రాహ్మణులకు భోజనకాలమందు ముందుగా భుజింపజేయవలయును॥ అది పితృపిండసమానీతమగు నన్నాంశము పితృస్థానబ్రాహ్మణునకున్ను నిట్లే పితామహప్రపితామహపిండములయొక్క అంశములున్ను పితామహప్రపితామహబ్రాహ్మణులకున్ను బెట్టవలయును॥ ౨౧౯॥

మూ॥ ధ్రియమాణేతు పితరి పూర్వేషామేవ నిర్వపేత్। విప్రవ
ద్వాపి తంశ్రాద్ధే స్వకంపితరమాశయేత్॥ ౨౧౯॥

తండ్రి జీవించియుండగా చనిపోయిన పితామహాదిత్రయమునకు శ్రాద్ధముచేయుదగినది యీలాగుగాకుంటే పితృవిప్రస్థానమందు తండ్రిచేతనే భుజింపజేయవలయును॥ పితామహప్రపితామహస్థానముల యందిద్దరు బ్రాహ్మణులను భుజింపజేయవలయును రెండుపిండములనే పెట్టవలయును॥ ఇచ్చట మేధాతిథి గృహ్యసూత్రము వ్రాసెను॥ "సూ॥ యేభ్యఃపితా దద్యాత్తేభ్యః పుత్రోదద్యాత్ పితాపుత్రౌచేదాహితాగ్నీస్యాతామితి॥" తండ్రిన్నికొడుకున్ను ఆహితాగ్నులయితే తండ్రియెవరికి శ్రాద్ధముబెట్టునో కొడుకున్ను వారికే పెట్టవలెను॥ ౧౨౦॥

మూ॥ పితాయస్యతు వృత్తస్స్యాజ్జీవేచ్చాపి పితామహః। పితు
స్సనామసంకీర్త్య కీర్తయేత్ప్రపితామహం॥ ౨౨౧॥

ఇచ్చట నామకీర్తనము శ్రాద్ధోపలక్షణార్థము తండ్రిచనిపోయి పితామహుడు బ్రతికియున్నట్టాయితే పితృప్రపితామహులకు శ్రాద్ధముజేయవలయును గోవిందరాజు. వై తె॥ "సూ॥ యస్యపితృప్రపితామహౌ ప్రేతౌస్యాతాంస పిత్రేపిండంనిధాయ పితామహాత్పరంద్వాభ్యాం దద్యాత్॥" ఎవనికిపితృప్రపితామహులుపోదురో వాడుతండ్రికి పిండముబెట్టి పితామహునిపరమందిద్దరికిజేయవలెను విష్ణువచనమువలన ప్రపితామహునకు నతనితండ్రికిని శ్రాద్ధముజేయవలయునని వ్యాఖ్యానముజేసెను॥

మూ॥ పితామహోవా తచ్ఛ్రాద్ధం భుంజీతేత్యబ్రవీన్మనుః। కా
మంవా స మనుజ్ఞాత స్స్వయమేవ సమాచరేత్॥ ౨౨౨॥

పైశ్లోకమందుజెప్పినట్లు బ్రతికియున్నతండ్రి యెట్లుభోజ్యుడగునో యటులేపితామహుడు జీవించియున్నచో పితామహస్థానమందు పితామహు డేభుజింపవలెను పితృప్రపితామహులకు బ్రాహ్మణులను గూచుండబెట్టవలెను వీరికేపిండదానము నుజేయవలెను లేక బ్రతికియున్నపితామహునిచే నాజ్ఞాపించబడినవాడై పితామహునిస్థానమందు గూచుండబెట్టవచ్చును లేద తనయిచ్ఛచే॥ "సూ॥ పితృపితామహయోశ్శ్రాద్ధద్వయంకుర్యాత్॥" పితృపితామహులనగా బ్రపితామహవృద్ధప్రపితామహులకు శ్రాద్ధద్వయమును జేయవలయునను విష్ణువచనమువలన తనతండ్రికిన్ని ప్రపితామహునకున్ను వృద్ధప్రపితామహునకున్ను శ్రాద్ధత్రయము జేయవలయును॥ ౨౨౨॥

మూ॥ తేషాం దత్వాతు హస్తేషు సపవిత్రం తిలోదకం। తత్పిం
డాగ్రం ప్రయచ్ఛేత స్వధైషా మస్త్వితిబ్రువన్॥ ౨౨౩॥

"పిండేభ్యస్త్వల్పికాంమాత్రాం॥" మనుశ్లోకములో పిండములనుండి స్వల్పమన్నమునుదీసియను దానికాలమిదిగాఖున నన్నముబెట్టెడువిధిని జెప్పుచున్నాడు॥ ఆబ్రాహ్మణులహస్తములందు సదర్భతిలోదకమునుంచి పిమ్మట నాపిండాగ్రములను "పితృస్వధాస్తు పితామహాయస్వధాస్తు ప్రపితామహాయస్వధాస్తు॥" యనిపలుకుచు క్రమముగా ముగ్గురికినీవలయును॥ ౨౨౩॥

మూ॥ పాణిభ్యాం తూపసంగృహ్య స్వయమన్నస్య వర్ధితం ।
విప్రాంతికే పితౄన్ ధ్యాయన్ శనకై రుపనిక్షిపేత్॥ ౨౨౪॥

అన్నముచేబూర్ణమగుఘటము రెండుచేతులనుబట్టి వంటయింటినుండి దెచ్చి పితృదేవతలను ధ్యానించుచు భోక్తలసమీపమందు మెల్లగానుంచవలయును॥

మూ॥ ఉభయోర్హస్తయో ర్ముక్తం యదన్నముపనీయతే। త
ద్విప్రలుంపంత్యసురా స్సహసా దుష్టచేతసః॥ ౨౨౫॥

రెండుచేతులనుండని యన్నమేది బ్రాహ్మణసన్నిధికి దేబడెనో దానిని దుష్టబుద్ధులగు రాక్షసులు విచ్ఛిన్నమొనర్తురు గాన నొకచేతితో నన్నపాత్రమును దేగూడదు రెండుచేతులతో దెచ్చి వడ్డించవలయును॥ ౨౨౫॥

మూ॥ గుణాంశ్చ సూపశాకాద్యాన్ పయోదధి ఘృతంమధు। వి
న్యసేత్ప్రయతః పూర్వం భూమావేవ సమాహితః॥ ౨౨౬॥

గుణయుక్తములగు సూపశాకాదులనున్ను పాలు పెరుగు నేయి తేనియ యివన్నియున్ను శిలాదారు ఫలకాదులయందుగాకుండ భూమియందే పర్ణపాత్రములయందు సమాహితుడై వడ్డించవలయును॥ ౨౨౬॥

మూ॥ భక్ష్యం భోజ్యంచ వివిధం మూలానిచ ఫలానిచ। హృద్యాని
చైవమాంసాని పానానిసురభీణిచ॥ ౨౨౭॥

మోదకాపూపాదిభక్ష్యములును పాయసాదిభోజ్యములును నానావిధఫలమూలాదులు మనఃప్రియకరములగు మాంసములును పరిమళయుక్తములగు పానీయములును వడ్డించవలెనని పూర్వముతో నన్వయము॥ ౨౨౭॥

మూ॥ ఉపనీయతు తత్సర్వం శనకై స్సుసమాహితః । పరివేష
యేత్ప్రయతో గుణాన్ సర్వాన్ ప్రచోదయన్॥ ౨౨౮॥

అన్నాదికమగు నీసర్వమును బ్రాహ్మణసమీపమునకు దెచ్చి శుచియైయవ్యమందు చిత్తముంచనివాడై యిది మధురమిది యామ్లమని వాటి గుణములను జెప్పుచు క్రమముగ వడ్డించవలయును॥ ౨౨౮॥

మూ॥ నాస్రమాపాదయే జ్జాతు నకుప్యే న్నానృతంవదేత్ । నపా

దేన స్పృశే దన్నం న్నత దవధూనయేత్॥ ౨౨౯॥

రోదనమున్ను క్రోధమున్ను మృషాభాషణమును జేయగూడదు పాదముచే నన్నము స్పృశించగూడదు యెత్తియెత్తి పాత్రమెముందు బడవేయగూడదు క్రోధాదులు పురుషార్థము లగుటచేసను యీనిషేధము శ్రాద్ధాంగములని జ్ఞాపకార్థము॥ ౨౨౯॥

మూ॥ అస్రం గమయతి ప్రేతాన్ కోపో౽రీ నన్నృతం శునః। పాదస్పర్శస్తు రక్షాంసి దుష్కృతీ నవధూననమ్॥ ౨౩౦॥

ఏడ్పువనగు కన్నీళ్లు పైశాచికమును భూతప్రేతాదులనున్ను కోపము శత్రువులనున్ను అనృతవాక్యము శునకములను పాదస్పర్శము రాక్షసులనున్ను చిమ్మవర్ధించడము పాపకారులనున్ను బొందించును గాని పితృదేవతలకు జెందదది గావున నవాళ్లిదులను జేయగూడదు॥ ౨౩౦॥

మూ॥ యద్యద్రోచేత విప్రేభ్యః తత్తద్దద్యా దమత్సరః। బ్రహ్మోద్యాశ్చ కథాః కుర్యా త్పితౄణా మేతదీప్సితమ్॥ ౨౩౧॥

బ్రాహ్మణున కేదేదిరుచించునో యన్నశాకాదికమదికని పెట్టి యమాత్సర్యముతో వడ్డించుచుండవలయును పరబ్రహ్మనిరూపణములగు వాక్యములనే బలుకవలయును పితృదేవతలకవి యిష్టములు గావున॥ ౨౩౧॥

మూ॥ స్వాధ్యాయం శ్రావయే త్పిత్ర్యే ధర్మశాస్త్రాణి చైవహి। ఆఖ్యానానీతిహాసాంశ్చ పురాణా న్యఖిలానిచ॥ ౨౩౨॥

వేదమును మన్వాదిధర్మశాస్త్రములను సౌవర్ణ మైత్రావరుణాద్యాఖ్యానములను భారతాదీతిహాసములను బ్రాహ్మాదిపురాణములను శ్రీసూక్తాదిఖిలసంహితలను "పురాణానిఖిలానిచ" యనియును పాఠాంతరము॥ ౨౩౨॥

మూ॥ హర్షయే ద్బ్రాహ్మణాం స్తుష్టో భోజయేచ్చ శనైశ్శనైః। అన్నాద్యే నాసకృచ్చైతాన్ గుణైశ్చ పరిచోదయేత్॥ ౨౩౩॥

తాను సంతోషించుచు బ్రియవచనములచే బ్రాహ్మణులను హర్షింపజేయవలయును త్వరపెట్టక నిమ్మళముగనన్నమును భుజింపజేయవలయును మృష్టాన్నము

ంచేనిది పాయసమతిస్వాదుతరమివి మోదకములు హృద్యములని వస్తువుల గుణము లుగ్గడించుచు భుజింపజేయ వలయును॥ ౨౩౩॥

మూ॥ వ్రతస్థమపి దౌహిత్రం శ్రాద్ధే యత్నేన భోజయేత్ । కు
తపంచాసనం దద్యా త్తిలై శ్చ వికిరేన్మహీమ్॥ ౨౩౪॥

బ్రహ్మచారియైనను దౌహిత్రుని బ్రయత్నముచే శ్రాద్ధమందు భుజింపజేయవ లయును అపిశబ్దముచే బ్రహ్మచారికాని దౌహిత్రుడను కల్పవచన పఠితుడే గావు న బ్రహ్మచారిశ్రేష్ఠుడని యత్నశబ్దముచే తాత్పర్యము నేపాలకంబలమాసనముగ నీవలయును తిలలనాభూమియందు జల్లవలయును॥ ౨౩౪॥

మూ॥ త్రీణి శ్రాద్ధే పవిత్రాణి దౌహిత్రః కుతప స్తిలాః । త్రీణి
చాత్రప్రశంసంతి శౌచ మక్రోధమత్వరామ్॥ ౨౩౫॥

మున్ను జెప్పబడినవే దౌహిత్రుడు మొదలగు మూడు శ్రాద్ధమందు పవిత్రము లని జ్ఞాపకము చేయబడెను శౌచము నక్రోధము నత్వరయు నీమూటిని బ్రశంసిం తురు॥ ౨౩౫॥

మూ॥ అత్యుష్ణం సర్వమన్నంస్యా ద్భుంజీరం స్తేచ వాగ్యతాః। న
చ ద్విజాతయో బ్రూయు ర్దాత్రా పృష్టా హవిర్గుణాః॥

ఏవి వేడిగానుంటే భోజనమున కహా-మొ యవి వేడిగలవై యన్నిపదార్థ ములు నుండవలయును ఫలాదులు గాక యని తాత్పర్యము అది గావుననే॥"శ్లో॥ఉ ష్ణమన్నం ద్విజాతిభ్య శ్శ్రద్ధయా వినివేదయేత్ । అన్యత్ర ఫలమూలేభ్యః పాన కేభ్యశ్చ పండితః॥" ఫలములు పానకములు దప్ప నన్న ముష్ణ ము నిడవలెనని శం ఖవచనము- బ్రాహ్మణులు మౌనవంతులై భుజింపవలయు వస్తువుల యొక్క సౌష్ఠ వమును దాత యడిగిన శిరఃకంపాదికముచే నైన నన్న గుణములను భోక్తలుచె ప్పగూడదు॥ ౨౩౬॥

మూ॥ యావదుష్ణం భవ త్యన్నం యావదశ్నంతి వాగ్యతాః।పిత
రస్తావదశ్నంతి యావన్నోక్తా హవిర్గుణాః॥ ౨౩౭॥

ఎంత దనుక నన్నము వేడిగనుండు నెంతపర్యంతము ద్విజులు మౌనముగా భు

జింతు రెంతలో హవిర్గుణముల నావిప్రులు ప్రకటించకుందు రంతటి దాకనే పితృదేవతలు శ్రాద్ధమందు భుజింతురు॥ ౨౩౭॥

మూ॥ యద్వేష్టితశిరాభుఙ్క్తే యద్భుఙ్క్తే దక్షిణాముఖః। సో
పానత్కశ్చ యద్భుఙ్క్తే తద్వై రక్షాంసి భుంజతే॥ ౨౩౮॥

తలనుష్ణీషముండగా నేదిదినునో పాదరక్షలు విడువక దేని దినునో దక్షిణాభిముఖముగ దేనిం దినునో యది రాక్షసు లపహరించి దిని వెదరుగాని పితృదేవలు దినరు గావున నట్లుభుజించగూడదు॥ ౨౩౮॥

మూ॥ చండాలశ్చ వరాహశ్చ కుక్కుటశ్శ్వా తథైవచ। రజస్వ
లాచ షండశ్చ నేక్షేరన్నశ్నతో ద్విజాన్॥ ౨౩౯॥

చండాలుడును పందియు కోడి కుక్క రజస్వలాస్త్రీ నపుంసకుడును శ్రాద్ధమందు భుజించుచున్న బ్రాహ్మణులం జూడకుండునట్లు జేయవలయును॥ ౨౩౯॥

మూ॥ హోమే ప్రదానే భోజ్యేచ యదేభి రభివీక్ష్యతే। దైవేక
ర్మణి పిత్ర్యే వా తద్గచ్ఛత్యయథా తథమ్॥ ౨౪౦॥

అగ్నిహోత్రాది హోమమందున్ను గోహిరణ్యాదిదానమందున్ను బ్రాహ్మణభోజనమందున్ను దేవకర్మములందున్ను పితృకర్మము లందున్ను పైని చెప్పబడిన చండాలాదులు జూచిరేని యాకర్మము లెందుకైతే చేసిరో యందు కుపయోగించక పోవును॥ ౨౪౦॥

మూ॥ ఘ్రాణేన సూకరో హంతి పక్షవాతేన కుక్కుటః। శ్వాతుదృ
ష్టినిపాతేన స్పర్శేనావరవర్ణజః॥ ౨౪౧॥

హవ్యకవ్యములందు సూకరమన్నాదికము నాఘ్రాణించిన నాఫలమును నశింపజేయును గావున నాఘ్రాణమునకుతగిన స్థలమునందు దానినుండకుండజేయవలయును కోడి రెక్కలగాలియాయన్నాదికమునకు తగిలినను తత్కర్మఫలముబోవును గాన కుక్కుటపక్షవాతము తగులునట్టి సమీపమందుండకుండా దానిని దోలివేయవలెను శునక మన్నాదికమునుజూచిన నిష్ఫలమగును పైశ్లోకమందు శునకముచూడకూడదని జెప్పియున్నను అది అధికదోషమని మరలజెప్పెను యిట్లుగాక

న్న శ్రాద్ధకర్తృభోక్తలయొక్క దృష్టిపథమందవి బడగూడదని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను. శూద్రుడాద్విజుల యన్నాదికమును ముట్టిన నిష్ఫలముగ నౌనన్నచనియర్థము॥

మూ॥ ఖంజోవా యదివాకాణో దాతుః ప్రేష్యోపి తా భవేత్। హీనాతిరిక్త గాత్రోవా తమప్య పనయేత్పునః॥ ౨౪౨॥

సొట్టవాడైనా నొకకన్ను గుడ్డివాడైనా దాతయొక్క శిష్యుడైనా అపిశబ్దముచేత నన్యుడైనా వ్రేళ్ళు మొదలగు నవయవములధికములుండిన నల్పములుండిన నట్టివానినిన్ని దూరముగ బరిహరింపవలయును॥ ౧౪౨॥

మూ॥ బ్రాహ్మణం భిక్షుకంవాపి భోజనార్థముపస్థితం। బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞాత శ్శక్తితః ప్రతిపూజయేత్॥ ౨౪౩॥

అతిథిగానయిన భిక్షార్థమైనవచ్చిన బ్రాహ్మణునకు నిమంత్రిత బ్రాహ్మణుల యనుమతివడసి శక్తికొలది భోజనమొసగిగాని భిక్షనొసగిగాని వానిపూజించవలెను॥ ౨౪౩॥

మూ॥ సార్వవర్ణికమన్నాద్యం సన్నయాప్లావ్యవారిణా। సముత్సృజేద్భుక్తవతా మగ్రతో వికిరన్భువి॥ ౨౪౪॥

ఇచ్చట వర్ణశబ్దము ప్రకారవాచకము సర్వప్రకారమగు నన్నాదికము వ్యంజనాదులతో గలపి జలముచే దడపి భుజించినబ్రాహ్మణులయెదుటను దర్భలపైని నివిజల్లవలెను॥ ౨౪౪॥

మూ॥ అసంస్కృత ప్రమీతానాం త్యాగినాం కులయోషితాం। ఉచ్ఛిష్టంభాగధేయం స్యాద్దర్భేషు వికిరశ్చయః॥ ౨౪౫॥

సంస్కారానర్హులై మృతులగు బాలులకున్ను కులస్త్రీలు దోషములేనివారైనప్పటికి విడచిన వారికిన్ని యీదర్భలయందుంచిన యుచ్ఛిష్టాన్నభాగమయ్యీని యని కుల్లూకభట్టు॥ త్యాగినామన గాగుర్వాదులవిడచినవారికిన్ని కులయోషితామనగా సత్కులమునంబుట్టికన్యకలయ్యేస్వతంత్రలై యున్న స్త్రీలకున్నని మరికొందరున్ను సామాన్యముగా స్త్రీపురుషవివేచనములేకుండకులధర్మాదులనువిడచినవారికని చెప్పి విశేషనుగా "కులయోషితా" మని మంచికులమందుబుట్టి చెడిపోయినస్త్రీలకున్నని

గోవిందరాజున్నవాఁడు॥ ౨౪౫॥

మూ॥ ఉచ్ఛేషణంభూమిగత మజిహ్మస్యాశఠస్యచ। దాసవర్గస్య తత్పిత్ర్యే భాగధేయం ప్రచక్షతే॥ ౨౪౬॥

భూమిగతమగు నుచ్ఛిష్టము అవక్రత్వమున నలసత్వముగల దాసవర్గమునకు పితృకార్యములందు భాగము మన్వాదులు జెప్పిరి॥ ౨౪౬॥

మూ॥ ఆసపిండ క్రియాకర్మ ద్విజాతేస్సంస్థితస్యతు। అదైవంభోజయేచ్ఛ్రాద్ధం పిండమేకంతు నిర్వపేత్॥ ౨౪౭॥

సపిండీకరణముమట్టుకు నీచాప్పునసగా సంవత్సరాంతసాపిండ్యవిషయము సంవత్సరమందు జేసెడి మాసికములకు విశ్వేదేవస్థానమకరలేకుండ ప్రేతోద్దేశము గనాక బ్రాహ్మణునకు బెట్టవలయును ఏకపవిత్రమేకపిండముగ జేయవలయును॥ శ్లో॥ఏకోద్దిష్టం దైవహీన మేకార్ఘ్యైకపవిత్రకం।ఆవాహనాగ్నౌ కరణరహితం హ్యాపసవ్యవత్॥ యను యాజ్ఞవల్క్యవచనమువలన॥ ౨౪౭॥

మూ॥ సహపిండ క్రియాయాంతు కృతాయామస్యధర్మతః। అనయైవావృతా కార్యం పిండనిర్వపణం సుతైః॥ ౨౪౮॥

ఎవనికి నేకోద్దిష్టము జెప్పబడెనో వానికి సపిండీకరణమయ్యేపర్యంత మేకోద్దిష్టవిధానముచేగావలె నటపైని సపిండీకరణమయినయనంతరమీ యమావాస్యావిధిచే పిండపితృయజ్ఞము మృతాహశ్రాద్ధముచేయ సుతులచేదగనవి॥ ౨౪౮॥

మూ॥ శ్రాద్ధంకృత్వాయ ఉచ్ఛిష్టం వృషలాయప్రయచ్ఛతి।సమూఢోనరకంయాతి కాలసూత్రమవాక్శిరాః॥ ౨౪౯॥

ఆశ్రయించియున్న శూద్రులకుచ్ఛిష్టమిడ బ్రసక్తించిన నీనిషేధము॥శ్రాద్ధభోజనోచ్ఛిష్టము నెవడు శూద్రునకుబెట్టునో యామూఢుడు తలక్రిందుగా కాలసూత్రమను నరకమందుబడును॥ ౨౪౯॥

మూ॥ శ్రాద్ధభుగ్వృషలీతల్పం తదహర్యోధిగచ్ఛతి। తస్యాఃపురీషేతన్మాసం పితరస్తస్య శేరతే॥ ౨౫౦॥

ఇచ్చట వృషలీశబ్దము భర్తను చపలునిగాజేయునది వృషయని స్త్రీమాత్ర

పరము బ్రాహ్మణపరిణీతయగు బ్రాహ్మణకన్యయున్ను వృషలీయనబడును శ్రాద్ధ భోజనమొనర్చి తదహోరాత్రములందు స్త్రీసంగమము చేసినయతని పితృదేవతలా స్త్రీపురీషమందు బరుందురుగావున నట్లు సేయగూడదని సిద్ధాంతము। ౨౫౦

మూ॥ పృష్ట్వా స్వదిత మిత్యేవం తృప్తానాచమయేత్తతః।ఆచాంతా
ననుజానీయా దభితో రమ్యతామితి॥ ౨౫౧॥

బ్రాహ్మణులు తృప్తిగాభుజించినట్లు తెలసి "స్వదితం" అని అడిగి యాచమింపజేసి యటపైని "భో అభిరమ్యతాం" అని అనవలయును "అభితః" యని యనుటచేనిచ్చటనైన స్వగృహమందునైన విశ్రమించుటకని తాత్పర్యము॥ ౨౫౧॥

మూ॥ స్వధాస్త్విత్యేవ తం బ్రూయు ర్బ్రాహ్మణా స్తదనంతరం।
స్వధాకారః పరాహ్యాశీ స్సర్వేషు పితృకర్మసు॥ ౨౫౨॥

అనుజ్ఞానానంతరమందు భోక్తలు కర్తను "స్వధాస్తు" యనియనవలయును సకల పితృకర్మములయందును స్వధాకారము బ్రకృష్టమగు నాశీర్వచనముగదా॥

మూ॥ తతో భుక్తవతాం తేషా మన్నశేషం నివేదయేత్।యథా
బ్రూయు స్తథా కుర్యా దనుజ్ఞాత స్తతో ద్విజైః॥ ౨౫౨॥

అనంతరమా భుజించినబ్రాహ్మణుల నన్నశేషమేమిచేయవలయునని యడిగి వారెట్లుజెప్పిన నట్లాకర్తయన్నవినియోగము సేయవలయును॥ ౨౫౩॥

మూ॥ పిత్ర్యే స్వదిత మిత్యేవ వాచ్యం గోష్ఠేతు సుశ్రుతం సంపన్న
మిత్యభ్యుదయే దైవే రుచిత మిత్యపి॥ ౨౫౪॥

ఇప్పుడు బ్రసంగమువలన శ్రాద్ధాంతరములందు విశేషవిధిని చెప్పుచున్నాడు "పిత్ర్యే" యనగా కామ్యముగాక పితృమాతృదేవతాకమగు నేకోద్దిష్టశ్రాద్ధమందు దృప్తిప్రశ్నార్థమై స్వదితమని యనవలయును। సూ॥ "స్వదితమితిపితృప్రశ్నే" యని గోభిలసాంఖ్యాయనులు ఇచ్చట మేధాతిథి గోవిందరాజులు శ్రాద్ధకాలమందువచ్చిన యతిథులను స్వదితమని పలుకవలయునని జెప్పిరి కుల్లూకభట్టువారు జెప్పినదానిని నిరాకరించి యీశ్లోకమును వ్రాసెను శ్లో॥ శ్రాద్ధ స్వదితమిత్యేతదాచ్యమన్యేన కేనచిత్। నానుయుగ్మిదం విద్వాన్ శ్రద్ధయైవ శ్రద్ధధీరపి॥ శ్రాద్ధమందువచ్చినయితరు

నిచే నెవనిచేనైన "స్వదితమని" పలుకవగనదను మాటయేదిగలదో యది విద్వాంసుల
గు వృద్ధులచే ననుసరించబడలేదు గావున మేము దానిని శ్రద్ధచేయమని వ్రాసెను
"గోష్ఠ్యాంశుద్ధ్యర్థమష్టమ" మని ద్వాదశవిధశ్రాద్ధగణనమందు గోష్ఠీశ్రాద్ధమని వి
శ్వామిత్రునిచే జెప్పబడెనట్టి గోష్ఠీశ్రాద్ధమందు సుశ్రుతమనదగినది వృద్ధిశ్రాద్ధమం
దు సంపన్నమనదగినది దైవశ్రాద్ధమందు రుచితమనదగినది దైవశ్రాద్ధమనగా॥ శ్లో॥
"దేవానుద్దిశ్య యచ్ఛ్రాద్ధం తత్తుదైవికముచ్యతే। హవిష్యేణవిశిష్టేనసప్తమ్యాదిషు
యత్నతః"॥ సప్తమ్యాదులందు ప్రకృష్టములగు హవిస్సులచే దేవోద్దేశముగజేసిన
ది దైవశ్రాద్ధమని భవిష్యపురాణము॥ ౨౫౪॥

మూ॥ అపరాహ్ణస్తథా దర్భా వాస్తుసంపాదనం తిలాః। సృష్టి
ర్మృష్టి ర్ద్విజాత్యగ్ర్యా శ్శ్రాద్ధకర్మసు సంపదః॥ ౨౫౫॥

దర్శశ్రాద్ధము ప్రకృతమగుట నీయపరాహ్ణాదులుదీనికే॥ శ్లో॥ "ప్రాతర్వృద్ధినిమి
త్తకం"॥ అని వృద్ధిశ్రాద్ధము ప్రాతఃకాలమందనియుండుటవలన అపరాహ్ణకాలమును
దర్భలున్ను గోమయాదికముచే భూమినలుకుటయు తిలలున్ను కృపణవృత్తిలే
కుండ నన్నాది సంపాదనమున్ను పదార్థముల సమ్యక్సంపదయున్ను పఙ్క్తిపా
వనాది బ్రాహ్మణులున్ను దర్శశ్రాద్ధాదులందివి సంపదలనుటవలన శ్రాద్ధాంగము
లు ప్రకృష్టములు కావలెనని బోధితమాయెను॥ ౨౫౫॥

మూ॥ దర్భాః పవిత్రం పూర్వాహ్ణో హవిష్యాణిచ సర్వశః। పవి
త్రంయచ్చ పూర్వోక్తం విజ్ఞేయా హవ్య సంపదః॥ ౨౫౬॥

మంత్రములున్ను దర్భలున్ను పూర్వాహ్ణకాలమున్ను మున్యన్నములగు హవి
ష్యములున్ను పైని చెప్పబడిన వాస్తుశుద్ధిమొదలగునవిన్ని దేవకర్మములందు సం
పదలు॥ ౨౫౬॥

మూ॥ మున్యన్నాని పయస్సోమో మాంసంయచ్చానుపస్కృతం।
అక్షారలవణంచైవ ప్రకృత్యా హవిరుచ్యతే॥ ౨౫౭॥

వానప్రస్థులకుచితమగు నీవారాదికమున్ను పాలున్ను సోమలతారసమున్ను
కంపుకొట్టకుండునట్టి మాంసము కృత్రిమలవణవర్జ్యమనగా సైంధవాదికమున్ను
స్వభావముచే నివి హవిస్సులని మన్వాదులచే జెప్పబడెను॥ ౨౫౭॥

మూ॥ విసృజ్య బ్రాహ్మణాం స్తాంస్తు నియతో వాగ్యతశ్శుచిః। ద
క్షిణందిశమాకాంక్షన్ యాచేతేమాన్వరా న్పితౄన్॥ ౨౫౮॥

భోక్తలగు బ్రాహ్మణులను విసర్జించి సావధానమనస్కుఁడును శుచియు మౌనియునై దక్షిణదిక్కునుజూచుచు నీవక్ష్యమాణములగు వరములను పితృదేవతలను యాచించవలయును॥ ౨౫౮॥

మూ॥ దాతారోనోభివర్ధంతాం వేదాస్సంతతి రేవచ। శ్రద్ధాచ
నోమావ్యగమద్బహుధేయంచనోస్త్వితి॥ ౨౫౯॥

మాకులమునకిచ్చేదాతలు వృద్ధినొందుదురుగావున వేదాధ్యయన తదర్థజ్ఞాన తదధ్యాపకతాతద్విహితానుష్ఠానములున్ను వేదార్థమందు శ్రద్ధయున్ను పుత్రపౌత్రాదివృద్ధిన్ని మాకు తెంపులేకుండనుండుగావుత యాచకులకీదగిన ధనాదికము మాకు బహుగానుండుగావుతయని యాచించవలయును॥ ౨౫౯॥

మూ॥ ఏవంనిర్వపణం కృత్వా పిండాంస్తాం స్తదనంతరం। గాంవి
ప్ర మజమగ్నింవా ప్రాశయే దప్సువాక్షిపేత్॥ ౨౬౦॥

ఈప్రకారముగ పిండప్రదానమొనర్చి వరయాచనానంతరమునందా పిండములను గోవుకునైన విప్రునకైన మేకకునైనను బెట్టవలయు నగ్నియందైన జలమందునయిన వేయవలయును॥ ౨౬౦॥

మూ॥ పిండనిర్వపణంకేచి త్పరస్తా దేవకుర్వతే। వయోభిఃఖాద
యంత్యన్యే ప్రక్షిపంత్య నలేప్సువా॥ ౨౬౧॥

కొందరాచార్యులు బ్రాహ్మణభోజనానంతరమందు పిండప్రదానము జేయుచున్నారు పిండములను పక్షులకైన వేయవచ్చును జలాగ్నులయందైన వేయవచ్చునని మరలజెప్పడము పక్షులకువేయుటకు వికల్పార్థము॥ ౨౬౧॥

మూ॥ పతివ్రతా ధర్మపత్నీ పితృపూజన తత్పరా। మధ్యమంతుత
తఃపిండ మద్యాత్సమ్యక్సుతార్థినీ॥ ౨౬౨॥

ధర్మార్థములందు త్రికరణశుద్ధిగా బతిపరిచర్యావ్రతముగాగలది పతివ్రత య

ట్టి ధర్మపత్నియుందుగా వివాహమయినభార్య పితృపూజయందాసక్తురాలవ్వనేని మంచిపుత్రుడు కలుగ గోరికగలదై యాపిండములలో మధ్యమమగు పితామహపిండమును॥ శ్రు. "ఆధత్త పితరో గర్భమిత్యాది" శ్రుతినిచెప్పి స్వగృహ్యోక్తప్రకారముగా దినవలయును॥ ౨౬౨॥

మూ॥ ఆయుష్మంతం సుతం సూతే యశోమేధాసమన్వితం। ధన
వంతం ప్రజావంతం సాత్వికం ధార్మికంతథా॥ ౨౬౩॥

అట్లు పిండమును భక్షించుటవలన నాసతి దీర్ఘాయుష్మంతుడు కీర్తివంతుడు మేధగలవాడు ధనవంతుడు సంతానవంతుడు సాత్వికుడు ధార్మికుడునగుకుమారునిగనును॥ ౨౬౩॥

మూ॥ ప్రక్షాళ్యహస్తావాచమ్య జ్ఞాతిప్రాయం ప్రకల్పయేత్। జ్ఞా
తిభ్యస్సత్కృతందత్వా బాంధవానపి భోజయేత్॥ ౨౬౪॥

పైని హస్తములను గడుగుకొని యాచమించి జ్ఞాతుల నావశ్యకముగ బ్రాహ్మణ భుక్తము గావించినదగు నాశేషమగు నన్నమును జ్ఞాతులకు పూజాపూర్వముగ బెట్టి మాతృబంధువులకున్ను నన్నమును బెట్టవలెను॥ ౨౬౪॥

మూ॥ ఉచ్ఛేషణంతు తత్తిష్ఠేద్యావద్విప్రా విసర్జితాః। తతో
గృహ బలిం కుర్యా దితిధర్మో వ్యవస్థితః॥ ౨౬౫॥

బ్రాహ్మణ విసర్జనమయ్యేపర్యంతము తదుచ్ఛిష్టపాత్రములం దీయగూడదటుపై నుచ్ఛిష్టపాత్రలను దీసి స్థలశుద్ధిజేయవలెనిట్లు శ్రాద్ధకర్మమయిన పిమ్మటవైశ్వదేవబలి హోమకర్మనిత్యశ్రాద్ధాతిథిభోజనములు జేయదగును బలిశబ్దము ప్రదర్శనార్థముగావున "శ్లో॥ నివృత్య ప్రతిపత్త్యర్థం పర్యుక్ష్యాగ్నించ మంత్రవిత్। వైశ్వదేవంప్రకుర్వీత నైత్యకం విధిమేవచ॥" శ్రాద్ధకర్మమును జేసిన పిమ్మట గృహ్యాగ్నిని ప్రజ్వలింపజేసి మంత్రవేత్తయగు విప్రుడు వైశ్వదేవము మొదలగు నైత్యకమగు విధిని జేయవలయునని మత్స్యపురాణము॥ ౨౬౫॥

మూ॥ హవిర్యచ్చిరరాత్రాయ యచ్చానంత్యాయ కల్పతే। పితృ
భ్యో విధివద్దత్తం తత్ప్రవక్ష్యామ్యశేషతః॥ ౨౬౬॥

యేయే హవిస్సును పితృదేవతల కొసగిన నెట్టుచిరకాలతృప్తి యగుచునానం త్యమున కగునో దానిని నిశ్శేషముగా జెప్పగలను॥ ౨౬౬॥

మూ॥ తిలై ర్వ్రీహి యవై ర్మాషై రద్భిర్మూలఫలేనవా। ద
త్తేన మాసం తృప్యంతి విధివ త్పితరో నృణామ్॥ ౨౬౭॥

తిలలు ధాన్యము యవలు మినుములు మూలఫలాదికములు జలము వీటిలో దే నిచేత నైనా విధ్యుక్తముగ శ్రాద్ధమొనర్చిన నరులయొక్క పితృదేవతలొకమా సము దనుక తృప్తులగుదురు॥"శ్లో॥ కృష్ణ మాషా స్తిలాశ్చైవ శ్రేష్ఠాస్స్యుర్యవశా లయఇతి॥"నల్ల మినుములు నువ్వులు యవలు ధాన్యము పితృయోగ్యములని వాయు పురాణము॥ ౨౬౭॥

మూ॥ ద్వౌ మాసౌ మత్స్యమాంసేన త్రీన్ మాసాన్ హారిణేనతు।
ఔరభ్రేణాథచతురః శాకునేనాథ పంచవై॥ ౨౬౮॥

పాఠీనాదిమత్స్యమాంసములు బెట్టిన పితరులకు రెండుమాసములు తృప్తియ గును లేడిమాంసము బెట్టిన మూడుమాసములు గొర్రెమాంసము బెట్టిన నాల్గు నెలలు ద్విజులకర్హములగు పక్షులమాంసము బెట్టిన నైదు మాసములు తృ ప్తులగుదురు॥ ౨౬౮॥

మూ॥ షణ్మాసాన్ ఛాగమాంసేన పార్షతేనచ సప్తవై। అష్టా
వేణస్య మాంసేన రౌరవేణ నవైవతు॥ ౨౬౯॥

మేకమాంసముచే శ్రాద్ధమొనర్చిన నారునెలలును దుప్పిమాంసముచే నేడు నెలలు నేణమాంసముచే నెనిమిదినెలలును మృగమాంసముచేతొమ్మిది నెలలును తృప్తులగుదురు॥ ౨౬౯॥

మూ॥ దశమాసాంస్తు తృప్యంతి వరాహమహిషామిషైః। శశకూ
ర్మయోస్తు మాంసేన మాసానేకాదశైవతు॥ ౨౭౦॥

అడవిపంది కారెనుములు వీటిమాంసములచే పదిమాసములున్ను చెవులపిల్లి తాంబేలు వీటి మాంసములచే పదకొండు నెలలును తృప్తులగుదురు॥ ౨౭౦॥

మూ॥ సంవత్సరంతు గవ్యేన పయసా పాయసేనచ। వార్ధ్రీణ
సస్య మాంసేన తృప్తిర్ద్వాదశ వార్షికీ॥ ౧౭౧॥

గోక్షీరపాయసాదులచే సంవత్సరము తృప్తులగుదురు. వార్ధ్రీణమాంసముచే పదిరెండువర్షములు తృప్తి వార్ధ్రీణసమనగా॥ "శ్లో॥ త్రిపిబంత్వింద్రియక్షీణం శ్వేతంవృద్ధమజాపతిం। వార్ధ్రీణసంతుతంప్రాహు ర్యాజ్ఞికాఃపితృకర్మణీతి॥ నద్యాదులయందుదక పానము జేయునప్పుడు రెండు చెవులును జిహ్వయు జేనిక్రిజలము స్పృశించునో యది త్రిపిబమగును అట్టి ఇంద్రియములు క్షీణించిన తెల్లనగు ముసలిమేక వార్ధ్రీణసమని చెప్పబడెనిది పితృకర్మలయందు యోగ్యమని యాజ్ఞికులు జెప్పుచున్నారు॥ ౨౭౧॥

మూ॥ కాలశాకం మహాశల్కాః ఖడ్గలోహామిషం మధు। ఆనం
త్యాయైవ కల్ప్యంతే మున్యన్నానిచ సర్వశః॥ ౨౭౨॥

బఱుసుకూర పెద్దమత్స్యములు॥ "శ్లో॥ మహాశల్కలినోమత్స్యా ఇతి" యనువచనము వలన ఖడ్గమృగమాంసము యెఱ్ఱమేకయొక్క మాంసము॥ "సూ॥ సర్వలోహితేనానంత్య"మని పైఠీనసి వచనము వలన తేనియనీవారాదికము న్యన్నము నివియన్నియు ననంతతృప్తికగును॥ ౨౭౨॥

మూ॥ యత్కించిన్మధునా మిశ్రం ప్రదద్యాత్తు త్రయోదశీం।తద
ప్యక్షయమేవస్యా ద్వర్షాసుచ మఘాసుచ॥ ౨౭౩॥

తేనియతో గూడ నేదియైన నన్నాదికము వర్షర్తువునందు మఘానక్షత్రయుక్తత్రయోదశీదినమున పితృోద్దేశముగ బెట్టిన నదియును బెతరుల కక్షయమగును॥

మూ॥ అపినస్సకులేజాయా ద్యోనోదద్యా త్త్రయోదశీమ్। పా
యసం మధుసర్పిర్భ్యాం ప్రాక్ఛాయే కుంజరస్యచ॥ ౨౭౪॥

"శ్లో॥ ప్రోష్ఠపద్యామతీతాయాం మఘాయుక్తాం త్రయోదశీమ్ । ప్రాప్యశ్రాద్ధంహి కర్తవ్యం మధునాపాయసేనచేతి॥" మఘానక్షత్రయుక్తభాద్రపద కృష్ణత్రయోదశియందు ఘృతమధుయుక్తపాయసముచే శ్రాద్ధము జేయవలయు ననుశంఖవచనముచే పైశ్లోకమందు జెప్పబడిన త్రయోదశియందు పితృదేవతలిట్లు గోరె

చరు ఈచెప్పబడినత్రయోదశియందును మరియేతిథియందైన గజమునీడ తూర్పున కు దిరిగినవేళననగా యపరాహ్ణమందున తేనియతో నేతితోగూడ బాయసముచే శ్రాద్ధము జేసెడువాడు మనకులమునందు బుట్టవలయునని పితరులు గోరుచుందురు ఇచ్చట త్రయోదశీహస్తిచ్ఛాయలకు సముచ్చయముగాదు- అందుకు విష్ణువచనము॥ "శ్లో॥ అపిజాయేతసోస్మాకంకులేకశ్చిన్నరోత్తమః । ప్రావృట్కాలే సితే పక్షే త్రయోదశ్యాంసమాహితః । మధుప్లుతేనయశ్శ్రాద్ధం పాయసేనసమాచరేత్ । కార్తికంసకలంవాపి ప్రాక్ఛాయేకుంజరస్యచేతి॥" పూర్వోక్తమగు త్రయోదశియందైనను సకలకార్తికమాసమందున గజమునీడ తూర్పుగా దిరిగినప్పుడపరాహ్ణమందునైన మధుయుక్తపాయసముచే శ్రాద్ధముజేయ నెవడు మాకులమునందుబుట్టిన నతడు నరోత్తముడని॥ ౨౭౪॥

మూ॥ యద్యద్దదాతి విధివత్సమ్యక్ఛ్రద్ధాసమన్వితః । తత్తత్పితౄ
ణాంభవతి పరత్రానంత మక్షయమ్॥ ౨౭౫॥

విధ్యుక్తముగ శ్రద్ధతో నేమేమి పితృోద్దేశముగ బెట్టిననది పరలోకమందు నక్షయమగుచున్నది గావున బైనిజెప్పినట్టి శ్రద్ధతోశ్రాద్ధముజేయ వలయునని విధించుచున్నాడు॥ ౨౭౫॥

మూ॥ కృష్ణపక్షే దశమ్యాదౌ వర్జయిత్వా చతుర్దశీం । శ్రా
ద్ధే ప్రశస్తాస్తిథయో యథైతా న తథేతరాః॥ ౨౭౬॥

కృష్ణపక్షమందు దశమిమొదలుకొని చతుర్దశిగాక మిగిలిన తిథులుశ్రేష్ఠమయినది వీటితో శ్రాద్ధవిషయమై మరియేతిథులును నట్టిమహాఫలము నిడజాలవు॥ ౨౭౬॥

మూ॥ యుక్షుకుర్వన్ దినర్క్షేషు సర్వాన్ కామాన్ సమశ్నుతే।
అయుక్షుతు పితౄన్ సర్వాన్ ప్రజాంప్రాప్నోతిపుష్కలాం॥ ౨౭౭॥

ద్వితీయ చతుర్థీ మొదలగు యుగ్మతిథులయందును భరణీ రోహిణ్యాదియుగ్మనక్షత్రములయందును శ్రాద్ధమునుజేయుచున్నవాడు సకలాభీష్టములను పొందును పాడ్యమితదియమొదలగునయుగ్మతిథులయందును అశ్వినీకృత్తికాద్యయుగ్మనక్షత్రములయందును శ్రాద్ధముచే పితృదేవతలనర్చించినవాడు ధనవిద్యాది పరిపూర్ణమయినసంతానమును గాంచును॥ ౨౭౭॥

మూ॥ యథాచైవాపరః పక్షః పూర్వపక్షాద్విశిష్యతే।తథాశ్రా
ద్ధస్యపూర్వాహ్ణా దపరాహ్ణో విశిష్యతే॥ ౨౭౮॥

"శ్లో॥ చైత్రసితాద్యామాసాఇతి॥" చైత్రశుక్లప్రతిపదమొదలుకొని మాసము లుప్రవర్తించునని జ్యోతిశ్శాస్త్రనిబంధనమువలన నపరపక్షమనగా కృష్ణపక్షము అది శుక్లపక్షముకంటె యేలాగుపితృయోగ్యమో యట్లు పూర్వాహ్ణముకంటె న పరాహ్ణము శ్రాద్ధయోగ్యము యీచెప్పడము పూర్వాహ్ణమందున్న శ్రాద్ధకర్త వ్యత్వమును బోధించుచున్నది యీశ్లోకమందు శుక్లపక్షముకంటెకృష్ణపక్షముయో గ్యమనిచెప్పకుండా దృష్టాంతముగా చెప్పడమేమని శంకరాగా॥ "శ్లో॥ కృష్ణపక్షే దశమ్యామి"త్యాదికముచేనుతత్పూర్వవిధియందుతర్పణను చెప్పుటవలన॥

మూ॥ ప్రాచీనావీతినా సమ్యగపసవ్య మతంద్రిణా।పిత్ర్యమాని
ధనాత్కార్యం విధివ ద్దర్భపాణినా॥ ౨౭౯॥

ప్రాచీనావీతిగాదర్భపవిత్రములుధరించి యలసుడుగాకుండ బితృతీర్థము చే యథాశాస్త్రముగ సకలపితృసంబంధికర్మములును తననిధనపర్యంతము చే యతగినది యిచ్చట "ఆనిధనాత్॥" అనగా యావజ్జీవమని మేధాతిథిగోవిందరా జులు॥ ౨౭౯॥

మూ॥ రాత్రౌశ్రాద్ధం నకుర్వీత రాక్షసీకీర్తితాహిసా।సంధ్యయో
రుభయోశ్చైవ సూర్యేచైవాచిరోదితే॥ ౨౮౦॥

రాత్రిశ్రాద్ధమునునశింపజేయు గుణముగలుగుటచే రాక్షసియని మన్వాదులచే చెప్పబడుటవలన రాత్రియందు శ్రాద్ధముజేయదగదు సంధ్యలయందును సూర్యో దయమై మూడుముహూర్తములపర్యంతమును శ్రాద్ధము జేయతగదు॥ "శ్లో॥ రే ఖాప్రభృత్యథాదిత్యేత్రిముహూర్తంగతేరవౌ। ప్రాతస్తతస్స్మృతఃకాలోభా గస్సోహ్నస్తు పంచమఇతి॥" రేఖామాత్రసూర్యోదయప్రభృతిత్రిముహూర్త ప ర్యంతమనగా పగటిలో నైదవభాగము ప్రాతఃకాలమనిచెప్పబడ్డది॥ అపరాహ్ణ ము శ్రాద్ధాంగముగా విధించుటవలన యీశ్లోకమందు అప్రసక్తప్రతిషేధ మంటి రేని యట్లుకాదు అప్రతిషేధము రాగప్రాప్తమైన దానికైనను విధిప్రాప్తమైన దానికైననగును॥ మొదటిదికాదు దర్శశ్రాద్ధము నిత్యమైనదౌటవలన రాగప్రాప్త

త్వమసంగతము॥ రెండవనిషేధవిషయమై షోడశిగ్రహణములవలె వికల్పమయ్యాని గావున నిపర్యుదాసము రాత్ర్యాదిపర్యుదస్తేతరకాలమందు శ్రాద్ధము చేయవలెను అపరాహ్ణవిధిన్ని ప్రాశస్త్యార్థమదిగావున నే॥ "శ్లో॥ యథాశ్రాద్ధస్య పూర్వాహ్ణాదపరాహ్ణోవిశిష్యతఇతి॥" పూర్వాహ్ణముకంటె అపరాహ్ణము శ్రాద్ధమునకు విశేషఫలదమని॥ ౨౮౦॥

మూ॥ అనేన విధినా శ్రాద్ధం త్రిరబ్దస్యేహ నిర్వపేత్। హేమంత గ్రీష్మవర్షాసు పాంచయజ్ఞికమన్వహం॥ ౨౮౧॥

శ్లో॥ కుర్యాన్మాసానుమాసిక" మని ప్రతిమాసమందును దర్శశ్రాద్ధము విహితమైయుండెను తదసంభవమందీవిధి నాల్గుమాసములొకఋతువు మూడుఋతువులొకసంవత్సరమనుపక్షము నాశ్రయించిచెప్పబడుచున్నది పూర్వోక్తప్రకారవిధానముచే సంవత్సరమధ్యమందు మూడుమాసముల హేమంత గ్రీష్మ వర్షఋతువులలో శ్రాద్ధముజేయదగినది అన్ని సమయాచారములవలన కుంభవృషభ కన్యలయందు సూర్యుండుండగనని పంచయజ్ఞాంతర్గతమగు॥ "శ్లో॥ ఏకమప్యాశయేద్విప్ర మితి॥" యొకబ్రాహ్మణునకైన పితృనుద్దేశకను అన్న మివ్వవలయునని విహితమగునది ప్రత్యహమును జేయవలయునని పూర్వోక్తవ్యాఖ్యార్థమిచట జెప్పబడెను॥ ౨౮౧॥

మూ॥ నపైతృయజ్ఞియో హోమో లౌకికేగ్నౌ విధీయతే। నదర్శేన వినా శ్రాద్ధ మాహితాగ్నే ద్విజన్మనః॥..... ౨౮౨॥

శ్లో॥ "అగ్నేస్సోమయమాభ్యాంచ" యనువిధిచే నగు పితృయజ్ఞాంగమగు హోమము శ్రౌతస్మార్తేతరమగు లౌకికాగ్నియందు జేయుటకు విధింపబడలేదు గాన నగ్నౌకరణము లౌకికాగ్నియందు జేయదగదు అగ్నిలేనివానికి "అగ్న్యభావేతు విప్రస్య పాణావితి" యను విధిచే బ్రాహ్మణ హస్తమందు దగ్నౌకరణము జేయవలయును ఆహితాగ్ని యగు విప్రునకు దర్శవినా కృష్ణపక్షదశమ్యాదులయందు శ్రాద్ధముజేయగూడదు మృతాహశ్రాద్ధ మనియతమగుటచే తత్ప్యంతరమను నిషేధములేదు॥ ౨౮౨॥

మూ॥ యదేవ తర్పయత్యద్భిః పితౄన్ స్నాత్వా ద్విజోత్తమః। తేనైవ కృత్స్నమాప్నోతి పితృయజ్ఞ క్రియాఫలం॥ ౨౮౩॥

పంచయజ్ఞాంతర్గత శ్రాద్ధసంభవమందీవిధి ద్విజుడు స్నానానంతరమందు దర్భ

తర్పణము జేసినచో దానిచేతనే నిత్యశ్రాద్ధఫలమును సమగ్రముగ బొందును "ద్విజోత్తమః" యనునది ద్విజపరము॥ ౨౮౩॥

మూ॥ వసూన్వదంతి చ పితౄన్ రుద్రాంశ్చైవ పితామహాన్।ప్ర
పితామహాంస్తథాదిత్యాన్ శ్రుతిరేషా సనాతనీ॥ ౨౮౪॥

యేదికారణమున పిత్రాదులు వస్వాదిరూపులని సనాతనియగు శ్రుతిగలదుగావున పితలను వసువులనుగానున్ను పితామహులను రుద్రులనుగానున్ను ప్రపితామహుల నాదిత్యులగానున్ను మన్వాదులుచెప్పిరి దీనిచే పిత్రాదులను వస్వాదిరూపులనుగా ధ్యానించవలెనని విధి కల్పించబడెను అదిగావున॥సూ॥"యదిత్వివద్వాన్ పితౄన్ యజతే వసవో రుద్రా ఆదిత్యాశ్చాస్య ప్రీతా భవంతి"యని విద్వాంసుడిట్లు పితృదేవతలనర్చించు వానికి వసువులును రుద్రులునాదిత్యులును ప్రీతులగుచున్నారని పైఠీనసి॥ఇచ్చట మేధాతిథిగోవిందరాజులు పితృస్తవముకొరకైనను నాస్తిక్యముచేనైనను శ్రాద్ధకర్మమందు ప్రవర్తించనివానికి ప్రవృత్తిగలుగుటకు దేవతాత్వాధ్యారోపణముచే పితృస్తుతివచనమని పలికిరి॥ ౨౮౪॥

మూ॥ విఘసాశీ భవేన్నిత్యం నిత్యంవామృతభోజనః।విఘసో భుక్త
శేషంతు యజ్ఞశేషం తథామృతం॥ ౨౮౫॥

విఘసమనగా బ్రాహ్మణభుక్తశేషము అమృతమనగా యజ్ఞశేషము నిత్యము ద్విజుడు విఘసాశియైనను అమృతాశియైనను గావలెనని సామాన్యముగ జెప్పినను ప్రకృతమగు శ్రాద్ధమందు విప్రభుక్తశేష భోజనార్థమీవిధి యదిగావున నే॥శ్లో॥"భుంజీతాతిథిసంయుక్తః సర్వం పితృనిషేవిత"మనెడి స్మృత్యంతరవచనముచే నతిథ్యాదిశేషభోజనమయినప్పి॥శ్లో॥"అవశిష్టంతు దంపతీ"యను వచనమువలన విహితమాయెనుఅది యజ్ఞశేషతుల్యముగావున మరలజెప్పుట స్తుత్యర్థమని గోవిందరాజు॥ ౨౮౫॥

మూ॥ ఏతద్వోభిహితం సర్వం విధానం పాంచయజ్ఞికం।ద్విజాతి
ముఖ్యవృత్తీనాం విధానం శ్రూయతామితి॥ ... ౨౮౬॥

ఇతి శ్రీమానవే ధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాం
సంహితాయాం తృతీయోధ్యాయః

ఇది పంచయజ్ఞములయందగు ననుష్ఠానమంతయు జెప్పబడియె పార్వణశ్రాద్ధవ్యవహితములయినను పంచయజ్ఞములచే ముగిపెంచడమవి పూజ్యములని దెలుపుటకని కుల్లూకభట్టు మంగళార్థమని మేధాతిథి గోవిందరాజులు ఇప్పుడు ద్విజులలో ముఖ్యుడగు బ్రాహ్మణునకు ఋతాదివృత్తులయొక్క యనుష్ఠానమును వినుపని వక్ష్యమాణాధ్యాయైక దేశముపన్యసించెను॥ -౨౮౬॥

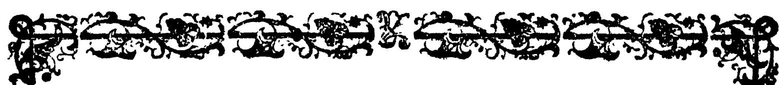
ఇదిశ్రీ మహామహీంబిడౌజ శ్రీమదానందగజపతి రాజమహారాజదయాపాత్ర

భారద్వాజసగోత్ర పవిత్ర సుకవిజన విధేయ మండకామేశ్వర

నామధేయ విరచితాంధ్రమన్వర్థదీపికాఖ్యయగు వ్యాఖ్య

యందు తృతీయాధ్యాయము.

శ్రీ పరదేవతార్పణమస్తు.

శుభమస్తు-అవిఘ్నమస్తు.

చతుర్థాధ్యాయప్రారంభః.

మూ॥ చతుర్థ మాయుషోభాగ ముషిత్వాద్యం గురౌ ద్విజః। ద్వి
తీయ మాయుషోభాగం కృతదారో గృహేవసేత్॥ ౧॥

శ్రాద్ధకల్పానంతరమందు "వృత్తినాంరక్షణంచైవ" యని వ్యక్తముగా ప్రతిజ్ఞచేయబడినవృత్తులు గార్హస్థ్యము వృత్త్యధీనము గావున జెప్పదగినవగుచునుండ బ్రహ్మచర్య పూర్వకమై గార్హస్థ్యమందు వృత్తులు వక్ష్యమాణములని తెలిపెడిటొరకు బ్రహ్మచర్యకాలమునున్ను గార్హస్థ్యకాలమును నిందు చెప్పుచున్నాడు॥ ఆయుష్యములో నాలవపాలు మొదటిదని బ్రహ్మచర్యోపలక్షితార్థమ మదియెట్లనిన నాయుష్యమింతయని తెలియబడనిదగుటచే నాయువులో నాలవపాలుదెలియ న శక్యము "శతాయుఃపురుషః" యని పురుషుడు నూరువత్సరములాయువుగలవాడన్న డు శ్రుతిచే నాలవపాలిరువదేనేసులనుటయు "షట్త్రింశ వాబ్దికంబ్రహ్మచర్యమితి

ముప్పదియారేండ్లు బ్రహ్మచర్యమును విరోధము చేగాకుండెను నాలుగాశ్రమముల నొందెడు పక్షమునాశ్రయించినవాడు బ్రాహ్మణునకు జెప్పబడిన బ్రహ్మచర్యకాలము జన్మాదిగా మొదటిభాగను యథాశక్తిగా గురుకులమందుండి రెండవభాగను భార్యాశ్రమందు గృహస్థధర్మములు జేయవలయును "గృహస్థస్తుయదాపశ్యే" దని యనియతకాలమే గావున నాయుష్యములో రెండవ నాల్గవపాలునట్లుగా గార్హస్థ్యకాలమున్న॥ ౧॥

మూ॥ అద్రోహేణైవభూతానా మల్పద్రోహేణవాపునః। యావృత్తిస్తాంసమాస్థాయవిప్రోజీవేదనాపది॥ ౨॥

పరపీడలేకుండుటయే యద్రోహను యది శిలోంఛాయాచితాదికము ద్రోహమనగా హింసయే గాననది నిషిద్ధమునుగావునభూతద్రోహము లేకుండనట్లు సంభవించనిచో నల్పద్రోహముచేనైన నప్పృత్తిసంభవించునట్టి వృత్తిన లభించి విప్రుడనాపదయందు జీవించవలయును భార్యాదిభృత్యపోషణపంచయజ్ఞాదిన ము బ్రాహ్మణుడు నెరవేర్చుకోవలెను క్షత్రియాదులకిట్లుగాదు ఆపదయందైతే వృత్తిదశమాధ్యాయమందుజెప్పబడెన. యదిసామాన్యోపదేశము యాజనాధ్యాపనవిశుద్ధప్రతిగ్రహాది సంగ్రహార్థమైనది కేవలఋతాదివిశేషపరమైతె సంకుచిత స్వరసత్వహానియు యాగాద్య నధికారత్వము వృత్తిప్రకరణానివేశమునయ్యానిగాన దానిచే తనున్న జీవించవలెను॥ ౨॥

మూ॥ యాత్రామాత్రప్రసిద్ధ్యర్థం స్వైః కర్మభిరగర్హితైః। అక్లేశేన శరీరస్య కుర్వీతధనసంచయం॥ ౩॥

యాత్రయనగ శాస్త్రీయముగుకుటుంబసంవర్ధన నిత్యకర్మానుష్ఠానపూర్వకప్రాణస్థితి తన్మాత్రమునకు నన గాభోగార్థము గాదనుట తమయొక్కశాస్త్రవిహితాజనరూపములగు వక్ష్యమాణఋతాదికర్మములచే గాయక్లేశము లేకుండ ధనసంగ్రహమును జేయవలయును॥ ౩॥

మూ॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత్తు మృతేన ప్రమృతేనవా।సత్యానృతాభ్యా మపివా నశ్వవృత్యాకదాచన॥ ౪॥

...........నాపదియనుపదమనువర్తించును ఆపదలేనప్పుడు ఋతా

దులచే జీవించవలయు నాపత్తియందయిన నెప్పుడును సేవచేజీవించదగదు॥ ౪॥

మూ॥ ఋతముంఛశిలంజ్ఞేయ మమృతంస్యాదయాచితం । మృతం
తు యాచితంభైక్షం ప్రమృతం కర్షణంస్మృతం॥ ౫॥

అప్రసిద్ధము గావున ఋతాదులను జెప్పుచున్నారు అధాధిష్ఠానములందును మాగణము కేదారములందును నైన నెచ్చటెచటనోషధులుండు నచ్చటచటతన్ప్రత్యేకము "ఏకైకసమున్ఛముత్వా" యనుబోధాయనవచనమువలననో క్షొకగుజచాప్పుననె ప్రోకసీకొనుట యుంఛమనబడును వెన్నులేరు కొనుటశిల మనబడును రెండును సత్యసమానఫలప్రదములగుటచే ఋతమని చెప్పబడెను అయాచితమప్రయత్నలభ్యమమృతమువలె సుఖకరమగుందియమృతము యాచింపబడినది భైక్షము సాగ్నికుడగు గృహస్థుని పక్వపదార్థము భిక్షమెత్తగూడదు పరపక్వము హూమాహామగాను గావున నపక్వములగు తండులాదికమును యాచించి తెచ్చిన నివారణము పచె దుఃఖకరముగావున యాచితము మృతమనబడెను భూగత జంతువులు కర్షణముచే ప్రకర్షణముగ మృతములగుటచేకృషిప్రమృతమనబడెను॥

మూ॥ సత్యానృతంతు వాణిజ్యం తేనచైవాపి జీవ్యతే । సేవాశ్వ
వృత్తిరాఖ్యాతా తస్మాత్తాం పరివర్జయేత్॥ ౬॥

తరువుగా సత్యానృతమనాఖ్యముగావునసత్యానృతమనగా వాణిజ్యము కుసీదమున్ను కుసీదమనగా వృద్ధిజీవనము ఇచ్చటనున్ను అనాపదియని యనువర్తించుట చే నిక్కృషివాణిజ్యాదులు స్వయంకృతములుగావని॥ "సూ॥ కృషివాణిజ్యే స్వయం చాకృతే కుసీదంచ ॥" స్వయముగా జేయబడని కృషివాణిజ్యములును కుసీదమును నని గౌతమవచనమువలన శాస్త్రముచే వాణిజ్యమందు సత్యాదికమనుజ్ఞ చేయబడలేదు॥ "శ్లో॥ తేనచైవాపి జీవ్యతే ఇతి॥" ఆవాణిజ్యముచేతను జీవనముచేయబడుచున్నదనుచోచకారముచే కృషివాణిజ్యసమశిష్టమై కుసీదమనగావృద్ధిజీవనమున్ను గ్రహించబడెను పూర్వశ్లోకోక్తమకృషి యాశ్లోకమందు వాణిజ్యమున్ను సేవైతెదీనదృష్టిసందర్శనస్వామి తజనానీచక్రియాదిధర్మయోగమువలనశునకముయొక్కవృత్తివంటిదిగావున శ్వవృత్తియనిచెప్పబడెను దానిని బ్రకృతమగు బ్రాహ్మణుడు త్యజించవలయును॥ ౬॥

మూ॥ కుసూలధాన్యకో వాస్యా త్కుంభీధాన్యక ఏవవా। త్ర్యై

హైహికోవాపి భవే దశ్వ స్తనిక ఏవవా॥ 7॥

కుసూలమనగా కుసూలోఽస్త్రీవ్రీహ్యాగారంస్యాదను నిఘంటువువలన ఇష్టకలచేకట్ట బడినధాన్యపుకోటు దానినిండ ధాన్యసంచయము గలవాడు కావలెను॥ "శ్లో॥ యస్యత్రైవార్షికంభక్తంపర్యాప్తంభృత్యవృత్తయే। అధికంవాపివిద్యేత ససోమం పాతుమర్హతీతి॥" ఏగృహస్థునకు తనభృత్యులతో గూడ మూడు వత్సరములకుగాని అధికముగాగాని జీవనపర్యాప్తమగు ధనధాన్యసంచయముగలుగునో యతడు సోమపానముజేయ నర్హుడని మనువచనమువలన కాలముగ్రహించదగినది దానిచే నిత్యనైమిత్తికధర్మకృత్యవర్గ సహితుడగు గృహస్థునకు మూడుసంవత్సరములకెంత ధాన్యాదికము కావలెనో యన్నిధాన్యముగలవాడు కుసూలధాన్యకుడని చెప్పబడుచున్నాడు ఏకసంవత్సరనిర్వాహోచితధాన్యాదిధనముగలవాడుకుంభీధాన్యకుడు॥ "శ్లో॥ ప్రాక్సౌమికీః క్రియాఃకుర్యా ద్యస్యాన్నంవార్షికం భవేదితి॥" ఎవనికి సంవత్సరపర్యాప్తధాన్యముండునో యతడు సోమయాగముకంటె క్రిందనగు నగ్న్యాధానాదికర్మములను జేయవలయునని యాజ్ఞవల్క్య వచనముచే కుంభీధాన్యకుడైన గావలయును - "వానప్రస్థస్యైవ సమానిచయ ఏవేతి॥" వానప్రస్థునకు సంవత్సర పర్యాప్తవస్తు నిచయము గావలయునని మను వచనముచే వానప్రస్థునకే సంవత్సరోచిత సంగ్రహము చెప్పబడుచుండగా బహుపోష్యవర్గముగల గృహస్థునకు సంవత్సరసంచయ ముచితముగదా యిచ్చట భృత్యులతోగూడ మూడువత్సరములకు సరిపడెడు ధాన్యసంగ్రహముగాని అంత విలువగల బంగారముగాని గలవాడు కుసూలధాన్యకుడనియు ఆరు మాసములకు సరిపడెడు ధాన్యాదినిచయముగల వాడు కుంభీధాన్యకుడనియు మేధాతిథివ్యాఖ్యానము చేసెను- పదిరెండు దినములకు సరిపడెడు ధాన్యముగలవాడు కుసూలధాన్యకుడనియు నారుదినములకు పర్యాప్తమగు ధాన్యాదికముగల్గువాడు కుంభీధాన్యకుడనియు గోవిందరాజు వ్యాఖ్యానము జేసెను- దీని బ్రతివ్యాఖ్యానము జేసి మొదటవ్రాసిన మూడు సంవత్సరములు నొకసంవత్సరమును జీవనార్థముగలవాడు కుసూలధాన్యకుడు కుంభీధాన్యకుడని కుల్లూకభట్టు వ్యాఖ్యానము జేసెను- ఈహ యనగా నిష్టమయినది దానియందగునదిఐహికను త్ర్యహపర్యాప్తమగు నైహికము త్రైహికము అలాగునైనా గావచ్చును దినత్రయనిర్వాహోచితధనులు త్రైహికులు రేపటికి లేని భోక్తముగల్గువాడు అశ్వస్తనికుడు॥ 7॥

మూ॥ చతుర్ణామపిచైతేషాం ద్విజానాంగృహమేధినామ్। జ్యా
యాన్పరః పరో జ్ఞేయో ధర్మతో లోకజిత్తమః॥ ౮॥

కుసూలధాన్యకుడు మొదలగు నలుగురు బ్రాహ్మణగృహస్థులలో పూర్వపూర్వునికంటెను త్తరోత్తరులు శ్రేష్ఠులు వృత్తిసంకోచము వలన ధర్మముచే స్వర్గాదిలోకములు జయించినవాడగుచున్నాడు॥ ౮॥

మూ॥ షట్కర్మైకో భవత్యేషాం త్రిభిరన్యః ప్రవర్తతే। ద్వా
భ్యామేకశ్చతుర్థస్తు బ్రహ్మసత్రేణ జీవతి॥ ౯॥

ఈ గృహస్థులలో నొకడు బహుపోష్యవర్గము గలవాడు శిలోంఛాయాచిత-భైక్ష-కృషి-వాణిజ్య-కుసీదములను నీయారుకర్మములచే జీవించువాడు షట్కర్ముడగుచున్నాడు మరియొకడు కృషివాణిజ్యకుసీదములచే జీవించువాడు త్రికర్ముడగుచున్నాడు మరియొకడు యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహములగు నీమూడుకర్మములచేతను జీవించెడువాడును జెప్పబడెను వీటిలో ప్రతిగ్రహము విడచి యాజనాధ్యాపనములచే నొకడు జీవించును మరియొకడు బ్రహ్మసత్రముచే ననగాన ధ్యాపనమాత్రముచే జీవించెడువాడు యిచ్చట మేధాతిధి యీకుసూలధాన్యాదికులలో కుసూలధాన్యకుడుంఛశిలాయాచితయాచితకృషివాణిజ్యములచే షట్కర్ముడగుచున్నాడు అన్యుడనగా కుంభీధాన్యకుడు కృషివాణిజ్యములు నిందితములుగావున నుంఛశిలాయాచితయాచితములలోనిచ్ఛచే మూడిటిచేతనె జీవించువాడగుచున్నాడు॥ త్ర్యైహికుడు యాచితమును విడచి యుంఛశిలాయాచితములలో స్వేచ్ఛచే రెండింటి వలన జీవించెడువాడగుచున్నాడు॥ నాలుగవవాడగు నశ్వస్తనికుడు బ్రహ్మసత్రమనగా శిలోంఛవృత్తులలో నొకటిగలవాడు బ్రాహ్మణునకు సంతతమవ్వేదగుట వలన సత్రమనివార్చెను॥ ౯॥

మూ॥ వర్తయంశ్చ శిలోంఛాభ్యా మగ్నిహోత్రపరాయణః।
ఇష్టీః పార్వాయనాంతీయాః కేవలా నిర్వపేత్సదా॥౧౦॥

శిలోంఛవృత్తులచే జీవించవలెను గావున నే ధనసాధ్యకర్మాంతరానుష్ఠానమందు సామర్థ్యము లేకుండుటచే నగ్నిహోత్రపరుడై దర్శపూర్ణమాంతములందును నయనాంతమందగు నాగ్రయణమున్నేత దాత్మకములగు నిష్టులను మాత్రము

నిశ్యముగ జేయవలయును॥ ౧౦॥

మూ॥ నలోకవృత్తం వర్తేత వృత్తిహేతోఃకథంచన। అజిహ్మ
మశఠాంశుద్ధాం జీవేద్బ్రాహ్మణ జీవికామ్॥ ౧౧॥

టీ॥ లోకవృత్తమనగా కుజనులకు ప్రియములగు కథలును పరిహాసములు మొదలగు వ్యాపారమును జీవనార్థమై జేయగూడదు వక్రతయసత్యమును మొదలగు పాపహేతువులు గానట్టియు దంభాదివర్జితయు వైశ్యాదివృత్తితో సంకీర్ణముగాక శుద్ధమగు బ్రాహ్మణోచితమగు జీవిక నవలంబించి బ్రతుకవలయు॥ ౧౧॥

మూ॥ సంతోషం పరమాస్థాయ సుఖార్థీ సంయతోభవేత్।సం
తోషమూలం హి సుఖం దుఃఖమూలం విపర్యయః॥ ౧౨॥

యథాసంభవమగు భృత్యాత్మప్రాణధారణావశ్యక పంచయజ్ఞాద్యనుష్ఠాన మాత్రోచితధనముకంటె నధిక ఫలేచ్ఛ లేకుండుట సంతోషము దీని నుత్కృష్టముగ నవలంబించి యధికధనార్జనమందు నాశలేకుండ నియమము జేయవలయును యేదికారణమున సుఖము సంతోషము హేతువుగా గలదో వ్యగ్రతలేకుండుటచే సత్కర్మానుష్ఠానాదికము లెస్సగా నగుటవలన బరమందు స్వర్గాది సుఖమధికమగును సంతోషము లేకుండిననధికధనార్జనమందు క్లేశము నసంపత్తియగుచో దుఃఖముననగును॥ ౧౨॥

మూ॥ అతో న్యతమయా వృత్త్యా జీవంస్తు స్నాతకోద్విజః।స్వర్గా
యుష్యయశస్యాని వ్రతానీమాని ధారయేత్॥ ౧౩॥

అబహుభృత్యకావృత్తిచే నిర్వాహమగుచుండ "అన్యతమయా" యని విధించ బనుచుండెను- బహుభృత్యునకన్నను గలుగుటకు "షట్కర్మైకోభవత్యేషా" మని విహితమగుటవలన బహుభృత్యుడు షట్కర్ముడు గావచ్చును ఇట్లు గాకున్న రెండిటికి నేకవాక్యత్వమౌటచే నిశ్లోకము క్రతములను విధించ దౌటవలన వృత్త్యాయని యనువాదమగుట వలన నేకత్వమవివక్షితముగా జెప్పబడిన వృత్తులలో నెద్దానిచే నైన జీవించుచున్న స్నాతకుడగు బ్రాహ్మణుడు వక్ష్యమాణములగు స్వర్గాయువ్యయశస్సులగూర్చెడు వ్రతములను యథాసంభవముగ జేయవలయును- నాచేసినిది చేయదగినది చేయరాని దనునట్టి సంకల్పవిశేషము వలన వ్రతము॥ ౧౩॥

మూ॥ వేదోదితం స్వకం కర్మ నిత్యం కుర్యా దతంద్రితః । తద్ధి
కుర్వన్ యథాశక్తి ప్రాప్నోతి పరమాంగతిమ్॥ ౧౪॥

స్నాతకున్ను వేదోక్తమే గావున తనయాశ్రమమునం దుచితమగు వేదోక్తకర్మమును యావజ్జీవము నలసుడు గాకుండ జేయవలయును యథాశక్తిగా నాకర్మములను జేయుచున్న బ్రాహ్మణుడు మోక్షమునొందును "శ్లో॥ జ్ఞానముత్పద్యతే పుంసాం క్షయాత్పాపస్యకర్మణః । తత్రాదర్శతలేప్రఖ్యే పశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥" నిత్యకర్మముచే నగు పాపక్షయము వలన జ్ఞానముత్పన్నమగును దానసద్దమువలె శుద్ధమగు నంతఃకరణమునం దాత్మను జూచునని మోక్షధర్మము॥ ౧౪॥

మూ॥ నేహేతార్థాన్ప్రసంగేన నవిరుద్ధేన కర్మణా । నవిద్య
మానే ష్వర్థేషు నార్త్యామపి యతస్తతః॥ ౧౫॥

పురుషుడు దేనియందు మిక్కిలి సక్తుడగు నోయది ప్రసంగము గీతవాదిత్రాదికముచే దాని ధనములను సంపాదించగూడదు శాస్త్రనిషిద్ధకర్మముల చేతననగా నయాజ్యయాజకత్వాదులచేతనున్ను సంపాదించరాదు ధనములు లేమిగలుగుచుండగా నార్తిగలుగుచున్నప్పటికిని పతితాదుల వలన ధనమును గోరకూడదు॥ ౧౫॥

మూ॥ ఇంద్రియార్థేషు సర్వేషు నప్రసజ్యేత కామతః । అతిప్ర
సక్తించైవేషాం మనసా సన్నివర్తయేత్॥ ౧౬॥

ఇంద్రియార్థము లనగా రూపరసగంధస్పర్శాదులు వీటియందనిషిద్ధములగు స్వదారసురతాదుల యందును నుపభోగమునకు నత్యంతప్రసక్తికలవాడు కాగూడదు తన్నివృత్త్యుపాయమును చెప్పుచున్నాడు అయ్యతిప్రసక్తిస్వర్గాపవర్గములకు విరోధియగుట నరసి మనసుచే మళ్లించవలెను॥ ౧౬॥

మూ॥ సర్వాన్పరిత్యజే దర్థాన్ స్వాధ్యాయస్య విరోధినః । య
థాతథా ధ్యాపయంస్తు సాహ్యస్యకృతకృత్యతా॥ ౧౭॥

స్వాధ్యాయమునకు విరోధులగు సకలార్థముల ననగా ధనవంతులగృహములకు బోయి యుపసర్పించడము కృష్యాదులు నమితముగ నదేపనిగ గల ప్రయోజనములను పరిత్యజించవలెను- అటులైనను భృత్యాదిపోషణ మెట్లనిన యేదైన నా

కయుపాయమును స్వాధ్యాయానికిరోధియగు దాని నవలంబించి భృత్యాత్మ జీవనమును జరుపుకొనుచు నధ్యాసనము జేయుచు నుండిన నాస్వాధ్యాయపరత్వగృహస్థునకుంగృతకృత్యతగదా॥ ౧౭॥

మూ॥ వయసః కర్మణోఽర్థస్య శ్రుతస్యాభిజనస్యచ । వేషవా
గ్బుద్ధిసారూప్య మాచరన్ విచరేదిహ॥ ౧౮॥

వయస్సుకును క్రియకును ధనమునకును విద్యకును కులమునకున్ను ననురూపమగు వేషమును మాటలను బుద్ధులను జేయుచు సంచరింపవలెను ఏలాగునంటె యౌవనమందు చందనమాలికాదిధారణము త్రివర్గము ననుసరించెడువాకులున్ను యిట్లన్నిటను నూహించవలెను॥ ౧౮॥

మూ॥ బుద్ధివృద్ధికరాణ్యాశు ధన్యానిచ హితానిచ । నిత్యంశాస్త్రా
ణ్యవేక్షేత నిగమాంశ్చైవ వైదికాన్॥ ౧౯॥

వేదావిరుద్ధములును శీఘ్రముగ బుద్ధివృద్ధి నొందించునవియు ననగా వ్యాకరణమీమాంసాస్మృతిపురాణ న్యాయాదులను ధన్యములనగా ధనమునుగూర్చునట్టి హితములగు బార్హస్పత్యౌశనసాదినీతిశాస్త్రములనుసర్వహితమునుగూర్చెడి వనగా దృష్టోపకారములగు వైద్యమును జ్యోతిషమునున్ను మరియు వేదార్థావబోధకములగు నిగమగ్రంథములనున్ను పర్యాలోచించుచుండ వలయును॥ ౧౯॥

మూ॥ యథాయథా హి పురుష శ్శాస్త్రం సమధిగచ్ఛతి । త
థాతథా విజానాతి విజ్ఞానం చాస్యరోచతే॥ ౨౦॥

యేయేప్రకారముగ శాస్త్రమును తెస్సగనభ్యసించు నాయాప్రకారముగశాస్త్రాంతర తాత్పర్యములనున్ను విశేషముగదెలిసికొనును విశేషజ్ఞానమున్ను వానికిప్రకాశించునట్టి బలముగలుగును॥ ౨౦॥

మూ॥ ఋషియజ్ఞం దేవయజ్ఞం భూతయజ్ఞంచ సర్వదా।నృయ
జ్ఞం పితృయజ్ఞంచ యథాశక్తి నహాపయేత్॥ ౨౧॥

బ్రహ్మయజ్ఞాది పంచయజ్ఞములను యథాశక్తిగా సేయవలెను గాని పరిత్యజించగూడదు తృతీయాధ్యాయమందు జెప్పిన వీటినిగూడ జెప్పడము ముందు విశే

షముగనుపన్యసించుటకివి స్నాతకునకు వ్రతములని తెలియుటకు॥ ౨౧॥

మూ॥ ఏతానేకే మహాయజ్ఞాన్ యజ్ఞశాస్త్ర విదోజనాః । అనీ
హమానాస్సతత మింద్రియేష్వేవ జుహ్వతి॥ ౨౨॥

కొందరు గృహస్థులనగా బాహ్యాభ్యంతర యజ్ఞ ప్రవర్తక శాస్త్రయజ్ఞులీపం చమహాయజ్ఞములను బహిశ్చేష్టానిరసనముచే నయిదు బుద్ధీంద్రియములందును తత్త్వజ్ఞానసంయమముల జేయుచున్నవారగుచు సంపాదింతురు ఈయజ్ఞములకు హోమములేదుగావున జుహ్వతియనునది సంపాదనార్థకము॥ ౨౨॥

మూ॥ వాచ్యేకే జుహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేవాచంచ సర్వదా। వాచి
ప్రాణేచ పశ్యంతో యజ్ఞనిర్వృత్తి మక్షయాం॥ ౨౩॥

కొందరు గృహస్థులనగా బ్రహ్మవేత్తలు వాక్కుయందున్ను ప్రాణవాయువు యందున్ను యజ్ఞనిర్వృత్తి నక్షయఫలమునుగా తెలసినవారై వాక్కుయందు ప్రాణమునున్ను ప్రాణమందు వాక్కునున్ను హోమముజేయుచున్నారు పలుకుచున్నవానిచే "వాచిప్రాణంజుహోమి" యనిన్ని పలకకుండ నిట్టూర్చుచున్న వానిచే "ప్రాణేవాచంజుహోమి"యని వ్యాఖ్యానము జేయదగనది దీనిచే॥ శ్రు॥ "యావద్వై పురుషోభాషతేన తావత్ప్రాణితుం శక్నోతి । ప్రాణంతదావాచి జుహోతి। యావద్ధిపురుషః ప్రాణితిన తావద్భాషితుం శక్నోతి। వాచంతథా ప్రాణేజుహోతి। ఏతేనంతేమృతెమృతే। ఆహుతీ జుహోతి। అధవా అన్యాఆహుతయః। అనంతరం అన్యస్తాః కర్మమయ్యోభవంత్యేవంహి। తస్యైతత్పూర్వే విద్వాంసఆహుతిం జుహావంచక్రిరితి"॥ పురుషుడెంతకాలము మాటలాడునంతలో నూర్పివ్వలేడది వాక్కుయందు ప్రాణమునువేల్చుట యెంతకాలంబూర్పిచ్చునంతలో మాటాడలేడని ప్రాణమందు వాక్కును హోమమునుజేయుచున్నాడు యీలాగుగాకుంటే బాహ్యాస్తమములగు నితరాహుతులు కర్మమయములగుచున్నవి ఈప్రకారము ఇంతకు పూర్వులగు విద్వాంసులగ్నిహోత్రమును హోమమొనర్చిరి- యని కౌషీతకరహస్య బ్రాహ్మణము॥ ౨౩॥

మూ॥ జ్ఞానేనైవా పరేవిప్రా యజంత్యేతై ర్మఖైస్సదా । జ్ఞాన
మూలాం క్రియామేషాం పశ్యంతో జ్ఞానచక్షుషా॥ ౨౪॥

మరికొందరు విప్రులంగా బ్రహ్మనిష్ఠులు బ్రహ్మజ్ఞానముచేతనే యీయజ్ఞములను జేతురు ఇదెట్లనిన జ్ఞానమనగా, శ్రు. "సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మే"త్యాదిశ్రుతులయందు బ్రసిద్ధను అవి మూలములుగాగల యీజ్ఞానములయొక్క క్రియయనగా యుక్తిజ్ఞానమనేవత్సుస్సుచేతను జెలియుచున్నవారౌచున్నారు అట్టివారు పంచయజ్ఞఫలమును బొందుచున్నారని యర్థము ఈమూడుశ్లోకములచేతను బ్రహ్మనిష్ఠులై వేదసన్యాసులగు గృహస్థులకున్న నీవిధులగుచున్నవి॥ ౨౪॥

మూ॥ అగ్నిహోత్రంచ జుహుయా దాద్యంతే ద్యునిశోస్సదా।ద
శేనచార్థమాసాంతే పౌర్ణమాసేన చైవహి॥ ౨౫॥

ఉదితహోమపక్షమందు దినాదియందును నిశాదియందును ననుదితహోమపక్షమందు దినాంతమందును నిశాంతమందును ఇట్లుగాకున్న నుదితహోమపక్షమందు దినాద్యంతములయందును ననుదితహోమపక్షమందు నిశాద్యంతములందును నగ్నిహోత్రమును జేయవలయు కృష్ణపక్షార్ధమాసాంతమందు దర్శాఖ్యమగు కర్మముచేతనున్ను శుక్లపక్షార్ధమాసాంతమందు పౌర్ణమాసాఖ్యమగు కర్మముచేతనున్ను ఇష్టులను జేయవలయును॥ ౨౫॥

మూ॥ సస్యాంతే నవసస్యేష్ట్యా తథర్త్వంతే ద్విజోధ్వరైః। పశు
నాత్వయనస్యాదౌ సమాంతే సౌమికైర్మఖైః॥ ౨౬॥

పూర్వార్జితధాన్యాదిసస్యము సమాప్తమయిననట "శరదినవానా"మనుసూత్రకారవచనమువలన నసమాప్తమయున్ను నవసస్యముత్పత్తి గలుగుచుండనాగ్రయణముచే యజించవలయు సస్యక్షయము నియతముగాదుగనుకనున్ను ధనవంతులకధిక ధాన్యముండుటవలననున్ను నవసస్యాంతమందని చెప్పుటవలననున్ను నవసస్యఫలము పుట్టడమే యంగీకరించబడెను ప్రతివర్షమున్ను నవసస్యోత్పత్తినియతముగావున "ఋతుస్సంవత్సర" ఇత్యాదిశ్రుతివలన ఋతుత్రయపక్షాశ్రయణముచే నాల్గుమాసములొక ఋతువుగావునందదంతమందు చాతుర్మాస్యయాగములు జేయవలయు నుత్తరదక్షిణాయనముల బ్రారంభమందు పశుయాగము జేయవలయును జ్యోతిశ్శాస్త్రోక్తచైత్రశుక్ల ప్రతిపదారభ్యవత్సరాంతేయని వసంతర్తువందు సోమరససాధ్యములగు నగ్నిష్టోమాదియాగములం జేయవలయును॥ ౨౬॥

మూ॥ నానిష్ట్వానవసస్యేష్ట్యా పశునాచాగ్నిమాన్ ద్విజః।నవాన్న
మద్యాన్మాంసంవా దీర్ఘమాయుర్జిజీవిషుః॥ ౨౭॥

ఆహితాగ్నియగు ద్విజుడు దీర్ఘకాలముజీవించనిచ్ఛగల్గెనేనియాగ్రయణము జేయకనవాన్నమునున్ను పశుయాగముజేయక మాంసమునున్నుదినరాదు॥ ౨౭॥

మూ॥ నవేనానర్చితాహ్యస్య పశుహవ్యేన చాగ్నయః । ప్రాణానేవాత్తుమిచ్ఛంతి నవాన్నామిషగర్ధినః॥ ౨౮॥

దోషమునుజెప్పుచు నీరెంటికిని నిత్యత్వమును జెప్పుచున్నాడు నవాన్నము చేతనున్ను నామిషముచేతను మున్నుగజేయబడనియాగముగల యగ్నులట్లుజేయక నవాన్నామిషభక్షణతత్పరులగు వారిప్రాణములనుదిననిచ్ఛయించును॥ ౨౮॥

మూ॥ ఆసనాశన శయ్యాభి రద్భిర్మూల ఫలేనవా । నాస్యకశ్చిద్వసేద్గేహే శక్తితోఽనర్చితోఽతిథిః॥ ౨౯॥

యథాశక్తిగానాసనము నన్నము శయ్య మూలఫలాదులు వీటిచే నర్చితుడు గాకుండనతిథి యీగృహస్థునింటనుండగూడదు॥ ౨౯॥

మూ॥ పాషండినో వికర్మస్థాన్ బైడాలవ్రతికాన్ శఠాన్। హైతుకాన్ బక వృత్తీంశ్చ వాఙ్మాత్రేణాపి నాచరేత్ ॥

పాషండులనగా వేదబాహ్యవ్రతలింగములనుధరించినవారు శాక్య భిక్షుక్షపణకాదులు వికర్మస్థులనగా ప్రతిషిద్ధ కర్మములచే జీవించువారు బైడాలవ్రతికులును బకవృత్తులును ముందుజెప్పబడుదురు శఠులనగా వేదములందు శ్రద్ధలేనివారు హైతుకులనగా వేదవిరోధితర్కములచే వ్యవహరించువారువీరలతిథులుగవచ్చెడికాలమందు వచ్చిరేని మాటమాత్రముచేనైన నర్చించరాదు అన్నము బెట్టుటైతె "శక్తితోఽపచమానేభ్యః" యని పైనియనుజ్ఞ యివ్వబడియెను॥ ౩౦॥

మూ॥ వేదవిద్యా వ్రతస్నాతాన్ శ్రోత్రియాన్గృహమేధినః।పూజయేద్ధవ్యకవ్యేన విపరీతాంశ్చ వర్జయేత్॥ ౩౧॥

ద్వితీయాధ్యాయోక్తవేదవిద్యావ్రతోభయస్నాతకులు మువ్వురగు శ్రోత్రియులను గృహస్థులునగు వీరలనుహవ్యకవ్యములచే నర్చింపవలయు విపరీతులను వర్జించ

పవలయును॥ ౩౧॥

మూ॥ శక్తితోఽపచమానేభ్యో దాతవ్యం గృహమేధినా। సంవి
భాగశ్చ భూతేభ్యః కర్తవ్యోఽనుపరోధతః॥ ౩౨॥

వంటలేనిబ్రహ్మచారి యతిపాషండ్యాదులకు గృహస్థుడు యథాశక్తిగానన్నము బెట్టవలెనని చెప్పబడినప్పటికిని వంటగలవారికంటే వీరికివిశేషమని దెలుపుట కిచ్చట జెప్పబడెను "భిక్షాంచ భిక్షవే దద్యాద్విధివద్బ్రహ్మచారిణే॥" యని బ్రహ్మచారికిన్ని యతికిన్ని చెప్పబడేయున్నది గాన నిచ్చటపాషండులకుమాత్రమేయనిమేధాతిథిగోవిందరాజులుబలికిరి॥ స్వకుటుంబానుపరోధముగ వృక్షాదిభూతములకన్నింటికిని జలాదికనుచేనైన సంవిభాగముజేయదగును॥ ౩౨॥

మూ॥ రాజతో ధనమన్విచ్ఛేత్సంసీదన్ స్నాతకోద్విజః। యా
జ్యాంతేవాసినోర్వాపి నత్వన్యత ఇతిస్థితిః॥ ౩౩॥

"నరాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణీయాద్రాజన్యప్రసూతితః॥" ఇతి క్షత్రియసంతతిగాని రాజువలన బ్రతిగ్రహించగూడదని నిషేధమువలన నిచ్చటరాజశబ్దముక్షత్రియపరము స్నాతకుడగు విప్రుడు క్షుత్తుచే క్షీణించుచు ద్విజాతిప్రతిగ్రహము సంభవించుచుండినను యథాశాస్త్రముగ బ్రజాపాలించుచున్న క్షత్రియజాతియగు రాజువలననగా తనకుయాజ్యుడు శిష్యుడునగు రాజువలన ముందుగధనము నభిలషించవలెను రాజులు మహాధనులు గావున పీడలేకుండు. గావునను యాజ్యశిష్యులు ప్రత్యుపకారాభిముఖులగుటవలనను అదిసంభవించనిచో। "శ్లో॥సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయా"దనిచెప్పబోయె ధర్మప్రకారముగా నితరద్విజులవలననున్ను బ్రతిగ్రహించవచ్చును॥ యీలాగుమండగా ననాపదయందు ముందుగా క్షత్రియనృపయాజ్యశిష్యులవలన బ్రతిగ్రహించవలెను ప్రతిగ్రహనియమముకొరకీవచనము అదిగావుననే "నత్వన్యతఇతిస్థితిరితి" ఇతరులవల్లనుండి బ్రతిగ్రహించగూడదని శాస్త్రమర్యాదచెప్పెను "సంసీదన్నని" చెప్పుటవలన నిది యావద్ధర్మవిషయమనవలదు ఆపత్ప్రకరణము కాదుగావున సంసీదన్నను దానికి నిలవధన లేదనుటయే యర్థమగుటవలన ధనములేకుండుట యాపత్తిగాదు మరేమంటే ధనములేకున్నతనకు విధ్యుక్తమగు నుపాయములేకుండుటయాపత్తి యిట్లుగాకున్న నెప్పటికప్పుడు కావలసినది మాత్ర

ముసంభవించుటచే మరునాటికిలేనివాడున్ను ఆపత్తిగలవాడే గాక లేనుఇదేయాప
ద్వృత్తివిషయమంటే "నత్వన్యతఇతిస్థితిః" అన్యునివలన స్వీకరించరాదని కొసనుచె
ప్పినది "సర్వతఃప్రతిగృహ్ణీయాత్" దనే యాపద్విషయమందు చెప్పిన దానితో విరో
ధమగును యేమైతె నాపత్ప్రికరణము వలన॥ "శ్లో॥సీదద్భిః కుప్యమిచ్ఛద్భిః ధనంవా
పృథివీపతిః। యాచ్యస్స్యా" దని చెప్పబడినదిశూద్రనృపవిషయము ఇది రాజాది ప్ర
తిగ్రహము సంభవించనియప్పుడు॥ ౩౩॥

మూ॥ నసీదేత్స్నాతకో విప్రః క్షుధాశక్తః కథంచన। నజీర్ణ
మలవద్వాసా భవేచ్చ విభవేసతి॥ ౩౪॥

జ్ఞానము శీలము గలుగుట వలన ప్రతిగ్రహమందు శక్తుడగు స్నాతకుడగు బ్రా
హ్మణుడు ఉక్తరాజన్యప్రతిగ్రహము లభించుచుండగా క్షుత్తుచే నిరసించగూడదు
ధనముండునపుడు మలినవస్త్రములు జీర్ణములును గట్టగూడదు॥ ౩౪॥

మూ॥ క్లృప్తకేశనఖశ్మశ్రు ర్దాంతశ్శుక్లాంబర శ్శుచిః। స్వా
ధ్యాయేచైవ యుక్తస్స్యా న్నిత్యమాత్మహితేషుచ॥ ౩౫॥

క్షౌరకర్మముచే కేశనఖశ్మశ్రువు లుపయోగము ఛేదింపంజేయుచు తపఃక్లేశ
మును సహించువాడును తెల్లనిబట్టలం గట్టుకొనుచు బాహ్యాంతశ్శుద్ధుడును స్వా
ధ్యాయమందును శరీరారోగ్యాదివిషయమై యౌషధాదిగ్రహణమందును యుక్త
డుగావలయును॥ ౩౫॥

మూ॥ వైణవీం ధారయే ద్యష్టిం సోదకంచ కమండలుమ్। య
జ్ఞోపవీతం వేదంచ శుభే రౌక్మేచకుండలే॥ ౩౬॥

వేణుదండమును జలయుక్తకమండలువును యజ్ఞోపవీతమును దర్భముష్టిని శుభ
కరములగు సువర్ణకుండలములనున్ను ధరించవలయును॥ ౩౬॥

మూ॥ నేక్షేతోద్యంత మాదిత్యం నాస్తంయాంతం కదాచన।
నోపసృష్టం నవారిస్థం నమధ్యం నభసోగతమ్॥ ౩౭॥

ఉదయించుచున్నట్టియు నస్తమించుచున్నట్టియు నసంపూర్ణసూర్యబింబము

నుజూడ గూడదు గ్రహణము బట్టినప్పుడున్ను వస్త్రాద్యుపద్రవములతో గూడినట్టియు జలమందు బ్రతిబింబించినట్టియు నభోమధ్యగతుడగు సూర్యునిజూడగూడదు॥ 3౭॥

మూ॥ నలంఘయే ద్వత్సతంత్రీం నప్రధావేచ్చవర్షతి । నచోద
కే నిరీక్షేత స్వరూపమితి ధారణా॥ 3౮॥

గోవత్సాదిబంధనరజ్జువును దాట గూడదువర్షము గురియుచుండం బరువెత్త గూడదు జలమందు స్వప్రతిబింబమును జూడగూడదు ఇట్లుశాస్త్రనిర్ణయము॥

మూ॥ మృదంగాం దైవతం విప్రం ఘృతం మధుచతుష్పథమ్ । ప్ర
దక్షిణాని కుర్వీత ప్రజ్ఞాతాంశ్చ వనస్పతీన్॥ 3౯॥

మార్గమందునడుచుచున్నప్పుడు ఉద్ధృతమగుమృత్తున్ను గోవున్ను శిలాదిదేవతావిగ్రహములున్ను బ్రాహ్మణుడున్ను నెయియున్ను తేనియయున్ను నాలుగుత్రోవలుగలసినచోటున్ను ప్రసిద్ధములగు వనస్పతులున్ను కుడివైపున నుండునట్లు ప్రదక్షిణముగాను నడచిపోవలయును॥ 3౯॥

మూ॥ నోపగచ్ఛే త్ప్రమత్తోపి స్త్రియమార్తవదర్శనే । సమా
నశయనే చైవ నశయీత తయాసహ॥ ౪౦॥

కామాతురుడయినప్పటికిని పుష్పిణీస్త్రీనిబొందగూడదు సురతములేకున్న నస్పృశ్యత్వముగలమూడుదినములందు నేకశయ్యయందు బరుండందగదు॥ "శ్లో॥ తాసామాద్యాశ్చతస్రస్తు నిందితాః॥" యనువచనముచే మున్నునిషేధము చెప్పబడియున్నను బ్రాహ్మణస్త్రీ త్తగౌరవార్థము పునర్వచనము॥ ౪౦

మూ॥ రజసాభి ప్లుతాంనారీం నరస్య హ్యుపగచ్ఛతః। ప్రజ్ఞా తే
జోబలంచక్షు రాయు శ్చైవ ప్రహీయతే॥ ౪౧॥

రజోదూషితయగు స్త్రీనిబొందినవానికి ప్రజ్ఞయున్ను తేజస్సున్ను బలమున్ను దృష్టిన్ని యాయువున్ను తగ్గిపోవును గావున పుష్పిణినొందగూడదు॥ ౪౧॥

మూ॥ తాంవివర్జయత స్తస్య రజసాసమభిప్లుతాం। ప్రజ్ఞా తేజో
బలంచక్షు రాయుశ్చైవ ప్రవర్ధతే॥ ౪౨॥

రజోదుష్టయగు స్త్రీని వర్జించిన వానికి ప్రజ్ఞాతేజోబలచక్షురాయువులు వృద్ధిబొందును గావున నట్టి స్త్రీని బొందగూడదు॥ ౪౨॥

మూ॥ నాశ్నీయాద్భార్యయా సార్ధం నైనామీక్షేతచాశ్నతీమ్।
క్షువంతీం జృంభమాణాంచ నచాసీనాం యథాసుఖం॥ ౪౩॥

భార్యతోగూడ నొకపాత్రమందు భుజింపగూడదు భార్యభోజనము జేయుచుండగ తుమ్ముచునుండగ నావలించుచు నుండగ యథేచ్ఛముగ నిరావరణస్థలమును నగూర్చుండగ జూడగూడదు॥ ౪౩॥

మూ॥ నాంజయంతీం స్వకే నేత్రే నచాభ్యక్తా మనావృతామ్।
నపశ్యేత్ప్రసవంతీంచ తేజస్కామో ద్విజోత్తమః॥ ౪౪॥

తేజస్కాముడగు ద్విజోత్తముడు తనభార్యను నేత్రములందు కాటుక బెట్టుకొను దానినిన్ని తలంటుకొనుచున్న దానినిన్ని వస్త్రమును విసర్జించియున్నదానినిన్ని బ్రసవమగుచునున్న దానినిన్ని జూడగూడదు॥ ౪౪॥

మూ॥ నాన్నమద్యాదేకవాసా ననగ్నః స్నానమాచరేత్। న
మూత్రం పథికుర్వీత నభస్మని నగోవ్రజే॥ ౪౫॥

ఏకవస్త్రుడై యన్నమును భుజించగూడదు నగ్నుడై స్నానము జేయవలదు మార్గమందున్ను భస్మమందున్ను గోష్ఠమందున్ను మూత్రపురీషోత్సర్జనము జేయరాదు మూత్రశబ్దమధఃకాయమలవిసర్జనోపలక్షణము॥ ౪౫॥

మూ॥ నఫాలకృష్టే నజలే నచిత్యాం నచపర్వతే। నజీర్ణదేవా
యతనే నవల్మీకే కదాచన॥ ౪౬॥

దుక్కిదున్నిన భూమియందున్ను జలమందున్ను యాగార్థమగు ఇష్టకాదిసంచయమందున్ను పర్వతమందున్ను జీర్ణదేవాలయమందున్ను పుట్టయందును మూత్రపురీషములు విడువరాదు॥ ౪౬॥

మూ॥ నససత్త్వేషు గర్తేషు నగచ్ఛన్నాపిచ స్థితః। న నదీతీరమా
సాద్య నచపర్వతమస్తకే॥ ౪౭॥

జంతుయుక్తములగు బిలములందును నడచుచున్నను నిలువబడియు నదీతటములందును పర్వతశృంగములందును మూత్రపురీషోత్సర్జనము జేయగూడదు. పర్వతములందని జెప్పుటచే తచ్ఛృంగములు నుక్తములే మరల నిచట గిరిశృంగముల నని జెప్పుట వలన శృంగేతరపర్వతస్థలమందు వైకల్పిక మగుచున్నది మిక్కిలియాతురుడగు వానికి పర్వతమాత్రమందు దోషము లేదు॥ ౪౭॥

మూ॥ వాయ్వగ్ని విప్రా నాదిత్య మపః పశ్యం స్తథైవ గాః। నక
దాచన కుర్వీత విణ్మూత్రస్య విసర్జనమ్॥ ౪౮॥

గాలికభిముఖముగాను నగ్నిని బ్రాహ్మణుని సూర్యుని జలమును గోవును జూచుచు నెప్పుడును మూత్రపురీషోత్సర్జనము జేయగూడదు గాలికి రూపము లేకుండుటచే తత్ప్రేరితతృణకాష్ఠాదికమును జూడకూడదని కుల్లూకభట్టు॥ ౪౮॥

మూ॥ తిరస్కృత్యోచ్చరేత్కాష్ఠలోష్ఠపత్రతృణాదినా। నియ
మ్య ప్రయతో వాచం సంవీతాంగో వకుంఠితః॥ ౪౯॥

తృణకాష్ఠలోష్టాదులచే భూమిని గప్పి మౌనియై యుచ్ఛిష్టుడు గాకుండ శరీరమంతటను బట్టగప్పుకొని మూత్రపురీషోత్సర్జనము జేయవలయును॥ "శ్లో॥ శుష్కైస్తృణైర్వా కాష్ఠైర్వా పత్రైర్వేణుదళేనవా। మృణ్మయైర్భాజనైర్వాపి అంతర్ధాయ వసుంధరామితి॥" ఎండుపుడకలచేగాని వెదురాకులు మొదలగు వాటిచేగాని కుండముక్కలు మొదలయిన వాటిచేగాని భూమిని గప్పి మూత్రపురీషోత్సర్జనము జేయవలయునని వాయుపురాణవచనమువలన కాష్ఠపత్రతృణాదులు శుష్కములు గావలయునని తెలియదగును॥ ౪౯॥

మూ॥ మూత్రోచ్చార సముత్సర్గం దివా కుర్యా దుదఙ్ముఖః। ద
క్షిణాభిముఖో రాత్రౌ సంధ్యయోశ్చ యథా దివా॥ ౫౦॥

పగటియందును సంధ్యలందును నుత్తరాభిముఖుండయ్యును రాత్రియందు దక్షిణాభిముఖుడయ్యు మూత్రపురీషములను విడువవలయును. ఈశ్లోకములో ధరణీధరుడు "స్వస్థోనాశాయచేతసః" యని నాలవపాదమును బఠించి బుద్ధిమొకట యది నాశము కొరకని వ్యాఖ్యానించెను గాని యనాదిపరంపరాప్రాప్తమగు పాఠ

ము వద్పించుట నగదని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౫౦॥

మూ॥ ఛాయాయా మంధకారేవా రాత్రావహనివాద్విజః । య
థాసుఖముఖః కుర్యాత్ప్రాణబాధభయేషుచ॥ ౫౧॥

రాత్రియందు నీడలను నంధకారమందును పగటియందును గొప్పఛాయనాం దును మంచుగప్పి చీకటివలె నున్నప్పుడును దిగ్భేదము తెలియకుండు నప్పుడు ను చోరవ్యాఘ్రాదిప్రాణవినాశభయములందును యథేష్టముఖుడై మూత్రపురీష ౫౦॥

మూ॥ ప్రత్యగ్నిం ప్రతిసూర్యంచ ప్రతిసోమోదకద్విజాన్ । ప్రతి
గాం ప్రతివాతంచ ప్రజ్ఞానశ్యతి మేహతః॥ ౫౨॥

అగ్నికి సూర్యునకు చంద్రునకు జలమునకు బ్రాహ్మణునకు గోవునకు గాలికిని యభిముఖముగమూత్రపురీషములు విడచినవానికి ప్రజ్ఞ నశించును పైనివాయ్వాదులను చూచుచుకూడదనిచెప్పె నిప్పుడవికనపడకుండిన నెదురుగాకూడదనిచెప్పెను ప్రతి వాతమనుచో ప్రతిసంధ్యమని పాఠాంతరముకొందరు పఠించుచున్నారు॥ ౫౨॥

మూ॥ నాగ్నిం ముఖే నోపధమే న్నగ్నాంనేక్షేతచ స్త్రియం।నా
మేధ్యం ప్రక్షిపేదగ్నౌ నచపాదౌ ప్రతాపయేత్॥ ౫౩॥

అగ్నినిముఖముచే నూదగూడదు విసనకర్రమొదలగువాటిచే ప్రజ్వలింపజేయ వలయును మైథునవ్యతిరిక్తసమయమందు నగ్నయగుస్త్రీనిజూడగూడదు॥"సూ॥మై థునవ్యతిరేకేణ నగ్నాంస్త్రియం నపశ్యే"దనిసాంఖ్యా యనవచనమువలన మల మూత్రములనగ్నియందు విడువగూడదు పాదములను వహ్నియందు గాచగూడద నగా పాదమునెత్తి వహ్నిపైనుంచి కాచదగదు మరేమనిన వస్త్రాదులచే వేడిద గులునటుగాచవచ్చును॥ ౫౩॥

మూ॥ అధస్తాన్నోపదధ్యాచ్చ నచైన మభిలంఘయేత్। నచైనం
పాదతః కుర్యాన్నప్రాణా బాధమాచరేత్॥ ౫౪॥

మంచముక్రింద గుంపటిమొదలగు వాటిచే నగ్నియుంచి పరుండదగదుఅగ్నిని

టగూడదు పరుండినప్పుడు పాదములకు దగ్గరగా నగ్నినుంచగూడదు ప్రాణపీడాకరమగు కర్మమును జేయగూడదు॥ ౫౪॥

మూ॥ నాశ్నీయాత్సంధివేలాయాం న గచ్ఛేన్నాపి సంవిశేత్। న
చైవ ప్రలిఖేద్భూమిం నాత్మనోఽపహరేత్స్రజం॥ ౫౫॥

సంధ్యలందు భుజించడమును గ్రామాంతరగమనమును నిద్రనున్ను జేయరాదు భూమియందు వ్యర్థముగ రేఖలుగీయగూడదు తానుధరించినమాలికను దానుదీసి వేయగూడదు మరియొకనిచే దీయించవలెను॥ ౫౫॥

మూ॥ నాప్సుమూత్రం పురీషంవా ష్ఠీవనంవా సముత్సృజేత్।అమె
ధ్యలిప్తమన్యద్వా లోహితంవా విషాణివా॥...... ౫౬॥

జలమందు మూత్రపురీషాదులను నిష్ఠీవమనుటనే శ్లేష్మము చీమిడి గుగిమిమొదలగునవియును మలమూత్రసంపర్కముగల వస్త్రాదికమునున్ను రక్తమును విషవస్తువులనున్ను వేయగూడదు॥ ౫౬॥

మూ॥ నైకస్స్వపే చ్ఛూన్యగృహే శయానం నప్రబోధయేత్ ।
నోదక్యయాభిభాషేత యజ్ఞంగచ్ఛే దనావృతః॥ ౫౭॥

పాఠై జనశూన్యమగునింట నొంటిగ బరుండదగదు విద్యాధనాదులచే నధికుడగువాడు నిద్రితుడైయున్న నతనిమేలుకొలుపగూడదు పుష్పిణితో సంభాషించరాదు వరణములేకుండ యజ్ఞములోనికి వెళ్ళవలదు చూచుటకు వెళ్ళవచ్చును॥సూ॥"దర్శనార్థంకామ"మను గౌతమవచనమువలన॥ ౫౭॥

మూ॥ అగ్న్యగారే గవాంగోష్ఠే బ్రాహ్మణానాంచ సన్నిధౌ।
స్వాధ్యాయె భోజనేచైవ దక్షిణంపాణి ముద్ధరేత్॥౫౮॥

అగ్నిగృహమందుననున్ను గోవులున్న చోటనున్ను బ్రాహ్మణసన్నిధినిన్ని స్వాధ్యాయకాలమందును భోజనసమయమందున్ను దక్షిణబాహువునెత్తవలెననగాపయినుంచవలెను॥ ౫౮॥

మూ॥ నవారయేద్గాం ధయతీం నచాచక్షీత కస్యచిత్ । నదివీం

ద్రాయధం దృష్ట్వా కస్యచి ద్దర్శయేద్బుధః॥ ... ౫౯॥

బుద్ధిమంతుడు నీళ్ళుద్రాగుచున్న గోవును గాని పాలుద్రాగుచున్న వత్సను గాని పాలుకుడుచుకునట్టి సమయమందుదప్ప వారించగూడదు మరియొకరిదట్లయినం జెప్పదగదు ఆకాశమందింద్రధనువు నన్యునకు జూపించవలదు॥ ౫౯॥

మూ॥ నాధార్మికే వసేద్గ్రామే నవ్యాధిబహులేభృశం। నైకఃప్రపద్యే తాధ్వానం నచిరం పర్వతే వసేత్॥...... ౬౦॥

ధార్మికులు లేనిచోటనున్న దుశ్చికిత్సితరోగములు బహుమందికివచ్చుచున్న స్థలమందున్ను నివసించగూడదు ప్రయాణమొకడుడే వెళ్ళకూడదు పర్వతమందు చిరముండదగదు ౬౦॥

మూ॥ నశూద్రరాజ్యే నివసే న్నాధార్మికజనావృతే। నపాషండిగణాక్రాంతే నోపసృష్టేంత్యజైర్నృభిః॥ ౬౧॥

శూద్రుడు పాలించుచున్న రాజ్యమందును ధర్మశూన్యులచే నాక్రాంతమగుదేశమందును వేదబాహ్యలింగధారి గణముండియున్నచోటునను చండాలాద్యంత్యజులచే బాధపెట్టబడుచుండెడిస్థలమందునునివసించగూడదు॥ ౬౧॥

మూ॥ నభుంజీతో ద్ధృతస్నేహం నాతిసౌహిత్య మాచరేత్।నాతిప్రగే నాతిసాయం నసాయంప్రాతరాశితః॥ ౬౨॥

చమురుతీసిన తెలకపిండి మొదలగునవి తినగూడదు రెండుపూటలందునైన నత్యంతతృప్తిగా భుజించవలదు॥శ్లో॥"జఠరంపూరయేదర్ధమన్నై ర్భాగంజలేనచ। వాయోస్సంచారణార్థంతు చతుర్థమవశేషయేత్" తనకడుపులో సగముభాగమన్నముచేతను నొకభాగము జలముచేతను నిండించి నాలవభాగము వాయుసంచారార్థము విడువవలయునని విష్ణుపురాణమువలన సూర్యోదయసూర్యాస్తమయకాలములలోను భుజించతగదు పగటిభోజనమతితృప్తిగానయినచో రాత్రిభోజనముమానవలెను॥ ౬౨॥

మూ॥ నకుర్వీత వృధాచేష్టాం నవార్యంజలినా పిబేత్।నోత్సంగే భక్షయేద్భక్ష్యా న్నజాతుస్యా త్కుతూహలీ॥ ౬౩॥

ఇహపరముల కుపయోగించని చేష్టచేయకూడదు రెండుచేతులతో నుదకపానముజేయరాదు తొడలపైనుంచుకొని భక్ష్యములనుదినరాదు తనకు పనిలేనిచోని జేమియని కుతూహలికాకూడదు॥ ౬౩॥

మూ॥ ననృత్యే దథవాగాయె న్నవాదిత్రాణి వాదయేత్। నాస్ఫో
టయేన్నచక్ష్వేడే న్నచరక్తో విరావయేత్॥ ౬౪॥

అశాస్త్రీయమగు నృత్యమును గానమును వాద్యవాదనమును జేయరాదు మల్లచరువగూడదు నోటితో నవ్యక్తమగు శబ్దము క్ష్వేళనమది జేయవలదు సరదాచేగాడిదె మొదలగు జంతువులరచినట్లు అవవలదు॥ ౬౪॥

మూ॥ నపాదౌ ధావయేత్కాంస్యే కదాచిదపి భాజనే। నభిన్న
భాండే భుంజీత నభావప్రతిదూషితే॥ ౬౫॥

కంచుపాత్రయందు పాదములను గడుగగూడదు॥ "సూ॥ తామ్రరజత సువర్ణానాంభిన్నమభిన్నంవానదోషఇతి-" రాగివెండిబంగారుపాత్రలు భిన్నములైన దోషములేదనుపైఠీనసి వచనమువలన నవితప్ప మిగిలిన పాత్రములు భిన్నములైన వాటిలోభుజించదగదు జేనియందు మనస్సు సందేహముబుట్టునది భావదుష్టమట్టి దానినిదినరాదు॥ ౬౫॥

మూ॥ ఉపానహౌచ వాసశ్చ ధృత మన్యైర్నధారయేత్। ఉపవీ
తమలంకారం స్రజం కరకమేవచ॥ ౬౬॥

పాదరక్షలు వస్త్రము నుపవీతము నలంకారము పుష్పమాలికలు కమండలువు నివియొకరిచే నుపభుక్తములయ్యేనేని వాటినిధరించగూడదు॥ ౬౬॥

మూ॥ నావినీతై ర్వ్రజే ద్ధుర్యై ర్నచ క్షుద్వ్యాధిపీడితైః। నభిన్న
శృంగాక్షిఖురై ర్నవాలధివిరూపితైః॥ ౬౭॥

శిక్షితములుగాకుండునది క్షుత్పిపాసావ్యాధిపరిపీడితములును భిన్నములగుచెవులుకన్నులు కొమ్ములు తోకగలవియైనగు నెడ్లంబూన్చినబండిపైనేగంజనదు॥ ౬౭॥

మూ॥ వినీతైస్తువ్రజేన్నిత్య మాశుగై ర్లక్షణాన్వితైః। వర్ణరూ
పోపసంపన్నైః ప్రతోదేనాతుదన్భృశం॥ ౬౮॥

శిక్షితములు శీఘ్రము నడచునవి శుభలక్షణములుగలవి మంచివన్నెగలవి సురూపములుగునవియగు వృషభములను ముల్లుకోలతో బాడవకుండ నడిపించుకుని బోవలయును॥ ౬౮॥

మూ॥ బాలాతపః ప్రేతధూమో వర్జ్యంభిన్నంతథాసనం।నచ్ఛింద్యాన్నఖరోమాణి దంతైర్నోత్పాటయేన్నఖాన్॥ ౬౯॥

బాలాతపమనగా లేతయెండ అది యారుగడియలపర్యంతమని మేధాతిథివ్రాసెను. కన్యారాశియందుండు సూర్యునియొక్కయని కొందరుఅది౯నిశవముకాలుచున్నపొగయును చినిగిపోయినయాసనమున్ను వర్జించవలయును గోళ్లనున్ను లోమములనున్ను ద్రుంపకూడదు దంతములచే గోళ్లనుగొరకరాదు॥ ౬౯॥

మూ॥ నమృల్లోష్టంవిమృద్నీయా న్నచ్ఛింద్యాత్కరజైస్తృణం।నకర్మనిష్ఫలంకుర్యా న్నాయత్యా మసుఖోదయం॥ ౭౦॥

"సూ॥ నకారణంమృల్లోష్టం మృద్నీయాత్తృణానిచనచ్ఛింద్యాదితి కారణములేకనున్ను పెంకులనుచితకగొట్టడము తృణములనుఛేదించడమును గూడదని యాపస్తంబవచనమువలన నట్లుజేయగూడదు॥ "శ్లో॥ నకుర్వీతవృధాచేష్టా" మన్నచోచెప్పబడినప్పటికిని లోష్టమర్దనతృణచ్ఛేదనములు విశేషప్రాయశ్చిత్తీయములనిమరలజెప్పబడెను అదిగావుననే యనంతరశ్లోకమందు లోష్టమర్దీత్యాదికనుచే నిందించగలడు దృష్టాదృష్టఫలశూన్యమగుకర్మను చేయగూడదు నకుర్వీతవృధాచేష్టామనుదానిచే దేహచేష్టానిషేధము నిష్ఫలమగు కర్మము చేయగూడదనగా నిష్ఫలముగమనోగ్రాహ్యాదికము సంకల్పముజేయరాదు ముందుసుఖమునుభోగాక్లేదు కర్మమనగా నజీర్ణమందు భోజనాదికమనిజేయరాదు॥ ౭౦॥

మూ॥ లోష్టమర్దీ తృణచ్ఛేదీ నఖఖాదీచయోనరః। సవినాశంవ్రజత్యాశు సూచకోఽశుచిరేవచ॥ ౭౧॥

లోష్టములను చిదుకగొట్టినవాడును తృణమునుఛేదించువాడును గోళ్లను గొరుకువాడును పరునిదోషములను ప్రకటించువాడును బాహ్యాభ్యంతరశౌచము లేనివాడున్ను శీఘ్రముగనే ధనాదులతో నశించును॥ ౭౧

మూ॥ నవిగర్హ్య కథాంకుర్యా ద్బహిర్మాల్యం నధారయేత్।గ
వాంచయానంపృష్ఠేన సర్వథైవవిగర్హితం॥ ౭౨॥

శాస్త్రార్థములందును లౌకికార్థములందు నహంకరించి కథనము జేయరాదు కేశకలాపముకంటే బహిర్మాల్యమును ధరించరాదు ఆంతరణాదికముంచినప్పటికిని వృషభములపైనెక్కఁగూడదు "సూ॥ అధర్మ్యాఃహంస్పృష్ఠేనేతి-" వృషభములవీపులపైనెక్కుట యధర్మ్యావహమగుటవలన బళ్ళుమొదలగు వాటికి కట్టిచేసిన యానముచే దోషములేదు॥ ౭౨॥

మూ॥ అద్వారేణచ నాతీయా ద్గ్రామంవా వేశ్మవావృతం। రా
త్రౌచ వృక్షమూలాని దూరతః పరివర్జయేత్॥ ౭౩॥

ఆవరణముగల గృహములందు గానీ గ్రామములందుగాని ద్వారమార్గమును విడచి యావరణగోడదాటి ప్రవేశించగూడదు రాత్రియందు వృక్షములమూలమును దూరముగ బరిహరించవలెను॥ ౭౩॥

మూ॥ నాక్షైః క్రీడే త్కదాచిత్తు స్వయంనోపానహౌ హరేత్।
శయనస్థో న భుంజీత నపాణిస్థం నచాసనే॥ ౭౪॥

ఒకానొకప్పుడును పరిహాసముచేనైననక్షములచేనాడగూడదు తనపాదరక్షలను దాను చేతబట్టుకునిపోరాదు మంచము మొదలగుశయ్యలందుండియును నాసనమందుపాత్రనుంచియైనను తనయొక్కహస్తమందన్నాదికము నుంచుకొనియును భుజించరాదు॥ ౭౪॥

మూ॥ సర్వంచ తిలసంబంధం నాద్యాద స్తమితేరవౌ। నచనగ్న
శ్శయీతేహ నచోచ్ఛిష్టః క్వచిద్వ్రజేత్॥ ౭౫॥

తిలసంబంధమైన యేవస్తువునైనా సూర్యుడస్తమించినపైనిభక్షించరాదు దిసమొలతో నిద్రించగూడదు ఉచ్ఛిష్టుడై యెచ్చటికైనంబోవలదు॥ ౭౫॥

మూ॥ ఆర్ద్రపాదస్తు భుంజీత నార్ద్రపాదస్తు సంవిశేత్। ఆర్ద్ర
పాదస్తుభుంజానో దీర్ఘమాయు రవాప్నుయాత్॥ ౭౬॥

కాళ్లుకడుగుకొనిశుద్ధుడై భుజించినశతవర్షములు జీవించును గానన ట్లుజేయ

తలయును తడికాళ్ళతో బరుండగూడదు॥ ౭౬॥

మూ॥ అచక్షుర్విషయం దుర్గం నప్రపద్యేత కర్హిచిత్ ।నవిణ్మూ
త్రిముదీక్షేత నబాహుభ్యాం నదీంతరేత్॥ ౭౭॥

తరుగుల్మాదులచేకానరానియవకాశముగల దుర్గమారణ్యాదికములలో సర్ప
చోరాదులుందురేమోయని ప్రవేశింపరాదు మూత్రపురీషములను జూడగూడదు
బాహువులచే నదినీదగూడదు॥ ౭౭॥

మూ॥ అధితిష్ఠేన్న కేశాంస్తు నభస్మాస్థికపాలికాః। నకార్పా
సాస్థి నతుషాం దీర్ఘమాయు జిజీవిషుః॥ ౭౮॥

చిరకాలము బ్రతుకగోరువాడు కేశములను భస్మము కుండ పెంకులనున్న
కార్పాసాస్థులననగా తద్బీజములనున్న ఊకనున్న ముట్టగూడదు॥ ౭౮॥

మూ॥ నసంవిశేచ్చపతితైర్నచాండాలైర్నపుల్కసైః। నమూ
ర్ఖైర్నావలిప్తైశ్చ నాంత్యైర్నాంత్యావసాయిభిః॥

గ్రామాంతరవాసులైనను పతితులతోగూడనేక తరుచ్ఛాయాదులందునుండగ్గ
ర వసింపగూడదు గావుననే "నాధార్మికైవసేద్గ్రామఇతి॥" యనుదానితో భే
దము చాండాలునితోనున్న పుల్కసునితోనున్న అంత్యులనగా రజకులతోనున్న
అంత్యావసాయులతోనున్నగూడ నివసించగూడదు నిషాదునివలన శూద్రస్త్రీ
యందుబుట్టినవాడు పుల్కసుడు చాండాలునివలన నిషాదస్త్రీయందుబుట్టినవాడంత్యావసాయి॥ ౭౯॥

మూ॥ నకృతఘ్నైరనుద్యుక్తైర్నమహాపాతకాన్వితైః। నదస్యు
భిర్నాస్తికైర్వా నామిత్రైశ్చ కదాచన॥ ౮౦॥

కృతఘ్నులనగా ఉపకారమును మరచినవారు నిరుద్యోగులు మహాపాతకులు
దొంగలు అశుచులు శత్రువులును వీరితోగూడవసించగూడదు దీనికెవ్వరును వ్యా
ఖ్యానముచేయలేదు॥ ౮౦॥

మూ॥ నశూద్రాయ మతిందద్యాన్నోచ్ఛిష్టం నహవిష్కృతం।న
చాస్యోపదిశేద్ధర్మం నచాస్య వ్రతమాదిశేత॥ ౮౧॥

శూద్రునకు మతినుపదేశించగూడదనగా ధర్మోపదేశము చేయగూడదని వేరే చెప్పుట వలన నదృష్టార్థోపదేశమని తెలియవలెయును దాసుడుగాని శూద్రునకుచ్ఛిష్టము బెట్టగూడదు దాసునకుచ్ఛిష్టము బెట్టవలెనని వక్ష్యమాణము వలన ఉచ్ఛిష్టము బెట్టుటచే దాతకు దోషమైనను యథాసంభవలబ్ధవిషయమనగా ననుచ్ఛిష్టమనగా నుచ్ఛిష్టమిడగూడదని సగము హోమావశేషముగానున్న హవిస్సునిడరాదు- ధర్మోపదేశము జేయగూడదు॥ "శ్లో॥ తథాశూద్రం సమాసాద్య సదా ధర్మపురస్సరమ్ । అంతరా బ్రాహ్మణం కృత్వా ప్రాయశ్చిత్తం సమాదిశే" దనునాంగీరసవచనము వలన బ్రాహ్మణుని మధ్యనుంచుకుని ప్రాయశ్చిత్తమును జెప్పవలెను గాని శూద్రునకు ప్రత్యక్షముగ ప్రాయశ్చిత్తముపదేశించగూడదు ప్రాయశ్చిత్తపదము స్వధర్మోపలక్షణము. ఉచ్ఛిష్టమనగా భోజనావశిష్టము భుజించిన పాత్రినులోనున్నదిన్ని శ్మశ్రుముఖమందుయుండుట వలననవియుచ్ఛిష్టములు గావుమూత్రపురీషాద్యుత్సర్జనానంతరమున నాచమించనివాడుచ్ఛిష్టుడు ఉచ్ఛిష్టపదమునకర్థము మేధాతిథివ్రాసెను సంవృతనామకమైన తమోగహనమగు నరకమునబడును॥ పూర్వోక్తములగు నైదింటను రెంటినిమాత్రమే జెప్పడము ప్రాయశ్చిత్తగారవార్థము॥ ౮౦॥

మూ॥ నసంహతాభ్యాం పాణిభ్యాం కండూయే తాత్మన శ్శిరః।
నస్పృశే చ్చైతదుచ్ఛిష్టో నచాస్నాయాద్వినాతతః॥౮౨॥

రెండు హస్తములు కలిపి తలగోకగూడదు. ఉచ్ఛిష్టుడై శిరస్సును ముట్టగూడదు. శిరస్సును తడపకుండ రోగాదిపీడలేనప్పుడు నిత్యనైమిత్తికస్నానములను జేయగూడదు॥ "శ్లో॥ అశిరస్కం భవేత్స్నానం స్నానాశక్తౌతు కర్మిణాం" యను జాబాలి వచనము వలన నశక్తుడుగానివానికీ నిషేధము॥ ౮౨॥

మూ॥ కేశగ్రహాన్ప్రహారాంశ్చ శిరస్యేతాన్ వివర్జయేత్ । శిర
స్స్నాతశ్చ తైలేన నాంగం కించి దపి స్పృశేత్॥ ౮౩॥

కోపముచే కేశగ్రహణమున్ను తలపైని ప్రహారములున్ను గూడదు కోపముచే గావున తనశిరస్సుపైనిన్ని మొత్తుకొనరాదు తైలముచే శిరస్స్నానము జేయునాచమురునించుకనైన నొడలరాయరాదు॥ ౮౩॥

మూ॥ నరాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణీయా దరాజన్య ప్రసూతితః । సూనా

చక్రధ్వజవతాం వేశ్యైవచ జీవతామ్॥ ౮౪॥

ఇచ్చట రాజన్యశబ్దము క్షత్రియజాతిపరను క్షత్రియజాతియందు బుట్టనిరాజు ధనమునున్ను సూనావానసగా జంతువులను జంపి యామాంసము నమ్ముకొనెడు వాడనగా కటికవాడు చక్రివాడనగా తెలుకులవాడు ధ్వజవాననగా కల్లునమ్ము కొనెడువాడు వేశవాననగా సానులను పురుషులకు సందర్శనము చేసి యాపడుపు ధనముచే జీవించువాడు వీళ్లధనమునున్ను ప్రతిగ్రహించదగదు॥ ౮౪॥

మూ॥ దశసూనా సమంచక్రం దశచక్రసమోధ్వజః । దశధ్వజస
మో వేశః దశవేశ సమోనృపః॥ ౮౫॥

పదిమంది కటికవాళ్ల దోషమొక తెలుకులవానియందును పదితెలుకులవాళ్లదో షమొకచాండెవాని యందును పదిమంది చాండెవాళ్లదోష మొకకుంటెనగాని యందును పదిమంది కుంటెనగాళ్ళదోష మొకరాజుయందును గలుగును గావున పూర్వపూర్వులధనము కంటె నుత్తరోత్తరుల ధనమందు దోషమెక్కువగానపూ ర్వసంభవమందు నుత్తరము విడువుమని యీశ్లోకను గోవిందరాజు "దశవేశ్యా సమోనృపః" యనిపఠించెనుప్రాచీనులందరును "దశవేశసమో" యనేపఠించిరి॥ ౮౫॥

మూ॥ దశసూనా సహస్రాణి యోవాహయతిసౌనికః । తేనతు
ల్య స్స్మృతో రాజా ఘోర స్తస్య ప్రతిగ్రహః॥ ౮౬॥

సూనాయనగా జంతువధస్థానము దానిచే జీవించువాడు సౌనికుడు పదివేల జంతువధస్థానములను నడిపించెడు కటికవానితో రాజు తుల్యుడని మన్వాదులచే జెప్పబడెనుగాన రాజప్రతిగ్రహము నరకహేతువు గావున ఘోరమగుచున్నది క్షత్రియునియొక్క యన్నుననని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౮౬॥

మూ॥ యోరాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణాతి లుబ్ధస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః। సప
ర్యాయేణ యాతీమాన్ నరకా నేకవింశతిమ్॥ ౮౭॥

లుబ్ధుడున్ను శాస్త్రము నతిక్రమించి స్వేచ్ఛగా నడిచెడివాడున్ను నగు రాజు యొక్క ధనమునే బ్రాహ్మణుడు ప్రతిగ్రహించు నతడు పర్యాయముచే నీవక్ష్యమాణములగు నిరువదియొక నరకములం బడును॥ ౮౭॥

మనూ॥ తామిస్రమంధతామిస్రం మహారౌరవ రౌరవౌ। నరకం
కాలసూత్రంచ మహానరక మేవచ॥ ౮౮॥

పూర్వశ్లోకమందీ నరకముల నొందునని సామాన్యముగఁ జెప్పి నిప్పుడానరకము
ల నామములను నిర్దేశించెను. ఈనరకములయొక్క స్వరూపము మార్కండేయాదిపు
రాణములలో విస్తరించబడియుండె నవియందు దెలియందగును॥ ౮౮॥

మనూ॥ సంజీవనం మహావీచిం తపనం సంప్రతాపనం। సంఘాతం
చ సకాకోలం కుడ్మలం పూతిమృత్తికం॥ ౮౯॥

మనూ॥ లోహశంకు మృజీషంచ పంథానం శాల్మలీంనదీం।అసిపత్ర
వనంచైవ లోహదారక మేవచ॥ ౯౦॥

మనూ॥ ఏతద్విదంతో విద్వాంసో బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః। న
రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణంతి ప్రేత్య శ్రేయోభికాంక్షిణః॥ ౯౧॥

ప్రతిగ్రహము నానావిధ నరకప్రాప్తికి కారణమని తెలిసిన బ్రాహ్మణులుధర్మ
శాస్త్రపురాణాదుల నెఱిఁగి వేదాధ్యయనపరులును జన్మాంతరమందు శ్రేయస్సును
గోరెడువారై రాజువలన బ్రతిగ్రహించరు॥శ్లో॥"తస్మాదవిద్వాన్ బిభియా"దని వ
చ్యమాణమువలన విద్వాంసునకధిక దోషములేదైనను నిషేధింతురు రాజప్రతిగ్రహ
ముతరుచుగాన ప్రత్యవాయజనకమని "విద్వాంసః"యనిన్ని బ్రహ్మవాదినఃయనిన్ని చె
ప్పబడెను॥ ౯౧॥

మనూ॥ బ్రాహ్మే ముహూర్తే బుధ్యేత ధర్మార్థౌ చాను చింతయేత్।
కాయక్లేశాంశ్చ తన్మూలాన్ వేదతత్వార్థ మేవచ॥ ౯౨॥

బ్రహ్మముహూర్తమనగా రాత్రియొక్క నాలవజాము బ్రహ్మయనగా భార
తి తత్ప్రబోధ హేతువగుకాలము బ్రాహ్మముహూర్తము యిచ్చట ముహూర్త
శబ్దము కాలమాత్రవాచకమా కాలమందు లేవవలెను॥శ్లో॥" ప్రదోషపశ్చిమాయా
మౌ వేదాభ్యాసేనతౌ నయేత్।ప్రహరద్వయం శయానోహి బ్రహ్మభూయాయక
ల్పతే"యని దక్షస్మృతివలన ప్రబోధవిషయము పరిష్కృతమాయెను గోవిందరా
జు రాత్రియొక్క చరమముహూర్తమందు లేవవలసినదనివ్రాసెను అప్పుడు ధర్మా
ర్థములనగా ధర్మార్జనములకున్ను ధనసంపాదన ప్రయోజనములకున్ను పరస్పర

విరోధము లేకుండ నాలోచింపవలయును ధర్మార్థములను సంపాదించుటకగు కాయక్లేశములనున్ను విచారింపవలెననగా కాయక్లేశమధికమున్ను ధర్మార్థసంపాదనమల్పమునైనచో నవివిడువవలయును అప్పుడు బుద్ధి నిర్మలముగనుండును గావున వేదముయొక్క తత్వార్థమనగా బ్రహ్మరూపకర్మరూపమగు దానిని నిశ్చయించవలెను॥ ౯౨॥

మూ॥ ఉత్థాయావశ్యకం కృత్వా కృతశౌచ స్సమాహితః । పూ
ర్వాం సంధ్యాంజపం స్తిష్ఠే త్స్వకాలే చాపరాంచిరం॥౯౩॥

అట్టిపై నుషఃకాలమందు లేచి వేగనుండె నేని వక్ష్యమాణప్రకారముగ శౌచాచారమునడపి ప్రాతస్సంధ్యావందనమాచరించి సూర్యోదయమైనపైని గాయత్రీ జపమాలస్యముగా నిలువబడి జేయవలయును॥సూ॥"ప్రాతస్సంధ్యాయాముక్తఉదయాదూర్ధ్వమపి ఆయురాదికామఇతి" యనియుండుటచే నిట్లువ్రాయబడెను సాయంసంధ్యయందుక్తకాలమందు ప్రక్రమించి తారకోదయపర్యంతమును గూర్చుని గాయత్రీజపము నాచరింపవలెను॥ ౯౩॥

మూ॥ ఋషయోదీర్ఘ సంధ్యత్వా ద్దీర్ఘమాయు రవాప్నుయుః।
ప్రజ్ఞాం యశశ్చ కీర్తించ బ్రహ్మవర్చసమేవచ॥ ౯౪॥

ఆయురాదికాములచే నధికారులగువారికిదియని చెప్పుచున్నాడు ఇచ్చట సంధ్యాశబ్దమాకాలమందు జేయు కర్మపరము ఋషులు చిరముగా సంధ్యాదిక్రియలు జేయుటవలన దీర్ఘాయుష్యమునున్ను సంతానమునున్ను యశస్సునున్ను చనిపోయినపిమ్మటనగు ఖ్యాతికీర్తియనబడును దానిన్ని బ్రహ్మవర్చస్సనగా నధ్యయనాది సంపత్తియుక్తమగు ప్రతిష్ఠనున్ను బొందుదురు గావున నాయురాదికాములు సంధ్యాదికమును జిరముగ జేయవలయును॥ ౯౪॥

మూ॥ శ్రావణ్యాంప్రౌష్ఠపద్యాం వాప్యుపాకృత్య యథావిధి।
యుక్తశ్ఛందాంస్యధీయీత మాసాన్విప్రోర్ధపంచమాన్॥౯౫॥

శ్రావణమందునైన భాద్రపదమందుననైన పౌర్ణమాసినాడుపాకర్మమునాచరించి యటుపై బ్రాహ్మణుడు నాలుగునెలలు పదేనుదినములు వేదమును జదువవలయును॥ ౯౫

మూ॥ పుష్యేతు ఛందసాం కుర్యా ద్బహిరుత్సర్జనం ద్విజః। మా
ఘశుక్లస్యవా ప్రాప్తే పూర్వాహ్ణే ప్రథమేహని॥ ౯౬॥

పుష్యమందైన మాఘమందైన నాలుగుమాసములునరగావడముతోనే ప్రథమ దివసమందు పూర్వాహ్ణమున స్వగృహ్యోక్త ప్రకారముగ గ్రామమునకు బహిస్స్థలమందుత్సర్గమను కర్మమును జేయవలయును॥ ౯౬॥

మూ॥ యథాశాస్త్రంతు కృత్వైవ ముత్సర్గం ఛందసాంబహిః।
విరమే త్పక్షిణీంరాత్రిం తదేవైక మహర్నిశం॥ ౯౭॥

ఈచెప్పిన శాస్త్రానుసారముగ గ్రామమునకు బహిఃప్రదేశమున ఛందస్సుల యొక్క యుత్సర్గాఖ్యమగు కర్మమును జేసి రెండుపవళులునొకరాత్రియుగల కాలమందు విరమించి యధ్యయనము జేయకుండవలయును దీనిచే నుత్సర్గదినమందు నారాత్రియందును మరునాటి పగటియందు నధ్యయనము జేయదగదు రెండవరాత్రియందైతే చదువవచ్చును యీలాగు గాకున్న నుత్సర్గముజేసిన దినరాత్రుల యందుమాత్ర మనధ్యాయము జేయవలయును విద్యయందు నిపుణతనుగోరువానికీ యహోరాత్రానధ్యాయవిధి॥ ౯౭

మూ॥ అతఊర్ధ్వంతు ఛందాంసి శుక్లేషు నియతఃపఠేత్। వేదాం
గానిచ సర్వాణి కృష్ణపక్షేషు సంపఠేత్॥ ౯౮॥

ఉత్సర్గానధ్యయనానంతరమందు మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమగు వేదమును శుక్లపక్షములందునియతుడై పఠించవలయును కృష్ణపక్షములందు వేదాంగములను బఠించవలయును॥ ౯౮॥

మూ॥ నావిస్పష్టమధీయీత నశూద్రజనసన్నిధౌ। ననిశాంతేపరి
శ్రాంతో బ్రహ్మాధీత్య పునస్స్వపేత్॥ ౯౯॥

స్వరవర్ణాదులచే స్పష్టతలేకున్నట్లుగానున్ను శూద్రసన్నిధియందు నధ్యయనముజేయరాదు రాత్రిచరమయామమందు లేచి యధ్యయనమొనర్చి శ్రాంతుడై మరలనిద్రించగూడదు॥ ౯౯॥

మూ॥ యథోదితేన విధినా నిత్యంఛందస్కృతంపఠేత్ । బ్రహ్మ

ఛ్ఛందస్కృతం చైవ ద్విజో యుక్తో హ్యనాపది॥ ౧౦౦॥

ఉక్త ప్రకారవిధిచే నిత్యము ఛందస్కృతమనగా గాయత్ర్యాది ఛందోయుక్తమగు మంత్రమాత్రమును బఠింపవలయును మంత్రములుకమూలాంతరంగము లోటువలన నాపదలేనప్పుడు బ్రాహ్మణమునున్ను మంత్రజాతమునున్ను నుక్తవిధిచే సమాహితుడగుచు ద్విజుడుబఠింపవలయును॥ ౧౦౦॥

మూ॥ ఇమాన్నిత్య మనధ్యాయా నధీయానో వివర్జయేత్। అ
ధ్యాపనంచ కుర్వాణ శ్శిష్యాణాం విధిపూర్వకం॥ ౧౦౧॥

ఈ చెప్పఁగల యనధ్యాయములను క్తవిధిచే నధ్యయనాధ్యాపనముల నొనరుచు బ్రాహ్మణుడు దానధ్యయనను జేయరాదు శిష్యులకధ్యాపనమునుగూడదు॥ ౧౦౧॥

మూ॥ కర్ణశ్రవేనిలే రాత్రౌ దివా పాంసు సమూహనే। ఏతౌవ
ర్షాస్వనధ్యాయా వధ్యాయజ్ఞాః ప్రచక్షతే॥ ౧౦౨॥

రాత్రియందు కర్ణములకు వినబడుమాత్రమగుధ్వనిగా వాయువు బ్రసరించుచుండెనేనియు నిచ్చటగోవిందరాజు కర్ణములేనివి గావున నిట్లు జెప్పడముచే నధికవాయువులేచుచుండగనని వ్రాసెను పగలుపరాగమెగసెనేనియు నీరెండును వర్షకాలములందనధ్యాయములని యధ్యాయజ్ఞులుచెప్పుచున్నారు॥ ౧౦౨॥

మూ॥ విద్యుత్ స్తనితవర్షేషు మహోల్కానాంచ సంప్లవే। అ
కాలికమనధ్యాయ మేతేషు మనురబ్రవీత్॥ ౧౦౩॥

మెరుపు నురుము వర్షము నీమూడునొకరుమారుగలిగెనేనియు నులాపాతములు బడుచుండెనేనియు ననధ్యాయమని మనువుజెప్పెను॥ ౧౦౩

మూ॥ ఏతాం స్త్వభ్యుదితాన్ విద్యాద్యదా ప్రాదుష్కృతాగ్నిషు।
తదా విద్యా దనధ్యాయ మనృతౌ చాభ్రదర్శనే॥ ౧౦౪॥

ఈ చెప్పబడినవిద్యుదాదులు హోమార్థమైనప్పుడగ్నులను బ్రజ్వలింపజేతు రాసంధ్యాకాలమందొకరుమారు బాదుర్భవించెనేనివర్షకాలమందనధ్యాయ మగును అట్టిసంధ్యాకాలమునందుగువర్షతుర్వ్యతిరిక్తసమయములందు మేఘమాత్రదర్శనముచేత ననధ్యాయమగును వర్షతుర్వమందంతమాత్రముచే ననధ్యాయనము గాదు॥

మూ॥ నిర్ఘాతేభూమిచలనే జ్యోతిషాం చోపసర్జనే । ఏతా
నాకాలికాన్విద్యా దనధ్యాయా నృతావపి॥ ౧౦౫॥

అంతరిక్షభవోత్పాతధ్వని పుట్టినప్పుడును భూకంపము సూర్య చంద్రతారాగణములకుపసర్గమయి నప్పుడును ననధ్యాయమగును ఇవి వర్షకాలమందునున్న న. నియపిశబ్దమువలన తద్వ్యతిరిక్తకాలమందునున్ననియర్థము॥ ౧౦౫॥

మూ॥ ప్రాదుష్కృతేష్వగ్నిషుతు విద్యుత్స్తనిత నిస్స్వనే। సజ్యో
తిస్స్యాదనధ్యాయ శ్శేషే రాత్రౌ యథాదివా॥ ౧౦౬॥

హోమార్థమగ్నిని ప్రజ్వలింపించుచుండగా సంధ్యయందు విద్యుద్గర్జిత శబ్దములుమాత్రము వర్షములేకున్నను జూపట్టిననాసంధ్యాకాలమున ననధ్యాయమగును "నాకాలికః" యనగా నకాలమందగునది ప్రాతస్సంధ్యాకాలమందవిరెండుననగా విద్యుద్గర్జితములు రాత్రియందు విద్యుత్స్తనితవర్షములు మూడున్ననయిన వర్షమునుగూడనని యేలాగు పగలనధ్యాయమో రాత్రియందుననహో రాత్రమనధ్యాయమగును॥ ౧౦౬॥

మూ॥ నిత్యానధ్యాయఏవస్యా ద్గ్రామేషునగరేషుచ । ధర్మనైపు
ణ్యకామానాం పూతిగంధేచసర్వదా॥ ౧౦౭॥

గ్రామములందును పట్టణములందును దుర్గంధమనుభూతమగుచుండినచో నిత్యానధ్యాయము నైపుణ్యవిషయమిది ధర్మార్థికి ధర్మనైపుణ్యకాములు విద్యానైపుణ్యకాములు నన రెండు తెరగులవారికిని యందులోనధ్యయనము ననుసరించి కొందరుజ్ఞానాతిశయము విషయమై చదివిన వేదమువలన బుట్టువుగల యదృష్టరూపమగు ధర్మము నిచ్ఛయించెదు శిష్యులుకొందరు వీరలుధర్మనైపుణ్యకాములు కొందరుశిష్యులు మాతనముగ నధ్యయనము జేయువారు విద్యాతిశయమాత్రార్థులువిద్యానైపుణ్యకాములు॥ ౧౦౭॥

మూ॥ అంతర్గతశవేగ్రామే వృషలస్యచ సన్నిధౌ । అనధ్యా
యోరుద్యమానే సమవాయె జనస్యచ॥ ౧౦౮॥

గ్రామమందుశవమున్నటులు దెలసినను వృషలుడనగానిచ్చటనధార్మికుడు "నశూద్రసన్నిధౌ" యని చెప్పబడెనుగాన నధార్మికునిసన్నిధిని రోదనము విన

డుదున్నండినను బహుజనముకచోటికి నేచేసితాలకాలమునుచేవిరామననధ్యాయమగును॥

మూ॥ ఉదకే మధ్యరాత్రేచ విణ్మూత్రస్య విసర్జనే । ఉచ్ఛిష్ట
శ్శ్రాద్ధభుక్చైవ మనసాపి నచింతయేత్॥ ౧౦౯॥

జలమందున్ను రాత్రియొక్క మధ్య నాలుగుముహూర్తముల కాలమందున్ను "సూ॥ నిశాయాంచతుర్ముహూర్త"మని గౌతమవచనమువల్లననిచటగోవిందరాజు రాత్రియొక్క మధ్యయామములు రెండుననివ్రాసెను మూత్రపురీషోత్సర్గమందును భోజనాద్యనంతరమందాచమనాదులచే శుద్ధుడుగాని వాడుచ్ఛిష్టుడట్టివాడును శ్రాద్ధమందు నియమించబడినది మొదలొకయహోరాత్రమును మనసులోనైన వేదమునుచింతించకూడదు॥ ౧౦౯॥

మూ॥ ప్రతిగృహ్యద్విజోవిద్వానేకోద్దిష్టస్యకేతనం। త్ర్యహంనకీ
ర్తయేద్బ్రహ్మ రాజ్ఞోరాహోశ్చసూతకే॥ ౧౧౦॥

ప్రేతశ్రాద్ధమందునిమంత్రణమునుబొందిన్ని దేశాధిపతికిపురుడు మొదలగునవి వచ్చినప్పుడున్ను సూర్యచంద్రగ్రహణములందున్ను మూడుదినములనధ్యాయము॥ ౧౧౦॥

మూ॥ యావదేకానుదిష్టస్య గంధో లేపశ్చతిష్ఠతి। విప్రస్యవిదుషో
దేహే తావద్బ్రహ్మ నకీర్తయేత్॥ ౧౧౧॥

విద్వాంసుడగునట్టి బ్రాహ్మణుడు తనదేహమందున్ని శరీరోచ్ఛిష్టమైయుంటిన కుంకుమచందనాదిగంధలేపములుండినన్ని నాళ్ళు ననధ్యాయముగావున నధ్యయనము జేయరాదు॥ ౧౧౧॥

మూ॥ శయానః ప్రౌఢపాదశ్చ కృత్వాచైవావసక్థికాం। నాధీయీ
తామిషంజగ్ధ్వా సూతకాన్నాద్యమేవచ॥ ౧౧౨॥

శయ్యయందు పరుండియు పాదములు పీఠమందుంచియు తొడమీదపాదముంచుకొనియు మాంసమునున్ను జననమరణాశౌచవంతులయన్నమునున్ను దినియు వేదముజదువరాదు॥ ౧౧౨॥

మూ॥ నీహారేబాణశబ్దేచ సంధ్యయోరేవచోభయోః। అమావా
స్యాచతుర్దశ్యోః పౌర్ణమాస్యష్టకాసుచ॥ ౧౧౩॥

ను కేశముంచుగప్పినప్పుడును బాణములనేగయు చప్పుడయినప్పుడును రెండుసంధ్యలందును అమావాస్యాచతుర్దశీపౌర్ణమాస్యష్టములందును వేదమును జదువరాదు॥ అష్టకములు వేరుగ జెప్పబడుటవలన నష్టకాశబ్దమిచ్చట నష్టములనుకోవచ్చును॥ ౧౧౩॥

మూ॥ అమావాస్యా గురుం హంతి శిష్యం హంతి చతుర్దశీ। బ్రహ్మ
ష్టకా పౌర్ణమాస్యౌ తస్మాత్తాః పరివర్జయేత్॥ ౧౧౪॥

అమావాస్య గురువునున్ను చతుర్దశి శిష్యునిన్ని జంపును అష్టమీపౌర్ణమాసలు వేదమును విస్మృతినొందించును గాన నాదినములందధ్యయనము జేయించరాదు॥

మూ॥ పాంసువర్షే దిశాం దాహే గోమాయువిరుతే తథా। శ్వ
ఖరోష్ట్రే చ రుదతి పఙ్క్తౌ చ న పఠేద్ద్విజః॥ ౧౧౫॥

పరాగము క్రమ్మినప్పుడును దిక్కులయందు మంటలగపడినప్పుడును నక్కలు కుక్కలు గాడిదెలు నరుచుచున్నప్పుడును వీటిపఙ్క్తులలోనుండియును ద్విజుడు వేదమును జదువరాదు॥ ౧౧౫॥

మూ॥ నాధీయీత శ్మశానాంతే గ్రామాంతే గోవ్రజేపి వా। వసి
త్వా మైథునం వాసః శ్రాద్ధికం ప్రతిగృహ్య చ॥ ౧౧౬॥

శ్మశానప్రాంతమునందును గ్రామసమీపమునందును మైథునసమయధృతవస్త్రమును ధరించియు శ్రాద్ధమగునన్నమును బ్రతిగ్రహించియు నధ్యయనము జేయరాదు॥ ౧౧౬॥

మూ॥ ప్రాణి వా యది వాఽప్రాణి యత్కించిచ్ఛ్రాద్ధికం భవేత్।
తదాలభ్యాప్యనధ్యాయః పాణ్యాస్యో హి ద్విజస్స్మృతః॥ ౧౧౭॥

శ్రాద్ధికమగు నన్నాదికమును దినిన ననధ్యాయమని జెప్పబడెను మరిన్ని గవాశ్వాదులు ప్రాణులు వస్త్రమాల్యాదులప్రాణులు వీటిలో శ్రాద్ధాంగముల వేటిని దానముబట్టినను బ్రాహ్మణుడు పాణియె ముఖముగాగలవాడు గావున నతండద్దినమం దధ్యయనము జేయరాదు॥ ౧౧౭॥

మూ॥ చోరైరుపప్లుతే గ్రామే సంభ్రమే చాగ్నికారితే। అకాలిక

మనధ్యాయం విద్యాత్సర్వా ద్భుతేషుచ॥ ౧౧౮॥

చోరులచే నూరుద్రోచబడినన గ్నిచే గాల్చబడినను దివ్యాంతరిక్ష భౌమములగు నుపద్రవసూచకములగు నద్భుతములు గనపడినననధ్యాయమకాలికమగును॥ ౧౧౮॥

మూ॥ ఉపాకర్మణి చోత్సర్గే త్రిరాత్రం క్షేపణంస్మృతం। అష్టకాసు త్వహోరాత్ర మృత్వంతాసు చరాత్రిషు॥ ౧౧౯॥

ఉపాకర్మోత్సర్గములందు మూడహోరాత్రము లధ్యయనముగూడదు ఉత్సర్గమందు పక్షిణ్యహోరాత్రములు చెప్పబడెను ఇచ్చట ధర్మనైపుణ్యకాముని కై యీత్రిరాత్రోపదేశము మఱియు మార్గశీర్ష కృష్ణాష్టమిమొదలు నాలుగహోరాత్రములు పుష్యకృష్ణ మాఘకృష్ణాష్టములు మొదలుకొని నాలుగేసిదినములష్టకలివియును ఋత్వంతరాత్రులు ననధ్యాయమగును"పౌర్ణమాస్యష్టకాసుచ" యని చెప్పినచో నష్టమ్యష్టములకు రాగా నివిశేషవిధిచే నితరాష్టములున్నవిగావున పునరుక్తిలేదు॥ ౧౧౯॥

మూ॥ నాధీయీ తాశ్వమారూఢో నవృక్షంనచ హస్తినం। ననావంనఖరం నోష్ట్రం నేరిణస్థో నయానగః॥ ౧౨౦॥

గుర్రమును వృక్షమును గజమును నావమును గాడిదెనుష్ట్రమునునధిష్ఠించియు నూషరక్షేత్రమందుండియు శకటాదియానగతుడయ్యును నధ్యయనము జేయరాదు॥

మూ॥ నవివాదే నకలహే నసేనాయాం నసంగరే। నభుక్తమాత్రే నాజీర్ణే నవమిత్వా నసూతకే॥ ౧౨౧॥

వాక్కలహమందున్ను దెబ్బలాటయందున్ను యుద్ధములేనప్పుడైనను సేనయందును యుద్ధమందును భుజించిచెయ్యి తడియారకముందున్ను॥సూ॥"యావదార్ద్రపాణిరితి"యని వసిష్ఠస్మృతివలన యజీర్ణమందున్ను వమనముజేసుకునిన్ని భల్లని తేపులు వచ్చుచుండినను వేదముజదువరాదు॥ ౧౨౧॥

మూ॥ అతిథించా ననుజ్ఞాప్య మారుతేవాతివా భృశం। రుధిరేచ స్రుతేగాత్రా చ్ఛస్త్రేణచ పరిక్షతే॥ ౧౨౨॥

అధ్యయనమొనరించదనని యతిథి యనుజ్ఞాపితుడు కాడో యంతవఱకున్ను

అధికముగ వాయువు విసరుచున్నను దేహమువలన రక్తముస్రవించినను రక్తస్రావములేకున్నను శస్త్రక్షతము గలిగినప్పుడు ననధ్యాయము॥ ౧౨౨॥

మూ॥ సామధ్వనావృగ్యజుషీ నాధీయీత కదాచన। వేదస్యాధీ
త్యవాప్యంత మారణ్యక మధీత్యచ॥ ౧౨౩॥

సామవేదధ్వని వినిపించెనేని మరి ఋగ్యజుర్వేదముల నధ్యయనముజేయరాదు వేదము కొంసగ్రంథమయిన నాడును ఆరణ్యకశాఖను జదివిన పిమ్మట నితరశాఖలను జదువరాదు। ౧౨౩॥

మూ॥ ఋగ్వేదో దేవదైవత్యో యజుర్వేదస్తు మానుషః। సామవే
దస్స్మృతః పిత్ర్యస్తస్మాత్తస్యాశుచిర్ధ్వనిః॥ ౧౨౪॥

సామవేదధ్వని గలుగుచుండ ఋగ్వేదయజుర్వేదములు జదువరాదను దానికి దియనువాదముఋగ్వేదము దేవుడు దేవతగాగలది యజుర్వేదముమనుష్యదేవతాకము తరుచుగా మానుషకర్మను నుపదేశించెడిదిగాన నట్లైనను సామవేదము ఫ్కృతిపిత్ర్యదేవతాకముగాన పిత్ర్యము పిత్రుకర్మ మొనర్చిన జలోపస్పర్శనము జేయుటను స్మృతిజెప్పుచున్నది గావున నాసామధ్వని యశుచి వంటిదిగాని యశుచేగాదు గావున నదివినబడిన ఋగ్యజుస్సుల నధ్యయనము జేయరాదు॥ ౧౨౪॥

మూ॥ ఏతద్విదంతో విద్వాంసస్త్రయీనిష్కర్ష మన్వహమ్।
క్రమతః పూర్వమభ్యస్య పశ్చాద్వేద మధీయతే॥ ౧౨౫॥

ఈప్రకారముగా వేదత్రయము దేవమానుష పిత్రుదేవతాకమని తెలసిన శాస్త్రజ్ఞులు త్రయీనిష్కర్షమనగా సుద్ధృతమగు సారము వ్యాహృతిసావిత్ర్యాత్మకము ప్రణవవ్యాహృతిసావిత్రులను ముందుగా క్రమముగా నధ్యయన మొనర్చిన పిమ్మట వేదాధ్యయన మొనర్తురు- ఇది ద్వితీయాధ్యాయోక్తమైన ననధ్యాయప్రకరణమందు జెప్పబడెను॥ ౧౨౫॥

మూ॥ పశు మండూక మార్జార శ్వ సర్ప నకులాఖుభిః। అంత
రాగమనేవిద్యా దనధ్యాయ మహర్నిశమ్॥ ౧౨౬॥

రుకుశిష్యులమధ్యనుంచి గోవులు మొదలగు పశువులును కప్ప పిల్లి కునక్కము

షాము ముంగిస యివి నడచి పోయెనేని యొకయహోరాత్ర మనధ్యాయము॥

మూ॥ ద్వావేవ వర్జయే న్నిత్య మనధ్యాయౌ ప్రయత్నతః ।
స్వాధ్యాయ భూమించాశుద్ధా మాత్మానం చాశుచిం ద్విజః॥

ఇప్పుడు విద్యానైపుణ్య కాముని గూర్చి పూర్వోక్తానధ్యాయవికల్పము గోరకు చెప్పుచున్నాడు-స్వాధ్యాయము చెప్పెడి ప్రదేశముచ్ఛిష్టమేధ్యాదులతో నశుచిగానుండినను దానశుచిగా నుండినను నివిరెండు ననధ్యాయములుగాన బ్రయత్నముచే నారెంటిని విడువవలయును॥ ౧౨౭॥

మూ॥ అమావాస్యా మష్టమీంచ పౌర్ణమాసీం చతుర్దశీమ్॥ బ్రహ్మచారీ భవే న్నిత్య మప్యృతౌ స్నాతకో ద్విజః॥ ౧౨౮॥

అమావాస్య అష్టమీ ఋతువునందునైనను పౌర్ణమాసి చతుర్దశియీనాలుగు తిథులయందును స్నాతకుడగు ద్విజుడు స్త్రీని బొందగూడదు బ్రహ్మచారియే గావలెను॥ "శ్లో॥ పర్వవర్జం వ్రజేచ్చైనా" మని చెప్పబడి నప్పటికిని స్నాతకవ్రతలోపప్రాయశ్చిత్తార్థ మచ్చట జెప్పబడెను॥ ౧౨౮॥

మూ॥ నస్నాన మాచరే ద్భుక్త్వా నాతురో నమహానిశి। నవాసోభిస్సహాజస్రం నావిజ్ఞాతే జలాశయే॥ ౧౨౯॥

భోజనమొనర్చి స్నానము జేయరాదు చండాలాదిస్పర్శము లేనప్పుడీనిషేధము॥ "సూ॥ ముహూర్తమపి శక్తివిషయే నాప్రయతస్స్యాత్।" అని ఆపస్తంబవచనము వలన నట్టివిలేనిచో నైచ్ఛికస్నాన విషయమీనిషేధమని తెలియవలయురోగియయ్యేనేని నైమిత్తికస్నానమైనను యథాశక్తిగా జేయవలయు నదియెట్లన్న॥ "శ్లో॥ అశిరస్కం భవేత్స్నానం స్నానాశక్తావ కర్మిణామ్ । ఆర్ద్రేణ వాససా వాస్యాన్మార్జనం దైహికంవిదురితి॥" యనిజాబాల్యాద్యుక్తమగుట వలన నశక్తునకు నైమిత్తికస్నానప్రసక్తియందున్న తడిబట్టచే నొడలు దుడచినంబ్రయతుడగును॥ "శ్లో॥ మహానిశాత్రవిజ్ఞేయా మధ్యస్థం ప్రహరద్వయం। తస్మిన్ స్నానంనకుర్వీత కామ్యనైమిత్తికాదృతే॥" యను దేవల వచనము వలన మధ్యయామములు రెండు నర్ధరాత్రమందు కామ్యనైమిత్తికములుదప్ప స్నానము జేయరాదు॥ చండాలా

దిస్పర్శకలిగి నప్పుడు దప్ప బహువ స్త్రములతో ననగా కట్టుబట్టలతో నిత్యముసు స్నానము గూడదు తనకు తెలియని యగాధములును మొసళ్లు మొదలగువాటి పీడ గలుగు హ్రదాదులలో స్నానము జేయరాదు॥ ౧౨౯॥

మూ॥ దేవతానాంగురో ర్రాజ్ఞః స్నాతకాచార్యయో స్తథా।నా
క్రామేతాఽకామత శ్ఛాయాం బభ్రుణో దీక్షితస్యచ॥ ౧౩౦॥

పాషాణాది విగ్రహరూపదేవతలయొక్కయు పిత్రాది గురువులయొక్కయు మూర్ధాభిషిక్తునియొక్కయు స్నాతకునియొక్కయు ప్రధానుడగు నాచార్యుని యొక్కయు కపిలవర్ణముగలవానియొక్కయు దీక్షితునియొక్కయు చశబ్దముచే చండాలాదులయొక్కయు నీడను కామముచే ద్రొక్కగూడదు అకామముచే దోషములేదనుట॥ ౧౩౦॥

మూ॥ మధ్యందినేఽర్ధరాత్రేచ శ్రాద్ధంభుక్త్వాచసామిషం। సం
ధ్యయోరుభయో శ్చైవ నసేవేతచతుష్పథం॥ ౧౩౧॥

మధ్యదినమందు నర్ధరాత్రమందును సంధ్యలరెంటను మాంసయుక్తముగ శ్రాద్ధభోజనమొనర్చియు చతుష్పథమందు చిరముండరాదు॥ ౧౩౧॥

మూ॥ ఉద్వర్తనమపస్నానం విణ్మూత్రేరక్తమేవచ। శ్లేష్మనిష్ఠ్యూ
తవాంతాని నాధితిష్ఠేత్తుకామతః॥ ౧౩౨॥

ఒడలు నలుగడినపిండి స్నానోదకము మూత్రపురీషములును రక్తము శ్లేష్మము నుమ్మివేసిన తాంబూలాదికము వమనము వీటినికామముచే ముట్టుకొనియుండగూడదు॥ ౧౩౨॥

మూ॥ వైరిణంనోపసేవేత సహాయంచైవ వైరిణః। అధార్మికంత
స్కరంచైవ పరస్యైవచయోషితం॥ ౧౩౩॥

శత్రువును వానిమంత్రిని అధార్మికుని దొంగవానిని పరస్త్రీనిన్ని సేవింపగూడదుతస్కరుడధార్మికుడైనప్పటికిని మిక్కిలిగహీనుడగుటవలన వేరేచెప్పుట॥ ౧౩౩॥

మూ॥ నహీదృశమనాయుష్యం లోకేకించననిద్యతే। యాదృశంపు

రుషస్యేహ పరదారోపసేవనం॥ ౧౩౪॥

పరదారగమనముతో సదృశమగు ననాయుష్యకరమగునది లోకములో లేదు-గావున నదిజేయరాదు॥ ౧౩౪॥

మూ॥ క్షత్రియంచైవసర్పంచ బ్రాహ్మణంచబహుశ్రుతం। నావమ
న్యేత వై భూష్ణుః కృశానపికదాచన॥ ౧౩౫॥

వృద్ధినొందనిచ్ఛగలపురుషుడు రాజునున్ను సర్పమునున్ను బహుశ్రుతుడగుబ్రాహ్మణునిన్ని వీరుకృశించియుండిన నవమానించరాదు॥ ౧౩౫॥

మూ॥ ఏతత్త్రయంహిపురుషం నిర్దహేదవమానితం। తస్మాదేత
త్త్రయంనిత్యం నావమన్యేతబుద్ధిమాన్॥ ౧౩౬॥

ఈత్రయమవమానితమగుచు నవమానమొనర్చినవాని నశింపజేయునదిగావున నవమానించరాదు క్షత్రియుడును సర్పమున్ను దృష్టశక్తులే బహుశ్రుత బ్రాహ్మణుడాభిచారికాదులచే నశింపజేయును గాన మంచిబుద్ధిగలవాడీత్రయమునవమానించరాదు॥ ౧౩౬॥

మూ॥ నాత్మానమవమన్యేత పూర్వాభిరసమృద్ధిభిః। అమృత్యోశ్శ్రి
యమన్విచ్ఛేన్నైనాంమన్యేతదుర్లభాం॥ ౧౩౭॥

ముందుగాధనార్జను ప్రయత్నముజేసినధనమబ్బకున్నదానంబట్టినేను మందభాగ్యుడననితన్నవమానించుకొనరాదు మరేమంటే మరణపర్యంతమును శ్రీసిద్ధికై యుద్యుక్తిజేయవలెను- సంపత్తిదుర్లభమని యూరకుండగూడదు॥ ౧౩౭॥

మూ॥ సత్యంబ్రూయాత్ప్రియంబ్రూయాన్నబ్రూయాత్సత్యమప్రియం।
ప్రియంచనానృతంబ్రూయాదేషధర్మస్సనాతనః॥ ౧౩౮॥

తాజూచినది వినినదిన్ని సత్యమదియేపలుకవలె నది ప్రియముగా బలుకవలె సత్యమయినను నీకుసానియయ్యెనని బలుకరాదు నీకుపుత్రుడుపుట్టెనని జెప్పవలెను ఇది వేదమూలమునుగావున నిత్యమగుధర్మము॥ ౧౩౮॥

మూ॥ భద్రంభద్రమితిబ్రూయాద్భద్రమిత్యేవవావదేత్। శుష్క-

వైరంవివాదంచ నకుర్యాత్కేనచిత్సహ॥ ౧౩౯॥

మొదటిభద్రపదమభద్రపరము రెండవది భద్రశబ్దపర్యాయపరము యేతీయభద్రిమో దానిని భద్రశబ్దపర్యాయనుగు పుణ్యప్రశస్తాదిశబ్దములచే జెప్పవలయును అందుకు ఆపస్తంబులు॥ "సూ॥ నాభద్రమభద్రం బ్రూయాత్పుణ్యప్రశస్తమితి బ్రూయాదితి॥" అభద్రమునభద్రమనరాదు పుణ్యమనిప్రశస్తమని యనవలెనుననిభద్రిమందుభద్రపదముచేతనే పలుకవలెను పనిలేనివిరోధము నెవ్వనితోడనున్ను జేయరాదు॥ ౧౩౯॥

మూ॥ నాతికల్యం నాతిసాయంనాతిమధ్యందినేస్థితే। నాజ్ఞాతేన సమంగచ్ఛే న్నైకోన వృషలైస్సహ॥ ౧౪౦॥

ఉషఃకాలమందును ప్రదోషకాలమందును మధ్యందినమందును తెలియబడని స్వభావముగల పురుషునితోటిన్ని శూద్రులతోటిన్ని కలసిప్రయాణముజేయరాదు తానొకడున్ను వెళ్లగూడదు॥ "శ్లో॥ నైకః ప్రపద్యేతాధ్వాన॥" మనిచెప్పబడియుండినప్పటికిని నిచ్చట॥ "నైకః॥" యనునదిస్నాతకవ్రతలోప ప్రాయశ్చిత్త గౌరవార్థము॥ ౧౪౦॥

మూ॥ హీనాంగానతిరిక్తాంగా న్విద్యాహీనా న్వయోధికాన్। కురూపద్రవ్యహీనాంశ్చ జాతిహీనాంశ్చ నాక్షిపేత్॥౧౪౧॥

హీనాంగులను నధికాంగులను వృద్ధులను కురూపులను దరిద్రులను జాతిలేకుండవాళ్ళను సొట్టవాడాగుడ్డివాడా యనునీరీతినాక్షేపింపదగదు॥ ౧౪౧॥

మూ॥ నస్పృశేత్పాణినోచ్ఛిష్టో విప్రోగోబ్రాహ్మణానలాన్। న చాపిపశ్యేదశుచిస్స్వస్థో జ్యోతిర్గణాన్దివి॥ ౧౪౨॥

భోజనంబానచిరయుమూత్రపురీషోత్సర్జనముజేసియు నాచమించని వాడుచ్ఛిష్టుడు అట్లుచ్ఛిష్టుడగు విప్రుడుకరముచే గోవును బ్రాహ్మణుని వహ్నిని స్పృశించరాదు అశుచియై స్వస్థముగానున్నవాడు సూర్యనక్షత్రాది జ్యోతిస్సులజూడగూడదు॥ ౧౪౨॥

మూ॥ స్పృష్ట్వైతానశుచిర్నిత్యమద్భిః ప్రాణానుపస్పృశేత్।

గాత్రాణిచైవ సర్వాణి నాభింపాణితలేనతు॥ ౧౪౩॥

అశుచియైనగవాదులను స్పృశించెనేని యాచమించి హస్తగతములగునుదకములచే చక్షురాదీంద్రియములను శిరస్సును సర్వాంగములను జానువులను పాదములను స్పృశించవలెను యిచ్చటనప్రకరణము చేతఃస్నానచేస్నానసిన ప్రాణాచ్ఛ్రోత్రాదిస్థానలాఘవముకొరకు ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణమందున్న గవాదిగ్రహణము గాదలసెయుండును॥ ౧౪౩॥

మూ॥ అనాతురస్స్వానిఖానిన స్పృశేదనిమిత్తతః। రోమాణిచ
రహస్యాని సర్వాణ్యేవ వివర్జయేత్॥ ౧౪౪॥

రోగికాకనింద్రియరంధ్రమునున్నగుదకక్షస్థలోమములనున్నూ నిమిత్తముగ స్పృశించరాదు॥ ౧౪౪॥

మూ॥ మంగళాచారయుక్తస్స్యాత్ప్రయతాత్మాజితేంద్రియః జ
పేచ్చజుహుయాచ్చైవ నిత్యమగ్నిమతంద్రితః॥ ౧౪౫॥

ఇష్టార్థసిద్ధిమంగళను దానికిహేతువగు గోరోచనాదిధారణమును మంగళమును గురుసేవాదికమాచారము వీటియందుద్యుక్తుడుగావలెను బాహ్యాభ్యంతరశుచియు జితేంద్రియుడును గావలెను నిత్యమునతంద్రితుడై గాయత్ర్యాదిజపమున్ను నగ్నియందు హోమమున్న జేయవలయు నాచారములన్నియు జెప్పనప్పటికిని నివాతనిస్పృత్తికై యిచ్చట మరల నాచారములనే జేయవలయునని చెప్పెను॥ ౧౪౫॥

మూ॥ మంగళాచారయుక్తానాం నిత్యంచప్రయతాత్మనాం। జప
తాంజుహ్వతాంచైవ వినిపాతోనవిద్యతే॥ ౧౪౬॥

మంగళకర్మములతోనాచారముతోనున్నట్టియున్ను నిత్యము శుచులయినట్టియు జపహోమనిరతులగునట్టివారలకు దైవమానుషోపద్రవములు రాకపోవును॥ ౧౪౬॥

మూ॥ వేదమేవాభ్యసేన్నిత్యం యథాకాలమతంద్రితః। తంహ్య
స్యాహుఃపరంధర్మ ముపధర్మోఽన్యఉచ్యతే॥ ౧౪౭॥

నిత్యకృత్యమయినజపిమ్మటనున్న శేషమున్నకు మూలము గావున ప్రణవగాయత్ర్యాదికమునేయములను గాకుండ జపించుచుండవలయును ఎందువలన నదిపరమ

ధర్మమని యునితరములపధర్మములనియు మన్వాదులుజెప్పిరో వేదాభ్యాసాదికము మున్ను జెప్పబడినప్పటికిని వేదాభ్యాసముచే జాతిస్మరణాదికముగలిగి తద్ద్వారా మోక్షహేతువని చెప్పుటకుగా మరల జెప్పబడెను॥ ౧౪౭॥

మూ॥ వేదాభ్యాసేనసతతం శౌచేనతపసైవచ। అద్రోహేణచ
భూతానాం జాతిస్మరతిపౌర్విక౦॥ ౧౪౮॥

ఎల్లప్పుడును వేదాభ్యాసశౌచతపస్సులచేతనున్ను భూతద్రోహములేకుండుట చేతనున్ను పూర్వమందగుజాతినిస్మరించును॥ ౧౪౮॥

మూ॥ పౌర్వికీంసంస్మరన్జాతిం బ్రహ్మైవాభ్యసతేపునః। బ్రహ్మా
భ్యాసేనచాజస్ర మనంతంసుఖమశ్నుతె॥ ౧౪౯॥

పూర్వజాతిననగా ననేకపూర్వజన్మములందగు గర్భవాసాదిదుఃఖములను స్మరించుకుని సంసారమందువిరక్తుడై బ్రహ్మాభ్యాసమునే చేసి శ్రవణమననధ్యానాదులచే స్వస్వరూపసాక్షాత్కారమునొంది బ్రహ్మానందాఖ్యసుఖము నఖండముగ నొందును॥ ౧౪౯॥

మూ॥ సావిత్రాన్ శాంతిహోమాంశ్చ కుర్యాత్పర్వసు నిత్యశః। పి
తౄంశ్చైవాష్టకాస్వర్చే న్నిత్యమన్వష్టకాసుచ॥ ౧౫౦॥

సావిత్రీ దేవతాకములగు హోమములున్ను అనిష్టనివృత్త్యర్థములగు శాంతిహోమములనున్ను పౌర్ణమాస్యామావాస్యలయందు నెల్లప్పుడును జేయవలయును మరియు మార్గశీర్షము మొదలుగా మూడు కృష్ణాష్టములయందష్టకలనున్ను తదనంతరనవములయందన్వష్టకలనున్ను తనపితరులకుశ్రాద్ధములను జేయవలయును॥ ౧౫౦॥

మూ॥ దూరాదావసథాన్మూత్రం దూరాత్పాదావసేచనం। ఉచ్ఛి
ష్టాన్నంనిషేకంచ దూరాదేవసమాచరేత్॥ ౧౫౧॥

"శ్లో॥ నైరృత్యామిషువిక్షేప మతీత్యాభ్యధికంభువఇతి-" అగ్నిగృహమునకునైరుతిదిక్కున బాణపాతముకంటె నధికమగు ప్రదేశమందని విష్ణుపురాణవచనమువలన నట్లుగృహమునకు దూరముగా మూత్రపురీషోచ్ఛిష్టరేతస్సేకాదులను జేయవ

లయును॥ ౧౫౧

మూ॥ మైత్రంప్రసాధనంస్నానం దంతధావనమంజనం। ఈశ్వరం
చైవరక్షార్థం గురూన్నేవచపర్వసు॥ ౧౫౨॥

మైత్రమనగా మిత్రదేవతాకమగునదిగుదస్థానమందగునది మైత్రమనబడును శు
రీరశౌచమున్ను అలంకారమున్ను స్నానమున్ను దంతధావనమున్ను అంజనధార
ణమున్ను దేవతాద్యర్చనమున్ను పర్వములందు గురుపూజయు పూర్వాహ్ణమందు
నే జేయవలయును పూర్వాహ్ణమనగా రాత్రిశేషదినపూర్వభాగములు వివక్షితము
లు కృత్యములుమాత్రమే వివక్షితములు గావున పాఠక్రమమకర్తలేదు స్నానా
నంతరమందు దంతధావనముండదుగావున॥ ౧౫౨॥

మూ॥ దైవతాన్యభిగచ్ఛేత్తు ధార్మికాంశ్చ ద్విజోత్తమాన్।
ఈశ్వరంచైవ రక్షార్థం గురూన్నేవచ పర్వసు॥ ౧౫౩॥

పాషాణాదివిగ్రహరూపదేవతలనున్ను ధర్మప్రధానవిప్రులనున్ను రక్షణా
ర్థమై రాజాదులనున్ను పిత్రాదిగురువులనున్ను యమావాస్యాదిపర్వములందుద
ర్శించుట కభిముఖముగాబోవలయును॥ ౧౫౩॥

మూ॥ అభివాదయేద్వృద్ధాంశ్చదద్యాచ్చైవాసనంస్వకం।కృతాం
జలిరుపాసీత గచ్ఛతః పృష్ఠతోన్వియాత్॥ ౧౫౪॥

గురువు లింటికిరాగానే నమస్కరించవలెను తనయాసనము వారి కివ్వవలెను-
వారిసన్నిధిని చేతులు జోడించుకొని యుపాసించుకుని యుండవలెను వారువెళ్లుచు
న్నప్పుడు వారివెనుక నడచి వెళ్లి యంపకము బెట్టవలెను॥ ౧౫౪॥

మూ॥ శ్రుతిస్మృత్యుదితం సమ్యఙ్నిబద్ధం స్వేషు కర్మసు। ధర్మ
మూలం నిషేవేత సదాచార మతంద్రితః॥ ౧౫౫॥

శ్రుతిస్మృతులచే లెస్సగ జెప్పబడినట్టియు అధ్యయనాది స్వకర్మములందు
నంగములుగా నిబద్ధములయినట్టియు ధర్మహేతువులయినట్టియు సాధుజనులయా
చారముల ననలసుడై సంతతమాచరింపుచుండవలయు నని సామాన్యముగ నాచా
రోపదేశము ఫలకథనంబునకై జేయబడెను॥ ౧౫౫॥

మూ॥ ఆచారా ల్లభతే హ్యాయు రాచారా దీప్సితాః ప్రజాః । ఆ
చారా ద్ధనమక్షయ్య మాచారో హంత్యలక్షణమ్॥౧౫౬॥

ఆచారము వలన వేదోక్తమగు పూర్ణాయుష్యము నభిమతపుత్రపౌత్రదుహితాదిసంతతియు నక్షయమగు ధనమును గలుగును అశుభసూచకములగుచిహ్నములను నిష్ఫలముగ నొనర్చును ఆచారధర్మముచే నరిష్టములు నశించిపోవును గావున॥ ౧౫౬॥

మూ॥ దురాచారో హి పురుషో లోకే భవతి నిందితః । దుఃఖ
భాగీచ సతతం వ్యాధితోఽల్పాయు రేవచ॥ ౧౫౭॥

లోకమందు దురాచారయుక్తుడు నిందితుడు నల్పాయుష్యుడు రోగవంతుడును దుఃఖియు నగును గాన సదాచారయుక్తుడు గావలయును॥ ౧౫౭॥

మూ॥ సర్వలక్షణహీనోఽపి యస్సదాచారవాన్నరః । శ్రద్దధా
నోఽనసూయశ్చ శతంవర్షాణి జీవతి॥ ౧౫౮॥

ఎవడు సదాచారసంపన్నుడును శ్రద్ధాయుక్తుడును పరదోషముల నెంచనివాడు నగునో యన్నరుడు మంచిలక్షణములు లేనివాడైనను నూరు వత్సరములు బ్రదుకును॥ ౧౫౮॥

మూ॥ యద్యత్పరవశం కర్మ తత్తద్యత్నేన వర్జయేత్। యద్య
దాత్మవశంతుస్యా త్తత్తత్సేవేత యత్నతః॥ ౧౫౯॥

యేయేకర్మము ధనప్రార్థనాదులచే పరాధీనమో యాయాకర్మమును యత్నముచే త్యజించవలెను యేదేదిస్వవ్యాపారసాధ్యమో బ్రహ్మవిచారాదికము దియత్నముచే జేయవలయును॥ ౧౫౯॥

మూ॥ సర్వం పరవశం దుఃఖం సర్వమాత్మవశం సుఖమ్ । ఏత
ద్విద్యాత్సమాసేన లక్షణం సుఖదుఃఖయోః॥ ౧౬౦॥

పరప్రార్థనాధీనమగు నంతయు దుఃఖహేతువు స్వాధీనమగు నంతయుసుఖహేతువు ఇదే సుఖదుఃఖములకు గారణముగా దెలియవలయును॥ ౧౬౦॥

మూ॥ యత్కర్మ కుర్వతో స్యస్యా త్పరితోషోంతరాత్మనః। త

త్ప్రయత్నేన కుర్వీత విపరీతంతు వర్జయేత్॥ ౧౬౧॥

ఏకర్మను జేయుచో నంతఃకరణము మోదించునో యది తప్పక జేయవలయును యేకర్మము జేయుచో మనస్తుష్టి లేకుండునో యదిమానవలయు నిదివిహితనిషిద్ధేతరకర్మవిషయము వైకల్పికము॥ ౧౬౧॥

మూ॥ ఆచార్యంచ ప్రవక్తారం పితరం మాతరం గురుమ్। నహిం
స్యాద్బ్రాహ్మణాన్గాశ్చసర్వాంశ్చైవ తపస్వినః॥

ఉపనయనపూర్వకవేదాధ్యాపకుఁడాచార్యుఁడు వేదార్థమును జెప్పినయతఁడు ప్రవక్త తల్లియు యత్కించిత్ చెప్పినవాఁడు గురువు బ్రాహ్మణులు గోవులు సకలతపస్వులు వీరినందర్ని హింసించరాదు ఇచట హింసయనఁగా ప్రతికూలాచరణము గోవిందరాజు సామాన్యహింసానిషేధము వలన వీరాతతాయులయినప్పటికిని హింసించరాదనివ్రాసె నదియుక్తముగాదు "గురుంవా బాలవృద్ధౌవా" యను విరోధమువలన నని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౧౬౨॥

మూ॥ నాస్తిక్యం వేదనిందాంచ దేవతానాంచ కుత్సనమ్। ద్వే
షందంభంచ మానంచ క్రోధం తైక్ష్ణ్యంచ వర్జయేత్॥

పరలోకము లేదనుబుద్ధి నాస్తిక్యము వేదదేవతానింద మాత్సర్యము ధర్మమందుత్సాహము లేకుండుట యభిమానము కోపము క్రౌర్యము వీటిని పరిత్యజింపవలెను॥ ౧౬౩॥

మూ॥ పరస్యదండం నోద్యచ్ఛేత్ క్రుద్ధోనైనం నిపాతయేత్। అ
న్యత్ర పుత్రాచ్ఛిష్యాద్వా శిష్ట్యర్థం తాడయేత్తుతౌ॥౧౬౪॥

పరునికొట్టుటకు దండాదికమును విసరఁగూడదు పరుని శరీరమందు వ్రేయఁగూడదు పుత్రశిష్యభార్యాదాసాదులనుదప్ప నానిషేధము వీరినైతే శిక్షకొరకు "రజ్వావేణువదళేన వేత" యనునట్టిక్రమమున గొట్టవచ్చును॥ ౧౬౪॥

మూ॥ బ్రాహ్మణాయావగుర్యైవ ద్విజాతిర్వధకామ్యయా।
శతంవర్షాణి తామిస్రె నరకే పరివర్తతే॥ ౧౬౫॥

తాను ద్విజుఁడయ్యున్ను బ్రాహ్మణునివధించుదునని దండాదికమునెత్తుటమాత్రమున

నే కొట్టవకు౯రలేదు ఉద్యుక్తిమాత్రముచే తామిస్రాదినరకమందు నూరుసంవత్స రములుబడును॥ ౧౬౫॥

మూ॥ తాడయిత్వా తృణేనాపి సంరంభా న్మతిపూర్వకం। ఏక
వింశతి మాజాతీః పాపయోనిషుజాయతే॥ ౧౬౬॥

గడ్డిపరకచేతనయినా బుద్ధిపూర్వకముగ క్రోధమువలన బ్రాహ్మణునికొట్టియి రువదియొకజన్మము దనుకశునకాది పాపయోనులందుబుట్టును॥ ౧౬౬॥

మూ॥ అయుధ్యమానస్యోత్పాద్య బ్రాహ్మణస్యాసృగంగతః।
దుఃఖంసుమహదాప్నోతి ప్రేత్యాప్రాజ్ఞతయానరః॥౧౬౭॥

యుద్ధముజేయని బ్రాహ్మణుని శరీరమందు రక్తమువచ్చేలాగున నజ్ఞతచేనడ చిన పరలోకమందధిక దుఃఖమునొందును॥ ౧౬౭॥

మూ॥ శోణితం యావతః పాంసూన్ సంగృహ్ణాతి మహీతలాత్।
తావతోబ్దానముత్రాన్యైః శోణితోత్పాదకోద్యతే॥౧౬౮॥

ఖడ్గాదులచే నెవడు బ్రాహ్మణునినరుకుటవలన రాలిన రక్తముచే నెన్నిభూ రేణువులు తడియు నన్నిసంవత్సరములు పరలోకమందతడు శునకాదులచే భక్షిం చబడును॥ ౧౬౮॥

మూ॥ నకదాచి ద్ద్విజేతస్మా ద్విద్వానవగురేదపి।నతాడయేత్తృ
ణేనాపి నగాత్రా త్స్రావయేదసృక్॥ ౧౬౯॥

అదిగావున బ్రాహ్మణునికొట్ట నుద్యోగించడముమొదలగు వాటియందగుదోష మును తెలిసినవాడు కొట్టుటకు కర్రియెత్తడమును తృణముచేనయినకొట్టుటయు రక్తమువచ్చేలాగు జేయుటయునుంగూడదని పూర్వోక్తనిషేధముల కుపసంహా రము॥ ౧౬౯

మూ॥ అధార్మికో నరోయోహి యస్యచాప్యనృతం ధనం। హిం
సారతశ్చ యో నిత్యం నేహాసౌ సుఖమేధతే॥ ౧౭౦॥

అధర్మముచే వ్యవహరించెడువాడ ధార్మికుడట్టి నరుడెవడనృతసాక్ష్యాదికము

చే ధనమునార్జించునో హింసారతుడగునో యట్టివాడెన్నడును సుఖము నొంద డుగావున నట్లు జేయగూడదనినిందచే నిషేధము కల్పించబడెను॥ ౧౭౦॥

మూ॥ నసీదన్నపి ధర్మేణ మనోఽధర్మే నివేశయేత్। అధార్మికా
ణాం పాపానా మాశుపశ్య న్విపర్యయం॥ ౧౭౧॥

శాస్త్రోక్తప్రకారము సత్కర్మమునాచరించుచు ధనలోపముచే నిరసించియుం డున్నప్పటికి నధర్మమందుబుద్ధిని వెళ్ళనీయరాదు యేమంటే అధర్మశీలురగువారు చౌర్యాదిపాపకృత్యములచే ధనమార్జించి ప్రస్తుతము సంపన్నులయియుందురైన నట్టిపాపార్జితద్రవ్యమా పాపాత్ములకునశించిపోయిశీఘ్రకాలములో సర్వనాశ సమురావడము చూచుచున్నట్టి యధర్మమందు బుద్ధినిబెట్టరాదనిదృష్టాంతమును గనుపరచెను॥ ౧౭౧॥

మూ॥ నాధర్మశ్చరితో లోకే సద్యఃఫలతిగౌరివ। శనైరావర్త
మానస్తు కర్తుర్మూలాని కృంతతి॥ ౧౭౨॥

శుభాశుభకర్మములు శాస్త్రముచే నియమించబడిన పరిపాకకాలము గలదిగాన లోకమందుచేసిన యధర్మము సద్యఃకాలమందు ఫలించదు ఎట్లంటే "గౌరివ" యనగా భూమివలెను భూమిదున్ని విత్తనము వేసిన సస్యాదికముబుట్టి తత్తత్ఫలకాలమందు శాల్యాదిమంజరీసంపన్నముగునుగాని వెంటనే యెట్లుఫలించదో యని ధేనుపక్షమందు విపరీతదృష్టాంతము ధేనువుమేపబడి పాలుపితుకుకొనినవప్పుడె ఫలమిచ్చునట్లధర్మము వెంటనేఫలించదని మరేమంటే చేసినయధర్మము క్రమముగాఫలకాలమందుచేసిన వానిసమూలనముగాననగా ప్రాణములను సంపత్తినికూడానశింపజేయును॥ ౧౭౨॥

మూ॥ యదివాత్మని పుత్రేషు నచేత్పుత్రేషు నప్తృషు। నత్వేవతు
కృతోఽధర్మః కర్తుర్భవతి నిష్ఫలః॥ ౧౭౩॥

అధర్మమును జేసినవాడు ధనప్రాణాదులనాశమును స్వయముగ నొందకుండిన వానిపుత్రులయందునైన నావినాశము సంభవించును వారికిగాకుండిన మనమలందునైననట్టి నాశనముసంభవించును గావున నధర్మము ఫలించకపోదుగాన నదిజేయరాదని తాత్పర్యము ఒకడుచేసినయధర్మమునకు నన్యులు ఫలభాగులు గావడమే

మనిన పుత్రాదినాశమాత్మనాశనముకంటె నెక్కుడుగ లోకమందుఁబలుతురు శాస్త్రమునందు నట్లె యుండును॥ ౧౭౩

మూ॥ అధర్మేణైధతే తావ త్తతో భద్రాణి పశ్యతి। తతస్సప
త్నాఞ్జయతి సమూలస్తు వినశ్యతి॥ ౧౭౪॥

అధర్మము చేసినగా ద్రోహాదికము చేసి ధనగ్రామాదులచే వృద్ధినొందు నటపైని బహుభృత్యగవాశ్వాదిలాభమంగళములనొందు నటపై తనకంటె నల్పులగు శత్రువులను జయించు నంతట నాయధర్మ పరిపాకముచే ధనప్రాణతనయాదులతో నిశ్శేషముగ నశించును॥ ౧౭౪॥

మూ॥ సత్యధర్మార్య వృత్తేషు శౌచే చైవారమేత్సదా। శిష్యాం
శ్చశిష్యా ద్ధర్మేణ వాగ్బాహూదరసంయతః॥ ౧౭౫॥

సత్యమందున్ను ధర్మమందున్ను సదాచారమందున్ను శౌచమందున్ను నాసక్తుడుగావలెను శాసింపదగిన పుత్రశిష్యభృత్యాదులను శాస్త్రప్రకారముగ శిక్షింపవలెను యిట్లున్ను యుక్తమైన నాదరార్థము పరులఁజెప్పెను సత్యభాషియు పరులను బహుబలముచే పీడజేయనివాఁడున్ను యథాసంభవమితభోజియు గావలెను॥ ౧౭౫॥

మూ॥ పరిత్యజేదర్థకామౌ యౌ స్యాతాంధర్మవర్జితౌ। ధర్మం
చాప్యసుఖోదర్కం లోకవిక్రుష్టమేవచ॥ ౧౭౬

ధర్మవిరోధులగు నర్థకామములను త్యజించవలయును చౌర్యాదికముచే ధనమార్జించుటయు దీక్షాదినమందు పత్నిం బొందడమునున్ను నిట్టివి ధర్మవిరోధులగు నర్థకామములని తెలియవలయు నుత్తరకాలమందు సుఖములేని ధర్మమును విడువవలయుననగా బహుపుత్రులు గలవాడు సర్వస్వదానము చేయడము సుఖోదర్కముగాని ధర్మమిట్టిన్ని మరిన్ని లోకులాక్రోశించెడు ధర్మమనగా మధ్యమాష్టకాదులయందు కలియుగములో గోవధ చేయడము లోకనింద్యమగు ధర్మమిట్టిదియును వర్జించవలయును॥ ౧౭౬॥

మూ॥ నపాణిపాదచపలో ననేత్రచపలోనృజుః। నస్యాద్వాక్చ
పలశ్చైవ నపరద్రోహకర్మధీః॥ ౧౭౭॥

అనుపయుక్తములగు వస్తువులను పట్టుకోవడము పాణిచాపలము కార్యము లే

నిస్థలములకు వ్యర్థముగనడచిపోవడము పాదచాపలము పరస్త్రీలను దుష్టబుద్ధిచే చూడడము మొదలగునవి నేత్రచాపలములు వక్రప్రవర్తనమున్ను గహ్యార్థములగు బహువాక్యాలననడము వాక్చాపలము పరులకు హింసను కలిగించెడు చేష్టలను బుద్ధియును కలుగడమున్ను ఇవికలవాడు గారాదు॥ ౧౭౭॥

మూ॥ యేనాస్య పితరోయాతాః యేనయాతాః పితామహాః।
తేనయాయాత్సతాం మార్గం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతే॥౧౭౮॥

శాస్త్రార్థము అనేకవిధములనుండునప్పుడు తనపితృపితామహాదు లేధర్మము నవలంబించిరో యదియే సద్ధర్మము దానిజేయువాడుగావలెను యథర్మముగా హింసను జేయరాదు॥ ౧౭౮॥

మూ॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యై ర్మాతులాతిథిసంశ్రితైః। బా
లవృద్ధాతురై ర్వైద్యై ర్జ్ఞాతిసంబంధి బాంధవైః॥౧౭౯॥

మూ॥ మాతాపితృభ్యాం జామీభి ర్భ్రాత్రా పుత్రేణ భార్యయా।
దుహిత్రా దాసవర్గేణ వివాదం నసమాచరేత్॥౧౮౦॥

తనకుయజ్ఞమును చేయించినవాడు ఋత్విజుడు స్మార్తకర్మములు జేయించినవాడు పురోహితుడు వేదమును జెప్పినయుపాధ్యాయుడు మేనమామ అతిథియు తననాశ్రయించినవాడును బాలురు వృద్ధులు రోగులు వైద్యులు పితృపక్షీయులు జ్ఞాతులు సంబంధులనగా భార్యాసోదరుడు మొదలగువారు బాంధవులనగా మాతృపక్షీయులు తల్లియు తండ్రియు జామలనగా అక్కచెల్లెళ్లు కోడళ్లు మొదలగు స్త్రీలు తనసోదరులు పుత్రులు భార్య కొమార్తె తనదాసులు వీరితో నెప్పుడును వివాదములొందగూడదనియీరెండుశ్లోకములకునొకటియేయన్వయము॥౧౮౦॥

మూ॥ ఏతైర్వివాదాన్ సంత్యజ్య సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే। ఏభిర్జితై
శ్చజయతి సర్వాన్లోకానిమాన్గృహీ॥ ౧౮౧॥

ఈఋత్విగాదులతో వివాదమువిడచి యజ్ఞాతపాపములవలన విముక్తుడగును వారువివాదమొనర్చినను సహించి ఆవివాదమునొందనివాడే సకలపుణ్యములగులోకములను జయించును॥ ౧౮౧॥

మూ॥ ఆచార్యోబ్రహ్మలోకేశః ప్రాజాపత్యేపితాప్రభుః। అతిథి

స్త్వింద్రలోకేశో దేవలోకస్యచర్త్విజః॥ ౧౮౨॥

ఆచార్యుడు బ్రహ్మలోకాధిపతి యతనితో వివాదముపడకనుండిన నతడుసంతో ష్టుడగుటచే బ్రహ్మలోకప్రాప్తియగును గౌణముగు బ్రహ్మలోకేశత్వమున్ను ఇటు లె తండ్రి ప్రాజాపత్యలోకేశుడతనితో వివాదములేకున్న నతనిసంతుష్టిచే ప్రాజాప త్యలోకప్రాప్తియగు నిట్లు లెయతిథి యింద్రలోకప్రభువు గావున నతని తుష్టివలన నింద్రలోకముగలుగును ఈలాగుననే యన్నిలోకములు ప్రాప్తించును ఋత్విజులని చే దేవలోకము గలుగును॥ ౧౮౨॥

మూ॥ జామయో౽ప్సరసాంలోకే వైశ్వదేవస్యబాంధవాః। సంబం
ధినోహ్యపాంలోకే పృథివ్యాం మాతృమాతులౌ॥ ౧౮౩॥

మూ॥ ఆకాశేశాస్తువిజ్ఞేయా బాలవృద్ధకృశాతురాః। భ్రాతాజ్యే
ష్ఠస్సమఃపిత్రా భార్యాపుత్రస్స్వకాతనుః॥ ౧౮౪॥

అప్సరోలోకమందు జాములు (భగినులు) బాంధవులు వైశ్వదేవలోకమందును సంబంధులు వరుణలోకమందును భూలోకమందు తల్లియు మేనమామయు॥౧౮౩॥

బాలులువృద్ధులు కృశులన గాధనహీనులార్తులు నాతురులు నాకాశలోకమం దును జ్యేష్ఠభ్రాతతండ్రితోతుల్యుడుగావున బ్రాజాపత్యలోకమందును బ్రభువులు గానవారివారితుష్టిచే నాయాలోకములనొందును భార్యపుత్రుడున్ను తనశరీరమే గావునతనతోతనకువివాదమసంభవము॥ ౧౮౪॥

మూ॥ ఛాయాస్వోదాసవర్గశ్చ దుహితాకృపణంపరం।తస్మాదే
తైః పరిక్షిప్త స్సహేతాసంజ్వరస్సదా॥ ౧౮౫॥

దాసవర్గముతనతో వదలకనుండునీడవలెను గానవివాదములేదు పుత్రికమిక్కి లికృపాపాత్రము గావున వీరందరును తన్నధిక్షేపించినను సంతాపమునొందక సహించవలయును॥ ౧౮౫॥

మూ॥ ప్రతిగ్రహసమర్థో౽పి ప్రసంగంతత్రవర్జయేత్।ప్రతిగ్ర
హేణహ్యస్యాశుబ్రాహ్మంతేజఃప్రశామ్యతి॥ ౧౮౬॥

విద్యాతపోవృత్తసంపత్తిచే ప్రతిగ్రహాధికారమున్నప్పటికిని ప్రతిగ్రహమందు తిసంగమునువిడువవలయును ॥ యేప్రతిగ్రహముచే బ్రహ్మతేజస్సనగా వేదాధ్యయ

నాదికము చేయుస్నప్రభావమదినశించుచుయాత్రమాత్రసిద్ధికై విహితమైనప్పటికిని ప్ర
తిగ్రహముబ్రహ్మ తేజోనాశకమనిఫలకథనార్థమీవచనము॥ ౧౮౬॥

మూ॥ నద్రవ్యాణామవిజ్ఞాయవిధింధర్మ్యంప్రతిగ్రహే । ప్రాజ్ఞః
ప్రతిగ్రహంకుర్యాదవసీదన్నపిక్షుధా॥ ౧౮౭॥

ద్రవ్యములప్రతిగ్రహముధర్మయుక్తమగువిధినగా గ్రాహ్యావస్తు దేవతా ప్రతిగ్రహమంత్రములను దెలియక క్షుత్తుచేనెరసంచినుండినను బ్రాహ్మణుడు ప్రతిగ్రహించగూడదు ఆయాపత్తిలేనియప్పుడుగూడదనియేమిజెప్పతగ్గది॥ ౧౮౭॥

మూ॥ హిరణ్యంభూమిమశ్వంగామన్నంవాసస్తిలాన్ఘృతం। ప్రతి
గృహ్ణన్నవిద్వాంస్తుభస్మీభవతిదారువత్॥ ౧౮౮॥

సువర్ణము భూమి గుఱ్ఱము గోవు నన్నము నేయి వీటినిశ్రోత్రాధ్యయనసంపన్నుడుగానివాడుప్రతిగ్రహించుచువహ్నిసంయోగముచేనెండుకఱ్ఱవలెభస్మమైపోవును పునరుత్పత్తినిబొందకబోయీని॥ ౧౮౮॥

మూ॥ హిరణ్యమాయురన్నంచ భూర్గౌశ్చాప్యోషతస్తనుమ్ ।
అశ్వశ్చక్షుస్త్వచం వాసో ఘృతం తేజస్తిలాః ప్రజాః॥ ౧౮౯॥

అవిద్వాంసుడు ప్రతిగ్రహించెనేని భూమిన్ని గోవున్ను శరీరమును దహించును అశ్వము నేత్రహానినిజేయును సువర్ణము నన్నమున్ను నాయువును క్షీణింపజేయును వస్త్రముత్వగ్రోగమును జేయును ఘృతము తేజస్సును బోగొట్టును తిలలు సంతతిని నష్టము జేయును॥ ౧౮౯॥

మూ॥ అతపాస్త్వనధీయానః ప్రతిగ్రహరుచిర్ద్విజః । అంభస్య
శ్మప్లవేనేవ సహతేనైవమజ్జతి॥ ౧౯౦॥

తపస్సు నధ్యయనమును లేని బ్రాహ్మణుడు ప్రతిగ్రహమందాసక్తుడయ్యెనేని ప్రతిగ్రహముగాకున్నను బుద్ధిస్థప్రతిగ్రహరుచిచేతనే యర్థము అట్టివాని కనగా న నహుననకు దాన మిచ్చుట వలన బుట్టిన పాపమునను దాతతోగూడ నరకమందుబడును రాయి తెప్పగాజేసి జలమునుదాట నిచ్ఛయించినవాడా రాతి తెప్పతో గూడ మునిగ నట్లని దృష్టాంతము॥ ౧౯౦

మూ॥ తస్మాదవిద్వాన్ బిభియా ద్యస్మాత్తస్మాత్ప్రతిగ్రహాత్ ।
స్వల్పకే నాప్యవిద్వాన్హి పంకే గౌరివసీదతి॥ ౧౯౧॥

అవిద్వాంసు డల్పద్రవ్యప్రతిగ్రహము వలననున్ను బ్రతిగ్రహదోషమును బోగొట్టి కొనలేనివాడగుటచే గోవు రొంపిలోబడి లేవలేనట్లు నరకమందు బడును గావునను వశాకిదివ్యతిరిక్తసీసాది నిస్సారవస్తు ప్రతిగ్రహము వలననున్ను భయపడవలెను॥

మూ॥ నవార్యపి ప్రయచ్ఛేత్తు బైడాలవ్రతికే ద్విజే । నబకవ్రతికేవిప్రే నావేదవిది ధర్మవిత్॥ ౧౯౨॥

ప్రతిగ్రహించెడివాని ధర్మమును జెప్పి దాతకు చెప్పుచున్నాడు కాకాదిజంతువులకు బెట్టి దానినైన బైడాలవ్రతికునకు దగదన్నిద్రవ్యాంతరదానమును నిషేధించుచున్నాడు వారిమాత్రమునేగాదు॥"శ్లో॥ పాషండినోవికర్మస్థా" నను చోట నతిథిపూజావిషయమై బైడాలవ్రతికునకు సత్కారము వలదనినిషేధించెను యిచ్చ టధనమివ్వరాదని నిషేధను గావుననే "విధినాప్యార్జితంద్రవ్య" మని జెప్పగల దు వేదవేత్తగాని వానికి ధర్మజ్ఞుడు ధనము నివ్వరాదని వేదవేత్తసంభవించిన నీనిషేధము॥ ౧౯౨॥

మూ॥ త్రిష్వప్యేతేషు దత్తంహి విధినాప్యర్జితం ధనమ్ । దాతుర్భవత్య నర్థాయ పరత్రా దాతురేవచ॥ ౧౯౩॥

బైడాలవ్రతికాదులగు ముగ్వురికిని న్యాయార్జితమగు ధనమిచ్చిన నాదాతకును ప్రతిగ్రహీతకును పరలోకమందు నరకహేతువుగాన ననర్థము కొరకగుచున్నది॥ ౧౯౩॥

మూ॥ యథాప్లవే నోపలేన నిమజ్జత్యుదకేతరన్। తథా నిమజ్జతోధస్తా దజ్ఞాదాతృ ప్రతీచ్ఛకౌ॥ ౧౯౪॥

పాషాణము పడవగాజేసి జలమును దరిరించుచు నెట్లడుగుబట్టునో దాతృప్రతిగృహీతృవిధుల నెరుగనివా రుభయులునధోగతి పాలగుదురు॥"శ్లో॥అతపాస్త్వనధీయానః"యను దానిచె ప్రతిగ్రహించినవానిని బ్రధానముగ జెప్పె నిచ్చటదాతను బ్రధానమున జెప్పుట వలన పునరుక్తిలేదు॥ ౧౯౪॥

మూ॥ ధర్మధ్వజో సదాలుబ్ధ శ్ఛాద్మికోలోకదంభకః । బైడా

లవ్రతికో జ్ఞేయో హింస్రస్సర్వాభిసంధికః॥ ౧౯౫॥

పదిమందికి దెలియునట్లు ధర్మమును జేయుటయును తాధర్మాత్ముడని స్వయముగానున్ను పరులచేతనున్ను ప్రకటించువాడు ధర్మము చిహ్నము గలవాడు ధర్మధ్వజియనబడును సంతతమును పరద్రవ్యమందభిలాషముగలవాడు లుబ్ధుడు వ్యాజముచే సంచరించువాడు ఛాద్మికుడు దాచిన సొమ్ము నపహరించుట మొదలగువాటిచే లోకవంచకుడు లోకదంభకుడు పరులను హింసించెడు శీలముగలవాడు హింస్రుడు పరులగుణములయందసహనము గలుగుటచే పరులనాక్షేపించెడువాడు సర్వాభిసంధకుడు ఇట్టివాడు బిడాలవ్రతికుడనిపించుకొనును పిల్లి యెలుకను బట్టుటకు బహునియతిగానుండును గాన బిడాలవ్రతికశబ్ద మౌపచారికము॥౧౯౫॥

మూ॥ అధోదృష్టి ర్నైష్కృతికః స్వార్థసాధన తత్పరః । శఠో
మిథ్యా వినీతశ్చ బకవ్రతచరో ద్విజః॥ ౧౯౬॥

తనవినయము బ్రతికించుటకు కిందిచూపుగలవాడు నైష్ఠుర్యముచే సంచరించెడువాడు పరులకార్యమును బోగొట్టుటచే తనకార్యమును నెరవేర్చుకొనువాడు వంకరచేష్టలుగలవాడు అబద్ధపు వినయముగలవాడు ఇట్టిద్విజుడు బకమనగా కొంగ దాని భంగిగుణముగలవాడుగావున బకవ్రతచరుడని గౌణార్థము తరుచుగా కొంగ ధ్యానించుచున్నట్లు చేపకొరకై కనుపెట్టి యదికనుపడగానే మ్రింగునట్టిగుణముగలవాడు॥ ౧౯౬॥

మూ॥ యేబకవ్రతినో విప్రా యేచమార్జారలింగినః । తేపతం
త్యంధతామిస్రే తేన పాపేనకర్మణా॥ ౧౯౭॥

యేబ్రాహ్మణులు బకదచరులును బైడాలవ్రతకులు నగుచున్నారో వారలంధతామిస్రమను నరమందా పాపముచే బడుచున్నారు॥ ౧౯౭॥

మూ॥ నధర్మస్యాపదేశేన పాపంకృత్వా వ్రతంచరేత్ । వ్రతేన
పాపం ప్రచ్ఛాద్య కుర్వన్ స్త్రీశూద్ర దంభనం॥ ౧౯౮॥

ధర్మమనెడుమిషచే పాపముజేయువానికి ప్రాయశ్చిత్తము జేసెదననుచు ప్రాజాపత్యాదిరూపమగు నిష్కృతిజేసి యావ్రతముచే పాపమునాచ్ఛాదించి ధర్మార్థమిట్లుజేయుచున్నానని స్త్రీలను మూర్ఖులనజ్ఞులను శూద్రులను వంచించుచుం

మూ॥ ప్రేత్యేహచేదృశావిప్రా గర్హ్యంతే బ్రహ్మవాదిభిః। ఛ
ద్మనాచరితంయచ్చ వ్రతంరక్షాంసి గచ్ఛతి॥ ౧౯౯॥

ఇట్టిబ్రాహ్మణులున్నప్పుడున్ను చనిపోయినపిమ్మటనున్ను బ్రహ్మవాదులచే నిందింపబడుచున్నారు మాయచేజేయువ్రతము రాక్షసప్రీతికగును॥ ౧౯౯

మూ॥ అలింగీలింగివేషేణ యోవృత్తి ముపజీవతి।సలింగినాం హ
రత్యేన స్తిర్యగ్యోనౌచ జాయతే॥ ౨౦౦॥

బ్రహ్మచారిగాని బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మచారిచిహ్నములగు మేఖలాజిన దండాదికమునుధరించి వృత్త్యర్థమై భిక్షాచరణాదికముజేసి బ్రదుకునతండా బ్రహ్మచార్యాదులయొక్క పాపముబొందును శునకాది తిర్యగ్యోనులందుబుట్టునుగాన నట్లుజేయరాదని నిషేధముకల్పించబడెను॥ ౨౦౦॥

మూ॥ పరకీయనిపానేషు నస్నాయాచ్చ కదాచన। నిపానకర్తుః
స్నాత్వా మదుష్కృతాంశేన లిప్యతే॥ ౨౦౧॥

పరులచేజేయబడిన తటాకాదికమందు స్నానముజేయరాదు జేసెనేని యాపుష్కరిణ్యాదులను జేయించినవాని పాపాంశమునవగా వక్ష్యమాణమగు నాలుగవపాలునొందును దేవఖాతనద్యాదులు సంభవించనిచో పరకృతజలాధారములలోనుంచి నైదుమంటిముద్దలుదీసి పైనివేసిస్నానముజేయవలయును॥శ్లో॥"పంచపిండాననుద్ధృత్యనస్నాయాత్పరవారిషు। ఉద్ధృత్య చతురఃపిండాన్ పారక్యే స్నానమాచరేత్।స్నాత్వాతుతర్పయేద్దేవాన్ పిత్ౄనపి విశేషతః"॥పరులు తీయించిన జలాధారమందు నయిదుగాని నాలుగుగాని మట్టినుద్దలపైని పారవేసి స్నానముజేసి దేవర్షిపితృతర్పణములను జేయవలయును॥ ౨౦౧॥

మూ॥ యానశయ్యాసనాన్యస్య కూపోద్యానగృహాణిచ। అదత్తా
న్యుపభుంజాన ఏనసస్స్యాత్తురీయభాక్॥ ౨౦౨॥

పరులయొక్కయానములు శయ్యలు నూతులు ఉద్యానవనములు గృహములు హక్కుదారులయనుమతిలేక ననుభవించినవాడా యజమానునిపాపములోనాలవ

పాటునాంపును "ఆదత్తాని" యనుటచే నందరినిమిత్తముగా నుత్సృష్టములగు మఠ కూపాదులయందు స్నానాదులచే నుపయోగపరుచుకొనినవారికాదోషనులేదు॥

మూ॥ నదీషు దేవఖాతేషు తటాకేషు సరస్సుచ। స్నానంసమాచ
రేన్నిత్యం గర్తప్రస్రవణేషుచ॥ ౨౦౩॥

నదులయందును దేవఖాతములగు తటాకములందును సరస్సులందును గర్తములందును సెలయేరులందును నిత్యమును స్నానముజేయవలయును.శ్లో॥ "ధనుస్సహస్రాణ్యష్టౌచ గతిర్యాసాంనవిద్యతే। నతానదీశబ్దవహాః గర్తాస్తాః పరికీర్తితాః ఇతి" నాలుగుమూరలపొడవు ధనుఃప్రమాణము అట్టి ధనుస్సులెనిమిదివేలు కొలగలదానికి తక్కువగానుండునవి నదులుగావు గర్తములనియందురు దీనిచేపరకీయోదకాధారముల వ్యావృత్తియగుచునుండిన నిట్లుమరలదిచెప్పుటవలన స్వకృత తటాకాదులందు స్నానార్థమని పునరుక్తిలేదు యదియునుసద్యాద్యసంభవమందని దెలియవలయును॥ ౨౦౩॥

మూ॥ యమాన్ సేవేత సతతం ననిత్యం నియమాన్ బుధః। య
మాన్పతత్యకుర్వాణో నియమాన్ కేవలాన్భజన్॥ ౨౦౪॥

సర్వదాయమములను సేవించవలెనుగాని నియమములనకూరలేదు నియమములనుమాత్రముజేయుచు యమములను విడిచెనేని పతితుడగునవగా యమభజనగౌరవార్థమీవచనము నియమనిషేధార్థమనుగాదు యమములనగా॥శ్లో॥ "బ్రహ్మచర్యందయాక్షాంతిర్ధ్యానంసత్యమకల్కతా।అహింసాఽస్తేయమాధుర్యేదమశ్చేతి యమాస్స్మృతాః"॥బ్రహ్మచర్యమున్ను దయయున్ను సహనమున్ను ఈశ్వరధ్యానమున్ను సత్యమున్ను మాలిన్యములేకుండుట హింసాభావము చౌర్యములేకుండుటమధురముగమాటలాడుటఇంద్రియనిగ్రహము నివియమములనిజెప్పబడెను.శ్లో॥"స్నానంమౌనోపవాసేజ్యాస్వాధ్యాయోపస్థనిగ్రహాః।నియమాగురుశుశ్రూషాశౌచాక్రోధాప్రమాదతా॥ఇతి"స్నానముమౌనముఉపవాసముయజ్ఞముస్వాధ్యాయము కామనిగ్రహము గురుసేవశౌచముక్రోధములేకుండుట యప్రమాదముయి వినియమముల నియాజ్ఞవల్క్యులు ఈయమనియమజ్ఞానముచే ఒకప్పుడుస్నానాదినియమములులేకుండినను యమములనువిడువరాదని తాత్పర్యము ఇచ్చటహింసాదిప్రతిషేధార్థకములు యమములు॥"శ్లో॥వేదమేవజపేన్నిత్య"మిత్యాద్యనుష్ఠేయరూపములు నియమములని

చెప్పిరి॥ "శ్లో॥ అహింసా సత్యవచనం బ్రహ్మచర్యమకల్కతా। అస్తేయమితి పంచైతే యమాః పరికీర్తితాః॥ అక్రోధో గురుశుశ్రూషా శౌచమాహారలాఘవం। అప్రమాదశ్చ సతతం పంచైతే నియమాస్స్మృతాః॥" అని మేధాతిథిగోవిందరాజులు వ్రాసిరి॥

మూ॥ నాశ్రోత్రియ తతే యజ్ఞే గ్రామయాజి కృతే తథా। స్త్రీ
యాక్లీబేన చ హుతె భుంజీత బ్రాహ్మణః క్వచిత్॥ ౨౦౫॥

శ్రోత్రియుడు కానివాడనగా వేదము రానివాడును బహుమందికి యాజకుడగు వాడును స్త్రీలును నపుంసకుడును జేసెడు యజ్ఞములందగ్నిహోమీయ పశుయాగానంతరమందు భోజనయోగ్యమగు నప్పుడైనను బ్రాహ్మణుడు భుజించగూడదు॥ ౨౦౫

మూ॥ అశ్లీకమేతత్సాధూనాం యత్ర జుహ్వత్యమీ హవిః। ప్రతీప
మే తద్దేవానాం తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్॥ ౨౦౬॥

పైని జెప్పిన బహుయాజకులు మొదలగువారు జేసెడు యాగములు సాధుజనులకశ్లీకమనగా నశ్రీకమని యర్థము ఈహవిస్సు దేవతలకు ప్రతికూలము గావున వీరిచే హోమాదికము జేయించరాదు॥ ౨౦౬॥

మూ॥ మత్తక్రుద్ధాతురాణాంచ నభుంజీత కదాచన। కేశకీటా
వపన్నంచ పదాస్పృష్టంచ కామతః॥ ౨౦౭॥

మత్తులయొక్కయు కోపముపడినవారియొక్కయు రోగులయొక్కయు కేశముచేతను పురుగులచేతనున్ను దుష్టమైనట్టియు నిచ్ఛచే పదమున మెట్టినట్టియు నన్నము నెప్పుడును దినరాదు॥ ౨౦౭॥

మూ॥ భ్రూణఘ్నావేక్షితంచైవ సంస్పృష్టంచాప్యుదక్యయా। ప
తత్రిణావలీఢంచ శునాసంస్పృష్టమేవచ॥ ౨౦౮॥

భ్రూణహత్యచేసినవానిచే ననునది యుపలక్షణముచే గోఘ్నాదులచే జూడబడినట్టియు రజస్వలా స్త్రీచే స్పృశింపబడునట్టియు కాకాదిపక్షులచే దినబడినట్టియు శునకముచే ముట్టబడినట్టియు నన్నము దినగూడదు॥ ౨౦౮॥

మూ॥ గవాచాన్నముపఘ్రాతం ఘుష్టాన్నంచ విశేషతః। గణా
న్నం గణికాన్నంచ విదుషాంచ జుగుప్సితం॥ ౨౦౯॥

గోవుచే నాఘ్రాణించబడిన యన్నమున్ను సత్రాదులలో నెవరుభుజించేటివా
రోర్థండో యని ఘోషించి పెట్టెడి యన్నమును విశేషించి యనుట నీయన్నము నూనిన
వాఁడు ముష్టి తగౌరవమని జెప్పుటకరులగు బ్రాహ్మణులు పెక్కుగాఁడి యొకపాకము
గా జేసిన యన్నమున్ను వేశ్యయొక్కయన్నమున్ను విద్వాంసులచే జుగుప్సితమగున
న్నమున్ను దినరాదు॥ ౨౦౯॥

మూ॥ స్తేనగాయకయోరన్నం తక్ష్ణో వార్ధుషికస్య చ । దీక్షిత
స్య కదర్యస్య బద్ధస్య నిగడస్య చ॥ ౨౧౦

చోరునియొక్కయు గాయకునియొక్కయు వడ్రంగివానిచే జీవించెడి వాని
యొక్కయు వృద్ధిచే జీవించెడివానియొక్కయు నిగళబద్ధుడగువానియొక్కయు నన్న
మును దినరాదు మరియు సంకెళ్ళచే బద్ధుడైనవానియొక్కయు యజ్ఞాదిదీక్షితునియొ
క్కయు నగ్నిషోమీయముకంటెలోపున కృపణునియొక్కయు నన్నమును దినరాదు ఇ
చ్చట గోవిందరాజు బద్ధస్య యనుచో బంధనము లేకున్నను మున్ను సంకెళ్లు వేయబ
డినవాడని వ్యాఖ్యానము చేసెను॥ ౨౧౦॥

మూ॥ అభిశస్తస్య షండస్య పుంశ్చల్యా దాంభికస్య చ । శుక్తం
పర్యుషితం చైవ శూద్రస్యోచ్ఛిష్టమేవ చ॥ ౨౧౧॥

ఎవనిమహాపాతకునిగా బహుమంది ప్రకటింతురో వానియన్నమున్ను నపుంసకు
నియొక్కయు గణికగాని జారిణియొక్కయు దంభముచే ధర్మము చేయువానియొక్కయున
న్నదైన బాలవ్రతికాదులయొక్కయు నన్నమును దినరాదు స్వభావముచే మధురమైన
ద్రవ్యాంతరమును గలసి పులిసినది శుక్తమనదగునన్నముగాని నిలువయుండు తొలినాటిది మరు
నాటికియుంచినది పర్యుషితమనదియు శూద్రునియొక్కయు గురువుదప్ప నెవ్వరైన
దినగా మిగిలినది యుచ్ఛిష్టమనియును దినరాదు-గోవిందరాజు "శూద్రస్యోచ్ఛిష్ట
మేవచ" యనుదానికి శూద్రుడు దినగా మిగిలినది బిండెలోనున్న యన్నమైన దినరా
దని వ్యాఖ్యానము జేసెను॥ ౨౧౧॥

మూ॥ చికిత్సకస్య మృగయోః క్రూరస్యోచ్ఛిష్టభోజినః । ఉగ్రాన్నం
సూతికాన్నంచ పర్యాచాంతమనిర్దశం॥ ౨౧౨॥

వైద్యముచే బ్రతికెడి వానియొక్కయు జీవనార్థమై మాంసము నమ్ముకొనుటకు

మృగవధఁజేయువానియొక్కయు యన్నము నపుంసకునియొక్కయు స్త్రీధర్మములగు నుచ్ఛిష్టములను దినెడువానియొక్కయు నన్నమును దినరాదు ఉగ్రుడనగా దారుణ కర్మములుఁజేయువాడు వానియన్నమున్ను దినరాదు ప్రసవమైన స్త్రీనుద్దేశించి పది దినములలోఁ బెట్టినయన్నము శవజ్ఞాతులయన్నము దినరాదు ఏకపఙ్క్తియందు నన్యులనవమానించి వేయన్నము దినబడుచుండగ నొకఁడాచమించునది పర్యాచాంతము నుంచుకొందరు భుజించిలేచి యాచమనముఁజేసినపిమ్మట నాయన్నము దినరాదు పదిరోజులలోఁ పురిటివాళ్ళయన్నమిది ముందుఁజెప్పినది గాన దినరాదు-గోవింద రాజు ఉగ్రుడనగా రాజనివ్రాసె నందుకు కుల్లూకభట్టాక్షేపించి వ్రాసిన శ్లోకము॥ "శ్లో॥ గోవిందరాజో మంజర్యా ముగ్రం రాజానముక్తవాన్। అనువృత్తౌచ శూద్రాయాం క్షత్రియోత్పన్నమభ్యధాత్॥ భేదోక్తైర్యాజ్ఞవల్క్యేన నోగ్రో రాజేతివావదత్। ఆశ్చర్యమిదమేతస్య స్వకీయహృదిభూషణం॥" గోవిందరాజు మంజరియను దనవ్యాఖ్యానమందుగ్రుడనగా రాజనిచెప్పెను తోడుతోనే క్షత్రియునకు శూద్రస్త్రీయందు బుట్టినవాడైనాయనిన్ని వ్రాసెను యాజ్ఞవల్క్యశాస్త్రమందు భేదోక్తి ఉగ్రుడనగా రాజుగాడనిచెప్పెను అప్పటి మిదియతని హృదయమందలంకారమాయెనని॥ ౨౧౨॥

మూ॥ అనర్చితంవృథామాంస మవీరాయాశ్చయోషితః। ద్విషద
న్నంనగర్యన్నం పతితాన్నమవక్షుతం॥ ౨౧౩॥

అవమానించి గసరుచుబెట్టిన యన్నమున్ను దేవపితృకార్యములందుగానిమాంసమున్ను అవీరయనగా పతిపుత్రహీనురాలగు స్త్రీ దానియన్నమున్ను శత్రునియన్నమున్ను నగర్యన్నము పతితునియన్నము వేయన్నముపైని తుమ్మినో యాయన్నమున్ను దినరాదు॥ ౨౧౩॥

మూ॥ పిశునానృతినోశ్చాన్నం క్రతువిక్రయిణస్తథా। శైలూషతు
న్నవాయాన్నం కృతఘ్నస్యాన్నమేవచ॥ ౨౧౪॥

కొండెము జెప్పెడువాడు కూటసాక్ష్యాద్యనృతవాదియజ్ఞ ఫలము నమ్ముకొనిన వాడు నటుడు కుట్టుపనివాడు ఉపకారికపకారకర్తకృతఘ్నుడు వీరలయన్నమును దినరాదు॥ ౨౧౪॥

మూ॥ కర్మారస్యనిషాదస్య రంగావతారకస్యచ। సువర్ణకర్తుర్వై

ణస్య శస్త్రవిక్రయిణ స్తథా॥ ౨౧౫॥

లోహకారుడు నిషాదుడు నటగాయకుడు రంగావతారుడు బంగారు పనివాడు వెదుళ్లు బద్దలుకొట్టుకొని యమ్ముకొని బ్రతికెడువాడు శస్త్రము నగానినుము దానినమ్ముకొనెడువాడు వీరి యన్నము దినరాదు॥ ౨౧౫॥

మూ॥ శ్వవతాం శౌండికానాంచ చేలనిర్ణేజకస్యచ । రంజకస్య
నృశంసస్య యస్యచోపపతిర్గృహే॥ ౨౧౬॥

వేటనిమిత్తమై కుక్కలను బెంచువాడు కల్లమ్మువాడు చాకలివాడు వస్త్రములకు కుసుంబాదిరంగులను వేసెడువాడు దయలేనివాడు తనకు దెలియకుండ జారపురుషుడింటనుండినవాడు వీరల యన్నమును దినరాదు॥ ౨౧౬॥

మూ॥ మృష్యంతియేచోపపతిం స్త్రీజితానాంచ సర్వశః। అనిర్ద
శంచప్రేతాన్న మతుష్టికర మేవచ॥ ౨౧౭॥

తనగృహమందున్న భార్యాజారుని యెరిగియు సహించిన వాని యన్నము తినరాదు దీనిచే బహిష్కృతురాలగు భార్యయొక్క జారునిసహించినవానియొక్క యన్నమునకు దోషములేదు అన్నిపనులయందు స్త్రీపరతంత్రుల యన్నము పది దినములు దాటకుండిన ప్రేతాన్నమును నతుష్టికరమగు నన్నమును దినరాదు॥

మూ॥ రాజాన్నం తేజ ఆదత్తే శూద్రాన్నం బ్రహ్మవర్చసం। ఆ
యుస్సువర్ణ కారాన్నం యశశ్చర్మావకర్తినః॥ ౨౧౮॥

రాజాన్నము తేజస్సును శూద్రాన్నము బ్రహ్మవర్చస్సును బంగారు పనివాని యన్నమాయుస్సును చర్మకారుని యన్నము ఖ్యాతినిన్ని నశింపజేయును ఇట్లుఫల ప్రదర్శనముచే తత్తదన్నముల నిషేధములను కల్పించవలెను॥ “శ్లో॥ నాద్యాచ్ఛూద్రస్యపక్వాన్న” మనుచు ముందు నిషేధించగలడందు కిదిఫలముగా జెప్పబడెను॥

మూ॥ కారుకాన్నం ప్రజాం హంతి బలంనిర్ణేజకస్యచ । గణా
న్నంగణికాన్నంచ లోకేభ్యః పరికృంతతి॥ ౨౧౯॥

సూపకారాదుల యన్నము సంతతినిన్ని నిర్ణేజకునియన్నము బలమును గణగణికాన్నములు పుణ్యలోకములను నశింపజేయును॥ ౨౧౯॥

మూ॥ పూయం చికిత్సకస్యాన్నం పుంశ్చల్యా స్త్వన్నమింద్రియమ్ ।
విష్ఠావార్ధుషిక స్యాన్నం శస్త్రవిక్రయిణోమలమ్॥ ౨౨౦॥

చికిత్సకుని యన్నము దినిన పూయభక్షణదోషము నొందును జారిణియన్నము దినిన శుక్లముభక్షించిన దోషమగును వడ్డి బేరగాని యన్నము విష్ఠాసమముదిదినిన దోషమగును లోహమునమ్మకొనిన వానియన్నము దినిన మలమనగా విష్ఠావ్యతిరిక్తశేష్మాదికము దినిన దోషము నొందును ఇచట-గోవిందరాజుపూయాదులను భక్షించు జాతులయందు బుట్టునని చెప్పెను॥ ౨౨౦॥

మూ॥ య ఏతేఽన్యే త్వభోజ్యాన్నాః క్రమశః పరికీర్తితాః। తే
షాంత్వగస్థి రోమాణి వదంత్యన్నం మనీషిణః॥ ౨౨౧॥

ఈచెప్పబడిన వారికంటె నితరులగు నిషిద్ధాన్నులయొక్క యన్నము దినెనేని వానివానియొక్క చర్మము నెముకలు రోమములు దినినదోషమునొందును॥ ౨౨౧॥

మూ॥ భుక్త్వాతోఽన్యతమస్యాన్న మమత్యాక్షపణం త్ర్యహం ।
మత్యాభుక్త్వాచరే త్కృచ్ఛ్రం రేతోవిణ్మూత్రమేవచ॥ ౨౨౨॥

ఈచెప్పబడిన వారిలో నెవ్వరిదేని యన్నమునెరుక లేక దినిన త్రిదినోపవాసముజేయవలయును జ్ఞానపూర్వకముగదినిన కృఛ్రముజేయవలయును ఈలాగుప్రాయశ్చిత్తము సంసర్గదుష్టమగు కేశకీటావపన్నాదికమున్ను కాలదుష్టమగుపర్యుషితాన్నాదులకున్ను నిమిత్తదుష్టములగు ఘుష్టాదులకును నీప్రాయశ్చిత్తములేదు ఒక ప్రకరణములో జెప్పడమున్ను వీరికి స్నాతకవ్రతలోప ప్రాయశ్చిత్తమునకై జ్ఞాపకార్థము వీటికి ప్రాయశ్చిత్తము పదొకొండవ యధ్యాయమందు జెప్పగలదు అన్నింటికి నిదే ప్రాయశ్చిత్తమేమైనన్నట్లైతె "భుక్త్వాతోఽన్యతమస్యాన్నమదుష్ట" మనే చెప్పను అన్యతమునియొక్క-యేయని చెప్పకపోవును గావున నొకప్రకరణను వలన మేధాతిథి ప్రాయశ్చిత్తమిది యుక్తమె శుక్తాదుల యందు సుందరముగాదని చెప్పెను ఆప్రకరణమందు ప్రాయశ్చిత్తను జెప్పడములాఘవార్థము అప్పుడు వ్యాఖ్యచేసెడిచో మత్తాదులను మరల జెప్పవలసివచ్చును॥ ౨౨౨॥

మూ॥ నాద్యాచ్ఛూద్రస్య పక్వాన్నం విద్వానశ్రాద్ధినోద్విజః।ఆద
దీతామమేవాస్మా దవృత్తా వేకరాత్రికం॥ ౨౨౩॥

విశేషము లేకుండ నిషిద్ధమగు శూద్రాన్నము నిప్పుడు దానివిశేషముగూడ జెప్పుచున్నారు శ్రాద్ధాదిపంచయజ్ఞరహితుడగు శూద్రునిపక్వాన్నమును శాస్త్రవేత్తయగు ద్విజుడు తినరాదు మరేమంటేనన్నాంతరములేనప్పుడొకరాత్రికి మాత్రమామముబుచ్చికొనవచ్చును పక్వాన్నముగూడదు॥ ౨౨౩॥

మూ॥ శ్రోత్రియస్య కదర్యస్య వదాన్యస్య చవార్ధుషేః। మీమాంసిత్వో భయందేవా స్సమమన్నమకల్పయన్॥ ౨౨౪॥

ఒకడు వేదము చదివినవాడుగాని కృపణుడు మరొకడు దాతయు వృద్ధిజీవియు నీయన్నము గుణదోషతారతమ్యమునరసి దేవతలు వీరలయన్నమును సమమనినిర్ణయించిరి॥ ౨౨౪॥

మూ॥ తాన్ప్రజాపతిరాహైత్య మాకృధ్వంవిషమం సమం। శ్రద్ధాపూతంవదాన్యస్య హతమశ్రద్ధయేతరత్॥ ౨౨౫॥

ఆదేవతలనుగూర్చి బ్రహ్మవచ్చిపలికెను విషమముగుదానిని సమముగ జేయవలదు విషమసమీకరణముచితముగాదు మరియీరెంటిలో విశేషమేమనిన బ్రహ్మ చెప్పుచున్నారు దానశీలుడగువార్ధుషికునియన్నము శ్రద్ధచేపవిత్రమగుచున్నది కృపణునియన్నమశ్రద్ధచేదూషితముగానధమము మున్నురెంటికిన్ని నిషేధము ప్రాప్తమగుచుండినప్పటికిని శ్రద్ధచే దత్తమగువిద్వద్వార్ధుషికునియన్న శుద్ధినిబోధించుచున్నదీవచనము॥ ౨౨౫॥

మూ॥ శ్రద్ధయేష్టంచ పూర్తంచ నిత్యంకుర్యాదతంద్రితః। శ్రద్ధాకృతేహ్యక్షయే తే భవతస్స్వాగతైర్ధనైః॥ ౨౨౬॥

అదిగావుననే చెప్పుచున్నారు ఇష్టమనగా నంతర్వేదికమగు యజ్ఞాదికము పూర్తమనగా తటాకకూపతటాకారామాదిస్థాపనము ఈరెంటినలసుడుగాకుండననుష్ఠించవలయుననగా శ్రద్ధాయుక్తముగ న్యాయార్జితద్రవ్యముచే నైహికాముష్మికఫలాపేక్షలేకుండంజేసిన నక్షయమగు మోక్షమునకవియగును॥ ౨౨౬॥

మూ॥ దానధర్మం నిషేవేత నిత్యమైష్టికపౌర్తికం। పరితుష్టేనభావేన పాత్రమాసాద్య శక్తితః॥ ౨౨౭॥

దానధర్మమున్ను ఇష్టాపూర్తములున్ను విద్యాతపోయుక్తుడగు బ్రాహ్మణుడు సంభవించునపు డెల్లప్పుడును ఖరితుష్టాంతఃకరణుండగుచు యథాశక్తిగా జేయవలయును॥ ౨౨౭॥

మూ॥ యత్కించిదపి దాతవ్యం యాచితేనానసూయయా । ఉ
త్పత్స్యతే హి తత్పాత్రం యోవారయతి సర్వతః॥ ౨౨౮॥

యాచించబడి పరులగుణములయందు మాత్సర్యము లేనివాడై యెంతమాత్రమన్న మైననొసగవలయును దానశీలున కొకానొకప్పుడు తనసమస్తపాపఫలరూపనరకములవల్ల నుద్ధరించదగిన పాత్రభూతుడుసంభవించును॥ ౨౨౮॥

మూ॥ వారిదస్తృప్తిమాప్నోతి సుఖమక్షయ మన్నదః । తిలప్ర
దః ప్రజామిష్టాం దీపదశ్చక్షురుత్తమం॥ ౨౨౯॥

జలమునిచ్చినవాడు క్షుత్పిపాసలులేని తృప్తినిబొందు నన్నదాత యక్షయ సుఖమునొందును తిలలనిచ్చువాడు తనకిష్టమగు సంతానముగలవాడగును దేవ బ్రాహ్మణాదులకుపయోగముగ దీపంబిడినవాడుత్తమములగు చక్షుస్సుల నొందును॥

మూ॥ భూమిదో భూమి మాప్నోతి దీర్ఘమాయుర్హిరణ్యదః।
గృహదోఽగ్ర్యాణి వేశ్మాని రూప్యదో రూపముత్తమం॥ ౨౩౦

భూదాత భూపతియగును సువర్ణమునిచ్చువాడు దీర్ఘాయుష్యము నొందును గృహప్రదుడు మంచిగృహములుగలవాడగును వెండినిచ్చినయతం డందరికంటె నెక్కుడుసౌందర్యముగలవాడగును॥ ౨౩౦॥

మూ॥ వాసోదశ్చంద్రసాలోక్య మశ్విసాలోక్యమశ్వదః । అనడు
హః శ్రియం పుష్టాం గోదో బ్రధ్నస్య విష్టపం॥ ౨౩౧॥

వస్త్రదాత చంద్రలోకమును గుర్రమునిచ్చినవా డశ్వినీదేవతలలోకమును యెద్దునిచ్చె నేని సంపూర్ణమగుసంపత్తిని గోవునిచ్చినయతండు సూర్యలోకమును బొందును॥ ౨౩౧॥

మూ॥ యానశయ్యాప్రదో భార్యా మైశ్వర్య మభయప్రదః। ధా

స్యదశ్వాస్వతంసౌఖ్యం బ్రహ్మదో బ్రహ్మసాష్టితాం॥౨౩౨॥

రథాదియానములు శయ్యలు నొసగినవాడికి భార్యాలాభమగును ప్రాణులకభయమిచ్చువతడు ప్రాణిహింసచేయనివాడు గొప్పనైశ్వర్యమును బొందును ధాన్యముననగా శాలియవగోధూమాదుల నిచ్చువాడు శాశ్వతసుఖమునొందును వేదమును జెప్పినను తదర్థమును దెలిపినను బ్రహ్మలోకముననగా ముక్తుడగును॥౨౩౨॥

మూ॥ సర్వేషామేవ దానానాం బ్రహ్మదానం విశిష్యతే।వార్యన్న
గోమహీవాస స్తిలకాంచన సర్పిషాం॥ ౨౩౩॥

అన్నోదక గోమహీతిలకాంచనాది దానములేవిగలవో వీటన్నింటిలోను వేద దానముత్కృష్టఫలప్రదమగు నుత్తమము॥ ౨౩౩॥

మూ॥ యేనయేనతు భావేన యద్యద్దానం ప్రయచ్ఛతి।త త్తత్తేనై
వభావేన ప్రాప్నోతి ప్రతిపూజితః॥ ౨౩౪॥

ఎవడు యేయే అభిప్రాయముచే స్వర్గాద్యపేక్షచేగాని ముముక్షువై లేనిపొరమనచేగాని యేదియేది దానముజేయునో యాభావముచే నాయాయి దానములఫలముగా జన్మాంతరమందు పూజితుడై దాని దానిబొందును॥ ౨౩౪॥

మూ॥ యోఽర్చితం ప్రతిగృహ్ణాతి దదాత్యర్చితమేవచ। తావుభౌ
గచ్ఛతస్స్వర్గం నరకంతు విపర్యయే॥ ౨౩౫॥

ఎవడు పూజాపూర్వకముగ నిచ్చునో పూజాపూర్వకమగుదాని నెవడు ప్రతిగ్రహించునో వారుభయులును స్వర్గమును బొందుదురు అట్లుగాకున్న నరకగాములగుదురు పురుషార్థవిషయమై యనర్చితమునే బ్రతిగ్రహించెదనని నియమముజేసెనేని మంచిదే దీనితోవిరోధించదు॥ ౨౩౫॥

మూ॥ నవిస్మయేత తపసా వదేదిష్ట్వాచ నానృతం। నార్తోఽప్య
పవదే ద్విప్రా న్నదత్వా పరికీర్తయేత్॥ ౨౩౬॥

చాంద్రాయణాది తపస్సులొనర్చి యిట్టిదుష్కరము తపమునేజేసితినని యాశ్చర్యపడరాదు యజ్ఞమొనర్చి యనృతమాడరాదు మున్ననృతమాడరాదని పురుషార్థముసకై నిషేధమయినదగుచుండనిది యజ్ఞార్థమాపునర్నిషేధము బ్రా

హ్మాణులచేపీడితుడైనను వారలనిందించరాదు గవాదిదానములొనచి యొకనితో చెప్పిపొగుడుకొనగూడదు॥ ౨౩౬॥

మూ॥ యజ్ఞోనృతే నక్షరతి తపఃక్షరతి విస్మయాత్।ఆయుర్విప్రాపవాదేన దానంచ పరికీర్తనాత్॥ ౨౩౭॥

యజ్ఞమనృతముచే నశించుననగా సత్యముచేతనే ఫలించును ఇట్లు తపోదానంబులును విస్మయముచే తపంబునుపొగుడుకొనుటచే దానమును బ్రాహ్మణునిపై నపవాదబెట్టుటచే నాయువునుక్షయించును॥ ౨౩౭॥

మూ॥ ధర్మంశనై స్సంచినుయా ద్వల్మీకమివ పుత్తికాః। పరలోకసహాయార్థం సర్వభూతాన్య పీడయన్॥ ౨౩౮॥

భూతపీడలేకుండ పరలోకసహాయార్థమై ధర్మమును చెదపురుగులు పుట్టబెట్టినట్లు మెల్లమెల్లనగా వృద్ధినొందించవలెను॥ ౨౩౮॥

మూ॥ నాముత్రహి సహాయార్థం పితామాతావతిష్ఠతః।నపుత్రదారం నజ్ఞాతి ధర్మస్తిష్ఠతి కేవలః॥ ౨౩౯॥

పరలోకమందుసహాయులు తల్లి-తండ్రి- భార్య-పుత్రుడు-జ్ఞాతి వీరెవ్వరునుగారు ధర్మమొకటియె పరలోక సహాయమైయుండును గాన పుత్రాదులకంటె నుపకారియగు ధర్మమునాచరించవలెను॥ ౨౩౯॥

మూ॥ ఏకః ప్రజాయతే జంతు రేకఏవ ప్రలీయతే।ఏకోనుభుఙ్క్తే సుకృత మేకఏవచ దుష్కృతం॥ ౨౪౦॥

ప్రాణియొకడే పుట్టుచున్నాడు తనతోనందరు బంధువులు పుట్టలేదొకండే చచ్చును సుకృతఫలమగు స్వర్గసుఖమొకడే యనుభవించును దుష్కృతఫలమగునరకమం దొకడేపడును॥ ౨౪౦॥

మూ॥ మృతంశరీర ముత్సృజ్య కాష్ఠలోష్ఠసమంక్షితౌ । విముఖాబాంధవాయాంతి ధర్మస్తమనుగచ్ఛతి॥ ౨౪౧॥

మృతకళేబరమును కాష్ఠలోష్ఠాదికమువలె నిశ్చేతనమగుదాని విడచి పరాఙ్ముఖులై బంధువులువెళ్ళిపోదురు ధర్మముమాత్రము మృతజీవునితో గూడ జనును॥

మూ॥ తస్మాద్ధర్మం సహాయార్థం నిత్యం సంచినుయాచ్ఛనైః ।
ధర్మేణహి సహాయేన తమస్తరతి దుస్తరం ॥ ౨౪౨॥

ధర్మసహాయముచే దుస్తరమైన నరకము నతిక్రమించును గాన తన సహాయార్థమై నిత్యమున్ను మెల్లమెల్లగ ధర్మమును వృద్ధిఁబొందింపవలయును॥

మూ॥ ధర్మప్రధానం పురుషం తపసాహతకిల్బిషమ్ । పరలో
కంనయత్యాశు భాస్వంతం ఖశరీరిణం। ౨౪౩॥

ప్రాజాపత్యాదితపస్సుచేత పోయిన పాపములుగల ధర్మప్రధానుడగు పురుషుని నిష్పాపుడగుటచే దీప్తిమంతునిగాను బ్రహ్మస్వరూపునిగాను సూక్ష్మరూపమగు ధర్మము శీఘ్రముగ పరలోకమును బొందించును విచారించగా లింగశరీరముతో జను జీవుడు బ్రహ్మాంశస్వరూపుడు గావున ఖశరీరియనగా। "శ్రు॥ ఖం బ్రహ్మే" యనెడు శ్రుతిచే ఖశబ్దము బ్రహ్మార్థకమగుట వలన బ్రహ్మస్వరూపుడనుట యుక్తమేను॥ "శ్లో॥ నహి వేదాస్త్వధీతాశ్చ శస్త్రాణి వివిధానిచ। తత్రగచ్ఛంతియత్రాసౌ ధర్మ ఏకోను గచ్ఛతి॥ ౨౪౩॥

మూ॥ ఉత్తమైరుత్తమై ర్నిత్యం సంబంధానాచరేత్సహ । నినీ
షుః కులముత్కర్ష మధమానధమాం స్త్యజేత్॥ ౨౪౪॥

తనకులమున నుత్కర్షమును సంపాదించ నిచ్ఛగలిగెనేని విద్యాభిజన్మాదులచే నుత్కృష్టులగు వారితో కన్యాదానాదిసంబంధములు గలుగ జేయవలయును నికృష్టవారితో సంబంధములనువిడువవలయునని ఉత్తములతో సంబంధముచేయుమని చెప్పుటవలననే యధములవిడుచుట సంభవించగా మరలనేల జెప్పెననిన ఉత్తములు సంభవించనిచో సమములతో గావలెననుటకై యధముల విడువుమనుట॥

మూ॥ ఉత్తమానుత్తమా న్గచ్ఛన్ హీనాన్హీనాంశ్చ వర్జయన్।
బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠతామేతి ప్రత్యవాయేన శూద్రతాం॥ ౨౪౫॥

ఉత్తముల సంబంధము వలన బ్రాహ్మణుడు శ్రైష్ఠ్యమునుబొందును విపరీతాచారముచేతనున్ను హీనసంబంధముచేతనున్ను జాతితగ్గుట వలన శూద్రతుల్యత సంభవించును॥ ౨౪౫॥

మూ॥ దృఢకారీ మృదుర్దాన్తః క్రూరాచారైరసంవసన్ । అ
హింస్రోదమదానాభ్యాం జయేత్స్వర్గం తథావ్రతః॥ ౨౪౬॥

దృఢకారియనగా పట్టినపని కొనముట్టఁజేసిన యతఁడున్ను నైష్ఠుర్యము లేనివాఁ డున్ను దమమనిచెప్పుటచే దాంతుఁడనగా నిచ్చట శీతాతపాదిద్వంద్వములను సహించేవాఁడున్ను అనిచెప్పవలెను క్రూరాచారములు గలవారితో సాంగత్యము విడిచినవాఁడున్ను పరహింసచేయనివాఁడున్ను అట్టివ్రతముగలవాఁడు దానముచే నింద్రియనిగ్రహముచేతనున్ను స్వర్గమును బొందును॥ ౨౪౬॥

మూ॥ ఏధోదకం మూలఫలమన్నమభ్యుద్యతంచ యత్ । సర్వతః ప్ర
తిగృహ్ణీయాన్మధ్వథాభయదక్షిణామ్॥ ౨౪౭॥

వంటచెరుకు జలము మూలము ఫలము తేనియ యివియును యాచింపకుండఁ బ్రాపించిన యన్నమునున్ను అభయదక్షిణనున్ను సందరి వలనను బ్రతిగ్రహించవచ్చును॥ "శ్లో॥ అన్యత్ర కులటాషండ పతితేభ్యస్తథా ద్విషః ఇతి" జారిణి నపుంసకుఁడు పతితుఁడు శత్రువు వీరుదప్పనని యాజ్ఞవల్క్యవచనము వలన వీరు దప్పనని దెలియవలయును॥ ౨౪౭॥

మూ॥ ఆహృతాభ్యుద్యతాం భిక్షాం పురస్తాదప్రచోదితామ్ ।
మేనే ప్రజాపతిర్గ్రాహ్యామపి దుష్కృతకర్మణః॥ ౨౪౮॥

మున్ను దనచేగాని పరులచేగాని యాచింపఁబడనిదిన్ని దాతచే నీకిదియివ్వఁబడునని నిర్ణయించఁబడనిదిన్ని దాన మిచ్చుచోటికి దెచ్చి యాభిముఖ్యముగ నుంచఁబడిన హిరణ్యాదిభిక్షనన్నముగాని దాని పతితాదులు దప్ప నేదుష్కృతులచేనైన నివ్వఁబడినది గ్రహించవచ్చునని బ్రహ్మ దలఁచెను॥ ౨౪౮॥

మూ॥ నాశ్నన్తి పితరస్తస్య దశవర్షాణి పంచచ । నచహ
వ్యం వహత్యగ్నిర్యస్తామభ్యవమన్యతే॥ ౨౪౯॥

పయిని చెప్పిన ప్రకారమగు భిక్ష నెవఁడు స్వీకరింపఁడో వాఁడు చేసిన శ్రాద్ధమందు కవ్యమును వాని పితృదేవతలు పదైదు వర్షములు దనుకఁ గ్రహించరు వాని యజ్ఞమందగు హవ్యము నగ్నిదేవతలకై వహించఁడు॥ ౨౪౯॥

మూ॥ శయ్యాం గృహాన్ కుశాన్ గంధా నపః పుష్పం మణీన్ దధి।
ధానా మత్స్యాన్ పయోమాంసం శాకం చైవ ననిర్ణుదేత్॥

శయ్య గృహములు కుశలు కర్పూరాది సుగంధద్రవ్యములు జలము పుష్పములు రత్నములు పెరుగు వేపుళ్లునుత్యములు మాంసము శాకము వీటి నయాచితముగ సంభవించినం బరిహరించరాదు॥ పూర్వశ్లోకోక్తములు దాన ప్రదేశమునకు తెచ్చినవని వీటిని దాతయొక్క గృహమందున్న వాటిని చ్ఛేదనసిన బరిహరించ రాదని భేదము॥

మూ॥ గురూన్ భృత్యాంశ్చోజ్జిహీర్షన్ నర్చిష్యన్ దేవతాతిథీన్।
సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయా న్నతుతృప్యే త్స్వయంతతః॥ ౨౫౦॥

పితృమాత్రాదిగురువులనున్ను భార్యాపుత్రాదిభృత్యులనున్నాకట నీరసించకుం డ జేయవలచువాడు పతితాదులు దప్ప మిగిలిన శూద్రుం లో నెవ్వరివలననైన ధ నము ప్రతిగ్రహించవచ్చును తనమాత్రజీవనమునకైతే నట్లుగూడను॥ ౨౫౧॥

మూ॥ గురుషు త్వభ్యతీతేషు వినావా తైర్గృహేవసన్। ఆత్మ
నోవృత్తిమన్విచ్ఛన్ గృహ్ణీయాత్సాధుత స్సదా॥ ౨౫౨॥

పిత్రాదిగురువులు పరలోకగతులైనను దానున్నచో గాక నన్యస్థలమందుండిన ను తాను వేరేగృహమందుండి జీవనార్థము సాధుల వలనసర్వదా పరిగ్రహించ వచ్చును॥ ౨౫౨॥

మూ॥ అర్ధికః కులమిత్రంచ గోపాలో దాసనాపితౌ। ఏతేశూ
ద్రేషు భోజ్యాన్నా యశ్చాత్మానం నివేదయేత్॥ ౨౫౩॥

తనభూమిని దున్నెడువాడును తనపిత్రాదిపరంపరతో మైత్రిగలకులమువాడు ను తనపశువులను గాచెడివాడును తనదాసుడును యింటిమంగలివాడును నేనునీ వాడను నన్నురక్షించుమని తననుసమర్పించుకొనినవాడును వీరందరును శూద్రుల లో భోజ్యాన్నులగుచున్నారు॥ ౨౫౩॥

మూ॥ యోన్యథా సంత మాత్మాన మన్యథా సత్సుభాషతే। సపా
పకృత్తమోలోకే స్తేనఆత్మాపహారకః॥ ౨౫౪॥

యేశూద్రులు తనకుల శీలాదులనున్నట్టివిగాజెప్పక నన్యప్రకారముగ సాధుల

తో కపటముగ చెప్పిన వాడాత్మాపహారకుడగు చోరుడు ద్రవ్యాంతరమునపహరిం
చిన చోరునికంటె సర్వప్రధానమాత్మ గావున తత్సహజమైనస్వరూపమును చెప్ప
కుండుట నాత్మాపహారకు డనబడును॥ ౨౫౪॥

మూ॥ వాచ్యర్థా నియతా స్సర్వే వాఙ్మూలా వాగ్వినిస్సృతాః।
తాంతు యస్స్తేనయేద్వాచం ససర్వస్తేయకృన్నరః॥ ౨౫౬॥

సకలార్థములను వాక్కులచే నియతముగ జెప్పదగినవి శబ్దములన్నియు వా
ఙ్మూలములు వాటియొక్క యథార్థజ్ఞానముగలుగుచుండిన నయ్యర్థములు ప్రతీయ
మానములగుచున్నవి ప్రతీతివలననే వాటికి శబ్దమూలత్వము శబ్దములచేతనే తెలు
సుకొని కార్యములు చేయబడుచున్నవిగాన సర్వార్థములును వాఙ్నిర్గతములు
గావుననే "వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌ"వని బ్రహ్మమొదటను వేదశబ్దమూలముగనే సృష్టి
జేసె నందువలన నేవడావాక్కు నపహరించుననగా యథార్థముగ బలుకకుం
డునో యతండన్నింటిని దొంగిలించినవాడగుచున్నాడు॥ ౨౫౬॥

మూ॥ మహర్షి పితృదేవానాం గత్వానృణ్యం యథావిధి। పుత్రే
సర్వం సమాసజ్య వసేన్మాధ్యస్థ్య మాశ్రితః॥ ౨౫౭॥

గృహస్థునకే సన్యాసప్రకారమిది చెప్పుచున్నాడు స్వాధ్యాయముచే మహ
ర్షులయొక్కయు పుత్రులంగని పితరులయొక్కయు యజ్ఞములచే దేవతలయొ
క్కయు ఋణములవలనముక్తుడై తెలివిగలవాడు పుత్రునియందు గృహకృత్యభార
మునుంచి యుదాసీనత్వము నవలంబించియనగా పుత్రదారాదులందు మమత్వము
ద్దివిడిచి సర్వమందును బ్రహ్మభావనచే సమదర్శియగుచు గృహమందునే నివసిం
చవలెను॥ ౨౫౭॥

మూ॥ ఏకాకీ చింతయేన్నిత్యం వివిక్తేహితమాత్మనః।ఏకాకీ చిం
తయానోహి పరం శ్రేయోనుగచ్ఛతి॥ ౨౫౮॥

కామ్యకర్మములను ధనార్జనమునున్నువిడిచి పుత్రునిచే జేయించబడిన జీవన
ముగలవాడై షష్ఠాధ్యాయోక్తలక్షణములుగలవాడై వివిక్తస్థలమందొక్కరుడును
తనహితమును వేదాంతోక్తమగు జీవబ్రహ్మైక్యభావము నిత్యముధ్యానించవలయు
నట్లుధ్యానించుటచేనగు బ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపమగు నధిక శ్రేయస్సునొందును॥

మూ॥ ఏషోదితా గృహస్థస్య వృత్తిర్విప్రస్య శాశ్వతీ। స్నాతక
వ్రతకల్పశ్చ సత్వవృద్ధి కరశ్శుభః॥ ౨౫౯॥

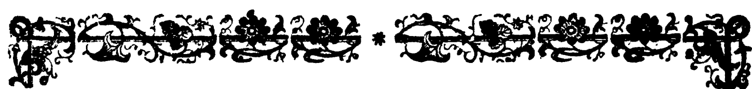
ఇది యధ్యాయార్థమును ముగిపించుచున్నాడు ఈచెప్పబడిన యుంఛాదివృత్తి గృహస్థుడగుబ్రాహ్మణునకు జెప్పబడినదియె నిదినిత్యయగునది యాపదయందువృత్తినిముందుజెప్పును స్నాతకవ్రతశుద్ధి సత్వగుణవృద్ధికరమగునది ప్రశస్తమైనది జెప్పబడెను॥ ౨౫౯॥

మూ॥ అనేన విధివృత్తేన వర్తయన్ వేదశాస్త్రవిత్।వ్యపేదకల్మ
షోనిత్యం బ్రహ్మలోకె మహీయతె॥ ౨౬౦॥

ఇతి శ్రీమానవే ధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాం
సంహితాయాం చతుర్థోధ్యాయః.

చెప్పబడిన దానియంతకును ఫలకథనమిది ఈచెప్పబడిన శాస్త్రోక్తాచారముచే బ్రవర్తించుబ్రాహ్మణుడు నిత్యకర్మానుష్ఠానముచే క్షీణపాపుడగుచు బ్రహ్మజ్ఞానప్రకర్షముచే బ్రహ్మమనేడి లోకమందు లీనుడగును సర్వోత్కృష్టమగు మహిమ నొందును॥ ౨౬౦॥

ఇది శ్రీమన్మహామహీబిడౌజ శ్రీమదానంద గజపతిరాజమహారాజ
దయాపాత్ర భారద్వాజసగోత్ర పవిత్ర సుకవిజనవిధేయ
మండకామేశ్వరనామధేయ విరచితాంధ్ర మన్వర్థ
దీపికాఖ్యయగు వ్యాఖ్యయందు
జతుర్థాధ్యాయము.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహిత.

మనుస్మృతి * పంచమాధ్యాయము.

మూ॥ శ్రుత్వైతానృషయోధర్మాన్ స్నాతకస్యయథోదితాన్। ఇద
మూచుర్మహాత్మాన మనలప్రభవంభృగుం॥ ౧॥

ఋషులుశాస్త్రోక్తములగుస్నాతకధర్మములనుమహాత్ముఁడునగ్నిసంభవుఁడగుభృగుమహామునితోనివక్ష్యమాణమగువాక్యమునుపలికిరి ప్రథమాధ్యాయమందు "భృగుంనారదమేవచ॥" యని దశప్రజాపతులలో జెప్పఁబడినప్పటికిని కల్పభేదముచే భృగువలన ప్రభవుఁడనిగలదు యిందుకుశ్రుతి॥ "తస్యయద్రేతసః ప్రథమందేదీప్యతే తదసావాదిత్యోభవత్ యద్ద్వితీయమాసీద్భృగురితి॥" వహ్నియొక్క రెండవరేతస్సుభృగుండయ్యెనని భ్రష్టమగు రేతస్సువలన గాఁగాభృగుండయ్యెనని॥ ౧॥

మూ॥ ఏవంయథోక్తం విప్రాణాం స్వధర్మమనుతిష్ఠతాం। కథం
మృత్యుఃప్రభవతి వేదశాస్త్రవిదాం ప్రభో॥ ౨॥

ఓభృగుమహామునీ శాస్త్రోక్తముగ పూర్వోక్తాగ్నిహోత్రాది ధర్మములను జేయు వేదశాస్త్రవేత్తలగుబ్రాహ్మణులకు మృత్యువెటులు సంభవించుచున్నది సకలసంశయములుదీర్ప సమర్థుండుగాన ప్రభోయని సంబోధనము॥ ౨॥

మూ॥ సతానువాచ ధర్మాత్మా మహర్షీన్మానవోభృగుః శ్రూ
యతాంయేన దోషేణ మృత్యుర్విప్రాన్ జిఘాంసతి॥ ౩॥

సకలధర్మస్వరూపుఁడగు భృగుమహాముని మహర్షులనుగూర్చి యేదోషము చేత మృత్యువు విప్రులనుజంపుచున్నదో దానినివినుండని పలుకుచున్నాఁడు॥ ౩॥

మూ॥ అనభ్యాసేన వేదానా మాచారస్యచవర్జనాత్।ఆలస్యా
దన్నదోషాచ్చ మృత్యుర్విప్రాన్జిఘాంసతి॥ ౪॥

వేదాభ్యాసములేకుండుటవలననున్ను స్వవిహితాచారమువర్జించుటవల్లనున్ను

కిత్తకర్తవ్యములగు కర్మములను జేయుటలో నలసతవలనను న్ను అభక్ష్యభక్షణమువల నన్ను మృత్యువు బ్రాహ్మణులను జంపనిశ్చయించును వేదాభ్యాసము మానుటమొదలగువాటిచే బుట్టిన పాపముచే నాయువు క్షీణించుననతాత్పర్యము॥ ४॥

మూ॥ లశునం గృంజనంచైవ పలాండుం కవకానిచ । అభక్ష్యా ణిద్విజాతీనా మమేధ్యప్రభవాణిచ॥ ५॥

ఈచెప్పబడినదోషములలో వేదాభ్యాసాదులు చెప్పబడినవేగావున నను క్తముగునన్నదోషము చెప్పుచున్నాడు వెల్లుల్లి గాజరగడ్డ యెఱ్ఱుల్లి పుట్టగొడుగు అమేధ్యస్థలములందుబుట్టినపిండికూర మొదలగునవి ద్విజులకభక్ష్యములు ద్విజశబ్దము చేశూద్రులకీనిషేధములేదనుట॥ ५॥

మూ॥ లోహితాన్వృక్ష నిర్యాసాన్ వ్రశ్చన ప్రభవాం స్తథా । శేలుంగవ్యంచ పీయూషం ప్రయత్నేన వివర్జయేత్॥ ६॥

చెట్లవలనబుట్టిన యెఱ్ఱనిబంకలనున్ను వృక్షాదులనునరుకుటవలనబుట్టినవి యెఱ్ఱనివిగాకుండిననవిన్ని శేలువలనగా బహువారకఫలము ఈనిన పదిదినములలో నిగోవులపాలగ్ని సంస్కారముచేగట్టిపడునదియున్ను "అనిర్దశాయా గోక్షీర"మని నిషేధించినప్పటికిని మరలజెప్పుట ప్రాయశ్చిత్తగౌరవమునకు ఇవియన్నియును బ్రయత్నముచేవిడువవలయును॥ "శ్రు॥ అధోఖలుయఏషలోహితోయోవావ్రశ్చనాన్నిర్యేషతితస్యనాశ్యంకామమన్యస్యేతి॥ యెఱ్ఱనిబంకయును నరుకువలనబుట్టినదిన్ని దినరాదితరముల నిచ్ఛాప్రకారమనిశ్రుతి॥ ६॥

మూ॥ వృథాకృసరసంయావం పాయసాపూప మేవచ । అను పాకృతమాంసాని దేవాన్నాని హవీంషిచ॥ ७॥

దేవతా నివేదనాద్యుద్దేశశూన్యముగ దనకిష్టమని వచనమొనర్చిననవివృథాయనియర్థము వృథాగాచేసినకృసరమనగా నువ్వులపప్పుతో బియ్యము కలిపిచేసినదిన్ని సంయావమనగా పాలుమరిగించి గోధుమపిండిబెల్లము కలిపిచేసినది పరమాన్నము అప్పములుమొదలగుభక్ష్యములు దేవమంత్రాద్యర్థముమంత్రములచేసంస్కరించని మాంసములు దేవతోద్దేశముగజేసిన వస్తువులట్లు నివేదితములుగాకుండునప్పటివి హోమముకంటెముందుగ పురోడాశాదిహవిస్సులు నవియన్నియుంది

నరాదు॥ ౭॥

మూ॥ అనిర్దశాయాగోక్షీర మౌష్ట్రమైక శఫంతథా। ఆవికం
సంధినీక్షీరం వివత్సాయాశ్చ గోపయః॥ ౮॥

ఈనినపదిదినములలోని గోక్షీరము ఉపలక్షణమువలనఅజామహిష్యాదుల జున్నున్ను దినరాదు॥ "శ్లో॥ అనిర్దశాయాగోక్షీర మాజంమాహిషమేవచ॥" యను నియమస్మృతివలన ఉష్ట్రములపాలున్ను ఒంటిడెక్కగలగుర్రము మొదలగునట్టి వాటిపాలున్ను గొర్రెపాలున్ను సంధినీయనగా ఆవుపోర్లసమయమందు యెద్దును గోరునట్టి దదిపుష్పిణియగునట్టి గోవుపాలున్ను॥ "సూ॥ సంధినీవృషస్యంతీతస్యాః పయోనపిబేత్ ఋతుమతీభవతి॥" యనుహారీతస్మృతివలనపెయ్య చనిపోయినను దగ్గిరనుండకున్నను గోవునుపితికినపాలు ఇవన్నియు వర్జించవలెను గోశనిమరలజెప్పడముచే నజామహిష్యాదులకు వత్సలేనిదోషములేదు॥ ౮॥

మూ॥ ఆరణ్యానాంచసర్వేషాం మృగాణాంమాహిషంవినా।
స్త్రీక్షీరంచైవవర్జ్యాని సర్వశుక్తానిచైవహి॥ ౯॥

గేలుదప్పనితరములగుగజాద్యరణ్యమృగములపాలున్ను స్త్రీలపాలున్ను స్వభావముచే మధురములయి జలాదిసంపర్కమువలనకాలవశముచేపులిసినశుక్తములివిన్ని వర్జించవలెను "శుక్తంపర్యుషితంచైవ" యని చతుర్థాధ్యాయమందు జెప్పియుమరలనిచట చెప్పడము దధ్యాదులకీనిషేధములేదనుటకు॥ ౯॥

మూ॥ దధిభక్ష్యంచశుక్తేషు సర్వంచ దధిసంభవం। యానిచైవాభి
షూయంతే పుష్పమూలఫలైశ్శుభైః॥ ౧౦॥

శుక్తములలో పెరుగున్ను దానివలనబుట్టిన మజ్జిగమొదలయినవిన్ని భక్ష్యములగును పుష్ప మూల ఫలాదులచేబుట్టినవిశుక్తములైనను గ్రాహ్యములగును॥ "శ్లో॥ అవికారిభవేద్భక్ష్యమభక్ష్యం యద్వికారకృత్" వికారశూన్యములగునవిభక్ష్యములు వికారమునుజేసెడివివర్జించవలెను॥ ౧౦॥

మూ॥ క్రవ్యాదాన్శకునీంత్సర్వాం స్తథాగ్రామనివాసినః।అనిర్ది
ష్టాంశ్చైకశఫాంష్టిట్టిభాంశ్చవివర్జయేత్॥ ౧౧॥

పచ్చిమాంసమును దినుపక్షులనుగ్రద్దలుమొదలగువాటినివర్జించవలెను గ్రామ

నూలందుండెడు పారావతములు మొదలగువాటినిన్ని "అనిర్దిష్టా" యనగా వేదమం దు॥ శ్రు॥ "యథాజోష్ట్రీబాడబమాలభేత తస్యమాంస మశ్నీయాదితి" యని చెప్పబ డినపియుష్ట్రాదులు నిర్దిష్టము లివిగానివనిర్దిష్టములు గవయభాదులగు వాటినిన్ని యజ్ఞాంగములుగా నిర్దిష్టములైనను వాటినియజ్ఞములందే గాని సర్వదా ఏకశఫ ములగువాటినిన్ని టిట్టిభములనున్ను భక్షించరాదు॥　౧౧॥

మూ॥ కలవింకం ప్లవం హంసం చక్రాంగం గ్రామకుక్కుటం ।
సారసం రజ్జువాలంచ దాత్యూహం శుకశారికే॥　౧౨॥

పిచ్చుక యిది గ్రామ్యము నారణ్యమునున్ను జాతినిషేధముగావున పవమనె పక్షినిన్ని హంసము చక్రవాకము గ్రామకుక్కుటమును గ్రామశబ్దముచే నారణ్య ము భక్ష్యమగునుగాని యిదిగాక మిగిలినగ్రామ్యము భక్ష్యములనిగాదు సారసప క్షి హంస సారసచక్రాంగములు జాలపాదానను వక్ష్యమాణముచే నుక్తార్థము లయినను పునర్వచనముచే నివిదప్ప తక్కినజాలపాదముల కాపదయందు వికల్ప మున కనాపదయందన్ని జాలపాదములున్నని రాగమువలన బ్రాప్తిచే వికల్పవ్యా వస్థ రజ్జువాలమనెడి పక్షిన్ని దాత్యూహమున్ను చిలుక గోరపిట్ట యివన్నియునభ క్ష్యములు॥　౧౨॥

మూ॥ ప్రతుదాన్ జాలపాదాంశ్చ కోయష్టి నఖవిష్కిరాన్ ।నిమ
జ్జతశ్చ మత్స్యాదాన్ సౌనం వల్లూరమేవచ॥　౧౩॥

ముక్కునబొడుచుకొని తినెడి పక్షులు దార్వాఘాటాదులు జాలాకారముల గు పాదములుగల పక్షులు కోయష్టికపక్షులు కాళ్ళచేదువ్వికొనితినెడి పక్షులు ననుమతించబడిన యారణ్యకుక్కుటాది వ్యతిరిక్తమును డేగలు మొదలగునవిసీటిలో మునిగి చేపలనుతినేపక్షులు మద్గుప్రభృతులు కటికదుకాణమందగు మాంసము భ క్ష్యమైన నచ్చటిపశుమాంసము నివియన్నియు నభక్ష్యములు॥　౧౩॥

మూ॥ బకంచైవ బలాకాంశ్చ కాకోలం ఖంజరీటకం । మత్స్యా
దాన్విడ్వరాహాంశ్చ మత్స్యానేవచ సర్వశః॥　౧౪॥

కొంగ జెగ్గారెక్కి బొండుకాకి వేటిరింత చేపలనుతినేపక్షులున్ను మొసళ్ళు మొదలగునవి "విడ్వరాహ" మన నూరబంది పిట్టయని శేషముచే నడిపందికభ్యస

జ్ఞ సకలమత్స్యములున్ను వీటినిభక్షించరాదు॥ ౧౪॥

మూ॥ యో యస్య మాంస మశ్నాతి సతన్మాంసాద ఉచ్యతే। మ
త్స్యాదస్సర్వ మాంసాద స్తస్మాన్మత్స్యాన్వివర్జయేత్ ॥౧౫॥

మత్స్యనిషేధమును చెప్పుచున్నాఁడు- ఏనిమాంసము నేదిదినునో యది తన్మాంసమును దినువాఁయని జెప్పబడెను మత్స్యములను దినినవాఁడన్ని మాంసములను దినినవాఁడేగాన మత్స్యములను దినరాదు॥ ౧౫॥

మూ॥ పాఠీన రోహితా వాద్యౌ నియుక్తౌ హవ్యకవ్యయోః। రా
జీవాన్ సింహతుండాంశ్చ సశల్కాంశ్చైవ సర్వశః॥౧౬॥

ఇప్పుడు భక్ష్యమత్స్యములను చెప్పుచున్నాఁడు పాఠీనరోహితములనెడు మత్స్యములు భక్షణీయములు హవ్యకవ్యములందు నియుక్తములు ఇట్లుచెప్పుట సమస్తమత్స్యమాంసభక్షణ నిషిద్ధోపలక్షణార్థము గావున ప్రాణాత్యయాదికమందు దోషములేదు రాజీవాఖ్యములు సింహతుండాఖ్యములు సశల్కములున్న మత్స్యమాంసలక్షణములుగలవి యన్నియును భక్షణీయములు మేధాతిథి గోవిందరాజులయితే పాఠీనరోహితములను దైవపిత్రాదికర్మములందు నియుక్తములగునవియై దినదగినవిగాని మరొకప్పుడు దినరాదు రాజీవ సింహతుండశల్కములనెడి మత్స్యములు హవ్యకవ్యములకంటె నితరసమయములందు భక్షించదగినవని చెప్పిరి అదిబాగుండలేదని కుల్లూకభట్టు చెప్పుచున్నాఁడు పాఠీనరోహితములు శ్రాద్ధనియుక్తములుగాన శ్రాద్ధభోక్తకే భక్ష్యములుగాని వీటిని శ్రాద్ధకర్తయైనను దినరాదు రాజీవాదులు హవ్యకవ్యములేనప్పుడును దినవచ్చుననునది యప్రమాణము ఇతరమునులును రోహితపాఠీన రాజీవాదులు తుల్యములని చెప్పిరిగాన ఇందుకు శంఖవచనము॥ శ్లో॥ "రాజీవాస్సింహతుండాశ్చ సశల్కాశ్చ తథైవచ। పాఠీనరోహితావాపి భక్ష్యా మత్స్యేషు కీర్తితాః"॥ రాజీవసింహతుండ సశల్క పాఠీన రోహితములు మత్స్యములందు భక్ష్యములని మరియు నిందుకు యాజ్ఞవల్క్య " భక్ష్యాః పంచనఖాశ్శ్వావిడ్గోధా కచ్ఛపశల్యకాః।శశశ్చ మత్స్యేష్వపితు సింహతుండకరోహితాః। తథా పాఠీనరాజీవ సశల్కాశ్చ ద్విజాతిభిః" పంచనఖములలో ఆలుగు-ఉడుము-తాఁబేలు యేదుబంది-కెప్పులిల్లి-మత్స్యములలో సింహతుండరోహిత-పాఠీన-రాజీవ- సశల్కము-లివి ద్విజులకు భక్ష్యములనిచెప్పెను హారీతుడున్ను॥ సూ॥ "సశల్కాన్యాయో

పపన్నాన్నభక్షయేత్" అని చెప్పెను ఇటులుండగా "భోక్తవ్యాన్యకత్రేపి శ్రాద్ధేపారీన రోహితా। రాజీవాస్స్తథా నేతి వ్యాఖ్యానమసంగతా" యని కుల్లూకభట్టు మేధాతిథి గోవిందరాజుల నాక్షేపించెను॥ ౧౬॥

మూ॥ నభక్షయే దేకచరా నజ్ఞాతాంశ్చ మృగద్విజాన్। భక్ష్యే
ష్వపి సముద్దిష్టాన్ సర్వాన్పంచ నఖాంస్తథా॥ ౧౭॥

ఏవిజాతినామభేద విభాగముతో నొంటిగా సంచరించునో పాములు మొదలగునవి ప్రాజ్ఞులచేతనున్న పక్షులు మృగములు నేవి తెలియబడనివో యట్టి సామాన్యవిశేషనిషేధము లేనందున భక్ష్యములుగా నిర్దిష్టములైనను వానిన్ని వానరాది పంచనఖములన్నింటినిన్ని భక్షించరాదు॥ ౧౭॥

మూ॥ శ్వావిధం శల్యకంగోధా ఖడ్గకూర్మశశాంస్తథా। భక్ష్యాన్
పంచనఖేష్వాహు రనుష్ట్రాంశ్చైకతోదతః॥ ౧౮॥

నిషేధమునకు నిషేధమును చెప్పుచున్నాడు ఆలుగు ఏదుబంది ఉడుము ఖడ్గమృగము తాబేలు చెవులపిల్లి అయిదుగోరులుగలజంతువులలో నివిభక్ష్యములు ఉష్ట్రముగాక నొకటే పలువరసగలవిన్ని భక్ష్యములు॥ ౧౮॥

మూ॥ ఛత్రాకం విడ్వరాహంచ లశునం గ్రామకుక్కుటం। ప
లాండుం గృంజనంచైవ మత్యా జగ్ధ్వా పతేద్ద్విజః ౧౯॥

పుట్టగొడుగు ఊరబంది తెల్లవుల్లి ఊరకోడి యెఱ్ఱవుల్లి గాజరగడ్డ మత్స్యములను నెరుగకదినినగురుప్రాయశ్చిత్తను జెప్పుటవలన నభ్యాసముచేదినినపతితుడగునుగాన పతితప్రాయశ్చిత్తముజేసుకోవలెను॥ "శ్లో॥ గర్హితానాం తథాజగ్ధిస్సురాపానసమానిషట్॥" యని నిందితములనుటయు సురాపానసమమని చెప్పుటవలన॥

మూ॥ అమత్యైతాని షడ్జగ్ధ్వా కృచ్ఛ్రంసాంతపనం చరేత్ య
తిచాంద్రాయణంవాపి శేషేషూపవసేదహః॥ ౨౦॥

పుట్టగొడుగుమొదలగు నారింటిని నబుద్ధిపూర్వకముగదినిన నేకాదశాధ్యాయోక్తసప్తాహసాధ్యమగుసాంతపనమైన చాంద్రాయణమైనం జేయవలయును ఇదిగాక యెఱ్ఱబంకమొదలగువాటినిదినిన నొకదినముపవాసము చేయవలయు॥ ౨౦

మూ॥ సంవత్సరస్యైకమపి చరేత్కృచ్ఛ్రం ద్విజోత్తమః। అజ్ఞాత
భుక్తశుద్ధ్యర్థం జ్ఞాతస్యతు విశేషతః॥ ౨౧॥

"ద్విజోత్తమః॥" యనిదను ద్విజుల నేయర్థము "ఏతదుక్తం ద్విజాతీనా॥" మని చెప్పినందువలన సంవత్సరమునకొకమారజ్ఞాతభక్షణప్రాయశ్చిత్తముగా ప్రాజాపత్యాఖ్యమగు కృచ్ఛ్రము జేయవలెను జ్ఞానపూర్వముగ నభక్ష్యభక్షణమొనర్చె నేని శాస్త్రోక్తప్రాయశ్చిత్తము కర్తవ్యమెచో దానికది జేయవలయును॥ "శ్లో॥ త్రీణి దేవాః పవిత్రాణి బ్రాహ్మణానామకల్పయన్। అదృష్టమద్భిర్నిర్ణిక్తం యచ్చవాచాప్రశస్యతే॥" ఇతి దేవతలు బ్రాహ్మణులకు పవిత్రములు మూటిని కల్పించిరి అవేవని క చూడబడనిది జలప్రక్షాళితమయినది యేదివాక్కుచే ప్రశస్తమగునో యదియున్న అని ద్రవ్యశుద్ధిప్రకరణంబున జెప్పంబడెనను ప్రాయశ్చిత్తము గలవాటికి వ్యతిరిక్తములగు ద్రవ్యముల శుద్ధివిశేషవిషయమై యగుచున్నది॥ ౨౧॥

మూ॥ యజ్ఞార్థం బ్రాహ్మణైర్వధ్యాః ప్రశస్తా మృగపక్షిణః। భృ
త్యానాం చైవ వృత్త్యర్థమగస్త్యో హ్యాచరత్పురా॥ ౨౨॥

ఇప్పుడు భక్షణప్రసంగముచే యాగార్థము హింసకు ననుజ్ఞ నిచ్చుచున్నాడు యజ్ఞార్థమై బ్రాహ్మణులు శాస్త్రోక్తములగు మృగములను పక్షులను వధించవచ్చును మున్ను అగస్త్యమహాముని మాతృపితృప్రముఖ్యావశ్య భరణీయ సంరక్షణమునకై యజ్ఞానచేనుగదా ప్రకృతరూపమే యీయనువాదము॥ ౨౨॥

మూ॥ బభూవుర్హి పురోడాశా భక్ష్యాణాం మృగపక్షిణాం।
పురాణేష్వపి యజ్ఞేషు బ్రహ్మక్షత్రసవేషు చ॥ ౨౩॥

ఏ హేతువుచే ప్రాచీనఋషికర్తృకయజ్ఞములందు భక్ష్యములగు మృగముల యొక్కయు పక్షుల యొక్కయు మాంసముచే పురోడాశములాయెనో యా కారణముగ నిప్పటియజ్ఞములందును నట్లు మృగపక్షులు వధ్యములు గావచ్చును॥ ౨౩

మూ॥ యత్కించిత్స్నేహసంయుక్తం భక్ష్యంభోజ్యమగర్హితం।
తత్పర్యుషితమప్యాద్యం హవిశ్శేషంచ యద్భవేత్॥ ౨౪॥

ఇప్పుడు పర్యుషితనిషేధమునకు నిషేధమును జెప్పుచున్నారు యేదైనా మోదకాదిభక్ష్యమున్ను పాయసాదిభోజ్యమున్ను తొలినాటిదయినప్పటికిని యితర సం

పక్వానులచే నవిచెడకుండెనేని ఘృతతైల దధ్యాదులనుగలిపికొనినం దినవచ్చును గర్హితములు గావు ఓయీ ముందుగా స్నేహయుక్తములై పర్యుషితనులగు వాటిని దినవచ్చునని వ్యాఖ్యానమేలచేయరాదనిన యటులయితే హవిశ్శేషమున్ను పర్యుషితము దినవచ్చునని మరలనేల జెప్పవలెను హవిశ్శేషమెల్లను స్నేహయుక్తమే యగుచుండుటచే నట్లు జెప్పినది నిరర్థకమగును ఇదియుగాక స్మృత్యంతరమందును భక్షణకాలమందునే యభిఘారణముపదేశించబడుచున్నది॥ శ్లో॥ "మసూరమాష సంయుక్తం తథాపర్యుషితంచయత్। తత్ప్రపక్షాళితం కృత్వా భుంజీతహ్యాభిఘారిత"మని యమస్మృతి హవిశ్శేషమనగా పురోడాశాదికము భోజనకాలమం దభిఘారణమక్కర లేకుండనే దినవలెను వేరేదీని చెప్పుటవలన॥ ౨౪॥

మూ॥ చిరస్థిత మపి త్వాద్య మస్నేహాక్తం ద్విజాతిభిః। యవగో
ధూమజం సర్వం పయసశ్చైవ విక్రియాః॥ ౨౫॥

అనేకరాత్రులు మధ్యను వెళ్ళినను చిరస్థితమైనదైననగుట యవగోధూమ క్షీర కృతములగునవి స్నేహసంయోగశూన్యములయినను భక్షించవచ్చును॥ ౨౫॥

మూ॥ ఏతదుక్తం ద్విజాతీనాం భక్ష్యాభక్ష్య మశేషతః। మాంస
స్యాతః ప్రవక్ష్యామి విధిం భక్షణవర్జనే॥ ౨౬॥

ద్విజులకిట్లు భక్ష్యాభక్ష్యనిర్ణయము జెప్పబడియె నింక మాంసవిషయిక భక్షణవర్జనములను నిశ్శేషముగ జెప్పుచున్నాను॥ ౨౬॥

మూ॥ ప్రోక్షితం భక్షయే న్మాంసం బ్రాహ్మణానాంచ కామ్యయా।
యథావిధి నియుక్తస్తు ప్రాణానామేవ చాత్యయే॥ ౨౭॥

శ్లో॥ "ప్రోక్షితం భక్షయేన్మాంస"మనగా మంత్రసంస్కృతమగు మాంసమును దినవలెనని పరిసంఖ్యావిధిగాని నియమవిధిగానిఅయ్యేని అపరిసంఖ్యా విధియందు ప్రోక్షితముగాని మాంసమును దినరాదని వాక్యార్థమగును అది యనుపాకృతమాంసానియనెడు శ్లోకముచేతనే నిషేధించబడెను ఇదియంతయు మంత్రముచే ప్రోక్షితమనెడి సంస్కారముగల యజ్ఞాంగమాంసభక్షణవిషయము విధించబడెను ఆదిగావునే "అసంస్కృతాన్ పశూన్మంత్రైః" యనెడివచనము చెప్పగలదు బ్రాహ్మణులకెప్పుడు కోరికబుట్టినప్పు డవశ్యముగ మాంసమును భక్షించవచ్చున

యుండెనదియును నియమమువలన నొకటిమారే తినవలెను॥ శ్లో॥ "సకృద్బ్రాహ్మణ కామ్యయేతి" బ్రాహ్మణులకామనచే నొకటిమారు దినవలెనని యమవచనమువలన॥ శ్లో॥ "శ్రాద్ధేచ మధుపర్కేచ మాంసోమధుపర్కఇతి" శ్రాద్ధమందున్ను మాంసయుక్తమగు మధుపర్కమందున్ను నని గృహ్యావచనమువలనను న్ను నియోగించబడినవాడు నియమముగ మాంసమునుదినవలెనని యదిగావుననే॥ శ్లో॥ "నియుక్తస్తుయథాన్యాయం"మనిచెప్పగలడు ప్రాణాత్యయమందనగా నాహారాంతరములేనప్పుడును రోగము నిమిత్తమునుగానయినప్పుడును మాంసమును నియమముగ భక్షించవచ్చును॥ ౨౭॥

మూ॥ ప్రాణస్యాన్న మిదం సర్వం ప్రజాపతి రకల్పయత్। స్థావ
రం జంగమంచైవ సర్వంప్రాణస్యభోజనం॥ ౨౮॥

ప్రాణాత్యయమందు మాంసము భక్షించుట కనువాదమును చెప్పుచున్నాడు "ప్రాణిశ్చేతిప్రాణః" బ్రతికేదికాగా ప్రాణము శరీరాంతర్గతుడగుభోక్త జీవుడు వానికి భక్షణీయముగా నిదియెల్లను బ్రహ్మనిర్మించెను ఇదియేవనగా జంగమముపశ్వాదికము స్థావరము వ్రీహియవాదికము యీసమస్తమతనికి భోజనమిదిగాన జీవుడు ప్రాణధారణార్థమై మాంసమును భక్షించవలెను॥ ౨౮॥

మూ॥ చరాణామన్నమచరా దంష్ట్రిణామప్య దంష్ట్రిణః। అహ
స్తాశ్చ సహస్తానాం శూరాణాంచైవ భీరవః॥ ౨౯॥

ఇదియంతయు ప్రాణమున కన్నమని నదివిస్తరించుచున్నాడు చరములగు హరిణాదుల కచరములగు తృణాదులును కోరలుగల పులులు మొదలగు వాటికి కోరలులేని హరిణాదులున్ను హస్తములుగల మనుష్యులకు హస్తములులేని మత్స్యాదులును శౌర్యముగల సింహాదులకు భీరువులగుగజాదులును భక్ష్యము లగుచున్నవి ఇట్టిది విధాతసృష్టి॥ ౨౯॥

మూ॥ నాత్తాదుష్య త్యదన్నాద్యాన్ ప్రాణినో హన్య హన్యపి।
ధాత్రైవసృష్టా హ్యద్యాశ్చ ప్రాణినోత్తార ఏవచ॥ 30॥

భక్షణార్హములగు వాటిని ప్రతిదినమునందును దిననివారు దోషము నొందరు ఏహేతువచే బ్రహ్మచేతనే తినేవితినబడేవిన్ని సృజించబడెనో ఈమూడు శ్లో

కములున్ను ప్రాణాత్యయమందు మాంసభక్షణస్తుతి చేయబడెను॥ 30॥

మూ॥ యజ్ఞాయ జగ్ధిర్మాంసస్యే త్యేష దైవో విధిస్స్మృతః।అ
తోన్యథా ప్రవృత్తిస్తు రాక్షసో విధిరుచ్యతే॥ 31॥

ప్రోక్షితమేభక్షించుమని నియమార్థము చెప్పుచున్నాడు యజ్ఞసంపత్తికై తదంగభూతమగు మాంసమును భక్షించుట దైవానుష్ఠానము తద్వ్యతిరిక్తముగ స్వార్థమై పశువును జంపి మాంసమును భక్షించుట రాక్షసోచితమని యుక్తార్థమందు వృథామాంసభక్షణ నివృత్తికనువాదను॥ 31॥

మూ॥ క్రీత్వాస్వయంవా ప్యుత్పాద్య పరోపకృతమేవవా । దే
వాన్పితౄంశ్చార్చయిత్వా ఖాదన్మాంసం నదుష్యతి॥ 32॥

కొనినదైన దాను సంపాదించినదైన బరులు చంపి తెచ్చియిచ్చినదైన దేవతలకు పితరులకును వినియోగపరిచి శేషమును భక్షించినం దోషము నొందడు ఇదిగావున ప్రోక్షితాదులు నాలుగుననగా ప్రోక్షితము బ్రాహ్మణకామనచేతనయినది శ్రాద్ధములందు నియుక్తుడగువాడుదినేది ప్రాణాత్యయమందుభక్షించుమనునదిన్ని ఈచతుష్టయమువలె నిది నియతముగాదు నదుష్యతియని చెప్పుటవలన మరేమంటే వర్షేవర్షేశ్వమేధేన యనునదిమొదలుగా చెప్పబోయెడిమాంసవర్జనవిధిన్ని యీవిషయమే విరోధములేకుండుటవలన॥ 32॥

మూ॥ నాద్యాదవిధినా మాంసం విధిజ్ఞో నాపదిద్విజః । జగ్ధ్వా
హ్యవిధినా మాంసం ప్రేత్య తైరద్యతే ఽవశః॥ 33॥

మాంసభక్షణానుష్ఠాన దోషజ్ఞుడగు ద్విజుండు ప్రాణాపత్తిలేనప్పుడు తత్తద్దేవతాద్యర్చనములేకుండ మాంసమును దినరాదు విధినిడప్పి యెవడుమాంసమునుదిను నతండు పరలోకంబుననే జంతువులమాంసము నిచ్చటదినియెనామృగంబులచే నవశంబుగ భక్షింపబడునని సకలశ్లోకములకు ననువాదము॥ 33॥

మూ॥ నతాదృశం భవేదేనో మృగహంతు ర్ధనార్థినః।యాదృ
శం భవతి ప్రేత్య వృథా మాంసాని ఖాదతః॥ 34॥

దేవపితృశేషముగాని మాంసమును భక్షించినవానికి పరలోకమందు పాపమె

ట్టిదగునట్టి పాపము ధనార్థియై మృగములఁ జంపు వ్యాధునికిన్ని కానేరదని యీదియు ననువాదము॥ ౩౪॥

మూ॥ నియుక్తస్తు యథాన్యాయం యోమాంసం నాత్తిమానవః।
సప్రేత్య పశుతాం యాతి సంభవానేకవింశతిం॥ ౩౫॥

శ్రాద్ధమందు మధుపర్కమందును యథాశాస్త్రముగ నియోగించబడి యెవఁడు మాంసమును భక్షించఁడో వాఁడిరువదియొక జన్మములందు మృగమగును "యథాన్యాయంనియుక్తః" యను నీనియమాతిక్రమ ఫలవిధానమిది॥ ౩౫॥

మూ॥ అసంస్కృతాన్ పశూన్మంత్రైర్నాద్యాద్విప్రః కదాచన।
మంత్రైస్తు సంస్కృతానద్యాచ్ఛాశ్వతంవిధిమాస్థితః॥ ౩౬॥

వేదవిహితమంత్రవత్ప్రోక్షణాది సంస్కారములేని పశువులను విప్రాదులెప్పుడును దినరాదు శాశ్వతమనగా ప్రవాహమువలెననాదిగావున నిత్యమగు పశుయాగాది విధిని వదలక మంత్రసంస్కృతములగు మాంసములను భక్షించవలెను॥ శ్లో॥ "ప్రోక్షితంభక్షయేన్మాంస"మనువాని కనువాదమిది॥ ౩౬॥

మూ॥ కుర్యాద్ఘృతపశుంసంగే కుర్యాత్పిష్టపశుం తథా।న త్వే
వతు వృథా హంతుం పశుమిచ్ఛేత్కదాచన॥ ౩౭॥

సంగమనగా నాసక్తి పశుభక్షణానురాగముండిన ఘృతమయపిష్టమయపశువులను జేసి తినరాదు దేవతాద్యుద్దేశము లేకుండ పశువు నెప్పుడును జంపదలచరాదు॥ ౩౭॥

మూ॥ యావంతి పశురోమాణి తావత్కృత్వోహ మారణం। వృ
థాపశుఘ్నః ప్రాప్నోతి ప్రేత్య జన్మని జన్మని॥ ౩౮॥

దేవతాద్యుద్దేశము లేకుండ నాత్మార్థమై పశువునెవఁడుజంపునో యతండు వృథాపశుఘ్నుఁడు వాఁడువచ్చి ఆపశులోమము లెన్నిగలవో యన్నిజన్మములందట్టి మరణమునొందును గావున వృథా పశువునుదినరాదు ఇంచు ఇహశబ్దార్థకమగు హశబ్దమాగమ ప్రసిద్ధము॥ ౩౮॥

మూ॥ యజ్ఞార్థం పశవస్సృష్టాస్స్వయమేవ స్వయంభువా।య

జ్ఞోస్యభూత్యై సర్వస్య తస్మాద్యజ్ఞేవధోఽవధః॥ ౩౯॥

యజ్ఞార్థముగ పశువధ దోషముగాదు స్వయంభువు ఐన బ్రహ్మ తనంతట తానాదరముచే పశువులను సృజించెను యజ్ఞమున్ను "అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతి స్సమ్య" గనువచ్చి న్యాయమునుచే సర్వజగంబులవృద్ధికొరకు నైన యజ్ఞము వధ గాదు దోషములేదుగావున॥ ౩౯॥

మూ॥ ఓషధ్యః పశవో వృక్షా స్తిర్యంచః పక్షిణ స్తథా। యజ్ఞా
ర్థం నిధనం ప్రాప్తాః ప్రాప్నువం త్యుత్సృతీః పునః॥౪౦॥

వ్రీహ్యాదుగు నోషధులును ఛాగాదిపశువులు యూపాద్యర్థమైన వృక్షములు కూర్మాది తిర్యగ్జంతువులు కపింజలాది పక్షులు నివన్నియు యజ్ఞార్థము మరణము నొంది తిరుగా జాత్యుత్కర్షము నొందును॥ ౪౦॥

మూ॥ మధుపర్కేచ యజ్ఞేచ పితృదైవత కర్మణి। అత్రైవ పశ
వో హింస్యా నాన్యత్రే త్యబ్రవీన్మనుః॥ ౪౧॥

"సమాంసో మధుపర్కః" మధుపర్కము మాంసయుక్తము గావలయునను విధానముచే మధుపర్కమందును జ్యోతిష్టోమాది యజ్ఞమందున్ను దేవపితృకర్మములందును పశువులు హింసించదగినవి మరి యితరములందు పశువధగూడదని మనువుచెప్పెను॥ ౪౧॥

మూ॥ ఏష్వర్థేషు పశూన్ హింసన్ వేదతత్త్వార్థ విద్ద్విజః।ఆ
త్మానంచ పశూంశ్చైవ గమయ త్యుత్తమాంగతిం॥౪౨॥

పైనిచెప్పబడిన మధుపర్కాదులందు పశువులను హింసించి వేదతత్త్వమును దెలసినయతడు తనను నాపశువులను స్వర్గాదిభోగార్హ శరీరములనొందించును వేదతత్త్వార్థవిదనుట విద్వాంసుడింకకధికారియని దెలియుటకు ఓయీ ఒకడుజేసినకర్మమునందధికారిగాని పశువునకు స్వర్గాది ప్రాప్తిరూప ఫలమెట్లుగల్గిన చెప్పబడుచున్నది శాస్త్రము ప్రమాణముగా గలిగిగావున ఈయర్థమునకు జాతేష్టియందు పుత్రునకధికారములేకున్నను పితృకృతమగు కర్మముచే పుత్రునకు ఫలసిద్ధియెట్లగునట్లు యజమానుడు కారుణకుడగుచు పశువులకుగూడ నుత్తమగతిగావలె

వసనేడు సంకల్పమును జేయుచు గావునసే "ఆత్మానంచ పశూంశ్చైవ" యనిచెప్పెను యజమానవ్యాపారముచేతనే పశుపునకున్న ఫలసిద్ధియగును॥ ౪౨॥

మూ॥ గృహే గురావరణ్యేవా నివసన్నాత్మవాన్ద్విజః। నావేద
విహితాం హింసాం నాపద్యపిస మాచరేత్॥ ౪౩॥

గృహస్థుడుగానీ బ్రహ్మచారిగానీ వానప్రస్థుడుగానీ వేదవిహితముగానిహింస నుప్రశస్తమగు హృదయముగలవాడాపదయందైనను జేయరాదు॥ ౪౩॥

మూ॥ యావేద విహితా హింసా నియతాస్మిన్ చరాచరే। అ
హింసామేవ తాం విద్యా ద్వేదాద్ధర్మోహి నిర్బభౌ॥౪౪॥

అయితే వైదికదీక్షాది పశుహింస అధర్మముకొరకెట్లుగాదనిన చెప్పుచున్నాడు. ఏది వేదవిహితకర్మణము జేశకాలాది నియమముగల హింసస్థావరమందును జంగమమందు నగుచున్నదో దాని నహింసనుగా దెలియవలయు నాహింసవలన నధర్మము బుట్టదుగావున చైత్యపశుహననమధర్మము ప్రాణిహింసగావున బ్రాహ్మణహననమువలెనని ఈయనుమానముపజీవ్యమగు శాస్త్రబాధవలననే బవతిణంచదు దృష్టాంతమగు బ్రాహ్మణహననమున్ను అధర్మమగుటకు శాస్త్రమే యుపజీవ్యము వేదమువలననే ధర్మముప్రకాశించెను ధర్మమునకు వేదాన్యముప్రకాశముగాదు వేదముచేతనే నిశ్చేయముగ ప్రకాశతనొందెను॥ ౪౪॥

మూ॥ యోహింసకాని భూతాని హినస్త్యాత్మ సుఖేచ్ఛయా। సజీ
వంశ్చ మృతశ్చైవ నక్వచిత్ సుఖ మేధతే॥ ౪౫॥

ఎవడు హింసకములగు మృగములవనగా ప్రాణులను స్వసుఖార్థమై హింసించు నతడు బ్రతికియుండియు మృతప్రాయుడగునట జచ్చియు నెచ్చటనయిననుసుఖమునొందడు॥ ౪౫॥

మూ॥ యోబంధన వధక్లేశాన్ ప్రాణినాం నచికీర్షతి। ససర్వ
స్యహిత ప్రెప్సు స్సుఖమత్యంత మశ్నుతె॥ ౪౬॥

ఎవడు బంధనమారణాది క్లేశములను బ్రాణులకు జేయనొల్లడో యతడుసర్వహితప్రాప్తి నిచ్ఛయించువాడుగాన ననంతసుఖమునొందును॥ ౪౬॥

మూ॥ యద్ధ్యాయతి యత్కురుతే ధృతిం బధ్నాతి యత్రచ। త
దవాప్నోత్య యత్నేన యోహినస్తి నకించన॥ ౪౭॥

మరియు ధర్మాదికమును దేనిచింతించునో పరమశ్రేయస్సాధనమగు కర్మము
ను దేనినిజేయునో పరమాత్మధ్యానాదికమగు దేనియందు స్థిరతనొందునో యది
యెల్ల నక్లేశముగ వానికిలభించు నెవడైతే దోమలను చీమలనయిన హింసించడో॥

మూ॥ నాకృత్వా ప్రాణినాం హింసాం మాంసముత్పద్యతే క్వచిత్।
నచప్రాణి వధస్స్వర్గ్య స్తస్మాన్మాంసం వివర్జయేత్॥౪౮॥

మాంసభక్షణప్రసంగముచే నహింసాప్రశంసచేసి మరలమాంసభక్షణనిషేధ
ముచెప్పుచున్నాడు ప్రాణహింసలేకుండ మాంసము సంభవించదు హింసస్వర్గ
మునకు ప్రతిబంధకము గావున మాంసభక్షణము మానవలయును॥ ౪౮॥

మూ॥ సముత్పత్తించ మాంసస్య వధబంధౌచ దేహినాం। ప్ర
సమీక్ష్య నివర్తేత సర్వమాంసస్య భక్షణాత్॥ ౪౯॥

మాంసోత్పత్తి శుక్లశోణిత సంబంధమువలన నయినదనియు ప్రాణులవధబం
ధములు క్రూరకర్మములనితెలిసి విధ్యుక్తమాంస భక్షణమువలననయిన మళ్ళవలె
ను అశాస్త్రీయమాంసభక్షణము వలననని చెప్పనేల॥ ౪౯॥

మూ॥ నభక్షయతి యో మాంసం విధింహిత్వా పిశాచవత్।సలో
కే ప్రియతాం యాతి వ్యాధిభిశ్చ నవిద్యతే॥ ౫౦॥

విధిరహితమగు మాంసమునెవడు పిశాచమువలెతినడో వాడు లోకమునకు
ప్రియుడగును రోగములచేత పీడితుడుగాకుండ నశాస్త్రీయమాంసభక్షణమువ్యా
ధికరమనిచెప్పెను॥ ౫౦॥

మూ॥ అనుమంతా విశసితా నిహంతా క్రయ విక్రయీ।సంస్క
ర్తాచోపహర్తాచ ఖాదకశ్చేతి ఘాతకాః॥ ౫౧॥

ఎవని యనుమతిలేక మృగాదిహననము కాదో వాడనుమంతకర్త మొదలగు వా
టిచే నవయవములను వేర్వేరుగానరుకువాడు విశసిత చంపెడువాడు కొనెడువాడు

నమ్మెడువాడు వంటచేసెడువాడు దానిని సిద్ధపరచిపెట్టెడువాడు తినెడువాడు వీరునుఘాతకులే యనగా పశుమంగ మొదలగువారికందరికిసిది శాస్త్రీయముకాదుగాన పశువధ్యాదులు చేయరాదని యర్థము శాస్త్రము విధినిషేధపరము గాపున ఘాతకాదులకు ప్రాయశ్చిత్తార్థము గోవిందరాజు క్రయవిక్రయి యనుచో మాంసమును గొని యమ్మెడివాడని యొకనికేయని చెప్ప నదిగాదు॥శ్లో॥ "హనేన తథాహంతాధనేనక్రయికస్తథా। విక్రయీచధనాదానాత్।సంస్కర్తా తత్ప్రవర్తనాత్" అని యమస్మృతిలో వేర్వేరు చెప్పటవలననని కుల్లూకభట్టు॥ ౫౧॥

మూ॥ స్వమాంసం పరమాంసేన యోవర్ధయితు మిచ్ఛతి। అన
భ్యర్చ్య పితౄన్ దేవాన్ తతోన్యో నాస్త్య పుణ్యకృత్ ॥౫౨॥

దేవపిత్రాద్యర్చనములేక పరమాంసముచే దనమాంసము నెవడు వృద్ధినొందించదలంచు నంతకంటె పాపాత్ముడు లేడని మాంసభక్షణ నిందానువాదము॥ ౫౨॥

మూ॥ వర్షేవర్షేऽశ్వమేధేన యోయజేత శతంసమాః। మాం
సానిచ నఖాదేద్య స్తయోః పుణ్యఫలం సమం॥ ౫౩॥

ఇప్పుడు అవిహితమయిన నప్రతిషిద్ధమైనను మాంసమును దిననివాని ఫలమును చెప్పుచున్నాడు నూరువత్సరములు ప్రతివత్సరము నశ్వమేధమును జేసినవానికిన్ని యావజ్జీవమును మాంసమును దిననివానికిని స్వర్గాదిఫలము తుల్యము॥ ౫౩॥

మూ॥ ఫలమూలాశనైర్మేధ్యై ర్మున్యన్నానాంచ భోజనైః। న
తత్ఫల మవాప్నోతి యన్మాంస పరివర్జనాత్॥ ౫౪॥

విహితానిషిద్ధ మాంసభక్షణమును వర్జించిన నేమిఫలముగునది పవిత్రకందమూల ఫలాదులచేతనున్ను నీవారాది మున్యన్నములచేతనున్ను బ్రదుకువానికైన నాఫలము రాదు॥ ౫౪॥

మూ॥ మాంసభక్షయితాऽముత్ర యస్యమాంస మిహాద్మ్యహం।
ఏతన్మాంసస్య మాంసత్వం ప్రవదంతి మనీషిణః॥ ౫౫॥

ఈలోకమందు నెవని మాంసమును నేనుభక్షింతునో పరలోకమందదినను దినునని వ్యుత్పత్తిగలది మాంసశబ్దమని విద్వాంసులు చెప్పుచున్నారు ఇదివిధివర్జితమాం

సభక్షణ పాపఫలకథనార్థము॥ ౫౫॥

మూ॥ నమాంస భక్షణే దోషో నమద్యేనచ మైథునే । ప్రవృత్తి
రేషా భూతానాం నివృత్తిస్తు మహాఫలా॥ ౫౬॥

బ్రాహ్మణాదివర్ణములు వారికి యథాధికారముగ నవిహితాప్రతిషిద్ధభక్షణ ము వలన దోషములేదు- ఏహేతువచే ప్రాణులకు భక్షణపానమైథునాదికమందు ప్రవృత్తియుండగా స్వాభావికమిది నుణము అవిమానదము వలన మహాఫలమగును- అ... నిషిద్ధమద్య మైథున నివృత్తివలన మహాఫలమగుననుట కీ చెప్పబడిన మ... ముచేనగు మహాఫలమున కనువాదము॥ ౫౬॥

మూ॥ ప్రేతశుద్ధిం ప్రవక్ష్యామి ద్రవ్యశుద్ధిం తథైవచ । చతుర్ణా
మపి వర్ణానాం యథావదనుపూర్వశః॥ ౫౭॥

బ్రాహ్మణాది నాలుగు వర్ణముల వారికి పిత్రాదుల మరణమందు ప్రేతశుద్ధిని బ్రాహ్మణ... నెవరి కెన్నిదినములో యదెన్ని రాగ యిత్తడి మొదలగు పా... చెప్పదలచుచు శుద్ధికశుద్ధిసాపేక్షగలదు గావున దాని నీవక్ష్యమా ణ... నిరూపించుచున్నాడు॥ ౫౭॥

మూ॥ దంతజాతే ను జాతేచ కృతచూడేచ సంస్థితే । అర్వాక్సం
చయనాదస్థ్నాం త్ర్యహమేకాహ మేవచ॥ ౫౮॥

దశమములున్నన్నవైన వాడన్ను ఆపైని చూడాకర్మము జరిగిన పైవాడు ను ఆకమము... చకారము వలన నుపనీతుడునుచనిపోతేఅస్థిసంచయనమునకుపూ ర్వము సపిండులు సమానోదకులనగా నేడుతరములలోవారు మూడుదినముల శుద్ధులగు చున్నారు వయోవిభాగముచే నుద్దేశమాత్రమిదివక్ష్యమాణ శౌచకాల భేదములు సుఖముగ తెలియుటకు॥ ౫౮॥

మూ॥ దశాహం శావమాశౌచం సపిండేషు విధీయతే । అర్వా
క్సంచయనా దస్థ్నాం త్ర్యహమేకాహ మేవచ॥ ౫౯॥

సప్తపురుషపర్యంతము నీలోపలివారు సపిండులు వీరికి శావనిమిత్తమగు నా శౌచము బ్రాహ్మణులకు పదిదినములు॥ "శ్లో॥ శుద్ధ్యే ద్విప్రో దశాహేన" యని చె

ప్పగలడుగాన అస్థిసంచయనమునకు పూర్వమందు దినత్రయమైన నేకాహారాత్రమైన నని చెప్పుట చతుర్థాహలక్షణము॥ "సూ॥ చతుర్థే దివసే అస్థిసంచయనం కుర్యాత్" నాలవదినమున నస్థిసంచయనము జేయవలయునని విష్ణువచనము వలన ఇది అగ్నివేదాదిగుణాపేక్షచే వ్యవస్థచే వికల్పము చెట్లనిన॥ "శ్లో॥ ఏకాహాచ్ఛుధ్యతే విప్రో యోగ్నివేద సమన్వితః। హీనేహీనం భవేశ్చైవ త్ర్యహస్చతురహస్తథేతి" యనుదక్షవచనము వలన శ్రౌతాగ్నిహోత్రియు మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక కృత్స్నశాఖాధ్యాయియు నగు విప్రునకొకదినమాశౌచము శ్రౌతాగ్నివేదాధ్యయనములలో నొకగుణము తక్కువగలవాడు హీనుడు వానికి మూడు దినములు ఉభయగుణరహితుడై స్మార్తాగ్నిమాత్రముగలవాడు హీనతరుడు వానికి నాలుగుదినములు యేగుణమును లేనివానికి పదిదినములాశౌచము॥ "శ్లో॥ నిర్గుణోదశభిర్దినైః" స్వాధ్యాయాది గుణశూన్యునకు పదిదినములకు శుద్ధియగునని పరాశరుడు॥ ౫౯॥

మూ॥ సపిండతాతు పురుషే సప్తమే వినివర్తతే। సమానోదకభావస్తు జన్మనామ్నోరవేదనే॥ ౬౦॥

సపిండలక్షణమును చెప్పుచున్నాడు ఏపురుషుని మొదలుకునివాడు వాని తండ్రి వానితాత యిట్లేషుగురిదనుక సపిండులనబడుదురనగా తానుగాక పైవారారుగురు ఏడవవానితో నీమొదటివానికి సపిండతనివర్తించును ఈప్రకారముగనే పుత్రపౌత్రాదుల యందున్ను సాపిండ్యమును దెలియవలయును పిండ సంబంధినిబంధనయీసపిండత అదియెట్లనిన పిత్రుపితామహప్రపితామహులకు పిండదానము ప్రపితామహుని తండ్రిమొదలుకొని మగ్గురు పిండలేపభుజులు అటపైదానికి పిండసంబంధములేదుగాన నీయారుగురును సపిండులు ఈమొదటివాడే యారుగురికిని సపిండుడు పిండదాతృత్వసంబంధము వలన నగుగావున నేడుగురు పురుషులుగల దీసపిండత ఇందుకు మత్స్యపురాణము॥ "శ్లో॥ లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాః పిత్రాద్యాః పిండభాగినః। పిండదస్సప్తమస్తేషాం సాపిండ్యం సాప్తపౌరుష" మని తనతండ్రినుంచి నాలవవాడు మొదలుకుని మువ్వురు లేపభాకులు తండ్రిమొదలగు మగ్గురు పిండభాకులు వారికి పిండములను బెట్టెడు వాడేడవవాడు ఈసాపిండ్య మేడుగురు పురుషులు గలదియని ఇచ్చట గోత్రముచేతనే సపిండత అదిగనుకనే శంఖలిఖితు

ఋ॥ "శ్లో॥ సపిండతాతుసర్వేషాం గోత్రత స్సాప్తపౌరుషీ" యందరికిని గోత్రము చేతనే సపిండత సాప్తపౌరుషియని-దానిచే మాతామహాదుల కొక పిండసంబంధముండినను సపిండత్వములేదు సమానోదకత్వమయితే నావంశమందేపేరుగలవాడు పుట్టెనని జన్మమునామము తెలియనియప్పుడు నివర్తించును॥ ౬౦॥

మూ॥ యథేదం శావ మాశౌచం సపిండేషు విధీయతే।జననేప్యే
వ మేవస్యా న్నిపుణాం శుద్ధిమిచ్ఛతా॥ ౬౧॥

ఏప్రకారముగ శావాశౌచను సపిండులకు దశాహాశావమాశౌచమని చెప్పబడెనో జననాశౌచమున్ను సమ్యక్ శుద్ధినిగోరెడువానికర్మానుష్ఠానానర్హ లక్షణముగుసూతకమగును॥ ౬౧॥

మూ॥ సర్వేషాం శావ మాశౌచం మాతాపిత్రోస్తు సూతకం।సూ
తకం మాతురేవస్యా దుపస్పృశ్య పితాశుచిః॥ ౬౨॥

నిర్దేశములేకుండా తుల్యత్వము ప్రాప్తమాచుండ విశేషమునుచెప్పుచున్నాడు మరణనిమిత్తమయిన యస్పృశ్యత్వలక్షణమగు నాశౌచను సపిండులకందరికిసమానము జననినిమిత్తమగు నాశౌచమయితే తలిదండ్రులకుమాత్రమే యగుచున్నది యందులోనిది విశేషము జననినిమిత్తాస్పృశ్యత్వము తల్లికే దశరాత్రములు తండ్రియైతే స్నానమాత్రమువలన స్పృశ్యుడగుచున్నాడు యీసంబంధను సంవర్తునిచే వ్యక్తముగజేయబడెను॥ శ్లో॥ "జాతేపుత్రే పితుస్స్నానం సచేలంతువిధీయతే। మాతాశుధ్యేద్దశాహేన స్నానాత్తుస్పర్శనంపితురితి" పుత్రుడు జనితుడగుచుండ దండ్రి సచేలస్నానము జేయవలయును దానిచే నతడు స్పృశ్యుడగును తల్లిపదిదినములచే శుద్ధురాలగును॥ ౬౨॥

మూ॥ నిరస్యతు పుమాన్ శుక్ర ముపస్పృశ్యైవ శుధ్యతి। బైజి
కాదభి సంబంధా దనురుంధ్యా దఘంత్ర్యహం॥ ౬౩॥

శ్లో॥ "స్నానంమైథునేస్మృత" మని మైథునమగుచుండ స్నానము విధింపగలదుగావున మైథునవ్యతిరిక్తముగా కామముచే రేతస్ఖలనమగుచుండ స్నానముజేసి శుద్ధుడగుచున్నాడు కామమువలనగాక స్వప్నాదికమందు రేతఃపతనమాయెనేని॥సూ॥ "మూత్రవద్రేతసఉత్సర్గఇతి" రేతోత్సర్గము మూత్రోత్సర్గమువంటి

జేయని యాపస్తంబవచనమువలన స్నానము జేయకుండిన గృహస్థునకు శుద్ధియగును బ్రహ్మచారికైతే కామమువలనగాకుండ స్వప్నాదికమందు॥శ్లో॥ "స్వప్నే సిక్త్వా బ్రహ్మచారీ" యనువచనముచే స్నానాదికమువలన శుద్ధి జెప్పబడెను వైజికసంబంధము గలుగుచుండ నొకనిభార్యయందు తన రేతఃపాతమువలన సంతానోత్పత్తియగుచుండ మూడుదినములాశౌచమగుచున్నది యిందుకువిష్ణువచనము॥సూ॥ "పరపూర్వభార్యాసు త్రిరాత్రం రేతఃపాతన ఇతి" యని ఆశౌచమప్రకృతమైనను జననప్రకరణమందు ప్రసంగమువలన తదనుగుణముగ జెప్పబడెను ఎచ్చట రేతఃపాతమాత్రమునకు స్నానముచితమో యచ్చట సంతానము బుట్టినేని త్రిరాత్రముచితము॥

మూ॥ అహ్నా చైకేన రాత్ర్యా చ త్రిరాత్రైరేవ చ త్రిభిః । శవ
స్పృశో విశుధ్యంతి త్ర్యహాదుదకదాయినః॥ ౬౪॥

ఒకపగలు నొకరాత్రి కలసి యేకదినమాయెను మూడుత్రిరాత్రములగా తొమ్మిదిదినములు కలసి పదిదినములని చమత్కారముగా జెప్పెను పదిదినములనేటిచో నింతవాగ్విస్తారమేల ననిన జెప్పెద॥ "శ్లో॥ బహ్వాయసేంలఘిష్ఠాం వాగరం నిమాణం తివాగ్మినః । నచావశ్యత్వమే తేషాం లఘూక్త్యైవ నియమ్యతే॥" వక్తలు బహూక్తులుగలదియైనలఘూక్తులుగలదైన వాకుర్నను నిర్మింతురు లఘూక్తులుగల వాక్కుచేతనే చెప్పవలెనని వారికావశ్యకత లేదు గావున నిట్లు జెప్పిరిది వైదర్థ్యము స్వాధ్యాయాదిగుణయోగముచే నేసపిండు లేదినముచే శుద్ధులో వారు స్నేహముచే శవస్పర్శమొనర్చిరేని వారుపదిదినములచే శుద్ధులగుదురు చెప్పెదను॥ ౬౪॥

మూ॥ గురోః ప్రేతస్య శిష్యస్తు పితృమేధం సమాచరన్ । ప్రేత
హారైస్సమం తత్ర దశరాత్రేణ శుధ్యతి॥ ౬౫॥

ఆచార్యులు మొదలగు గురువులకు పితృమేధమొనర్చిశిష్యుడు ప్రేతమునెత్తుసపిండులతో పదిదినములచే శుద్ధుడగును॥ ౬౫॥

మూ॥ రాత్రిభిర్మాసతుల్యాభిర్గర్భస్రావే విశుధ్యతి । రజ
స్యుపరతే సాధ్వీ స్నానేన స్త్రీ రజస్వలా॥ ౬౬॥

ఆరుమాసముల పర్యంతమే ఇందుకాదిపురాణము "శ్లో॥ షణ్మాసాభ్యంతరం యావద్గర్భస్రావో భవేద్యది। తథా మాససమైస్తాసాం దివసైశ్శుద్ధిరుచ్యతే। అత

ఊర్ధ్వం తు ... క్షత్రశౌచం ... అనుమానములలో గర్భస్రావమ యిన. నా(స్త్రీ) మాసములెన్ని గడచినవో అన్ని దినములతో శుద్ధి యగుచున్నది బ్రాహ్మణాదిభే దముచే ఏర్పడిన యాశౌచముగునని మేధాతిథిగోవిందరాజాదులంటిరి పురాణవచ నమును బట్టి నంనుచు నేడవ మాసమునకులోపున మాససమానాహోరాత్రముల చే నా(స్త్రీ)లు శుద్ధులగుదురని చెప్పిరి సప్తమమాసము లందు గర్భస్రావము అయ్యెనేని త్రిరాత్రమాశౌచము ఇందుకు హారీతుడు సూ॥ "గర్భస్రావే స్త్రీణాం త్రి రాత్రం సాంధీయా ... శేషత్వాత్" స్త్రీలకు గర్భస్రావమందు త్రిరాత్రమగీకర జోగనామగుటవలననని పితాదిసపిండులకట్లు సద్యశ్శౌచము ఇందుకు సుమంతుడు సూ॥ "గర్భమాసతుల్యా దివసా గర్భసంస్రవణే సద్యశ్శౌచం వా భవతి" గర్భమాసతుల్యదివసములు స్త్రీలకును పితాదిసపిండులకు సద్యశ్శౌచమని వ్యవస్థ నేవి కల్పము రజస్వలయైన స్త్రీ రజస్సు నివర్తించిన నయిదవదివసమందు వైదికకర్మ ములకుపయోగించును నాలవనాడు స్నానంబొనర్చిన స్పర్శయోగ్యయగును॥

మూ॥ నృణా మకృతచూడానాం విశుద్ధి ర్నైశికీ స్మృతా। నిర్వృ
త్తచూడకానాంతు త్రిరాత్రా చ్ఛుద్ధి రిష్యతే॥ ౬౭॥

చూడాకర్మము చేయబడనంతకాలములో బాలురకు మరణమాయెనేని యొక యహో రాత్రమునుచే శుద్ధి సపిండులకగును చూడాకర్మానంతరము ఉపనయనమునకు పూ ర్వమట్లు సంభవించెనేని మూడహోరాత్రములలో శుద్ధియగును॥ ౬౭॥

మూ॥ ఊనద్వివార్షికం ప్రేతం నిదధ్యు ర్బాంధవా బహిః। అలం
కృత్య శుచౌ భూమా వస్థిసంచయనాదృతే॥ ౬౮॥

రెండుసంవత్సరములలోపు వయసు గలిగి చూడాకర్మముగాని బాలుడు మృతు డయ్యెనేని పుష్పమాలాదులచే నలంకరించి గ్రామబహిఃప్రదేశమునకు శుచియగు భూమియందు ఆబంధువులు పాతివేయవలెను ఆశరీరము పిదపవిడిచిన నస్థిసంచయనము చేయరాదు విశ్వరూపుడనువ్యాఖ్యాత ఆఖననము జేసెడిభూమిలో మున్నెవరయి నసట్లొనర్చి లేని సత్సంబంధి యస్థులు లేకుండజూచి చేయవలెనని వ్రాసెను॥ ౬౮॥

మూ॥ నాస్య కార్యోఽగ్నిసంస్కారో నచ కార్యోదకక్రియా। అ
రణ్యే కాష్ఠవ త్త్యక్త్వా క్షపేయు స్త్ర్యహమేవతు॥ ౬౯॥

రెండేండ్లు నిండక చూడాకర్మలేకపోయిన బాలునకు నగ్నిసంస్కారము నుదకదానమును లేదు. వీనిచే తమ మ్రదక్షిణము లేకైనను చేయవలదు అరణ్యమందొక కఱ్ఱబారవేసినట్లు పారవేయవలెను దీనికార్థమువలె పారవేయుమనుటచే దుఃఖింపవలదని తాత్పర్యము బంధువులు మూడుదినములాశౌచము బట్టవలెను చూడాకర్మమునకు పూర్వము గతించిన శిశువున కొకదినమాశౌచమని మును చెప్పి యిప్పుడు త్ర్యహాస్యుంబచే వ్యవస్థితవికల్పమది వేదాగ్నిహోత్రాది సంపన్నుడౌకడనముచేతనున్నను నితరులకు మూడుదినములని వ్యవస్థ మనువైతే కాష్ఠమువలె నరణ్యమందు పారవేయుమని చెప్పెను॥ సూ॥ "ఊనద్వివార్షికంనిఖనేత్" దనుయాజ్ఞవల్క్యవచనముచే ఖననమే చేయవలయునని వ్యాఖ్యానముచేయవలెను॥ ౬౯॥

మూ॥ నాత్రివర్షస్య కర్తవ్యా బాంధవైరుదకక్రియా । జాత
దంతస్యవా కుర్యు ర్నామ్నివాపి కృతేసతి॥ ౭౦॥

మూడుసంవత్సరములుకాని వానికుదకదానములేదని పూర్వము చెప్పినదాని కనువాదము దంతములు వచ్చినవానికిన్ని నామకరణమయినవానికిన్ని యుదకదానాదికమున కనుజ్ఞ యివ్వబడెనుగాని చేసితీరని యాప్రేతకుపకారమగును చేయుకుండిన ప్రత్యవాయము లేదు ఇట్లు తోచుచున్నది॥ ౭౦॥

మూ॥ సబ్రహ్మచారిణ్యేకాహ మతీతే క్షపణం స్మృతం।జన్మన్యే
కోదకానాంతు త్రిరాత్రాచ్ఛుద్ధి రిష్యతే॥ ౭౧॥

సహాధ్యాయి మరణమందొక దినమాశౌచము సమానోదకులకు జననాశౌచము మూడుదినములు "త్ర్యహానుదకదాయినా" మనిమరణాశౌచము జెప్పబడెను॥

మూ॥ స్త్రీణామసంస్కృతానాంతు త్ర్యహాచ్ఛుధ్యంతి బాంధవాః।
యథోక్తేనైవ కల్పేన శుధ్యంతిహి సనాభయః॥ ౭౨॥

వివాహమును గాలేదుగాని వాగ్దానముమాత్రమయిన స్త్రీలకు బాంధవులు భర్తయును త్రిరాత్రాశౌచముబట్టవలెను వాగ్దానములేనిదానికి భర్తృసంబంధము లేదుగావున ఇత్వెదనని ప్రతిజ్ఞచేయబడినను వాగ్దానాంతపర్యంతము డెలియదగును వాగ్దానానంతరమందును వివాహానంతరమందును సనాభులనగా పితృపక్షీయులకు పూర్వోక్తప్రకారము మూడుదినములాశౌచము॥ శ్లో॥ "ఆజన్మనస్తుచూ

డాంతం యత్రకన్యావిపద్యతే। సద్యశ్శౌచం భవేత్తత్ర సర్వవర్ణేషు నిత్యశః। తతో వాగ్దానపర్యంతం యావదేకాహమేవహి। అతఃపరం ప్రవృద్ధానాం త్రిరాత్రమితి నిశ్చయః। వాగ్దానే చకృతే తత్ర జ్ఞేయంచోభయతస్త్ర్యహం। పితుర్వరస్యచ తతోదత్తానాం భర్తురేవహి। స్వజాత్యుక్తమశౌచంస్యాత్ సూతకే సూతకేపిచేతి" పుట్టిన దిమొదలుకొని చూడాకర్మము వచ్చునట్టుకు కన్యచనిపోతే అన్నివర్ణములవారికిని సద్యశ్శౌచమగును ఆపైని వాగ్దానమువరకు నొకదినమాశౌచము ఆపైని మూడుదినములాశౌచము వాగ్దానమయినపిమ్మట భర్తకును పిత్రాదులకును మూడుదినములుం కన్యాదానమయినపిమ్మట భర్తకులమువారికి స్వజాతిప్రయుక్తాశౌచములు తత్స్వజాత్యుక్తప్రకారమాశౌచమని యాదిపురాణము మేధాతిథి గోవిందరాజులు "యథోక్తేనైవకల్పేన" యనుచో "నృణామకృతచూడానా" మనెడువిధిచే శుద్ధులగుచున్నారని వ్యాఖ్యజేసిరి ఈవ్యాఖ్యానమందు పుత్రునకుంబలె కన్యకకున్ను చూడాకర్మమయిన పిమ్మటమరణమందు మూడుదినములాశౌచమయ్యెను అది ఆదిపురాణాద్యనేకవచనవిరుద్ధము ౭౨॥

మూ॥ అక్షారలవణాన్నాస్స్యుః నిమజ్జేయుశ్చ తే త్ర్యహం। మాం
సాశనంచ నాశ్నీయుః శయీరంశ్చ పృథక్ క్షితౌ॥ ౭౩॥

అక్షారలవణమనగా కృత్రిమలవణము వంటి యుప్పుతద్రహితముగ భుజించవలెను మూడుదినములున్ను నద్యాదులందు స్నానము జేయవలయును మాంసమున్ను భక్షించరాదు భూమియందొక్కొక్కరే పరుండవలెను॥ ౭౩॥

మూ॥ సన్నిధావేష వై కల్పశ్శావాశౌచస్య కీర్తితః। అసన్నిధా
వయంజ్ఞేయో విధిసంబంధి బాంధవైః॥ ౭౪॥

మృతుని సన్నిధియనగా నొకచో నుండుటవలన సహ[illegible]జ్ఞానమందు శావాశౌచముయొక్క విధిచెప్పబడెను దేశాంతరమందు మరణమైనచో దెలియనియప్పుడు ఈవక్ష్యమాణమగు విధిసంబంధిబాంధవులచే దెలియదగును సంబంధులనగా సపిండులు బాంధవులనగా సమానోదకులు॥ ౭౪॥

మూ॥ విగతంతు విదేశస్థం శృణుయాద్యోహ్య[illegible] యచ్ఛే
షం దశరాత్రస్య తావదేవాశుచిర్భవేత్॥ ౭౫॥

దేశాంతరమందు మృతుడైన వార్త దశరాత్రులలో వినిన శేషరాత్రులయందశుచి యగును ఇది జననశౌచమునకు నుపలక్షణము॥ ౭౫॥

మూ॥ అతిక్రాంతే దశాహేచ త్రిరాత్రమశుచి ర్భవేత్ । సంవ
త్సరే వ్యతీతేతు స్పృష్ట్వైవాపో విశుధ్యతి॥ ౭౬॥

“శ్లో॥ నాశౌచం ప్రసవస్యాస్తి వ్యతీతేషు దినేష్వపి। జననాశౌచము పదిదినములు దాటిన వెనుక వినిన లేదని దేవలవచనము వలన నతిక్రాంతాశౌచము మరణ విషయము యనే తెలియవలెను సపిండుని మృతి యగుచుండ దశదినము లతిక్రమించిన పైని దెలసిన మూడుదినము లాశౌచము సంవత్సరమతిక్రమించిన స్నానమాత్రముననే శుద్ధియగును ఇది విశేషము లేకుండ జెప్పుట వలన సర్వవర్ణములవారికి నని దెలియవలెను॥ ౭౬॥

మూ॥ నిర్దశం జ్ఞాతిమరణం శ్రుత్వా పుత్రస్య జన్మచ । సవాసా
జలమాప్లుత్య శుద్ధో భవతి మానవః॥ ౭౭॥

పదిదినములు యాశౌచ మతిక్రమించిన నట్లపై వినిన త్రిరాత్రాశౌచము కమ్మాన న్నాలక్షణ మేది చెప్పబడెనో తదంగాస్పర్శవిషయమైన పదిదినము లతిక్రమించిన పైని జ్ఞాతిమరణము వినియు పుత్రజన్మము వినియు సచేలస్నాన మొనర్చిన స్పృశ్యుడగును॥ ౭౭॥

మూ॥ బాలే దేశాంతరస్థేచ పృథక్ పిండేచ సంస్థితే। సవాసా జల
మాప్లుత్య సద్య ఏవ విశుధ్యతి॥ ౭౮॥

దంతములు వచ్చి చూడాకర్మము కానివాని కొకయహోరాత్రము చెప్పెను గావున నిచ్చట బాలుడనగా దంతములు రానివాడు మృతుడైనను పూర్వశ్లోకమందు దశాహాశౌచికి త్రిరాత్రాశౌచవిధానమువలన నేకాశౌచి దేశాంతరస్థుడైన మృతుడైనను పృథక్పిండుడుగా సమానోదకుడు వీనికి త్రిరాత్రాశౌచము చెప్పబడెను గాన నామూడు నాళ్లు నతిక్రమించెనేని స్నానము చేనందరికిని శుద్ధియగును॥

మూ॥ అంతర్దశాహే స్యాతాంచే త్పునర్మరణ జన్మనీ । తా
వత్స్యా దశుచి ర్విప్రో యావ త్తత్స్యా దనిర్దశః॥ ౭౯॥

పురుషులలో పురుషుడు శావములో శావము దశాహమధ్యను సంభవించెనేని పూర్వాశౌచముయొక్క శుద్ధితోనే ద్వితీయాశౌచము వలననున్ను శుద్ధులగుదురు వునఃయంటచే సపిండులలోనే యీ శౌచము లేదని॥ ౭౯॥

మూ॥ త్రిరాత్రమాహు రాశౌచ మాచార్యే సంస్థితేసతి । తస్య పుత్రేచ పత్న్యాంచ దివారాత్రమితిస్థితిః॥ ౮౦॥

ఆచార్యమరణమయినచో శిష్యునకు మూడు దినములాశౌచము అతనిపుత్రుడు పత్నియేని మృతులైన నేకాహోరాత్రముచే శుద్ధియగునని శాస్త్రమర్యాద॥

మూ॥ శ్రోత్రియే తూపసంపన్నే త్రిరాత్రమశుచి ర్భవేత్ । మాతులే పక్షిణీం రాత్రిం శిష్యర్త్విగ్బాంధవేషుచ॥ ౮౧॥

వేదశాస్త్రాధ్యయనముగలవాడుపసంపన్నుడగుచుండెనేని యనగా మైత్రిచేసమీపవర్తియయి స్వగృహనివాసియునై మృతినొందిన త్రిరాత్రాశౌచము మేనమామ శిష్యుడు ఋత్విక్కులు బాంధవులును మృతులైరేని పక్షిణ్యాశౌచము అనగా రెండు పగళ్ల మధ్యనున్న రాత్రియని॥ ౮౧॥

మూ॥ ప్రేతేరాజనిసజ్యోతి ర్యస్యస్యా ద్విషయేస్థితః । అశ్రోత్రియే త్వహః కృత్స్న మనూచానే తథాగురౌ॥ ౮౨॥

ఏదేశమందు బ్రాహ్మణాదులు నివసింతురా దేశాధిపతి మూర్ధాభిషిక్తుడగు క్షత్రియుడు మృతుడైన సజ్యోతియనగా పగలైతే సూర్యాస్తమానమయ్యే పర్యంతమున్ను రాత్రియైతె నక్షత్రములు కనపడకపోయె మట్టుకు నాశౌచము శ్రోత్రియునకు మూడు దినములు చెప్పబడెను గాన సశ్రోత్రియుడా గృహమందు పోయిన నాపగలు మాత్రమాశౌచము కృత్స్నశాఖాధ్యాయికిన్ని గురువునకున్ను పగలైతే పగలుమాత్రము రాత్రియైతె రాత్రిమాత్రమాశౌచము॥ ౮౨॥

మూ॥ శుద్ధ్యే ద్విప్రో దశాహేన ద్వాదశాహేన భూమిపః । వైశ్యః పంచదశాహేన శూద్రో మాసేన శుధ్యతి॥ ౮౩॥

ఉపనీతుడగు సపిండుడు మృతుడాయెనేనియు సంపూర్ణకాలీన జననమందున్ను వృత్తస్వాధ్యాయాదిరహితుడగు బ్రాహ్మణుడు పదిదినములతో శుద్ధుడగును

క్షత్రియుడు పదిరెండుదినములకున్ను వైశ్యుడు పదేనుదినములకున్ను శూద్రునకు పనయస్థానీయము వివాహము గావున వివాహమైన శూద్రుడు నెలకును శుద్ధు లగుదురు॥ ౮౩॥

మూ॥ నవర్ధయే దఘాహాని ప్రత్యూహే న్నాగ్నిషు క్రియాః।
న చతత్కర్మ కుర్వాణ స్సనాభ్యోప్య శుచి ర్భవేత్॥ ౮౪॥

వృత్తస్వాధ్యాయాదులను పట్టి అస్థిసంచనమునకు పూర్వమందును చెప్పబడి న యాశౌచసంకోచము కర్మలేకుండ సుఖముగ నుండవచ్చునని దశాహాద్యాశౌ చము నవలంబించి యాశౌచదినములను వృద్ధినొందించ గూడదు సంకుచితాశౌ చదినము లందున్ను అగ్నిషుయని బహువచనముచే శ్రౌతాగ్నిహోత్రహోమ ముల విఘాతముజేయరాదు స్వయము జేయవలయు నశక్తివిషయమందు పుత్రా దులచే జేయించ వచ్చును ఇచ్చటనే హేతువును చెప్పుచున్నాడు- ఏహేతువచే యాకర్మము నగ్నిహోత్రరూపమగు దానిని జేయుచున్న పుత్రాదు లశుచులు గారు "నిత్యానివినివర్తంతే వైతానవర్జమితి"వైతానమనగా శ్రౌతాగ్నిహో మము గార్హపత్యకుండమందగు నగ్నుల నాహవనీయాదులందు విహరించిహో మమొనర్చుట యదిగాక ఖిలిలిన నిత్యకర్మము లాశౌచమందు లేవని పారస్క రుండు॥ "సూ॥ అగ్నిహోత్రార్థం స్నానోపస్పర్శనాచ్ఛుచిరితి"అగ్నిహోత్రా ర్థము స్నానాచమనములచే శుచియగునని శంఖలిఖితులు॥ శ్లో॥ జన్మహానౌవితా నస్య కర్మలోపోనవిద్యతే। శాలాగ్నౌకేవలోహోమః కార్యఏవాన్యగోత్రజైరి తి" జాతమృతాశౌచములందు శ్రౌతాగ్నిహోత్రలోపము గూడదు స్మార్తాగ్ని యం దన్యగోత్రునిచే హోమముమాత్రము జేయించ వలెనని జాబాలివచనము॥ "శ్లో॥ మృతకేకర్మణాంత్యాగ స్సంధ్యాదీనాం విధీయతే। హోమశ్శ్రౌతేషుక ర్తవ్యశ్శుష్కాన్నేనాపివాఫలై రితి"మృతాశౌచమందు సంధ్యాదికర్మములకు త్యా గమువిధించబడెను శ్రౌతాగ్నిహోమము శుష్కాన్నముచేనైన ఫలములచేనైన జేయ వచ్చునని ఛందోగపరిశిష్టము అదిగావున నేకాహత్ర్యహాద్యాశౌచసంకోచమందు సం ధ్యాదులకు త్యాగమున్ను శ్రౌతాగ్నికి త్యాగమున్ను జెప్పబడెను ఏకాహత్ర్యహా ద్యాశౌచమునివర్తించినపిమ్మటసంధ్యావైశ్వదేవ పంచమహాయజ్ఞాదులను జేయ వచ్చును మేధాతిథి గోవిందరాజు లిచ్చట నేకాహత్ర్యహాద్యాశౌచసంకోచము హోమస్వాధ్యాయమాత్రవిషయము సంధ్యోపాసనాదికమయితే యెట్టివాడు

న్ను పదివినములున్ను మానవలైనని చెప్పితి యిదినిష్ప్రమాణమని కుల్లూకభట్టులు వ్రాసెను॥సూ॥ "రాజ్ఞాంచకర్మణవిరోధా ద్బ్రాహ్మణస్య స్వాధ్యాయానివృత్త్యర్థమి తి" రాజులకుపాలన కర్మమునకు విరోధముగావునను బ్రాహ్మణులకుస్వాధ్యాయాదినివృత్తికిని యాశౌచసంకోచమని గౌతముడు యాజ్ఞవల్క్యుని చేతనున్ను॥ శ్లో॥ "ఋత్విజాం దీక్షితానాంచ" యనునదిమొదలుకొని సద్యశ్శౌచముచెప్పబడెను దశాహాద్యాశౌచము గలవారికందరికిని తత్తత్కర్మవిషయమున్ను నైవేద్యభయమువందున్ను॥ శ్లో॥ "దశాహేనికులస్యాన్నం నభుంజీత" యనునదిమొదలుగాతత్తత్కర్మ విశేషవచనములు దశాహాశౌచములని విరోధమేమియులేదు అదిగావున హోమమస్వాధ్యాయమాత్రార్థమే గుణవంతునకాచారలాఘవము సంధ్యోపాసనార్థముగాదనునది నిష్ప్రమాణము॥ ౮౪॥

మూ॥ దివాకీర్తి ముదక్యాంచ పతితం సూతికాం తథా। శవంత
త్స్పృష్టినం చైవ స్పృష్ట్వాస్నానేన శుధ్యతి॥ ౮౫॥

చండాలుని రజస్వలను పతితుని పురిటిదానిని శవమును శవస్పర్శ మొనర్చిన వానిని స్పృశించెనేని స్నానముచేశుద్ధుడగును కొందరుతత్స్పృష్టిన మనునదిచండాలాదులను స్పృశించినవానినని యందరితోటి సంబంధింపజేసిరి గోవిందరాజు శవస్పర్శముగలవానినే తత్స్పృష్టినను చో జెప్పెనుగాని యుదక్యాదులను జెప్పలేదు ఆట్టిచో నాచమనమునసే శుద్ధిగావున॥ శ్లో॥ "ఉదక్యాశుచిభిస్స్నాయా త్సంస్పృష్టస్తైరుపస్పృశేదితి" ఉదక్యాద్యాశౌచులచేతను స్పృశించబడిస్నానమున్ను ఉదక్యాదిస్పృష్టస్పృష్టులకాచమనమున్ను ననియాజ్ఞవల్క్యుజెప్పెను॥ ౮౫॥

మూ॥ ఆచమ్య ప్రయతో నిత్యం జపేదశుచి దర్శనే। సౌరాన్మం
త్రాన్యథో త్సాహం పావమానశ్చ శక్తితః॥ ౮౬॥

శ్రాద్ధదేవపూజాదులను జేయదలచి స్నానాదులచే శుద్ధుడైనవాడుదక్యాద్యశుచులను జూచెనేని యాచమనమొనర్చి యుదుత్యమిత్యాది సౌరమంత్రములనున్ను పావమానీమంత్రములనున్ను బఠించి శుద్ధుడగును॥ ౮౬॥

మూ॥ నారం స్పృష్ట్వాస్థి సస్నేహం స్నాత్వా విప్రోవిశుధ్యతి।
ఆచమ్యైవతు నస్నేహం గామాలభ్యార్క మీక్ష్య వా॥ ౮౭॥

మనుష్యాస్థి పచ్చిది ముట్టెనేని ద్విజుఁడు స్నానము చేతను, నున్ని స్నేహమగు మనుష్యాస్థిని ముట్టిన నాచమించి గోవును ముట్టియైన నర్కునిజూచియైన శుద్ధుఁడగును॥ ౮౭॥

మూ॥ ఆదిష్టీనోదకం కుర్యా దావ్రతస్య సమాపనాత్ । సమా
ప్తేతూదకం కృత్వా త్రిరాత్రేణైవ శుధ్యతి॥ ౮౮॥

ఆదిష్టనునగా బ్రహ్మచర్యవ్రతము అదిసమాప్తమయ్యేపర్యంతము ప్రేతోదకదానము చేయఁగూడదు ఆవ్రతము సమాప్తమయినపిమ్మట నుదకమునిచ్చి మూఁడు దినములకు శుద్ధుఁడగును ఉదకమనునది షోడశశ్రాద్ధాది ప్రేతకర్మమునకంతటికి నుపలక్షణము ఇదిన్ని మాతృపిత్రాచార్య వ్యతిరిక్తవిషయము॥ సూ॥ "బ్రహ్మచారిణశ్శవకర్మణా వ్రతాన్నివృత్తిరన్యత్ర మాతాపిత్రోర్గురోర్వాశవకర్మణేతి" శవకర్మమనగా పితృమాత్రాచార్యుల శవనిమిత్తమగు దహనాది సపిండాంతకర్మములచేగాక నితరులశవకర్మములచే బ్రహ్మచర్యవ్రతనివృత్తియగునని వసిష్ఠవచనము॥ శ్లో॥ "ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయ"మని చెప్పఁగలఁడు॥ ౮౮॥

మూ॥ వృథా సంకరజాతానాం ప్రవ్రజ్యాసుచ తిష్ఠతాం। ఆత్మ
నస్త్యాగినాంచైవ నివర్తేతోదకక్రియా॥ ౮౯॥

వృథాసంకరజాతానా మనఁగా జాతశబ్దము ప్రత్యేకము సంబంధించును వృథాజాతులనఁగా బాహుళ్యముగ విడువఁబడిన స్వజాతిధర్మములుగలవారికిన్ని సంకరజాతానామనఁగా హీనజాతిపురుషులవలన నుత్తమజాతిస్త్రీలయందు బుట్టినవానికిన్ని, వేదోక్తములుగాక వేదబాహ్యములగు కాషాయాదిధారణముగల వెలిగందులసన్యాసులు మొదలయిన సన్యాసముగలవారికిన్ని అశాస్త్రీయముగ విషశస్త్రోద్బంధనాదులచే జచ్చినవారికిన్ని యుదకదానాది ప్రేతకృత్యము చేయనక్కరలేదనఁగా నర్హత లేదని॥ ౮౯॥

మూ॥ పాషండమాశ్రితానాంచ చరంతీనాంచ కామతః । గ
ర్భభర్తృద్రుహాంచైవ సురాపీనాంచ యోషితాం॥ ౯౦॥

వేదబాహ్యములగు రక్తవస్త్రమౌంజీధారణము పాషండము దానినాశ్రయించినట్టిన్ని స్వేచ్ఛచే నొకనితోఁగాని యనేకమందితోఁగాని వ్యభిచరించినట్టియు గ

భర్తపాతభర్తృవధాదికములను జేసి స్త్రీయు సురాపానముజేసినటువంటి ద్విజస్త్రీలకు ప్రేతకర్మము నివర్తించవలెనని తొలిశ్లోకముతో నన్వయము॥ ౯౦॥

మూ॥ ఆచార్యం స్వముపాధ్యాయం పితరం మాతరం గురుం। ని
ర్హృత్యతు వ్రతీప్రేతా న్నవ్రతేన వియుజ్యతే॥ ౯౧॥

తనకు ఉపనయనాదిగా వేదమొకశాఖను సమగ్రముగ జెప్పిన యతండాచార్యుడు వేదమందు కొంతభాగమునకునైన వేదాంగమునైన జెప్పిన యతండుపాధ్యాయుడు వేదములో కొంతభాగమునైన నర్థమును జెప్పిన యతండు గురువు తల్లి తండ్రి వీరైదుగురికి ప్రేతకృత్యము దహనాదిసహపిండాంతరముగ జేసినను బ్రహ్మచర్యవ్రతములోపించదు ఈచెప్పటచే నితరులకు ప్రేతకృత్యమొనరించిన వ్రతము చెడునని గమ్యమానమగుచున్నది॥ "శ్లో॥ గురోర్గురౌ సన్నిహితే గురువద్వృత్తిమాచరే"దని చెప్పటవలన నాచార్యాచార్యుడుపాధ్యాయోపాధ్యాయుడు వీరికి చెయ్యవలెనాయంటే స్వశబ్దమందరితో సంబంధించుట వలన సబ్రహ్మచార్యాచార్యాదులకు ప్రేతకృత్యమాచరించెనేని వ్రతము చెడును॥ ౯౧॥

మూ॥ దక్షిణేన మృతం శూద్రం పురద్వారేణ నిర్హరేత్ । పశ్చిమోత్తర పూర్వైస్తు యథాయోగం ద్విజన్మనః॥ ౯౨॥

అపకృష్టుడు గావున దక్షిణద్వారమునుంచి శూద్రశవమునున్ను పశ్చిమద్వారమునుంచి వైశ్యునిన్ని ఉత్తరద్వారమునుంచి క్షత్రియునిన్ని పూర్వద్వారమునుంచి బ్రాహ్మణునిన్ని శ్మశానమునకు తీసుకుని పోవలయును॥ ౯౨॥

మూ॥ నరాజ్ఞా మఘదోషో స్తి వ్రతినాం నసత్రిణాం తథా। ఐం
ద్రంస్థాన ముపాసీనా బ్రహ్మభూతాహితే సదా॥ ౯౩॥

మూర్ధాభిషిక్తులగు క్షత్రియులకు సపిండమరణమందాశౌచ దోషములేదు అభిషేకగుణముచే నింద్రాసనము నధిష్ఠించినవారు గావున బ్రహ్మచారులకును చాంద్రాయణాదివ్రతస్థులకును యజ్ఞాదిదీక్షాయుక్తులకున్ను వీరు బ్రహ్మభావమును పొందినవారు గావున వీరికి నాశౌచములేదు॥ "సూ॥ ఆశౌచంనరాజ్ఞాం రాజకర్మణినవ్రతినాం వ్రతే నసత్రిణాంసత్రే॥" రాజకర్మ మనగా పాలనము శాంతిహోమాదికమగు కర్మమందు రాజులకును వ్రతస్థులకు వ్రతమందును యాగ

కర్తలకా యజ్ఞకర్మమందును నాశౌచము లేదని విష్ణుస్మృతి॥ ౯౩॥

మూ॥ రాజ్ఞాం మహాత్మికే స్థానే సద్యశ్శౌచం విధీయతే । ప్రజా
నాం పరిరక్షార్థ మాసనంచాత్రకారణం॥ ౯౪॥

మహాత్ములయొక్క స్థానము గావున మహాత్మికమగు స్థానము సర్వపాలకులగు రాజులకు మహారాజ్యపదమందున్న వారికి సద్యశ్శుద్ధివిధించబడుచున్నది ఆయాసనము ప్రజారక్షార్థ మెట్లన్న దుర్భిక్షమందు నన్నదానముచేతను న్యాయనిరూపణముచేతను ఉపద్రవములు గనబడెనేని శాంతిహోమాదికము చేతనున్ను అట్టి రాజక్షత్రియేతరబ్రాహ్మణ వైశ్యశూద్రులయిన ననియీశ్లోకములో కనబడుచున్నది గావున జాతివివక్ష లేదు॥ ౯౪॥

మూ॥ డింభాహవ హతానాంచ విద్యుతా పార్థివేనచ। గోబ్రా
హ్మణస్య చైవార్థే యస్యచేచ్ఛతి పార్థివః॥ ౯౫॥

డింభాహవమనగా రాజులేనియుద్ధము దానియందును పిడుగుచేతనున్ను వధార్హాపరాధమందు రాజుచేతనున్ను గోబ్రాహ్మణరక్షణార్థమున్నయుద్ధము లేకుండ జలాగ్నివ్యాఘ్రాదులచేతనున్ను హతులయిన వారికిన్ని రాజాజ్ఞ చే కార్యముల నొనచు పురోహితాదుల కాశౌచముండరాదని రాజేచ్ఛచేవారికిన్ని సద్యశ్శౌచము॥ ౯౫॥

మూ॥ సోమాగ్న్యర్కానిలేంద్రాణాం విత్తాప్పత్యో ర్యమస్యచ ।
అష్టానాం లోకపాలానాం వపుర్ధారయతే నృపః॥ ౯౬॥

చంద్రాగ్నిరవి సమీరేంద్ర కుబేర వరుణ యములయొక్కయు మరియు నున్న లోకపాలురయొక్క యంశములచే రాజు దేహధారియగును॥ ౯౬॥

మూ॥ లోకేశాధిష్ఠితో రాజా నాస్యాశౌచం విధీయతే । శౌచా
శౌచంహి మర్త్యానాం లోకేశప్రభవాప్యయం॥ ౯౭॥

దిక్పాలకుల యంశములతో రాజుబుట్టును గాన వీనికాశౌచమిటపై లేదనుచు నుపదేశించునేది మనుష్యులకాశౌచమైన శౌచమైననది లోకులకు ప్రభవించును నశించును ఇట్లాక యాశౌచము నుడువుటకును నడుపుటకు నధికారియగు ప్రభువునకాశౌచము లేదని చెప్పనేల॥ ౯౭॥

మూ॥ ఉద్యతైరాహవే శస్త్రైః క్షత్రధర్మహతస్యచ । సద్య
స్సంతిష్ఠతే యజ్ఞస్తథా శౌచమితిస్థితిః॥ ౯౮॥

ఎత్తబడిన శస్త్రములుగల యుద్ధమందు క్షత్రధర్మముచే ననగా వెనుకదీయ కుండ కరిలచే రాళ్లచేగాక శస్త్రముచే హతుడగువాని కప్పుడు యజ్ఞమ్ముసిద్ధమై సమాప్తమైనచో యాఫలము గల్గునని యర్థము అశౌచమున్ననప్పుడే సమాప్తమగు నిదిశాస్త్రమర్యాద॥ ౯౮॥

మూ॥ విప్రశ్శుధ్య త్యపస్స్పృష్ట్వా క్షత్రియోవాహనాయుధమ్।
వైశ్యఃప్రతోదంరశ్మీన్వా యష్టింశూద్రఃకృతక్రియః॥ ౯౯॥

ప్రేతకర్మమంతయును జేసి బ్రాహ్మణుడు జలమునున్ను క్షత్రియుదు వాహనమునైన నాయుధమునైనను వైశ్యుడు వృషభములనైన ములుకోలనైనను శూద్రుడు వేణుదండమునున్ను కుడిచేతను స్పృశించి శుద్ధులగుదురు॥ ౯౯॥

మూ॥ ఏతద్వోభిహితం శౌచం సపిండేషు ద్విజోత్తమాః । అస
పిండేషు సర్వేషు ప్రేతశుద్ధిం నిబోధత॥ ౧౦౦॥

ఓ బ్రాహ్మణులారా సపిండుల కాశౌచము చెప్పబడెను ఇంకనసపిండాశౌచమును జెప్పెద వినుండు॥ ౧౦౦॥

మూ॥ అసపిండం ద్విజం ప్రేతం విప్రోనిహృత్య బంధువత్ । వి
శుధ్యతి త్రిరాత్రేణ మాతురాప్తాంశ్చ బాంధవాన్॥౧౦౧॥

అసపిండుండగు బ్రాహ్మణుని బంధుకృత్యముచే ననగా స్నేహముచేతను పరమార్థబుద్ధిచే గాదని తోచబడెను మాతృబాంధవులనగా మాతులమాతృభగిన్యాదులనున్ను బ్రాహ్మణుడు మోసెనేని మూడు దినములకు శుద్ధుడగును॥౧౦౧॥

మూ॥ యద్యన్నమత్తి తేషాంతు దశాహేనైవ శుధ్యతి । అనద
న్నన్నమహ్నైవ నచేత్తస్మిన్గృహేవసేత్॥ ౧౦౨॥

ఆశవదాహకుడు మృతసపిండులయన్నమును తినెనేని పైనిచెప్పిన మూడుదినములేగాదు పదిదినములకుగాని శుద్ధుడుగాడు వారియన్నమును దినకుండ వారింటనుండెనేని మూడుదినములు ఆశవవాహకుడుమాత్రమై వారియన్నమును దినక

వారి-టవసించకుండిన నేకాహోరాత్రముచే శుద్ధుడగును॥ ౧౦౨॥

మూ॥ అనుగమ్యేచ్ఛయా ప్రేతం జ్ఞాతిమజ్ఞాతి మేవవా। స్నాత్వా
సచేలం స్పృష్ట్వాగ్నిం ఘృతంప్రాశ్య విశుద్ధ్యతి॥ ౧౦౩॥

జ్ఞాతియైన నజ్ఞాతియైన శవముతోగూడ శ్మశానంబునకు నిచ్ఛచేతంజనిన సచేలస్నానంబొనర్చి యగ్నినిస్పృశించి యాపైని ఘృతప్రాశనంబొనర్చిన ననుగమననిమిత్తశవుచమువలన శుద్ధుడగును॥ ౧౦౩॥

మూ॥ నవిప్రస్స్వేషు తిష్ఠత్సు మృతంశూద్రేణ నాయయేత్।అస్వ
ర్గ్యా హ్యాహుతిస్సాస్యా చ్ఛూద్రసంస్పర్శ దూషితా॥౧౦౪॥

బ్రాహ్మణాదిశవమును సజాతీయులుంచుండగా శూద్రులచే మోయించరాదు శూద్రస్పర్శచే దుష్టమగు నాశరీరాహుతి యామృతునకు స్వర్గప్రాపకముగాదు "స్వేషుతిష్ఠత్సు"యనియనుటచే బ్రాహ్మణశవమును బ్రాహ్మణులులేకుండిన క్షత్రియులచేతను వారులేకుండిన వైశ్యులచేతను వారున్ను లేకుండిన శూద్రుల చేతనున్ను మోయించవచ్చును పూర్వపూర్వులులేకుండిన నుత్తరోత్తరులవహణలు స్వీయయుండగా శూద్రులువాహకులైతేనే యదియస్వర్గ్యమని కుల్లూకభట్టు వ్రాసె స్వేషుతిష్ఠత్సుయనునది యవివక్షితమని గోవిందరాజువ్రాసిన దానినిరాకరించెను॥ ౧౦౪

మూ॥ జ్ఞానం తపోగ్నిరాహారో మృన్మనోవా ర్యుపాంజనం। వా
యుఃకర్మార్కకాలౌచ శుద్ధేఃకర్తౄణి దేహినాం॥౧౦౫॥

జ్ఞానాదులు దేహధారులశుద్ధికి సాధనములదియెట్లన్నను॥శ్లో॥" బుద్ధిర్జ్ఞానేన శుధ్యతి"యని బుద్ధికిజ్ఞానము శుద్ధిసాధనము "తపసా వేదవిత్తమః"యని తపస్సుచే వేదవేత్తశుద్ధుడగునని "పునఃపాకేనశుధ్యతిమృణ్మయం"కుండమరలగాల్చిన శుద్ధమగునని యగ్నిశుద్ధిసాధనము"హవిష్యేణయవాగ్వావా"హవిస్సునుగాని గంజిగాని పుచ్చుకుని వ్రతముసేయుమని యాహారముశుద్ధికరము "మృద్వార్యాదేయ మర్థవత్"మన్ను నీరున్ను యివ్వవలెనని బాహ్యశుద్ధిసాధనములుమృద్వారులు"మనఃపూతంసమాచరేత్"మనస్సుకు సరిపడేలాగు చెయ్యమని మనస్సున్ను శుద్ధిసాధనము సంకల్పవికల్పాత్మకము మనస్సు నిశ్చయాత్మకబుద్ధి యిది మనోబుద్ధులకు భేదము॥"వా

ణనోపాంజనై ర్వేశ్మ"తుడిచి యలికినయిల్లు శుద్ధమగునని యు పాంజనమనగ అలుకుట శుద్ధిహేతువు"యజేద్వాశ్వమేధేనే"త్యాది అశ్వమేధమైనం జేసిన బ్రహ్మహత్యాపో వునని కర్మముశుద్ధికరము"గామాలభ్యార్కమీక్ష్యవా"గోవునుస్పృశించి సూర్యుని చూచిన నస్పృశ్యస్పర్శనాదులవలన శుద్ధుడగునని సూర్యుని శుద్ధిసాధనము."శుద్ధ్యే ద్విప్రోదశాహేన"పదిదినములచే బ్రాహ్మణుడు శుద్ధుడగునని కాలము శుద్ధిసాధనము"పంథానశ్చవిశుధ్యంతి సోమసూర్యాంశుమారుతైః" చంద్రునిచే సూర్యకిరణములచే వాయువుచే మార్గములుశుద్ధమగునని విష్ణువచనముచే వాయువున్ను శుద్ధిహేతువు॥ ౧౦౫॥

మూ॥ సర్వేషామేవ శౌచానా మర్థశౌచం పరంస్మృతం।యోఽ
ర్థేశుచిర్హిస శుచి నమృద్వారి శుచిశ్శుచిః॥౧౦౬॥

మృద్వార్యాది బాహ్యాంతశ్శుద్ధులన్నిటిలోనున్ను అర్థశుద్ధియనగా అన్యాయార్జనధనముగాకుండుట పరమశుద్ధి యట్టియర్థశుద్ధుడేశుద్ధుడు మృద్వార్యాదులచే శుద్ధుడుశుద్ధుడు గాడని మన్వాదులచే జెప్పబడెను॥ ౧౦౬॥

మూ॥ క్షాంత్యాశుధ్యంతి విద్వాంసో దానేనా కార్యకారిణః।
ప్రచ్ఛన్న పాపాజప్యేన తపసా వేదవిత్తమాః॥ ౧౦౭॥

తనకు పరులపకారమునచేసినను ప్రత్యపకారముదలపకుండుట క్షమ దీనిచే పండితులున్ను అకార్యములుజేసినవారు దానముచేతనున్ను ప్రచ్ఛన్నపాపులు జపముచేతనున్ను తపస్సుచే వేదవేత్తలున్ను శుద్ధులగుదురు వీటికిప్రమాణము లేకాదశాధ్యాయమందు జెప్పగలదు॥ ౧౦౭॥

మూ॥ మృత్తోయైశ్శుధ్యతే శోధ్యం నదీ వేగేన శుధ్యతి। రజసా
స్త్రీ మనోదుష్టా సన్యాసేన ద్విజోత్తమః॥ ౧౦౮॥

మలాదులచే నపవిత్రమగునట్టిది మృజ్జలాదులచేతనున్ను శ్లేష్మాదిదూషితమగు నది వేగముచేతనున్ను పరపురుషసంభోగేచ్ఛచే దుష్టమానసయగుస్త్రీ నెలనెలకు రజస్వలయగుటచేతనున్ను బ్రాహ్మణుడు షష్ఠాధ్యాయోక్తక్రమ సన్యాసముచేతనున్ను శుద్ధులగుదురు॥ ౧౦౮॥

మూ॥ అద్భిర్గాత్రాణి శుద్ధ్యంతి మనస్సత్యేన శుద్ధ్యతి। విద్యా
తపోభ్యాం భూతాత్మా బుద్ధిర్జ్ఞానేన శుద్ధ్యతి॥ ౧౦౯॥

చెమట మొదలగువాటిచే మలినగాత్రములనగా నవయవములు జలప్రక్షాళనముచేతనున్ను పరద్రోహాదిచింతనముచే దుష్టమనస్సు సత్యప్రవణతచేతనున్ను అజ్ఞానముచే నిష్ప్రకాశమైనట్లున్న లింగశరీరావచ్ఛిన్నమగు నాత్మ తపంబుననున్ను జ్ఞానముచేతనున్ను బుద్ధి నిశ్చయాత్మకమగు నిష్ఠచేతనున్ను శుద్ధములగును॥ ౧౦౯॥

మూ॥ ఏషశౌచస్యవః ప్రోక్తః శ్శారీరస్య వినిర్ణయః । నానావి
ధానాం ద్రవ్యాణాం శుద్ధేశ్శృణుత నిర్ణయం॥ ౧౧౦॥

ఇది శారీర శౌచనిశ్చయము మీకుజెప్పబడెను ఇప్పుడు నానా ప్రకారములగు ద్రవ్యముల శుద్ధినిర్ణయమును వినుండు॥ ౧౧౦॥

మూ॥ తైజసానాం మణీనాంచ సర్వస్యాశ్మ మయస్యచ।భస్మనా
ద్భి ర్మృదాచైవ శుద్ధిరుక్తా మనీషిభిః॥ ౧౧౧॥

సువర్ణాదులయొక్కయు మరకతాదిమణులయొక్కయు పాషాణమయములగు వాటియొక్కయు శుద్ధిభస్మముచేతనున్ను మన్నుచేతనున్ను నీళ్ళచేతనున్ను నగునని మన్వాదులచేజెప్పబడెను నిర్లేపనములకు జలముచేత నేయని చెప్పగలదుగావున నిరియుచ్ఛిష్టఘృతాదిలిప్తవిషయము మృత్తున్ను భస్మమున్ను జిడ్డున్ను వాసనయున్ను వదలుటకీరెంటను వికల్పముదకము రెంటికిగావలసినదే॥ ౧౧౧॥

మూ॥ నిర్లేపం కాంచనం భాండ మద్భిరేవ విశుధ్యతి।అబ్జమశ్మ
మయంచైవ రాజితం చానుపస్కృతం॥ ౧౧౨॥

ఉచ్ఛిష్టాదిలేపరహితమగు సువర్ణభాండమున్ను శంఖముక్తాది జలభవమున్ను పాషాణమయమున్ను గీట్లు మొదలయినవాటిలో మాలిన్యముండునుగాన నట్టివస్నెలులేని రజతమాత్రమున్ను వీటికి భస్మాదులకర లేకుండ జలమాత్రముచేత నే శుద్ధియగును॥ ౧౧౨॥

మూ॥ అపామగ్నేశ్చ సంయోగా ద్ధైమరూప్యంచ నిర్బభౌ।తస్మా
త్తయో స్స్వయోన్యైవ నిర్ణేకో గుణవత్తరః॥ ౧౧౩॥

శ్రు॥ “అగ్నేర్వై వరుణానీ నాహి మయత ఇత్యాది । తథాగ్నే స్సువర్ణమింద్రియం వరుణాదీనాం రజతమిత్యాది” అగ్నియొక్కయింద్రియము సువర్ణము వరుణాదులయింద్రియము రజతమని వేదమువలన జలాగ్నులసంయోగమువలన సువర్ణమున్ను రజతమున్ను బుట్టె నదిగాన వాటికి కారణములగు జలాగ్నులు శుద్ధిహేతువులు సాధారణశుద్ధిజలముచేతనే విశేషముగ మయిలగలిగెనేని యగ్నిచేతను
న్నునని వ్యవస్థ యిగ్ను శుద్ధిప్రశస్తతరను॥ ౧౧౩॥

మూ॥ తామ్రాయః కాంస్యరైత్యానాం త్రపుణ స్సీసకస్యచ।శౌ
చం యథార్హం కర్తవ్యం క్షారామ్లోదక వారిభిః॥ ౧౧౪॥

రాగి ఇనుము కంచు యిత్తడి తగరము సీసము నీటిపాత్రము క్షారామ్లోదకములున్ను కేవలోదకమున్ను వీటిలో దేనికేదియర్హమో దానిచే నదిశుద్ధమగును శ్లో॥ “అంభసా హేమరౌప్యాయః కాంస్యంశుధ్యతి భస్మనా।అమ్లైస్తామ్రంచరౌప్యంచ పునఃపాకేనమృణ్మయం” జలముచే స్వర్ణరజతలోహములున్ను కంచు భస్మముచేతనున్ను ఆమ్లములచే రాగి యిత్తడిన్ని శుద్ధములగునని బృహస్పతి వచన ౧౧౪॥
మువలన విశేషముదెలియవలెను॥

మూ॥ ద్రవాణాంచైవ సర్వేషాం శుద్ధిరుత్ప్లవనంస్మృతం।ప్రోక్ష
ణం సంహతానాంచ దారవాణాంచ తక్షణం॥ ౧౧౫॥

నెయి నూనియ మొదలగు ద్రవ్యములు కాకాద్యుపఘాతములయ్యెనేని ప్రాదేశమాత్రములగు దర్భలచే నుత్ప్లవనం బొనర్చిన శుద్ధములగును పరుపులు మొదలగునవి మయిలబడెనేని జలప్రోక్షణముచే శుద్ధియగును దారుపాత్రము లత్యం ౧౧౫॥
తోపహతములైన చెక్కించిన శుద్ధిగలుగును॥

మూ॥ మార్జనం యజ్ఞపాత్రాణాం పాణినాయజ్ఞకర్మణి ।
చమసానాం గ్రహాణాంచ శుద్ధిః ప్రక్షాళనేనతు॥ ౧౧౬॥

చమసలు గ్రహములు మొదలగు యజ్ఞపాత్రములు హస్తముచే నుదకముజల్లి యజ్ఞకర్మము ప్రవర్తించుచునపుడు కడిగి వేసిన శుద్ధములగును॥

మూ॥ చరుణాం స్రుక్స్రువాణాంచ శుద్ధిరుష్ణేన వారిణా। స్ఫ్య
శూర్పశకటానాంచ ముసలోలూఖలస్యచ॥ ౧౧౭॥

చరుహోమము జేసినందున జిడ్డుగల స్రుక్స్రువాది పాత్రములు వేడినీళ్ల గడిగిన శుద్ధియగును స్నేహాక్తములుగాని శకట ముసలోలూఖలప్రముఖ యజ్ఞ పాత్రములకు జలప్రక్షాళనముచే శుద్ధియగును॥ ౧౧౭॥

మూ॥ అద్భిస్తు ప్రోక్షణం శౌచం బహూనాం ధాన్యవాససామ్।
ప్రక్షాళనేన త్వల్పానా మద్భిశ్శౌచం విధీయతే॥ ౧౧౮॥

విస్తారము ధాన్యము బట్టలు మొదలగు వాటికి జలప్రోక్షణముచే శుద్ధియగును అవి కొంచమైతె నీళ్ళచే గడిగిన శుద్ధియగును॥ ౧౧౮॥

మూ॥ చేలవచ్చర్మణాంశుద్ధిః వైదలానాం తథైవచ। శాక
మూలఫలానాంచ ధాన్యవచ్ఛుద్ధిరిష్యతే॥ ౧౧౯॥

స్పృశించనర్హములగు చర్మములకును వెదురుచాపలు మొదలగు వాటికిని వస్త్రములకునుం బలెనున్న శాకమూలఫలాదులకు ధాన్యమునకునుంబలె శుద్ధియగును॥ ౧౧౯॥

మూ॥ కౌశేయావికయో రూషైః కుతపానా మరిష్టకైః। శ్రీఫ
లై రంశుపట్టానాం క్షౌమాణాం గౌరసర్షపైః॥ ౧౨౦॥

పౌత్తిబట్టలు ధావళీలు ఉప్పుమన్నుచే శుద్ధములగును నేపాళకంబళములకు అరిష్టచూర్ణములచేనున్న పట్టుబట్టలకు మారేడు పళ్ళరసముచేతనున్న క్షౌమవల్కలాదులకు తెల్లావాలపిండిచే ప్రక్షాళనము వలన శుద్ధియగును॥ ౧౨౦॥

మూ॥ క్షౌమవచ్ఛంఖశృంగాణా మస్థిదంతమయస్యచ। శుద్ధిర్వి
జానతా కార్యా గోమూత్రేణోదకేనవా॥ ౧౨౧॥

శంఖమునకున్ను పశుశృంగములకున్ను స్పృశ్యపశ్వస్థికృతములకున్ను గజదంతమయములకున్ను క్షౌమమునకుంబలె శ్వేతసర్షపపిష్టను గోమూత్రముతో నైన నుదకలముతోనైన గలిపి కడిగవేసిన శుద్ధియగును॥ ౧౨౧॥

మూ॥ ప్రోక్షణా త్తృణకాష్ఠంచ పలాలంచైవ శుధ్యతి। మార్జ
నోపాంజనై ర్వేశ్మ పునః పాకేన మృణ్మయమ్॥ ౧౨౨॥

గడ్డియును కర్రలును పొల్లయును జలప్రోక్షణముచే శుద్ధము రజస్వలాదినివా
సముచే దుష్టమగు గృహము తుడవడము నలుకడము చేతనున్ను మైలబడినకుండ
మరలకాల్చుటచేతనున్ను శుద్ధములగును॥ ౧౨౨.

మూ॥ మద్యైర్మూత్రైః పురీషైర్వా ష్ఠీవనైః పూయశోణితైః।
సంస్పృష్టం నైవ శుధ్యేత పునఃపాకేన మృన్మయం॥౧౨౩॥

కల్లు మూత్రపురీషములు నిష్ఠీవనము చీము రక్తము వీటిచే సంస్పృష్టమగు
కుండ పునఃపాకముచే శుద్ధినొందదు॥ ౧౨౩

మూ॥ సమ్మార్జనోపాంజనేన సేకేనోల్లేఖనేన చ। గవాంచప
రివాసేన భూమిశ్శుధ్యతిపంచభిః॥ ౧౨౪॥

చీపురుచేత తుడవడము గోమయముచే నలుకడము గోమూత్రము జల్లడము
గోవులనొక యహోరాత్రము కట్టడము పైపొరమన్నుచెక్కి వేయ్యడమీయైదిం
టిచే భూమిశుద్ధి నొందును మూత్రపురీషాది సంబంధచండాలనివాసాదులచేనగు
శుద్ధ్యభావమెంతో దానింబట్టి యీయయిదింటిలో కొన్నిటిచేగాని యన్నిటిచే గా
ని యశుచిత్వగౌరవలాఘవముల నూహించి చేయవలయును॥ ౧౨౪॥

మూ॥ పక్షిజగ్ధం గవాఘ్రాత మవధూత మవక్షుతం। దూషితం
కేశకీటైశ్చ మృత్ప్రక్షేపేణ శుధ్యతి॥ ౧౨౫॥

భక్ష్యపక్షిచే కొంత తినబడినట్టియు గోవుచే నాఘ్రాణించ బడినట్టియు పా
దముచే మెట్టబడినట్టియు పైని తుమ్మబడినట్టియు కేశకీటాదులచే దూషితమగునన్న
ము కొంచమైతే త్యజించవలెను రాశియైన కొంచెము మృత్ప్రక్షేపముచేసిన శు
ద్ధమగును॥ ౧౨౫॥

మూ॥ యావన్నాపైత్యమేధ్యాక్తా ద్గంధో లేపశ్చతత్కృతః। తా
వన్మృద్వారి చాదేయం సర్వాసు ద్రవ్యశుద్ధిషు॥ ౧౨౬॥

విష్ఠాదిసంపర్కము వలననైన కంపున్ను తల్లేపమున్ను యెంతసేపు పోవునో
యంతమట్టుకు మృజ్జలాదులచే కడగవలెను అన్నిద్రవ్యశుద్ధులకు నిదియె చెప్ప
బడెను॥ ౧౨౬॥

మూ॥ త్రీణిదేవాః పవిత్రాణి బ్రాహ్మణానా మకల్పయన్ । అ
దృష్టమద్భిర్ణిర్ణిక్తం యస్య వాచా ప్రశస్యతే॥ ౧౨౭॥

ద్రవ్యములకేయే ఉపఘాతము తెలియకసంశయకరదియదృష్టము దుస్సంపర్కముచే నపవిత్రమయ్యెనని తెలియబడినది జలముచే బ్రక్షాళితమును "సూ॥ యద్యస్మిన్మాంసాస్యా త్తదద్భిస్సంప్రోక్షణాచ్ఛుద్ధిర్భవతి" యనేది యపవిత్రమయ్యెనని దోచునది నీళ్ళచే గడిగిన శుద్ధియగునని హారీతుడు ఉపహతమయ్యెనని శంకయందుపవిత్రమయ్యెనని బ్రాహ్మణవచనముచే ప్రశంసించబడెనని మూడు పవిత్రములుగా దేవతలు బ్రాహ్మణులకు గల్పించిరి॥ ౧౨౭॥

మూ॥ ఆపశ్శుద్ధా భూమిగతా వైతృష్ణ్యం యాసు గోర్భవేత్।
అవ్యాప్తాశ్చేదమేధ్యేన గంధవర్ణరసాన్వితాః॥ ౧౨౮॥

ఎంత జలము భూమియందుండిన నది గోవునకు దప్పిదీర నుపయోగించునది యమేధ్యసంపర్కము లేక గంధవర్ణరసములు గడిగి శుద్ధియగును భూమిగతమనుటమంచి భూమియందని॥ ౧౨౮॥

మూ॥ నిత్యంశుద్ధః కారుహస్తః పణ్యం యచ్చ ప్రసారితం । బ్ర
హ్మచారిగతం భైక్షం నిత్యం మేధ్యమితి స్థితిః॥ ౧౨౯॥

కారుహస్తః యనగా పుష్పమాల్యాదులను రచించెడువాని హస్తము దేవబ్రాహ్మణాదుల కొనంగుటకుగాని ధనార్థమమ్ముకొనుటకుగాని మాలాదుల జేసెడివో వానిహస్తము శుద్ధము వానికి జననాద్యాశౌచ మున్నప్పుడును స్వనియతకార్యమందుమాత్రము శుద్ధిగలుగును॥ "సూ॥ నత్వశౌచంకారూణాంకారుకర్మణి" యను వచనమువలన బజారులో నెల్లరుం గొనుటకు నుంచబడిన ద్రవ్యము లెవ్వరు ముట్టినను శుద్ధములే యగుచున్నవి "నాపణీయమన్నమశ్నీయాత్" బజారులోనన్నమయన్నము దినరాదను శంకవచనము వలన పక్వాన్నము బజారులోది దినరాదు- బ్రహ్మచారి దెచ్చినభిక్షాన్నముచాంతులుగాని స్త్రీలచే బెట్టబడినను పిదులంటవిరిగి తెచ్చినను నిత్యముగ శుద్ధమని శాస్త్రమర్యాద॥ ౧౨౯॥

మూ॥ నిత్యమాస్యం శుచి స్త్రీణాం శకునిః ఫలపాతనే। ప్రస్ర
వే చ శుచిర్వత్సః శ్వా మృగగ్రహణే శుచిః॥ ౧౩౦॥

స్త్రీలయొక్క ముఖము నిత్యశుచియైనది కాకాదిపక్షులు ఫలములనుముక్కుచే పొడిచిన పడ్డదియుటయందును వత్సముపాదుగునుంచి పాలుచేపుటకు గుదుకున ప్పుడును శునకము వేటలో మృగములను గరచునవుడును శుచులగుచున్నవి॥౧౩౦॥

మూ॥ శ్వభిర్హతస్య యన్మాంసం శుచితన్మనురబ్రవీత్। క్రవ్యా
ద్భిశ్చ హతస్యాన్యైశ్చండాలాద్యైశ్చ దస్యుభిః॥ ౧౩౧॥

శునకాల చేతనున్ను ఇతరములగు పచ్చిమాంసమునుతిను వ్యాఘ్రశ్యేనాదులచే తనున్ను మృగవధజీవులగు వ్యాధాదులగుదస్యులచేతనున్ను జంపబడిన జంతువుల మాంసము దేవపిత్రతిథికార్యములందైనను శుచిగ్రాహ్యము॥ ౧౩౧॥

మూ॥ ఊర్ధ్వంనాభేర్యానిఖాని తానిమేధ్యానిసర్వశః। యాన్యధ
స్తాన్యమేధ్యాని దేహాచ్చైవ మలాశ్చ్యుతాః॥ ౧౩౨॥

నాభికంటె పైనుండెడు రంధ్రములు పవిత్రములందువలన జారిన మలస్పర్శ ముచే నశుచిత్వములేదు క్రిందుగ నుండిన యింద్రియములందునుండియు దేహమువ లన స్రవించెడు మలములన్నియు నపవిత్రములు॥ ౧౩౨॥

మూ॥ మక్షికా విప్రుష శ్ఛాయా గౌరశ్వ స్సూర్యరశ్మయః।రజో
భూర్వాయురగ్నిశ్చ సర్వే మేధ్యానినిర్దిశేత్॥ ౧౩౩॥

అమేధ్యస్పర్శగలిగిన వైనప్పటికిని యీగలున్ను ముఖమునుంచిబడు తుంపరలు న్ను పతితాదులసంబంధమయినదైన ఛాయయున్ను గోవు అశ్వము సూర్యరశ్ము లు పరాగము భూమి వాయువు నగ్నియు నివన్నియు చండాలాదిస్పర్శగలిగినప్ప టికిని శుద్ధములేయగుచున్నవి॥ ౧౩౩॥

మూ॥ విణ్మూత్రోత్సర్గ శుద్ధ్యర్థం మృద్వార్యాదేయ మర్థవ
త్। దైహికానాంమలానాంచశుద్ధిషుద్వాదశస్వపి॥ ౧౩౪॥

మలమూత్రములను విడిచెతే స్థలములశుద్ధికై గంధలేపరహితమైనదనుక మ న్నుచేతను నీళ్ళచేతనున్ను గడుగవలయును శరీరసంబంధములగు మలములు పది రెండింటియొక్క గంధలేపక్షయముకొరకున్ను మన్నును జలమున్ను గ్రహించవ లెనని ఇతరశాస్త్రములవలన పూర్వపక్షమందు మ్మజ్జల గ్రహణము స్థాపిం- ము

డు జలమాత్రమే యిందుకు బోధాయనవచనము- శ్లో॥ ఆదదీతమృదోపశ్చ షట్సు పూర్వేషుశుద్ధయే। ఉత్తరేషుచషట్స్వద్భిః కేవలాభిర్విశుధ్యతి॥" దీనియర్థము వ్రాయబడెను అందువలన ద్వాదశస్వపి యని మానవవచనములో మృద్వారిగ్రహణ మువ్యవస్థచే విరోధించలేదు గోవిందరాజు మనుబోధాయనవచనములను జూచి యుత్తర షట్కమందున వికల్పమును జెప్పెను వ్యవస్థితమగునదిన్ని దేవపిత్రాద్య నుష్ఠానకర్మమందు ప్రవర్తించదు వానివిషయమై యుత్తరషట్కమందును మృత్తు నుస్వీకరించవలె నితరములకక్కరలేదు. ౧౩౪॥

మూ॥ వసాశుక్రమసృఙ్మజ్జా మూత్రవిడ్ఘ్రాణకర్ణవిట్। శ్లేష్మా
శ్రుదూషికాస్వేదా ద్వాదశైతే నృణాం మలాః॥ ౧౩౫॥

వసయనగా దేహమందుబుట్టే చమురులాటిజిడ్డు శుక్రమనగా రేతస్సు అసృక్ అనగా రక్తము మజ్జయనగా చుండు మూత్రము పురీషము గులిమి గోళ్ళు శ్లేష్మము కన్నీళ్ళు దూషికయనగా పుసి స్వేదమనగా చెమట యీపన్నెండును శరీరజములగుమలములు॥ ౧౩౫॥

మూ॥ ఏకాలింగేగుదేతిస్రస్తథైకత్రకరేదశ। ఉభయోస్సప్తదా
తవ్యాం మృదశ్శుద్ధిమభీప్సతా॥ ౧౩౬॥

మూత్రమలవిసర్జనానంతరశుద్ధికి జలసహితమగుమృత్తు లింగమందొకటి గుదమందు మూడు వామహస్తమందు పది॥ శ్లో॥ "శౌచవిద్దక్షిణం హస్తం నాధశ్శౌచే నియోజయేత్। తథైవవామహస్తేన నాభేరూర్ధ్వం నశోధయేత్॥" శౌచము నెఱిగినవాడు కుడిచేతనధశ్శౌచమునున్ను యెడమచేత నాభికంటె నూర్ధ్వభాగ శోధనమునున్ను జేయరాదని దేవలవచనమువలన నొకచేతియందనగా వామహస్తమందె పదిమారులన్నచో నడుగవలెను. అటుపైని రెండుచేతులచే నేడుమృత్తు లుంచికడుగవలెను శుద్ధిగోరువాడు గంధలేపక్షయమగునంతకు నింతకంటె నధికముగానైన మృత్తులనిడవలెను మునులమతములలో నెక్కువగనపడుటకు హేతువిదేమో॥ శ్లో॥ "లింగేపమృత్సమాఖ్యాతా త్రిపర్వీపూర్యతేయయా। ద్వితీయాచ తృతీయాచ తదర్ధార్ధా ప్రకీర్తితా॥" లింగమందొకమృత్తుజెప్పబడెను అది శో ధనమున్నుగావలెను రెండవమారు మూడవమారును అర్ధార్ధవేదులో సగమైన ... సగముగావలెనని చెప్పబడెను ఒకప్పుడు పైని చెప్పబడిన సంఖ్యకంటె

భక్షకులవలెనే గంధలేపక్షయమైనప్పటికిని సంఖ్యావాగారంభసామర్థ్యముచేనా సంఖ్యదప్ప గూడదు॥ ౧౩౬॥

మూ॥ ఏతచ్ఛౌచం గృహస్థానాం ద్విగుణం బ్రహ్మచారిణాం। త్రి
గుణం స్యాద్వనస్థానాం యతీనాంతు చతుర్గుణం॥ ౧౩౭॥

ఏకాలింగేయనునట్టి శౌచము గృహస్థులకే దీనిద్విగుణము బ్రహ్మచారికి త్రిగుణము వనస్థునకు చతుర్గుణము యతికిని॥ ౧౩౭

మూ॥ కృత్వా మూత్రం పురీషంవా ఖాన్యాచాంత ఉపస్పృశేత్।
వేదమధ్యేష్యమాణశ్చ అన్నమశ్నంశ్చ సర్వదా॥ ౧౩౮॥

మూత్రపురీషోత్సర్గమొనరించి యథోక్త శౌచానంతరమందును వేదపఠనారంభమందును భుజించియును నాచమించి శిరస్థలమగు నింద్రియములను సజలకరు డగుచు స్పృశించవలెను ద్వితీయాధ్యాయమందు "అధ్యేష్యమాణస్త్వాచాంతః" యనిచెప్పినది బ్రహ్మచర్యవ్రతాంగము నిప్పటిది నైత్యకశౌచవిషయము గాన పునరుక్తిలేదు॥ ౧౩౮॥

మూ॥ త్రిరాచామే దపఃపూర్వం ద్విఃప్రమృజ్యా త్తతోముఖం। శా
రీరం శౌచమిచ్ఛన్హి స్త్రీశూద్రస్తు సకృత్సకృత్॥ ౧౩౯॥

"ఆచాంతః" యనిచెప్పినదానికి విశేషమునుచెప్పుచున్నాడు ముమ్మారుదకమును ద్రావి రెండుమారులు ముఖమునుదుడువవలయును స్త్రీలును శూద్రులునొక్కమారుదకము ద్రావవలెను॥ ౧౩౯

మూ॥ శూద్రాణాం మాసికం కార్యం వపనం న్యాయవర్తినాం।
వైశ్యవ చ్ఛౌచకల్పశ్చ ద్విజోచ్ఛిష్టంచ భోజనం॥ ౧౪౦॥

యథాశాస్త్రముగ ప్రవర్తించెడు శూద్రులు ద్విజశుశ్రూషజేయుచు నెలకొకమారు క్షౌరము వైశ్యునకుంబలె శౌచవిధానము ద్విజోచ్ఛిష్టము భోజనముగా వలయును॥ ౧౪౦॥

మూ॥ నోచ్ఛిష్టం కుర్వతే ముఖ్యా విప్రుషోంగే పతంతియాః। న
శ్మశ్రూణి గతాన్యాస్యం నదంతాంతర ధిష్ఠితం॥ ౧౪౧॥

శ్లో॥ "నిష్ఠీవ్యోక్త్వా నృతానిచ" యని ఉమ్మివేసి యాచమించుమని చెప్పబడుట తుంపరలుగూడ నుశ్మృతితో సమముగ జాయనిన దీనికపవాదమును జెప్పుచున్నాడు ముఖమునలఁబడెను తుంపరలు దేహమందుబడినను శ్మశ్రువులందును దంతమధ్యమం దుఁజిక్కినదియు నుచ్ఛిష్టములుగావు ఇచ్చట గౌతములువిశేషముజెప్పిరి॥సూ॥ "దంతాశ్లిష్టేషు దంతవదన్యత్రజిహ్వాభిమర్శనాత్ ప్రాక్చ్యుతిరిత్యేకే। చ్యుతేష్వాస్రావవద్విద్యాన్నిగిరన్నేవతచ్ఛుచిరితి" దంతములందు జిక్కిన యన్నావయవము దంతములవంటిదే జిహ్వకు తగలకుండినదని కొందరిమతము అట్టిది మింగివేసి శుచి యగునని గౌతములు॥ ౧౪౧॥

మూ॥ స్పృశంతి బిందవః పాదౌయ ఆచామయతః పరాన్। భూమి
కైస్తే సమాజ్ఞేయానతైరప్రయతో భవేత్॥ ౧౪౨॥

ఒకడాచమించినచో భూమిపై బడినజలము పాదములచేదొక్కినవాడప్రయతుడుకాడు మరియునాజలము భూమనువంటిదేగావున నాస్థలమందుబడిన ద్రవ్యమున్ను యశుచిగాదు। ౧౪౨॥

మూ॥ ఉచ్ఛిష్టేనతు సంస్పృష్టో ద్రవ్యహస్తః కథంచన। అనిధాయై
వతద్ద్రవ్య మాచాంత శ్శుచితామి యాత్॥ ౧౪౩॥

ద్రవ్యహస్తుడనగా తనశరీరమందు ద్రవ్యమునుధరించినవాడని తాత్పర్యము అటులగాకున్న "ఆమణిబంధాత్పాణీ ప్రక్షాళ్యాచమేత్" అనువిధిచే హస్తమందుద్రవ్యముండిన నాచమనము సంభవించకపోవును గాన స్కంధాదికమందుద్రవ్యమును ధరించి వాడుచ్ఛిష్టస్పృష్టుడయ్యేనేని యాద్రవ్యమునుదింపకుండనాచమించినశుద్ధుడగు నాద్రవ్యమున్ను శుద్ధమగును॥ ౧౪౩॥

మూ॥ వాంతో విరిక్తః స్నాత్వాతు ఘృతప్రాశన మాచరేత్ ।
ఆచామే దేవ భుక్త్వాన్నం స్నానంమైథునినస్స్మృతం॥౧౪౪॥

వమనమయినను విరేచనమయినను స్నానముచేసి ఘృతప్రాశనమును జేయవలయును పదివిరేచనములయినవాడు విరిక్తుడు వానికి ఘృతప్రాశనమని గోవిందరాజు వ్రాసెను భోజనానంతరమందేవాంతుడయ్యేనేని యాచమనమాత్రమే జేయవలయును స్నానఘృతప్రాశనము లక్కరలేదు మైథునమైనచో స్నానము జేయవ

అయినను యిది ఋతుమతీవిషయమని కుల్లూకభట్టు॥ ౧౪౪॥

మూ॥ సుప్త్వా క్షుత్వా చ భుక్త్వా చ నిష్ఠీవ్యోక్త్వాऽనృతానిచ ।
పీత్వాపోऽధ్యేష్యమాణశ్చ ఆచామేత్ప్రయతోऽపిసన్ ॥౧౪౫॥

నిద్రించియు తుమ్మియు భుజించియు నుమిసియు నసత్యములాడియు జలపానము చేసియు నధ్యయనము చేయుటకు ముందుగను శుచియయ్యు నాచమించవలెను యేదైతే "భుక్త్వోపస్పృశేత్సమ్య"గనియు "అధ్యేష్యమాణస్త్వాచాంతః" అనియు దృతీయాధ్యాయమందు జెప్పబడెనో యది బ్రహ్మచర్యవ్రతాంగమగుటచే నిచ్చట గృహస్థాదులకున్ను కర్తవ్యమైనందున పునరుక్తిలేదు॥ ౧౪౫॥

మూ॥ ఏతచ్ఛౌచవిధిః కృత్స్నో ద్రవ్యశుద్ధిస్తథైవచ । ఉక్తో
వస్సర్వవర్ణానాం స్త్రీణాం ధర్మాన్నిబోధత॥ ౧౪౬॥

ఇది సర్వవర్ణముల వారికిని జననమరణాదులయందు దశరాత్రాశౌచవిధియు నైజసాదిపాత్రవస్త్రాదుల శుద్ధియు సమగ్రముగ మీకు నాచే చెప్పబడె నింక స్త్రీలకు జేయదగిన ధర్మమును జెప్పెదను వినుండు॥ ౧౪౬॥

మూ॥ బాలయా వా యువత్యా వా వృద్ధయా వాపి యోషితా। న
స్వాతంత్ర్యేణ కర్తవ్యం కించిత్కార్యం గృహేష్వపి॥

బాల్యమందైన యౌవనమందైన వృద్ధత్వమందైన స్త్రీ పతి భర్త్రాదుల యనుమతి లేకుండ గృహకృత్యమందునైన యించుక కార్యంబైనను జేయుటకు స్వాతంత్ర్యము లేదు॥

మూ॥ బాల్యే పితృవశే తిష్ఠేత్పాణిగ్రాహస్య యౌవనే। పుత్రా
ణాం భర్తరి ప్రేతే న భజేత్స్త్రీస్వతంత్రతామ్॥ ౧౪౮॥

బాల్యమందు తండ్రివశమందున్ను యౌవనమందు భర్తృవశమందున్ను భర్తమృతుడైన పిమ్మట పుత్రులవశమందున్ను స్త్రీ ప్రవర్తించవలయును గాని స్త్రీకి స్వాతంత్ర్య మెప్పుడును లేదు వీరెవ్వరును లేకుండెనేని॥ "శ్లో॥ తత్సపిండేషు చాసత్సు పితృపక్షః ప్రభుస్స్త్రియాః । పక్షద్వయావసానే తు రాజా భర్తా స్త్రియామతః॥" భర్తృసపిండులు వశమై యుండవలయును వారును లేకుండిన పితృపక్షము వా

గును ఉభయపక్షస్థులు లేకుండిన రాజున్ను స్త్రీకిసంరక్షకులు గావలెను అనినారదవచనము వలన స్త్రీకిస్వాయత్తత లేదు॥

మూ॥ పిత్రాభర్త్రా సుతైర్వాపి నేచ్ఛేద్విరహమాత్మనః।ఏషాం
హి విరహేణస్త్రీ గర్హ్యేకుర్యా దుభేకులే॥ ౧౪౯॥

స్త్రీతండ్రినిగాని భర్తనుగాని పుత్రులనుగాని వదలి స్వతంత్రముగనుండకూడదు అట్లుండెనేని యదినింద్యతనుబొంది పతిపితృకులములను నింద్యములుగా జేయును॥ ౧౪౯॥

మూ॥ సదాప్రహృష్టయా భావ్యం గృహకార్యేషు దక్షయా। సు
సంస్కృతోప స్కరయా వ్యయేచాముక్త హస్తయా॥౧౫౦॥

భర్తప్రతికూలుడయ్యుండినను స్త్రీప్రసన్నముఖయు గృహకర్మములయందు సమర్థయు గృహభాండాది పరిశుద్ధిచతురయు వ్యయముచేయుటయందు బహుప్రదకానిదియు గావలయును॥ ౧౫౦॥

మూ॥ యస్మైదద్యాత్ పితాత్వేనాం భ్రాతావానుమతే పితుః।
తం శుశ్రూషేత జీవంతం సంస్థితంచ నలంఘయేత్॥౧౫౧॥

తండ్రికాని తండ్రియనుమతిచే సోదరుడుగాని యేపురుషునకు కన్యకనిచ్చివివాహముచేతురో యాపురుషుడు జీవించియుండునంతమట్టుకు స్త్రీయతనిననువర్తించవలయును ననగా నతని యిష్టప్రకారముగా పరిచర్యజేయవలయును భర్తమృతుడయ్యేనేనియు నతిక్రమించకూడదు అనగా నవ్యభిచారముచేతను శ్రాద్ధతర్పణాదికముచేతను తప్పరురాలై యుండవలయును॥ ౧౫౧॥

మూ॥ మంగళార్థం స్వస్త్యయనం యజ్ఞశ్చాసాంప్రజాపతేః।
ప్రయుజ్యతేవివాహేషు ప్రదానంస్వామ్యకారణం॥౧౫౨॥

ఎప్పుడు యాస్త్రీలకు మంగళార్థమయి శాంత్యనువచనరూపముగ ప్రజాపత్యుద్దేశమగు ఆజ్యహోమరూపమయిన యాగము యేదిచేయబడునో యేదైతే ముందుగా వాగ్దానాత్మకమగు అనగా కన్యకనీవరునకు నిచ్చెదననబడునో యాదేయూభర్తకు ఆస్త్రీయందు స్వామిత్వకారణమదిమొదలుగా స్త్రీభర్తృపరతం

త్రియగునదిగావున నతని నాశ్రయించవలెనని పూర్వోక్తమునకంటె విశేషము॥ శ్లో॥ "తేషాంనిష్ఠాతువిజ్ఞేయా విద్వద్భిః స్పష్టమేవహి" యని నవమాధ్యాయమందు చెప్పగలడో యది భార్యాత్వసంస్కారార్థమని విరోధములేదు॥ ౧౫౨॥

మూ॥ అనృతావృతుకాలేచ మంత్రసంస్కారకృత్పతిః। సుఖస్య నిత్యం దాతేహ పరలోకేచ యోషితః॥ ౧౫౩॥

ఏహేతువుచేత మంత్రసంస్కారరూపమగు వివాహముచేసుకొనినభర్తయు॥ "ఋతావుపేయాత్సర్వత్రవా ప్రతిషిద్ధవర్జంఇతి" ఋతుకాలమందును పర్వావర్జముగ నితరకాలమందును స్త్రీనిపొందవలెనని గౌతమవచనమువలన యీలోకమందు యెల్లప్పుడును భర్త స్త్రీకిసుఖమిచ్చును తత్పరిచర్యసేవచే పరలోకమందును సుఖకరుడగుచున్నాడు అదిగావునను॥ ౧౫౩॥

మూ॥ విశీలః కామవృత్తోవా గుణైర్వా పరివర్జితః। ఉపచర్యః స్త్రియాసాధ్వ్యా సతతం దేవవత్పతిః॥ ౧౫౪॥

సదాచారశూన్యుడైనను మరియొకస్త్రీయందాసక్తుడైనను విద్యాగుణరహితుడైనను పతివ్రతయగుస్త్రీకి దేవతుల్యముగా భర్తయెల్లప్పుడు నారాధనీయుడు॥

మూ॥ నాస్తిస్త్రీణాం పృథగ్యజ్ఞో నవ్రతం నాప్యుపోషితం। పతిం శుశ్రూషతే యేన తేనస్వర్గే మహీయతే॥ ౧౫౫॥

ఏలాగునయితే యొకభార్య పుష్పిణియైయుండిన రెండవభార్యతో భర్త కర్మకలాపము జేయదగునో యట్లు స్త్రీకి భర్తవినాగా కర్మాధికారములేదు భర్తాజ్ఞ లేకుండ వ్రతోపవాసాదికమున్ను జేయరాదు భర్తృపరిచర్యచేతనే స్త్రీ స్వర్గమందు పూజ్యతనొందును॥ ౧౫౫॥

మూ॥ పాణిగ్రాహస్య సాధ్వీస్త్రీ జీవతోవా మృతస్యవా। పతిలోకమభీప్సంతీ నాచరేత్కించిదప్రియం॥ ౧౫౬॥

భర్తతోగూడ ధర్మాచరణముచే పరలోకమునుగోరుచున్నస్త్రీ భర్త జీవించియుండినను మృతుడైనను పతివ్రతగావున వానికప్రియము నించుకయైన జేయరాదు మృతుడగువానికప్రియమనగా వ్యభిచారము శ్రాద్ధాదిలోపము॥ ౧౫౬॥

మూ॥ కామంతు క్షపయేద్దేహం పుష్పమూలఫలైశ్శుభైః। నతు

నామాపి గృహ్ణీయాత్ పత్యౌ ప్రేతే పరస్యతు॥ ౧౫౭॥

భర్తమృతుడయ్యెనేని స్త్రీ పవిత్రములగు పుష్పమూలఫలాదులచే మిక్కిలి శరీరమును కృశింపజేయుచు వ్యభిచారబుద్ధిచే నన్యపురుషునియొక్క నామమునయిన వల్కపగూడదు ఇటులగుచుండెనేని॥ ౧౫౭॥

మూ॥ ఆసీతామరణాత్క్షాంతా నియతా బ్రహ్మచారిణీ। యో
ధర్మ ఏకపత్నీనాం కాంక్షంతీ తమనుత్తమం॥ ౧౫౮॥

క్షమగలిగి నియమవంతురాలై పతివ్రతలయొక్క ప్రకృష్టమగుధర్మమునుగోరుచు మధుమాంసమైథునములనుగోరక బ్రహ్మచర్యముగలిగి మరణాంతముదనుక నాభర్తను స్మరించుచునుండవలయును తానుపుత్రవతిగాకపోయిన నాచింతవిడచి పతిభక్తిచేతనే యుండవలయును॥ ౧౫౮॥

మూ॥ అనేకాని సహస్రాణి కుమారబ్రహ్మచారిణాం। దివంగ
తాని విప్రాణాం అకృత్వా కులసంపదాం॥ ౧౫౯॥

ఆబాల్యబ్రహ్మచారులగు సనకవాలఖిల్యాది బ్రాహ్మణులు వేలకొలది సంతతిలేకుండిన శాశ్వతస్వర్గమును బొందిరి॥ ౧౫౯॥

మూ॥ మృతేభర్తరి సాధ్వీస్త్రీ బ్రహ్మచర్యే వ్యవస్థితా। స్వర్గం
గచ్ఛత్యపుత్రాపి యథాతే బ్రహ్మచారిణః॥ ౧౬౦॥

భర్తమృతుడగుచుసుండ స్త్రీపతివ్రతయగుచు బ్రహ్మచర్యవ్రతమందుండి యనగా పురుషాంతరసంపర్కములేనిదై పుత్రవతిగాకుండిన సదాచారనుగలది గావున సనకవాలఖిల్యాదులనుంబోలె శాశ్వతమగు స్వర్గమునొందును॥ ౧౬౦॥

మూ॥ అపత్యలోభాద్యాతుస్త్రీ భర్తారమతివర్తతే। సేహనిం
దామవాప్నోతి పరలోకాచ్చ హీయతే॥ ౧౬౧॥

పుత్రుడునాకు గలుగుగావున వానిచేతనే నాకు స్వర్గముగలుగునని యపత్యలోభముచేతనే స్త్రీభర్తనతిక్రమించి వర్తించునో యనగా వ్యభిచరించునో యాస్త్రీ యీలోకమందు నిందితురాలై పరలోకమందు నాపుత్రునిచే స్వర్గమునున్ను బొందదు॥ ౧౬౧॥

మూ॥ నాన్యోత్పన్నా ప్రజాస్తీహ నచాప్యన్యపరిగ్రహేస్వపి

తీయశ్చ సాధ్వీనాం క్వచిద్భర్తోపదిశ్యతే॥ ౧౬౨॥

ఈవిషయమువ్యే హేతువును చెప్పుచున్నాడు- ఏహేతువుచే నన్యపురుషుని చే పుట్టింపబడిన సంతానమా స్త్రీ శాస్త్రీయమయినది కానేరదు ఒకని భార్య యందు పుట్టింపబడిన సంతానమూ పుట్టించినవానికిన్ని సంతానముకాదు- ఇది నియోగములేకుండ జరిగిన విషయము లోకములో ననేక భర్తలుగలది స్త్రీయని ప్రసిద్ధివల్లనైన రెండవభర్తచే పుట్టింపబడిన వాని పుత్రుడనునదియు నసిద్ధమని చెప్పుచున్నాడు లోకమందు నిందచే బ్రసిద్ధిగలిగ నప్పటికిని శాస్త్రముచే సాధ్వికి రెండవభర్తయని చెప్పబడలేదు ఇటులైతే పునర్భూయన మారుమనువుదే యి దియని ప్రసిద్ధమగుచున్నది॥ ౧౬౨॥

మూ॥ పతింహిత్వాపకృష్టం స్వముత్కృష్టం యానిషేవతే। నిం
ద్యైవ సా భవేల్లోకే పరపూర్వేతి చోచ్యతే॥ ౧౬౩॥

తనభర్తనపకృష్టుని క్షత్రియాదికుని విడచి యుత్కృష్టుని బ్రాహ్మణాదికుని యే స్త్రీపొందునో అదిలోకమందు నింద్యురాలగుచున్నది యీ స్త్రీకిమునుపటి మగము యిప్పటి మగడు అని లోకములోనందురు॥ ౧౬౩॥

మూ॥ వ్యభిచారాత్తు భర్తుః స్త్రీ లోకే ప్రాప్నోతి నింద్యతాం।
సృగాలయోనిం ప్రాప్నోతి పాపరోగైశ్చ పీడ్యతే॥ ౧౬౪॥

వ్యభిచారఫలమును చెప్పుచున్నాడు పరపురుషునితో పోయినస్త్రీ లోకమందు నిందను బొందడమేగాక చచ్చి నక్కయై బుట్టునుకుష్ఠాదిరోగము ననుభవించును॥

మూ॥ పతింయానాభిచరతి మనో వాగ్దేహ సంయతా। సాభ
ర్తృ లోక మాప్నోతి సద్భిస్సాధ్వీతి చోచ్యతే॥ ౧౬౫॥

మనోవాక్కాయకర్మములచే నెల్లప్పుడు నేస్త్రీభర్తనే సేవించుచు నతిక్రమించకయుండునో యదియట్టినియమముచే పుణ్యలోకమును భర్తతోగూడ నొందును లోకములో సజ్జనులచే నిదిపతివ్రతయని యెన్నబడును॥ ౧౬౫॥

మూ॥ అనేన నారీవృత్తేన మనో వాగ్దేహ సంయతా। ఇహా
గ్ర్యాం కీర్తిమాప్నోతి పతిలోకం పరత్రచ॥ ౧౬౬॥

ఈ చెప్పిన సదాచారప్రకారముగ స్త్రీమనోవాక్కాయములచే నియతయైభ

గృహ శుశ్రూష చేయునో యది యీలోకమందు కీర్తినిన్ని పరలోకమందు భర్తతో గూడ పుణ్యలోకమునున్ను బొందునని ప్రకరణమును ముగించుచున్నాడు॥

మూ॥ ఏవం వృత్తాం సవర్ణాం స్త్రీం ద్విజాతిః పూర్వ మారిణీం।
దాహయే దగ్ని హోత్రేణ యజ్ఞ పాత్రై శ్చ ధర్మవిత్॥౧౬౭॥

ఈప్రకారముగ బ్రవర్తించిన సజాతీయయగు భార్యముందు చనిపోయెనేని ధర్మజ్ఞుడగు ద్విజుడు శ్రౌతస్మార్తాగ్నులచే యజ్ఞపాత్రలతోకూడ దహనము చేయవలెను॥ ౧౬౭॥

మూ॥ భార్యాయై పూర్వమారిణ్యై దత్వాగ్నీ నంత్యకర్మణి।
పునర్దార క్రియాం కుర్యా త్పున రాధాన మేవ చ॥౧౬౮॥

తనకంటె ముందుగా చనిపోయిన భార్య నగ్నులచే దహించి యంత్యకర్మములనొనర్చి సపుత్రకుండైనను గాకుండినను మరల వివాహమై స్మార్తాగ్నినిగాని తిరుగ నాధానము జేయవలయును॥ ౧౬౮॥

మూ॥ అనేన విధినా నిత్యం పంచయజ్ఞా న్నహాపయేత్। ద్వితీయ మాయుషో భాగం కృతదారో గృహే వసేత్॥౧౬౯॥

ఇతి మానవే ధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాం సంహితాయాం
పంచమోధ్యాయః.

ఈ విధిచేననగా తృతీయాధ్యాయము మొదలుకొని చెప్పబడిన ప్రకారము న పంచయజ్ఞములను త్యజించరాదు తనయాయుష్యములో రెండవపాలులో గృహస్థులకు విహితములగు ధర్మములను నడపవలెను గృహస్థులధర్మములే యైనప్పటికిని పంచయజ్ఞములు ప్రకృష్టములు గావున మరల వేరె జెప్పబడెను॥

ఇది శ్రీమహామహీంబిడౌజ శ్రీశ్రీమదానందగజపతిరాజ మహారాజ
దయాపాత్రభారద్వాజ సగోత్రపవిత్రసుకవిజనవిధేయ
మండకామేశ్వర నామధేయ విరచితాంధ్రీ
మన్వర్థదీపికాఖ్యయగు వ్యాఖ్యయందు
పంచమాధ్యాయము.

శుభమస్తు.

ఆంధ్ర మన్వర్థదీపికాసహిత

మనుస్మృతి * షష్ఠాధ్యాయప్రారంభము.

మూ॥ ఏవం గృహాశ్రమే స్థిత్వా విధివత్స్నాతకో ద్విజః । వనే
వసేత్తు నియతో యథావద్విజితేంద్రియః॥ ౧॥

ద్విజుడు సమావర్తనము మొదలు యథాశాస్త్రముగ గృహస్థాశ్రమధర్మములను నడపి నియతుడై ముందు చెప్పబోయెడి ప్రకారముగ నింద్రియములను జయించి యథార్థముగ వానప్రస్థాశ్రమమందు బ్రవేశించి యాధర్మములను జేయవలయును ౧॥

మూ॥ గృహస్థస్తు యదా పశ్యేద్వలీపలితమాత్మనః। అపత్యస్యై
వచాపత్యం తదారణ్యం సమాశ్రయేత్॥ ౨॥

గృహస్థాశ్రమమందుండి తనదేహమందు తలనెరియడం మొదలగువార్ధకచిహ్నములను జూచి తన సంతానమునకు సంతానము బుట్టిన నటుపైని వనమాశ్రయించవలయును॥ ౨॥

మూ॥ సంత్యజ్య । గ్రామ్యమాహారం సర్వంచైవ పరిచ్ఛదం । పు
త్రేషు భార్యాం నిక్షిప్య వనంగచ్ఛేత్సహైవవా॥ ౩॥

గ్రామ్యములగు వ్రీహియవాదికభక్ష్యమును గవాశ్వశయ్యాదిపరిచ్ఛదమఖిలమును బరిత్యజించి భార్యకు వనగమనేచ్ఛ లేకుండిన పుత్రులయొద్దనుంచియైన దనతో గూడ రానిచ్ఛయుంచిన వెంటబెట్టుకొనియైన వనమునకు బోవలయును॥ ౩॥

మూ॥ అగ్నిహోత్రంసమాదాయ గృహ్యంచాగ్నిపరిచ్ఛదం।గ్రా
మాదరణ్యాం నిస్సృత్య నివసేన్నియతేంద్రియః॥ ౪॥

ఆవసథ్యాది శ్రౌతాగ్నులనున్ను స్రుక్స్రువాద్యుపకరణములనున్ను పట్టుకొని గ్రామమునుంచి యరణ్యమునకుబయలుదేరి నియతేంద్రియుడై వనమందుండవలెను॥

మూ॥ మున్యన్నై ర్వివిధై ర్మేధ్యై శ్శాకమూలఫలేనవా। ఏతానేవ
మహాయజ్ఞా న్నిర్వపేద్విధిపూర్వకం॥ ౫॥

నీవారాదిమున్యన్నములచేతనున్ను పవిత్రములగు వన్యశాకమూలఫలాదులచే తనున్ను పూర్వోక్తగృహస్థకృత్యపంచమహాయజ్ఞములను యథాశాస్త్రముగ జేయవలయును॥ ౫॥

మూ॥ వసీతచర్మచీరంవా సాయంస్నాయాత్ప్రగేతథా।జటాశ్చ
బిభృయాన్నిత్యం శ్మశ్రులోమనఖానిచ॥ ౬॥

మృగాదిచర్మములను వృక్షములనారనైనకట్టుకొనవలయు నుహారీతునిచే-సూ॥ "వల్కలశాలివర్మచీరకుశముంజఫలకవాసాఇతి-" యని వల్కలాదికమునకు యనుజ్ఞ చేయబడెను సాయంప్రాతఃకాలములయందు స్నానము జేయవలయును జటలను శ్మశ్రులోమనఖములను ధరించవలయును॥ ౬॥

మూ॥ యద్భక్ష్యం స్యా త్తతో దద్యా ద్బలింభిక్షాంచ శక్తితః। అ
మ్మూలఫలభిక్షాభి రర్చయేదాశ్రమాగతాన్॥ ౭॥

తానేమితినునో యథాశక్తిగా దానిచే బలిభిక్షాదికమును జేయవలయునుదీని చేవైశ్వదేవనిత్యశ్రాద్ధములును॥ శ్లో ॥ "ఏతానేవమహాయజ్ఞా"నని చెప్పబడుటవలన జేయవలయు నాశ్రమాగతులకు జలఫలమూలభిక్షాదానపూర్వక పూజజేయవలయును॥ ౭॥

మూ॥ స్వాధ్యాయేనిత్యయుక్తస్స్యాద్దాంతో మైత్రస్సమాహితః।
దాతానిత్యమనాదాతా సర్వభూతానుకంపకః॥ ౮॥

నిత్యమును వేదాభ్యాసము జేయవలయును శీతాతపాదిద్వంద్వములను సహించుచు సర్వోపకారకుడును నియతచిత్తుడును దాతయు నప్రతిగ్రహీతయు భూతదయాళుడును గావలయును॥ ౮॥

మూ॥ వైతానికంచజుహుయా దగ్నిహోత్రం యథావిధి। దర్శ
మస్కందయన్ పర్వ పౌర్ణమాసంచయోగతః॥ ౯॥

గాహార్హపత్యకుండముస్థములగు నగ్నుల నాహవనీయదక్షిణాగ్నికుండములందు వి

పాలించెడను వితానము దానియందగు నగ్నిహోత్రము నై తానికమగ్నిహో త్రము యథాశాస్త్రముగ జరపవలయును దర్శపౌర్ణమాసపర్వములను జేయు నిష్ట్యాదుల నాయాకాలమందు విడువక జేయవలయును॥ ౯॥

మూ॥ ఋక్షేష్ట్యాగ్రాయణంచైవ చాతుర్మాస్యానిచాహరేత్। ఉ
త్తరాయణంచక్రమశో దాక్షస్యాయనమేవచ॥ ౧౦॥

నక్షత్రేష్టి ఆగ్రయణము శ్రౌతకర్మములగు నుత్తరాయణ దక్షిణాయనములం దు జేయదగిన చాతుర్మాస్యలును యిచ్చట కొందరిచే నిటంతయున్న శ్రౌతమగు దర్శపూర్ణమాసాదికర్మమున్ను వానప్రస్థునకున్నుత్యర్థమని చెప్పబడు చున్నది యీకర్మములు గ్రామ్యములగు వ్రీహ్యాదిసాధ్యములుగావున నితనికి జేయదగియుండవు శ్రౌతాంగబాధనమందు స్మృతిసమర్థముగాదనిరి అది మంచిగాదని కుల్లూకభట్టు॥ "వాసంతశారదైః-" యని యుత్తరశ్లోకమందు మున్యన్నములగు నీవారాదులచే వానప్రస్థవిషయముగ స్పష్టమైన చరుపురోడాశాదివిధియొక్క బాధనమశక్యముగావున యనిర్వాసెను గోవిందరాజైతేఆరణ్యములగువ్రీహ్యాదులచేత నే యేలాగునైననీకర్మములను జేయవలయునని చెప్పెను॥ ౧౦॥

మూ॥ వాసంతశారదైర్మేధ్యై ర్మున్యన్నైస్స్వయమాహృతైః।
పురోడాశాంశ్చరూంశ్చైవవిధివన్నిర్వపేత్పృథక్॥ ౧౧॥

వసంతర్తుజాతములు శరదృతుజాతములును యాగాంగములు నగునీవారాది మున్యన్నములు స్వయముగా దెచ్చి పురోడాశములను చరువులను యథాశాస్త్రముగ లెత్తద్యాగాదిసిద్ధికై సంపాదించవలెను॥ ౧౧॥

మూ॥ దేవతాభ్యస్తుతద్ధుత్వా వన్యంమేధ్యతరంహవిః। శేషమా
త్మనియుంజీతలవణంచస్వయంకృతం॥ ౧౨॥

ఆవన్యనీవారాదిసాధితమగు యాగార్థమైనహవిస్సు దేవతలకొరకువినియోగపరచి శేషాన్నమునుదినవలెను తప్పమన్నచేస్వయముగ జేసికొనిన లవణముగావలెను॥ ౧౨॥

మూ॥ స్థలజౌదకశాకాని పుష్పమూలఫలానిచ। మేధ్యవృక్షోద్భవా

స్యద్యాత్స్నేహాంశ్చవనసంభవాన్॥ ౧౩॥

స్థలజములు జలజములునగుశాకములను పుష్పమూలఫలములను ఆరణ్యయజ్ఞీయవృక్షభవములనున్ను గారసూనె మొదలగుచమురునున్ను తినవలెను॥ ౧౩॥

మూ॥ వర్జయేన్మధుమాంసానిభౌమానికవకానివ। భూస్తృణం శిగ్రుకంచైవ శ్లేష్మాతకఫలానిచ॥ ౧౪॥

తేనెయు మాంసము భూమియందుబుట్టిన పుట్టకొక్కులు భూస్తృణమనగా మాళవదేశమందుప్రసిద్ధమగుశాకము శిగ్రుకమనగా బాహ్లీకదేశమందు ప్రసిద్ధమగు శాకమని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను తెనుగుదేశమందుశిగ్రుయనగములగచెట్టుఇదిన్నిసంస్కృతమేనుకరకపిందెలునువర్జించవలెనుగోవిందరాజు భౌమానికవకానియనుట నిదిఅన్యవ్యవచ్ఛేదకమగుటచే నేలయందుబుట్టినపుట్టకొక్కులకునిషేధముగానివృక్షములందుబుట్టినవిభక్షించదగునని చెప్పెనుఅదియుక్తముగాదుద్విజులకుకవకమాత్రనిషేధమువలన వనస్థునకు నియమాతిశయమనుచితముగావున కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను॥ శ్లో॥ "భూమిజం వృక్షజంవాపి ఛత్రాకం భక్షయంతియే। తాన్ బ్రహ్మఘ్నాన్ విజానీయాత్ బ్రహ్మవాదిషు గర్హితానితి" భూమియందును వృక్షమందును బుట్టిన పుట్టకొక్కులదినినవారు బ్రహ్మఘ్నులగుచున్నారు బ్రహ్మహత్యజేసిన మహాపాతకులలో నిందితులగుదురని యమస్మృతి వృక్షజమగు కవకము విశేషనిషేధమనిజెప్పెను మేధాతిథియైతే భౌమాని యనుపదమును స్వతంత్రముగాజేసి గోజిహ్వక యనునొకానొక పదార్థము వనచరులలో ప్రసిద్ధమని దానినినిషేధించెనుగాని వేనిఘంటులందును నీవస్తువు ప్రసిద్ధముగానుండలేదు గావున విశ్వసించతగదు పుట్టకొక్కు ద్విజమాత్రునకు నిషేధమని యుండగ వనస్థునకునిషేధమని భూస్తృణాదికముతో సమప్రాయశ్చిత్త విధానార్థము॥ ౧౪॥

మూ॥ త్యజేదాశ్వయుజేమాసె మున్యన్నం పూర్వసంచితం। జీర్ణానిచైవ వాసాంసి శాకమూలఫలానిచ॥ ౧౫॥

ఆశ్వయుజమాసమందు పూర్వసంచితములగు నివారధాన్యముశాకమూలఫలాదులు జీర్ణవస్త్రములు వీటిని త్యజించవలెను॥ ౧౫॥

మూ॥ నఫాలకృష్టమశ్నీయా దుత్సృష్టమపి కేనచిత్। నగ్రామ

జాతాన్యాతోఽపి మూలానిచ ఫలానిచ॥ ౧౬॥

దున్నినభూమిలో పండినది తత్స్వామిచే నివ్వబడినదైనను ధాన్యము మొదల
గు పదార్థమునున్ను గ్రామజములు దున్నని భూమిలో పుట్టినవైనను లతయొక్క
వృక్షములయొక్క మూలఫలాదులను ఆకలిచే పీడితుఁడైనను దినరాదు॥ ౧౬॥

మూ॥ అగ్నిపక్వాశనోవాస్యా త్కాలపక్వ భుగేవవా । అశ్మ
కుట్టో భవేద్వాపి దంతోలూఖలికోఽపివా॥ ౧౭॥

అగ్నిపక్వమైన నీవారాదిమున్యన్నమునున్ను కాలపక్వమైన ఫలాదికమునున్ను
రోలున్ను రోకలిన్ని మానివేసి రాళ్లతో చితకగొట్టబడిన చూర్ణాదికనునైనను
ను దంతములే రోలుగా చేసుకొని మెత్తగ నమిలినదైనను జీవించవలెను॥ ౧౭॥

మూ॥ సద్యః ప్రక్షాళకోవాస్యా న్మాససంచయికోఽపివా । షణ్మా
ససంచయోవాస్యా త్సమానిచయ ఏవవా॥ ౧౮॥

ఏదినమున కాదినమే సరిపడేటట్టైన నెలకు సరిపడేటి పదార్థముల నైన
నారునెలలకుసరిపడినట్టిదైనను సంవత్సరమునకుపూర్ణముగుపట్టిదిదైనసంగ్రహిం
చుకొనవచ్చును పైపైవానికంటె మొదటిమొదటివాడుత్కృష్టుడు॥ ౧౮॥

మూ॥ నక్తంచాన్నంసముశ్నీయా ద్దివావాహృత్య శక్తితః । చతు
ర్థకాలికోవాస్యా త్స్యద్వాష్టమ కాలికః॥ ౧౯॥

యథాశక్తిగా పగలుసంపాదించిన దానిని రాత్రియందు తినవలెను పగలైతే
నాలవజాముయందునైన మూడురోజు లుపవసించి నాలవనాటి రాత్రియందైన
ననుభుజించవలెను॥ ౧౯॥

మూ॥ చాంద్రాయణ విధానైర్వా శుక్లే కృష్ణేచ వర్తయేత్ ।
పక్షాంతయో ర్వాప్యశ్నీ యాద్యవాగూం క్వథితాంసకృత్॥ ౨౦॥

"శ్లో॥ శుక్లకృష్ణయోరేకైకంహాపయేత్పిండంశుక్లేకృష్ణేచవర్థయేత్" అను
నది మొదలుగ నేకాదశాధ్యాయమందు జెప్పగల చాంద్రాయణములచేనైన ప
ర్తించవలెను పౌర్ణమాసియందున్ను అమావాస్యయందును మరిగించిన గంజినైన
త్రాగవలెను "సకృత్" అనిచెప్పటవలన సాయంకాలమందైనను ప్రాతఃకాలమం

డైన నొకదానిమారే॥

మూ॥ పుష్పమూలఫలైర్వాపి కేవలైర్వర్తయేత్సదా । కాలపక్వైః స్వయంశీర్ణైర్వైఖానసమతే స్థితః॥ ౨౧॥

కాలపక్వములగు పుష్పమూలఫలాదులచేననగ కాలపక్వములైన వాటియంతటనవి రాలినవాటిని మాత్రమైన భక్షించవలెను వైఖానసమనగా వానప్రస్థవిధిశాస్త్రము తదుక్తప్రకారమునగనైన నితరవైఖానసవ్రతము నవలంబించి వర్తించవలెను॥ ౨౧॥

మూ॥ భూమౌ విపరివర్తేత తిష్ఠేద్వా ప్రపదైర్దినం । స్థానాసనాభ్యాం విహరే త్సవనేషూప యన్నపః॥ ౨౨॥

కేవల భూమియందు పరుండి దొర్లుచు గతాగతములను జేయవలయును స్థానాసనాదులయందు గూచుండవలెను ఆవశ్యకమైన స్నానభోజనాదికాలములను విడచి యానియమములేక తిరుగుచుండవలెను పగలెల్లా పాదాగ్రములచే నిలవబడవలెను గాని కొంతకాలముకూచునియు కొంతకాలము నడిచియుగొంతకాలము నిలవబడియు నిటులనుండరాదు ప్రాతర్మధ్యాహ్నసాయంకాలములయందు స్నానము జేయవలయును మున్ను జెప్పిన దానిచేదీః కవికల్పము॥ ౨౨॥

మూ॥ గ్రీష్మే పంచతపాస్తుస్యా ద్వర్షాస్వభ్రావకాశకః । ఆర్ద్రవాసాస్తు హేమంతే క్రమశోవర్ధయం స్తపః॥ ౨౩॥

తన తపస్సుయొక్క వృద్ధికై గ్రీష్మఋతువందు నాలుగు వైపుల నగ్నులనుంచి సూర్యునిచూచుచునట్లు తపించవలెను వర్షఋతువందుఛత్రాద్యావరణములేకుండ బట్టబయిలునవర్షధారలచే నానుచునుండ వలెను హేమంతఋతువునందు తడిబట్టలు కట్టుకుని తపస్సును జేయవలయు నిది ఋతుత్రయాపక్షము నాశ్రయించి యొకసంవత్సర మట్లు నిష్ఠజేయవలయును॥ ౨౩॥

మూ॥ ఉపస్పృశంస్త్రిషవణం పితౄన్దేవాంశ్చ తర్పయేత్ । తపశ్చరంశ్చోగ్రతరం శోషయేద్దేహమాత్మనః॥ ౨౪॥

త్రిషవణస్నానముక్తముయినప్పటికిని దేవాదితర్పణము మూడుకాలములందును

చేయుటకై యిప్పటినుండి విధింపఁబడుచున్నవి నిత్యమును కాలత్రయమందును స్నానంబొనర్చి దేవర్షి పితృతర్పణమొనర్పవలయును మరియు వక్ష్యమాణోపవాసాదికముచే నుగ్రతరమగు తపస్సును జేయవలయును. "శ్లో॥ పక్షోపవాసినః కేచిత్కేచిన్మాసోపవాసినః॥" కొందరుపక్షమునకొకమారును కొందరు మాసమునకొకమారును భుజింతురను యమస్మృతివలన దేహమును శోషింపఁజేయవలయును.

మూ॥ అగ్నీంశ్చాత్మని వైతానాన్ సమారోప్య యథావిధి। అన
గ్నిరనికేతస్స్యాన్మునిర్మూలఫలాశనః॥ ౨౫॥

వైఖానసవ్రతవిధానముచే శ్రౌతాగ్నులను భస్మపానముచే నాత్మారోపణమొనర్చి లౌకికాగ్నిగృహశూన్యుఁడై "వృక్షమూలనికేతనః॥" యని వక్ష్యమాణప్రకారముగ చెట్టుమొదటనే నివసించుచు మౌనవ్రతమునవలంబించి నీవారాదులను విడచి ఫలమూలాదులచేత జీవనమునడుపుచు॥ "సూ॥ షణ్మాసేభ్య ఊర్ధ్వమనగ్నిరనికేతనః॥" యనునపస్తంబవచనమువలన నారునెలలపైని గృహమునగ్నిని విడచి యుండవలయును॥ ౨౫॥

మూ॥ అప్రయత్నస్సుఖార్థేషు బ్రహ్మచారీ ధరాశయః। శరణే
ష్వమమశ్చైవ వృక్షమూలనికేతనః॥ ౨౬॥

స్వాదుఫలభక్షణాదిసుఖప్రయోజనములందప్రయత్నుఁడును స్త్రీసంభోగశూన్యుఁడును నేలపరుండుటయు వృక్షమూలాదులందున్న మమత్వశూన్యుఁడును గావలయును॥ ౨౬॥

మూ॥ తాపసేష్వ పవిత్రేషు యాత్రికం భైక్షమాహరేత్। గృ
హమేధిషు చాన్యేషు ద్విజేషు వనవాసిషు॥ ౨౭॥

ఫలమూలములు దొరకనప్పుడు వానప్రస్థులగు విప్రులవలన ప్రాణయాత్రామాత్రమును భైక్షమును బుచ్చికొనవచ్చును అట్లుసంభవించనిచో వనమందుండిన గృహస్థులవలన భైక్షమును గొనవచ్చును॥ ౨౭॥

మూ॥ గ్రామాదాహృత్య వాశ్నీయా దష్టౌగ్రాసాన్ వనేవసన్।
ప్రతిగృహ్యపుటేనైవ పాణినాశకలేనవా। ౨౮॥

అట్లు సంభవించనిచో గ్రామమువలన పర్ణపుటికచేతనైన పాణిచేతనైన భిక్షమెత్తు
కొని మిమిదికబళములను వానప్రస్థుడు భక్షించవలెను॥ ౨౮॥

మూ॥ ఏతాశ్చాన్యాశ్చ సేవేత దీక్షా విప్రో వనే వసన్ । వివిధా
శ్చౌపనిషదీ రాత్మసంసిద్ధయే శ్రుతీః॥ ౨౯॥

ఈ చెప్పబడినట్టియు నింకనున్నట్టి నియమములను జేయుచు వనమునందుండి విప్రు
డు ఉపనిషన్మంత్రములను బ్రహ్మత్వసిద్ధికొరకు నర్థవిచారణ పూర్వకముగ నభ్య
సించవలయును॥ ౨౯॥

మూ॥ ఋషిభిర్బ్రాహ్మణైశ్చైవ గృహస్థైరేవ సేవితాః। విద్యా
తపో వివృద్ధ్యర్థం శరీరస్య చ శుద్ధయే॥ ౩౦॥

ఋషులు బ్రాహ్మణులు గృహస్థులు జ్ఞానపూర్వకమగు తపస్సుయొక్క వృద్ధికొ
రకున్ను శరీరశుద్ధికొరకున్ను నేమేయుపనిషచ్ఛ్రుతులను సేవించిరో వాటి నభ్య
సించవలెనని యనువాదము॥ ౩౦॥

మూ॥ అపరాజితాం వాస్థాయ వ్రజేద్దిశమజిహ్మగః । ఆనిపా
తాచ్ఛరీరస్య యుక్తో వార్యనిలాశనః॥ ౩౧

అచికిత్స్యతరోగాదికముబట్టినేని యీశానదిక్కుగా యోగయుక్తుడై జలాని
లాశనుడై వక్రగతిలేకుండ శరీరముపడేపర్యంతమునడచిపోవలెను మహాప్రస్థాన
మందిది యుచితము శాస్త్రీయమగు ప్రస్థానమరణమనిషిద్ధము శాస్త్రీయము నిషిద్ధ
ము గాదు॥ ౩౧॥

ము॥ ఆసాం మహర్షిచర్యాణాం త్యక్త్వాన్యతమయా తనుం । వీ
తశోకభయో విప్రో బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥ ౩౨॥

ఈ చెప్పబడిన యనుష్ఠానములలో నేనిచేతనైన కాలముగడిపి శరీరము విడచిన
విప్రుడు శోకభయాదులు లేనివాడై బ్రహ్మలోకమందు పూజ్యుడగును ముక్తుడగును
జ్ఞానమువలననే కదా ముక్తి వీనికి కేకర్మములచేను ముక్తియగు నాయనవద్దు॥ "శ్లో॥ వి
విధాశ్చౌపనిషదీరాత్మసంశుద్ధయే శ్రుతీః॥" యనుటచే జ్ఞానము దీనికిలేదన్న మాట
లేదు॥ ౩౨॥

మూ॥ వనేషుతు విహృత్యైవం తృతీయం భాగమాయుషః। చతు
ర్థమాయుషో భాగం త్యక్త్వాసంగాన్ పరివ్రజేత్॥ 33॥

ఎవనికీ వానప్రస్థాశ్రమమందు పరిశ్రమము లేకుండునతడేమి జేయవలెననిన ఆయుష్యములో గాని తెలియకగానము -డవ భాగమును గా రాగక్షయము గుదనుక వానప్రస్థాశ్రమమందు డవలెను॥ సూ॥ "వనవాసా త్ర్యూర్ధ్వం శాంత స్యపరిగతవయసః పరివ్రాజ్య" మని వనవాసమునకు పలుకుచు శాంతుడగువానికి సన్యాసాశ్రమమని శంఖలిఖితులు చెప్పినట్లు రాగక్షయమగుటతో వనవాసము విడచి యాయుష్యములో నాలవపాలనగా శేషించిన జీవితకాలమున సర్వసంగములను విడచి సన్యసించవలెను॥

మూ॥ ఆశ్రమా దాశ్రమం గత్వా హుతహోమో జితేంద్రియః।
భిక్షాబలి పరిశ్రాంతః ప్రవ్రజన్ ప్రేత్యవర్ధతే॥ 34॥

ఆశ్రమమునుంచి యాశ్రమమునొందియనగా బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునుంచి గృహస్థాశ్రమమందుండి వానప్రస్థాశ్రమము వీటిలో భిక్షాహోమబలి ప్రముఖములచే పరిశ్రాంతుండై పరమందు బ్రహ్మభూతర్థికొరకు జితేంద్రియుండైసన్యసించవలెను॥ 34॥

మూ॥ ఋణాని త్రీణ్యపాకృత్య మనో మోక్షే న్యవేశయేత్। అన
పాకృత్య మోక్షంతు సేవమానో పతత్యధః॥ 35॥

ఉత్తరశ్లోకమునం జెప్పబడినప్రకారము ఋణత్రయమునుదీర్చి మోక్షార్థము సన్యసించవలెను ఋణములుదీర్చక సన్యసించెనేని నరకమునంబడును॥ 35॥

మూ॥ అధీత్య విధివద్వేదా న్పుత్రాంశ్చోత్పాద్య ధర్మతః। ఇష్ట్వాచ
శక్తితో యజ్ఞై ర్మనో మోక్షే నివేశయేత్॥ 36॥

ఆఋణములను జెప్పుచున్నాడు శ్రు॥ "జాయమానో వై బ్రాహ్మణస్త్రిభిర్ఋణై ఋణవాన్జాయతే యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యః స్వాధ్యాయేన ఋషిభ్య ఇతి" బ్రాహ్మణుడు మూడుఋణములతో బుట్టును వేదములుజదువుటచే ఋషులయొక్కయున్ను సంతానముచే పితృదేవతలయొక్కయున్ను యజ్ఞములచే దేవతలయొక్కయున్ను ఋణములను దీర్చవలయునను శ్రుతివలన వేదములనుజదివిపర్వ

వర్జనముగా పుత్రులనుగని యథాశక్తిగా జ్యోతిష్టోమాదియాగములనొనర్చి మోక్షార్థమై సన్యసించవలెను॥ ౩౬॥

మూ॥ అనధీత్య ద్విజో వేదా ననుత్పాద్య తథాసుతాన్। అనిష్ట్వా
చైవ యజ్ఞైశ్చ మోక్షమిచ్ఛన్ వ్రజత్యధః॥ ౩౭॥

వేదములనుజదువక పుత్రునిగనక యజ్ఞములనొనర్చక మోక్షమును గోరెనేని నరకమునంబడును॥ ౩౭॥

మూ॥ ప్రాజాపత్యాం నిరూప్యేష్టిం సర్వవేదసదక్షిణాం। ఆత్మ
న్యగ్నీన్ సమారోప్య బ్రాహ్మణః ప్రవ్రజేద్గృహాత్॥ ౩౮॥

యజుర్వేదీయోపాఖ్యాన గ్రంథోక్తమును సర్వస్వదక్షిణగలదియునగు ప్రజాపతి దేవతాకమగు నిష్టినిజేసి విధ్యుక్తముగ నగ్నులనాత్మారోపణమొనర్చి గృహాదనుటచే వానప్రస్థాశ్రమమువలననునున్న నాల్గవయాశ్రమమున ప్రవేశించవలెను ఇట్లు మనువుచే నాల్గాశ్రమములున్ను చెప్పబడెను శ్రుతిసిద్ధములేగావున॥శ్రు॥"ఏకద్విత్రిచతురాశ్రమాణాంసముచ్చయ వికల్పితాః"ఒకటిరెండు మూడు నాల్గాశ్రమములుసముచ్చితములును వికల్పితములును యని॥సూ॥"బ్రహ్మచర్యంసమాప్య గృహీభవేత్ గృహీభూత్వా వనీభవేత్ వనీభూత్వా ప్రవ్రజేత్ ఇతరథాబ్రహ్మచర్యాత్ప్రవ్రజేద్గృహాద్వావనాద్వేతి"బ్రహ్మచర్యమును సమాప్తినొందించిగృహస్థుడయియందునుండివనియై యందునుండిసన్యసించవలెను లేదావిరక్తిగలిగెనేనియే ఆశ్రమమునుండియైన సన్యసించవచ్చునని జాబాలివచనము॥ ౩౮॥

మూ॥ యోదత్వా సర్వభూతేభ్యః ప్రవ్రజత్యభయం గృహాత్।
తస్య తేజోమయా లోకా భవంతి బ్రహ్మవాదినః॥ ౩౯॥

ఎవడు స్థావరజంగమభూతములకభయమిచ్చి గృహమువలన సన్యసించునో బ్రహ్మప్రతిపాదకోపనిషన్నిష్ఠుడగు నతండు సూర్యాదితేజములకడ్డులేకుండ స్వయముగాబ్రకాశించు తేజోమయములగు ప్రాజాపత్యాది లోకములనొందును॥

మూ॥ యస్మాదణ్వపి భూతానాం ద్విజాన్నోత్పద్యతే భయం।త
స్య దేహాద్విముక్తస్య భయంనాస్తి కుతశ్చన॥ ౪౦॥

ఏవిప్రునివలన యించుకంతైన భూతములకు భయములేకుండెనతండు దేహం
మువిడచ్చి యెందువలననయిన భయమునొందడు॥ ౪౦॥

మూ॥ అగారాదభినిష్క్రాన్తః పవిత్రోపచితో మునిః। సముపో
ఢేషు కామేషు నిరపేక్షః పరివ్రజేత్॥ ౪౧॥

గృహమువలన బయలువెడలి పవిత్రములగు దండకమండల్వాదుల నవలంబించి మౌనియై స్వాదుభోజనాదులందు నిరపేక్షుడై కోరికలన్నియు నివర్తింపసన్న్యసించవలెను పవిత్రైర్నుచా పావనమంత్రజపోపాసనాకృచ్ఛ్రాది వ్రతములో నని మేధాతిథివ్రాసెను॥ ౪౧॥

మూ॥ ఏకఏవచరేన్నిత్యం సిద్ధ్యర్థమసహాయవాన్। సిద్ధిమేకస్యసం
పశ్యన్ నజహాతిన హీయతే॥ ౪౨॥

ఒకడే సర్వసంగరహితుడైన వానికి మోక్షావాప్తియగునని దెలిసి రెండవవాడు సహాయములేకుండననుటచే వియోగాది దుఃఖమును పూర్వాశ్రమపుత్రాది సంబంధము లేకుండిన మమత్వశూన్యుడగునని తాత్పర్యము నిస్సంగుడై ముక్తుడగును॥ ౪౨॥

మూ॥ అనగ్నిరనికేతస్స్యాద్గ్రామమన్నార్థమాశ్రయేత్। ఉపే
క్షకోసంకుసుకో మునిర్భావసమాహితః॥ ౪౩॥

అనగ్నిః యనగా శాస్త్రీయాగ్నియున్ను గా సమారోపితమాయెను గావున నిచ్చట లౌకికాగ్నియున్ను లేనివాడై గృహమున్ను లేనివాడై శరీరరోగాదికము నుపేక్షించువాడై యనగా వ్యాధ్యాద్యప్రతికారము చేయనివాడై "అసంకుసుకః" యనగా స్థిరమయినబుద్ధిగలవాడై యని "అసంచయికః" యని పాఠాంతరము వస్తుసంగ్రహము లేనివాడైయని "మునిః" యనగా మౌనము పూర్వముచెప్పబడెను గాన బ్రహ్మమననశీలుడునై భావముచే బ్రహ్మమందు సమాహితుడై బ్రహ్మానుసంధానపరుడైయని యర్థము అరణ్యమందే దివారాత్రములుండి భిక్షార్థము మాత్రము గ్రామమునకు రావలెను॥ ౪౩॥

మూ॥ కపాలం వృక్షమూలాని కుచేలమసహాయతా। సమతాచై

వ ఫర్వస్మి న్నేతన్ము క్తస్యలక్షణం॥ ౪౪॥

భిక్షనెత్తుకొనుటకు మంటికుండపెంకున్ను నివాసమునకు వృక్షమూలములును తకదిచింపిదిబట్టకౌపీనము చలికోకబొంత సహాయములేకుండ నొకడుండే యుండు ట సర్వము బ్రహ్మమనుభావనచేశత్రుమిత్రాదులులేకుండుటచేసమదృష్టియవశ్యము ముక్తిసాధనములు గావున ముక్తలింగమిది॥ ౪౪॥

మూ॥ నాభినందేతమరణం నాభినందేతజీవితం। నాలమేవప్రతీక్షే
త నిర్దేశం భృతకోయథా॥ ౪౫॥

బ్రతుకునకుగాని మరణమునకుగాని కోరక కర్మాధీనమైయగునని ప్రతీక్షించవ లెను అదియట్లన్న భృతకుడు నిర్ణయించబడిన జీతమునుగూర్చి తత్కాలమును కనిపెట్టినట్లు॥ ౪౫॥

మూ॥ దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదం వస్త్రపూతంజలంపిబేత్। సత్య
పూతాంవదేద్వాచం మనఃపూతం సమాచరేత్॥ ౪౬॥

కేశములు నెముకలు మొదలగువాటిని మెట్టకుండుటకునడిచినప్పుడు త్రోవచూ చుకుని నడువవలయును చిన్నపురుగులు జలమందుండును గావున వడపోసిన నీళ్ళ నే త్రావవలెను సత్యమగుమాటనే పలుకవలయును ఇదిమౌనముతో వికల్పముసం కల్పశూన్యముగ మనస్సును పూతముగజేసుకుని వర్తించవలెను॥ ౪౬॥

మూ॥ అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేతకంచన। నచేమందేహ
మాశ్రిత్య వైరంకుర్వీతకేనచిత్॥ ౪౭॥

ఎవ్వడైనతననుమించనాడిన సహించవలెను ఎవ్వనికైన పరాభవముజేయరా దు ఈదేహము రోగభూయిష్ఠమస్థిరము గావున దీనినిబట్టి యెవ్వనితోనైనవైర ముజేయరాదు॥ ౪౭॥

మూ॥ క్రుధ్యంతంనప్రతిక్రుధ్యే దాక్రుష్టః కుశలం వదేత్। సప్త
ద్వారావకీర్ణాంచ నవాచమనృతాం వదేత్॥ ౪౮॥

తనమీదకోపము బడినవానిపైనిదాకోపము నొందరాదు మరేమంటెతిట్టినవా నికిభద్రమగువాక్యనేబలుకవలెను సప్తద్వారావకీర్ణామనగా శ్రోత్రాదింద్రియ

ములుఅయినన్ను మనస్సుబుద్ధి రెండున్ను గలసి యేడుద్వారములనగా వీటినిబట్టిగదా యేవ్యాకర్ణయినా నడుచును గాన వీటిచే విక్షిప్తమగు వాక్కు బలుకరాదు బ్రహ్మవిషయము మైనవాక్కునే బలుకవలెను ఓయీ మనస్సుచేత నేగదా బ్రహ్మము పాసన జేయబడును అ మనస్సుచేత నేగదా బ్రహ్మవిషయమగు వాక్కును బలుకబడును అట్టిచో సప్తద్వారావకీర్ణత్వమెట్లగును వానిని బరిహరించి బ్రహ్మవిషయమగు వాక్కునే బలుకుమనుట యెట్లని శంకరాగా చెప్పబడెను అదిగనుకనే "యనృతా" మని విశేషణమిచ్చెను అనృతమనగా నసత్యము వినాశశీలమని యర్థము గావున వినాశికార్యవిషయమగు పలుకును బలుకరాదు అవినాశియగు బ్రహ్మవిషయమగు వాక్కును బలుకవలెననియనగా బ్రహ్మవమునుపనిషత్తులు నిరూపమగు వాక్కునే బలుకవలెనని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను గోవిందరాజయితే ధర్మము అర్థము కామము ధర్మార్థములు ధర్మకామములు అర్థకామములు ధర్మార్థకామములు నీ యేడును వాగ్విషయములగుటవలన ఏవాకర్ణయినా ప్రవర్తించునపుడివి ద్వారములవుటచే వీటివలన విక్షిప్తమగునది యసత్యరూపమగు దానిని బలుకరాదని వ్రాసెను ఇతరవ్యాఖ్యాతలు ఏడుభువనములు వాగ్విషయములుగావున తద్విషయమగు వాక్కు లసత్యరూపములగునుగాన వాటిని బలుకరాదు కేవలబ్రహ్మవిషయమగు వాక్కునే పలుకవలెనని వ్రాసిరి॥ ౪౮॥

మూ॥ అధ్యాత్మరతి రాసీనో నిరపేక్షో నిరామిషః। ఆత్మనైవ స
హాయేన సుఖార్థీ విచరేదిహ॥ ౪౯॥

పరమాత్మనధికరించిన రతియనగా నాసక్తియదిగలవాడున్ను స్వస్తికాదులలో నొకయాసనము చేగూర్చున్నవాడున్ను దండకమండల్వాదులయందున్ను నిరపేక్షుడున్ను విషయాభిలాషలేనివాడున్ను దేహమే సహాయముగా గలవాడున్ను సఖియై యీసంసారములో నుండవలెను॥ ౪౯॥

మూ॥ నచోత్పాత నిమిత్తాభ్యాం ననక్షత్రాంగ విద్యయా। నాను
శాసన వాదాభ్యాం భిక్షాం లిప్సేత కర్హిచిత్॥ ౫౦॥

భూకంపచక్షుస్పందాది నిమిత్తఫలకథనము చేతనున్ను నీతిశాస్త్రమనుసరించి ఫలకథనము చేతనున్ను మరి యున్నన్ను శాస్త్రార్థము చేతనున్ను భిక్షను సంపాదించ నిశ్చయించకూడదు॥ ౫౧॥

మూ॥ న తాపసై ర్బ్రాహ్మణైర్వా వయోభిరపి వాశ్వభిః। ఆకీ

ర్ణం భిక్షుకై ర్వాన్యై రాగారముప సంవ్రజేత్॥ ౫౧॥

వానప్రస్థులచేతనున్ను ఇతరులగు బ్రాహ్మణులచేతనున్ను కుక్కలచేతనున్ను వ్యాప్తమగునింటికి భిక్షార్థము బోరాదు॥ ౫౧॥

మూ॥ క్లృప్తకేశనఖశ్మశ్రుః పాత్రీదండీ కుసుంభవాన్। విచరేన్ని యతో నిత్యం సర్వభూతాన్యపీడయన్॥ ౫౨॥

క్లృప్తములగు కేశములు నఖములు ముఖలోమములున్ను గలవాడై భిక్షాపాత్రము దండమున్ను కమండలువున్ను కాషాయవస్త్రములున్ను గలవాడై భూతపీడ లేకుండ దిరుగవలెను॥ ౫౨॥

మూ॥ అతైజసాని పాత్రాణి తస్యస్యు ర్నిర్వ్రణానిచ। తేషామద్భి స్స్మృతం శౌచం చమసానా మివాధ్వరే॥ ౫౩॥

సువర్ణరజతాది లోహపాత్రములందు భిక్షనెత్తరాదు॥ శ్లో॥ "సువర్ణరౌప్యపాత్రేషు తామ్రకాంస్యాయసేషుచ। గృహ్ణన్ భిక్షాం నధర్మోస్తి గృహీత్వా నరకం వ్రజేత్" సువర్ణరజత తామ్రకాంస్యాది లోహపాత్రములందు భిక్షాగ్రహణమధర్మమట్లు జేసిన నరకము నొందునని యమవచనము తద్వ్యతిరిక్తాలాబూదార్వాదిపాత్రములశుద్ధి యజ్ఞమందు చమసలకునుంబలె జలముచేత నేయగును॥ ౫౩॥

మూ॥ అలాబుం దారు పాత్రంచ మృణ్మయం వైదలంతథా। ఏతాని యతిపాత్రాణి మనుస్స్వాయంభువో బ్రవీత్॥ ౫౪॥

ఆనబతుంబ కర్రచే చేకబడిన పాత్రము మట్టిపాత్రము వెదురుబొంగు గుంపువద్దికకోసినముక్క ఇవియతులకు పాత్రములని స్వాయంభువమనువుచెప్పెను వైదలమనగా చెట్టుత్వక్కుచే జేయబడినపాత్రమని గోవిందరాజువ్రాసెను॥ ౫౪॥

మూ॥ ఏకకాలంచరే ద్భైక్షం నప్రసజ్జేత విస్తరే। భైక్షే ప్రసక్తోహియతి ర్విషయేష్వపి సజ్జతి॥ ౫౫॥

ప్రాణధారణమాత్రార్థమొకప్పు డుంటమే భిక్షమెత్తవలె నధికము భక్షించరాదట్లయిన ధాతువృద్ధిచే స్త్రీవిషయమందు ప్రసక్తికలుగును॥ ౫౫॥

మూ॥ విధూమే సన్నముసలె వ్యంగారే భుక్తవజ్జనే।వృత్తేశరావ
సంపాతె భిక్షాంనిత్యం యతిశ్చరేత్॥ ౫౬॥

వంటచేసినవహ్నియొక్క ధూమములేకుండునప్పుడును నియ్యము దంపు మొద అగునవియైనపిమ్మట నందరును భుజించి పాత్రములశుద్ధియగు వేళను నిత్యము, గృహస్థులయిళ్ళకు భిక్షార్థము యతిబోవవలెనుదీనిచే సాయాహ్నమందు భిక్షుకుబోవలెను॥ "శ్లో॥ అప్రమత్తశ్చరేద్భైక్ష్యం సాయాహ్నేనాభిసంధితః" ప్రమత్తుడగాకుండ అధికభిక్షాపేక్షలేకుండ సాయాహ్నమందు భిక్షుకుబోవలెనని యాజ్ఞవల్కి॥

మూ॥ అలాభే నవిషాదీస్యా ల్లాభేచైవనహర్షయేత్ । ప్రాణ
యాత్రికమాత్రస్స్యా న్మాత్రాసంగాద్వినిర్గతః॥ ౫౭॥

భిక్షాన్నము తక్కువదొరికెనని దుఃఖమున్ను చాలాదొరికెనని హర్షమున్ను బొందరాదు ప్రాణము నిలవపడుమాత్రమన్నము గొనవలెను దండకమండలు పాత్రములందునైన సక్తిలేకుండ విడువ నుపేక్షకలిగి యుండవలెను గాని చిరకాలగృహీతములని యాసక్తితగదు॥ ౫౭॥

మూ॥ అభిపూజితలాభాంస్తు జుగుప్సేతైవసర్వశః।అభిపూజితలా
భైశ్చ యతి ర్ముక్తోపి బధ్యతె॥ ౫౮॥

పూజాపూర్వక భిక్షాలాభమందాసక్తిచే సర్వకాలమందును స్వీకరించరాదు పూజాపూర్వకభిక్షయందు సంగము గలిగెనేని యాపూజకులయందు సక్తిగల్గుటచే నాసన్నముక్తుడైనను బద్ధుడగును॥ ౫౮॥

మూ॥ అల్పేనాభ్యవహారేణ రహస్థానాసనేనచ। హ్రియమాణా
నివిషయై రింద్రియాణి నివర్తయేత్॥ ౫౯॥

స్వల్పాహారము చేతనున్ను నిర్జనస్థానమందుండుట చేతనున్ను విషయములచే నాకర్షించబడెడి యింద్రియములను మళ్ళింపవలెను॥ ౫౯॥

మూ। ఇంద్రియాణాం నిరోధేన రాగద్వేషక్షయేణచ। అహింస
యాచభూతానా మమృతత్వాయకల్పతె॥ ౬౦॥

ఇంద్రియ నిగ్రహము చేతనున్ను రాగద్వేషములు లేకుండుటచేతనున్ను ప్రాణి

హింసాఽభావముచేతనున్ను ముక్తికి యోగ్యుడగును॥ ౬౦॥

మూ॥ అవేక్షేత గతీర్నౄణాం కర్మదోషసముద్భవాః। నిరయే చై
వ పతనం యాతనాశ్చయమాలయే॥ ౬౧॥

ఇప్పుడు ఇంద్రియనిగ్రహోపాయమున్ను సంసారతత్త్వచింతన పూర్వకము
విషయవిరాగమునకు ఉపాయము చెప్పుచున్నాడు విహితకర్మములనుమానడమును
నిషిద్ధములను చెయ్యడము చేశ్వసూకరాదియోనులందు బుట్టుటయున్ను నరకపతనము
నచ్చట యమభటులచేనగు యాతనలనున్ను స్మృతిపురాణాదులజూడవలెను॥ ౬౧॥

మూ॥ విప్రయోగం ప్రియైశ్చైవ సంయోగంచ తథాప్రియైః। జ
రయాచాభిభవనం వ్యాధిభిశ్చోపపీడనం॥ ౬౨॥

ఇట్టులగు పుత్రాదివియోగమున్ను తనకు హింసకులగు వారితో సంయోగ
మున్ను ముదిమిచేనవశుడగుటను రోగాదులచేనగుపీడనున్ను కర్మదోషమువలనబు
ట్టునని తెలియవలెను॥ ౬౨॥

మూ॥ దేహాదుత్క్రమణంచాస్మా త్పునర్గర్భేచ సంభవం। యో
నికోటిసహస్రేషు సృతిశ్చాస్యాంతరాత్మనః॥ ౬౩॥

ఈ దేహమువలన జీవాత్మునకుత్క్రమణమగుచో శ్లేష్మాద్యుద్బంధనమున్ను పు
నఃగర్భమందు దుఃఖము ననుభవించడమున్ను శ్వసృగాలాది యోనికోట్లయందు
ప్రవాహరూపముగ బుట్టుచు వచ్చుచు నుండిన్ని ఇట్లు కర్మబంధమును జింతించవ
లయును॥ ౬౩॥

మూ॥ అధర్మప్రభవంచైవ దుఃఖయోగం శరీరిణాం। ధర్మార్థ
ప్రభవంచైవ సుఖసంయోగమక్షయం॥ ౬౪॥

ప్రాణులయొక్క అధర్మమువలననగు దుఃఖయోగమున్ను ధర్మముచేనగుజ్ఞా
నముచే మోక్షానందము నక్షయమగు దానిన్ని చింతజేయవలయును॥ ౬౪॥

మూ॥ సూక్ష్మతాంచాన్వవేక్షేత యోగేన పరమాత్మనః। దేహే
షుచ సముత్పత్తి ముత్తమేష్వధమేషుచ॥ ౬౫॥

విషయాంతరములందు చిత్తవృత్తిపోకుండ మళ్ళించుటచే స్థూలదేహాదివ్యతిరిక్తనిరవయవసూక్ష్మాంతర్యామియొక్క ఇంద్రియాగోచరత్వమునున్ను అట్టిజ్ఞానము లేకుండుటచే కర్మభేదముచే నుత్కృష్టాపకృష్టదేవపశ్వాదియోనులందు బుట్టుటనున్ను చింతించవలయును॥ ౬౫॥

మూ॥ దూషితోపి చరేద్ధర్మం యత్ర తత్రాశ్రమేరతః। సమస్సర్వేషు భూతేషు నలింగం ధర్మకారణం॥ ౬౬॥

ఏ యాశ్రమమందుండినను తత్తదాశ్రమలింగరహితుడై దూషితుడైనను సర్వభూతములందును బ్రహ్మబుద్ధిచే సమదృష్టి గలిగి పరమధర్మమును జేయవలయును దండాదిలింగములను ధరించడము ధర్మమునకు కారణముగాదు విహితానుష్ఠానము ముఖ్యము ఇదిన్ని ధర్మము ప్రధానమనిగాని దండాదిధారణ నిషేధపరము గాదు॥ ౬౬॥

మూ॥ ఫలంకతక వృక్షస్య యద్యప్యంబుప్రసాదకం। ననామగ్రహణాదేవ తస్య వారిప్రసీదతి॥ ౬౭॥

విచారించగా నిండువృగాయకలుషజలమును నిర్మలమునుగా జేసేదగును యైన ప్పటికిని దాని పేరు చెప్పిన మాత్రముచే జలము నిర్మలముగాదు ఆకాయనరగదీయవలె నారీతినే దండాదిలింగధారణమాత్రము ధర్మకారణముగాదు మరేమనిన విహితానుష్ఠానము గావలెను॥ ౬౭॥

మూ॥ సంరక్షణార్థం జంతూనాం రాత్రావహని వాసదా। శరీరస్యాత్యయేచైవ సమీక్ష్య వసుధాం చరేత్॥ ౬౮॥

తన శరీరమునకు పీడయైనను సూక్ష్మములగు పిపీలికాదుల ప్రాణరక్షణముకొరకు రాత్రియందును పగటియందును భూమిని చూచి సంచరించవలెను మున్ను దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదమని చెప్పినది కేశాస్థిప్రముఖములను మెట్టకుండనని చెప్పుటవలన పునరుక్తిలేదు॥ ౬౮॥

మూ॥ అహ్నారాత్ర్యాచ యాన్ జంతూన్ హినస్త్యజ్ఞానతోయతిః। తేషాం స్నాత్వా విశుద్ధ్యర్థం ప్రాణాయామాన్ షడాచరేత్॥ ౬౯॥

ఇందుకు ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పుచున్నాడు యతియజ్ఞానముచే రాత్రియందు గాని పగటియందుగాని సూక్ష్మజంతుహననమగు దానికి స్నానంబొనర్చి యాఱు ప్రాణాయామముల నొనర్చవలెను ప్రాణాయామమనగా॥ "శ్లో॥ సవ్యాహృతింస ప్రణవాం గాయత్రీంశిరసాసహ । త్రిఃపఠే దాయతప్రాణః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే॥" ప్రాణవాయువును నిలిపి వ్యాహృతిప్రణవసహితముగ శిరస్సుతో గూడ గాయత్రిని మూడుమారులు బఠించిన ప్రాణాయామమని చెప్పబడెనని వసిష్ఠోక్తి జూడదగినది॥ ౬౯॥

మూ॥ ప్రాణాయామా బ్రాహ్మణస్య త్రయోపి విధివత్కృతాః ।
వ్యాహృతిప్రణవై ర్యుక్తం విజ్ఞేయం పరమంతపః॥ ౭౦॥

బ్రాహ్మణ జాతికని గాని యతికిమాత్రమే గాదు ఏడువ్యాహృతులతోనున్న ప్రణవములతోనున్ను శిరస్సుతోగూడ గాయత్రిని పూరకకుంభక రేచకవిధిచే జేసిన నది బ్రాహ్మణునకు ప్రాణాయామమిది పరమతపస్సు పూరకాదుల నితరస్మృతులచే దెలియవలయు॥ "శ్లో॥ నాసికోత్కృష్టఉచ్ఛ్వాసో ధ్మాతఃపూరకఉచ్యతే।కుంభకోనిశ్చలశ్వాసో ముచ్యమానస్తు రేచకఇతి॥" ముక్కున వాయువు నెగబీర్చుటపూరక మది నిలిపి చలనము లేకుండనుంచుట కుంభక మావాయువును విడుచుట రేచకమని యోగయాజ్ఞవల్క్య ఇట్లుమున్మారనుటచే నట్లుగావలె నిట్టి ప్రాణాయామములైతే నంతపాపక్షయమగును॥ ౭౦॥

మూ॥ దహ్యంతే ధ్మాయమానానాం ధాతూనాంహి యథామలాః । తథేంద్రియాణాం దహ్యంతే దోషాః ప్రాణస్య నిగ్రహాత్॥ ౭౧॥

సువర్ణరజతాదులు మూషలోనుంచి యగ్నిబెట్టి యూదగా వాటియందుగల లోహాంతరసంసర్గజ దోషము లెట్టులు కాలిపోవునో యట్టులింద్రియనులు విషయాభిముఖములగుటనగు దోషములున్ను మనస్సుయొక్క రాగాదిదోషములున్ను ప్రాణాయామములచే నశించును॥ ౭౧॥

మూ॥ ప్రాణాయామైర్దహేద్దోషా న్ధారణాభిశ్చ కిల్బిషం ।
ప్రత్యాహారేణ సంసర్గా న్ధ్యానేనా నీశ్వరా న్గుణాన్॥

ప్రాణాయామములచే రాగాది దోషములను దహించవలెను బ్రహ్మాదిధ్యేయము లందు మనస్సును నిలుపుట ధారణ వాటిచే పాపమును నశింపజేయవలెను విషయముల వలన నింద్రియములను మరలమరల మళ్లించుట ప్రత్యాహారము వీటిచేవిషయసంపర్కములను వారించవలెను సోహమనియనగా పూర్ణమగు బ్రహ్మమే నేనని ధ్యానించుట ప్రవాహరూపముగ నెడతెగకుండునట్లుజేయుట ధ్యానమందుచే ననీశ్వరగుణములనగా క్రోధాదులు వాటిని నివారించవలయును॥ ౭౨॥

మూ॥ ఉచ్చావచేషు భూతేషు దుర్జ్ఞేయామకృతాత్మభిః । ధ్యానయోగేన సంపశ్యేత్ గతిమస్యాంతరాత్మనః॥ ౭౩॥

ఈజీవునకుత్కృష్టాపకృష్టములగు దేవపశ్వాదులందు జన్మప్రాప్తి శాస్త్రము తెలియనందున మూఢమగునంతఃకరణముగలవారిచే దెలియబడనిది యేదో యట్టి దానిని సకారణముగ ధ్యానాభ్యాసముచే దెలియవలయు నందువలన నవిద్యచేన గుకామ్యనిషిద్ధకర్మములచే నీగతినిర్మించబడెనని తెలిసి బ్రహ్మజ్ఞాన నిష్ఠుడగునని తాత్పర్యార్థము॥ ౭౩॥

మూ॥ సమ్యగ్దర్శనసంపన్నః కర్మభిర్నసబధ్యతే । దర్శనేనవిహీనస్తు సంసారం ప్రతిపద్యతే॥ ౭౪॥

అందువలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారముగలవాడై కర్మములచే బద్ధుడుగాడు కర్మములచే మరలవానికి జన్మములురావు పూర్వార్జిత పాపపుణ్యములు బ్రహ్మజ్ఞానముచేనశించు నిందుకుశ్రుతి॥ "తద్యథాఽఽషీకాతూలమగ్నౌ ప్రోతం ప్రదహ్యేతైవమ్ హాఽస్య సర్వే పాప్మానః ప్రదూయంతఉభౌ బ్రహ్మైవైష భవతీతి" ఇషీక యనగా తృణవిశేషమాగడ్డిసంబంధనుగు దూదివహ్నియందు వేల్చబడిన భస్మమయినట్లుబ్రహ్మజ్ఞానముగలవాని పాపపుణ్యములాజ్ఞానాగ్నియందు వేల్చబడునని శ్రుతి॥ "శ్రు॥ క్షీయంతేచాస్యకర్మాణి తస్మిన్దృష్టే పరావరఇతి॥" యను విశేషశ్రుతిచేతనున్ను పుణ్యపాపములు బ్రహ్మజ్ఞానికినశించును అట్టిజ్ఞానమైన పిమ్మటనున్ను దైవాత్తుఅనగా నవశముగా పాపకర్మనుజేయబడినను నదివానికి స్పృశించదు ఇందుకుశ్రుతి॥ "పుష్కరపలాశమాపోనశ్లిష్యంతఏవమేవందేహే పాపకర్మనశ్లిష్యతఇతి॥" తామరాకున నీళ్ళంటనట్లు బ్రహ్మజ్ఞానిని పాపమంటదని దేహముకలుగజేసెడి పాపపుణ్యకర్మసంబంధముముఖ్యముగనశించునని ఈయర్థ

మేబ్రహ్మమీమాంసయందు॥ సూ॥ "తదధిగమఉత్తరపూర్వార్ధయోరశ్లేషవినాశౌతద్వ్యపదేశాదితి॥" అట్టిబ్రహ్మప్రాప్తిగలుగుచునుండినన ప్పటికి పూర్వమందగు కర్మమునశించు నుత్తరమందగుకర్మమంటకుండు ననియాయుపదేశమువలన నని వ్యాససూత్రము బ్రహ్మసాక్షాత్కారశూన్యుడు జన్మబంధమునొందును॥ ౭౪॥

మూ॥ అహింసయేంద్రియాసంగై ర్వైదికైశ్చైవ కర్మభిః। త
పసశ్చరణైశ్చోగ్రై స్సాధయంతీహ తత్పదం॥ ౭౫॥

నిషిద్ధమగు హింసనువర్జించుటచేతనున్ను ఇంద్రియజయముచేతనున్ను కామ్యకర్మములు బంధహేతువులుగావున నవిమాని నిత్యకర్మములుతప్పక చేయడముచేతనున్ను యథాసంభవముగనుపవాస కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది వ్రతములచేతనున్ను ఈలోకమందుండగానే బ్రహ్మత్యంతికలయలక్షణమగుపదమును బొందుదురు పూర్వశ్లోకమందు బ్రహ్మదర్శనము మోక్షహేతువని చెప్పబడెను ఈశ్లోకముచేదానికిసహకారిగా కర్మమున్ను జెప్పబడెను॥ ౭౫॥

మూ॥ అస్థిస్థూణం స్నాయుయుతం మాంసశోణితలేపనం। చ
ర్మావనద్ధందుర్గంధి పూర్ణంమూత్ర పురీషయోః॥ ౭౬॥

ఇప్పుడు మోక్షమున కంతరంగియగు వైరాగ్యమునకు హేతువుగావున దేహస్వరూపమును రెండుశ్లోకములచే వ్యక్తపరచుచున్నాడు ఎముకలు స్తంభాదిగృహదారువులుగాగలదియు నరములనేత్రాళ్ళచేగట్టబడినట్టియు మాంసరక్తాదులచే పుయ్యబడినట్టియు చర్మముచే నాచ్ఛాదించబడునట్టియు మూత్రపురీషములచేపూర్ణమైనట్టియు గావుననే దుర్గంధముగలది॥ ౭౬

మూ॥ జరాశోక సమావిష్టం రోగాయతనమాతురం। రజస్వల
మనిత్యంచ భూతావాసమిమంత్యజేత్॥ ౭౭॥

ముదిమిచేతనున్ను ఉపతాపములనగా తత్కృత శోకాదులచే నాక్రాంతమయినట్టియు నానావిధరోగములకు నాశ్రయమయినట్టియు క్షుత్పిపాసా శీతోష్ణాదులచే పీడితమగుచున్నట్టియు తరుచుగా రజోగుణయుక్తమగునట్టియు నశించేస్వభావముగల గృహమనగా పృథివ్యాదిభూత నిర్మితమగుజీవునికినిలయముగానిరూపించబడినదీదేహముదీనినివిడువవలెననగాతిరిగియీదేహమెట్లు రాకుండునట్టిబ్రహ్మ

త్నము జేయవలెనని తాత్పర్యము॥　　22॥

శ్లో॥ నదీకూలం యథావృక్షో వృక్షంవా శకునిర్యథా। తథాత్యజ-
న్నిమం దేహం కృచ్ఛ్రాద్గ్రాహాద్విముచ్యతే॥　　20॥

బ్రహ్మోపాసనమునచేత వారికి దేహత్యాగసమయమందు మోక్షమెట్లని సందే
హపడినవారికి దేహము ప్రారబ్ధకర్మఫలముయొక్క భోగము చేసినంతను అయ్యదేహమును విడుచు
వారికిక్లేశము విధ్యమును చెప్పుచున్నాడు ఎవడుకర్మఫలముగ దేహపాతము నెఱిగిన
వాడు నదీతీరమందుండిన వృక్షముతనపాతము నెప్పుడో యెఱుంగక నదీ ....
ముచేత పడిపోవునట్లు దేహముచవిడుచుచున్నవాడగుచున్నా ఎవడుజ్ఞానాధికృమ....
స్మాదులనుండి స్వాధీనమృత్యువుండగు నతడు పక్షివృక్షమును స్వేచ్ఛచే నెట్లు వి
డుచు నట్లు దేహమును విడుచుచున్నవాడగుచున్నా సంసారకష్టగ్రాహముచే విడువ
బడును॥　　20॥

శ్లో॥ ప్రియేషు స్వేషు సుకృత మప్రియేషుచ దుష్కృతం। విసృ
జ్య ధ్యానయోగేన బ్రహ్మాభ్యేతి సనాతనం॥　　25॥

బ్రహ్మవేత్త తనకు హితకారులగు స్వీయులయందు సుకృతమునున్న తనకు
హితకారులగువారనగా తన్నునిందించిన వారియందు దుష్కృతమునున్న విడిచి
ధ్యానయోగముచే నిత్యమగు బ్రహ్మమందుగలయును॥ శ్రు॥ "తస్యపుత్రా దాయ ముప
యంతి సుహృదస్సాధుకృత్యం ద్విషంతః పాపకృత్యాం॥ అపరాశ్రు॥ తతస్తైన సు
కృతదుష్కృతేషుతు తేతస్య ప్రియాజ్ఞాతయస్సుకృతముపయన్త్య ప్రియా
దుష్కృతమితి" తనకు సుహృత్తులగువారు తనపుణ్యకర్మమున్ను తనను నిందిం
చిన విరోధులు పాపకృత్యమున్ను పొందుదురని రెండు శ్రుతులున్ను ప్ర
కృతోపయోగమగు నర్థమని శ్రుతి॥ ఇత్యాది వాక్యముల నుదాహరణముగా
గనపరిచి సుకృత దుష్కృతములయొక్క హానిమాత్రము శ్రుత్యుక్తమయినప్ప
టికిని యుపాసనము దెలియ దగునని బ్రహ్మమీమాంసయందు హానౌత్వాది
సూత్రములచే వ్యాసులవారిచే నిర్ణయించబడెను ఇచ్చట సీయాయొక్క సంబంధ
ములగు సుకృతదుష్కృతములు నరయొక్కని కెట్లు సంక్రమించునని శంకరాచార్య
బమును ధర్మాధర్మవ్యవస్థపయమై శాస్త్రమే ప్రమాణము అపాపపుణ్యములయొ
క్క సంక్రాంతిన్ని శాస్త్రము ప్రమాణముగాగల దై ఇదిగావున సంక్రమించుటకు

దగినవి శాస్త్రముచే సంక్రమించును ఇచ్చట మేధాతిథి గోవిందరాజులు ఎవనిచే తనయి తనకు ప్రియములు జేయబడుచుండిన నందుకు కారణము తనసుకృతమే యని ధ్యానాభాసముచే దెలిసికొని యటులే తనకప్రియము లెవనిచేనయిన జేయబడిన నందుకు తనపూర్వజన్మదుష్కృతమే కారణమని దెలిసికొని తనరాగద్వేషాఖ్యులగు పురుషులనువిడిచి నిత్యమగు బ్రహ్మమునొందుననివ్రాసిరి ఇదివ్యాసమతమునకువిరుద్ధమని కుల్లూకభట్టు మొదటవ్రాసినప్రకారముగవ్రాసెను॥ ౭౯॥

మూ॥ యదాభావేన భవతి సర్వభావేషు నిస్పృహః। తదాసుఖ
మవాప్నోతి ప్రేత్యచేహచ శాశ్వతం॥ ౮౦॥

ఎప్పుడు తత్వముచే విషయములయందు దోషతాత్పర్యముచే సర్వవిషయములయందున్ను నిస్పృహుడగునో యప్పుడిహలోకమందు సంతోషజన్య సుఖమునున్ను పరలోకమందు శాశ్వతమగు మోక్షానందమునున్ను బొందును॥ ౮౦॥

మూ॥ అనేన విధినా సర్వాం స్త్యక్త్వా సంగాన్ శనైశ్శనైః। స
ర్వద్వంద్వ వినిర్ముక్తో బ్రహ్మణ్యేవావతిష్ఠతే॥ ౮౧॥

దారాపుత్రాదులయందు మమకారరూపములగు సకలసంగములనున్ను క్రమముగవిడిచి మానావమానాది ద్వంద్వములవలన విముక్తుడై పూర్వోక్తమగుజ్ఞానకర్మానుష్ఠానముచే బ్రహ్మమందు నాత్యంతికమగు లయమునొందును॥ ౮౧॥

మూ॥ ధ్యానికం సర్వమేవైతద్యదేతదభిశబ్దితం। నహ్యనధ్యా
త్మవిత్కశ్చిత్ క్రియాఫల ముపాశ్నుతే॥ ౮౨॥

యదేతదనుటచే సన్నిహితమగు పూర్వశ్లోకోక్తము పరామర్శించబడుచున్నది యేదైతే యీపుత్రాది మమత్వత్యాగమున్ను మానావమానాదిహానియు బ్రహ్మమందేనిష్ఠయు నిదియంతయు ధ్యానికము అనగా తననుపరమాత్మనుగా ధ్యాననుగుచుండనగుచున్నది ఎప్పుడుతననుపరమాత్మనుగా దెలుసుకొనుచున్నాడో యప్పుడు సర్వసత్వముకంటెనున్ను విశేషించదు అటువంటిజ్ఞానమువలన నెచ్చటనయిన మమత్వమైనను మానావమానములయినను బుట్టునాయనగా బుట్టదనుట మరిన్ని బ్రహ్మాత్మకమున్ను నగుచున్నది ధ్యానికవిశేషమువలన ధ్యేయవిశేషములయొక్క లాభమగుచుండగా పరమాత్మ ధ్యానముయొక్క ప్రయోజనమును చెప్పుచు

ర్నాడు ఏవికారంబుమువలన నాత్మయనగా జీవుఁడియుద్దేశించి యేదిచెప్పబడెనో వానియొక్క యాపరమాత్మత్వము నెవ్వఁడెరుంగుడో యనగా ధ్యానముజేయుడో వాడు ప్రకృతమగు ధ్యానక్రియాఫలమైనట్టి మమత్వత్యాగమును మానావమానాదిహానిని మోక్షమునున్ను బొందను॥ ౮౨॥

మూ॥ అధియజ్ఞం బ్రహ్మజపే దాధిదైవిక మేవచ। ఆధ్యాత్మికం
చ సతతం వేదాంతాభిహితంచ యత్॥ ౮౩॥

బ్రహ్మధ్యాన స్వరూపోపాసనము మందుగా జెప్పబడె నిప్పుడు దానికంగముగా వేదజపమును జెప్పుచున్నాడు ఇందుకుశ్రుతి "తమేతం వేదాంతవచనేనవివిదిషంతి విద్యాంగతయా వేదజపముపదిశతి" ఆపరమాత్మునియొపనిషద్వచనములచే దెలియ నిచ్ఛయించుచున్నారు జ్ఞానమునకంగముగా వేదజపమునుపదేశించుచున్నారని శ్రుతి యజ్ఞమునధికరించి ప్రవృత్తమగునది యాధిదైవికము ఆత్మయనగా జీవుని యధికరించి ప్రవృత్తమగునది యాధ్యాత్మికము అట్లువేదాంతములందు జెప్పబడెను॥ "శ్రు॥ సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ॥" త్రికాలాబాధ్యముస్వయంప్రకాశముదేశకాలానవచ్ఛిన్నము ఇట్టిలక్షణములుగలదిబ్రహ్మము తైత్తిరీయోపనిషత్తు ఇత్యాది బ్రహ్మప్రతిపాదకములగు వేదమునన్నెల్ల ప్పుడును జపించవలెను॥ ౮౩॥

మూ॥ ఇదంశరణ మజ్ఞానా మిదమేవ విజానతాం। ఇదమన్విచ్ఛ
తాం స్వర్గ మిదమానంత్య మిచ్ఛతాం॥ ౮౪॥

ఈవేదాఖ్యమగు బ్రహ్మము దానియర్థమునెరుగనివారికిని యెరిగినవారికినిస్వర్గాపవర్గములనుగోరెడువారికిని శరణమగుచున్నది పాఠమాత్రము చేతనున్ను పాపక్షయకరము అర్థజ్ఞానముచేతదుపాయోపదేశము వలన స్వర్గాపవర్గప్రాప్తి హేతువుగావునని దేశరణము॥ ౮౪॥

మూ॥ అనేనక్రమయోగేన పరివ్రజతియోద్విజః। సవిధూయేహ
పాప్మానం పరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥ ౮౫॥

ఈచెప్పబడినయనుష్ఠానక్రమముచే నెవడు సన్న్యసించునో యతండీలోకమందే పాపమునువిడిచి పరిబ్రహ్మమందునుగలయును బ్రహ్మానాత్మ్యోతాత్కారముచేను పాధికకిరనాశనమయినపిమ్మట బ్రహ్మస్వరూపమునొందును॥ ౮౫॥

మూ॥ ఏషధర్మోనుశిష్టోవో యతీనాం నియతాత్మనాం । వేద
సన్న్యాసికానాంతు కర్మయోగం నిబోధత॥ ౮౬॥

నియతాత్ములగుయతులకు కుటీచర బహూదక హంస పరమహంసలనెడు నలుగురికిన్ని సాధారణధర్మము చెప్పబడెను ఇప్పుడు కుటీచరాదివిశేష యతి ధర్మములను చెప్పక అగ్నిహోత్రాదికర్మయోగుల యొక్కయు నసాధారణవక్ష్యమాణములు "పుత్రైశ్వర్యేసుఖంవసే" అనుప్రకారముగల కర్మసంబంధముగలధర్మము ను వినుండు భారతమందు సన్న్యాసులు నాలుగువిధములవారుగా జెప్పబడిరి॥"శ్లో॥ చతుర్విధా భిక్షవస్తుస్యుః కుటీచర బహూదకౌ । హంసఃపరమహంసశ్చ యోయః పశ్చాత్సఉత్తమఇతి॥" కుటీచరబహూదకహంసపరమహంసలని భిక్షులు నాలుగు విధములిందులోను తరువాతివాడు ఉత్తముడని చెప్పబడెను ఇది కుటీచరునకు పుత్రభిక్షాచరణరూపమగు ధర్మోపదేశను గోవిందరాజు వేదోక్తాగ్నిహోత్రాదికర్మత్యాగియగు గృహస్థవిశేషుని జ్ఞానమాత్రవైదికకర్మునిగా వేద సన్న్యాసిని జెప్పెను॥ మేధాతిథి నిరాశ్రముడగువాని వేదసన్న్యాసినిగా జెప్పెను ఆహితాగ్నియగు గృహస్థుడంత్యేష్టిజేసి యగ్నుల నాత్మారోపణమొనర్చకున్న నగ్నులకు త్యాగమగునని గోవిందరాజువ్యాఖ్యయున్ను అనాశ్రమియైతే మనువుచే చెప్పబడిన చాతురాశ్రమ్యమెట్లగునని మేధాతిథివ్యాఖ్యయున్ను ఖండించి కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥౮౬

మూ॥ బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చ వానప్రస్థోయతిస్తథా । ఏతేగృహస్థప్రభవా శ్చత్వారః పృథగాశ్రమాః॥ ౮౭॥

ఇప్పుడు వేదసన్న్యాసికునకు ప్రజ్ఞాతకర్మత్యాగానంతరము దైవవయాశ్రమముగలవాడో నిరాశ్రముడో చెప్పవలసియున్నది నాలుగే ఆశ్రమములని చెప్పబడియున్నది దానినిచూపించుటకు చెప్పబడిన యాశ్రమములననువదించుచున్నాడు బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములునాలుగు వేరువేరుగా చెప్పబడినవిగాని యీనాలుగున్ను గృహస్థాశ్రమజన్యములచే యగుచున్నవి॥ ౮౭॥

మూ॥ సర్వేపి క్రమశస్త్వేతే యథాశాస్త్రం నిషేవితాః । యథోక్తకారిణంవిప్రం నయంతి పరమాంగతిం॥ ౮౮॥

ఈచెప్పబడినయాశ్రమములు నాలుగున్ను క్రమముగా శాస్త్రరీతితప్పకసేవి

టబడినవేని యుపిశబ్దముచే మూడైనరెండైననొకటియైన యథోక్తముగ నడిచిన వాని పరమగతినొందించును॥ ౮౮॥

మూ॥ సర్వేషామపి చైతేషాం వేదస్మృతి విధానతః। గృహస్థ
ఉచ్యతే శ్రేష్ఠ స్సత్రీనేతాన్ బిభర్తిహి॥ ౮౯॥

ప్రకృత వేదసన్న్యాసికునకు గృహమందె పుత్రైశ్వర్యమందువాసమును జెప్పగల డు అందుకు గృహస్థోత్కర్షమును జెప్పుచున్నాడు ఈబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములలో గృహస్థుడాశ్రయముగుటచేతనున్నతరుచు గానగ్నిహోత్రాదివిధానను వలనను న్ను గృహస్థుడు శ్రేష్ఠుడని మన్వాదులచే జెప్పబడెను బ్రహ్మచారి వానప్రస్థయతులనుభి క్షాదానముచే పోషించడముచేతనున్ను శ్రేష్ఠుడు॥ "శ్లో॥ యస్మాత్త్రయో ప్యాశ్రమి ణో జ్ఞానేనాన్నేన చాన్వహమితి" యే హేతువుచే మూడాశ్రమములవారికిన్ని ని త్యమును జ్ఞానమును నన్నమును నొసగునో యందుచే గృహస్థుడని చెప్పబడెను॥

మూ॥ యథానదీ నదా స్సర్వే సాగరే యాంతిసంస్థితిం। తథై
వాశ్రమిణస్సర్వే గృహస్థే యాంతి సంస్థితిం॥ ౯౦॥

ఏలాగు గంగాశోణాదినదీనదములన్నియు సముద్రమందు సంస్థితిని బొందునో ఆలాగునే గృహస్థవ్యతిరిక్తులగు మూడాశ్రమములవారున్ను గృహస్థాధీనజీవనులు గావున నతని కడను సంస్థితిని బొందుచుందురు॥ ౯౦॥

మూ॥ చతుర్భిరపి చైవైతై ర్నిత్యమాశ్రమిభి ర్ద్విజైః। దశలక్ష
ణకోధర్మ స్సేవితవ్యః ప్రయత్నతః॥ ౯౧॥

ఈ బ్రహ్మచర్యాదికాశ్రమములవారు నలుగురు ద్విజులున్ను వక్ష్యమాణమగు దశలక్షణములుగల ధర్మము ప్రయత్నముచే సేవించవలెను॥ ౯౧॥

మూ॥ ధృతిఃక్షమాదమో౽ స్తేయం శౌచమింద్రియ నిగ్రహః। ధీ
ర్విద్యా సత్యమక్రోధో దశకం ధర్మలక్షణం॥ ౯౨॥

ధృతియనగా సంతోషము క్షమయనగా నపకారమొనర్చిన వానికి ప్రత్యప కారము చేయకపోవడము దమమనగా వికారహేతు సన్నిధినిన్ని నిర్వికారముగ నుండుట "మనసోదమనంగమఇతి" మనస్సును దమింపజేయుట దమమనిసనందన వచ

నము వలన శీతాతపాదిద్వంద్వములను సహించడము దమమని గోవిందరాజు యు. స్తైయమనగా నన్యాయముచే నొకని సొమ్మునపహరించకుండుట శౌచమనగా మృజ్జలాదులచే యథాశాస్త్రముగ గడుగుకొనుట ఇంద్రియనిగ్రహమనగా విషయములవలన చక్షురాదులను మళ్ళించుట ధీఃయనగా శాస్త్రాది తత్త్వజ్ఞానము విద్యయనగ నాత్మజ్ఞానము సత్యమనగా యథార్థముగ జెప్పుట అక్రోధమనగా క్రోపమునకు హేతువున్నప్పటికిని క్రోధమును బొందకుండుట యీపదిలక్షణములు కల దిధర్మస్వరూపము॥ ౯౨॥

మూ॥ దశలక్షణాని ధర్మస్య యేవిప్రాః స్సమధీయతే । అధీత్య
చానువర్తంతే తేయాంతి పరమాంగతిం॥ ౯౩॥

ఏవిప్రులు ధర్మముయొక్క దశలక్షములను బఠించి తదనుష్ఠానమొనర్తురో వారుబ్రహ్మజ్ఞాన సముత్పర్మమువలన పరమగతిని పొందుదురు॥ ౯౩॥

మూ॥ దశలక్షణకంధర్మ మనుతిష్ఠక్ సమాహితః । వేదాంతం
విధివ చ్ఛ్రుత్వా సన్న్యసే దనృణోద్విజః॥ ౯౪॥

ద్విజుడు చెప్పబడిన దశలక్షణకమైన ధర్మమును నియతచిత్తుడై చేయుచును వనిషదాద్యర్థమును గృహస్థాశ్రమమందే గురుముఖముగా నభ్యసించి ఋణత్రయవిముక్తుడై సన్న్యసించవలెను॥ ౯౪॥

మూ॥ సన్న్యస్య సర్వకర్మాణి కర్మదోషా నపానుదన్ । నియ
తో వేదమభ్యస్య పుత్రైశ్వర్యే సుఖంవసేత్॥ ౯౫॥

సమస్తమైన యగ్నిహోత్రాదిగృహస్థధర్మములను విడిచి యజ్ఞానముచే జరిగిన జంతువధాదిజనితములగు పాపములను ప్రాణాయామాదికముచే పోగొట్టుచు జితేంద్రియుడై ఉపనిషత్తులను గ్రంథము బఠించుచు నర్థము నెఱుంగుచు పుత్రగృహమందే పుత్రోపకల్పితభోజనాచ్ఛాదనములు గలవాడగుచు వృత్తిచింతారహితుడై సుఖముగ నుండవలెను కుటీచరునకిదే యసాధారణధర్మము చెప్పబడెను ఇదే చెప్పుటకు "వేదసన్న్యాసికానాంతు" యని మున్ను జెప్పబడెను॥ ౯౫॥

మూ॥ ఏవం సన్న్యస్య కర్మాణి స్వకార్యపరమోఽస్పృహః । స

న్యాసే నాపహత్యైనః ప్రాప్నోతి పరమాం గతిం॥ ౯౬॥

ఈ చెప్పబడిన ప్రకారముగా గృహస్థధర్మములను విడిచి ఆత్మసాక్షాత్కారదస్వరూపస్వకార్యమందు జాగరూకుడై స్వర్గాదికనుగూడ బంధహేతువుగాభావించి నిస్పృహుడై సన్న్యాసముచే పాపములను నశింపజేసి బ్రహ్మసాక్షాత్కారముచే ముక్తినిపొందుచున్నాడు॥ ౯౬॥

మూ॥ ఏష వోఽభిహితో ధర్మో బ్రాహ్మణస్య చతుర్విధః। పుణ్యోఽ
క్షయఫలః ప్రేత్య రాజ్ఞాం ధర్మం నిబోధత॥ ౯౭॥

ఇతి మానవే ధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాం సంహితాయాం
షష్ఠోఽధ్యాయః.

ఋషులనుగూర్చి సంబోధనమొనర్చి చెప్పబడుచున్నది మీకీబ్రాహ్మణసంబంధమగు కర్మకలాపరూపమైన చతుర్విధమగు ధర్మమనగా బ్రహ్మచర్య గార్హస్థ్య వానప్రస్థాదిరూపమగునది పరమంబక్షయఫలప్రదము చెప్పబడెను ఇప్పుడు రాజసంబంధమగు ధర్మమును వినుండు ఈశ్లోకమందు బ్రాహ్మణునకు నాలుగాశ్రమములధర్మములనుపదేశించుటవలన "బ్రాహ్మణః ప్రవ్రజేత్" బ్రాహ్మణుడు సన్న్యసించవలసినదని ముందుగా చెప్పడమువలననున్ను ఇటుపైని రాజధర్మములు వక్ష్యమాణములగుచున్నవని తెలియుటకై రాజధర్మములను వినుండని చెప్పడము॥ ౯౭॥

ఇది శ్రీమన్మహామహీంబిడౌజ శ్రీమదానందగజపతిరాజ మహారాజ
దయాపాత్రభారద్వాజ సగోత్రపవిత్ర సుకవిజనవిధేయ
మండకామేశ్వరనామధేయకృతమన్వర్థదీపికాఖ్య
యగు వ్యాఖ్యయందు షష్ఠాధ్యాయము.
శ్రీపరదేవతామణిపాదుకార్పణమస్తు.

శుభమస్తు.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహిత

మనుస్మృతిసప్తమాధ్యాయః ప్రారంభము.

మూ॥ రాజధర్మాన్ ప్రవక్ష్యామి యథావృత్తో భవేన్నరః। సంభ
వశ్చ యథాతస్య సిద్ధిశ్చ పరమాయథా॥ ౧॥

పూర్వమందారధ్యాయములచే బ్రాహ్మణునియొక్క ముఖ్యధర్మములను జెప్పి రాజధర్మములను అనగా రాజునకసాధారణధర్మములను జెప్పుచున్నాడు ఇచట నాశ్రమధర్మములను జెప్పి తదనంతరాధికారియగు రాజుయొక్క ధర్మములను జెప్పుచున్నాడని కొందరవతారికను లిఖించిరి రాజధర్మాన్ యిచట రాజశబ్దముక్షత్రియమాత్రపరముగాదు మరియు ప్రజాపాలనకర్తయగు పురుషుని జెప్పును అట్టి రాజుయొక్క ధర్మములను అవగా దృష్టాదృష్టరూపములగు షాడ్గుణ్యాగ్నిహోత్రాదిరూపములగు ధర్మములను జెప్పగలను ఇంకరాజెట్టివ్యాపారము గలవాడై యుండవలయునో యట్టియనుష్ఠేయములను సృష్ట్యాదియందగు రాజుయొక్కయుత్పత్తిప్రకారమును అదృష్టాదృష్టములయొక్క యుత్కృష్టమగు సిద్ధియును జెప్పెదనని తాత్పర్యము॥ ౧॥

మూ॥ బ్రాహ్మం ప్రాప్తేనసంస్కారం క్షత్రియేణ యథావిధి। స
ర్వస్యాస్యయథాన్యాయం కర్తవ్యం పరిరక్షణం॥ ౨॥

శాస్త్రోక్తప్రకారముగ వేదాధ్యయనాద్యుపయోగమగు సంస్కారమును అనగా ఉపనయనాదిసంస్కారమనుట అట్టిసంస్కారసంపన్నుడగు క్షత్రియునిచే నీజగద్రక్షణము న్యాయము తప్పకుండ జేయదగును ఇచ్చట క్షత్రియపదముత్తమక్షత్రియునికే రాజ్యార్హతను దెలియజేయుచున్నది ఇతరులకు గౌణమని యెరుంగునది యేమనిన బ్రాహ్మణునకాపద్ధర్మములయందు క్షత్రియధర్మమును జెప్పుటను శూద్రధర్మమును నిషేధించుటవలన నుత్తమక్షత్రియవాచకమనుట న్యాయమనగా ధ

ర్మశాస్త్రావిరుద్ధమగు నీతిశాస్త్రము॥ ౨

మూ॥ అరాజకేహి లోకేస్మిన్ సర్వతో విద్రుతే భయాత్। రక్షా
ర్థమస్య సర్వస్య రాజాన మసృజత్ప్రభుః॥ ౩॥

ఈలోకము రాజులేకపోవుటచే సమస్తమైన భయమువలనననగా దైవికమానుషాత్మకమగు భయమువలన ననుట అట్టిభయమువలన పీడితమైయుండగా స్థిరాచరాత్మకమగు లోకముయొక్క రక్షణార్థమై సమర్థుడగు ప్రజాపతి రాజును సృజించెను గాన నీరాజు లోకమును రక్షించవలయుననుట॥ ౩॥

మూ॥ ఇంద్రానిలయమార్కాణా మగ్నేశ్చవరుణస్యచ। చంద్రవి
త్తేశయోశ్చైవ మాత్రానిర్హృత్య శాశ్వతీః॥ ౪॥

కింవటిశ్లోకముచె రాజును సృజించెననిచెప్పినదట్లుసృజించెనన నెండుశ్లోకములచే జెప్పుచున్నాడు ఇంద్రునియొక్కయు చంద్రునియొక్కయు వాయువుయొక్కయు యమునియొక్కయు సూర్యునియొక్కయు అగ్నియొక్కయు వరుణునియొక్కయు కుబేరునియొక్కయు సారభూతములగు నంశములను దీసి రాజునుసృజించెననియన్వయము ఇచ్చట నంశములనగా నిందున్నైశ్వర్యాంశమును వాయువు బలాంశమును ఇటులనే ఆయాదేవతలయొక్క స్వాభావికాంశలననినందనుడను వ్యాఖ్యాతవ్రాసెను॥ ౪॥

మూ॥ యస్మాదేషాం సురేంద్రాణాం మాత్రాభ్యో నిర్మితో నృపః।
తస్మాదభిభవత్యేష సర్వభూతాని తేజసా॥ ౫॥

ఏహేతువచే నింద్రాదిసురశ్రేష్ఠులయంశములచే రాజుసృజించబడెనో యాహేతువను ఈరాజు సమస్తమయినప్రాణులను బలముచే తిరస్కరించుచున్నాడు.

మూ॥ తపత్యాదిత్యవచ్చైష చక్షూంషిచ మనాంసిచ। నచైనం
భువిశక్నోతి కశ్చిదప్యభివీక్షితుం॥ ౬॥

ఈరాజును సూర్యునివలె చక్షుస్సులను మనస్సులను చూచువారలకు తపింపచేసెయుచున్నాడు గనుక నిందువలన నెవ్వడైనను రాజును చూచుటకు సమర్థుడు కాడు॥

మూ॥ సోగ్నిర్భవతి వాయుశ్చ సోర్కః సోమస్స ధర్మరాట్। స
కుబేరస్సవరుణ స్సమహేంద్రః ప్రభావతః॥ ౭॥

ఆరాజు తనప్రభావమువలన నగ్నియై వాయువై సూర్యుడై యముడై చంద్రుడై కుబేరుడై వరుణుడైయగుచున్నాడు- అనగా నగ్న్యాది పూర్వోక్తదేవాంశసంభవుడగుటను తత్తత్కర్మకారియగుటచే శక్త్యాదులచే నగ్న్యాది స్వరూపుడగుచున్నాడనుట॥ ౭॥

మూ॥ బాలోఽపి నావమంతవ్యో మనుష్య ఇతి భూమిపః। మహతీ
దేవతా హ్యేషా నరరూపేణ తిష్ఠతి॥ ౮॥

పరిపాలకుడగు రాజు చిన్నవాడైనను మనుష్యుడనుబుద్ధిచే దిరస్కరించదగదు. ఏపనిన ఒకానొకగొప్పదేవత మానుషరూపమున నీరాజై యవతరించి యుండుటవలన నతనిదిరస్కరించుట ప్రత్యవాయజనకము॥ ౮॥

మూ॥ ఏకమేవ దహత్యగ్ని ర్నరం దురుపసర్పిణం। కులం దహతి
రాజాగ్నిః సపశుద్రవ్యసంచయం॥ ౯॥

రాజునుతిరస్కరించిన దృష్టదోషముగలదని చెప్పుచున్నాడు దుష్టమయినను పసర్పణముగలవాని అనగా హస్తాదులనుముట్టినవాని నగ్నిస్పృశించు వానినిమాత్రమే దహించును రాజను నగ్నియైతే అట్టిదుష్టమయిన యుపసర్పణగలపురుషుని పుత్రపౌత్రపశ్వాదులతోదహించును గనుక రాజు తిరస్కారార్హుడుగాడనుట॥ ౯॥

మూ॥ కార్యం సోఽవేక్ష్య శక్తించ దేశకాలౌచ తత్త్వతః। కురుతే ధ
ర్మసిద్ధ్యర్థం విశ్వరూపం పునః పునః॥ ౧౦॥

ఆరాజు కార్యమునున్ను తనయొక్కబలమునున్ను దేశకాలములనున్ను యథార్థముగా తెలుసుకొని కార్యసిద్ధికొరకు మాటిమాటికి ననేకరూపములను జేయుచున్నాడు అనగా రాజు కార్యగౌరవమునుబట్టి దూరసామీప్యాదిరూపమగు దేశమును సుభిక్షదుర్భిక్షాదిరూపమగు కాలమునననుసరించి తనకార్యమెటుల సిద్ధించునో యటుల శత్రుమిత్రోదాసీనరూపములనుబొందుచున్నాడు గాన యథార్థముగ శత్రుమిత్రాదిభావములేకపోవుటను రాజవల్లభుడని రాజును తిరస్కరించకూడదు॥ ౧౦॥

మూ॥ యస్య ప్రసాదే పద్మా శ్రీ ర్విజయశ్చ పరాక్రమే। మృత్యుశ్చ
వసతి క్రోధే సర్వతేజో మయోహి సః॥ ౧౧॥

ఎవనియొక్క యనుగ్రహమందు లక్ష్మియు పరాక్రమమందు విజయమును క్రోధమందు మృత్యువయును నివసించియుండును అట్టిరాజు సమస్తమయిన దేవతలయొక్క తేజోమయుడౌటను అనగా రాజు ప్రసన్నుడైన లక్ష్మియును తనకు శత్రుజయమున్ను సిద్ధించును రాజుకు కోపమును పుట్టించిన మృత్యువగును గాన నతనికి కోపమును పుట్టించకూడదు- ఇచట పద్మా-శ్రీః-యని లక్ష్మిపర్యాయపదముల ప్రయోగించుటను అతిశయార్థమని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను- "సర్వతేజోమయః" యనునపుడు ఇంద్రాగ్ని యములని కొందరు సూర్యాగ్నిసోములని కొందరు వ్రాసిరి॥

మూ॥ తం యస్తు ద్వేష్టిసంమోహాత్సవినశ్యత్యసంశయం। తస్య
హ్యాశు వినాశాయ రాజాప్రకురుతేమనః॥ ౧౨॥

ఎవడైన నజ్ఞానము వలన ద్వేషించునో యతడు నిస్సంశయముగ నశించును- ఏమనగా నారాజు వానివినాశను కొరకు ప్రయత్నించును గాన రాజుతో ద్వేషించకూడదనుట॥ ౧౨॥

మూ॥ తస్మాద్ధర్మంయ మిష్టేషు సంవ్యవస్యే న్నరాధిపః। అ
నిష్టం చాప్యనిష్టేషు తం ధర్మం నవిచాలయేత్॥ ౧౩॥

రాజు సర్వతేజోమయుడౌట వలననిష్టులయందిష్టమైనట్టినియు అనిష్టులయందనిష్టమైనట్టియునే ధర్మమును నిశ్చయించునో యాధర్మమును జనులచే నతిక్రమించదగదనుట అనగా ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధమని తెలియవలెను॥ ౧౩॥

మూ॥ తస్యార్థే సర్వభూతానాం గోప్తారం ధర్మమాత్మజం।
బ్రహ్మతేజో మయం దండ మసృజత్పూర్వ మీశ్వరః॥౧౪॥

ఆరాజు కొరకు బ్రహ్మదేవుడు సకలభూతములకు రక్షకమైనట్టియు తనసంతానమైనట్టియు ధర్మాంశోద్భవమైనట్టియు గనుకనే బ్రహ్మతేజోమయమైనట్టియు దండమును అనగా శిక్షయనుట మున్ను సృజించెను అనగా బ్రహ్మదేవుడు పూర్వకాలమునందు రక్షాదివ్యాపారము నడుపుటకై ధర్మస్వరూపమగు దండ

మను: సృజించెనని భావము॥ ౧౪॥

మూ॥ తస్య సర్వాణి భూతాని స్థావరాణి చరాణిచ । భయా
ద్భోగాయ కల్పంతే స్వధర్మా న్నచలంతిచ॥ ౧౫॥

ఆదండనుయొక్క భయము వలన స్థావరజంగమాత్మకములగు భూతములు పరస్పరబాధలం దొలంగుటచే భోగములు గలిగియుండును ఇంక స్వస్వధర్మము లనుకూడ విడువకయుండును- ఇక్కడ మేధాతిథి యీభూతములు ఛాయాదిప్రదానమువలన రాజభోగమున కగుననివ్రాసెను॥ ౧౫॥

మూ॥ తం దేశకాలౌ శక్తించ విద్యాంచావేక్ష్య తత్వతః। యథా
హ్రతః సంప్రణయే న్నరేష్వన్యాయ వర్తిషు॥ ౧౬॥

అట్టి దండమును- అపరాధులయందు దేశకాలములను శక్తిని విద్యను పరిశీలన జేసి యథాయోగ్యముగా ప్రయోగించవలయును॥ ౧౬॥

మూ॥ సరాజా పురుషోదండ స్సనేతా శాసితాచసః। చతుర్ణా
మాశ్రమాణాంచ ధర్మస్య ప్రతిభూస్స్మృతః॥ ౧౭॥

అందరు తద్వశులై యుండుటను ప్రజలు స్త్రీలవలె నస్వతంత్రులై దీనిచే చేయబడియుండుటను ఆదండము రాజు ఇంక పురుషుడు- అదియె యీసమస్తమునకు రక్షకము యింకశిక్షకము మరియు నాశ్రమచతుష్టయ ధర్మమునకు జామీనుదారుడై మునులచె జెప్పబడెను॥ ౧౭॥

మూ॥ దండశ్శాస్తి ప్రజా స్సర్వా దండ ఏవాభిరక్షతి। దండస్సు
ప్తేషు జాగర్తి దండం ధర్మం విదుర్బుధాః॥ ౧౮॥

దండము సమస్తమైన ప్రజలను శిక్షించు అటులనె రక్షించు నిద్రావస్థయందును జాగ్రత జేయును గనుక దండమునే ధర్మముగా పెద్దలు చెప్పుదురు అనగా ప్రజలను ఆజ్ఞాపించుటచే రక్షించుటచేతను మీదచెప్పినప్రకారము దండమేరాజ శాసకమనుమాటనిజమనుట ఇకనిద్రాదులయందు చోరాదిబాధలు లేకుండున ట్టుల జేయునుగాన ధర్మమె దండమనుట॥ ౧౮॥

మూ॥ సమీక్ష్య సధృత స్సమ్యక్ స్సర్వా రంజయతి ప్రజాః। అస

మీక్ష్య ప్రణీతస్తు వినాశయతి సర్వతః॥ ౧౯॥

ఇట్టిదండము శాస్త్రోక్తప్రకారముగ నపరాధము ననుసరించి దేహధనాదుల యందు ప్రయోగించబడినదై సమస్తమైన ప్రజలను అనురాగము కలవారినిగ జేయును ఆలాగు గాకవిచారించకలోభాదులచే ప్రయోగించబడిన అనగా బాహ్యములగు ధనపుత్రాదులను నశింపజేయునదైతె సర్వమును నశింపజేయుననుట॥౧౯॥

మూ॥ యదినప్రణయేద్రాజా దండందండ్యేష్వతంద్రితః। శూలె
మత్స్యానివాపక్ష్యన్ దుర్బలాన్ బలవత్తరాః॥ ౨౦॥

రాజు అలసుడై దండార్హులయందు దండమునుప్రయోగించనియెడల శూలమునుగుచ్చి చేపలనుకాల్చినట్లు బలహీనులనుబలవంతులుపీడింతురు ఇకరూడజలమందు మత్స్యములనువలె దుర్బలులను బలవంతులు భక్షింతురని మాత్స్యన్యాయమని మేధాతిథిగోవిందరాజులు వ్రాసిరిఅప్పుడు "జలెమత్స్యా"నని పాఠాంతరమని తెలియవలెను॥ ౨౦॥

మూ॥ అద్యాత్కాకః పురోడాశం శ్వాచలిహ్యాద్ధవిస్తథా।స్వా
మ్యంచ నస్యాత్కస్మింశ్చిత్ప్రవర్తేతాధరోత్తరం॥౨౧

రాజు క్రమముగాదండమును బ్రయోగించనియెడల హవిస్సుకర్హముగాని కాకము పురోడాశమునుభక్షించును ఇటులనేవాయసాది హవిస్సును కుక్క భక్షించును బ్రాహ్మణాదులకన్న శూద్రులకుప్రాబల్యమగును అనగావారెప్రధానులగుదురనుట॥ ౨౧॥

మూ॥ సర్వోదండజితోలోకో దుర్లభోహి శుచిర్నరః। దండ
స్యహి భయాత్సర్వం జగద్భోగాయ కల్పతె॥ ౨౨॥

సమస్తమైనలోకమున్ను దండభయమువలననే నియమముగసంచరించును గాని స్వభావముచేనియమముగల మనుష్యుడు దుర్లభుడు గాన దండభయమువల్లనే సమస్తమైనలోకమున్ను ఆవశ్యకములగుభోజనాదిరూపములగు భోగముల కొరకగును॥ ౨౨॥

మూ॥ దేవదానవగంధర్వా రక్షాంసిపతగోరగాః। తేపి భో

గాయ కల్పంతే దండేనైవ నిపీడితాః॥ ౨౩॥

దండమునకు భోగసంపాదకత్వమును దృఢపరచుచున్నాడు దేవతలనగా నింద్రాదులు దానవులు గంధర్వులు రాక్షసులు పక్షులు సర్పములున్నుయీదండభయమువలననే భోగముకొరకగుచున్నవి అనగావర్షాదికములచే కాలమందుపభోగమును కల్పింతురనుట॥ ౨౩॥

మూ॥ దుష్యేయుస్సర్వవర్ణాశ్చ భిద్యేరన్ సర్వసేతవః। స
ర్వలోకప్రకోపశ్చ భవేద్దండస్య విభ్రమాత్॥ ౨౪॥

ఇంకనీదండము చేయకపోయినను అనుచితముగ జేసినను సమస్తమగు బ్రాహ్మణాదివర్ణము పరస్పరస్త్రీగమనమునుచే సంకీర్ణమగును సమస్తములగు శాస్త్రములయొక్క నియమములున్ను అనగా ధర్మార్థకామమోక్షములున్ను నశించును చౌర్యాదులచే జగత్సంక్షోభమునగును గనుక దండము నేమరకుండ నుండవలయు ననుట॥ ౨౪॥

మూ॥ యత్ర శ్యామో లోహితాక్షో దండశ్చరతి పాపహా। ప్ర
జాస్తత్ర నముహ్యంతి నేతాచేత్సాధుపశ్యతి॥ ౨౫॥

ఎచ్చటనుశాస్త్రోక్తప్రకారమగు శ్యామరూపమును యెర్రని నేత్రములునుగల యధిష్ఠాన దేవతగల దండము సమస్తములగు పాపములను హరించునదియై చరించునో రాజున్ను యుక్తాయుక్తములను తెలిసినవాడగునో యచట ప్రజలు మోహము గలవారుకారు అనగా నెమ్మదిగనుందురనుట॥ ౨౫॥

మూ॥ తస్యాహుస్సంప్రణేతారం రాజానం సత్యవాదినం। సమీ
క్ష్యకారిణం ప్రాజ్ఞం ధర్మకామార్థకోవిదం॥ ౨౬॥

అట్టిదండముప్రయోగించు రాజును సత్యవాదినిగాను తత్త్వాతత్త్వములను గ్రహించి పనిజేయువానిగాను ప్రాజ్ఞునిగాను ధర్మార్థకామములను తెలసిన వానిగాను మన్వాదులుచెప్పుదురని యర్థము॥ ౨౬॥

మూ॥ తం రాజాప్రణయన్ సమ్యక్ త్రివర్గేణాభివర్ధతే। కా
మాత్మా విషమః క్షుద్రో దండేనైవ నిహన్యతే॥ ౨౭॥

అట్టిదండనమును లెస్సగ బ్రయోగించు రాజు ధర్మార్థకామములచే వృద్ధిబొందు ను అలాగుగాక విషయాసక్తచిత్తుడై క్రోధస్వభావుడై యేదైన నొకమిషను వెతుకువాడైయుండినయెడల ఆదండముచేతనే యనగా మంత్రులకోపముచేగాని యుద్ధమునచేగాని నశింపజేయబడును॥ ౨౭॥

మూ॥ దండోహి సుమహత్తేజో దుర్ధరశ్చాకృతాత్మభిః । ధ
ర్మాద్విచలితం హంతి నృపమేవ సబాంధవం॥ ౨౮॥

అట్టిదండము ప్రకృష్టమగు తేజోరూపముగాన శాస్త్రాదులచే నశిక్షితులగువారికి ప్రయోగించనలవడనిదైనది గావున నధర్మపరుడగు రాజును బంధుసహితముగ నశింపజేయును గాననవహితుడై దండమును బ్రయోగించవలెనను॥ ౨౮॥

మూ॥ తతో దుర్గంచ రాష్ట్రంచ లోకంచ సచరాచరం। అంత
రిక్షగతాంశ్చైవ మునీన్దేవాంశ్చ పీడయేత్॥ ౨౯॥

ఇంకనట్టిదండము బంధుసహితముగ రాజును నశింపజేయుటయేగాక దుర్గమును దేశమును స్థావరజంగమాత్మకమగు నీలోకమును యజ్ఞయాగాదులు నశించుటచే హవిర్లేకజీవనులగు దేవతలను మునులనుగూడ పీడించును॥ ౨౯॥

మూ॥ సోఽసహాయేన మూఢేన లుబ్ధేనాకృతబుద్ధినా । నశక్యో
న్యాయతో నేతుం సక్తేన విషయేషుచ॥ ౩౦॥

ఆదండము మంత్రిపురోహితాదిసహాయములేనట్టియు మూర్ఖుడైనట్టియు లోభుడైనట్టియు శాస్త్రాభ్యాసములేనట్టియు విషయాసక్తుడైనట్టియు నగు రాజుచే న్యాయముగ బ్రయోగించుటకు శక్యముగాదని యర్థము॥ ౩౦॥

మూ॥ శుచినా సత్యసంధేన యథాశాస్త్రానుసారిణా। ప్రణేతుం
శక్యతే దండ స్సుసహాయేన ధీమతా॥ ౩౧॥

శుచియనగా లోభరహితుడు అట్టియు సత్యప్రతిజ్ఞుడైనట్టియు శాస్త్రమునను సరించినట్టియు మంచిసహాయముగలిగినట్టియు తత్వజ్ఞుడైనట్టియు వానిచే దండము ప్రయోగించుటకు శక్తుడగును॥ ౩౧॥

మూ॥ స్వరాష్ట్రే న్యాయవృత్త స్స్యాద్భృశదండశ్చ శత్రుషు।సు

హృత్స్వజిహ్మస్స్నిగ్ధేషు బ్రాహ్మణేషు క్షమాన్వితః॥ ౩౨॥

స్వదేశమందు యథాశాస్త్రవ్యవహారము గలవాఁడై శత్రువులయందు తీక్ష్ణమైన దండముగలవాఁడై మిత్రులయందు కౌటిల్యములేనివాఁడై బ్రాహ్మణులయందు అల్పాపరాధము గలవారైనను సహనము కలవాఁడై యుండవలయును॥ ౩౨॥

మూ॥ ఏవంవృత్తస్య నృపతే శ్శిలోంఛేనాపి జీవతః। విస్తీర్యతే యశోలోకే తైలబిందు రివాంభసి॥ ౩౩॥

స్వల్పధనముగలవాఁడైనప్పటికిని మీఁదచెప్పినప్రకారము మంచివ్యాపారముగల రాజునకుకీర్తి నీటబడిననూనె చుక్కవలె నీలోకమును వ్యాపించును। ౩౩॥

మూ॥ అతస్తు విపరీతస్య నృపతే రజితాత్మనః।సంక్షీయతే యశో లోకే ఘృతబిందు రివాంభసి॥ ౩౪॥

ఉక్తాచారముకన్న విపరీతమగు నాచారముకలిగి ఇంద్రియనిగ్రహములేనిరాజు యొక్క కీర్తి నీటియందగు నేతిచుక్కవలె క్షీణించును॥ ౩౪॥

మూ॥ స్వే స్వే ధర్మే నివిష్టానాం సర్వేషా మనుపూర్వశః। వర్ణానా మాశ్రమాణాంచ రాజా సృష్టోభిరక్షితా॥ ౩౫॥

క్రమముగా తమతమ ధర్మములను తప్పకనడుచు సమస్తములగు బ్రాహ్మణాదివర్ణములయొక్కయు బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములయొక్కయు రక్షించుటకై బ్రహ్మ రాజునుసృజించెను అనగా నియమము తప్పక నడుచువర్ణాములను రక్షించనిరాజునకు ప్రత్యవాయమగును అట్టినియమములేనివారలను రక్షించకపోయినను అంతప్రత్యవాయములేదని భావమని కుల్లూకభట్టుమొదలగు వ్యాఖ్యాతలువ్రాసిరి॥

మూ॥ తేన యద్యత్సభృత్యేన కర్తవ్యం రక్షతా ప్రజాః। తత్త ద్వోహం ప్రవక్ష్యామి యథావ దనుపూర్వశః॥ ౩౬॥

ప్రజలను రక్షించు మంత్రులతోఁగూడిన రాజు చేయవలసినదానిని క్రమముగా నేనుజెప్పెదనని చెప్పబోవునర్థమునకుఁ అంతరమని యెఱుంగునది॥ ౩౬॥

మూ॥ బ్రాహ్మణా న్పర్యుపాసీత ప్రాతరుత్థాయ పార్థివః। త్రైవి

ద్యవృద్ధాన్విదుష స్తిష్ఠే త్తేషాంచ శాసనే॥ ౩౭॥

ఆకర్తవ్యమును చెప్పుచున్నాడు రాజు ప్రొద్దుటలేచి వేదత్రయవృద్ధులగు విద్వాంసులగు బ్రాహ్మణులనుపాసనచేయవలయును వారిదగ్గరనాదుండి సంచరించవలెననుట ఇంక వారియాజ్ఞను చేయవలెను వారు చేయుమనుఫలమునేని పాలనామోదించవలెననుట॥ ౩౭॥

మూ॥ వృద్ధాంశ్చ నిత్యం సేవేత విప్రాన్వేదవిద శ్శుచీన్। వృద్ధసేవీ
హి సతతం రక్షోభిరపి పూజ్యతే॥ ౩౮॥

నిత్యమున్ను వేదార్థవేత్తలును వయస్సుచేతను తపస్సుచేతను వృద్ధులును శౌచాచారసంపన్నులగు బ్రాహ్మణులను సేవించవలయును అటులవృద్ధులను సేవించువాని రాక్షసులును యెల్లప్పుడు పూజింతురు॥ ౩౮॥

మూ॥ తేభ్యోఽధిగచ్ఛే ద్వినయం వినీతాత్మాపి నిత్యశః। వినీతాత్మా
హి నృపతి ర్నవినశ్యతి కర్హిచిత్॥ ౩౯॥

రాజు తానెంతబుద్ధిమంతుడైనను అట్టిబ్రాహ్మణులవలన వినయమును గ్రహించవలయును ఆలాగు వినీతాత్ముడగు రాజెప్పటికిని నశించడు అనగా నెంత తెలిసినవాడైనను పండితులవలన తెలుసుకొని నడచినతనబుద్ధి వృద్ధినొందుటయేగాక సంపత్సమృద్ధియుగలుగుననుట॥ ౩౯॥

మూ॥ బహవోఽవినయాన్నష్టా రాజానస్సపరిచ్ఛదాః। వనస్థా
అపి రాజ్యాని వినయాత్ప్రతిపేదిరే॥ ౪౦॥

అవినీతులగు రాజులు సపుత్రబాంధవముగ నవినయమున ననేకులు నశించిరి అటులనే వినయమున నడచినుండినను రాజ్యమునొందిరనియభిప్రాయము॥ ౪౦॥

మూ॥ వేనో వినష్టోఽవినయా న్నహుషశ్చైవ పార్థివః। సుదా
స్సైజవనశ్చైవ సుముఖో నిమి రేవచ॥ ౪౧॥

పైనిచెప్పినదానికి రెండుశ్లోకములచే దృష్టాంతమిచ్చుచున్నాడు అవినయమున వేనుడను రాజును నహుషుడను ... పుత్రుడగు సుదాసుడును సుముఖుడు ...

డును నిమియును నశించిరి॥ ౪౧॥

మూ॥ పృథుస్తు వినయా ద్రాజ్యం ప్రాప్తవా న్మనురేవచ। కుబే
రశ్చ ధనైశ్వర్యం బ్రాహ్మణ్యంచైవ గాధిజః॥ ౪౨॥

వినయమువలన పృథుచక్రవర్తియును మనువును రాజ్యమునుబొందెను కుబేరుడును ధనాధిపత్యమునుబొందెను విశ్వామిత్రుడును బ్రాహ్మణ్యమును బొందెను యుఁకూడ బ్రాహ్మణ్యప్రాప్తి ప్రస్తుతముకాకపోయినను వినయమునకాధిక్యమును జెప్పుటకని తెలియవలయును॥ ౪౨॥

మూ॥ త్రైవిద్యేభ్య స్త్రయీంవిద్యాం దండనీతించ శాశ్వతీం। ఆన్వీ
క్షికీం చాత్మవిద్యాం వార్తారంభాంశ్చ లోకతః॥ ౪౩॥

ఇటుల వేదత్రయవేత్తలవలన వినయమునభ్యసించవలయునని జెప్పి వారివలననే యీ వేదత్రయమునభ్యసించవలయునని జెప్పుచున్నాడు వేదత్రయవేత్తలవలననే వేదత్రయమును సృష్ట్యాదిపరంపరచే లభించినదౌట నిత్యమగుదండనీతిని అనగాచాణక్యాదిప్రణీతమగు నర్థశాస్త్రమనుట భూతప్రవృత్తి ప్రియాప్రియోపయోగమగు నాన్వీక్షికిని అనగాతర్కశాస్త్రమనుట అభ్యుదయమున హర్షమును వ్యసనమందు విషాదమును శమింపజేయునాత్మవిద్యను అనగావేదాంతశాస్త్రమనుట ధనసంపాదనోపాయముల కృష్యాదులను లోకమువలననే చూడవలయును అనగానాయాయిశాస్త్రములను ఆయాశాస్త్రములను తెలియువారివలన నభ్యసించవలయుననుట ఇచట బ్రహ్మచారియై వేదములనభ్యసించినపిమ్మట రాజ్యాధికారముగలిగియుండగానిపుడు వేదాభ్యాసమును జెప్పుటచే తదభ్యాసమునుదప్పకుండ జేయవలయునని తాత్పర్యము॥ ౪౩॥

మూ॥ ఇంద్రియాణాం జయే యోగం సమాతిష్ఠే ద్దివానిశం। జితేం
ద్రియోహి శక్నోతి వశే స్థాపయితుం ప్రజాః॥ ౪౪॥

జితేంద్రియుడు ప్రజలను లెస్సగాపరిపాలనజేయుటకు సమర్థుడగును గాన నెల్లప్పుడును చక్షురాదీంద్రియములయొక్క జయమునుపొందుటకై యత్నించవలయును ఇచట బ్రహ్మచారిధర్మములయందింద్రియనిగ్రహమందరికి నావశ్యకత జెప్పియుం

డినను రాజునకు ముఖ్యమని తెలియుటకై యీయర్థమును జెప్పెనని తెలియవలయును॥ ౪౪॥

మూ॥ దశ కామ సముత్థాని తథాష్టౌ క్రోధజాని చ। వ్యసనాని దు
రంతాని ప్రయత్నేన వివర్జయేత్॥ ౪౫॥

వక్ష్యమాణప్రకారముగ గామమువలన బుట్టుపదియుగ్రోధమువలనబుట్టునెనిమిదియునగు దురంతములగు అనగానారంభమునసుఖముగదోచుచు నంతమునసుఃఖకరములులేక నభ్యాసమైనపిమ్మట విడువరానివ్యసనములను యత్నపూర్వకముగ విడువవలయునని భావము॥ ౪౫॥

మూ॥ కామజేషు ప్రసక్తోహి వ్యసనేషు మహీపతిః। వియుజ్యతే
ఽర్థధర్మాభ్యాం క్రోధజేష్వాత్మనైవతు॥ ౪౬॥

వ్యసనములనువర్జించుటకు ప్రయోజనమును చెప్పుచున్నాడు-కామమువలనబుట్టినవ్యసనములయందాసక్తుడగురాజు నర్థధర్మములునశించును ఇటుల క్రోధమువలనబుట్టినవ్యసనములయందాసక్తుడైనయెడల నర్థధర్మములునశించుటయే గాక మంత్రిమొదలగువారివలన నాత్మహానియగును ఈచెప్పుటచే కామజములకన్న క్రోధజములకతిశయము జెప్పబడెనని నందనుడు వ్రాసెను॥ ౪౬॥

మూ॥ మృగయాక్షో దివాస్వప్నః పరివాదః స్త్రియో మదః। తౌర్య
త్రికం వృథాట్యా చ కామజో దశకో గణః॥ ౪౭॥

ఆవ్యసనముల కామముల నిర్దేశించుచున్నాడు వేటయు జూదము పవలు నిద్రించుట ఇతరదోషములను వెల్లడిజేయుట స్త్రీసంభోగము మద్యపానము వలననగు వికారము నృత్తవాద్యములు పనిలేకుండ తిరుగుట యను నీపదియు కామము వలననగు వ్యసనములని యెరుంగునది॥ ౪౭॥

మూ॥ పైశున్యం సాహసం ద్రోహ ఈర్ష్యాఽసూయాఽర్థదూష
ణం। వాగ్దండజంచ పారుష్యం క్రోధజోఽపి గణోఽష్టకః॥ ౪౮॥

తెలియని దోషములను ప్రకటించుట సజ్జనులను బంధనాదులచే గ్రహించుట మిషచే నొరులజంపుట ధనములను హరించుట లేక నివ్వదగిన వాటినివ్వకపోవుట

ఇతరులమంచిని సహించకపోవుట- ఒరులగుణములదోషము నాపాదించుట ఆ క్రోశను తాడనాదికము యీ యెనిమిదియును క్రోధమువలన బుట్టిన వ్యసనములని యెరుగవలయును॥ ౪౮॥

మూ॥ ద్వయోరప్యేతయోర్మూలం యం సర్వే కవయో విదుః।
తం యత్నేన జయేల్లోభం తజ్జావేతావుభౌ గణౌ॥ ౪౯॥

పైఁజెప్పిన కామజక్రోధజగణములకు మూలముగానే లోభమును స్మృతికారులు తెలియుదురో యట్టిలోభము నాగణములను బుట్టించుగాన జయించవలయునని భావము॥ ౪౯॥

మూ॥ పానమక్షాః స్త్రియశ్చైవ మృగయా చ యథాక్రమం।
ఏతత్కష్టతమం విద్యాచ్చతుష్కం కామజే గణే॥ ౫౦॥

ఈ చెప్పిన కామజగణములో మద్యపానము జూదము స్త్రీసంభోగము వేట- ఈనాలుగున్ను ఉత్తరోత్తరము దుఃఖముల నిచ్చునని యెరుంగునది ఇచ్చట రాఘవానందుడను వ్యాఖ్యాత వేటవ్యాయామమువలన రోగములు బాపునుగాన నింతకంటే స్త్రీసంభోగము- అపత్యోత్పాదకమైనను రేతఃక్షరణవేగధారణములచే రోగముబుట్టించి వృత్తిని బాధించుగాన దుఃఖము ఇంతకంటె పాత్మకధనాగమహేతువైనను విరోధోత్పాదకమాటను జూదము దుఃఖము దీనికంటెను శరీరస్మృతి నపహరించునది యాటను అట్టియవస్థను విషాదులచే ననర్థమూలమాటను బహుకాలనరకాధాయమాటను మద్యపానమన్నిటికంటె నెక్కుడుగాన నీనాలుగున్ను దివాస్వాపాదులకంటె కామజగణములలో నతిదుఃఖదనుగా తెలియవలయునని సహేతుకముగ వ్రాసెను॥ ౫౦॥

మూ॥ దండస్య పాతనం చైవ వాక్పారుష్యార్థదూషణే। క్రో
ధజేఽపి గణే విద్యాత్కష్టమేతత్త్రికం సదా॥ ౫౧॥

క్రోధజగణమందును పైనువ్రాయదులన్న దండపాతమున్ను వాక్పారుష్యమున్ను అర్థదూషణమున్ను ఈమూడున్ను దుఃఖకరములని తెలియవలయును ఇచట్టను రాఘవానందుడు అర్థదూషణముకన్న యతికైనను మరణోద్యోగమును గలుగజేయు వాక్పారుష్యముకన్నను బహుకల్పనరకజనకమగు బ్రహ్మహత్యాదిహేతు

ఘగుటను శీఘ్రిమరణాధాయకమగుటను దండమన్నిటికన్న దుఃఖమని వ్రాసెను॥

మూ। సప్తకస్యాస్య సర్వస్య సర్వత్రైవానుషంగిణః। పూర్వం పూర్వం గురుతరం విద్యాద్వ్యసన మాత్మవాన్॥ ౫౨॥

కామజదోషములందలి పానాదిచతుష్టయమున్ను క్రోధజదోషములయందలి దండపాతాదిత్రయమున్ను గలయునగు నామేడింటిలో క్రమముగా పూర్వపూర్వము గురుతర దుఃఖమని బుద్ధిమంతుడగు రాజు యెరుంగవలయునని భావము॥ ౫౨॥

మూ॥ వ్యసనస్యచ మృత్యోశ్చ వ్యసనం కష్టముచ్యతే। వ్యసన్యధోధో వ్రజతి స్వర్యాత్యవ్యసనీమృతః॥ ౫౩॥

లోకములో తెలివిని పోగొట్టుటను శాస్త్రానుష్ఠానాది పధిక ప్రతిబంధకముల గుటను వ్యసనమునకు మృత్యువునకు సామ్యము సిద్ధించెనను వీటిలో వ్యసనము బహుదుఃఖకరమని జెప్పుచున్నాడు- ఏమనగా వ్యసనముగల పురుషుడు బహునరకమును బొందును మరణమును బొందినవాడైతే స్వకర్మానుసారముగ స్వర్గమును బొందుచున్నాడని భావము॥ ౫౩॥

మూ॥ మౌలాన్ శాస్త్రవిదశ్శూరాన్ లబ్ధలక్షాన్కులోద్భవాన్। సచివాన్సప్తచాష్టౌవా ప్రకుర్వీత పరీక్షితాన్॥ ౫౪॥

మౌలులనగా పితృపితామహాది కులక్రమాగతులైనట్టియు సంతానవంతులైనట్టియు ధనవంతులైనట్టియు బంధుసమృద్ధిగలిగనట్టియు ప్రసిద్ధమైనభూమి ధనము మొదలగు నైశ్వర్యముగలిగి స్వదేశవాసులు శాస్త్రవేత్తలనగా భృత్యవిధిమొదలగు శాస్త్రములను తెలిసినట్టియు ఇచ్చట నుపలక్షణవిధిచే ప్రాజ్ఞులు దక్షులు మొదలగువారని మేధాతిథివ్రాసెను॥ లబ్ధలక్షులనగా ఆయుధవేత్తలనుట సత్కులప్రసూతులైనట్టియు ఇట్టిమంత్రులను లెస్సగ పరీక్షజేసి యేడుగురైన నెనమండ్రనైన సహాయార్థము రాజు సంపాదించవలెననుట॥ ౫౪॥

మూ॥ అపియత్సుకరం కర్మ తదప్యేకేన దుష్కరం। విశేషతోఽసహాయేన కింతు రాజ్యం మహోదయం॥ ౫౫॥

ఏపనిసుఖముగా జేయదగినదో యదియైన నొకనికి జేయనలవిగాదు గొప్పఫలముగల రాజ్యమసహాయముగ జేయ శక్యముగాదని యేమిచెప్పను। ౫౫॥

మూ॥ తైస్సార్ధం చింతయేన్నిత్యం సామాన్యం సంధివిగ్రహం।
స్థానం సముదయం గుప్తం లబ్ధప్రశమనానిచ॥ ౫౬॥

ఆమంత్రులతోఁగూడ సామాన్యమగు సంధివిగ్రహాదికము ననగా మంత్రములం దు దాచఁగనిది అట్టి సంధివిగ్రహాదికములనున్ను స్థానమనగా దండకోశపురరాష్ట్రా త్మకము చతుర్విధము ఇందులో దండమనగా హస్త్యశ్వరథపదాతులువీటియొక్క పోషణమున్ను కోశమనగా ధనరాశి దానియొక్క ఆయవ్యయాదికమున్ను పు రముయొక్క రక్షణాదికమున్ను రాష్ట్రమనగా దేశము దానియందుగల మను ష్యపశ్వాదులు బ్రతుకునట్టి క్రమమున్ను సముదయమనగా ధాన్యహిరణ్యాద్యు త్పత్తిస్థానమున్ను గుప్తియనగా పరీక్షించి యన్నాదికము భక్షించుట పరీక్షిత స్త్రీలనుభోగించుట మొదలగు నాత్మరక్షణమున్ను వక్ష్యమాణప్రకారమగు రా ష్ట్రరక్షణమున్ను లబ్ధప్రశమనములనగా॥ "శ్లో॥ జిత్వాసంపూజయేద్దేవా" నని చె ప్పుటవలన సంపాదితధనమును సత్పాత్రములందు వినియోగపరుచుటయున్ను ప్రతిదిన మందున నాలోచించవలయును॥ ౫౬॥

మూ॥ తేషాం స్వస్వమభిప్రాయ ముపలభ్య పృథక్పృథక్।సమస్తా
నాంచ కార్యేషు విదధ్యాద్ధితమాత్మనః॥ ౫౭॥

చేయదగిన పనివిషయమై యీ మంత్రులయొక్క యభిప్రాయమును రహస్య మందు ప్రతివాదములేకుండ ప్రత్యేకముగానున్ను యందరి భావము నొక్కమారు గానున్ను దెలిసికొని యుదితనకు హితమో యది జేయవలయును॥ ౫౭॥

మూ॥ సర్వేషాంతు విశిష్టేన బ్రాహ్మణేన విపశ్చితా। మంత్రయే
త్పరమంమంత్రం రాజాషాడ్గుణ్యసంయుతం॥ ౫౮॥

ఈమంత్రులందరిలోనున్ను ధార్మికత్వాదిగుణవిశిష్టుడును బ్రాహ్మణుడగునొ కనితో వక్ష్యమాణమగు గుణయుక్తమగు ప్రకృష్టసంధివిగ్రహాదికముయొక్క మం త్రమును నిరూపించవలెను॥ ౫౮॥

మూ॥ నిత్యం తస్మిన్ సమాశ్వస్త స్సర్వకార్యాణినిక్షిపేత్। తేన
సార్ధంవినిశ్చిత్య తతః కర్మసమాచరేత్॥ ౫౯॥

ఎల్లప్పుడును బ్రాహ్మణునియందే నమ్మకముగలిగి తాఁజేయుకార్యములన్నిటి న

తని కష్టజెప్పవలెను అతనిలో నిశ్చయించి యన్నికార్యములను నారంభించ వల యును॥ ౫౯॥

మూ॥ అన్యానపి ప్రకుర్వీత శుచీన్ ప్రాజ్ఞా స్థితాన్। సమ్యగ ర్థసమాహర్తౄ నమాత్యాన్సుపరీక్షితాన్॥ ౬౦॥

మరియు గొంకరిని లంచముదినని వారున్ను బుద్ధిశాలురును ధనార్జనమందు నేర్పుగలవారున్ను లెస్సగా బరీక్షించబడినవారునగు నట్టివారిని కార్యసహాయుల నుగా జేయవలెను॥ ౬౦॥

మూ॥ నిర్వర్తేతాస్యయావద్భి రితికర్తవ్యతానృభిః। తావతో తంద్రితాన్ దక్షాన్ ప్రకుర్వీత విచక్షణాన్॥ ౬౧॥

ఈరాజుకు కార్యజాతమంతెంతవరిచే నేర్వేరునో బద్ధకములేక క్రి యలయందుత్సాహముగలవారై యాకార్యములను జేయనేర్చినవారినందరి నా కార్యమందు నియమించవలెను॥ ౬౧॥

మూ॥ తేషామర్థేనియుంజీత శూరాన్దక్షాన్ కులోద్గతాన్। శుచీనాకరకర్మాంతె భీరూనంతర్నివేశనె॥ ౬౨॥

అట్టిమనుష్యులలో శూరులును చతురులును సత్కులమునేయంకుశము చేనియామి తులగువారును లంచపుధనమందు నిస్పృహులునగువారిని ధనోత్పత్తిస్థానములం దునియమించవలెను యిటువంటివారినె బంగారుమొదలగుగనులను త్రవ్వించడమం దును చెరుకు ధాన్యము మొదలగునవి పండేక్షేత్రములయందును నియోగించవలెన ని భోజనశయనగృహాంతఃపురాదికమందు భయశీలురగువారిని నియోగంచవలెను తరుచుగా నట్టిచోటుల నేకాకియు స్త్రీపరివృతుడైయున్న రాజును అనియుక్తుడు శూరుడైనయడల శత్రువులచేత భేదింపబడ్డవాడై అపాయముజేయునని భీరుని ని యోగించుమని చెప్పుట॥ ౬౨॥

మూ॥ దూతంచైవ ప్రకుర్వీత సర్వశాస్త్ర విశారదం। ఇంగితా కారచేష్టజ్ఞం శుచిందక్షం కులోద్గతం॥ ౬౩॥

దృష్టాదృష్టార్థశాస్త్రజ్ఞుడును ఇంగితాకారచేష్టజ్ఞుడనగా ఇంగితమనగా అభి

ప్రాయమును దానిని సూచించెడుమాటలయందగు స్వరాదికము ఆకారమనగా సు ఖప్రసాదవైవర్ణ్యాదిరూపమైన ప్రీత్యప్రీతిసూచకమగు దేహధర్మాదికము, చే ష్టయనగా కోపాదిసూచకమగు కరాస్ఫాలనాదికము వీటితత్త్వమును దెలిసినవాడు ను ధనాశయు స్త్రీవ్యసనాదికములేనివాడును చతురుడును కులీనుడును నగువానిని దూతనుగా జేయవలయును॥ ౬౩॥

మూ॥ అనురక్తశ్శుచిర్దక్షస్స్మృతిమాన్ దేశకాలవిత్। వపు
ష్మాన్వీతభీర్వాగ్మీ దూతో రాజ్ఞః ప్రశస్యతే॥ ౬౪॥

అనురక్తుడనగా జనానురాగముగలవాడు దీనిచేనే రాజైన నెవ్వరైన ద్వేషించ బాత్రముగాకుండును శుచియనగా ధనవనితాదిలోలుడుగానివాడు దీనిచే నభేద్యు డని దక్షుడనగా సమర్థుడు దీనిచేకార్యకాలమునతిక్రమించడు స్మృతిమంతుడన గా మరుపులేనివాడు దీనిచే జెప్పినసంగతులను మరువడు దేశకాలవిత్ యనగా దే శకాలముల ననుసరించి మున్ను జెప్పినమాటలేగాక నన్యథాబలుకువాడు వపుష్మా నసనగా సురూపుడు చూచినవాడు తోచినట్లుననలేకుండును విగతభీయనగా నిర్భ యుడు దీనిచేసందేశము శ్రోత్రులకప్రియమైనను నిశ్శంకగా జెప్పును వాగ్మియనగా సం స్కృతాద్యుక్తికుశలుడు ఇట్టిదూత రాజునకు బ్రశస్తుడు॥ ౬౪॥

మూ॥ అమాత్యేదండ ఆయత్తో దండేవైనయికీక్రియా। నృపతౌ
కోశరాష్ట్రేచ దూతేసంధివిపర్యయౌ॥ ౬౫॥

సేనానాయకునియాజ్ఞచే దండమనగా చతురంగబలము బ్రవర్తించుచుండగా నన దియతనియధీనము వినయయోగము దండాయత్తము కోశగృహమున్ను గ్రామా దికమున్ను రాజుస్వయముగ పరిశీలించవలెను గాన నవితదధీనములు రాజుచే న న్యాధీనములుగా జేయదగవు సంధివిగ్రహములు దూత జెప్పినట్లు జేయవలెను గా నన వితదాయత్తములు॥ ౬౫॥

మూ॥ దూతఏవహి సంధత్తే భినత్త్యేవచ సంహతాన్।దూతస్త
త్కురుతేకర్మ భిద్యంతేయేనమానవాః॥ ౬౬॥

భేదమును బొందియున్నవారికి సంధిచేయుటకును కలసియున్నవారిని భేదిం చుటకును దూతసమర్థుడుగాన పరులదేశమందా కార్యములు జేయుటకు దూత

యుండవలెను సంధివిగ్రహములు రాజాధీనములని చెప్పినందున ప్రపంచమే యని॥ ౬౬॥

మూ॥ స విద్యాదస్య కృత్యేషు నిగూఢేంగిత చేష్టితైః। ఆకారమిం
గితం చేష్టాం భృత్యేషుచ చికీర్షితం॥ ౬౭

దూతకు కార్యాంతరమును జెప్పుచున్నాడు ఆదూత ఈరాజుకు ప్రతిరాజ విషయమయిన్ని జేయదగిన కార్యములయందు ప్రవృత్తినిగూఢములగు చేష్టలనున్ను శత్రురాజులచే బంపబడినగూఢచారులయొక్కయు నిరాజుయొక్క భృత్యులలో లోభావమానితులు శత్రురాజుల కార్యములవిషయమయిన్ని చేసెడు యాకారచేష్టలచే నిశ్చితములనున్ను దెలియవలయును॥ ౬౭

మూ॥ బుధ్వాచ సర్వం తత్వేన పరరాజ చికీర్షితం। తథా ప్ర
యత్నమాతిష్ఠే ద్యథాత్మానం నపీడయేత్॥ ౬౮॥

దూతముఖమున పరరాజులయొక్క యభిప్రాయమును తత్వముచే దెలిసినవాడు తనకు పీడరాకుండునట్లు బ్రవర్తించవలయును॥ ౬౮

మూ॥ జాంగలం సస్య సంపన్న మార్యప్రాయ మనావిలం। రమ్య
మానతసామంతం స్వాజీవ్యం దేశమావిశేత్॥ ౬౯॥

శ్లో॥ "అల్పోదకతృణోయస్తు ప్రవాతః ప్రచురాతపః। స జ్ఞేయో జాంగలోదేశో బహుధాన్యాదిసంయుతః" యనుశాస్త్రము ననుసరించి బాధయునుగల గడ్డియు నీళ్ళయు దక్కువగాలియు నధికముగు నెండయును గలుగునట్టియు బహుధాన్యాదులతో గూడినదియు జాంగలమనబడును అట్టిదియును తరుచుగా ధార్మికులుగలదియు రోగాద్రవములులేనిదియు ఫలపుష్పతరులతావులచే మనోహరమును స్వాధీనులగు సమంతసామంతజనులుగలుగునట్టియు సులభముగు కృషివాణిజ్యాది జీవనోపాయముగలదేశము నాశ్రయించి నివసించవలెను॥ ౬౯

మూ॥ ధనుర్దుర్గం మహీదుర్గ మబ్దుర్గం వార్క్షమేవ వా। నృ
దుర్గం గిరిదుర్గంవా సమాశ్రిత్య వసేత్పురం॥ ౭౦॥

ధనుర్దుర్గమనగా చుట్టునైదామడమేరను నీళ్ళులేక యుండు దేశముగాని

మహీదుర్గమనగా రాళ్ళచేనయిన యిష్టకాదులచేనయిన దళసరికి రెండురెట్లు పదిరెండుమూళ్ళకుతక్కువగాకుండ పొడవుగలిగి యుద్ధమప్పుడు పైనిదిరుగుటకు వెడల్పుగలిగి సావరణగవాక్షయుక్తమగు ప్రాకారముచే వేష్టితమగునది యబ్దుర్గమనగా నగాధమగుజలముచే చుట్టునుబరివృతమగునది వార్క్షదుర్గమనగా చుట్టునామడమేరను వృక్షకంటకగుల్మలతాచ్ఛాదితము నృదుర్గమనగా చతురంగబలముతో చుట్టును బహుమందియోధులచే రక్షితము గిరిదుర్గమనగా చుట్టును కొండలు పరులకశక్యము గానట్టి కొండలుగలిగి చిన్నత్రోవగలిగి యంతర్గతప్రస్రవణనద్యాదిజలయుక్తమై బహుసస్యఫలవృక్షాదియుక్తమగునది ఈదుర్గములలో నొకదాని నాశ్రయించి పురమును నిర్మించవలెను॥ ౭౦॥

మూ॥ సర్వేణతు ప్రయత్నేన గిరిదుర్గం సమాశ్రయేత్। ఏషాం
హి బాహుగుణ్యేన గిరిదుర్గం విశిష్యతే॥ ౭౧॥

ఈచెప్పబడిన దుర్గములన్నిలో నెక్కువగుణములు గలదిగావున గిరిదుర్గము నతిప్రయత్నముచే నాశ్రయించవలెను. దీనియందు శత్రువులకు దురారోహత్వము సులభముగ శత్రుసంహారార్థమై శిలాదులు సంభవించుట మొదలగు గుణములు పెక్కులుగలవు॥ ౭౧॥

మూ॥ త్రీణ్యాద్యాన్యాశ్రితాస్త్వేషాం మృగగర్తాశ్రయాప్చరాః।
త్రీణ్యుత్తరాణి క్రమశః ప్లవంగమనరామరాః॥ ౭౨॥

ఈ దుర్గములలో మొదటి మూడుదుర్గములను మృగాదులాశ్రయించును అందు మరుదుర్గమును మృగములు మహీదుర్గము గర్తాశ్రితములనగా నెలుకలు మొదలగునవి యబ్దుర్గమును నక్రాదులు నాశ్రయించును మిగిలిన వృక్షదుర్గాదులు [illegible]ంటినిన్ని వానరాదులాశ్రయింతురు అందువృక్షదుర్గమును వానరములు [illegible]మును మనుష్యులు గిరిదుర్గమును దేవతలు నాశ్రయింతురు॥ ౭౨॥

మూ॥ [illegible] దుర్గాశ్రితానేతా నోపహింసంతి శత్రవః। త
[illegible]యో నహింసంతి నృపదుర్గ సమాశ్రితం॥ ౭౩॥

[illegible] నీయీదుర్గముల నాశ్రయించిన మృగాదులను తద్విరోధులగు వ్యాఘ్రాదులు హింసించలేరో యట్లేదుర్గముల నాశ్రయించిన రాజును శ

క్రముల్ని పీడింపఁ జేరరు॥ ౭౩॥

మూ॥ ఏకశ్శతం యోధయతి ప్రాకారస్థో ధనుర్ధరః। శతందశసహస్రాణి తస్మాద్దుర్గం విధీయతే॥ ౭౪॥

ప్రాకారమందున్న యేవిలుకాఁడు నూరుమందితో నొకనూరుమంది విలుకాండ్రు ధానుష్కులు పదివేలతో యుద్ధమొనర్తురదిగావునఁనె దుర్గనిర్మాణము విధింపఁబడెను॥ ౭౪॥

మూ॥ తత్స్యాదాయుధసంపన్నం ధనధాన్యేన వాహనైః। బ్రాహ్మణైశ్శిల్పిభిర్యంత్రైర్యవసేనోదకేనచ॥ ౭౫॥

ఆదుర్గము ఖడ్గాద్యాయుధసువర్ణాదిధనధాన్యకరితురగాదివాహనబ్రాహ్మణభక్షణశిల్పియంత్రాద్యమునుగానున్ను జలసమృద్ధముగానున్ను జేయవలయును॥

మూ॥ తస్య మధ్యే సుపర్యాప్తం కారయేద్గృహమాత్మనః। గుప్తం సర్వర్తుకం శుభ్రం జలవృక్షసమన్వితం॥ ౭౬॥

ఆదుర్గమధ్యమందు వేరువేర స్త్రీగృహదేవాగారాగ్నిగృహాయుధాగారాదియుక్తమును కందకము ప్రాకారము మొదలగువాటిచే గుప్తమును సర్వర్తుకఫలపుష్పాదియుక్తమును సుధాధవళితము వాప్యాదిజలసహితమును వృక్షాన్వితముగు గృహమును దమనివాసార్థమై నిర్మింపఁజేయవలెను॥ ౭౬॥

మూ॥ తదధ్యాస్యోద్వహేద్భార్యాం సవర్ణాం లక్షణాన్వితాం।
కులేమహతి సంభూతాం హృద్యాం రూపగుణాన్వితాం॥

ఆగృహమందు నివసించి సమానవర్ణురాలును శుభసూచికచిహ్నములు గలదియు మహాకులమందు బుట్టినదియు మనోహరస్వరూపరాలును మంచిరూపమున్ను గుణములున్ను గలభార్యను బెండ్లిజేసుకొనవలెను॥ ౭౭॥

మూ॥ పురోహితంచ కుర్వీత వృణుయాదేవ చర్త్విజం। తేస్య గృహ్యాణి కర్మాణి కుర్యుర్వైతానికానిచ॥ ౭౮॥

అథర్వణవిధిజ్ఞుఁ పురోహితునిన్ని శ్రౌతకర్మములను జేయుటకు ఋత్విజునిన్ని వరింపవలెను వారా రాజయొక్క గృహ్యాదికర్మములను జేయవలెను॥ ౭౮॥

మూ॥ యజేత రాజా క్రతుభి ర్వివిధై రాప్తదక్షిణైః। ధర్మార్థం
చైవ విప్రేభ్యో దద్యాద్భోగా న్ధనాని చ॥ ౭౯॥

రాజుబహుదక్షిణలుగల యశ్వమేధాదినానావిధయజ్ఞములను జేయవలయును బ్రాహ్మణులకు స్త్రీగృహశయ్యాదిభోగములనున్ను సువర్ణరత్నాదిధనమును న్ను ఇవ్వవలెను॥ ౭౯॥

మూ॥ సాంవత్సరికమాప్తైశ్చ రాష్ట్రా దాహారయేద్బలిం। స్యా
చ్చామ్నాయ పరోలోకే వర్తేత పితృవన్నృషు॥ ౮౦॥

అనురక్తులగు మంత్రులచేత సంవత్సరగ్రాహ్యమగు ధాన్యాదిభాగమును దెప్పించవలెను- లోకమందు వన్నెవిషయమై శాస్త్రనిష్ఠుడు గవలెను స్వదేశస్థులను దండ్రివలె బరిపాలించవలెను॥ ౮౦॥

మూ॥ అధ్యక్షా న్వివిధా న్కుర్యా త్తత్ర తత్ర విపశ్చితః। తేఽ
స్య సర్వాణ్య వేక్షేర న్నృణాంకార్యాణి కుర్వతాం॥ ౮౧॥

అచ్చటచట గజతురగరథపదాతాదిస్థానములందు వేరువేరతత్తత్కర్మములందు కుశలులగు నధ్యక్షులనుఅనగాసమ్యగ్దర్శనవిచక్షణులనునియమించవలెను వారి రాజుయొక్క గజతురగాదిస్థానములందు పనులను జేయువారి కర్మములను పరిశీలించవలెను॥ ౮౧॥

మూ॥ ఆవృత్తానాం గురుకులా ద్విప్రాణాం పూజకోభవేత్।నృ
పాణామక్షయో హ్యేష నిధిర్బ్రాహ్మోఽభిధీయతే॥ ౮౨॥

అధీతవేదులై గురుకులమునుండివచ్చి గార్హస్థ్యమందు బ్రవేశించ నిచ్ఛయించు బ్రాహ్మణులను ధనధాన్యాదులచే బూజించవలెను ఇట్లు బ్రాహ్మణాధీనము సచేసిన ధనధాన్యాదికను బ్రహ్మజ్ఞానఫలకమగుగాన రాజులకు నిధివలెనక్షయమగుచున్నది గావుననిదిశాస్త్రముచే నుపదేశించబడుచున్నది॥ ౮౨॥

మూ॥ నతంస్తేనా నచామిత్రా హరంతి నచనశ్యతి।తస్మాద్రాజ్ఞాని
ధాతవ్యో బ్రాహ్మణేష్వక్షయోనిధిః॥ ౮౩॥

ఇట్లు బ్రాహ్మణులకు సమర్పించు ధనాదికము నిధివంటిదిగాన నిధిపాతిపెట్టి

న ధనమువలె చోరులకుగాని శత్రువులకుగాని యపహరింప నసాధ్యమది యేరీతిని న్ని నశింపదు గావున నిట్టినిధిగ బ్రాహ్మణులయందుంచవలెననగా వారికివ్వవలెను॥ ౮౩॥

మూ॥ నస్కందతే నవ్యథతే నవినశ్యతి కర్హిచిత్। వరిష్ఠమగ్ని
హోత్రేభ్యో బ్రాహ్మణస్య ముఖేహుతం॥ ౮౪॥

అగ్నియందు హోమమొనరించినహవిస్సులోకప్పుడుజారి దిగువనుబడును లెస్సగా హుతముగాకకమరును మరేరీతినైన నశించునుగాని॥ "శ్లో॥ పాణ్యాస్యోహి ద్విజః స్మృతః" అని బ్రాహ్మణుడు హస్తమేముఖముగాగలవాడనుటవలన బ్రాహ్మణహస్తమునందర్పించినది యట్లుగాదుగావున నగ్నిహోత్రాదికములకంటే బ్రాహ్మణులకిచ్చినవియుత్తమమని జెప్పబడెను॥ ౮౪॥

మూ॥ సమమబ్రాహ్మణే దానం ద్విగుణం బ్రాహ్మణబ్రువే। ప్రాధీ
తే శతసాహస్ర మనంతం వేదపారగే॥ ౮౫॥

బ్రాహ్మణేతరక్షత్రియాదులకిచ్చినది యంతో యెక్కువతక్కువ లేకుండ నంతేఫలమిచ్చును కర్మానిష్ఠలేక బ్రాహ్మణుడనిపించుకున్నవాడు బ్రాహ్మణబ్రువుడతనికిచ్చిన దానము పూర్వముకంటే ద్విగుణఫలమిచ్చును- ఉపక్రమించి కొంత వేదమును జదివిన బ్రాహ్మణునకిచ్చిన దానము శతసహస్రగుణమగును సర్వశాఖాధ్యాయియగువానికిచ్చినదియనంతఫలదమగును "సహస్రగుణమాచార్యే" యని మూడవపాదమును కొందరువ్రాసిరి॥ ౮౫॥

మూ॥ పాత్రస్యహి విశేషేణ శ్రద్దధానతయైవచ। అల్పంవాబ
హువాప్రేత్య దానస్యావాప్యతే ఫలం॥ ౮౬॥

విద్యాతపోవృత్తులచే యోగ్యుడగు సత్పాత్రభేదము చేతనున్ను శాస్త్రమును నమ్ముటయను శ్రద్ధ దీనితారతమ్యముచేతనున్ను చేసినదానము పరలోకమందల్పమేని యధికమేని ఫలమునిచ్చును॥ ౮౬॥

మూ॥ సమోత్తమాధమై రాజా త్వాహూతః పాలయన్ ప్రజాః।
నవివర్తేత సంగ్రామాత్ క్షాత్రం ధర్మమనుస్మరన్॥ ౮౭॥

ప్రజాపరిపాలనమొనరించుచున్న రాజు తనకంటే నధికబలులైననల్పబలులైన స

ము-లైన తననుయుద్ధమునకుబిలిచినచో క్షత్రియుడు యుద్ధమునకు వెనుక దీయరా దనుక్షత్రియధర్మమును స్మరించుకొనుచు యుద్ధమువలనమరలగూడదుపోడవవలెను॥

మూ॥ సంగ్రామేష్వనివర్తిత్వం ప్రజానాం పరిపాలనం। శుశ్రూ
షా బ్రాహ్మణానాంచ రాజ్ఞాం శ్రేయస్కరం పరం॥౮౮॥

యుద్ధములందపరాఙ్ముఖత్వమున్ను ప్రజారక్షణమున్ను బ్రాహ్మణపూజయున్ను రాజులకుత్కృష్టమగు స్వర్గాదిశ్రేయస్సాధనము గావున నే॥ ౮౮॥

మూ॥ ఆహవేషు మిథోన్యోన్యం జిఘాంసంతోమహీక్షితః। యు
ధ్యమానాః పరంశక్త్యా స్వర్గంయాంత్యపరాఙ్ముఖాః॥౮౯॥

రాజులు స్పర్ధచే నన్యోన్యమునుచంపుట కుద్యుక్తులై యుద్ధమందపరాఙ్ముఖులగుచు నధికశక్తిచేపోరిరేని స్వర్గమునొందుదురు విచారించగా శత్రుజయరాజ్యధనలాభములు దృష్టఫలమునేగాని స్వర్గము లేదయినప్పటికిని యుద్ధాపరాఙ్ముఖత్వనియమమునకుఫలము స్వర్గమగుననుదోషముగాదు॥ ౮౯॥

మూ॥ నకూటైరాయుధైర్హన్యాద్యుధ్యమానో రణేరిపూన్। న
కర్ణిభిర్నాపి దిగ్ధైర్నాగ్నిజ్వలితతేజనైః॥ ౯౦॥

కూటములనగా పయికికర్రగాకనబడి లోపలనాయుధములున్నవాటిచేతనుచిల్లకోలలచేతనున్ను నగ్నిచేజ్వలించుచున్న యలుగులుగలవాటిచేతనున్ను విషాదిదిగ్ధములగువాటిచేతనున్ను యుద్ధమందుశత్రువులనుకొట్టతగదు॥ ౯౦

మూ॥ నచహన్యాత్ స్థలారూఢాన్ నక్లీబం న కృతాంజలిం। నా
ముక్తకేశంనాసీనం నతవాస్మీతి వాదినం॥ ౯౧॥

తానురథముపైనుండి రథమువిడిచి దిగువనున్నవానినిన్ని నపుంసకునిన్ని అంజలిజేసినవానినిన్ని కొప్పువిడినవానినిన్ని కూచుండియున్నవానినిన్ని నీవాడననిన వానినిన్ని కొట్టకూడదు॥ ౯౧॥

మూ॥ నసుప్తం నవిసన్నాహం ననగ్నం ననిరాయుధం। నాయు
ధ్యమానం పశ్యంతం నపరేణ సమాగతం॥ ౯౨॥

నిద్రితుని సన్నాహములేనివానిని నగ్నుని నిరాయుధుని యుద్ధముచేయని చూచు

మన్నవానిని మరియొకనితో యుద్ధము నమర్చువానినిన్ని కొట్టరాదు॥ ౯౨॥

మూ॥ నాయుధవ్యసనప్రాప్తం నార్తంనాతిపరిక్షతం।నభీతం
నపరావృత్తం సతాంధర్మమనుస్మరన్॥ ౯౩॥

భగ్నశస్త్రాద్యాయుధునిన్ని పుత్రాదివిపత్తిచే నాతురుడగువానినిన్ని బహుపరిహారకులనిన్ని భీతునిన్ని యుద్ధపరాఙ్ముఖునిన్ని శిష్టులగు క్షత్రియులయొక్క ధర్మమునుదలచుచు గొట్టగూడదు॥ ౯౩॥

మూ॥ యస్తుభీతః పరావృత్తస్సంగ్రామే హన్యతేపరైః।భర్తు
ర్యద్దుష్కృతం కించిత్తత్సర్వం ప్రతిపద్యతే॥ ౯౪॥

ఏభటుడు ప్రాణభీతిచే యుద్ధములో నుంచిపోవుచు శత్రువులచే జంపబడునో యతండు తన యేలికయొక్క పాపమునెల్ల నుంగొనిపోవును సుకృత దుష్కృతములకు శాస్త్రప్రమాణముచే సంక్రమయోగ్యలయందు సంక్రమించును ప్రీవేషు సుకృతమిత్యాదికముచే షష్ఠాధ్యాయమందీవిషయము పరిష్కరించబడెను మేధాతిథిపోషకుని పాపమునొందునన్నది యర్థవాదమనెను॥ ౯౪॥

మూ॥ యచ్చాస్యసుకృతంకించిదముత్రార్థముపార్జితం। భ
ర్తాతత్సర్వమాదత్తే పరావృత్తహతస్యతు॥ ౯౫॥

యుద్ధమందు పరాఙ్ముఖుడై హతుడగువాడు పరలోకార్థమై చేసిన పుణ్యమెల్ల నతని యేలిక నుపొందును॥ ౯౫॥

మూ॥ రథాశ్వం హస్తినంఛత్రం ధనంధాన్యం పశూన్స్త్రియః।
సర్వద్రవ్యాణి కుప్యంచ యోయజ్జయతి తస్యతత్॥ ౯౬॥

రాజుకు సర్వధనగ్రహణము గలుగుచుండగ నిందుకు నపవాదమును చెప్పుచున్నాడు రథాశ్వగజఛత్రవస్త్రాదిధనధాన్యగవాదిస్త్రీముఖ్యములును గుడలవణాదిసర్వద్రవ్యములును కుప్యమనగా సువర్ణరజతవ్యతిరిక్త తామ్ర కాంస్యాదికమున్ను వేరువేర నెవరుజయించి తెచ్చిరది వారికే యగుచున్నది సువర్ణరజతరత్నభూమ్యాద్యుత్కృష్టద్రవ్యంబులను రాజుకుసమర్పించవలెను ఇందుకేయిచట పరిగణనగా చేయదగినదని గావునసే॥ ౯౬॥

మూ॥ రాజ్ఞశ్చ దద్యురుద్ధార మిత్యేషా వైదికీ శ్రుతిః । రాజ్ఞా చ
సర్వయోధేభ్యో దాతవ్యమపృథగ్జితం॥ ౯౭॥

జయించి తెచ్చిన ద్రవ్యములలోనుంచి యెంచి కొన్ని త్తీయబడిన సువర్ణరజతవస్త్రాదికోత్కృష్టద్రవ్యముద్ధారమనబడును దానినిన్ని కరితురగాది వాహనములను న్ను రాజుకుయోధులివ్వవలెను॥ "సూ॥ వాహనంచ రాజ్ఞ ఉద్ధారంచేతి" వాహనములున్ను రాజుకుద్ధారమని గౌతమవచనము స్వామికి ఉద్ధారవిషయమై శ్రుతి॥ ఇంద్రో వై వృత్రంహత్వా" అనునదియారంభించి "సమహాన్ భూత్వా దేవతా అబ్రవీత్ ఉద్ధారంసముద్ధరతేతి॥" ఇంద్రుడువృత్రవధచేసి దేవతలనుగూర్చి పలికెనని మొత్తపుదోపుడుసొమ్మును యోధులకు పౌరుషానుసారముగ రాజు పంచిపెట్టవలె॥ ౯౭॥

మూ॥ ఏషోనుపస్కృతః ప్రోక్తో యోధధర్మ స్సనాతనః। అస్మాద్ధర్మాన్నచ్యవేతక్షత్రియోఘ్నన్రణేరిపూన్॥ ౯౮॥

అనాదిసర్గప్రవాహ సంభవముగాన నిదినిత్యమై యవిగర్హితమగు యోధధర్మముచెప్పబడెను యుద్ధమందు రిపుసంహారమొనర్చిన క్షత్రియుడీధర్మమును విడువరాదు యుద్ధాధికారిగావున క్షత్రియుడని చెప్పుటచేత దితరులయినను రాజులకునిదేధర్మము॥ ౯౮॥

మూ॥ అలబ్ధం చైవ లిప్సేత లబ్ధంరక్షేత యత్నతః। రక్షితం వర్ధయేచ్చైవ వృద్ధంపాత్రేషు నిక్షిపేత్॥ ౯౯॥

అజితములగు భూసువర్ణాదికములను జయించనుద్యుక్తుడు గావలెను లబ్ధమగుదానిని యత్నముచే రక్షించవలెను రక్షితమగుదానిని వాణిజ్యాదికనుచే వృద్ధినొందించవలెను వృద్ధినొందినదానిని సత్పాత్రములందు వినియోగపరచవలెను॥౯౯

మూ॥ ఏతచ్చతుర్విధం విద్యాత్పురుషార్థ ప్రయోజనం। అస్యని
త్యమనుష్ఠానం సమ్యక్కుర్యాదతంద్రితః॥ ౧౦౦॥

ఈనాలుగు విధములగు పురుషార్థమనగా స్వర్ణాదికము దానిప్రయోజనమును యేహేతువుచే నీరీతిరూపమని తెలియవలెనో యదిహేతువచేనలసుడై సం

తతమును తదనుష్ఠానము జేయవలయును॥ ౧౦౦॥

మూ॥ అలబ్ధ మిచ్ఛే ద్దండేన లబ్ధం రక్షే దవేక్షయా। రక్షితం వర్ధ
యే ద్వృద్ధ్యా వృద్ధం దానేన నిక్షిపేత్॥ ౧౦౧॥

ఏది యలబ్ధమో దానిని చతురంగబలరూపమగు దండముచే సంపాదింపవలె యుంచవలెను లబ్ధమగుదానిని ప్రత్యవేక్షణముచే రక్షించవలెను రక్షితమగుదాని వృద్ధ్యుపాయమగు స్థలజలపదవాణిజ్యాదికముచే వృద్ధినొందించవలెను ప్రవృద్ధమగు ధనమును శాస్త్రీయమగు విభాగముచే సత్పాత్రమందుపయోగపరచవలెను॥ ౧౦౧॥

మూ॥ నిత్య ముద్యతదండస్స్యా న్నిత్యం వివృతపౌరుషః। నిత్యం
సంవృతసంవార్యో నిత్యం ఛిద్రానుసార్యరేః॥ ౧౦౨॥

నిత్యమును హస్త్యశ్వాదియుద్ధాది శిక్షాభ్యాసముగల వాడుగావలెను నిత్యము శస్త్రవిద్యాభ్యాసాదికముచే ప్రకటితమగు పౌరుషముగలవాడు గావలెను నిత్యము మంత్రాగారచేష్టాదికము గుప్తముగా గల వాడును శత్రువుయొక్క వ్యసనాది రూపఛిద్రములను కనుగొనువాడును గావలెను॥ ౧౦౨॥

మూ॥ నిత్యముద్యత దండస్య కృత్స్నముద్విజతే జగత్। తస్మా
త్సర్వాణి భూతాని దండేనైవ ప్రసాధయేత్॥ ౧౦౩॥

దండముచే లోకము భయపడును గావున సర్వప్రాణులను దండముచే స్వాధీనపరచుకొనవలెను॥ ౧౦౩॥

మూ॥ అమాయయైవ వర్తేత నకథంచన మాయయా। బుద్ధ్యే
తారి ప్రయుక్తాంచ మాయాంనిత్యం స్వసంవృతః॥ ౧౦౪॥

అమాత్యాదులయెడల నెల్లప్పుడును మాయచే బ్రవర్తింపరాదు యటులయిన నను వారువిశ్వసించకపోదురు ధర్మరక్షార్థమై యథార్థముగా వ్యవహరించవలెను యత్నముచే జేయబడినయాత్మ పక్షరక్షనున్ను తనవారిని భేదించుటకు విరోధులొనర్చెడు మాయనున్ను నిత్యము నెరుంగవలెను॥ ౧౦౪॥

మూ॥ నాస్య చ్ఛిద్రం పరో విద్యా ద్విద్యా చ్ఛిద్రంపరస్యతు గూ
హేత్కూర్మ ఇవాంగాని రక్షేద్వివర మాత్మనః॥ ౧౦౫॥

తనమంత్రులు మొదలగువారలలో బుట్టిన భేదమును శత్రువులెరుగకుండ నట్టులును శత్రువులప్రకృతిభేదము చారులవలన తనకు దెలియునట్టులును యత్నము జేయవలయును కూర్మము తనముఖమును చరణములను దనదేహమం దెట్లు దాచునట్లు తన యమాత్యాదిరాజ్యాంగములను దానసమ్మానాదులచే స్వాధీనపరచుచుండవలెను దైవవశముచే ప్రకృతిభేదాదిచ్ఛిద్రములుగలిగెనేని తత్ప్రతీకారము యత్నముచే జేయవలెను॥ ౧౦౫॥

మూ॥ బకవచ్చింతయే దర్థాన్ సింహవచ్చ పరాక్రమేత్। వృ
కవచ్చావలుంపేత శశవచ్చ వినిష్పతేత్॥ ౧౦౬॥

అతిచంచలస్వభావమయినను జలమందున్న మీనమును గ్రహించుటకై కొంగ నసక్తమై యెట్లు బకము చింతించుచుండునో రహస్యమున లెస్సగా జేయబడిసంరక్షణముగల శత్రువునియొక్క దేశగ్రహణాద్యర్థములను చింతించవలెను యేలాగు నసింహము స్థూలదేహముగల యేనుగులకదుపుపై విక్రమించునో యాప్రకారము గ శత్రువు బలవదన్యసహాయము లేనివాడగుచుండునపుడు తానుస్వల్పబలుడైనను విజృంభించవలెను యేరీతిని వృకము పాలకకృతరక్షగలిగినను దైవవశముచే పాలకుడు మరచియున్నప్పుడు పశువునుబట్టి చంపునో తద్రీతిని దుర్గాదిసంరక్షితుడైనను శత్రువు ప్రమాదమునొందియుండుటగనుగొని చంపవలెను చెవులపిల్లి వ్యాధునివాగురాదులచే బట్టబడియును ప్లుతగతితో దొరకక నేరీతిని పారిపోవునో యట్టిరీతిని శత్రువులుచుట్టుముట్టినపుడు భ్రమకలగజేసి విరోధులనతిక్రమించి తప్పించుకుని గుణముగల బలవదాశ్రయమునకు బోవలయును॥ ౧౦౬॥

మూ॥ ఏవం విజయమానస్య యేస్యస్యుః పరిపంథినః। తానానయే
ద్వశం సర్వాన్ సామాదిభి రుపక్రమైః॥ ౧౦౭॥

ఈప్రకారముగ విజయోద్యుక్తుడగు రాజు విజయమునకడ్డువచ్చెడు విరోధులను సామభేద దండోపాయములచే వశమునుగ జేయవలయును॥ ౧౦౭॥

మూ॥ యదితేతు నతిష్ఠేయు రుపాయైః ప్రథమైస్త్రిభిః। దండే
నైవ ప్రసహ్యైతాన్ శనకై ర్వశమానయేత్॥ ౧౦౮॥

తనవిజయమునకు విఘ్నము మొనర్చెడువారు సామభేదదానముల స్వాధీనముగాని యెడల లఘుగురుదండక్రమముచే బలాత్కరించి యుద్ధముచే నెల్లగ వశవముజే

యవలయును॥ ౧౦౮॥

మూ॥ సామాదీనా ముపాయానాం చతుర్ణామపి పండితాః ।
సామదండౌ ప్రశంసంతి నిత్యం రాష్ట్రాభివృద్ధయే॥౧౦౯॥

నాలుగైన సామాద్యుపాయములలో సామదండములనే రాష్ట్రాభివృద్ధికై పండితులు ప్రశంసించుచున్నారు సామమందు బ్రయాసధనవ్యయసైన్యక్షయాది దోషములులేవుగావుననున్ను యివియుండవనున్ను దండమందు కార్యసిద్ధివలననున్ను ౧౦౯

మూ॥ యథోద్ధరతి నిర్దాతా కక్షం ధాన్యం చ రక్షతి। తథా రక్షే
న్నృపో రాష్ట్రం హన్యాచ్చ పరిపంథినః॥ ౧౧౦॥

మూ॥ భూమియందు సస్యమున్ను తృణమున్నుకూడాబుట్టును కర్షకుడు తృణమునుతీసివేసి ధాన్యమునురక్షించినట్లు దుష్టులనుసంహరించి సన్మార్గులను నిలవబెట్టి రాష్ట్రవృద్ధిని జేయవలయును కర్షకదృష్టాంతముచే వారలభ్రాతలను నశింపజేయవలయును సద్యుక్తమగు రాజ్యమునురక్షించవలెను॥

మూ॥ మోహాద్రాజా స్వరాష్ట్రం యః కర్శయత్యనవేక్షయా।
సోచిరాద్భ్రశ్యతే రాజ్యాజ్జీవితాచ్చ సబాంధవః॥౧౧౧॥

సదసజ్జనవివేచనలేక స్వరాష్ట్రజనులను పీడించిన రాజు అశాస్త్రీయమగు ధనగ్రహణమారణాదిపీడాజనితదోషముచే శీఘ్రముగా రాజ్యమువల్లనున్ను జీవితమువల్లనున్ను భ్రష్టుడై పుత్రాదులతో నశించును॥ ౧౧౧॥

మూ॥ శరీరకర్శనాత్ప్రాణాః క్షీయంతే ప్రాణినాం యథా। త
థా రాజ్ఞామపి ప్రాణాః క్షీయంతే రాష్ట్రకర్శనాత్॥౧౧౨॥

ఆహారాదినిరోధమువలననగు శరీరశోషణములచే ప్రాణులయొక్క ప్రాణములుక్షీణించినట్లు రాష్ట్రముయొక్క కర్శనముచే ప్రజలయొక్క కోపాదికమువలన రాజులయొక్క ప్రాణములు క్షీణించును గావున నృపుడు శరీరరక్షణము వలెనే రాష్ట్రరక్షణ జేయవలెను॥ ౧౧౨॥

మూ॥ రాష్ట్రస్య సంగ్రహే నిత్యం విధానమిదమాచరేత్। సుసం
గృహీతరాష్ట్రో హి పార్థివస్సుఖమేధతే॥ ౧౧౩॥

రాష్ట్రరక్షణము నీవక్ష్యమాణప్రకారముగ నిత్యముజేయవలయును లెస్సగార
క్షించబడిన రాజ్యముగలరాజు సుఖముగా వృద్ధినొందును॥ ౧౧౩॥

మూ॥ ద్వయోస్త్రయాణాం పంచానాం మధ్యే గుల్మమధిష్ఠితం। త
థా గ్రామశతానాంచ కుర్యాద్రాష్ట్రస్య సంగ్రహం। ౧౧౪॥

రెండుగ్రామములకుగాని మూడుగ్రామములకుగాని యైదింటికిగాని నూటికి
గాని మధ్యను రక్షించేభటులను సత్వపరుడగు నాయకునితో నిలపవలెను-యిది
రక్షాస్థానముగా జేయవలెను గౌరవలాఘవవిచారము కృతవికల్పము॥ ౧౧౪॥

మూ॥ గ్రామస్యాధిపతిం కుర్యాద్దశగ్రామపతింతథా। వింశతీశం
శతేశంచ సహస్రాధిపతింతథా॥ ౧౧౫॥

ఒకగ్రామమును మొదలుకొని పది యిరువది నూరు వేయిగ్రామములకధిపతు
లనేర్పరుపవలయును॥ ౧౧౫॥

మూ॥ గ్రామదోషాన్ సముత్పన్నాన్ గ్రామికశ్శనకైస్స్వయం।
శంసేద్గ్రామదశేశాయ దశేశో వింశతీశినే॥ ౧౧౬॥

మూ॥ వింశతీశస్తు తత్సర్వం శతేశాయ నివేదయేత్। శంసేద్గ్రా
మశతేశస్తు సహస్రపతయే స్వయం॥ ౧౧౭॥

ఈ రెంటికినొకటేయర్థము గ్రామమందుబుట్టిన చోరాదిదోషములను గ్రా
మాధిపతి తానుచేయ నధికారముచాలనిచో దశగ్రామాధిపతికి తెలియజేయవలెనుఇ
టులె పైపైవారికి తెలియజేయుచుండి రేనిచోరాదికంటకోద్ధారమగును॥౧౧౬॥౧౧౭

మూ॥ యాని రాజప్రదేయాని ప్రత్యహం గ్రామవాసిభిః। అన్నపా
నేంధనాదీని గ్రామికస్తాన్యవాప్నుయాత్॥ ౧౧౮॥

ఏకగ్రామాధికృతునకువృత్తిని చెప్పుచున్నాడు ప్రతిదిననియమముచేరాజుకివ్వని
ర్ణీతమగునన్నపానేంధనాదికమును గ్రామవాసులవలన గ్రామాధికృతుడు వృత్త్య
ర్థముపుచ్చుకోవలెను॥ ౧౧౮॥

మూ॥ దశీ కులంతు భుంజీత వింశీ పంచకులానిచ। గ్రామం గ్రా

మశతాధ్యక్షః సహస్రాధిపతిః పురం॥ ౧౧౯॥

"శ్లో॥ అష్టాగవంధర్మ్యహాలం షడ్గవంజీవితార్థినాం। చతుర్గవం గృహస్థానాం త్రిగవంబ్రహ్మఘాతినాం" అనిహారీతస్మృతివలన షడ్గవంమధ్యమం హాలమని చెప్పుట వలన నాలుగువృషభములచేతననగా రెండునాగేళ్లచేతని దున్నబడెడుభూమికుల మనబడును దీనినిదశగ్రామాధిపతిజీవితార్థమనుభవించవలెను ఈప్రకారముగా వింశతిగ్రామాధిపతియైనకుల ములననుభవించవలెను శతాధిపతిమధ్యమమగు గ్రామమునున్ను సహస్రాధిపతిమధ్యమనుగుపురమునున్ను అనుభవించవలెను॥ ౧౧౯॥

మూ॥ తేషాం గ్రామ్యాణి కార్యాణి పృథక్కార్యాణిచైవహి।
రాజ్ఞోన్యస్సచివస్స్నిగ్ధస్తాని పశ్యేదతంద్రితః॥ ౧౨౦॥

ఆగ్రామవాసులు మొదలగువారు పరస్పరమున్ను విరుద్ధములను బొందినచో నట్టికార్యములను జేసినదిన్ని కానిదిన్ని కనుగొని రాజుయొక్క సచివుడన్యుడలసుడు గాకుండ జేయవలయును॥ ౧౨౦॥

మూ॥ నగరే నగరేచైకంకుర్యాత్సర్వార్థచింతకం। ఉచ్చైస్థానం ఘోరరూపం నక్షత్రాణామివగ్రహం॥ ౧౨౧॥

ప్రతిపట్టణమందు నొక్కొక్కని కులాదులచే నుత్కృష్టునిన్ని ప్రధానరూపునిన్ని హస్త్యశ్వాదులచేభయంకరునిన్ని నక్షత్రాదులలో భార్గవాదిగ్రహమువలె తేజోవంతుని కార్యములను చూచెడివానిగా నగరాధిపతినిజేయవలెను॥ ౧౨౧॥

మూ॥ సతాననుపరిక్రామేత్సర్వానేవ సదాస్వయం। తేషాంవృత్తం పరిణయేత్సమ్యగ్రాష్ట్రేషు తచ్చరైః॥ ౧౨౨॥

ఆనగరాధికృతుడు గ్రామాధిపతిప్రభృతులచే కార్యములునెరవేరనప్పుడు సైన్యముతో వెళ్లి వారికి సహాయుడుకావలెను- గ్రామాధిపతి మొదలుగా నగరాధిపతిపర్యంతమగు వారలయొక్క- కార్యములందగు చేష్టలను చారులవలన ప్రజలయొక్క క్షేమముకొరకు రాజు లెస్సగా తెలుసుకొనవలెను॥ ౧౨౨॥

మూ॥ రాజ్ఞోహి రక్షాధికృతాః పరస్వాదాయినశ్శఠాః। భృత్యాభవంతిప్రాయేణ తేభ్యోరక్షేదిమాఃప్రజాః॥ ౧౨౩॥

రాజుచేనధికృతులగువారు వంచనచే ప్రజలయొక్క సొమ్మును దరుచుగా నపహరింతురుగాన రాజుప్రజలను వారివలన పీడలేకుండ రక్షించవలెను॥ ౧౨౩॥

మూ॥ యే కార్యికేభ్యోऽర్థమేవ గృహ్ణీయుః పాపచేతసః । తే
షాం సర్వస్వమాదాయ రాజా కుర్యాత్ప్రవాసనమ్॥౧౨౪॥

ఏరాజాధికృతులు కార్యార్థుల వలన లంచము పుచ్చుకుని ఛలము కల్పింతురో వారి సర్వస్వమును దోచుకుని రాజు వారినిస్వదేశము దాటించవలెను॥౧౨౪॥

మూ॥ రాజకర్మసు యుక్తానాం స్త్రీణాం ప్రేష్య జనస్యచ ।
ప్రత్యహం కల్పయే ద్వృత్తిం స్థానకర్మానురూపతః॥ ౧౨౫॥

రాజోపయుక్తములగు కర్మములందు నియోగించబడిన దాసీలుమొదగు స్త్రీలకును పనులనొనర్చు దాసజనమునకున్ను ఉత్తమమధ్యమాధమ స్థానానుసారముగానున్ను తత్కర్మానురూపముగానున్ను జీతములను నిర్ణయించవలెనుదానినే చెప్పుచున్నాడు॥ ౧౨౫॥

మూ॥ పణో దేయోऽవకృష్టస్య షడుత్కృష్టస్య వేతనం । షాణ్మా
సికస్తథాచ్ఛాదో ధాన్యద్రోణస్తు మాసికః॥ ౧౨౬॥

ఇళ్లుతుడవడము నీళ్లు మొయ్యడము మొదలగు నపకృష్టకర్మమును జేయువానికి వక్ష్యమాణలక్షణమగు నొకపణము ప్రతిదినము నివ్వవలెను ఆరుమాసములకురెండుబట్టలునిప్పించవలెను॥"శ్లో॥ అష్టముష్టిర్భవేత్కించిత్కించిదష్టౌ చపుష్కలం పుష్కలానితు చత్వారి ఆఢకఃపరికీర్తితః । చతురాఢకోభవేద్ద్రోణఇతి॥" ఎనిమిది పిడికిళ్ల ధాన్యము "కించిత్" అనిన్ని యెనిమిది కించిత్తులు పుష్కలమనిన్ని నాలుగు పుష్కలములాఢకమనిన్ని నాలుగాఢకములు ద్రోణమనిన్ని చెప్పబడెను యీలెక్కచే నొకద్రోణము ధాన్యను ప్రతిమాసమునందు నొసగవలయును- ఉత్కృష్టునకు భృతిగానారుపణములున్ను కట్టుకొనుట కారునెలలకారువస్త్రయుగ్మములును మాసమునకారుద్రోణముల ధాన్యమును నొసగవలయును యీలెక్కనేమధ్యమునకు మూడుపణములు భృతిన్ని యారునెలకు మూడువస్త్రములును నెలకు మూడుద్రోణములు ధాన్యమును నివ్వవలయును॥ ౧౨౬॥

మూ॥ క్రయవిక్రయమధ్వానం భక్తంచ సపరివ్యయం । యోగ

క్షేమంచ సంప్రేక్ష్య వణిజో దాపయేత్కరాన్॥౧౨౭॥

ఏంతమూల్యమునకు కొనబడెనో వస్త్రలవణాదిద్రవ్యము - ఇచ్చట నమ్మితే నెంతలాభించునో యెంతదూరమునుంచి తేబడెను యెంతసొమ్ము భక్ష్యాచ్ఛాదనములు మొదలగు వాటికై తగులబడియ్యెనో అరణ్యాదిప్రదేశములందు చోరాదులవలన రక్షార్థమైయగు వ్యయమెంతో కొనకులాభమెంతో చూచి వర్తకునివలన పన్ను నిప్పించవలెను॥ ౧౨౭॥

మూ॥ యథాఫలేన యుజ్యేత రాజాకర్తాచ కర్మణాం। తథా
వేక్ష్య నృపో రాష్ట్రే కల్పయేత్సతతం కరాన్॥ ౧౨౮॥

అవేక్షణాది కర్మములయొక్కయున్ను కృషివాణిజ్యాది కర్మములయొక్క కర్తయున్ను వాటివాటివలన ఫలము నేరీతినొందునో తత్ప్రకారముగ రాజు పరిశీలించి పన్నులనెల్లప్పుడు విధించవలెను॥ ౧౨౮॥

మూ॥ యథాల్పాల్పమదంత్యాద్యం వార్యోకో వత్సషట్పదాః। త
థాల్పాల్పో గ్రహీతవ్యో రాష్ట్రాద్రాజ్ఞాబ్దికః కరః॥౧౨౯॥

జెలగ రక్తమును గోవత్స దుగ్ధమును తుమ్మెదలు మకరందమును నేలాగు స్వల్పస్వల్పము స్వీకరించునో యట్టులే రాజు రాష్ట్రమువలన మూలధనచ్ఛేదముగాకుండ నేటేట రాదగిన పన్నును రాబట్టవలెను దానినే చెప్పుచున్నాడు॥ ౧౨౯॥

మూ॥ పంచాశద్భాగ ఆదేయో రాజ్ఞా పశు హిరణ్యయోః। ధా
న్యానామష్టమో భాగః షష్ఠో ద్వాదశ ఏవవా॥ ౧౩౦॥

మూలముకంటెనధికములగు పశుహిరణ్యములయందు నేబదవపాలునున్ను ధాన్యములయొక్కయారవపాలునైన నెనిమిదవపాలునైన రాజుపుచ్చికొనవలెను భూమియొక్కయుత్తమాదిభేదముచేతనున్ను కర్షకక్లేశ తారతమ్యముచేతనున్ను షష్ఠభాగాదివికల్పము॥ ౧౩౦॥

మూ॥ ఆదదీతాథ షడ్భాగం ద్రుమాంస మధుసర్పిషాం। గం
ధౌషధిరసానాంచ పుష్పమూల ఫలస్యచ॥ ౧౩౧॥
పత్రశాక తృణానాంచ చర్మణాం వైదళస్యచ। మృణ్మ

యానాంచ భాండానాం సర్వస్యాశ్మ మయస్యచ॥ ౧౩౨॥

ఇచ్చట ద్రుశబ్దము వృక్షవాచకము ఇదిమొదలుకొని పదార్థంటికిని శిలామయ ములకున్ను వచ్చినలాభములో నారవభాగముపన్నుబుచ్చికొనవలెను॥౧౩౧॥౧౩౨

మూ॥ మ్రియమాణోప్యాదదీత నరాజా శ్రోత్రియాత్కరం। నచ క్షుధాస్య సంసీదె చ్ఛ్రోత్రియో విషయేవసన్॥ ౧౩౩॥

ధనములేక రాజెంతక్షీణించినను శ్రోత్రియబ్రాహ్మణునివలన పన్నును బుచ్చి కొనగూడదు ఈరాజుయొక్క రాజ్యమందు శ్రోత్రియుడాకలిచే సీరసించగూడదు॥

మూ॥ యస్యరాజ్ఞస్తు విషయె శ్రోత్రియస్సీదతిక్షుధా । తస్యాపి తత్క్షుధారాష్ట్ర మచిరేణైవసీదతి॥ ౧౩౪॥

ఏరాజుయొక్క దేశమందు శ్రోత్రియుడాకలిచే సీరసించునో యారాజుయొ క్క రాజ్యము శీఘ్రముగా దుర్భిక్షాదులచే సీరసించును॥ ౧౩౪॥

మూ॥ శ్రుతవృత్తే విదిత్వాస్య వృత్తింధర్మ్యాం ప్రకల్పయేత్ । సంరక్షేత్సర్వ పశ్చైనం పితాపుత్ర మివౌరసం॥ ౧౩౫॥

శాస్త్రజ్ఞానమున్ను నడువడిన్ని దెలిసి శ్రోత్రియునకు రూపమగువృత్తిని రాజు కల్పించవలెను చోరాదిపీడలేకుండ నెల్లవిధములచేతనున్ను తండ్రి పుత్రునివలె ర క్షించవలెను॥ ౧౩౫

మూ॥ సంరక్ష్యమాణో రాజ్ఞాయం కురుతె ధర్మ మన్వహం । తేనాయుర్వర్ధతే రాజ్ఞో ద్రవిణం రాష్ట్రమేవచ॥ ౧౩౬॥

రాజుచే రక్షణముచేయబడుచున్న శ్రోత్రియుడు ప్రత్యహమును ధర్మమాచ రించు నందుచేనీరాజునకాయుర్దాయముధనమున్ను రాజ్యమున్నువృద్ధినొందును॥

మూ॥ యత్కించిదపి వర్షస్య దాపయేత్కర సంజ్ఞితం। వ్యవ హారేణ జీవంతం రాజారాష్ట్రే పృథగ్జనం॥ ౧౩౭॥

కూరమొదలగునవి యమ్ముకొని బ్రతికెడువారలకున్ను సంవత్సరపుపన్నుకొం చమురాజు విధించవలెను॥ ౧౩౭॥

మూ॥ కారుకాన్ శిల్పినశ్చైవ శూద్రాంశ్చాత్మోపజీవినః। ఏకై
కంకారయేత్కర్మ మాసిమాసి మహీపతిః॥ ౧౩౮॥

కారుకాననగా శిల్పిజనులకంటె నీచవృత్తులు సూపకారాదులును శిల్పులనగా లోహకారాదులును కాయకష్టముచే జీవించు శూద్రులను నెలకొక రోజున పనులను వెట్టిగా జేయించవలెను॥ ౧౩౮॥

మూ॥ నోచ్ఛింద్యాదాత్మనోమూలం పరేషాంచాతితృష్ణయా। ఉ
చ్ఛిందన్హ్యాత్మనోమూల మాత్మానం తాంశ్చపీడయేత్॥ ౧౩౯॥

ప్రజలయందగు స్నేహముచే పన్నులు మొదలగునవి పుచ్చుకొనకపోవుటయు అతిలోభముచే అధికముగ పన్నులు పుచ్చుకొని యాప్రజలను నిర్మూలము చేయుటయు కూడదు తనమూలమునకు హానియగుటచే తనకు పీడయు ప్రజలమూలమునకు హానియగుటచే వాళ్ళకు పీడయు॥ ౧౩౯॥

మూ॥ తీక్ష్ణశ్చైవ మృదుశ్చస్యాత్ కార్యంవీక్ష్య మహీపతిః। తీక్ష్ణ
శ్చైవ మృదుశ్చైవ రాజాభవతి సమ్మతః॥ ౧౪౦॥

రాజు కార్యవిశేషమునుబట్టి కఠినుడున్ను మార్దవముగలవాడును గావలెను గాని ఏకరూపుడుగా రాదు ఈరీతిగల రాజెల్లరకు సమ్మతుడగును॥ ౧౪౦॥

మూ॥ అమాత్యముఖ్యం ధర్మజ్ఞం ప్రాజ్ఞం దాంతం కులోద్గతం।
స్థాపయేదాసనే తస్మిన్ ఖిన్నః కార్యేక్షణే నృణాం॥ ౧౪౧॥

రాజు తాను కార్యములను చూడనసమర్థుడైనప్పుడు మంచికులమందు బుట్టినట్టియు ధర్మజ్ఞుడును ప్రాజ్ఞుడును జితేంద్రియుడునగు మంత్రిశ్రేష్ఠుని ధర్మాసనమందు నియోగించవలయును॥ ౧౪౧॥

మూ॥ ఏవం సర్వం విధాయేద మితికర్తవ్య మాత్మనః। యుక్త
శ్చైవాప్రమత్తశ్చ పరిరక్షేదిమాః ప్రజాః॥ ౧౪౨॥

ఇట్లు తనకార్యజాతము తనయు జేయుచు సద్యుక్తుడును ప్రమాదరహితుడునగుచు నాత్మీయులగు ప్రజలను పాలించవలెను॥ ౧౪౨॥

మూ॥ విక్రోశంత్యో యస్య రాష్ట్రాద్ధ్రియంతే దస్యుభిః ప్రజాః। సం
పశ్యత స్సభృత్యస్య మృతస్స నతు జీవతి॥ ౧౪ ॥

మంత్రియుక్తుడగు రాజు చూచుచునుండఁ జోరాదులచే నెవని ప్రజలు మొఱ్ఱలుపె ట్టుచు క్షీణింపజేయబడుదురో యారాజు బ్రతికియుండియును మృతుడె యగుచు న్నాడు॥ ౧౪౩॥

మూ॥ క్షత్రియస్య పరో ధర్మః ప్రజానామేవ పాలనం। నిర్దిష్ట ఫ
లభోక్తా హి రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే॥ ౧౪౪॥

రాజులకితరధర్మములకంటె బ్రజాపాలనమే శ్రేష్ఠమయినధర్మము శాస్త్రోక్త మగుపన్ను మొదలగు ఫలమునను భవించెడురాజు ధర్మమును బొందును॥ ౧౪౪॥

మూ॥ ఉత్థాయ పశ్చిమే యామే కృతశౌచ స్సమాహితః। హుతా
గ్నిర్బ్రాహ్మణాంశ్చార్చ్య ప్రవిశేత్సశుభాం సభాం॥ ౧౪౫॥

మూ॥ ఆరాజు ఉషఃకాలమందులేచి శౌచాచారమును దీర్చి సమాహితుడై హోమము మొనర్చి బ్రాహ్మణపూజజేసి వాస్తులక్షణాద్యుపేతమగు సభనమా త్యాదిదర్శనార్థము ప్రవేశించవలెను॥ ౧౪౫॥

మూ॥ తత్రస్థితః ప్రజా స్సర్వాః ప్రతినంద్య విసర్జయేత్। విసృ
జ్యచ ప్రజాస్సర్వా మంత్రయేత్సహమంత్రిభిః॥ ౧౪౬॥

ఆసభయందుండి దర్శనార్థము వచ్చియున్న ప్రజలను దర్శనసంభాషణాదు లచే సంతోషింపజేసి వారిననిపి మంత్రులతో సంధివిగ్రహాదులనాలోచించవలెను॥

మూ॥ గిరిపృష్ఠం సమారుహ్య ప్రాసాదం వా రహోగతః। అర
ణ్యే నిశ్శలాకే వా మంత్రయేదవిభావితః॥ ౧౪౭॥

గిరిపృష్ఠమందైనను నిర్జనారణ్య సౌధాదులయందునయిన మంత్రభేదముగా కుండ కర్మములయారంభోపాయంబును పురుషద్రవ్యసంపత్తియు దేశకాలవిభా గంబును విపత్తిప్రతీకారంబును కార్యసిద్ధియునను పంచాంగమంత్రంబు జింతింపవ లయు॥ ౧౪౭

మూ॥ యస్యమంత్రం నజానంతి సమాగమ్య పృథగ్జనాః । సకృ
త్స్నాం పృథివీం భుఙ్తే కోశహీనోఽపి పార్థివః ॥౧౪౮॥

ఏరాజుయొక్క మంత్రములవలన పయిజనులామంత్రమున్నెరుగకుందురో యారా
జు కోశరహితుడయినను సకలభూమిని శాసించును॥ ౧౪౮॥

మూ॥ జడమూకాంధ బధిరాన్ తైర్యగ్యోనాన్ వయోతిగాన్ ।
స్త్రీమ్లేచ్ఛ వ్యాధిత వ్యంగాన్ మంత్రకాలే ప్రసారయేత్ ।౧౪౯॥

బుద్ధివాక్చక్షుః శ్రోత్రవికలులగు వారినిన్ని తిర్యగ్జంతువులగు శుకశారికాదులను
న్ను అతివృద్ధస్త్రీ మ్లేచ్ఛరోగ్యంగహీనులనున్ను మంత్రాలోచనకాలమందు దూర
ముగ దొలగజేయవలయును॥ ౧౪౯॥

మూ॥ భిందంత్యవమతా మంత్రం తైర్యగ్యోనా స్తథైవచ । స్త్రి
యశ్చైవ విశేషేణ తస్మాత్తత్రాదృతోభవేత్॥ ౧౫౦॥

పూర్వ జన్మదుష్కృతముచే మూకాంధకకాదిజడభావమును పొందియుండు
వారల నధార్మికత్వముచే నవియుండిన నేమి యనినిర్లక్ష్యపెట్టినవి మంత్రభేద
మొనరించును వృద్ధులును స్త్రీలును చాపల్యముచే మంత్రమును వెల్లడిపరుతురు
గావున వీరినెల్లను మంత్రస్థానమందు లేకుండ జేయవలెను॥ ౧౫౦॥

మూ॥ మధ్యందినే ర్ధరాత్రేవా విశ్రాంతో విగతక్లమః । చింత
యే ద్ధర్మకామార్థాన్ సార్ధం తైరేక ఏవవా॥౧౫౧॥

మధ్యాహ్నమందునైన నర్ధరాత్రమందునైన శరీరమానసరుజలు లేకుండ స్వ
స్థముగనుండి యామంత్రులతో గూడనైన నొంటరినైన ధర్మార్థకామముల
నాలోచించవలెను॥ ౧౫౧॥

మూ॥ పరస్పర విరుద్ధానాం తేషాంచ సముపార్జనం । కన్యా
నాం సంప్రదానంచ కుమారాణాంచ రక్షణం॥ ౧౫౨॥

ఆ ధర్మార్థకామములు తరుచుగా పరస్పరవిరుద్ధములుగావున వాటిలోనొ
కటి నొకటిబాధింపకుండ త్రివర్గము నార్జించెడు వలననున్ను కన్యలకు వివా
హకార్యముల విషయమునున్ను పుత్రులు నీతిమంతులగునట్లు శిక్షావిషయమునను

...నమునున్ను చింతించవలెను॥ ౧౫౨॥

మూ॥ దూతసంప్రేషణంచైవ కార్యశేషం తథైవచ । అంతఃపు
ర ప్రచారంచ ప్రణిధీనాంచ చేష్టితం॥ ౧౫౩॥

తమ స్వార్థలేఖలు పట్టుకుని వెళ్ళడము మొదలగు వాటితో దూతలను పరరా
ష్ట్రములకనుపుటయునున్ను ఆరంభించిన కార్యము లశేషకృత్యమునున్న స్త్రీలతివి
షమచేష్టితల కొట్టన॥ "శ్లో॥ శస్త్రేణవేణీ వినిగూహితేన విదూరథంవై మహిషీజ
ఘాన । విషప్రదిగ్ధేనచనూపురేణ దేవీవిరక్తా కిలకాశిరాజం॥" జెడయందుమా
టుగా నుంచబడిన ఖడ్గముచే విదూరథుని యొక్క భార్యయనిమెను గరళము పూసి
నయందెచే విరక్తయగు కాశిరాజు పత్ని యతనిని జంపెనట యదిగాన నంతఃపుర
స్త్రీజనముయొక్క చేష్టలను సఖీ వాస్యాదులవలన పరిశీలించడమునున్ను పంపబ
డిన చారులకును శత్రురాజులకును సంబంధముండునను సంశయనివృత్తికై వారిచే
ష్టలను మరికొందరి చారులవలన నెరిగికొనుటయు విషయమ్నియుం జింతించవలెను॥

మూ॥ కృత్స్నంచాష్టవిధం కర్మ పంచవర్గంచ తత్త్వతః । అ
నురాగాపరాగౌచ ప్రచారం మండలస్యచ॥ ౧౫౪॥

అష్టవిధమగు కర్మమును సమగ్రముగ జింతించవలెను- శుక్రనీతి॥ "శ్లో॥ ఆదా
నేచ విసర్గేచ తథాప్రేషనిషేధయోః। పంచమేచార్థవచనే వ్యవహారస్యచేక్షణే।
దండశుధ్యో స్సదాయుక్త స్తేనాష్టగతికో నృపః । అష్టకర్మాదివంయాతి రాజా
శక్రాభిపూజితః॥" పన్నులు మొదలగు వాటిని గ్రహించడమూ దానమును భృత్యాదుల
కధనమిచ్చుట విసర్గము దృష్టాదృష్టానుష్ఠానమందమాత్యాదులనునియమించుట
ప్రేషము దృష్టాదృష్టవిరుద్ధక్రియలయందు నియోగించకుండుట నిషేధము కార్యసం
దేహమందు రాజాజ్ఞచే నేనిర్ణయమునును నియమమర్థవచనము ప్రజలయొక్క
ఋణాదానాది వివాదములను బరిహరించుట వ్యవహారావేక్షణము పరాజితులవల
న శిక్షగా శాస్త్రోక్తధనగ్రహణము దండము పాపము జేసినవారలకు యథోక్తము
గ ప్రాయశ్చిత్తమును విధించుటశుద్ధి- ఇచ్చట మేధాతిథి అకృతారంభముకృతా
నుష్ఠానమున్ను చేయబడిన దానిని విశేషింపజేయుటయు చేసినకర్మముయొక్క
ఫలసంగ్రహము సామదానభేద దండములును నీమొనిమిదియునష్టవిధకర్మమనెను
ఇవ్విగాక వర్తకమును నడుపుట నీటిపారుదలల ధారములను కట్టించుటకోటకట్టించుట

చేయుబడినవాటికి సంస్కారములను నిర్ణయించుటయు గజములను బట్టించుట గ నులను వెదకి త్రవ్వించుట శూన్యప్రదేశములందు ప్రజలను నివసింపజేయుట అడవి విని వరికించుటయు నీయేనిమిదియు నష్టవిధకర్మము లని చెప్పెను పంచవర్గ మనగా కాపటికోదాస్థిక గృహపతి వైదిక తాపసవ్యంజనాత్మకమగువారగణము పంచవర్గమనఁబడును అందు పరమర్మజ్ఞుడును ప్రాగల్భ్యముగల శిష్యులు గలవాడై కాపట్యముగలవాడు కాపటికుడు వానిన్నర్థికొరకథ మానములచేసత్కరించి రహస్యమందు రాజు ఎవనిదుర్వృత్తమునైన కలిసి యాతని నప్పుడే చెప్పుమని చెప్ప వలెను సన్యసించి యామూఢవేషముచేసుకొనుచుగువాడు నిషేధింపు జనులందరిచేతను న్నా తెలియబడిన దోషముగలిగియుండి ప్రజ్ఞాశాలియగు స్థిరజీవికనుగోరెడువాని నిరాపముగ్రహించి వానితో పూర్వోక్తనే చెప్పి శత్రురాజుల రాజ్యముల త్యాగములనుబట్టి చేసెడు వానిగా నియమించవలెను ప్రచురసస్యముగల భూమిని వానికివృత్తిగా నీవ లెను వాడు మరికొందరు సన్యాసులను రాజుకు నాదికర్మము నడుపువారలనుగా చిన్నగాని వ్యాపారాదికములచ్చుచు కర్షకుడు క్షీణవృత్తియై ప్రజ్ఞాశాలియయు శుచియు గృహపతిచిహ్నముగలవాడు వానితో నున్న పూర్వరీతి చెప్పి తన భూమియందు కృషి చేయించవలెను వర్తకుడు క్షీణవృత్తియైనవాడు వైదికవ్యంజనుడు వానితో పూర్వపునీవని చెప్పి ధనమానాదులచే వానిన్వయునిగా నొనర్చి వాణిజ్యమును జేయించవలెను ముండితుడై జటిలుడైన వృత్తినిగోరెడి తాపసవ్యంజనుడు వాడొకచో టనాశ్రమమందుండి నెలకొలదియు జటిలరుడగుకపట వ్యాపారముగల బహుశిష్యుల తోగూడి రహస్యముగ రాజుచే కల్పించబడిన వృత్తిగలవాడగుచు తాపస వ్యాపార మును జేయవలెను ఒకటి రెండు నెలలకొకమారు బదరాదిముష్టిని దినవలెను గూఢముగా రాజోపకల్పితమగు దాహారమునుదినవలెను శిష్యులతనినత్యంతానాగత వృత్తాంతజ్ఞునిగా ప్రకటింపవలెను దీనిచే బహుమందియు తనిసి నాశ్రయించి విశ్వసించుట చే కార్యకుకార్యములనడుగుదురు శిష్యులకు శ్రీగూఢకముననగునది చెప్పుచుండును ఇట్టిపంచవర్గమును యథోక్తముగ చింతించవలెను ఈపంచవర్గముచే నెల్లరా జులయొక్కయు తనయమాత్యాదులయొక్కయు నను రాగాపరాగములను దెలిసి తదనురూపముగ చింతించవలెను ముందు చెప్పగల రాజమండలమందు నెవనితో సం ధిజేయవలెనో ఎవనితో విగ్రహించవలెనో యుక్త్యాదికమును జింతించవలెను ఈస ర్వమును దెలిసియనుగుణముగ చింతించవలెను॥ ౧౫౪

మూ॥ మధ్యమస్య ప్రచారంచ విజిగీషోశ్చ చేష్టితం। ఉదాసీనప్ర

చారంచ శత్రోశ్చైవ ప్రయత్నతః॥ ౧౫౫॥

అరివిజిగీషులయొక్క భూమ్యనంతరుడును సంహతులగుచుండ ననుగ్రహసమర్థుడును నసంహతులగుచుండ నిగ్రహసమర్థుడునగు రాజు మధ్యముడతనియొక్క ప్రచారమునున్ను ప్రజ్ఞోత్సాహగుణప్రకృతిసమర్థుడు విజిగీషుడతనియొక్క చేష్టనున్ను విజిగీషుమధ్యములు సంహతులై రేని యనుగ్రహమందును నసంహతులైరేని నిగ్రహమందును సమర్థుడగువాడుదాసీనుడు ఇతనియొక్క ప్రచారమునున్ను సహజా కృత్రిమభూమ్యనంతరులగు ద్వివిధశత్రుప్రచారమునున్ను మిక్కిలి ప్రయత్నముచే చింతించవలెను॥ ౧౫౫॥

మూ॥ ఏతాః ప్రకృతయో మూలం మండలస్య సమాసతః। అష్టౌ
చాన్యాస్సమాఖ్యాతా ద్వాదశైవతు తాస్స్మృతాః॥ ౧౫౬॥

ఈచెప్పబడిన మధ్యమాదులునలుగురు ప్రకృతులు సంక్షేపముగా మండలమునకుమూలము చెప్పబోయెడి యితరప్రకృతులకాద్యులు గావున మూలమని చెప్పబడిరి అన్యులైనయెనమండ్రనగా శత్రువులకుముందు క్రమముగా మిత్రారిమిత్రమిత్రమిత్రమిత్రారిమిత్రులననలుగురు ప్రకృతులగుచున్నారు వెనుకవైపు పార్ష్ణిగ్రాహాక్రంద పార్ష్ణిగ్రాహాసారాక్రందాసారులునలుగురు ఇట్లెనమండ్రుప్రకృతులైరి మున్నుచెప్పబడినమధ్యమాదివిజిగీషూదాసీనులునలుగురు ప్రధానమూల ప్రకృతులు కలసినపదిరెండుప్రకృతులుగా వీరుచెప్పబడిరి॥ ౧౫౬॥

మూ॥ అమాత్యరాష్ట్రదుర్గార్థదండాఖ్యాః పంచచాపరాః।
ప్రత్యేకం కథితా హ్యేతాః సంక్షేపేణ ద్విసప్తతిః॥ ౧౫౭॥

పైనిచెప్పబడినమూలప్రకృతులు నలుగురు శాఖాప్రకృతులెనమండ్రుకలసి పదిరెండుప్రకృతులు వీరికిప్రత్యేకముగానమాత్య దేశ దుర్గ దండాఖ్యద్రవ్య ప్రకృతులైదేసిచొప్పునఅరువదియయ్యెను మూలప్రకృతిశాఖాప్రకృతులుపదిరెండునుంగలసి సంక్షేపముగ డెబ్బదిరెండుప్రకృతులని మునులచే చెప్పబడెను॥ ౧౫౭॥

మూ॥ అనంతర మరిం విద్యాదరిసేవనమేవచ। అరేరనంతరం
మిత్రముదాసీనం తయోః పరం॥ ౧౫౮॥

విజిగీషునియొక్క భూమ్యనంతరుడు శత్రుప్రకృతిగా దెలియవలెను వానినిసే

వించెడువానికిన్ని యరిప్రకృతినిగానే తెలియవలెను అరికనంతరుడు విజిగీషునకు ముఖ్యమగు మిత్రప్రకృతినిగా తెలియవలెను అయ్యరిమిత్రులకనంతరుడగువాడు విజిగీషున కుదాసీన ప్రకృతినిగా తెలియవలెను ఈప్రకృతులకే అగ్రపశ్చాద్భాగభేదముచే వ్యపదేశభేదము అందునగ్రవర్తికరివ్యపదేశము వెనుక నున్నవాని శత్రుమిత్రుండైనను పార్ష్ణిగ్రాహవ్యపదేశము వ్యపదేశమనగా పేరుబెట్టిచెప్పుట॥ ౧౫౮॥

మూ॥ తాన్ సర్వానభిసంధధ్యా త్సామాదిభిరుపక్రమైః।వ్యస్తై
శ్చైవ సమస్తైశ్చ పౌరుషేణ నయేనచ॥ ౧౫౯॥

ఆరాజులనందరినిన్ని సామాద్యుపాయములనన్నిటిచేతనుగాని కొన్నిటిచేతనైనను దనకు వశులనుగా చేయవలెను కేవల దండముచేనైన నీతిచేనైనను॥ "శ్లో॥ సామదండౌ ప్రశంసంతి నిత్యం రాష్ట్రాభివృద్ధయే॥" నయమనగ సామము దండమనగ యుద్ధమీరెండును రాష్ట్రాభివృద్ధికి ముఖ్యములనబడెను॥ ౧౫౯॥

మూ॥ సంధించ విగ్రహంచైవ యానమాసనమేవచ।ద్వైధీభావం
సంశ్రయంచ షడ్గుణాం శ్చింతయేత్సదా॥ ౧౬౦॥

చతురంగబలముతో దామన్యోన్యోపకారమున కొకటియై యుండుమని నియమబంధముసంధి వైరాచరణాధిక్యము విగ్రహము శత్రునిపైకి యుద్ధయాత్రయానము ఉపేక్షణమాసనము స్వార్థసిద్ధికై బలమునుయొకటిద్విధాకరణము ద్వైధీభావము శత్రుపీడితుడగురాజు ప్రబలుడగు రాజాంతరము నాశ్రయించుట సమాశ్రయము తనకుపకారకములగు నీగుణముల నారింటిని సంతతమును జింతించవలెనేగుణముచేతనకు వృద్ధిన్ని రిపునకు క్షయమునగునో యాగుణము నాశ్రయించవలెను॥ ౧౬౦॥

మూ॥ ఆసనంచైవ యానంచ సంధిం విగ్రహమేవచ।కార్యం వీక్ష్య
ప్రయుంజీత ద్వైధం సంశ్రయమేవచ॥ ౧౬౧॥

సంధ్యాదిగుణముల యపేక్షలేకుండ ననుష్ఠానము జెప్పబడెనుతదుచితానుష్ఠానార్థమీయారంభము ఆత్మవృద్ధిపరహాన్యాది కార్యమునుచూచి యాసనవిగ్రహయానద్వైధీభావసంశ్రయములలో నొకనితోసంధియు నొకనితో విగ్రహమునిట్లాచరించవలెను॥ ౧౬౧॥

మూ॥ సంధింతు ద్వివిధం విద్యాద్రాజావిగ్రహమేవచ। ఉభే యా
నాసనేచైవ ద్వివిధ స్సంశ్రయస్స్మృతః॥ ౧౬౨॥

సంధ్యాదిగుణషట్కమును ద్విప్రకారమని తెలియవలెను ఇదియవిశ్లేషార్థము॥

మూ॥ సమానయానకర్మాచ విపరీత స్తథైవచ। తదాత్వాయతి
సంయుక్త స్సంధి ర్జ్ఞేయో ద్విలక్షణః॥ ౧౬౦॥

తాత్కాలికఫలలాభార్థమైన నుత్తరకాలఫలలాభార్థమైన నొకరాజుతో
కూడ నన్యునిపైకి యుద్ధయాత్రాదికర్మమేదిజేయబడునో యది సమానయానకర్మ
మనుసంధిఇప్పటిఫలమునకైననుత్తరకాలఫలమునకైననీవారాజుమీదికివచ్చినప్పటికి
నేనువచ్చెదనని యేదిచేయబడునో యదియసమానయానకర్మము ఇది ద్విప్రకారమ
గు సంధియని తెలియతగ్గది॥ ౧౬౩॥

మూ॥ స్వయంకృతశ్చ కార్యార్థ మకాలే కాలఏవవా। మిత్రస్య
చైవాపకృతే ద్వివిధో విగ్రహస్స్మృతః॥ ౧౬౪॥

శత్రుజయము కొరకు శత్రువ్యసనాదికమును దెలిసి వక్ష్యమాణమగు మా
ర్గశీర్షవ్యతిరిక్తకాలమందైనను క్తకాలమందైన తానేజేసినదిన్నిమిత్రునకపకా
రముచేసినవానితో మిత్రరక్షార్థముచేసినదిన్ని విగ్రహము రెండు ప్రకారములు
పరునకెవడు శత్రువో వాడు విజిగీషునకు మిత్రుడతనిచే నపకారము చేయబడి
నచో నట్టివ్యసనమందు చేయబడినది యని గోవిందరాజు "మిత్రేణచైవాపకృతః"
యని పఠించి వ్యాఖ్యచేసెను మేధాతిథిప్రభృతులు దీనినే వ్రాసిరి॥ ఇదిన్ని నాచే
నంగీకరించబడెనని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౧౬౪॥

మూ॥ ఏకాకిన శ్చాత్యయికే కార్యే ప్రాప్తే యదృచ్ఛయా। సంహ
తస్యచ మిత్రేణ ద్వివిధం యాన ముచ్యతే॥ ౧౬౫॥

దైవవశముచే శత్రునకు వ్యసనాదికము తటస్థమైనప్పుడు శక్తిగలవాడేకాకి
యుద్ధమునకు బోవడమున్ను అశక్తుడైతే మిత్రసహాయుడై పోవడమున్ను యాన
ముద్వివిధము॥ ౧౬౫॥

మూ॥ క్షీణస్యచైవక్రమశో దైవాత్పూర్వకృతేనవా। మిత్రస్యచా

సురోధేన ద్వివిధం స్మృతమాసనం॥ ౧౬౬॥

జన్మాంతరమందుగాని యీజన్మమందుగాని జేయబడినపాపముచే బలమున్ను కోశమున్ను క్షీణించినవానికిన్ని సమృద్ధిగలవానికిన్ని మిత్రానురోధముచేనతనికా ర్యార్థమాసనము రెండువిధములని మునులచే జెప్పబడెను॥ ౧౬౬॥

మూ॥ బలస్య స్వామినశ్చైవ స్థితిః కార్యార్థసిద్ధయే। ద్వివిధం
కీర్త్యతే ద్వైధం షాడ్గుణ్యగుణవేదిభిః॥ ౧౬౭॥

సాధించదగిన స్వప్రయోజనసిద్ధికొరకు సేనాధిపతితో చతురంగబలము నొకచో శత్రుకృతోపద్రవవారణార్థముంచుటయు మరియొకచో కోటయందుకొంతసైన్యముతో రాజుండడమున్ను ద్వైధీభావము ద్వివిధమని షాడ్గుణ్యగుణోపకారవేత్తలచే జెప్పబడెను॥ ౧౬౭॥

మూ॥ అర్థసంపాదనార్థంచ పీడ్యమానస్య శత్రుభిః। సాధుషు
వ్యపదేశార్థం ద్వివిధః సంశ్రయస్స్మృతః॥ ౧౬౮॥

శత్రువులచే పీడితుడగువాని కాపీడను దొలగించుకొనుటకును పీడలేకుండి, ముందు శత్రుపీడ గలుగునని బలవంతుడగు రాజు నాశ్రయించెనని ప్రకటనార్థ మాశ్రయించుటయు నను రెండుతెరగులు సమాశ్రయము జెప్పబడెను॥ ౧౬౮॥

మూ॥ యదావగచ్ఛేదాయత్యా మాధిక్యం ధ్రువ మాత్మనః। తదా
త్వేచాల్పికాం పీడాం తదా సంధింసమాశ్రయేత్॥ ౧౬౯॥

ఎప్పుడు తనకుముందు గొప్పధనాదిలాభముకలుగునని దెలుసుకొనునో అప్పుడు కొంచపు ధనక్షయమునకంగీకరించియైన సంధినాశ్రయించవలెను॥ ౧౬౯॥

మూ॥ యదా ప్రకృష్టా మన్యేత సర్వాస్తు ప్రకృతీ ర్భృశం। అత్యు
చ్ఛ్రితం తథాత్మానం తదా కుర్వీత విగ్రహం॥ ౧౭౦॥

ఎప్పుడు దానసమ్మానాదులచే నమాత్యాదులు సంతుష్టులైయున్నట్టు దెలిసికొనునో చతురంగబలమున్ను కోశమున్ను వృద్ధిగానుండుటచే తాను శక్తిత్రయ సంపన్నుడై యుండునప్పుడు విగ్రహము నాశ్రయించవలెను॥ ౧౭౦॥

మూ॥ యదా మన్యేత భావేన హృష్టం పుష్టం స్వకం బలం। పరస్య
విపరీతంచ తదాయాయా ద్రిపుంప్రతి॥ ౧౭౧॥

ఎప్పుడు తనసైన్యము హర్షయుక్తమై ధనాదికముచే పుష్టిగలిగి యుండునో శత్రుసైన్యము విపరీతమనగా క్షీణించియుండునో యని లెస్సగా దెలిసి యతనిపై కి యుద్ధయాత్రకుబోవలయును॥ ౧౭౧॥

మూ॥ యదాతుస్యాత్పరిక్షీణో వాహనేన బలేనచ। తదాసీత
ప్రయత్నేన శనైస్సాంత్వయన్ రిపూన్॥ ౧౭౨॥

ఎప్పుడు హస్త్యశ్వాదివాహనమున్ను అమాత్యాదులున్న సైన్యము క్షీణించి యుండునో యప్పుడు సామముచేతనున్ను కానుకలు మొదలగునవి యిచ్చుచు ప్రయత్నమున శత్రుని మండలించుచు నాసనము నాశ్రయించవలెను॥ ౧౭౨॥

మూ॥ మన్యేతారిం యదారాజా సర్వదా బలవత్తరం। తదా ద్వి
ధా బలం కృత్వా సాధయేత్కార్యమాత్మనః॥ ౧౭౩॥

ఎప్పుడు రాజు తనశత్రువు సర్వవిధములచేతనున్ను బలవంతుడైసంధికసాధ్యుడై యుండెనని తెలియునో యప్పుడుకొంతసైన్యముతో తాను దుర్గమునాశ్రయించి యుండి కొంతసైన్యమును బంపిశత్రువిరోధమునాచరించవలెను ఇట్లుబలము రెండు తెరగులొనర్చి మిత్రసంగ్రహాదిస్వకార్యమునుసాధించవలెను॥ ౧౭౩॥

మూ॥ యదా పరబలానాంతు గమనీయతమో భవేత్। తదాతు
సంశ్రయేత్ క్షిప్రం ధార్మికం బలినం నృపం॥ ౧౭౪॥

ఎప్పుడమాత్యాదికోపముచే శత్రువులకు తాను మిక్కిలిగ్రాహ్యుడగునో యప్పుడు తాను బలమును రెండుభాగములొనర్చి దుర్గమునాశ్రయించుటచే నాత్మరక్షణమొనర్చుచు శీఘ్రముగ ధార్మికుడును బలవంతుడునగు రాజు నాశ్రయించవలెను॥ ౧౭౪॥

మూ॥ నిగ్రహం ప్రకృతీనాంచ కుర్యాద్యోరిబలస్యచ। ఉపసేవే
త తం నిత్యం సర్వయత్నైర్గురుం యథా॥ ౧౭౫॥

తనయొక్కయు అమాత్యాదిప్రకృతులకోపముచే తాను శత్రువులకు గ్రాహ్యు

డాయెనో యేశత్రుబలము తనపైవచ్చుటచేత తనకు భయముత్పన్నమాయెనోయట్టివారిని నిగ్రహించుటకుసమర్థుఁడగురాజును గురువునువలె సర్వప్రయత్నములచేతనున్ను సర్వదా సేవించవలెను॥ ౧౭౫॥

మూ॥ యది తత్రాపి సంపశ్యే ద్దోషం సంశ్రయ కారితం । సు
యుద్ధమేవ తత్రాపి నిర్విశంక స్సమాచరేత్॥ ౧౭౬॥

అగతికునకుగదా సంశ్రయమును అచ్చటగూడ సంశ్రయకృతదోష మగుపడెనేని యప్పుడు నిశ్శంకముగ శోభనమగు యుద్ధమే చేయవలెను-యుద్ధమందు దుర్బలునకుగూడ జయమొకప్పుడుగలుగును లేదా శాశ్వతస్వర్గమైనను గలుగును॥ ౧౭౬॥

మూ॥ సర్వోపాయై స్తథా కుర్యా న్నీతిజ్ఞః పృథివీపతిః। యథా
స్యాభ్యధికా నస్యు ర్మిత్రోదాసీన శత్రవః॥ ౧౭౭॥

సామాద్యుపాయములన్నిటిచేతనున్ను నీతిజ్ఞుఁడగురాజు యేలాగునైతే మిత్రోదాసీనశత్రురాజులు తనకంటె నధికులుగారో యట్లుజేయవలెను యట్లుగాకున్న వారిచే నెప్పుడైనదాబట్టుబడును ధనలోభముచే మిత్రునకునునట్టి బుద్ధిబుట్టును॥

మూ॥ ఆయతిం సర్వకార్యాణాం తదాత్వంచ విచారయేత్। అ
తీతానాంచ సర్వేషాం గుణదోషౌచ తత్వతః॥ ౧౭౮॥

సర్వకార్యములకు నల్పములగువాటికిన్ని యుత్తరకాలమందగు గుణమునుదోషమునున్ను అతీతములగువాటియొక్కయు ననగా యెట్లేవిచేయబడెనో యేది విఘటితమాయెనో దేనికేమియవశిష్టమై సేయదగియుండెనో యదియంతయు నున్నట్టుగాను విచారించవలెను శీఘ్రఫలప్రదము గావున వర్తమానకాలీనమునున్ను విచారించవలెను॥ ౧౭౮॥

మూ॥ ఆయత్యాం గుణదోషజ్ఞ స్తథాత్వే క్షిప్రనిశ్చయః। అతీతే
గుణదోషజ్ఞ శ్శత్రుభి ర్నాభిభూయతే॥ ౧౭౯॥

ఏరాజు కార్యములయొక్క యాగామిగుణదోషజ్ఞుఁడో యుతండు గుణయుక్తముగు దానిని జేయును సదోషమునువిడుచును వర్తమానకార్యగుణదోషజ్ఞుఁడు శీఘ్రముగ కార్యమొనర్చును అతీతకార్యములందైనను కార్యశేషమునెరుగునో యతండా

కార్యాంతమందు తత్ఫలంబునొందును ఈప్రకారముగ కాలత్రయసావధానుడరు లచే నభిభూతుడు గాడు యింకనింత యేల॥ ౧౭౯॥

మూ॥ యదైనం నాభిసందధ్యుర్మిత్రోదాసీన శత్రవః। తథాసర్వం
సంవిదధ్యా దేష సామాసికో నయః॥ ౧౮౦॥

ఈరాజును మిత్రాదులేలాగునైతే బాధించకుందురో యట్లుసంవిధాన మొన ర్చవలెనిది సర్వనీతిసంగ్రహము॥ ౧౮౦॥

మూ॥ యదాతు యాన మాతిష్ఠే దరిరాష్ట్రం ప్రతిప్రభుః। తదా
నేన విధానేన యాయా దరిపురం శనైః॥ ౧౮౧॥

ఎప్పుడైతే శక్తియుక్తుడై శత్రురాజ్యముపైకి దండెత్తిపోవునో యప్పుడీవక్ష్య మాణప్రకారముగ శత్రుదేశమును మెల్లిగబోవలెను॥ ౧౮౧॥

మూ॥ మార్గశీర్షే శుభేమాసి యాయాద్యాత్రాం మహీపతిః।
ఫాల్గునంవాథ చైత్రంవా మాసౌప్రతి యథాబలం॥౧౮౨॥

ఏరాజు కరితురగరథాదులతో విలంబముగ బోవునో యతండు హైమంతిస స్యభరితమగు పరరాష్ట్రమునకు శుభమగుమార్గశీర్షమాసమందు బోవలయు ను ఏరాజతివేగముగబోవసమకట్టునో యతండు సర్వసస్యసంపన్నమగు ఫాల్గున చైత్రంబులలో స్వబలోపయోగకాలను నతిక్రమించకుండ యాత్రజేయవలెను॥ శ్లో॥"యదాసస్యగుణోపేతం పరరాష్ట్రం తదావ్రజేత్॥ ౧౮౨॥

మూ॥ అన్యేష్వపితు కాలేషు యదాపశ్యే ద్ధ్రువం జయం। తదా
యాయా ద్విగృహ్యైవ వ్యసనేచో ద్ధితేరిపోః॥ ౧౮౩॥

ఉక్తేతరకాలములందైనను యెప్పుడు తనకు జయమునిశ్చయముగ నగునని తె లుసుకొనునో యప్పుడు స్వబలయోగ్యకాలమగు గ్రీష్మాదికమునందునైన చతు రంగబలయుక్తుడై విగ్రహించి యాత్రచేయవలెను అమాత్యాదులు శత్రురాజు యొక్క-దండపారుష్యాదికముచే వికటించి శత్రుపక్షమువలె నగుచుండనట్టిచో నే కాలమందు నయిన యానముజేయవలెను॥ ౧౮౩॥

మూ॥ కృత్వా విధానం మూలేతు యాత్రికంచ యథావిధి। ఉ

పగృహ్యా స్పదంచైవ చారాణ్ సమ్య గ్విధాయచ॥౧౮౪॥
సంశోధ్య త్రివిధం మార్గం షడ్విధంచ బలం స్వకం।సాం
పరాయిక కల్పేన యాయా దరిపురం శనైః॥ ౧౮౫॥

స్వదుర్గరాష్ట్రరూపమగు మూలమందు పార్ష్ణిగ్రాహసంవిధానమును సున్న కొంతసైన్యముతో ప్రధానపురుషులను రక్షార్థమున్ను నిలిపి యుపయోగముగ వాహనాయుధవర్మప్రభృతిశాస్త్రోక్తవిధాన మొనర్చుకొని పరమండలమందు నుండు తనకు నవస్థానము చేసిచేనగు దానిని సంగ్రహించుకొని శత్రునిభృత్యపక్షీయులను స్వాధీనులనుగా జేసికొని శత్రుదేశవార్తలను దెలియుటకు కాపటికాది చారులనంపి జాంగలానూపాటవిక విషయభేదముచే మూడువిధములగు మార్గములందు తరుగుల్మాదిచ్ఛేదన నిమ్నోన్నతదేశసమీకరణాదులచేశోధనమొనర్చి కరి తురగ రథపదాతిసేనాకర్మకరాత్మకమగు షడ్విధబలమునుయథోపయోగము గ నాహారౌషధసత్కారాదులచే సంతుష్టిపరుచుకొని యుద్ధమునకుచితమగువిధానముతో శత్రుదేశమునకు త్వరలేకుండం జనవలయును॥ ౧౮౪॥౧౮౫॥

మూ॥ శత్రుసేవిని మిత్రేచ గూఢే యుక్తతరోభవేత్।గతప్రత్యా
గతేచైవ సహి కష్టతరో రిపుః॥ ౧౮౬॥

ఏమిత్రుడు రహస్యముగ శత్రువుని సేవించునో భృత్యాదులలో నెవడు మొదట విరాగముచే బోయి మరల వచ్చి కలియునో వీరిరువురును కష్టతరులగు శత్రువులుగాన వారియడల బహుజాగరూకుడు గావలెను॥ ౧౮౬॥

మూ॥ దండవ్యూహేన తన్మార్గం యాయాత్తు శకటేనవా । వ
రాహమకరాభ్యాంవా సూచ్యావా గరుడేనవా॥ ౧౮౭॥

దండాకృతివ్యూహరచనగలది దండవ్యూహము ఈలాగున నేశకటాదివ్యూహములున్ను అందులో నగ్రమందు బలాధ్యక్షుడు మధ్యమందు రాజు వెనుకను సేనానాయకుడు పార్శ్వములం దేనుగులావగ్గిరనే గుర్రము లాపైనిపదాతులు యిట్టి రచన గలిగి సమవిన్యాసముగలది దండ వ్యూహము దీనిచే మార్గమందం తటనున్ను భయముండినం బోవలెను- అగ్రమందు సూదివలె సన్నముగనున్ను వెనుకను పృథులమున్ననగు నదిశకటవ్యూహము వెనుక వైపు భయమున్నచో దీని

చే నడువవలెను వెనుక ముందు సూక్ష్మముగానున్న మధ్యను పృథుతరమధ్యమైతే గరుడవ్యూహము పార్శ్వములందు భయమున్నచో నీరెండింటిచేతనున్ను నడువవలెను వరాహమునకు విపర్యయమైలే మకరవ్యూహము దీనిచే వెనుకనున్ను ముందున్నగూడ భయముండినచో వెళ్లవలెను చీమలబారువలె నొకనివెనుక నొకడుం. డి యెచ్చటెచట సైనికులుందు రచ్చటచట శీఘ్రవీరపురుషులు ముఖమందు గలది సూచీవ్యూహము అగ్రమందు భయమున్నచో దీనిచే నరుగవలెను॥ ౧౮౭॥

మూ॥ యతశ్చ భయ మాశంకే త్తతో విస్తారయే ద్బలం। పద్మేన
చైవ వ్యూహేన నివిశేత సదా స్వయం॥ ౧౮౮॥

ఏదిక్కువలన శత్రుభయము నూహించునో యాదిక్కుననే బలమును విస్తరింపజేయవలెను సమవిస్తృతపరిమండలాకారమై విజిగీషుడు మధ్యమందుగలదిపద్మవ్యూహము దీనిచే పురమునుంచి బయలుదేరి సర్వదా కపటనివేశనము గావించుకొనవలెను॥ ౧౮౮॥

మూ॥ సేనాపతి బలాధ్యక్షౌ సర్వదిక్షు నివేశయేత్। యతశ్చ
భయ మాశంకే త్ప్రాచీం తాం కల్పయే ద్దిశం॥ ౧౮౯॥

కరితురగరథపదాత్యాత్మకమగు నంగదశకమున కొకపతిని జేయవలయు నతడు పత్తికుడనబడును పత్తికదశకమునకు పతియగువాడు సేనాపతియనబడును తద్దశకమునకు పతియగువాడు సేనానాయకుడితడే బలాధ్యక్షుడు సేనాపతి బలాధ్యక్షులనిన్ని దిక్కులనున్ను సంఘర్షయుద్ధార్థమై నియోగించవలెను యేదిక్కువలన నెప్పుడు భయమూహించు నాదిక్కును ప్రథమదిక్కుగా జేయవలెను॥

మూ॥ గుల్మాంశ్చ స్థాపయే దాప్తాన్ కృతసంజ్ఞా న్సమంతతః
స్థానే యుద్ధేచ కుశలా నభీ రూనవికారిణః॥ ౧౯౦॥

గుల్మములనగా సైన్యములో నొక్కొకభాగములు వాటినియాప్తపురుషుల నధికారులనుగా జేసి నిలపడమునకున్ను జరిగిపోవుటకున్ను భేరీపటహశంఖాదిధ్వనులచే సంకేతముల నెరుగపరచి నిలచియుండుటకున్ను యుద్ధముచేయుటకున్ను ప్రవీణులుగా నెంచి నిర్భయులును శుద్ధులునగు సేనాపతిబలాధ్యక్షులతో సుదూరముగ నన్నిదిక్కులయందును పరులప్రవేశమును వారించుటకును శత్రువులయొక్క చేష్టల

ను దెలియుటకున్ను నిర్ణయించియుండవలెను॥ ౧౯౦॥

మూ॥ సంహతా న్యోధయే దల్పాన్ కామం విస్తారయే ద్బహూన్ ।
సూచ్యావజ్రేణచై వైతాన్ వ్యూహేన వ్యూహ్యయోధయేత్॥

అల్పులగుయోధులను సంఘముగాగూర్చి బహుమందినికలిపి సంకుల సమరము చేయించవలెను పూర్వోక్తమగుసూచీవ్యూహము చేతనున్ను వజ్రవ్యూహము చేతనున్ను యోధులనుమూడుమొనలేర్పరచియుద్ధము చేయించవలెను॥ ౧౯౧॥

మూ॥ స్యందనాశ్వైః సమేయుద్ధ్యే దనూపెనౌ ద్విపైస్తథా ।
వృక్షగుల్మావృతేచాపై రసిచర్మాయుధైః స్థలే॥ ౧౯౨॥

సమభూమియందు రథాశ్వబలముచేతనున్ను జలప్రాయభూములయందు నౌడలచేతనున్ను కరులచేతనున్ను తరుగుల్మాద్యావృతస్థలమందు ధనుర్ధరులచేతనున్ను గర్తపాషాణకంటకాదియుక్తమగుభూమియందు ఖడ్గఖేట కుంతాద్యాయుధధరులచేతనున్ను యుద్ధముచేయించవలెను॥ ౧౯౨॥

మూ॥ కురుక్షేత్రాంశ్చ మత్స్యాంశ్చ పంచాలాన్ శూరసేనజాన్। దీ
ర్ఘాన్ లఘూంశ్చైవనరానగ్రానీకేషుయోధయేత్॥ ౧౯౩॥

కురుక్షేత్రసంభవులను మాత్స్యులను కన్యాకుబ్జాహిచ్ఛత్రోద్భవులను మాధురులను దరుచుగాపృథుశరీరులును శౌర్యాహంకారయుక్తులునగుదురు వారలనున్ను యితరదేశస్థులగువారిని దీర్ఘలఘుశరీరులనున్ను సేనాగ్రమందు యుద్ధముచేయించవలెను॥ ౧౯౩॥

మూ॥ ప్రహర్షయే ద్బలం వ్యూహ్య తాంశ్చసమ్య క్పరీక్షయేత్।
చేష్టాశ్చైవ విజానీయా దరీన్ యోధయతామపి॥ ౧౯౪॥

సైనికులను వ్యూహముగారచించి వారలతోజయమయితే ధర్మలాభము యెదురుగా నడిచినహతులైతే స్వర్గలాభము వెనకదీసిరేని స్వామియొక్కదురితమున్ను నరకమున్ను పొందుదురనిచెప్పి యుత్సాహపరచవలెను మరియును యోధులేయభిప్రాయముతోసంతోషించుచుండిరో పరీక్షించవలెను శత్రువులతోయుద్ధముచేయుచుండినను సోపాధికచేష్టలను తెలియవలెను॥ ౧౯౪॥

మూ॥ ఉపరుధ్యారి మాసీత రాష్ట్రంచాస్యోపపీడయేత్। దూష
యేచ్చాస్య సతతం యవసాన్నోదకేంధనం॥ ౧౯౫॥

శత్రువు కోటయందుండినను మరియునొకచోనుండినను యుద్ధమొనర్చకుం
డినను కనిపెట్టియుండవలెను మరియు గడ్డియన్న ముదకముకఱ్ఱలు నందకుండ జే
యుటయుచెరువుఃస్తూర్పలను గలిపిచెడగొట్టవలెను॥ ౧౯౫॥

మూ॥ భింద్యాచ్చైవ తటాకాని ప్రాకార పరిఖాస్తథా। సమ
వస్కందయేచ్చైనం రాత్రౌ విత్రాసయేత్తథా॥ ౧౯౬॥

శత్రువునకుపజీవ్యములగు తటాకాదులనునశింపజేయవలెను ప్రాకారములను
పడగొట్టికందకములను కప్పివెయ్యవలెను సర్వప్రకారముచేతను నాక్రమించవలె
ను రాత్రులయందు భేరీకాహళాదిశబ్దములచే భయపెట్టవలెను॥ ౧౯౬॥

మూ॥ ఉపజప్యా నుపజపే ద్బుధ్యేతైవచ తత్కృతం। యుక్తేచ
దైవే యుధ్యేత జయప్రేప్సు రపేతభీః॥ ౧౯౭॥

భేదార్హులగు శత్రువంశ్యులు రాజ్యార్హులునగువారినిన్ని రాజుయందు
క్రోధముగలయమాత్యాదులనున్ను భేదించవలెను భేదముచేనాత్మీయులై యుండి
నను వారిచేష్టలపరీక్షించుచుండవలెను శుభగ్రహావశావశముచేదైవము యోగించె
నేని నిశ్శంకముగజయేచ్ఛుడై యుద్ధమొనర్చవలెను॥ ౧౯౭॥

మూ॥ సామ్నాదానేన భేదేన సమస్తైరథవా పృథక్। విజేతుం
ప్రయతేతారీ న్నయుద్ధేన కదాచన॥ ౧౯౮॥

ప్రీత్యాదరదర్శనసహితకథనాద్యాత్మకమగు సామముచేతనున్ను కరితురగరథ
హిరణ్యాదిదానముచేతనున్ను వానియమాత్యాదులును తదనుయాయులగు వార
లున్ను రాజ్యార్థులగుదురుగాన భేదనుచేతనున్ను ఈయుపాయము లన్నిటిచె
గాని కొన్నిటిచేగాని యరినిజయించుటకుయత్నముజేయవలెను గాని యుద్ధముచె
నెప్పుడునుగూడదు॥ ౧౯౮॥

మూ॥ అనిత్యో విజయో యస్మా ద్దృశ్యతే యుధ్యమానయోః। ప
రాజయశ్చ సంగ్రామే తస్మా ద్యుద్ధం వివర్జయేత్। ౧౯౯॥

యుద్ధమొనర్చుచో ప్రబలదుర్బలాద్యపేక్షలేకుండనే జయాపజయములు లగు చున్నవి గావున నుపాయాంతరమున్నచో యుద్ధమును పరిహరించవలెను॥ ౧౯౯॥

మూ॥ త్రయాణామప్యుపాయానాం పూర్వోక్తానామసంభవే।
తథాయుధ్యేత సంపన్నో విజయేత రిపూన్ యథా॥ ౨౦౦॥

పూర్వోక్తములగు సామాద్యుపాయములు మూటిచేతనున్ను కార్యము గాని యెడల జయపరాజయసందేహమైన నట్టిని యేలాగునైతే శత్రులను జయించుదునో యట్లు ప్రయత్నము జేయవలెను లేకపోతే యుద్ధమొనర్చవలెను జయించినచో యనల్పలాభమగును యుద్ధమందభిముఖముగ వచ్చినని స్వర్గప్రాప్తియగును నిస్సందేహముగ పరాజయమే దోచినని యుద్ధముమాని జరిగిపోవలయునుకొన్న॥ "శ్లో॥ ఆత్మానం సర్వదారక్షేత్" తనశరీరమెల్లప్పుడును రక్షించవలెనని మేధాతిథిగోవిందరాజులువ్రాసిరి॥ ౨౦౦॥

మూ॥ జిత్వా సంపూజయేద్దేవాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చైవ ధార్మికాన్। ప్రదద్యాత్పరిహారాంశ్చ ఖ్యాపయేదభయాని చ॥ ౨౦౧॥

పరరాష్ట్రమును జయించి యచ్చటనున్న దేవతలనున్ను ధర్మప్రధానులగు బ్రాహ్మణులనున్ను భూమిసువర్ణాదిదానసన్మానాదులచే బూజించవలెను ఈ పూజయున్ను జయించబడిన ద్రవ్యములో కొంతచేతనే చేయవలెను॥ "శ్లో॥ నాతః పరతరో ధర్మో నృపాణాం యదుపార్జితం। విప్రేభ్యో దీయతే ద్రవ్యం ప్రజాభ్యశ్చాభయం సదా॥" ఆర్జించిన ద్రవ్యము బ్రాహ్మణులకిచ్చుటయు ప్రజలకభయమిచ్చుటయు నింతకంటె రాజులకధికమైన ధర్మము లేదని యాజ్ఞవల్క్యుడే వచ్చెను. బ్రాహ్మణులకే ద్రవ్యమీబడెనని తద్దేశవాసులకు పరిహారము నీవలెను మరియును మీరు స్వామిభక్తిచే మాయెడల జేసిన యపకారములు క్షమించబడెను మీరునిర్భయులై మీమీకార్యములందు సుఖముగనుండుడని ప్రజలకభయమొసగవలెను యిట్లు ప్రకటించవలెను॥ ౨౦౧॥

మూ॥ సర్వేషాంతు విదిత్వైషాం సమాసేన చికీర్షితం। స్థాపయేత్తత్ర తద్వంశ్యం కుర్యాచ్చ సమయక్రియాం॥ ౨౦౨॥

ఈ శత్రునృపామాత్యుల యందరియభిప్రాయమునున్ను సంక్షేపముగా తెలి

సి సహితులుగాక శేషించిన రాజవంశ్యులలో నొకని నారాజ్యమందభిషేకించి నీ పియా కార్యములను జేయవలయు నిషేధింపవలదని యారాజునకు తదమాత్యులకు నియమము జేయవలెను॥ ౨౦౨॥

మూ॥ ప్రమాణాని చ కుర్వీత తేషాం ధర్మాన్యథోదితాన్।
రత్నైశ్చ పూజయేదేనం ప్రధానపురుషైః సహ॥ ౨౦౩॥

వారియొక్కయు పరకీయులయొక్కయు శాస్త్రీయములగు నాచారములును దేశధర్మములు గావున ప్రమాణములుగ నంగీకరించవలెను-ఈయభిషిక్తుడగు రాజును మంత్రులతోగూడ రత్నాది దానముచే బూజించవలెను యెందుకనిన॥ ౨౦౩।

మూ॥ ఆదానమప్రియకరం దానంచ ప్రియకారకం। అభీప్సితా
నామర్థానాం కాలేయుక్తం ప్రశస్యతే॥ ౨౦౪॥

విచారించగా నభిలషించబడిన ద్రవ్యములను బుచ్చికొనిన నప్రియమును నగును అర్థ నను సమయవిశేషముచే నానాదానములు రెండును ప్రశస్యములు॥ ౨౦౪

మూ॥ సర్వం కర్మేదమాయత్తం విధానే దైవమానుషే। త
యోర్దైవమచింత్యం తు మానుషే విద్యతే క్రియా॥ ౨౦౫॥

ఏకర్మ చేయదగినది సర్వమున్ను అది పూర్వజన్మకృతసుకృత దుష్కృతరూపమగు దైవమునకు నధీనమై దైవమందును యిప్పుడు జేయబడినది మానుషమీరెండింటి యందును ...త్తమగుచున్నది యందు దైవము చింతించనశక్యము మానుషమం ...దగినది కలదు గావున మానుషద్వారముచే కార్యసిద్ధికి యత్నము జే యవలెను॥ ౨౦౫॥

మూ॥ సహవాపి వ్రజేద్యుక్తః సంధిం కృత్వా ప్రయత్నతః। మిం
త్రం హిరణ్యం భూమింవా సంపశ్యంస్త్రివిధం ఫలం॥ ౨౦౬॥

ఈప్రకారముగా నుపక్రమించి శత్రునితో యుద్ధము జేయదగినది వాడు మిత్రుడైనట్లాయెనా వానిచే నీబడిన సొమ్మున్ను భూమ్యేకదేశమున్ను యీ మూడింటి మాత్రకుఫలము వానితో సంధిజేసి ప్రయత్నముగలవాడై పోవలెను॥

మూ॥ పార్ష్ణిగ్రాహంచ సంప్రేక్ష్య తథా క్రందంచ మండలే ।
మిత్రా దథాప్య మిత్రాద్వా యాత్రాఫల మవాప్నుయాత్ ॥౨౦౭॥

విజిగీషుడగు రాజు పైకిపోవుటజూచి యారాజ్యాధికము నాక్రమించుట కుద్యోగించు శత్రువు పార్ష్ణిగ్రాహుడు ఆలాగుజేసెడు వానిని యడ్డెడు వాడాక్రందుడు వీరిని చూచి వెళ్ళవలెను మిత్రభూతుని వలననైన మిత్రునివలననైన యాత్రాఫలముగ్రహించవలెను॥ ౨౦౭॥

మూ॥ హిరణ్య భూమిసంప్రాప్త్యా పార్థివో న తథైధతే । య థామిత్రం ధ్రువం లబ్ధ్వా కృశమ ప్యాయతిక్షమం॥౨౦౮॥

రాజుస్థిరమైన మిత్రుడు కృశుడైనను ముందువృద్ధి నొందువాడు లభించిననందువలన నెట్లువృద్ధినొందునో యట్లుసువర్ణభూలాభములచే వృద్ధినొందడు॥౨౦౮॥

మూ॥ ధర్మజ్ఞంచ కృతజ్ఞంచ తుష్టప్రకృతి మేవచ । అనురక్తం స్థిరారంభం లఘుమిత్రం ప్రశస్యతే॥ ౨౦౯॥

ధర్మజ్ఞుడు నుపకారమును మరువనివాడునుసంతుష్టిగలప్రకృతిగలవాడును అనురాగయుక్తుడును కార్యమందు స్థిరబుద్ధిగలవాడునునగు మిత్రుడుప్రశస్తుడు॥౨౦౯॥

మూ॥ ప్రాజ్ఞంకులీనంశూరంచ దక్షం దాతార మేవచ।కృతజ్ఞం ధృతిమంతంచ కష్టమాహు రరిం బుధాః॥ ౨౧౦॥

విద్వాంసుడును సత్కులప్రసూతుడును శూరుడును సమర్థుడును దాతయు కృతజ్ఞుడును ధీరుడును కష్టసుఖములు సమముగాదలచువాడునునగు వైరిదుర్జయుడనిపండితులుచెప్పుదురు గాన నిట్టివానితో సంధియే జేయవలెను॥ ౨౧౦॥

మూ॥ ఆర్యతా పురుషజ్ఞానం శౌర్యం తరుణవేదితా।స్థౌలలక్ష్యం చ సతత ముదాసీన గుణోదయః॥ ౨౧౧॥

సాధుత్వము పురుషవిశేషజ్ఞత్వము శౌర్యము కృపాళుత్వము నిత్యస్థూలలక్షత్వము అనగాబహుప్రదత్వము కార్యమందుసూక్ష్మదర్శిత్వమని మేధాతిథిగోవిందరాజులు ఇవవిదానిగుణములుజూచి వానినాశ్రయించి యుక్తలక్షణములుగల శత్రునితోసంధిజేయవలెను॥ ౨౧౧॥

మూ॥ క్షేమ్యాం సస్యప్రదాం నిత్యం పశువృద్ధికరీమపి। పరిత్యజే
న్నృపోభూమి మాత్మార్థ మవిచారయన్॥ ౨౧౨॥

ఆరోగ్యకరమయినప్పటికిని నదీమాతృకయగుటవలన సర్వదాసస్యయుక్తమైనప్పటికిని పశువృద్ధికరమయినప్పటికిని భూమిని యాత్మార్థమై విడువవలెను ఈధర్మము సర్వవిషయమయినదే॥ ౨౧౨॥

మూ॥ ఆపదర్థం ధనంరక్షే ద్దారాన్ రక్షే ద్ధనైరపి। ఆత్మానం
సతతంరక్షే ద్దారైరపి ధనైరపి॥ ౨౧౩॥

ఆపన్నివారణార్థము ధనమురక్షించదగినది ధనపరిత్యాగ మొనర్చియైనను దారరక్షణమొనర్పవలెను ఆత్మరక్షణార్థము దారలనున్ను ధనమునున్ను విడువవలెను॥ శ్రు॥ "సర్వత ఏవాత్మానం గోపాయీత" యనుశ్రుతిచే శాస్త్రీయమరణవ్యతిరిక్తముగ నాత్మరక్షణమొనర్పవలెనని యుపదేశమువలన॥ ౨౧౩॥

మూ॥ సహ సర్వాస్సముత్పన్నాః ప్రసమీక్ష్యాపదో భృశం। సం
యుక్తాంశ్చ వియుక్తాంశ్చ సర్వోపాయాన్ సృజేద్బుధః॥ ౨౧౪॥

ధనమున్ను మంత్రిప్రభృతిప్రకృతులున్ను మిత్రులున్ను వ్యసనమనుభోందియుండుటవలన సకలమయినయాపదలున్ను పుట్టునేనివాటిని దెలిసి మోహమును పొందక గదనగా తొట్రుబడగూడదు వ్యస్తముగానయినసమస్తముగానయినను సామాద్యుపాయములను శాస్త్రజ్ఞుడై ప్రయోగించవలెను॥ ౨౧౪॥

మూ॥ ఉపేతార ముపేయంచ సర్వోపాయాంశ్చ కృత్స్నశః। ఏ
తత్త్రయం సమాశ్రిత్య ప్రయతే తార్థ సిద్ధయే॥ ౨౧౫॥

ఉపేతయగుతననున్ను ఉపేయమగుదానినిన్ని సామాద్యుపాయములనున్ను పరిపూర్ణములగునీమూడింటిని యవలంబించి యథాశక్తిగా ప్రయోజనసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించవలెను॥ ౨౧౫॥

మూ॥ ఏవం సర్వమిదం రాజా సహసం మంత్ర్య మంత్రిభిః। వ్యా
యమ్యాప్లుత్య మధ్యాహ్నే భోక్తుమంతఃపురంవిశేత్॥ ౨౧౬॥

ఈప్రకారముగ రాజవృత్తమఖిలమును మంత్రులతో నాలోచించి పిమ్మట నాయుధాభ్యాసాదులచే పరిశ్రమమొనర్చి మాధ్యాహ్నికస్నానాదికృత్యమును దీర్చి భోజనార్థ మంతఃపురమున బ్రవేశింపవలెను॥ ౨౧౬॥

మూ॥ తత్రాత్మభూతైః కాలజ్ఞై రహార్యైః పరిచారకైః। సు
పరీక్షిత మన్నాద్య మద్యాన్మంత్రై ర్విషాపహైః॥ ౨౧౭॥

ఆయంతఃపురమందు తనతో తుల్యులును భోజనకాలజ్ఞులును భేదాహులుగాని సూపకారాదులచే సిద్ధపరచబడినట్టియు పరీక్షితమయినట్టియు చకోరాదులచే జూపింపబడినట్టియు సవిషాన్నదర్శనముచే చకోరపక్షియొక్క కన్నులెఱ్ఱబడును విషాపహమంత్రములచే నభిమంత్రితమగునన్నమును దినవలెను॥ ౨౧౭॥

మూ॥ విషఘ్నై రగదైశ్చాస్య సర్వద్రవ్యాణి యోజయేత్। విష
ఘ్నానిచ రత్నాని నియతో ధారయేత్సదా॥ ౨౧౮॥

విషహరములగు నౌషధములతో భోజ్యవస్తువులనన్నిటినిన్ని కలపవలెను విషహరములగు రత్నములను సర్వదా ధరించవలెను॥ ౨౧౮॥

మూ॥ పరీక్షితాః స్త్రియశ్చైనం వ్యజనోదక ధూపనైః। వేషాభ
రణ సంశుద్ధాః స్పృశేయు స్సుసమాహితాః॥ ౨౧౯॥

గుప్తనుగు నాయుధములను విషలిప్తాభరణములను ధరింతురను శంకచే గూఢచారులచే బరీక్షింపబడి నిర్ణయవేషాలంకారాదుల స్త్రీలననన్యమనస్కులగుచు చామరస్నానపానీయోదకధూపనాదులచే పరిచర్యజేయవలెను॥ ౨౧౯॥

మూ॥ ఏవం ప్రయత్నం కుర్వీత యానశయ్యాసనాశనే। స్నానే
ప్రసాధనే చైవ సర్వాలంకారకేషుచ॥ ౨౨౦॥

ఈప్రకారముగ పరీక్షాదిప్రయత్నము యానశయ్యాసనాశన స్నానానులేపనములందును సర్వాలంకారములందును నిత్యము జేయవలెను॥ ౨౨౦॥

మూ॥ భుక్తవాన్విహరేచ్చైవ స్త్రీభిరంతఃపురే సహ। విహృత్య
చ యథా కాలం పునః కార్యాణి చింతయేత్॥ ౨౨౧॥

భుజించి యచ్చటనే భార్యలతో గూడ క్రీడించవలెను యనలసుడై కాలమతిక్రమించకుండ పగటిలో సప్తమభాగమువిహరించి యష్టమభాగమందు మరల కార్యములను జింతించవలెను॥ ౨౨౧॥

మూ॥ అలంకృతశ్చ సంపశ్యే దాయుధీయం పునర్జనం। వాహా
నానిచ సర్వాణి వస్త్రాణ్యాభరణానిచ॥ ౨౨౨॥

అలంకృతుడై యాయుధోపజీవులనున్ను కరితురగాదివాహనములనున్నువస్త్రములనలంకారాదులను ఖడ్గాదిశస్త్రములనున్ను జూడవలెను॥ ౨౨౨॥

మూ॥ సంధ్యాంచోపాస్యశృణుయా దంతర్వేశ్మని శస్త్రభృత్।ర
హస్యాఖ్యాయినాంచైవ ప్రణిధీనాంచ చేష్టితం॥ ౨౨౩॥
గత్వాకక్ష్యాంతరం త్వన్య త్సమనుజ్ఞాప్య తం జనం। ప్రవిశే
ద్భోజనార్థంచ స్త్రీవృతోంతఃపురం పునః॥ ౨౨౪॥

సంధ్యోపాసనమొనర్చి మరియొక కక్ష్యాంతరమందు జనశూన్యప్రదేశము ప్రవేశించి శస్త్రపాణియై గృహాభ్యంతరమందు రహస్యములను జెప్పెడుచారుల వ్యాపారమును వినవలెను చారులనంపి పరిచారకస్త్రీలతో గూడ భోజనార్థమంతఃపురమందు ప్రవేశించవలెను॥ ౨౨౩॥౨౨౪॥

మూ॥ తత్ర భుక్త్వా పునః కించి తూర్యఘోషైః ప్రహర్షితః।
సంవిశేచ్చ యథా కాల ముత్తిష్ఠేచ్చ గతక్లమః॥ ౨౨౫॥

భుజించి తూర్యధ్వనులచే కొంచము సంతుష్టుడై నాలుగు గడియలరాత్రికి పరుండి రాత్రియొక్క నాలవయామమందే లేవవలెను॥ ౨౨౫॥

మూ॥ ఏతద్విధాన మాతిష్ఠే దరోగః పృథివీపతిః।అస్వస్థ స్సర్వ
మేతత్తు భృత్యేషు వినియోజయేత్॥ ౨౨౬॥

ఇతిమానవే ధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాం సంహితాయాం
రాజధర్మోనామ సప్తమోధ్యాయః.

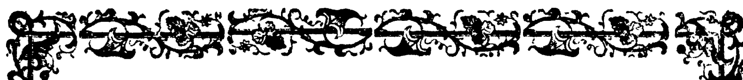
ఈచెప్పబడిన ప్రజారక్షణాదికము యథోక్తముగా రాజు తాను స్వస్థముగానున్నప్పుడు చేయవలెను అస్వస్థముగా నుండినప్పుడీతంత్రమంతయు యోగ్యులను

శ్రేష్ఠుడునగు మంత్రిచే జేయింపవలయును॥ ౨౨౬॥

ఇది శ్రీమహామహీబిడౌజ శ్రీ శ్రీమదానందగజపతిరాజ మహారాజ
దయాపాత్ర భారద్వాజ సగోత్రపవిత్ర సుకవిజనవిధేయ
మండకామేశ్వర నామధేయవిరచితాంధ్రమన్వ
ర్థదీపికాఖ్యయగు వ్యాఖ్యయందు

సప్తమాధ్యాయము.

శ్రీపరదేవతామణిపాదుకార్పణమస్తు.

శుభమస్తు - అవిఘ్నమస్తు.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహిత

మనుస్మృతి * అష్టమాధ్యాయప్రారంభము.

మూ॥ వ్యవహారాన్ దిదృక్షుస్తు బ్రాహ్మణైస్సహ పార్థివః। మం
త్రజ్ఞైర్మంత్రిభిశ్చైవ వినీతః ప్రవిశేత్సభాం॥ ౧॥

ఈపూర్వోక్తప్రకారముగ శత్రురాజులవలన ప్రజారక్షణమువలన బొందబ డిన వృత్తిగలవాడై యాప్రజలయొక్క యన్యోన్యమునగు వివాదపీడా పరిహారము నకై ఋణాదానాద్యష్టాదశప్రకారమగువివాదమందు విరుద్ధార్థముగల యర్థి ప్రత్యర్థులయొక్క వాక్యములవలన బొడమిన సందేహమును హరించెడువిచార ము వ్యవహారము॥ "శ్లో॥ వినానార్థేఽవసందేహా హరణం హారఉచ్యతే। నా నాసందేహహరణా ద్వ్యవహారఇతిస్మృతః॥" వి యనుపదము నానార్థకము అ వయనునది సందేహార్థకము హారః యనునది హరణార్థకము నానాసందేహ ములనున్ను హరించడమువలన వ్యవహారమని చెప్పబడెను॥ యని కాత్యాయనుడు అట్టి వ్యవహారమునుజూడ నిచ్ఛయించుచున్నరాజు వక్ష్యమాణలక్షణములుగలమం

ర్త్రులతోటిన్ని సప్తమాధ్యాయోక్తపంచాంగమంత్రజ్ఞులగు మంత్రులతోగూడ వా క్పాణిపాదచాపల్యములేమి ననుద్ధతుడగుచు రాజు వినీతుడు గాకుండెనేని వాది ప్రతివాదులు ప్రతిభాతుయమువలన లెస్సగా చెప్పకుండిన తత్వనిర్ణయము గాక పోవును వక్ష్యమాణమగు సభనుప్రవేశించవలెను ఈవ్యవహారదర్శనము ప్రజలితరేతరపీడనొందకుండ తత్వనిర్ణయమగుచుండ రక్షణార్థమాట వక్ష్యమాణదృష్టాదృష్టాన్కకకరణఫలముచేతనే ఫలముగలది॥ ౧॥

మూ॥ తత్రాసీనస్థితోవాపి పాణిముద్యమ్య దక్షిణం।వినీతవేషాభరణః పశ్యేత్కార్యాణి కార్యిణాం॥ ౨॥

కార్యగౌరవాపేక్షచే నాసభయందుగూచుండి నియైనలఘుకార్యమైనప్పుడునిలవబడియైన కుడిచేయినియెత్తి అనుద్ధతములగు వేషాలంకారములు గలవాడైపై శ్లోకమందు సంగేంద్రియానౌద్ధత్యము జెప్పబడెను అట్టివాడై కార్యములనువిచారించవలెను॥ ౨॥

మూ॥ ప్రత్యహం దేశ దృష్టైశ్చ శాస్త్రదృష్టైశ్చ హేతుభిః।అష్టాదశసుమార్గేషు నిబద్ధాని పృథక్పృథక్॥ ౩॥

ఋణాదానాదికార్యములను పదునెనిమిదియగు వ్యవహారమార్గములవిషయమైపఠింపబడిన దేశజాతికులవ్యవహారములచే దెలియబడినట్టియు శాస్త్రీవగతము యినట్టియు సాక్షిద్రవ్యాదిహేతువులచే వేరువేరప్రత్యహమున్ను విచారించవలెను ఆపదునెనిమిదింటిని లెకబెట్టుచున్నాడు॥ ౩॥

మూ॥ తేషామాద్య మృణాదానం నిక్షేపోస్వామి విక్రయః। సంభూయచ సముత్థానం దత్తస్యానపకర్మచ॥ ౪॥
వేతనస్యైవచాదానం సంవిదశ్చ వ్యతిక్రమః । క్రయవిక్రయానుశయో వివాదస్వామిపాలయోః॥ ౫
సీమావివాద ధర్మశ్చ పారుష్యేదండవాచికే। స్తేయంచ సాహసంచైవ స్త్రీసంగ్రహణమేవచ॥ ౬॥
స్త్రీపుంధర్మో విభాగశ్చ ద్యూతమాహ్వయ ఏవచ । పదాన్యష్టాదశైతాని వ్యవహారస్థితావిహ॥ ౭॥

ఆపదునెనిమిదిటిలోనున్న ముందుగ ఋణాదానము విచారించబడుచున్నది॥ "శ్లో॥ ఋణం దేయమదేయంచ యేనయత్ర యథాచయత్। దానగ్రహణ ధర్మాశ్చ తదృణాదానముచ్యతే॥" యెవనిచే నెచ్చట నే ప్రకారముగ నేది ఋణముగా నిచ్చెదనో తగనిదో ఋణమిచ్చుటయొక్కయు గొనుటయొక్కయు ధర్మమిదియున్నయుంగ లది ఋణాదానమని నారదునిచే జెప్పబడెనదిఋణదానము ౧ తనధనమొక్కనియొద్ద దాచుకొనుట నిక్షేపము ౨ అస్వామిచే నమ్మకము జేయబడినదియస్వామి విక్రయము ౩ కూడికవర్తకము సంభూయ సముద్ధానము ౪ ఇచ్చినధనమున పాత్రమనిగాని క్రోధముచేగాని మరలపుచ్చికొనుట దత్తానపకర్మము ౫ పనిచేసినవానికి జీతమివ్వకుండుట వేతనాదానము ౬ చేయబడిన వ్యవస్థ నతిక్రమించుట సంవిద్వ్యతిక్రమము ౭ క్రయవిక్రయములు జేయబడినవానికి పశ్చాత్తాపముచే వివాదపడడము క్రయవిక్రయానుశయము ౮ స్వామికిని పశుపాలకునకును వివాదము స్వామిపాలవివాదము ౯ గ్రామాదులపొలిమెరలవివాదము సీమావివాదనిర్ణయము ౧౦ తిట్టడము కొట్టడమున్ను వాక్పారుష్యదండపారుష్యములు ౧౧ మాయచే పరధనము నపహరించుట స్తేయము ౧౨ బలాత్కరించి ధనాదిహరణము సాహసము ౧౩ పరపురుషుడు స్త్రీతో సంపర్కము జేయడము స్త్రీసంగ్రహణము ౧౪ స్త్రీపురుషుల యొక్క ధర్మవ్యవస్థ స్త్రీపుంధర్మము ౧౫ పిత్ర్యధనాదికమును పంచుకోవడము విభాగము ౧౬ వ్యవస్థాపూర్వకముగ నక్షాదులచే క్రీడించుట ద్యూతము ౧౭ పక్షులు గొర్రెలు మొదలగుజంతు యుద్ధమాహ్వయము ౧౮ యీ పదునెనిమిదియును వ్యవహారప్రవృత్తిస్థానములు సమాహ్వయము ద్యూతమైనప్పటికిని అవాంతరభేదముచే విశేషముగా పునరష్టాదశసంఖ్యకు పపత్తియయ్యె॥ ౪॥౫॥౬॥౭॥

మూ॥ ఏషు స్థానేషు భూయిష్ఠం వివాదం చరతాం నృణాం। ధ
ర్మం శాశ్వతమాశ్రిత్య కుర్యాత్కార్యవినిర్ణయం॥౮॥

ఈ ఋణదానాదివ్యవహారస్థానములందు నధికముగ వివాదము బడుచున్నమనుష్యులకు ననాదిపారంపర్యాగతమగుటచే నిత్యమగు ధర్మము నవలంబించి కార్యనిర్ణయమును జేయవలయును భూయిష్ఠమనుటచే నింకకొన్ని వివాదస్థానములు కలవని సూచించబడెను యవన్నియు ప్రకీర్ణకశబ్దముచే నారదాదులచే జెప్పబడెను॥ "శ్లో॥ నదృష్టంయచ్చపూర్వేషు సర్వం తత్స్యాత్ప్రకీర్ణకం।" పూర్వులయందేది చూడబడలేదో యవియెల్లనున్ను ప్రకీర్ణకమని అర్థము॥ ౮॥

మూ॥ యదా స్వయం న కుర్యాత్తు నృపతిః కార్యదర్శనం। తథా
నియుంజ్యాద్విద్వాంసం బ్రాహ్మణం కార్యదర్శనే॥ ౯॥

ఎప్పుడు రాజు కార్యాంతరములందుండియైన రోగాదికముచేతనైన నాతఁడు కాక యుండునో యప్పుడు కార్యదర్శనజ్ఞుఁడగు బ్రాహ్మణుని కార్యదర్శనమందు నియోగించవలెను॥ ౯॥

మూ॥ సోఽస్య కార్యాణి సంపశ్యేత్సభ్యైరేవ త్రిభిర్వృతః। స
భామేవ ప్రవిశ్యాగ్ర్యామాసీన స్థిత ఏవ వా॥ ౧౦॥

ఆబ్రాహ్మణుఁడు రాజుచేసెడు కార్యములను సాధువులును ధార్మికులును కార్యదర్శనాభిజ్ఞులునగు ముగ్గురు బ్రాహ్మణులతోఁగూడి యాసభయందే ప్రవేశించి కూర్చుండిగాని నిలవబడిగాని ఋణదానాదికార్యములను జూడవలెను॥ ౧౦॥

మూ॥ యస్మిన్ దేశే నిషీదంతి విప్రా వేదవిదస్త్రయః। రాజ్ఞ
శ్చాధికృతో విద్వాన్ బ్రహ్మణస్తాం సభాం విదుః॥ ౧౧॥

ఏ స్థానమందు ఋగ్యజుస్సామవేత్తలగు బ్రాహ్మణులు ముగ్గురున్ను అధికృతుఁడగు విద్వాంసుఁడైన బ్రాహ్మణున్ను యుందురో యాసభను చతుర్ముఖుని సభగాఁ దలఁచెదరు॥ ౧౧॥

మూ॥ ధర్మో విద్ధస్త్వధర్మేణ సభాం యత్రోపతిష్ఠతే। శ
ల్యం చాస్య న కృంతంతి విద్ధా స్తత్ర సభాసదః॥ ౧౨॥

...ప్రకాశము దానితో వర్తించెడి విద్వత్వం హతియే సభాశ...ము యేదేశమందు విద్వత్సంహతిరూపమగు సభనుగూర్చి సత్యాభిధా...గు ధర్మమనృతాభిధానజన్యమగు నధర్మముచే బీడితమైవచ్చునో అర్థిప్రత్యర్థులలో నొకఁడు సత్యమును జెప్పెడువాఁడు నొకఁడనృతము బలికెడువాఁడు ...గాన సభాసదులు ధర్మమునకు పీడను జేసెడువారగుటచే శల్యమునువలె ...ను దీసివెయ్యక పోయిరేని వారేయాయధర్మశల్యముచే గొట్టబడుదు... ౧౨॥

మూ॥ సభాం వా న ప్రవేష్టవ్యం వక్తవ్యం వా సమంజసం। అబ్రు

వన్ విబ్రువన్వాపి నరో భవతి కిల్బిషీ॥ ౧౩॥

సభను దెలిసి వ్యవహారార్థమై దానియందు బ్రవేశించరాదు తానడగబడె నేని సత్యమే చెప్పవలెను లేక చెప్పకయూరకుండినను నన్నృతము జెప్పినను భయమువలన నరుడప్పుడే పాపాత్ముడగును ఇకహడ మేధాతిధి"సభావానప్రవేష్టవ్యా" యనిబుగ్వేదపఠితమును వ్రాసెను॥ ౧౩॥

మూ॥ యత్ర ధర్మో హ్యధర్మేణ సత్యం యత్రానృతేనచ।హ-
న్యతే ప్రేక్షమాణానాం హతా స్తత్ర సభాసదః॥ ౧౪॥

ఏ సభయందు సభాసదులు జూచుచుండ నర్థిప్రత్యర్థులచే ధర్మమధర్మముచే జూడబడదో సాత్తులనృతముచే సత్యమును నశింపజేతురో సభాసదులందు ప్రతీకారమును జేయరో యనియర్థము యచ్చటనా సభాసదులే యాపాపముచే హతులగుదురు॥ ౧౪॥

మూ॥ ధర్మ ఏవ హతో హంతి ధర్మో రక్షతి రక్షితః।తస్మా
ద్ధర్మో నహంతవ్యో మానో ధర్మో హతో వధీత్॥ ౧౫॥

ఇష్టులని యనిష్టులని యధర్మముచే ధర్మమతిక్రమించబడెనేని యదేనశింపజేయునర్థిప్రత్యర్థు లేమిజేయగలరు అధర్మమతిక్రమించబడకుండిన నర్థిప్రత్యర్థులతోగూడ రక్షించును గావున ధర్మమతిక్రమించదగదు యతిక్రమించబడిన ధర్మములోగూడ నీసభాసదులను జంపకపోవుగావుతమనియుత్తమప్రవర్తనను గల ప్రాడ్వివాకునకీసంబోధనము॥ ౧౫॥

మూ॥ వృషోహి భగవాన్ ధర్మ స్తస్యయః కురుతే హ్యలం।
వృషలంతం విదుర్దేవా స్తస్మా ద్ధర్మం నలోపయేత్॥౧౬॥

కామములను వర్షించును గావున వృషమనగా ధర్మము అలయనగా వారిణము- ఎవడు ధర్మమును వారించునో వానిని వృషలునిగా గుత్తేరుగుదున్నారు జాతివృషలునిగాదు గావునధర్మోచ్ఛేద మొనరరాదనిధర్మవ్యతిక్రమఖండనార్థమీవృషలశబ్దనిర్వచనము॥ ౧౬॥

మూ॥ ఏక ఏవ సుహృ ద్ధర్మో నిధనే ప్యనుయాతియః। శరీరేణ

సమం నాశం సర్వమన్యద్ధి గచ్ఛతి॥ ౧౭॥

ధర్మమొక్కటే మిత్రుడు మరణము నప్పుడున్ను తనతో నభీష్టఫలము నిచ్చుట కదిగాక జనును భార్యాపుత్రాదులు శరీరము వదలి పోవునట్టే వదిలిపోదురు గాన వీరియందు కంటెను ధర్మమందపేక్ష యెక్కువగా నుంచవలెను॥ ౧౭॥

మూ॥ పాదోధర్మస్య కర్తారం పాదస్సాక్షిణ మృచ్ఛతి। పాదస్సభాసదస్సర్వాన్ పాదో రాజాన మృచ్ఛతి॥ ౧౮॥

దుష్టవ్యవహారదర్శనము వలన నధర్మసంబంధమగు చతుర్థభాగమధర్మకర్తయగు నర్థినిగాని ప్రత్యర్థినిగాని పొందును అసత్యవాదియగు సాక్షినొకపాదమున్ను అధర్మనివారకులగు సర్వసభాసదుల నొకపాదమున్ను రాజునొక పాదమున్ను బొందును పాపసంబంధమీయందరికిని గలదని వివక్షితమాయెను॥౧౮॥

మూ॥ రాజా భవత్యనేనాస్తు ముచ్యంతేచ సభాసదః। ఏనోగచ్ఛతి కర్తారం నిందార్హో యత్ర నింద్యతే॥ ౧౯॥

ఏసభయందు నన్నృతవాదియగుటనర్థియైనను బ్రత్యర్థియైన నిందార్హుడు నిందించబడునో సమ్యగ్దర్శనముచే రాజున్ను సభాసదులునాపాపమునొందరుకర్తకే యాపాపము సంభవించును॥ ౧౯॥

మూ॥ జాతిమాత్రోపజీవీవా కామంస్యాద్బ్రాహ్మణబ్రువః। ధర్మప్రవక్తా నృపతేః నతు శూద్రః కథంచన॥ ౨౦॥

వైశ్యాదులవలె బ్రాహ్మణ కర్మానుష్ఠానములేక జాతిమాత్రబ్రాహ్మణుడైనను సాంఖ్యాదికముచే స్ఫుటముగ న్యాయాన్యాయనిరూపణమందు సమర్థుడైతే నా బ్రాహ్మణబ్రువుడైన నించుకమంచిది యుక్తయోగ్యబ్రాహ్మణాభావమందుగానికార్యదర్శనమందు ధార్మికుడైనను వ్యవహారజ్ఞుడైనను శూద్రుడు నియోగార్హుడు కాడు॥ "సూ॥ బ్రాహ్మణోధర్మప్రవక్తా" యను విధివలననే శూద్రునకు నివృత్తి సిద్ధించుచుండ మరల శూద్రఃకథంచన యని చెప్పుట యోగ్యబ్రాహ్మణాభావమందు క్షత్రియవైశ్యులకను జ్ఞానార్థము॥ "శ్లో॥ యత్రవిప్రోనవిద్వాన్ స్యాత్ క్షత్రియం తత్ర యోజయేత్। వైశ్యంవా ధర్మశాస్త్రజ్ఞం శూద్రం యత్నేనవర్జ

యేత్॥" అని కాత్యాయనవచనమువలన॥ ౨౦॥

మూ॥ యస్య శూద్రస్తు కురుతే రాజ్ఞో ధర్మవివేచనం। తస్యసీద
తి తద్రాష్ట్రం పంకే గౌరివ పశ్యతః॥ ౨౧॥

ఏరాజు రాజ్యమందు ధర్మవివేచనము శూద్రుడొనరించునో యారాజు చూచు చుండ బురదలో దిగబడిన గోవువలె నారాజ్యము చిక్కుబడినశించును॥ ౨౧॥

మూ॥ యద్రాష్ట్రం శూద్రభూయిష్ఠం నాస్తికాక్రాంత మద్వి
జం।వినశ్యత్యాశు తత్కృత్స్నం దుర్భిక్షవ్యాధిపీడితం॥౨౨॥

ఏరాజ్యము శూద్రబహుళమున్ను పరలోకము లేదనియెడి నాస్తికులచే నా క్రాంతమున్ను ద్విజశూన్యమునగునో యారాజ్యమంతయు దుర్భిక్షరోగాదిపీడిత మై శీఘ్రముగ నశించును॥ "శ్లో॥ అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్య"గను వచనముచే స గు హోమాభావముచే వృద్ధిలేకపోవుటవలననున్ను దుర్భిక్షరోగాద్యుపద్రవ శాం త్యర్థకర్మాభావమువలననున్ను నశించునని తాత్పర్యము॥ ౨౨॥

మూ॥ ధర్మాసన మధిష్ఠాయ సంవీతాంగః సమాహితః।ప్రణమ్య
లోకపాలేభ్యః కార్యదర్శన మారభేత్॥ ౨౩॥

ధర్మదర్శనార్థమాసనమందుగూర్చుండి యాచ్ఛాదితశరీరుడు ననన్యమనస్కుడునై లోకపాలురకుమ్రొక్కి కార్యదర్శనమొనర్చవలె॥ ౨౩॥

మూ॥ అర్థానర్థా వుభౌ బుద్ధ్వా ధర్మాధర్మౌచ కేవలౌ। వ
ర్ణక్రమేణ సర్వాణి పశ్యేత్కార్యాణి కార్యిణాం॥ ౨౪॥

ప్రజలకు సాధకబాధకరూపములు నైహికములగు నర్థానర్థములను దెలిసి పరలోకార్థము ధర్మాధర్మములను ముఖ్యములుగా ననుసరించి విరోధములేని మార్గముచే కార్యార్థులయొక్క కార్యములను చూడవలెను అన్నివర్ణములవారును గూడికేని బ్రాహ్మణాదిక్రమముచే జూడవలెను॥ ౨౪॥

మూ॥ బాహ్యైర్విభావయే ల్లింగైర్భావమంతర్గతం నృణాం।
స్వరవర్ణేంగితాకారై శ్చక్షుషా చేష్టితేనచ॥ ౨౫॥

బాహ్యములగు స్వరాదిచిహ్నములచే నర్థిప్రత్యర్థులయంతర్గతమగు నభి

పాల్యమునునిరూపించవలెను అవియేవియనిన గద్గదాదిస్వరము స్వాభావికవర్ణముకంటె నన్యాదృశమగు ముఖకాళిమాదివర్ణము అధోనిరీక్షణాదిక మింగితము దేహభవమగు స్వేదరోమాంచాద్యాకారము హస్తాస్ఫాలనాదిచేష్టవీటిచే దెలియవలెను॥ ౨౫॥

మూ॥ ఆకారైరింగితైర్గత్యా చేష్టయా భాషితేనచ। నేత్రవక్త్ర
వికారైశ్చ గృహ్యతేంతర్గతం మనః॥ ౨౬॥

పూర్వోక్తములగు నాకారాదులచేతనున్ను పదములు తొట్రుపడెడిగమనము చేతనున్ను లోపలి మనోబుద్ధులయొక్క పరిణతి తెలియబడును॥ ౨౬॥

మూ॥ బాలదాయాదికం రిక్థం తావ ద్రాజానుపాలయేత్। యావ
త్సస్యా త్సమావృత్తో యావ చ్చాతీతశైశవః॥ ౨౭॥

అనాథులగు బాలురయొక్క పిత్రాద్యుపహృతముగాకుండ రాబట్టినరిక్థమును గురుకులమునుండి షట్త్రింశదాదిపరిమిత కాలమంతమయినపిమ్మట సమావృత్తమగుదనుకను లేక పదారుసంవత్సరములు బాల్యమదిదాటునంతకును రాజు పరిపాలింపవలెను॥ శ్లో॥ "బాలఆషోడశాద్వర్షా"దనునారదవచనమువలన॥ ౨౭॥

మూ॥ వశాపుత్రాసు చైవంస్యా ద్రక్షణం నిష్కులాసుచ। పతివ్ర
తాసుచ స్త్రీషు విధవా స్వాతురాసుచ॥ ౨౮॥

వంధ్యలయొక్కయు ననగా భర్త మరియొకభార్యను వివాహమై దీనికిజీవనార్థమై యిచ్చిన ద్రవ్యముగలవారియొక్కయనియర్థము పుత్రులులేని ప్రోషిత భర్తృకలయొక్కయు జ్ఞాతులెవ్వరునులేని వారియొక్కయు పతివ్రతలయొక్కయు విధవలయొక్కయు రోగముగల స్త్రీలయొక్కయు ధనము నాబాలుర ధనమును వలెను రాజురక్షింపవలెను॥ ౨౮॥

ప్రక్షిప్తశ్లోకము॥ ఏవమేవవిధిః కుర్యా ద్యోషిత్సుపతితాసుచ। వ
స్త్రాన్నపానం దేయంచ వసేయుశ్చ గృహాంతికే॥ దీనికి
వ్యాఖ్యాతలున్ను వ్యాఖ్యచేయలేదు॥ *

మూ॥ జీవంతీనాంచ తాసాంయే తద్ధరేయుః స్వబాంధవాః।

తాఞ్ఛిష్యాచ్చౌరదణ్డేన ధార్మికః పృథివీపతిః॥ ౨౯॥

ఈస్త్రీకి మేమనంతరాధికారులము దీనిధనమునురక్షించెదమని వ్యాజముచే నే మేబాంధవులు బ్రతికియుండినస్త్రీలయొక్క ధనమునపహరించినవారిని వత్యమానామగుచోరదండముచే ధార్మికుడగురాజుశిక్షించవలెను॥ ౨౯॥

మూ॥ ప్రణష్టస్వామికం రిక్థం రాజా త్ర్యబ్దం నిధాపయేత్। అర్వాక్త్ర్యబ్దాద్ధరేత్స్వామీ పరేణ నృపతిర్హరేత్॥ ౩౦॥

ఎవనిదో తెలియబడనిధనము రాజు ఈధనమెవనిది యేమిపోయినది యిట్లని వాద్యముతో గూడచాటించి రాజద్వారాదికమందుంచి మూడబ్దములురక్షించవలెను నీలోగా నీధనమునాదియని ధనస్వామివచ్చియడిగిపుచ్చుకొనవచ్చును మూడేళ్ళుదాటునేని రాజాధనమును వినియోగపరచవలెను॥ ౩౦॥

మూ॥ మమేదమితి యోబ్రూయాత్సోనుయోజ్యో యథావిధి।సంవాద్య రూపసంఖ్యాదీన్ స్వామీ తద్ద్రవ్యమర్హతి॥ ౩౧॥

ఎవడైన నాధనమిదియని వచ్చెనేని ఆధనమెట్టిది యెంత యెచ్చటబోయెనని యెడివిధిచే నడుగవలెను ఆధనమునతడున్నట్టు జెప్పెనేని యాధనమునతడుపుచ్చుకొనవలెను॥ ౩౧॥

మూ॥ అవేదయానో నష్టస్య దేశంకాలంచ తత్త్వతః।వర్ణం రూపం ప్రమాణంచ తత్సమం దండమర్హతి॥ ౩౨॥

నష్టద్రవ్యముయొక్క దేశకాలాదులనగా నీదేశమందీకాలమందు బోయెనని యును శుక్లాదివర్ణము ప్రమాణము నున్నట్టుజెప్పనేరుగకుండెనేని యానష్టద్రవ్యమునకు సమమగుధనముగా వానికిశిక్షవిధించవలెను॥ ౩౨॥

మూ॥ ఆదదీతాథ షడ్భాగం ప్రణష్టాధిగతాన్నృపః। దశమం ద్వాదశంవాపి సతాం ధర్మమనుస్మరన్॥ ౩౩॥

సరిగా దేశకాలాదులంజెప్పెనేని రాజుకే నష్టద్రవ్యముదొరికెనా ఆధనములో నాలవపాలయినను బది పదిరెండవపాలునయిన రక్షణానిమిత్తముగా బ్రాచీనులగుసాధుల ధర్మమునెరిగిరాజుపుచ్చుకొని మిగిలినద్రవ్యము నాస్వామికీవలెను ద్రి

వ్యస్వామియోగ్యతనుబట్టి షడ్భాగాది వికల్పము॥ 33॥

మూ॥ ప్రణష్టాధిగతం ద్రవ్యం తిష్ఠేద్యుక్తై రధిష్ఠితం। యాంస్తత్ర
చౌరాన్ గృహ్ణీయాత్ తాన్ రాజేభేన ఘాతయేత్॥ 34॥

ఏద్రవ్యమెవనిదైన నష్టమై రాజపురుషులచేపట్టబడి వత్నానియుక్తులచే రక్షింపబడియుండవలెను ఆద్రవ్యమందు యేచోరులుబట్టుబడుదురో వారినేనుగచే చంపించవలెను-గోవిందరాజై తె"శతాదభ్యధికే వధః"యనిశాస్త్రమువలననూటికిపైనిహరించినయడలనేయీశిక్షయని వ్రాసెనుగాని॥సూ॥"తత్ర సంధింకృత్వా చౌర్య"మిత్యాదివచనముచే స్వామ్యముగలుగుచుండ సంధినొనర్చి ప్రణష్టరాజరక్షితద్రవ్యహరణముచేతనే విషముచేజంపవలెనని "ఽధివలన శతాదభ్యధికేవధః" యనువానికి విశేషముగచెప్పబడినవధ ఇతరవిషయమగుటవలన నదిగాదని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను॥ 34॥

మూ॥ మమాయమితి యోబ్రూయా న్నిధిం సత్యేన మానవః।త
స్యాదదీత షడ్భాగం రాజా ద్వాదశమేవవా॥ 35॥

తనకుగాని మరియొకనికిగాని దొరికిననది యేమనిషివైన నీనిధినాదియని సత్యముగుప్రమాణముచే తనసంబంధముబోధపరుచునో యందునెనిమిదవపాలునయినపదిరెండవపాలునయిన రాజాపృచ్ఛకుని శేషమతనికిప్పించవలెను॥ 35॥

మూ॥ అనృతంతు వదన్ దండ్య స్స్వవిత్తస్యాంశ మష్టమం । త
స్యైవవా నిధానస్య సంఖ్యాయాల్పీయసీం కళాం॥ 36॥

తనదిగాని నిధినితనదని యనృతముచెప్పెనేని వానిద్రవ్యములో నెనిమిదవపాలు శిక్షగాపుచ్చుకొనవలెను ఆనిధికొంచమయినచో నదిలెక్కబెట్టి యందునొకయల్పతరమగునంశమంత సొమ్మునగానెంతచేవాడు క్షీణించడో విషాదమునొందునోయంతసొమ్ము శిక్షగాగొనవలెనని యల్పీయసీమనిచెప్పుటచే నిదిదండభేదముగుణవదగుణభేదముచే వికల్పము॥ 36॥

మూ॥ విద్వాంస్తు బ్రాహ్మణో దృష్ట్వా పూర్వోపనిహితం నిధిం।
అశేషతోప్యా దదీత సర్వస్యాధిపతిర్హి సః॥ 37॥

విద్వాంసుడగు బ్రాహ్మణుడు పూర్వమందుంచబడిన నిధి జూచి సర్వమును బుచ్చుకొనవలెను యారవపాలీవగదు ఇతడు సర్వమయిన ధనజాతమునకును బ్రభువుగావున నే॥శ్లో॥ "సర్వస్వంబ్రాహ్మణస్యేవ" మని చెప్పబడెను గావున నీవచనము పరిహృతవిషయము అందుకునారదుడు॥శ్లో॥ "పరేణనిహితంలబ్ధ్వా రాజాహ్యపహరే న్నిధిం రాజాస్వామినిధేస్సర్వం సర్వేషాం బ్రాహ్మణాదృతే" పరులచేనుంచబడిన నిధిని రాజుబొందిపుచ్చుకొనవచ్చును సర్వమగునిధి జాతమునకు రాజధికారి బ్రాహ్మణుని నిధివినాగానని యాజ్ఞవల్క్యుఁడున్ను "రాజాలబ్ధ్వానిధిందద్యాద్ద్విజేభ్యోర్ధం ద్విజఃపునః। విద్వానశేషమాదద్యాత్ససర్వస్య ప్రభుర్యతః" రాజుకుదొరికిననిధిలో సగముద్విజులకొసగవలెను విద్వాంసుడగుబ్రాహ్మణుడంతయు దానేపుచ్చుకొనవలెనుగాని యీనక్కరలేదు బ్రాహ్మణుడంతకును బ్రభువుగావునని మేధాతిథి గోవిందరాజులుయిది నాదియని చెప్పబడినది పిత్రాదినిహితత్వమును జెప్పటచే రాజదేయార్ధనిరాసార్థమని వ్రాసిరి యిదియాయుక్తము గాదనిన్ని నారదాదిమునివ్యాఖ్యవిపరీతమనిన్ని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ 38॥

మూ॥ యంతు పశ్యేన్నిధిం రాజా పురాణం నిహితం క్షితౌ।
తస్మాద్ద్విజేభ్యో దత్వార్ధ మర్ధం కోశే ప్రవేశయేత్॥ 38॥

పురాతనమై భూమ్యంతర్గతమగు నేనిధిని రాజుగనునో యందులోసగముద్రవ్యము బ్రాహ్మణులకిచ్చి మిగిలినసగమును కోశగృహమందుంచవలెను॥ 38॥

మూ॥ నిధీనాంతు పురాణానాం ధాతూనామేవ చక్షితౌ। అర్ధ
భాగ్రక్షణా ద్రాజా భూమే రధిపతిర్హి సః॥ 39॥

పురాతములగు నిధులను సువర్ణాదిఖనులును విద్వద్బ్రాహ్మణేతరలబ్ధములగువాటిని స్వకీయములయినను రాజులుసగము పుచ్చుకొనవలెను రాజుభూమిని రక్షించెదు ప్రభువుగావున॥ 39

మూ॥ దాతవ్యంసర్వవర్ణేభ్యో రాజ్ఞా చోరైర్హృతం ధనం।
రాజా తదుప భుంజాన శ్చోరస్యాప్నోతి కిల్బిషం॥ 40॥

చోరాపహృతమగు ధనమును రాజుబట్టి తెచ్చి లోకులకెవరిదోవారికిచ్చివేయవలెను ఆధనమురాజుపుచ్చుకొనెనేని యాచోరులపాపమునారాజుపొందును॥

మూ॥ జాతిజానపదాన్ ధర్మాన్ శ్రేణీధర్మాంశ్చ ధర్మవిత్।సమీ
క్ష్య కులధర్మాంశ్చ స్వధర్మం ప్రతిపాలయేత్॥ ४१॥

బ్రాహ్మణాదిజాతి నియతములగు యాజనాదిధర్మములనున్ను ఆయాదేశములందువ్యవస్థితములై స్వీయావిరుద్ధములునగు జానపదధర్మములనున్ను॥సూ॥ "దేశజాతికులధర్మాశ్చా మ్నాయైరప్రతిషిద్ధాః" దేశజాతికులధర్మములు శాస్త్రనిషిద్ధములుకాగూడదవియె ప్రమాణములని గౌతమస్మృతివలన వణిగాదిధర్మను శ్రేణీధర్మములు ప్రతికులములకును నియతములగువాటినెరిగి వ్యవహారాదులందు తదవిరుద్ధములగువాటిని వ్యవస్థాపనముసేయవలెను॥ ४१॥

మూ॥ స్వాని కర్మాణి కుర్వాణాః దూరే సంతోపి మానవాః।ప్రి
యా భవంతి లోకస్య స్వే స్వే కర్మ ణ్యవస్థితాః॥ ४२॥

ఆత్మీయములగు జాతిదేశకులధర్మములను జేయుచు తమతమనిత్యనైమిత్తికాదికర్మములందువర్తించువారు దూరమందుండినను యనగా నొకచోనుండినను స్నేహములేకుండినను లోకమునకుప్రియులగుచున్నారు ఇదిప్రసంగవశమునజెప్పిప్రకృతమునుజెప్పుచున్నాడు॥ ४२॥

మూ॥ నోత్పాదయే త్స్వయం కార్యం రాజా నాస్యస్యపూరుషః।
నచ ప్రాపిత మన్యేన గ్రసే దర్థం కథంచన॥ ४३॥

రాజయినను రాజనియుక్తుడైనను ధనలోభాదికముచే ఋణదానాదికార్యమునుబుట్టించగూడదు ఇందుకుకాత్యాయనుడు॥శ్లో॥ "నరాజాతువశిత్వేన ధనలోభేన వాపునః।స్వయంకర్మాణికుర్వీతనరాణామవివాదినాం" ధనాదిలోభముచేవివాదములేనినరులకువివాదమురాజుపుట్టించకూడదనిఅర్థి చేనయినబ్రత్యర్థిచేనయినచెప్ప..డినకార్యమును ధనాదిలోభముచే నుపేక్షించరాదు॥ ४३॥

మూ॥ యథా నయ త్యసృక్పాతై ర్మృగస్య మృగయుఃపదం।న
యే త్తథానుమానేన ధర్మస్య నృపతిః పదం॥ ४४॥

శస్త్రహతమగు మృగముండినచోటును రాలినరక్తముచే నేలాగువేటకాడు కనుకొనునోతగినప్రమాణములచేగాని ననుమానమువలననైనగానూహచేధర్మసూక్ష్మస్థానమును రాజు తెలుసుకొనవలెను॥ ४४॥

మూ॥ సత్య మర్థంచ సంపశ్యే దాత్మాన మథ సాక్షిణః। దేశం
రూపంచ కాలంచ వ్యవహారవిధౌ స్థితః॥ ౪౫॥

వ్యవహారదర్శనమందుండు రాజు ఛలమునుపరిహరించి సత్యమునుజూడవలెను అర్థమనగా నర్థముగలగోహిరణ్యాది ధనవిషయస్థమగు వ్యవహారమును జూడవలెను నేనువీనిచేకన్నుగీటడముచే నపహాసితుడనయితిననునట్టి స్వాల్పాపరాధమును జూడవలెను తన్నిర్ణయముచేతతనను స్వర్గాదిఫలభాగినిగానున్ను సత్యవాదులగుసాక్షులనున్ను దేశకాలోచిత వ్యవహారస్వరూప గురులఘుత్వాదికమును న్నుజూడవలెను॥ ౪౫॥

మూ॥ సద్భిరాచరితం యత్స్యా ద్ధార్మికైశ్చ ద్విజాతిభిః। తద్దేశ
కులజాతీనా మవిరుద్ధం ప్రకల్పయేత్॥ ౪౬॥

విద్వాంసులును ధర్మప్రధానులునగు ద్విజులచేనేది శాస్త్రమునుజూచి చేయబడెనో దేశకాలజాత్యవిరుద్ధముగ దానినిబట్టి వ్యవహారనిర్ణయమును గల్పించవలెను ఇదిసకలవ్యవహారసాధారణము పరిభాషాత్మకముగచెప్పబడెను ఇప్పుడుఋణాదానమునుద్దేశించిచెప్పుచున్నాడు॥ ౪౬॥

మూ॥ అధమర్ణార్థ సిద్ధ్యర్థ ముత్తమర్ణేన చోదితః। దాప
యే ద్ధనికస్యార్థ మధమర్ణా ద్విభావితం॥ ౪౭॥

అధమర్ణుడనగా నప్పుపుచ్చుకున్నవాడు వాడీవలసినధనము రాబట్టుటకుత్తమర్ణునిచే బోధితుడగురాజు వక్ష్యమాణప్రకారములగు పత్రములుమొదలగువాటియందు ప్రతిపాదితమగుధనము నుత్తమర్ణునకధమర్ణునివలన నిప్పించవలెను॥

మూ॥ యైర్యై రుపాయై రర్థం స్వం ప్రాప్నుయా దుత్తమర్ణికః।
తైస్తై రుపాయైః స్సంగృహ్య దాపయే దధమర్ణికం॥ ౪౮॥

వక్ష్యమాణములగు నేయేయుపాయములచే నుత్తమర్ణుడిచ్చిన సొమ్మునొందునో యయ్యాయుపాయములచేత నధమర్ణునివలన నాధనమును రాబట్టియు నుత్తమర్ణునకిప్పించవలెను॥ ౪౮॥

మూ॥ ధర్మేణ వ్యవహారేణ ఛలేనాచరితేనచ ప్రయుక్తం సాధ

యేదర్థం పంచమేన బలేనచ॥ ౪౯॥

ఈచెప్పబడిన ధర్మాదులచే దాతాద్రవ్యమును ఇప్పించవలెను ధర్మమనగా॥ "శ్లో॥ సుహృత్సంబంధిసందిష్టైః సామ్నాచానుగమేనచ। ప్రాయేణవాఋణీదాప్యో ధర్మ ఏష ఉదాహృతః ఇతి" అధమర్ణుని మిత్రులుబంధువులు మొదలగువారిచేవర్తమానము బంపుటచేనైనను మంచిమాటలచేనైనను అనుసరించడముచేనైనను ఋణి చేతికి ధనమిప్పించుట ధర్మమని కాత్యాయన వచనము ఇవ్వదగిన సొమ్మునధమర్ణుడు వినాయచేసెనేని వ్యవహారముచేతనున్ను॥ "శ్లో॥ అర్థే అపవ్యయమానం తు" యని చెప్పగలడు మేధాతిథియైతే అధమర్ణుడునిస్పృహుడైతే వ్యవహారముచే నిప్పించదగునని వ్రాసెను మరిన్ని కృష్యాదికర్మములకు మనుష్యులను బెట్టి బలిమిచ్చిన వాని వాక్యాదిఫలముచే వచ్చిన ధనము పుచ్చికొనదగునని చెప్పుచున్నాడు ఛలాచలమును కూడినదని బృహస్పతి చెప్పుచున్నాడు॥ "శ్లో॥ ఛద్మనాయాచితం చార్థమానీయ ఋణికాద్బలాత్। అన్వాహృతాదివాహృత్య దాప్యతే తత్రసోపధిః। దారపుత్రపశూన్ హృత్వా కృత్వా ద్వారోపవేశనం। యత్రార్థీ దాప్యతేర్థం స్వం తదాచరితముచ్యతే। బధ్వా స్వగృహమానీయ తాడనాద్యైరుపక్రమైః। ఋణికో దాప్యతే యత్ర బలాత్కారః ప్రకీర్తితః ఇతి॥" ఋణిని యేదైనను మాయచే ధనము పుచ్చుకొని అన్వాహృతము వల్లనువలె నెందులోనించిదీసి ధనికి బలవంతుడిప్పించుట ఛలమనబడును పశుపుత్రదారాదులనరికట్టి ద్వారములోకూర్చుండి ధని ఋణివలన ధనమును బుచ్చికొనినది యాచరితమనబడును ఋణినికట్టియింటికిదీసుకొనివచ్చి తాడనాదులచేఋణివలన ధనమిప్పించబడునదిబలాత్కారమనబడును॥ ౪౯॥

మూ॥ యస్స్వయంసాధయేదర్థముత్తమర్ణోధమర్ణికాత్।
నసరాజ్ఞాభియోక్తవ్యః స్వకం సంసాధయన్ధనం॥ ౫౦॥

ఉత్తమర్ణుడు అధమర్ణునివలన చిక్కబడిన తనధనమును బలాత్కారాదుల చే సాధించుకొనిన రాజాయుత్తమర్ణుని నిషేధించరాదు॥ ౫౦॥

మూ॥ అర్థేఽపవ్యయమానంతు కరణేన విభావితం। దాపయేద్ధ
నికస్యార్థం దండలేశంచ శక్తితః॥ ౫౧॥

అధమర్ణుడు తాను బాకీలేదనియపహ్నవమునచేసేని లేఖ్యసాక్షిదివ్యాదు

లచే నిశ్చితమగు ధనము నుత్తమర్ణునకు తననివలన నిప్పించవలెను వక్ష్యమాణమగు దండము తద్ధనములో దశమాంశము గాని శక్తిబట్టి తక్కువగాని రాజు పుచ్చుకొనవలెను॥ ౫౧॥

మూ॥ అపహ్నవేధమర్ణస్య దేహీత్యుక్తస్య సంసది। అభియోక్తా
దిశేద్దేశ్యం కరణంవాన్యదుద్దిశేత్॥ ౫౨॥

ఉత్తమర్ణునకు ధనమిచ్చివెయ్యుమని సభలో ప్రాడ్వివాకునిచే చెప్పబడినయధమర్ణుడు బాకీలేదని పలికెనేని యప్పుడుత్తమర్ణుడు ధనమిచ్చినచో టేదో తద్దేశస్థులగు సాక్షులనున్ను లేఖ్యాదులనున్ను చెప్పికనపరచవలెను తరుచుగా స్త్రీమూర్ఖాదిసాధారణనిర్ణయ సాక్షులచేతనే యగునుగాన ముందుగా సాక్షులనున్ను లిఖితమునుగనుపరచవలెను॥ ౫౨॥

మూ॥ అదేశ్యం యశ్చదిశతి నిర్దిశ్యాపహ్నుతేచ యః। యశ్చాధరోత్తరానర్థాన్ విగీతాన్నావబుధ్యతే॥ ౫౩॥

మూ॥ అపదిశ్యాపదేశ్యంచ పునర్యస్త్వపధావతి। సమ్యక్ప్రణిహితంచార్థం పృష్టస్సన్ నాభినందతి॥ ౫౪॥

మూ॥ అసంభాష్యే సాక్షిభిశ్చ దేశే సంభాషతే మిథః। నిరుచ్యమానం ప్రశ్నంచ నేచ్ఛేద్యశ్చాపి నిష్పతేత్॥ ౫౫॥

బ్రూహీత్యుక్తశ్చ నబ్రూయాదుక్తంచ నవిభావయేత్।
నచపూర్వాపరం విద్యాత్తస్మాదర్థాత్సహీయతే॥

ఋణగ్రహణకాలమందధమర్ణుడెచ్చటనుండెనని చెప్పెనో యాదేశమందు ఋణిసర్వదాయుండడని పలికి యున్నట్లు నేనుచెప్పలేదని యెవడు తప్పబలుకునో ఎవడుముందుగా సత్యమైనయర్థముగలమాటలను లేక పలికెడిమాటలా పూర్వోక్తములకువిరుద్ధములని తెలియడో యెవడుతనచేతితో నింతసొమ్మిచ్చితిననినిర్దేశించి నాపు తుడిచ్చెనని మొదలగుమాటలచే తప్పిపోవునో ఎవడు లెస్సగా నర్థముగల మాటలనుజెప్ప రాత్రియందసాక్షికముగ నెందుకిచ్చితివని ప్రాడ్వివాకుడడిగిననా మాటకు సమాధానమును జెప్పడో ఎవడుసాక్షులతో నిర్జనస్థలమందురహస్యముగ సంభాషించునో చెప్పినయర్థమును స్థిరపరుచుటకు ప్రాడ్వివాకుడుచేసెడుప్ర

శ్నము నెవఁడా మోదించఁడో చెప్పబడిన వ్యవహారపుమాటలను మున్ను చెప్పకనువలె దాచెప్పి తిస్థానమునువిడిచి మఱియొకచోటికి కెవఁడుబోవునో ఎవఁడు చెప్పుమనియడిగిన నేమియుంజెప్పకుండునో చెప్పబడినసాక్ష్యమునకు ప్రమాణమునెవఁడు గనుపఱచఁడో ముందుసాధనము పిదపసాధ్యముఁ దెయెవఁడెఱుఁగఁడో ఎవఁడుసాధనమును సాధ్యముగా జెప్పునో ఎవఁడుసంభావితమనగా శశశృంగగతమగు ధనువు దెలియదగినదన్నట్లుగా నసాధ్యమునుమానముచే సాధ్యముగానిర్దేశించునో వాఁడాదావా దర్శ్యమునకు చెడును॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥౫౬॥

మూ॥ సాక్షిణస్సంతి మేత్యుక్త్వా దిశేత్యుక్తో దిశేన్నయః। ధర్మ
స్థకారణై రేతై ర్హీనం తమపి నిర్దిశేత్॥ ౫౭॥

సాక్షులున్నారని చెప్పి యెవరా సాక్షులను చెప్పుమనియడిగితె చెప్పకనూరకుండినవాఁడున్ను పరాజితుఁడేయని ప్రాడ్వివాకుఁడు జెప్పవలెను "జ్ఞాతారస్సంతిమేత్యుక్త్వా"యని పాఠాంతరము - ఇకారమునకు పరరూపము ఛాందసము॥ ౫౭॥

మూ॥ అభియోక్తా నచేద్బ్రూయా ద్బధ్యో దండ్యశ్చ ధర్మతః। న
చేత్త్రిపక్షాత్ప్రబ్రూయా ద్ధర్మం ప్రతిపరాజితః॥ ౫౮॥

అర్థిన్ని రాజస్థానమందు చెప్పుకొని యామాటనుస్థిరపరచఁడో యాతప్పుపెద్దదైతే బధ్యుఁడున్ను స్వల్పమైతె దండ్యుఁడున్ను ధర్మప్రకారముచే గావలెను ప్రత్యర్థి మూఁడుపక్షములలోఁగా చెప్పుకోకపోయిన యెడల ధర్మమువలనవాఁడె పరాజితుడగును॥ ౫౮

మూ॥ యో యావన్నిహ్నువీతార్థం మిథ్యాయావతి వావదేత్।
తౌనృపేణ హ్యధర్మజ్ఞౌ దాప్యౌ తద్ద్విగుణంధనం॥౫౯॥

ప్రతివాదిపుచ్చుకున్నయప్పు నెంతసొమ్ములేదనునో వాది యెంతసొమ్మును పుచ్చుకొనుటకన్నృతమాడునో వారుభయులు నన్నృతవాదులుగాన ఆయా ధనములకు ద్విగుణముగ దండముపుచ్చుకొనవలెను అధర్మజ్ఞావనుటచే తప్పులు జ్ఞానపూర్వకములైతేనే యీదండుగ ప్రమాదముచే మాటతప్పుగలిగినేని నూటికి పదింటిచొప్పున పుచ్చుకొమ్మని చెప్పగలదు॥ ౫౯॥

మూ॥ పృష్టోపవ్యయమానస్తు కృతావస్థో ధనైషిణా। త్ర్యవరై

స్నాతకైర్భిర్బ్రాహ్మణై ర్నృపబ్రాహ్మణ సన్నిధౌ॥ ౬౦॥

*ఇచ్చిన యప్పును పుచ్చుకొనగోరుచున్న యుత్తమణునిచే జెప్పబడిన పిదప రాజపురుషులచే బట్టించబడిన యధమణుఁడు బాకీలేదని యాచ్ఛాదించినేని ధనియొక్క సాక్షులను ముగ్గురికి తక్కువగాకుండ రాజుచేనివ్వబడిన ధర్మాధికారముగల బ్రాహ్మణుడు రుజువు పుచ్చుకొనవలెను॥ ౬౦॥

మూ॥ యాదృశా ధనిభిః కార్యా వ్యవహారేషు సాక్షిణః । తా
దృశాన్ సంప్రవక్ష్యామి యథా వాచ్య మృతంచ తైః॥౬౧॥

ఋణాదానాదివ్యవహారమందు త్తమణునిచే నెట్టి సాక్షులు తేబడవలెనో యా సాక్షులెట్లు పలకవలెనో యాప్రకారమును చెప్పుచున్నాను॥ ౬౧॥

మూ॥ గృహిణః పుత్రిణో మౌలాః క్షత్రవిట్ఛూద్రయోనయః ।
అర్థ్యుక్తాః సాక్ష్య మర్హంతి నయే కేచి దనాపది॥౬౨॥

భార్యయు పిల్లలును గలవారును స్వదేశస్థులునగు సాక్షులు వాదిచే కోరబడిన వారనాపదియనగా ఋణాదానాదివ్యవహారమందు సాక్ష్యమున కర్హులు పుత్రదారాదులుగలవా రబద్ధమాడుటకు భయపడుదురు స్వదేశస్థులన్యథా చెప్ప నేరరని ఇట్టివారే గావలె నన్యులుగారాదు ఆపద యందైతేననగా వాక్పారుష్య దండపారుష్య స్త్రీసంగ్రహాదులందు క్తవ్యతిరిక్తులైనను సాక్షులు గావచ్చును॥౬౨॥

మూ॥ ఆప్తాః సర్వేషు వర్ణేషు కార్యాః కార్యేషు సాక్షిణః ।
సర్వధర్మవిదో లుబ్ధా విపరీతాంస్తు వర్జయేత్॥౬౩॥

"క్షత్రవిట్ఛూద్రయోనయః" యని చెప్పబడెను బ్రాహ్మణపరిగ్రహము కొరకు సర్వవర్ణేషుయని చెప్పుట అన్నివర్ణములయందున్ను తెలిసినంత చెప్పెడువారున్ను సకలజ్ఞానముగలవారున్ను యలుబ్ధులున్ను కార్యములందు సాక్షులు గావలెను క్తవ్యతిరిక్తులు సాక్షులుగా గూడదు॥ ౬౩॥

మూ॥ నార్థసంబంధినో నాప్తా నసహాయా నవైరిణః ।
నదృష్టదోషాః కర్తవ్యా నవ్యాధ్యార్తా నదూషితాః॥ ౬౪॥

ఋణము పుచ్చుకోవడము మొదలగు ధనసంబంధముగలవారును మిత్రులునుత

నపరిచారకులును శత్రువులును స్థానాంతరము వలన వచ్చిన కూటసాక్షులును రోగపీడితులును మహాపాతకాదిదూషితులును వీరిని సాక్షులనుగా జేయఁదగదు- లోభరాగద్వేష స్మృతిభ్రంశాదు లన్యథాపలుకుటకు హేతువులగును గావున నట్లు జెప్పుట॥ ౬౪॥

మూ॥ నసాక్షీ నృపతిః కార్యో నకారుక కుశీలవౌ।
నశ్రోత్రియో నలింగస్థో నసంగేభ్యో వినిర్గతః॥ ౬౫॥

ప్రభువుగాన సాక్షినడిగెడి క్రమముచే నడుగుట కశక్యమగు రాజున్ను స్వస్వకర్మములందు సక్తులు గావుననున్ను తరుచుగా ధనలుబ్ధులు కానున్ను సూపకారాదులున్ను నటాదులున్ను స్వాధ్యాయాగ్నిహోత్రాదికర్మవ్యగ్రులుగాన శ్రోత్రియులున్ను బ్రహ్మచారియు యతియును సాక్షులనుగా గోరఁగూడదు- అగ్నిహోత్రాది వ్యగ్రుఁడుగాని బ్రాహ్మణునకా నిషేధములేదు॥ ౬౫॥

మూ॥ నాధ్యధీనో నవక్తవ్యో నదస్యుర్నవికర్మకృత్।
నవృద్ధో నశిశు ర్నైకో నాంత్యో నవికలేంద్రియః॥ ౬౬॥

పరాధీనుడు గావున గర్భదాసుడున్ను స్వవిహితకర్మము విడిచి లోకనిందగలవాడున్ను దస్యుడనగా చోరుడున్ను నిషిద్ధకర్మములను జేసెడివాడున్ను వీరందరికి రాగద్వేషములు సంభవించును గాన స్మృతివికలత్వముండునుగాన వృద్ధుడున్ను వ్యవహారానభిజ్ఞుడు గాన బాలుడున్ను నశించును ప్రవాసముబోవునుగానవొకడున్ను "త్రివరైః" యని విధివల్ల నుండిన్ని ఒంటిసాక్షిన్ని-ఇద్దరికితక్కువగూడదని నిషేధము కల్పించుచున్నది కర్మానభిజ్ఞుడు గాన చండాలుడున్ను జ్ఞాపకముండదు గాన వికలేంద్రియుడున్ను వీరుసాక్ష్యమునకు కోరగారు గాన సాక్షులనుగా జేయరాదు॥ ౬౬॥

మూ॥ నార్తో నమత్తో నోన్మత్తో నక్షుత్తృష్ణోప పీడితః।
నశ్రమార్తో న కామార్తో నక్రుద్ధో నాపి తస్కరః॥ ౬౭॥

స్వబంధు మరణాదులచే నార్తుడగువాడున్ను మద్యాదులచేమత్తుడున్ను పైత్యాదులచే వెర్రివాడున్ను క్షుత్పిపాసాదులచే పీడితుడున్ను మార్గగమనముచే శ్రమగలవాడున్ను కామాతురుడున్ను క్రోధిన్ని దొంగవాడున్ను సాక్షులుగాజే

యబడరాదు యిందులో నార్థులందరున్ను బుద్ధివికలతేనన్ను చోరుడధార్మికుడగుటచేతనన్ను నని॥ ౬౭॥

మూ॥ స్త్రీణాం సాక్ష్యం స్త్రియః కుర్యుర్ద్విజానాం సదృశా ద్విజాః।
శూద్రాశ్చ సంతశ్శూద్రాణాం అంత్యానా మంత్యయోనయః॥ ౬౮॥

స్త్రీలయొక్క ఋణదానాదికమందు స్త్రీలున్ను బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకు క్రమముగా సజాతీయులున్ను శూద్రులకు సాధులగు శూద్రులున్న ఇందుకు యాజ్ఞవల్క్య॥ శ్లో॥ "యథాజాతి యథావర్ణం సర్వేసర్వేషు తాస్స్మృతాః" సజాతీయులు గుపవర్ణులున్ను అందరికిని అందరున్నయునగావచ్చునని॥ ౬౮॥

మూ॥ అనుభావీతు యఃకశ్చి త్కుర్యాత్సాక్ష్యం వివాదినాం। అం
తర్వేశ్మ న్యరణ్యే వా శరీరస్యాపి చాత్యయే॥ ౬౯॥

గృహములోపలగాని యరణ్యమందుగాని చోరాతతాయికృత దేహాఘాతాదిపీడకలిగినప్పుడు యెవడుంటేవాడే సాక్ష్యమునకు పనికివచ్చును ఋణాదానాదికమందువలె నుక్తలక్షణులేగావలెనని లేదు అజ్ఞేయుడాపంరిణముచేస్తున్నట్టు చుచున్నాడు॥ ౬౯

మూ॥ స్త్రియాప్యసంభవే కార్యం బాలేన స్థవిరేణవా। శిష్యే
ణ బంధునా వాపి దాసేన భృతకేనవా॥ ౭౦॥

అంతగృహాదులలో జరిగినదానికి తగినసాక్షులుసంభవించనప్పుడు స్త్రీబాలవృద్ధశిష్యబంధుదాసకర్మకారులచే సాక్ష్యముపుచ్చుకొనవచ్చును స్త్రీబాలాదులు స్థిరబుద్ధులుగదా సాక్ష్యమునకెట్లుదగుదురంటే దానికిచెప్పుచున్నాడు॥ ౭౦॥

మూ॥ బాలవృద్ధాతురాణాంచ సాక్ష్యేషు వదతాం మృషా। జా
నీయాదస్థిరాం వాచ ముత్సిక్తమనసాం తథా॥ ౭౧॥

బాలవృద్ధాతురాదులకు మనస్సుస్థిరముగాదుగావున వారుచెప్పినసాక్ష్యమబద్ధమైన నామాటలచే నర్థమునుమానము చేసినగాని నూహచేత తెలిసుకొనవలెను। సూ॥ "యథోక్తవాగ్భ్యస్సాభావ యేష్వింగితైః" చెప్పబడినదానిబట్టి వాక్యములచేతను చిహ్నములచేతనున్ను నిజమునుభావించవలెనని॥ ౭౧॥

మూ॥ సాహసేషుచ సర్వేషు స్తేయ సంగ్రహణేషుచ। వాగ్దండ
యోశ్చ పారుష్యే నపరీక్షేత సాక్షిణః॥ ౭౨॥

గృహదాహాదిసాహసములయందున్ను చౌర్య స్త్రీసంగ్రహ వాక్పారుష్యదండ పారుష్యములందున్ను "గృహిణఃపుత్రిణఃమౌలాః" పరీక్షయక్కర లేకుండ స్త్రీయే త్యాద్యుక్తసాక్షులనే స్వీకరించవచ్చును॥ ౭౨॥

మూ॥ బహుత్వం పరిగృహ్ణీయాత్ సాక్షిద్వైధే నరాధిపః। సమే
షుతు గుణోత్కృష్టాన్ గుణిద్వైధే ద్విజోత్తమాన్॥ ౭౩॥

బహుమందిసాక్షులు పరస్పరవిరుద్ధముగ సాక్ష్యమిచ్చినప్పుడు రాజు ఎక్కువమంది వానినే గ్రహించవలెను విరుద్ధార్థముగా బలికిన సాక్షులు సమసంఖ్యగలిగనప్పుడందులో గుణవంతులసాక్ష్యమున్ను ఆగుణవంతులలో విరుద్ధమైతే ద్విజశ్రేష్ఠులనగా కార్మికులసాక్ష్యమును ప్రమాణముగ జేయవలెను అదిగాకనే బృహస్పతి॥శ్లో॥ "గుణిద్వైధే క్రియాయుక్తా ఇతి" గుణవంతులసాక్ష్యము పరస్పరవిరుద్ధమైనప్పుడు కర్మశ్రేష్ఠ సాక్ష్యము ప్రమాణమని గోవిందరాజు గుణవంతులప్రతిపత్తియందు ద్విజోత్తములనగా బ్రాహ్మణులను నమ్మవలెనని వ్రాసెను॥ ౭౩॥

మూ॥ సమక్షదర్శనాత్సాక్ష్యం శ్రవణాచ్చైవసిధ్యతి। తత్రసత్యం
బ్రువన్సాక్షీ ధర్మార్థాభ్యాం నహీయతే॥ ౭౪॥

చూడదగినదానిని కళ్లతో జూచిన్ని వినతగినదానిని విన్ని పలికినసాక్ష్యము సిద్ధించును సత్యముగా జెప్పిన సాక్షికి ధర్మార్థములు నశించవు సత్యవచనముచేతనే ధర్మప్రాప్తివల్లనున్ను దండము లేకుంటె హానిలేదు గనుకనున్ను॥ ౭౪॥

మూ॥ సాక్షీ దృష్టశ్రుతాదన్య ద్విబ్రువ న్నార్యసంసది। అవాఙ్న
రకమభ్యేతి ప్రేత్య స్వర్గాచ్చ హీయతే॥ ౭౫॥

సాక్షిదృష్టశ్రుతములకు విరుద్ధముగ జెప్పిన తలక్రిందుగా నరకమునబడును దాజేసిన పుణ్యముచే స్వర్గమునకుపోడు॥ ౭౫॥

మూ॥ యత్రానిబద్ధోపీక్షేత శృణుయాద్వాపి కించన। పృష్టస్త
త్రాపి తద్బ్రూయా ద్యథాదృష్టం యథాశ్రుతం॥ ౭౬॥

నిశ్చయముగ సాక్షిగా వలెనని నిర్ణయించ బడకున్నను ఋణదానాదికమును జేసిన చూచెనో వాక్పారుష్యాదికమును దేనినివినెనో దానిని యాసాక్షి యడుగ బడినవాడై తెలిసినంత చెప్పవలెను ఇతడకృతసాక్షి సామాన్యముగా మనువుచే జెప్పబడెను దీనికి- "శ్లో॥ గ్రామశ్చ ప్రాడ్వివాకశ్చ రాజాచే"త్యాదికముచే నారదాదులు పక్షాంతరమును జెప్పిరి॥ ౭౬॥

మూ॥ ఏకోఽలుబ్ధస్తు సాక్షీస్యాద్బహ్వ్యశ్శుచ్యోఽపి నస్త్రియః।
స్త్రీబుద్ధే రస్థిరత్వాత్తు దోషైశ్చాన్యేఽపి యేవృతాః॥ ౭౭॥

లోభాదిదోషయుక్తుడుగాని సాక్షి యొకడైన నుపయోగించును॥ "శ్లో॥ శుచిక్రియశ్చ ధర్మజ్ఞ స్సాక్షీయస్త్వనుభూతవాక్। ప్రమాణమేకోఽపి భవేత్ సాహసేషు విశేషతః॥" కామికుడును ధార్మికుడును వివాదమెరిగినవాడునగు సాక్షి యొకడైనను ప్రమాణమగుచున్నాడు సాహసాదులందు చెప్పనేమియని వ్యాసవచనము మేధాతిథి గోవిందరాజులు "ఏకోఽలుబ్ధస్త్వసాక్షీస్యా" దని పఠించివ్యాఖ్యానమునచేసిరి లుబ్ధుడును ఒకడు సాక్షిగా రాదనివ్రాసిరి అలుబ్ధుడును గుణవంతుడు నొకడైనను సాక్షిప్రమాణమగును స్త్రీలు బహుమందియైనను స్థిరబుద్ధులుగారుగావున ఋణాదానాదులు పర్యాలోచితవ్యములుగావున నుపయోగించరు పర్యాలోచితములగు చౌర్యాదులందు "స్త్రీయాస్వసంభవేకార్య"మని చెప్పబడెను ఇతరులున్న చౌర్యాదిదోషమాషితులగువారు సాక్షులుగాకూడదు॥ ౭౭॥

మూ॥ స్వభావేనైవ యద్బ్రూయు స్తద్గ్రాహ్యం వ్యవహారికం।
అతో యదన్యద్విబ్రూయు ర్ధర్మార్థం తదపార్థకం॥ ౭౮॥

సాక్షిభయాదిరహితుడుగా స్వభావముచే నేదిచెప్పునో యది వ్యావహారికముగ గ్రాహ్యము స్వాభావమునకంటె నన్యమగునది యేదిచెప్పిన నది యపార్థకముగా నగ్రాహ్యము గాదు॥ ౭౮॥

మూ॥ సభాంతస్సాక్షిణః ప్రాప్తా నర్థిప్రత్యర్థిసన్నిధౌ। ప్రా
డ్వివాకోఽనుయుంజీత విధినానేన సాంత్వయన్॥ ౭౯॥

సభలోకివచ్చిన సాక్షులను మృదువాక్యములచే ననునయించుచు వాదిప్రతివాదులయెదుటను ప్రాడ్వివాకుడు ప్రకారముగ నడుగవలెను॥ ౭౯॥

మూ॥ యద్ద్వయోరనయోర్వేత్థ కార్యేస్మిన్ చేష్టితం మిథః। త
ద్బ్రూతసర్వం సత్యేన యుష్మాకం హ్యత్రసాక్షితా॥౮౦॥

ఈవాదిప్రతివాదుల కన్యోన్యముజరిగిన కృత్యమును మీరెఱుగుదురో దానిని సత్యముగా జెప్పుడు మీకు సాక్ష్యముసంభవించెనుగాన॥ ౮౦॥

మూ॥ సత్యం సాక్ష్యే బ్రువన్ సాక్షీ లోకానాప్నోతిపుష్కలాన్।
ఇహచానుత్తమాంకీర్తిం వాగేషాబ్రహ్మపూజితా॥ ౮౧॥

సాక్ష్యకర్మమందు సాక్ష్యము సత్యమును జెప్పిసాక్షిపుష్కలములగు పుణ్యలోకములఁబొందును ఇహమందుత్కృష్టమగు ఖ్యాతిని బొందును ఈవాక్కును చతుర్ముఖుఁడు మెచ్చి సత్కరించునుగదా॥ ౮౧॥

మూ॥ సాక్ష్యేనృతం వదన్ పాశై ర్బధ్యతే వారుణైర్భృశం।వి
వశశ్శతమాజాతీ స్తస్మాత్సాక్ష్యం వదేదృతం॥ ౮౨॥

ఏ హేతువుచే సాక్షిసాక్ష్యమందనృతమును బలికి నూరుజన్మములపర్యంతమును వరుణసంబంధములగు నాగపాశములచే బద్ధుడయిజలోదరము చేతనున్ను పీడితుడగును గావున సాక్ష్యమును సత్యముగ బలుకవలెను॥ ౮౨॥

మూ॥ సత్యేనపూయతే సాక్షీ ధర్మస్సత్యేనవర్ధతే। తస్మాత్సత్యం
హి వక్తవ్యం సర్వవర్ణేషు సాక్షిభిః॥ ౮౩॥

సాక్షిసత్యముచెప్పి పూర్వజన్మార్జితపాపముల వల్లనున్ను విముక్తుడగును తనకు ధర్మమున్ను వృద్ధినొందును గాన సర్వవర్ణముల విషయమై సాక్ష్యమున్ను సత్యమే పలుకవలెను॥ ౮౩॥

మూ॥ ఆత్మైవహ్యాత్మన స్సాక్షీ గతిరాత్మా తథాత్మనః।
మావమంస్థాస్స్వమాత్మానం నృణాం సాక్షిణముత్తమం॥ ౮౪॥

మంచి చెడ్డలు దెలిసెడిచో దనకు ఆత్మావేసాక్షి తనయొక్కశుభాశుభకర్మప్రతిష్ఠకు ఆత్మేసాధనము గావున మనుష్యులకునుత్తమసాక్షియగు స్వాత్మ ననృతమునాడి యవమానపరచకుము॥ ౮౪॥

మూ॥ మన్యంతే వై పాపకృతో నకశ్చి త్పశ్యతీతినః।

తాంస్తు దేవాః ప్రపశ్యంతి స్వస్యై వాంతర పూరుషః॥ ౮౫॥

పాపకర్మమును జేసెడి జనులు మమ్మెవ్వరున్ను జూడలేదని తలచెదరువారుచేసెడి కర్మములను సంరక్షకులగు దేవతలును స్వాంతరపురుషుడున్ను చూచుచున్నేయున్నారు॥ ౮౫॥

మూ॥ ద్యౌర్భూమి రాపో హృదయం చంద్రార్కాగ్ని యమానిలాః।
రాత్రి స్సంధ్యేచ ధర్మశ్చ వృత్తజ్ఞా స్సర్వదేహినాం॥ ౮౬॥

ఆకాశము భూమి జలము హృదయము చంద్రుడు సూర్యుడు వహ్ని యముడు పవనుడు రాత్రి రెండుసంధ్యలు ధర్మదేవత వీరందరుననగా నాకాశాద్యధిష్ఠాన దేవతలు సకల ప్రాణులయొక్కయు వ్యాపారమును దెలియుచున్నేయున్నారు. శ్రుత్యర్థము లిట్లున్నవి గావున తత్ప్రామాణ్యమునుచే నిట్లు జెప్పబడెను॥ ౮౬॥

మూ॥ దేవబ్రాహ్మణ సాన్నిధ్యే సాక్ష్యం పృచ్ఛేదృతం ద్విజాన్।
ఉదఙ్ముఖాన్ ప్రాఙ్ముఖాన్వా పూర్వాహ్ణే వై శుచిశ్శుచీన్॥ ౮౭॥

ప్రతిమారూపదేవబ్రాహ్మణ సన్నిధానమందు ఉత్తరముఖముగానైనను పూర్వాభిముఖముగానైనను ఉండి శుచులై బ్రాహ్మణాదిసాక్షులను తానున్ను శుచియై ప్రాడ్వివాకుడు పూర్వాహ్ణమందు సత్యమునుజెప్పుడని యడుగవలెను॥ ౮౭॥

మూ॥ బ్రూహీతి బ్రాహ్మణం పృచ్ఛేత్సత్యం బ్రూహీతి పార్థివం।
గోబీజకాంచనై ర్వైశ్యం శూద్రం సర్వైస్తు పాతకైః॥ ౮౮॥

చెప్పుమని బ్రాహ్మణునిన్ని సత్యముగా బలుకుమని క్షత్రియునిన్ని గోబీజసువర్ణములను హరించిన పాపమగు ననృతమాడితివేని వైశ్యునిన్ని అబద్ధమంటితేని సకలపాపములు నీకు సంభవించునని శూద్రునిన్ని సాక్ష్యమడుగవలెను॥ ౮౮॥

మూ॥ బ్రహ్మఘ్నాయే స్మృతాలోకా యేచస్త్రీ బాలఘాతినః।
మిత్రద్రుహః కృతఘ్నస్య తే తే స్యు బ్రువతో మృషా॥ ౮౯॥

బ్రహ్మహత్యయు స్త్రీహత్యయు బాలహత్యయు జేసిన వారికిన్ని మిత్రద్రోహికిన్ని కృతఘ్నునకున్ను యేనరకములు గలుగునో యనృతమును జెప్పితివేని యానరకములన్నియు నీకు సంభవించునని సాక్ష్యమడుగవలెను॥ ౮౯॥

మూ॥ జన్మప్రభృతియత్కించి త్పుణ్యం భద్ర త్వయా కృతం।
తత్తే సర్వం శునో గచ్ఛే ద్యదిబ్రూయా స్త్వమన్యథా॥౯౦॥

ఓశుభాస్పదుఁడా జన్మాదిగా నీవు యేమి పుణ్యమును జేసితివో యిప్పుడున్నదా ని నున్నట్టు చెప్పవేని యదియెల్లను కుక్కపాలయి పోవును॥ ౯౦॥

మూ॥ ఏకోహ మస్మీ త్యాత్మానం య త్త్వం కల్యాణమన్యసే।
నిత్యం స్థిత స్తే హృద్యేష పుణ్యపాపేక్షితా మునిః॥౯౧॥

ఓ మంగళకరుఁడా నేనొక్కఁడనే జీవుఁడనై యుంటినని తలచకుము పాపపుణ్యములను జూచుచు సర్వజ్ఞుఁడు సర్వదా నీలోనున్నాఁడు ఇందుకు శ్రుతి "ద్వాసుపర్ణా సయుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే। తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్య నశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతి" రెండుపక్షులు స్నేహితులన్యోన్యము వదలనివిసమముగా వృక్షము నాశ్రయించియున్న వనగా నిత్యయోగముగల జీవాత్మ పరమాత్మలు రెండు నీసంసారమును బట్టియుండె నా రెంటిలో నొకటి జీవాత్మ విషయసుఖము ననుభవించుచుండెను ఇంద్రియముల కందక నిరపేక్షతో నొకటి పరమాత్మ స్వయముగా బ్రకాశించుచుండెనని॥ ౯౧॥

మూ॥ యమో వైవస్వతో దేవో య స్తవైష హృదిస్థితః।
తేనచే దవివాద స్తే మాగంగాం మాకురూ న్గమః॥౯౨॥

సర్వమును లయమొనరించుచుండు పరమాత్మ దండధారి గావున వైవస్వతుఁడు నిగ్రహించెడువాఁడు గాన దేవుఁడెవఁడు నీహృదయమం దంతర్యామియుండెనో అతనితో యథార్థమును జెప్పెడు నీకువివాదలేకుండెనేని నీమనస్సుకు తెలిసినదొకటి నీవన్యథా చెప్పితివేని నీకును నీమనస్సుకును వివాదము గలుగును ఇట్లుగాక మనసెరిగినదే చెప్పితివేని ఆసత్యముచేతనే నీవు నిష్పాపుఁడవు పాపముపోగొట్టుకొనుటకు నీవు గంగకు కురుక్షేత్రమునకుపోకుము గంగాకురుక్షేత్రములకు సామ్యమునకు మత్స్యపురాణము॥ "శ్లో॥ కురుక్షేత్రసమాగంగాయత్రతత్రావగాహితా" యని వేస్థలనుండుమునిగినాగంగ కురుక్షేత్రసేవాతుల్యఫలమునిచ్చునని ఈశ్లోకమునకు మేధాతిథి గోవిందరాజులు సూర్యపుత్రుఁడగు యమదేవుఁడు దక్షిణదిక్పతిలోకములో వినుటవల ననీహృదయమందుండు నతనితో నీవు ధర్మకారివి గావున నీకువివాదలేదుగాన గంగకును కురుక్షేత్రమునకును పోకుమని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి॥ ౯౨॥

మూ॥ నగ్నో ముండః కపాలేన భిక్షార్థీ క్షుత్పిపాసితః। అంధ
శ్శత్రుకులం గచ్ఛే ద్యస్సాక్ష్య మనృతం వదేత్॥ ౯౩॥

ఎవఁడైతే యసత్యసాక్ష్యమును బలుకునో వాఁడు దిసమొలతో బుఱ్ఱగొఱిగించఁబడి గుడ్డివాఁడై పెంకచేతబట్టుకొని యాకలిదప్పులచే బాధితుఁడగుచు శత్రునియింటికి బిచ్చమెత్తుకొనఁబోవును॥ ౯౩॥

మూ॥ అవాక్శిరా స్తమస్యంధే కిల్బిషీ నరకం వ్రజేత్। యః ప్ర
శ్నం వితథం బ్రూయాత్ పృష్టస్సన్ ధర్మనిశ్చయే॥ ౯౪॥

ధర్మసందేహముదీరుటకుగా నడుగఁబడిన ప్రశ్నమును వ్యర్థముజేయుచు నసత్యమును జెప్పునో వాఁడు తలక్రిందుగా నంధతామిస్రమను నరకమునఁబడును॥ ౯౪॥

మూ॥ అంధో మత్స్యానివాశ్నాతి సనరః కంటకైస్సహ। యో
భాషతేర్థ వైకల్య మప్రత్యక్షం సభాంగతః॥ ౯౫॥

ఎవఁడు సభకువచ్చి తత్త్వార్థమునకు యథార్థాభిప్రాయమును తనకు తెలియనివానిని లంచముఁబొందుటకును లేశలాభార్థమై తెలియజేయునో వాఁడు గుడ్డివాఁడువలెను ముళ్ళతోఁగూడిన చాపలుదినును సుఖబుద్ధిచే దుఃఖములనే యనుభవించును॥

మూ॥ యస్యవిద్వాన్హి వదతః క్షేత్రజ్ఞో నాభిశంసతే। తస్మాన్న
దేవాశ్శ్రేయాంసం లోకేన్యం పురుషం విదుః॥ ౯౬॥

ఎవఁడుపలుకుచుండఁగ వీఁడు సత్యమో యసత్యమో చెప్పుచున్నాఁడని యంతర్యామి శంకనొందక సత్యమేపలుకుచుండెనని శంకదక్కునో వానికంటె నన్యుని బ్రశస్తతరపురుషుని దేవతలైన నెఱుఁగరు॥ ౯౬॥

మూ॥ యావతో బాంధవాన్ యస్మిన్ హంతిసాక్ష్యే నృతంవదన్।
తావతస్సంఖ్యయా తస్మిన్ శృణుసౌమ్యానుపూర్వశః॥ ౯౭॥

ఏసాక్షిమిథ్యమగువాక్యమందు పుత్రాదిబంధువుల నెందరిని నరకమందు ద్రోయునో లెక్కబెట్టిచెప్పెదను సజ్జనుఁడావినుము ఇట్లుగాకుండే నెందరుబాంధవుల నెందువంపునో యెందరిబాంధవుల హననఫలమును బొందునో యాసంఖ్యగలవారిని చెప్పెదము రెండుపక్షములందును నన్వయించదార్థమేయిది॥ ౯౭॥

మూ॥ పంచ పశ్వనృతే హంతి దశహంతి గవానృతే । శతమశ్వా
నృతే హంతి సహస్రం పురుషానృతే॥ ౯౮॥

పశువిషయమై యనృతమాడెనేని యైదుగురు బంధువులను నరకమందుఁద్రోయు
ను అట్టిపాపమునొందును ఇట్లే యనృతము గోవిషయమైతే పదిమందినిన్ని అశ్వవిష
యమయితే వేయుమందినిన్ని బంధువులను నరకమందు ద్రోయునట్టి పాపము
నొందును॥ ౯౮॥

మూ॥ హంతి జాతానజాతాంశ్చ హిరణ్యార్థేఽనృతం వదన్ । స
ర్వం భూమ్యనృతే హంతి మాస్మభూమ్యనృతంవదీః॥ ౯౯॥

హిరణ్యార్థ మనృతమాడెనేని పుట్టియున్నట్టియు పుట్టగలట్టియు పుత్రాదులను
నరకమునద్రోయును వారినిజంపిన దోషమునొందును భూమి విషయమై యనృత
మాడెనేని సకలప్రాణివధ చేసినదోషమునొందును గాన భూవిషయమై యనృతమా
డకుము॥ ౯౯॥

మూ॥ అప్సుభూమివదిత్యాహుః స్త్రీణాంభోగేచ మైథునే । అబ్జే
షుచైవ రత్నేషు సర్వేష్వశ్మమయేషుచ॥ ౧౦౦॥

ఉదకములనగా నూతులు చెరువులు మొదలగువాటివిషయమయిన్ని స్త్రీసంభో
గను జలభవములగు ముత్తెములు మొదలగునవి శిలామయములగు సర్వరత్నములు
వీటివిషయమై యనృతమాడెనేని భూమ్యనృతదోషమునే పొందును॥ ౧౦౦॥

మూ॥ ఏతాన్ దోషానవేక్ష్యత్వం సర్వాననృతభాషణే యథా
శ్రుతం యథాదృష్టం సర్వమేవాంజసావద॥ ౧౦౧॥

ఈ చెప్పబడినయనృతముచేనగు దోషములను దెలిసి వినినది కనినది తప్పిపోకుండ
చెప్పుము॥ ౧౦౧॥

మూ॥ గోరక్షకాన్ వాణిజకాన్ తథా కారు కుశీలవాన్ । ప్రే
ష్యాన్ వార్ధుషికాంశ్చైవ విప్రాన్ శూద్రవదాచరేత్॥౧౦౨॥

గోరక్షణము వాణిజ్యము వంట మొదలగుపనులును గానలాట్యాదులు దాసత్వ
ము వడ్డి జీవనమును వీటిచేబ్రతికెడిబ్రాహ్మణుని శూద్రునివలెనే మన్నించవలెను.

మూ॥ తద్వదన్ ధర్మతోఽర్థేషు జానన్నప్యన్యథానరః । నస్వ

గాచ్చ్యవతే లోకా ద్బై హింవాచః పదంతు౹౹౧౦౩౹౹

ఈసాక్ష్యమన్యథా తెలిసియు నగుడుదయాదిధర్మముచే వ్యవహారములందన్యథా తెలియజేసి స్వర్గమునుండి భ్రష్టుడుగాడు ఇదిదైవవాక్యమగుటచే సత్యవచనమే యగును గావున నావాకురు వేదసంబంధమైనవని మన్వాదులు చెప్పిరి ఎట్లు చో నిట్లసత్యమాడవలెనంటే దానినిచెప్పుచున్నాడు౹౹ ౧౦౩౹౹

మూ౹౹ శూద్రవిట్క్షత్రవిప్రాణాం యత్రర్తోక్తౌ భవేద్వధః౹ తత్ర
వక్తవ్యమనృతం తద్ధిసత్యాద్విశిష్యతే౹౹ ౧౦౪౹౹

ఏవ్యవహారమందు సత్యమును బలికినయెడల శూద్రవైశ్యక్షత్రియవిప్రులకువధ యగునో యచ్చట నసత్యము పలకతగినది యేవిషయములో నేనియసృతమో యు విప్రాణరక్షణమందు సత్యమగుచున్నదేగాదు విశేషించుచున్నది ఇది ప్రమాణము చేనధర్మము జరిగినవిషయముగాని అత్యంతధార్మికబుద్ధిపూర్వకస్తేనాదివిషయము గాదు౹౹ "సూ ౹౹ నానృతవదనేదోషో యజ్జీవనంచేత్తదధీనం నతుపాపీయసోజీవ నమితి౹౹" యేయనృతాధీనమైన జీవనమా యనృతవాదము దోషముగాదు పాపత మునిజీవనవిషయమిట్లుగాదని గౌతమవచనము౹౹ "శ్లో౹౹ నజాతుబ్రాహ్మణం హన్యా త్సర్వపాపేష్వవస్థితమితి-" యెల్ల పాపములయందు నెదురైయున్నదిగాన బ్రాహ్మణుని జంపరాదని మనువేచెప్పగలడు గావున బ్రాహ్మణవధప్రసక్తియనిగాదు రాజాగ్రదండుడు గనుక నేలాగునైన సంభవించును గావున ఈ శ్లోకమందు శూద్రాదిక్రమము వధ యమంగళముగావున౹౹ ౧౦౪౹౹

మూ౹౹ వాగ్దైవత్యైశ్చచరుభి ర్యజేరంస్తే సరస్వతీం౹ అనృతస్యై
నసస్తస్య కుర్వాణానిష్కృతింపరాం౹౹ ౧౦౫౹౹

ఆసాక్షులాయనృతదోషపాపాయశ్చిత్తార్థము వాగ్దైవత్యములగు మూడుచ రువులచేతను సరస్వతీయాగమును జేయవలెను ఇచ్చట ప్రాయశ్చిత్తమప్రకరణము యనను లాఘవార్థము ఆప్రకరణమందు శూద్రవిడ్వైశ్యేత్యాద్యర్థమేమను ప్రాయుటగౌరవము గావున౹౹ ౧౦౫౹౹

మూ౹౹ కూశ్మాండైర్వాపిజుహుయా ద్ఘృతమగ్నౌ యథావిధి౹ఉ
దిత్యృచావారుణ్యా త్ర్యృచేనాబ్దైవతేనవా౹౹ ౧౦౬౹౹

యద్దేవా దేవ హేళనమిత్యాది కూశ్మాండమంత్రములచేతనైన ఉదుత్తమంవరుణపాశమిత్యాది వారుణమంత్రములచేతనైన ఆపోహిష్ఠేతి జలదైవత్యమంత్రముచేతనైన నగ్నిముఖవిధానపూర్వకముగ నేయుచే నగ్నియందు హోమము జేయవలెను॥

మూ॥ త్రిపక్షాదబ్రువన్ సాక్ష్య మృణాదిషు నరోఽగదః। తదృణం
ప్రాప్నుయాత్సర్వం దశబంధంచ సర్వతః॥ ౧౦౭॥

సాక్షి రోగపీడలేకుండ నీఋణాదానాదివ్యవహారమందు మూడుపక్షములు దనకబలుకకుండెనేని యాఋణమంతయును నుత్తమర్ణునికిన్ని యాధనములో పదోపాలు రాజుకున్ను దండుగనిచ్చుకోవలెను॥ ౧౦౭॥

మూ॥ యస్యదృశ్యేత సప్తాహాదుక్తవాక్యస్యసాక్షిణః। రోగోగ్ని
ర్జ్ఞాతిమరణ మృణందాప్యోదమంచసః॥ ౧౦౮॥

సాక్ష్యమును బలికిన సాక్షికది మొదలుకొని యేడుదినములలో గారోగాగ్నిదాహసన్నిహితజ్ఞాతిమరణములో నేదైననొకటియగుపడుట చేయన్నృతసాక్ష్యఫలముగా నెంచియాఋణమున్ను తద్దశమాంశముదండుగనున్ను వానివలనవుచ్చుకోవలెను॥

మూ॥ అసాక్షికేషుత్వర్థేషు మిథోవివదమానయోః। అవిందం
స్తత్త్వతస్సత్యం శపథేనాపిలంభయేత్॥ ౧౦౯॥

అసాక్షికములగు కార్యములవిషయమై పరస్పరమును వివాదము పడుచున్నవారిలో సత్యము తేలనప్పుడు ప్రాడ్వివాకునిచే వక్ష్యమాణముగ బ్రమాణమును జేయించి వివాదదీర్చవలెను॥ ౧౦౯॥

మూ॥ మహర్షిభిశ్చ దేవైశ్చ కార్యార్థం శపథాః కృతాః। వసిష్ఠ
శ్చాపిశపథం శేపేపైజవనేనృపే॥ ౧౧౦॥

సప్తమహర్షులచేతనున్ను దేవతలచేతనున్ను కార్యార్థమై శపథములు సేయబడెను వసిష్ఠుడున్ను విశ్వామిత్రునిచే తననూరుగురుకొడుకులు నతనిచే భక్షించబడిరని నిందించబడి యానిందపోగొట్టుకొనుటకు యవనపుత్రుడగు సుధాముడు రాజైయున్నప్పుడు ప్రమాణముజేసెను॥ ౧౧౦॥

మూ॥ నవృథా శపథం కుర్యాత్స్వల్పేప్యర్థే నరోబుధః। వృథా

హిశఃథం కుర్వన్ ప్రేత్యచేహచ నశ్యతి॥ ౧౧౧॥

విద్వాంసుడగునరుడు స్వల్పకార్యమందున్ను వృథాగాశపథము జేయరాదు వృథాశపథ మొనర్చిన ఇహపరలోకములు చెరుపునొందును॥ ౧౧౧॥

మూ॥ కామినీషు వివాహేషు గవాంభక్ష్యే తథేంధనే। బ్రాహ్మ
ణాభ్యుపపత్తౌచ శపథే నాస్తిపాతకం॥ ౧౧౨॥

బహుభార్యుడు నీయందే నాకు ప్రీతిసునూయని స్త్రీలయందును వివాహార్థమై మరి యొకతెను వివాహము గానని మొదలగునవిన్ని॥సూ॥ "సురతలాభార్థం కామినీవిషయేవివాహవిషయేనమయాన్యావివాహ్యేతి" యనివసిష్ఠవచనము- గోగ్రాసార్థమున్ను నగ్నిహోత్రార్థమై సమిధలవిషయమయిన్ని బ్రాహ్మణాపత్తునుండ ప్పించెడు విషయమయిన్ని శపథము జేసినను దోషములేదు॥ ౧౧౨

మూ॥ సత్యేన శాపయేద్విప్రం క్షత్రియం వాహనాయుధైః। గో
బీజకాంచనై ర్వైశ్యం శూద్రంసర్వైస్తు పాతకైః॥౧౧౩॥

సత్యనుబోవుగాకయని విప్రునిచేతనున్ను వాహనాయుధములు నశించుగాకయని క్షత్రియునిచేతనున్ను గోబీజకాంచనములు చెడుగాకయని వైశ్యునిచేతనున్ను సకలపాపములున్ను వచ్చుగాకయని శూద్రునిచేతనున్ను ప్రమాణమును జేయించవలెను॥ ౧౧౩॥

మూ॥ అగ్నింవా హారయేదేన మప్సుచైనం నిమజ్జయేత్।పుత్రదా
రస్య వాప్యేనం శిరాంసి స్పర్శయేత్పృథక్॥ ౧౧౪॥

ఏబదిపలములెత్తును నెనిమిదియంగుళములువై పుల్యమునుగలిగి యగ్నివలె నెర్రగగాల్చినయినుపపిండము నేడశ్వత్థపత్రములుగలదానిని హస్తగతమొనర్చి శూద్రాదులను పితామహాద్యుక్తవిధానముచే నేడడుగులు దెప్పించవలెను జలూకాదిరహితమగుజలములో మునిగించి వెయ్యావలెను ఆచేయవలసినవిధులు స్మృత్యంతరములందు దెలియవలెను పుత్రులయొకరియు దారలయొకరియు శిరస్సులపైని వేరువేర స్పృశింపజేయవలెను॥ ౧౧౪॥

మూ॥ యమిద్ధోనదహత్యగ్ని రాపోనోన్మజ్జయంతిచ । నచార్తి

మృచ్ఛతి క్షిప్రం సజ్ఞేయ శ్శపథేశుచిః॥ ౧౧౫॥

ఎవని నాప్రజ్వలించుచున్న యగ్నికాల్పదో జలము దేల్పదో ఎవఁడు గొప్పయాతిఁ నొందఁడో వాఁడు ప్రమాణమందు శుద్ధుఁడని తెలియవలెను యికఁడ ప్రకృతమగు సాక్షివాదమును చెప్పుచున్నాఁడు॥ ౧౧౫॥

మూ॥ వత్సస్య హ్యభిశస్తస్య పురాభ్రాత్రాయవీయసా। నాగ్ని
ర్దదాహ రోమాపి సత్యేన జగతస్పృశః॥ ౧౧౬॥

పూర్వకాలమందు సాపత్న్యసోదరునిచే నీవుశూద్రాపుత్రుఁడవుకాని బ్రాహ్మణుఁడవు గావని నిందించఁబడిన వత్సనామకఋషి తననిందనుపోఁగొట్టుట కగ్నియందు బ్రవేశించినసతని సత్యముచే నాజగత్సాక్షియగు నగ్నిదేవుండతనియొక్క లోమమును నుదహించఁడాయెను గావున॥ ౧౧౬॥

మూ॥ యస్మిన్ యస్మిన్ వివాదేతు కౌటసాక్ష్యం కృతంభవేత్।
తత్తత్కార్యం నివర్తేత కృతంచాప్యకృతంభవేత్॥౧౧౭॥

ఏయేవ్యవహారమందు సాక్షులనృతమాడినట్లు నిశ్చితమాయెనో ఆయావ్యవహారము సమాప్తమయినప్పటికిని ప్రాడ్వివాకుఁడు త్రిప్పవలెను అదిన్నిదండమునఁగా శిక్షవిధించఁబడునట్టుఖు ముగిసినను పునర్విచారణముచెయ్యవలెను॥ ౧౧౭॥

మూ॥ లోభాన్మోహాత్ భయాన్మైత్రా త్కామాత్క్రోధా త్తథైవచ।
అజ్ఞానా ద్బాలభావాచ్చ సాక్ష్యం వితథముచ్యతే॥౧౧౮॥

లంచపుధనాదిలోభముచేనయిన మరొకరీతిని దెలిసిన్నైనభయమునననయిన స్నేహమునననయిన కామమునననయిన క్రోధమునవైన నజ్ఞానమునవైన తెలివితక్కువచేనైన సాక్ష్యమనృతమాడఁబడును॥ ౧౧౮॥

మూ॥ ఏషామన్యతమేస్థానే యస్సాక్ష్యమనృతం వదేత్ । తస్య
దండవిశేషాంస్తు ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః॥ ౧౧౯॥

ఈ లోభాదినిమిత్తములచే నెవఁడనృతసాక్ష్యము పలుకునో వానిశిక్షావిశేషములను క్రమముగా జెప్పెదను॥ ౧౧౯॥

మూ॥ లోభాత్సహస్రం దండ్యస్తు మోహాత్ పూర్వంతు సాహ
సం। భయాద్ద్వౌ మధ్యమౌ దండౌ మైత్రాత్పూర్వం చ
తుర్గుణం॥ ౧౨౦॥

లోభముచే ననృతమును బలికెనేని చెప్పగలవాటియొక్క సహస్రము దండు గవిధించవలెను మోహముచే ననృతము బలికెనేని వక్ష్యమాణమగు ప్రథమసాహసము భయముచే ననృతము బలికెనేని వక్ష్యమాణ మధ్యమసాహసములు రెండు స్నేహముచేనైన ప్రథమసాహసము చతుర్గుణము॥ ౧౨౦॥

మూ॥ కామాద్దశగుణం పూర్వం క్రోధాత్తు త్రిగుణం పరం। అ
జ్ఞానా ద్ద్వేశతే పూర్ణే బాలిశ్యా చ్ఛతమేవతు॥ ౧౨౧॥

స్త్రీసంభోగరూపకామసంబంధముచే కూటసాక్షియైనవాడు ప్రథమసాహసము దశగుణముగా దండ్యుడగును క్రోధముచే నయ్యేనేని మధ్యమసాహసము త్రిగుణముగా దండ్యుడుగావలెను- అజ్ఞానముచే బలికెనేని యిన్నూరు బాల్యముచేననవహితుడే పలికిన దనృతమయ్యేనేనిపణశతమాత్రమేదండ్యుడుగావలెనని యన్నిటికి గూర్చవలెను॥ ౧౨౧॥

మూ॥ ఏతానాహుః కౌటసాక్ష్యే ప్రోక్తా న్దండా న్మనీషిభిః। ధ
ర్మస్యావ్యభిచారార్థ మధర్మనియమాయచ॥ ౧౨౨॥

సత్యరూపమగు ధర్మము లోపించకుండుటకును అసత్యరూపమగు నధర్మమును వారించుటకును కూటసాక్ష్యవిషయమైపూర్వులగుమునులచేనిర్ణీతములగుశిక్షలను మన్వాదులు చెప్పిరిదిన్నిసాక్ష్యమంతయు ననృతమైనను బహుమారులిట్టి దోషముచే ప్రసిద్ధుడైనను గావలెను॥ ౧౨౨॥

మూ॥ కౌటసాక్ష్యంతుకుర్వాణాం స్త్రీన్వర్ణా న్ధార్మికో నృపః।
ప్రవాసయే ద్దండయిత్వా బ్రాహ్మణాంస్తు వివాసయేత్॥ ౧౨౩॥

క్షత్రియాదులగు మూడువర్ణముల వారినిన్ని యనృతసాక్ష్యమునకు తగినశిక్షయైన పణముని స్వదేశము పైకివెళ్లగొట్టవలెను బ్రాహ్మణులనైతే శిక్ష లేకుండస్వదేశమును దాటించవలెను॥ "శ్లో॥ నజాతు బ్రాహ్మణంహన్యా త్సర్వపాపేష్వవస్థితం। రాష్ట్రాదేనం బహిః కుర్యా త్సమగ్రధనమక్షతం" ఒకానొకప్పుడున్ను బ్రా

హ్మణునిగొట్టగూడదు వాడెల్ల పాపముల నొనర్చినను రాజు వానిని సంపూర్ణ ధనముతోటి కాయదండమున్ను లేకుండ స్వరాజ్యమును దాటించవలెనని వాని ధనముతోగూడ దేశము దాటించుట జెప్పగలదు గావున- గోవిందరాజైతె పూర్వ దండముచే శిక్షించి నగ్నునిగాజేయవలెనని జెప్పెను మేధాతిథియైతె బ్రాహ్మణునకు వివాస స్త్వమనగా వస్త్రాపహారణమైన గృహభంగమైన జేయవలెనని వ్రాసెను॥ ౧౨౪॥

మూ॥ దశస్థానాని దండస్య మనుస్స్వాయంభువో బ్రవీత్। త్రిషు
వర్ణేషు యానిస్యు రక్షతో బ్రాహ్మణో వ్రజేత్॥ ౧౨౪॥

స్వాయంభువమనువు క్షత్రియాది మూడువర్ణముల వారికిని శిక్షించేస్థానము లేవో యవిపదింటిని జెప్పెను బ్రాహ్మణుడై లేయక్షతుడై దేశాంతరమునకు వెళ్లి పోవలెను॥ ౧౨౪॥

మూ॥ ఉపస్థముదరంజిహ్వా హస్తౌ పాదౌచ పంచమం। చక్షు
ర్నాసాచ కర్ణౌచ ధనందేహ స్తథైవచ॥ ౧౨౫॥

లింగము ౧ కడుపు ౨ జిహ్వా ౩ హస్తములు ౪ పాదములు ౫ కన్నులు ౬ ముక్కు ౭ చెవులు ౮ ధనము ౯ దేహము ౧౦ యీలింగాదిస్థానములు శిక్షించతగిన వి తత్తదవయవములచే జరిగిన యపరాధములు కలిగిన దోషమెక్కువగావడము వలన తత్తదంగములకు తాడనవేదనాదికములు జేయదగినవి అపరాధము స్వల్పమయితె శాస్త్రీయమైన ధనదండమున్ను మహాపాతకాదులయందు దేహదండమనగా మరణము॥ ౧౨౬॥

మూ॥ అనుబంధం పరిజ్ఞాయ దేశకాలౌచ తత్వతః। సారాపరా
ధౌ చాలోక్య దండం దండ్యేషు పాతయేత్॥ ౧౨౬॥

మాటిమాటికి నిచ్చచే నపరాధమొనర్చుటని దెలిసి గ్రామారణ్యాదికముచేతనున్ను రాత్ర్యాదికముచేతనున్ను అపరాధమును దెలిసి సారమనగా నపరాధముజేసిన వానియొక్క ధనశరీరాదిసామర్థ్యమును అపరాధమున్ను గౌరవలాఘవములనున్నుజూచి దండించదగినవారికి శిక్షవిధించవలెను ఇదిసరికిజెప్పబడినట్టియు జెప్పగలట్టియు దండము శేషభూతము॥ ౧౨౬॥

మూ॥ అధర్మ దండనంలోకే యశోఘ్నం కీర్తినాశనం । అస్వ
గ్యంచ పరత్రాపి తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్॥ ౧౨౭॥

ప్రతిక్రియయున్నప్పటి ఖ్యాతియశస్సు మృతుడైనవానిఖ్యాతికీర్తి పైనిచెప్పబడినయ నుబంధాదులననుసరించని దండనము యశస్సుకున్ను కీర్తికిన్ని పరలోకమందు స్వధర్మార్జితమగు స్వర్గమునకున్ను ప్రతిబంధకమగునుగానన ట్టిదండనమును జేయరాదు॥ ౧౨౭॥

మూ॥ అదండ్యాన్ దండయన్రాజా దండ్యాంశ్చైవాప్య దండయన్।
అయశోమహదాప్నోతి నరకంచైవ గచ్ఛతి॥ ౧౨౮॥

రాజుధనాదిలోభముచే దండార్హులు గాని వారినిదండించినను దండార్హులననుబంధాద్యుపరోధముచే దండించకున్నను నిచ్చటనయశస్సున్ను పరమందునరకమున్ను బొందును॥ ౧౨౮॥

మూ॥ వాగ్దండం ప్రథమంకుర్యా ద్ధిగ్దండం తదనంతరం।తృతీయం
ధనదండంతు వధదండమతఃపరం॥ ౧౨౯॥

ప్రథమాపరాధమందు నీవు చేసినది మంచిపనిగాదిక నెప్పుడునిటులుజేయకుమనునదివాగ్దండము మరలనపరాధమొనర్చెనేని నీజన్మముకాల్చనా యింతకంటె చచ్చినను మేలనునదిధిగ్దండము రెండవది యికరిడికిని మానకతప్పుచేసెనేని ధనదండముమూడవది జేయవలెను యప్పటికిని దుష్కార్యములుమానకుండెనేని నాలవది వధదండము తాడనాంగచ్ఛేదనాదిరూపము జేయవలెను గాని జంపరాదు॥ "శ్లో॥ వధేనాపి యదాత్వేతానితి॥" ముందుజెప్పగలడుగావున॥ ౧౨౯॥

మూ॥ వధేనాపి యదాత్వేతా న్నిగ్రహీతుం నశక్నుయాత్। త
దైవ సర్వమప్యేత త్ప్రయుంజీత చతుష్టయం॥ ౧౩౦॥

పయినిచెప్పిన శిక్షలలో నొక్కొక్కదానిచే వశముగానివానికి నాలుగుశిక్షలును జేయవలయును॥ ౧౩౦॥

మూ॥ లోకసంవ్యవహారార్థం యాస్సంజ్ఞాః ప్రథితాభువి। తా
మ్రరూప్య సువర్ణానాం తాఃప్రవక్ష్యామ్య శేషతః॥౧౩౧॥

రాగి వెండి బంగారములకు క్రయవిక్రయాది వ్యవహారార్థము పణాది సంజ్ఞలులోకమందు ప్రసిద్ధములో వాటిని దండాద్యుపయోగార్థమై సాకల్యముగా జెప్పెదను॥ ౧౩౧॥

మూ॥ జాలాంతరగతే భానౌ యత్సూక్ష్మం దృశ్యతేరజః । ప్రథ
మంతత్ప్రమాణానాం త్రసరేణుం ప్రచక్షతే॥ ౧౩౨॥

గవాక్షవివరములందగు సూర్యరశ్ములందు చిన్నవిగా నేరజస్సుకనబడునో యదికనపడేపరిమాణములలో మొదటిది త్రసరేణువనిపించుకొనును॥ ౧౩౨

మూ॥ త్రసరేణవోऽష్టౌ విజ్ఞేయా లిక్షైకాపరిమాణతః। తారాజ
సర్షపస్తిస్రస్తేత్రయో గౌరసర్షపః॥ ౧౩౩॥

త్రిసరేణువు లెనిమిదియైతే నొకలిక్షయని తెలియదగినది మూడులిక్షలురాజసర్షపము మూడురాజసర్షపములు గౌరసర్షపమని పరిమాణముచే దెలియవలెను॥ ౧౩౩॥

మూ॥ సర్షపాష్షడ్యవోమధ్యస్త్రియవంత్వేక కృష్ణలం। పంచకృ
ష్ణలకోమాష స్తేసువర్ణస్తు షోడశ॥ ౧౩౪॥

ఆరుకృష్ణలనులైతే పెద్దచిన్నగాని మధ్యమయవమగును అవిమూడైతెనొకకృష్ణలమగును దీనిని రక్తిలమనిస్నియందురు ఈకృష్ణలము లైదైతే నొకమాషము పదారుమాషములు సువర్ణమనబడును॥ ౧౩౪॥

మూ॥ పలంసువర్ణాశ్చత్వారః పలాని ధరణందశ । ద్వేకృష్ణలే
సమధృతె విజ్ఞేయో రౌప్యమాషకః॥ ౧౩౫॥

నాలుగుసువర్ణములుపలము ఇవిపదియైన నొకధరణము రెండు కృష్ణలములు సమముగాచేస్తే తూనికచే రూప్యమాషకమని తెలియదగును॥ ౧౩౫॥

మూ॥ తే షోడశస్యాద్ధరణం పురాణశ్చైవరాజతః। కార్షాప
ణస్తు విజ్ఞేయ స్తామ్రికః కార్షికః పణః॥ ౧౩౬॥

ఆరూప్యమాషకములు పదారయితే రౌప్యధరణమగును పురాణమున్ను రజతసంబంధమైనదగును కార్షికము తామ్రిమయము కార్షాపణముపణమని తెలియ

దగును కార్షికమనగా శాస్త్రీయమగు పలములో నాలవపాలని తెలియదగును గావునను॥ "శ్లో॥ పలంకర్షచతుష్టయం" నాలుగుకర్షము లొకపలమని నిఘంటు॥

మూ॥ ధరణాని దశజ్ఞేయ శ్శతమానస్తు రాజతః । చతుస్సౌవ
ర్ణికో నిష్కో విజ్ఞేయస్తు ప్రమాణతః॥ ౧౩౭॥

రూప్యధరణములు పది రూప్యశతమానమని తెలియదగును నాలుగు సువర్ణములు నిష్కమని తెలియదగును॥ ౧౩౭॥

మూ॥ పణానాం ద్విశతేసార్ధే ప్రథమ స్సాహస స్స్మృతః।మ
ధ్యమః పంచవిజ్ఞేయః సహస్రం తేన చోత్తమః॥ ౧౩౮॥

రెండు వందల యేబది పణములు ప్రథమసాహసమని మన్వాదులచే జెప్పబడెను అయిదువందలయితే మధ్యమసాహసము వేయుపణము లుత్తమసాహసమని తెలియదగినది॥ ౧౩౮॥

మూ॥ ఋణేదేయే ప్రతిజ్ఞాతే పంచకం శతమర్హతి । అపహ్న
వే తద్ద్విగుణం తన్మనో రనుశాసనం॥ ౧౩౯॥

ఋణముత్తమర్ణునకు తీర్చవలసినదే యని సభయందధమర్ణు డొప్పుకొనెనేని నూరుపణముల కైదుపణములు దండమున్ను అధమర్ణుడు ఋణమేమియు లేదని యనృతమాడెనేని పదిపణములున్ను దండుగ పుచ్చుకొనవలెను- మనుస్మృతి యందిది దండప్రకారము॥ ౧౩౯॥

మూ॥ వసిష్ఠ విహితాం వృద్ధిం సృజే ద్విత్త వివర్ధనీం । అశీతి
భాగం గృహ్ణీయా న్మాసేవార్ధుషిక శ్శతే॥ ౧౪౦॥

వసిష్ఠునిచే నిర్ణీతమగు వృద్ధి ధర్మయుక్తమైనది గావున వృద్ధిచేజీవించెడివాడు నూటిలో నెనబదియోవంతు నెలకు వృద్ధిని పుచ్చుకొనవలెను- ఇది ధనవృద్ధిని జేయును॥ "సూ॥ శతే ప్రయుక్తే ఆశీతిభాగం ప్రతిమాసంగృహ్ణీయాత్॥" నూరుబదులిచ్చెనేని నెలకొకటింబావు వృద్ధిపుచ్చుకొనవలెనని॥ ౧౪౦॥

మూ॥ ద్వికం శతంవా గృహ్ణీయా త్సతాం ధర్మ మనుస్మరన్ ।
ద్వికం శతంహి గృహ్ణానో నభవ త్యర్థ కిల్బిషీ॥ ౧౪౧॥

నూటికి రెండుచొప్పున వృద్ధివచ్చికొనిన వాడు వృద్ధిధనగ్రహణముచే కిల్బిష ముగలవాడుగాడు॥ ౧౪౧॥

మూ॥ ద్వికం త్రికం చతుష్కంచ పంచకంచ శతంసమం । మాస
స్య వృద్ధిం గృహ్ణీయా ద్వర్ణానా మనుపూర్వశః॥౧౪౨॥

బ్రాహ్మణాదివర్ణముల దగ్గిర క్రమముగా నూటికి రెండు మూడు నాలుగు అయిదు మాసమునకు పుచ్చుకోవలెను- ఇంతకధికము పుచ్చుకొనరాదు- ఓయీ ఎనబదివ వంతనగా నెలకు నూటికి రూపాయిపావలాచొప్పున లఘువృద్ధి అంత కంటె రెంటిచొప్పుననైతే గురువృద్ధిగదా ఈలఘుగురుకల్పము లెట్లువికల్పించబడు ననిన- ఇచ్చట మేధాతిథి గోవిందరాజులు మొదట జెప్పిన వృద్ధిచే నిర్వాహముకా కుంటె నూటికి రెండు చొప్పున వడ్డి పుచ్చుకోవడనుని చెప్పిరి- కుల్లూకభట్టైతే తాకట్టుమీద నూటికి నెలకు రూపాయిపావలా చొప్పుననున్ను తాకట్టు లేనిబదు లయితే నూటికి రెండు చొప్పుననని వ్రాసెను యిందుకు యాజ్ఞవల్క్యవచనము న్ను వ్రాసెను॥ "శ్లో॥ అశీతిభాగో వృద్ధిస్స్యా న్మాసిమాసిసబంధకే। వర్ణక్రమాచ్ఛ తంద్విత్రి చతుఃపంచకమన్యథా । వేదాంతోద్గీతమహసోమునేర్వ్యాఖ్యానమా ద్రియే । తద్విరుద్ధం స్వబుద్ధ్యాచ నిబద్ధమధునాతనైః॥" తాకట్టుమీదనూటికి ఎన బదివపాలున్ను వట్టిబదలుకు వర్ణక్రమముచే రెండుమూడు నాలుగైదుపాళ్లునని వేదాంతోద్గీతమహులయొక్క మతమునునాదరించక నిప్పటివారు తోచినట్టువ్రాసిరి॥

మూ॥ న త్వేవాధౌ సోపకారే కౌశీదం వృద్ధిమాప్నుయాత్ । న
చాధేః కాలసంరోధా న్నిసర్గోస్తి నవిక్రయః॥ ౧౪౩॥

భూమి పశువులు సొమ్ములలోవాడుక చేసుకోవడపుషరతుతో తాకట్టుబెట్టిన యెడల నాధనమున కుత్తమర్ణునకు వృద్ధిసొమ్ములేదు వాయిదాదాటి చిరకాల ముండినప్పటికి యనగా ధనద్విగుణము వడ్డీ యయినప్పటికిన్ని ఆతాకట్టువస్తువు మరియొకనికి దానముగాని యమ్మడముగాని వల్ల గాదు- మేధాతిథి గోవిందరా జులైతే మరొకనికివ్వడమైనా తాకట్టుబెట్టడమైనాను గూడదనివ్రాసినారుగానితన వస్తువు నన్యునివద్దతాకట్టుంచడము లోకములో ప్రకాశముగా కలదుగాన నా చారవిరోధమని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౧౪౩॥

మూ॥ నభోక్తవ్యో బలాదాధిం భుంజానో వృద్ధిముత్సృజేత్ ।

మూల్యేన తోషయేచ్చైన మాధిస్తేనో న్యథాభవేత్॥ ౧౪౪॥

ఈశ్లోకము గోష్ఠ్యాధివిషయమనగా దాచియుంచడమునకు నిర్ణయించిన తాకట్టు వస్తువును వస్త్రాలంకారమును బలాత్కారముగా ననుభవించరాదు- అట్లనుభవించెనేని మొదట నిచ్చినంత ధనముమాత్రము పుచ్చుకొనినైనను లేదా తానసుభవించుటవల్ల దరిగినందుకు తగినసొమ్మైనను నిచ్చి ముదమొందించవలెను నట్లు జేయుడేని తాకట్టుదొంగయగును॥ ౧౪౪॥

మూ॥ ఆధిశ్చోప నిధిశ్చోభౌ నకాలాత్యయ మర్హతః। అపహార్యౌ భవేతాంతౌ దీర్ఘకాల మవస్థితౌ॥ ౧౪౫॥

తాకట్టుంచినదిన్ని ప్రీతిచే నొసవిచ్చినదిన్ని లేదా దాచుకున్నదిన్ని ఈరెండున్ను చిరకాలమతిక్రమించి నప్పటికిని ఆవస్తువులను హక్కుదారు డడిగినప్పుడీయవలెను॥ ౧౪౫॥

మూ॥ సంప్రీత్యా భుజ్యమానాని ననశ్యంతి కదాచన। ధేనురుష్ట్రోవహన్నశ్వో యశ్చదమ్యః ప్రయుజ్యతే॥ ౧౪౬॥

ఏదైనా పదిసంవత్సరములనుభవమై తెలిపైనియావస్తువుయందు మొదటివానికి హక్కునశించునని ముందుజెప్పగలదందు కిదియపవాదము యెద్దుగాని ఉష్ట్రముగాని గుర్రముగాని ప్రీతిచేతనైనను మప్పుదునని పుచ్చుకొని యెంతకాలమనుభవించినను అనగాబరువుమోయించుకొనినను స్వామికిహక్కు గాకపోదు- ప్రీతిచేతననడమున సామాన్యము ఏరీతినైననని విశేషమును భుజ్యమానానియనునపుంసకలింగప్రయోగము తెలియజేయుచున్నది॥ ౧౪౬॥

మూ॥ యత్కించి ద్దశవర్షాణి సన్నిధౌ ప్రేక్షతేధనీ। భుజ్యమానం పరైస్తూష్ణీం నసత ల్లబ్ధుమర్హతి॥ ౧౪౭॥

ప్రీత్యాదివ్యతిరిక్తముగనే వస్తువైనపరుడనుభవించడము తానుచూచుచునెందుకనుభవించెదవనియనకుండ పదిసంవత్సరములతిక్రమించిన నావస్తువాస్వామికి హక్కుగాకపోవును॥ ౧౪౭॥

మూ॥ అజడశ్చేదపోగండో విషయేచాస్య భుజ్యతె। భగ్నంతద్వ్యవహారేణ భోక్తా తద్ద్రవ్య మర్హతి॥ ౧౪౮॥

బుద్ధివికలుఁడు గాని పౌగండుఁడనఁగా బాలుఁడుగానిగాక స్వామి యాక్షేపించక చూచుచుండఁ ననుభవించినవానికా వస్తువు వ్యవహారమున చేపోదు॥ "శ్లో॥ బాల ఆషోడశాద్వర్షాత్పౌగండశ్చాపి శబ్దితః। బాలుఁడు పౌగండుఁడుననఁగా పదారేండ్లకులోఁ పలివయసున్నవాఁడని నారదుఁడు॥ ౧౪౮॥

మూ॥ ఆధిస్సీమా బాలధనం నిక్షేపోపనిధీస్త్రియః। రాజస్వం
శ్రోత్రియస్వంచ నభోగేన ప్రణశ్యతి॥ ౧౪౯॥

తాకట్టున్ను పొలిమేరలున్ను బాలధనమున్ను వానెనగట్టిముద్రజేసిలోనున్న దాసినిజెప్పకుండదాచుకున్నదియు పనిధి యువిన్ని నిక్షేపమున్ను స్త్రీలయొక్కయు రాజుయొక్కయు శ్రోత్రియునియొక్కయు ధనమున్ను పదివర్షములనుభవించిన మీదనైనవారిహక్కు చెడదు భోక్తకుదక్కదు॥ ౧౪౯॥

మూ॥ యస్స్వామినాననుజ్ఞాత మాధిం భుఙ్క్తే విచక్షణః। తే
నార్ధవృద్ధిర్మోక్తవ్యా తస్యభోగస్య నిష్కృతిః॥ ౧౫౦॥

వడ్డికితాకట్టుపెట్టినవస్తువు వాస్వామియనుజ్ఞ లేకుండరహస్యముగననుభవించెనేని యందుకతనిచ్చెడి వడ్డిలోసగముకొట్టివెయ్యవలెను బలాత్కారముగ ననుభవించిననంతవడ్డి యును నిప్పించరాదు॥ ౧౫౦॥

మూ॥ కుసీదవృద్ధిర్ద్వైగుణ్యం నాత్యేతి సకృదాహృతా। ధాన్యే
సదేలవేవాహ్యే నాతిక్రామతి పంచతాం॥ ౧౫౧॥

బదులిచ్చినసొమ్మునకొక్కమారు పుచ్చుకొనెడివృద్ధి ధనద్విగుణముకంటె నతిక్రమించదు ధాన్యమువృక్షఫలము దాంకవాదిలోమమువృషభములుమొదలగునవివీటివిషయమైచిరకాలమైనను పంచత్వమునతిక్రమించదు॥ ౧౫౧॥

మూ॥ కృతానుసారాదధికా వ్యతిరిక్తా న సిధ్యతి। కుసీదపథమా
హుస్తం పంచకం శతమర్హతి॥ ౧౫౨॥

శాస్త్రముచేచెప్పబడిన "ద్వికంత్రిక" మిత్యాదికముచే వర్ణక్రమమువలన చెప్పబడినది దానికంటె నధికమగువృద్ధిసిద్ధించదు శాస్త్రోక్తముగాని వృద్ధియందువిశేషమును చెప్పుచున్నాఁడు శూద్రునివలన పుచ్చుకొనే నూటికైదుచొప్పున వృద్ధి బ్రా

హ్మాణునివలనఁ బుచ్చుకోవడము శాస్త్రీయమైనధర్మవడ్డికి విరుద్ధముగ జేయబడినది యకృతవృద్ధియు దికుత్సితమార్గమని మన్వాదులు చెప్పిరి ఇదియడిగినప్పుడివ్వకుండి ననని ॥ "శ్లో॥ ప్రీతిదత్తం నవర్ధేత యావన్న ప్రతియాచితం । యాచ్యమానం న దత్తం చేత్ వర్ధతే పంచకం శతం॥" ప్రీతిదత్తమునకు వృద్ధిలేదు అడిగినప్పుడీకున్న నూటికైదుచొప్పున వృద్ధికావలెనని కాత్యాయనులు మూడునెలలకుగాని యయివడ్డి యొకమారిచ్చుచు డవలెనని నిర్ణయించి సంవత్సరముదాటకుండ పుచ్చుకొనవలెను గానియశాస్త్రీయమగువృద్ధిని ద్వికత్రికాద్యధికవృద్ధిని పుచ్చుకొనగూడదు అశాస్త్రీయముగాన చక్రవృద్ధ్యాదికములగు నాలుగువృద్ధులనున్ను పుచ్చుకొనగూడదు వాటిస్వరూపమును బృహస్పతిచెప్పుచున్నాడు॥ "శ్లో॥ కాయికా కాయసంయుక్తా మాసగ్రాహ్యాచ కాలికా । వృద్ధేర్వృద్ధిశ్చక్రవృద్ధిః కారితా ఋణినా కృతా॥" ఋణియొక్కశరీరయుక్తమైనదనగా పనిచెయ్యడముతో గూడినది కాయికయనిన్ని మాసమాసమందును బుచ్చుకొనియెడి వృద్ధి కాలికయనబడును వృద్ధికి వృద్ధి చక్రవృద్ధి ఋణిచే జేయబడినవృద్ధి కారితయనబడును చక్రవృద్ధి స్వరూపము చేతనే నిందితము కాలవృద్ధి రెట్టికంటె నధికము పుచ్చుకొనుటచేతనున్ను కాయికవెట్టిగా పాలుపితకడము బలువ్రులు వెయ్యడము మొదలగునది తనకాపదలేనప్పుడైన నుత్తమర్ణుడైనవాడు పీడచే నధమర్ణుడు వృద్ధినధికముగనిచ్చెదనని యొప్పుకొనినదియు ఈ నాలుగుప్రకారములగు వడ్డిన్ని యశాస్త్రీయముగావున పుచ్చుకొనరాదు అందుకు బృహస్పతివచనము॥ " భాగోయద్ద్విగుణాదూర్ధ్వం చక్రవృద్ధిశ్చ గృహ్యతే । మూలం చ సోదయం పశ్చాద్వార్ధుష్యం తద్విగర్హితం ॥ " ఋణమిచ్చిన సొమ్మునకు రెట్టి ప్రమాణముగానయిన పయినిన్ని తిరిగిదానివలన వడ్డిని పుట్టించినది చక్రవృద్ధి నింద్యము గావున వార్ధుషికత్వము మంచిదికాదు ॥ "శ్లో॥ ఋణికేన కృతా వృద్ధిరధికా సంప్రకల్పితా । ఆపత్కాలకృతా నిత్యం దాతవ్యా కారితా తథా॥ అన్యథా కారితా వృద్ధిర్న దాతవ్యా కథంచన-" ఋణికునిచేనాపత్కాలమందు దధికముగా నిచ్చెదనని యొప్పుకొనునట్టి వృద్ధియీదగినదే అన్యథాయంగా ఆపదలేనప్పుడు ధనియొనర్చుపీడచే ఋణియొప్పుకొనిన యధికమగు వడ్డియెల్లను యివ్వదగినది గాదు॥ ౧౫౩॥

మూ॥ ఋణం దాతు మశక్తోయః కర్తు మిచ్ఛేత్పునః క్రియాం । స
దత్వానిర్జితాం వృద్ధిం కరణం పరివర్తయేత్॥ ౧౫౪॥

అధమర్ణుఁడు ఋణమును దీర్చలేక మరల పత్రము వ్రాయనిచ్ఛయించెనేని ఆ సరికైనవడ్డి నుత్తమర్ణుఁడు పుచ్చుకుని యసలుసొమ్మునకు మరల పత్రమును వ్రాయించుకొనవలెను॥ ౧౫౪॥

మూ॥ అదర్శయిత్వా తత్రైవ హిరణ్యం పరివర్తయేత్। యా
వతీసంభవేద్వృద్ధి స్తావతీం దాతుమర్హతి॥ ౧౫౫॥

అధమర్ణుఁడు దైవవశముచే నాసరికైన వృద్ధినీలేకపోయినచో నావృద్ధి సొమ్మునుగలిపి పత్రమువ్రాసి అందువలననైన చక్రవృద్ధిధనమెంతయైన నదియివ్వవలెను। ౧౫౫॥

మూ॥ చక్రవృద్ధిం సమారూఢో దేశకాలవ్యవస్థితః। అతిక్రామన్
దేశకాలౌ నతత్ఫలమవాప్నుయాత్॥ ౧౫౬॥

ఇచ్చట చక్రవృద్ధియనగా చక్రములుగల శకటాదిభాడరూపమగు వృద్ధియభిమతము అట్టిచక్రవృద్ధినాశ్రయించినవాఁడింతదూరమున కింతకాలములోనీసరుకు చేర్చితినేని యింతసొమ్ము నాకీవలెనని దేశకాలవ్యవస్థతో నిర్ణయించబడిన గుత్తదారుడనగా అద్దెలలో భేదముగల దీని నాశ్రయించినవాఁడు సంకేతములగు దేశకాలముల నతిక్రమించెనేని యాలాభమునంతనుంబొందఁడు॥ ౧౫౬॥

మూ॥ సముద్రయానకుశలా దేశకాలార్థదర్శినః। స్థాపయంతితు
యాం వృద్ధిం సాతత్రాధిగమంప్రతి॥ ౧౫౭॥

సముద్రముపై నోడమీదుగాగాని భూమిపై శకటాదులచేగాని సరుకు మొదలైనవాటిని నడిపించనేర్పుగలట్టియు ఏదేశమందు నేకాలమందెంతలాభము వచ్చునో దానిని దెలిసినవర్తకులు ఆదేశమునకాకాలములోగా నావస్తువులను చేర్చుటకెంతసొమ్మును నిర్ణయింతురో దానినిపొందుట కదివ్యవస్థ॥ ౧౫౭॥

మూ॥ యోయస్య ప్రతిభూస్తిష్ఠే ద్దర్శనాయేహమానవః। అద
ర్శయంస్తం తస్య ప్రయచ్ఛేత్స్వధనాదృణం॥ ౧౫౮॥

అప్పిచ్చినపు డొకఁడుత్తమర్ణున కధమర్ణుని వాయిదానాటి కప్పగించుటకు జామీనుబడి యట్లప్పగించకుండిన నాఋణము నాయుత్తమర్ణునకు నాజామీన్

దారుడు తనధనములోనుంచిదీర్చవలెను॥ ౧౫౮॥

మూ॥ ప్రాతిభావ్యం వృథాదాన మాక్షికం సౌరికంచయత్।
దండశుల్కావశేషంచ నపుత్రో దాతుమర్హతి॥ ౧౫౯॥

జామీనుపడినదిన్ని హాస్యార్థమయి వృథాప్రతిజ్ఞ జేసినదిన్ని ద్యూతమందుబా
కీపడినదిన్ని మద్యపానముజేసిన బాకీసొమ్మున్ను రాజశిక్షచే నివ్వవలసియుండిపో
యినదిన్ని ఘట్టములు మొదలగుచోటులసుంకముగా నొప్పుకున్న దానిశేషమున్ను
నగు తండ్రీవలసినసొమ్ము తండ్రిపోతే వానిపుత్రుడీనక్కరలేదు॥ ౧౫౯॥

మూ॥ దర్శనప్రాతిభావ్యేతు విధిస్స్యాత్పూర్వచోదితః। దానప్ర
తిభువిప్రేతే దాయాదానపిదాపయేత్॥ ౧౬౦॥

జామీనుపడినదిన్ని సురాపానదండశుల్కశేషాదికమేది పుత్రుడీనక్కరలేదని
మున్నుచెప్పెనో యదిఋణికు నప్పగించెద ననెడి జామీనువిషయమయినది సొమ్మి
చ్చుటకు తండ్రిబడినజామీను సొమ్ము కొడుకిచ్చుకోవలెను॥ ౧౬౦॥

మూ॥ అదాతరిపునర్దాతా విజ్ఞాతప్రకృతావృణం। పశ్చాత్ప్రతి
భువిప్రేతే పరీప్సేత్కేనహేతునా॥ ౧౬౧॥

ఉత్తమర్ణునకు ధనమివ్వనొప్పన్నములేక నారుణికునగుపరచి యప్పగించుట
కుగాని నమ్మకమునకుగాని యొప్పుకున్నట్టియుజామీనుకు కారణమైనట్టి మూలము
ఆలోసించి తీసిన యుచితమగు ధనముయొక్క గ్రహణమున దెలిసిన జామీనుదారు
డు మృతుడగుచునుండ నుత్తమర్ణుడాజామీన్దారునిపుత్రునివలన ఋణిమిచ్చెడి
సొమ్మునిచ్చుకొననొప్పన్నము లేకుండుటచే నెట్లాధనమును పుచ్చుకొన నిచ్ఛయిం
చుననిన చెప్పుచున్నాడు॥ ౧౬౧॥

మూ॥ నిరాదిష్టధనశ్చేత్తు ప్రతిభూస్స్యాదలంధనః। స్వధనాదేవ
తద్దద్యాన్నిరాదిష్టఇతిస్థితిః॥ ౧౯౨॥

ఈదర్శనప్రతిభూః అనిన్ని ప్రత్యయప్రతిభూః అనిన్ని అనగా నధమర్ణునిగ
నుపరుచుటకుగాని నమ్మకమునకుగాని యొప్పుకున్న జామీనుదారుడు అధమర్ణు
నిచే కొంతసొమ్ముపుచ్చుకుని జామీనుబడెనేని యాసొమ్ముపోగానుండినసొమ్ముకు

తగినంత సొమ్ముగలవాడైతే అట్టివానిపుత్రుడాఋణమునుతీర్చవలెనని శాస్త్రసంప్రదాయము॥ ౧౬౨॥

మూ॥ మత్తోన్మత్తార్తాధ్యధీనై ర్బాలేన స్థవిరేణవా। అసంబద్ధ
కృతశ్చైవ వ్యవహారోనసిధ్యతి॥ ౧౬౩॥

మద్యపానాదికముచే తెలివిలేనివాడు మత్తుడు రోగముచే వెఱ్ఱివాడున్మత్తుడు రోగాతురుడు నస్వతంత్రుడు బాలుడు వృద్ధుడు వీరిచే పితృభ్రాత్రాద్యనుబంధము లేక చేయబడిన ఋణదానాదివ్యవహారము సిద్ధించదు॥ ౧౬౩॥

మూ॥ సత్యానుభాషాభవతి యద్యపిస్యాత్ప్రతిష్ఠితా। బహిశ్చే
ద్భాష్యతేధర్మా న్నియతాద్వ్యావహారికాత్॥ ౧౬౪॥

నేనిస్తినే జేసెదనని పలికిన మాటలేఖ్యాదులచే స్థిరీకృతమయినది శాస్త్రీయమును లోకవ్యవహారపరంపరాసిద్ధమునుం గాకుండినం జెల్ల నేరదు॥ ౧౬౪॥

మూ॥ యోగాధమనవిక్రీతం యోగదానప్రతిగ్రహం। యత్రవా
ప్యుపధిం పశ్యే త్తత్సర్వం వినివర్తయేత్॥ ౧౬౫॥

యోగమనగా ఛలము మిష చేత జేయబడిన తాకట్టున్ను విక్రయమున్ను దానమున్ను ప్రతిగ్రహమున్ను నిక్షేపమున్ను చెల్ల నేరవు॥ ౧౬౫॥

మూ॥ గ్రహీతాయదినష్టస్స్యాత్కుటుంబార్థేకృతవ్యయః। దా
తవ్యం బాంధవైస్తత్స్యా త్ప్రవిభక్తైరపిస్వతః॥ ౧౬౬॥

అధమర్ణుడుమృతుడైనట్టాయెనా మున్నాఋణము కుటుంబవ్యయార్థమయి చేసినట్లైతే ప్రస్తుతము వానిబంధువులు విభక్తులైనప్పటికిన్ని తమతమధనములో నుంచి యాఋణమును దీర్చవలయును॥ ౧౬౬॥

మూ॥ కుటుంబార్థే ధ్యధీనోపి వ్యవహారం యమాచరేత్। స్వ
దేశేవా విదేశేవా తంజ్యాయాన్నవిచాలయేత్॥ ౧౬౭॥

యజమానుడు స్వదేశమందుండిన నన్యదేశంబున నుండిన నట్టివాని కుటుంబార్థమై దాసుడైన నేఋణాదానాది వ్యవహారమునొనరించునోదాని నా స్వామియట్లం

గీకరించవలెను॥ ౧౬౭॥

మూ॥ బలాద్దత్తం బలాద్భుక్తం బలాద్యచ్చాపి లేఖితం । సర్వా
న్బలకృతానర్థా నకృతా న్మనురబ్రవీత్॥ ౧౬౮॥

ప్రతిగ్రహించరానిదానిని బలాత్కారముగా ప్రతిగ్రహింపచేసినదిన్ని బలాత్కారముగా భూమ్యాదికము నాక్రమించి యనుభవించినదిన్ని బలాత్కారముగావ్రాయించబడిన చక్రవృద్ధ్యాదికమున్ను బలాత్కారముగ నింకనే దిజరిగినను వెల్లదిప్పి వెయ్యవలెనని మనువు చెప్పెను॥ ౧౬౮॥

మూ॥ త్రయః పరార్థే క్లిశ్యంతి సాక్షిణః ప్రతిభూః కులం । చ
త్వారస్తూపచీయంతే విప్రఆఢ్యో వణిఙ్నృపః॥ ౧౬౯॥

సాక్షులున్ను జామీనుదారుడున్ను కులమున్ను ధర్మార్థవ్యవహారదర్శనవిశిష్టులైరేని పరులకొరకు లేశమననుభవింతురు గావున వీరిచేనివిజేయించరాదదియును బ్రాహ్మణుడు నుత్తమర్ణుడును వర్తకుడును రాజున్ను క్రమముగా దానఫలోపాదాన ఋణద్రవ్యార్పణ క్రయ వ్యవహారేక్షణరూపమగు వాటనిజేయుచు ధనవృద్ధినిబొందుదురు గావున విప్రుడు దాతనున్ను అధ్యుత్తమర్ణనిన్ని వర్తకుడుకొనేవానినిన్ని రాజువ్యవహర్తనున్ను బలాత్కరించి ఆపనులయందుప్రవర్తింపజేయరాదు పూర్వశ్లోకమందుజెప్పబడిన బలాత్కారనిషేధనుయొక్క ప్రపంచమేయిది॥ ౧౬౯॥

మూ॥ అనాదేయం నాదదీత పరిక్షీణోపి పార్థివః । నచాదే
యంసమృద్ధోపి సూక్ష్మమప్యర్థ ముత్సృజేత్॥ ౧౭౦॥

రాజుక్షీణించినను పుచ్చుకొనరానిసొమ్మును పుచ్చుకోగూడదు ఎంత సమృద్ధిగలిగినను పుచ్చుకొనతగినసొమ్ము నించుకయైన విడువరాదు॥ ౧౭౦॥

మూ॥ అనాదేయస్యచాదానా దాదేయస్యచ వర్జనాత్ । దౌర్బ
ల్యంఖ్యాప్యతేరాజ్ఞః స్సప్రేత్యేహచనశ్యతి॥ ౧౭౧॥

అగ్రాహ్యగ్రహణమువల్లనున్ను గ్రాహ్యముయొక్క వర్జించడము

వల్లనున్ను రాజుకసామర్థ్యమును ప్రజలుప్రకటింతురు అధర్మముచేసినచ్చటకీర్తి హానిచేతనున్ను పరమందు నరకప్రాప్తిచేతనున్ను రాజునశించును॥ ౧౭౧॥

మూ॥ స్వాదానాద్వర్ణసంసర్గా త్త్వబలానాంచరక్షణాత్।
బలంసంజాయతే రాజ్ఞః స ప్రేత్యేహచ వర్ధతే॥ ౧౭౨॥

ధనగ్రహణమువల్లనున్ను॥ "వర్ణసంసర్గాత్॥" అనగా ఏవర్ణమువారిలో నావర్ణస్థులు వివాహాదుల నీలాగు జేయడము వల్లనున్ను లేదా వర్ణసాంకర్య ముగాకుండ రక్షణమువల్లనని సంబంధించుటయైనను బలవంతులవలన బలహీనుల కుపీడలేకుండ రక్షించుట వల్లనున్ను రాజుకు బలము పుట్టినందుచే రాజుకుభయ లోకములందును సుఖవృద్ధిగలుగును॥ ౧౭౨॥

మూ॥ తస్మాద్యమ ఇవస్వామీ స్వయంహిత్వా ప్రియాప్రియే। వ
ర్తేతయామ్యయావృత్త్యా జితక్రోధో జితేంద్రియః॥ ౧౭౩॥

కావున రాజు యముడువలెను క్రోధమునువిడిచి జితేంద్రియుడై స్వీయునియం తైనను ప్రియమునప్రియమునువిడిచి యమునివృత్తియనగా సమవృత్తిచే ప్రవర్తిం చవలెను॥ ౧౭౩॥

మూ॥ యస్త్వధర్మేణ కార్యాణి మోహాత్కుర్యాన్నరాధిపః।
అచిరాత్తందురాత్మానం వశేకుర్వంతి శత్రవః॥ ౧౭౪॥

ఏరాజైతేలోభాదులచే వ్యవహారధర్మమును దెలియక చేయరానిపనులను జేయు నోయారాజునుదుష్టచిత్తునిగాదెలిసి మంత్రులును పౌరులునువిరక్తులగుదురందుచే శీఘ్రముగశత్రువులతనినినిగ్రహింతురు॥ ౧౭౪॥

మూ॥ కామక్రోధౌతు సంయమ్య యోర్థాన్ ధర్మేణ పశ్యతి।
ప్రజాస్తమనువర్తంతే సముద్రమివసింధవః॥ ౧౭౫॥

ఏరాజు రాగద్వేషములను విడిచి ధర్మముచే నర్థములను నిర్ణయించునో ప్రజలారాజును నదులు సముద్రమునువలె ననుసరించి వర్తింతురనగా రాజుతో నెల్లకార్యములందు నేకీభవింతురని యుపమానమున నగుచున్నది॥ ౧౭౫॥

మూ॥ యస్సాధయంతం ఛందేన వేదయేద్ధనికం నృపే। సరాజ్ఞాత

చ్ఛతుర్భాగం దాప్య స్తస్యచ తద్ధనం॥ ౧౭౬॥

ఏ సధమర్ణుడు రాజునొద్ద నుండను వాకేమియని స్వేచ్ఛచే తనధనము సాధించుకొనుచున్న యుత్తమర్ణుని రాజుతో జెప్పునో యాయధమర్ణుడీయవలసిన ధనమును వందులో నాలవభాగము దండనముగా వానిచే నాయుత్తమర్ణున కిప్పించవలెను॥ ౧౭౬॥

మూ॥ కర్మణాపి సమం కుర్యా ద్ధనికాయాధమర్ణికః। సమోవ
కృష్టజాతిస్తు దద్యాచ్ఛ్రేయాంస్తు తచ్ఛనైః॥ ౧౭౭॥

ఉత్తమర్ణునితో సమజాతిగాని దక్కువజాతిగాని యధమర్ణుడు ధనముదీర్చ లేనప్పుడు తనజాతికనురూపమగు పనిజేయవలెను సమమనగా ఉత్తమర్ణాధమర్ణవ్యపదేశము నివర్తించునట్లు జేయవలయునని సమజాతియనగ నివట బ్రాహ్మణేతరుడు- "మూ॥ కర్మణా క్షత్రవిట్ఛూద్రాః సమానజాతీయాః హీనాంస్తు దాపయేత్ ఇతి॥" క్షత్రియవైశ్యశూద్రులను సమానజాతీయులనుగూర్చి కర్మముచే తనున్ను హీనులనుగూర్చి కొంచెము కొంచెమప్పుడప్పుడధికజాతిగలవానిచే ధనము నిప్పించవలెనని కాత్యాయనవచనమువలన గావున నుత్కృష్టజాతిచే నపకృష్టజాతికి కర్మమును జేయించరాదు మరేమంటే యథాసంభవముగా ధనమప్పుడప్పుడిప్పించవలెను॥ ౧౭౭॥

మూ॥ అనేన విధినా రాజా మిథోవివదతాం నృణాం। సాక్షిప్ర
త్యయసిద్ధాని కార్యాణి సమతాంనయేత్॥ ౧౭౮॥

ఈచెప్పబడిన ప్రకారముచే నన్యోన్యము వివాదపడివచ్చిన వాది ప్రతివాదుల సాక్ష్యాదిసాధనములచే బ్రమాణసిద్ధములగు నిర్ణయమొనర్చి వారివాదమునగలవిపరీతప్రత్యయసగా విరోధమును బరిహరించి తత్తత్కార్యములను సమీకరించ వలెను॥ ౧౭౮॥

మూ॥ కులజే వృత్తసంపన్నే ధర్మజ్ఞే సత్యవాదిని। మహాపక్షే ధని
న్యార్యే నిక్షేపం నిక్షిపేద్బుధః॥ ౧౭౯॥

సత్కులమునందు బుట్టినట్టియు సద్వ్యాపారముగలట్టియు ధర్మజ్ఞుడైనట్టియు

సత్యప్రతిజ్ఞుడైనట్టియు పుత్రపౌత్రాది కుటుంబవృద్ధిగలట్టియు ధనికుడయినట్టియు నగు యోగ్యుడు తప్పునడువడి చేయడు గాన నట్టివానియొద్దనె ధనమును దాచుకొనవలెను॥ ౧౭౯॥

మూ॥ యోయథానిక్షిపేద్ధస్తే యమర్థం యస్యమానవః। స త
థైవ గ్రహీతవ్యో యథా దాయస్తథా గ్రహః॥ ౧౮౦॥

ఏమనుష్యుడే ప్రకారముగా ననగా ముద్రవేసిగాని వేయకగాని ససాక్షికముగా యేస్వర్ణాదిధనము నెవనిహస్తమందుంచి దాచుకొనెనో ఆధనమునా దాచుకొనిన మనిషి యాప్రకారముగా బుచ్చికొనవలెను ఏలాగునిచ్చెనో యాలాగుపుచ్చుకోవడముచితము ముద్రాయుక్తమేని యాముద్రనుస్వయముగా విప్పి తూచియిమ్మని చెప్పుట శిష్టాద్యర్థము॥ ౧౮౦॥

మూ॥ యోనిక్షేపంయాచ్యమానోనిక్షేప్తుర్న ప్రయచ్ఛతి। సయా
చ్యః ప్రాడ్వివాకేన తన్నిక్షేప్తురసన్నిధౌ॥ ౧౮౧॥

ధనమునుదాచికొనినవాడడిగినప్పుడతడీ దేనియప్పుడు ప్రాడ్వివాకునితో జెప్పవలెనతండు దాచినవానిని నిక్షేప్తయొక్కయసన్నిధానమందడగవలె నేమనియడగవలెననిన॥ ౧౮౧॥

మూ॥ సాక్ష్యభావే ప్రణిధిభిర్వయోరూపసమన్వితైః। అపదేశై
శ్చ సన్న్యస్య హిరణ్యం తస్య తత్త్వతః॥ ౧౮౨॥

మొదటియే నిక్షేపసమయమందు సాక్షులు లేకుండిరేని ప్రాడ్వివాకుడు తనకు వృద్ధులను బాలులు గాని వారును సౌమ్యరూపులగు చారపురుషులచే తమధనముంకేదో రాజాదిపీడగలుగునని మిషజెప్పి యతనియొద్దనే దాచబడినసొమ్మును ప్రాడ్వివాకుడు చారపురుషులచేతనే దానిని వానినడగవలెను॥ ౧౮౨॥

మూ॥ సయది ప్రతిపద్యేత యథా న్యస్తం యథా కృతం। నత
త్ర విద్యతే కించిత్ యత్పరై రభియుజ్యతే॥ ౧౮౩॥

అనిక్షేపధాని ముద్రాయుక్తముగ నేలాగునుంచబడెనో కటకమకుటాదిరూపమెట్లు జేయబడెనో అది యేలాగునే యుంచిన ప్రకారముగా నిచ్చుట కొప్పుకొ

నైజేని మొదటివాడుంచి నాసని నదివమ్మిన్ని లేపని తెలియవలెను॥ ౧౮౩॥

మూ॥ తేషాం నదద్యా ద్యదితు తద్ధిరణ్యం యథావిధి । ఉభౌని
గృహ్యా దాప్యస్స్యా దితిధర్మస్య ధారణా॥ ౧౮౪॥

చారపురుషులచే నుంచబడిన చేలాటిదాలాగివ్వనియెడల రెండునిక్షేపములను బలాత్కరించి యానిక్షేపధారివలన పుచ్చుకోవలెనని యిట్టిది ధర్మనిశ్చయము గోనిక్షేపమనునది మొదలుగాగల నాలుగు శ్లోకములున్ను మేధాతిథి మొదలగు వారందరున్ను యీప్రకారముగానే పాఠక్రమమున్ను వ్యాఖ్యానమున్ను జేసి గి గోవిందరాజు "సాక్ష్యభావేప్రణిధిభిః" యనుశ్లోకమునే కొసనుపఠించెను॥౧౮౪॥

మూ॥ నిక్షేపోప నిధీనిత్యం నదేయౌ ప్రత్యనంతరే । నశ్యతోవిని
పాతేతా వనిపాతే త్వ నాశినౌ॥ ౧౮౫॥

"నిక్షిప్యతఇతినిక్షేపః" యనివాచకట్టునది ముద్రాంకితమైనా లెక్కబెట్టకనైనా యుంచినదియు పదిబ్రాహ్మణ పరివ్రాజకులన్నట్లుదేశభేదమేగాని రెండునొక్కటే యీనిక్షేపోపనిధులనుంచినవాడు బతికియుండగా వాని పుత్రాదులనధికారులు గావున వారికివ్వరాదు ఆపుత్రాదులుంచిన వానికివ్వకుండిన నవియుంచినవానికీనిక్షేపాదిధారియిచ్చుకొన్నవలసియుండును పితృపుత్రాదులలో నెవరైననునశించెదరు నశించకనుండు రర్థసందేహము గలుగునుగాన నొరులకీగూడదు॥౧౮౫॥

మూ॥ స్వయమేవతు యోదద్యా న్మృతస్య ప్రత్యనంతరే । నస
రాజ్ఞానియోక్తవ్యో ననిక్షేప్తుశ్చ బంధుభిః॥ ౧౮౬॥

నిక్షేప్తమృతుడైతే వానిపుత్రాదు లడగకుండనే నిక్షేపధారియానిక్షేపము నిచ్చివేసెనేని యప్పుడానిక్షేపధారినిరాజు గాని నిక్షేప్తయొక్క పుత్రాదులుగాని యింకాకొంతధనము నీవద్దయున్నది తెమ్మనిబాధింపరా దొకప్పుడు భ్రమగలుగునుగాన॥ ౧౮౬॥

మూ॥ అచ్ఛలేనైవ వాన్విచ్ఛే త్తమర్థం ప్రీతిపూర్వకం । విచా
ర్య తస్యవా వృత్తం సామ్నైవ పరిసాధయేత్॥ ౧౮౭॥

యథార్థముగనున్న నిక్షేపధారి. డ్డు మరికొంత నిక్షేపరూపముగ నుండెనే

మోయనుసంశయనివారకమగు మాటను సామముచేతనే బయిలుదీయవలెనుగాని గడబడచేసి దివ్యాదులతనిచే జేయించరాదు నిక్షేపధారియొక్క శీలమును బరీక్షించవలెను॥ ౧౮౭॥

మూ॥ నిక్షేపేష్వేషు సర్వేషు విధిస్స్యాత్పరిసాధనే । సముద్రే
నాప్నుయాత్కించి ద్యదితస్మా న్నసంహరేత్॥ ౧౮౮॥

నిక్షేపవిధులన్నిటియందును సాక్ష్యభావేయనుశ్లోకమాదిగా చెప్పబడినది నిర్ణయమునకుగావలెను ముద్రితాదికమందగు దానికిన్ని నిక్షేపధారిభర్తృమముద్రాదికముచే నించుకైననపహరించకుండినచో నేమిదూషణము పొందును॥ ౧౮౮॥

మూ॥ చోరైర్హృతం జలేనోఢ మగ్నినా దగ్ధ మేవవా । నద
ద్యా ద్యదితస్మా త్సనసంహరతి కించన॥ ౧౮౯॥

నిక్షేపధనము చోరాపహృతమైనను జలోపద్రవముచే గొట్టుకొనిపోయినన గ్నిచే కాలిపోయిన నట్టినిక్షేపము నతడు తత్వముచే నపహరించకుండిన నీనక్కర లేదు॥ ౧౮౯॥

మూ॥ నిక్షేపస్యాప హర్తార మనిక్షేప్తార మేవచ । సర్వై
రుపాయై రన్విచ్ఛే చ్ఛపథైశ్చైవ వైదికైః॥ ౧౯౦॥

నిక్షేపమును మాఱుచేసి లేదనిన వానినిన్ని నిక్షేపమును జేయకనే తెమ్మనిన వానినిన్ని సకలసామాద్యుపాయములచేతనున్న వహస్త్యాహరణాదివైదికప్రమాణములచేతనున్న రాజునిర్ణయించవలెను॥ ౧౯౦॥

మూ॥ యోనిక్షేపం నార్పయతి యశ్చానిక్షిప్యయాచతే। తావు
భౌ చోరవచ్ఛాస్యౌ దాప్యౌవా తత్సమందమం॥ ౧౯౧॥

నిక్షేపముగానుంచినసొమ్ము నెవడివ్వడో నిక్షేపముచేయనిది యెవడడుగునో వారినుభయులనున్న అదిసువర్ణరత్నాదికమయితే చోరులనుంబలె శిక్షించవలెను తామ్రాదిస్వల్పధనమైతె దానితోసమమగు ధనమును దండుగబుచ్చుకొనవలెను॥

మూ॥ నిక్షేపస్యాప హర్తారం తత్సమం దాపయేద్దమం। తథో
పనిధి హర్తార మవిశేషేణ పార్థివః॥ ౧౯౨॥

నిక్షేపమునుహరించినవానివద్ద నానిక్షిప్తసమధనము దండుగపుచ్చుకొనవలెను ముక్షిశాపికముఆనిధి దానినిహరించిననదియేశిక్ష ఇచ్చటశరీరదండమును చెప్పకుండుట శరీరదండములేని బ్రాహ్మణులకిని యోగ్యమనని పునరుక్తిలేదు హరించినవానికేది శిక్షయచ్చ్యానోయుంచనిది తెల్పుకొనవానికి నిదేశిక్షయని యథార్థత్వమున్న సిద్ధమాయెను ఇందువలన పూర్వోక్తమధికసాహసముగావున చోరునివలె శిక్షచెప్పబడుటచే వైయర్థ్యముచొందదు ఇప్పటిది ప్రథమాపరాధమందగు శిక్షయని చెప్పవచ్చును॥

మూ॥ ఉపధాభిశ్చయః కశ్చిత్పరద్రవ్యం హరేన్నరః। ససహాయ
స్సహంతవ్యః ప్రకాశం వివిధైర్వధైః॥ ౧౯౩॥

రాజునీపై కోపపడుచుండెను నిన్నునేనురక్షించెదను నాకుధనమునుగాని కన్యకనుగాని యిమ్మని యన్యతబుద్ధితో లంచమును పరులవలన పుచ్చుకొనినవానిని యిందుకు సహాయమైనచూ మాయావాదిన్ని బహుమందియెదుట హస్తపాదశిరచ్ఛేదాదిరూపముగ రాజు చిత్రవధచేయించవలెను॥ ౧౯౩॥

మూ॥ నిక్షేపోయః కృతోయేన యావాంశ్చ కులసన్నిధౌ। తావా
నేవ సవిజ్ఞేయో తత్సమం దండమర్హతి॥ ౧౯౪॥

ఎంతపరిమాణముగల సువర్ణాదినిక్షేపము సాక్షులయెదుట నెవనిచేజేయబడెనో యాపరిమాణాదికమందు నెచ్చుతగ్గు విరోధముగలిగినేని సాక్షివచనముల బట్టి నిర్ణయము తెలియదగ్గది ఈవిరుద్ధవాదముసల్పినవానివద్ద నంతసొమ్మును దండముపుచ్చుకొనవలెను॥ ౧౯౪॥

మూ॥ మిథోదాయః కృతోయేన గృహీతో మిథఏవవా। మిథఏవ
ప్రదాతవ్యో యథాదాయ స్తథాగ్రహః॥ ౧౯౫॥

రహస్యముగా నిక్షేపముంచెనేని రహస్యముగానే నిక్షేపధారియిచ్చివేయ్యవలెనని క్షేపధారికి నియమవిధి యిచ్చినప్పుడు సాక్షులక్కరలేదని॥ శ్లో॥ "యోయథానిక్షిపేద్హస్తే" యనిచెప్పుటవలన నేలాగుంచెనో యటులేపుచ్చుకోవలెనని నిక్షేప్తకునియమార్థము "గృహీతవ్యః" యనిచెప్పుటవలన పునరుక్తిలేదు॥ ౧౯౫॥

మూ॥ నిక్షిప్తస్య ధనస్యైవం ప్రీత్యోపనిహితస్యచ। రాజావిని

ర్ణయం కుర్యా దక్షిణ్వ న్యాసధారిణం॥ ౧౯౬॥

ముద్రారహితనిక్షిప్తధనమును్ను ముద్రాసహితమగు నుపనిధిధనమున్ను గో వస్తువులనున్ను ప్రీతిచేకొంతకాలము వాడుక చేసుకొనవచ్చునని చెప్పబడి యీప్రకారముగానే జరిగించినన్యస్తవస్తుధారిని పీడింపకుండనే నిర్ణయమును రాజు చేయవలెను॥ ౧౯౬॥

మూ॥ విక్రీణీతే పరస్యస్వం యోఽస్వామీ స్వామ్యసమ్మతః। నతం
నయేత సాక్ష్యంతు స్తేనమస్తేనమానినం॥ ౧౯౭॥

తనకు హక్కులేనిద్రవ్యమును స్వామ్యనుమతిలేకుండ నెవడువిక్రయించునో వాడుస్వయముగా చోరుడయ్యెనుచోరుడనైన యభిమానముగలవాడు వానినెప్పుడు నెచటనయిన సాక్షిగాగ్రహింపదగదు॥ ౧౯౭॥

మూ॥ అవహార్యో భవేచ్చైవ సాన్వయ ష్షట్ఛతం దమం। నిరన్వ
యో నవసరః ప్రాప్తస్స్యా చ్చోరకిల్బిషం॥ ౧౯౮॥

పరద్రవ్యమునమ్మివేసినవాడుద్రవ్యస్వామివంశములోవాడయ్యెనేని యతడారు నూరుపణములు దండుగ బుచ్చుకొనదగినవాడుస్వామివంశజుడుగాకుండెనేనియన వసరుడుననగా స్వామియొక్క పుత్రాదులవలనపరిగ్రహక్రయాదులు లేకధనము నుదొంగిలించినవాడు వానినిచోరునివలె శిక్షింపవలెను॥ ౧౯౮॥

మూ॥ అస్వామినా కృతోయస్తు దానోవిక్రయఏవవా। అకృత
స్సతువిజ్ఞేయో వ్యవహారేయథాస్థితిః॥ ౧౯౯॥

స్వామిగాని వానిచేదానమివ్వబడినదిన్ని విక్రయించబడినదిన్ని చెల్లనేరదు వ్యవహారమందేమర్యాదగలదో యట్లుచెయ్యబడదని తెలియదగును॥ ౧౯౯॥

మూ॥ సంభోగో దృశ్యతేయత్ర నదృశ్యేతాగమః క్వచిత్। ఆగ
మఃకారణం తత్ర నసంభోగ ఇతిస్థితిః॥ ౨౦౦॥

ఏవస్తువునందైననను భవమగుపడి దానక్రయాద్యాగమము కనపడకుండెనేని ఆగమము తెలియని యనుభవము కారణముగాదని శాస్త్రమర్యాద॥ ౨౦౦॥

మూ॥ విక్రయాద్యో ధనం కించి ద్గృహ్ణీయాత్కులసన్నిధౌ। క్ర
యేణసవిశుద్ధంహి న్యాయతోలభతేధనం॥ ౨౦౧॥

విక్రయమొనర్చెడు స్థలమునందా క్రయధనము నొకానొక స్వామ్యహీనుఁడు యిచ్చు
టనిచ్చెనేని యట్టిక్రయమునుచే నస్వామివిక్రయమనెడి దోషములేక శుద్ధముగా న్యాయ
సాధనమునాకొనినవాఁడా యమ్మినవానివలన పుచ్చుకొనును॥ ౨౦౧॥

మూ॥ అథమూలమనాహార్యం ।ప్రకాశక్రయశోధితం । అదండ్యో
ముచ్యతేరాజ్ఞా నాష్టికో లభతేధనం॥ ౨౦౨॥

ద్రవ్యస్వామి గానివాఁడు ప్రకాశముగా నధికారపురుషులయెదుట నమ్మివేసినవాఁ
డుమృతుఁడై నాదేశాంతరగతుఁడైనా కొనినవాఁడు దండనహీనుఁడుగావున రాజువా
నిఁవిడువవలెను ద్రవ్యస్వామి కొనినవానికా ధనమిచ్చితనవస్తువును పుచ్చుకొనవలెను
ఇందుకు బృహస్పతివచనము॥ “శ్లో॥వణిగ్వీథీపరిగతం విజ్ఞాతం రాజపూరుషైః। అ
విజ్ఞాతాశ్రయాత్క్రీతం విక్రేతాయత్రవామృతః । స్వామీదత్త్వార్ధమూల్యంతు
ప్రగృహ్ణీయాత్స్వకంధనం॥” బజారులో రాజపురుషులయెదుట కొనినవస్తువది తె
లియనివాఁడమ్మివేసి మృతుడయ్యెనేని కొనినవాఁడుశుద్ధుఁడుగావున రాజువానివిడచి
పెట్టవలెను ద్రవ్యస్వామియూమూల్యమునిచ్చివేసితనద్రవ్యమునుపుచ్చుకోవలెనుఅని॥

మూ॥ నాన్యదన్యేన సంసృష్టరూపంవిక్రయమర్హతి । నచాసా
రంనచన్యూనం నదూరే నతిరోహితం॥ ౨౦౩॥

కుంకుమపుష్పమును కుసుంభాపుష్పమొదలగువాటితో కలిపి యమ్మఁగూడదు నిస్సా
రమగుదానిని తూనికతక్కువదానిని ఆవస్తువును దూరముగానుంచి రోగాది
దూషితమునున్ను అమ్మరావట్లమ్మనేని ఇది అస్వామిక్రయసదృశమేగనుక నాదండ
మేవీనికిన్ని చేయవలయును॥ ౨౦౩॥

మూ॥ అన్యాంచేద్దర్శయిత్వాన్యా వోఢుఃకన్యా ప్రదీయతే।ఉభే
తే ఏకశుల్కేన వహేదిత్యబ్రవీన్మనుః॥ ౨౦౪॥

శుల్కమును నిర్ణయించేకాలమందు మంచిరూపముగల కన్యనగుపరచి వివా
హకాలమందు మరియొకకురూపయగు కన్యనిచ్చెనేని యాశుల్కానికే ఆయిద్దరిక

న్యలను దావరుడు వివాహముగావలెనని మనువుచెప్పెను శుల్కముపుచ్చుకొని కన్య నిచ్చుట అమ్మకమువంటిదెగావున వస్త్రములను కొనడము అమ్మడముతో సాధర్మ్యముచేత నిట్లు చెప్పబడెను॥ ౨౦౪॥

మూ॥ నోన్మత్తాయా న కుష్ఠిన్యా నచయాస్పృష్టమైథునా। పూ
ర్వందోషానభిఖ్యాప్య ప్రదాతా దండమర్హతి॥ ౨౦౫॥

కుష్ఠరోగిణియు నున్మాదవతియు ననుభూతమైథునయు నగు కన్యకనొసగు దాతముందుగా కన్యాదోషములను చెప్పియిచ్చినయెడల దండార్హుడుగాడు చెప్పకుండిన దండార్హుడగునని॥ "శ్లో॥ యస్తుదోషవతీంకన్యామని చెప్పగలదు॥ ౨౦౫॥

మూ॥ ఋత్విగ్యది వృతోయజ్ఞే స్వకర్మపరిహాపయేత్ । తస్యక
ర్మానురూపేణ దేయోంశ స్సహకర్తృభిః॥ ౨౦౬॥

ఇట్లు పైని సంభవించిచేసేదాని చెప్పుచున్నాడు యజ్ఞమందువరణముపుచ్చుకొని కొంతకర్మ మొనర్చిరోగాదికముచే చేయలేకుండిన నితరునిచే నాకర్మము నుజేయించి చేసినంతపనికి తగినయంశమునకీఋత్విగనుమతిచే నీవలెను॥ ౨౦౬॥

మూ॥ దక్షిణాసుచదత్తాసు స్వకర్మపరిహాపయన్। కృత్స్నమేవల
భేతాంశ మన్యేనైవచ కారయేత్॥ ౨౦౭॥

మాధ్యందినసవనాదిదక్షిణాదానకాలమందు దక్షిణపుచ్చుకొని రోగాదికముచే కర్మము చేయలేకుండిననాదక్షిణవానిదె శేషకర్మమన్యునిచే చేయించవలెను॥ ౧౧౬

మూ॥ యస్మిన్ కర్మణియాస్తుస్యు రుక్తాః ప్రత్యంగదక్షిణాః। సఏవ
తా ఆదదీతభజేర న్సర్వఏవవా॥ ౨౦౮॥

ఏయాధానాదికర్మమందు ప్రతియంగమును గూర్చి యెవనిసంబంధముచేసేదక్షిణలుచెప్పబడెనో యవన్నియు నతడేపుచ్చుకోవలెనా లేకనందరు పంచుకోవలెనాయనిసంశయమురాగా చెప్పుచున్నాడు॥ ౨౦౮॥

మూ॥ రథంహరేతచాధ్వర్యు ర్బ్రహ్మాధానేచవాజినం। హోతా
చాపిహరేదశ్వ ముద్గాతా చాప్యనః క్రమే॥ ౨౦౯॥

కొన్ని శాఖలవారి యాధానమందు రథమునధ్వర్యుడును గుఱ్ఱమును హోతయు బస్తావాజిని సోమశకటమునుద్గాతయు పుచ్చుకోవలె నిట్లెవరికేది దక్షిణగా వేదమందు చెప్పబడెనో యట్లుపుచ్చుకోవలెను॥ మొత్తముగ నిచ్చెడిదక్షిణకు విభాగము నిటుపైని చెప్పుచున్నాడు॥ ౨౦౯॥

మూ॥ సర్వేషామర్థినో ముఖ్యా స్తదర్థేనార్థినోపరే॥ తృతీ
యిన స్తృతీయాంశా శ్చతుర్థాంశా స్తుపాదినః॥ ౨౧౦॥

శ్రు॥ "తంశతేందీక్ష యేత్-" అనుశ్రుతివలన యజ్ఞమునకిచ్చెడు దక్షిణనూరు గోవులలో సగమనగా నలుబదెనిమిది ప్రధానులగు హోత అధ్వర్యుడు బ్రహ్మోద్గాత యీనలుగురున్ను పుచ్చుకోవలెను॥ "సూ॥ యద్వాదశేభ్యః-"యని ప్రత్యేకమీనలుగురకును పదిరెండుచొప్పున నిమ్మని కాత్యాయనులు జెప్పిరి గాన విచారించగా నూటిలో సగమేబదిగావలె నయినప్పటికిని కొంచెము తక్కువగా భాగభాక్కులీనల్వురని చెప్పబడిరి వీరికిదగ్గిరవారు మైత్రావరుణులు ప్రతిప్రస్థాత బ్రాహ్మణాచ్ఛంసి ప్రస్తోత వీరునలుగురు నందులో సగమేసిచొప్పున నిరువదినాలుగున్న వీరితరువాత అచ్ఛావాకుడు నేష్ట యాగ్నీధ్రుడు ప్రతిహర్త యీనలుగురున్ను ప్రధానాంశములో మూడవవంతు నాలుగేసిచొప్పున పదారున్ను ఆపై నిగ్రావదున్నేతృపోతృసుబ్రహ్మణ్యులు నలుగురును నాలవభాగము మూడేసిచొప్పున పన్నెండున్ను ఇట్లు సూత్రకారులగు కాత్యాయనులచే స్ఫుటముగా జెప్పబడెను॥ ౨౧౦॥

మూ॥ సంభూయస్వానికర్మాణి కుర్వద్భిరిహమానవైః। అనేనవి
ధియోగేన కర్తవ్యాంశప్రకల్పనా॥ ౨౧౧॥

ఈప్రకారముగా పదిమందిగలసి గృహనిర్మాణాది కర్మములొనర్చిన కంసాలలుమొదలగువాళ్ళు తమతమపనులనుబట్టి భాగములను పంచుకొనవలెను॥ ౨౧౧॥

మూ॥ ధర్మార్థం యేనదత్తంస్యా త్కస్మైచిద్యాచతేధనం।ప
శ్చాచ్చనతథాతత్స్యాత్ నదేయం తస్యతద్భవేత్॥ ౨౧౨॥

యజ్ఞాదిసత్కర్మముల నొనర్తునని యాచించినవానికి ధర్మార్థమిచ్చిన ధనము నాతడాసత్కర్మము జేయకున్న నిచ్చినది మరల బుచ్చికొనవలెను యిచ్చెదనని ప్రతినజేసిన నీవలను॥ "సూ॥ ప్రతిశ్రుత్యాప్యధర్మసంయుక్తాయనదద్యాత్"

ప్రీతిగా సుశ్రమగు ధనము నాధర్మము జేయనివానికిరాదని గౌతములు॥ ౨౧౨॥

మూ॥ యదిసంసాధయేత్తత్తు దర్పాల్లోభేనవాపునః । రాజ్ఞాదాప్యస్సువర్ణంస్యా త్తస్యస్తేయస్యనిష్కృతిః॥ ౨౧౩॥

సత్కర్మనిమిత్తముపుచ్చుకొని యది చేయకలోభముచే నాసొమ్మురలనిచ్చి వేయకయుండినను యిచ్చేదనన్న దానిని బలాత్కారముగా బుచ్చుకొన్నను వాడుచోరుడు గావున రాజువానికి సువర్ణము దండను విధించవలెను॥ ౨౧౩॥

మూ॥ దత్తస్యైషోదితాధర్మ్యా యథావదనపక్రియా । అతఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి వేతనస్యానపక్రియాం॥ ౨౧౪॥

ఇదిదత్తాప్రతిపాదనను ధర్మయుక్తముగ జెప్పబడెను ఇటుపైని జీతమునివ్వకపోవడము విషయమై చెప్పగలను॥ ౨౧౪॥

మూ॥ భృతోనార్తోనకుర్యాద్యోదర్పాత్కర్మయథోదితం। సదండ్యః కృష్ణలాన్యష్టౌ నదేయంచాస్యవేతనం॥ ౨౧౫॥

రోగాతురుడుగాకుండ గర్వముచే నేభృత్యుడు చేయవలసినపని చేయడో వానివద్ద నెనిమిదిసువర్ణకృష్ణలము లనగా నిరవై నాలుగు యవగింజలెత్తు బంగారము దండను విధించి జీతమివ్వగూడదు॥ ౨౧౫॥

మూ॥ ఆర్తస్తు కుర్యాత్స్వస్థస్సన్ యథాభాషితమాదితః। సదీర్ఘస్యాపి కాలస్య తల్లభేతైవవేతనం॥ ౨౧౬॥

చెప్పినట్టు పనిచేసే భృత్యుడు వ్యాధిపీడితుడయ్యేనేని పనిచేయకుండి చిరకాలమైనను జీతము వానికి పూర్ణముగ నీవలెను॥ ౨౧౬॥

మూ॥ యథోక్తమార్తస్సుస్థోవా యస్తత్కర్మ నకారయేత్। నతస్య వేతనం దేయ మల్పోనస్యాపి కర్మణః॥ ౨౧౭॥

చెప్పబడినపనిని భృత్యుడు రోగియైన నరోగియైనను గొరతయుంచుకైన లేకుండ జేయకుండినను జేయించకుండినను జీతమీరాదు॥ ౨౧౭॥

మూ॥ ఏషధర్మో ఖిలేనోక్తో వేతనాదాన కర్మణః । అతఊ

ధ్వర్ధం ప్రవక్ష్యామి ధర్మం సమయ భేదినాం॥ ౨౧౮॥

ఈ వ్యవస్థ వేతనాదానకర్మములకు చెప్పబడెను ఇటుపయిని సంవిద్వ్యతిక్రమమును జేసిన వారికి దండాదికమును చెప్పగలను॥ ౨౧౮॥

మూ॥ యో గ్రామదేశ సంఘానాం కృత్వా సత్యేనసంవిదం। వి
సంవదే న్నరోలోభా త్తంరాష్ట్రా ద్విప్రవాసయేత్॥౨౧౯॥

గ్రామస్థులు దేశస్థులు వర్తకులు మొదలగువారి సమూహమును వీరలీపనిమనమందరమును విడిచి పెట్టక చేతుమని సంకేతముచేసి సత్యముగా శపథములు చేసుకొని వారిలోనెవడైన లోభాదికముచే దాటిపోయినట్లైతె వానిని రాజు రాజ్యమునుండి వెళ్లగొట్టవలెను॥ ౨౧౯॥

మూ॥ నిగృహ్య దాపయేచ్చైనం సమయవ్యభిచారిణం। చతుస్సు
వర్ణాన్ షణ్నిష్కాన్ శతమానంచ రాజితం॥ ౨౨౦॥

ఇట్లు శపథము నతిక్రమించిన వానిని పట్టించి నాలుగు మొహరీలను ఆరునిష్కములు బంగారమును నూరురూపాయీలను తప్పననుసరించి యిన్నియుగాని కొన్నియుగాని రాజుదండము నిప్పించవలెను॥ ౨౨౦॥

మూ॥ ఏత ద్దండవిధిం కుర్యా ద్ధార్మికః పృథివీపతిః। గ్రామజా
తి సమూహేషు సమయ వ్యభిచారిణాం॥ ౨౨౧॥

గ్రామములందును బ్రాహ్మణాదిజాతులందును సమయము నతిక్రమించిన వానికిట్లు ధర్మప్రధానుడగు రాజుదండమును విధించవలెను॥ ౨౨౧॥

మూ॥ క్రీత్వా విక్రీయవా కించి ద్యస్యేహానుశయో భవేత్। సోం
తర్దశాహా త్తద్ద్రవ్యం దద్యాచ్చైవా దదీతచ॥ ౨౨౨॥

కొనిగాని అమ్మివేసిగాని స్థిరమైన భూమ్యాదికమునమ్ముట తగదనిపశ్చాత్తాపముచే పదిదినములలో నామూల్యము నిచ్చి యావస్తువును పుచ్చుకొనవలెను కొనినవాడు నట్లు జేయవలెను॥ ౨౨౨॥

మూ॥ పరేణతు దశాహస్య నదద్యా న్నాపి దాపయేత్। ఆద

దానో దదచ్చైవ రాజ్ఞా దండ్య శ్శతానిషట్॥ ౨౨౩॥

పది దినములకు పయిని అమ్మినవాడు తెమ్మనడమున్ను కొనినవాడు పుచ్చుకొమ్మనడమున్ను గూడదట్లు బలాత్కారముగ జేసి తేని రాజుచే నారువందలు రూపాయీలు దండమున కర్హులగుచున్నారు॥ ౨౨౩॥

మూ॥ యస్తు దోషవతీం కన్యా మనాఖ్యాయ ప్రయచ్ఛతి । త
స్య కుర్యా న్నృపోదండం స్వయం షణ్ణవతిం పణాన్॥౨౨౪॥

మున్ను ద్వత్రాయా యను శ్లోకముచే సామాన్యముగా జెప్పబడెను దండవిశేషార్థమిప్పుడు చెప్పుచున్నాడు- ఉన్మాదాదిదోషదూషితయగు కన్యయొక్క దోషగోపన మొనర్చి వరునకిచ్చిన వానికి తొంబదిపణములు రాజు స్వయముగా దండమును విధించవలెను పశ్చాత్తాపప్రశంసచే నిచ్చట నదిచెప్పబడెను॥ ౨౨౪॥

మూ॥ అకన్యేతి తు యఃకన్యాం బ్రూయా ద్వేషేణ మానవః ।
స శతం ప్రాప్నుయా ద్దండం తస్యా దోషమదర్శయన్॥ ౨౨౫॥

ఇది పురుషసంబంధమునొందినదిగాన కన్యగాదని ద్వేషముచే నెవడుచెప్పునో యతడు దోషనునుఋజువుపరచలేకుండెనేని నూరురూపాయీలు దండమునీవలెను కన్యకుదోషముగల్పించినవానికీదండమర్హమే॥ ౨౨౫॥

మూ॥ పాణిగ్రహణికా మంత్రా కన్యాస్వేవ ప్రతిష్ఠితాః । నాక
న్యా సు క్వచిన్నౄణాం లుప్తధర్మ క్రియాహితాః॥౨౨౬॥

త్రు॥ "అర్యమణంను దేవంకన్యా అగ్నిమయక్షత" ఇత్యాదికమంత్రములుకన్యాశబ్ద శ్రీవణముచే మనుష్యకన్యలయందే వ్యవస్థితములాయెను గాని యకన్యకావిషయమై యెక్కడయేశాస్త్రమందును ధర్మవివాహసిద్ధికొరకు వ్యవస్థచేయబడలేదు అదిగావున నై అక్షతయోనులుగాని వారువైవాహికమంత్రములచే సంస్కరించబడినప్పటికిని లేకపోయిన ధర్మవివాహము గలవారగుచున్నారు ఇది ధర్మ్యమగు వివాహముగాదనియర్థము-క్షతయోనికి వైవాహికమంత్రహోమాదినిషేధక మువి గాదు"॥శ్లో॥"యాగర్భిణీసంస్క్రియతె వోఢుఃకన్యాసముద్భవ" మని క్షతయోనికిన్నిను నుపువై వాహికసంస్కారముముందు జెప్పగలడుగావున॥ శ్లో॥" గాంధర్వేషువివాహేం

షు పునర్వైవాహికో విధిః కర్తవ్యశ్చ త్రిభిర్వర్ణైః స్వక మేనాగ్నిసాక్షిక ఇతి" యని దేవలుఁ చే మూఁడువర్ణములవారికిని గాంధర్వవివాహములందున్ను వైవాహికహోమమంత్రాదివిధి చెప్పబడెను- గాంధర్వమున్ను సగమనపూర్వకమన్నగును ఇది క్షత్రియునకు ధర్మమని మనువు చేచెప్పబడెను ఇదిగావున సామాన్యవిశేషన్యాయమువలన క్షతయోనివివాహ మధర్మమనుట యితరవిషయము॥ ౨౨౬॥

మూ॥ పాణిగ్రహణికా మంత్రా నియతం దారలక్షణం। తేషాం
నిష్ఠాతు విజ్ఞేయా విద్వద్భి స్సప్తమేపదే॥ ౨౨౭॥

వైవాహికమంత్రములు భార్యాత్వనిమిత్తమని నిశ్చితమాయెను యథాశాస్త్రప్రయుక్తములగు మంత్రములచే భార్యాత్వమునిష్పన్నమనుటవలననామంత్రములలో॥శు॥"సఖాసప్తపదీభవ"యనుమంత్రముచేనగు కల్పనముచే సప్తమపదన్యాసమగుచుండ భార్యాత్వనిష్పత్తిశాస్త్రజ్ఞులచే తెలియతగినది ఇట్లగుచుండ సప్తపదికంటె పూర్వము భార్యాత్వనిష్పత్తిలేకపోవుటవల్ల పశ్చాత్తాపముగల్గెనేని విడువవలెను॥ ౨౨౭॥

మూ॥ యస్మిన్యస్మి న్కృతే కార్యే యస్యేహాను శయోభవేత్ ।
తమనేన విధానేన ధర్మ్యేపథి నివేశయేత్॥ ౨౨౮॥

కేవలక్రయమందేకాదు యితరమగు నేమేసంబంధముచేతనయిననగు కార్యమందెవనికి పశ్చాత్తాపము పుట్టునో వానిని దశదినాంతరవిధిచే ధర్మయుక్తమగు మార్గమందు రాజు స్థాపనమొనర్పవలెను॥ ౨౨౮॥

మూ॥ పశుషు స్వామినాంచైవ పాలానాంచ వ్యతిక్రమే।వివాదం
సంప్రవక్ష్యామి యథావ ద్ధర్మతత్వతః॥ ౨౨౯॥

గవాదిపశువులవిషయమయి స్వామియొక్కయు పాలకులయొక్కయు వ్యతిక్రమముగలుగుచుండెనేని యట్టివివాదములందు ధర్మయుక్తమగు వ్యవస్థలేర్పరుపబడుచున్నవి॥ ౨౨౯॥

మూ॥ దివా వక్తవ్యతా పాలె రాత్రౌ స్వామినితద్గృహాత్। యో
గక్షేమే న్యథాచేత్తు పాలో వక్తవ్యతామియాత్॥ ౨౩౦॥

పగలు పశువులయొక్క యోగక్షేమము విషయమై పాలకుని దేపూచీ రాత్రియం దు పాలకుడప్పగించుటచే పశుస్వామిదే యాలోపముగుచున్నది రాత్రికాలమందు కూడా పాలకాధీనములై యుండిన నాపూచీపాలకునికే యగుచున్నది॥ ౨౩౦॥

మూ॥ గోపః క్షీరభృతో యస్తు సదుహ్యాద్దశతోవరాః। గోస్వా
మ్యనుమతే భృత్యస్సాస్యాత్పాలే భృతేభృతిః॥ ౨౩౧॥

ఏగోపరిపాలకుడు స్వామివలన వేరేజీతములేకుండ క్షీరమే భృతిగా నాజ్ఞను బొందినవాడగునో వాడు పదిగోవులకొకమంచిగోవుయొక్క పాలను జీతముగాబి తుకుకొనవలెను పదిగోవులను పాలించిన వాడికొకగోవుపాలు జీతమని నిష్కృష్టా ర్థము॥ ౨౩౧॥

మూ॥ నష్టం వినష్టం క్రిమిభిశ్శ్వహతం విషమేమృతం। హీనం పు
రుషకారేణ ప్రదద్యాత్పాలఏవతు॥ ౨౩౨॥

కనపడకపోయినదిన్ని కుక్కలుమొదలగువాటిచే కరవబడిగాని పురుగులుబట్టి గాని గర్తాదులలోబడిగాని చచ్చినదిన్ని ఈరీతిని పాలకునిప్రయత్నము తక్కువ చే నేగవాదికమునశించినను పురుషకారలోపముచేపోయినదిగాన నది స్వామికా పాలకుడచ్చుకోవలెను॥ ౨౩౨॥

మూ॥ విఘుష్య తు హృతం చోరైర్నపాలో దాతుమర్హతి।
యదిదేశేచ కాలేచ స్వామినస్స్వస్యశంసతి॥ ౨౩౩॥

చోరులచే చాటిచెప్పి యేది హరించబడునో యనగా బందెపట్టి చోరులగు ప్రబలులచేనని తాత్పర్యమట్టి దేశకాలములు తప్పకుండ దనస్వామితో నాగోపా లుడు తన్నాశమును వెంటనే తెలియ జేసెనేని వాడానష్టమీనక్కరలేదు॥ ౨౩౩॥

మూ॥ కర్ణౌ చర్మచ వాలాంశ్చ వస్తిస్నాయుంచ రోచనాం।
పశుషుస్వామినాం దద్యాన్మృతేష్వంగాని దర్శయేత్॥

వాటికమర్ణముచే చచ్చినపశువులయొక్క చర్మమున్ను కర్ణములున్ను తోక నున్ను నాభికిందనుండెడినరమునున్ను గోరోచనమునున్ను స్వామికప్పగించవలెను మరిన్ని డెక్కలు కొమ్ములు నీచిహ్నములనగుపరచవలెను॥ ౨౩౪॥

మూ॥ అజావికే తు సంరుద్ధే వృకైః పాలే త్వనాయతి। యాం ప్రసహ్య వృకో హన్యాత్పాలే తత్కిల్బిషం భవేత్॥ ౨౩౫॥

మేకలు గొఱ్ఱెలు వీటిని తోడేళ్లు చుట్టుకొనఁగా కాపుగాచు పాలకుఁడు వానిని విడిపించుటకు రాఁడేని యా దోషము పాలకునకే కావలెను॥ ౨౩౫॥

మూ॥ తాసాం చేదవరుద్ధానాం చరంతీనాం మిథో వనే। యాముత్ప్లుత్య వృకో హన్యాన్న పాలస్తత్ర కిల్బిషీ॥ ౨౩౬॥

అజావికాదులను పాలకుఁడు కూడ ద్రోవ కాచుచున్నప్పటికిని అందలొకదానిని యొకటి తెలియకుండ మేయుచుపోయిన దానిని హఠాత్తుగా వచ్చి తోడేలు చంపినయెడల యా దోషము పాలకునకు లేదు॥ ౨౩౬॥

మూ॥ ధనుశ్శతంపరీహారో గ్రామస్య స్యాత్సమంతతః। శమ్యాపాతాస్త్రయో వాపి త్రిగుణో నగరస్య తు॥ ౨౩౭॥

గ్రామమునకు చుట్టును నన్నూరు మూళ్లుగానీ మున్నూరు మూళ్లుగానీ సస్యాదిసంరోధము లేకుండ కర్రిల పాలించవలెను పట్టణమునకైతే దీనిత్రిగుణము కావలెను॥

మూ॥ తత్రాపరివృతం ధాన్యం విహింస్యుః పశవో యది। న తత్ర ప్రణయేద్దండం నృపతిః పశురక్షిణాం॥ ౨౩౮॥

ఆయావరణలో నిరావరణగా బోసినధాన్యమును పశువులు మేసినను దానికై పశుపాలకుని రాజు దండించరాదు॥ ౨౩౮॥

మూ॥ వృతిం తత్ర ప్రకుర్వీత యాముష్ట్రో న విలోకయేత్। ఛిద్రం చ వారయేత్సర్వం శ్వసూకరముఖానుగం॥ ౨౩౯॥

ఆపరిహారస్థానమునకు చుట్టును నెంతపొడుగయితే నడతలనున్న యొంట్రెను చూచుటకవకాశము గాదో యంతపొడుగుగల ముంటికంప వెలుగు పందులుకుక్కలును దూరుటకైనను సందులేకుండ వేయవలెను॥ ౨౩౯॥

మూ॥ పథిక్షేత్రే పరివృతే గ్రామాంతీయేఽథవా పునః। స పాలశ్శతదండార్హో విపాలాన్ వారయేత్పశూన్॥ ౨౪౦॥

మూ॥ మార్గణముద్గ్రామనయినా గ్రామసమీపమందైనను పావరణమగుసస్యమును పశుపాలకునియొక్క పేక్షచే దార్గమునుండి పశువు వెళ్లి మేసినయెడల నాపశుపాలకునకు నూరుపణములు దండనవిధించవలెను పాలకుడులేనిపశువులు దాటుండచేసిన కాపువాడు వారించవలెనుగాని పశువునకు శిక్ష లేదు॥ ౨౪౦॥

మూ॥ క్షేత్రేష్వన్యేషుతుపశు స్సపాదపణమర్హతి। సర్వత్ర తు సదో దేయః క్షేత్రికస్యేతి ధారణా॥ ౨౪౧॥

ఉక్తవ్యతిరిక్తములగు క్షేత్రములందు సస్యమును పశువుభక్షించెనేని యాపశుపాలకుడు సపాదమగు పణమునుదండుగనీవలెను అన్ని క్షేత్రములందును పశువు మేసిన నష్టము నాకృషికునకు పశుపాలకుడుగాని స్వామిగానియివ్వవలెను॥౨౪౧॥

మూ॥ అనిర్దశాహాంగాం సూతాం వృషాన్ దేవపశూంస్తథా। సపాలాన్వా విపాలాన్వా నదండ్యా న్మనురబ్రవీత్॥ ౨౪౨॥

దేవతాప్రతిష్ఠలకిబడినవిగాని చేను మేసినయెడలశిక్షలేదు సపాలములేగానియపాలములేగానియీనినపదిదినములలో గోవులున్ను చక్రశూలాదిచిహ్నితో త్సృష్టములుగానిసపాలత్వములేగాని ఆబోతులను గోగర్భాధానార్థము మందలలో నుంతురవియని తాత్పర్యము। ౨౪౨॥

మూ॥ క్షేత్రికస్యాత్యయె దండో భాగా ద్దశగుణోభవేత్। తతో ర్ధదండో భృత్యానా మజ్ఞానాత్ క్షేత్రికస్యతు॥ ౨౪౩॥

కృషిచేసినవాడు పశువులుమేయుటముచేతగాని విత్తనను క్షేత్రమునకుచాలినంతకాలము తప్పకుండవెయ్యకపోవడముచేతగాని రాజభాగమునకు వచ్చినసష్టమెంతో దానికిపదిరెట్లు దండనీయుడగును వాడెరుగకుండభృత్యులచే నిట్టిలోపనుజరిగనేని యందులోసగము దండమువిధించవలెను క్షేత్రసస్యప్రసంగముచే నిచ్చటని దివ్రాయబడెను॥ ౨౪౩॥

మూ॥ ఏతద్విధాన మాతిష్ఠే ద్ధార్మికః పృథివీపతిః।స్వామినాంచ పశూనాంచ పాలానాంచ వ్యతిక్రమే॥ ౨౪౪॥

పశువులవిషయమై స్వాములయొక్కయు పాలకులయొక్కయు నపరాధముల

గుమించినవారి సిద్ధాంతోక్త ప్రకారముగా ధర్మప్రధానుడగు రాజు చేయవలెను॥

మూ॥ సీమాం ప్రతి సముత్పన్నే వివాదే గ్రామయోర్ద్వయోః ।
జ్యేష్ఠే మాసి నయేత్సీమాం సుప్రకాశేషు సేతుషు ॥౨౪౫॥

రెండు గ్రామములవారు పొలిమేరలవిషయమై వివాదపడిరేని జ్యేష్ఠమాసమం దు గ్రీష్మాతపముచే తృణాదికమెండి గట్లు మొదలగుహద్దులు కనపడునుగాన అప్పు డా వివాదముతీర్చవలెను॥ ౨౪౫॥

మూ॥ సీమావృక్షాంశ్చ కుర్వీత న్యగ్రోధాశ్వత్థకింశుకాన్ । శాల్మ
లీన్సాలతాలాంశ్చ క్షీరిణశ్చైవ పాదపాన్॥ ౨౪౬॥

మఱ్ఱి రావి మోదుగ బూరుగ సాకి తాటి యీచెట్లనున్ను పాలుగలగల మే డి మొదలగునట్టి చిరకాలముండువాటిని సీమనులకు చిహ్నములుగా వేయించవలె ను॥ ౨౪౬॥

మూ॥ గుల్మాన్వేణూంశ్చ వివిధాన్ శమీవల్లీస్థలానిచ। శరాన్కు
బ్జకగుల్మాంశ్చ తథాసీమా న నశ్యతి॥ ౨౪౭॥

వెదురుపొదలనున్ను శమివృక్షములనున్ను లతలనున్ను నిమ్నోన్నతాదిస్థలము లనున్ను రెల్లునున్ను పొట్టిముళ్లతుప్పలనున్ను సీమలకు చిహ్నములుగా జేసినేని సీ మనశించదు॥ ౨౪౭॥

మూ॥ తటాకాన్యుదపానాని వాప్యఃప్రస్రవణానిచ । సీమాసంధి
షు కార్యాణి దేవతాయతనానిచ॥ ౨౪౮॥

కోనేళ్లు నూతులు బావులు దొరువులు మొదలగుజలస్థానములున్ను దేవతా గృహములున్ను పొలిమేరసంధులను జేయించెనేని జలార్థముబోయెడునగులు విని కిడియొకరి పరంపరచే సాక్షులగుదురు॥ ౨౪౮॥

మూ॥ ఉపచ్ఛన్నానిచాన్యాని సీమాలింగానికారయేత్ ।సీమాజ్ఞా
నే నృణాం వీక్ష్య నిత్యం లోకే విపర్యయం॥ ౨౪౯॥

ఈచెప్పబడినవిగాక మరికొన్ని పైకి కనపడకుండెడు వక్ష్యమాణములగుసీమా

చిహ్నములనుంచవలెను లోకమందు నరులకు భ్రమప్రమాదములనుజూచి యట్లు చేయవలెను॥ ౨౪౯॥

మూ॥ అశ్మనోఽస్థీని గోవాలాం స్తుషాన్ భస్మకపాలికాః। కరీషమిష్టకాంగారాం శ్శర్కరా వాలుకాస్తథా॥ ౨౫౦॥

మూ॥ యానిచైవం ప్రకారాణి కాలాద్భూమిర్నభక్షయేత్। తాని సంధిషు సీమాయా మప్రకాశాని కారయేత్॥ ౨౫౧॥

రాళ్ళు ఎముకలు ఆవులతోకలు నుముక విభూతి కపాలములు పేరు పిడకలు ఇష్టకలు బొగ్గులు నిసుక చిడపరాళ్ళు ఈప్రకారమగునవిఏవి కాలాంజనము ప్రత్తిగ జలయిత్యాదులు చిరకాలము భూమియందుండినను మన్నయిపోకనుండునో వాటని॥ "శ్లో॥ ప్రత్యక్షం భేదేచ్చేతాని సీమాసంధౌ నిధాపయే" దను బృహస్పతివచనమువలన నివి కుండలలోనుంచి సీమాసంధియందు పాతించవలెను॥ ౨౫౦॥౨౫౧॥

మూ॥ ఏతైర్లింగైర్నయేత్సీమాం రాజా వివదమానయోః। పూర్వభుక్త్యా చ సతత ముదకస్యాగమేన చ॥ ౨౫౨॥

పొలిమేరలకై వివాదపడివచ్చిన గ్రామముల కెంటికిన్ని ఈచెప్పబడినచిహ్నములచే సీమానిర్ణయము జేయవలెను మూడుపురుషాంతరములకు పూర్వము చిరకాలానుభవము చేతనున్న మధ్యనువదులు మొదలగు ప్రవాహములచేతనున్ను సీమానిశ్చయముచేయవలెను॥ ౨౫౨॥

మూ॥ యది సంశయ ఏవ స్యాల్లింగానామపి దర్శనే। సాక్షిప్రత్యయ ఏవ స్యాత్సీమావాదవినిర్ణయః॥ ౨౫౩॥

ఈవృక్షములు సీమావృక్షములు కావనిన్ని ప్రచ్ఛన్నాంగారాదికమునున్న చోటినుండిదీసి మరొకచో పాతిరిదిసీమగాదని వివాదమువచ్చునున్నచో సీమానిర్ణయము సాక్షిప్రమాణముచే గావలెను॥ ౨౫౩॥

మూ॥ గ్రామీయకకులానాంచ సమక్షం సీమ్ని సాక్షిణః। ప్రష్టవ్యాః సీమలింగాని తయోశ్చైవ వివాదినోః॥ ౨౫౪॥

ఉభయగ్రామస్థులయొక్కయు వాదిప్రతివాదులయొక్కయు సమక్షమందు సీ

మా చిహ్నముల నాసాక్షులనడుగవలెను॥ ౨౫౪॥

మూ॥ తేపృష్టాస్తు యథాబ్రూయుః సమస్తాంసీమ్నినిశ్చయం। ని
బధ్నీయాత్తథాసీమాంసర్వాంస్తాంశ్చైవనామతః॥౨౫౫॥

సీమావిషయమయిన ద్వైవిధ్యమందు నాసాక్షులుచెప్పినదానిని నిశ్చయపరచి యట్లనే చిహ్నములవేయించి స్థిరపరచి యాసాక్షులపేరులతో పరిష్కరించిన విధము వ్రాయించవలెను॥ ౨౫౫॥

మూ॥ శిరోభిస్తే గృహీత్వోర్వీం స్రగ్విణోరక్తవాససః। సుకృతైః
శ్శాపితాస్స్వైస్స్వైర్నయేయుస్తేసమంజసం॥ ౨౫౬॥

"సూ॥ రక్తస్రగ్వాససస్సీమాం నయేయురితి" యని యాజ్ఞవల్క్యవచనము కనుక నాసాక్షులు రక్తమాలికలును రక్తవస్త్రములును ధరించి మట్టిబెడ్డనె త్తిపైని బెట్టుకొని అనృతమును చెప్పితిమేని మాపుణ్యము నశించుగాక యని శపథములొనరించి సీమను యథాశక్తిగా నిర్ణయించవలెను॥ ౨౫౬॥

మూ॥ యథోక్తేన నయంతస్తే పూయంతే సత్యసాక్షిణః। విపరీ
తం నయంతస్తు దాప్యాస్స్యుర్ద్విశతం దమం॥ ౨౫౭॥

ఆసాక్షులు సత్యముగ బలికిరేని నిష్పాపులగుచున్నారు అసత్యముగ జెప్పిరేని సాక్షియొకరిడికి రెండువందల పణములు దండమును రాజుపుచ్చుకోవలెను॥

మూ॥ సాక్ష్యభావేతు చత్వారస్సామంతా గ్రామవాసినః। సీ
మావినిర్ణయం కుర్యుః ప్రయతా రాజసన్నిధౌ॥ ౨౫౮॥

అట్టిసాక్షులు లేకుండిన నావివాదస్థానమునకు నాలుగు దిక్కులనున్న గ్రామస్థులు నలుగురు విచారించి రాజసన్నిధిని జెప్పి సీమానిర్ణయమును పరిష్కరించవలెను॥ ౨౫౮॥

మూ॥ సామంతానామ భావేతు మౌలానాం సీమ్నిసాక్షిణాం।
ఇమానప్యనుయుంజీత పురుషాన్వనగోచరాన్॥ ౨౫౯॥

అట్టివారును లేకుండినచో గ్రామముకట్టినది మొదలు వంశపరంపరగా నుండి

నకుటుంబస్థులవారినిన్ని సమీపవనమందున్న వారినిన్ని సీమాసాక్షులుగా నేర్పర
చవలెను॥ ౨౫౯॥

మూ॥ వ్యాధాంఛాకునికాన్గోపాన్ కైవర్తాన్మూలఖానకాన్ ।
వ్యాళగ్రాహానుంఛవృత్తీనన్యాంశ్చ వనచారిణః॥ ౨౬౦॥

మృగవధజీవులును పక్షివధజీవులను గొల్లవాళ్లున్ను జాలరులున్ను దుంపలు
వెళ్లు నమ్ముకొనే వాళ్ళును పాములవాళ్ళున్ను శిలోంఛవృత్తి చేననగా కంకినేరు
కొనేవాళ్లున్ను వీళ్లనున్ను మరియునున్న వనచారులనున్ను ఫలములను పుష్పనుల
నాకులను కర్రలను బొగ్గులను నమ్ముకొనేవాళ్ళనున్ను సాక్షులనుగా దెచ్చియడుగ
వలెను వీళ్ళందరుస్వార్థమునకు గ్రామమునుంచి వెళ్లుచుందురు గావున వాళ్ళకు
సీమలు తెలిసియుండును గావున వాళ్ళనడుగవలెను॥ ౨౬౦॥

మూ॥ తేపృష్టాస్తు యథాబ్రూయుస్సీమాసంధిషు లక్షణం। త
త్తథా స్థాపయేద్రాజా ధర్మేణగ్రామయోర్ద్వయోః॥ ౨౬౧॥

ఆవ్యాధాదులడగబడి గ్రామముల పొలిమేరహద్దులు యేచిహ్నములు చెప్పును
వో అదిస్థిరపరచి రెండుగ్రామములకు రాజుహద్దులుచేసి సీమావ్యవస్థ చేయవలెను॥

మూ॥ క్షేత్రకూపతటాకానా మారామస్య గృహస్యచ । సా
మంతప్రత్యయోజ్ఞేయ స్సీమాసేతువినిర్ణయః॥ ౨౬౨॥

ఒకగ్రామమందైనను క్షేత్రకూపతటాకారామ గృహములయొక్క వివాదము
లో హద్దులనిర్ణయము విషయమై సామంతులుగ దేశవాసులసాక్ష్యమే ప్రమాణ
ముగా హద్దులచిహ్నము తేర్పాటుచేయవలెనుగాని వ్యాధాదుల మాటమీద నేని
శ్చయించరాదు॥ ౨౬౨॥

మూ॥ సామంతాశ్చేన్మృషాబ్రూయు స్సేతౌ వివదతాంనృణాం।
సర్వే పృథక్పృథగ్దండ్యా రాజ్ఞా మధ్యమసాహసం॥ ౨౬౩॥

హద్దులయొక్క చిహ్నములనిమిత్తమై వివాదపడుచున్న మనుష్యులయొక్క
కార్యము విషయమై సామంతులగు దేశస్థులబద్ధమాడిరేని ప్రత్యేకముగా మధ్య
మసాహసమును దండమువిధించవలెను- అనగా నాసామంతులగు వారికి పూర్వ

ము నిర్ణయించిన దానికి ద్విగుణ మిన్నూరుపణములు దండించనగును॥ ౨౬౩॥

మూ॥ గృహం తటాక మారామం క్షేత్రంవా భీషయాహరన్ ।
శతాని పంచదండ్యస్స్యా దజ్ఞానా ద్ద్విగుణోదమః॥ ౨౬౪॥

గృహతటాకోద్యానక్షేత్రములలో దేనినైన చంపెదను ఖయిను జెయించెదన ని భయపెట్టిహరించిన వానికేనూరుపణములు దండమువిధించవలెను తనదనుకొ నిభ్రమచే స్వతంత్రించి యాక్రమించెనేని యిన్నూరుపణములు దండమువుచ్చుకో వలెను॥ ౨౬౪॥

మూ॥ సీమాయామవిషహ్యాయాం స్వయంరాజైవ ధర్మవిత్ ।
ప్రదిశే ద్భూమి మేతేషా ముపకారాదితి స్థితిః॥ ౨౬౫॥

సీమాచిహ్నములును సాక్షులున్ను లేనప్పుడు హద్దు లేర్పాటుగాకుండ నుండి నప్పుడు రాజే పక్షపాతరహితుడై వివాదభూమి స్వయముగాజూచి కలహ ప డుచున్నవాళ్ళలోనేపక్షమువాళ్ళకువివాదస్థలము మికిలీడుపయోగించుటగానీ అ దిలేకున్నంజాలానపకారము గావడముగాని కల్గిపెద్దకలహముపడుచు నెవళ్లుందు రోవాళ్ళకావివాదభూమి నిప్పించవలెనని శాస్త్రనిశ్చయము॥ ౨౬౫॥

మూ॥ ఏషోఖిలే నాభిహితో ధర్మస్సీమావినిర్ణయే । అతఊ
ర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి వాక్పారుష్య వినిర్ణయం॥ ౨౬౬॥

ఇదిసీమానిశ్చను నిశ్శేషముగజెప్పబడెను ఇటుపైనివాక్పారుష్య నిర్ణయము నుజెప్పెను అనుక్రమణికలో॥ "శ్లో॥ పారుష్యేదండవాచికే॥" యని దండపారు ష్యమన్యాయము గావున ముందుజెప్పబడినప్పటికిని ముందుగావాక్పారుష్యమును ఆ పైని దండపారుష్యము జరుగునుగాన నిట్లుచెప్పబడెను॥ ౨౬౬॥

మూ॥ శతంబ్రాహ్మణమాక్రుశ్య క్షత్రియోదండమర్హతి। వైశ్యో
ప్యర్ధశతంద్వేవా శూద్రస్తు వధమర్హతి॥ ౨౬౭॥

బ్రాహ్మణునిసీవ్రుదొంగవనుట మొదలగుమాటలను మించనాడినక్షత్రియునకు నూరుపణములు దండమువిధించవలెను ఈలాగునే వైశ్యునకునూటయేబదిగానియి న్నూరుగాని పణములు గౌరవలాఘవవిచారముచే దండము విధించవలెనుశూద్రుడ

ట్లుబ్రాహ్మణునిమించనాడెనేనిదెబ్బలుకొట్టించడముమొదలగుకఠినశిక్షజేయవలెను

మూ॥ పంచాశద్బ్రాహ్మణోదండ్యః క్షత్రియస్యాభిశంసనే । వై
శ్యేస్యాదర్ధపంచాశత్ శూద్రేద్వాదశకోదమః॥ ౨౬౮॥

క్షత్రియుని పైనిచెప్పినట్లాక్షేపించిన బ్రాహ్మణునకు నేబదిపణములు దండమ్ము విధించవలెను వైశ్యునాక్షేపించెనేని యిరవదైదున్ను శూద్రునాక్షేపించెనేని పం రెండుపణములును దండమువిధించవలెను॥ ౨౬౮॥

మూ॥ సమవర్ణే ద్విజాతీనాం ద్వేదశైవవ్యతిక్రమే । వాదేష్వ
వచనీయేషు తదేవ ద్విగుణంభవేత్॥ ౨౬౯॥

ద్విజులు బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు వీరిలోనేజాతివాడాజాతివానిను క్తప్రకారమాక్షేపించినం బండ్రెండుపణములు దండమువిధించవలెను అవాచ్యములు అనగా నమ్మనాలినివాక్రుచ్చితిట్టినచో మొదటచెప్పినవర్ణక్రమమునకైనదండము నూరుచెప్పినచో నిన్నూరు యీవిధమైనదండమందరికిని విధించవలెను॥ ౨౬౯॥

మూ॥ ఏకజాతి ద్విర్జాతీంస్తు వాచాదారుణయాక్షిపన్। జిహ్వా
యాః ప్రాప్నుయాచ్ఛేదం జఘన్య ప్రభవోహిసః॥ ౨౭౦॥

శూద్రుడుద్విజులను పాపపుతిట్లుతిట్టెనేని వానినాలుకను గోయించవలెనుపాదజుడధముడుగావున॥ ౨౭౦॥

మూ॥ నామజాతి గ్రహంత్వేషా మభిద్రోహేణ కుర్వతః । నిక్షే
ప్యోయోమయశ్శంకు ర్జ్వలన్నాస్యే దశాంగుళః॥ ౨౭౧॥

అభిద్రోహమనగా నాక్రోశము బ్రాహ్మణాదులనోరీయజ్ఞదత్తుడాబ్రాహ్మణాధముడానీవనియహంకృతితో పేరు జాతిమెత్తియెవ్వడుమించనాడునో వానినోటిలోమెరపగా కాల్చిన పదియంగుళములయినుపచీల దిగగొట్టించవలెను॥ ౨౭౧॥

మూ॥ ధర్మోపదేశం దర్పేణ విప్రాణామస్యకుర్వతః । తప్త
మాసేచయే త్తైలం వక్త్రేశ్రోత్రేచపార్థివః॥ ౨౭౨॥

ఏలాగునో ధర్మమును లేశమమాత్రమును దెలసి గర్వముచేసీ ధర్మముచేయవలసినదని యేశూద్రుడు బ్రాహ్మణునకుపదేశించునో వానినోటిలోనున్న చెవుల

లోనున్ను మరిగించినచమురుబోయించవలెను॥ ౨౭౨॥

మూ॥ శ్రుతందేశంచ జాతించ కర్మశారీర మేవచ। వితథేనబ్రు
వన్దర్పా ద్దాప్యస్స్యా ద్ద్విశతందమం॥ ౨౭౩॥

ఇదిసమానజాతివిషయము దండముస్వల్పముగావున ద్విజుల నాక్షేపించుశూద్రునివిషయముగాదు నీవుచదవలేదు నీవాదేశస్థుడవుగావు నీవాజాతిగలవాడవుగావు నీశరీరముపనయనాదులచే సంస్కరించబడలేదని యహంకారముచే వ్యర్థముగాబలికినవానికి యిన్నూరుపణములు దండము రాజువిధించవలెను॥ ౨౭౩॥

మూ॥ కాణంవా ప్యథవాఖంజ మన్యంవాపి తథావిధం। తథ్యేనా
పి బ్రువన్దాప్యో దండం కార్షాపణావరం॥ ౨౭౪॥

ఒకకన్నుగుడ్డివాడు కాణుడు వానినిగాని సొట్టవాడు మొదలయిన వాళ్ళను నిజమైనప్పటికిని గుడ్డివాడా సొట్టవాడాయని పిలిచినవానికి కొంచెపు దండము కార్షాపణమనగా యిప్పటిలెక్కను కొంచముతక్కువ పదారుచిన్నములబంగారమునకయ్యేసొమ్ము విధించవలెను॥ ౨౭౪॥

మూ॥ మాతరం పితరం భార్యాం భ్రాతరం తనయం గురుం। ఆ
క్షారయం చ్ఛతందాప్యః పంథానం చాదదద్గురోః॥ ౨౭౫॥

తల్లిని తండ్రిని భార్యను పుత్రుని పాపపుతిట్లుతిట్టినను గురువుకు త్రోవనియ్యకుండినను వానికి నూరుపణములు దండము విధించవలెను భార్యాదులతో గురుని తిట్టినేని శిక్షసమముగాకుండనిట్లు సమాధానముచేయ్యవలెను మేధాతిథిమాత్రాదులకన్యోన్యము భేదముపుట్టించినవానికీ దండమనివ్రాసెను॥ ౨౭౫॥

మూ॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియాభ్యాంతు దండంకార్యో విజానతా। బ్రా
హ్మణే సాహసఃపూర్వః క్షత్రియే త్వేవ మధ్యమః॥ ౨౭౬॥

బ్రాహ్మణులకున్ను క్షత్రియులకును తిట్లాటజరిగినప్పుడు దండశాస్త్రజ్ఞుడగు రాజు క్షత్రియునినిందనాడిన బ్రాహ్మణునకు ప్రథమసాహసమున్ను బ్రాహ్మణునితిట్టినక్షత్రియునకు మధ్యమసాహసమున్ను విధించవలెను॥ ౨౭౬॥

మూ॥ విట్ఛూద్రయో రేవమేవ స్వజాతిం ప్రతితత్త్వతః । ఛేదవ
ర్జం ప్రణయనం దండస్యేతి వినిశ్చయః॥ ౨౭౭॥

వైశ్యశూద్రులు తిట్లాడినచో విప్రక్షత్రియులకునుంబలె శూద్రునితిట్టిన వైశ్యునకు ప్రథమసాహసమున్ను వైశ్యునితిట్టిన శూద్రునకు మధ్యమసాహసమున్ను ఛేదవర్జముగా విధించవలెను దీనిచే పూర్వమందు ద్విజులను బూతులాడిన శూద్రునకు జిహ్వాచ్ఛేదముచెప్పెను ఇచ్చటివిధిచే వైశ్యునితిట్టిన శూద్రునకు జిహ్వాచ్ఛేదనము లేదని ప్రాప్తమాయెను॥ ౨౭౭

మూ॥ ఏవం దండవిధిః ప్రోక్తో వాక్పారుష్యస్య తత్త్వతః। అతఊ
ర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి దండపారుష్య నిర్ణయం॥ ౨౭౮॥

ఈప్రకారముగా వాక్పారుష్యమునకు దండనిర్ణయమును జెప్పి యిటుపైనిదండపారుష్యమునకు దండమును నిర్ణయించుచున్నాడు॥ ౨౭౮॥

మూ॥ యేనకేనచిదంగేన హింస్యాచ్చేచ్ఛ్రేష్ఠమంత్యజః। ఛేత్త
వ్యం తత్తదేవాస్య తన్మనోరనుశాసనం॥ ౨౭౯॥

శూద్రుడే యవయవముచే బ్రాహ్మణునికొట్టునో రాజాశూద్రునియొక్క యాయవయవమును ఛేదింపవలెనని మనుశాసనము॥ ౨౭౯

మూ॥ పాణిముద్యమ్య దండంవా పాణిచ్ఛేదన మర్హతి। పాదేన
ప్రహరన్కోపా త్పాదచ్ఛేదనమర్హతి॥ ౨౮౦॥

చెయ్యెత్తిగాని కర్రయెత్తిగాని కొట్టెనేని హస్తచ్ఛేదనమున్ను కాలెత్తి తన్నెనేని పాదచ్ఛేదనమున్ను బొందును॥ ౨౮౦॥

మూ॥ సహాసన మభిప్రేప్సు రుత్కృష్టస్యాప కృష్టజః।కట్యాం కృ
తాంకో నిర్వాస్యాత్ స్ఫిచంవాస్యావ కర్తయేత్॥ ౨౮౧॥

బ్రాహ్మణునితోగూడ నేకాసనమందుగూర్చుండనిచ్ఛయించినశూద్రుని కటియందు తప్తలోహముచే కాల్పించి దేశమును దాటించవలెను చావకుండునట్లు వాని పిర్రనయినగోయించవలెను॥ ౨౮౧॥

మూ॥ అవనిష్ఠీవతో దర్పా ద్వావోష్ఠౌ చ్ఛేదయేన్నృపః । అవ
మూత్రయతో మేఢ్ర మవశర్ధయతో గుదం॥ ౨౮౨॥

బ్రాహ్మణునియవమానించుటకు గర్వముచే శూద్రుడుమిసెనేని రెండుపెదవులున్ను మీదమూత్రించెనేని లింగమున్ను ప్రమాదముచేగాక నవమానించుటకు విప్రునిపైశర్ధించెనేని గుదమున్ను రాజుకోయించవలెను॥ ౨౮౨॥

మూ॥ కేశేషు గృహ్ణతో హస్తౌ చ్ఛేదయే దవిచారయన్। పాద
యోర్దాఢికాయాంచ గ్రీవాయాం వృషణేషుచ॥ ౨౮౩॥

గర్వముచే బ్రాహ్మణునిబాధించుటకు శూద్రుడు జుట్టు పాదములు గడ్డమును వృషణమునున్ను బట్టుకొనెనేని విచారముకర్ర లేకుండవానిచేతులను ఛేదించవలెను॥

మూ॥ త్వగ్భేదకశ్శతం దండ్యో లోహితస్యచ దర్శకః। మాంస
చ్ఛేత్తాతు షణ్ణిష్కాన్ ప్రవాస్య స్త్వస్థిభేదకః॥ ౨౮౪॥

దండలాఘవముచే నిచ్చట సమానజాతియని చెప్పవలెను బ్రాహ్మణునిబ్రాహ్మణుడు చర్మమూడునట్లుగొట్టెనేని నూరుపణములున్ను మాంసము తెగపడునట్లు గొట్టెనేని యారునిష్కములున్ను దండుగపుచ్చుకొనవలెను యెముక విరుగునట్లు గొట్టినవానిని దేశమును దాటించవలెను॥ ౨౮౪॥

మూ॥ వనస్పతీనాం సర్వేషా ముపభోగో యథాయథా। తథాత
థా దమః కార్యో హింసాయామితి ధారణా॥ ౨౮౫॥

ఫలపుష్పాదులచే మనుష్యులకుపయోగము త్తమమధ్యమాదిభేదమునననుసరించుండునో తత్తద్వృక్షాదులను గొట్టినవానికి నుత్తమసాహసాది ఛేదనముచే దండమువిధించవలెను॥ "సూ॥ ఫలోపభోగద్రుమచ్ఛేదీసోత్తమసాహసం- పుష్పోపభోగచ్ఛేదీ మధ్యమం- వల్లీగుల్మలతాచ్ఛేదీకార్షాపణశతం- తృణచ్ఛేద్యేకంకార్షాపణం పణమేవచేతి మనునాప్యుక్తో వేదితవ్యః॥" ఫలవృక్షములను నరికినవానికుత్తమసాహసమనగా వేయుపణములు పుష్పమాత్రోపయోగాహావృక్షములను నరికినవానికిమధ్యమసాహసమనగా నేనూరుపణములు లతాగుల్మాదులను ఛేదించినవానికినూరుపణములు తృణమును ఛేదించినవానికొకపణమున్ను దండము విధించుమని మను-

ఫునన్ను కొట్టినని తెలియదగునని విష్ణుస్మృతి॥ ౨౮౫॥

మూ॥ మనుష్యాణాం పశూనాంచ దుఃఖాయప్రహృతేసతి। య
థాయథామహద్దుఃఖం దండంకుర్యాత్తథాతథా॥ ౨౮౬॥

మనుష్యులనున్ను పశువులనున్ను కొట్టడముచేతనగు దుఃఖాదికమునుబట్టి దండా
ధిక్యము గావలెను చర్మమూడగొట్టినవానికి నూరుపణములని చెప్పబడినదిదుఃఖా
ధిక్యమైనను దండమునంతకంటె నెక్కువగా విధించవలెను॥ ౨౮౬॥

మూ॥ అంగావపీడనాయాంచ వ్రణశోణితయోస్తథా। సముత్థాన
వ్యయందాప్య స్సర్వదండమథాపివా॥ ౨౮౭॥

కాలుచేయివిరుగుటగాని గాయములుపడడముగాని అయ్యేటట్టుగొట్టినవానిచేతనా
దెబ్బలవల్లవచ్చిన పీడబోయి యెప్పటివలె బాగుపడే మట్టుకునుపథ్యౌషధాదుల
కన్యవ్యయమిప్పించవలె నట్లివ్వకుండెనేని యందుకు తగిన ధనమునున్నుదండము
తోకూడా వానివలన పుచ్చుకోవలెను॥ ౨౮౭॥

మూ॥ ద్రవ్యాణిహింస్యాద్యోయస్య జ్ఞానతోజ్ఞానతోపివా। సత
స్యోత్పాదయేత్తుష్టిం రాజ్ఞేదద్యాచ్చతత్సమం॥ ౨౮౮॥

ఎవడెవని తామ్రపాత్రాదివస్తువులను తెలిసీగాని తెలియకగాని చెడగొట్టెనే
ని వాని నట్టివస్తువులను వాడువానికిచ్చి సంతసింపజేయవలెను చెడిన వస్తువులకు
సమానమయిన సొమ్మును రాజుకు దండమివలెను॥ ౨౮౮॥

మూ॥ చర్మచార్మికభాండేషు కాష్ఠలోష్ఠమయేషుచ। మూల్యా
త్పంచగుణోదండః పుష్పమూలఫలేషుచ॥ ౨౮౯॥

చర్మములును తోలుసంచులును కర్రచేగాని మట్టిచేగాని చేసిన పాత్రాదులు
న్ను పుష్పమూలఫలములున్ను వీటినెవడు పాడుజేయునో వాడా చెడగొట్టబడినవా
టిమూల్యమునకయిదురెట్లు దండము రాజుకీవలెను వస్తువుగలవానికి తుష్టిజేయవ
లెను॥ ౨౮౯॥

మూ॥ యానస్యచైవయాతుశ్చ యానస్వామినఏవచ। దశాతివర్తన

నాన్యాహుశ్శేషే దండో విధీయతే॥ ౨౯౦॥

రథాదియానములకున్ను సారథులకున్ను నారథాదులపాకున్ను దాలకున్ను నిమిత్తములతిక్రమించి వర్తించునవిగలవదిగలిగినేని ప్రాణినాశ ద్రవ్యనాశము లుగలిగినను యానస్వామికి దండములేదని చెప్పుచున్నారవిగానిచో దండముప చేను॥ ౨౯౦॥

మూ॥ ఛిన్ననాస్యే భగ్నయుగే తిర్యక్ప్రతిముఖాగతే। అక్షభంగే చయానస్య చక్రభంగేతథైవచ॥ ౨౯౧॥

ఛేదనేచైవ యంత్రాణాం యోక్త్రరశ్మ్యోస్తథైవచ। ఆక్రందేచాప్యపైహీతి నదండంమనురబ్రవీత్॥ ౨౯౨॥

బండికిబూన్చినయెడ్లయొక్క ముకుత్రాడు తెగినను పూజు విరిగినను భూమి యొక్క నిమ్నోన్నతములచేతను బండియెదురుగా దిరిగినను ఇరుసువిరిగినను యుండ విరిగినను బండికిగట్టిన చర్మాదులు వికలములయినను మెడత్రాడు తెగినను కొరడా శిథిలమైనను వసిలిపొమ్మని సారథి కేకలువేయుచుండినను యిట్టినిమిత్తములు గలిగిన ప్పుడు యానమున జంతుమరణమైనను ద్రవ్యనాశమైనను సారథిమొదలగు వారికి దండములేదు॥ ౨౯౧॥౨౯౨॥

మూ॥ యత్రాపవర్తతే యుగ్యం వైగుణ్యాత్ప్రాజకస్యతు। తత్రస్వామిభవేద్దండ్యో హింసాయాంద్విశతంపమం॥౨౯౩॥

సారథియొక్క నేరమిచే బండిపికటముగా నడుచుటచే ప్రాణిహింసయయ్యెనేని నేరసిసారథినుంచినందుకై యానస్వామి కిన్నూరు పణములు దండము వేయవలెను॥ ౨౯౪॥

మూ॥ ప్రాజకశ్చేద్భవేదాప్తః ప్రాజకోదండమర్హతి। యుగ్యస్థాః ప్రాజకేనాప్తే సర్వేదండ్యాశ్శతంశతం॥ ౨౯౪॥

సారథికుశలుడైనప్పటికిని మనుష్యమారణమయ్యెనేని యాసారథికే యిన్నూరుపణములు దండముగావలెను- స్వామికక్కరలేదు సారథికుశలుడుగాని రథము పైనున్నవారలందరున్ను నూరేసి పణములు దండనార్హులగుచున్నారుకుసార

ధీగల రథమునారోహించుటవలన॥ ౨౯౪॥

మూ॥ సచేత్తు పథిసంరుద్ధః పశుభిర్వా రథేనవా । ప్రమాపయే
త్ప్రాణభృత స్తత్ర దండోఽవిచారితః॥ ౨౯౫॥

రథమునకడ్డముగా విస్తారముగా పశువులుగాని మరియొక రథముగానియడ్డుపడినప్పుడు రథమడ్డముగా తిరగడము వల్లనైనను రథావయవములు విరుగుట వల్లనైనను ప్రాణినాశమయ్యెనేని యట్టిచో విచారమకర్ర లేకుండ సారథిదండ్యుడుగావలెను. అట్టియపరాధ మొకమారియినప్పుడు దండమెట్లగుననగా॥ ౨౯౫॥

మూ॥ మనుష్యమారణే క్షిప్రం చౌరవత్కిల్బిషం భవేత్। ప్రా
ణభృత్సు మహత్స్వర్ధం గోగజోష్ట్రహయాదిషు॥ ౨౯౬॥

అట్టిచో మనుష్యమారణమయ్యెనేని చోరునకుఁబలెను ఉత్తమసాహసము వేయిపణములు సారథికి దండము విధించవలెను గాని వధరూపమగు దండము గూడదు గోగజాదికమగు గొప్పజంతువునకు మారణమయ్యెనేని యేనూరుపణములుదండించవలెను॥ ౨౯౬॥

మూ॥ క్షుద్రకాణాం పశూనాంతు హింసాయాం ద్విశతో దమః।
పంచాశత్తు భవేద్దండ శ్శుభేషు మృగపక్షిషు॥ ౨౯౭॥

జాతిచేతనున్ను వయస్సుచేతనున్ను చిన్నజంతువులు చచ్చెనేని యిన్నూరుపణములు దండము శుభకరములగు శుకశారికాదిపక్షులును లేళ్ళు మొదలగు మృగములున్ను జచ్చెనేని యేబదిపణములు దండమగుచున్నది॥ ౨౯౭॥

మూ॥ గర్దభాజావికానాంతు దండస్స్యాత్పంచమాషకః। మా
షకస్తు భవేద్దండ్యశ్శ్వసూకరనిపాతనే॥ ౨౯౮॥

గాడిదె మేకమొదలగునట్టివి జచ్చెనేని నైదు వెండి మాషములున్ను కుక్కపంది యిట్టివి చచ్చెనేని యొకమాషమే దండమగును॥ ౨౯౮॥

మూ॥ భార్యా పుత్రాశ్చ దాసశ్చ శిష్యో భ్రాతా చ సోదరః।
ప్రాప్తాపరాధా స్తాడ్యాస్స్యూ రజ్జ్వా వేణుదళేనవా॥ ౨౯౯॥

భార్యయు కొడుకు దాసుడు శిష్యుడు సోదరుడు వీరపరాధమొనర్చి నపుడు శిక్షార్థము సన్నపుత్రాడు చేనైన వెదురుకివ్వ చేనైన గొట్టవలెను॥ ౨౯౯॥

మూ॥ పృష్ఠతస్తు శరీరస్య నోత్తమాంగే కథంచన। అతోన్యథా
తు ప్రహరన్ ప్రాప్తస్స్యా చ్చోరకిల్బిషం॥ ౩౦౦॥

ఆ వెదురు కివ్వచేనైన వీపుమీదకొట్టవలెను కాని నెత్తిమీదగొట్టరాదు- అన్యథాకొట్టెనేని చోరునకువలె వాగ్దండధనదండముల నొందును॥ ౩౦౦॥

మూ॥ ఏషోఖిలే నాభిహితో దండపారుష్య నిర్ణయః। స్తేన
స్యాతః ప్రవక్ష్యామి విధిం దండవినిర్ణయే॥ ౩౦౧॥

ఈ దండపారుష్యవిధి నిశ్శేషముగ జెప్పబడెను- ఇంక చోరదండవిధానమును జెప్పెదను॥ ౩౦౧॥

మూ॥ పరమం యత్నమాతిష్ఠేత్ స్తేనానాం నిగ్రహేనృపః।
స్తేనానాం నిగ్రహాదస్య యశోరాష్ట్రంచ వర్ధతే॥ ౩౦౨॥

రాజు చోరనిగ్రహమందు గొప్పప్రయత్నమును జేయవలెనుచోరనిగ్రహమువలన రాజునకధికమైన కీర్తిన్ని ఉపద్రవాభావముచే రాష్ట్రవృద్ధిన్ని యగును॥ ౩౦౨॥

మూ॥ అభయస్యచయో దాతా సపూజ్య స్సతతం నృపః।
సత్రంహి వర్ధతే తస్య సదైవాభయదక్షిణం॥ ౩౦౩॥

చోరభీతిలేకుండ నేరాజు పాలించునో యాతండు సర్వదాపూజ్యుడగును యజ్ఞము వంటి యితని పాలలము చోరులవలన నభయమనెడి దక్షిణగలదియై సంతతమువృద్ధినొందును యజ్ఞ మొకప్పటిదిది సర్వకాలీనమని వ్యతిరేకాకారము॥ ౩౦౩॥

మూ॥ సర్వతో ధర్మషడ్భాగో రాజ్ఞోభవతి రక్షతః।
అధర్మాదపి షడ్భాగో భవత్యస్యహ్యరక్షతః॥ ౩౦౪॥

చోరాదిభీతిలేకుండ రక్షించెడి రాజుకు సాధుజనకృతధర్మములలో నారవపాలు లభ్యమగునట్లు రక్షించని రాజునకసాధుజనకృతమగు నధర్మములో నారవపాలు సంభవించునుగాన సవశ్యము రక్షించవలెనని తాత్పర్యము॥ ౩౦౪॥

మూ॥ యదధీతే యద్యజతే యద్దదాతి యదర్చతి । తస్యషడ్భాగభాగ్రాజా సమ్యగ్భవతి రక్షణాత్॥ ३०५॥

అధ్యయనము యజ్ఞము దానము దేవార్చనము నేదిచేయబడుచుండు నదియెల్ల రాజరక్షణముచే నగునుగాన నారాజాధర్మములలో షడ్భాగము నవశ్యము బొందును॥ ३०५॥

మూ॥ రక్షన్ ధర్మేణ భూతాని రాజా వధ్యాంశ్చ ఘాతయన్ । యజతేఽహరహర్యజ్ఞైః సహస్రశతదక్షిణైః॥ ३०६॥

స్థావరజంగమభూతములను యథాశాస్త్రముగ పరిపాలించుచును చోరాది దుష్టులను శిక్షించుచును రాజులక్షదక్షిణగలయజ్ఞము నిత్యముచేయును యజ్ఞఫలమును పొందుచుండునని॥ ३०६॥

మూ॥ యోరక్షన్ బలిమాదత్తే కరంశుల్కంచ పార్థివః । ప్రతిభాగంచ దండంచ ససద్యో నరకంవ్రజేత్॥ ३०७॥

ఏరాజుప్రజారక్షణముజేయక బలియనగా ప్రతిసంవత్సరమున్ను పుచ్చుకొనే ధాన్యాదికము కరమనగాపన్ను శుల్కమనగావర్తకులవద్దరాబట్టెడిసుంకముప్రతిభాగమనగా ప్రత్యహముకానుకగానిచ్చెడి పుష్పఫలాదికముదండమనగాజులమానా ఇదిపుచ్చుకొనునో యతండుజీవితాంతమందునరకమునబడును॥ ३०७॥

మూ॥ అరక్షితారం రాజానం బలిషడ్భాగహారిణం । తమాహుస్సర్వలోకస్య సమగ్రమలహారకం॥ ३०८॥

ఏరాజురక్షించకపన్నులనారవపాలును స్వీకరించునో యతండు సర్వజనుల యొక్క పాపమునేస్వీకరించుచున్నాడు॥ ३०८॥

మూ॥ అనపేక్షితమర్యాదం నాస్తికం విప్రలుంపకం। అరక్షితారమత్తారం నృపంవిద్యా దధోగతిం॥ ३०९॥

శాస్త్రమర్యాదలను విడచినట్టియు పరలోకములేదనునట్టియు ననుచిత దండమునొనర్చిధనమునుబుచ్చుకొనునట్టియు రక్షించనట్టియు బలిషడ్భాగాదికమును దినునట్టిరాజును నరకగామినిగా దెలియవలెను॥ ३०९॥

మూ॥ అధార్మికం త్రిభిర్న్యాయై ర్నిగృహ్ణీయాత్ప్రయత్నతః।
నిరోధనేనబంధేన వివిధేన వధేనచ॥ ౩౧౦॥

చోరాదులగు నధార్మికులను రాజు కారాగృహప్రవేశమునం కెళ్లు వేయడము చేతులుకాళ్లు ఛేదించడము నీత్రిప్రకారమగు న్యాయములచే ప్రయత్నము వలనని గ్రహించవలెను॥ ౩౧౦॥

మూ॥ నిగ్రహేణహి పాపానాం సాధూనాం సంగ్రహేణచ।
ద్విజాతీయఇవేజ్యాభిః పూయంతే సతతంనృపాః॥ ౩౧౧॥

పాపకర్ములనుశిక్షించుటవలనను సాధులను రక్షించుటవలనను మహా యజ్ఞములచే ద్విజులవలెను రాజులు నిత్యముగా పవిత్రులగుచున్నారు॥ ౩౧౧॥

మూ॥ క్షంతవ్యం ప్రభుణానిత్యం క్షిపతాంకార్యిణాం నృణాం।
బాలవృద్ధాతురాణాంచ కుర్వతాహితమాత్మనః॥ ౩౧౨॥

అర్థిప్రత్యర్థులును బాలవృద్ధాతురులును తమపీడలచేతన్నాక్షేపింతురయిన ప్పటికిని వక్ష్యమాణమగుతనహితమునుగోరురాజు నిత్యముక్షమించవలెను॥ ౩౧౨॥

మూ॥ యః క్షిప్తో మర్షయత్యార్తై స్తేనస్వర్గే మహీయతే।
యస్త్వైశ్వర్యాన్నక్షమతే నరకంతేనగచ్ఛతి॥ ౩౧౩॥

దుఃఖితులగువారుచేసిన నిందను రాజుక్షమించి నతండు స్వర్గమందు బూజ్యు డగును ప్రభుత్వముచే సహించక రాజు నరకమునొందును॥ ౩౧౩॥

మూ॥ రాజాస్తేనేనగంతవ్యో ముక్తకేశేనధావతా। ఆచక్షాణేన
తత్స్తేయ మేవంకర్మాస్మిశాధిమాం॥ ౩౧౪॥

స్కంధేనాదాయ ముసలం లగుడంవాపి ఖాదిరం। శక్తిం
చోభయతస్తీక్ష్ణామాయసం దండమేవవా॥ ౩౧౫॥

ప్రాయశ్చిత్తకాండలో స్వర్ణస్తేయవిషయమై యిదిచెప్పగలవాడైన రాజు స్వర్ణస్తేయమువిషయమైన దండనిర్ణయమున క[illegible]ట సెవా పను బ్రాహ్మణుసువ ర్ణాపహార్త తనపాపమును బ్రకటించుకోనుచు రోకలినైనను చండ్రకర్రదుడ్డు

నైనను రెండుపార్శ్వములందు వాడిగల యినుపకర్రి శక్తియనబడును దానినైనే భుజమందుధరించి జుట్టువిరిబోసుకొని రాజువద్దికివచ్చి బ్రాహ్మణస్వర్ణహారినగు నన్నుదీనిచేశిక్షించుమని చెప్పవలెను॥ ౩౧౪॥

మూ॥ శాసనాద్వా విమోక్షాద్వా స్తేనస్స్తేయా ద్విముచ్యతే।అ
శాసిత్వాతు తం రాజా స్తేనస్యాప్నోతి కిల్బిషం॥ ౩౧౫॥

ఆరాజా దండముచేవానింగొట్టినచో వాడు చచ్చిననొకప్పుడు బ్రతికినను వానికాపాపముపోవును॥ శ్లో॥ "మృతః ప్రహారాత్ జీవన్నపి విశుధ్యతీతి" రాజు కొట్టినదెబ్బచే వాడుమృతప్రాయుడై బ్రతికియుండినను వాడు శుద్ధుడగుచున్నాడని యాజ్ఞవల్క్యవచనము-రాజు కరుణాదికముచేనట్లు కొట్టకుండినవాపాపమునా రాజుబొందును॥ ౩౧౫॥

మూ॥ అన్నాదే భ్రూణహామార్ష్టి పత్యౌభార్యాపచారిణీ। గు
రౌశిష్యశ్చ యాజ్యశ్చ స్తేనోరాజని కిల్బిషం॥ ౩౧౬॥

బ్రహ్మహత్యనొనరించినవానియన్నము నెవడుతినునో వానికియాపాపము సంక్రమించునుగాని బ్రహ్మఘ్నునిపాపము పోదనితాత్పర్యము భ్రూణహత్యజేసినవాని పాపము వానియన్నముదినినవానికిన్ని భార్యవ్యభిచారము సహించినవానికా భార్యాపాపమున్ను శిష్యునకన్యశిష్యుడుగాకుండిన సహించినగురువునకా శిష్యపాపమున్ను యజమానునియపజ్ఞతెనుసహించిన యాజకునకు వానిపాపమున్ను రక్షించని రాజుకాచోరుని పాపముసంక్రమించును॥ ౩౧౬

మూ॥ రాజనిర్ధూతదండాస్తు కృత్వా పాపాని మానవాః। ని
ర్మలా స్స్వర్గమాయాంతి సంతస్సుకృతినోయథా॥ ౩౧౭॥

స్వర్ణస్తేయాదిదోషములను జేసినవారలు రాజదండముచే పాపముపోవడమువలన నిర్మలులయినవారగుచు సత్పురుషులువలెను స్వర్గమునొందుదురు. ౩౧౭

మూ॥ యస్తు రజ్జుంఘటం కూపా ద్ధరేద్భింద్యాచ్చ యఃప్రపాం।స
దండం ప్రాప్నుయాన్మాషం తచ్చతస్మిన్ సమాహరేత్॥ ౩౧౮॥

నూతియొద్ద నీళ్ళుతోడుకొని త్రాడునాఘటమునున్ను హరించువానికిన్ని చలి

ఖండిళ్ళుపాడుచేసినవానికిన్ని యొకటిసువర్ణమాషమువిధించవలెను ఆరణ్యాదుల నానూతిదగ్గిరవాడే చేర్చవలెను॥ 3౧౯॥

మూ॥ ధాన్యందశభ్యః కుంభేభ్యో హరతో భ్యధికంవధః। శేషే
ప్యేకాదశగుణం దాప్యస్తస్యచ తద్ధనం॥ 3౨౦॥

ఇరువదిపలములుద్రోణము ద్రోణములిరువది కుంభమిట్టివిపది కుంభములకంటెనధికము ధాన్యమునుదొంగిలించినవానికి దండము వధ- ధాన్యస్వామియొక్కయు హర్తయొక్కయు గుణాపేక్షచే తాడనముగాని అంగచ్ఛేదముగాని మారణముగాని తెలియదగినది ఆపదికుంభములలోను వకటిమొదలుకొని యెన్నికుంభములు దొంగిలిస్తే వానికిపదకొండురెట్లు దండుగపుచ్చుకొని దొంగిలించిన ధాన్యమునాస్వామికియిప్పించవలెను॥ 3౨౦॥

మూ॥ తథాధరి మమేయానాం శతాదభ్యధికేవధః। సువర్ణ ర
జతాదీనా ముత్తమానాంచ వాససాం॥ 3౨౧॥

ధాన్యమునకువలె నుత్కృష్టములగు సువర్ణరజతాదులున్ను మంచివస్త్రములున్ను పశ్వాదులున్ను నూటికిపైనిదొంగిలించెనేని వధచేయతగినది దానికిదేశకాలాపహర్తృజాతిగుణాపేక్షచే పరిహరించతగును యీలాగునే ముందున్ను తెలియదగును॥ 3౨౧॥

మూ॥ పంచాశత స్త్వభ్యధికే హస్తచ్ఛేదన మిష్యతే। శేషేత్వే
కాదశగుణం మూల్యాద్దండం ప్రకల్పయేత్॥ 3౨౨॥

పూర్వోక్తములగునవి యేబదికంటె పైనిహరించెనేని చేతులు తెగకొట్టించవలెను యిదిమన్వాదులచే చెప్పబడెను మిగిలినవాటిలో నేకాదశఫలములు మొదలుకొని పైనియెంతసొమ్ముహరిస్తె దానికిపదకొండురెట్లు దండుగపుచ్చుకొనవలెను॥

మూ॥ పురుషాణాం కులీనానాం నారీణాంచ విశేషతః। ముఖ్యా
నాంచైవరత్నానాం హరణేవధమర్హతి॥ 3౨౩॥

మహాకులసంభవులగు పురుషులను విశేషించి స్త్రీలను శ్రేష్ఠములగువజ్రాదిరత్నములను నపహరించబడెనేని యాచోరుని వధించవలెను॥ 3౨౩॥

మూ॥ మహాపశూనాం హరణే శస్త్రాణా మౌషధస్యచ। కాల
మాసాద్య కార్యంచ దండంరాజాప్రకల్పయేత్॥ 324॥

గొప్పయేనుగు మొదలగు పశువులను ఖడ్గాద్యాయుధములను దొంగిలించెనేని దుర్భిక్షాదిరూపమగు కాలమునున్ను సదసద్వినియోగరూపమగు ప్రయోజనమున్ను విచారించి రాజు తాడనాంగచ్ఛేదాదిరూపమగు దండమును కల్పించవలెను॥ 324॥

మూ॥ గోషుబ్రాహ్మణసంస్థాసు ఛురికాయాశ్చభేదనే। పశూనాం
హరణేచైవ సద్యః కార్యోఽర్ధపాదికః॥ 325॥

బ్రాహ్మణులయొక్క గోవులను హరించెనేనియు గొడ్డావులకు ముక్కు మొదలైన పనులకై ముక్కు త్రాడుగుచ్చెనేనియు మేకలను గొర్రెలను హరించెనేనియు అవియాగార్థమైనవవ్వేనేని దండాధిక్యమువలన నట్టిచోరునకు అర్ధపాదికము దండము విధించదగును॥ 325॥

మూ॥ సూత్రకార్పాసకిణ్వానాం గోమయస్య గుడస్యచ। దధ్నః
క్షీరస్యతక్రస్య పానీయస్యతృణస్యచ॥ 326॥

మూ॥ వేణువైదళభాండానాం లవణానాం తథైవచ।మృణ్మయా
నాంచహరణే మృదోభస్మనఏవచ॥ 327॥

మూ॥ మత్స్యానాం పక్షిణాంచైవ తైలస్యచ ఘృతస్యచ। మాం
సస్య మధునశ్చైవ యచ్చాన్యత్పశుసంభవం॥ 328॥

మూ॥ అన్యేషాంచైవమాద్యానాం మద్యానామోదనస్యచ। పక్వా
న్నానాంచ సర్వేషాం తన్మూలాద్ద్విగుణోదమః॥ 329॥

పట్టునూలు పత్తికిణ్వములనగా మద్యమునకు మూలకారణమగుద్రవ్యము గోమయము బెల్లము పెరుగు పాలు చల్ల గడ్డి నీరు వెదురు పెళ్ళచేసల్లినబుట్టలు నుప్పులు మృణ్మయములు మన్ను వెలిమిడి చేపలు పక్షులు నూనె నెయ్యి మాంసము మధ్వను నింకా పశువులవల్ల పుట్టినది మరికొన్ని మద్యములు అన్నము అన్నిపక్వాన్నములను వీటినిదొంగలించెనేని దానికి ద్విగుణముదండము విధించవలెను॥ 326॥
327॥ 328॥ 329॥

※

మూ॥ పుష్పేషు హరితేధాన్యే గుల్మవల్లీనగేషుచ । అన్యేష్వపరి
పూతేషు దండస్స్యాత్పంచకృష్ణలః॥ 330॥

పుష్పములు క్షేత్రమందు కోయకుండనున్న ధాన్యము ఆవరణరహితములగువృక్షలతాగుల్మములు వీటిపోకసమర్థుఁడగుపురుషుడు మోసెడిబలువుహరించబడెనేని బంగారముగాని వెండిగానియైదుకృష్ణలములమెత్తుమాషము దేశకాలాదులనుబట్టి విచారించి దండమువిధించవలెను॥ 330॥

మూ॥ పరిపూతేషు ధాన్యేషు శాకమూలఫలేషుచ । నిరన్వయేశ
తందండ స్స్యాన్వయేర్థశతంవిదుః॥ 33౧॥

కళ్ళములోగాలికిబోసి బాగుజేసిన ధాన్యము శాకమూలఫలములు హరించబడెనేని హరించినవాఁడాస్వామివంశ్యుడుగాకుండిన నూరుపణములున్నుఆవంశజుఁడైతేనేబదిపణములున్ను దండమువిధించవలెను॥ 33౧॥

మూ॥ స్యాత్సాహసం త్వన్వయవ త్ప్రసభం కర్మ యత్కృతం।
నిరన్వయం భవేత్ స్తేయం హృత్వా పవ్యయతేచయత్॥

ద్రవ్యస్వామియెదుటనైనైనా స్వామిసంబంధముగలవాడు హరించినది దొంగతనముగాదది సాహసము బలాత్కారమనియర్థము స్వామిసంబంధము లేనివాడు నయుఃహరించినది కనపడకుండ దాచినధాన్యాదికము దొంగతనము॥ 33౨

మూ॥ యస్త్వేతాన్యుపక్లృప్తాని ద్రవ్యాణిస్తేనయేన్నరః।తమాద్యం
దండయేద్రాజా యశ్చాగ్నిం చోరయేద్గృహాత్ ॥ 333॥

ఈచెప్పబడి సూత్రాదులుపభోగార్థము బాగుచెయ్యబడిన విహరించినను గృహమందుండిన త్రేతాగ్నులను హరించినను ప్రథమసాహసము దండము విధించవలెను పునరగ్న్యాధానార్థమగు వ్యయము నిప్పించవలెను- గోవిందరాజులౌకికాగ్నినని వ్రాసె నదిస్వల్పనేరము దానికధికదండమన్యాయము గావున బాగుండలేదని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ 333॥

మూ॥ యేనయేన యథాంగేన స్తేనోనృషువిచేష్టతె । త త్తదేవ
హరేత్తస్య ప్రత్యాదేశాయపార్థివః॥ 33౪॥

ఏచోరుడు హస్తపాదాదికమగు యేయేయవయవముచే పరులధనాదిహరణ రూపమగు విరుద్ధమును జేసెనా చోరునకాయాయవయవమును మరియొకడట్లుజేయకుండుటకుగా ఛేదించవలెను ద్రవ్యస్వామియొక్క విశేషమునుబట్టి యీయంగచ్ఛేదముగావలెను॥ ౩౩౪॥

మూ॥ పితాచార్య స్సుహృన్మాతా భార్యాపుత్రః పురోహితః ।
నాదండ్యో నామరాజ్ఞోస్తి యస్స్వధర్మేనతిష్ఠతి॥ ౩౩౫॥

తండ్రి గురువు పుత్రుడు తల్లి కొడుకు పురోహితుడు వీరైనను స్వధర్మమందుండకుండిరేని రాజుకు శిక్షించదగని వాడన్నదిలేదు మరేమంటే శిక్షించదగిన వారే॥ ౩౩౫॥

మూ॥ కార్షాపణో భవే ద్దండ్యో యత్రాన్యః ప్రాకృతోజనః।
తత్ర రాజా భవేద్దండ్య స్సహస్ర మితిధారణా॥ ౩౩౬॥

రాజవ్యతిరిక్తుడగు నరుడెట్టి తప్పుచేసిన నొకపణము దండమగునో యట్టితప్పు రాజుజేసెనేని వేయుపణములు దండము గావలెను "శ్లో॥ ఈశోదండస్య వారుణః" యని ముందు జెప్పును గాన రాజు తనకు విధించుకున్న దండధనము జలమందునైన పారవేయవలెను బ్రాహ్మణులకైన నీవలెను॥ ౩౩౬॥

మూ॥ అష్టాపాద్యంతు శూద్రస్య స్తేయేభవతి కిల్బిషం । షోడ
శైవతు వైశ్యస్య ద్వాత్రింశత్క్షత్రియ స్యవ॥ ౩౩౭॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్య చతుష్షష్టి స్సంపూర్ణం వా శతమేవవా । ద్వి
గుణాహి చతుష్షష్టి స్తద్దోషగుణ విద్ధిసః॥ ౩౩౮॥

ఏదోషమున కొకపణము విధించదగు నాదోషమే గుణదోషజ్ఞుడగు శూద్రుడొనర్చెనేని యెనిమిది రెట్లుదండము విధించవలెను అట్టివైశ్యునకు పదారు రెట్లున్ను అట్టిక్షత్రియునకు ముప్పదిరెండు రెట్లున్ను అట్టిప్రాజ్ఞుడగు బ్రాహ్మణున కరువదినాలుగు రెట్లుగాని నూరు రెట్లుగాని నూటయిరువదెనిమిది రెట్లు గాని గుణదోషజ్ఞత యెక్కువైన కొద్దిదండ మెక్కువగా విధించవలెను॥ ౩౩౭॥౩౩౮॥

మూ॥ వానస్పత్యం మూలఫలం దార్వగ్న్యర్థం తథైవచ

ణంచగోభ్యో గ్రాసార్థ మస్తేయం మనురబ్రవీత్॥౩౩౯॥

ఆవరణ చేయబడకుండనుండిన వృక్షాదులవలన స్వీయనుపశాన్తి కగిన మూలఫలాదికమున్న అగ్నిహోత్రాదిహోమార్థము కట్టెలున్ను గోగ్రాసార్థము తృణమున్ను దెచ్చెనేని యది చౌర్యముగాదని మనువు చెప్పెనందువలన దండమున్ను పాపమున్ను లేదనుట॥ ౩౩౯॥

మూ॥ యోఽదత్తాదాయినో హస్తాల్లిప్సేత బ్రాహ్మణోధనం।
యజనాధ్యాపనేనాపి యథాస్తేన స్తథైవసః॥ ౩౪౦॥

చోరునివలన నన్యులధనమని యెరిగిన్ని బ్రాహ్మణుడు యాగాధ్యయనార్థమైనం బుచ్చుకొన్న నతడును చోరుడేగావున చోరునివలెనతని శిక్షించవలెను॥ ౩౪౦॥

మూ॥ ద్విజోఽధ్వగః క్షీణవృత్తి ర్ద్వావిక్షూ ద్వేచ మూలకే।ఆద
దానః పరక్షేత్రా న్నదండం దాతుమర్హతి॥ ౩౪౧॥

మార్గస్థుడగు విప్రుడు భత్యములేక క్షీణించినపుడు పరక్షేత్రమునుంచి రెండు చెరుకులును రెండుదుంపలును దీసుకొని తినినను దండార్హుడుగాడు॥ ౩౪౧॥

మూ॥ అసంధితానాం సంధాతా సంధితానాంచ మోక్షకః।
దాసాశ్వరథ హర్తాచ ప్రాప్తస్స్యా చ్చౌరకిల్బిషం॥ ౩౪౨॥

కట్టులేక తిరుగుచున్న యశ్వాదులను కట్టినవాడున్ను మందురాదుల దు కట్టబడియున్నవాటిని విప్పకొనిపోయినవాడున్ను దాసులను అశ్వములను రథములను అపహరించినవాడను చోరశిక్షకు పాత్రుడగును ఆశిక్షఅపరాధానుసారనుగా మారణాంగఛేదనాపహారములలో నుచితప్రకారముగ జేయవలయును॥ ౩౪౨॥

మూ॥ అనేన విధినా రాజా కుర్వాణ స్తేననిగ్రహం।యశోఽస్మిన్
ప్రాప్నుయాల్లోకే ప్రేత్యచా నుత్తమం సుఖం॥ ౩౪౩॥

ఈ చెప్పబడిన విధానముగా చోరశిక్షనొనర్చిన రాజు యీలోకమందు మంచి కీర్తినిన్ని పరలోకమందధిక సుఖమున్ను బొందును॥ ౩౪౩॥

మూ॥ ఐంద్రం స్థాన మభిప్రేప్సు ర్యశశ్చాక్షయ మవ్యయం।

నోపేక్షేతక్షణమపి రాజా సాహసికం నరం॥ ౩౪౪॥

సర్వాధిపత్యరూపమగు పదవినిన్ని శాశ్వతమగు కీర్తినినిన్ని పొందనిశ్చయించిన రాజు బలాత్కారముగ గృహదాహధనాపహరణములనుజేయు సాహసికుని క్షణమాత్రమైన నుపేక్షించరాదు॥ ౩౪౪॥

మూ॥ వాగ్దుష్టాత్తస్కరాచ్చైవ దండేనైవచ హింసతః ।
సాహసస్య నరఃకర్తా విజ్ఞేయః పాపకృత్తమః॥ ౩౪౫॥

వాక్పారుష్యము దండపారుష్యము చౌర్యమున్ను చేసిన వాళ్ళకంటె సాహసికుడగు నరుడు అత్యంతపాపకారిగా తెలియదగును॥ ౩౪౫॥

మూ॥ సాహసే వర్తమానంతు యోమర్షయతి పార్థివః ।
సవినాశం వ్రజత్యాశు విద్వేషం చాధిగచ్ఛతి॥ ౩౪౬॥

ఏ రాజుసాహసప్రవృత్తిగలవాని నుపేక్షించునో అట్టిరాజె ఆదోషముచేశీఘ్రముగనశించును జనవిద్వేషమున్ను గలుగును॥ ౩౪౬॥

మూ॥ నమిత్రకారణాద్రాజా విపులాద్వాధనాగమాత్ । సము
త్సృజేత్సాహసికాన్ సర్వభూతభయావహాన్॥ ౩౪౭॥

మిత్రునియొక్కమాట మొగమాటముచేతగాని చాలాధనలాభ మగుననిగాని సర్వభూతములకు భయంకరులగు సాహసికులనా రాజువిడువరాదు॥ ౩౪౭॥

మూ॥ శస్త్రంద్విజాతిభిర్గ్రాహ్యం ధర్మోయత్రోపరుధ్యతే ।
ద్విజాతీనాంచ వర్ణానాం విప్లవేకాలకారితే॥ ౩౪౮॥
ఆత్మనశ్చపరిత్రాణే దక్షిణానాంచ సంగరే । స్త్రీవిప్రా
భ్యుపపత్తౌచఘ్నన్ ధర్మేణనదుష్యతి॥ ౩౪౯॥

బ్రాహ్మణాదిమూడువర్ణములవారిచేతను ఖడ్గముధరించతగినది సాహసికులచే నేకాలమందు వర్ణాశ్రమ ధర్మములకు హానియగుచుండునో అరాజకమగు రాష్ట్రమందు పరచక్రాగమకాలమందగు స్త్రీసంకరాదికము ప్రాప్తమగుచుండ దక్షిణాధనగవాద్యపహరనిమిత్తమగు యుద్ధమందు స్త్రీబ్రాహ్మణాత్మ రక్షార్థమై ధర్మయుద్ధముచే ననన్యగతికమాటవలన శత్రుసంహారమునుజేసెనేని దోష

భాగికాడు గావున నట్టిద్విజునకు సాహసదండము జేయరాదు॥ ౩౪౮॥౩౪౯

మూ॥ గురుంవాబాలవృద్ధౌవా బ్రాహ్మణంవాబహుశ్రుతం । ఆత
తాయినమాయాంతం హన్యాదేవా విచారయన్॥ ౩౫౦॥

ఆయుధమునుధరించి చంపుటకువచ్చుచున్నవాడు గురుబాలవృద్ధ బహుశ్రుత బ్రాహ్మణులలో నెవ్వడైన విద్యాధనాదులచే సుత్కృష్టుడైనను వాడాతతాయిగావున వానివలనతనహననమును తప్పించుకొనిపోలేనప్పుడు నిర్విచారముగ జంపవలయును అదిగావుననే॥ "సూ॥ గృహీతశస్త్రమాతతాయినం హత్వానదోషః॥" శస్త్రధరుడగు నాతతాయినిజంపినదోషములేదని ఉశనస్స్మృతికారుడ్యాయనుచున్న భృగుశబ్దోల్లేఖముచే మన్వర్థశ్లోకమునే స్ఫుటముగా వ్యాఖ్యానముచేసెను॥ "శ్లో॥ ఆతతాయినిచోత్కృష్టే తపస్స్వాధ్యాయ జన్మతః । వధస్తత్రతునైవస్యాత్పాపంహీనేవధోభృగుః॥" తపస్సువలన స్వాధ్యాయమువలన జన్మమువలననెంతయు నుత్కృష్టుడైనను ఆతతాయియగువానిని చంపుటవలన పాపములేదని భృగువుచెప్పెను తపస్స్వాధ్యాయహీనుని విషయమై నేమిచెప్పవలయునిచ్చట మేధాతిథి గోవిందరాజులు స్త్రీవిప్రాద్యుపఘాతమును జేయుగువానిని జంపవలెనని ధర్మముచే దోషమునొందడనుచో నింకనన్యుడైననేమిచెప్పతగినది యనిపూర్వశ్లోకమునకే యనువాదముగా వ్యాఖ్యానమునచేసిరి॥ ౩౫౦॥

మూ॥ నాతతాయి వధేదోషో హంతుర్భవతికశ్చన । ప్రకాశంవా ప్రకాశంవా మన్యుస్తన్మన్యుమృచ్ఛతి॥ ౩౫౧॥

జననసమక్షమందైనను రహస్యమందైనను జంపుటకువచ్చుచున్న వాని జంపినవానికిధర్మదండమేమియులేదు కొట్టవచ్చినవానికోపము రెండవవానికోపమును బ్రవేశపెట్టినదియగును గాన॥ ౩౫౧॥

మూ॥ పరదారాభిమర్శేషు ప్రవృత్తాన్నౄన్మహీపతిః। ఉద్వేజనకరైర్దండైశ్ఛిన్నయిత్వా ప్రవాసయేత్॥ ౩౫౨॥

పరస్త్రీభోగార్థప్రవృత్తిమంతులగు నరులను లోకభయంకరములగు నాసికాచ్ఛేదనాద్యంకతనాది చిహ్నములొనర్చి రాజు దేశాంతరవాసము జేయించవలెను॥ ౩౫౨॥

మూ॥ తత్సముత్థోహిలోకస్య జాయతే వర్ణ సంకరః । యేన
మూలహరోధర్మః స్సర్వనాశాయ కల్పతే॥ ౩౫౩॥

ఆపరదారగమనమువలన వర్ణసంకరమగుచున్నది దానిచే పరిశుద్ధ పత్న్యభావమువలన॥ "శ్లో॥ అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్య॥" గనుశ్రీనిధర్మము జరగక పోవడమువలన వృష్ట్యభావముచే లోకమునకు మూలచ్ఛేదమగుచున్నది॥ ౩౫౩॥

మూ॥ పరస్యపత్న్యా పురుషఃసంభాషాం యోజనోరహః।పూ
ర్వమాక్షీరితోదోషైః ప్రాప్నుయాత్పూర్వ సాహసం ॥

పరభార్యతో రహస్యమందనుచితకారణములేని సంభాషణముచేసిన పురుషుడు ప్రథమసాహసదండార్హుడగును అట్టిమాటలచే లోకములో నిందబుట్టునుగాన॥ ౩౫౪॥

మూ॥ యస్త్వనాక్షారితఃపూర్వ మభిభాషేత కారణాత్ । న
దోషం ప్రాప్నుయాత్కించి న్నహితస్య వ్యతిక్రమః॥ ౩౫౫

ఎవడైతేపూర్వమందు స్త్రీప్రార్థనాదివ్యాపారముచే లోకములోనింద్యుడుగాకుండునో యట్టివాడు జనసమక్షమందుచితకారణముచే పరస్త్రీతో భాషించువోవాడుదండ్యుడుగాడు వానియందట్టిదోషమువినబడలేదుగావున॥ ౩౫౫॥

మూ॥ పరస్త్రియం యోభివదె త్తీర్థేరణ్యే వనేపివా। నదీనాం
వాపి సంభేదే ససంగ్రహణ మాప్నుయాత్॥ ౩౫౬॥

తీర్థమందనగా నీళ్లుతెచ్చుచుండు త్రోవలో నరణ్యమందు గ్రామబహిః ప్రదేశమందగు గుల్మాది సంకులప్రదేశమందును నదులు కలసినచోట నివియన్నియుఃజనదేశోపలక్షణార్థ మట్టిచోటులం బరాంగనలతో కారణముండిభాషించినను పూర్వమందు నిందనొందనివాడైనను వక్ష్యమాణసహస్రపణములచేదండించనర్హుడగుచున్నాడు సంగ్రహణమనగా "సమ్యగ్గృహ్యతేజాయతె మెనపరస్త్రీసంభోగాభిలాషఃఇతిసంగ్రహణం"పరస్త్రీయభిలాషము వీనికిగలదని దేనిచే గ్రహించబడునదిసంగ్రహణము॥ ౩౫౬॥

మూ॥ ఉపచార క్రియా కేళి స్పర్శోభూషణ వాససాం। సహ

ఖట్వాసనంచైవ సర్వంసంగ్రహణం స్మృతం॥ ౩౫౭॥

మాలికలు మొదలగునవి తెచ్చియివ్వడము కూడానాడడము పరిహాసమునాలింగనము చేయడము వస్త్రాలంకారాదులను స్పృశించుటయు నొకమంచమందుగూర్చుండుటయు నిట్టిదంతయు సంగ్రహణమని మన్వాదులచే జెప్పబడెను వీటిచేవానియందట్టిదోషము నిరూపించబడును॥ ౩౫౭॥

మూ॥ స్త్రియంస్పృశె దదేశేయ స్స్పృష్టోవా మర్షయే త్తయా।
పరస్పరస్యానుమతె సర్వం సంగ్రహణం స్మృతం॥ ౩౫౮॥

కుచజఘనాదిస్థలమందు స్త్రీనిముట్టి స్త్రీతననుగోప్యస్థలమందుముట్టినేని సహించి నాస్త్రీపురుషులకన్యోన్యానుమతిచేత గలుగగలదని మన్వాదులచే జెప్పబడెను॥ ౩౫౮

మూ॥ అబ్రాహ్మణ స్సంగ్రహణే ప్రాణాంతం దండమర్హతి। చ
తుర్ణామపి వర్ణానాం దారా రక్ష్యతమాస్సదా॥ ౩౫౯॥

దండాధిక్యమువలన నబ్రాహ్మణుడనగా నిచ్చటశూద్రుడువాడంగీకారములేని బ్రాహ్మణస్త్రీయందు సంగ్రహణమొనచేసెనని ప్రాణాంతదండమున కర్హుడగును-నాలుగువర్ణములవారికిన్ని భార్యలు ధనపుత్రాదులకంటె మిక్కిలిరక్షింపతగినవారు ప్రసక్తిగారాదుత్తమజాతితోనయినసంగ్రహణముగాకుండరక్షించవలెను॥

మూ॥ భిక్షుకావందినశ్చైవ దీక్షితాఃకారవ స్తథా। సంభాష
ణం సహ స్త్రీభిః కుర్యురప్రతి వారితాః॥ ౩౬౦॥

భిక్షార్థులై వచ్చినవారున్ను స్తుతిపాఠకులున్ను యజ్ఞదీక్షనున్నవారున్ను సూపకారాదులున్ను వారివారికార్యార్థమై గృహస్త్రీలతో సంభాషణ మనివారితులై యొనర్చిరిందువలన సంగ్రహణమనరాదు॥ ౩౬౦॥

మూ॥ నసంభాషాం పరస్త్రీభిః ప్రతిషిద్ధ స్సమాచరేత్। నిషిద్ధో
భాషమాణస్తు సువర్ణం దండమర్హతి॥ ౩౬౧॥

గృహస్వామిచే స్త్రీలతోమాటలాడవద్దని నిషేధించబడిన్ని మాటలాడెనేని పరదారుభాషములో కసువర్ణమదిదండుగసేవలెను॥ ౩౬౧॥

మూ॥ నైషచారణ దారేషువిధి ర్నాత్మోపజీవిషు । సజ్జయంతి హితేనారీ నిగూఢా శ్చారయంతిచ॥ 362॥

"పరస్త్రియం యోఽభివదే" దనుపదిమొదలుకొని పరస్త్రీతో సంభాషణనిషేధ మే దిచెప్పబడెనది నటగాయకాదులభార్యలందు లేదు॥ శ్లో॥ "భార్యాపుత్రస్స్వకాతనుః" యనెడిశాస్త్రముచే భార్యఆత్మగావున భార్యచేనుపజీవించెడివాళ్ళుగావున ధన లాభమునకై దానిని క్షమింతురు నటాదివ్యతిరిక్తులగు వీళ్ళభార్యలయందును సం భాషణనిషేధములేదు చారణులు నాత్మోపజీవులే పరపురుషులనుదెచ్చి వాళ్ళతో స్వభార్యలను సంశ్లేషింపజేతురు స్వయముగా పరపురుషులువచ్చిరేని వారు ప్రచ్ఛ న్నులై ఛమకు తెలియనట్లు వ్యవహరింతురు॥ 362

మూ॥ కించిదేవతు దాప్యస్స్యా త్సంభాషాంతాభి రాచరన్ । ప్రై ష్యాసుచైక భక్తాసు రహః ప్రవ్రజితాసుచ॥ 363॥

ఈనారస్త్రీలతో నిర్జనదేశమందు సంభాషించెనేని కొంచముదండమీవలె ను వాళ్ళను పరస్త్రీలేగావున ఒకరిఆంతులో లేనిదాసీలతోటిన్ని బౌద్ధబ్రహ్మచారి ణీలతోటిన్ని రహస్యసంభాషణమొనర్చిన నను కొంచెము దండమీవలెను॥ 363॥

మూ॥ యోఽకామాందూషయేత్కన్యాం ససద్యోవధమర్హతి। సకామాం దూషయంస్తుల్యో నవధం ప్రాప్నుయాన్నరః॥

ఇచ్ఛలేనిసవర్ణకన్యను చెడగొట్టెనేని బ్రాహ్మణేతరుడుతత్క్షణమే లింగచ్ఛేద నాదికముచే వధార్హుడగుచున్నాడు ఇచ్ఛయించిన కన్యతో బోయెనేని వధా ర్హుడుకాడు॥ 364॥

మూ॥ కన్యాంభజంతీ ముత్కృష్టం నకించిదపి దాపయేత్ ।జఘన్యం సేవమానాంతు సంయతాం వాసయేద్గృహే॥ 365॥

సంభోగార్థముత్కృష్టజాతిపురుషుని భజించిన కన్యనుగూర్చి దండమించుక యుయినలేదు హీనజాతిపురుషుని సేవించినకన్యను మరల నట్టిబుద్ధి బుట్టకుండునట్లు గట్టిగా బందుచెయ్యవలెను॥ 365॥

మూ॥ ఉత్తమాం సేవమానస్తు జఘన్యోవధమర్హతి। శుల్కందద

ద్యాత్సేవమాన స్సమామిచ్ఛేత్పితాయది॥ 366॥

ఉత్తమజాతికన్య నధమజాతి పురుషుడు బొందెనేని యంగచ్ఛేదము నైనవధము నైన జేయదగును సమానజాతీయయగు కన్యనుబొందెనేని దానితండ్రి గోరినయడల శుల్కము నిచ్చుకొని వాడే పెండ్లి జేసుకొనవలెను॥ 366॥

మూ॥ అభిషహ్యతుయః కన్యాం కుర్యాద్దర్పేణ మానవః। తస్యాశుకత్యేఽఅంగుళ్యౌ దండంచాహఽతిషట్ఛతం॥ 367॥

ఎవడుబలాత్కారముగా సహంకారముచే సమానజాతీయయగుకన్య నంగుళిప్రక్షేపముచే సంగమములేకనే చెడగొట్టునో వానికయ్యంగుళులు రెండును ఛేదించి యారునూరుపణములు దండమువిధించవలెను॥ 367॥

మూ॥ సకామాందూషయంస్తుల్యోనాంగుళిచ్ఛేదమాప్నుయాత్।
ద్విశతంతుదమందాప్యః ప్రసంగవినివృత్తయే॥ 368॥

సమానజాతివాడు తనకు కోరినకన్యనంగుళిప్రక్షేపముచే జెడగొట్టెనేని యంగుళిచ్ఛేదవర్జముగ రెండువందలపణము లతిప్రసంగమనగా నిట్టియకార్యము జరగకుండుటకు దండము విధించవలెను॥ 368॥

మూ॥ కన్యైవకన్యాం యాకుర్యా త్తస్యాస్యాద్ద్విశతోదమః। శుల్కంచద్విగుణందద్యా చ్ఛిఫాశ్చైవాప్నుయాద్దశ॥ 369॥

ఒకకన్య మరొకకన్యనంగుళిప్రక్షేపముచే జెడగొట్టెనేని దానికిన్నూరుపణములు దండమువిధించి పదికొరడా దెబ్బలుగొట్టి శుల్కము నాకన్యతండ్రి కిప్పించవలెను॥ 369॥

మూ॥ యాతుకన్యాం ప్రకుర్యాత్స్త్రీ సాసద్యో దండమర్హతి।
అంగుళ్యోరేవవాచ్ఛేదం ఖరేణోద్వహనం తథా॥ 370॥

కన్యైవేకన్యనంగుళిప్రక్షేపముచే జెడగొట్టునో దానికితత్క్షణమే బురగొరిగించి వేళ్ళు బెట్టుటచే నావేళ్ళను ఛేదించి గాడిదెమీద నెక్కించి త్రిప్పవలెను॥ 370॥

మూ॥ భర్తారం లంఘయేద్యాతు స్త్రీజాతిగుణదర్పితా। తాం

శ్వభిః ఖాదయేద్రాజా సంస్థానే బహుసంస్థితే॥ 321॥

ఏ స్త్రీ తండ్రి ధనికుడనిగాని శౌర్యాదిగుణగర్వముచేగాని పరపురుషునిమరిగి భర్తనతిక్రమించునో దానిబహుజనులున్న చోటను కుక్కలచేఁగరిపించవలెను॥ 321॥

మూ॥ పుమాంసందాహయేత్పాపం శయనేతప్తఆయసే। అభ్యాదధ్యుశ్చ కాష్ఠాని తత్రదహ్యేతపాపకృత్॥ 322॥

అనంతరము జెప్పబడిన యాపాపపురుషుని కాలి మండుచున్న యినుపశయ్యయందు వేసి వధ్యఘాతకులగుపురుషులు వాడుకాలిపోయేమట్టుకును కఱ్ఱలు వానిమీఁదవేయవలెను॥ ఇట్లు రాజాపాపాత్ముని దహింపచేయవలెను॥ 322॥

మూ॥ సంవత్సరాభిశస్తస్య దుష్టస్య ద్విగుణోదమః । వ్రాత్యయాసహసంవాసే చాండాల్యా తావ దేవతు॥ 323॥

పరస్త్రీ గమనముచే దుష్టుడగు పురుషుడు మొదట నొకమారు శిక్షించబడి మరలనట్టి పాపకర్మమొనర్చిన నిందితుడగు వానికి మొదటవిధించిన దండముకంటె ద్విగుణము దండము విధించవలెను వ్రాత్యునిభార్యనుగాని చండాలస్త్రీనిగాని బొందిన॥ "శ్లో॥ సహస్రం త్వంత్యజస్త్రియ" మనువచన ప్రకారముగా చండాలీసహాసక్తిచే వ్రాత్యజాయను బొందినట్లు శిక్షగావున నట్లు వేయుపణముల దండవిధానముచే శిక్షించబడి మరల సంవత్సరమున కవలనాస్త్రీలనే బొందెనేని ద్విగుణము శిక్షగావలెను దీనిచే రెండువిధులు బాప్తమగుచున్నవలెనసిన వ్రాత్యజాయాగమనము చండాలీగమనమువంటిదే యనిన్ని యేపాపమొనర్చినన పూర్వమే మీదండము విధించబడెనో సంవత్సరానంతరమందా స్త్రీనేపొందెనేని ద్విగుణము దండమని రెంటికి నుదాహరణములు తెలియదగును॥ 323॥

మూ॥ శూద్రో గుప్తమగుప్తంవా ద్వైజాతం వర్ణమావసన్। అగుప్తమంగ సర్వస్వైర్గుప్తం సర్వేణహీయతే॥ 324॥

భర్త్రాదులచే రక్షించబడుచుండినను రక్షించబడకుండినను ద్విజాతిస్త్రీనిశూద్రుడు బొందెనేని లింగచ్ఛేదమున్ను సర్వధనహరణమున్ను అగుప్తయగు దానిబొందిన నిదిశిక్ష అంగమని చెప్పిన లింగచ్ఛేదము చెప్పబడెను॥ "సూ॥ ఆర్యస్త్ర్య

ణీగమనేలింగోద్ధారస్సర్వస్వహరణ" మనిన్ని "గుప్తాం చేద్వధోధికః" యనిన్ని గౌతమ వచనము వలన రక్షించబడుచున్న దాసితో బోయిననైని చెప్పినశిక్షగాక వధవి ధించబడెను॥ ౩౭౪॥

మూ॥ వైశ్య స్సర్వస్వ దండస్స్యాత్సంవత్సర నిరోధతః । సహ
స్రం క్షత్రియోదండ్యో మౌండ్యం మూత్రేణ చార్హతి॥ ౩౭౫॥

వైశ్యుడు బ్రాహ్మణీగమనమొనర్చెనేని యొకసంవత్సరము కారాగృహమం దుండనున్ను సర్వస్వదండనము విధించవలెను క్షత్రియాగమనమునకు॥ "శ్లో॥ వైశ్య శ్చేత్క్షత్రియామితి" యని ముందుజెప్పును క్షత్రియుడు గుప్తబ్రాహ్మణస్త్రీ గమన మొనర్చెనేని వేయుపణములు దండము వ్రుచ్చుకని ఖరమూత్రముచే ముండనమొ నర్పించవలెను॥ ౩౭౫॥

మూ॥ బ్రాహ్మణీం యద్య గుప్తాంతు గచ్ఛేతాం వైశ్య పార్థివౌ ।
వైశ్యం పంచశతం కుర్యాత్ క్షత్రియంతు సహస్రిణం॥ ౩౭౬॥

అగుప్తయగు బ్రాహ్మణస్త్రీని వైశ్యక్షత్రియులు బొందిరేని వైశ్యున కేనూరు న్ను క్షత్రియునకు వేయుపణములున్ను దండము విధించవలెను వైశ్యున కేనూరుని డియనుట శూద్రస్త్రీభర్తృచేనైనన జాతిమాత్రబ్రాహ్మణస్త్రీనైనను బొందెనేని డ త్తమబ్రాహ్మణస్త్రీనైతే వైశ్యుడును సహస్రదండార్హుండగును॥ ౩౭౬॥

మూ॥ ఉభావపితు తావేవ బ్రాహ్మణ్యా గుప్తయాసహ । విప్లు
తౌ శూద్రవద్దండ్యౌ దగ్ధవ్యౌ వాకటాగ్నినా॥ ౩౭౭॥

ఆవైశ్య శూద్రులు గుప్తబ్రాహ్మణస్త్రీని బొందిరేని శూద్రునకుంబలె "సర్వే ణవా" యనునట్లుసర్వస్వదండార్హులగుచున్నారు॥ "సూ॥ తత్రవైశ్యంలోహితద ర్భైః క్షత్రియం శరపత్రైర్వావేష్ట్య ఇతి" యను వసిష్ఠోక్తివలన వైశ్యునియెఱ్ఱదర్భ లచేతనున్ను క్షత్రియునిరెల్లుగడ్డిచేతనున్ను చుట్టికాలిచివైనా వేయవలెను పూ ర్వమందు క్షత్రియునకు సహస్రపణములు వైశ్యునకు సర్వస్వమునని చెప్పియుప్ప డు మరణదండనమును విధించడను గుణవద్బ్రాహ్మణస్త్రీ విషయము॥ ౩౭౭॥

మూ॥ సహస్రం బ్రాహ్మణో దండ్యో గుప్తాంవిప్రాం బలాద్వ్రజన్ ।

శతాని పంచదండస్స్యా దిచ్ఛన్త్యా సహసంగతః॥ ౩౭౮॥

గుప్తబ్రాహ్మణస్త్రీని బ్రాహ్మణుడు బలాత్కారముగా బట్టెనేని వానికి వేయుపణములు దండనువిధించవలెను దానియనుమతిచేత నొకమారుబోయెనేని యేనూరుపణములు విధించవలయును॥ ౩౭౮॥

మూ॥ మౌండ్యం ప్రాణాంతికో దండో బ్రాహ్మణస్య విధీయతే।
ఇతరేషాంతు వర్ణానాం దండః ప్రాణాంతికో భవేత్ ॥

బ్రాహ్మణునివధచేసేయంతశిక్షకుముండనము శాస్త్రముచే విధించబడియెను క్షత్రియాదులకైతే చెప్పినప్రకారము ప్రాణాంతదండముపఘాతమే చెప్పబడెను॥

మూ॥ నజాతు బ్రాహ్మణం హన్యాత్సర్వపాపేష్వవస్థితం । రా
ష్ట్రాదేనం బహిః కుర్యాత్సమగ్రధన మక్షతమ్॥ ౩౮౦॥

బ్రాహ్మణుండఖిలపాపయుక్తుడైనను జంపదగడు మరేమంటే వానిసర్వస్వముతోటిన్ని శరీరక్షతిలేకుండ వానిని స్వరాష్ట్రముదాటించవలయును॥ ౩౮౦॥

మూ॥ నబ్రాహ్మణవధాద్భూయా నధర్మో విద్యతే భువి। తస్మా
దస్యవధం రాజా మనసాపి నచింతయేత్॥ ౩౮౧॥

బ్రాహ్మణవధకంటె నధర్మము భూమియందధికముమరిలేదుగావున రాజుబ్రాహ్మణవధవిషయమై మనస్సునందు జింతించరాదు॥ ౩౮౧॥

మూ॥ వైశ్యశ్చేత్ క్షత్రియాంగుప్తాం వైశ్యాంవా క్షత్రియోవ్రజేత్।
యోబ్రాహ్మణ్యామగుప్తాయాం తావుభౌ దండమర్హతః ॥

గుప్తక్షత్రియస్త్రీని వైశ్యుడును గుప్తవైశ్యస్త్రీని క్షత్రియుండును బొందిరేని వారిరువురుగుప్తబ్రాహ్మణస్త్రీనిబొందిన వీరికేదండమోయనగా॥ "శ్లో॥ వైశ్యఃపంచశతంకుర్యాత్ క్షత్రియంతుసహస్రిణ॥" మనురీతిని వైశ్యునకేనూరును క్షత్రియునకుసహస్రపణములున్ను దండముకావలెను రక్షితక్షత్రియాగమనమునందు వైశ్యునకేనూరుపణములు తరువాత దండముకావున వైశ్యుడు గుణవంతుడున్ను ఆక్షత్రియస్త్రీ నిర్గుణజాతిమాత్రోపజీవనియు శూద్రస్త్రీ భ్రాంత్యాది గమనమనియూ

కెంచుచున్నది రక్షితవైశ్యస్త్రీయని తెలిసి పొందినక్షత్రియునకు సహస్ర పణములు దండముచేయుట యుక్తమె!! ౩౮౨॥

మూ॥ సహస్రం బ్రాహ్మణోదండం దాప్యో గుప్తే తు తే వ్రజన్।
శూద్రాయాంక్షత్రియవిశోః సహస్రో వై భవేద్దమః॥ ౩౮౩॥

రక్షితవైశ్యక్షత్రియస్త్రీలనుబొందిన బ్రాహ్మణునకున్ను రక్షితశూద్రస్త్రీనిబొందిన క్షత్రియవైశ్యులకున్ను వేయుపణములు దండమువిధించవలెను॥ ౩౮౩॥

మూ॥ క్షత్రియాయామగుప్తాయాం వైశ్యే పంచశతందమః। మూ
త్రేణమౌండ్యమిచ్ఛేత్తు క్షత్రియో దండమేవవా॥ ౩౮౪॥

అరక్షితక్షత్రియస్త్రీనిబొందిన వైశ్యునకయిదునూరులపణములు దండముగావలెను క్షత్రియుడట్టిస్త్రీనిబొందెనేని మూత్రముచే ముండనమైనను బొందవలెను లేక యేనూరుపణములు దండమైనను పుచ్చుకొనందగును॥ ౩౮౪॥

మూ॥ అగుప్తే క్షత్రియావైశ్యే శూద్రాంవా బ్రాహ్మణోవ్రజన్।
శతానిపంచ దండ్యస్స్యాత్సహస్రం త్వంత్యజస్త్రియం॥

బ్రాహ్మణుడరక్షిత క్షత్రియవైశ్యశూద్రస్త్రీలతో బొందెనేని యేనూరుపణములు దండమునకర్హుడగును చండాలస్త్రీనిబొందెనేని వేయుపణముల దండమునకర్హుడు॥ ౩౮౫॥

మూ॥ యస్యస్తేనః పురేనాస్తి నాన్యస్త్రీగోన దుష్టవాక్। నసా
హసికదండఘ్నౌ సరాజాశక్రలోకభాక్॥ ౩౮౬॥

ఏరాజుపట్టణమందు చోరుడున్ను పరదారగామియున్ను దుర్భాషకుడున్ను సాహసికుడును దండపారుష్యకర్తయు గృహదాహకుడునాహానిచేయువాడున్ను లేడో యారాజు శక్రలోకమునొందును॥ ౩౮౬॥

మూ॥ ఏతేషాంనిగ్రహోరాజ్ఞః పంచానాం విషయేస్వకే। సా
మ్రాజ్యకృత్సజాత్యేషు లోకేచైవ యశస్కరః॥ ౩౮౭॥

ఈచెప్పబడిన చోర జార వాక్పారుష్యదండపారుష్య సాహసికులైనయైదుగురి

నేరాజుగ్రహించు నారాజాన్మజాతీయులగు రాజులలో సామ్రాజ్యభాగ్యకులలో కమండధీక కీర్తివంతుడగును॥ ౩౮౭॥

మూ॥ ఋత్విజం యస్త్యజేద్యాజ్యో యాజ్యంచర్త్విక్త్యజేద్యది।
శక్తంకర్మణ్యదుష్టంచ తయోర్దండశ్శతంశతం॥ ౩౮౮॥

కర్మమును జేయించ సమర్థుడగుఋత్విజునివిడిచిన నతిపాతకాదులచే దుష్టుడుగాని యజమానునివిడిచినట్టి ఋత్విగ్యాజ్యులకు నూరేసిపణములు దండమువిధించవలెను॥ ౩౮౮

మూ॥ నమాతా నపితానస్త్రీ నపుత్రస్త్యాగమర్హతి। త్యజన్నప
తితానేతా న్రాజ్ఞాదండ్యశ్శతానిషట్॥ ౩౮౯॥

తల్లికిని దండ్రికిని శుశ్రూష జేయకనున్న భార్యనుపుత్రునిపోషించకనున్న వీరు పాతకులుగాకున్నవిడిచినవానికాఱునూరుపణములు దండుగవిధించవలెను॥ ౩౮౯

మూ॥ ఆశ్రమేషు ద్విజాతీనాం కార్యే వివదతాంమిథః। నవిబ్రూ
యాన్నృపోధర్మం చికీర్షన్ హితమాత్మనః॥ ౩౯౦॥

ద్విజులాశ్రమకార్యములవిషయమై పరస్పరముకలహించుచుండినచో నాత్మహితమునుగోరినరాజు సదృశములగువాటియందు విశేషమునుగల్పించి చెప్పరాదు॥

మూ॥ యథార్హమేతానభ్యర్చ్య బ్రాహ్మణైస్సహపార్థివః।
సాంత్వేన ప్రశమయ్యాదౌ స్వధర్మం ప్రతిపాదయేత్॥ ౩౯౧॥

ఏబ్రాహ్మణుడెట్టి పూజకుదగునో యట్లువారలసత్కరించి మఱికొందరు బ్రాహ్మణులతోగూడా వారికోపముశమింపజేసి ప్రీతియుక్తముగ వీరిస్వధర్మమేదోదానిబోధించవలెను॥ ౩౯౧॥

మూ॥ ప్రాతివేశ్యానువేశ్యౌచ కల్యాణే వింశతిద్విజే। అర్హావ
భోజయన్ విప్రో దండమర్హతి మాషకం॥ ౩౯౨॥

తనయింటి పొరుగు ప్రాతివేశ్యుడు దానికవతలింటివాడానువేశ్యుడు వీరు దోషరహితులగుచుండ వివాహాదిశుభములందిరువదిమంది బ్రాహ్మణులకు తక్కువగా

ని సంతర్పణమందు వారిని భోజనమునకు బిలువకుండెనేని వానికొక రౌప్యమాష ముదండనమును విధించవలెను॥ ౩౯౨

మూ॥ శ్రోత్రియ శ్శ్రోత్రియం సాధుం భూతికృత్యే ష్వభోజయన్ ।
తదన్నం ద్విగుణం దాప్యో హిరణ్యం చైవమాషకం॥ ౩౯౩॥

విద్యాచారవంతుడగు బ్రాహ్మణుడట్టి శ్రోత్రియుని వివాహాదివిభవకార్యములం దు భుజింపజేయకుండెనేని భోజనమునకు ద్విగుణముగ భోజనార్థమిచ్చి యొక సువర్ణము రాజుకుదండమీవలెను॥ ౩౯౩॥

మూ॥ అంధో జడః పీఠసర్పీ సప్తత్యా స్థవిరశ్చ యః। శ్రోత్రియేషూ
పకుర్వంశ్చ నదాప్యాః కేనచిత్కరం॥ ౩౯౪॥

అంధుడు జడుడు పొట్టవాడు డెబ్బదివర్షములపైవృద్ధుడు శ్రోత్రియులకుప కారమొనర్చువాడును నగువీరియొద్ద నెంతక్షీణదశనుండినను రాజు పన్నుగొన రాదు॥ ౩౯౪॥

మూ॥ శ్రోత్రియం వ్యాధితార్తౌ చ బాలవృద్ధావకించనం । మ
హాకులీన మార్యంచ రాజా సంపూజయేత్సదా॥ ౩౯౫॥

శ్రోత్రియుడును రోగి గొప్పకష్టమును బొందినవాడు బాలుడు వృద్ధుడు దరిద్రు డు గొప్పకులమందు బుట్టినవాడు నార్యుడనగా ఉదారమగు చరిత్రము గలవాడు ని ట్టివారిని రాజెల్లప్పుడును దానమానాదులచే సత్కరించవలెను॥ ౩౯౫॥

మూ॥ శాల్మలీఫలకే శ్లక్ష్ణే నేనిజ్యాన్నేజకశ్శనైః। నచవాసాంసివా
సోభి ర్నిర్హరేన్నచవాసయేత్॥ ౩౯౬॥

బూరుగుదూదిబట్టమెల్లగా నుతకవలెను ఒకరిబట్టలతో నొకరిబట్టకలిపి మారిగి ళ్ళుచేయరాదు ఒకరిబట్టలనొకనికి గట్టనీరాదు ఇట్లుతప్పుజేసెనేని చాకలివాడుదం డించదగును॥ ౩౯౬॥

మూ॥ తంతువాయో దశపలం దద్యాదేకపలాధికం। అతోన్యథావ
ర్తమానో దాప్యో ద్వాదశకం దమం॥ ౩౯౭॥

బట్టలునేసెడువాడు పదిపలములు నూలుపుచ్చుకొని పదునొకొండుపలములు బట్టతూచియివ్వవలెను పిండిగంజిపెట్టవాడటులివ్వకున్న పండ్రెండుపణములురాజు దండమువిధింపవలెను॥ ఆస్వామికి సంతుష్టిజేయవలెను॥ ౩౯౭॥

మూ॥ శుల్కస్థానేషు కుశలాః సర్వపణ్యవిచక్షణాః । కుర్యురర్ఘం యథాపణ్యం తతో వింశం నృపో హరేత్॥ ౩౯౮॥

శుల్కమనగా స్థలజలపథవ్యవహారమువలన రాజగ్రాహ్యమగుభాగము దానిని పుచ్చుకొనేస్థానమందు కుశలులును సర్వసరుకుపణ్యములయొక్క సారాసారములనెరిగినవారు నిర్ణయించిన మూల్యములో నిరువదియవయగు భాగము రాజు పుచ్చుకొనవలెను॥ ౩౯౮॥

మూ॥ రాజ్ఞః ప్రఖ్యాతభాండాని ప్రతిషిద్ధాని యానిచ । తాని నిర్హరతో లోభాత్ తస్య సర్వం హరేన్నృపః ॥ ౩౯౯॥

రాజోపయోగములుగా ప్రఖ్యాతములగు నేతద్దేశజనితగజతురగాదులున్ను ప్రతిషిద్ధములనగా క్షామాది సమయములందు స్వదేశజాతధాన్యాదికమన్యదేశస్థులకమ్మగూడదు వాటిని లోభబుద్ధిచే రాజాజ్ఞకువ్యతిరిక్తముగా నమ్మినేని వానిసర్వస్వమును రాజుపుచ్చుకొనవలెను॥ ౩౯౯॥

మూ॥ శుల్కస్థానం పరిహరన్నకాలే క్రయవిక్రయీ। మిథ్యావాదీచసంఖ్యానే దాప్యోఽష్టగుణమత్యయం॥ ౪౦౦॥

సుంకమును పుచ్చుకొనేచోటుదప్పించి మరియొకత్రోవను వెళ్ళినవాడున్ను రాత్రులయందు క్రయవిక్రయములనొనరించినవాడున్ను సుంకముతగ్గుటకు మూల్యమునబద్ధముగా జెప్పినవాడున్ను రాజుకు రావలసినసుంకపుసొమ్మెంతతప్పించుకొనెనో దానికెనిమిదిరెట్లు దండముగబుచ్చుకొనవలెను॥ ౪౦౦॥

మూ॥ ఆగమం నిర్గమం స్థానం తథా వృద్ధిక్షయావుభౌ। విచార్య సర్వపణ్యానాం కారయేత్క్రయవిక్రయౌ॥ ౪౦౧॥

ఏసరుకెంతదూరమునుంచి వచ్చెనో యెంతదూరమువెళ్ళునో యెంతకాలము నిలవయుండునో యందుకయ్యేవృద్ధియెంతో యాసరుకురక్షించుకూలిమొదలగున

వియేంతవ్యయమాయెనో యాసరుకు తరుగెంతో యవన్నియను విచారించికొనినవానికి నమ్మినవానికి నష్టములేకుండ ధరలేర్పరచి క్రయవిక్రయములొనర్పించవలెను॥ ౪౦౧॥

మూ॥ పంచరాత్రే పంచరాత్రే పక్షే పక్షేథవా గతే। కుర్వీత చై
షాం ప్రత్యక్ష మర్ఘసంస్థాపనం నృపః॥ ౪౦౨॥

సరుకు రావడమున్ను చెల్లడమున్ను నియతముగానుండదు గావున వాటికరీదులు శీఘ్రముగ మారును గావున నట్టివాటికై యైదేసిదినముల కొకమారున్ను స్థిరప్రాయములగువాటికి ప్రతిపక్షమందున్ను వర్తకులలో కుశలులగువారియెదుట నుధరను రాజు బుద్ధిమంతులచే వ్యవస్థనేర్పాటుచేయించవలెను॥ ౪౦౨॥

మూ॥ తులామానం ప్రతీమానం సర్వంచ స్యాత్సులక్షితం। షట్సుష
ట్సుచ మాసేషు పునరేవ పరీక్షయేత్॥ ౪౦౩॥

బంగారు మొదలగువాటిని తూచే త్రాసులుగుళ్ళు కొలపాత్రలు మున్నేర్పాటుజేయబడిన వాటినారునెలకొకమారుసభ్యులచే పరీక్షజేయించవలెను॥ ౪౦౩॥

మూ॥ పణంయానం తరేదాప్యం పౌరుషోర్ధపణం తరే। పాదంప
శుశ్చ యోషిచ్చ పాదార్ధం రిక్తకః పుమాన్॥ ౪౦౪॥

“భాండపూర్ణాని” యని బలువులతోనున్న యానములనిజెప్పును గావున బలువులులేని యట్టిబళ్ళను పడవమీద దాటించుట కొకపణము నొకపురుషభారమునకు పణములో సగమున్ను గవాదిపశువులకున్ను స్త్రీలకున్ను పాదపణమున్నున్ను మనుష్యునకు పణములో నెనిమిదవభాగమున్ను పడవకు పణ్యమీవలెను॥ ౪౦౪॥

మూ॥ భాండపూర్ణాని యానాని తార్యం దాప్యానిసారతః। రి
క్తభాండానియత్కించి త్పుమాంసశ్చాపరిచ్ఛదాః॥ ౪౦౫॥

బలువుగలసరకుతోనున్న బళ్ళకుబలువుననుసరించితరిపణ్యమీవలెను బలువులేని గోనెలు గొంగళ్లుమొదలగువాటికిన్ని దరిద్రులగువారలకున్ను చెప్పబడినదానిలో యేమాత్రమైనంగొంచముతరిపణ్యమీవలెను॥ ౪౦౫॥

మూ॥ దీర్ఘాధ్వని యథాదేశం యథాకాలంతరోభవేత్। నదీ

తీరేషు తద్విద్యా త్సముద్రేనాస్తిలక్షణం॥ ౪౦౬॥

పూర్వమందు సముద్రతరణార్థము చెప్పబడెను ఇప్పుడు నదీ మార్గమందు దూరమ్ముగా వెళ్లేత్రోవైతె నదీజలము నిలకడగానున్నది వడికట్టుగల దేశములను న్ను గ్రీష్మవర్షాదికాలమునున్ను బట్టిన్ని తరిమూల్యముగల్పించవలెను ఇదినదీతరణములందు తెలియవలెను సముద్రమందువాడనడకవాతాధీనముగనుక తత్తత్కాలములనుబట్టి తరిపణ్యమూహించదగ్గది॥ ౪౦౬॥

మూ॥ గర్భిణీతు ద్విమాసాది స్తథాప్రవ్రజతోమునిః । బ్రాహ్మ
ణాలింగనశ్చైవ నదాప్యాస్తారికంతరే॥ ౪౦౭॥

రెండుమాసములకుపైని గర్భిణీస్త్రీలున్ను సన్యాసిన్ని వానప్రస్థున్ను బ్రహ్మచారిన్ని తరిమూల్యమివ్వకుండవారిని దాటించవలెను॥ ౪౦౭॥

మూ॥ యన్నావికించిద్దాశానాం విశీర్యేతా పరాధతః।తద్దాశైరే
వదాతవ్యం సమాగమ్యస్వతోంశతః॥ ౪౦౮

వాడయందుగూర్చున్నవారివస్తువులు మొదలగువాటికి నావికాపరాధమువలననష్టమేమివచ్చినను నావికులందరునుగూడి భాగానుసారముగనానష్టమునుభర్తీ చేయవలెను॥ ౪౦౮॥

మూ॥ ఏషనౌయాయినాముక్తో వ్యవహారస్యనిర్ణయః। దాశా
పరాధతస్తోయె దైవికేనాస్తినిగ్రహః॥ ౪౦౯॥

నావికాపరాధమువలన నేదిజలమందు నష్టమాయెనో యదినావికులచే నివ్వదగ్గది నౌకాగమనముగలతరివ్యవహారనిర్ణయమిది చెప్పబడెను దైవోపజాతవాతాదికముచే నావకుభంగము కలిగెనేని యాధనాదినష్టమువలన నావికులకు దండములేదు॥ ౪౦౯॥

మూ॥ వాణిజ్యంకారయే ద్వైశ్యం కుసీదం కృషిమేవచ। పశూ
నాం రక్షణంచైవ దాస్యంశూద్రం ద్విజన్మనాం॥ ౪౧౦॥

వర్తకమున్ను వ్యవసాయమున్ను వృద్ధిన్ని పశుపాలనమున్ను వైశ్యునిచేజేయిం

చవలెను శూద్రుని చే ద్విజశుశ్రూష జేయించవలెను అట్లు చేయకేని రాజువారికి వురను దండించవలెనని యిచ్చట నుపన్యసించెను॥ ౪౧౦॥

మూ॥ క్షత్రియంచైవ వైశ్యంచ బ్రాహ్మణో వృత్తికర్శితౌ । బిభృ
యాదానృశంస్యేన స్వానికర్మాణి కారయన్॥ ౪౧౧॥

బ్రాహ్మణుడు దరిద్రులగు క్షత్రియుడును వైశ్యుడున్ను నాశ్రయించి రేనివారిచే కృషివాణిజ్యాదికములగు స్వకర్మములను జేయించుచు గ్రాసాచ్ఛాదనాదులచే వారిని గరుణతో బోషించవలెను బలవంతుడగు విప్రుడట్లు పోషించడేని రాజుచే దండ్యుడు గావలెనని యిచట చెప్పెను॥ ౪౧౧॥

మూ॥ దాస్యంతు కారయన్ లోభాద్బ్రాహ్మణస్సంస్కృతాన్ ద్విజాన్।
అనిచ్ఛతః ప్రాభవత్వాద్రాజ్ఞాదండ్యశ్శతానిషట్॥ ౪౧౨॥

బ్రాహ్మణుడు తన ప్రాభవము చేత నుపనయనసంస్కారము నొందిన విప్రునిచే దాస్యమును పాదధావనాదికమును వానియిచ్ఛ లేకుండ జేయించుకొనెనేని యా బ్రాహ్మణున కారునూరు పణములను రాజు దండము విధించవలెను॥ ౪౧౨

మూ॥ శూద్రంతు కారయేద్దాస్యం క్రీతమక్రీతమేవవా । దాస్యా
యైవహి సృష్టోసౌ బ్రాహ్మణస్య స్వయంభువా॥ ౪౧౩॥

బ్రాహ్మణుడు శూద్రునకు జీతమిచ్చియైన నిడకుండినను వానిచే దాస్యమును జేయించుకొనవలెను బ్రాహ్మణునకు దాస్యమొనర్చుటకే శూద్రుడు బ్రహ్మచే నిర్మించబడెను॥ ౪౧౩॥

మూ॥ నస్వామినా నిస్సృష్టోపి శూద్రో దాస్యాద్విముచ్యతే । నిస
ర్గజంహితత్తస్య కస్తస్మాత్తదపోహతి॥ ౪౧౪॥

బ్రాహ్మణునిచే శూద్రుడు విడిచిపెట్టబడి దాసుడు గాకున్నను దాస్యమువలన విముక్తుడు గాడు గావున దాస్యము శూద్రునకు సహజము ఆశూద్రునివలన దాస్యము నెవడు తీసివెయ్యగలడు పరలోకార్థమైనను శూద్రుడు ద్విజశుశ్రూషను విడువరాదని తాత్పర్యము అట్లు గాకున్న ముందు జెప్పబోయెడి దాస్యకారణ పరిగణన మనర్థకమయ్యీని॥ ౪౧౪॥

మూ॥ ధ్వజాహృతో భక్తదాసో గృహజః క్రీతదత్త్రిమౌ। పైత్రికో
దండదాసశ్చ సప్తైతే దాసయోనయః ౪౧౫॥

యుద్ధమందు జయించి తేబడినవాడు ధ్వజదాసుడు భక్తుడై దాసుడైనవాడు భక్తదాసుడు దాసీపుత్రుడు గృహజుడు కొనబడినవాడు క్రీతదాసుడు ఒకరిచే నీబడినవాడు దత్త్రిముడు పిత్రాదిక్రమాగతుడు పైత్రికుడు దండాదిధనశుద్ధికొరకు స్వీకృతదాస్యుడు దండదాసుడీయేడును దాసత్వమునకు మూలములు॥ ౪౧౫॥

మూ॥ భార్యాదాసశ్చ పుత్రశ్చ త్రయఏవా ధనాస్మృతాః। య
త్తేసమధిగచ్ఛంతి యస్యతే తస్యతద్ధనం॥ ౪౧౬॥

భార్యయున్ను దాసుడున్ను పుత్రుడున్ను నిర్ధనులని చెప్పబడిరి వీరుముగ్గురున్ను యేధనము నార్జింతురో అదివారెవరిసంబంధులో వారిదాధనమగుచున్నది భార్యాదిత్రయమునకు స్వాతంత్ర్యము లేదనెడియర్థపరమిది అధ్యగ్న్యాదిషడ్విధముగు స్త్రీధనము చెప్పగలవుగావున అదృష్టార్థకర్మోపదేశార్థమున్ను భార్యాదులకున్ను ప్రత్యధికరణమందు భార్యాసంబంధమగుధనముండినను యాగాదికారియగునని చెప్పుటవలనను్న ఏకధనమందున్ను భర్తృనుమతిచే స్త్రీకిన్ని యాధనమువినియోగపరచడమందు కర్తృత్వముగలదుగావునను్న అస్వాతంత్ర్యపరమీవచనార్థము॥

మూ॥ విస్రబ్ధంబ్రాహ్మణశ్శూద్రాద్ద్రవ్యోపాదానమాచరేత్। న
హితస్యాస్తికించిత్స్వం భర్తృహార్యధనోహిసః॥ ౪౧౭॥

ప్రకరణమువలన దాసుడగుశూద్రునివలన ధనమునిశ్శంకముగా బ్రాహ్మణుడు దుర్భిక్షాద్యులందు స్వీకరించవచ్చును వానికించుకయైనస్వీయములేదు స్వామిచే గ్రహించదగినవానిధనముగావుననిట్లుండ నాపదయందు బలాత్కారముగనైనవానిధనమును బుచ్చుకొనినబ్రాహ్మణుని రాజుదండించరాదనియిచ్చట జెప్పుట॥ ౪౧౭॥

మూ॥ వైశ్యశూద్రౌప్రయత్నేన స్వానికర్మాణికారయేత్। తౌ
హిచ్యుతౌస్వకర్మభ్యః క్షోభయేతామిదంజగత్॥ ౪౧౮॥

వైశ్యునిచే వాణిజ్యాదికర్మమునున్ను శూద్రునిచే ద్విజశుశ్రూషాదికమునున్ను రాజుప్రయత్నముచే జేయించవలయును అట్లుకానిచో నావైశ్యశూద్రులు శాస్త్రీయ

వ్యాపారముచే నతిధనవంతులై గర్వముచే జగత్తును వ్యాకులింపజేతురు॥ ౪౧౮॥

మూ॥ అహన్యహన్యవేక్షేత కర్మాంతాన్వాహనానిచ। ఆయవ్య
యౌచ నియతా నాకరాన్కోశమేవచ॥ ౪౧౯॥

ప్రతిదినమందును నధికృతులగువారిచే జేయబడెడు దృష్టాదృష్ట కర్మములయొక్క ఫలమును గజతురగాదికములను నియతములగు నాయవ్యయములనున్ను సువర్ణరత్నాకరములనున్ను ధనసంచయమునున్ను రాజు చూచుచుండవలెను. వ్యవహారదర్శనవ్యగ్రతగలిగియుండినను స్వధర్మములను విడువరాదని చెప్పుటకీవచనమిక్రిందజెప్పుటచే బునరుక్తిలేదు॥ ౪౧౯॥

మూ॥ ఏవం సర్వానిమాన్రాజా వ్యవహారాన్సమాపయన్। వ్య
పోహ్య కిల్బిషంసర్వం ప్రాప్నోతి పరమాం గతిం॥ ౪౨౦॥

ఇతి మానవేధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాంసంహితాయా
మష్టమోధ్యాయః.

ఈ చెప్పబడినప్రకారముగ ఋణాదానాది సకలవ్యవహారములను సొంతముగ జేసిన రాజు నిర్ధూతకల్మషుడై స్వర్గలోకమును బొంది సుఖించును॥ ౪౨౦॥

ఇది శ్రీమన్మహామహోడ్రాజ శ్రీమదానందగజపతి రాజ
మహారాజ దయాపాత్ర భారద్వాజసగోత్ర పవిత్ర
సుకవిజనవిధేయ మండకామేశ్వర నామధేయ
విరచిత తాంధ్రమన్వర్థదీపికాఖ్యయగు
వ్యాఖ్యయం దష్టమాధ్యాయము.
శ్రీపరదేవతార్పణమస్తు.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహిత.

మనుస్మృతి * నవమాధ్యాయప్రారంభము.

మూ॥ పురుషస్య స్త్రియాశ్చైవ ధర్మేవర్త్మని తిష్ఠతోః ।
సంయోగే విప్రయోగేచ ధర్మా న్వక్ష్యామి శాశ్వతాన్॥౧॥

ధర్మోపయోగమగు మార్గమందు వర్తించు పురుషునకున్ను పత్నికిన్ని యనగా నన్యోన్యముననుకూలముగనుండుదంపతులుసంయోగమందును విప్రయోగమందును నెట్టిధర్మములో పారంపర్యాగతములు గావున శాశ్వతములగునట్టిధర్మములను జెప్పగలను దంపతులలో ప్రతికూలవ్యాపారవంతులగు వారినిరాజుశిక్షించవలయునుగాన నీప్రకరణంబున నీధర్మంబులు చెప్పటకు కారణము॥ ౧॥

మూ॥ అస్వతంత్రా స్త్రియః కార్యాః పురుషైస్స్వైర్దివానిశం ।
విషయేషుచ సజ్జంత్య స్సంస్థాప్యా ఆత్మనోవశే॥౨॥

తమసంబంధులగు పురుషులచే స్త్రీలెల్లప్పుడు నస్వతంత్రలుగానున్ను రూపరసాదివిషయములందు సక్తులగుచుండువారు గాన నాత్మవశ్యలుగానున్నుజేయదగుదురు॥ ౨॥

మూ॥ పితా రక్షతి కౌమారే భర్తారక్షతి యౌవనే ।
రక్షంతి స్థావిరేపుత్రా న స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమర్హతి॥ ౩॥

బాల్యమందు వివాహముగాక పూర్వము తండ్రిన్ని యౌవనమందు పతిన్ని పతిలేనప్పుడు పుత్రులున్ను స్త్రీనిరక్షించవలెనుగాని స్త్రీకిస్వాతంత్ర్యమేయవస్థయందైనను లేదు "భర్తారక్షతియౌవనే" యనునది మొదలగు వాక్యార్థము తరుచుగా నట్లేయగును పతిపుత్రరహితయగు స్త్రీనైతే సన్నిహితులగు పుత్రాదులు రక్షించవలెను॥ ౩॥

మూ॥ కాలేఽదాతా పితా వాచ్యోవాచ్య శ్చానుపయన్ పతిః ।

మృతే భర్తరి పుత్రస్తు వాచ్యో మాతురరక్షితా॥౪॥

"శ్లో॥ ప్రదానం ప్రాగృతోరితి రజస్వలకాకమున్నె కన్యకు వివాహము చేయ వలెనను గౌతమవచనము వలన నట్టికాలమందు పెళ్లిచేయనేని తండ్రి నింద్యుడగును రజోదర్శనానంతరమందు భార్యతో నుండకుండిన భర్తయును భర్త చనిపోయిన పిమ్మట తల్లి నిరక్షించని పుత్రుడును నింద్యులగుదురు॥ ౪॥

మూ॥ సూక్ష్మేభ్యోపి ప్రసంగేభ్యః స్త్రియోరక్ష్యా విశేషతః ।
ద్వయోర్హి కులయోశ్శోక మావహేయు రరక్షితాః॥౫॥

దుస్సంగము స్వల్పముండినను విశేషముగ స్త్రీలు రక్షించదగుదురు రక్షించబడని స్త్రీపితృభర్తృకులము వారలందరికిని తలవంపులు దెత్తురుగాన స్త్రీరక్షణ మావశ్యకము॥ ౫॥

మూ॥ ఇమంహి సర్వవర్ణానాం పశ్యంతో ధర్మముత్తమం ।
యతంతే రక్షితుం భార్యాం భర్తారో దుర్బలా అపి॥౬॥

బ్రాహ్మణాద్యఖిలవర్ణములవారున్ను ఈభార్యారక్షణమగుధర్మముత్తమముగా దెలుసుకొనుచు నంధపంగ్వాదిదుర్బలు లయినను భార్యారక్షణమందు జాగరూకులై యత్నించెదరు॥ ౬॥

మూ॥ స్వాం ప్రసూతిం చరిత్రంచ కులమాత్మాన మేవచ ।
స్వంచ ధర్మం ప్రయత్నేన జాయాంరక్షన్హి రక్షతి॥౭॥

భార్యను రక్షించుచున్నవాడు సంకరజన్మము లేకుండా తనసంతానమునున్ను తనవిశిష్టచరిత్రమునున్ను పితృపితామహాదివంశమునున్ను దుస్సంతానము గాకుండుటచే పరలోకమున కుపయోగించు పుత్రులుగలవాడగును గాన దననున్ను పత్నీశుద్ధిచే నాధానాదికర్మముల కధికారియగుట నాత్మధర్మమునున్ను రక్షించుచున్నాడుగాన బ్రయత్నముచే భార్యారక్షణ మెల్ల ధర్మమునకును మూలమనిపూర్వోక్తమునే విశేషించెను॥ ౭॥

మూ॥ పతిర్భార్యాం సంప్రవిశ్య గర్భో భూత్వేహ జాయతే ।
జాయాయాస్తద్ధిజాయాత్వం యదస్యాం జాయతే పునః॥౮॥

పతి తానుతనశుక్లరూపముచే భార్యయొక్క గర్భమందుప్రవేశించి తానేపుత్ర

రూపుఁడై పుట్టును "శ్రు॥ ఆత్మా వై పుత్రనామాసి" నీవు నేనే పుత్రనామకుఁడ వగుచున్నావని ఈ శ్రుతియందు పతిమరల జన్మించుట యేదో యదె జాయయొక్క జాయాత్వము ఇందుకు బహ్వృచబ్రాహ్మణము "పతిర్జాయాం ప్రవిశతి గర్భో భూత్వేహ మాతరం। తస్యాం పునర్నవో భూత్వా దశమే మాసి జాయతే। తజ్జాయా జాయా భవతి యదస్యాం జాయతే పునః" దీనియర్థము పతి గర్భరూపుఁడై భార్యయందు ప్రవేశించుచున్నాఁడు దానియందు నూతనుఁడై పదోమాసమందు బుట్టుచున్నాఁడు ఏ హేతువచే దానియందు తాను జాతుఁడగుచున్నాఁడో యందువలన జాయకు జాయాత్వము కలిగెనని గాన నీ స్త్రీ ప్రయత్నముచే రక్షించతగినది నామనిర్వచనమునచేను॥ ౮॥

మూ॥ యాదృశం భజతే హి స్త్రీ సుతం సూతే తథావిధం। తస్మా
త్ప్రజావిశుధ్యర్థం స్త్రియం రక్షేత్ప్రయత్నతః॥ ౯॥

స్త్రీ శాస్త్రీయవివాహితభర్తను బొంది కనెనేని మంచికొడుకును వ్యభిచారముచే నికృష్టుఁడగువానిని బొంది కనెనేని యధముఁడగు సుతుని గనును గావున పరిశుద్ధసంతానముకొరకు భార్యను రక్షింపవలెను ఎట్లు రక్షింపవలెనో యాయుపాయమును చెప్పుచున్నాఁడు॥ ౯॥

మూ॥ నకశ్చిద్యోషితశ్శక్తః ప్రసహ్య పరిరక్షితుం। ఏతైరుపాయ
యోగైస్తు శక్యాస్తాః పరిరక్షితుం॥ ౧౦॥

బలాత్కారముగా నిరోధించి స్త్రీల నెవ్వఁడును రక్షించశక్తుఁడుగాఁడు అట్టిచో నున్న వ్యభిచారము వినబడెను మరేమంటే ఈ చెప్పబోయెడి యుపాయములచే రక్షించవచ్చు నాయుపాయములేవనిన॥ ౧౦॥

మూ॥ అర్థస్య సంగ్రహే చైనాం వ్యయే చైవ నియోజయేత్।
శౌచే ధర్మేఽన్నపక్త్యాంచ పారిణాహ్యస్య చేక్షణే॥ ౧౧

ధనసంగ్రహవినియోగములందున్ను వస్తువులయొక్కయు శరీరముయొక్కయు శుద్ధియందున్ను భర్తృశుశ్రూషణమందున్ను అన్నపానసాధనమందున్ను గృహోపకరణములగు శయ్యాసనపరిముఖములను చూడడమందున్ను భార్యను నియోగించవలెను॥ ౧౧॥

మూ॥ అరక్షితా గృహే రుద్ధాః పురుషై రాప్తకారిభిః।

ఆత్మానమాత్మనా యాస్తు రక్షేయుస్తాస్సురక్షితాః॥ ౧౨

ఆప్తులగు నాజ్ఞాకారిపురుషులచే గృహమందు సంరుద్ధలై నప్పటికిని యేస్త్రీలు దుస్స్వభావముచే తమ్మురక్షించుకొనరో వారు యరక్షితలేయగుచున్నారు యే స్త్రీలు ధర్మమునెరిగి తమబుద్ధిచే తమ్మును రక్షించుకుందురో వారేసురక్షితలగుచున్నారు అది గావున ధర్మాధర్మఫలములగు స్వర్గనరకప్రాప్త్యాదుల నుపదేశించి స్త్రీలకు నియమముమప్పవలెనని నదిముఖ్యమగు రక్షణోపాయమని తాత్పర్యము॥ ౧౨॥

మూ॥ పానందుర్జనసంసర్గః పత్యాచవిరహోటనం।
స్వప్నోన్యగేహవాసశ్చ నారీసందూషణానిషట్॥ ౧౩

మద్యపానమున్ను దుర్జనసహవాసమున్ను భర్తనువిడిచి యుండడమున్ను ఇకడాకకడాతిరగడమున్ను అకాలమందు పరుండడమున్ను పరగృహమందుని వసించుటయు నను నీయారును స్త్రీలకువ్యభిచారదోషమును పుట్టించునవిగాన వీటివలన రక్షించవలెను॥ ౧౩॥

మూ॥ నైతారూపం పరీక్షంతే నాసాం వయసి సంస్థితిః।
సురూపంవా విరూపంవా పుమానిత్యేవభుంజతే॥ ౧౪

ఈ స్త్రీలు మిక్కిలిరూపవంతుడు వీడుకాడని చూడరు యౌవనాది వయస్సులయందు నాదరములేదు సురూపుడేకానీ కురూపుడేకాని పురుషుడైతేసరియని భోగింతురు॥ ౧౪॥

మూ॥ పౌంశ్చల్యాచ్చలచిత్తాచ్చ నైస్నేహ్యాచ్చస్వభావతః।
రక్షితాయత్నతోపీహ భర్తృష్వేతావికుర్వతే॥ ౧౫

పురుషుడు కనపడితే సంభోగశీలురగుటచేతనున్ను చిత్తస్థైర్యములేకుండుటచేతనున్ను స్వభావమువలననున్ను స్నేహములేనివారగుటచేతనున్ను ఈ స్త్రీలుయత్నముచే రక్షితలౌకుంచున్నప్పటికిని వ్యభిచారమును నాశ్రయించుటచే భర్తలయందు వికారమును బొందుదురు॥ ౧౫॥

మూ॥ ఏవం స్వభావం జ్ఞాత్వాసాం ప్రజాపతినిసర్గజం।

పరమం యత్నమాతిష్ఠేత్ పురుషోరక్షణంప్రతి॥ ౧౬

ఈ రెండుశ్లోకములచే జెప్పబడిన యీ స్త్రీల స్వభావము హిరణ్యగర్భసృష్టి కాలమందు బుట్టించబడినదని దెలిసి రక్షార్థమధికమగుయత్నము పురుషుడు జేయవలెను॥ ౧౬॥

మూ॥ శయ్యాసనమలంకారం కామంక్రోధ మనార్జవం।
ద్రోహభావం కుచర్యాంచ స్త్రీభ్యో మనురకల్పయత్॥౧౭॥

పర్యంకములపైనుండుటయు నలంకారములందును నాసక్తియు కామమున్ను క్రోధముననార్జవమును హింసయు కుత్సితాచారమున్ను యిది సృష్ట్యాదియందు స్త్రీలకుమనువుకల్పించెనుగాన యత్నమువలన స్త్రీలురక్షించదగుదురు॥ ౧౭॥

మూ॥ నాస్తిస్త్రీణాం క్రియామంత్రై రితిధర్మే వ్యవస్థితిః।
నిరింద్రియా హ్యమంత్రాశ్చ స్త్రియోనృతమితిస్థితిః॥౧౮॥

స్త్రీలకుమంత్రములచే జాతకర్మాదిక్రియలులేవు ఈలాగున నీశాస్త్రముచే వ్యవస్థచేయబడెను అందువలననగా మంత్రయుక్తముగసంస్కారములు లేకపోవుటచేనిష్పాపమనస్కులుకాకపోయిరి ఇంద్రియమనగా ప్రమాణము ధర్మమునకు ప్రమాణములగు శ్రుతిస్మృతులులేమిచే ధర్మజ్ఞులుగారు పాపమునుబోగొట్టెడిమంత్రజపాదిరహితులగుటచేజేసిన పాపముబోగొట్టుకొనలేరు అనృతమువలెనశుభమయులు ఇట్టివారు స్త్రీలశాస్త్రమర్యాదకలదుగావున యత్నముచేవీరినిరక్షించవలెనని తాత్పర్యము॥ ౧౮॥

మూ॥ తథాచ శ్రుతయోబహ్వ్యో నిగీతానిగమేష్వపి।
స్వాలక్షణ్య పరీక్షార్థం తాసాం శృణుతనిష్కృతీః॥౧౯॥

స్త్రీలకువ్యభిచారశీలత్వము ప్రాయశః స్వభావమనిచెప్పబడ్డది ఆవిషయమై శ్రుతిప్రమాణత్వేనఉపన్యసించబడునుఆరీతినిఅనేకశ్రుతులు॥శ్రు॥"నచైతద్విద్మోబ్రాహ్మణాస్స్మోబ్రాహ్మణావేతి" యనియీమొదలయిన వేదవాక్యములు వేదములయందు వ్యభిచారశీలత్వమున్ను తత్పరిజ్ఞానార్థమున్ను పఠించబడియున్నవిఆశ్రుతులలో యేమైతేవ్యభిచారప్రాయశ్చిత్తభూతములయినవో వాటినిఅనగానొకశ్రుతిచెప్పగలడుగనుక శ్రుతినివినుండనియర్థము వైదిః ము నుక ఏకవచనాని

కి బహువచనము జెప్పబడెను॥ ౧౯॥

మూ॥ యన్మేమాతా ప్రలులుభే విచరంత్యపతివ్రతా।
తన్మేరేతః పితావృఙ్క్తామిత్యస్యైతన్నిదర్శనం॥ ౨౦॥

ఒకానొకపుత్రుఁడు తల్లియొక్క మానసవ్యభిచారమునూహించి పలుకుచున్నాడు మనోవాక్కాయకర్మములచేత పతివ్రతారిక్తుఁడగు పురుషునిగూర్చి లోభపడినదియైతే ఆపురుషునిసంకల్పించడముచే దూషితమైన మాతృరజోరూపమగు రేతస్సును నాతండ్రిపవిత్రముగా జేయుగావుత యనునీమంత్రపాదత్రయము స్త్రీలవ్యభిచారశీలురనుటకు జ్ఞాపకము చాతుర్మాస్యాదులందు దీనికివినియోగముఇప్పుడు మానసవ్యభిచారప్రాయశ్చిత్తరూపత్వమునీమంత్రమునకుచెప్పుచున్నాడు॥ ౨౦॥

మూ॥ ధ్యాయత్యనిష్టం యత్కించి త్పాణిగ్రాహస్య చేతసా।
తస్యైష వ్యభిచారస్య నిహ్నవ స్సమ్యగుచ్యతే॥ ౨౧॥

భర్తకప్రియమగు పురుషాంతరగమనమును మనస్సుచే స్త్రీచింతించునదియేదో యామానసవ్యభిచారమునకుసమ్యక్ఛోధకముగా నీమంత్రము మన్వాదులచేచెప్పబడెను-మాతాయనిచెప్పడమువలన నీప్రాయశ్చిత్తము పుత్రునకుగాని తల్లికిగాదు॥

మూ॥ యాదృగ్గుణేన భర్త్రా స్త్రీ సంయుజ్యేత యథావిధి।
తాదృగ్గుణా సా భవతి సముద్రేణేవ నిమ్నగా॥ ౨౨॥

మంచివాఁడుగాని చెడ్డవాఁడుగాని యెట్టిభర్తతో వివాహవిధిచే స్త్రీసంబంధించునో యాస్త్రీ భర్తృసదృశగుణములుగలదియగుచున్నది-నదిమధురజలముగలదైనను సముద్రునితోసంబంధించి తానున్ను క్షారజలమునుగలదియగుచున్నదిభర్తకాన్మపన్మానాఖ్యమగు స్త్రీరత్నమో పాయాంతరోపదేశార్థమిది ఈవిషయమై యుత్కర్షదృష్టాంతమును జెప్పుచున్నాడు॥ ౨౨॥

మూ॥ అక్షమాలా వసిష్ఠేన సంయుక్తాధమయోనిజా।
సారంగీ మందపాలేన జగామాభ్యర్హణీయతాం॥ ౨౩॥

వసిష్ఠపరిణీతయై నికృష్టయోనిజాతయగు నక్షమాలాఖ్యయు మందపాలుడను ఋషితోగూడుకొని పటకయు పూజ్యానుబొందిరి॥ ౨౩॥

మూ॥ ఏతాశ్చాన్యాశ్చ లోకేస్మిన్నపకృష్టప్రసూతయః।
ఉత్కర్షం యోషితః ప్రాప్తాః స్వైస్స్వైర్భర్తృగుణైశ్శుభైః॥

ఈచెప్పబడినవారిద్దరయినప్పటికిని ప్రదర్శనార్థత్వముగావున నేతాఃయనిబ హువచనము వీరున్ను మరికొందరున్ను నికృష్టప్రసూతులయినప్పటికిని యుత్కృష్ట ములగు భర్తృగుణములచే నీలోకమందును పరలోకమందును నుత్కృష్టమును బొందిరి॥ ౨౪॥

మూ॥ ఏషోదితా లోకయాత్రా నిత్యం స్త్రీపుంసయోశ్శుభా।
ప్రేత్యేహచ సుఖోదర్కాన్ ప్రజాధర్మాన్నిబోధత॥ ౨౫॥

ఇదిదంపతులవిషయమైన శుభరూపమగు నాచారము ఇకనులోకద్వయమందు ను సుఖమునకు హేతువులగు బ్రజాధర్మములనగా సంతానము క్షేత్రిదా బీజిదా యనునది మొదలగువాటిని జెప్పెదనువినుండు॥ ౨౫

మూ॥ ప్రజనార్థం మహాభాగాః పూజార్హా గృహదీప్తయః।
స్త్రియశ్శ్రియశ్చ గేహేషు నవిశేషోస్తి కశ్చన॥ ౨౬॥

విచారించగా రక్షణార్థమై స్త్రీలయందుదోషములెంచబడెను అటులైనప్ప టికిని యీస్త్రీలుగర్భోత్పాదనకొరకుపయోగమైనవారుగనుక అనేకమంగళములు కు స్థానభూతులుగావున వస్త్రాలంకారాదిదానముచే సన్మానించుట కర్హులు గృహమందు శోభనుకలిగించెడివారు స్త్రీలేగృహలక్ష్ములు గృహమందు స్త్రీకిన్నిశ్రీ కిన్నివిశేషముకనపడదు నిశ్శ్రీకమయినగృహమేదంటే నిస్త్రీకమైనదేమరిన్ని॥ ౨౬॥

మూ॥ ఉత్పాదనమపత్యస్య జాతస్య పరిపాలనం।
ప్రత్యహం లోకయాత్రాయాః ప్రత్యక్షం స్త్రీనిబంధనం॥ ౨౭॥

సంతానముయొక్కపుట్టడమునకును బుట్టినయపత్యమును బరిపాలించడమున కున్ను ప్రతిదినంబుననతిథిభోజనాదిలోకయాత్రకున్ను స్త్రీప్రత్యక్షమగుసాధనము॥

మూ॥ అపత్యం ధర్మకార్యాణి శుశ్రూషా రతిరుత్తమా।
దారాధీన స్తథాస్వర్గః పితౄణామాత్మనశ్చహ॥ ౨౮॥

అపత్యము పయినిచెప్పబడినదైనను ముఖ్యత్వజ్ఞాపనార్థమై మరలజెప్పబడెను

సంతానమును నగ్నిహోత్రాది ధర్మకార్యములున్ను బరిచర్యయున్నుయుత్కృష్టమగురతిన్ని పుత్రోత్పాదనమూలముగా పితరులకున్ను దనకున్ను స్వర్గమున్ను యీసర్వమున్ను భార్యాధీనము॥ ౨౮॥

మూ॥ పతింయా నాభిచరతి మనోవాగ్దేహసంయుతా।
సాభర్తృలోకా నాప్నోతి సద్భిస్సాధ్వీతి చోచ్యతే॥ ౨౯॥

మనోవాగ్దేహములయొక్క నియమముచే నేస్త్రీభర్తనతిక్రమించి వ్యభిచరించదో యాస్త్రీభర్తతోగూడ పుణ్యలోకములననుభవించును సజ్జనులచే సాధ్వియని పించుకొనును॥ ౨౯॥

మూ॥ వ్యభిచారాత్తు భర్తుః స్త్రీ లోకేప్రాప్నోతి నింద్యతాం।
సృగాలయోనించాప్నోతి పాపరోగైశ్చ పీడ్యతే॥ ౩౦॥

స్త్రీభర్తనతిక్రమించి పురుషాంతరసంపర్కముకలదయ్యేనేనిలోకమునందునింద్యురాలుగావడమున్ను తరువాతనక్కయై పుట్టడమున్ను యన్నిజన్మములకు పాపరోగముచే పీడనున్ను బొందును యీరెండుశ్లోకములున్ను పంచమాధ్యాయమందుక్తములైనను సంతానప్రశంసార్థమిచ్చట మరలవ్రాయబడెను॥ ౩౦॥

మూ॥ పుత్రంప్రత్యుదితం సద్భిః పూర్వజైశ్చ మహర్షిభిః।
విశ్వజన్యమిమంపుణ్య ముపన్యాసం నిబోధత॥ ౩౧॥

పుత్రునుద్దేశించి శిష్టులగుమన్వాదులచేతనున్ను ప్రాచీనులగుమహర్షులచేతనున్ను పుణ్యమగునుపన్యాసముసర్వలోకహితార్థముగ జేయబడెనుదానినివినుండు॥

మూ॥ భర్తుః పుత్రం విజానంతి శ్రుతిద్వైధంతుభర్తరి।
ఆహురుత్పాదకంకేచి దపరేక్షేత్రిణంవిదుః॥ ౩౨॥

పుత్రుని భర్తృసంబంధునిగా మునులుతలచుచున్నారు భర్తవిషయమై శ్రుతిద్విప్రకారముగానున్నది తనపెళ్లిభార్యకాకుండిన నన్యునిస్త్రీయందునైననెవనికి కొడుకుబుట్టునో వాడువానికొడుకని కొందరున్ను కొందరుతనభార్యయందన్యునకుబుట్టినను వాడు పెళ్ళిమగనికొడుకగునని చెప్పుచున్నారు॥ ౩౨॥

మూ॥ క్షేత్రభూతా స్మృతా నారీ బీజభూతస్స్మృతః పుమాన్।

క్షేత్రబీజసమాయోగా త్సంభవ స్సర్వదేహినాం॥౩౩॥

ధాన్యాదులుపండెడుమడిక్షేత్రమట్లిది స్త్రీయనిన్ని యందువేసే ధాన్యాది విత్తనమువంటివాడు పురుషుడనిన్ని చెప్పబడెరిశుక్లముబీజమైనప్పటికినితదధిష్ఠానముగానపురుషుడు బీజభూతుడని చెప్పబడెను యట్టి క్షేత్రబీజసంబంధముచే నెల్ల దేహులకునుత్పత్తియగుచున్నది స్త్రీపురుషులిద్దరును కారణమని తుల్యముగా జెప్పబడిననొకవిరోధముగనపడుచున్నది అదేమనిన ఒకనిబీజముచే నొకనిక్షేత్రమందుబుట్టినయపత్యము క్షేత్రిదా లేక బీజిదాయని॥ ౩౩॥

మూ॥ విశిష్టంకుత్రచిద్బీజం స్త్రీయోనిస్త్వేవ కుత్రచిత్।
ఉభయంతు సమంయత్ర సాప్రసూతిః ప్రశస్యతే॥ ౩౪॥

ఒకానొకచో బుధుడు చంద్రునకువలెనున్ను వ్యాసఋశ్యశృంగాదులు పరాశరవిభాండకులకువలెనున్ను బీజముప్రధానమగుచున్నది క్షత్రియస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనకలిగిన ధృతరాష్ట్రాదులు విచిత్రవీర్యునకువలె నొకానొకచో క్షేత్రము బ్రధానముగానున్ను కనపడుచున్నది యెవనిక్షేత్రమందు వానికిబుట్టిన యపత్యము త్తమము నుందుగాబీజప్రాధాన్యమునుగూర్చి చెప్పుచున్నాడు॥ ౩౪॥

మూ॥ బీజస్య చైవ యోన్యాశ్చ బీజముత్కృష్ట ముచ్యతే।
సర్వభూత ప్రసూతిర్హి బీజలక్షణలక్షితా॥౩౫॥

బీజక్షేత్రములయందు బీజముప్రధానముగా జెప్పబడుచున్నది సకలభూతములయొక్క సంతతియు బీజముయొక్క వర్ణస్వరూపాది లక్షణములుగలదై గనబడుచున్నది॥ ౩౫॥

మూ॥ యాదృశం తూప్యతే బీజం క్షేత్రే కాలోపపాదితే।
తాదృగ్రోహతి తత్తస్మిన్ బీజం స్వైర్వ్యంజితంగుణైః॥౩౬॥

గ్రీష్మాదికాలమందు వర్షజలముచేదడిసినభూమి యందు నేజాతిగింజ యెట్టిదియునాచబడునో యాక్షేత్రమందా జాతిమొలకయెట్లులుండునో యట్టిదే మొలుచు నట్లన్వయదృష్టాంతమునుజెప్పి వ్యతిరేకదృష్టాంతమునుచెప్పుచున్నాడు॥ ౩౬॥

మూ॥ ఇయంభూమిర్హి భూతానాం శాశ్వతీ యోనిరుచ్యతే।

నచయోని గుణాన్కాంశ్చి ద్బీజంపుష్యతి పుష్టిషు॥౩౭॥

తరుగుల్మలతాదులకు శాశ్వతమగుకారణమీ భూమేచెప్పబడుచున్నది యీ భూమియందుపుట్టినమొకలలో నొకటైన భూమిరూపమునుబొందియుండలేదు కొమ్మలయందైనానాకులయందైనామృత్స్వరూపమగుపడదు॥ ౩౭॥

మూ॥ భూమావప్యేకకేదారే కాలోప్తాని కృషీవలైః।
నానారూపాణి జాయంతే బీజానీహ స్వభావతః॥౩౮॥

భూమియందగు నొకటిమడిలో కర్షకుడనేకవిత్తనములుపెట్టినను తత్తద్బీజములకు స్వభావముగలబహువిధములగు మొకలే మొలుచునుగాని భూమియొకటి రూపమువలె నొకటిరూపముగలవిబుట్టవు॥ ౩౮॥

మూ॥ వ్రీహయశ్శాలయోముద్గా స్తిలామాషా స్తథాయవాః।
యథాబీజం ప్రరోహంతి లశునానీక్షవ స్తథా॥ ౩౯॥

సత్తికపుధాన్యమున్ను శాలిధాన్యమున్ను పెసలు తిలలు మినుములుయవలును ల్లి చెరుకు యివిమొదలగునవి బీజానుసారముగా మొలుచుచున్నవి ఇట్లగుచుండ॥

మూ। అన్యదుప్తం జాతమన్య దిత్యేత దుపపద్యతే।
ఉప్యతే యద్ధి యద్బీజం తత్తదేవ ప్రరోహతి॥౪౦॥

ధాన్యపుగింజనూపితే పెసరమొకపుట్టదు యేగింజవేస్తె యీమొకయేపుట్టును ఇట్లుభూమిధరానువృత్తిలేకుండ బీజగుణానువృత్తి వ్రీహ్యాదులయందగుపడుచుండెనుగాన మనుష్యులయందును బీజమేప్రధానమనిచెప్పి యింక క్షేత్రమేప్రధానమునుగాచెప్పుచున్నాడు॥ ౪౦॥

మూ॥ తత్ప్రాజ్ఞేన వినీతేన జ్ఞానవిజ్ఞాన వేదినా।
ఆయుష్కామేన వప్తవ్యం నజాతు పరయోషితి॥౪౧॥

ఆబీజమును ప్రాజ్ఞుడును పిత్రాదులచే శిక్షితుడును వేదవేదాంగములను తెలిసినవాడును ఆయుష్కాముడునగు పురుషుడు పరస్త్రీయందు బీజమును నుంచగూడదు॥ ౪౧॥

మూ॥ అత్రగాథా వాయుగీతాః కీర్తయంతి పురావిదః ।
యథా బీజం నవప్తవ్యం పుంసాపరపరిగ్రహే॥౪౨॥

ఈయర్థమందు ప్రాచీనధర్మజ్ఞులు వాయుప్రోక్తములగు గాథలననగా ఛందోవిశేషయుక్తములగు వాక్యములను చెప్పుచున్నారు యేమనంటే పరపురుషుడు పరస్త్రీయందు బీజము నుంచగూడదని॥ ౪౨॥

మూ॥ నశ్యతీషు ర్యథా విద్ధః ఖేవిద్ధమనువిధ్యతః।
తథా నశ్యతివై క్షిప్రం బీజం పరపరిగ్రహే॥౪౩॥

ఒకనిచే కొట్టబడిన మృగముయొక్క గాయపురంధ్రమందు గాడువాని బాణము వ్యర్థముగా నశించును మొదట గొట్టినవానిదే యామృగమూలమగు లాభము గావున యీలాగునే పరస్త్రీయందు ప్తమగుబీజము శీఘ్రముగ నిష్ఫలమగుచున్నది గర్భగ్రహణానంతరమందు క్షేత్రికే యాఫలము లభించును గావున॥ ౪౩॥

మూ॥ పృథోరపీమాం పృథివీం భార్యాం పూర్వవిదోవిదుః ।
స్థాణుచ్ఛేదస్య కేదార మాహుశ్శల్యవతోమృగం॥౪౪॥

ఈభూమి పూర్వమందు పృథుచక్రవర్తిది గావున బిమ్మట నెందరో ప్రభుత్వము నీభూమికి జేసినను పూర్వవృత్తాంతజ్ఞులు పృథునిభార్యయే యీపృథ్వియని తెలియుచున్నారు ఎవడు ముందుగా మోళ్లుత్రవ్వించి మడిగా గట్టించెనో యామడివాడిదని యంటున్నారు ఆలాగునే ముందుగామృగముమీదబాణము నెవడేసెనో పిమ్మట నామృగము నెందరుగొట్టిన నామృగము మొదటగొట్టినవానిదే యగుచున్నది యందురు ఇట్లగుట నాదివివాహమైనవాడా స్త్రీకి స్వామిగావున దానియందన్యుని వలన గర్భోత్పత్తియైన నాఫలమావివాహమైన వానిదేయగుచున్నది గాని పుట్టించిన వానిది గాదు॥ ౪౪॥

మూ॥ ఏతావానేవ పురుషో యజ్జాయాత్మా ప్రజేతిహ ।
విప్రాః ప్రాహు స్తథాచైత ద్యోభర్తా సాస్మృతాంగనా॥౪౫॥

ఒకడు పురుషుడుగాడు మరేమంటె భార్యస్వదేహము సంతానము న్ననెడి యీపరిమాణముగలవాడు పురుషుడగుచున్నాడు ఇందుకు వాజసనేయబ్రాహ్మణ

టీ॥ "శ్రు॥ అర్ధోహవా ఏషఆత్మన స్తస్మాద్యజ్జాయాం నవిందతె నైతావత్ప్ర జాయతే అసర్వోహితావద్భవతి- అథయదైవజాయాంవిందతేఽథ ప్రజాయతె త హిసర్వోభవతి॥" ఈపురుషుడు తనలో సగము భార్యగావున భార్యనెవడొం దడో వాడుసంతానవంతుడు కాలేడు గావున పూర్ణుడుగాడు యెప్పుడుభార్య నర్ధశరీరమునుగా గ్రహించునో యప్పుడు సంతానమునుగనునప్పుడు పూర్ణుడగుచు న్నాడని వేదవేత్తలు భర్తయే భార్యయునగునని తెలియుచున్నారు గావునభార్య యందు బుట్టినయపత్యము భర్తదేయగుచున్నది దంపతులిరువురు నొక శరీరమే గావున॥ ౪౫॥

మూ॥ ననిష్క్రయ విసర్గాభ్యాం భర్తుర్భార్యా విముచ్యతే।
ఏవం ధర్మం విజానీమః ప్రాక్ప్రజాపతినిర్మితం॥ ౪౬॥

అమ్మివేసినను విడిచిపెట్టినను వీటిచేత భర్తకుభార్యగాకపోదు ఇట్లుపూర్వ మందు మనువుచే జెప్పబడెను ఇది నిత్యమైన ధర్మమని తలుచుకుంటున్నాము గా వున నొకనిభార్యను కొనుట మొదలగువాటిచే స్వాధీనపరుచుకొనిదానియందుగని న సంతానపుత్రుకుడు క్షేత్రిదే గాని బీజిదిగాదు॥ ౪౬॥

మూ॥ సకృదంశో నిపతతి సకృత్కన్యా ప్రదీయతే।
సకృదాహ దదానీతి త్రీణ్యేతాని సతాంసకృత్॥ ౪౭॥

పిత్రాభ్రాత్రాదిధనవిభాగము ధర్మమువలననొకటేమారేయగుచున్నదిగానిమ రల తిరగదు పిత్రాదులచే నన్యునకొకమారివ్వబడిన కన్యమరల మరియొకని కీబడ దు ఒకనిచే కన్యయొకనికివ్వబడి యదిపిత్రాదులకు దొరికినను దానియందన్యునివల నబుట్టిన సంతానమాబీజికిగానేరదన్నేనిమిత్త మీయుపన్యాసము కన్యావ్యతిరిక్తమ గునేవస్తువులైన నిచ్చెదనని యొకనితోననిమరల నన్యునకీబడదు ఈమూడునుసాధు జనులచేనొకమారెయగుచున్నవి కన్యాదానమొకటేమారె గావలయుననునది ప్ర కృతము ప్రసంగమువలనదాయవిభాగమున్ను ఇతరవస్తువులదానము నొకటేమా రెగావలయుననుటచే కన్యాదానమవశ్యమొకటేమారేయనునట్టు యర్థముకొర కు వేరేచెప్పబడెను॥ ౪౭॥

మూ॥ యథాగోశ్వోష్ట్రదాసీషు మహిష్యజావికాసుచ।

నోత్పాదకః ప్రజాభాగీ తథైవా న్యాంగనాస్వపి॥ ౪౮॥

పరకీయములగు గోవులు నశ్వములు ష్ట్రములు దాసీలు గేదెలు మేకలుగొఱ్ఱె లు మొదలగువాటియందు స్వవృషభాదులచే జతగట్టించినవాని కావత్సలయందు హక్కులేదాలాగుననే పరకీయయందుబుట్టించిన సంతానమాబీజిదికాదు॥ ౪౮॥

మూ॥ యేక్షేత్రిణో బీజవంతః పరక్షేత్ర ప్రవాపినః।

తేవైసస్యస్యజాతస్య నలభంతె ఫలంక్వచిత్॥౪౯॥

ఒకనిభూమిలోనొకడు విత్తనము వేసెనేనియాధాన్యాదిఫలము భూమిస్వామి దిగాక బీజస్వామికే దేశమందునైన లభించలేదుగదా యని ప్రకృతసంతాన విష యమై దృష్టాంతమిది॥ ౪౯॥

మూ॥ యదన్యగోషు వృషభో వత్సానాం జనయేచ్ఛతం।

గోమినామేవతేవత్సా మోఘస్కందితమార్షభం॥ ౫౦॥

ఒకనిగోవులలో నొకనివృషభముపోలి నూరుపిల్లలను బుట్టించిన నాపెయ్యలాగోవులుగలవానివేగాని వృషభస్వామికివాటిహక్కులేదు వీనివృషభముయొక్క రేతఃపాతము వ్యర్థమైపోవుచున్నది "యథాగోశ్వోష్ట్రదాసీషు॥" యనుశ్లోకమందు చెప్పబడినను మరలదీనిచెనిప్పుటనేజికి సంతానవుహక్కులేదనుటకు దృష్టాంతముగావున పునరుక్తిలేదు॥ ౫౧॥

మూ॥ తథైవాక్షేత్రిణోబీజం పరక్షేత్ర ప్రవాపినః।

కుర్వంతిక్షేత్రిణామర్థం నబీజీలభతేఫలం॥ ౫౧॥

ఎట్లుగోవులుమొదలగువాటి గర్భఫలమో యట్లనే సంతానములేనివాడు పర భార్యయందుగనినసంతానరూపఫలముక్షేత్రిదిగాని బీజికిలేదు॥ ౫౧॥

మూ॥ ఫలంత్వనభిసంధాయ క్షేత్రిణాం బీజినాంతథా।

ప్రత్యక్షం క్షేత్రిణామర్థో బీజాద్యోనిర్గరీయసీ॥ ౫౨॥

ఈస్త్రీయందుబుట్టిన సంతానరూపఫలము మనకుభయులకు నగుననెడి నియమములేకుండెనేని యాఫలమునిస్సందేహముగ క్షేత్రికేయగుచున్నది ఈచెప్పబడి

గరీకచె బీజముకంటె యోనిబలిష్ఠమైనది॥ ౫౨॥

మూ॥ క్రియాభ్యుపగమాత్త్వేత ద్బీజార్థం యత్ప్రదీయతే।
తస్యేహభాగినౌదృష్టౌ బీజీక్షేత్రిక ఏవచ॥ ౫౩॥

దీనియందేసంతానము కలిగినను మనకుభయులకు నాసంతానమందు హక్కు గునని నిర్ణయించుకొని క్షేత్రితన క్షేత్రము బీజార్థము బీజస్వామి కప్పగించె నేని యాసంతానమందుభయులకును హక్కు కలుగును॥ ౫౩॥

మూ॥ ఓఘవాతాహృతం బీజం యస్య క్షేత్రే ప్రరోహతి।
క్షేత్రికస్యైవ తద్బీజం నవప్తాలభతేఫలం॥ ౫౪

ప్రవాహవేగముచేగాని గాలిచేగాని పరక్షేత్రమునుంచి బీజమొకని క్షేత్రము లోబడి ఫలించినఫలమూ క్షేత్రిదేగాని బీజవప్తకెట్టుగాలేదో పరభార్యయందు స్వ భార్యాభ్రమచే బీజమునుంచెనేని వానికాసంతానపు హక్కులేక కళత్రవంతునికే యగుచున్నది॥ ౫౪॥

మూ॥ ఏషధర్మోగవాశ్వస్య దాస్యుష్ట్రాజావికస్యచ।
విహంగమహిషీణాంచ విజ్ఞేయః ప్రసవంప్రతి॥ ౫౫

గోవు అశ్వము దాసి యుష్ట్రము మేక గొర్రె పక్షి గేదె వీటియొక్కసంతతి గవాదిస్వామికే గాని వృషభాదిస్వామికి హక్కులేదని యిట్లు వ్యవస్థచేయబడెను మొదట సత్యమయిన నియమముచేసుకొనిరేని యుభయులకును హక్కు కలుగును॥

మూ॥ భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య భార్యాయాం గురుపత్న్యనుజస్యసా।
యవీయసస్తు యాభార్యా స్నుషాజ్యేష్ఠస్యసాస్మృతా॥ ౫౬

జ్యేష్ఠభ్రాతయొక్కభార్య కనిష్ఠభ్రాతకు గురుపత్నివంటిది తమ్మునిభార్యవాని యన్నకు కోడలువంటిది యనిమునులచేచెప్పబడెను॥ ౫౬॥

మూ॥ జ్యేష్ఠోయవీయసో భార్యాం యవీయాన్వాగ్రజస్త్రియం।
పతితౌభవతోగత్వా నియుక్తావప్యనాపది॥ ౫౭

అన్నదమ్ములన్యోన్యభార్యలతో సంతానాభావరూపమగు నాపదలేనప్పుడు ని

యుక్తులయినప్పటికి భోగించిరేని పతితులగుచున్నారు॥ ౫౮॥

మూ॥ దేవరాద్వా సపిండాద్వా స్త్రియాసమ్యఙ్నియుక్తయా।
ప్రజేప్సితాధిగంతవ్యా సంతానస్య పరిక్షయే॥ ౫౯

సంతతిలేనప్పుడు మరిదివలనగాని మరివక సపిండుని వలనగాని ఘృతాక్తాదినియమయుక్తముగ పత్యాదులచే నియుక్తయగుచు స్త్రీపుత్రునిగనవచ్చునుశ్లోకములోనున్న యీప్సితశబ్దవిశేషణసామర్థ్యమువలన కార్యాక్షమపుత్రోత్పత్తి యయ్యేనేని పునగ్గమనము దోఁచుచున్నది॥ ౫౯॥

మూ॥ విధవాయాం నియుక్తస్తు ఘృతాక్తోవాగ్యతోనిశి।
ఏకముత్పాదయేత్పుత్రం నద్వితీయం కథంచన॥ ౬౦

విధవాయామనుటచే నపత్యోత్పాదనమునకు యోగ్యుఁడైన భర్తలేనిస్త్రీయందని తాత్పర్యము పతిబ్రతికియుండిన నట్టిస్త్రీ రాత్రియందు నెయ్యి శరీరమంతటను రాసుకొని మౌనియైనియుక్తుఁడగు పురుషుఁడొకపుత్రుని గలుగఁజేయవలెను రెండవపుత్రునెన్నైనఁ గనఁదగదు॥ ౬౦॥

మూ॥ ద్వితీయమేకే ప్రజనం మన్యంతే స్త్రీషు తద్విదః।
అనిర్వృతం నియోగార్థం పశ్యంతోధర్మతస్తయోః॥ ౬౧॥

మరికొందరు పెద్దలు పుత్రోత్పాదనవిధిజ్ఞులు ఒకకొడుకుగలవాఁడు కొడుకు లేనివంటివాఁడేయను లోకవాదమునుబట్టి నియోగప్రయోజనఫలమును దెలుసుకొన్నవారగుచు స్త్రీలయందు రెండవపుత్రుని కూడా గలిగించుట ధర్మమనిదలఁచుచున్నారు॥ ౬౧॥

మూ॥ విధవాయాం నియుక్తార్థే నిర్వృత్తేతు యథావిధి।
గురువచ్చ స్నుషావచ్చ వర్తేయాతాం పరస్పరం॥ ౬౨

నియుక్తయగు విధవయందు నియోగప్రయోజనము గర్భధారణము నిష్పన్నమయినపిమ్మట నాభావగారియందు ఆమరదలు గురుభావనగానున్ను భావకామరదలియందు కోడలిభావనయున్ను గలిగి వర్తించవలెను॥ ౬౨॥

మూ॥ నియుక్తాయావిధింహిత్వా వర్తేయాతాంతుకామతః।
లావుభౌపతితౌస్యాతాం స్నుషాగగురుతల్పగౌ॥౬౩॥

తమ్ముని భార్యయందన్నయే గాని యన్నభార్యయందు తమ్ముడే గాని నియుక్తులైనవారు ఘృతాభ్యంజనము మొదలగువిధిని విడిచి యథేచ్ఛగా కామవశంచే భోగించిరేని వారు స్నుషాగమనగురుతల్పగామిదోషములనొందెదరని తెలుసుకొనవలెను॥ ౬౩॥

మూ॥ నాన్యస్మిన్విధవానారీ నియోక్తవ్యాద్విజాతిభిః।
అన్యస్మిన్హి నియుంజానా ధర్మంహన్యుస్సనాతనం॥౬౪॥

ఇట్లునియోగమును జెప్పిదీనిని దూషించుటకుచెప్పుచున్నాడు-బ్రాహ్మణాదిద్విజులచే విధవయగుస్త్రీ భర్తృకంటెనన్యుడగు దేవరాదిపురుషునందు నియోగించదగదు నియోగించినవారు సనాతనమగు నేకపత్నీవ్రతధర్మమును నశింపజేయుచున్నారు॥౬౪॥

మూ॥ నోద్వాహికేషుమంత్రేషు నియోగః కీర్త్యతేక్వచిత్।
నవివాహవిధావుక్తం విధవావేదనంపునః॥ ౬౫॥

అర్యమణంన్ను దేవ త్యాది వైవాహికమంత్రములందునే శాఖలోనున్నునియోగవిధిని జెప్పలేదు వివాహవిధియందనగా తద్విధాయకశాస్త్రమందు స్త్రీకి పునర్వివాహమెచ్చటనైనంజెప్పబడలేదు॥ ౬౫॥

మూ॥ అయంద్విజైర్హివిద్వద్భిః పశుధర్మోవిగర్హితః।
మనుష్యాణామపిప్రోక్తో వేనేరాజ్యంప్రశాసతి॥ ౬౬॥

ఇది పశుధర్మము గావున మనుష్యులకున్ను దగదనివిద్వాంసులగు బ్రాహ్మణులచే నిందించబడెను మున్ను వేనుడనేరాజు పుడమి నేలునప్పుడా పాపకర్ముడీయధర్మమును బ్రవర్తింపజేసెనట యంతనుండియిది పుట్టెను॥ ౬౬॥

మూ॥ స మహీమఖిలాంభుంజన్ రాజర్షి ప్రవరఃపురా।
వర్ణానాంసంకరంచక్రే కామోపహతచేతసః॥ ౬౭॥

మున్నా వేనుడను రాజు సర్వభూమండలమునేలుచు నంతమాత్రముచేతనే రాజర్షి ప్రవరుడనిచెప్పబడెనుగాని ధర్మముచేగాదు యతడు కామోపహతమగుబుద్ధికలవాడైభ్రాతృభార్యాగమనరూపమగువర్ణసంకరమును బ్రవర్తింపజేసెను॥ ౬౭॥

(63)

మూ॥ తతః ప్రభృతియో మోహాత్ ప్రమీతపతికాంస్త్రియం।
నియోజయత్యపత్యార్థం తం విగర్హంతి సాధవః॥ ౬౮॥

ఆ వేనుడు మొదలుకొని యెవఁడు శాస్త్రార్థజ్ఞానముచే విధవగాని సధవగాని యగు స్త్రీని సంతానార్థమై దేవరాదులయందు నియోగించునో వానిని సజ్జనులు నిందించుచున్నారు ఇదిన్ని స్వోక్త నియోగనిషేధము కలియుగవిషయము॥ "శ్లో॥ ఉక్త్వా నియోగాన్మనునా నిషిద్ధాస్స్వయమేవతు। యుగక్రమాదశక్యోయం కర్తుమన్యైర్విధానతః॥ తపోజ్ఞానసమాయుక్తాః కృతత్రేతాయుగే నరాః। ద్వాపరేచ కలౌ నౄణాం శక్తిహానిర్హి నిర్మితా॥ అనేకధా కృతాః పుత్రా ఋషిభిశ్చ పురాతనైః। న శక్యంతేధునా కర్తుం శక్తిహీనైరిదంతనైః॥" మనువు నియోగములను చెప్పి స్వయముగా నిషేధించెను యుగక్రమముచే నా విధానముగ చేయుట కన్యులకు శక్యము గాదు కృతత్రేతాద్వాపర యుగములందు తపస్సును జ్ఞానమును గలిగినవారలుండిరి కలియుగమందు మనుష్యులకు శక్తిహీనత నిర్మించబడెను పురాతనులగు ఋషు లనేకప్రకారముగా పుత్రులను జెప్పిరి యట్లు జేయుటకిప్పటివారు శక్తిహీనులు గావున సమర్థులు గారని బృహస్పతివచనము॥ ఇచట గోవిందరాజు యుగవ్యవస్థ జేయక నెప్పుడైనను నియోగపక్షముకంటె ననియోగపక్షము మంచిదని వ్రాసెను దీనిని మునిమతము గాదని కుల్లూకభట్టు ఖండించి యొకశ్లోకము వ్రాసెను॥ "శ్లో॥ ప్రాయశో మనువాక్యేషు మునివ్యాఖ్యానమేవహి। నాపరాధోస్తి విదుషాం క్వాహం సర్వవిదః కుధీః॥" తరుచుగా మనువాక్యములందు మునులస్మృతులే వ్యాఖ్యలు సర్వవేత్తలా స్వల్పబుద్ధిగల నేనొకఁడ గావున విద్వాంసులకు నేనపరాధినిగాను అని కుల్లూకభట్టు॥ ౬౮॥

మూ॥ యస్యామ్రియేత కన్యాయా వాచాసత్యే కృతేపతిః।
తామనేనవిధానేన నిజోవిందేత దేవరః॥ ౬౯॥

వాగ్దానానంతరమందే కన్యకు భర్త పోవునో యా కన్యనీ చెప్పబోయెడి విధానముచే తద్భర్తృసోదరుఁడు వివాహము గావలెను॥ ౬౯॥

మూ॥ యథావిధ్యధిగమ్యైనాం శుక్లవస్త్రాంశుచివ్రతాం।
మిథోభజేతా ప్రసవాత్సకృత్సకృదృతావృతౌ॥ ౭౦

ఆమర్రి వివాహవిధిచే నీకన్యను పరిగ్రహించి శుక్లవస్త్రయు మనోవాక్కా యశుద్ధయునగు దానిని ఋతుపున కొకరాత్రియందు గర్భధారణముదనుక నహస్యముగఁబొందవలెనుని యోగమువల్లనున్న క్రమమైనవివాహముగాకపోవుటవల్లనున్న గమనమందు నియమోపదేశము వల్లనున్న యాకన్యకుఁబుట్టిన సంతానము వాగ్దానమెవనికొ యావోఁడానికగుచున్నది॥ ౭౦॥

మూ॥ నదత్వా కస్య చిత్కన్యాం పునర్దద్యా ద్విచక్షణః ।
దత్వాపునః ప్రయచ్ఛన్హి ప్రాప్నోతి పురుషానృతం॥ ౭౧॥

ఒకనికే కన్యనిచ్చెదనని వాగ్దానమొనర్చిన పిమ్మట నావరుడు మృతుడయ్యేనేని యాకన్యనన్యునికిచ్చె నేని॥"శ్లో॥ సహస్రం పురుషానృతె" యనునట్టి లక్షణముగల దోషము నతడు బొందును సప్తపదిగాకుండుటచే భార్యాత్వానిష్పత్తివలన పునర్దానాశంకపోడమును గాన నీవచనము॥ ౭౧॥

మూ॥ విధివత్ప్రతిగృహ్యాపి త్యజే త్కన్యాం విగర్హితాం ।
వ్యాధితాం విప్రదుష్టాంవా ఛద్మనా చోపపాదితాం॥ ౭౨॥

ఈశ్లోకము వద్దినుంచి యావదధ్యాయమును గోవిందరాజు వ్యాఖ్యలేదు- "అద్భిరేవద్విజాగ్ర్యాణా"మను విధిచె ప్రతిగ్రహించినదైననువ్యలక్షణములతోఁగూడినట్టియు అచికిత్సితరోగిణియు క్షుతయోనిత్వాదిదుష్టయు నధికాంగాదిగోపనచ్ఛద్మోపపాదితయునగునట్టి దానిని దెలిసె నేని యాకన్యనుసప్తపదీకరణముకంటె పూర్వమందట్లు దెలిసి త్యజించవలెను అందువలన దోషము లేదనుట మాత్రను కొరకీశ్లోకము గానివిడిచిపెట్టమని విధికొరకు గాదు॥ ౭౨॥

మూ॥ యస్తుదోషవతీం కన్యా మనాఖ్యాయోపపాదయేత్ ।
తస్యతద్వితథంకుర్యాత్ కన్యాదాతుర్దురాత్మనః॥ ౭౩॥

ఎవడు కన్యకుగల రోగాదిదోషములను చెప్పక వరునికిచ్చునో దురాత్ముడగు నాకన్యాదాతయొక్కదానము ఆకన్యనావరుడు తిరిగ యిచ్చివేయుటచే వ్యర్థమగుచున్నది యిదిన్ని త్యాగమందు దోషము లేదని చెప్పుట కొరకె॥ ౭౩॥

మూ॥ విధాయవృత్తింభార్యాయాః ప్రవసేత్కార్యవాన్నరః।
అవృత్తికర్శితాహిస్త్రీ ప్రదుష్యేత్ స్థితిమత్యపి॥ ౭౪॥

పురుషుడు కార్యగౌరవముచే దేశాంతరమునకుబోవుచో భార్యకు గ్రాసాచ్ఛాదనాదికమును సమకూర్చిపోవలెను వృత్తికశితయగు స్త్రీ శీలవతియైనను పరపురుషసంపర్కదోషమును బొందును॥ ౭౪॥

మూ॥ విధాయ ప్రోషితే వృత్తిం జీవేన్నియమ మాస్థితా।
ప్రోషితేత్వవిధాయైవ జీవేచ్ఛిల్పైరగర్హితైః॥౭౫॥

అన్నమునకు బట్టకు తగినద్రవ్యమునిచ్చి భర్త దేశాంతరమునకు బోయెనేని దేహాలంకారము పరగృహగమనము లేకుండ భార్యజీవించవలెను వృత్తికి ద్రవ్యము నియ్యకబోయెనేని నింద్యములుగాని పనులుకుట్టు మొదలయినవాటిచే జీవించవలెను॥

మూ॥ ప్రోషితో ధర్మకార్యార్థం ప్రతీక్ష్యోష్టౌ నరస్సమాః।
విద్యార్థం షడ్యశోర్థంవా కామార్థం త్రీంస్తు వత్సరాన్॥౭౬॥

గురుకార్యములను సాధించడము మొదలగు ధర్మార్థము పతిపరదేశగతుడయ్యెనేని యెనిమిది సంవత్సరములు పతిరాకట ప్రతీక్షించి యాపైని పతివద్దికి భార్యపోవలెను- ఇందుకు వసిష్ఠవచనము॥ "సూ॥ ప్రోషితపత్నీ పంచవర్షాణ్యుపాసీతఊర్ధ్వం పతిసకాశంగచ్ఛేత్" పరదేశగతుడగు వానిభార్య యైదువర్షములు ప్రతీక్షించి యాపైని భర్తవద్దికిబోవలెనని- విద్యార్థమై ప్రోషితుడయ్యెనేనియారువత్సరములు తనవిద్యను బ్రకటించి కీర్తినార్జించుటకు బోయినను షడబ్దములే భార్యాంతరభోగమును తెలిసి రాకుండిన మూడు వర్షములు ప్రతీక్షించవలెను॥ ౭౬॥

మూ॥ సంవత్సరం ప్రతీక్షేత ద్విషంతీం యోషితం పతిః।
ఊర్ధ్వం సంవత్సరాత్త్వేనాం దాయంహృత్వా నసంవసేత్॥౭౭॥

పతిని ద్వేషించిన భార్యను పెనిమిటి యొకసంవత్సరము ప్రతీక్షించి యాపైని స్త్రీ ద్వేషము మానకుండెనేని దానుంచిన యలంకారాదికమును బుచ్చుకొని దానికగ్గరికి వెళ్లకుండవలెను గ్రాసవాసస్సులను మాత్రము గడపవలెను॥ ౭౭॥

మూ॥ అతిక్రామేత్ప్రమత్తం యా మత్తం రోగార్తమేవవా।
సా త్రీన్ మాసాన్ పరిత్యాజ్యా విభూషణపరిచ్ఛదా॥౭౮॥

ఏ స్త్రీ ద్యూతాదికముచే ప్రమాదముగలవానిన్ని బంధుమొదలయిన వాటిని దాగుటచే మత్తుడగువానిన్ని రోగయుక్తునిన్ని శుశ్రూషాదికము జేయక యవమానించునో యా స్త్రీని యలంకారశయ్యాదిరహితురాలినిగా జేసి మూడుమాసములు దానిని బొందకుండవలెను॥ ౭౮॥

మూ॥ ఉన్మత్తం పతితం క్లీబ మబీజం పాపరోగిణం।
నత్యాగోఽస్తి ద్విషంత్యాశ్చ నచ దాయాపవర్తనం॥౭౯॥

వాతాదివికారముచే చిత్తవిభ్రమము గలుగునట్టియు నపుంసకుడయినట్టియు వ్యాధిబాధచే రేతోరహితుడయినట్టియు కుష్ఠాదిరోగయుక్తుడగునట్టియు పురుషున కుపచారముజేయని భార్యయొక్క పరిత్యాగముగాని యలంకారాదులను పుచ్చుకోవడముగాని కూడదు॥ ౭౯॥

మూ॥ మద్యపాఽసాధువృత్తాచ ప్రతికూలాచ యాభవేత్।
వ్యాధితావాధివేత్తవ్యా హింస్రార్థఘ్నీచ సర్వదా॥ ౮౦॥

మద్యపానమొనర్చునదియు దురాచారముగనుండునదియు భర్తకుప్రతికూలాచరణముగలదికుష్ఠాదిరోగయుక్తురాలున్నత్యాదులనుకొట్టుచున్నదియుసంతతము నధికవ్యయమొనర్చునదియు నగుభార్యయుంటుండగా నన్యాంగనను వివాహము జేసుకొనవలెను॥ ౮౦॥

మూ॥ వంధ్యాష్టమేఽధివేద్యాబ్దే దశమేతుమృతప్రజా।
ఏకాదశేస్త్రీజననీ సద్యస్త్వప్రియవాదినీ॥ ౮౧॥

ప్రథమఋతువు మొదలుకొని సంతానములేకుండెనేని యెనిమిదివర్షములున్ను స్త్రీసంతానము మాత్రమేకలిగున్నచో బదివర్షములున్ను సంతానముకలిగనశించుచుండెనేని పదాకొండు వర్షములున్ను ప్రతీక్షించియాభార్యయుండగానేమరలవివాహముగావచ్చును భార్య యప్రియము లాడుచున్న నప్పుడెమరొక దానినివివాహముగావచ్చును॥ ౮౧॥

మూ॥ యారోగిణీస్యాత్తుహితా సంపన్నాచైవశీలతః।
సానుజ్ఞాప్యాధివేత్తవ్యా నావమాన్యాచకర్హిచిత్॥౮౨॥

ఏస్త్రీ శీలసంపన్నయు హితయునై రోగవతియైతే నాస్త్రీయనుజ్ఞ చేత పునర్వివాహము జేసికొనవలెను॥ ౮౨॥

మూ॥ అధివిన్నాతుయానారీ నిర్గచ్ఛే ద్రుషితాగృహాత్।
సాసద్యస్సన్నిరోద్ధవ్యా త్యాజ్యావాకులసన్నిధౌ॥ ౮౩॥

ఏస్త్రీ తానుండగా భర్త మరల వివాహము జేసికొనెనని కోపించి గృహమువదిలిపయికిబోయెనేని త్రాడుతో నాకోపము బోవుదనుక గట్టిపెట్టవలెను లేదా బుట్టినింటివారిసన్నిధినివిడువవలెను॥ ౮౩॥

మూ॥ ప్రతిషిద్ధాపి భేద్యాతు మద్యమభ్యుదయేష్వపి।
ప్రేక్షాసమాజం గచ్ఛేద్వాసాదండ్యా కృష్ణలానిషట్॥ ౮౪॥

క్షత్రియాదిస్త్రీలెవ్వరైన భర్త్రాదులచే నిషేధింపబడియు నుత్సవాదులయందైనను నింద్యమగుమద్యమునుద్రావెనేనియు నాట్యాదిసమాజములతో బోయెనేని యునట్టిస్త్రీలకు కృష్ణలములారురాజుదండమువిధించవలెను॥ ౮౪॥

మూ॥ యదిస్వాశ్చాపరాశ్చైవవిందేరన్ యోషితోద్విజాః।
తాసాంవర్ణక్రమేణస్యాజ్జ్యేష్ఠ్యంపూజాచ వేశ్మచ॥ ౮౫॥

ద్విజులుసజాతీయలను గాని విజాతీయలనుగాని వివాహమయిరేని వారికి వర్ణక్రమముచే మాటలచేనగు మన్ననలును వస్త్రాలంకారాదులిచ్చుట యందును గృహములగట్టించుటయందును జ్యేష్ఠ్యమును విచారించవలెను॥ ౮౫॥

మూ॥ భర్తుశ్శరీరశుశ్రూషాం ధర్మకార్యంచ నైత్యకం।
స్వాచైవకుర్యాత్సర్వేషాం నాస్వజాతిః కథంచన॥ ౮౬॥

భర్తయొక్క శరీరశుశ్రూషయనగా నన్నపానాదులసమకూర్చుటయును నిత్యమునగు నగ్నిహోత్రార్థద్రవ్యసంఘటనావిధిపూజాదిధర్మములనొనర్చుటయును ద్విజులకందరికి సజాతీయయగుభార్యయె జేయవలెనుగాని విజాతీయ జేయరాదు॥ ౮౬

మూ॥ యస్తుతత్కారయేన్మోహాత్సజాత్యాస్థితయాన్యయా।

యథా బ్రాహ్మణచండాలః పూర్వదృష్ట స్తథైవసః॥ ८२॥

*శూద్రుడు బ్రాహ్మణుడు సజాతీయయగు భార్యద గ్గిరనుంటుండగాను మౌఢ్యముచే వి జాతీయయగుభార్యచే శరీరశుశ్రూషయు ధర్మకార్యసహాయమును జేయించెనే *ని వాడు బ్రాహ్మణస్త్రీయందు శూద్రునివలనబుట్టినవాడు చండాలు డేట్టివాడో యట్టిబ్రాహ్మణచండాలుడగుచున్నాడు॥ ८२॥

మూ॥ ఉత్కృష్టాయాభి రూపాయ వరాయ సదృశాయచ।
అప్రాప్తామపితాంతస్మై కన్యాందద్యా ద్యథావిధి॥८८॥

కులాచారాదులచే నుత్కృష్టుడును సురూపుడును సజాతీయుడగువరుడు తట స్థించినప్పుడు వివాహమునకు ఈడురాకుండినను॥ "సూ॥ వివాహామేదష్టవర్షా మేవంధ మోఽనహీ యతే।" యనుదక్షస్మృతివలననాకాలమునకు లోపలనైన బ్రాహ్మణవిధిచే వివాహముజేయవలెను॥ ८८॥

మూ॥ కామమామరణా త్తిష్ఠే గ్గృహేకన్యర్తుమత్యపి।
నచైవైనాం ప్రయచ్ఛేత్తు గుణహీనాయకర్హిచిత్॥८९॥

విద్యాగుణాదిహీనుడగు వరునకిచ్చుటకంటె నామరణాంతముగ కన్యఋతుమ తియైనప్పటికి పితృగృహమందేయుండవలెను॥ ८९॥

మూ॥ త్రీణివర్షా ణ్యుదీక్షేత కుమార్యృతుమతీసతీ।
ఊర్ధ్వంతుకాలా దేతస్మా ద్విందేత సదృశంపతిం ९०॥

పిత్రాదులచే గుణవంతుడగు వరునకీబడకుండెనేని ఋతుమతియైనదిమొదలు మూడేళ్ళుప్రతీక్షించి సజాతీయుడగు వరునాకన్యస్వయముగావరించవలెను॥ ९०॥

మూ॥ అదీయమానా భర్తార మధిగచ్ఛే ద్యదిస్వయం।
నైనఃకించి దవాప్నోతి నచయం సాధిగచ్ఛతి॥९१॥

పిత్రాదులచే వరునకియ్యబడని కన్యక యుక్తకాలమందు స్వయముగా వరించెనే ని యాకన్యక గాని వరుడుగాని యించుకైనంబాపమునొందరు॥ ९१॥

మూ॥ అలంకారం నాదదీత పిత్ర్యం కన్యా స్వయంవరా।

మాతృకం భ్రాతృదత్తంవా స్తేనాస్స్యాద్యదితంహరేత్॥౯౨॥

తనంతటతాను పరునివరించినకన్యక పూర్వమందు తల్లి మొదలగువారిచే నీబడినయలంకారమును వారికిచ్చివెయ్యవలెను యట్లివ్వకుండిన చోరురాలగును॥౯౨॥

మూ॥ పిత్రేనదద్యాచ్ఛుల్కంతు కన్యామృతుమతీంహరన్।
సహిస్వామ్యాదతిక్రామే దృతూనాం ప్రతిరోధనాత్॥౯౩॥

రజస్వలయైనపిమ్మట కన్యను వివాహమయ్యేవరుడు దానితండ్రికి శుల్కమీరాదు ఋతుకార్యమగు నపత్యోత్పత్తినిరోధ మాతండ్రివల్లనయ్యెనుగావున నతడు స్వామిత్వమువలన హీనుడగుచున్నాడు॥ ౯౩॥

మూ॥ త్రింశద్వర్షోవహేత్కన్యాం హృద్యాం ద్వాదశవార్షికీం।
త్ర్యష్టవర్షోష్టవర్షాంవా ధర్మేసీదతి సత్వరః॥౯౪॥

ముప్పదేండ్లపురుషుడు పదిరెండువత్సరముల యీడుగల మనోహరాకృతిగలకన్యకనున్ను గార్హస్థ్యధర్మము పోకుండ త్వరగలవాడయితె యిరువదినాల్గు వర్షములుగలవాడెనిమిదేండ్లుగలదానినిన్ని వివాహముగావలెను ఇదిన్ని యోగ్యకాలప్రదర్శనార్థముగాని నియమార్థముగాదు తరుచుగా పురుషునివయస్సులో మూడవభాగమీడుగలకన్యను వివాహముగావలెనని యోగ్యతనుతెలియజేసెను "సత్వరః" యనుదానికర్థనుపకుర్వాణుడు వేదముజదివి వివాహమునకాలస్యముగాగూడదని॥ ౯౪॥

మూ॥ దేవదత్తాం పతిర్భార్యాం విందతే నేచ్ఛయాత్మనః।
తాం సాధ్వీం బిభృయాన్నిత్యం దేవానాం ప్రియమాచరన్॥౯౫॥

శ్రు॥ "భగోర్యమాసవితాపురంధిర్మహ్యంత్వాదుర్గార్హపత్యాయదేవాః" ఇత్యాదిమంత్రలింగమువలన దేవతలచేనివ్వబడినదానిని వరుడు పొందుచున్నాడుగాని స్వేచ్ఛచేగాదుగావున దేవతలచేనీబడినభార్యను గ్రాసవాసస్సులచే ద్వేషముండినను పోషించి దేవతలకుప్రీతిజేయవలెను॥ ౯౫॥

మూ॥ ప్రజనార్థం స్త్రియస్సృష్టాః సంతానార్థంచ మానవాః।
తస్మాత్సాధారణోధర్మః శ్రుతౌపత్న్యాసహోదితః॥౯౬॥

ఏహేతువచే గర్భధారణార్థము స్త్రీలుసృజించబడిరో మనుష్యులుసంతతి వృద్ధికై సృజించబడిరో యాహేతువుచే గర్భోత్పాదనమునుగూర్చ యావేయీ దంపతులకె గ్న్యాధానాదిధర్మము పత్నితోగూడనాధారణము॥ శు॥ "తస్మాదేవసా నావగ్నిరా దధీయాతా" మిత్యాదికము వేదమునందుచెప్పబడెను-గావున భార్య నుబోషించవలసినదని పూర్వశ్లోకమునకే శేషము॥ ౯౬॥

మూ॥ కన్యాయాం దత్తశుల్కాయాం మ్రియేతయది శుల్కదః।
దేవరాయ ప్రదాతవ్యా యదికన్యానుమన్యతే॥ ౯౭॥

కన్యకశుల్కమిచ్చి వివాహముగాకమునుపు వరుడుచనిపోతె కన్యకతండ్రిమొద లగువారలాకన్యకయంగీకరించినట్టయితే మరిదికిచ్చేది॥ శ్లో॥ "యస్యామ్రియేత" ఇత్యాదిశ్లోకముచే పూర్వముచెప్పినప్రకారముగా నియోగరూపము ఇద్దైతేశుల్క గ్రహణవిషయము॥ ౯౭॥

మూ॥ ఆదదీతనశూద్రోఽపి శుల్కందుహితరం దదత్॥
శుల్కంహిగృహ్ణన్ కురుతేఛన్నందుహితృ విక్రయం॥ ౯౮॥

శాస్త్రానభిజ్ఞుడగు శూద్రుడైనను పుత్రికనిచ్చి శుల్కమునుబుచ్చుకొనరాదుశా స్త్రమునెరిగిన ద్విజులకుజెప్పనేల శుల్కమును గ్రహించడమన్నది గుప్తమైన దు హితృవిక్రయమె॥ "శ్లో॥ నకన్యాయాః పితే"త్యాదికముచే నిషిద్ధమగుశుల్కగ్రహ ణము॥ "శ్లో॥ కన్యాయామపిగృహీతశుల్కాయా॥" మనుదానిచేశాస్త్రీయమనియను ముకనపడుటవలన శుల్కగ్రహణమందుశాస్త్రీయత్వ శంకగలుగుచుండగానిషేధిం చబడుచున్నది॥ ౯౮॥

మూ॥ ఏతత్తునపరేచక్రు నాపరే జాతు సాధవః।
యదన్యస్య ప్రతిజ్ఞాయ పునరన్యస్యదీయతే॥ ౯౯॥

ఇది పూర్వమందు శిష్టులెప్పుడును జేయలేదు వర్తమానమందును జేయుచుం డలేదు కన్యనొకనికిచ్చెదననిమరియొకనికిచ్చుటయను నడవడిగలదోయది యగృహీత శుల్కకన్యావిషయము "నదత్వాకస్యచిత్కన్యా॥" మనునది గృహీతశుల్కకన్యా విషయము॥ ౯౯॥

మూ॥ నానుశుశ్రుమ జాత్వేత త్పూర్వేష్వపి హి జన్మసు।
శుల్కసంజ్ఞేన మూల్యేన ఛన్నం దుహితృవిక్రయం॥౧౦౦॥

పూర్వకల్పములందు నైనను శుల్కమనెడి మిషచేత నున్న మూల్యము చేత దుహితృవిక్రయమును సాధువులు చేసిరని యెన్నడైనను వినలేదు ఇది శుల్కనిషేధార్థము॥ ౧౦౦॥

మూ॥ అన్యోన్యస్యావ్యభిచారో భవేదామరణాంతికః।
ఏషధర్మస్సమాసేన జ్ఞేయస్స్త్రీపుంసయోః పరః॥ ౧౦౧॥

భార్యాభర్తలకు యావజ్జీవమును ధర్మార్థకామములందు పరస్పరావ్యభిచారము గావలెనను నిది స్త్రీపురుషులకు సంక్షేపమగు ధర్మము తెలియదగినది ఇటులగుచునుండగా॥ ౧౦౧॥

మూ॥ తథానిత్యం యతేయాతాం స్త్రీపుంసౌతు కృతక్రియౌ।
యథానాభిచరేతాంతౌ వియుక్తావితరేతరం॥ ౧౦౨॥

వివాహమైనపిమ్మట స్త్రీపురుషులు ధర్మార్థకామములం దొలాగునతిక్రమించకుందురో యట్లు ప్రయత్నము జేయుచుండవలెను॥ ౧౦౨॥

మూ॥ ఏషస్త్రీపుంసయోరుక్తో ధర్మోవోరతిసంహితః।
ఆపద్యపత్యప్రాప్తిశ్చ దాయభాగం నిబోధత॥ ౧౦౩॥

ఇది భార్యాభర్తలయొక్క యితరేతరానురాగరూపధర్మమున్ను సంతానము లేకుండిన యపత్యావాప్తియున్ను జెప్పబడెను యిటుపైని దాయమనగా పిత్రాదిధనము తద్విభాగవిషయమగు వ్యవస్థ చెప్పబడును వినుండు॥ ౧౦౩॥

మూ॥ ఊర్ధ్వం పితుశ్చ మాతుశ్చ సమేత్య భ్రాతరస్సమం।
భజేరన్ పైతృకంరిక్థ మనీశాస్తేహి జీవతోః॥ ౧౦౪॥

పితృమరణమయిన పిమ్మటనని విభాగహేతువును జెప్పుచున్నాడు అన్నదమ్ములందరును గలసి తలిదండ్రుల సంబంధమైన ధనమును సమముగా బంచికొనవలెను తండ్రియుండగాను వానియిచ్ఛచే విభాగము గావచ్చును। "శ్లో॥ విభాగంచే త్పి

తాకుర్యా దిచ్ఛయా విభజేత్సుతాన్।" తండ్రితన యిచ్ఛచే విభాగము నొనర్చెనేని పు
త్రులకు విభజించవచ్చునని యాజ్ఞవల్క్యుడు॥ ౧౦౪॥

మూ॥ జ్యేష్ఠ ఏవ తు గృహ్ణీయా త్పిత్ర్యం ధనమశేషతః।
శేషా స్తముపజీవేయు ర్యథైవ పితరం తథా॥ ౧౦౫

జ్యేష్ఠుడు ధార్మికుడయి నట్లాయెనా పిత్ర్యధనమంతయును జ్యేష్ఠుడే పుచ్చుకొన
నవచ్చును దక్కినవారును దండ్రివలె నతని నాశ్రయించి గ్రాసాచ్ఛాదనాదుల
నొందుచు నందరుంగలసియుండి జీవించవలెను॥ ౧౦౫॥

మూ॥ జ్యేష్ఠేన జాతమాత్రేణ పుత్రీభవతి మానవః।
పితౄణామనృణశ్చైవ సతస్మాత్సర్వమర్హతి॥ ౧౦౬॥

పుత్రుడుపుట్టినమాత్రముచే వాడు సంసారియయి కృతార్థుడైనని తాత్పర్యము నరు
డు పుత్రవంతుడగుచున్నాడు అందుకు- "శ్రు॥ నాపుత్రస్యలోకోస్తీయనియు ప్రజ
యాపితృభ్యః" యనియు శ్రుతులవలనను- "స్మృ॥ పుత్రేణ జాతమాత్రేణ పితౄ
ణామనృణశ్చసః-" పుత్రుడుపుట్టుటమాత్రముచేతనే పితృఋణవిముక్తుడగుచున్నా
డు గావున జ్యేష్ఠుడే ధనమునకర్హుడగుచున్నాడు అతనికనుజులగువారు దాసము
చే వర్తించవలెను॥ ౧౦౬॥

మూ॥ యస్మిన్నృణం సన్నయతి యేనచానంత్యమశ్నుతే।
సఏవధర్మజః పుత్రః కామజానితరాన్ విదుః॥ ౧౦౭॥

ఎవడు పుట్టగానే ఋణము వదిలెనో ఎవనిచే నమృతత్వమునొందెనో॥ "శ్రు॥
ఋణమస్మిన్ సమున్నయ త్యమృతత్వంచగచ్ఛతి। పితా పుత్రస్యజాతస్య పశ్యేచ్చేజ్జీ
వతో ముఖం-" ఈపుత్రుడు పుట్టుచుండగా ఋణమువిడుచును పుట్టినపుత్రుని ముఖ
మును తండ్రిచూడడముతో యమృతత్వమును బొందుచున్నాడని శ్రుతి- మొదటపుట్టిన
వాడె ఋణాపనయనాద్యుపకారములను జేసెనుగావున వాడే తండ్రికి ధర్మహే
తువచే బుట్టినవాడితరులందరును కామజులని మునులందురు గావున సర్వధనమును
జ్యేష్ఠుడే పుచ్చుకొనవలెను వానికేయావిశేషమున్న జెప్పబడెను॥ ౧౦౭॥

మూ॥ పితేవ పాలయే త్పుత్రాన్ జ్యేష్ఠో భ్రాతౄన్ యవీయసః।

పుత్రవచ్చాపి వర్తేరన్ జ్యేష్ఠే భ్రాతరి ధర్మతః॥ ౧౦౮॥

జ్యేష్ఠుడు పుత్రులను తండ్రివలెను తమ్ములను గ్రాసాచ్ఛాదనాదులనిచ్చి పోషించవలెను తమ్ములున్ను ధర్మముచేత తండ్రియందువలెనన్నయందు భక్తితో వర్తించవలెను॥౧౦౮॥

మూ॥ జ్యేష్ఠః కులం వర్ధయతి వినాశయతి వా పునః।
జ్యేష్ఠః పూజ్యతమో లోకే జ్యేష్ఠస్సద్భిరగర్హితః॥ ౧౦౯॥

విభక్తుడుగాని జ్యేష్ఠుడు గుణవంతుడయ్యెనేని సోదరులు తనననుసరించి గుణవంతులగుదురు గాన కులమును వృద్ధిబొందించును జ్యేష్ఠుడు దుష్టుడయ్యెనేని తమ్ములున్ని వారగుటచే గులమును నశింపజేయును గావున గుణవంతుడగు జ్యేష్ఠుడు లోకమందు పూజ్యతముడును సజ్జనులచే నగర్హితుడు నగుచున్నాడు॥ ౧౦౯॥

మూ॥ యో జ్యేష్ఠో జ్యేష్ఠవృత్తిస్స్యాన్మాతేవ స పితేవ సః।
అజ్యేష్ఠవృత్తిర్యస్తుస్యాత్ససంపూజ్యస్తుబంధువత్॥ ౧౧౦॥

ఏ జ్యేష్ఠుడు మంచివృత్తిలో సోదరులయందు తండ్రివలె నుండెనేని తమ్ములచే వాడు తల్లివలెనున్ను తండ్రివలెనున్ను మన్నించదగును వాడట్టివాడుగానిచో మాతులాదులగు బంధువులందునూవలెను గౌరవించుటమాత్రమె గావలెను॥ ౧౧౦॥

మూ॥ ఏవం సహవసేయుర్వా పృథగ్వా ధర్మకామ్యయా।
పృథగ్వివర్ధతే ధర్మస్తస్మాద్ధర్మ్యా పృథక్క్రియా॥౧౧౧॥

ఈ ప్రకారముగ నన్నదమ్ములు గలసియుండినను సరే ధర్మకాములై విభక్తులయిరేని కావచ్చును విభక్తులయి వేర్వేర పంచమహాయజ్ఞాదుల నొనర్చుటచే ధర్మాభివృద్ధియగును గావున విభాగము గావలెను- ఇందుకు బృహస్పతి॥ "శ్లో॥ ఏకపాకేనవసతాం పితృదేవద్విజార్చనం। ఏకంభవేద్విభక్తానాం తదేవస్యాద్గృహేగృహే॥" అన్నదమ్ములు గలసి యొకటే పాకమయి యుండిన నొకటియే పితృదేవాతిథిపూజాదికమగును భిన్నపాకులయిరేని యందరి గృహములందున్ను నాధర్మము కావలెనని॥ ౧౧౧॥

మూ॥ జ్యేష్ఠస్య వింశ ఉద్ధార స్సర్వద్రవ్యాచ్చ యద్వరం।
తతోఽర్ధం మధ్యమస్య స్యాత్తురీయంతు యవీయసః॥౧౧౨॥

ఉద్ధారమనగా వేరుగా దీయఁబడినది సముదాయద్రవ్యములలో నన్నింటిలోను శ్రేష్ఠమనుగా నది యిరువదియోవంతు పయికిదీసి జ్యేష్ఠునకీవలెను మధ్యమునకు నలుబదియోభాగమీవలెను కనిష్ఠునకెనుబదియోభాగ మీవలెను- ఆయున్నధనమందరును సమముగా పంచుకొనవలెను॥ ౧౧౨॥

మూ॥ జ్యేష్ఠశ్చైవ కనిష్ఠశ్చ సంహరేతాం యథోదితం।
యేఽన్యే జ్యేష్ఠకనిష్ఠాభ్యాం తేషాంస్యాన్మధ్యమంధనం॥ ౧౧౩॥

జ్యేష్ఠకనిష్ఠులు పైఁజెప్పిన ప్రకారము పుచ్చుకోవలెను మధ్యము లెందరుండినను వారిలో జ్యేష్ఠకనిష్ఠభాగములకంటె తక్కువగానుండ నందరును సమముగా ప్రత్యేకముగ నలుబదివభాగము చొప్పున బుచ్చుకోవలెను- మధ్యములలో విశేషములేనందు కీవచనము॥ ౧౧౩॥

మూ॥ సర్వేషాం ధనజాతానామాదదీతాగ్ర్యమగ్రజః।
యచ్చ సాతిశయం కించిద్దశతశ్చాప్నుయాద్వరం॥౧౧౪॥

ఆ సకలములగు ద్రవ్యములలోనున్న ఏదిశ్రేష్ఠమో దానిని జ్యేష్ఠుడు బుచ్చుకొనవలెను- "సూ॥ దశతః పశూనా"మని గోవులు మొదలగు పశుజాతములో పదింటికొకటి మంచిది జ్యేష్ఠుడు పుచ్చుకొనవలెనని గౌతముడు పదింటిలో నొకటి పుచ్చుకోవలెను పదిలేకనొకటియే మంచిదుంటే అదియే జ్యేష్ఠుడు పుచ్చుకొనవచ్చును ఇది గుణశ్రేష్ఠుడు జ్యేష్ఠుడై యితరులు గుణహీనులయితేని॥ ౧౧౪॥

మూ॥ ఉద్ధారో న దశస్వస్తి సంపన్నానాం స్వకర్మసు।
యత్కించిదేవ దేయంతు జ్యాయసే మానవర్ధనం॥౧౧౫॥

అందరున్ను సమముగా గుణవంతులైనప్పుడు పదింటిలో నొకటిమంచిది జ్యేష్ఠుడు పుచ్చుకోవడము అన్నదమ్ములందరున్ను విద్యాదిగుణవిశిష్టులగుచునుండిరేని లేదు అందరును యోగ్యులయినప్పుడు జ్యేష్ఠభాగములేదు అయినప్పటికిన్ని యేదైన నొకవస్తువు గౌరవార్థమీవలెను ఇట్లగుచునుండ గుణవదగుణవద్విశేషములను బట్టియుద్ధారము పైవిషయముగావలెనని తాత్పర్యము॥ ౧౧౫॥

మూ॥ ఏవం సముద్ధృతోద్ధారే సమానంశాన్ప్రకల్పయేత్।
ఉద్ధారేఽనుద్ధృతే త్వేషామియం స్యాదంశకల్పనా॥ ౧౧౬॥

పైని జెప్పబడినట్టి రుపవి వంతుతియ్యగానుండిన ధనము నన్నదమ్ము లందరు ను సమానభాగములుగా బంచికొనవలెను ఇరువదివవంతు మొదలగు నుద్ధృతము విషయమై యీవక్ష్యమాణప్రకారముగ భాగకల్పన గావలెను॥ ౧౧౬॥

మూ॥ ఏకాధికం హరేజ్జ్యేష్ఠఃపుత్రోఽధ్యర్ధం తతోఽనుజః।
అంశమంశం యవీయాంస ఇతిధర్మో వ్యవస్థితః॥౧౧౭॥

జ్యేష్ఠుడు రెండంశములనున్ను రెండవపుత్రుడు వంతుంనరనున్ను తర్వాతతమ్ము లందరు నొక్కొకయంశమునున్ను పుచ్చుకొనవలయునని ధర్మమువ్యవస్థితమాయెను ప్రథమద్వితీయపుత్రులువిద్యాది గుణవంతులై కనిష్ఠులునిర్గుణులై రేని యీప్రకారముగావలెనని తెలియదగును జ్యేష్ఠతదనుజులకధికాంశముకన బడుటవలన॥౧౧౭॥

మూ॥ స్వేభ్యోంశేభ్యస్తుకన్యాభ్యః ప్రదద్యుర్భ్రాతరః పృథక్।
స్వాత్స్వాదంశాచ్చతుర్భాగం పతితాస్స్యురదిత్సవః॥ ౧౧౮॥

బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులగు నన్నదమ్ములులేక జాతులుముందుచెప్ప బోయే భాగభేదముచేత తమయంశములను పంచుకొనేటప్పుడు తనతనభాగమును లో నాలవపాలు అవివాహితసోదరీలకు యెవరికేది సోదరియగునో దానికివాడు వివాహసంస్కారార్థమై యీవలయును- “శ్లో॥ అసంస్కృతాస్తు సంస్కార్యా భ్రాతృభిఃపూర్వసంస్కృతైః। భగిన్యశ్చనిజాదంశాద్దత్వాంశంతుతురీయకం” వి వాహితులుగాని యనుజులువిహితులగు నన్నలచేతను భాగములో నాలవపాలుని చ్చి వివాహముచేయదగుదురని యాజ్ఞవల్క్య యట్లివ్వనిచ్ఛయించనివారు పతితుల గుదురు దీనిచే నేకజాతీయాస్వమాత్రేయభగినులైనప్పటికిని వారికినాలవపాలివ్వ దగునని తెలియదగును॥ ౧౧౮॥

మూ॥ అజావికం సైకశఫం నజాతు విషమంభజేత్।
అజావికంతు విషమం జ్యేష్ఠస్యైవ విధీయతే॥౧౧౯॥

ఒకటొకటిగలయశ్వాదులున్ను మేకలు గొర్రెలును వీటిని విభాగకాలమందు స మముగా పంచుకొనుటకశక్యముగావునవి జ్యేష్ఠునకే కావలెనుగాని వాటికిమూల్య ముకట్టియైనను బంచుకొనదగదు॥ ౧౧౯॥

మూ॥ యవీయాన్ జ్యేష్ఠభార్యాయాం పుత్రముత్పాదయేద్యది।

సమస్తత్ర విభాగస్స్యా దితిధర్మో వ్యవస్థితః॥౧౨౦॥

కనిష్ఠుడు జ్యేష్ఠునిభార్యయందు నియోగమువలనపుత్రునిబుట్టించెనేని క్షేత్రజుడగువానికి పితృపితృవ్యులతోగూడ సమాంశమునుపుచ్చుకొనవలెనుగాని తండ్రికివలెను భాగములేదు ఇదినియతమగువిభాగవ్యవస్థ నియోగములేకుండబుట్టినవానికంశము లేదనిచెప్పగలము॥శ్లో॥"సమస్స్యాద్భ్రాతరస్సమ"మనిచెప్పియుండినను దీనిచే తండ్రి చనిపోయినను పౌత్రుడు తండ్రియొక్క పితృవ్యులతో సమముగబంచుకొనవలెనని గమ్యమానమగుచున్నది॥ ౧౨౦॥

మూ॥ ఉపసర్జనం ప్రధానస్య ధర్మతో నోపపద్యతే।
పితా ప్రధానం ప్రజనే తస్మాద్ధర్మేణతం భజేత్॥౧౨౧॥

జ్యేష్ఠభ్రాతకు క్షేత్రజుడగువాడయినప్పటికిని యాపుత్రుడు తండ్రివలెనుద్ధారమునకర్హుడగునోయని శంకరాగా దానినినిరాకరించి పూర్వోక్తమునేదృఢపరచుచున్నాడు-అప్రధానమగుక్షేత్రజుడగుపుత్రుడు ప్రధానుడును క్షేత్రియునగుదండ్రి ధర్మమునుబట్టి యుద్ధారముతోగూడ విభాగగ్రహణసంబంధము గలుగుగాక క్షేత్రియైనను దండ్రియాదారయందపత్యోత్పాదనముచేతనే ప్రధానుడు గావున పూర్వోక్తమగుధర్మముచేత విభాగవ్యవస్థారూపముచే పితృవ్యునితోగూడ క్షేత్రజుడు సమముగాబంచుకోవలెనని పూర్వోక్తమునకేవిశేషము॥ ౧౨౧॥

మూ॥ పుత్రః కనిష్ఠో జ్యేష్ఠాయాం కనిష్ఠాయాంచ పూర్వజః।
కథం తత్ర విభాగస్స్యా దితిచేత్సంశయోభవేత్॥౧౨౨॥

ప్రథమభార్యయందుబుట్టినవాడు కనిష్ఠుడును ద్వితీయాదిభార్యలయందు బుట్టినవాడు జ్యేష్ఠుడునగుచుండ జ్యేష్ఠకనిష్ఠభావము తల్లులననుసరించియో జన్మమునుబట్టియోయని సంశయమయ్యెనేని చెప్పుచున్నాడు॥ ౧౨౨॥

మూ॥ ఏకం వృషభముద్ధారం సంహరేతసపూర్వజః।
తతోపరే జ్యేష్ఠవృషాః తదూనానాం స్వమాతృతః॥౧౨౩॥

పెద్దభార్యయందుబుట్టినవాడు కనిష్ఠుడైనప్పటికిని యొకవృషభము నుద్ధారముగా గ్రహించవలెను ఆశ్రేష్ఠమైనవృషభముకంటె నుతకృష్టములగువృషభములను పెద్దభార్య కొడుకుకంటె మాతృతః తక్కువవారలగువారికి ప్రత్యేకమొక్కటొక

టియగుచున్నది తల్లియొక్క పెళ్ళిక్రమముచే జ్యైష్ఠ్యమగును॥ ౧౨౩॥

మూ॥ జ్యేష్ఠస్తుజాతో జ్యేష్ఠాయాం హరేద్వృషభషోడశాః।
తతస్స్వమాతృతశ్శేషా భజేరన్నితి ధారణా॥౧౨౪॥

జ్యేష్ఠభార్యయందు జ్యేష్ఠుడై బుట్టినవాడు గోవులుపదేనున్ను పదారోదివృషభమున్నుగాగా పదారింటినిబుచ్చుకొనవలెను తరువాత నితరభార్యలందు బుట్టినవారలు తమతమతల్లులవివాహ జ్యైష్ఠ్యమునుబట్టి భాగాదికమును బంచుకొనవలెను॥

మూ॥ సదృశస్త్రీషు జాతానాం పుత్రాణా మవిశేషతః।
నమాతృతో జ్యైష్ఠ్యమ స్తి జన్మతో జ్యైష్ఠ్యముచ్యతే॥౧౨౫॥

సమానజాతీయులగు స్త్రీలయందు బుట్టినపుత్రులకు జాతివిశేషాభావమగుచుండ మాతృక్రమముచే జ్యైష్ఠ్యము మునులచే జెప్పబడెను జన్మజ్యేష్ఠులకు పూర్వము చెప్పినట్లు వింశతిభాగాదికముద్ధారము తెలియదగ్గది ఇట్లగుచుండ మాతృజ్యైష్ఠ్యము విహితప్రతిషిద్ధమగుటవలన వికల్పము అదిన్ని గుణవత్వనిర్గుణత్వములచేనన్నదమ్ములకు గురుత్వలఘుత్వములు దోచడమువలనవ్యవస్థచేయబడెను అదిగావుననే శ్లో॥ "జన్మవిద్యాగుణజ్యేష్ఠ త్ర్యంశం దాయాదవాప్నుయాత్" జన్మముచేతనున్ను విద్యాదిగుణములచేతనున్ను జ్యేష్ఠుడగువాడు దాయనువలనత్ర్యంశమునుపుచ్చుకొనవలెనని బృహస్పత్యాదులచే జెప్పబడుటచే జన్మజ్యేష్ఠునకు విద్యాద్యుత్కర్షచే నుద్ధారోత్కర్ష చెప్పబడెను॥ శ్లో॥ "సగుణస్యైకవృషభమని మందగుణునకొకవృషభమని మాతృజ్యైష్ఠ్యాశ్రయణముచే వృషభషోడశగ్రహణముద్ధారము తెలియదగును-మాతృజ్యైష్ఠ్యవిధికమువాదమని మేధాతిథిచెప్పెను గోవిందరాజన్యతమమని చెప్పెను జన్మజ్యైష్ఠ్యమునుమాత్రమునుబట్టి విభాగములేదు మరేమంటే॥ ౧౨౫॥

మూ॥ జన్మజ్యైష్ఠ్యేన చాహ్వానం సుబ్రహ్మణ్యా స్వపిస్మృతం।
యమయోశ్చైవ గర్భేషు జన్మతో జ్యేష్ఠతాస్మృతా॥౧౨౬॥

సుబ్రహ్మణ్యాఖ్యమగు జ్యోతిష్టోమఇత్యాదిమంత్రమింద్రునిబిలుచుటకు ప్రయోగించబడును అందుప్రథమపుత్రునిదండ్రియనుచు నుద్దేశించి యాహ్వానము జేయబడును "అముకపితాయజతే" యని ఇతనితండ్రియజించుచున్నాడని ఋషులచే చెప్పబడెను అట్లగుచుండ కవలవారలకు గర్భాధానమేకకాలమందైనను జన్మక్ర

మను చేశ్యేష్ఠత్వము గర్భములందనిబహుత్వము చే చెప్పబడెను॥ ౧౨౬॥

మూ॥ అపుత్రోఽనేన విధినా సుతాం కుర్వీత పుత్రికాం।
యదపత్యం భవేదస్యాం తన్మమ స్యాత్స్వధాకరం॥౧౨౭॥

పుత్రులులేనివాఁడు ఈస్త్రీయందు బుట్టిన సంతానము నాయొక్క శ్రాద్ధాపారలౌకికక్రియలు జేయుగాక యని పుత్రికావివాహకాలమందల్లునితో సంప్రతిపత్తివిధానరూపముచే కుమారికను పుత్రికను జేయవలెనని గాన యల్లునిచే యొకట పుత్రికాకరణమందుము॥

మూ॥ అనేనతు విధానేన పురా చక్రేఽథ పుత్రికాః।
వివృద్ధ్యర్థం స్వవంశస్య స్వయం దక్షః ప్రజాపతిః॥౧౨౮॥

ఇందుదృష్టాంతరూపముగ ననువాదమును జెప్పుచున్నాడు పుత్రోత్పాదన విషయజ్ఞుఁడగు దక్షుఁడను ప్రజాపతి స్వవంశవృద్ధికై యీ చెప్పినప్రకారము విధిచేతంగదు కుమార్తెలనన్ను వివాహములందు పుత్రికలను జేసెను॥ ౧౨౮॥

మూ॥ దదౌ స దశ ధర్మాయ కశ్యపాయ త్రయోదశ।
సోమాయ రాజ్ఞే సత్కృత్య ప్రీతాత్మా సప్తవింశతిం॥ ౧౨౯॥

ఆదక్షుఁడు భావిపుత్రికాపుత్రలాభమునకు సంతుష్టుఁడగుచు నలంకారాదులచేత సత్కరించి ధర్మునకు బదుగురనున్ను కశ్యపునకు పదుమూవ్వరనున్ను ద్విజులకు నోషధులకును రాజగుచంద్రునకిరువదేడ్వురినున్ను యిచ్చెను సత్కారవచనమందరు నిష్టుడైన ... పవలెనన్నందుకున్ను దశత్యాదిసంఖ్యజెప్పుటచే బహుమంది కన్యలనున్ను పుత్రికలను జేయవచ్చునన్నందుకున్ను జ్ఞాపకము॥ ౧౨౯॥

మూ॥ యథైవాత్మా తథా పుత్రః పుత్రేణ దుహితా సమా।
తస్యామాత్మని తిష్ఠన్త్యాం కథమన్యో ధనం హరేత్॥ ౧౩౦॥

"శ్రు॥ ఆత్మా వై పుత్ర నామాసి॥" యనుమంత్రలింగమువలన పుత్రుఁడాత్మస్థానీయుఁడు తత్తుల్యయగు పుత్రిక పితృశరీరోత్పన్నయైనందువలన తండ్రియొక్కయాత్మస్వరూపురాలగు పుత్రికయుండఁగా నన్యుఁడైన సాపుత్రికాసుఁడగు తండ్రి ధనమును హరించీని॥ ౧౩౦॥

మూ॥ మాతుస్తు యౌతకం యత్స్యాత్ కుమారీభాగ ఏవ సః।

దౌహిత్రఏవచహరే దపుత్రస్యాఖిలంధనం॥ ౧౩౦॥

మాతృధనముదక్షిణయనంతరమున కుమారీభాగము గావున పుత్రులకా ధనము తో ప్రసక్తిలేమి పుత్రికలలో కన్యకకని తాత్పర్యము॥ "సూ॥ స్త్రీధనందుహితౄణా మదత్తానామ ప్రతిష్ఠితానాంచ॥" తల్లియొక్క ధనముదుహితలలో కన్యకలకున్ను అప్రతిష్ఠితలకున్ను నని గౌతమస్మృతి యపుత్రుడగువానిధనమంతయును దౌహిత్రుడు హరించును॥ ౧౩౦॥

మూ॥ దౌహిత్రోహ్యఖిలంరిక్థ మపుత్రస్య పితుర్హరేత్।
సఏవదద్యాద్ద్వౌపిండౌ పిత్రేమాతామహాయచ॥ ౧౩౨॥

ప్రకృతమగుటవలన పుత్రికాపుత్రుడపుత్రకుడగు మాతామహునిధనమంతయు పుచ్చుకొనుట పైని చెప్పబడెను ఇచ్చట పితృశబ్దమువలన జనకధనగ్రహణపిండదానార్థమీశ్లోకము- అపుత్ర దౌహిత్రుడగువాడు పుత్రాంతరరహితుడగుజనకుని ధనమునున్ను పుచ్చుకొనవలెను వాడుజనకునకున్ను మాతామహునకున్ను రెండు పిండములనున్ను బెట్టవలెను ... శ్రాద్ధోపలక్షణార్థము పుత్రికయైనదన గా పుత్రీకరణముయిన ... నికొనుట గావున జనకధనగ్రహణ పిండదానములకగు నాయనుసంశయని రాసార్థమీ వచనము॥ ౧౩౨॥

మూ॥ పౌత్రదౌహిత్రయోర్లోకే నవిశేషోస్తి ధర్మతః।
తయోర్హిమాతాపి పితా సంభూతౌ తస్య దేహతః॥ ౧౩౩

పౌత్రునకున్ను దౌహిత్రునకున్ను భేదమేమియు లేదు పౌత్రునితండ్రియును దౌహిత్రునియొక్కతల్లియును వారలతాత శరీరమువలననే పుట్టినవారుగావున నవి పూర్వమునకనువాదము॥ ౧౩౩॥

మూ॥ పుత్రికాయాం కృతాయాంతు యదిపుత్రోనుజాయతే।
సమస్తత్రవిభాగస్స్యా జ్జ్యేష్ఠతానాస్తిహిస్త్రియాః॥౧౩౪॥

పుత్రీకరణముయినవిమ్మట నాతండ్రికి పుత్రోత్పత్తియైననువీరిద్దరికినివిభాగముస మముగా గావలెనుపుత్రిక జ్యేష్ఠురాలయినప్పటికినీడుద్ధారములేదుస్త్రీ గావున॥ ౧౩౪॥

మూ॥ అపుత్రాయాంమృతాయాంతు పుత్రికాయాంకథంచన।

ధనంతత్పుత్రికాభర్తా హరేతైవావిచారయన్॥౧౩౫॥

పుత్రీకరణమైనకూతురు సంతానము లేకుండనే దైవవశముచే చనిపోయెనే ని దాని ధనమును దానిభర్త నిర్విచారముగ పుచ్చుకొనవలెను సంతానము భార్య యు లేకచనిపోయిన కొడుకుధనమును తండ్రిపుచ్చుకొనునుగాన పుత్రికపుత్రుని వంటి దేగనుక దాని ధనమాతండ్రికి రాదనుటకీవచనము॥ ౧౩౫॥

మూ॥ అకృతావాకృతావాపి యంవిందేత్సదృశాత్సుతం ।
పౌత్రీమాతామహస్తేన దద్యాత్పిండంహరేద్ధనం॥౧౩౬॥

అకృతాయనగాపుత్రీకరణము మంత్రముతోకున్నను మాటమాత్రముచేనల్లు నియంగీకరింపజేసినను పుత్రికయనియర్థము "కృతావా" యనగామంత్రముతో పుత్రీకరణమైన పుత్రికయనియర్థము॥ "సూ॥ అభిసంధిమాత్రాత్పుత్రికామేకేషామితి" యనుగౌతమవచనపూర్వము పుత్రికాధర్మశంకయాయను వివాహప్రకరణస్థశ్లోకవ్యా ఖ్యలోపరిగణించబడెను ప్రకృతము సపుత్రీకరణమయిన దయిన నభిసంధిమాత్ర ముచేనైననైననుపుత్రిక సదృశుడగుభర్తవలననేకుమారునిగనునో వాడు మాతామ హునకుపౌత్రునివంటివాడేగనుక వానిచేమాతామహుడు పౌత్రియగుచున్నాడు గావునవానిసొమ్ము పుచ్చుకొని శ్రాద్ధము జేయుటకేదౌహిత్రుడేతగును॥ ఇచటగోవిం దరాజు అపుత్రికయైనను వానికొడుకుపుత్రికాపుత్రునివంటివాడే గావున మాతా మహధనమునున్ను మాతామహ్యాదిధనమునున్ను స్వీకరించుటకధికారియగునని వ్రా సెను అట్లుగావని పుత్రీకరణమైనదానికిన్ని కానిదానికిన్ని తుల్యత లేదుగానవారిపు త్రులకున్ను తుల్యత్వము లేదని కుల్లూభట్టు ఖండించివేసెను॥ ౧౩౬

మూ॥ పుత్రేణలోకాంజయతి పౌత్రేణానంత్యమశ్నుతే।
అథపుత్రస్యపౌత్రేణ బ్రధ్నస్యాప్నోతివిష్టపం ॥౧౩౭॥

పుత్రుడుపుట్టడముతోనే స్వర్గాదిలోకములుదొరికెను పౌత్రలాభముగలిగె నేని యాలోకములందు చిరకాలముండును పుత్రునికి పౌత్రుడుబుట్టెనేని సూర్య లోకానందమునొందును ఇదిపితృదాయము పుత్రతత్పుత్రపౌత్రాది పరంపరకొన నుటకీవచనము॥ ౧౩౭॥

మూ॥ పున్నామ్నో నరకాద్యస్మాత్త్రాయతే పితరంసుతః।

తస్మాత్పుత్ర ఇతిప్రోక్తః స్వయమేవ స్వయంభువా॥౧౩౮॥

తండ్రిని పుత్ అనుపేరుగలనరకమునుండి "త్రాయతే" యనగా రక్షించుచున్నాడు గనుక పుత్రుడాయెనని బ్రహ్మస్వయముగా చెప్పెను దీనిచేతనే మహోపకారకారిగనుక పురుషసంతానపరంపరదాయము పుచ్చుకొనవలెనని పూర్వోక్తమగుదానికే దార్ఢ్యపరచెను॥ ౧౩౮॥

మూ॥ పౌత్రదౌహిత్రయోర్లోకే విశేషో నోపపద్యతే।
దౌహిత్రోఽపి హ్యముత్రైనం సంతారయతి పౌత్రవత్॥౧౩౯॥

దౌహిత్రునకున్ను పుత్రునకున్ను లోకమందు విశేషమేమియులేదు పుత్రపుత్రుడివలెను పుత్రికాపుత్రుడున్ను పరలోకమందు మాతామహాదులను తరింపజేయును పుత్రికాకరణమైనపిమ్మటపుట్టినపుత్రుడును దౌహిత్రుడును సమముగా బంచుకొనుటకీవచనము॥ ౧౩౯॥

మూ॥ మాతుః ప్రథమతః పిండం నిర్వపేత్పుత్రికాసుతః।
ద్వితీయంతు పితుస్తస్యా స్తృతీయం తత్పితుఃపితుః॥౧౪౦॥

పౌత్రికేయుడు ముందుగా తల్లికిని యటుపైని తల్లితండ్రికిని పిమ్మట తల్లి పితామహునకును పిండదానముజేయవలెను॥ శ్లో॥ "పితృమాతామహాయచ" యనిచెప్పుటవలన పితృకర్మముగానే పిండదానము॥ ౧౪౦॥

మూ॥ ఉపపన్నో గుణైస్సర్వైః పుత్రో యస్యతు దత్త్రిమః।
సహరేతైవ తద్రిక్థం సంప్రాప్తోఽప్యన్యగోత్రతః॥౧౪౧॥

శ్లో॥ "పుత్రాః రిక్థహరాః పితుః" యని ద్వాదశవిధపుత్రులును దండ్రియొక్క రిక్థమును హరించదగుదురని చెప్పఁబడెను॥ శ్లో॥ "దశాపరే తుక్రమశః" యనిచెప్పుటవలన ఔరసక్షేత్రజులులేకుండినచో దత్తుడే తండ్రిధనమును హరించుట ప్రాప్తముగుచున్నది యుండగా నౌరసపుత్రుడున్నప్పటికిని గుణవంతుడగు దత్తునకు పితృరిక్థభాగప్రాప్తికీవచనము సకలగుణసంపన్నుడగుదత్తుడన్యగోత్రజుడైనప్పటికిని యౌరసుడున్నప్పటికిని పితృరిక్థభాగమును బుచ్చుకొనవలెను॥ శ్లో॥ "అతఏవౌరసః పుత్రః పిత్ర్యస్యవసునః ప్రభుః" యని ఔరసపుత్రుడు సర్వపితృధనమునకున్ను ప్రభువని ఔరసునకు సర్వోత్కర్షము చెప్పుటచేతనే దత్తునకౌరసునితో సమభాగిత్వములేదు మరేమంటే క్షేత్రజునకు

చెప్పబడిన యారవభాగమీదత్తునకు న్యాయము-గోవిందరాజైతె ఔరసక్షేత్రజులు లేనప్పుడు గుణవంతుడగుదత్తునకు పిత్ర్యరిక్థభాగిత్వార్థమీవచనమని చెప్పెను అది బాగుండ లేదనిన్ని గుణహీనులయినప్పటికిని కృత్రిమపుత్రాదులకు పిత్ర్యరిక్థభాగిత్వ మున్ను తత్పూర్వపఠితుడును గుణవంతుడునగుదత్తునకునని జెప్పటయన్యాయము గావుననని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౧౪౧॥

మూ॥ గోత్రరిక్థే జనయితు ర్నహరే ద్దత్త్రిమః క్వచిత్।
గోత్రరిక్థానుగః పిండో వ్యపైతి దదతస్స్వధా॥౧౪౨॥

దత్తుడు జనకగోత్రరిక్థములనెప్పుడును బొందడు పిండము గోత్రరిక్థముల వను సరించునుగావున నెవనిగోత్రరిక్థములనొందునో వానికే వాడు పిండమును బెట్టును గావున దత్తుడు జనకునకు శ్రాద్ధాదికము జేయరాదు॥ ౧౪౨॥

మూ॥ అనియుక్తా సుతశ్చైవ పుత్రిణ్యాప్తశ్చ దేవరాత్।
ఉభౌతౌ నార్హతోభాగం జారజాతక కామజౌ॥౧౪౩॥

శ్వశురాదులచే నియుక్తురాలుకాని దానియందుబుట్టినవాడున్ను పుత్రవతియై యుండియు కామముచే దేవరునివలన కనబడినవాడును వారుభయులును జారోత్పన్నుడును కామాభిలాషజుడునుగావున పితృధనభాగార్హులు గారు॥ ౧౪౩॥

మూ॥ నియుక్తాయామపి పుమా న్నార్యాంజాతో విధానతః।
నైవార్హః పైతృకం రిక్థం పతితోత్పాదితోహిసః॥ ౧౪౪॥

పెద్దలచేనియుక్తురాలయినప్పటికిని నియోగమందుజేయదగిన ఘృతాక్తత్వాది విధిరహితముగాబుట్టినవాడు క్షేత్రియొక్క ధనమున కర్హుడుగాడు "నియుక్తాయామవిధింహిత్వా" యనువచనముచేవారుపతితులుగావున పతితోత్పన్నుడగుచున్నాడుగాన॥ ౧౪౪॥

మూ॥ హరేత్తత్ర నియుక్తాయాం జాతఃపుత్రో యథౌరసః।
క్షేత్రికస్యతు తద్బీజం ధర్మతః ప్రసవశ్చసః॥౧౪౫॥

నియుక్తురాలగు దానియందు బుట్టినవాడు క్షేత్రజుడు ఔరసపుత్రుడువలెనే క్షేత్రియొక్క ధనమును హరించును ఏహేతువచేత వానికి కారణభూతమగు బీజ

ము తత్కార్యకరణమాటచే క్షేత్రస్వామిడే యగుచున్నది ధర్మము వలన నా యపత్యమున్న క్షేత్రిదే "శ్లో॥ యవీయాన్ జ్యేష్ఠభార్యాయాం పుత్రముత్పాదయే ద్వదీతి" యనుదానిచే క్షేత్రజునకు పితామహధనమందు పితృవ్యునితోఁగూడ సమానభాగము చెప్పబడుట వలన నౌరసునితో తుల్యుడని జెప్పుట గుణవంతుడగు క్షేత్రజునకు నౌరసునకువలె నుద్ధారభాగప్రాప్తికి॥ ౧౪౫॥

మూ॥ ధనంయోబిభృయాద్భ్రాతు మృతస్య స్త్రియమేవచ ।
సోఽపత్యం భ్రాతురుత్పాద్య దద్యాత్తస్యైవ తద్ధనం॥౧౪౬॥

ఎవడు చనిపోయిన భ్రాతయొక్క స్థావరజంగమరూపమగు ధనమును వాని పత్ని రక్షించుకోలేదుగాన దానిచే నప్పగించబడెనేని రక్షించవలె నా స్త్రీనిన్ని పోషించవలెను వాడు నియోగధర్మముచే దానియందు బుట్టించిన యన్నసంతానమున కాధనము నప్పగించవలెను "ధనంయోబిభృయా" దని చెప్పడమువలన విభక్తభ్రాతృవిషయము "యవీయాన్ జ్యేష్ఠభార్యాయా" మని సమభాగము జెప్పుటవలన॥

మూ॥ యానియుక్తాన్యతః పుత్రం దేవరాద్వాప్యవాప్నుయాత్ ।
తం కామజమరిక్థీయం వృథోత్పన్నం ప్రచక్షతే॥౧౪౭॥

ఏ స్త్రీ గర్వాదులచే నియోగించ బడినదయినప్పటికిని దేవరుని వలనగాని మరియొక సపిండుని వలనగాని పుత్రునిగనునో వాడు కామజుడయినట్టాయెనా వానికి రిక్థభాగములేదని మన్వాదులు జెప్పిరి కామజుడు గాని వాడే రిక్థభాగయగుచున్నాడు ఆ కామజుడెట్టివాడనిన నారదుడు చెప్పుచున్నాడు॥ "శ్లో॥ ముఖాన్ముఖం పరిహరన్ గాత్రైర్గాత్రాణ్యసంస్పృశన్ । కులేతదవశేషేచ సంతానార్థం న కామతః॥" నియుక్తులు ముఖమువలన ముఖము పరిహరించుచు నవయవములతో నవయవములు గలపక వానితో కులము సమాప్తమగుచునుండ సంతానార్థముగా పుత్రోత్పత్తికై ప్రవర్తించవలెనుంగాని కామమువల్లన ప్రవృత్తిగాగూడదని॥ ౧౪౭॥

మూ॥ ఏతద్విధానం విజ్ఞేయం విభాగస్యైక యోనిషు ।
బహ్వీషుచైక జాతానాం నానాస్త్రీషు నిబోధత॥౧౪౮॥

సమానజాతీయలగు బహుభార్యలందొకభర్తవలన బుట్టినవారికి భాగప్రకారమిదియని తెలియదగును ఇప్పుడు నానాజాతీయలగు భార్యలందు బుట్టిన వారి వి

భాగక్రమమును జెప్పెదవినుండు॥ ౧౪౮॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్యానుపూర్వ్యేణ చతస్రస్తు యది స్త్రియః ।
తాసాం పుత్రేషు జాతేషు విభాగేయం విధిస్స్మృతః॥౧౪౯॥

బ్రాహ్మణునకు బ్రాహ్మణకన్యమొదలుగా నాలుగు జాతులస్త్రీలను వివాహమయితె వారియందుబుట్టిన వారివిభాగక్రమమీవక్ష్యమాణ ప్రకారముగావలెనని మన్వాదులచేచెప్పబడెను॥ ౧౪౯॥

మూ॥ కీనాశో గోవృషోయానమలంకారశ్చ వేశ్మచ ।
విప్రస్యౌద్ధారికం దేయ మేకాంశశ్చ ప్రధానతః॥ ౧౫౦॥

వ్యవసాయమొనర్చు పాలికాపున్ను గోవులపిల్లలను బుట్టించెడియాబోతున్ను అశ్వాదికమునున్ను అంగములు మొదలగునలంకారమున్ను ప్రధానమగు గృహమున్ను యెన్నియంశములో వాటిలో బ్రధానభూతములగు వాటినొకటొకటినిదంతయు బ్రాహ్మణీపుత్రునకుద్ధారార్థముగా నివ్వదగినది మిగిలినది వక్ష్యమాణప్రకారముగా విభజించుకోవలెను॥ ౧౫౦॥

మూ॥ త్ర్యంశందాయాద్ధరేద్విప్రో ద్వావంశౌ క్షత్రియాసుతః ।
వైశ్యాజస్సార్ధమేవాంశ మంశంశూద్రాసుతోహరేత్॥౧౫౧॥

బ్రాహ్మణీపుత్రుడుమూడంశములనున్ను క్షత్రియాపుత్రుడు రెండంశములనున్ను వైశ్యాపుత్రుడు సార్ధాంశమునున్ను శూద్రాపుత్రుడొకయంశమునున్ను పుచ్చుకొనవలెను బ్రాహ్మణీక్షత్రియాపుత్రులు మాత్రమేయుంటే ద్రవ్యమైదుభాగములుగానున్ను బ్రాహ్మణీవైశ్యాపుత్రులు మాత్రముండిరేని నాలుగున్నరయున్ను బ్రాహ్మణీశూద్రాపుత్రులుమాత్రముండిన నాలుగంశములే యేర్పరచి యథోక్తముగబుచ్చుకొనవలెను॥ ౧౫౧॥

మూ॥ సర్వంవా రిక్థజాతం తద్దశధా పరికల్ప్యచ ।
ధర్మ్యం విభాగం కుర్వీత విధినానేన ధర్మవిత్॥ ౧౫౨॥

ఇట్లుగాకున్న నుద్ధారముతేకుండ సంతద్రవ్యమునున్ను బదివంతులుచేసి ధర్మయుక్తముగభాగధర్మజ్ఞుడు వక్ష్యమాణప్రకారముగ బంచిపెట్టవలెను॥ ౧౫౨

మూ॥ చతురోంశాన్ హరేద్విప్ర స్త్రీనంశాన్ క్షత్రియాసుతః।
వైశ్యాపుత్రో హరేద్ద్వ్యంశ మంశంశూద్రాసుతో హరేత్॥ ౧౫౩॥

బ్రాహ్మణీపుత్రుడు నాలుగంశములను క్షత్రియాపుత్రుడు మూడంశములనున్ను వైశ్యాపుత్రుడు రెండంశములనున్ను శూద్రాసుతుడొకయంశమునున్ను బుచ్చుకొనవలెను ఇచటనున్ను బ్రాహ్మణీక్షత్రియాపుత్రులు మాత్రముంటే ద్రవ్యమంతయు నేడువంతులొనర్చవలెనిట్లూహచే నెవరుండినవారివారికంశకల్పన మొనర్చవలెను॥ ౧౫౩॥

మూ॥ యద్యపిస్యాత్తు సత్పుత్రోప్యసత్పుత్రోపివా భవేత్।
నాధికం దశమాద్దద్యాచ్ఛూద్రాపుత్రాయ ధర్మతః॥ ౧౫౪॥

బ్రాహ్మణునకు ద్విజాతిస్త్రీలయందు సంతానముండినలేకుండినను వానియనంతరకర్తలు వానిద్రవ్యములోనుంచి శూద్రునకు ధర్మముగావచ్చిన దశమాంశముకంటె నధికమీగూడదు॥ ౧౫౪॥

మూ॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం శూద్రాపుత్రో నరిక్థభాక్।
యదేవాస్యపితాదద్యాత్తదేవాస్య ధనంభవేత్॥ ౧౫౫॥

బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులయొక్క ధనమునకు శూద్రాపుత్రుడు హక్కుదారుడుగాడు తండ్రివానికేమిచ్చునోయదియే వానికి ధనము ఇట్లుండగా పూర్వోక్త విభాగనిషేధముచే గుణవన్నిర్గుణభేదముచే వికల్పమైనను దశమభాగనిషేధముంచుకున్న శూద్రాపుత్రవిషయమేనియు గావలెను॥ ౧౫౫॥

మూ॥ సమవర్ణాసు యేజాతాః సర్వేపుత్రా ద్విజన్మనాం।
ఉద్ధారంజ్యాయసేదత్వా భజేరన్నితరేసమం॥ ౧౫౬॥

ద్విజులసమానజాతీయభార్యయందు బుట్టినపుత్రులు జ్యేష్ఠునకుద్ధారమిచ్చి మిగిలినధనము నాజ్యేష్ఠునితోగూడసమముగా బంచుకొనవలెను॥ ౧౫౬

మూ॥ శూద్రస్యతు సవర్ణైవ నాన్యాభార్యా విధీయతే।
తస్యాంజాతా స్సమాంశాస్స్యుర్యదిపుత్రశతంభవేత్॥ ౧౫౭॥

శూద్రునకుసజాతీయమాత్రమే భార్యగాని యుత్కృష్టపక్షజాతిస్త్రీలుభా

క్త్యలుగా రాదు ఆభార్యయందునూగుఁడు బుట్టినను వారందరును సమానశోధకులు
లేయగుచున్నారు గానన్నుద్ధార మెవ్వనికినిలేదు॥ ౧౫౭॥

మూ॥ పుత్రాన్ ద్వాదశయానాహ నృణాంస్వాయంభువోమనుః।
తేషాంషడ్బంధు దాయాదా షడదాయాద బాంధవాః॥ ౧౫౮॥

స్వాయంభువమనువు నరులకుపదిరెండువిధములు వారుపుత్రులనిచెప్పెను వా
రిలో నారుగురుబాంధవులును గోత్రదాయాదులును బాంధవులు నగుదురు సమానస
మానోదకులకు పిండోదకదానమును జేతురు చనిపోయినవానికి సంతతులులేనప్పుడు
గోత్రదాయమును పుచ్చుకుందురు తండ్రిరిక్థమునుపుచ్చుకొనును. "పుత్రారిక్థహరాః పితుః
రితి॥" పుత్రులుపితృరిక్థహరులని వక్ష్యమాణమువలన నైనవారారుగురున్ను గోత్రధ
నమునుహరించేవారుకారు బాంధవులయితే యగుచున్నారు గావునబంధుకార్యము
గు నుదకక్రియాదులుజేయుచున్నారు మేధాతిథినైతే "షడదాయాదబాంధవాః"
యనుదానికు త్తరషట్కమునకుదాయత్వబాంధవత్వములు లేవని వ్రాసెను గాని
బోధాయనులువారికి బంధుత్వమున్నదనిచెప్పిరని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ "శ్లో॥కా
నీనంచ సహోఢంచ క్రీతంపౌనర్భవంతథా । స్వయందత్తం నిషాదంచ గోత్ర
భాజఃప్రచక్షతే॥" కానీనాదులారుగురున్ను గోత్రభాక్కులని చెప్పబడిరి॥ ౧౫౮॥

మూ॥ ఔరసః క్షేత్రజశ్చైవ దత్తఃకృత్రిమ ఏవచ।
గూఢోత్పన్నోపవిద్ధశ్చ దాయాదా బాంధవాశ్చషట్॥౧౫౯॥

వక్ష్యమాణలగు నౌరసాదులారుగ్గురు పుత్రులును బాంధవులునగుచున్నారు॥ ౧౫౯॥

మూ॥ కానీనశ్చ సహోఢశ్చ క్రీతః పౌనర్భవస్తథా।
స్వయం దత్తశ్చశౌద్రశ్చ షడదాయాదబాంధవాః॥ ౧౬౦॥

వక్ష్యమాణలక్షణులగు కానీనాదులు గోత్రరిక్థహారులుగారుగాని బాంధవుల
గుచున్నారు॥ ౧౬౦॥

మూ॥ యాదృశం ఫలమాప్నోతి కుప్లవైస్సంతరన్ జలం।
తాదృశం ఫల మాప్నోతి కుపుత్రైస్సంతరంస్తమః॥ ౧౬౧॥

ఔరసునితో గూఢజక్షేత్రజులను బరించుటవలన దూష్యులనెడివారి వలకబుట్టునో

యని తన్నిరూపణార్థము చెప్పుచున్నాడు తృణాదికముచే గట్టినతెప్పచే జలమును దాటగోరెడు వాడెట్టిఫలము నొందునో కుపుత్రులగు క్షేత్రజాదులచే పారలౌకిక దుఃఖము తరించుట కూహించినవాడు దురుత్తరమగునట్టి ఫలము నొందునని యౌరసునిచేతనుంబలె క్షేత్రజాదులచే జేయబడిన కర్మము సంపూర్ణ ఫలదము గాదని చెప్పెను॥ ౧౬౧॥

మూ॥ యద్యేకరిక్థినౌ స్యాతా మౌరసక్షేత్రజౌ సుతౌ।
యస్య యత్పైతృకం రిక్థం సతద్గృహ్ణీత నేతరః॥ ౧౬౨॥

శ్లో॥ "అపుత్రేణ పరక్షేత్రే నియోగోత్పాదితస్సుతః। ఉభయోరప్యసౌ రిక్థీ పిండదాతా చ ధర్మతః॥" అపుత్రకుడగువానిచే నియోగమువలన పరక్షేత్రమునందు బుట్టింపబడినసుతుండు జనకక్షేత్రికుల యుభయులరిక్థమును గ్రహించునిద్దరికి పిండదాతయునగుచున్నాడు యాజ్ఞవల్క్యోక్తవిషయము గలుగుచుండ క్షేత్రికుడగు తండ్రికి క్షేత్రజానంతరమందౌరసుడు పుట్టెనేని యప్పుడౌరసక్షేత్రజులేక రిక్థభాగులగుచున్నారటులైనప్పటికిని క్షేత్రజులు తనజనకుడగు తండ్రియొక్క రిక్థమునకే యర్హులు గాని క్షేత్రకపితయొక్క రిక్థభాక్కు గాదు॥ "శ్లో॥ షష్ఠంతు క్షేత్రజస్యాంశం ప్రదద్యాత్పైతృకాద్ధనాత్। ఔరసో విభజన్ దాయమితి॥" ఔరసక్షేత్రజులొకనిధనమును విభజించుకొనెడిచోనున్న ధనములో నారవపాలు క్షేత్రజునకీవలెననునది బహుపుత్రునియొక్క ధనమునకు యేదైతే యాజ్ఞవల్క్యుచే జనకక్షేత్రికుల యుభయులరిక్థహారిత్వమేది జెప్పబడెనో యది యౌరసపుత్రులు లేనివారియొక్కయని తెలియతగ్గది॥ మేధాతిథి గోవిందరాజులైతే యనియుక్తాపుత్రుడగు నౌరసునివిషయమై యీశ్లోకము వ్యాఖ్యానము జేసిరి యది కాదు అనియుక్తాపుత్రుడ క్షేత్రజుడు గావున వానికి రిక్థగ్రహణనిషేధము వలననున్న "యద్యేకరిక్థినౌ" యనెడు శ్లోకము యన్వయించకపోవుటవలననున్నని కుల్లూకభట్టువారు వ్రాసెను॥ ౧౬౨॥

మూ॥ ఏక ఏవౌరసః పుత్రః పిత్ర్యస్య వసునః ప్రభుః।
శేషాణా మానృశంస్యార్థం ప్రదద్యాత్తు ప్రజీవనం॥ ౧౬౩॥

రోగాదులచే నౌరసపుత్రులులేనందున క్షేత్రజాదులు సంపాదితులగుచుండ నౌషధాదికముచే నారోగ్యము నొందినవాని కౌరసులుగలుగుచుండ నట్టివిషయమై యీవచనములు జెప్పబడుచున్నది ఔరసపుత్రుడొకడే పితృధనమునకు స్వామి

యగుచున్నాడు క్షేత్రజునకు షష్ఠాంశము పఞ్చమాంశముగాని ఔరసుడు దక్క మిగిలినవారందరికిని కనికరముచే పాపపరిహారార్థమై గ్రాసాచ్ఛాదనములకు తగుమాత్రమొసఁగవలెను॥ ౧౬౩॥

మూ॥ షష్ఠంతు క్షేత్రజస్యాంశం ప్రదద్యాత్పైతృకాద్ధనాత్।
ఔరసోవిభజన్దాయం పిత్ర్యం పంచమమేవవా॥ ౧౬౪॥

ఔరసుడు పితృసంబంధియగు దాయమును విభజించుచో క్షేత్రజునకు షష్ఠాంశముగాని పంచమాంశమునుగాని యీవలెను నిర్గుణ సగుణాపేక్షచే నిది వికల్పము॥ ౧౬౪॥

మూ॥ ఔరసక్షేత్రజౌపుత్రౌ పితృరిక్థస్య భాగినౌ।
దశాపరేతు క్రమశో గోత్రరిక్థాంశభాగినః॥ ౧౬౫॥

ఔరసక్షేత్రజులుక్తప్రకారముగ పితృధనహారులగుచున్నారు ఇతరులగు పదిమంది దత్తకాదులు గోత్రమును పొందుచున్నారు మొదటిమొదటివారు లేనప్పుడు పైపైవారు క్రమముగా ధనాంశమునున్ను పొందుచున్నారు॥ ౧౬౫॥

మూ॥ స్వేక్షేత్రే సంస్కృతాయాంతు స్వయముత్పాదయేద్ధియం।
తమౌరసం విజానీయాత్పుత్రం ప్రథమకల్పితం॥ ౧౬౬॥

తనకు వివాహితసజాతీయభార్యయందు బుట్టినవా డౌరసపుత్రుడనిన్ని ముఖ్యుడనిన్ని తెలియవలయును॥ "సూ॥ సవర్ణాయాం సంస్కృతాయాముత్పాదిత మౌరసపుత్రంవిద్యా" దనిబోధాయనవచనమువలన॥ ౧౬౬॥

మూ॥ యస్తల్పజః ప్రమీతస్య క్లీబస్య వ్యాధితస్యవా।
స్వధర్మేణ నియుక్తాయాం సపుత్రః క్షేత్రజస్స్మృతః॥ ౧౬౭॥

చనిపోయినవానియొక్కయు నపుంసకునియొక్కయు సంతానము గనుటకు విరుద్ధమగువ్యాధిగలవానియొక్కయు నియుక్తయగు భార్యయందు భర్తాదుత్తన్యాదినియోగధర్మముచే పుట్టినవాడు క్షేత్రజుడని మన్వాదులచే జెప్పబడెను॥ ౧౬౭॥

మూ॥ మాతా పితావా దద్యాతాం యమద్భిః పుత్రమాపది।
సదృశం ప్రీతిసంయుక్తం సజ్ఞేయో దత్త్రిమస్సుతః॥ ౧౬౮॥

“శుక్లశోణితసంభవః పురుషో మాతాపితృనిమిత్తకః । తస్యప్రదానవిక్రయప రిత్యాగేషు మాతాపితరౌ భవత ఇతి॥” శుక్లశోణితములవలనపుట్టినవాడు గావున పురుషుడు తలిదండ్రులునిమిత్తముగాగలవాడు వానియొక్క ప్రదానవిక్రయపరిత్యాగాదులయందు ఆతలిదండ్రు లధికారులగుచున్నారని వసిష్ఠస్మృతివలన తల్లియును దండ్రియును పరస్పరానుజ్ఞచే సజాతీయుడగు ప్రతిగ్రహీతకు పుత్రాభావనిమిత్తమగు నాపదయందు ప్రీతియుక్తముగననగా భయాదినిమిత్తముగాకుండ నుదకపూర్వకముగ నెవని దానమిత్తురో వాడు దత్త్రిమాఖ్యుడగు పుత్రుడని తెలియదగును॥

మూ॥ సదృశంతు ప్రకుర్యాద్యం గుణదోషవిచక్షణం ।
పుత్రంపుత్రగుణైర్యుక్తం సవిజ్ఞేయశ్చ కృత్రిమః॥౧౬౯॥

సమానజాతీయుడును తలిదండ్రులకు పారలౌకికములగు శ్రాద్ధాదికర్మములను సేయడము వలన గుణమనియు మానడము వలన దోషమనియు నెరిగినట్టియు దలిదండ్రులకు శుశ్రూషాదికమును జేయడమందు శ్రద్ధగలట్టియు నెవనిపుత్రునిగా జేసుకొందురో వాడు కృత్రిమాఖ్యపుత్రుడని చెప్పదగును॥ ౧౬౯॥

మూ॥ ఉత్పద్యతే గృహే యస్య నచజ్ఞాయేత కస్యసః ।
సగృహే గూఢ ఉత్పన్నః తస్య స్యాద్యస్య తల్పజః॥౧౭౦॥

ఎవని భార్య తన యింటిలోనుండగానే సజాతీయుడగు పురుషునివలన వాడెవ్వడో తెలియకుండ దానియందు బుట్టినవాడు వానికి గూఢోత్పన్నుడు॥ ౧౭౦॥

మూ॥ మాతాపితృభ్యా ముత్సృష్టం తయో రన్యతరేణవా ।
యం పుత్రం పరిగృహ్ణీయా దపవిద్ధస్స ఉచ్యతే॥౧౭౧॥

తలిదండ్రులచేగాని వారిలో నొకరు చనిపోతే నన్యునిచేగాని విడిచిపెట్టబడిన వాడెవనిచే స్వీకరించబడునో వానికివాడపవిద్ధుడను బుత్రుడగుచున్నాడు॥ ౧౭౧॥

మూ॥ పితృవేశ్మని కన్యాతు యం పుత్రం జనయేద్రహః ।
తం కానీనం వదేన్నామ్నా వోఢుః కన్యా సముద్భవం॥౧౭౨॥

తండ్రిగృహమందు కన్యయై యుండగానే రహస్యముగా నాకన్యయందు బుట్టినవాడు పిమ్మట నాకన్యను పెళ్ళియాడిన వానికా పుత్రుడు కానీనుడని పేరుగల

వాడగును మేధాతిథివ్యాఖ్య యిక్కడినుంచి ౩౦ శ్లోకములకు లేదు॥ ౧౭౨॥

మూ॥ యా గర్భిణీ సంస్క్రియతే జ్ఞాతాజ్ఞాతాపి వా సతీ ।
వోఢుస్స గర్భో భవతి సహోఢ ఇతి చోచ్యతే॥ ౧౭౩॥

ఏస్త్రీ గర్భిణియని తెలియబడినను తెలియబడకున్నను వివాహసంస్కారమును బొందునో దాని గర్భస్థుడగువాడావివాహితునకు సహోఢుడను పుత్రుడగుచున్నాడు॥ ౧౭౩॥

మూ॥ క్రీణీయాద్యస్త్వపత్యార్థం మాతాపిత్రోర్యమంతికాత్ ।
స క్రీతకస్సుతస్తస్య సదృశోఽసదృశోఽపి వా॥ ౧౭౪॥

తనసంతానార్థమై తలిదండ్రులవలన నెవ్వడెవనిగొనునో వాడు వానిగుణములచే సదృశుడైగాని గాకుండిని క్రీతుడను పుత్రుడగుచున్నాడు-ఇచ్చట జాతిసాదృశ్యాసాదృశ్యములని జెప్పరాదు। శ్లో॥ "సజాతీయేష్వయం ప్రోక్తస్తనయేషు మయోచ్యతే" సజాతీయులగు పుత్రులందీవిధి నాచే జెప్పబడెనని యాజ్ఞ్యవల్క్యవచనము గలుగుచుండుటచే మనమతమందున్ను క్రీతవ్యతిరిక్తులగుపుత్రులందరును సజాతీయులెయని తెలియదగునని సర్వజ్ఞనారాయణుడు సవర్ణుడైనా యసవర్ణుడైనా యని వ్రాసెను॥ ౧౭౪॥

మూ॥ యా పత్యా వా పరిత్యక్తా విధవా వా స్వయేచ్ఛయా ।
ఉత్పాదయేత్పునర్భూత్వా స పౌనర్భవ ఉచ్యతే॥ ౧౭౫॥

ఏస్త్రీ భర్తచేవిడువబడినదయిగాని విధవయైగాని మరలనొకనివివాహమైకనిన కొడుకా పుట్టించినవానికి పౌనర్భవుడగుచున్నాడు॥ ౧౭౫॥

మూ॥ సా చేదక్షతయోనిస్స్యాద్గతప్రత్యాగతాపి వా ।
పౌనర్భవేన భర్త్రా సా పునస్సంస్కారమర్హతి॥ ౧౭౬॥

అక్షతయోనియగు స్త్రీ భర్తనువిడిచి మరియొకనియాశ్రయించెనేని వానిచే నాస్త్రీమరల వివాహసంస్కృతురాలుగా జేయబడవలెను లేదా చిన్నప్పుడు పెనిమిటినివిడిచి మరియొకని నాశ్రయించి యక్షతయోనియగుచు మరల మొదటివాని వద్దికి వచ్చెనేని వాడు మరల పెండ్లిచేసుకొనవలెను॥ ౧౭౬॥

మూ॥ మాతాపితృవిహీనో యస్త్యక్తో వా స్యాదకారణాత్।
ఆత్మానం స్పర్శయేద్యస్మై స్వయందత్తస్తు స స్మృతః॥౧౭౭॥

తలిదండ్రులుచనిపోయినా కారణములేకుండ ద్వేషాదికముచే వారిచేవిడువబడినా నెవఁడుతన్నేవనికిచ్చుకొనునో వానికివాఁడు స్వయందత్తుఁడను పుత్రుఁడగునని మన్వాదులచేజెప్పబడెను॥ ౧౭౭॥

మూ॥ యం బ్రాహ్మణస్తు శూద్రాయాం కామాదుత్పాదయేత్సుతం।
స పారయన్నేవ శవ స్తస్మాత్పారశవ స్స్మృతః॥౧౭౮॥

శ్లో॥"విన్నాస్వేషవిధిస్స్మృత ఇతి"వివాహితలందే యీపుత్రవిధియనియాజ్ఞ్యవల్కిచెప్పుటవలన వివాహితయగు శూద్రస్త్రీయందు కామమువలన గనినపుత్రుఁడు బ్రతికియుండియే శవమువంటివాఁడుగావున పారశవుఁడనేపుత్రుఁడగుచున్నాఁడు శ్రాద్ధాదికర్మములొనర్చుట కనర్హుఁడుగావున శవమనిచెప్పబడెను॥ ౧౭౮॥

మూ॥ దాస్యాంవా దాసదాస్యాంవా యశ్శూద్రస్య సుతో భవేత్।
సోనుజ్ఞాతో హరేదంశ మితిధర్మో వ్యవస్థితః॥౧౭౯॥

దాసియందుగాని దాసునిదాసియందుగాని శూద్రునకుబుట్టినవాఁడుతండ్రియాజ్ఞచే వివాహితభార్యయందుబుట్టినవాళ్ళతో సమముగా భాగభాక్కగుచున్నాఁడు. ఇదిశాస్త్రమర్యాద॥ ౧౭౯

మూ॥ క్షేత్రజాదీన్ సుతానేతా న్నేకాదశ యథోదితాన్।
పుత్రప్రతినిధీనాహుః క్రియాలోపాన్మనీషిణః॥౧౮౦॥

ఈచెప్పబడిన క్షేత్రజాదులను పదకొండుగురిని పుత్రోత్పాదనవిధిలోపమున్ను శ్రాద్ధాదిలోపమున్ను కాకపోవుగాకయని పుత్రప్రతినిధులనుగా మునులు జెప్పిరి॥ ౧౮౦॥

మూ॥ య ఏతేభిహితాః పుత్రాః ప్రసంగా దన్యబీజజాః।
యస్య తే బీజతో జాతా స్తస్య తే నేతరస్య తు॥౧౮౧॥

ఔరసపుత్రప్రసంగముచే నీపదకొండ్రుపుత్రులన్యబీజోత్పన్నులగు పుత్రులగుచున్నారని జెప్పబడిరి వారెవనిబీజమువలన బుట్టిరో వానికె పుత్రులగుదురుగాని

క్షేత్రికాదులకు గాక ఔరసుడుగాని పుత్రికగానియుండగా వీరినిసంపాదించరాద నే యర్థపరమీ శ్లోకము "అన్యబీజజా" యనునది యేకోదర పుత్రోపలక్షణా ర్థము స్వబీజజులయిలనప్పటికిన్ని పౌనర్భవశూద్రాపుత్రులుసంపాదించదగరు "శ్లో॥ ఆజ్యంవినాయథాతైలం సద్భిఃప్రతినిధిస్స్మృతం। తథైకాదశపుత్రాస్తుపుత్రికౌరస యోర్వినా॥" నేయిలేనప్పుడు నూనియయెట్లు ప్రతినిధిగాసత్పురుషులచే చెప్పబడె నో పుత్రికయు నౌరసపుత్రుడును లేనప్పడీపదియునొకండు నగుపుత్రులుగా జెప్ప బడిరని వృద్ధబృహస్పతి॥ ౧౮౧॥

మూ॥ భ్రాతౄణామేకజాతానామేకశ్చేత్పుత్రవాన్భవేత్।
సర్వాంస్తాంస్తేనపుత్రేణపుత్రిణో మనురబ్రవీత్॥౧౮౨

ఏకపితృ మాతృసంభవులగు నన్నదమ్ములలో నొకనికైన నౌరసపుత్రుడుండె నేనియాభ్రాతలందరును వానిచేపుత్రవంతులగుచున్నారనగా పిండోదకక్రియలు జే యుటకును రిక్థమునుహరించుటకును నాభ్రాతృపుత్రుడేయగునని యర్థము॥ "శ్లో॥ పత్నీదుహితరశ్చైవ పితరౌ భ్రాతరస్తథా। తత్సుతాః॥" యనుయాజ్ఞవల్క్య వచన ముచే భ్రాతృపుత్రపర్యంతాభావమందె యని దెలియదగును॥ ౧౮౨॥

మూ॥ సర్వాసామేకపత్నీనాం యద్యేకాపుత్రిణీభవేత్।
సర్వాస్తాస్తేన పుత్రేణ ప్రాహపుత్రవతీర్మనుః॥ ౧౮౩॥

ఒకనికి బహుమందిభార్యలుండినచో నందొకతె పుత్రవతియైననందరును వా నిచేతనే పుత్రవతులుగా మనువుజెప్పెను॥ ౧౮౩॥

మూ॥ శ్రేయసశ్శ్రేయసోలాభే పాపీయాన్రిక్థమర్హతి।
బహవశ్చేత్తుసదృశాస్సర్వేరిక్థస్య భాగినః॥ ౧౮౪॥

ఇచ్చటనౌరసాదిపుత్రులందరును ప్రకృతముగావున వీరలలో పూర్వపూర్వుడు లేకుండినచో పైపైవాడు రిక్థముగుబుచ్చుకొని ఇతరులను॥ "సూ॥ సచాన్యాన్ బి భృయా"దనువిష్ణువచనమువలనబోషించవలెను ఇట్లుండగా శూద్రాపుత్రుని ద్వాద శవిధపుత్రులలోను బఠించడము క్షేత్రజాదులున్నప్పుడు వీడు ధనానర్హుడని జ్ఞా పకార్థము అట్లుగాకున్న క్షత్రియా వైశ్యాపుత్రులువలెను వీడున్ను ఔరసుడేగా వునధనమునుబొందీని గాన పూర్వుడుపయివాళ్ళను బోషించవలెననునదిజూడదగు

ను క్షేత్రజునకున్ను గుణవంతుఁడగు దత్తునకున్ను నౌరసుఁడైదవపాలైన నారవ పాలైన నిమ్మనిజెప్పుటవలన పౌనర్భవాదులు సమానులు బహుమందిగలిగ రేని యందరును సమముగాబంచుకొనవలెను॥ ౧౮౪॥

మూ॥ నభ్రాతరోనపితరః పుత్రారిక్థహరాఃపితుః।
పితాహరేదపుత్రస్య రిక్థంభ్రాతరఏవచ॥౧౮౫॥

ఏకోదరభ్రాతలుగాని దలిదండ్రులుగాని రిక్థభాగులుగారుమరేమంటేపుత్రులురిక్థమును బుచ్చుకుందురనగాఏకఏవౌరసఃపుత్రఃయనుటచేనౌరసపుత్రులులేనప్పుడు క్షేత్రజాదులు రిక్థభాగులని దీనిచేజెప్పబడిరి ముఖ్యాముఖ్యపుత్రులును పత్నియు దుహితయులేనివానిధనమును తలిదండ్రులును వీరున్నులేనప్పుడన్నదమ్ములును బుచ్చుకొందురు ఈవిషయముముందుజెప్పబడును॥ ౧౮౫॥

మూ॥ త్రయాణాముదకం కార్యం త్రిషుపిండః ప్రవర్తతే।
చతుర్థస్సంప్రదాతైషాం పంచమోనోపపద్యతే॥౧౮౬॥

పితృపితామహప్రపితామహులకు ముగ్గురికిని నాలవవాఁడగుకొడుకు పిండోదకములనిచ్చెదువాఁడుగాని యైదవవాఁడుమరిలేఁడు గావున పితామహాదులధనమునుగాణపౌత్రులయినను హరింతురు ఔరసపుత్రపౌత్రాదులయితే "పుత్రేణలోకాన్జయతీ"త్యాదులచే పితృపితామహాదిధనభాగులగుటసిద్ధమే॥ ౧౮౬॥

మూ॥ అనంతరస్సపిండాద్య స్తస్యతస్య ధనంభవేత్।
అతఊర్ధ్వంసకుల్యస్స్యా దాచార్యశ్శిష్య ఏవవా॥ ౧౮౭॥

ఈసామాన్యవచనమునకు చెప్పబడినయౌరసపుత్రాదిసంపిండులవిషయమైమాత్రమైనవై యర్థమగును గాన ననుక్తపత్న్యాదిదాయప్రాప్తికి నిదిగావలెను చనిపోయినవానిధనమును సపిండులలోసన్నిహితుఁడగుపురుషుఁడుగాని స్త్రీగాని పుచ్చుకొనవలెను అందులో "ఏకఏవౌరసః పుత్రః" యనుటవలన నౌరస పుత్రుఁడే సర్వధనమునకధికారియగుచున్నాఁడు క్షేత్రజగుణవద్దత్తకులకు పంచభాగమైనషష్ఠాంశమైననీవలెను క్షేత్రజానంతరులను బోషించుచున్నాఁడు ఔరసుఁడులేకుండినచో పుత్రికయు నటపై తత్పుత్రుఁడు॥ "శ్లో॥ దౌహిత్రఏవచహరే దపుత్రస్యాఖిలంధనం॥" అనుటచే దౌహిత్రుఁడు పుచ్చుకొనవలెను ఇచ్చట పుత్రాభావమనగా

సారసాభావమే వివక్షితము వీఁడు లేనప్పుడు క్షేత్రజాదులు యథాక్రమముగా పితృ
ధనాధికారులగుచున్నారు శూద్రాపుత్రుఁడు ఉక్తప్రకారముగ దశమభాగాధికారి
యగుచున్నాఁడు దశమభాగావశిష్టమగు ధనమును సన్నికృష్ట సపిండుఁడు పుచ్చుకొ
నును ఈపదిముగ్గురుపుత్రులున్ను లేనప్పుడు సర్వధనమునున్ను భార్యయే గ్రహించు
ను ఇందుకు యాజ్ఞవల్క్యవచనము॥ "శ్లో॥ పత్నీదుహితరశ్చైవ పితరౌ భ్రాతరస్త
థా। తత్సుతో గోత్రజో బంధు శ్శిష్యస్సబ్రహ్మచారిణః। ఏషామభావే పూర్వస్య ధన
భాగుత్తరోత్తరః। స్వర్యాతస్యహ్యపుత్రస్య సర్వవర్ణేష్వయంవిధిః॥" అపుత్రుఁడై
చనిపోయినవాని ధనమును యీచెప్పబడిన భార్య కూతురు తలిదండ్రులు అన్నద
మ్ములు వీరిపుత్రుఁడు గోత్రజుఁడనగా సపిండాదులు ఇతరబంధువులు శిష్యుఁడు సహా
ధ్యాయి క్రమముగా పూర్వపూర్వులు లేకుండిన పైపైవాఁడు హారకుఁడగునని
మరియునిట్లు॥ "శ్లో॥ ఆమ్నాయే స్మృతితంత్రేచ లోకాచారేచ సూరిభిః। శరీరార్ధం
స్మృతాజాయా పుణ్యాపుణ్యఫలేసమా॥" వేదశాస్త్రలోకాచారములందు పెద్ద
లచేనర్ధశరీరము భార్య పుణ్యపాపఫలములగు సుఖదుఃఖములను సమముగా బొం
దునని చెప్పెనని బృహస్పతి మరికొన్నివచనములు వ్రాసెను॥ "శ్లో॥ యస్యనోపర
తాభార్యా దేహార్ధం తస్యజీవతి। జీవత్యర్ధశరీరేతు కథమన్యస్స్వమాప్నుయాత్।
సకుల్యైర్విద్యమానైస్తు పితృమాతృసనాభిభిః। అపుత్రస్య ప్రమీతస్య పత్నీతద్భా
గహారిణీ॥ పూర్వప్రమీతాగ్నిహోత్రం మృతేభర్తరి తద్ధనం। విందేత్పతివ్రతా
నారీ ధర్మఏషసనాతనః॥ జంగమంస్థావరంహేమ కుప్యంధాన్యమథాంబరం। ఆ
దాయదాపయేచ్ఛ్రాద్ధం మాసషాణ్మాసికాదికం॥ పితృవ్యగురుదౌహిత్రాన్ భ
ర్తుస్స్వస్త్రీయమాతులాన్। పూజయేద్ద్రవ్యపూర్తాభ్యాం వృద్ధానాథాతిథీన్
స్త్రియః॥ తత్సపిండా బాంధవావా యేతస్యాః పరిపంథినః। హింస్యుర్ధనాని
తాన్ రాజా చోరదండేనశాసయేత్॥" భార్యసగము దేహమదియుండగా పిత్రాదు
లెవ్వరు నాధనమపహరించలేరనిన్ని భార్యముందుకాలము జేసెనేని యగ్నిహోత్ర భ
ర్తపోయెనేని ధనమున్ను హరించుననిన్ని అపుత్రునిస్థావరజంగమధనధాన్యాదు
లన్నిటినిన్ని భార్యయే హరించి వానికి శ్రాద్ధములన్నియు బెట్టవలెననియు భర్తయొ
క్క పితృవ్యాదులను మేనల్లుఁడు మొదలగు బంధువులనున్ను అతిథులనున్ను ఇష్టా
పూర్తములచే పూజించుచు స్త్రీమంచిప్రవర్తనతో నుండవలెననిన్ని భర్తృసంబం
ధులుగాని యితరులుగాని యెవ్వరైన విరోధులై స్త్రీలధనాదులనపహరింతురో

హారిగా రాజు చోరులకు జేసిన శిక్షచే శాసించవలెనని వృద్ధబృహస్పతి వచనము లు॥ "శ్లో॥ అపుత్రా శయనం భర్తుః పాలయంతీ వ్రతేస్థితా। పత్న్యేవదద్యాత్తత్పిండం కృత్స్నమంశం లభేత చ-" పుత్రులు లేని స్త్రీ భర్తృశయ్యాపరిపాలనవ్రతమును జేయుచున్నదై భార్యయే ఆభర్తకు శ్రాద్ధము జేయవలయును అతని సర్వధనమును బొందవలెనని వృద్ధమనువు॥ యేదైతే "స్త్రీణాంతుజీవనందద్యా"దను పోషణను మాత్రపరమగు వచనము జెప్పబడెనో యది దుశ్శీలలైయు కార్మికులుగాక యౌవనస్థలైయు సవికారలగు పత్నీవిషయము అదిగావున మేధాతిథిచే పత్నులకు అంశభాగిత్వము ససిద్ధమని చెప్పబడెను గాని యది బృహస్పత్యాది సమ్మతముగాదని కుల్లూకభట్టు॥ పత్ని లేకుండిన దుహితయును అదిలేకుండిన తండ్రియు తల్లియు వారు లేకుండిన సోదరభ్రాతలు వారూ లేకుండిన తత్పుత్రులు॥ "శ్లో॥ మాతర్యపిచవృత్తాయాం పితుర్మాతా హరేద్ధన" మనివక్ష్యమాణముచేత పితృతల్లియు నదిలేకుండిన సమీపసపిండుడు నామృతునిధనము గ్రహించవలెను పితామహసంతాన మెవరును లేకుండిన ప్రపితామహ సంతానము వారనిన్ని చెప్పబడె నటపైని సపిండసంతానము లేకుండిన సమానోదకులు నాచార్యులు శిష్యుడు క్రమముగా ధనముగ్రహించవలెను॥౧౮౭॥

మూ॥ సర్వేషామప్యభావేతు బ్రాహ్మణారిక్థభాగినః।
త్రైవిద్యాశ్శుచయోదాంతా స్తథాధర్మోనహీయతే॥ ౧౮౮॥

యీపైనచెప్పినవారెవరును లేకుండిన వేదత్రయాధ్యయనము గలిగి బాహ్యాంతరశౌచయుక్తులై జితేంద్రియులగు బ్రాహ్మణులా మృతునిధనమును పుచ్చుకొనివారేపిండదానాదికమును జేయవలయును నట్లైన మృతునకు శ్రాద్ధాదిధర్మ హానిగాకపోవుచున్నది॥ ౧౮౮॥

మూ॥ అహార్యం బ్రాహ్మణద్రవ్యం రాజ్ఞానిత్య మితిస్థితిః।
ఇతరేషాంతు వర్ణానాం సర్వాభావే హరేన్నృపః॥౧౮౯॥

బ్రాహ్మణధనమును రాజెప్పుడును గ్రహించగూడదని శాస్త్రమర్యాద పైనిచెప్పిన యోగ్యులులేకుండినను బ్రాహ్మణమాత్రులకునైనను ధనమిప్పించదగును క్షత్రియాదులధనమైతే పూర్వోక్తదాయభాగులెవ్వరును లేకుండినచో రాజుపుచ్చుకొనవలయును॥ ౧౮౯॥

మూ॥ సంస్థితస్యానపత్యస్య సగోత్రాత్పుత్రమాహరేత్।

తత్రయద్రిక్థ జాతంస్యా త్తత్తస్మిన్ ప్రతిపాదయేత్। ౧౯౦॥

అనపత్యురాలై చనిపోయినవానిభార్య సమానగోత్రుడగు పురుషునివలన పెద్దలచే నియుక్తురాలై నియోగధర్మముచే పుత్రునిగనవలెను ఆభర్తృధనమునాపుత్రునకీవలెను "దేవరాద్వా సపిండాద్వా" యనిచెప్పుటవలన సగోత్రునినియోగప్రాప్తికొరకును తజ్జన్యుడగువానికి రిక్థభాగిత్వముకొరకు నీవచనము॥ ౧౯౦॥

మూ॥ ద్వౌతుయౌ వివదేయాతాం ద్వాభ్యాం జాతౌ స్త్రియాధనే।
తయోర్యద్యస్య పిత్ర్యంస్యా త్తత్సగృహ్ణీత నేతరః॥౧౯౧॥

శ్లో॥ "యద్యేకరిక్థినౌస్యాతా" మనెడుశ్లోకమౌరసక్షేత్రజులకు చెప్పబడెనుయీశ్లోకమైతే ఔరసపౌనర్భవవిషయము యొకభర్తకు ఔరసుడుపుట్టినపిమ్మట నాభర్తచనిపోగా వానిధనమును నాశిశువునుంగొనిపోయిమరియొకనిం బెళ్లిజేసుకొని వానివలన పుత్రుడుజన్మించినపైని యాభర్తయును జనిపోయినపైని వానిధనమున్ను నాస్త్రీహస్తగతంబైనచో నాధనమునకు దానిపుత్రులుయిద్దరునుభాగార్థులై వివాదపడినప్పుడు యెవనికియెవడుతండ్రియో వానిధనము వానికిపుట్టినవాడుపుచ్చుకొనవలయునుగాని అన్యధనమన్యపుత్రుడుగొనదగదు॥ ౧౯౧

మూ॥ జనన్యాం సంస్థితాయాంతు సమంసర్వం సహోదరాః।
భజేరన్ మాతృకంరిక్థం భగిన్యశ్చ సనాభయః॥౧౯౨॥

తల్లిచనిపోయినపిమ్మట సోదరులగు భ్రాతలును భగినులుననగానవివాహితలును తల్లిధనమును సమముగాపంచుకోవలయును వివాహితభగినులకు, నాధనమననుసరించి కొంతధనమునియ్యవలెను అందుకు బృహస్పతివచనము॥శ్లో॥ "స్త్రీధనంస్యాదపత్యానాం దుహితాచ తదంశినీ। అపుత్రాచేత్సమూఢాతు లభతేమానమాత్రికం" స్త్రీధనము దానిసంతానములలో కొమార్తెయున్ను భాగభాగురాలగుచున్నది యవివాహితురాలై పుత్రవతిగాకుండనుండిన సన్మానరూపముగా కొంతధనమునుపొందునని అందువలనకన్యకలకు పితృధనమందునువలెను వివాహితలకు మాతృధనములో సోదరుడు తనభాగమునుంచి చతుర్థాంశమీవలెను॥

మూ॥ యాస్తాసాంస్యు ర్దుహితర స్తాసామపి యథార్హతః।
మాతామహ్యా ధనాత్కించి త్ప్రదేయం ప్రీతిపూర్వకం॥౧౯౩॥

ఆకోమ తెగలయొక్క కన్యపిల్లలకున్ను మాతామహీధనమువలన నేలాగు నయితే ప్రాజయగునో యాప్లుప్త్రిచే కొంతధనమీయగును॥ ౧౯౩॥

మూ॥ అధ్యగ్న్యధ్యావాహనికం దత్తంచ ప్రీతికర్మణి।
భ్రాతృమాతృపితృప్రాప్తం షడ్విధం స్త్రీధనం స్మృతం॥ ౧౯౪॥

వివాహాగ్ని సన్నిధిని పిత్రాదులిచ్చినది యధ్యగ్నియను స్త్రీధనము పుట్టినయింటినుండి భర్తృగృహంబునకు బోవునప్పుడు పడుచులకీబడిన దధ్యావాహనికము॥ శ్లో॥ "వివాహకాలే యత్స్త్రీభ్యో దీయతే హ్యగ్నిసన్నిధౌ। తదధ్యగ్నికృతం సద్భిః స్త్రీధనం పరికీర్తితం। యత్పునర్లభతేనారీ నీయమానాతు పైతృకాత్। అధ్యావాహనికంనామతత్ స్త్రీధనముదాహృతం" వివాహకాలమందగ్నిసన్నిధినిన్ని సారె వెళ్లేటప్పుడున్ను స్త్రీకేమిలభించునో యవి యధ్యగ్నియనిన్ని యధ్యావాహనికమనిన్ని పేరుగల స్త్రీధనములు ప్రీతిహేతువగు బనియందు భర్త్రాదులచే నీబడినదిన్ని భ్రాతచేతనున్ను తండ్రిచేతనున్ను తల్లిచేతనున్ను సమయవిశేషములందు స్త్రీలకీబడినదిన్ని యీయారు ప్రకారములు స్త్రీధనమని చెప్పబడెను॥ ౧౯౪॥

మూ॥ అన్వాధేయంచ యద్దత్తం పత్యాప్రీతేన చైవయత్।
పత్యౌజీవతి వృత్తాయాః ప్రజాయా స్తద్ధనంభవేత్॥ ౧౯౫॥

అన్వాధేయమనగా॥ "శ్లో॥ వివాహాత్పరతో యత్తు లబ్ధంభర్తృకులేస్త్రియా। అన్వాధేయం తదుక్తంతు సర్వబంధుకులేతథా॥" వివాహానంతరమందు భర్తృకులమందున్ను పితృకులమందున్ను స్త్రీకిప్రాప్తమగునదిన్ని ప్రీతుడగు భర్తచే నీబడినదిన్ని పూర్వశ్లోకోక్తమగు నధ్యగ్న్యాదికమున్ను యేస్త్రీధనముగలదో యది భర్తబ్రతికియుండగా స్త్రీచనిపోయెనేని యాధనమంతయు నాస్త్రీయొక్క సంతానమునకు హక్కగుచున్నది॥ ౧౯౫॥

మూ॥ బ్రాహ్మదైవార్షగాంధర్వప్రాజాపత్యేషు యద్వసు।
అప్రజాయామతీతాయాం భర్తురేవ తదిష్యతే॥ ౧౯౬॥

బ్రాహ్మదైవార్షగాంధర్వప్రాజాపత్యవివాహములందారువిధములగు స్త్రీధనము సంతానములేక నాస్త్రీచనిపోయెనేని యాధనము దాని భర్తకే హక్కగుచున్నది॥ ౧౯౬॥

మూ॥ యత్త్వస్యాస్స్యాద్ధనం దత్తం వివాహేష్వాసురాదిషు ।
అప్రజాయామతీతాయాం మాతాపిత్రోస్తదిష్యతే॥౧౯౭॥

ఆసురరాక్షసపైశాచములనెడి వివాహములందు స్త్రీకిలభ్యమైన ధనమారువిధములయినదిన్ని సంతానములేక నా స్త్రీచనిపోయెనేని దాని తలిదండ్రులకు హకరుగుచున్నది॥ ౧౯౭॥

మూ॥ స్త్రియాంతు యద్భవేద్విత్తం పిత్రాదత్తం కథంచన ।
బ్రాహ్మణీ తద్ధరేత్కన్యా తదపత్యస్యవా భవేత్॥౧౯౮॥

బ్రాహ్మణునకు నాలుగుజాతుల స్త్రీలును భార్యలైయున్నప్పుడందు క్షత్రియాది స్త్రీ తన పుట్టినింటినుండి తెచ్చుకున్న ధనము నా క్షత్రియాది స్త్రీ తన సంతానమున్ను భర్తయున్నలేక చనిపోయెనేని యితరసజాతీయ విజాతీయసపత్నీ సంతానములున్నప్పటికిన్ని బ్రాహ్మణస్త్రీకిబుట్టిన స్త్రీలున్ను వారిసంతానమైనను పుచ్చుకొనవలెను॥ ౧౯౮॥

మూ॥ ననిర్హారం స్త్రియః కుర్యుః కుటుంబాద్బహుమధ్యగాత్ ।
స్వకాదపిచ విత్తాద్ధి స్వస్య భర్తు రనాజ్ఞయా॥ ౧౯౯॥

అనేకమంది జ్ఞాతులతో సమష్టిగానున్న సామాన్యకుటుంబధనములోనించి రత్నాలంకారాదులకై స్త్రీలుతీసి కొనరాదు భర్త్రాజ్ఞలేకుండ భర్తృధనమైన నట్లుజేయరాదది స్త్రీధనమున్నుగాదు॥ ౧౯౯॥

మూ॥ పత్యౌజీవతి యత్స్త్రీభి రలంకారో ధృతోభవేత్ ।
నతంభజేరన్ దాయాదా భజమానాః పతంతి తే॥ ౨౦౦॥

భర్త బ్రతికియుండగా నతని సమ్మతిచే స్త్రీచేధరించబడిన యలంకారములు విభాజ్యములు గావు భర్తచనిపోయిన పయిని పుత్రాదిదాయాదులు వాటిని విభజించుకొనిరేని పతితులగుదురు॥ ౨౦౦॥

మూ॥ అనంశౌ క్లీబపతితౌ జాత్యంధబధిరౌ తథా ।
ఉన్మత్తజడమూకాశ్చ యేచకేచి న్నిరింద్రియాః॥౨౦౧॥

క్లీబ పతిత జాత్యంధబధిరోన్మత్త జడమూక పంగ్వాదులు నిరింద్రియులగువారును పితాదిధనభాక్కులుగారు గ్రాసాచ్ఛాదనాదులచే పోష్యులగుచున్నారు॥

మూ॥ సర్వేషామపి తు న్యాయ్యం దాతుం శక్త్యా మనీషిణా ।
గ్రాసాచ్ఛాదన మత్యంతం పతితోహ్యదదద్భవేత్॥౨౦౨॥

ఈక్లీబాదులకు శాస్త్రీయముగ రిక్థహారియగువాడు యావజ్జీవము శక్త్యనుసారముగ గ్రాసాచ్ఛాదనముల నొసంగవలయును నట్లివ్వకున్న బతితుడయ్యాని॥

మూ॥ యద్యర్థితాతు దారైః స్యాత్ క్లీబాదీనాం కథంచన ।
తేషా ముత్పన్న తంతూనా మపత్యం దాయ మర్హతి॥౨౦౩॥

"కథంచన" యనుటచే క్లీబాదులు వివాహార్హులనిసూచించబడెను యేలాగునైన నీక్లీబాదులకు వివాహేచ్ఛబొడమె నేని క్లీబునికి క్షేత్రజుడు గలుగుచుండగ వాడున్ను జాత్యంధాదులకు బుట్టిన యపత్యమున్ను దాయధనమును బుచ్చుకుందురు॥ ౨౦౩॥

మూ॥ యత్కించి త్పితరిప్రేతే ధనంజ్యేష్ఠోధిగచ్ఛతి।
భాగోయవీయసాం తత్ర యదివిద్యానుపాలినః॥ ౨౦౪॥

తండ్రి మృతుడగుచుండ భ్రాతలతోనవిభక్తుడైయున్న జ్యేష్ఠుడు తన పౌరుషముచేనేమిధనమార్జించినను నాధనమువలన విద్యాభ్యాసముజేయుచున్న కనిష్ఠభ్రాతలకు భాగమీవలె నితరులకక్కరలేదు॥ ౨౦౪॥

మూ॥ అవిద్యానాంతు సర్వేషామీహాతశ్చే ద్ధనంభవేత్
సమ స్తత్రవిభాగస్స్యా దపిత్ర్యఇతిధారణా॥౨౦౫॥

అందరన్నదమ్ములకున్ను కృషివాణిజ్యాదులచే ధనమబ్బినియప్పుడు పిత్ర్యమగుధనములేకుండ స్వార్జితమగుధనమందు సవిభాగము గావలెను ఉద్ధారను లేదు

మూ॥ విద్యాధనంతు యద్యస్య తత్తస్యైవ ధనంభవేత్।
మైత్రమౌద్వాహికంచైవ మాధుపర్కిక మేవచ॥ ౨౦౬॥

విద్యామూలము గానున్ను మిత్రులవల్లనున్ను వివాహమందున్ను మధుపర్కకాలమందు పూజ్యతచేతనున్ను బ్రాప్తమగుధనము విభాజ్యముగాదు గాన నెవనిక

ల్లుకోరికనో యదివాని దేయగుచున్నది విద్యాధనముకాత్యాయనులచే జెప్పబడెను
"శ్లో॥ పరభక్త ప్రదానేనప్రాప్తావిద్యాయదాన్యతః। తయాప్రాప్తంచ విధివావి
ద్యాప్రాప్తం తదుచ్యతే । ఉపన్యస్తేచయల్లబ్ధంవిద్యయాపణపూర్వకం । విద్యాధ
నంతు తద్విద్యాద్విభాగే న విభజ్యతే। శిష్యాదార్త్విజ్యతః ప్రశ్నాత్ సందిగ్ధప్రశ్న
నిర్ణయాత్ । అజ్ఞానసంశనాద్వాదా ల్లబ్ధం ప్రాజ్యధనాచ్చయత్। విద్యాధనం
తుతత్ప్రాహుర్విభాగే న విభజ్యతే॥" అన్యుడన్నము పెట్టుటచే నన్యునివద్దనభ్యసిం
చినవిద్యచే ప్రాప్తమైనదిన్ని విద్యావిషయమైపణపూర్వకముగ నుంచబడిన పైగె
లిచి తెచ్చినదిన్ని శిష్యునివలన నార్త్విజ్యమువలన యడిగినప్రశ్నకు త్తరమిచ్చుట వ
లన సందిగ్ధమగు ప్రశ్నమునునిర్ణయించుటవలన నొకనిఅజ్ఞానమును దీర్చుటవల
న వాదజయమువలననున్ను ధనవంతునివద్దినుంచి లబ్ధమయినదిన్ని విద్యాధనమని జె
ప్పిరదివిభాగములోకిరాదు మేధాతిథిగోవిందరాజులు మాధుపర్కికమనగా ఆర్త్వి
జ్యలబ్ధమని వ్రాసిరి ఆర్త్విజ్యప్రాప్తము విద్యాధనము మాధుపర్కికముచే చెప్ప
బడినదిగా వారువ్రాసినదిగాదని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౨౦౬।

మూ॥ భ్రాతౄణామ్యస్తునేహేత ధనంశక్తస్స్వకర్మణా ।
సనిర్భాజ్యస్స్వకాదంశా త్కించిద్దత్వోపజీవనం॥ ౨౦౭॥

అన్నదమ్ములలోనొకడు రాజాశ్రయాదికమువలన ధనార్జనమందు సమర్థుడై సామాన్యమగుపితృధనమును తనభ్రాతలకు విడిచిపెట్టుగాక నైనతానుతనవంతు లోనుంచి కొంతభ్రాతలకు జీవనార్థమిచ్చివిభక్తత నేర్పాటుచేయవలెను అటు లైననుముందుతత్తత్పుత్రులు వివాదనుపొందరు॥ ౨౦౭॥

మూ॥ అనుపఘ్నన్ పితృద్రవ్యం శ్రమేణయదుపార్జితం।
స్వయమీహితలబ్ధంత న్నాకామోదాతుమర్హతి॥ ౨౦౮॥

పితృద్రవ్యావిరోధముగా తానుశ్రమచేసి యార్జించినధనము నన్నదమ్ములకు విభజించుటకు తనకనిష్టమేని యియ్యనక్కరలేదు॥ ౨౦౮

మూ॥ పైతృకంతు పితాద్రవ్య మనవాప్తం యదాప్నుయాత్।
స్వయమీహితలబ్ధంత న్నాకామో దాతుమర్హతి॥ ౨౦౯॥

పైతృకమగు ధనమునసామర్థ్యముచే తానొందలేకున్నను తనపుత్రులు సమ

ధుఁలై పుచ్చుకొనవచ్చును స్వార్జితము నిచ్ఛలేకుండెనేని పుత్రులకైనబంచియీయ నక్కఱలేదు॥ ౨౦౯॥

మూ॥ విభక్తా స్సహజీవంతో విభజేరన్ పునర్యది।
సమ స్తత్ర విభాగస్స్యా జ్జ్యైష్ఠ్యంతత్రనవిద్యతే॥ ౨౧౦॥

ముందుగానుద్ధారముగలిగిగాని లేకగాని యన్నదమ్ములు విభక్తులైమరలకలసి తిరుగావిభజించుకొనునప్పుడు సమముగా విభాగముగావలెను గాని యుద్ధారము మరిలేదు॥ ౨౧౦॥

మూ॥ ఏషాంజ్యేష్ఠః కనిష్ఠోవాహీయేతాంశప్రదానతః।
మ్రియేతాన్యతరోవాపి తస్యభాగోనలుప్యతే॥ ౨౧౧॥

ఈయన్నదమ్ములలో నొకడు విభాగకాలమందు సన్యాసాదికముచేనైన మృతిచేనైనలేకున్నప్పుడు వానియొక్కభాగములోపించదు మరేమంటె॥ ౨౧౧॥

మూ॥ సోదర్యా విభజేరం స్తం సమేత్య సహితాస్సమం।
భ్రాతరోయేచ సంసృష్టా భగిన్యశ్చ సనాభయః॥ ౨౧౨॥

ఏకోదరభ్రాతలు భగినులుకలసి వానియంశమును సమముగా పంచుకోవలయును సాపత్నిసోదరులైనను తమతమ భాగములను కలుపుకొని ఏకయోగక్షేమనులైయుండిరేని వారికిని వంతుగలదు॥ యిద్దిన్ని భ్రాతృపత్నీ పితృమాత్రభావమందే యని తెలియదగును॥ ౨౧౨॥

మూ॥ యోజ్యేష్ఠో వినికుర్వీత లోభాద్భ్రాతౄన్ యవీయసః।
సో జ్యేష్ఠస్స్యాదభాగశ్చ నియంతవ్యశ్చరాజభిః॥ ౨౧౩॥

ఏ జ్యేష్ఠభ్రాత లోభమువలన తమ్ములను వంచించునో వాడు జ్యేష్ఠభ్రాతృత్వపూజాశూన్యుడైసోద్ధారభాగరహితుడై రాజుచే దండార్హుడుగావలెను॥ ౨౧౩॥

మూ॥ సర్వఏవవికర్మస్థాః నార్హంతి భ్రాతరోధనం।
నచాదత్వా కనిష్ఠేభ్యో జ్యేష్ఠః కుర్వీతయౌతకం॥ ౨౧౪॥

పతితులు గాకపోయినను ద్యూత వేశ్యాసేవాది వికర్మాసక్తులగు అన్నదమ్ములు

గు జ్యేష్ఠుడు తమ్ములకు ధనమివ్వక వారికిని తనకును సామాన్యముగు ధనము కలన
స్త్రీ ధనాదిరూపముగ విభాగానర్హ మగునట్లుగా నాత్మార్థమై ధనమునుగూ
ర్చుకొనె నేనేనివాడును నిక్థార్హుడు కాడు। ౨౧౪॥

మూ॥ భ్రాతౄణామవిభక్తానాంయద్యుత్థానంభవేత్సహ।
నపుత్రభాగంవిషమంపితాదద్యాత్కథంచన॥ ౨౧౫॥

తండ్రి యవిభక్తులగునన్న దమ్ములలో ధనార్జనార్థమైయుద్యోగము చేసినచో
విభాగకాలమందు కొడుకులలో నెవ్వరికైనదధికాంశము నీరాదు॥ ౨౧౫॥

మూ॥ ఊర్ధ్వంవిభాగాజ్జాతస్తు పిత్ర్యమేవహరేద్ధనం।
సంసృష్టాస్తేనవాయేస్యుర్విభజేతసతైస్సహ॥ ౨౧౬॥

స్వేచ్ఛచే తండ్రిపుత్రులకు పంచిపెట్టినపైనియనగా విభాగానంతరమందు పు
ట్టినవాడా తండ్రి చనిపోయినపిమ్మట నా పితృధనమునే పుచ్చుకోవలెను విభక్తపుత్రు
డు తండ్రితో సంసృష్టుడయ్యానేని పితృమరణానంతరమందు నాసంసృష్టునితో పంచు
కోవలెను॥ ౨౧౬॥

మూ॥ అనపత్యస్య పుత్రస్య మాతా దాయమవాప్నుయాత్।
మాతర్యపిచవృత్తాయాం పితుర్మాతా హరేద్ధనం॥ ౨౧౭॥

అనపత్యుడగు పుత్రునిధనమును తల్లి పుచ్చుకోవలెను మనున్ను "పత్నీదుహితరశ్చైవ పి
తరౌ" మని చెప్పుటవలన నిచ్చట మాతాపితరావిత్యాదికము యాజ్ఞవల్క్యునిచే "పిత
రౌ" వని యేకశేష చెయ్యడమువలన "అపుత్రస్య ధనం పత్న్యభిగామి తదభావే దు
హితృగామి తదభావేపితృగామి మాతాపితాచపితరా" వని యేకశేషగానేర్పష్టవ
చనమున నుండుటవలనను తలిదండ్రులు విభజించి పుచ్చుకోవలెను ఆతల్లి చని
పోతే పత్నీ పితృ భ్రాతృ భ్రాతృజాభావమందు తండ్రితల్లి పుచ్చుకోవలెను॥ ౨౧౭॥

మూ॥ ఋణేధనేచ సర్వస్మిన్ ప్రవిభక్తేయథావిధి।
పశ్చాద్దృశ్యేతయత్కించి త్తత్సర్వం సమతాంనయేత్॥ ౨౧౮॥

పిత్రాదికృతఋణమైనను విభజనార్హధనమైనను భాగించుదగును పంచుకొ
నినపిమ్మట యెంతమాత్రమునైనం గనపడెనేని దానిని భాగించుకొను సమముగ

[illegible] గాని యుద్ధారము లేదు॥ ౨౧౮॥

మూ॥ వస్త్రం పత్ర మలంకారం కృతాన్న ముదకం స్త్రియః।
యోగక్షేమం ప్రచారంచ నవిభాజ్యం ప్రచక్షతే॥ ౨౧౯॥

సమక్షిగానుండునప్పుడు వస్త్రవాహనాభరణాదికమేది యెవని యనుభవము [illegible]నుండెనో విభాగకాలమందు వానిదేగాని విభజించుకోరాదు యిదిన్ని విస్తార [illegible] గా. నిష్కృష్టద్రవ్యముగా సమానముగా నుండెనేని యవిభాజ్యమే [illegible] విభజించుకొనవలెను గావుననే- "శ్లో॥ విక్రీయ వస్త్రాభరణం [illegible]" [illegible] హస్పతి వచనము. కృతాన్నమనగా తత్పూర్వముగా [illegible] పిండి మొదలగునవి పంచుకొ[illegible] మిగుల [illegible] గలదయ్యెనేని॥ "శ్లో॥ కృతాన్నంచాకృతాన్నేన పరి[illegible] విభజ్యతే" యని బృహస్పతివచనము చేనట్టి సత్తుపిండి మొదలగుదానికి తుల్యమూల్యమగు నపక్వపదార్థమును పుచ్చుకోవలెను. ఉదకమనగా కూపాదిగతమది యం[illegible]దరికి సామాన్యమయ్యెనేని విభజనీయమే "స్త్రియః" అనగా దాసీలు మొదలగు వారు విభాగార్హులుగారు గాని తుల్యముగా వాళ్ళచేత పనిచేయించతగును "యోగక్షేమ" మనగా శాస్త్రోక్తమగు [illegible] హోమాదికము. "ప్రచార" మనగా గోవులు మొదలగునవి నడిచెడిత్రోవ యిట్టివి మన్వాదులవిభాజ్యములని చెప్పిరి॥ ౨౧౯॥

మూ॥ అయముక్తో విభాగోవః పుత్రాణాంచ క్రియావిధిః।
క్రమశః క్షేత్రజాదీనాం ద్యూతధర్మం నిబోధత॥ ౨౨౦॥

ఇది క్షేత్రజాదిపుత్రులకు క్రమముగా దాయవిభాగప్రకారము మీకు జెప్పబడియె నిప్పుడు ద్యూతవ్యవస్థను జెప్పెదనువినుండు॥ ౨౨౦॥

మూ॥ ద్యూతం సమాహ్వయంచైవ రాజా రాష్ట్రాన్నివారయేత్।
రాజాంతకరణావేతౌ ద్వౌదోషౌ పృథివీక్షితాం॥ ౨౨౧॥

ముందు చెప్పబడెడు లక్షణములుగల ద్యూతము సమాహ్వయము ననెడు రెంటిని [illegible] రాజ్యములో జరగకుండ రాజునివర్తింపజేయవలెను॥ యీ రెండును రాజులకు వినాశకరములగు గావున॥ ౨౨౧॥

మూ॥ ప్రకాశ మేత త్తాస్కర్యం తద్దేవనసమాహ్వయౌ।

తయోర్నిత్యం ప్రతీఘాతే నృపతిర్యత్నవాన్ భవేత్॥ ౨౨౨॥

ఈద్యూతసమాహ్వయములు ప్రకాశముగు చౌర్యమేగావున వీటిని నివారించుటకు రాజు ప్రయత్నపరుడుగావలెను॥ ౨౨౨॥

మూ॥ అప్రాణిభిర్యత్క్రియతే తల్లోకే ద్యూతముచ్యతే।
ప్రాణిభిః క్రియతే యస్తు సవిజ్ఞేయస్సమాహ్వయః॥ ౨౨౩॥

పాశకలు మొదలగువాటిచేనగునది ద్యూతమనియు మేషకుక్కుటాదులచేనగు పందెముగలది సమాహ్వయమని లోకములో జెప్పబడును. ఇవి లోకప్రసిద్ధములైనను మనువు పరిభాష్యగ లని యిచ్చట చెప్పెను॥ ౨౨౩॥

మూ॥ ద్యూతం సమాహ్వయంచైవ యఃకుర్యాత్కారయేతవా।
తాన్ సర్వాన్ ఘాతయే ద్రాజా శూద్రాంశ్చ ద్విజలింగినః॥ ౨౨౪॥

ద్యూతసమాహ్వయములను నిజముగ చేయువాడునో చేయించువాడునో వారలకు అపరాధానుసారముగా రాజుహస్తఛేదాదిక శిక్షను చేయించవలెను. యజ్ఞోపవీతాదిద్విజచిహ్నధారులగు శూద్రులను వధించవలెను॥ ౨౨౪॥

మూ॥ కితవాన్ కుశీలవాన్ క్రూరాన్ పాషండస్థాంశ్చ మానవాన్।
వికర్మస్థాన్ శౌండికాంశ్చ క్షిప్రం నిర్వాసయేత్పురాత్॥ ౨౨౫॥

జూదగాళ్ళను నర్తకులను గాయకులను వేదవిద్వేషులను శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధవ్రతధారులను ఆపదలేనప్పుడు పరకర్మనుచే జీవించు వారలను మద్యపాయులును అగు మనుష్యులను శీఘ్రముగ రాజు రాష్ట్రమును దాటించవలెను- కితవప్రసంగముచే నర్తకులున్ను జెప్పబడిరి అందుకు హేతువను జెప్పుచున్నాడు॥ ౨౨౫॥

మూ॥ ఏతే రాష్ట్రే వర్తమానా రాజ్ఞః ప్రచ్ఛన్నతస్కరాః।
వికర్మక్రియయానిత్యం బాధంతే భద్రికాః ప్రజాః॥ ౨౨౬॥

ఈకితవాదులు గూఢచోరులు రాజుయొక్క రాజ్యమందుండుచున్నవారై సర్వదా వంచనచే ధనమాకర్షించుచు సజ్జనులను బాధింతురు॥ ౨౨౬॥

మూ॥ ద్యూతమేతత్పురా కల్పే దృష్టంవైరకరం మహత్।

తస్మాద్ద్యూతం న సేవేత హాస్యార్థమపి బుద్ధిమాన్॥ ౨౨౭॥

ఇది పూర్వకల్పమందున్నయీద్యూతము మిక్కిలి వైరకరమని గాదు మరేమంటే పూర్వకల్పమందున్నయీద్యూతము మిక్కిలి వైరకరమైగనబడెను గావున ప్రాజ్ఞుడు పరిహాసార్థమైన నీద్యూతమునాడరాదు॥ ౨౨౭॥

మూ॥ ప్రచ్ఛన్నంవా ప్రకాశంవా తన్నిషేవేత యోనరః।
తస్య దండ వికల్పస్స్యాత్ యథేష్టం నృపతే స్తథా॥ ౨౨౮॥

ఎవఁడీద్యూతమును ప్రచ్ఛన్నముగానైన ప్రకాశముగానైన సేవించునో వానికి రాజు తన యిచ్ఛాప్రకారముగా దండను విధించవచ్చును యికనుద్యూతపరాజితునకు ధనము లేకున్నప్పుడు కర్తవ్యమును జెప్పుచున్నాడు॥ ౨౨౮॥

మూ॥ క్షత్రవిట్ఛూద్రయోనిస్తు దండం దాతు మశక్నువన్।
ఆనృణ్యం కర్మణా గచ్ఛేద్విప్రో దద్యాచ్ఛనైశ్శనైః॥ ౨౨౯॥

క్షత్రియవైశ్యశూద్రజాతులవారు జూదమందోడిపోయి రాజువిధించిన దండను యివ్వలేకుండిరేని వారిచే నాదండధనమునకు దగిన పనులను జేయించవలెను-బ్రాహ్మణుఁడైతే నప్పుడప్పుడా సొమ్మును పుచ్చవలెను గాని పనులు జేయించ నర్హులుగారు॥ ౨౨౯॥

మూ॥ స్త్రీబాలోన్మత్తవృద్ధానాం దరిద్రాణాంచ రోగిణాం।
శిఫావిదళరజ్జ్వాద్యై ర్విదధ్యాన్నృపతిర్దమం॥ ౨౩౦॥

స్త్రీబాలాదులకు ఊడసంబంధమగునట్టియు వెదురుసంబంధమగు నట్టియురివ్వలచే కొట్టడముచేతనున్ను త్రాళ్ళచేవిరిచికట్టడముచేతనున్ను రాజుశిక్షించవలెను॥

మూ॥ యేనియుక్తాస్తు కార్యేషు హన్యుః కార్యాణి కార్యిణాం।
ధనోష్మణా పచ్యమానాం స్తాన్నిస్స్వాన్కారయేన్నృపః॥ ౨౩౧॥

ఎవరు యేవ్యవహారము జేయుటకు రాజాజ్ఞచేనియుక్తులై లంచమును పుచ్చుకొని తమతేజస్సుచే నధికారమును బొంది స్వామ్యాదులయొక్క కార్యమునునశింపచేతురో వారిసర్వస్వమును దోచుకొని రాజువారిని నిర్ధనులనుగా జేయవలెను॥

మూ॥ కూటశాసన కర్తౄంశ్చ ప్రకృతీనాంశ్చ దూషకాన్ ।
స్త్రీబాల బ్రాహ్మణఘ్నాంశ్చ హన్యాద్ద్విట్సేవినస్తథా॥ ౨౩౨॥

కూటరాజాజ్ఞాలేఖకులనున్ను మంత్రులలో భేదమును బుట్టించినవారినిన్ని స్త్రీలనున్ను బ్రాహ్మణులనున్ను జంపినవారినిన్ని శత్రుపక్షములలో గలసినవారినిన్ని రాజు వంపవలెను॥ ౨౩౨॥

మూ॥ తీరితం చానుశిష్టంచ యత్రక్వచన యద్భవేత్ ।
కృతం తద్ధర్మతో విద్యాన్న తద్భూయో నివర్తయేత్॥ ౨౩౩॥

ఎక్కడనైనను ఋణాదానాది వ్యవహారమందు ధర్మముచే తీర్పు చేయబడినదిన్ని నేరమునకు శిక్షపర్యంతము నిర్ణయించబడినదిన్ని యేదో దానినంగీకరించవలెను గాని అకారణముగ మరి త్రిప్పివేయరాదు కారణముండె నేని త్రిప్పివేయవలెను॥ ౨౩౩॥

మూ॥ అమాత్యాః ప్రాడ్వివాకోవా యత్కుర్యుః కార్యమన్యథా ।
తత్స్వయం నృపతిః కుర్యాత్తాన్ సహస్రంచ దండయేత్॥ ౨౩౪॥

మంత్రులున్ను ప్రాడ్వివాకుడున్ను లెస్సగా విచారించకుండ కార్యనిర్ణయము నొనర్చిరేని యాకార్యమును రాజుస్వయముగా జేయవలెను ఆమంత్ర్యాదులకు పణసహస్రమును దండమును విధించవలెను ఇదిన్ని లంచమును బుచ్చుకొనకుండినచోట ను లంచమును బుచ్చుకొన్నవారికైతే "వేనియుక్తాస్త" యనువచనముచే జెప్పబడెను గావున॥ ౨౩౪॥

మూ॥ బ్రహ్మహాచ సురాపశ్చ స్తేయీచ గురుతల్పగః।
ఏతే సర్వే పృథగ్జ్ఞేయా మహాపాతకినో నరాః॥ ౨౩౫॥

బ్రాహ్మణునిజంపినవాడున్ను పైష్టీ-మాధ్వీ-గౌడీ-యనగా పిండితోటిన్ని ఇప్పపువ్వుతోటిన్ని బెల్లముతోటిన్ని జేసినమద్యమును త్రావిన ద్విజుడున్ను బ్రాహ్మణుని స్వర్ణమునుహరించినవాడున్ను గురుపత్నితో బోయినవాడున్ను వీరు ప్రత్యేకముగా మహాపాతకులని తెలియదగ్గది॥ ౨౩౫॥

మూ॥ చతుర్ణామపి చైతేషాం ప్రాయశ్చిత్త మకుర్వతాం।

శారీరం ధనసంయుక్తం దండం ధర్మ్యం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౨౩౮ ॥

ఈనలుగురు మహాపాతకులున్ను ప్రాయశ్చిత్తము జేయరేని వారికి శారీరదండములు ధనయుక్తముగ నీవక్ష్యమాణక్రమమునుగ విధించవలెను॥ ౨౩౮ ॥

మూ॥ గురుతల్పే భగః కార్యస్సురాపానే సురాధ్వజః।
స్తేయేచ శ్వపదం కార్యం బ్రహ్మహణ్యశిరాః పుమాన్ ॥ ౨౩౭ ॥

శ్లో॥ "నాంక్యారాజ్ఞా లలాటేస్యుః" యనివక్ష్యమాణమువలన నంకనస్థానము లలాటమేగావున నామరణస్థాయిగా గురుతల్పగునినుదుటను భగాకారముగాతప్తలోహముద్రయున్ను మద్యపాయికి మద్యముమ్మోదుస్థలను దెలుపుటకుగా నెత్తినజండా వలెను పోడవగు ధ్వజాకారముద్రనున్ను స్వర్ణస్తేయికికుక్కమగువంటి ముద్రనున్ను బ్రహ్మహత్యజేసినవానికి కబంధముద్రనున్ను వేయించవలెను॥ ౨౩౭ ॥

మూ॥ అసంభోజ్యా హ్యసంయాజ్యా అసంపత్యా వివాహినః।
చరేయుః పృథివీం దీనాస్సర్వధర్మ బహిష్కృతాః ॥ ౨౩౮ ॥

ఈనలుగురు మహాపాతకులకున్ను అన్నము బెట్టరాదు చదువుజెప్పరాదు వివాహర్థమై పిల్లనివ్వరాదు నిందితులుగావున యాజనమునకును ననర్హులై శ్రౌతాదిసర్వకర్మవివర్జితులై దీనులై భూమియందుదిరగవలెను॥ ౨౩౮ ॥

మూ॥ జ్ఞాతిసంబంధిభిస్త్వేతే త్యక్తవ్యాః కృతలక్షణాః।
నిర్దయా నిర్నమస్కార్యా స్తన్మనోరనుశాసనం ॥ ౨౩౯ ॥

జ్ఞాతులు మాతులాది సంబంధులు మొదలగువారలచే వీరువిడిచిపెట్టదగ్గవారు ఇట్లు చిహ్నితులగువారి కెవ్వరును నమస్కరించరాదు వీరియందుదయచెయ్యరాదు ఇట్లు మనువుగారియాజ్ఞ॥ ౨౩౯ ॥

మూ॥ ప్రాయశ్చిత్తమకుర్వాణాస్సర్వవర్ణా యథోచితం।
నాంక్యారాజ్ఞా లలాటేస్యుర్దాప్యాస్తూత్తమసాహసం॥ ౨౪౦ ॥

తమతమ వర్ణానుసారముగా శాస్త్రోక్తప్రకారము ప్రాయశ్చిత్తమును జేసుకొనిరేని వీరికి లలాటమందంకములను వేయరాదు ఉత్తమసాహసము వీరివద్ద రాజుదండుగ బుచ్చుకోవలెను॥ ౨౪౦ ॥

మూ॥ ఆగస్సు బ్రాహ్మణస్యైవ కార్యో మధ్యమ సాహసః।
వివాస్యోవా భవెద్రాష్ట్రా త్సద్రవ్య స్సపరిచ్ఛదః॥౨౪౧॥

“ఇతరేకృతవంతస్తు” యనెడు తరువాతశ్లోకోక్తమగు “కామతః” యనుపదము నీశ్లోకములోగూడ నన్వయించుకోవలెను అందుచే అకామముచే నీయపరాధము లందు గుణవంతుడగు బ్రాహ్మణునకు మధ్యమసాహసదండము విధించవలెను నిర్గుణునకైతే పూర్వోక్తమగు నుత్తమసాహసము దండమగుచున్నది కామముచే నీయపరాధములొనరించెనేని ధనపరికరములతోగూడ రాజ్యమును దాటించవలెను॥

మూ॥ ఇతరే కృతవంతస్తు పాపా న్యేతాన్యకామతః।
సర్వస్వహార మర్హంతి కామతస్తు ప్రవాసనం॥౨౪౨॥

బ్రాహ్మణేతరులగు క్షత్రియాదులీపాపములనిచ్ఛచే జేసిరేని వారిసర్వస్వమునున్ను హరించవలెను వారివృత్తిననుసరించి సర్వస్వహరణమునున్ను ఉత్తమసాహసమునున్ను వ్యవస్థజేయవలెను ఇచ్ఛచేతనే యీపాపములనొనరించిరేని ప్రవాసనమనగా వధకర్హులగుచున్నారు “ప్రవాసనంపరాసనంనిషూదనంహింసనమితి” యని ప్రవాసనశబ్దమును వధపర్యాయమని యాభిధానికులుపఠించిరి॥ ౨౪౨॥

మూ॥ నాదదీత నృపస్సాధు ర్మహాపాతకినో ధనం।
ఆదదానస్తు తల్లోభా త్తేనదోషేణ లిప్యతే॥౨౪౩॥

ధార్మికుడగు రాజుమహాపాతకియొక్క ధనమును పుచ్చుకోరాదు లోభముచేపుచ్చుకొనెనేని తానుమహాపాతకదోషమునొందును అయితేయాధనమునకేమిగతి యనిన చెప్పుచున్నాడు॥ ౨౪౩॥

మూ॥ అప్సుప్రవేశ్యతం దండం వరుణాయోపపాదయేత్।
శ్రుతవృత్తోపపన్నేవా బ్రాహ్మణే ప్రతిపాదయేత్॥ ౨౪౪॥

ఆదండధనమును నద్యాదిజలమందుబడవేసి వరుణునకప్పగించడమైనా శ్రుతవృత్తసంపన్నుడగు బ్రాహ్మణునికైననీవలెను॥ ౨౪౪॥

మూ॥ ఈశోదండస్య వరుణో రాజ్ఞాందండధరోహిసః।
ఈశస్సర్వస్య జగతో బ్రాహ్మణో వేదపారగ॥౨౪౫॥

మహాపాతకులకు విధింపబడిన శిక్షాధనములకు స్వామి వరుణుడు గావున రాజులకుగూడా నతడు దండము విధించేవాడగుటవలన ప్రభువు సకలవేదములను జదివిన బ్రాహ్మణుడు నిఖిలజగత్తునకును ప్రభువుగావున వీరుభయులును దండధనమును స్వీకరించుటకర్హులు॥ ౨౪౫॥

మూ॥ యత్ర వర్జయతే రాజా పాపకృద్భ్యో ధనాగమం।
తత్ర కాలేన జాయంతే మానవా దీర్ఘజీవినః॥ ౨౪౬॥
నిష్పద్యంతే చ సస్యాని యథోప్తాని విశాం పృథక్।
బాలాశ్చ న ప్రమీయంతే వికృతం న చ జాయతే॥ ౨౪౭॥

ఏదేశమందు ప్రకృతమగు మహాపాతకుల ధనమును రాజు పుచ్చుకొనకనుండునో యాదేశమందు పూర్ణమగు కాలముచే మనుష్యులు పుట్టుచుందురు దీర్ఘాయుష్మంతులగుచుందురు కర్షకులు వేసిన విత్తనములు దేనికది ఫలించుచుండును ఆకాలమందు బాలురు మృతినొందరు "దీర్ఘజీవినః" యని పైని చెప్పియు నాదరార్థమీ వచనము అవయవలోపము గలిగి యేజంతువయు జన్మించకనుండును॥ ౨౪౬॥

మూ॥ బ్రాహ్మణాన్ బాధమానం తు కామాదవరవర్ణజం।
హన్యాచ్చిత్రైర్వధోపాయైరుద్వేజనకరైర్నృపః॥ ౨౪౮॥

శరీరపీడ ధనహరణమ్మును మొదలగువాటిచే బ్రాహ్మణులను బాధించెడు శూద్రుని ఛేదనాదివధోపాయములచే భయంకరమగునట్లు రాజు వధించవలెను॥ ౨౪౮॥

మూ॥ యావానవధ్యస్య వధే తావాన్ వధ్యస్య మోక్షణే।
అధర్మో నృపతేర్దృష్టో ధర్మస్తు వినియచ్ఛతః॥ ౨౪౯॥

అవధ్యుని వధించిన రాజునకధర్మమెంత శాస్త్రముచే తెలియబడెనో వధార్హుని విడిచినట్లైతే యధర్మమంతగుచున్నది యథాశాస్త్రముగా దండమును జేయు రాజునకు ధర్మమగునని తాత్పర్యము గావున నట్లు జేయవలెను॥ ౨౪౯॥

మూ॥ ఉదితోఽయం విస్తరశో మిథో వివదమానయోః।
అష్టాదశసు మార్గేషు వ్యవహారస్య నిర్ణయః॥ ౨౫౦॥

పదునెనిమిది ఋణాదానాది వ్యవహారపదములయందు నన్యోన్యము వివాదము

నొందుచున్న యర్థిప్రత్యర్థులకార్యములవిషయమై నిర్ణయమిది విస్తరించి చెప్పబడెను॥ ౨౫౦

మూ॥ ఏవంధర్మ్యాణి కార్యాణి సమ్యక్కుర్వన్ మహీపతిః।
దేశానలబ్ధాన్ లిప్సేతలబ్ధాంశ్చ పరిపాలయేత్॥ ౨౫౧॥

ఈప్రకారముగ ధర్మయుక్తములగు కార్యములను నిర్ణయమును జేయుచు రాజుజనానురాగమువలన మరికొన్ని దేశములను స్వీకరించనిచ్ఛయించవలెను లబ్ధములగుదేశములను లెస్సగపరిపాలించవలెను యిట్లు లెస్సయగు వ్యవహారముచేనలబ్ధములగుదేశములుప్రాప్తించుటకిట్లు జెప్పబడెను॥ ౨౫౧॥

మూ॥ సమ్యఙ్నివిష్టదేశస్తు కృతదుర్గశ్చ శాస్త్రతః।
కంటకోద్ధరణేనిత్య మాతిష్ఠేద్యత్నముత్తమం॥ ౨౫౨॥

"జాంగలంసస్యసంపన్న"మనువదిమొదలుగా చెప్పబడినరీతిచే లెస్సగా నాశ్రయింపబడినదేశమందు సప్తమాధ్యాయోక్తప్రకారముచే దుర్గమునునిర్మించుకొని చోరసాహసికాదికంటకనివారణము విషయమై ప్రకృష్టమగు యత్నమునుయెల్లప్పుడును జేయవలెను॥ ౨౫౨॥

మూ॥ రక్షణాదార్య వృత్తానాం కంటకానాంచశోధనాత్।
నరేంద్రాస్త్రిదివంయాంతి ప్రజాపాలనతత్పరాః॥ ౨౫౩॥

మంచినడువడిగలవారిని రక్షించడమువలననున్ను చోరాదులను శిక్షించడమువలననున్ను ప్రజాపాలనమందు జాగరూకులగు రాజులుస్వర్గమునుబొందుదురు కావున దుష్టసంహరణమందు యత్నించవలెను॥ ౨౫౩॥

మూ॥ అశాసంస్తస్కరాన్‌యస్తు బలింగృహ్ణాతి పార్థివః।
తస్యప్రక్షుభ్యతే రాష్ట్రం స్వర్గాచ్చ పరిహీయతే॥ ౨౫౪॥

రాజుచోరాదిదుష్టసంహారమును జేయక షడ్భాగాద్యక్తమగుపన్నులగ్రహించెనేని వానిరాజ్యమందుండిన జనులుకోపింతురు ఇతరధర్మములచే నార్జితమగు స్వర్గప్రాప్తియు నట్టిదుష్కృతముచే ప్రతిబంధించబడును॥ ౨౫౪॥

మూ॥ నిర్భయంతు భవేద్యస్య రాష్ట్రం బాహుబలాశ్రితం।
తస్య తద్వర్ధతే నిత్యం సిచ్యమాన ఇవ ద్రుమః॥ ౨౫౫॥

ఏరాజుయొక్క బాహుబలము నాశ్రయించుటచే రాష్ట్రము చోరాదిభయరహితమగుచున్నదో ఆరాజు రాజ్యము జలసేచనముచే వృక్షము వలెను వృద్ధినొందును॥

మూ॥ ద్వివిధాంస్తస్కరాన్విద్యాత్పరద్రవ్యాపహారకాన్।
ప్రకాశాంశ్చాప్రకాశాంశ్చ చారచక్షుర్మహీపతిః॥ ౨౫౬॥

చోరులను కనుగొనుటకు చారులే చక్షుస్సులుగాగల రాజు పరులధనమును ప్రకాశముగానున్ను నప్రకాశముగానున్ను హరించెడి రెండువిధములగు దొంగవాండ్లను దెలిసికొనవలెను॥ ౨౫౬॥

మూ॥ ప్రకాశవంచకాస్తేషాం నానాపణ్యోపజీవినః।
ప్రచ్ఛన్నవంచకాస్త్వేతే యేస్తేనాటవికాదయః॥ ౨౫౭॥

ఆచోరులలో తూనికలోనున్ను కొలతలోనున్ను వంచించెడి పణ్యోపజీవులందరున్ను ప్రకాశవంచకులు కన్నములువేసి తెరవాట్లుగొట్టి హరించుచు నడవులలో నాగియుండెడివాండ్లు ప్రచ్ఛన్నవంచకులు॥ ౨౫౭॥

మూ॥ ఉత్కోచకాశ్చౌపధికా వంచకాః కితవాస్తథా।
మంగళాదేశవృత్తాశ్చ భద్రాశ్చేక్షణికైస్సహ॥ ౨౫౮॥
అసమ్యక్కారిణశ్చైవ మహామాత్రాశ్చికిత్సకాః।
శిల్పోపచారయుక్తాశ్చ నిపుణాః పణ్యయోషితః॥ ౨౫౯॥
ఏవమాదీన్విజానీయాత్ప్రకాశాన్లోకకంటకాన్।
నిగూఢచారిణశ్చాన్యాననార్యానార్యలింగినః॥ ౨౬౦॥

లంచమును పుచ్చుకొనెడివాండ్లున్ను కార్యార్థులను భయపెట్టి ధనమును కానుకగా పుచ్చుకొనెడి వాండ్లున్ను మంచిబంగారు మొదలగునవి పుచ్చుకొని నాసివస్తువులను భ్రమపెట్టి యిచ్చెడివాండ్లును రెండువిధములగు జూదగాండ్రున్ను వాండ్లకు ధనపుత్రలాభాదిమంగళములగునని చెప్పి సొమ్ము పుచ్చుకొనెడి వాండ్లున్ను సాముద్రికము చెప్పెడివాండ్లున్ను మంచివేషభాషలచే ధనము హరించెడివాండ్లున్ను

సాముద్రికమును చూచెడివాళ్లున్ను లెస్సగా చెయ్యలేని చికిత్సలకున్ను గజములను ముప్పేశమని సొమ్మునుహరించెడివాళ్లున్ను చిత్తరువు వ్రాయడం మొదలగువాటిని మాపరచి యాశ్రయించెడివాళ్లున్ను నేర్పుగలసానులున్ను పరవశీకరణ మొనరించు మినువాళ్లు మొదలగు ప్రకాశవంచకులను మరిన్ని శూద్రులుబ్రాహ్మణాదివేషములం వేసుకొనిధనముహరించెడివాళ్లనున్ను రాజు చారులవలననెరుంగవలయును॥ ౨౬౦॥

మూ॥ తాన్విదిత్వా సుచరితై గూఢైస్తత్కర్మకారిభిః।
చారైరనేక సంస్థానైః ప్రోత్సాద్యవశమానయేత్॥ ౨౬౧॥

ఈచెప్పబడినవంచకులను ప్రచ్ఛన్నులగు సభ్యులచేతనున్ను వణిజులను వణిజుల చేత నేయిట్లాకర్మములజేయువారిచేతనున్ను సప్తమాధ్యాయోక్తకాపటికాది చారులచేతనున్ను పట్టుకొని తత్తత్స్థానములనుంచియూడగొట్టి రాజువశులనుగా జేయవలెను॥ ౨౬౧॥

మూ॥ తేషాందోషానభిఖ్యాప్య స్వేస్వే కర్మణి తత్వతః।
కుర్వీతశాసనం రాజా సమ్యక్సారాపరాధతః॥ ౨౬౨॥

ఆప్రకాశ ప్రకాశతస్కరులనుబట్టుకొని వాళ్లొనర్చిననిజమైనదోషములను బ్రకటించి తత్తద్ధనశరీరాదిబలాపరాధానుసారముగా రాజుశిక్షించవలెను॥ ౨౬౨॥

మూ॥ నహిదండాదృతే శక్యః కర్తుంపాపవినిగ్రహః।
స్తేనానాం పాపబుద్ధీనాం నిభృతం చరతాంక్షితౌ॥ ౨౬౩॥

వినీతవేషములతోదిరుగు పాపబుద్ధులగు చోరులనుశిక్షించకుండ పాపనిగ్రహము జేయశక్యముగాదు గావున చోరశిక్షతప్పకచేయవలె॥ ౨౬౩॥

మూ॥ సభాప్రపాపూపశాలా వేశమద్యాన్నవిక్రయాః।
చతుష్పథాశ్చైత్యవృక్షాస్సమాజాః ప్రేక్షణానిచ॥ ౨౬౪॥
ఏవంవిధాన్ నృపోదేశాన్ గుల్మైః స్థావరజంగమైః।
తస్కరప్రతిషేధార్థం చారైశ్చాప్యనుచారయేత్॥ ౨౬౫॥
జీర్ణోద్యానాన్యరణ్యాని కారుకావేశనానిచ।
శూన్యానిచాప్యగారాణి వనాన్యుపవనానిచ॥ ౨౬౬॥

సభలు చలిపందిళ్ళు రొట్టెలమ్మెడు గృహములు సానికొంపలు కల్లమ్మెడు గృహము నన్నమమ్మెడు గృహము నాలుగు దారులుగలిసెడిచోటు రచ్చచెట్లు పదిమంది గలసిన చోట్లు చూపుస్థలములు పాడిళ్ళు ఉద్యానములు నరణ్యములు శిల్పగృహములు శూన్యములగుతోటలు ఇవిమొదలగు స్థలములందు వంచకులగు చోరులను బట్టుటకు స్థిరముగ కొందరి నుంచడమున్ను అప్పుడప్పుడు పదాతులను బంపడమున్ను గావలెను తరుచుగా నిట్టిచోటుల నన్నపానస్త్రీసంభోగాపేక్షలచే దొంగలుందురు॥ ౨౬౪।౨౬౫॥౨౬౬॥

మూ॥ తత్సహాయై రనుగతై ర్నానాకర్మ ప్రవేదిభిః ।
విద్యాదుత్సాదయేచ్చైవ నిపుణైః పూర్వతస్కరైః ॥౨౬౭॥

అట్లు రాజుచే బంపబడిన వాళ్ళతోగూడ సహాయులుగావచ్చిన కార్యమును న్నెరిగ నిపుణులై నవారిచే నచ్చటచ్చట చోరులనెరింగి పట్టుకొని వూడదీయవలెను॥ ౨౬౭॥

మూ॥ భక్ష్య భోజ్యోప దేశైశ్చ బ్రాహ్మణానాంచ దర్శనైః ।
శౌర్యకర్మాప దేశైశ్చ కుర్యు స్తేషాం సమాగమం॥౨౬౮॥

ఆపూర్వచోరులు యిప్పుడు చారులై యనుమానముగల మనుష్యులతో నిట్లనవలెను మీరు మాయింటికి రండి భక్ష్యభోజ్యాదులు పుచ్చుకొని యచట తలచిన తలపును తత్సిద్ధిని యెరిగి మనకు జెప్పును గావున నతనిని చూతామనిన్ని యొకడు అనేకమందితో యుద్ధముజేయగలవాడు చూతము రమ్మనుమనిన్ని యిట్టిమిషలచేరాజుచే నధికృతులగు దండధారపురుషులవద్దికి తీసుకొని పోయియప్పగింతురు॥౨౬౮॥

మూ॥ యేతత్ర నోపసర్పేయు ర్మూల ప్రణిహితాశ్చ యే ।
తాన్ప్రసహ్య నృపో హన్యా త్సమిత్ర జ్ఞాతిబాంధవాన్॥౨౬౯॥

పైనిచెప్పినట్లు భక్ష్యభోజ్యాదిమిషకు లోబడక పట్టుబడుదుమను శంకచే నెవళ్ళువెనక దీతురో యెవళ్లు పురాణచోరులు బంపబడిరో యాసంకోచము చేతనే వాళ్లు చోరులని నిశ్చయించుకుని రాజు వాళ్లను వాళ్లతోగలసియున్న మిత్రపిత్రాదులతోగూడ జంపించవలెను॥ ౨౬౯॥

మూ॥ నేహోఢేన వినాచౌరం ఘాతయే ద్ధార్మికో నృపః ।

సహోఢం సోపకరణం ఘాతయే దవిచారయన్॥౨౭౦॥

ధార్మికుడగు రాజు దొంగిలించబడిన వస్తువులచేగాని కన్నగాడిసాధనముల చేగాని చోరుడని నిశ్చయములేకున్న ననుమానమాత్రముచే వానిజంపరాదు హృతద్ద్రవ్యచోరోపకరణములచే నిశ్చయించబడిన వానినిశ్శంకముగ జంపవలెను॥

మూ॥ గ్రామేష్వపిచ యేకేచి చ్చోరాణాం భక్తదాయకాః ।
భాండావకాశ దాశ్చైవ సర్వాం స్తానపి ఘాతయేత్॥౨౭౧॥

గ్రామములందు నెవరయితే చోరులని యెరిగిన్ని వాళ్లకన్నమున్ను చౌర్యధనమును దాచుటకుపయోగించెడి గృహమునిత్తురో వారినందరినిన్ని రాజుజంప వలెను॥ ౨౭౧॥

మూ॥ రాష్ట్రేషు రక్షాధికృతాన్ సామంతాంశ్చైవ చోదితాన్।
అభ్యాఘాతేషు మధ్యస్థాన్ శిష్యా చ్చోరానివద్రుతం॥౨౭౨॥

ఎవరు రాజ్యమందు రక్షార్థమై నియోగించబడినవారో ఎవరు సీమాంతమందుండెడివారో వారుక్రూరులై చోరులు జనులను బీడించు నపుడు వినియుదాసీనులై యుండిరేని రాజువారిని చోరులనువలెను జంపవలెను॥ ౨౭౨॥

మూ॥ యశ్చాపి ధర్మసమయాత్ ప్రచ్యుతో ధర్మజీవనః ।
దండేనైవ తముప్యోషే త్స్వకా ద్ధర్మాద్ధి విచ్యుతం॥౨౭౩॥

ధర్మజీవనుడనగా యజ్ఞములు చేయించడము ప్రతిగ్రహము మొదలగు వాటిచే పరులకు ధర్మోపదేశమొనర్చెడివారిచే నాయజ్ఞదానాదిధర్మములను జేయించి బ్రదికెడి బ్రాహ్మణుడు అబ్రాహ్మణుడు ధర్మమర్యాదనతిక్రమించి స్వధర్మభ్రష్టుడయ్యేనేని వానిన్ని దండముచే పీడించవలెను॥ ౨౭౩॥

మూ॥ గ్రామఘాతే హితాభంగే పథియోషాభి దర్శనే ।
శక్తితో నాభి ధావంతో నిర్వాస్యా స్సపరిచ్ఛదాః॥౨౭౪॥

గ్రామములందు బందిపట్టుజరుగుచున్నట్టును చెరువులు ఏటికాలువలు తెగిపోయి సస్యోపయోగమగు నీరుపోవుచున్నట్లున్ను దారిలో తెరవాట్లు జరుగుచున్నట్లున్ను తెలియడముతోనే శక్తికొలదిపరిగెత్తివెళ్లి రక్షించనివాళ్ళను శయ్యాగవా

శ్వాసపరికరముతో దేశమును పాటించవలెను॥ ౨౭౪॥

మూ॥ రాజ్ఞః కోశాపహర్తౄంశ్చ ప్రతికూలేషుచ స్థితాన్।
ఘాతయే ద్వివిధై ర్దండై రరీణాం చోపజాపకాన్॥ ౨౭౫॥

రాజుయొక్క ధనగృహమునుండి ధనమునుదొంగలించినవాళ్ళనున్ను రాజాజ్ఞను భంగముచేసినవాళ్లనున్ను రాజవిరోధులతోనిలాకాపడినవాళ్ళనున్ను తత్తదపరాధానుసారముగా కరపాదజిహ్వాచ్ఛేదనాది చిత్రవధ జేయవలెను. ౨౭౫॥

మూ॥ సంధిం భిత్వాతుయే చౌర్యం రాత్రౌ కుర్వంతితస్కరాః।
తేషాం ఛిత్వా నృపోహస్తౌ తీక్ష్ణేశూలేనివేశయత్॥ ౨౭౬॥

ఎవళ్ళు రాత్రియందు కన్నముత్రవ్వి పరధనమునుహరింతురో వాళ్ళయొక్క హస్తములను తెగగొట్టించి తీక్ష్ణమైనశూలమందు గ్రొత్తఱియించవలెను॥ ౨౭౬॥

మూ॥ అంగుళీగ్రంథిభేదస్య ఛేదయేత్ప్రథమేగ్రహే।
ద్వితీయే హస్తచరణౌ తృతీయేవధమర్హతి॥ ౨౭౭॥

ముళ్లెవిప్పిపరుల సువర్ణాదిద్రవ్యమును హరించినవాడు గ్రంథిభేది వాడొకమారట్టిచౌర్యమొనచేసేనేని ॥ "శ్లో ॥ ఉత్క్షేపక గ్రంథిభేదౌ కరసందంశహీనకౌ" అను యాజ్ఞవల్క్యవచనముచే వానితర్జన్యంగుష్ఠములను ఛేదించవలెను- రెండవమారట్టి చౌర్యమొనర్చెనేని కరపాదభేదము జేయించవలెను- మూడవమారు చేసెనేని వధకర్హుఁడగును॥ ౨౭౭॥

మూ॥ అగ్నిదాన్ భక్తదాంశ్చైవ తథా శస్త్రావకాశదాన్।
సన్నిధాతౄంశ్చ మోషస్య హన్యాచ్చోరమివేశ్వరః॥ ౨౭౮॥

మూటలువిప్పేవానికి అగ్నియునన్నమును శస్త్రములను చౌర్యధనము దాచుకొనుటకు స్థలమునిచ్చినవారినిన్ని ఆదొంగవానిధనమెవరివద్దనుండునో వారినిన్ని చోరులనువలెను రాజుదండించవలెను॥ ౨౭౮॥

మూ॥ తటాకభేదకం హన్యా దప్సుశుద్ధవధేనవా।
దత్వాపిప్రతిసంస్కుర్యా ద్దాప్యస్తూత్తమసాహసం॥ ౨౭౯॥

ఎవడు స్నానపానాదుల కుపయోగించెడు చెరువుఘట్టును కొట్టివేసి జలము ను నశింపజేయునో వానినుదకమందు ముంచివేసైనా ప్రకారాంతరముచేనైనను జం పవలెను॥ యిట్లు కాకుండిన తటాకమును మరల బాగుజేయించుటకు ఉపయోగిం చెడు నీరుతీసివేసినవానికి ఉత్తమసాహసమును శిక్షవిధించవలెను॥ ౨౭౯॥

మూ॥ కోష్ఠాగారాయుధాగార దేవతాగారభేదకాన్।
హస్త్యశ్వరథహర్తౄంశ్చ హన్యాదేవావిచారయన్॥ ౨౮౦॥

రాజసంబంధములగు కోశగృహము నాయుధగృహము దేవాలయము యివి బ హుధనవ్యయసాధ్యములుగావున వీటిని నశింపజేసిన వారినిన్ని హస్త్యశ్వరథాప హారులనున్ను శీఘ్రముగ జంపవలెను యేనైతే సంక్రమధ్వజయష్టిదేవతాప్రతిమా భేదకులకు పంచశతదండవిధానము చెప్పగలడు యిచ్చట దేవతాగారభేదకునకు వధవిధించుటవలన మృణ్మయములగు దేవాలయప్రతిమాదులని యచ్చట తెలియత గ్గది॥ ౨౮౦॥

మూ॥ యస్తు పూర్వనివిష్టస్య తటాకస్యోదకం హరేత్।
ఆగమం వాప్యపాం భింద్యాత్ స దాప్యః పూర్వసాహసం॥ ౨౮౧॥

ఎవడైతే ప్రజలకుపకారమగునని యవనిచేతనైన జేయబడిన తటాకము యొ క్క ఉదకము తీసుకొనునో యావత్తుజలమును నశింపజేసినవానికి వధ దండమని మున్ను జెప్పబడెను ఆచెరువుకు నీరువచ్చే మార్గమును అడ్డుకట్టినవానికి ప్రథమసా హసము దండము విధించవలెను॥ ౨౮౧॥

మూ॥ సముత్సృజేద్రాజమార్గే యస్త్వమేధ్యమనాపది।
సద్వౌకార్షాపణౌ దద్యా దమేధ్యంచాశుశోధయేత్॥ ౨౮౨॥

అనాతురుడెవడు రాజమార్గమందు పురీషమును విడుచునో వాడు రెండుపణ ములు దండమిచ్చుకొని స్వయముగా నయ్యమేధ్యమును తీసివేయవలెను॥ ౨౮౨॥

మూ॥ ఆపద్గతోథవావృద్ధో గర్భిణీ బాలఏవవా।
పరిభాషణమర్హంతి తచ్చశోధ్యమితిస్థితిః॥ ౨౮౩॥

రోగియు వృద్ధుడు గర్భిణియు బాలుడు రాజమార్గమందు పురీషమును వి

డిచెనేని వారికిదండుగలేదుగాని వాళ్ళను చీవాట్లుపెట్టి యియ్యావేధ్యమును వాళ్ళచే తీయించవలెనని శాస్త్రమర్యాద॥ ౨౮౩॥

మూ॥ చికిత్సకానాం సర్వేషాం మిథ్యాప్రచరతాందమః।
అమానుషేషు ప్రథమో మానుషేషుతుమధ్యమః॥ ౨౮౪॥

చికిత్సాప్రకారమెరుగక వైద్యమొనర్చెడువారికి గవాదిపశువులకొనర్చిరేని ప్రథమసాహసమున్ను మనుష్యులకు జేసిరేని మధ్యమసాహసమున్ను దండము విధించవలెను॥ ౨౮౪॥

మూ॥ సంక్రమధ్వజయష్టీనాం ప్రతిమానాంచ భేదకః।
ప్రతికుర్యాచ్చ తత్సర్వం పంచదద్యాచ్ఛతానిచ॥ ౨౮౫

సంక్రమమనగా జలోపరిగమనార్థమై కాష్ఠపాషాణాదినిర్మితము ధ్వజమనగా రాజద్వారమందుండు చిహ్నము యష్టియనగా పుష్కరిణ్యాదులయందుండెడి కాష్ఠము ప్రతిమనగా మృణ్మయములగు బొమ్మలు వీటిని నశింపజేసిన వారికైదువందలపణములు శిక్షవిధించవలెను- వాటిని క్రొత్తవిగావానిచే జేయించవలెను॥

మూ॥ అమాషితానాం ద్రవ్యానాం దూషణే భేదనేతథా।
మణీనా మపవేధేచ దండః ప్రథమసాహసః॥ ౨౮౬॥

ప్రశస్తమయినవస్తువులలో అప్రశస్తమగువాటినికలిపి నారత్నములకుదోలలు వ్యత్యాసముగపొడిచినా ప్రథమసాహసముదండమువిధించవలెనుఇట్లు చేయుటచేపరులవస్తువులుచెడినందుకు ద్రవ్యాంతరమాస్వామికిప్పించి సంతుష్టినొందించవలెను॥

మూ॥ సమైర్హి విషమం యస్తు చరేద్వై మూల్యతోపివా।
సప్రాప్నుయా ద్దమం పూర్వం నరో మధ్యమమేవవా॥ ౨౮౭॥

మూల్యము సమముగానుంచుకొని కొందరికి మంచివస్తువులనున్ను కొందరికల్పమూల్యవస్తువులనున్ను ఇట్లువిషమముగా నిచ్చినేని వానికి ప్రథమసాహసముదండముగావిధించవలెను॥ ౨౮౭॥

మూ॥ బంధనానిచ సర్వాణి రాజమార్గే నివేశయేత్।

దుఃఖితా యత్రదృశ్యేరన్ వికృతాః పాపకారిణః॥౨౮౮॥
ప్రాకారస్యచ భేత్తారం పరిఘాణాంచ పూరకం।
ద్వారాణాంచైవ భఙ్క్తారం క్షిప్రమేవ ప్రవాసయేత్॥౨౮౯॥

బంధనగృహములనన్నింటిని రాజమార్గమందు కట్టించవలెను పాపకర్ములు పొందెడి పీడలనందరును చూచేలాగుచేయించవలెను ప్రాకారమును పడగొట్టిన వారినిన్ని కంతకములగప్పినవారినిన్ని ద్వారములను పోగొట్టినవారినిన్ని శీఘ్రముగ దేశాంతరమునకుపంపించవలెను॥ ౨౮౮॥ ౨౮౯॥

మూ॥ అభిచారేషు సర్వేషు కర్తవ్యో ద్విశతోదమః।
మూలకర్మాణి చానాప్తైః కృత్యాసు వివిధాసుచ।

అభిచారహోమాది శాస్త్రీయమారణోపాయములందున్ను లౌకికములందున్ను మూలములుపాతెడము కాలిక్రిందిమట్టి సంగ్రహించడముమొదలగు కృత్యములందు మరణముగాకుండపీడించుటకుమాత్రము జేసినవారికి నిన్నూరుపణములున్ను మరణార్థమే ప్రయత్నముజేసినవారికి మరణదండమున్ను ఇట్లు మాతృపితృభార్యాదివ్యతిరిక్తులగువారు జేయుపనులు నానాప్రకారములందున్ను రెండువందలపణములు దండనువిధించవలెను॥ ౨౯౦॥

మూ॥ అబీజ విక్రయీచైవ బీజోత్కృష్టం తథైవచ।
మర్యాదా భేదకశ్చైవ వికృతం ప్రాప్నుయాద్వధం॥౨౯౧॥

మొలవనివిత్తనమును మొలుచును బహుమంచివిత్తనమని యమ్మినవానినిన్ని గ్రామనగరాదుల సీమాచిహ్నములను నశింపజేసిన వానినిన్ని వికృతముగా కర్ణనాసాకరచరణాదిచ్ఛేదరూపమగు శిక్షను జేయించవలెను॥ ౨౯౧॥

మూ॥ సర్వకంటక పాపిష్ఠం హేమకారంతు పార్థివః।
ప్రవర్తమాన మన్యాయే ఛేదయే ల్లవశః క్షురైః॥౨౯౨॥

దొంగలందరిలోను పెద్దదొంగయు పాపిష్ఠుడునగు బంగారుపనివాడు తూనికలోనున్ను లోహాంతరమును కలపడము చేతనున్ను గీటుపెట్టడములో రాములలోనున్ను మిథ్యావ్యాపారముచే సువర్ణమును హరించును గావున వాని శరీరమంత

యు మంగళికస్థులచే నింతకొంతలుగా గోయించవలెను॥ ఇదియును దోషానుసారముగా నంగవిశేషములనుగాని శరీరమంతయుగాని ఛేదించవలెను॥ శ్లో-౨॥

మూ॥ సీరాద్రవ్యాపహరణే శస్త్రాగ్నా మౌషధస్యచ।
కాల మాసాద్య కార్యంచ రాజాదండం ప్రకల్పయేత్॥ శ్లో-౩॥

దున్నబడెడు భూమియొక్క ద్రవ్యములనగా నాగలికుద్దాలనుమొదలగు వాటినిన్ని శస్త్రములనున్ను నౌషధములనున్ను దొంగిలించినవానికి నుపయోగకాలేతరకాలాపేక్షచేతనున్ను ప్రయోజనాపేక్షచేతనున్ను రాజు దండమును కల్పించి విధించవలెను॥ శ్లో-౩॥

మూ॥ స్వామ్యమాత్యౌ పురం రాష్ట్రం కోశదండౌ సుహృత్తథా।
సప్తప్రకృతయోహ్యేతాః స్సప్తాంగం రాజ్య ముచ్యతే॥ శ్లో-౪॥

రాజున్ను మంత్రియున్ను దుర్గయుక్తమగు రాజధానిన్ని దేశమున్ను ధనసంచయమున్ను కరితురగరథపదాతియుక్తసైన్యమున్ను సప్తమాధ్యాయోక్త త్రివిధమిత్రసంపత్తిన్ని ఈయేడున్ను సప్తప్రకృతులనబడును ఇవేయంగములు వీటితోగూడి సప్తాంగము రాజ్యమనబడెను అందువల్లనేమనిన॥ శ్లో-౪॥

మూ॥ సప్తానాం ప్రకృతీనాంతు రాజ్యస్యాసాం యథాక్రమం।
పూర్వం పూర్వం గురుతరం జానీయాద్వ్యసనం మహత్॥ శ్లో-౫॥

ఈసప్తరాజ్యప్రకృతులలోనున్న క్రమముగా నుత్తరోత్తర వినాశముకంటే పూర్వపూర్వనాశముచే గొప్పకష్టమగునది యుక్తమేగదా మంత్రవ్యసనముకంటే స్వబలవ్యసనమెక్కువది బలసంపన్నునకే సామర్థ్యమెక్కువగావున బలముకంటే ధననాశమెక్కువది ధనములేకుండెనేని సైన్యమున్నులేదు గావున ధననాశముకంటే రాష్ట్రనాశమెక్కువది రాష్ట్రమునశించెనేని ధనముసుతరాము లేదు గావున రాష్ట్రనాశముకంటె దుర్గనాశ మెక్కుడు దుర్గమునశించెనేని రాష్ట్రరక్షణము లేదుగావున దుర్గనాశముకంటె నమాత్యనాశమెక్కుడు మంత్రిలేకుండెనేని సర్వాంగములు లేనివే గావున మంత్రికంటె రాజెక్కువ సర్వమూ త్స్వామ్యర్థమే గావున అందుచేత నుత్తరాపేక్షచే పూర్వమును రక్షించుచుండవలెను॥ శ్లో-౫॥

మూ॥ సప్తాంగస్యేహ రాజ్యస్య విష్టబ్ధస్య త్రిదండవత్।

అన్యోన్యగుణవైశేష్యాన్న కించిదతిరిచ్యతే॥ ౨౯౬॥

లోకమందు సప్తాంగయుక్తమగు రాజ్యమునకు త్రిదండమునకు వలెనే యన్యోన్యమునుగుణ విశేషత్వమువలన నొకటికొకటి యధికమనరాదు పూర్వశ్లోకమందైతే పూర్వపూర్వ మధికమని చెప్పెను ఐనప్పటికిన్ని యీయంగములలో నొక దాని సంబంధమగు నుపకారమొకటి జేయులేదు గావున నుత్తరోత్తరాంగమున్ను నపేక్షించదగ్గదే యనుపదమాధిక్యనిషేధార్థము ఈవిషయమైయది యొక్క త్రిదండమే దృష్టాంతము ఆత్రిదండము చతురంగుళ గోవాల వేష్టనమువలన నగు నన్యోన్య సంబంధము దానిలోత్రి దండధారణ శాస్త్రార్థము మందొక దానికాధిక్యము చెప్ప లేదు॥ ౨౯౬॥

మూ॥ తేషుతేషుతుకృత్యేషు తత్తదంగంవిశిష్యతే।
యేనయత్సాధ్యతేకార్యం తత్తస్మిన్ శ్రేష్ఠముచ్యతే॥ ౨౯౭॥

ఆయాయికార్యములందాయాయంగమతిశయమగుచున్నది ఆకార్యమితరాంగము జేయలేదు గావున నేయంగముచేనే కార్యము జేయదగ్గనో యాకార్యమందాయంగమే ప్రధాన మగుచున్నది యందువలన నన్యోన్యగుణవిశేషతయని మేదిచెప్పబడెనో యదివీనిచేస్ఫుటమాయెను॥ ౨౯౭॥

మూ॥ చారేణోత్సాహయోగేన క్రియయైవచకర్మణాం।
స్వశక్తింపరశక్తించ నిత్యంవిద్యాన్మహీపతిః॥ ౨౯౮॥

సప్తమాధ్యాయోక్తమగు కాపటికాదికముచే బలమున నుత్సాహమును బొందించుటచేతనున్ను హస్తిబంధనవణిక్పథాదికర్మములను జేయుడము చేతనున్ను బుట్టిన తమయొక్కయు శత్రువులయొక్కయు శక్తిని రాజెప్పుడును దెలుసుకొనవలెను॥ ౨౯౮॥

మూ॥ పీడనానిచ సర్వాణి వ్యసనాని తథైవచ।
ఆరభేత తతః కార్యం సుచింత్యం గురులాఘవమ్॥ ౨౯౯॥

తమరాజ్యమందున్ను శత్రురాజ్యమందున్నుగల కామక్రోధోద్భవములగు మరణకారిదుఃఖములగురులఘు భావము నాలోచించి సంధివిగ్రహాదికార్యమును జేయ వారంభించవలెను॥ ౨౯౯॥

మూ॥ ఆరభేతైవ కర్మాణి శ్రాంతశ్శ్రాంతః పునఃపునః।
కర్మాణ్యారభమాణంహి పురుషం శ్రీర్నిషేవతే॥౩౦౦॥

రాజు స్వరాజ్యవృద్ధి పరపరాజయసమిత్తములగు కార్యములనున్ను ఏలాగున్నో పకేలాగయినదని ఫలములనున్ను ఆరంభించి బుద్ధిచేనసి యలసి మరల నాకార్యముల నారంభించవలెను ఏహేతువచే కార్యములను జేయించుచున్న పురుషుని లక్ష్మి యత్యంతము వరించునో అట్లు ఆశయనుగానియ బ్రాహ్మణునందునున్న లక్ష్మి లేనన్న మాటలేను యంకురించిన నదియును శోషించుచున్నదియుగాను సారము గకర్మములు ఫలించునని రాజుస్వకార్యములందుదాసీనుడుగారాదు యెందుచేతనంటె॥ ౩౦౦॥

మూ॥ కృతం త్రేతాయుగంచైవ ద్వాపరం కలిరేవచ।
రాజ్ఞో వృత్తాని సర్వాణి రాజాహియుగ ముచ్యతే ౩౦౧॥

కృతత్రేతాద్వాపరకలియుగములు రాజుయొక్క చేష్టావిశేషములేను ఆరాజుయొక్కకర్మములచేతనే సత్యాదివిశేషములు ప్రవర్తించు గావున రాజుచేష్టచేతనే కృతయుగాదులని చెప్పబడును కృతాదియుగము లెట్టిచేష్టలుగలవనిన చెప్పుచున్నాడు॥ ౩౦౧॥

మూ॥ కలిః ప్రసుప్తోభవతి సజాగ్రద్ద్వాపరంయుగమ్।
కర్మస్వభ్యుద్యతస్త్రేతా విచరంస్తు కృతం యుగమ్॥౩౦౨॥

అజ్ఞానాలస్యాదులచే రాజెప్పుడుద్యుక్తి లేకయుండునో యప్పుడు కలియుగమగును ఎప్పుడు రాజుతెలిసియున్న కార్యములను చేయడో యప్పుడు ద్వాపరము ఏప్పుడుకార్యములను జేయనుద్యోగించునో యప్పుడు త్రేతాయుగమగుచున్నది ఎప్పుడు యథాశాస్త్రముగా స్వకర్మములను జేయుచుండునో యప్పుడుకృతయుగము గావున రాజు కర్మానుష్ఠానపరుడు గావలెనని తాత్పర్యముగాని వాస్తవముగా కృతాదియుగముల చెప్పడముగాదు॥ ౩౦౨॥

మూ॥ ఇంద్రస్యార్కస్య వాయోశ్చ యమస్య వరుణస్యచ।
చంద్రస్యాగ్నేః పృథివ్యాశ్చ తేజోవృత్తం నృపశ్చరేత్॥౩౦౩॥

ఇంద్రాదులయొక్క తేజస్సంబంధముగలదాని కనురూపమగు చరితమును రాజుశేయవలెను రాజుకంటకోద్ధరణముచే ప్రజానురాగములతో గూర్చి యింద్రునియొక్క చరితముననుష్ఠించవలెనని చెప్పుచున్నాడు॥ 303॥

మూ॥ వార్షికాంశ్చతురో మాసాన్ యథేంద్రోభి ప్రవర్షతి।
తథాభివర్షేత్స్వం రాష్ట్రం కామైరింద్రవ్రతంచరన్॥304॥

ఏలాగు నింద్రుడు శ్రావణాదిచతుర్మాసములందును సస్యాదిసిద్ధికై వర్షించునో యట్లు రాజేంద్రవ్రతము నవలంబించిస్వరాష్ట్రీయాతసాధుజనులకు నభిమతార్థములను వర్షించవలెను॥ 304॥

మూ॥ అష్టౌ మాసాన్ యథాదిత్య స్తోయంహరతి రశ్మిభిః।
తథా హరేత్కరం రాష్ట్రాన్నిత్యమర్క వ్రతంహితత్॥305॥

సూర్యుడేరీతిని మార్గశీర్షాదిమాసము లెనిమిదింటియందును స్వల్పతాపముగలరశ్ములచే భూగతమగు రసమును గొంచెముకొంచెము హరించునో యట్లురాజురాష్ట్రమువలన దయతో శాస్త్రీయమగు పన్నును మెల్లమెల్లగ బుచ్చుకోవలెను రాజుకిదియర్కవ్రతము॥ 305॥

మూ॥ ప్రవిశ్య సర్వభూతాని యథాచరతి మారుతః।
తథాచారైః ప్రవేష్టవ్యం వ్రతమేతద్ధిమారుతమ్॥306॥

ఎట్లుసర్వభూతములయొక్క లోపల ప్రాణవాయువు ప్రవేశించిచరించునో యట్లనేస్వపరమండలములందుచారద్వారా రాజుప్రవేశించి చికీర్షితార్థసాధనమునెరుంగునది యిదిమారుతవ్రతము॥ 306॥

మూ॥ యథాయమః ప్రియద్వేష్యౌ ప్రాప్తేకాలేనియచ్ఛతి।
తథా రాజ్ఞానియంతవ్యాః ప్రజా స్తద్ధియమవ్రతం॥ 307॥

వస్తుతఃయమునకు శత్రుమిత్రులులేరు గాని తన్నొందాస్తుతులనొనరించినవారినిమరణకాలమయినప్పుడు సమముగానెట్లు నియమించునోయట్లురాజపరాధానుసారముగప్రజలకుశిక్షవిధించవలెనిదియేయామ్యవ్రతము॥ 307॥

మూ॥ వరుణేన యథాపాశైర్బద్ధఏవాభిదృశ్యతే।

తథాపాపాన్నిగృహ్ణీయాద్వ్రతమేతద్ధివారుణం॥ ౩౦౮॥

వరుణుడు స్వపాశబంధనార్హులని యేలాగునైతే తన పాశములచే గట్టి నిశ్శంకముగ నగుపరుచునో రాజట్లనే పాపాత్ములను బంధించి నిశ్శంకముగ దండించవలెనిదియే వారుణవ్రతము॥ ౩౦౮॥

మూ॥ పరిపూర్ణం యథాచంద్రం దృష్ట్వాహృష్యంతి మానవాః।
తథాప్రకృతయో యస్మిన్ సచాంద్రవ్రతికోనృపః॥ ౩౦౯॥

పూర్ణచంద్రునిజూచి మనుష్యులెట్లుహర్షింతురో యమాత్యాదులు రాజును జూచి యామోదించుటయే రాజు చంద్రాచారచారియగుట॥ ౩౦౯॥

మూ॥ ప్రతాపయుక్తస్తేజస్వీ నిత్యంస్యాత్పాపకర్మసు।
దుష్టసామంతహింస్రశ్చ తదాగ్నేయవ్రతంస్మృతం॥ ౩౧౦॥

ఎప్పుడు రాజు పాపాత్ములకు తీక్ష్ణముగ గనపడి ప్రచండదండపాత మొనర్చునో ప్రతికూలులగునమాత్యాదులను హింసించునో యప్పుడా రాజుకది యాగ్నేయవ్రతమని జెప్పబడెను॥ ౩౧౦

మూ॥ యథాసర్వాణి భూతాని ధరాధారయతేసమం।
తథాసర్వాణి భూతాని బిభ్రతః పార్థివంవ్రతం॥ ౩౧౧॥

ఏలాగున భూమిచిన్నవి పెద్దవి స్థావరములు జంగమములునగుసకలభూతములనున్న సమముగా ధరించునో రాజాప్రకారముగా ధనికులు నిర్ధనులు గుణవంతులును దీనులు సనాథులు నగువారినందరినిస్సి ధన దానాదులచే సమముగాపోషించునుగావున రాజుకిది పార్థివమగువ్రతము॥ ౩౧౧

మూ॥ ఏతైరుపాయైరన్యైశ్చ యుక్తోనిత్యమతంద్రితః।
స్తేనాన్ రాజానిగృహ్ణీయాత్స్వరాష్ట్రే పరఏవచ॥ ౩౧౨॥

ఇట్లీచెప్పబడినవియు నితరములగుబుద్ధిచే నూహించ తగినట్టియు యుపాయములచేననలసుడగుచు తనదేశమందలియు నన్యదేశమునుండివచ్చినట్టియు చోరులనుబట్టిపల్లార్చనలెను "సోగ్నిర్భవతివాయుశ్చే" త్యాదికముచే పూర్వసిద్ధముంబ

తె నగ్న్యాదిరూపత్వము జెప్పఁబడెను ఇచ్చట తద్గుణశక్తి ముచే స్ఫుటమైచెయ్యఁబడెను గాన పునరుక్తిలేదు॥ ౩౧౨॥

మూ॥ పరామప్యాపదం ప్రాప్తో బ్రాహ్మణాన్న ప్రకోపయేత్।
తేహ్యేనం కుపితా హన్యు స్సద్యస్స బలవాహనం॥ ౩౧౩॥

కోశక్షయాదికముచే గొప్పయాపదనొందనైనను రాజు బ్రాహ్మణులను కోపింపజేయఁగూడదు ఆబ్రాహ్మణులు కోపించిరేని శాపాభిచారములచే సబలవాహనుండగు రాజును నశింపచేతురదియుక్తమేగదా॥ ౩౧౩॥

మూ॥ యైఃకృతస్సర్వ భక్ష్యోగ్ని రపేయశ్చ మహోదధిః।
క్షయీచాప్యాయితస్సోమః కోనన శ్యేత్ప్రకోప్య తాన్॥ ౩౧౪॥

బ్రాహ్మణుల శాపము చేనగ్ని సర్వభక్షకుడున్ను సముద్రుడపేయసలిలుడున్ను చంద్రుడు క్షయయుక్తుడున్ను తరువాత పూరితుడున్ను జేయబడిరో యాబ్రాహ్మణులను కోపింపజేసి యెవడు నశించలేదు మరిన్ని॥ ౩౧౪॥

మూ॥ లోకానన్యాన్ సృజేయుర్యే లోకపాలాంశ్చ కోపితాః।
దేవాన్ కుర్యు రదేవాంశ్చ కః క్షిణ్వం స్తాంత్సమృధ్నుయాత్॥ ౩౧౫॥

ఏబ్రాహ్మణులు మరికొన్నిస్వర్గాలోకములనున్ను మరికొందరి లోకపాలురనున్ను సృజించుచున్నారని యూహించబడునో దేవతలనున్ను మానుషాదులనుగా జేయుచున్నారో యాబ్రాహ్మణులను పీడించువాడెవడు సమృద్ధినొందెనింతియె కాదు॥ ౩౧౫॥

మూ॥ యానుపాశ్రిత్య తిష్ఠంతి లోకాదేవాశ్చ సర్వదా।
బ్రహ్మచైవ ధనం యేషాం కోహింస్యాత్తాన్ జిజీవిషుః॥ ౩౧౬॥

యజ్ఞాదికర్మశీలురగు నేబ్రాహ్మణుల నాశ్రయించి పృథివ్యాదిలోకములున్ను దేవతలున్ను "అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగ్" గను న్యాయముచే స్థితినిబొందుచున్నారో వేదమె యెవరికిధనమో యనగా నభ్యుదయసాధన మాటచేతనున్ను యాజనాధ్యాపనాదిసాధనోపాయమాటవల్లనున్ను ననియు బ్రాహ్మణులను బ్రతుకనాశగలవాడు వెవడుహింసించీని యిటులయితే విద్వాంసుడగు బ్రాహ్మణుని సేవించవలె

నని యూహగా జెప్పుచున్నాడు॥ ౩౧౬॥

మూ॥ అవిద్వాంశ్చైవ విద్వాంశ్చ బ్రాహ్మణో దైవతం మహత్।
ప్రణీతశ్చా ప్రణీతశ్చ యథాగ్ని ర్దైవతం మహత్॥౩౧౭॥

వేదికయందాహితమైన ననాహితమైన నగ్నియెట్లుమహాదేవతో యట్లు మూ ఖుఁడైనను విద్వాంసుఁడైనను బ్రాహ్మణుడు ప్రకృష్టమైన దేవతేయని తెలియవలెను॥

మూ॥ శ్మశానేష్వపి తేజస్వీ పావకో నైవ దుష్యతి।
హూయమానశ్చ యజ్ఞేషు భూయఏవాభివర్ధతే॥౩౧౮॥

ఈబ్రాహ్మణులు తమకిష్టములైనట్టు సర్వకర్మములందును వర్తించుచుండిన ప్పటికిని బ్రాహ్మణులు పరదేవతారూపులుగావున పూజ్యులే యెట్లుమిక్కిలి తేజ స్వియగునగ్ని శ్మశానమందు శవమును దహించుచున్నప్పటికిని కార్యములయందు దోషయుక్తముగాదు మరియేమంటె మరలయజ్ఞములందు హోమముచేయ్యబ డ్డయగ్ని యభివృద్ధినిపొందుచున్నది॥ ౩౧౮॥

మూ॥ ఏవం యద్యప్యనిష్టేషు వర్తంతే సర్వకర్మసు।
సర్వథా బ్రాహ్మణాః పూజ్యాః పరమం దైవతంహి తత్॥౩౧౯॥

ఈప్రకారముగా సకలకుత్సిత కర్మములయందును బ్రాహ్మణులుప్రవర్తిం చుచున్నప్పటికిని సర్వప్రకారముచేతనున్ను వారుపూజ్యులే యీ బ్రాహ్మణులు ప్ర కృష్టదైవతములుగదా స్తుత్యర్థమౌటవల్లనుండి దీనికి యథాశ్రుతార్థవిరోధము శంకించదగదు॥ ౩౧౯॥

మూ॥ క్షత్రస్యాతి ప్రవృద్ధస్య బ్రాహ్మణాన్ప్రతి సర్వశః।
బ్రహ్మైవ సన్నియంతృ స్యాత్ క్షత్రంహి బ్రహ్మసంభవం॥౩౨౦॥

బ్రాహ్మణులకు సర్వప్రకారముచేతను పీడగలుగునట్లు ప్రవర్తించిన క్షత్రియు నకు శాపాభిచారాదులచే బ్రాహ్మణులే లెస్సగా శాసకులగుచున్నారు యేహే తువచే బ్రహ్మబాహు ప్రసూతులగుటవలన క్షత్రియులు బ్రాహ్మణసంభూతులగు చున్నారదియెట్లననిన॥ ౩౨౦॥

మూ॥ అద్భ్యోఽగ్నిర్బ్రహ్మతః క్షత్ర మశ్మనో లోహ ముత్థితం।

తేషాంసర్వత్రగంతేజ స్స్వాసుయోనిషుశామ్యతి॥ ౩౨౧॥

జలబ్రాహ్మణపాషాణములవలన నగ్నిక్షత్రియలోహములుద్భవించె నామూటి యొక్క తేజస్సు సర్వస్థలములందును దహనపరాభవచ్ఛేదనార్థమైనకార్యమును జే యును స్వకారణములగు జలబ్రాహ్మణపాషాణములందు దహనాదికముజేయ స మర్థము కాదు॥ ౩౨౧॥

మూ॥ నాబ్రహ్మక్షత్రమృధ్నోతి నాక్షత్రంబ్రహ్మవర్ధతే।
బ్రహ్మక్షత్రంచ సంపృక్త మిహచాముత్రవర్ధతే॥ ౩౨౨॥

బ్రాహ్మణరహితుడగుక్షత్రియుడు వృద్ధినొందడు శాంతికపౌష్టికవ్యవహారేత్యా దిధర్మములు బ్రాహ్మణుడులేనిరాజుకు గానేరవు గావునయిటులే క్షత్రియరహితుడ గుబ్రాహ్మణుడు వృద్ధినొందడు రక్షణములేక యాగాదికర్మనిష్పత్తిగానేరదు గా వున మరియేమంటె బ్రాహ్మణులున్ను క్షత్రియులున్ను పరస్పరసంబంధము గలు గుచుండెనేని యిహలోకపరలోకములందుధర్మార్థకామమోక్షావాప్తిచే వృద్ధినొం దుదురు యీ దండప్రకరణమందున్నయిది బ్రాహ్మణస్తుతి అధికారులైనక్షత్రి బ్రా హ్మణులకే లఘుదండము గావలెనని యర్థముగలదగుచున్నది ఇది యెప్పుడయితే బ్రాహ్మణత్వప్రభుత్వవిశిష్టత్వమగుపడుచున్నదో యచికిత్స్యరోగముచే మృత్యు వాసన్నమగుచున్నదో యప్పుడతని తాత్పర్యము॥ ౩౨౨

మూ॥ దత్వాధనంతు విప్రేభ్య స్సర్వందండ సముద్ధితం।
పుత్రేరాజ్యం సమాసృజ్య కుర్వీతప్రాయణంరణే॥ ౩౨౩॥

మహాపాతకులవలన వచ్చినదియు న్యాయముగాగామిగలిన సర్వమైన దండధనము న్ను బ్రాహ్మణునకిచ్చి పుత్రునికి రాజ్యమిచ్చి మృత్యువాసన్నమైనప్పుడు ఫలాతిశ యార్థమై యుద్ధమందు ప్రాణత్యాగముజేయవలెను యుద్ధములేకుండెనేని నిరశ నవ్రతాదికముచేతనైన మృతినొందవలెను॥ ౩౨౩॥

మూ॥ ఏవంచరన్ సదాయుక్తో రాజధర్మేషు పార్థివః।
హితేషు చైవలోకస్య సర్వాన్ భృత్యాన్నియోజయేత్॥ ౩౨౪॥

ఈప్రకారముగ నధ్యాయత్రయముచే జెప్పబడిన రాజధర్మములందు వ్యవహ రించుచున్నరాజు ప్రజలయొక్క హితమువిషయమై సకలప్రజలనున్ను నియమించు

ను బరిపాలించవలెను॥ ౩౨౪॥

మూ॥ ఏషోఖిలః కర్మవిధి రుక్తో రాజ్ఞః సనాతనః।
ఇమంకర్మవిధిం విద్యాత్క్రమశో వైశ్యశూద్రయోః॥ ౩౨౫॥

ఇది పారంపర్యాగతము గావున నిత్యమగు రాజుయొక్క కర్మానుష్ఠానము చెప్పబడెను ఇప్పుడు వైశ్యశూద్రులకీవక్ష్యమాణమగు కర్మానుష్ఠానము క్రమముగా దెలిసికొనవలయును॥ ౩౨౫॥

మూ॥ వైశ్యస్తు కృతసంస్కారః కృత్వా దార పరిగ్రహం।
వార్తాయాం నిత్యయుక్తస్స్యాత్పశూనాంచైవ రక్షణే॥ ౩౨౬॥

వైశ్యుఁడుపనీతుఁడై దారపరిగ్రహమొనర్చి వక్ష్యమాణమగుజీవికవిషయమై కృషివాణిజ్యపశుపాల్యములయందు యుక్తుఁడుగావలెను వార్తయనగా కృష్యాదులగు మూఁడింటికిన్ని పేరైనప్పటికిన్ని పశుపాలనమందు ముఖ్యత్వజ్ఞాపనార్థము మరల జెప్పెను॥ ౩౨౬॥

మూ॥ ప్రజాపతిర్హి వైశ్యాయ సృష్ట్వాపరిదదేపశూన్।
బ్రాహ్మణాయచ రాజ్ఞేచ సర్వాఃపరిదదే ప్రజాః॥ ౩౨౭॥

బ్రహ్మ పశువులను సృజించి రక్షణార్థమై వైశ్యునకిచ్చెను గావున వైశ్యుఁడు గోరక్షణము జేయవలయునని పూర్వోక్తమున కనువాదము ప్రజలను సృజించి బ్రాహ్మణునకున్ను రాజునకున్ను యిచ్చెనని ప్రసంగముగా జెప్పెను॥ ౩౨౭

మూ॥ నచవైశ్యస్య కామస్స్యాన్నరక్షేయం పశూనితి।
వైశ్యేచేచ్ఛతి నాన్యేన రక్షితవ్యా కథంచన॥ ౩౨౮॥

పశుపాలనమొనర్చనని వైశ్యుఁడిచ్ఛయించగూడదు వైశ్యుఁడు పశుపాలనము జేయుచుండగా నన్యునకా పశువులనీరాదు॥ ౩౨౮॥

మూ॥ మణిముక్తాప్రవాళానాం లోహానాంతాంతవస్యచ।
గంధానాంచరసానాంచ విద్యాదర్ఘబలాబలం॥ ౩౨౯॥

మణిముక్తాప్రవాళలోహవస్త్రములయొక్కయు కర్పూరాదిగంధద్రవ్యముల

యొక్కయు లవణాదిరసద్రవ్యములయొక్కయు దేశకాలాదిభేదముచే నానారసహేతుల్యోత్కర్షాపకర్షములను వైశ్యుడెరుంగవలయును॥ ౩౨౯॥

మూ॥ బీజానాముప్తివిచ్చ స్యాత్ క్షేత్రదోషగుణస్య చ।
మానయోగంచ జానీయాత్తులాయోగాంశ్చ సర్వశః॥ ౩౩౦॥

సకలబీజములయొక్క విత్తులయనగా నాబీజము కాలమందు విత్తవలెనని విధియు నిది యూషరక్షేత్రమిది మంచిభూమి యని భూమియొక్క గుణాగుణములనున్ను కొలపాత్రలయొక్కయు తూనికలయొక్కయు భేదముల నన్నిటిని నితరుడు వంచనను జేయకుండునటుల వైశ్యుడెరుంగవలయును॥ ౩౩౦॥

మూ॥ సారాసారంచ భాండానాం దేశానాంచ గుణాగుణాన్।
లాభాలాభంచ పణ్యానాం పశూనాం పరివర్ధనం॥ ౩౩౧॥

సర్వవస్తువులయందును జాతియొక్కటియైన నిదియుత్కృష్టమిది యపకృష్టమనియును యేయే దేశమందుబుట్టిన ద్రవ్యముల విలువయొక్క బహుత్వాల్పత్వములనున్ను నెంతకాలముచే నేయేసరుకుల కెంతతరుగునో నిలవచే మూల్యముయొక్క వృద్ధిక్షయములనున్ను వైశ్యుడెరుంగవలయును॥ ౩౩౧॥

మూ॥ భృత్యానాంచ భృతింవిద్యాద్భాషాశ్చవివిధానృణాం।
ద్రవ్యాణాంస్థానయోగాంశ్చ క్రయవిక్రయమేవచ॥ ౩౩౨॥

పశువులనున్ను చేలనున్ను గాచెడి భృత్యులకు దేశకార్యానుసారముగ నిచ్చెడి జీతములభేదమునున్ను మనుష్యులయొక్క భాషలనున్ను యేవస్తువులను వేటితో సంబంధించి నిలవచేసిన చెడకుండునో దానినిన్ని దేశకాలాదిభేదముచేనన్నివస్తువులధరలనున్న వైశ్యుడెరుంగవలెను॥ ౩౩౨॥

మూ॥ ధర్మేణచ ద్రవ్యవృద్ధా వాతిష్ఠేద్యత్నముత్తమం।
దద్యాచ్చ సర్వభూతానా మన్నమేవ ప్రయత్నతః॥ ౩౩౩॥

ధర్మముగా క్రయవిక్రయములచే ధనాభివృద్ధికై యధికముగ యత్నము నొనర్పవలె నితరదానములకన్నిటికంటె నన్నమెల్లభూతములకొసంగవలెను॥ ౩౩౩॥

మూ॥ విప్రాణాం వేదవిదుషాం గృహస్థానాం యశస్వినాం।
శుశ్రూషైవతు శూద్రస్య ధర్మో నైశ్రేయసః పరః॥ ౩౩౪॥

శూద్రులకు వేదవేత్తలును స్వకర్మానుష్ఠానతత్పరతచే ప్రసిద్ధులగు బ్రాహ్మణులకు బరిచర్యయొనర్చుటయే స్వర్గప్రాప్తిమూలమగుధర్మము॥ ౩౩౪॥

మూ॥ శుచిరుత్కృష్టశుశ్రూషు ర్మృదువాగనహంకృతిః।
బ్రాహ్మణాద్యాశ్రయో నిత్య ముత్కృష్టాం జాతిమశ్నుతే॥ ౩౩౫॥

బాహ్యాభ్యంతరశుచియు ద్విజశుశ్రూషయును నపరుషభాషయు దనజాతికంటె నుత్కృష్టులనగా బ్రాహ్మణాదివర్ణత్రయము వారిలో బ్రాహ్మణసేవయు వారుసంభవించనిచో క్షత్రియవైశ్యసేవయుఁజేసిన శూద్రుడుత్తమజాతి జన్మమునొందును॥ ౩౩౫॥

మూ॥ ఏషోఽనాపదివర్ణానా ముక్తః కర్మవిధిశ్శుభః।
ఆపద్యపిహి యస్తేషాం క్రమశ స్తం నిబోధత॥ ౩౩౬॥

ఇతి శ్రీమానవేధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాంసంహితాయాం
నవమోధ్యాయః.

ఇది నాలుగువర్ణములవారికి ననాపదయందు కర్మవిధిరూపమగు ధర్మము జెప్పబడెను యాపదయందన్ని వర్ణములవారికిం గాదగనధర్మములనున్ను సంకీర్ణధర్మములనున్ను జెప్పెదనువినుండు॥ ౩౩౬॥

ఇది శ్రీమన్మహామహీవిడౌజ శ్రీమదానందగజపతి రాజ
మహారాజ దయాపాత్ర భారద్వాజసగోత్రపవిత్ర
సుకవిజనవిధేయ మండకామేశ్వర నామధేయ
విరచితాంధ్రమన్వర్థ దీపికాఖ్యయగు
వ్యాఖ్యయందునవమాధ్యాయము

శ్రీపరదేవతార్పణమస్తు

శ్రీరస్తు,

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహితము

మనుస్మృతి * దశమాధ్యాయప్రారంభము.

మూ॥ అధీయీరం స్త్రయోవర్ణా స్స్వకర్మస్థా ద్విజాతయః।
ప్రబ్రూయా ద్బ్రాహ్మణ స్త్వేషాం నేతరావితి నిశ్చయః।౧॥

వైశ్యశూద్రధర్మములను జెప్పి "సంకీర్ణానాంచసంభవ" మనిక్రమప్రాప్తము గు సంకీర్ణసంభవము వక్తవ్యమగుచుండగా నాసంకీర్ణసంభవము వర్ణములవ లననే గావున వర్ణానువాదార్థమువి వర్ణత్రయము వారికివి ప్రధానమధ్యయ నము నధ్యాపనము బ్రాహ్మణులకే గాని "బ్రాహ్మణస్త్వేషా" మనుటచే నితరు లకు అధికారము లేదనిసిద్ధమగుచుండ "నేతరా"వని చెప్పుట ప్రాయశ్చిత్తగౌరవా ర్థము॥ ౧॥

మూ॥ సర్వేషాం బ్రాహ్మణోవిద్యా ద్వృత్త్యుపాయాన్ యథావిధి।
ప్రబ్రూయా దితరేభ్యశ్చ స్వయంచైవ తథాభవేత్॥ ౨॥

అన్ని వర్ణములవారికిన్ని వృత్త్యుపాయములం దెలిసి బ్రాహ్మణుడుపదేశించ వలెను తానున్ను యథోక్తముగ నియమమును జేయువలయును॥ ౨॥

మూ॥ వైశేష్యాత్ప్రకృతిశ్రైష్ఠ్యా న్నియమస్యచ ధారణాత్।
సంస్కారస్య విశేషాచ్చ వర్ణానాం బ్రాహ్మణః ప్రభుః॥౩॥

వర్ణముచే పెద్దవాడగుటవల్లనున్ను ప్రకృతియనగా కారణముహిరణ్యగర్భు నియొక్క శ్రేష్ఠావయవమగు ముఖమువలన బుట్టుటవల్లనున్ను "నియమ్యతేనేనేతి నియమః" యనువ్యుత్పత్తిచే నియమమనగా వేదపఠనతదర్థజ్ఞానతదుక్తకర్మా నుష్ఠానతదుపదేశాదికమును ధరించుటవల్లనున్ను- గోవిందరాజిచ్చట స్నాతకాది నియమధారణమని వ్యాఖ్యానమొనర్చె నదిక్షత్రియాదులకును సాధారణమేగావు ననది బాగుండలేదని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను అది గావుననే సంస్కారవిశేషము వ

ల్లనున్న తత్తద్వర్ణానుసారముగా కర్మములనున్ను వృత్తులను నుపదేశించుటకు బ్రాహ్మణుడే ప్రభువగుచున్నాడు॥ ౩॥

మూ॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్య స్త్రయో వర్ణా ద్విజాతయః ।
చతుర్థ ఏకజాతిస్తు శూద్రో నాస్తితు పంచమః॥ ౪॥

బ్రాహ్మణాదిమూడువర్ణముల వారున్ను ఉపనయనసంస్కారముగల వారు గావున ద్విజులైరి శూద్రుడైతే నొకటే జన్మముగలవాడేను యీనాలుగేవర్ణములయిదవ వర్ణము మరిలేదు సాంకర్యముచే బుట్టినవే సడముపలెదలివండ్రిల జాతులలో నేదియుంగాదు గావున వర్ణముల వ్యవస్థ వ్యవహారోపయోగార్థము॥ ౪॥

మూ॥ సర్వవర్ణేషు తుల్యాసు పత్నీష్వక్షతయోనిషు ।
ఆనులోమ్యేన సంభూతా జాత్యా జ్ఞేయా స్తఏవ తే॥ ౫॥

నాలుగువర్ణములందును సజాతీయలును యథావిధిగా వివాహితలు నక్షతయోనులు నగుపత్నులందానులోమ్యముగా బ్రాహ్మణునకు బ్రాహ్మణస్త్రీయందును క్షత్రియునకు క్షత్రియస్త్రీయందు ననిక్రమముగా బుట్టినవారలు మాతృపితృజాతీయులగుచున్నారని తెలియదగుదురు "ఆనులోమ్యేన" యనునదియుత్తరశ్లోకమందుపయోగించును గవాశ్వాదికమునకుంబలె బ్రాహ్మణాదిజాతిభేదము దెలియుటకు వ్యంజకమగునవయవభేదము లేదుగావున నది దెలియుటకిచట పత్నీశబ్దము గ్రహించబడెను అన్యునిపత్నియందు బుట్టినవానికి బ్రాహ్మణాదిజాతిత్వము లేదు అందుకు దేవలవచనము॥ "శ్లో॥ ద్వితీయేన తుయః పిత్రా సవర్ణాయాంతు జాయతే। అవావట ఇతిఖ్యాత శ్శూద్రధర్మా సజాతితః॥" అన్యపత్నియగు సవర్ణస్త్రీయందు రెండవ తండ్రిచే బుట్టించబడినవాడు అవావటుడనబడు నతండు జాతిచే శూద్రధర్మముగలవాడగునని మరియును॥ "శ్లో॥ వ్రతహీనా నసంస్కార్యా స్స్వతంత్రాసు చయే సుతాః । ఉత్పాదితాస్సవర్ణేన వ్రాత్యా ఇవ బహిష్కృతాః॥" స్వతంత్రలగు సవర్ణస్త్రీలయందన్యునిచే బుట్టించబడిన పుత్రులు వ్రతహీనులు గావున సంస్కరించదగరు వ్రాత్యులువలె బహిష్కృతులు గాదగుదురని॥ "శ్లో॥ యేతు జాతాస్సమానాసు సంస్కార్యాస్స్యురతోన్యథా" సజాతీయయగు నొకనిభార్యయం దన్యుచే బుట్టించబడిన వాడన్యప్రకారముచే సంస్కరించదగునని వ్యాసులు॥ "శ్లో॥ సవర్ణేభ్య స్సవర్ణాసు జాయంతేహి సజాత

యః।" యని ప్రారంభించి "విన్నాస్స్వేషవిధిస్స్మృతః" యని చెప్పి పత్నియందుభర్తవలన బుట్టినవారే బ్రాహ్మణాదిజాతీయులగుచున్నారని యాజ్ఞవల్క్యునిశ్చయించెను॥ ౫॥

మూ॥ స్త్రీష్వనంతర జాతాసు ద్విజైరుత్పాదితాన్ సుతాన్।
సదృశానేవ తానాహు ర్మాతృదోష విగర్హితాన్। ౬॥

అనులోమ్యముచేత వ్యవహితవర్ణజాతీయులగుభార్యలందు ద్విజులచే నేపుత్రులుత్పాదితులయిరో యెట్లంటె బ్రాహ్మణునిచే క్షత్రియస్త్రీయందును క్షత్రియునిచే వైశ్యస్త్రీయందును వయిశ్యునిచే శూద్రస్త్రీయందును బుట్టినవారిని తల్లియొక్క హీనజాతీయత్వదోషముచే గర్హితులగుటచే పితృసజాతీయులుగాక పితృసదృశులనుగా మన్వాదులు చెప్పిరి పితృసదృశులనుటచే మాతృజాతికంటె నుత్కృష్టులును పితృజాతికంటె నికృష్టులునగుదురని తెలియదగును వీరిపేరులు క్రమముగా మూర్ధాభిషిక్తులు మాహిష్యులు కరణులునని యాజ్ఞవల్క్యాదులచే జెప్పబడిరి వీరికివృత్తులున్న లక్షణునిచే జెప్పబడెను హస్త్యశ్వరథశిక్షా శస్త్రధారణము మూర్ధాభిషిక్తులకున్ను నృత్యగీతనక్షత్రజీవనమున్ను సస్యరక్షణమున్ను మాహిష్యులకున్ను ద్విజశుశ్రూషయు ధనధాన్యరక్షణము రాజసేవయు నంతఃపురరక్షయు పారశవోగ్రకరణులకునని॥ ౬॥

మూ॥ అనంతరాసు జాతానాం విధిరేష సనాతనః।
ద్వ్యేకాంతరాసు జాతానాం ధర్మ్యం విద్యాదిమంవిధిం॥ ౭॥

ఇట్లు పారంపర్యముచేవచ్చినదిగావున విధినిత్యము బ్రాహ్మణునకు వైశ్యస్త్రీయందును క్షత్రియునకు శూద్రస్త్రీయందును బ్రాహ్మణునకు శూద్రస్త్రీయందును నిట్లొకటిరెండువర్ణనులు వ్యవహితములుగాబుట్టినవారికి ధర్మయుక్తమగు వక్ష్యమాణవిధిని దెలుసుకోనవలెను॥ ౭॥

మూ॥ బ్రాహ్మణాద్వైశ్యకన్యాయా మంబష్ఠో నామజాయతే।
నిషాద శ్శూద్రకన్యాయాం యః పారశవ ఉచ్యతే॥ ౮॥

కన్యాయా మనుటచేనిచ్చటవివాహితస్త్రీయందని తెచ్చుకోవలెను। శ్లో॥ "విన్నాస్స్వేషవిధిస్స్మృతః" యని యాజ్ఞవల్క్యునిచేస్ఫుటముచేయబడెనుగావుననన్ను బ్రా

హ్మణునకును వైశ్యస్త్రీయందుబుట్టినవాడంబష్ఠుడు వివాహిత శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునకుబుట్టినవాడు నిషాదుడు వీడేపారశవుడనబడును॥ ౮॥

మూ॥ క్షత్రియాచ్ఛూద్రకన్యాయాం క్రూరాచారవిహారవాన్।
క్షత్రశూద్రవపుర్జన్తురుగ్రోనామ ప్రజాయతే॥౯॥

క్షత్రియునకు వివాహితశూద్రస్త్రీయందు బుట్టినవాడు క్రూరకర్ముడును స్వభావముచే క్షత్రియవైశ్యతుల్యుడునయి యుగ్రుడను పేరుగలవాడగును॥ ౯॥

మూ॥ విప్రస్య త్రిషు వర్ణేషు నృపతేర్వర్ణయోర్ద్వయోః।
వైశ్యస్యవర్ణే చైకస్మిన్ షడేతే ఽపసదాస్స్మృతాః॥౧౦॥

బ్రాహ్మణునకు క్షత్రియాది మూడువర్ణముల స్త్రీలయందున్ను క్షత్రియునకు వైశ్యాది స్త్రీద్వయమందున్ను వైశ్యునకొకటి శూద్రస్త్రీయందున్ను బుట్టినవాళ్ళు పుత్రులాగుదురును సజాతీయస్త్రీలయందు బుట్టినవాళ్ళకంటె తక్కువవాళ్ళగుచున్నారు ఇట్లనులోమజాతులనుజెప్పి విలోమజాతులను జెప్పుచున్నాడు॥ ౧౦॥

మూ॥ క్షత్రియాద్విప్రకన్యాయాం సూతోభవతి జాతితః।
వైశ్యాన్మాగధవైదేహౌ రాజవిప్రాంగనాసుతౌ॥౧౧॥

ఇచ్చట వివాహముసంభవించదుగావున కన్యాశబ్దము స్త్రీమాత్రపరము క్షత్రియునివలన బ్రాహ్మణస్త్రీయందుబుట్టినవాడు జాతిచేతసూతుడు వైశ్యునివలనక్షత్రియవిప్రస్త్రీలయందుబుట్టినవాళ్ళు క్రమముగామాగధుడున్ను వైదేహుడున్ను వీళ్ళకుకర్మములను మనువుజెప్పగలడు॥ ౧౧॥

మూ॥ శూద్రాదాయోగవః క్షత్తా చండాలశ్చాధమో నృణాం।
వైశ్యరాజన్యవిప్రాసు జాయంతే వర్ణసంకరాః॥౧౨॥

శూద్రునివలన క్రమముగా వైశ్యక్షత్రియ బ్రాహ్మణస్త్రీలయందుబుట్టినవాళ్ళు ఆయోగవుడు క్షత్త మనుష్యులలో నధముడగు చండాలుడును వర్ణసాంకర్యమునుజేసెడివాళ్ళగుచున్నారు॥ ౧౨॥

మూ॥ ఏకాంతరేత్వానులోమ్యాదంబష్ఠోగ్రౌ యథాస్మృతౌ।

క్షత్తృవైదేహకౌ తద్వత్ప్రాతిలోమ్యేపి జన్మని॥౧౩॥

అనులోమ్యముచే మధ్యనొకవర్ణమువిడిచి యావలివర్ణ స్త్రీల యందనగా బ్రాహ్మణునివలన వైశ్య స్త్రీయందంబష్ఠుడును క్షత్రియునివలన శూద్ర స్త్రీయందు నుగ్రుడును బుట్టి యెట్లు స్పర్శమునకర్హులయిరో యట్లు ప్రతిలోమమందు శూద్రునివలన క్షత్రియ స్త్రీయందుబుట్టినవాడు క్షత్తయు వైశ్యునివలన బ్రాహ్మణ స్త్రీయందు వైదేహుడున్ను స్పర్శకు యోగ్యులగుదురని యిరు స్పర్శయోగ్యులకీవచనము చండాలుడొకడును దీసివేయబడెను॥ ౧౩॥

మూ॥ పుత్రా యేఽనన్తర స్త్రీజాః క్రమేణోక్తా ద్విజన్మనాం।
తాననన్తరనామ్నస్తు మాతృదోషాత్ప్రచక్షతే॥ ౧౪॥

ఇచ్చట మాతృదోషాదనుదానిని బట్టి చెప్పుచున్నాడు. అనంతరజులనగా నేకాంతరద్వ్యంతర జన్మలనుకొనవలెను మధ్యనొకవర్ణమును రెండువర్ణములను విడిచి యావలవర్ణ స్త్రీలయందుబుట్టినవాళ్లున్ను ద్విజులైయట్లనంతరజన్మలగువాళ్లు మాతృదోషముచే మాతృపితృజాతివ్యతిరిక్తసంకీర్ణ జాతులని పైనెట్లు చెప్పబడిరో యట్లిచ్చటనున్ను మాతృదోషముచే ననంతరజులని చెప్పబడిరి దీనిచేమాతృ జాతితుల్య సంస్కారాది యోగ్యులనుటకీయుపన్యాసము॥ ౧౪॥

మూ॥ బ్రాహ్మణాదుగ్రకన్యాయా మావృతో నామ జాయతే।
ఆభీరోంబష్ఠకన్యాయా మాయోగవ్యాంతు ధిగ్వణః ౧౫॥

బ్రాహ్మణునివలన క్షత్రియునకును శూద్ర స్త్రీకిని బుట్టిన యుగ్రజాతి స్త్రీయందు బుట్టినవాడావృతనామకుడు బ్రాహ్మణునకును వైశ్య స్త్రీకిని బుట్టినయంబష్ఠజాతి స్త్రీయందు బుట్టినవాడాభీరుడు శూద్రునకున్ను వైశ్య స్త్రీకిని బుట్టిన యాయోగవజాతి స్త్రీయందు బుట్టినవాడు ధిగ్వణుడు॥ ౧౫॥

మూ॥ ఆయోగవశ్చ క్షత్తాచ చండాలశ్చాధమో నృణాం।
ప్రాతిలోమ్యేన జాయంతే శూద్రా దపసదాస్త్రయః॥౧౬॥

ఆయోగవుడు క్షత్త చండాలుడు నీముగ్గురున్ను శూద్రునివలన క్రమముగా వైశ్యాక్షత్రియ బ్రాహ్మణ స్త్రీలయందు బుట్టినవాళ్లు మనుష్యులలో నధములు ప్రతిలోమకార

మానవుపయోగించరిందుకే మీదజెప్పబడినప్పటికిని మరలంజెప్పుట ముందును యుండే ప్రకారము॥ ౧౬॥

మూ॥ వైశ్యాన్మాగధవైదేహౌ క్షత్రియాత్సూత ఏవతు।
ప్రతీపమేతే జాయంతే పరేత్యపశదాస్త్రయః॥౧౭॥

క్షత్రియబ్రాహ్మణ స్త్రీలయందు క్రమముగా ప్రాతిలోమ్యముచే వైశ్యుని వలన బుట్టినమాగధుడును వైదేహుడును బ్రాహ్మణ స్త్రీయందు క్షత్రియుని వలనబుట్టిన సూతుడున్ను వీరుమువ్వురున్ను పుత్రకార్యమున కనర్హులుగారుగావున నధములు॥

మూ॥ జాతో నిషాదాచ్ఛూద్రాయాం జాత్యాభవతి పుల్కసః।
శూద్రాజ్జాతో నిషాద్యాంతు సవై కుక్కుటకస్స్మృతః॥౧౮॥

నిషాద స్త్రీకి శూద్రునివలను బుట్టినవాడు జాతిచే కుక్కుటకుడు నిషాదునకు న్ను శూద్రస్త్రీకిని బుట్టినవాడు జాతిచే పుల్కసుడును॥ ౧౮॥

మూ॥ క్షత్తుర్జాతస్తథోగ్రాయాం శ్వపాక ఇతి కీర్త్యతే।
వైదేహకేన త్వంబష్ఠ్యా ముత్పన్నో వేణ ఉచ్యతే॥ ౧౯॥

శూద్రునకు వైశ్యయందు బుట్టినవాడు క్షత్రియునకు శూద్రస్త్రీయందుబుట్టిన దియుగ్రజాతదివీరిరువురికింబుట్టినవాడుశ్వపాకుడు వైదేహకునకు నంబష్ఠయందు బుట్టినవాడు వేణుడనబడెను॥ ౧౯॥

మూ॥ ద్విజాతయ స్సవర్ణాసు జనయంత్య వ్రతాంస్తుయాన్।
తాన్ సావిత్రీపరిభ్రష్టాన్వ్రాత్యానితి వినిర్దిశేత్॥ ౨౦॥

ద్విజులకుసవర్ణ స్త్రీలయందు బుట్టినవారికుపనయన సంస్కారములేకుండిన ననుపనీతులై వ్రతహీనులగువారు వ్రాత్యులనబడుదురు॥ "అతఊర్ధ్వం త్రయోప్యేతే"యని వ్రాత్యలక్షణము చెప్పబడినదియు నప్పటికిని ప్రతిలోమజపుత్రులుం బలె వీరున్ను అపకారాత్ములని తెలియుటకే సంకీర్ణప్రకరణమందును విధించ బడెను॥ ౨౦

మూ॥ వ్రాత్యాత్తు జాయతే విప్రా త్పాపాత్మా భూర్జకంటకః।
అవంత్యావాటధానౌచ పుష్పధశ్శైఖ ఏవచ॥ ౨౧॥

వ్రాత్యుడగు బ్రాహ్మణునకు బ్రాహ్మణస్త్రీయందు బుట్టినపాపాత్ముడు భూర్జకంటకుడనబడును పిమ్మట అవంత్యవాటధాన పుష్పధ శైఖములను జనములందు నా పేర్లుగలవాడగుదురు॥ ౨౧॥

మూ॥ ఝల్లోమల్లశ్చ రాజన్యా ద్వ్రాత్యాన్నిచ్ఛివిరేవచ।
నటశ్చకరణశ్చైవ ఖసోద్రవిడఏవచ॥ ౨౨॥

వ్రాత్యుడగు రాజువలన సవర్ణ స్త్రీయందు బుట్టినవాడు ఝల్లుడు మల్లుడు నిచ్ఛివి నటుడు కరణుడు ఖసుడు ద్రవిడుడని చెప్పబడును॥ ౨౨॥

మూ॥ వైశ్యాత్తు జాయతే వ్రాత్యా త్సుధన్వాచార్య ఏవచ।
కారూశశ్చ విజన్మాచ మైత్రస్సాత్వక ఏవచ ౨౩

వ్రాత్యుడగు వైశ్యునివలన సవర్ణ స్త్రీయందు బుట్టినవాడు సుధన్వా చార్య కారూశ విజన్మ మైత్ర సాత్వకులను నామములుగలవాడగును॥ ౨౩॥

మూ॥ వ్యభిచారేణవర్ణానా మవేద్యావేదనేనచ।
స్వకర్మణాంచ త్యాగేన జాయంతే వర్ణసంకరాః॥ ౨౪॥

బ్రాహ్మణాదివర్ణములలోన నన్యోన్య స్త్రీగమనముచేతనున్ను సగోత్రాది వివాహముచేతను ఉపనయనరూపస్వకర్మత్యాగనుచేతనున్ను వర్ణసంకరమనునది యగుచున్నది గావున నీప్రకరణమందు వ్రాత్యులను చెప్పడను యుక్తము॥ ౨౪॥

మూ॥ సంకీర్ణయోనయోయేతు ప్రతిలోమానులోమజాః।
అన్యోన్య వ్యతిషిక్తాశ్చ తాన్ప్రవక్ష్యా మ్యశేషతః॥ ౨౫॥

ప్రతిలోమానులోమునులచే పరస్పరసంబంధము వలన సంకరజాతులేవి యగుచున్నవో వాటిని నిశ్శేషముగ జెప్పెదను॥ ౨౫॥

మూ॥ సూతో వైదేహకశ్చైవ చండాలశ్చ నరాధమః।
మాగధః క్షత్త్రజాతిశ్చ తథాయోగవ ఏవచ॥ ౨౬॥

చెప్పబడ్డలక్షణములు గలయీసూతాదులు పైనిచెప్పబోయెడి యథక్రమున వృత్తిభేదములు చెప్పబడెను॥ ౨౬॥

మూ॥ ఏతేషట్సదృశాన్వర్ణాన్ జనయంతి స్వయోనిషు ।
మాతృజాత్యాం ప్రసూయంతే ప్రవరాసుచ యోనిషు॥ ౨౭॥

ఈయారుగురు సూతాదులు తమకు కారణమగు జాతుల స్త్రీలయందు పుత్రులను గంటున్నారు అదియెట్లంటె శూద్రునివలన ప్రతిలోమముగా వైశ్యజాతిస్త్రీయందుబుట్టినవాడా యోగవుడు వాడాయోగవస్త్రీయందు మాతృజాతియగు వైశ్యజాతిస్త్రీయందును ఉత్తమజాతిస్త్రీలగు క్షత్రియాబ్రాహ్మణ్యాదులందును స్వకారణమగు శూద్రస్త్రీయందును సర్వస్త్రీలయందును సదృశులగు పుత్రులగుదురు సదృశత్వము దండ్రికంటె గాదు అన్యజాతుల స్త్రీలయందు నేవే పితృజాతికంటె నధికగహీనతపుత్రోత్పత్తి యుండునుజెప్పగలదు గావునను జఘన్యవర్ణునిచే నధికవర్ణస్త్రీలయందు బుట్టుటవల్లనున్ను క్రియచే దుష్టులును బ్రతిలోమజులునగు నాయోగవాదులు క్రియాదుష్టులగు చండాలులవలన బుట్టిన యాయోగవాదిపుత్రుడు బహిష్కృతాంతరజనితుడు బహిష్కృతమాతృపితృజనితుడన్నట్టు లధికదుష్టుడగుచున్నాడు సంకరజాతులగు సూతాదులు స్వజాతిస్త్రీలయందు గన్నవారును నతిగహీనతులని భావము॥ ౨౭॥

మూ॥ యథా త్రయాణాం వర్ణానాం ద్వయోరాత్మాస్య జాయతే।
ఆనంతర్యాత్స్వయోన్యాంతు తథాబాహ్యేష్వపిక్రమాత్॥ ౨౮॥

ఏలాగును క్షత్రియవైశ్యశూద్రజాతులలో క్షత్రియవైశ్యస్త్రీలయందు బ్రాహ్మణునకానులోమ్యముచే గమనముగలుగుచుండ బుట్టినవాళ్లున్ను బ్రాహ్మణునకు స్వజాతిస్త్రీగమనముచే బుట్టినవాడున్న ద్విజులగుచున్నారో ఆలాగునం బాహ్యులందును క్షత్రియవైశ్యులకును వైశ్యక్షత్రియులకును స్వకారణమునగు బ్రాహ్మణక్షత్రియస్త్రీలయందును బ్రతిలోమమునచే బుట్టినవాళ్లయం దుత్కర్షణోవుచున్నది శూద్రునివలన బుట్టిన ప్రతిలోమజాతులకంటె ద్విజునివల్లన బుట్టిన ప్రతిలోమజాతులు ప్రశస్తుల. చెప్పుట కీవచనము మేధాతిథిన్నైతే యీప్రతిలోమజాతుల కీవచనముద్విజత్వప్రతిపాదకము వీళ్ళకుపనయనము జెప్పుచున్నదని చెప్పెను "సూ॥ ప్రతిలోమజాస్తుధర్మహీనాః" ప్రతిలోమజాతులు ధర్మహీనులని గౌతమవచనము వలన నదిగాదని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౨౮॥

మూ॥ తే చాపి బాహ్యాన్ సుబహూం స్తతోప్యధిక దూషితాన్।

పరస్పరేషు దారేషు జనయంతి విగర్హితాన్॥ ౨౯॥

ఆయోగవాదు లారుగురున్ను పరస్పరజాతియస్త్రీలయందు ననులోమముచే నైనను ప్రతిలోమముచే నైనను బహుమందిని బుట్టించుచున్నారది యెట్లన్న నాయోగవుడు ... స్త్రీయందు గర్హితులను ... ఆయోగవస్త్రీయందు గర్హితులను బుట్టించుచున్నారిట్లందరియందు నున్ను దెలియవలెను॥ ౨౯॥

మూ॥ యథైవ శూద్రో బ్రాహ్మణ్యాం బాహ్యం జంతుం ప్రసూయతే।
తథా బాహ్యతరం బాహ్యశ్చాతుర్వర్ణ్యే ప్రసూయతే॥ ౩౦॥

ఏరీతిని శూద్రుడు బ్రాహ్మణస్త్రీయందు బాహ్యుడగు చండాలుని గనునో బాహ్యుడగువాడారీతిని నాలుగువర్ణముల స్త్రీలయందు నత్యంత బాహ్యులను బుట్టించుచున్నాడు దీనిని సవిస్తారముగ జెప్పుచున్నాడు॥ ౩౦॥

మూ॥ ప్రతికూలం వర్తమానా బాహ్యాబాహ్యతరాన్ పునః।
హీనా హీనాన్ ప్రసూయంతే వర్ణాన్ పంచదశైవతు॥ ౩౧॥

ఈశ్లోకమునకు మేధాతిథి గోవిందరాజుల వ్యాఖ్యానము- శూద్రుని వలన బ్రాహ్మణ్యాది ... స్త్రీలయందునుం బుట్టిన చండాలుడు క్షత్త ఆయోగవుడు నీముగ్గురును బ్రాహ్మణ్యాది వర్ణచతుష్టయస్త్రీలయందునుం బుట్టించినవారు హీనులు హీన ... తమకంటెనగువారలు పదేనుగురగుచున్నారది యెట్లనిన చండాలుండు శూద్రస్త్రీయందు తనకంటెనధముని వైశ్యాక్షత్రియాబ్రాహ్మణీగమనముచే క్రమక్రమా ధమాధమాత్యంతాధములనున్ను బుట్టించును ఇట్లేక్షత్తయు నాయోగవుడును తనకంటె నధముని తరాత్యధముని ... మాధమతరులనునూ ది వైశ్యాక్షత్రియా బ్రాహ్మణీగమనముచే బుట్టింతురు చండాలాదులు ముగ్గురిచేత నున్ను నాలుగు వర్ణముల స్త్రీలయందు బుట్టించబడినవాళ్లు పన్నిద్దరు శూద్రునిచే నైవర్ణములం ... చబడిన చండాలాదులుముగ్గురుగలసి పదేనుగురైరి ఈరీతనే వైశ్యుడు ... బ్రాహ్మణ ప్రభవులు ప్రత్యేకముగ పదేనుగురుచొప్పున నాలుగుకులముల ... ను నూరువదియు నాలుగు వర్ణములున్నుగలసిన నరువదినాలుగుజాతులు ... నానాజాతులనుబుట్టి ... నసియును వాగ్వివిరివిమనోహరముగాదని కల్లూకభట్టువ్రాయుచున్నాడు మీద శ్లోకములో చెప్పబడినయారుగురు

న్ను ప్రకృతముగావున నీశ్లోకమున్ను దాసివిస్తారిమేగావున "ప్రతికూలం వర్తమానా" యనిశ్లోకమందుండుటవలనప్రతిలోమమాత్రవిషయమీశ్లోకము గాని యను లోమవిషయముగాదు అట్లుండగా వైశ్యాదులవలనబుట్టిన యనులోమజాతులైన పండ్రెండుగురు గలసి యరువదిజాతులనుట యసందర్భము॥ "తథాబాహ్యతరంబాహ్యాశ్చాతుర్వర్ణ్యే ప్రసూయతే॥" యనిమనువుగారిచే చెప్పబడుటవల్లనున్ను ఆలాగునె పిరద్దరిచేతనున్ను వ్యాఖ్యచెయ్యబడుటచేతనున్ను చాతుర్వర్ణ్య సహితముగ నరువదినాలుగుజాతులనుట నిచియంతయుం ప్రకృతము గాదు సంకీర్ణ ప్రకరణమందు చాతుర్వర్ణ్యముయొక్క గణనముచిత ము గాదు ఇట్టియసందర్భములు పెక్కు-కనపరచితాను వ్యాఖ్యానముజేయుచున్నాడు- ద్విజాతిప్రతిలోమజులకంటె బాహ్యులగు శూద్రప్రతిలోమజాయోగవక్షత్తృ చండాలులుముగ్గురున్ను పైనాలుగువర్ణములస్త్రీలయందున్ను స్వస్వజాతిస్త్రీలయందు నొక్కొక్క డైదుగురేసి చొప్పున ముగ్గురివలనను బుట్టినవాళ్లు పదేనుగురు మరియునను లోమజులకంటెహీనులను వైశ్యక్షత్రియ ప్రభవులగు మాగధవైదేహసూతులు పైనిచెప్పినట్లైదుగురేసిచొప్పున పదేనుగురు గహీనతరులుబుట్టినవీరున్ను పైనిచెప్పబడినవాళ్ళును గలసి ముప్పదిమందియగుచున్నారు ఈలాగుగాకుంటె బాహ్యులగు చండాలక్షత్త్రయోగవవైదేహమాగధసూతులారుగురున్ను ప్రాతిలోమ్యముచే బుట్టినవాళ్ళు పదేనుగురెట్లన్నను చండాలుడు క్షత్త్రదులగు నైదుగురి స్త్రీలయందునుక్షత్త్రయాయోగవాదిస్త్రీలు నలుగురియందున్ను నాయోగవుడుమాగధాదిముగ్గురి స్త్రీలయందున్ను మాగధుడు వైదేహాదులగు నిద్దరిస్త్రీలయందున్ను వైదేహుడుసూతస్త్రీయందున్ను సూతునకు ప్రతిలోమజాతిలేదుగాన నిట్లుబుట్టినవాళ్ళుపదేనుగురగుచున్నారు "పునః" యని చెప్పుటవలన సూతాదిచండాలాంతముగా నారుగురుహీనజాతులవాళ్ళుపైనిచెప్పబడిన ప్రతిలోమజులభంగనను లోమజులు పదేనుమందియగుచున్నారు గలసిముప్పదుగురు హీనజాతులవాళ్లయిరి॥ ౩౦॥

మూ॥ ప్రసాధనోపచారజ్ఞ మదాసందాస జీవనం।
సైరంధ్రంవాగురావృత్తిం సూతేదస్యురయోగవే॥ ౩౨॥

కొప్పముడవడము మొదలగువాటిచే నలంకరించెడినేర్పుకాళ్లునొడలను బట్టడము మొదలగువాటిచే జీవించెడివానిన్ని సైరింధ్రుడనువానిని యురులు వలలు మొదలగువాటిచే మృగములను దేవపిత్రతిథికార్యములకు నొసధాళ్ణమున్ను జంపెడి

పోనినిన్ని "ముఖబాహూరుపజ్జానాం॥" మను శ్లోకమందు జెప్పగల దస్యుడాయోగవ జాతిస్త్రీయందుగనును॥ ౩౨॥

మూ॥ మైత్రేయకంతు వైదేహో మాధూకం సంప్రసూయతే।
నౄన్ప్రశంసత్యజస్రంయోఘంటాతాడోఽరుణోదయే॥ ౩౩॥

వైశ్యునివలన బ్రాహ్మణియందుబుట్టినవాడు వైదేహుడు వీడు ప్రకృతమగు నాయోగవ స్త్రీయందు మధురభాషియునై ప్రాతఃకాలమందుఘంటవాయించుచు రాజాదులను స్తుతిజేయుట పనిగాగలవానినిగనును॥ ౩౩॥

మూ॥ నిషాదోమార్గవంసూతే దాసం నౌకర్మజీవినం।
కైవర్తమితియంప్రాహు రార్యావర్తనివాసినః॥ ౩౪॥

బ్రాహ్మణునివలన శూద్రస్త్రీయందుబుట్టినవాడు నిషాదుడు వీడుఆయోగవియందు ఓడలునడిపెడువాడు దాశుడనునామాంతరముగలవాడు ఎవని నార్యావర్తదేశస్థులు కైవర్తుడనియందురో యట్టిమార్గవుడనువానిని గనును॥ ౩౪॥

మూ॥ మృతవస్త్రభృత్స్వనార్యాసు గర్హితాన్నాశనాసుచ।
భవంత్యాయోగవీష్వేతే జాతిహీనాః పృథక్త్రయః॥ ౩౫॥

సైరంధ్రుడు మైత్రేయుడు మార్గవుడు ననుహీనజాతీయులగు నీముగ్గురున్ను మృతవస్త్రములనుగట్టుకొనెడివాళ్లున్ను క్రూరస్వభావులున్ను ఉచ్ఛిష్టాది నింద్యాన్నములను దినెడివాళ్ళునగు నాయోగవస్త్రీలయందు బుట్టుదురు పితృభేదముచే వేర్వేరనగుదురు॥ ౩౫॥

మూ॥ కారావరో నిషాదాత్తు చర్మకారః ప్రసూయతే।
వైదేహ సైరంధ్రిభేదా బహిగ్రామ ప్రతిశ్రయా॥ ౩౬॥

"వైదేహ్యామేవజాయతే" యనుచు ముందుజెప్పనుగావున వైదేహస్త్రీయందు నిషాదునివలన కారావరుడనుపేరుగల చర్మకారుడు బుట్టుచున్నాడు॥ సూ॥ "కారావరాణాంచర్మచ్ఛేదనాచరణమేవవృత్తిరితి" కారావరజాతికి చర్మమువపనిచేతనే జీవనమని ఔశనస్మృతివలన వైదేహునకు సైరంధ్రుడనగువారిద్దరును గ్రామబహిర్నివాసులు వైదేహస్త్రీయందు వైదేహునివలనంబుట్టిన గపితవైదేహుడనిచె

ప్పటయుచితము వీరిద్దరున్ను నన్నిఘానపాత్రులగు కారావరునిచే నిషాదస్త్రీ యందు క్రమముగా బుట్టుచున్నారు॥ ౩౬॥

మూ॥ చండాలా త్పాండుసోపాక స్త్వక్సార వ్యవహారవాన్।
అహింఢికో నిషాదేన వైదేహ్యామేవ జాయతే॥౩౭॥

వైదేహస్త్రీయందు చండాలునివలన పాండుసోపాఖ్యుడు వేణువ్యవహారము చే జీవించువాడు బుట్టును నిషాదునివలన వైదేహస్త్రీయందే హింఢికాఖ్యుడు బుట్టును వీరికిబంధనస్థానమందు బాహ్యరక్షణవృత్తియని యాశనసోక్తి కారావరా హింఢికులకు దలివంయుత్రిలేకమయ్యినను వృత్తిభేదముచే భేదముగా జెప్పబడిరి॥౩౭॥

మూ॥ చండాలేనతు సోపాకో మూలవ్యసన వృత్తిమాన్।
పుల్కస్యాం జాయతేపాప స్సదాసజ్జన గర్హితః॥౩౮॥

చండాలునివలన శూద్రానిషాదోత్పన్న పుల్కసస్త్రీయందు రాజుచే మరణశి క్షవిధించబడినవాళ్ళనుజంపెడు వృత్తిగలవాడు సుజననిందితుడు సోపాకుడనువా డుబుట్టును॥ ౩౮॥

మూ॥ నిషాదస్త్రీతు చండాలా త్పుత్రమంత్యావసాయినం।
శ్మశాన గోచరంసూతే బాహ్యానామపి గర్హితం॥౩౯॥

నిషాదస్త్రీయందు చండాలునివలన శ్మశానమందు వసించెడువాడు చండాలు లలోను నిందితుడగు నంత్యావసాయియనువాడుబుట్టును॥ ౩౯॥

మూ॥ సంకరేజాతయస్త్వేతాః పితృమాతృప్రదర్శితాః
ప్రచ్ఛన్నావాప్రకాశావా వేదితవ్యాస్స్వకర్మభిః॥౪౦॥

ఈతల్లియందీ తండ్రివలనబుట్టిన వాడీజాతివాడని యీసంకరజాతులుచెప్పబడె నువీళ్లుప్రచ్ఛన్నముగనుండినను ప్రకాశముగనుండినను తత్తత్కర్మములచే దెలియద గుదురు॥ ౪౦॥

మూ॥ సజాతిజానంతరజా షట్సుతాద్విజధర్మిణః।
శూద్రాణాంతుసధర్మాణాం సర్వేపధ్వంసజాస్స్మృతాః॥౪౧॥

బ్రాహ్మణునివలన క్షత్రియవైశ్య స్త్రీలయందునుక్షత్రియునివలన వైశ్యస్త్రీయ

ల్పను ననులోమముగానున్న ద్విజులకు స్వజాతిభార్యలయందును బుట్టినవారారుగు రున్ను ద్విజస్వసంస్కారార్హులగుచున్నారు వీరికి ద్విజాతిసంస్కారార్హమే వచన ను ద్విజాత్యుత్పన్నులైనను ప్రతిలోమజాతులగు సూతాదులు శూద్రధర్ములగుచు న్నారు ఉపనయనసంస్కారము వీరికి లేదు॥ ౪౧॥

మూ॥ తపోబీజప్రభావైస్తు తే గచ్ఛంతి యుగే యుగే।
ఉత్కర్షం చాపకర్షం చ మనుష్యేష్విహ జన్మతః॥౪౨॥

సజాతిస్త్రీలయందు ననంతరజాతిస్త్రీలయందును బుట్టి వారుక్త్యాదియుగ ములందు తపోమహిమచే విశ్వామిత్రాదులున్ను బీజప్రభావముచే ఋశ్యశృంగా దులున్ను ఈలోకమందు జన్మమువలన నుత్కర్షమును న్ను అపకర్షమును న్ను మనుష్యు లుపొందుచున్నారు॥ ౪౨॥

మూ॥ శనకైస్తు క్రియాలోపాదిమాః క్షత్రియజాతయః।
వృషలత్వం గతా లోకే బ్రాహ్మణాదర్శనేన చ॥౪౩॥

ఈవక్ష్యమాణక్షత్రియజాతులుపనయనాదికర్మలోపచే కర్మను జేయించుటకు ను అధ్యయనార్థము ప్రాయశ్చిత్తములకొరకు బ్రాహ్మణదర్శనాపేక్షలేకుండుట వలనను న్ను కాలక్రమముచే శూద్రత్వమునొందుదురు॥ ౪౩॥

మూ॥ పౌండ్రకాశ్చోడద్రవిడాః కాంభోజా యవనాశ్శకాః।
పారదాః పహ్లవాశ్చీనాః కిరాతా దరదాః ఖశాః॥౪౪॥

ఈ చెప్పబడిన పౌండ్రాది దేశోద్భవులగు క్షత్రియులు క్రియాలోపాదికముచే శూ ద్రత్వమునొందిరి॥ ౪౪॥

మూ॥ ముఖబాహూరుపజ్జానాం యా లోకే జాతయో బహిః।
మ్లేచ్ఛవాచశ్చార్యవాచస్సర్వే తే దస్యవస్స్మృతాః॥౪౫॥

బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులకు బుట్టినబాహ్యజాతులుగలవో వారెవరు మ్లేచ్ఛభాషాయుక్తులో యార్యభాషాయుక్తులో వారందరును దస్యులని చెప్పబడిరి

మూ॥ ఏ ద్విజానామపసదా యే చాపధ్వంసజాస్స్మృతాః।
తే నిందితైర్వర్తయేయుర్ద్విజానామేవ కర్మభిః॥౪౬॥

...జులజానులలో నొకను పుట్టిన యాగురుడును అపశదులని మున్ను చెప్పఁబడుట వలన దండిద్విజాతికి సేవ కి జాతివారలు గావున నపధ్వంసజులు ద్విజాత్యుపకారములగు వక్ష్యమాణనిందితకర్మములచే జీవింపవలెను॥ ౪౬॥

మూ॥ సూతానా మశ్వసారథ్య మంబష్ఠానాం చికిత్సనం।
వైదేహకానాం స్త్రీకార్యం మాగధానాం వణిక్పథః॥౪౭॥

సూతుల కశ్వ శిక్ష రథసారథ్యమున్ను అంబష్ఠులకు శల్యశాలక్యాది చికిత్సయు వైదేహుల కంతఃపురరక్షయు మాగధులకు నాటవర్తకమున్ను జీవనార్థమయి వృత్తులు॥ ౪౭॥

మూ॥ మత్స్యఘాతో నిషాదానాం త్వష్టిస్త్వాయోగవస్య చ।
మేదాంధ్ర చుంచుమద్గూనా మారణ్య పశుహింసనం॥౪౮॥

నిషాదులకు మత్స్యవధయు నాయోగవునకు చెక్కడపుపని మేదాంధ్రచుంచు మద్గుల కడివిజంతువధయును వృత్తులు చుంచుడు మద్గుడున్ను బ్రాహ్మణునకు వైదేహకవంది స్త్రీలయందు బుట్టినవాళ్ళని బోధాయనుచే జెప్పఁబడిరి॥ ౪౮॥

మూ॥ క్షత్త్రుగ్రపుల్కసానాంతు బిలౌకో వధబంధనం।
ధిగ్వణానాం చర్మకార్యం వేణానాం భాండవాదనం॥౪౯॥

క్షత్తకు నుగ్రునకును పుల్కసునకును బిలములందుండెడి యుడుములు మొదలగువాటివధ బంధనాదికము ధిగ్వణులకు వాటినమ్ముకొనుట గావుననే కారావరులచే వీళ్ళకు చర్మచ్ఛేదము వేణులకు కాంస్యమురజాదివాద్యభాండవాదనము వృత్తి॥

మూ॥ చైత్యద్రుమ శ్మశానేషు శైలేషూపవనేషుచ।
వసేయు రేతే విజ్ఞానా వర్తయంత స్స్వకర్మభిః॥౫౦॥

గ్రామాదుల సమీపమందుండెడి ప్రఖ్యాతములగు వృక్షములు చైత్యములు వాటిక్రిందనున్ను శ్మశానపర్వత వనసమీపములందున్ను పిల్చుప్రకాశముగా తమకర్మములచే జీవించుచునుందురు॥ ౫౦॥

మూ॥ చండాల శ్వపచానాంతు బహిర్గ్రామా త్ప్రతిశ్రయః।

అపపాత్రాశ్చ కర్తవ్యా ధనమేషాం శ్వగర్దభం॥ ౫౧॥
వాసాంసి మృతచేలాని భిన్నభాండేషు భోజనం।
కార్ష్ణాయసమలంకారః పరివ్రజ్యాచ నిత్యశః ౫౨॥

చండాలశ్వపాకులకు గ్రామమునకు వెలుపల నివాసము వాళ్లు పాత్రరహితులుగా జేయదగుదురు ఏలోహపు పాత్రమందు వాళ్లు భుజింతురో యాలోహపుదిక ముకరిగి మరల సంస్కరించబడినప్పటికి వ్యవహారమునకు దగియుపయోగించదు కుక్కలు గాడిదెలును ధనముగాని వృషభాదులుగా రాదనుట శవములమీది బట్టలే వీళ్లకు వస్త్రములు భిన్నములైపోయినకుండలందని గాని పెంకులలో దినడము యినప కడియములలంకారము ఎల్లప్పుడును దేశములందు దిరుగుట స్వభావము॥ ౫౧॥

మూ॥ నతైస్సమయమన్విచ్ఛేత్పురుషో ధర్మమాచరన్।
వ్యవహారో మిథస్తేషాం వివాహస్సదృశైస్సహ। ౫౩॥

ధర్మానుష్ఠానకాలమందు చండాలాదులదర్శనాదికము గూడదు వీళ్లకప్పిచ్చుట పుచ్చుకొనుట వివాహము మొదలగు వ్యవహారములు వాళ్లలో వాళ్లకే గావలెను॥ ౫౩॥

మూ॥ అన్నమేషాం పరాధీనం దేయంస్యాద్భిన్నభాజనే।
రాత్రౌన విచరేయుస్తే గ్రామేషు నగరేషుచ॥ ౫౪॥

వీళ్లకన్నము పరాధీనము ప్రత్యక్షముగా నపరాన్వయము వీళ్లకన్న మిడరాదు భృత్యులచే పెంకులలో పెట్టియుంపించవలెను రాత్రులందు గ్రామములందుగాని పల్లెలందుగాని వీళ్లు దిరుగరాదు॥ ౫౪॥

మూ॥ దివాచరేయుః కార్యార్థం చిహ్నితా రాజశాసనైః।
అబాంధవంశవంచైవ నిర్హరేయురితిస్థితిః॥ ౫౫॥

పగళ్లయందు క్రయవిక్రయార్థమై రాజాజ్ఞచే చిహ్నితులై గ్రామమునందు దిరుగవలెను వీళ్లు దిక్కులేని శవములను పయికి తీసుకొనిపోవలెనని శాస్త్రమర్యాద॥

మూ॥ వధ్యాంశ్చ హన్యుస్సతతం యథాశాస్త్రంనృపాజ్ఞయా।
వధ్యవాసాంసిగృహ్ణీయుశ్శయ్యాశ్చాభరణానిచ॥ ౫౬॥

వధార్హులను యథాశాస్త్రముగా రాజాజ్ఞచే కొత్తదీయుట మొదలగువా

టిచే చంపుటయు వారి వస్త్రశయ్యాభరణాదికము పుచ్చుకొనుటయు వీరికి వృత్తి॥ ౫౬॥

మూ॥ వర్ణాపేతమవిజ్ఞాతం నరం కలుష యోనిజం।
ఆర్యరూపమివానార్యం కర్మభిస్స్వైర్విభావయేత్॥౫౭॥

ఏవర్ణమువాడో తెలియబడని సంకరజాతిమనుష్యుడు లోకము వలన నిట్టివాడని నిర్ణయించనశక్యమౌటచే నార్యునివలెగనపడుచు ననార్యుడగునట్టివానికి నిందితానురూపములగు వానిచేష్టలచేతనున్ను వక్ష్యమాణ కర్మములచేతనున్ను నిశ్చయించవలెను॥ ౫౭॥

మూ॥ అనార్యతానిష్ఠురతా క్రూరతానిష్క్రియాత్మతా।
పురుషం వ్యంజయంతీహ లోకేకలుషయోనిజం॥ ౫౮॥

నిష్ఠురభాషిత్వము ఘాతుకత్వము విహితాననుష్ఠాతృత్వమును యే పురుషుని యందుండునో వాడు సంకరజాతుడని యవియే ప్రకటించును॥ ౫౮॥

మూ॥ పిత్ర్యంవా భజతేశీలం మాతుర్వోభయమేవవా।
నకథంచనదుర్యోనిః ప్రకృతిం స్వాం నియచ్ఛతి॥

ఈ సంకరజాతులు దుష్టయోని యగుటచే పితృసంబంధమగు దుష్టస్వభావత్వమునైనా మాతృసంబంధమయినది గాని యుభయసంబంధమయినది గాని స్వభావమునుపొందును యెప్పుడైనా నీడుస్వకారణమును దాచుటకు సమర్థుడు కాడు॥

మూ॥ కులే ముఖ్యేపి జాతస్య యస్యస్యాద్యోనిసంకరః।
సంశ్రయత్యేవ తచ్ఛీలం నరోల్పమపివాబహు॥ ౬౦॥

మహాకులప్రసూతుడయినప్పటికిని యెవనియొక్క యోనిసంకరము ప్రచ్ఛన్నముగనుండునో యామనుడు కొంచముగాని గొప్పగాని యాతలిదండ్రులయొక్క స్వభావమును తప్పక బొందును॥ ౬౦॥

మూ॥ యత్రత్వేతే పరిధ్వంసా జ్జాయంతే వర్ణదూషకాః।
రాష్ట్రికైస్సహతద్రాష్ట్రం క్షిప్రమేవవినశ్యతి॥ ౬౧॥

ఏరాష్ట్రమందు యీసంకరజాతులు వర్ణదూషకులై యుందురో ఆరాష్ట్ర మీ ప్రజలతోగూడా శీఘ్రముగ నశించును గావున వర్ణసంకరముగాకుండ రాజు ప్రయత్నముపడవలెను॥ ౬౧॥

మూ॥ బ్రాహ్మణార్థే గవార్థేవా దేహత్యాగాదుపస్కృతం।
స్త్రీబాలాభ్యుపపత్తౌచ బాహ్యానాం సిద్ధికారణం॥ ౬౨॥

గోబ్రాహ్మణ స్త్రీ బాలులలో యెవరికైన పీడతప్పించుటకు యీలోక మందగు ప్రయోజనాపేక్షలేకుండ ప్రాణత్యాగము జేసినేని ప్రతిలోమ జాతులకు స్వర్గప్రాప్తియగును॥ ౬౨॥

మూ॥ అహింసా సత్యమస్తేయం శౌచమింద్రియ నిగ్రహం।
ఏతంసామాసికంధర్మం చాతుర్వర్ణ్యేఽబ్రవీన్మనుః ౬౩॥

హింసాత్యాగము యథార్థభాషణము నన్యాయముగ బరధనమును హరించకుండుట మృజ్జలాదులచేశుద్ధి ఇంద్రియములనునియమించుటయిట్టిదిసంక్షేపముగా నాలుగువర్ణములవారికిని జేయదగిన ధర్మమనిమనువు చెప్పెనుప్రకరణనుచే వర్ణజాతులకు నిదియేధర్మమని దెలియుందగు నిప్పుడు॥ "శ్లో॥సర్వవర్ణేషుతుల్యాస్వి తి"యను దానిచే చెప్పబడినదానికి వ్యతిరేకముగానగు బ్రాహ్మణాదికమునిజెప్పుచున్నాడు॥ ౬౩॥

మూ॥ శూద్రాయాం బ్రాహ్మణాజ్జాతః శ్రేయసాచేత్ప్రజాయతే।
అశ్రేయాం శ్రేయసీం జాతిం గచ్ఛత్యా సప్తమాద్యుగాత్॥ ౬౪॥

బ్రాహ్మణుని వలన శూద్రస్త్రీయందు బుట్టినది పారశవాఖ్యజాతి యది స్త్రీయై బ్రాహ్మణునివివాహమై వానివలన బుట్టినస్త్రీ మరల వివాహితబ్రాహ్మణుని వలననే స్త్రీబుట్టి యీరీతి నేడవతరమందగు పారశవస్త్రీయందు వివాహితబ్రాహ్మణునివలన బుట్టినజాతి బ్రాహ్మణజాతియగుచున్నది॥ ౬౪॥

మూ॥ శూద్రో బ్రాహ్మణతామేతి బ్రాహ్మణశ్చైతి శూద్రతామ్।
క్షత్రియాజ్జాతమేవంతు విద్యాద్వైశ్యాత్తథైవచ॥ ౬౫॥

ఇట్లుపూర్వశ్లోకోక్తప్రకారముగా శూద్రుడు బ్రాహ్మణత్వమును బొందుచు

న్నాడు ఇచ్చట బ్రాహ్మణుడనగా బ్రాహ్మణునివలన శూద్రస్త్రీయందుబుట్టిన పారశవుడని తెలియవలెను ఆపురుషుడచ్చంశూద్రస్త్రీని వివాహమైనందానియందువానికి బుట్టినపురుషుడు శూద్రస్త్రీనే వివాహమై యూపైని ఇట్లెపుట్టిన పురుషులెల్లను క్రమముగా శూద్రస్త్రీలనేవివాహమై పురుషులుపుట్టుచూరాగా నేడవబ్రాహ్మణపురుషుడు శుద్ధశూద్రుడగుచున్నాడు ఈప్రకారముగానే క్షత్రియునివలననున్ను వైశ్యునివలననున్ను శూద్రస్త్రీయందు బుట్టిన వానికుత్కర్షాపకర్షములు తెలియదగును జాత్యపకర్షవలన జాత్యుత్కర్షయుగమందనగా జన్మమందు తరమందని తాత్పర్యము సప్తమేపంచమేవాపి యని యాజ్ఞవల్క్యవచనముచే క్షత్రియుని వలనబుట్టిన వానికైదవజన్మమునందుత్కర్షాపకర్షములు తెలియదగును వైశ్యుని వలన బుట్టిన వానికంటె నుత్కర్షవలన యాజ్ఞవల్క్యవచనమం దిషిద్ధముచేపక్షాంతరము సంగ్రహించబడుట వలననున్ను పెద్దలయొక్కవ్యాఖ్యానానుసారముచేతనున్ను మూడవజన్మమందుత్కర్షాపకర్షములు తెలియదగును- ఈన్యాయముచేతనే బ్రాహ్మణునకు వైశ్యస్త్రీయందుబుట్టిన వానికైదవజన్మమందున్ను క్షత్రియస్త్రీయందుబుట్టినవానికిన్ని క్షత్రియునికి వైశ్యస్త్రీయందు బుట్టిన వానికిన్ని మూడవజన్మమందు నుత్కర్షాపకర్షములు తెలియదగును॥ ౬౫॥

మూ॥ అనార్యాయాం సముత్పన్నో బ్రాహ్మణాత్తు యదృచ్ఛయా ।
బ్రాహ్మణ్యా మప్యనార్యాత్తు శ్రేయ స్త్వం క్వేతిచే ద్భవేత్ ॥౬౬॥

ఆ వివాహితశూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునకు దైవాత్తుబుట్టినవాడొకడు రెండవవాడు శూద్రునివలన బ్రాహ్మణస్త్రీయందుబుట్టినవాడు వీరిద్దరిలోనున్నఎక్కడ బుట్టినవానికి శ్రేయస్త్వమంటే సంశయమెట్లన్న బ్రాహ్మణుని వలన శూద్రయందుబుట్టినవాడు బీజోత్కర్షముచే నెట్లు లెస్సగా శూద్రుడామెనోయూరీతనే క్షేత్రోత్కర్షముచే శూద్రునకు బ్రాహ్మణియందుబుట్టినవాడెట్లు సాధు శూద్రుడుగాడని సందేహము గలిగితే నిర్ణయము చెప్పుచున్నాడు॥ ౬౬॥

మూ॥ జాతో నార్యామనార్యాయా మార్యాదార్యో భవేద్గుణైః।
జాతోప్యనార్యా దార్యాయామనార్య ఇతినిశ్చయః॥ ౬౭॥

శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలన బుట్టినవాడు స్మృత్యుక్తివలన పాకయజ్ఞాది గుణములతోగూడినవాడై ప్రశస్యుడగుచున్నాడు శూద్రునిచేనైతే బ్రాహ్మణి

యందు బుట్టినవాడు ప్రతిలోమజాతుడు గాన నసంస్కార్యుడని నిశ్చయము న్యాయ మీ న్యాయప్రాప్తమైన యర్థమైనను వచనప్రామాణ్యముచే నిచ్చట తెలియు బడుచున్నది॥ ౬౭॥

మూ॥ తావుభావప్యసంస్కార్యావితి ధర్మో వ్యవస్థితః।
వైగుణ్యాజ్జన్మనః పూర్వ ఉత్తరః ప్రతిలోమతః॥౬౮॥

పారశవుడును చండాలుడు నీయిద్దరు నుపనయనసంస్కారార్హులు గారని శాస్త్రమర్యాద పారశవుడు శూద్రస్త్రీయందు బుట్టుటచే వైగుణ్యము గలవాడును చండాలుడు ప్రతిలోమముగా శూద్రునివలన బ్రాహ్మణియందు బుట్టుటచేనున్ను అనుపనేయులగుచున్నారు॥ ౬౮॥

మూ॥ సుబీజం చైవ సుక్షేత్రే జాతం సంపద్యతే యథా।
తథార్యాజ్జాత ఆర్యాయాం సర్వం సంస్కారమర్హతి॥౬౯॥

మంచిభూమియందు మంచిబీజమేలాగు బాగావృద్ధినొందునో ఆలాగున ద్విజాతిస్త్రీయందానులోమ్యముచే ద్విజునకు క్షత్రియవైశ్యలయందు బుట్టినవాడు క్షత్రియవైశ్యజాతిసంస్కారమును సకలశ్రౌతస్మార్తకర్మములకు నర్హుడగును పారశవచండాలులసంస్కార్యులనుటకు దార్ఢ్యార్థమీవచనము శాస్త్రాంతరముచేను క్తార్థమునకే దార్ఢ్యార్థము చెప్పుచున్నాడు॥

మూ॥ బీజమేకే ప్రశంసంతి క్షేత్రమన్యే మనీషిణః।
బీజక్షేత్రే తథైవాన్యే తత్రేయంతు వ్యవస్థితిః॥ ౭౦॥

కొందరుపండితులు బీజమును ప్రశంసించుచున్నారు హరిణ్యాదులందు బుట్టిన ఋష్యశృంగాదులు బ్రహ్మర్షులగుటవలన కొందరు క్షేత్రమును స్తుతించుచున్నారు క్షేత్రస్వామిపుత్రత్వదర్శనమువలన నన గా క్షేత్రజుడు క్షేత్రికిహక్కుగావునని కొందరుబీజక్షేత్రములను రెంటినిన్ని స్తుతించుచున్నారు మంచిభూమియందుమంచివిత్తనముంచినను సమృద్ధిదర్శనమువలన యీ యభేదమందు నీవక్ష్యమాణమగు వ్యవస్థ తెలియదగ్గది ౭౦॥

మూ॥ అక్షేత్రే బీజముత్సృష్టమంతరైవ వినశ్యతి।

అబీజక మపిక్షేత్రం కేవలం స్థండిలం భవేత్॥౭౦॥

ఊషరక్షేత్రమందు పండించిన బీజము ఫలించక మధ్యనే నశించును బీజములేకపోయినచో నా క్షేత్రము కేవలభూమిగానే యుండును గాని సస్యమగుటకు వీలుపడదు ప్రత్యేకముగ పనికిరాకుండుటచే "సుబీజం సుక్షేత్రే" యని మనుచెప్పబడినయుభయప్రాధాన్యమే యభిమతమాయెను ఇప్పుడు బీజప్రాధాన్యమును దృష్టాంతమును చెప్పుచున్నాడు॥ ౭౦॥

మూ॥ యస్మాద్బీజప్రభావేన తిర్యగ్జా ఋషయో౽భవన్।
పూజితాశ్చ ప్రశస్తాశ్చ తస్మాద్బీజం ప్రశస్యతే॥ ౭౨॥

ఏహేతువచే బీజమాహాత్మ్యమువలన తిర్యగ్జాతులగు హరిణ్యాది యోనులందు బుట్టినను ఋష్యశృంగాదులు ఋషులై పూజ్యులై వేదజ్ఞానాదులచే ప్రశస్తులగుచున్నారో యాహేతువచే బీజముస్తుతించబడుచున్నది ఇది నీబీజయోనుల యందు శర్భ్రష్టబీజముగల జాతిప్రధానమని తెలియదగ్గది॥ ౭౨॥

మూ॥ అనార్యమార్యకర్మాణ మార్యంచానార్యకర్మిణం।
సంప్రధార్యాబ్రవీద్ధాతా నసమౌ నాసమావితి॥ ౭౩॥

ద్విజాతికర్మనిరతుడగు శూద్రునిన్ని శూద్రకర్మరతుడగు బ్రాహ్మణునిన్ని ఆలోచించి బ్రహ్మవీరుసములును గారు అసములును గారు శూద్రుడు ద్విజాది కర్మ డైనను ద్విజునితో సముడుగాడు అనధికారిగావున ద్విజాతికర్మజేసినను ద్విజనామ్యాభావమువలనను శూద్రకర్మమొనరించినను నిషిద్ధకర్మాచరణముచే ద్విజత్వసమపద్ధతిపోవునగనకన్ను వీరుసములు గారు ఉభయులకున్ను నిషిద్ధకర్మాచరణము సమముగానుండుటచేనసములున్నుగారు గావున నేది యేవనికినిషిద్ధమోవాడదిచేయరాదని సంకరపర్యంతవర్ణధర్మాధర్మములయుద్దేశము ఇప్పుడు బ్రాహ్మణులకాపద్ధర్మమును బ్రతిపాదించునదిచెప్పుచున్నాడు॥ ౭౩॥

మూ॥ బ్రాహ్మణా బ్రహ్మయోనిస్థా యేస్వకర్మణ్యవస్థితాః।
తేసమ్యగుపజీవేయు షట్కర్మాణి యథాక్రమం॥ ౭౪॥

ఏబ్రాహ్మణులు బ్రహ్మధ్యాననిరతులును స్వకర్మానుష్ఠాననిష్ఠులునగుచున్నారో

వారు యాజనాధ్యాపనాదులను నారుకర్మములనవలంబించి లెస్సగా జేయవలెను॥

మూ॥ అధ్యాపనంచాధ్యయనం యజనంయాజనంతథా॥
దానంప్రతిగ్రహశ్చైవ షట్కర్మాణ్యగ్రజన్మనః॥ ౭౫॥

సాంగమగు వేదమును జెప్పడమున్ను చదవడమున్ను యజ్ఞమును జేయించడమున్ను చేయడమున్ను దానమివ్వడమున్ను బ్రతిగ్రహించడమున్ను నీయారున్ను బ్రాహ్మణునకు జేయదగినవి॥ ౭౫॥

మూ॥ షణ్ణాంతుకర్మణా మస్యత్రీణి కర్మాణిజీవికాః।
యాజనాధ్యాపనేచైవ విశుద్ధాచ్చ ప్రతిగ్రహః॥ ౭౬॥

ఈబ్రాహ్మణునకునీయారుకర్మములయందునన గా వేదమును జెప్పడముయజ్ఞమును జేయించుటయును॥ శ్లో "ద్విజాతిభ్యోధనం లిప్సేత్ప్రశస్తేభ్యోద్విజఇతి" యనువచనని దేశమువలన ద్విజులవలనబ్రతిగ్రహమునను నీమూడుకర్మములున్ను జీవనార్థములని తెలియందగును॥ ౭౬॥

మూ॥ త్రయోధర్మానివర్తంతే బ్రాహ్మణా త్క్షత్రియంప్రతి।
అధ్యాపనం యాజనంచ తృతీయశ్చ ప్రతిగ్రహః॥ ౭౭॥

బ్రాహ్మణునికంటె క్షత్రియునకు యాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహములుతక్కువ యజనాధ్యయనదానములు మూడుకర్మములును క్షత్రియునకగుచున్నవి॥ ౭౭॥

మూ॥ వైశ్యంప్రతితథైవైతే నివర్తేరన్నితిస్థితిః।
నతౌప్రతి హితాన్ధర్మాన్ మనురాహ ప్రజాపతిః॥ ౭౮॥

క్షత్రియునకుంబోలె యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహములు వైశ్యునకున్ను లేవు వీనికిన్ని యజనాధ్యయన దానములగుచున్నవి యీమూడు కర్మములే క్షత్రియవైశ్యులకు యోగ్యములని మనువుచెప్పెను॥ ౭౮॥

మూ॥ శస్త్రాస్త్రభృత్త్వం క్షత్రస్య వణిక్పశుకృషిర్విశః।
ఆజీవనార్థంధర్మస్తు దానమధ్యయనంయజిః॥ ౭౯॥

క్షత్రియునకు ప్రజారక్షణార్థము శస్త్రాస్త్ర ధారణమున్ను వైశ్యునకు కృషి

వాణిజ్యపాశుపాల్యాన్యున్ను వృత్త్యర్థమై చెప్పబడెను ఉభయులకున్ను ధర్మార్థమైయజనాధ్యయనదానములు చెప్పబడెను॥ ౭౯॥

మూ॥ వేదాభ్యాసో బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియస్య చ రక్షణం।
వార్తాకర్మైవ వైశ్యస్య విశిష్టాని స్వకర్మసు॥ ౮౦॥

ద్విజులకు వృత్త్యర్థమై చెప్పబడినవాటిలో బ్రాహ్మణునకధ్యాపనమున్ను క్షత్రియునకు రక్షణమున్ను వాణిజ్యపశుపాలనములు వైశ్యునకున్ను ముఖ్యములని చెప్పబడెను॥ ౮౦॥

మూ॥ అజీవంస్తు యథోక్తేన బ్రాహ్మణస్స్వేన కర్మణా।
జీవేత్ క్షత్రియధర్మేణ సహ్యస్య ప్రత్యనంతరః॥ ౮౧॥

బ్రాహ్మణుడు తనకు చెప్పబడిన యాజనాదికర్మములచే నిత్యకర్మానుష్ఠాన భృత్యపోషణాదులలోనగుటకు బ్రతుకుట కుపయోగించకుండెనేని తనకుదగ్గిర జాతి గావున గ్రామనగరాదిరక్షణప్రముఖక్షత్రియకర్మముచే జీవించవలెను॥ ౮౧॥

మూ॥ ఉభాభ్యామప్యజీవంస్తు కథంస్యాదితి చేద్భవేత్।
కృషిగోరక్షమాస్థాయ జీవేద్వైశ్యస్య జీవికాం॥ ౮౨॥

బ్రాహ్మణుడు రెండువృత్తులచేనున్ను జీవించకుండెనేని కృషిగోరక్షణములననుటచే వాణిజ్యమున్ను చెప్పబడ్డదే గావున నీవైశ్యవృత్తులచే జీవించవలెను అప్పుడగినవాటినిముందు చెప్పగలడు స్వయంకృషి విప్రునకు నిషిద్ధమము గావున స్వయంకృషి కేన్ని "ఋతామృతాభ్యాంజీవేత॥" యనునది యాపద్వృత్తియే గావుననిప్పుడేకృష్యాదులలో బలాబలములను చెప్పుచున్నాడు॥ ౮౨॥

మూ॥ వైశ్యవృత్త్యాపి జీవంస్తు బ్రాహ్మణః క్షత్రియోపివా।
హింసాప్రాయాంపరాధీనాం కృషింయత్నేన వర్జయేత్॥ ౮౩॥

బ్రాహ్మణక్షత్రియులు వైశ్యవృత్తిచే జీవించునప్పుడైన భూమిగతజంతు హింసాప్రాయవృషభాధీనమగు కృషినియత్నముచే మానవలెను ఇందుచేత పశుపాలనాద్యభావమందు కృషి చెయ్యవలెనని చూడదగ్గది "క్షత్రియోపివా" యనుటచే స్వవృత్త్యభావమందు క్షత్రియుడు వైశ్యవృత్తిచే జీవించదగునని తోచుచున్నది॥ ౮౩॥

మూ॥ కృషింసాధ్వితి మన్యంతే సావృత్తిస్సద్విగర్హితా।
భూమింభూమిశయాంశ్చైవ హంతికాష్ఠ మయోముఖం ౮౪॥

కృషిని మంచిజీవనమని కొందరు తలచుచున్నారు ఆజీవికమైన తెనుకటితో గూడి నాగలిచే భూమిని బగిల్చి తద్గతజంతువులను జంపుచున్నది గాన సాధువులచే నిందింపబడెను॥ ౮౪॥

మూ॥ ఇదంతువృత్తివైకల్యా త్త్యజతో ధర్మనైపుణం।
విట్పణ్యముద్ధృతోద్ధారం విక్రేయం విత్తవర్ధనం॥ ౮౫॥

బ్రాహ్మణక్షత్రియులకు స్వవృత్త్యభావమందు ధర్మమును గూర్చి యథోక్తమగు నైపుణ్యము లేనప్పుడు వక్ష్యమాణనిషిద్ధవస్తువర్జ్యముగా వైశ్యులమ్మెడురీతిని ధనవృద్ధికరములగు క్రయవిక్రయముల నొనర్చుకొనవచ్చును॥ ౮౫॥

మూ॥ సర్వాన్ రసానపోహేత కృతాన్నంచతిలైస్సహ।
అశ్మనోలవణంచైవ పశవోయేచమానుషాః॥ ౮౬॥

సర్వరసద్రవ్యములను సిద్ధాన్నతిలపాషాణలవణ పశుమనుష్యులనున్ను విక్రయించరాదు లవణము రసద్రవ్యమైనప్పటికిని మరలచెప్పడము దోషాధిక్య ప్రకటనచే ప్రాయశ్చిత్తగౌరవార్థము మిగిలినవాటికిని యిట్లే సందర్భము చేసుకొనవలెను॥

మూ॥ సర్వంచతాంతవంరక్తం శాణక్షౌమావికానిచ।
అపిచేత్స్యురరక్తాని ఫలమూలేతథౌషధీః॥ ౮౭॥

తంతునిర్మితకుసుంబాది రక్తసర్వవస్త్రములను నారచేతను పట్టుచేతను లోమములచేతనున్ను నిర్మితములగునవి రక్తములు గాకున్నను విక్రయించరాదు ఫలమూలాదికమునున్ను నమ్మరాదు॥ ౮౭॥

మూ॥ అపశ్శస్త్రంవిషంమాంసం సోమంగంధాంశ్చ సర్వశః।
క్షీరంక్షౌద్రం దధిఘృతం తైలంమధుగుడంకుశాన్॥ ౮౮॥

జలశస్త్ర విషమాంస సోమక్షీర దధిఘృత తైలగుడదర్భలను కర్పూరాది పరిమళద్రవ్యములను తేనయును మైనమున్ను విక్రయించరాదు॥ "సభాగ్నిమధూచ్ఛిష్టే" యనియాజ్ఞవల్క్యోక్తివలన॥ ౮౮॥

మూ॥ ఆరణ్యాంశ్చ పశూన్ సర్వాన్ దంష్ట్రిణశ్చ వయాంసిచ।
మద్యం నీలీంచలాక్షాంచ సర్వాంశ్చైకశఫాం స్తథా॥౮౯॥

గ్రామ్యారణ్యపశువులనున్ను కోరలుగల సింహాదులనున్ను పక్షులనున్ను మద్యమును నీలిమందును లక్కను గుర్రములు మొదలగు నొంటిడెక్కగల జంతువులనున్ను విక్రయించరాదు॥ ౮౯॥

మూ॥ కామముత్పాద్య కృష్యాంతు స్వయమేవ కృషీవలః।
విక్రీణీత తిలాంఛ్ఛుద్ధాన్ ధర్మార్థ మచిరస్థితాన్॥ ౯౦॥

కర్షకుడు స్వకృషిచే ఫలించినన్నువ్వులను ఇతరద్రవ్యములతో గూడ పండినవెంటనే యనగా లాభార్థము క్రియమున్యోమట్టుకును బ్రతికించక ధర్మార్థముగా నిచ్చువలన విక్రయించవచ్చును తిలవిక్రయము నిషిద్ధముగావున ధర్మకార్యమునకైతే నిట్లమ్మవచ్చునని నిషేధనిషేధము॥ ౯౦॥

మూ॥ భోజనాభ్యంజనాద్దానా ద్యదన్య త్కురుతే తిలైః।
క్రిమిభూతశ్శ్వ విష్ఠాయాం పితృభి స్సహమజ్జతి॥౯౧॥

భోజనాభ్యంజనదానములకు గాక విక్రయాదినిమిత్తము తిలలనెవ్వడువినియోగపరచునో యతండు పితరులతోగూడశ్వవిష్ఠయందు క్రిమిత్వము నొంది మునుగును॥ ౯౧॥

మూ॥ సద్యః పతతి మాంసేన లాక్షయా లవణేనచ।
త్ర్యహేణ శూద్రో భవతి బ్రాహ్మణః క్షీరవిక్రయా॥౯౨॥

మాంసలాక్షా లవణముల నమ్మినేనితత్క్షణమే పతితుడగునుదోషగౌరవజ్ఞాపనార్థమిట్లు వ్యాఖ్యజేయబడెను పంచమహాపాతకులను ముందు జెప్పగలడు గావున క్షీరవిక్రయము మూడుదినములోనచేసేని శూద్రత్వము నొందును ఇదిన్ని దోషగౌరవజ్ఞాపనార్థమే॥ ౯౨॥

మూ॥ ఇతరేషాంతు పణ్యానాం విక్రయాదిహకామతః।
బ్రాహ్మణ స్సప్తరాత్రేణ వైశ్యభావం నియచ్ఛతి॥౯౩॥

చెప్పబడిన మాంసాదులకువ్యతిరిక్తములగునపణ్యావస్తువులనుబ్రాహ్మణుడేడుదినము

నిచ్చచే నమ్మెనేని వైశ్యత్వము నొందును "కామతః"యనుటచే ద్రవ్యాంతరములో గలియుటచే ప్రమాదము వల్లనైనచో దోషము లేదు॥ ౯౩॥

మూ॥ రసారసైర్నిమాతవ్యా న త్వేవ లవణం రసైః।
కృతాన్నంచా కృతాన్నేన తిలా ధాన్యేన తత్సమాః॥౯౪॥

రసాయనగా గుడాదులు రసైఃయనగా ఘృతాదులతో వినిమయము జేయం దగును ఉప్పునైతే నితరరసద్రవ్యముతో మార్చఁగూడదు సిద్ధాన్నమును పచ్చివస్తువులతోటి మార్చవచ్చును తిలలను ధాన్యముతో ననగా కుంచెడుతిలలిచ్చి కుంచెడు ధాన్యము పుచ్చుకొనవచ్చును సరిగానని యర్థము॥ ౯౪॥

మూ॥ జీవేదేతేన రాజన్య స్సర్వేణాప్యనయం గతః।
న త్వేవజ్యాయసీం వృత్తి మభిమన్యేత కర్హిచిత్॥ ౯౫॥

క్షత్రియుఁ డాపదయందు బ్రాహ్మణునకు నిషిద్ధములగు వాటినిన్ని వైశ్యునివలె విక్రయించి బ్రదుకవచ్చును బ్రాహ్మణవృత్తినవలంబించ రాదు క్షత్రియునకేగా దీనిషేధమందరికిన్ని॥ ౯౫॥

మూ॥ యోలోభాద ధమోజాత్యా జీవేదుత్కృష్ట కర్మభిః।
తం రాజా నిర్ధనం కృత్వా క్షిప్రమేవ ప్రవాసయేత్॥౯౬॥

ఎవఁడధమజాతివాఁడు లోభముచే నుత్కృష్టజాతికర్మము లొనర్చి జీవించునో వానిధనమంతయును హరించి రాజు దేశము నప్పుడే దాటించవలెను॥౯౬

మూ॥ వరం స్వధర్మో విగుణో నపారక్య స్స్వనుష్ఠితః।
పరధర్మేణ జీవన్ హి సద్యః పతతి జాతితః॥౯౭॥

స్వధర్మము విగుణమైన నించుక శ్రేష్ఠము పరజాతిధర్మము లెస్సగా జేయబడినను శ్రేష్ఠముగాదు జాత్యంతరకర్మముచే జీవించెనేని యప్పుడే తనజాతి దొరఁగ పతితుడగును గావున నిదిదోషదర్శనార్థము॥ ౯౭॥

మూ॥ వైశ్యోజీవన్ స్వధర్మేణ శూద్రవృత్త్యాపి వర్తయేత్।
అనాచరన్నకార్యాణి నివర్తేత చ శక్తిమాన్॥౯౮॥

వైశ్యుడు స్వవృత్తిచే జీవనము జరగనప్పుడు ఉచ్ఛిష్టభోజనాది నికృష్టకార్యములను జేయకుండ ద్విజశుశ్రూషాదిశూద్రవృత్తిచే జీవించవచ్చును ఆపదను దాటి క్రమముగా శూద్రవృత్తిని విడువవలెను॥ ౯౮॥

మూ॥ అశక్నువంస్తు శుశ్రూషాం శూద్రః కర్తుం ద్విజన్మనామ్।
పుత్రదారాత్యయం ప్రాప్తో జీవేత్కారుకకర్మభిః॥౯౯॥

శూద్రుడు ద్విజశుశ్రూషచేయలేక దారపుత్రాదులన్నములేక బాధపడినప్పుడు సూపకారాదికారుకకర్మములచే బ్రదుకవలెను॥ ౯౯॥

మూ॥ యైః కర్మభిః ప్రచరితైః శుశ్రూష్యంతే ద్విజాతయః।
తాని కారుకకర్మాణి శిల్పాని వివిధానిచ॥ ౧౦౦॥

పైనిచెప్పబడిన కారుకర్మములవిశేషములను దెలియజేయుటకీశ్లోకము॥ ఏకర్మములుచేస్తే ద్విజశుశ్రూషచేయబడునో యట్టి కర్రలుచెక్కడము చిత్తరువులు వ్రాయడముమొదలగునవి జేయవలెను॥ ౧౦౦॥

మూ॥ వైశ్యవృత్తిమనాతిష్ఠన్ బ్రాహ్మణస్స్వేపథిస్థితః।
అవృత్తికర్శితస్సీదన్నిమం ధర్మం సమాచరేత్॥ ౧౦౧॥

బ్రాహ్మణుడు వృత్త్యభావపీడితుడైనీరసించి క్షత్రియవైశ్యవృత్తి నవలంబించవలెను- "వరంస్వధర్మోవిగుణః" యనిచెప్పబడుటవలన స్వవృత్తియందు వర్తించు నీవక్ష్యమాణవృత్తిననుసరించవలెను గుణహీనులవలననున్న ప్రతిగ్రహము సంభవించనియప్పుడుపరవృత్తినాశ్రయించవలెను॥ ౧౦౧॥

మూ॥ సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయాద్బ్రాహ్మణస్త్వనయంగతః।
పవిత్రం దుష్యతీత్యేతద్ధర్మతో నోపపద్యతే॥ ౧౦౨॥

బ్రాహ్మణుడు వృత్త్యభావమునందు నతినిందితులవలననున్ను క్రమముగా ప్రతిగ్రహించవచ్చును ఇచ్చట నర్థాంతరన్యాస-పవిత్రమయినదిగంగ రథ్యోదకమును బొందినను నదిధర్మముచే దుష్టముగానేరదు గావున పవిత్రుడగు బ్రాహ్మణుడు ధమప్రతిగ్రహముచే దోషమునొందడు శాస్త్రధర్మముచే॥ ౧౦౨॥

మూ॥ నాధ్యాపనాద్యాజనాద్వా గర్హితాద్వా ప్రతిగ్రహాత్।
దోషోభవతివిప్రాణాం జ్వలనాంబుసమాహితే॥ ౧౦౩॥

బ్రాహ్మణులకాపదయందు గర్హితాధ్యాపనయాజన ప్రతిగ్రహములచే నఘము కాదు వారుపవిత్రులగుటచే నగ్నిసలిలతుల్యులుగావున॥ ౧౦౩॥

మూ॥ జీవితాత్యయమాపన్నో యోన్నమత్తియతస్తతః।
ఆకాశమివపంకేన నసపాపేనలిప్యతే॥ ౧౦౪॥

ప్రాణాంతమగు నాపదయందు ప్రతిలోమజాతివలననైన నన్నముతినినను బ్రాహ్మణుడాకాశము పంకమునంటనట్లుకలుషమునంటడు అర్థవాదమిది॥ ౧౦౪॥

మూ॥ అజీగర్తస్సుతం హంతు ముపాసర్పద్బుభుక్షితః।
నచాలిప్యతపాపేన క్షుత్ప్రతీకారమాచరన్॥ ౧౦౫॥

అజీగర్తుడను ఋషి తనపుత్రునినూరుగోవులకు యజ్ఞపశునిమిత్తమమ్మి చంపనుద్యోగించెనందుచే క్షుత్ప్రతీకారమొనర్చిన పాపము నొందడాయెను ఋగ్వేదబ్రాహ్మణమందీకథ వ్యక్తముగనున్నది॥ ౧౦౫॥

మూ॥ శ్వమాంసమిచ్ఛన్నార్తోత్తుం ధర్మాధర్మవిచక్షణః।
ప్రాణానాం పరిరక్షార్థం వామదేవోనలిప్తవాన్॥ ౧౦౬॥

ధర్మాధర్మములను గుర్తెరిగిన వామదేవుడను ఋషిక్షుధార్తుడై ప్రాణరక్షార్థమై కుక్కమాంసమును దినను ద్యోగించి పాపము నొందలేదు॥ ౧౦౬॥

మూ॥ భరద్వాజః క్షుధార్తస్తు సపుత్రో విజనేవనే।
బహ్వీర్గాః ప్రతిజగ్రాహ వృధోస్తక్ష్ణో మహాతపాః॥ ౧౦౭॥

తపస్వియగు భరద్వాజుడు పుత్రునితోగూడ క్షుధార్తుడైవిజనమగువనమందు వృధుడనుతక్షువలన ననేకగోవులను బ్రతిగ్రహించి పాపమునొందలేదు॥ ౧౦౭॥

మూ॥ క్షుధార్తస్తత్తుమభ్యాగా ద్విశ్వామిత్రశ్వజాఘనీం।
చండాలహస్తాదాదాయ ధర్మాధర్మవిచక్షణః॥ ౧౦౮॥

ధర్మాధర్మజ్ఞుడగు విశ్వామిత్రుడు క్షుధార్తుడై చండాలుని వలన కుక్క

యొక్క వెనుకటి చట్టమాంసమునుబుచ్చుకొని తినుటకుద్యుక్తుడాయెను॥ ౧౦౮॥

మూ॥ ప్రతిగ్రహాద్యాజనాద్వా తథైవాధ్యాపనాదపి।
ప్రతిగ్రహః ప్రత్యవరః ప్రేత్య విప్రస్య గర్హితః॥ ౧౦౯॥

ఆపదయందు సదధ్యాపనయాజనములలో నసత్ప్రతిగ్రహము నికృష్టము బ్రాహ్మణునకు నరకహేతువు గావున సదధ్యాపనయాజనములు సంభవించని యప్పుడసత్ప్రతిగ్రహము జేయుమని యీవచనము దీనికి హేతువును చెప్పుచున్నాడు॥౧౦౯॥

మూ॥ యాజనాధ్యాపనే నిత్యం క్రియేతే సంస్కృతాత్మనాం।
ప్రతిగ్రహస్తు క్రియతే శూద్రాదప్యంత్యజన్మనః॥ ౧౧౦॥

ఆపదయందైన ననాపదయందైనను యాజనాధ్యాపనములుపనయనసంస్కారముగల ద్విజులకే చేయబడును బ్రతిగ్రహము శూద్రునివల్లనున్ను గాగలదు గావుననిది నికృష్టము॥ ౧౧౦॥

మూ॥ జపహోమైరపైత్యేనో యాజనాధ్యాపనైః కృతః।
ప్రతిగ్రహనిమిత్తంతు త్యాగేన తపసైవచ॥ ౧౧౧॥

అసదధ్యయన యాజనములవలనబుట్టిన పాపము ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణోక్తక్రమముచే జపహోమాదులవలన నశించును ప్రతిగ్రహజనితదోషమా పుచ్చుకొనబడినద్రవ్యమువిడుచుటచేతనున్ను॥ శ్లో॥ "మాసంగోష్ఠే పయఃపీత్వా" యన నదిమొదలుగా జెప్పబడినక్రమమున జెప్పబోయెడితపస్సుచేబోవును॥ ౧౧౧॥

మూ॥ శిలోంఛమప్యాదదీత విప్రోఽజీవన్ యతస్తతః।
ప్రతిగ్రహాచ్ఛిలః శ్రేయాం స్తతోఽప్యుంఛః ప్రశస్యతే॥౧౧౨॥

బ్రాహ్మణునకు స్వవృత్తిచే జీవనముజరగనప్పుడచ్చటశిలోంఛవృత్తిచే బ్రతుకవలెనుగాని ప్రతిగ్రహముతగదు ప్రతిగ్రహముకంటె శిలవృత్తియనగా వెన్నులేరుకొనుట యింతకంటే నుంఛవృత్తిమంచిది యొక్కొక్కగింజచొప్పున నేరుకొనుట॥

మూ॥ సీదద్భిః కుప్యమిచ్ఛద్భిః ధనంవా పృథివీపతిః।
యాచ్యస్స్యాత్స్నాతకైర్విప్రైరదిత్సంస్త్యాగమర్హతి॥౧౧౩॥

స్నాతకులగు బ్రాహ్మణులు ధనాభావముచేకుటుంబభరణాశక్తులై యాగా

ఙ్మ్యపయోగార్థమై కుప్యమనగా కృతాకృతహేమ రౌప్యవ్యతిరిక్తమగు ధాన్య వస్త్రాదికము రాజు నడగవలెను లోభ్యముచేనిచ్చే బుద్ధిలేకుండెనేని యారాజును విడువవలెను ఇచ్చట మేధాతిథి గోవిందరాజులు రాజీవ్వనిచ్చలేని వాడైనప్పటికి త్యాగముచేయనర్హుఁడు అవశ్యమీవలెనని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి॥ ౧౧౩॥

మూ॥ అకృతంచ కృతాత్క్షేత్రాత్ గౌరజావిక మేవచ ।
హిరణ్యం ధాన్యమన్నంచ పూర్వంపూర్వ మదోషవత్॥౧౧౪॥

సిద్ధముగా బాగుజేసినభూమికంటె కొనుఁడుభూమి ప్రతిగ్రహించుటదోషముకా కుండవ గోవు మేక గొర్రె హిరణ్యము ధాన్యము అన్నము నీవస్తువులు ప్రతిగ్రహించుటకు పూర్వపూర్వములు దోషకరములుగావు పూర్వ పూర్వాసంభవమందుత్తరోత్తరము గ్రహించవలెను॥ ౧౧౪॥

మూ॥ సప్తవిత్తాగమాధర్మ్యా దాయోలాభః క్రయోజయః।
ప్రయోగః కర్మయోగశ్చ సత్ప్రతిగ్రహ ఏవచ॥౧౧౫॥

ధనాగమమునకు మార్గము లేడువిధములు దాయము మొదలగునవియందు దాయమనగా కులాగతధనము లాభమనగా నిధ్యాదులును మైత్ర్యాదిలబ్ధమున్ను క్రయమనగా ప్రసిద్ధము యీమూడున్ను నాలుగువర్ణములవారికిన్ని ధర్మ్యము లు జయప్రాప్తము క్షత్రియునకుమాత్రమే ప్రయోగమనగా వృద్ధ్యాదిప్రాప్తము కర్మయోగమనగా కృష్యాదిలబ్ధము వైశ్యునకీరెండు నుచితములు సత్ప్రతిగ్రహము బ్రాహ్మణునకర్హము ఇట్లువీరికివి ధర్మ్యములని చెప్పుటవలననె తదభావమందనాపద్వ్యవృత్తుల నవలంబించవలెనని సూచించి యప్పుడాపద్ధర్మములచే జీవించదగునని కృతమునకుప్రయోగముగ నిచ్చట చెప్పబడెను॥ ౧౧౫॥

మూ॥ విద్యాశిల్పం భృతిస్సేవా గోరక్షం విపణిఃకృషిః।
ధృతిర్భైక్షం కుసీదంచ దశజీవన హేతవః॥౧౧౬॥

ఇది ఆపత్ప్రకరణముగావున "జీవన హేతవః" యనిచెప్పుటవలన నీవృత్తులలో ననాపదయందు సేవనికేవృత్తిచే జీవనము బ్రాహ్మణునకు సేవాదికమువలెను నిషిద్ధమో యాపదయందు వానికావృత్తిపయమై యభ్యనుజ్ఞజేయబడుచున్నది-ఇట్లు

శిల్పాదికసంస్కారములుగాక విద్యయనగా వేదవిద్యావ్యతిరిక్తమగు వైద్య తర్కవిషాపహరణాదివిద్య శిల్పమనగా చందనాదికములను గూర్చెడి నేర్పు భృతి యనగా జీతమునకు కొలువు సేవయనగా పరాజ్ఞాకరణము గోరక్షణము వర్తకము స్వయంకృషి ధృతియనగా నల్పసంతుష్టి భిక్షమెత్తుకోవడము వడ్డిబేరము ఈపదివృత్తులచేతను నాపదయందుజీవించదగును॥ ౧౧౬॥

మూ॥ బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవాపి వృద్ధింనైవప్రయోజయేత్।
కామంతుఖలు ధర్మార్థం దద్యాత్పాపీయసేల్పికాం॥ ౧౧౭॥

బ్రాహ్మణుడైనను క్షత్రియుడైనను వృద్ధ్యాదిధనము నాపదయందైనను గూర్చరాదు ధర్మార్థమై యనుకల్పముగా జెప్పబడిన నికృష్టకర్మనుచేసైన ధనమూర్జించవలెను ఇప్పుడు రాజులకాపద్ధర్మమును జెప్పుచున్నాడు॥ ౧౧౭॥

మూ॥ చతుర్థమాదదానోపి క్షత్రియో భాగమాపది।
ప్రజారక్షన్పరంశక్త్యా కిల్బిషాత్ప్రతిముచ్యతే॥ ౧౧౮॥

రాజుకు ధాన్యాదులలో నెనిమిదవపాలు జెప్పబడెను ఆపదయందు నాలవపాలు పుచ్చుకొనినయెడల నధికమగుశక్తితో ప్రజలనురక్షించుచు నధికకరగ్రహపాపము తో కూడుకొనకుండును ఆపదయందుకూడా ప్రజారక్షణము రాజుకు నెందువల్లనంతే చెప్పబడుచున్నది॥ ౧౧౮॥

మూ॥ స్వధర్మో విజయస్తస్య నాహవేస్యాత్పరాఙ్ముఖః।
శస్త్రేణవైశ్యాన్ రక్షిత్వా ధర్మ్యమాహారయేద్బలిం॥ ౧౧౯॥

రాజునకువిజయము స్వధర్మము విజయఫలము యుద్ధమనియర్థము ప్రజారక్షణమునకు ప్రవృత్తుడై యెందువల్లనయిన భయముత్పన్నమయ్యెనేని యపుడు యుద్ధపరాఙ్ముఖుడుకారాదు యిట్లుశస్త్రముచే దస్యులవలన వైశ్యులనురక్షించి వారలవలన శాస్త్రీయమగుపన్ను నధికారపురుషులచే నాకర్షించవలెను ఆపన్నేదనిన॥

మూ॥ ధాన్యేష్టమం విశాంశుల్కం వింశకార్షాపణావరం।
కర్మోపకరణాశ్శూద్రాః కారవశ్శిల్పినస్తథా॥ ౧౨౦॥

ధాన్యసమూహమందు వైశ్యునివలన నష్టమాంశము శుల్కమాకర్షించవలె

ను ధాన్యములలో ద్వాదశభాగమని చెప్పబడెను-యీయష్టమాంశ మాపదయందు నత్యంతాపదయందుక్త చతుర్థాంశమునకుగాక కొంచెముగను యీయంశము విభాగము గ్రాహ్యమనియుక్తగలదనియుక్తమే బల్యాదులలో కార్షాపణ స్థానములకు వింశతితమమగు భాగమునుగ్రహించవలెనుఅందున్ను "పంచాశద్భాగఆదేయో రాజ్ఞాపశుహిరణ్యయోః" అనుటచే నదియందు పంచాశద్భాగము చెప్పబడెను యీవింశతితమభాగ మాపదయందని చెప్పబడెను శూద్రులనగా సూపకారాదులు శిల్పులనగా చేకూడపుపనివాళ్ళు మొదలగువారున్నచే ఆయెలువెట్టిగా జేయించుకోవడముకుతప్ప పన్ను గ్రాహ్యము కాదు॥ ౧౨౦॥

మూ॥ శూద్రస్తు వృత్తి మాకాంక్షన్ క్షత్ర మారాధయేద్యది।
ధనినంవా ప్యుపారాధ్య వైశ్యంశూద్రో జిజీవిషేత్॥౧౨౧॥

శూద్రుడు బ్రాహ్మణశుశ్రూషచే జీవనము జరగనప్పుడు క్షత్రియునయినధనవంతుడగు వైశ్యునయిన నాశ్రయించి జీవించనిచ్ఛయించవలెను ద్విజశుశ్రూషచే జరగకుండునప్పుడు మున్ను జెప్పబడిన పనులచే బ్రతుకవలెను॥ ౧౨౧॥

మూ॥ స్వర్గార్థ ముభయార్థంవా విప్రానారాధయేత్తుసః।
జాతబ్రాహ్మణ శబ్దస్య సాహ్యస్య కృతకృత్యతా॥౧౨౨॥

ఆశూద్రుడుస్వర్గప్రాప్తికిగాని ఇహపరములకు రెంటికీగానీ బ్రాహ్మణునినాశ్రయించెనేని బ్రాహ్మణాశ్రితుడని శబ్దముచే చెప్పబడునదియె వానికికృతార్థత బ్రాహ్మణ సంబంధవ్యపదేశముచే ధన్యుడగును॥ ౧౨౨॥

మూ॥ విప్రసేవైవశూద్రస్య విశిష్టం కర్మకీర్త్యతే।
యదతోన్యద్ధి కురుతే తద్భవత్యస్య నిష్ఫలం॥ ౧౨౩॥

శూద్రునకితరకర్మముకంటె బ్రాహ్మణసేవ ప్రకృష్టమని కర్మశాస్త్రమందు జెప్పబడెను దీనికంటె నన్యమేమిజేసినను వానికి నిష్ఫలమగునని పూర్వోక్తముగు దానికిస్తుతి పాకయజ్ఞాదులున్ను వానికి విహితముగావున॥ ౧౨౩॥

మూ॥ ప్రకల్ప్యాతస్యతైర్వృత్తిస్స్వకుటుంబాద్యథార్హతః।
శక్తించావేక్ష్య దాక్ష్యంచ భృత్యానాంచ పరిగ్రహం॥ ౧౨౪॥

ఆశూద్రుఁడు చేసెడిపనియందగు సామర్థ్యము ననుసరించి వాని దారపుత్రా దులకు సరిపడునట్లు బ్రాహ్మణులచే వానివృత్తి యొసఁగవలెను॥ ౧౨౪॥

మూ॥ ఉచ్ఛిష్టమన్నం దాతవ్యం జీర్ణాని వసనాని చ।
పులాకాశ్చైవ ధాన్యానాం జీర్ణాశ్చైవ పరిచ్ఛదాః॥ ౧౨౫॥

ప్రకృతద్విజాశ్రితశూద్రునకు ఉచ్ఛిష్టాన్నమున్ను జీర్ణములగుతమరుక ట్టుకొని భుక్తములగు వస్త్రములు కేవలము చినిగిపోనివి పరిచ్ఛదము గావలెను॥ "శ్లో॥ నశూద్రాయమతిం దద్యాన్నోచ్ఛిష్టం" మనునది యనాశ్రయశూద్రవిషయము ధాన్యములలో పులాకలనగా నాళ్ళు బొల్లు మొదలగునవి వానికీవలెను॥ ౧౨౫॥

మూ॥ నశూద్రే పాతకం కించి న్నచసంస్కారమర్హతి।
నాస్యాధికారో ధర్మేఽస్తి నధర్మాత్ప్రతిషేధనం॥ ౧౨౬॥

శూద్రునకులశునాదిభక్షణముచే నించుకైన పాపము లేదు "అహింసాసత్యమ స్తేయ"మనునీనాలుగువర్ణములవారికిహింసకూడదని చెప్పబడుటవలనబ్రాహ్మణవ ధాదికములవలన పాపములేదనగాదు వీనికి విహితములగు పాకయజ్ఞాదులు దక్క నగ్నిహోత్రాదిధర్మకర్మమందధికారము లేదుపనయనాదిసంస్కారములున్ను లేవు విహితములుగావున॥ ౧౨౬॥

మూ॥ ధర్మేప్సవస్తు ధర్మజ్ఞాః సతాం వృత్తమనుష్ఠితాః।
మంత్రవర్జం నదుష్యంతి ప్రశంసాం ప్రాప్నువంతిచ॥ ౧౨౭॥

ఏశూద్రులు స్వధర్మము నెరిగినవారై ధర్మప్రాప్తినిగోరుచు పై మూఁడు వర్ణములవారియొక్క యనిషిద్ధమగు నాచారము నవలంబించినవారైరో॥ "శ్లో॥ నమస్కారేణ మంత్రేణ పంచయజ్ఞాన్నహాపయే" దని యాజ్ఞవల్క్యవచనమువల న నమస్కారమంత్రముచే తంత్రాంతరహితమగునట్లు పంచయజ్ఞాది ధర్మముల ను జేయుచున్నవారై ప్రత్యవాయముఁబొందరు లోకమందు ఖ్యాతిని బొందుదురు॥

మూ॥ యథాయథాహి సద్వృత్త మాతిష్ఠత్యనసూయకః।
తథాతథేమంచాముంచ లోకంప్రాప్నోత్యనిందితః॥ ౧౨౮॥

ఒకరిని నిందజేయక ద్విజాత్యాచమనమును వనకనిషిద్ధమగుదానినెట్లట్లవలంబిం

చునో యట్లట్టిహపరలోకములందపూజ్యుడగును నిందితుడును గాడనిస్మృతిచే జెప్ప బడెను॥ ౧౨౮॥

మూ॥ శక్తేనాపిహి శూద్రేణ నకార్యోధనసంచయః।
శూద్రోహి ధనమాసాద్య బ్రాహ్మణానేవబాధతే॥ ౧౨౯॥

ధనసంచయము నార్జించుటకు సమర్థుడయ్యును శూద్రుడుదార పుత్రాది పోష్యవర్గపంచయజ్ఞోపయోగమాత్రముకంటె నధికముగా ధనమును జేర్చరాదుధ నమధికముగనుండుటవలననున్న శాస్త్రమెరుగకుండుటవలననున్నుబ్రాహ్మణులనే బాధించును శుశ్రూషచెయ్యనేచేయడని పూర్వోక్తమునకనువాదము॥ ౧౨౯॥

మూ॥ ఏతేచతుర్ణాం వర్ణానా మాపద్ధర్మాః ప్రకీర్తితాః।
యాన్ సమ్యగనుతిష్ఠంతో వ్రజంతి పరమాంగతిం॥ ౧౩౦॥

ఇవి నాలుగువర్ణములవారికిని యాపదయందు జేయందగినధర్మములు చెప్ప బడెను వీటిని లెస్సగా నాచరించినవారగుచు విహితానుష్ఠాననిషిద్ధానాచరణము లవలన పాపమునశింపజేసుకొని బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నులై మోక్షమునొందుదురు॥

మూ॥ ఏషధర్మవిధిః కృత్స్నశ్చాతుర్వర్ణ్యస్య కీర్తితః।
అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి ప్రాయశ్చిత్తవిధింశుభం॥ ౧౩౧॥

ఇతిశ్రీమానవేధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాం సంహితాయాం
దశమోధ్యాయః.

ఇది నాలుగువర్ణములవారి యాచారము సమగ్రముగ జెప్పబడె నిపైని ప్రా యశ్చిత్తానుష్ఠానమునతిశుభకరమగు దానిజెప్పెదను॥ ౧౩౧

ఇది శ్రీమన్మహామహీబిడౌజ శ్రీమదానందగజపతి రాజ
మహారాజ దయాపాత్ర భారద్వాజసగోత్రపవిత్ర
సుకవిజనవిధేయ మండకామేశ్వర నామధేయ
విరచి తాంధ్రమన్వర్థదీపికాఖ్యయగు
వ్యాఖ్యయందుదశమాధ్యాయము.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రమన్వర్థదీపికాసహితము

మనుస్మృతి * ఏకాదశాధ్యాయప్రారంభము.

మూ॥ సాంతానికం యక్ష్యమాణ మధ్వగం సర్వవేదసం।
గుర్వర్థం పితృమాత్రర్థం స్వాధ్యాయార్థ్యుపతాపినః॥౧॥
నవైతాన్ స్నాతకాన్ విద్యాద్బ్రాహ్మణాన్ ధర్మభిక్షుకాన్।
నిస్స్వేభ్యో దేయమేతేభ్యో దానం విద్యావిశేషతః॥౨॥

"అతఃపరంప్రవక్ష్యామి ప్రాయశ్చిత్త విధిమని॥" ప్రాయశ్చిత్తవిధానము జెప్పుటకు ప్రతిజ్ఞ జేయబడెను గాన సాంతానికాదులకు దానమీవలెనని ప్రస్తావము "దానేనాకార్యకారిణః॥" యని పైని జెప్పబడుటవల్లనున్న "దానేనవధనిర్ణేకం సర్పాదీనామశక్నువన్॥" అనివక్ష్యమాణమువల్లనున్ను గొప్ప ప్రాయశ్చిత్తమునకు దానపాత్రమునుపన్యసించుట ప్రకృతమునకుపయోగము వర్ణాశ్రమధర్మాదివ్యతిరిక్తప్రాయశ్చిత్తాదినైమిత్తికధర్మకథనమీయధ్యాయమందగును గావున నవ్యమగునైమిత్తికధర్మోపన్యాసమున్ను నిచ్చటగాదగును వివాహముసంతానము ప్రయోజనముగాగలది గావున సాంతానికుడనగా వివాహార్థియు నవశ్యకర్తవ్యములగు నగ్నిష్టోమాదులను జేయనిచ్ఛగలవాడున్ను పాంథుడున్ను సర్వవేదసమనగా సర్వస్వదక్షిణగల విశ్వజిద్యాగము దాని జేసినవాడును విద్యాగురువునకు గ్రాసాచ్ఛాదనాదికమును గోరెడువాడు తలిదండ్రులను బోషించుటకై ధనముగోరువాడున్ను వేదమును జదివెడి కాలమందు వస్త్రాదికమును గోరెడి బ్రహ్మచారియు రోగియు నీతొమ్మండ్రును ధర్మార్థము భిక్షను గోరెడు బ్రాహ్మణులనుగా దెలియవలెను నిర్ధనులగువీరికి గోహిరణ్యాదిదానము విద్యావిశేషానురూపముగనీవలెను॥ ౧॥౨॥

మూ॥ ఏతేభ్యోహి ద్విజాగ్ర్యేభ్యో దేయమన్నం సదక్షిణం।
ఇతరేభ్యో బహిర్వేది కృతాన్నం దేయముచ్యతే॥

ఈతొమ్మండ్రగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులకంతర్వేదియగు సదక్షిణాన్నమును బెట్టవలెను ఏతద్వ్యతిరిక్తులగు బ్రాహ్మణులకు బహిర్వేదిసిద్ధమగు నన్నము నీవలెనని చెప్పబడెను ధనమిచ్చెడిచోనీనియమములేదు॥ ౩।

మూ॥ సర్వరత్నానిరాజాతు యథార్హం ప్రతిపాదయేత్।
బ్రాహ్మణాన్వేదవిదుషో యజ్ఞార్థంచైవదక్షిణాం॥౪॥

రాజు సకలరత్నములనున్న యాగోపయోగ్యములగు మణిముక్తాదులనున్ను దక్షిణార్థమగు ధనమును విద్యానురూపముగ వేదవేత్తలగు బ్రాహ్మణులకీవలెను॥

మూ॥ కృతదారోపరాన్ దారాన్ భిక్షిత్వా యోధిగచ్ఛతి ।
రతిమాత్రం ఫలం తస్య ద్రవ్యదాతుస్తు సంతతిః॥ ౫॥

వివాహితుడైయుండియును మరల వివాహము జేసికొనుటకు ధనమును యాచించి తెచ్చి పెళ్లిజేసికొనెనేని వానికాస్త్రీయందు రతిమాత్రమె ఫలము సంతానమా ధనదాతకేయగును ఇట్లు జెప్పుటచే భార్యయున్నవానికి మరలవివాహార్థము ధనమీరాదనియును యట్లు చేయరాదనియు నిషేధార్థమిది॥ ౫॥

మూ॥ ధనానితు యథాశక్తి విప్రేషు ప్రతిపాదయేత్ ।
వేదవిత్సు వివిక్తేషు ప్రేత్యస్వర్గం సమశ్నుతే॥౬॥

గోభూహిరణ్యాదిధనమును కుటుంబవంతులును వేదవేత్తలునగు బ్రాహ్మణులకీవలె నందుచే పరలోకమందు స్వర్గసుఖము ననుభవించును॥ ౬॥

మూ॥ యస్య త్రైవార్షికం భక్తం పర్యాప్తం భృత్యవృత్తయే।
అధికంవాపి విద్యేత ససోమం పాతుమర్హతి॥౭॥

ఎవనికి యవశ్యభరణీయులగు వారికి జీవనార్థము మూడుసంవత్సరముల దనుక పూర్తిగాగాని యెక్కువగాగాని ధనముండునో వాడు కామ్యయాగములు జేయనుద్యోగించవలెను నిత్యములగు నగ్నిష్టోమాదులనొనర్చుటకీనిషేధము లేదవి యెల్లెడలను జేయదగును గావుననే "సమాంతేసోమికైర్మఖైః"రని నిత్యవిషయమై ప్రతిసంవత్సరాంతమందును సోమయాగమును జేయుమని విధించెను॥౭॥

మూ॥ అతస్స్వల్పీయసి ద్రవ్యే యస్సోమం పిబతిద్విజః ।
సపీత సోమపూర్వోపి నతస్యాప్నోతి తత్ఫలం॥౮॥

మూడుసంవత్సరములకు చాలని సొమ్ముగలవాడు మున్ను సోమయాగమును జేసినవాడు మరలజేసెనేని దానిఫలమునొందను యాగమొకమారుజేసిన వానికి రెండవయాగము తప్పకకామ్యమగుచున్నది॥ ౮॥

మూ॥ శక్తః పరజనేదాతా స్వజనే దుఃఖజీవిని ।
మధ్వాపాతో విషాస్వాద స్సధర్మ ప్రతిరూపకః॥౯॥

ధనమార్జించ శక్తుడగువాడు తలిదండ్రులు మొదలగు స్వజనమన్నములేక నీరసించుచుండగా యశస్సునకునై యన్యులకు వితరణమొనర్చువాడు మొదట తేనెవలె దోచినం ద్రావినపరిణామమందు విషమగును కీర్తికొరకుబోయినరకమందుబడును॥ ౯॥

మూ॥ భృత్యానా ముపరోధేన యఃకరోత్యౌ ర్ధ్వదైహికం।
తద్భవత్యసుఖోదర్కం జీవతశ్చ మృతస్యచ॥౧౦॥

పుత్రదారాదులకు పీడగలుగునట్లుగా పరలోకసుఖార్థమై దానాదికము నొనర్చువానికిహమందును పరమందును దుఃఖమెయగును ఐహికములో లోకమందగుయశస్సునకు నీతిగలవాడును నీశ్లోకమందు పరలోకసుఖార్థమీవిగలవాడు నని నిషేధమునకై జెప్పను॥ ౧౦॥

మూ॥ యజ్ఞశ్చేత్ప్రతిరుద్ధస్స్యా దేకేనాంగేన యజ్వనః ।
బ్రాహ్మణస్య విశేషేణ ధార్మికే సతిరాజని॥౧౧॥

యోవైశ్యస్స్యా ద్బహుపశుర్హీనక్రతురసోమపః ।
కుటుంబాత్తస్య తద్ద్రవ్య మాహరేద్యజ్ఞ సిద్ధయే॥౧౨॥

క్షత్రియునియొక్కగాని విశేషించి బ్రాహ్మణునియొక్కగాని యజ్ఞమన్నియంగములును గలిగిన నొకయంగముమాత్రము సమకూడనందునయజ్ఞముని లచిపోవుచుండె తే చాలాపశుధనాదులు గలిగి సోమయాజీగాని వైశ్యునియొక్క ధనము నేరీతినైనం దెచ్చి యాయజ్ఞమును బూర్తిజేయవలెను రాజు ధర్మబుద్ధిగల

కాకై యిట్లొనర్చవలెను గాని శాస్త్రార్థమునెరిగి నిగ్రహింపరాదు॥ ౧౧॥౧౨॥

మూ॥ ఆహరేత్రీణివా ద్వేవా కామం శూద్రస్య వేశ్మనః।
నహిశూద్రస్య యజ్ఞేషు కశ్చిదస్తిపరిగ్రహః॥ ౧౩॥

యజ్ఞమునకు రెండంగములుగాని మూడంగములుగాని సందర్భింపని యప్పుడు శూద్రగృహమునుంచి బలాత్కారముగా గాని చౌర్యముచేగాని స్వయముగా యాంగముల పూర్తికై తేవలెను గానియజ్ఞార్థమై శూద్రునియాచింపరాదు॥ "శ్లో॥ నయజ్ఞార్థంధనంశూద్రాద్విప్రోభిక్షేతేతి" యనువచనముచే విప్రుడు యాచింపకూడదు హరింపవచ్చును క్షత్రియుడైతే బలాత్కరించితీసుకొనవలెను॥ ౧౩॥

మూ॥ యోనాహితాగ్నిశ్శతగు రయజ్వాచసహస్రగుః।
తయోరపికుటుంబాభ్యా మాహరేదవిచారయన్॥౧౪॥

ఔపాసనాగ్నిగల వైశ్యుడు నూరుగోవులంతధనికుడైనా యజ్ఞముచేసినవైశ్యుడు వేయి గోవులంతధనికుడైనా నట్టికుటుంబద్వయమువల్లనున్ను యజ్ఞార్థమై రెండుమూడంగములలోపముదీరుటకు తగినసొమ్ము బ్రాహ్మణుడు తనకున్ను క్షత్రియునకున్ను యజ్ఞపూర్తియగునట్లు యోచించిగాని బలాత్కరించిగాని చౌర్యముచేగాని హరింపవచ్చునందువలన ఖ్యాతికిన్ని లోపములేదు యజ్ఞసిద్ధిన్నియగును॥ ౧౪॥

మూ॥ ఆదాననిత్యాచ్చాదాతు రాహరేద్ప్రయచ్ఛతః।
తథాయశోస్యప్రథతే ధర్మశ్చైవ ప్రవర్ధతే॥ ౧౫॥

యాచనాదికముచే ధనాదానము నిత్యముగా గలవాడాదాననిత్యుడు బ్రాహ్మణుడే తడిష్టాపూర్తరహితుడయ్యెనేని యట్టిబ్రాహ్మణునివలననున్ను యజ్ఞము కొరతగానున్న రెండుమూడంగముల భర్తీకిదగినద్రవ్యము నడిగి గానిబలాత్కారముగాగాని చౌర్యముచేగాని తెచ్చి యజ్ఞపూర్తిచేయుటచే నీపైనికీర్తిన్ని పుట్టును ధర్మమున్ను వృద్ధినొందును॥ ౧౫॥

మూ॥ తథైవసప్తమే భక్తే భక్తానిషడనశ్నతా।
అశ్వస్తనవిధానేన హర్తవ్యం హీనకర్మణః॥ ౧౬॥

దినమునకు రెండుభోజనములు శాస్త్రీయములు మూడుదినములకారుభోజనములు లేక నాలవనాటికుపస్థితభోజనార్థము దానధర్మశూన్యునిధనమునొక దినమునకు జాలినంత చౌర్యాదికముచేనైన హరించవచ్చును॥ ౧౬॥

మూ॥ ఖలాత్ క్షేత్రాదగారాద్వా యతో వాప్యుపలభ్యతే।
ఆఖ్యాతవ్యంతు తత్తస్మై పృచ్ఛతే యదిపృచ్ఛతి॥ ౧౭॥

కళ్ళములోనుంచి గాని మడిలోనుంచి గాని గృహమునుంచిగాని కర్మహీనుని ధనమునెచ్చట దొంగలించుటకుతటస్థమైన నచ్చటినుంచి హరించవలెను ధనస్వామియడిగెనేని చౌర్యమునకు నిమిత్తమును వానికిజెప్పవలెను॥ ౧౭॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్వం నహర్తవ్యం క్షత్రియేణ కదాచన।
దస్యునిష్క్రియయోస్తుస్వ మజీవన్ హర్తుమర్హతి॥ ౧౮॥

పైజెప్పబడిన నిమిత్తములయందునైనను బ్రాహ్మణద్రవ్యమును క్షత్రియుడుహరించరాదు బ్రాహ్మణునికంటె నికృష్టుడుగావున నన్యాయసాదృశ్యముచే వైశ్యశూద్రులున్ను పైపైజాతులధనమును హరించరాదు నిషిద్ధకర్మము లొనర్చువానియొక్క గాని విహితకర్మములను జేయనివానియొక్క గాని బ్రాహ్మణక్షత్రియులలో నెవ్వనిధనమునైనను బ్రతుకుతెరవులేనప్పుడు క్షత్రియుడు హరించవచ్చును॥ ౧౮॥

మూ॥ యోఽసాధుభ్యోఽర్థ మాదాయ సాధుభ్యస్సంప్రయచ్ఛతి।
సకృత్వా ప్లవమాత్మానం సంతారయతి తావుభౌ॥ ౧౯॥

ఎవడు హీనకర్ములగు ధనవంతులవలన ధనముదెచ్చి పైనిచెప్పిన నిమిత్తములందు సజ్జనులకిచ్చునో వాడు తనను పడవనుగాజేసి యెవనివలనసొమ్ము తెచ్చెనో వాడు దుర్బుద్ధుడు గావున వానిధనము ధర్మమునకు వినియోగపడుటవలన వాడు కృతార్థుడాయెను ఎవరికిచ్చెనో వాళ్ళదారిద్ర్యముపోయి ధర్మము లొనర్చిరిగావున నిద్దరిని దుఃఖసముద్రమును దాటించుచున్నాడు॥ ౧౯॥

మూ॥ యద్ధనం యజ్ఞశీలానాం దేవస్వం తద్విదుర్బుధాః।
అయజ్వనాంతు యద్విత్త మాసురస్వం తదుచ్యతే॥ ౨౦॥

యజ్ఞశీలురగువారిధనము ధర్మవినియోగమునకర్హము గావున నది దేవస

మని పెద్దలందును యజ్ఞాదులు జేయనివారిధనము ధర్మమునకు కానిదిగావునవా గురిమనబడును రాజు దానిదేవస్వముగా జేయవలెను॥ ౨౦॥

మూ॥ నతస్మిన్ ధారయేద్దండం ధార్మికః పృథివీపతిః।
క్షత్రియస్యహి బాలిశ్యా ద్బ్రాహ్మణస్సీదతిక్షుధా॥ ౨౧॥

పైనిచెప్పబడిన నిమిత్తములవిషయమై చెప్పిన చౌర్యబలాత్కారాదులొనర్చు వారియందు ధార్మికుడగురాజు దండమును విధించరాదు రాజుయొక్క మౌఢ్య ముచేతనేగదా బ్రాహ్మణుడాకలిచే పీడితుడుగావడము అందువలన॥ ౨౧॥

మూ॥ తస్య భృత్యజనం జ్ఞాత్వా స్వకుటుంబాన్మహీపతిః।
శ్రుతశీలేచ విజ్ఞాయ వృత్తిం ధర్మ్యాం ప్రకల్పయేత్॥ ౨౨॥

బ్రాహ్మణుని పుత్రదారాదిపోష్యవర్గమును గణించి శ్రుతశీలాను సారముగా వృత్తిని కల్పించవలెను॥ ౨౨॥

మూ॥ కల్పయిత్వాస్య వృత్తించ రక్షేదేనం సమంతతః।
రాజాహి ధర్మషడ్భాగం తస్మాత్ప్రాప్నోతి రక్షితాత్॥ ౨౩॥

అట్లువృత్తినికల్పించి చోరాదిబాధలురాకుండ నాబ్రాహ్మణుని రక్షించవలె ను రాజువానివలన ధర్మషడ్భాగమును బుచ్చుకొనుచున్నాడు॥ ౨౩॥

మూ॥ నయజ్ఞార్థం ధనం శూద్రా ద్విప్రోభిక్షేత కర్హిచిత్।
యజమానోహి భిక్షిత్వా చండాలః ప్రేత్యజాయతే॥ ౨౪॥

బ్రాహ్మణుడు యజ్ఞార్థమై శూద్రునియెప్పుడున్ను యాచించరాదు యాచిం చితెచ్చిన శూద్రధనముచే యజ్ఞను జేసినవాడు చచ్చి చండాలుడై బుట్టును గావు న నీయాచ్ఞానిషేధమువలన నయాచితోపస్థిత శూద్రద్రవ్యమనిషిద్ధము॥ ౨౪॥

మూ॥ యజ్ఞార్థమర్థం భిక్షిత్వా యోనసర్వం ప్రయచ్ఛతి।
సయాతి భాసతాం విప్రః కాకతాం వాశతంసమాః॥ ౨౫॥

యజ్ఞార్థమై యాచించితెచ్చిన ధనమంతయును యజ్ఞమందు వినియోగింపజే యకుండెనేని వాడునూరేళ్ళు భాసమనెపక్షిజన్మమైనా కాకజన్మమైనాబొందును॥

మూ॥ దేవస్వం బ్రాహ్మణస్వంవా లోభేనోప హినస్తియః।
సపాపాత్మా పరేలోకే గృధ్రోచ్ఛిష్టేన జీవతి॥౨౬॥

ప్రతిమాది దేవతలకుస్వార్థముత్సృష్టమగు సొమ్మునున్ను బ్రాహ్మణద్రవ్యమున్ను లోభముచే నెవడు హరించునో వాడు పరలోకమందనగా జన్మాంతరమందు గృధ్రోచ్ఛిష్టమునుదిని బ్రతుకును॥ ౨౬॥

మూ॥ ఇష్టింవైశ్వానరీం నిత్యం నిర్వపేదబ్దపర్యయే।
కౢప్తానాం పశుసోమానాం నిష్కృత్యర్థమసంభవే॥౨౭॥

పాతసంవత్సరముబోయి క్రొత్తసంవత్సరాదియందు విహితమగు సోమయాగాసంభవమందు తదకరణదోషముబోవుటకై వైశ్వానరేష్టిని జేయవలయును॥

మూ॥ ఆపత్కాలేన యోధర్మం కురుతే నాపదిద్విజః।
సనాప్నోతి ఫలంతస్య పరత్రేతి విచారితం॥౨౮॥

ఆపత్కాలమందు విహితమగు ధర్మముననాపదయందాచరించినవానికది పరలోకమందు నిష్ఫలమగుచున్నది॥ ౨౮॥

మూ॥ విశ్వైశ్చదేవైః సాధ్యైశ్చ బ్రాహ్మణైశ్చ మహర్షిభిః।
ఆపత్సు మరణాద్భీతైర్విధేః ప్రతినిధిఃకృతః॥౨౯॥

విశ్వనామకులగు దేవతలచేతనున్ను సాధ్యులచేతనున్ను మహర్షులగు బ్రాహ్మణులచేతనున్ను మరణభీతిచే నాపదయందు ముఖ్యవిధియగు సోమయాగాదికమునకు వైశ్వానర్యాది ప్రతినిధి చేయబడెను ఇదిముఖ్యాసంభవమందు జేయదగును గాని ముఖ్యముసంభవించుచుండగా జేయగూడదు॥ ౨౯॥

మూ॥ ప్రభుః ప్రథమకల్పస్య యోऽనుకల్పేన వర్తతే।
నసాంపరాయికం తస్య దుర్మతేర్విద్యతేఫలం॥౩౦॥

ఎవడు ముఖ్యమగు విధిని జేయుటకు సంపన్నుడై యాపద్విధియగు ప్రతినిధిచే ననుష్ఠానమును జేయునో యాదుర్బుద్ధి పారలౌకికాభ్యుదయరూపమై ప్రత్యవాయపరిహారార్థమగు ఫలముకాదు-"ఆపత్కల్పేనయోధర్మ"మనుశ్లోకముచే జెప్పబడిన ప్పటికిని యిది శాస్త్రాదరార్థమయి మరల జెప్పబడెను॥ ౩౦॥

మూ॥ నబ్రాహ్మణో నివేదయేత కించిద్రాజని ధర్మవిత్।
స్వవీర్యేణైవతాం చ్ఛిష్యా న్మానవా నపకారిణః॥౩౧॥

కర్మజడగు బ్రాహ్మణుడు తనకెవ్వడైనంజేసిన యపకారమును రాజునకు దెలి యజేయరాదు మరేమంటే స్వశక్తిచేతనే వక్ష్యమాణాభిచారాదికముచే నపకారులను శిక్షించవలెను అందువలన స్వకీయధర్మవిరోధనుకుంటే నపకృష్టమగు నపరాధకరణను గలుగుచుండగా నభిచారాదికము దోషమునకుగాదనునది పరమతము ఇదియభిచారమును విధించదు రాజనివేదనము నయినను నిషేధించదు॥ ౩౧॥

మూ॥ స్వవీర్యాద్రాజవీర్యాచ్చ స్వవీర్యం బలవత్తరం।
తస్మాత్స్వేనైవ వీర్యేణ నగృహ్ణీయా దరీన్ద్విజః॥౩౨॥

స్వసామర్థ్యముకంటె రాజసామర్థ్యము పరాధీనముగనుక స్వశక్తి బలవత్తరమయినదిగావున స్వశక్తిచేతనే బ్రాహ్మణుడు శత్రువులను నిగ్రహించవలెను ఆస్వవీర్యమనగా నేమంటే॥ ౩౨॥

మూ॥ శ్రుతీరథర్వాంగిరసీః కుర్యాదిత్య విచారయన్।
వాక్శస్త్రంవై బ్రాహ్మణస్య తేనహన్యా దరీన్ద్విజః॥౩౩॥

అథర్వవేదమందు నంగిరస్సులను దుష్టాభిచారశ్రుతులను బట్టి విచారించకుండ శత్రుజయార్థమయి యాభిచారికమును జేయవలయును అభిచారమంత్రోచ్చారణ రూపమగు వాక్కు బ్రాహ్మణునకు శస్త్రము గావున దానిచే విప్రుడు శత్రువులను జంపవలెను॥ ౩౩॥

మూ॥ క్షత్రియో బాహువీర్యేణ తరేదాపద మాత్మనః।
ధనేన వైశ్యశూద్రౌతు జపహోమైర్ద్విజోత్తమః॥౩౪॥

క్షత్రియు డాత్మశౌర్యముచే శత్రుకృతపరాభవరూపమగు నాపదనుదరించవలెను వైశ్యశూద్రులు ప్రతీకారముజేయువానికి ధనమిచ్చియు బ్రాహ్మణు డభిచారముచేతనున్ను శత్రులను జయించవలెను॥ ౩౪॥

మూ॥ విధాతా శాసితా వక్తా మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే।
తస్మైనాకుశలం బ్రూయాన్నశుష్కాంగిర మీరయేత్॥౩౫॥

విహితకర్మానుష్ఠాన మొనర్చువాడును శిష్యపుత్త్రాదులకు శిక్షకుడును ప్రాయశ్చిత్తాదులను జెప్పెడువాడున్ను సకలభూతమైత్రిగలవాడున్ను బ్రాహ్మణుడనబడును వానికనిష్టమగునట్టి వాగ్దండధిగ్దండరూపమగు వాక్కులనుబలుకరాదు॥ ౩౫॥

మూ॥ నవైకన్యా నయువతి ర్నాల్పవిద్యో నబాలిశః ।
హోతా స్యాదగ్నిహోత్రస్య నార్తో నాసంస్కృత స్తథా॥ ౩౬॥

పెళ్లికానియాడదిన్ని పడుచుదిన్ని కొంచెమధ్యయనము గలవాడున్ను మూర్ఖుడున్ను వ్యాధ్యాదిపీడితుడు ననుపనీతుడున్ను శ్రౌతసంబంధములగు సాయంప్రాతర్హోమములు చేయగూడదు చేయించుట తటస్థించునపుడు కన్యాదులకు నిషేధము॥ ౩౬॥

మూ॥ నరకే నిపతంత్యేతే జుహ్వతః స్సచయస్యతత్ ।
తస్మాద్వైతానకుశలో హోతా స్యాద్వేదపారగః॥ ౩౭॥

ఈకన్యాదులు హోమమునుజేసిరేని నరకమునం బడుదురు ఎవనియొక్కయీయగ్నిహోత్రమును బ్రతినిధిరూపముగా జేతురో వాడున్ను నరకమునంబడును గావున శ్రౌతకర్మప్రవీణుడును స్వాధ్యాయసంపన్నుడునగు బ్రాహ్మణుడు హోతగా జేయదగును॥ ౩౭॥

మూ॥ ప్రాజాపత్య మదత్వాశ్వ మగ్న్యాధేయస్య దక్షిణాం ।
అనాహితాగ్ని ర్భవతి బ్రాహ్మణో విభవేసతి॥ ౩౮॥

ఆధానమొనర్చి సంపన్నుడయ్యున్ని బ్రజాపతిదేవతాకమైన యశ్వమును దక్షిణగా నివ్వని బ్రాహ్మణుడనాహితాగ్నియే యగుచున్నాడు ఆధానఫలమును బొందడు గావున నాధానమందశ్వమును దక్షిణగా నీవలెను॥ ౩౮॥

మూ॥ పుణ్యాన్యన్యాని కుర్వీత శ్రద్దధానో జితేంద్రియః ।
నత్వల్పదక్షిణై ర్యజ్ఞై ర్యజేతేహ కథంచన॥ ౩౯॥

శ్రద్ధావంతుడును జితేంద్రియుండునునై యజ్ఞవ్యతిరిక్తములగు తీర్థయాత్రాదిపుణ్యములను జేయవలెను గాని శాస్త్రోక్తమగు దక్షిణలేనియజ్ఞమును జేయరాదు దక్షిణయజ్ఞమున కుపకారకము గావున నీవచనము స్వల్పదక్షిణమైతే భయము

త్రుటకు గాదు॥ ౩౯

మూ॥ ఇంద్రియాణి యశస్స్వర్గ మాయుః కీర్తిం ప్రజాః పశూన్।
హంత్యల్ప దక్షిణో యజ్ఞ స్తస్మా న్నాల్పధనో యజేత్॥౪౦॥

చక్షురాదీంద్రియములనున్ను బ్రతికియుండగా వచ్చిన ఖ్యాతియశస్సు దానినిన్ని స్వర్గమునున్ను ఆయుష్యమునున్ను దేహత్యాగానంతరమందగు ఖ్యాతికీర్తి యనబడు దానిన్ని సంతానమునున్ను పశువులనున్ను స్వల్పదక్షిణమగు యజ్ఞము నశింప జేయును గావున పూర్ణదక్షిణ నివ్వలేనివాడు యజ్ఞమును జేయరాదు॥ ౪౦॥

మూ॥ అగ్నిహోత్ర్యపవిధ్యాగ్నీన్ బ్రాహ్మణః కామకారతః।
చాంద్రాయణం చరేన్మాసం వీరహత్యా సమం హి తత్॥౪౧॥

అగ్నిహోత్రి ఇచ్ఛచే సాయంప్రాతఃకాలమందు హోమమును మానెనేని యొకమాసము చాంద్రాయణము జేయవలెను ఆయగ్నిహోత్రత్యాగము వీరుడనగా పుత్రుడు వానిజంపిన పాపముబొందును॥ "శ్రు॥ వీరహావా ఏష దేవానాం భవతి యోగ్నిముద్వాసయతే" ఎవడగ్నులనుద్వాసనము జేసునో వాడు దేవతలకు వీరహత్య జేసినవాడగుచున్నాడని కొందరు మాసమగ్నిహోత్రము జేయనివాడనిసవరించిరి॥

మూ॥ యే శూద్రాదధిగమ్యార్థ మగ్నిహోత్ర ముపాసతే।
ఋత్విజస్తే హి శూద్రాణాం బ్రహ్మవాదిషు గర్హితాః॥ ౪౨॥

ఏబ్రాహ్మణులు శూద్రునివలన ధనము దెచ్చి యనగా సామాన్యులనుయాచించియైనను దెచ్చినధనముతో॥ "శ్లో॥ వృషలాగ్న్యుపసేవినా॥" మనివక్ష్యమాణ లింగముచే నాధానపూర్వకముగ నగ్నిహోత్రము జేతురో వారు శూద్రునకు యాజకులగుచున్నారు గాని వారికా ఫలనులేదు గావున వారు వేదవాదులందు నిందితులగుచున్నారు॥ ౪౨॥

మూ॥ తేషాం సతతయజ్ఞానాం వృషలాగ్న్యుపసేవినాం।
పదా మస్తకమాక్రమ్య దాతా దుర్గాణి సంతరేత్॥౪౩॥

ఆశూద్రధనముచే యజ్ఞమొనర్చి యగ్నులను సేవించిన వారియొక్క శిరస్సు మీదను పాదమునుంచి శూద్రుడా దానముచే దుర్గములగు పాపములను దాటిపర

లోకమునుబొందును గాని యజమానులకాయజ్ఞఫలములేదు॥ ౪౩

మూ॥ అకుర్వన్ విహితంకర్మ నిందితంచ సమాచరన్।
ప్రసక్తశ్చేంద్రియార్థేషు ప్రాయశ్చిత్తీయతే నరః॥ ౪౪॥

శాస్త్రవిహితసంధ్యోపాసనాదినిత్యకర్మమునున్ను అస్పృశ్యస్పర్శమైనచో స్నానమొనర్చుట మొదలగు నైమిత్తికములనున్ను జేయకుండినను శాస్త్రనిషిద్ధముగు హింసాదికర్మమును జేయుచుండినను శాస్త్రముచే విహితమయినను నిషిద్ధములనగు కర్మములందాసక్తుడైయుండినను మనుష్యజాతిమాత్రుడు ప్రాయశ్చిత్తమునకర్హుడగుచున్నాడు॥ "ఇంద్రియార్థేషు సర్వేషు న ప్రసజ్యేత కామతః॥" యనియున్ను నిషేధించుటవలన నీశ్లోకమందున్న నిందితపదముచేతనే "ప్రసక్తశ్చేంద్రియార్థేషు॥" యనునది సంగృహీతమగుచు మరల నెందుకిది జెప్పవలెనని శంకరాగా నాశ్లోకము స్నాతకవ్రతవిషయమయినది గావున "వ్రతానీమాని ధారయేత్॥" దనియుపక్రమించుటవలననిది ప్రతిషేధముగాదు మరేమంటే వ్రతవిధి అట్లైతే "అకుర్వన్ విహితంకర్మ॥" యనుదానిచేతనే ప్రాప్తమౌనుగదా వేరే చెప్పనక్కరలేదంటే ఇది స్నాతకేతరవిషయముగనుక నిచ్చటిది సవిషయమే॥ ౪౪॥

మూ॥ అకామతః కృతే పాపే ప్రాయశ్చిత్తం విదుర్బుధాః।
కామకారకృతేఽప్యాహురేకే శ్రుతినిదర్శనాత్॥ ౪౫॥

అబుద్ధిపూర్వకముగ జేసిన పాపమునకే ప్రాయశ్చిత్తమని కొందరు పెద్దలు చెప్పిరి కొందరుబుద్ధిపూర్వకృతమునకున్ను ప్రాయశ్చిత్తముకలదని చెప్పిరి వేదనిదర్శనమువలన ఇట్లు వేరుగా జెప్పుట ప్రాయశ్చిత్తగౌరవార్థము॥ "శ్రు॥ ఇంద్రో యతీన్ సాలావృకేభ్యః ప్రాయచ్ఛత్ తమశ్లీలావాగభ్యవదత్ స ప్రజాపతిముపాధావత్ తస్మా త్తముపహవ్యం ప్రాయచ్ఛదితి॥" దీనియర్థము ఇంద్రుడు యతులను బుద్ధిపూర్వకముగ శునకములకిచ్చెను అతడు ప్రాయశ్చిత్తార్థము ప్రజాపతివద్దికి బోయెను అతనికా ప్రజాపతియుపహవ్యాఖ్యమగు కర్మమును ప్రాయశ్చిత్తమునుగా జెప్పెను ఇట్లుండుటవలన గామముచే జేసిన దానికిన్ని ప్రాయశ్చిత్తముగలదు॥ ౪౫॥

మూ॥ అకామతః కృతంపాపం వేదాభ్యాసేన శుధ్యతి।
కామతస్తు కృతం మోహాత్ ప్రాయశ్చిత్తైః పృథగ్విధైః॥ ౪౬॥

అకామముగా జేసినపాపము వేదాభ్యాసముచే నశించును ఇట్లనుట లఘుప్రాయశ్చిత్తజ్ఞాపనార్థము ప్రాయశ్చిత్తాంతరములను జెప్పుటవలన నబుద్ధిపూర్వకృతపాపములుగలవాడు లఘుప్రాయశ్చిత్తాధికారియు బుద్ధిపూర్వకృతపాపముగలవాడు గురుప్రాయశ్చిత్తాధికారియునని యధికారిరూపణముమాత్రమేనిందువలన దెలియదగు నన్నిపాపములకు వేర్వేరప్రాయశ్చిత్తములుజెప్పబడును॥ ౪౬॥

మూ॥ ప్రాయశ్చిత్తీయతాం ప్రాప్య దైవాత్పూర్వకృతేనవా।
నసంసర్గం వ్రజేత్సద్భిః ప్రాయశ్చిత్తే కృతేద్విజః॥౪౭॥

ఈజన్మమందు ప్రమాదముచే పాపములుజేసిగాని జన్మాంతరకృతకర్మముచేగాని రోగములచే సూచించబడునుగాన వాటిచే గాని ద్విజుడు ప్రాయశ్చిత్తార్హుడగుచున్నాడు వాడుప్రాయశ్చిత్తమునుజేయక సజ్జనులతో యాజనాధ్యాపనాదులలో కలియరాదు॥ ౪౭॥

మూ॥ ఇహదుశ్చరితైః కేచి త్కేచిత్పూర్వకృతైస్తథా।
ప్రాప్నువంతి దురాత్మానో నరారూపవిపర్యయం॥౪౮॥

కొందరీజన్మమందుజేసిన పాపముచేతనున్ను కొందరు జన్మాంతరకృతముచేతనున్ను పుప్పిగోళ్ళుమొదలయినరూపవ్యత్యాసమును బొందుదురు॥ ౪౮॥

మూ॥ సువర్ణచోరః కౌనఖ్యం సురాపశ్శ్యావదంతతాం।
బ్రహ్మహాక్షయరోగిత్వం దౌశ్చర్మ్యం గురుతల్పగః॥౪౯॥
పిశునః పౌతినాసిక్యం సూచకః పూతివక్త్రతాం।
ధాన్యచోరోంగహీనత్వ మాతిరైక్త్యంతు మిశ్రకః॥౫౦॥
అన్నహర్తా మయావిత్వం మౌక్యంవాగపహారకః।
వస్త్రాపహారకశ్శ్వైత్రం పంగుతామశ్వహారకః॥౫౧॥
ఏవంకర్మవిశేషేణ జాయంతే సద్విగర్హితాః।
జడమూకాంధబధిరా వికృతాకృతయస్తథా॥ ౫౨॥

సువర్ణచోరుడు పుప్పిగోళ్ళవాడయిన్ని సురాపానముచేసినవాడు మురుగుపళ్ళవాడయిన్ని బ్రహ్మహత్యగాడు క్షయరోగియిన్ని గురుభార్యనుబొందినవాడు

దుశ్చర్మరోగము గలవాడయిన్ని కొందరు లింగవృషణహీనుడయిన్ని ఉన్నదోష మును బ్రకటించినవాడు షండుడు వాడుకంపుపీనసరోగిన్ని దోషముకల్పించి ప్రక టించినవాడు సూచకుడు వీడుకంపునోరుగలవాడయిన్ని ధాన్యచోరుడంగహీను డయిన్ని ధాన్యములో చెడ్డగింజలు బుగ్గికలిపినవాడధికాంగుడున్ను అన్నచోరుడ గ్నిమాంద్యముగలవాడయిన్ని గురువుయొక్క యనుమతిలేనిది చదివినవాడుమూగి వాడయిన్ని వస్త్రచోరుడు బొల్లివాడయిన్ని గుర్రమునుదొంగిలించినవాడు మరు గుజ్జువాడయిన్ని ఇట్లు కర్మవిశేషములచే బుద్ధిజాడ్యము నంధత్వము బాధిర్యము నొంది సాధునిందితులై బుట్టి వికృతాకారులగుదురు॥ ౪౯॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥

మూ॥ చరితవ్యమతోనిత్యం ప్రాయశ్చిత్తం విశుద్ధయే।
నిందైర్హి లక్షణైర్యుక్తా జాయంతే నిష్కృతైనసః॥౫౩॥

“అనిష్కృతైనసః” యనగా జన్మాంతరమందు ప్రాయశ్చిత్తముచే నశింపజేయ బడనిపాపములుగలవారు నరకదుఃఖానుభవముకాగా తచ్ఛేషముచే పుప్పిగోళ్లు మొదలగుపాపచిహ్నములు గలవారలై పుట్టుచున్నారుగావున సర్వదా శుద్ధికొ రకు ప్రాయశ్చిత్తమును జేసుకొనవలెనుగాన ప్రాయశ్చిత్తము నైమిత్తికమాత్ర మే కాదు మరేమంటే యనిష్కృతైనసః యనిచెప్పుటవలన ప్రాయశ్చిత్తమును జే సుకొనవలెనని యుపదేశమువలన పాపక్షయార్థికే యధికారము అదియుక్తమేం గదా ప్రాయశ్చిత్తముజేయవలెను విధియందధికారిగావలెనుగావున శ్లోకమందు జెప్పబడిన విశుద్ధయేయనుటచే పాపక్షయరూపమును ఫలముగోరెడువాడధికారి యనుటయుక్తము ఈయర్థమునే యాజ్ఞవల్క్యులు స్ఫుటపరిచిరి॥ శ్లో॥ “విహిత స్యాననుష్ఠానాన్నిందితస్యచ సేవనాత్। అనిగ్రహాచ్చేంద్రియాణాం నరఃపతనమృచ్ఛ తి” విహితములనుజేయకనున్ను నిందితములనుజేసిన్ని ఇంద్రియవశుడయిన్ని నరుడు పాపమునుబొందునన్ని॥ శ్లో॥ “తస్మాత్తేనేహకర్తవ్యం ప్రాయశ్చిత్తం విశుద్ధయే” కావుననట్టివానిచే ప్రాయశ్చిత్తము శుద్ధికొరకుజేయందగుననిన్ని॥ శ్లో॥ “బహూన్వ ర్షగణాన్ ఘోరాన్ నరకాన్ ప్రాప్యతత్క్షయాత్। సంసారాన్ప్రతిపద్యంతే మ హాపాతకినస్త్విమాన్” అనేకవర్షగణములు ఘోరనరకములంబడి మహాపాతకు లు యాతనాంతమందు నీసంసారములనుబొందుచున్నారని వక్ష్యమాణమువలనమ హాపాతకులకు నరకప్రాప్తి జెప్పబడుటవలన ప్రాయశ్చిత్తము నైమిత్తికమాత్రము

నకేయని సందర్భము లేదు గావున బ్రహ్మవధాదిజనిత పాపక్షయార్థులు ప్రాయశ్చిత్తవిధికధికారులని తెలియదగును॥ ౫౩॥

మూ॥ బ్రహ్మహత్యా సురాపానం స్తేయంగుర్వంగనాగమః।
మహాంతి పాతకాన్యాహు స్సంసర్గ శ్చాపి తైస్సహ॥౫౪॥

బ్రహ్మహత్యయనగా బ్రాహ్మణప్రాణవియోగానుకూలవ్యాపారాశ్రయుడనగాద జేమంటే బాణాద్యాయుధములను జేసినవాడును బ్రహ్మహంతగావలెను గావునగో భూహిరణ్యాదిహరణార్థమును స్త్రీప్రసక్తిచేతను నీహ్యాదులు గనిగి స్వయము గాగాని యన్యునిచేగాని బ్రాహ్మణుని జచ్చేలాగుచేస్తే యది బ్రహ్మహత్య. "శ్లో॥ గోభూహిరణ్యగ్రహణే స్త్రీసంబంధకృతేపివా। యముద్దిశ్య త్యజేత్ప్రాణాం స్తమాహుర్బ్రహ్మఘాతుకం॥" గోహిరణ్యస్త్రీసంబంధాదులనుబట్టి యెవనినుద్దేశించి ప్రాణములను బ్రాహ్మణుడు విడుచునో వానిబ్రహ్మఘాతకునిగా నంటున్నారు శాస్త్రవేత్తలు- మరిన్ని శాస్త్రీయములగు బ్రహ్మవధనిమిత్తములు గలవు తెలియవలెను॥ "శ్లో॥ రాగాద్ద్వేషాత్ప్రమాదాద్వా స్వతఃపరత ఏవ వా। బ్రాహ్మణంఘాతయేద్యస్తు తమాహుర్బ్రహ్మఘాతకం॥" దీనిచే చేయించినవాడున్ను బ్రహ్మహంతయౌనని నిషిద్ధసురాపానమున్ను బ్రాహ్మణస్వర్ణచౌర్యమున్ను గురుభార్యాగమనమున్ను వీరితో సంవత్సరముగలసియుండడమున్ను ఇవి మహాపాతకములని చెప్పుచున్నారు ఈమహాపాతకసంజ్ఞ ముందుపపాతకములని జెప్పునవాటిలాఘవార్థము॥

మూ॥ అనృతంచ సముత్కర్షే రాజగామిచ పైశునం।
గురోశ్చాలీక నిర్బంధ స్సమాని బ్రహ్మహత్యయా॥౫౫॥

జాత్యుత్కర్షముకొరకు నేనుబ్రాహ్మణుడనని యసత్యమును బలుకడము రాజునొద్దవాంగలు మొదలగు పరులకు మరణమయ్యేటట్లు పైశున్యమును జెప్పుట గురునెడలమిథ్యబలుకడము నివిబ్రహ్మహత్యాతుల్యములు॥ ౫౫॥

మూ॥ బ్రహ్మోజ్ఝతా వేదనిందా కౌటసాక్ష్యం సుహృద్వధః।
గర్హితాన్నాద్యయోర్జగ్ధి స్సురాపానసమానిషట్॥౫౬॥

చదివిన వేదమును మఱవడమున్ను అసచ్ఛాస్త్రముల నాశ్రయించి వేదమును నిందించడము కూటసాక్ష్యమును బలుకడము మిత్రుడగు బ్రాహ్మణునివధించుటయు

ల్లి మొదలగు నిషిద్ధవస్తువులను దినడము భక్షణాహారము గాని పురీషాదులను భక్షించడము ఇక్కడ మేధాతిథి భుజించనని సంకల్పించిన వస్తువును దినడమనివ్రాసెను ఇవి సురాపానసమములు॥ ౫౬॥

మూ॥ నిక్షేపస్యాపహరణం నరాశ్వరజతస్యచ।
భూమివజ్రమణీనాంచ రుక్మస్తేయసమంస్మృతం॥౫౭॥

బ్రాహ్మణసువర్ణవ్యతిరిక్తమగు నిక్షేపమును హరించుట మనుష్యతురగరజత భూమి హీరమణులను దొంగిలించుట ఇవిస్వర్ణస్తేయతుల్యములు॥ ౫౭॥

మూ॥ రేతస్సేకస్స్వయోనీషు కుమారీష్వంత్యజాసుచ।
సఖ్యుః పుత్రస్యచస్త్రీషు గురుతల్పసమంవిదుః॥౫౮॥

సోదర్యభగినీ చండాలి సఖిభార్యా పుత్రభార్యలందు రేతస్సేక మొనరుచుట గురుభార్యాగమనము సమానమనిరి- ఇట్లీపాపములతో దేనిని సమమని చెప్పెనో వాటికి సమప్రాయశ్చిత్తమునకుగాదు రాజతుల్యుడు రాజుకు తక్కువేగావునను సమానమునకు జెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తము నుపమేయమునకు తన్న్యూన ప్రాయశ్చిత్తమని॥ ౫౮॥

మూ॥ గోవధోఽయాజ్యసంయాజ్యం పారదార్యాత్మవిక్రయం।
గురుమాతృపితృత్యాగః గురుతల్పసమంవిదుః॥౫౯॥
పరివిత్తితానుజేన పరివేదన మేవచ।
తయోర్దానంచ కన్యాయా స్తయోరేవచ యాజనం॥౬౦॥
కన్యాయా దూషణంచైవ వార్ధుష్యం వ్రతలోపనం।
తటాకారామదారాణా మపత్యస్యచ విక్రయః॥౬౧॥
వ్రాత్యతాబాంధవత్యాగో భృత్యాధ్యాపన మేవచ।
భృతాచ్చాధ్యయనాదాన మపత్యానాంచ విక్రయః॥౬౨॥
సర్వాకరేష్వధీకారో మహాయంత్రప్రవర్తనం।
హింసౌషధీనాంస్త్ర్యాజీవోఽభిచారో మూలకర్మచ॥ ౬౩॥
ఇంధనార్థమశుష్కాణాం ద్రుమాణామవపాతనం।

ఆత్మార్థంచ క్రియారంభో నిందితాన్నాదనం తథా॥ ౬౪॥
అనాహితాగ్నితా స్తేయ మృణానా మనపక్రియా।
అసచ్ఛాస్త్రాధిగమనం కౌశీలవ్యస్య చ క్రియా॥ ౬౫॥
ధాన్యకుప్యపశుస్తేయం మద్యపస్త్రీనిషేవణం।
స్త్రీశూద్రవిట్క్షత్రవధో నాస్తిక్యం చోపపాతకం॥ ౬౬॥

ఇటుపై నుపపాతకములను జెప్పుచున్నాడు గోవధ జాతిచేతనున్ను కర్మ
ముచేతనున్ను దుష్టులగువారికి యాజనమున్ను పరదారాగమనము నాత్మవిక్రియ
ము తలిదండ్రులకు శుశ్రూష చేయకపోవడము నిచ్చట స్వాధ్యాయమనగా స
ర్వదాబ్రహ్మయజ్ఞ త్యాగము బ్రహ్మోజ్ఝతాయనుచో వేదవిస్మరణముచెప్పెనుగా
వున స్మార్తాగ్నిత్యాగము అపవిద్ధాగ్నిరనుచోట శ్రౌతాగ్నిత్యాగము జెప్ప బడె
ను గావున పుత్రునకు నుపనయనాదిసంస్కారములను పోషణమున్ను మానడము
ముందుగా తమ్మునకు పెళ్లియైతే వానియన్నగావడమున్ను "దారాగ్నిహోత్ర
సంయోగః" యనుచోట జెప్పబడిన యన్నకంటె మున్ను దారాగ్నిసంయోగ
ము గలవాడు పరివేత్త యీపరివిత్తిని పరివేత్తకున్ను కన్యల నివ్వడమున్ను వా
ళ్ళకు వివాహాదికను జేయించడమున్ను కన్యను మైథునాంగులిప్రక్షేపాదులచే
జెడగొట్టడమున్ను నిషిద్ధవృద్ధి జీవనమున్ను బ్రహ్మచారి మైథునమున్ను కోనేళ్ళ
ను తోటలను భార్యను సంతానమును నమ్ముకోవడమున్ను కాలమందుపనయ
నము లేకుండుటయును పినతండ్రులు మొదలగు బంధువులననుసరించకుండుట నియ
తముగా జీతమిచ్చి వేదమును జదువుటయు నట్లుజెప్పుటయును అమ్మరాని నువ్వు
లు మొదలగువాటి నమ్ముటయును బంగారుగనులు మొదలగువాటిపైని రాజాజ్ఞచేన
ధికారమును పెద్దప్రవాహములకడ్డుగాగట్టుకట్టడమున్ను జాతిమాత్రములగు నో
షధులనభ్యాసముచే జంపడమున్ను తనభార్య మొదలగుస్త్రీలను వేశ్యలనుగా జేసి
యందువలన బ్రతుకుటయును శ్యేనాదియజ్ఞములచే నిరపరాధులను జంపుటయు
ను మంత్రవశ్యను నౌషధివశ్యమును జేయుటయును వంటచెరుకునిమిత్తమాత్రము
బ్రతికెడిచెట్లను జంపుటయును తానరోగియయ్యును దేవాద్యుద్దేశములేనిదీతని కి
ష్టమని వంటజేసుకొని తినడమున్ను నిందితలశునాదులననిచ్ఛచే సకృద్భక్షణమున్ను
ఇచ్ఛచేనసకృద్భక్షణము శ్లో॥ "గర్హితాన్నాద్యయోర్జగ్ధిః" యనుశ్లోకముచే జెప్పబ

డెను గావున తానధికారి యయ్యునాధానము జేయకుండుట సువర్ణవ్యతిరిక్తసారద్రవ్యములను హరించుట ఋణత్రయవిముక్తుడు గాకుండుట శ్రుతిస్మృతి విరుద్ధశాస్త్రములను జదువడమున్ను నృత్యగీతవాద్యముల నభ్యసించడమున్ను ధాన్యమున్ను రాగి మొదలగులోహములనున్ను దొంగిలించుటయును తాను ద్విజుడయ్యును మద్యముద్రావెడుస్త్రీని బొందడమున్ను స్త్రీశూద్రవైశ్యక్షత్రియులను జంపుటయున్ను పరలోకోపయోగకర్మములను మానడము నివియును ప్రత్యేకముగా నుపపాతకములనబడెను॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨। ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్య రుజఃకృత్వా ఘ్రాతిరఘ్రేయమద్యయోః।
జైహ్మ్యంచ మైథునంపుంసి జాతిభ్రంశకరంస్మృతం॥ ౬౭॥

బ్రాహ్మణునికర్రచేగాని చేతగాని పీడించుటయును అతిదుర్గంధిద్రవ్యముచే ఘ్రేయములుగాన లశునపురీషాదులనాఘ్రాణించుటయును వక్రనుగా వ్యవహరించుటయును పురుషులతో పురుషులు మైథునమున్ను ఇవి ప్రత్యేకమున్ను జాతిభ్రంశకరములనబడును॥ ౬౭॥

మూ॥ ఖరాశ్వోష్ట్రమృగేభానా మజావికవధ స్తథా।
సంకరీకరణం జ్ఞేయం మీనాహి మహిషస్యచ॥ ౬౮॥

గాడిదె యొంటె గుర్రము లేడి యేనుగ మేక గొర్రె మత్స్యము సర్పము యెనుపశు వీటిని ప్రత్యేకముగా జంపుట సంకరీకరణము॥ ౬౮॥

మూ॥ నిందితేభ్యో ధనాదానం వాణిజ్యం శూద్రసేవనం।
అపాత్రీకరణం జ్ఞేయ మసత్యస్యచ భాషణం॥ ౬౯॥

నిందితులవలన ధనమునుపుచ్చుకోవడమున్ను వర్తకమున్ను శూద్రులకుపరిచర్యజేయడమున్ను అసత్యముబలుకడమున్ను ఇవిప్రత్యేకముగానపాత్రీకరణములనబడును॥ ౬౯॥

మూ॥ క్రిమికీటవయోహత్యా మద్యానుగతభోజనం।
ఫలైధఃకుసుమస్తేయ మధైర్యంచ మలావహం॥ ౭౦॥

క్రిములనగా చిన్నపురుగులు కీటములంతకంటె పెద్దవి వీటినిన్ని పక్షులనున్ను జం

షట్ యున్న మద్యముతో గూడ తేబడిన దానిని తినడమున్ను ఇచ్చట మద్యస్పృష్టమై నదనిమే ధారాధర్ వ్రాసెను గాని యదిగాదు దానికి ప్రాయశ్చిత్తమెక్కువ యగును గాన నని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను పళ్లు కట్టెలు పుష్పములును వీటిని దొంగలించడము కొంచపు క్షీణదశలోనున్న ధైర్యము నొందడమున్ను ఇవన్నియున్ను ప్రత్యేకముగా మలినీకరణములనబడును॥ ౭౦

మూ॥ ఏతాన్యేనాంసి సర్వాణి యథోక్తాని పృథక్పృథక్।
యైర్యైర్వ్రతైరపోహ్యంతే తాని సమ్యఙ్నిబోధత॥ ౭౧॥

ఈ వేరువేరఁజెప్పబడిన బ్రహ్మహత్యాదిపాపములే యే ప్రాయశ్చిత్తములచే నశింపఁజేయబడునో వాటిని తెల్లగాఁ జెప్పెదను వినుఁడు॥ ౭౧॥

మూ॥ బ్రహ్మహా ద్వాదశ సమాః కుటీం కృత్వా వనే వసేత్।
భైక్షాశ్యాత్మవిశుద్ధ్యర్థం కృత్వా శవశిరో ధ్వజః॥ ౭౨॥

బ్రహ్మహత్యఁజేసినవాడు వనమందు కుటీరమును వేసుకుని తనచే జంపబడిన వాని కపాలమైనను నది సంభవించనిచో నన్యునిదైన కపాలమును చిహ్నముగా ధరించి భిక్షాన్నమును తింటు నాత్మపాపహరణార్థమై పదిరెండబ్దములు నివసించి వ్రతమును జేయవలెను ఇచ్చటనున్ను క్షౌరమును జేయించుకొని యుండవలెనని చెప్పగలదు ఆపైని జెప్పబడు విశేషములు గ్రహించవలెను అందుకు యమస్మృతి॥ "శ్లో॥ సప్తాగారాంశ్చరేద్భైక్షం వర్జయేదసంకల్పితానిచ। సంవిశేత్తాని శనకైః విధూమే భుక్తవజ్జనే॥ బ్రహ్మఘ్నోస్మిహి మే భిక్షా మనోపఖ్యాప్య సంచరేత్। ఏకకాలం చరేద్భైక్షం తదలబ్ధ్వోదకం పిబేత్॥ పూర్వదినములందు భిక్షకు వెళ్ళకుండునట్టియు మనస్సులోనే యిండ్లకు బోతే భిక్ష బాగుగా దొరుకునని సంకల్పించబడనట్టియు తటస్థమైన యేడిండ్లకు నందరును భుజించి పాత్రలు కడుగబడకుండునట్టి వేళనుబోయి యీ బ్రహ్మహత్య జేసిన నాకు భిక్షబెట్టుడని తనపాపమును ప్రకటించుచు నొకపూటనే భిక్షకుబోవలెను దొరకనిచో నుదకమును త్రావియుండవలె నీ ద్వాదశవార్షికవిధి యజ్ఞానముచే జేయబడిన బ్రాహ్మణవధకు బ్రాహ్మణునకే॥ "శ్లో॥ ఇయం విశుద్ధిరుదితా ప్రమాప్యాకామతో ద్విజ॥" మని ఈ శుద్ధి యకామముచే ద్విజుని జంపినవానికి జెప్పబడెనని చెప్పగలదు గావున నీ పదిరెండు వర్షముల విధి క్షత్రియులకు ద్విగుణము వై

శ్యులకు త్రిగుణము శూద్రులకు చతుర్గుణము గావలెనని చూడతగ్గది ఇందుకు భవిష్యత్పురాణము॥ "ద్విగుణాః క్షత్రియాణాంతు వైశ్యానాం త్రిగుణాస్స్మృతాః। చతుర్గుణాస్తు శూద్రాణాం పర్షదుక్తా మహాత్మనాం। పర్షదంచ వ్రతంప్రోక్తం శుద్ధయే పాపకర్మణాం॥" బ్రాహ్మణులకు ప్రాయశ్చిత్తవిధి కెందరు బ్రాహ్మణులు సభ గావలెనో క్షత్రియులకు ద్విగుణముగా బ్రాహ్మణులును క్షత్రియులును సభ గూడవలెను వైశ్యులకు వైశ్యులతో త్రిగుణముగానున్ను శూద్రులకు శూద్రులతో గూడ చతుర్గుణముగానున్ను సజ్జన సభ గావలెను ఈమూడు జాతులకున్ను వ్రతమున్ను ద్విగుణత్రిగుణచతుర్గుణము గావలెనని ఈబ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తమునకు మనూక్తవచనములు గుణవంతునిచే నిర్గుణబ్రాహ్మణుడు చంపబడెనేని తద్విషయములని భవిష్యత్పురాణముచే వ్యాఖ్యచేయబడెను॥ "శ్లో॥ హరితా చేద్గుణవాన్విర అకామాన్నిర్గుణో హతః। కర్తవ్యానిమనూక్తాని కృత్వావై విశ్వవేధికం। బ్రహ్మహాద్వాదశాబ్దాని కుటీంకృత్వావనేవసేత్। గచ్ఛేదవభృథంవాపి అకామే నిర్గుణే హతె। జాతిశక్తిగుణాపేక్షం సకృద్బుద్ధికృతం తథా॥" అనుబంధాదివిజ్ఞాయ ప్రాయశ్చిత్తం ప్రకల్పయేత్" అకామమువలన నిర్గుణబ్రాహ్మణుని గుణవంతుడు చంపెనేని యీమనూక్తప్రాయశ్చిత్తము వనవాసాదికము జేయవలెను అశ్వమేధికావభృథమైన గావలెను జాతిగుణశక్తిసకృత్కృతాద్యనుబంధములను విచారించి ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలెనని విశ్వామిత్రవచనమువలన ప్రాయశ్చిత్తాధిక్యమూహించదగును కోరికచే బ్రాహ్మణుని జంపెనేని ద్విగుణమాత్ర ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలెను అనగా నిరువదినాలుగేడులు ఇందుకాంగీరసవచనము॥ "శ్లో॥ అకామతః కృతే పాపె ప్రాయశ్చిత్తం నకామతః। స్యాత్త్వకామకృతే యత్తు ద్విగుణం బుద్ధిపూర్వకే। అకామకృత పాపమునకె ప్రాయశ్చిత్తము కామకృతమునకు లేదు అకామకృతమునకే ప్రాయశ్చిత్తమోయది కామకృతమునకు ద్విగుణముగావలెను॥ ౭౨॥

మూ॥ లక్ష్యంశస్త్రభృతాంవాస్యా ద్విదుషామిచ్ఛయాత్మనః।
ప్రాస్యేదాత్మానమగ్నౌవా సమిద్ధేత్రిరవాక్ఛిరాః॥ ౭౩॥

ధనురాద్యాయుధధారులేయుబాణాదులకు లక్ష్యభూతుడయ్యెనేని బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తార్థమై యిట్లులక్ష్యమయ్యెనని యెఱిగిగాని యెరుగకగాని గొట్టిన దెబ్బచే జచ్చినను మృతకల్పుడై బ్రదికియుండినను శుద్ధుడగును ఇందుకు యాజ్ఞవల్క్యవచనము॥ "శ్లో॥ సంగ్రామేవాహతో లక్ష్యభూతశ్శుద్ధిమవాప్నుయాత్। మృత

కేల్పః ప్రహారార్తో౽జీవన్నపి విశుధ్యతి॥" యుద్ధమందు బ్రహ్మహత్యాపాపనోదార్థియై లక్ష్యభూతుడై కొట్టబడి చచ్చినా లేక నాదెబ్బచేనాతుండై బ్రతికినా శుద్ధుడగును లేదా ప్రజ్వలితాగ్నిలందధోముఖముగా మూడుమార్లు పడినచో శుద్ధుడగును "మూ॥ యథామిత్యేమే తేతి-" ఏలాగు చచ్చినచో నట్లగుచున్న [illegible] పరస్తంబవచనము వలన నట్లగ్నిలో బడవలెను ఈరెండు ప్రాయశ్చిత్తములును॥ "శ్లో॥ యజేతవాశ్వమేధేన-" అశ్వమేధమునైనను చేయవలయును దానిలో మహా డు ప్రాయశ్చిత్తములున్న బుద్ధిపూర్వకముగ బ్రాహ్మణవధ చేసిన క్షత్రియునకని మనుశ్లోకమె వారిసి వ్యాఖ్యానముగా భవిష్యత్పురాణములో చెప్పబడెను॥ "శ్లో॥ లక్ష్యంశస్త్రభృతాంవాస్యాద్విదుషామిచ్ఛయాత్మనః। ప్రాస్యేదాత్మానమగ్నౌ వా సమిద్ధే త్రిరవాక్ఛిరాః। యజేతవాశ్వమేధేన క్షత్రియో౽పి స్వఘాతకః॥ ప్రాయశ్చిత్తత్రయం హ్యేతత్ క్షత్రియస్య ప్రకీర్తితం। క్షత్రియో నిర్గుణో౽త్యర్థం బ్రాహ్మణో వేదపారగః। నిహత్య కామతో విప్ర లక్ష్యశ్శస్త్రభృతాం భవేత్। చతుర్వేదవిదం ధీరం బ్రాహ్మణంచాగ్నిహోత్రిణం। నిహత్య కామాదాత్మానం క్షిపేదగ్నావవాక్ఛిరాః। నిర్గుణం బ్రాహ్మణం హత్వా కామతో గుణవాన్ గుణః। యష్ట్వావాశ్వమేధేన క్షత్రియో యో మహీపతిః॥ ఈశ్లోకముల యర్థమును [illegible]॥

మూ॥ యజేతవాశ్వమేధేన స్వర్జితా గోసవేనవా।

అభిజిద్విశ్వజిద్భ్యాంవా త్రివృతాగ్నిష్టుతాపివా॥ ౭౪॥

"యజేతవాశ్వమేధేనేతి॥" యనుదానికి సంగ్రహము వ్యాఖ్యచేయబడెను స్వర్జిత్తు గోమేధము అభిజిత్తు విశ్వజిత్తు త్రివృత్తు అగ్నిష్టుత్తు ఈయజ్ఞములలో నేదైనను చేయవలయును॥ "శ్లో॥ స్వర్జితాద్యైర్యద్వా కర్మణాం క్రతునా పతే। అనస్త్రానాం ద్విజాతీనాం వధే హ్యమతిపూర్వకే॥ ౭౪॥

మూ॥ జపన్ వాన్యతమంవేదం యోజనానాం శతంవ్రజేత్।

బ్రహ్మహత్యాపనోదాయ మితభుఙ్నియతేంద్రియః॥ ౭౫॥

వేదములలో నొకవేదమును పఠించుచు స్వల్పాశనుడును నియతేంద్రియుడునై బ్రహ్మహత్యాదిపాపములను బోగొట్టుకొనుటకు నూరామడ మేరదిరుగవలయు॥ "శ్లో॥ జాతిమాత్రం యదావిప్రం హన్యాదమతిపూర్వకం। వేదవిచ్చాగ్నిహోత్రీచ

తజ్జాతస్య భవేద్వధః॥" అను భవిష్యత్పురాణవచనము మనువచన వ్యాఖ్యానరూపమున గనుపడుటచే నీప్రాయశ్చిత్తమజ్ఞానకృతజాతిమాత్ర బ్రాహ్మణహననమైనచో న వేదాగ్నియుక్త బ్రాహ్మణునకని తెలియవలెను॥ ౭౫॥

మూ॥ సర్వస్వం వేదవిదుషే బ్రాహ్మణాయోపపాదయేత్।
ధనంవా జీవనాయాలం గృహంవా సపరిచ్ఛదం॥ ౭౬॥

సర్వధనమును వేదవేత్తయగు బ్రాహ్మణునికీవలెను జీవనపర్యాప్తమగు ధనమైనయునను గృహోపకరణయుక్తగృహమునయినను నీవలెను॥ "శ్లో॥ జాతిమాత్రం యదాహన్యా ద్బ్రాహ్మణం బ్రాహ్మణోగృహీ। వేదాభ్యాసవిహీనోవై ధనవానగ్నివర్జితః॥ ప్రాయశ్చిత్తం తదాకుర్యా దిదం పాపవిశుద్ధయే। ధనంవాజీవనాయాలం గృహంవాసపరిచ్ఛదం॥" అను భవిష్యత్పురాణవచనము మనువచనవ్యాఖ్యారూపము నీప్రాయశ్చిత్తమును తెలియజేసెను గావున జాతిమాత్రబ్రాహ్మణవధ నొనర్చిన బ్రాహ్మణునకని తెలియవలెను॥ ౭౬॥

మూ॥ హవిష్యభుగ్వానుసరే త్ప్రతిస్రోతస్సరస్వతీం।
జపేద్వానియతాహార స్త్రిర్వై వేదస్యసంహితాం॥ ౭౭॥

నీవారాదిహవిష్యాన్నమును దింటున్ను సరస్వతీనదికెదురుగా నడువవలెను నియతాహారుడై వేదసంహితను మువ్మారుపఠించుటయైనం జేయవలయును॥ "శ్లో॥ జాతిమాత్రేహతేవిప్రే దేవేంద్ర మశిష్యపూర్వకం। హంతాయదావేదహీనో ధనేన వధవేర్జ్జితః। తత్రైతత్రూప్రయోక్తస్య ప్రాయశ్చిత్తం నిబోధమే॥ హవిష్యభుక్చరేద్వాప్రతిస్రోతస్సరస్వతీం। యద్వాపరిమితాహారస్త్రిర్వా వేదసంహితాం। ఋచోయజూంషి సామాని త్రైవిద్యాఖ్యం సుకోత్తమం॥" యనుమనువచనవ్యాఖ్యారూపభవిష్యత్పురాణవచనములచే నీప్రాయశ్చిత్తము జాతిమాత్రబ్రాహ్మణవధజ్ఞానపూర్వకముగ జేసినచో ప్రతిసరస్వతీగమనమున్ను అజ్ఞానముచే వధజరిగినచో వేదత్రయసంహితామాత్రపారాయణ మనిన్ని విశేషము॥ ౭౭॥

మూ॥ కృతవాపనోనివసే ద్గ్రామాంతే గోవ్రజేపివా।
ఆశ్రమే వృక్షమూలేవా గోబ్రాహ్మణహితేరతః॥ ౭౮॥

"సమాప్తే ద్వాదశేవర్షే" యని యుపదేశము వలననిప్పుడు ద్వాదశవార్షిక

మునకు విశేషమును జెప్పుచున్నాడు॥ "శ్లో॥ యానకేనసన్నస గోబ్రాహ్మ... తేరతః" యని గోబ్రాహ్మణుల కుపకారము జేయుచు గ్రామసమీపమందు గోస మందునైన పుణ్యాపదేశవృక్షమూలముననైన నివసించవలెను వనమందు కుటీరమును వేసుకొనియుండవలెనను దానికిది వికల్పము॥ ౭౮॥

మూ॥ బ్రాహ్మణార్థే గవార్థే వా సద్యః ప్రాణాన్పరిత్యజేత్ ।
ముచ్యతే బ్రహ్మహత్యాయా గోప్తా గోర్బ్రాహ్మణస్య చ॥ ౭౯॥

బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తార్థమున్నవాడు వ్యాఘ్రాదులవల్లను జలానలాది ఘాతుకజంతువులు వీటివలన ప్రమాదము గోబ్రాహ్మణులకు దప్పకపోయి వచ్చెనేనియు నాప్రమాదముదప్పింపబోయి ప్రాణములు విడచెనేని బ్రహ్మహత్యవలన విముక్తుడగును॥ ౭౯॥

మూ॥ త్రివారం ప్రతిరోద్ధా వా సర్వస్వమవజిత్యవా।
విప్రస్య తన్నిమిత్తే వా ప్రాణాలాభేపి ముచ్యతే॥ ౮౦॥

బ్రాహ్మణుని సర్వమున్ను చోరాపహృతమగుచుండనదిబోకుండ బట్టుకొనుట కు నిర్వ్యాజముగా బ్రవర్తించి యాసొమ్ముదొరకకుండినను సరే యిట్లు మూడు మార్లుయావచ్ఛక్తివినియోగపరచెనేని బ్రహ్మహత్యవలన విముక్తుడగును ఇదియితర ప్రకారముచే గోబ్రాహ్మణులను రక్షించడము "గోప్తాగోర్బ్రాహ్మణస్యచ" యను వచనమునకు పునరుక్తిగాదు॥ ౮౦॥

మూ॥ ఏవం దృఢవ్రతో నిత్యం బ్రహ్మచారీ సమాహితః ।
సమాప్తే ద్వాదశేవర్షే బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి॥ ౮౧॥

ఈచెప్పబడిన ప్రకారముచే సర్వధా స్త్రీసంగాదిరహితుడై సంయతచిత్తుడును నై పదిరెండేళ్లునైన పైని బ్రహ్మహత్యాపాపమువలన విముక్తుడగును ఏవమనుట చే బ్రాహ్మణార్థేయనునది మొదలుగ ద్వాదశవార్షికవ్రతము దెలియందగును॥

మూ॥ శిష్ట్వావా భూమిదేవానాం నరదేవసమాగమే ।
స్వమేనోవభృథస్నాతో హయమేధే విముచ్యతే॥ ౮౨॥

రాజును ఋత్విజులగు బ్రాహ్మణులును గూడి యున్నచో తనపాపమును వా.

రితోఁజెప్పి యశ్వమేధముఁ జేసిన యాయవభృథమందు స్నానంబుఁ జేసి బ్రహ్మహత్య వలన ముక్తుఁడగును ద్వాదశవార్షికమునకు నశ్వమేధమునకును తంత్రముగాదు॥ “శ్లో॥ యదా తు గుణవాన్ విప్రో హత్వా విప్రం తు నిర్గుణం। అకామతస్తదా గచ్ఛేత్స్నాత్వైవాశ్వమేధికం॥” గుణవంతుఁడగు విప్రుఁడు నిర్గుణబ్రాహ్మణుని నివారణముగఁ జంపినేని యశ్వమేధావభృథమందు స్నానంబొనర్చిన శుద్ధుండగునని భవిష్యత్పురాణము గోవిందరాజిచ్చట ద్వాదశవార్షికవ్రతమధ్యమునం దశ్వమేధావభృథస్నానము జేసెనేని దానితో శుద్ధుఁడగునని వ్యాఖ్యానము నొనర్చెనుగాని భవిష్యత్పురాణవచనమునకు విరుద్ధము॥ ౮౨॥

మూ॥ ధర్మస్య బ్రాహ్మణో మూల మగ్రం రాజన్య ఉచ్యతే।
తస్మాత్సమాగమే తేషా మేనో విఖ్యాప్య శుధ్యతి ౮౩॥

బ్రాహ్మణులు ధర్మము నుపదేశించువారు గావున ధర్మతరువునకు మూలము రాజా ధర్మమును జేసి ఫలపగు పర్చును గనుక నావృక్షమున కగ్రము ఈయుభయుల యెదుట నున్నదన పాపమును జెప్పెనేని యాయశ్వమేధావభృథస్నానముచే శుద్ధుఁడగునని పూర్వమునకె విశేషము॥ ౮౩॥

మూ॥ బ్రాహ్మణ స్సంభవేనైవ దేవానామపి దైవతం।
ప్రమాణం చైవ లోకస్య బ్రహ్మాత్రైవ హి కారణం॥ ౮౪॥

బ్రాహ్మణుఁడు జన్మమాత్రముచేతనే దేవతలకున్ను పూజ్యుఁడు శ్రుతాదిసంపన్నుఁడైతే జెప్పనేల లోకమందు ప్రత్యక్షమగు ప్రమాణము బ్రాహ్మణుఁడతని యుపదేశము ప్రమాణము గావున అన్నిటికిని వేదము ప్రమాణము దానిమూలము బ్రాహ్మణులు గావున నీయర్థము॥ ౮౪॥

మూ॥ తేషాం వేదవిదో బ్రూయు స్త్రయోఽప్యేన స్సునిష్కృతిం।
సా తేషాం పావనాయ స్యాత్పవిత్రా విదుషాం హి వాక్॥ ౮౫॥

విద్వాంసులగు నా బ్రాహ్మణులలో వేదజ్ఞులు ముగ్గురు నధికులని యేమి జెప్పదగ్గది నేది కారణముచే విద్వాంసులయొక్క వాక్కు పవిత్రులనుగా జేయునో యది హేతువచే వారెట్టి ప్రాయశ్చిత్తమును జెప్పుదురో యది పాపపరిహారమున కగుచున్నది గావున ప్రకాశప్రాయశ్చిత్తమునకు విద్వాంసులయొక్క సభ చేయదగ్గది

రహస్యప్రాయశ్చిత్తమునకా సభలేదు రహస్యత్వము విరోధియును గావున॥౮౫॥

ము॥ ఇతోన్యతమమాస్థాయ విధింవిప్రస్సమాహితః।
బ్రహ్మహత్యాకృతం పాపం వ్యపోహత్యాత్మవత్తయా॥౮౬॥

ఈచెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తగణములో దేనినయిన సమాహితమనస్కుఁడై యవలంబించి బ్రాహ్మణుఁడు బ్రహ్మహత్యాపాతకమును బోఁగొట్టుకొనును ఈప్రాయశ్చిత్తమొకటిమాఱు జేసినపాపమునకే మరలమరల జేసెనేని ప్రాయశ్చిత్తావృత్తియున్ను గావలెను॥సూ॥ "ఏనసిగురుణిగురూణి లఘునిలఘూనీతి" పాపమెక్కువ జేసెనేనిగురుప్రాయశ్చిత్తమున్ను దక్కువ జేసెనేని లఘుప్రాయశ్చిత్తమున్ను గావలెనని గౌతమవచనమువలన॥శ్లో॥ "పూర్ణేచానస్యనస్థ్నాంతు శూద్రహత్యావ్రతంచరేత్" ఎముకలులేని నల్లులు మొదలగుజంతువులను బండెడుజంపెనేని శూద్రహత్యావ్రతమును జేయవలయునని వక్ష్యమాణమువలన బహుమారణమందధిక ప్రాయశ్చిత్తము జెప్పబడెనుగావున॥శ్లో॥ "విధేః ప్రాథమికాదస్మాద్ ద్వితీయే ద్విగుణంస్మృతం। తృతీయే త్రిగుణంప్రోక్తమితి" ఈసకృత్కృతపాపప్రాయశ్చిత్తవిధి రెండుమారులుపాపమును జేసెనేని రెండుప్రాయశ్చిత్తములును ముమ్మారుపాపమొనరించెనేని మూడుప్రాయశ్చిత్తములున్ను జేయవలెనని గౌతమస్మృతివల్లనున్ను ఇళ్ళుకాల్చడం మొదలగువాటిచే ననేక బ్రహ్మహత్యలొకమారు జరిగెనేని భవిష్యత్పురాణమందు జెప్పబడెను॥శ్లో॥ "బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణంవీర బ్రాహ్మణోవా బహూన్గృహాన్। నిహత్యయుగపద్వీర ఏకంప్రాణాంతికంచరేత్" బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణునొకనిగాని యిద్దరినిగాని బహుమందినిగాని యొక్కమారుజంపెనేని ప్రాణాంతిక ప్రాయశ్చిత్తమొకటియె జేసుకొనవలెనని ఇదంతయును జ్ఞానవిషయము॥శ్లో॥ "కామతస్తుయదాహన్యాద్బ్రాహ్మణాన్సురసత్తమ। తదాత్మానం దహేదగ్నౌ విధినాయేనతచ్ఛృణు" కామపూర్వకముగ బ్రాహ్మణులనుజంపెనేని తనను వహ్నిలోకాల్చివేసుకొనవలెను దానివిధానమును జెప్పెదనని గావున॥శ్లో॥ "అకామతోయదాహన్యాద్బ్రాహ్మణాన్ బ్రాహ్మణోగుహ। చరేద్ద్వాదశయాఘోరే యావత్ప్రాణపరిక్షయః" కోరిక లేకుండ ననేకబ్రాహ్మణవధను బ్రాహ్మణుఁడొనరించెనేని ఘోరారణ్యమందు తనయావన్మరణముగా జరిగించవలెనని యుగపదనేక బ్రాహ్మణవధనకామముచే జేసినవానికని క్రమముగా ననేక బ్రాహ్మణవధకు ప్రాయశ్చిత్తావృత్తియునుం జెప్పబడెను॥ ౮౭॥

మూ॥ హత్వాగర్భ మవిజ్ఞాత మేతదేవ వ్రతంచరేత్।
రాజన్యవైశ్యౌ చేజానా వాత్రేయీమేవచ స్త్రియం॥౮౭॥

ప్రకృతముగావున బ్రాహ్మణగర్భవిషయమిది స్త్రీపుంభేదము తెలియదుగావున బ్రాహ్మణీగర్భమునున్ను క్షత్రియునిన్ని వైశ్యునిన్ని యాగమునందు దలచిన వానిన్ని ఆత్రేయినగా ఋతుస్నాతయగు బ్రాహ్మణస్త్రీనిన్ని జంపినవాడు బ్రహ్మహత్యా ప్రాయశ్చిత్తమును జేయవలెను శ్లో॥ 'తథాత్రేయీంచ బ్రాహ్మణీ' మనియమస్మృతి॥ శ్లో॥ 'రజస్వలామృతుస్నాతా మాత్రేయీ' మనివసిష్ఠస్మృతి అనాత్రేయి బ్రాహ్మణీవధచేసెనేని త్రైవార్షికోపపాతక వక్ష్యమాణ ప్రాయశ్చిత్తము యదియనాహితాగ్ని బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణీవిషయము॥ శ్లో॥ "ఆహితాగ్నే ర్బ్రాహ్మణస్యహత్వా పత్నీమనిందితాం। బ్రహ్మహత్యావ్రతంకుర్యా"దనియాహితాగ్నిబ్రాహ్మణబ్రాహ్మణిని జంపెనేని బ్రహ్మహత్యా ప్రాయశ్చిత్తముజేయవలయునని। ౮౭॥

మూ॥ ఉక్త్వాచైవానృతం సాక్ష్యే ప్రతిరుధ్య గురుంతథా।
అపహృత్యచ నిక్షేపం కృత్వాచ స్త్రీసుహృద్వధం॥౮౮॥

హిరణ్యభూమ్యాదిసాక్ష్యమందుఅనృతమాడిన్నిగురువును మిథ్యగానిందిచిన్ని నిక్షేపముగాజేయబడిన సువర్ణవ్యతిరిక్తబ్రాహ్మణరజతాదికమున్ను క్షత్రియాదులస్వర్ణమునున్ను హరించిన్ని పైనివ్రాసినవ్యాఖ్యానప్రకారము స్త్రీవధనొనర్చిన్నిబ్రాహ్మణుడు గానిమిత్రునిజంపిన్ని బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తమును జేయవలెను॥ ౮౮॥

మూ॥ ఇయంవిశుద్ధిరుదితా ప్రమాప్యాకామతోద్విజం
కామతోబ్రాహ్మణవధే నిష్కృతిర్న విధీయతే॥ ౮౯॥

ఈచెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తమకామముచేనైనబ్రాహ్మణవధకుజెప్పబడెను కామముచేబ్రాహ్మణవధజేసెనేనియీప్రాయశ్చిత్తము గాదుదీనికిద్విగుణముమరణాదికమున్నుగాని ప్రాయశ్చిత్తగౌరవార్థముయని ప్రాయశ్చిత్తములేదనికాదు "శ్లో॥ కామతస్తుకృతేమోహాత్ప్రాయశ్చిత్తైః పృథగ్విధైః"యనుదానికివిరోధముగావున॥ ౮౯॥

మూ॥ సురాంపీత్వాద్విజో మోహాదగ్నివర్ణాంసురాంపిబేత్।
తయాసకాయే నిర్దగ్ధే ముచ్యతే కిల్బిషాత్తతః॥౯౦॥

ఇచ్చట సుర యనగా పిండిచే జేసిన సారాయిమాత్రమె గాని గౌడీమాధ్వియను నవిగావు॥ "శ్లో॥ సురాచ పైష్టీముఖ్యోక్తా నతస్యాస్త్వితరే స్మృతే । పైష్ట్యాః పానేన చైవాసాం ప్రాయశ్చిత్తం నిబోధత॥" పైష్టీ గౌడీ మాధ్వీ యనుమూడింటిలోను పైష్టిముఖ్యము మిగిలిన రెండున్ను దీనికిసరిగావు వీట్లలో పైష్టీ పానమునకు ప్రాయశ్చిత్తముచెప్పెదనని భవిష్యత్పురాణమునందు నియమోక్తివలన "మనూక్తైః ప్రాయశ్చిత్తమపైష్టికే॥" ద్విజుడు మోహమునుచేసినగా నఘించిచే పైష్టీసురను ద్రావెనేని యగ్నికాచి యగ్నివలెనుండుచున్న దానిద్రావిచచ్చి శుద్ధుడగును ఇది గురుప్రాయశ్చిత్తము గావున కామకృతమునకని తెలియవలెను॥ "సురాపానే కామకృతే జ్వలంతీం తాం వినిక్షిపేత్ । ముఖే తయా స నిర్దగ్ధో మృతశ్శుద్ధి మవాప్నుయాత్॥" కామకృతసురాపానమునకు యెర్రగా కాచినకల్లునోటిలోబోసినందని చేవాడు కాలి చచ్చి శుద్ధుడగునని బృహస్పతివచనము॥ ౯౧॥

మూ॥ గోమూత్రమగ్నివర్ణం వా పిబేదుదకమేవ వా।
పయోఘృతం వామరణాద్గోశకృద్రసమేవ వా॥ ౯౨॥

గోమూత్ర జల గోఘృత గోక్షీర గోమయరసములలో దేనినైన నగ్నివలె గాచి ద్రావిచచ్చినేని శుద్ధుడగును॥ ౯౨॥

మూ॥ కణాన్వా భక్షయేదబ్దం పిణ్యాకం వా సకృన్నిశి।
సురాపానాపనుత్త్యర్థం వాలవాసా జటీధ్వజీ॥ ౯౩॥

ఇట్లుగాకున్న నిశ్చినములగు గుడ్డలనుగట్టుకుని జటలనుధరించి సురాపాత్రముచిహ్నముగాగలవాడై నూకగంజల నేరుకొనివాటినైనయెక్కువప్పట్లో పిణ్యాకమునైన నొకపూటరాత్రులందొకసంవత్సరము ద్రావెనేని సురాపానదోషముపోవు నిదియబుద్ధిపూర్వకసురాపానప్రాయశ్చిత్తము లఘువైనదిగావున॥ ౯౩

మూ॥ సురావై మలమన్నానాం పాప్మాచ మలముచ్యతే।
తస్మాద్బ్రాహ్మణరాజన్యౌ వైశ్యశ్చనసురాంపిబేత్॥ ౯౪॥

బియ్యపుపిండిచే సురచెయ్యబడును గనుక నన్నమలమని జెప్పబడెను మలమనగా పాపము గావున బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు సురను ద్రావరాదు ఇట్లు నిషేధముగలుగుచుండుటచే నన్నమలమని చెప్పుటవలన॥ "శ్లో॥ సురాంపీత్వా" యనుశ్లో

కముచే జెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తముప్పెట్టకేయమని మనువుచె త్రైవర్ణికులకు జెప్ప బడెను॥ ౯౩॥

మూ॥ గౌడీపైష్టీచ మాధ్వీచ విజ్ఞేయా త్రివిధా సురా।
యథైవైకా తథా సర్వా నపాతవ్యా ద్విజోత్తమైః॥ ౯౪॥

బెల్లముచే జేసినది గౌడి పిండిచే జేసినది పైష్టి ఇప్పపువ్వుతో చేసినది మాధ్వీ యీ మూడున్ను సురాశబ్దవాచ్యములై ముఖ్యములు పైష్టినె ట్టిదో మిగిలినవి రెండున్ను అట్టి వేగావున బ్రాహ్మణాదిమూడువర్ణములవారున్ను వీటిని త్రాగరాదు॥ ౯౪

మూ॥ యక్షరక్షఃపిశాచాన్నం మద్యంమాంసం సురాసవం।
తద్బ్రాహ్మణేననాత్తవ్యం దేవానామశ్నతాహవిః॥ ౯౫॥

ఈశ్లోకమందగు మద్యశబ్దము త్రివిధసురావ్యతిరిక్తనవవిధమని తెలియవలెను అవేవియంటె॥ "శ్లో॥ పానసద్రాక్షమాధ్వీకంఖార్జూరం తాలమైక్షవం। మాధ్వీకం టంకమాధ్వీకమైరేయంనారికేళజం। సామాన్యానిద్విజాతీనాం మద్యాన్యేకాదశైవచ" ద్వాదశంతుసురామద్యం సర్వేషామధమంస్మృతం" పనసచెట్టువలనను న్ను ద్రాక్షయనగా సామాన్యముకదంబాదివృక్షములవలనను న్ను తేనియ వలనను న్ను ఖర్జూరచెట్టువలనను న్ను తాటిచెట్టువలనను న్ను చెరుకు వలనను న్ను ద్రాక్ష వలనను న్ను టంకమనగా జీలుగుచెట్టువలనను న్ను ఇప్పపువ్వు వలనను న్ను మీరా యనువృక్షమువలనను న్ను కొబ్బరి చెట్టువలనను న్ను పుట్టినవి పదకొండున్ను ద్విజులకుసమానములేను పండ్రెండవదిపైష్టియగుసుర యీయన్నింటిలోను నధమము నిషిద్ధమాంసమున్ను సుర యనగా పైనవ్రాసిన పండ్రెండింటిలోనున్ను తొమ్మిదిగాక త్రివిధమగుసురయున్ను వస్తుమేళనముచే నప్పటికప్పుడు మద్యగుణముగలది యాసవము ఇట్లగు త్రివిధసురానవ విధమద్యమాంసాసవములు యక్షరక్షఃపిశాచభక్ష్యముగావున దేవతాహవిస్సులగు పురోడాశాదులను భక్షించెడు బ్రాహ్మణుడు భక్షణాహములుగావు ఇచ్చటసురనుచెప్పడము యక్షరక్షఃపిశాచాహమనినిందార్థమాసవములవిషయమై॥ శ్లో॥ "ద్రాక్షేక్షుటంకఖర్జూరపనసాదేశ్చయోరసః। సద్యోజాతంతుపీత్వాతు త్ర్యహాచ్ఛుద్ధ్యేద్ద్విజోత్తమః॥" అప్పుడుబుట్టినపనసాదిమేళనముచేనగు నాసవమును ద్విజోత్తముడుత్రాగెనేని మూడుపవాసములచే శుద్ధుడగునని పులస్త్యుడు ఇందుకొందరు దేవానామశ్నతాయని పుల్లింగని

జనశనుచే స్త్రీలకు నిషేధము లేదనిరిగాని యిదికాదు॥ "శ్లో॥ పతిలోకంనసాయాతి బ్రాహ్మణీయా సురాంపిబేత్। ఇహైవసాశునీగృధ్రీ సూకరీచైవజాయతే॥" సురాపానమొనర్చిన బ్రాహ్మణి పతిలోకమును జేరక యిహలోకమునందే కుక్క గ్రద్ద పంది యునై పుట్టునని యుండుటవలన సుర గాక పైనిచెప్పిన యాసవద్రవ్యములు స్త్రీలకు దోషములేదని సర్వజ్ఞనారాయణుని వ్యాఖ్యలో మాత్రమున్నది॥ ౯౫॥

మూ॥ అమేధ్యేవా పతేన్మత్తో వైదికంవా ప్యుదాహరేత్।
అకార్యమన్యత్కుర్యాద్వా బ్రాహ్మణో మదమోహితః॥ ౯౬॥

బ్రాహ్మణుడు మద్యపానముచే నోడలెరుఁగక నశుద్ధస్థానమైనంబడును వేదము నుచ్చరించును బ్రహ్మహత్యాద్యకార్యములనయినం జేయుంగ వున బ్రాహ్మణునకు పూర్వమున కనువాదము॥ ౯౬॥

మూ॥ యస్యకాయగతం బ్రహ్మ మద్యేనాప్లావ్యతేసకృత్।
తస్యవ్యపైతి బ్రాహ్మణ్యం శూద్రత్వంచ సగచ్ఛతి॥ ౯౭॥

ఏబ్రాహ్మణుని శరీరమందున్న జీవాత్మ మద్యముచే దడుపబడునో వాని బ్రాహ్మణ్యముబోయి శూద్రత్వమువచ్చును గాన బ్రాహ్మణుడు కల్లుద్రావరాదు॥ ౯౭॥

మూ॥ ఏషావిచిత్రాభిహితా సురాపానస్య నిష్కృతిః।
అతఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి సువర్ణస్తేయనిష్కృతిం॥ ౯౮॥

ఇది సురాపానజనితపాపప్రాయశ్చిత్తముం జెప్పబడె నింక స్వర్ణస్తేయప్రాయశ్చిత్తమును జెప్పుచున్నాను॥ ౯౮॥

మూ॥ సువర్ణస్తేయకృద్విప్రో రాజాన మభిగమ్యతు।
స్వకర్మఖ్యాపయన్ బ్రూయాన్మాంభవాననుశాస్త్వితి॥ ౯౯॥

"శ్లో॥ అపహృత్యసువర్ణంతు బ్రాహ్మణస్యయతస్స్వయం"మని శాతాతపస్మృతివలన బ్రాహ్మణుని బంగారముదొంగిలించిన విప్రుడనగా నరుడు దానురాజునొద్దకుబోయి బ్రాహ్మణస్వర్ణాపహారిని నన్ను నిగ్రహించుమనీ చెప్పవలెను॥ ౯౯॥

మూ॥ గృహీత్వా ముసలం రాజా సకృద్ధన్యాత్తుతంస్వయం।

వధేన శుధ్యతి స్తేనో బ్రాహ్మణ స్తపసైవతు॥ ౧౦౦॥

“శ్లో॥ స్కంధేనాదాయ ముసల” మని చెప్పబడుటవలన నాచోరుడు తెచ్చియిచ్చిన రోకలిచేవ్రాచి యొకదెబ్బ రాజాచోరుని గొట్టవలెను దానిచేవాడుచచ్చి శుద్ధుడగును॥ “శ్లో॥ హతోముక్తోపివాశుచిః” యని యాజ్ఞవల్క్యవచనముచే మృతకల్పుడై బ్రతికినను శుద్ధుడగును బ్రాహ్మణుడైతే తపముచేతనే శుద్ధుడగుననెడి ఏవకారమును॥ “శ్లో॥ నజాతుబ్రాహ్మణంహన్యా త్సర్వపాపేష్వవస్థిత” మను వచనముచే బ్రాహ్మణునకు తపముచేతనే శుద్ధియగును మనుస్మృతివ్యాఖ్యారూపమగు భవిష్యత్పురాణమందు॥ “శ్లో॥ యదేతద్వచనంవీర బ్రాహ్మణ స్తపసైవవా। తత్రైవకారణాద్విద్యాత్ బ్రాహ్మణస్య సురాధిప॥ తపసైవేత్యనేనేహ ప్రతిషేధోవధస్య తు॥” ఇందు గలవాశబ్దము క్షత్రియాదులకు తపస్సుచేతయున్ను వికల్పార్థము బ్రాహ్మణునకు తపస్సుచేతనే యగుగాని బ్రాహ్మణునికే తపస్సు చేసని నియమముగాదు॥ “శ్లో॥ ఇతరేషా మపివిభో తపోనప్రతిషిధ్యతే” యని బ్రాహ్మణేతరులకున్ను తపస్సునిషేధించబడలేదని భవిష్యత్పురాణమువలన అతపస్సును చెప్పుచున్నాడు॥౧౦౦॥

మూ॥ తపసాపనునుత్సుస్తు సువర్ణస్తేయజంమలం।
చీరవాసాద్విజోఽరణ్యే చరేద్బ్రహ్మహణోవ్రతం॥ ౧౦౧॥

తపస్సుచే స్వర్ణస్తేయపాపమును బోగొట్టుకొన నిచ్ఛగలవాని పైనిచెప్పినట్టు బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తవ్రతము నరణ్యమందుండి నారచీరగట్టి జేయవలెనుఇది పదిరెండేళ్ళప్రాయశ్చిత్తమధికక్లేశము గలదిగావున క్షత్రియాదులకు మరణమునందని తెలియవలెను॥ “శ్లో॥ పంచకృష్ణలకోమాష స్తేసువర్ణస్తు షోడశ” యనగా నైదుకృష్ణలములొకమాషమని పదారైతే సువర్ణమని సువర్ణపరిమాణ మెరుగవలెను ఇంతకు తక్కువ పరిమాణమునకు ప్రాయశ్చిత్తము లేదు న్యూనముగావున మనూక్తపరిమాణమే న్యాయ్యముగావున అధికపరిమాణమునకధికప్రాయశ్చిత్తము భవిష్యత్పురాణమందు చెప్పబడెను॥ “శ్లో॥ క్షత్రియాద్యాస్త్రయోవర్ణా నిర్గుణా హ్యఘతత్పరాః। గుణాఢ్యస్యతు విప్రస్య పంచనిష్కాన్ హరంతిచేత్। నిష్కాన్నేకాదశతథా దగ్ధ్వాత్మానంతుపావకే। శుద్ధయుమరణాద్వీర చరేద్బ్రహ్మహణోశుద్ధమే॥” క్షత్రియాదిమూడువర్ణములవారు నఘతత్పరులును గుణహీనులు నగువారు గావున గుణవంతుడగు బ్రాహ్మణుని సువర్ణమునైదునిష్కములు మొదలు ప

దినో - మునిషముఖములు దనుకనపహరించెనేని యగ్నిలోబడి కాలిచచ్చినను శుద్ధుల గుదురు లేదా బ్రహ్మచర్యమైన పైనిజెప్పినట్లు జేయవలయును॥ ౧౦౧॥

మూ॥ ఏతైర్వ్రతైరపోహేత పాపంస్తేయకృతంద్విజః।
గురుస్త్రీగమనీయంతు వ్రతైరేభిరపానుదేత్॥ ౧౦౨॥

బ్రాహ్మణుడు సువర్ణస్తేయపాపమును తపోవ్రతములచేతను ఈపూర్వోక్త ప్రకారముగ బోగొట్టుకోవలెను గురుస్త్రీగమన జనిత పాపము వక్ష్యమాణముల గు ప్రాయశ్చిత్తములచే బోగొట్టుకొనవలెను॥ ౧౦౨॥

మూ॥ గురుతల్ప్యభిభాష్యైన స్తప్యేస్వప్యాదయోమయే।
సూర్మీం జ్వలంతీం స్వాశ్లిష్యే న్మృత్యునాసవిశుధ్యతి॥ ౧౦౩॥

నిషేకాదికర్మములను జేయించినవాడు గురువుతండ్రివంటివాడు తల్ప మనగా భార్య గురుభార్యాగమనజనిత దోషమును బ్రకటించిన కాల్చినలోహమయ శయ్యయందు బరుండవలెను మరిన్ని లోహమయమగు నాడబొమ్మ నెర్రగాగాల్పించి దానికౌగలించుకొనిచచ్చెనేని శుద్ధుడగును॥ ౧౦౩॥

మూ॥ స్వయంవా శిశ్నవృషణా వుత్కృత్యాధాయచాంజలౌ।
నైఋతీం దిశమాతిష్ఠే దానిపాతాదజిహ్మగః॥౧౦౪॥

స్వయముగా శిశ్నవృషణములనుగోసి యంజలియందుంచుకొని వక్రగతిలేకుండ నైఋతిదిక్కుగా పడిపొయ్యేపర్యంతమునడిచి పడిచచ్చెనేని శుద్ధుడగును ఈ ప్రాయశ్చిత్తద్వయమున్ను కఠినముగావున జ్ఞానపూర్వకసవర్ణ గురుభార్యావిషయమున్ను రేతస్సేచనపర్యంత మైథునవిషయమయిన్ని దెలియవలెను॥ ౧౦౪॥

మూ॥ ఖట్వాంగీ చీరవాసావా శ్మశ్రులో విజనే వనే।
ప్రాజాపత్యం చరేత్కృచ్ఛ్ర మబ్దమేకం సమాహితః॥౧౦౫॥

మంచముకోడును ధరించి నారచీరగట్టి గోళ్ళుముఖలోమములున్ను జటలను న్ను ధరించి నిర్జనవనమందు బ్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రమొకయేడుసలిపి శుద్ధుడగును ప్రాయశ్చిత్తమిది యింకవక్ష్యమాణమును స్వల్పముగావున స్వభార్యాదిభ్రమచే గురుభార్యాగమనవిషయ మజ్ఞానకృతముగకని దెలియవలెను॥ ౧౦౫॥

మూ॥ చాంద్రాయణంవా త్రీన్మాసా నభ్యసే న్నియతేంద్రియః
హవిష్యేణ యవాగ్వావా గురుతల్పాపనుత్తయే॥౧౦౬॥

గురుతల్పగామిత్వ దోషము బోవుటకు నియతేంద్రియుడై కందమూలాది హవిస్సులచే గాని నీవారాదివ్రతమగు గంజిచే గాని మూడుమాసములు చాంద్రాయణము జేయవలయును ఇది పూర్వోక్తముకంటే లఘుప్రాయశ్చిత్తము గావున గురువుయొక్క విజాతిభార్యతో గాని యదివ్యభిచారిణిగాని అయినట్టిదానితో బోయినవానికని యూహించవలెను॥ ౧౦౬॥

మూ॥ ఏతైర్వ్రతై రపోహేయు ర్మహాపాతకినో మలం।
ఉపపాతకిన స్త్వేవ మేభిర్నానావిధై ర్వ్రతైః॥౧౦౭॥

ఉక్తప్రకారములగు నియమములచే బ్రహ్మహత్యాది మహాపాతకులు పాపము బోగొట్టుకొనవలెను ఇంక గోహత్యాద్యుపపాతకులు వక్ష్యమాణవ్రతములచే నిష్పాపులుగావలెను॥ ౧౦౭॥

మూ॥ ఉపపాతక సంయుక్తో గోఘ్నోమాసం యవాన్పిబేత్।
కృతవాపో వసేద్గోష్ఠే చర్మణా తేనసంవృతః॥౧౦౮॥
చతుర్థకాల మశ్నీయా దక్షార లవణంమితం।
గోమూత్రేణాచరే త్స్నానం ద్వౌమాసౌ నియతేంద్రియః॥ ౧౦౯॥
దివానుగచ్ఛే ద్గాస్తాసాం తిష్ఠన్నూర్ధ్వం రజఃపిబేత్।
శుశ్రూషిత్వా నమస్కృత్య రాత్రౌ వీరాసనంవసేత్॥౧౧౦॥
తిష్ఠంతీ ష్వనుతిష్ఠే త్తు వ్రజంతీ ష్వప్యనువ్రజేత్।
ఆసీనాసు తథాసీనో నియతో వీతమత్సరః॥ ౧౧౧॥
ఆతురా మభిశస్తాం వా చోరవ్యాఘ్రాదిభి ర్భయైః।
పతితాం పంకలగ్నాంవా సర్వోపాయై ర్విమోచయేత్॥౧౧౨॥
ఉష్ణే వర్షతి వాశీతే మారుతే వాతివా భృశం
నకుర్వీతాత్మనస్త్రాణం గోరకృత్వాతుశక్తితః॥౧౧౩॥
ఆత్మనోయదివాన్యేషాం గృహే క్షేత్రేథవా ఖలే।
భక్షయంతీ నకథయే త్పిబంతంచైవవత్సకం॥౧౧౪॥

అనేనవిధినాయస్తు గోఘ్నో గామను గచ్ఛతి
సగోహత్యాకృతంపాపం త్రిభిర్మాసైర్వ్యపోహతి॥౧౧౫॥

"ఉపపాతకః" యనునది మొదలుకొని "అనేనవిధినా" యనుశ్లోకముదనుక కలకము గోహత్యా రూపోపపాతకయుక్తుడు నలగగొట్టిన యవలతో గాచినగంజి ప్రథమమాసమందు త్రాగవలెను॥శిఖతోగూడబోడగా శిరస్సునున్ను ముఖలోమములున్ను గొరిగించుకొని తనచేజంపబడిన గోవుయొక్క చర్మమును గప్పుకొనిమూడుమాసములు గోవులశాలయందుండవలెను గోమూత్రమును చేతస్నానమును జేయుచు నియతేంద్రియుడై క్షారలవణవర్జితమగునన్నమునొక్క పగలు భక్షించుచు రెండవరోజున సాయంకాలమందు ద్వితీయతృతీయమాసములందు దినవలెను రెండుమాసములందునుపగలు ప్రాతస్స్నానమొనర్చవలెను ప్రొద్దుటనే యాగోవులవెంటనే బోవలెను వాటిడెక్కలవలన దూలినధూళినిస్మరించుచు వాటినిగోకడముమొదలగువాటిచే సేవించుచు మ్రొక్కుచు రాత్రియందువాటిని దొడ్డిబెట్టితానచ్చటనేయుండవలెను తానుశుచియు నక్రోధుడునగుచునిల్చుండి యవిలేచినప్పుడులేవవలెను వనమందలితిరుగునప్పుడు వాటివెనుకనేనడుచుచుదిరుగవలెను యీగోవులు పరుండినప్పుడు తానునుగూర్చుండవలెను చోరవ్యాఘ్రాదులభయముచేగాని రోగముచేగాని బడియుండినను బురదలోకూరుకొనిపోయినను ధానుయథాశక్తిగా నాపీడనుదొలగించవలెను మిక్కిలియెండగా యున్నప్పుడును వర్షించుచున్నప్పుడును చలిగాలిమొదలగుపీడలుగలుగునప్పుడు చేతనైనంతతప్పించి తానుదప్పించుకొనవలెను తనయొక్కగానియితరులయొక్కగాని గృహమందు సస్యమందును కళ్ళమందును గోవులుబడి మేయునప్పుడును వాటివత్సలుగుడుచుకబోవునప్పుడునునొరులతోజెప్పరాదు ఇట్లుజెప్పినప్రకారముమూడుమాసములు గోసేవనొనర్చినేసియు గోహత్యాజనితపాపముబోవును॥౧౦౮॥౧౦౯॥౧౧౦॥౧౧౧,౧౧౨॥ ౧౧౩॥౧౧౪॥౧౧౫॥

మూ॥ వృషభైకాదశాగాశ్చ దద్యాత్సుచరితవ్రతః।
అవిద్యమానే సర్వస్వం వేదవిద్భ్యో నివేదయేత్॥ ౧౧౬॥

ఇట్లు గోహత్యాప్రాయశ్చిత్తముజేసినపిమ్మట పదిగోవులు నొకవృషభమున్ను దానమీవలెను ఇంతకుతగినసొమ్ములేకుండెనేని తనసర్వస్వమున్ను వేదవేత్తలకీవలెను॥ ౧౧౬॥

మూ॥ ఏతదేవ వ్రతం కుర్యు రుపపాతకినో ద్విజాః।
అవకీర్ణివర్జ్యం శుద్ధ్యర్థం చాంద్రాయణమథాపివా॥౧౧౮॥

వక్ష్యమాణుడగు నవకీర్ణి గాక మిగిలినయుపపాతకులందరు నీగోవధప్రాయశ్చిత్తమైనను చాంద్రాయణమైనను లఘుప్రాయశ్చిత్తము జేయవలెను లఘువగు నీ చాంద్రాయణములఘూపపాతకమందుజాతిశక్త్యాద్యపేక్షయుగా నూహింపదగును

మూ॥ అవకీర్ణీతు కాణేన గర్దభేన చతుష్పథే।
పాకయజ్ఞవిధానేన యజేత నిరృతింనిశి॥౧౧౯॥

వక్ష్యమాణుడగునవకీర్ణియొక్కకన్నుబోయిన గాడిదెను పశువుగా చతుష్పథమందు పాకయజ్ఞవిధానముచే రాత్రియందునిరృతి దేవతాయాగ మొనర్చవలెను॥

మూ॥ హుత్వాగ్నౌ విధివద్ధోమా నంతతశ్చ సమేత్యృచా।
వాతేంద్రగురువహ్నీనాం జుహుయాత్సర్పిషాహుతీః॥౧౧౯॥

గర్దభపశుచేవిధ్యుక్తముగ చతుష్పథమందునిరృత్యుద్దేశహోమమునకనంతరమందు॥ "శ్రు॥ సమ్మాసించంతుమరుత స్సమింద్రస్సంబృహస్పతిరితి॥" యీమంత్రముచే వాయువునకు నింద్రునకు బృహస్పతికి నగ్నికిని ఘృతాహుతులను వ్రేల్చవలెను అప్రసిద్ధముగాననవకీర్ణివ్రతలక్షణమును జెప్పుచున్నాడు॥ ౧౧౯॥

మూ॥ కామతో రేతసస్సేకం వ్రతస్థస్య ద్విజన్మనః।
అతిక్రమంవ్రతస్యాహు ర్ధర్మజ్ఞాబ్రహ్మవాదినః॥౧౨౦॥

"శ్లో॥ అవకీర్ణీభవేద్గత్వా బ్రహ్మచారీచయోషితం॥" ఇచ్ఛచే బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థుడు స్త్రీనిబొంది రేతస్సేకమొనర్చెనేని యవకీర్ణియనబడునని బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పిరి॥ ౧౨౦॥

మూ॥ మారుతం పురుహూతంచ గురుంపావక మేవచ।
చతురోవ్రతినోభ్యేతి బ్రాహ్మం తేజోవకీర్ణినః॥ ౧౨౧॥

బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థుని వేదాధ్యయననియమానుష్ఠానజన్యమగు బ్రహ్మతేజస్సువాడవకీర్ణియైనట్టయితేవానివిడిచి మరుదింద్రబృహస్పత్యగ్నులను జేరును గావునవారికినాజ్యాహుతులను వ్రేల్చవలెను ఇదిపూర్వోక్తాజ్యాహుతివిధికనువాదము ౧౨౧॥

మూ॥ ఏతస్మిన్నేనసి ప్రాప్తే వసిత్వా గర్దభాజినం ।
సప్తాగారాంశ్చరేద్భైక్షం స్వకర్మ పరికీర్తయన్॥ ౧౨౨॥

ఇట్లు కామముతో నొనర్చిన గాడిదతోలుకప్పుకొని తానవకీర్ణియని పాపమును బ్రకటించుచు నేడిండ్లను భిక్షమెత్తి లబ్ధమగుదానిచే జీవించుచు నేకకాలమందే తినుచునుండవలెను॥ ౧౨౨॥

మూ॥ తేభ్యో లబ్ధేన భైక్షేణ వర్తయన్నేక కాలికమ్ ।
ఉపస్పృశంస్త్రిషవణం త్వబ్దేన పరిశుధ్యతి॥ ౧౨౩॥

ఆ యేడు గృహములయందు దొరికిన మాత్రమగు భిక్షాన్నము నొక్కకాలమందే భక్షించుచు మూడువేళలనున్ను స్నానమాడుచు నొకసంవత్సరమునకు శుద్ధుడగును॥ ౧౨౩॥

మూ॥ జాతిభ్రంశకరం కర్మ కృత్వాన్యతమమిచ్ఛయా ।
చరేత్సాంతపనం కృచ్ఛ్రం ప్రాజాపత్య మనిచ్ఛయా॥ ౧౨౪॥

“శ్లో॥ బ్రాహ్మణస్యరుజః కృత్వా” యని మున్ను జెప్పబడిన జాతిభ్రంశకర పాపములలో నొకదాని నిచ్ఛచే జేసెనేని యేడురోజులు నిరాహారముగల వక్ష్యమాణమగు సాంతపనకృచ్ఛ్రమునున్ను ననిచ్ఛచే జేసెనేని ప్రాజాపత్యమునున్ను జేయవలెను॥ ౧౨౪॥

మూ॥ సంకరాపాత్రకృత్యాసు మాసంశోధన మైందవమ్ ।
మలినీకరణీయేషు తప్తస్స్యాద్యావకం త్ర్యహమ్॥ ౧౨౫॥

“శ్లో॥ ఖరాశ్వోష్ట్రాది” యనుశ్లోకముచే జెప్పబడిన సంకరీకరణములనున్ను “సంచితేభ్యోధనాదాన”మిత్యాద్యుక్తములగు నపాత్రీకరణములనున్ను జేసెనేని యొక మాసము చాంద్రాయణమును జేసి “క్రిమికీటవయోహత్యా”ద్యుక్తములగు మలినీకరణమును జేసెనేని మరిగించిన గంజి మూడు దినములు ద్రావుచునుండి శుద్ధుడగును॥ ౧౨౫॥

మూ॥ తురీయో బ్రహ్మహత్యాయాః క్షత్రియస్య వధే స్మృతః ।
వైశ్యేష్టమాంశో వృత్తస్థే శూద్రే జ్ఞేయస్తు షోడశః॥ ౧౨౬॥

“శ్లో॥ స్త్రీవిట్శూద్రవధః” యనుదానిచే క్షత్రియవధ యుపపాతకములలోఁ చెప్పబడెను వానికిశ్లోకమందు చెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తము బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తములో నాలవభాగము మూఁడుసంవత్సరములు చేయవలసివచ్చెనుగాన నధికముగావున వృత్తసంపన్నుఁడగు క్షత్రియు నిచ్ఛచే జంపెనేని దీనిఁజేయఁదగునని యూహించవలెను మంచివైశ్యునిజంపి సార్ధవర్షమున్ను సచ్ఛూద్రునిజంపి తొమ్మిది నెలలున్ను జేయవలెను॥ ౧౨౬॥

మూ॥ అకామతస్తు రాజన్యం వినిపాత్య ద్విజోత్తమః।
వృషభైక సహస్రాగా దద్యాత్సుచరితవ్రతః॥౧౨౭॥

అబుద్ధిపూర్వకముగ క్షత్రియుని ద్విజుఁడు జంపెనేని తచ్ఛుద్ధికై వేయుమొదవులను నొకయెద్దును సుత్తమబ్రాహ్మణున కీవలెను॥ ౧౨౭॥

మూ॥ త్ర్యబ్దం చరేద్వా నియతో జటీబ్రహ్మహణోవ్రతమ్।
వసన్ దూరతరే గ్రామా ద్వృక్షమూలనికేతనః॥౧౨౮॥

ఇట్లు గాకున్న జటలను ధరించి గ్రామమునకు దూరముగా నొకవృక్షమూలమందుండి బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తవ్రతమును మూఁడుసంవత్సరములునడిపినను శుద్ధుఁడగును “తురీయోబ్రహ్మహత్యాయాః” యనుశ్లోకోక్తమునకిది పునరుక్తిగాదు “వసన్దూరతరేగ్రామాద్వృక్షమూలే” యనిచెప్పుటచే బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తచిహ్నములగు కపాలధారణాదులు లేవు గావున॥ ౧౨౮॥

మూ॥ ఏతదేవచరే దబ్దంప్రాయశ్చిత్తం ద్విజోత్తమః।
ప్రమాప్య వైశ్యంవృత్తస్థం దద్యాచ్చైకశతంగవాం॥ ౧౨౯॥

ఈబ్రహ్మహత్యావ్రతమునే మంచివైశ్యు నిచ్ఛచే జంపెనేని యొకవత్సరము జేయవలెను లేదా నూరునొకగోవులనయిన నీవలెను॥ ౧౨౯॥

మూ॥ ఏతదేవ వ్రతం కృత్స్నం షణ్మాసాం చ్ఛూద్రహా చరేత్।
వృషభైకా దశావాపి దద్యాద్విప్రాయగా స్సితాః॥౧౩౦॥

అనిచ్ఛచే శూద్రునిజంపెనేని ద్విజుఁడు బ్రహ్మహత్యావ్రతము నారుమాసము

లాచరించవలెను లేదా పదితెల్లనిగోవులను నొకయెద్దునున్ను బ్రాహ్మణునకీయ వలెను॥ ౧౩౦॥

మూ॥ మార్జారనకులౌ హత్వా చాషం మండూకమేవ చ।
స్వగోధోలూకకాకాంశ్చ శూద్రహత్యావ్రతం చరేత్ ॥౧౩౧॥

పిల్లి ముంగి చెమరకాకి కప్ప కుక్క యుడుము గుడ్లగూబ కాకి [illegible] లోనగువాని జంపినా శూద్రహత్యావ్రతమును జేయవలెను "స్త్రీశూద్రవిట్క్షత్రవధో" [illegible] యుపపాతకములలో జెప్పబడెను దానికి మూడు నెలలు బ్రహ్మహత్యా [illegible] చెప్పబడెను గోవధప్రాయశ్చిత్తము చాంద్రాయణమని [illegible] పము స్వల్పముగావున నదియ్యె కాలమునుచే ననేకమారు లా[illegible] వలెను॥ ౧౩౧॥

మూ॥ పయః పిబేత్ త్రిరాత్రం వా యోజనం వాధ్వనో వ్రజేత్।
ఉపస్పృశేత్ స్రవంత్యాం వా సూక్తం వాబ్దైవతం జపేత్॥౧౩౨॥

అబుద్ధిపూర్వక మార్జారాదివధకు తిరాత్రము పాలుత్రాగవలెను అశ్క్త మాంద్యముచే నట్లుద్రావలేనప్పుడు నాలుగు క్రోసులునడవవలెను దానికిశక్తుడే ని నదీస్నానముసంజేయవలెను అదిన్నియసాధ్యమేని "ఆపోహిష్ఠామయో" యను సూక్తమును జపించవలెను ఉత్తరోత్తరము లఘువుగానపూర్వపూర్వాసంభవమం దుత్తరోత్తరము కర్తవ్యముగాని వికల్పములుగావు॥ ౧౩౨॥

మూ॥ అభ్రిం కార్ష్ణాయసీం దద్యాత్సర్పంహత్వా ద్విజోత్తమః।
పలాలభారకం షండే సైసకం చైకమాషకం॥౧౩౩॥

బ్రాహ్మణుడు సర్పమునుజంపెనేని కొనసూదిగానున్న యినుపదండమును న్నపుంసకునిజంపెనేని పొల్లి మనిషి మోతబరువుగలది మాషపరిమితసీసమును దానముజేయవలెను॥ ౧౩౩॥

మూ॥ ఘృతకుంభం వరాహే తు తిలద్రోణం తు తిత్తిరౌ।
శుకే ద్విహాయనం వత్సం క్రౌంచం హత్వా త్రిహాయనం॥౧౩౪॥

వరాహమునుజంపి ఘృతకుంభమునున్ను తిత్తిరినిజంపి కుంచెడు నువ్వులనున్న

చిలుకనుజంపి రెండేండ్ల గోవత్సమునున్ను క్రౌంచమును జంపి మూడేండ్ల వత్సమును నొసగవలెను॥ ౧౩౪॥

మూ॥ హత్వాహంసం బలాకాంచ బకం బర్హిణమేవచ।
వానరం శ్యేనభాసౌచ స్పర్శయేద్బ్రాహ్మణాయగాం॥౧౩౫॥

హంస బెగ్గొర్రె మేక నెమలి వానరము డేగ భాసమనెడుపక్షి వీట్లనుజంపిన నొకగోవును బ్రాహ్మణునకివ్వవలెను॥ ౧౩౫॥

మూ॥ వాసోదద్యాద్ధయంహత్వా పంచనీలాన్ వృషాన్‌గజం।
అజమేషా వనడ్వాహం ఖరంహత్వైకహాయనం॥౧౩౬॥

గుర్రమునుజంపి వస్త్రమునున్ను గజమునుజంపి నీలవర్ణముగల అయిదువృషభములనున్ను గొర్రెనుగాని మేకనుగానిజంపి యొకవృషభమునున్ను గాడిదెనుజంపి యొకవత్సరము వయస్సుగలగోవత్సమును బ్రాహ్మణునకివ్వవలెను॥ ౧౩౬॥

మూ॥ క్రవ్యాదాంస్తు మృగాన్ హత్వా ధేనుందద్యాత్పయస్వినీం।
అక్రవ్యాదాన్వత్సతరీ ముష్ట్రంహత్వాతు కృష్ణలం॥౧౩౭॥

పచ్చిమాంసముతినెడి మృగములననగా వ్యాఘ్రాదులనుజంపెనేని పాలిచ్చెడియావునున్ను మాంసమునుదినని మృగముల హరిణాదులజంపెనేని పెద్దవత్సనున్ను ఉష్ట్రమునుజంపెనేని కృష్ణలపరిమితి సువర్ణమునునీవలెను॥ ౧౩౭॥

మూ॥ జీనకార్ముకబస్తావీన్ పృథగ్దద్యాద్విశుద్ధయే।
చతుర్ణామపివర్ణానాం నారీర్హత్వానవస్థితాః॥ ౧౩౮॥

ఉత్కృష్టాపకృష్టపురుషులతో వ్యభిచరించి చెడిననాలుగుజాతుల స్త్రీలనున్ను జంపెనేని క్రమముగా వేరువేర చర్మపుటకమునున్ను ధనుస్సునున్ను మేకనున్ను గొర్రెనున్ను దానమిచ్చి యాపాపమును బోగొట్టుకొనవలెను॥ ౧౩౮॥

మూ॥ దానేన వధనిర్ణేకం సర్పాదీనామశక్నువన్।
ఏకైకశశ్చరేత్కృచ్ఛ్రం ద్విజఃపాపాపనుత్తయే॥ ౧౩౯॥

సర్పాదివధకర్తయనగా తీక్ష్ణాగ్రాయసదండదానాదులకశక్తుడయ్యేనేని ఆస

ర్స్వవధాదిపాపములకు ప్రత్యేకమొక్కొక కృఛ్రమును జేసి శుద్ధుడగును॥ ౧౩౯॥

మూ॥ అస్థిమతాంతు సత్త్వానాం సహస్రస్య ప్రమాపణే।
పూర్ణేచానస్యనస్థ్నాంచ శూద్రహత్యావ్రతంచరేత్॥౧౪౦॥

ఎముకలుగల తొండలు మొదలగుజంతువులను వేయింటిని జంపినను నెముకలులేనినల్లులు మొదలగుజంతువులను బండెడుజంపిన నొకశూద్రహత్యాప్రాయశ్చిత్తమును జేయవలెను॥ ౧౪౦॥

మూ॥ కించిదేవతు విప్రాయ దద్యాదస్థిమతాంవధే।
అనస్థ్నాంచైవహింసాయాం ప్రాణాయామేనశుధ్యతి॥ ౧౪౧॥

ఎముకలుగలజంతువులను జంపికించిదనగా పణమాత్ర సువర్ణదానముచేతను న్ను ఎముకలులేని జంతువులను జంపెనేని ప్రాణాయామముచేతనున్ను శుద్ధుడగును ప్రాణాయామమనగా॥ "శ్లో॥ సవ్యాహృతిం సప్రణవాం గాయత్రీం శిరసా సహ। త్రిఃపఠేదాయతప్రాణః ప్రాణాయామస్సఉచ్యతే॥" వ్యాహృతిప్రణవములతో గూడ గాయత్రిని శిరస్సుతో నుచ్ఛ్వాసప్రాణవాయువును నిలిపి యుచ్చరించిన నది ప్రాణాయామమనబడునని వసిష్ఠోక్తి॥ ౧౪౧॥

మూ॥ ఫలదానాంచ వృక్షాణాం ఛేదనేజప్యమృక్శతం।
గుల్మవల్లీలతానాంచ పుష్పితానాంచవీరుధాం॥ ౧౪౨॥

మామిడిమొదలగు ఫలవృక్షములనున్ను తుప్పలనున్ను పుష్పించెడి గుల్మములనగా తుప్పలు వల్లులనగా బద్దుగాబలిసెడి తిప్పతీవమొదలగునవి లతలనగా కొమ్మలను చుట్టుకొనేవి వీరుత్తులనగా మల్లెలు మొదలగునవివీటిని నరికెనేని సావిత్ర్యాది ఋక్శతమును జపించవలెను ఇవి- "శ్లో॥ ఇంధనార్థమశుష్కాణాం" మనెడు శ్లోకముచే నుపపాతకములందు గణించబడినవి యచ్చట గురుప్రాయశ్చిత్తార్థమిచ్చట ఫలవృక్షాదుల యబుద్ధిపూర్వకహానియందు లఘుప్రాయశ్చిత్తార్థము॥ ౧౪౨॥

మూ॥ అన్నాద్యజానాం సత్త్వానాం రసజానాంచ సర్వశః।
ఫలపుష్పోద్భవానాంచ ఘృతప్రాశోవిశోధనం॥ ౧౪౩॥

అన్నమందును గుడాదిరసములందును బొడ్డుపళ్ళు మొదలగుకాటయందును తప్ప

పుష్పమొదలగు పుష్పములందును బుట్టిన జంతువధదోషము ఘృతప్రాశనముచే బోవును॥ ౧౪౩॥

మూ॥ కృష్టజానామోషధీనాం జాతానాంచ స్వయంవనే।
వృథాలంభేఽనుగచ్ఛేద్గాం దినమేకం పయోవ్రతః॥ ౧౪౩॥

దున్నబడిన భూమియందగు శాల్యాద్యోషధులనున్ను వనమున స్వయముగా బుట్టిన ప్రోహాదులనున్ను నిష్ప్రయోజనముగా నశింపజేసినవాడు క్షీరాహారముగలవాడై యొకపగలెల్లా గోవుననుసరించి శుద్ధుడగును॥ ౧౪౪॥

మూ॥ ఏతైర్వ్రతైరపోహ్యంస్యాదేనోహింసాసముద్భవమ్।
జ్ఞానాజ్ఞానకృతం సర్వం శృణుతానద్యభక్షణే॥ ౧౪౫॥

ఈచెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తములచే జ్ఞానాజ్ఞానకృతహింసాజనితదోషమును పరిహరించదగిన దింకనభక్ష్యభక్షణప్రాయశ్చిత్తములను వినుడు॥ ౧౪౫॥

మూ॥ అజ్ఞానాద్వారుణీం పీత్వా సంస్కారేణైవ శుధ్యతి।
మతిపూర్వమనిర్దేశ్యం ప్రాణాంతికమితిస్థితిః॥ ౧౪౬॥

ఈవచనము మహాపాతకములకు దూరముగా జెప్పుటవలన ముఖ్యపైష్టీ విషయముగాదు మరేమంటె తదితరవిషయము నున్నచ్చట॥ "శ్లో॥ యథైవైకా తథా సర్వాః" యని గౌడీమాధ్వీయున్ రెండున్ను మితగముగువాటికంటే పైష్టీసామ్యమందు ముఖ్యములని బ్రాహ్మణులకు ప్రాయశ్చిత్తగౌరవార్థమని చెప్పబడెను గౌడిని మాధ్విని ద్రావి గౌణ మా త్త తప్తకృచ్ఛ్రము జేసి పునస్సంస్కారముచే శుద్ధుడగునని చెప్పబడెను॥ "సూ॥ అమత్యామద్యపానే పయోఘృతముదకంవాయుం ప్రత్యహం తప్తకృచ్ఛ్రంతతోఽస్యసంస్కారః॥" అబుద్ధిపూర్వకమద్యపానమున నొకనాడుపాలు నొకనాడు నేయి నొకనాడుదకము నొకనాడు వాయువును భక్షించిన తప్తకృచ్ఛ్రమిది జేసి యటపైని సంస్కారమని గౌతముడు దీనికి వ్యాఖ్యారూపముగా భవిష్యత్పురాణము॥ "శ్లో॥ అకామతః కృతేపానే గౌడీమాధ్వ్యోర్నరాధిప। తప్తకృచ్ఛ్రవిధానం స్యాద్గౌతమేనయథోదితం॥" దీని యర్థము వివరించబడినదె బుద్ధిపూర్వకపైష్టీకరమద్యపానమునకు ప్రాణాంతికమునిర్దేశించరాదనిశాస్త్రమర్యా

ద గౌడీమాధ్వులను బుద్ధిపూర్వకముగ త్రావిన మరణనిషేధము వలననితరమద్యాపేక్షచే వీటికి ప్రాయశ్చిత్తగౌరవము. "శ్లో॥ కణాన్వాభక్షయే దబ్దమని మనువే చెప్పెను గావుననే గౌడీమాధ్వులకు కామముచే పానానువృత్తిగలుగుచుండెనేని భవిష్యపురాణమందు. "శ్లో॥ యద్వాస్మిన్నే వవిషయే మానవీయం ప్రకల్పయేత్। కణాన్వా భక్షయేదబ్దం పిణ్యాకంవానకృన్నిశి సురాపానాపనుత్త్యర్థంవాలవాసాజటీధ్వజీ॥" యని ఈశ్లోకముకు కథనము న్నూనైనివా్రియబడెను పైష్టీగౌడీమాధ్వీవ్యతిరిక్తఫలస్త్యోక్తపానసాదినవవిధమద్యములలో దేనిత్రావినను లఘుప్రాయశ్చిత్తము సంవత్సరమాత్రమే కాని మరియొకటిగాని బ్రాహ్మణుని శుచిముబుద్ధిపూర్వముగ పానసాదులను త్రావినేని॥ "శ్లో॥ మపూర్వాం సురాపానే కృత్వేజ్ఞాన తోగుహ। కృఛ్రాతికృఛ్రౌభవతఃపునస్సంస్కారఏవహి॥" యనుభవిష్యత్ పురాణీయమంతయు నితరమనూక్తను॥ ౧౪౬॥

మూ॥ అపస్సురాభాజనస్థామద్యభాండస్థితాస్తథా।
పంచరాత్రం పిబేత్పీత్వా శంఖపుష్పీ శ్రితంపయః॥౧౪౭॥

పైష్టీవ్యతిరిక్తమద్యభాండస్థితములగు నీళ్లు మద్యరసగంధవర్జితములైనందా్రావెనేని శంఖపుష్పియనెడి ఓషధిని వేసి కాచినపాల నయిదుదినములు త్రావినశుద్ధుడగును ఇచ్చట పయస్శబ్దమునకర్థము పాలెగాని నీళ్లుగావు॥ "సూ॥శంఖపుష్పీ విపక్వేన క్షీరేణపక్షం" దని బోధాయనస్మృతిలో క్షీరమని చెప్పుటవలన సురాపానమునుపుడు గురుప్రాయశ్చిత్తము మద్యమునునపుడు లఘుప్రాయశ్చిత్తమని చెప్పుట వలన నిచ్చట జ్ఞానాజ్ఞానప్రకారభేదముచే విషయసమీకరణము గావలెను॥ ౧౪౭॥

మూ॥ స్పృష్ట్వా దత్వాచ మదిరాం విధివత్ప్రతిగృహ్యచ।
శూద్రోచ్ఛిష్టాశ్చపీత్వాపః కుశవారి పిబేత్త్ర్యహమ్॥౧౪౮॥

మద్యము నొకరికి తానిచ్చినను పుచ్చుకున్నను స్పృశించినను శూద్రోచ్ఛిష్టోదకమునుత్రావినను కుశతోనుగినజలమాత్రము త్రావియుండిన శుద్ధుడగును॥౧౪౮॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్తు సురాపస్య గంధమాఘ్రాయ సోమపః।
ప్రాణానప్సుత్రి రాయమ్యఘృతంప్రాశ్యవిశుధ్యతి॥ ౧౪౯

సోమపానముచేసిన బ్రాహ్మణుడు మద్యపాయియొక్క ముఖగంధమును ఘ్రాణించెనేని జలమునందుండి మూడుప్రాణాయామములు జేసి ఘృతప్రాశనము జేసినశుద్ధుడగును॥ ౧౪౯॥

మూ॥ అజ్ఞానాత్ప్రాశ్య విణ్మూత్రం సురాసంస్పృష్టమేవచ।
పునస్సంస్కారమర్హంతి త్రయోవర్ణా ద్విజాతయః॥ ౧౫౦॥

మనుష్యసంబంధిమూత్రపురీషములనున్నను సురామద్యసంస్పృష్టవస్తువునున్న ద్విజాతులగు మూడువర్ణములవారును భక్షించిరేని పునరుపనయనముచే శుద్ధులగుదురు॥ ౧౫౦॥

మూ॥ వపనంమేఖలాదండో భైక్షచర్యా వ్రతానిచ।
నివర్తంతే ద్విజాతీనాం పునస్సంస్కారకర్మణి॥౧౫౧॥

మూ॥ అభోజ్యానాంచ భుక్త్వాన్నం స్త్రీశూద్రోచ్ఛిష్టమేవచ।
జగ్ధ్వామాంసమభక్ష్యంచ సప్తరాత్రం యవాన్పిబేత్॥౧౫౨॥

"శ్లో॥ నాశ్రోత్రియకృతేయజ్ఞే॥" యనునదిమొదలుకొని జెప్పబడినయభోజ్యాన్నులయొక్కయన్నమునుదినినయవపిండితో కాచినదైనగలపినదైనజలము నేడుదినములు త్రావవలెను ఈవిషయమవ్యే॥ "శ్లో॥మత్యాభుక్త్వాచరేత్కృచ్ఛ్ర"మనెడిచతుర్థాధ్యాయమందుప్రాయశ్చిత్తముదీనికి వికల్పము కర్తయొక్కశక్తిననుసరించివైకల్పికము ద్విజాతిస్త్రీలయొక్కయు శూద్రులయొక్కయు నుచ్ఛిష్టమును దినినదే ప్రాయశ్చిత్తము క్రవ్యాదసూకరోష్ట్రాణామనువచనముచే నేవిశేష ప్రాయశ్చిత్తము జెప్పబడెనో తన్నిషిద్ధమగుమాంసమునుదినిననిదే ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలెను॥

మూ॥ శుక్తానిచకషాయాంశ్చ పీత్వామేధ్యాన్యపిద్విజః।
తావద్భవత్యప్రయతో యావత్తన్నవ్రజత్యధః॥ ౧౫౩॥

స్వభావముచే మధురములైనను నీళ్లుకలిసికొన్నివాళ్ళకుపులిసినవిగవ్యమువినా శుక్తములనబడును కషాయములనగా విభీతకాదిక్వథితములు నప్రసిద్ధములును త్రాగెనేని యవియెంతపర్యంతముజీర్ణములుగాకుండునంతదాక నశుచియగును॥

మూ॥ విడ్వరాహఖరోష్ట్రాణాం గోమాయోఃకపికాకయోః।

ప్రాశ్యమూత్రపురీషాణి ద్విజశ్చాంద్రాయణంచరేత్॥ ౧౫౪॥

ఊరబంది గాడిదె లొట్టిపిట నక్క కోతి కాకి వీటియొక్క మూత్రపురీషములను ద్రావెనేని ద్విజుడు చాంద్రాయణముజేయవలెను "ఛత్రాకంవిడ్వరాహంచ" యనువచనముచే ఐదవమాధ్యాయమందు జెప్పినప్రాయశ్చిత్తము జ్ఞానకృతమున కిచ్చటనజ్ఞానకృతమునకుగాన విరోధములేదు॥ ౧౫౪॥

మూ॥ శుష్కాణి భుక్త్వా మాంసాని భౌమానికవకానిచ।
అజ్ఞాతంచైవసూనాస్థ మేతదేవవ్రతంచరేత్॥

ఎండకొట్టినమాంసమునున్ను భూమియందున్ను వృక్షమందును బుట్టిన పుట్టకొక్కులనున్ను "శ్లో॥ భూమిజంవా వృక్షజంవా ఛత్రాకం భక్షయంతియే । బ్రహ్మఘ్నాంస్తాన్విజానీయాత్॥" యనియమవచనమువలన భౌమవార్క్షకవకములు రెండున్ను నిషిద్ధములే గావున కటికవానిదుకాణము మీదకొనినదిన్ని యేమాంసమో తెలియనిదిన్ని దినినచాంద్రాయణము జేయవలెను॥ ౧౫౫॥

మూ॥ క్రవ్యాదసూకరోష్ట్రాణాం కుక్కుటానాంచ భక్షణే।
నరకాక ఖరాణాంచ తప్తకృచ్ఛ్రం విశోధనం॥ ౧౫౬॥

పచ్చిమాంసముదినువాటియొక్కయు ఊరబందియొంటె కోడి నరుడు కాకి గాడిదె వీటియొక్క మాంసము నెరిగితినెనేని తప్తకృచ్ఛ్రమును జేయవలెను॥ ౧౫౬

మూ॥ మాసికాన్నంతుయోఽశ్నీయా దసమావర్తకోద్విజః।
సత్రీణ్యహాన్యుపవసే దేకాహం చోదకేవసేత్॥ ౧౫౭॥

సపిండీకరణముకాకమునుపటి ఏకోద్దిష్టవిధిచే జేయబడిన మాసికాన్నమును బ్రహ్మచారితినెనేని మూడుదినములు పవసించవలెనందులోనొకదినమెల్లా నీళ్లలో నుండవలెను॥ ౧౫౭॥

మూ॥ బ్రహ్మచారీతుయోఽశ్నీయా న్మధుమాంసం కథంచన।
సకృత్వా ప్రాకృతం కృచ్ఛ్రం వ్రతశేషం సమాపయేత్॥ ౧౫౮॥

బ్రహ్మచారియనిచ్ఛచేనైనను తేనియనున్ను మాంసమునున్ను దినెనేని ప్రాజా

పత్యకృఛ్రిమొనర్చి మఱిన్ని బ్రహ్మచర్యవ్రతమును కొనసాగించవలెను॥ ౧౫౮॥

మూ॥ బిడాలకాకాఖూచ్ఛిష్టం జగ్ధ్వాశ్వనకులస్యచ।
కేశకీటావపన్నంచ పిబేద్బ్రహ్మసువర్చలాం॥ ౧౫౯॥

పిల్లి కాకి యెలుక కుక్క ముంగి వీటియుచ్ఛిష్టమునున్ను కేశములు పురుగులు నుగలసినదిన్ని యెఱిగితినెనేని మరిగించిన నీళ్ళు ద్రావవలెను॥ ౧౫౯॥

మూ॥ అభోజ్యమన్నం నాత్తవ్య మాత్మనశ్శుద్ధిమిచ్ఛతా।
అజ్ఞానభుక్తం తూత్తార్యం శోధ్యంవాప్యాశుశోధనైః॥ ౧౬౦॥

తినరాని యన్నముల నజ్ఞానముచే దినెనేని వమనము జేసుకొనవలెను గాకున్న ప్రాయశ్చిత్తమును జేయవలెను వమనము జేసినను లఘుప్రాయశ్చిత్తము గావలెను యెఱిగతినెనేని పూర్వోక్తప్రాయశ్చిత్తమునే జేయువలెను॥ ౧౬౦॥

మూ॥ ఏషోనాద్యాదనస్యోక్తో వ్రతానాం వివిధోవిధిః।
స్తేయదోషాపహర్తౄణాం వ్రతానాం శ్రూయతాం విధిః॥ ౧౬౧॥

అభక్ష్యభక్షణవిషయమయిన ప్రాయశ్చిత్తవిధులు నానావిధములుగ జెప్పబడెను దొంగతనముచేవచ్చిన పాపములకు వ్రతములనువినుండు॥ ౧౬౧॥

మూ॥ ధాన్యాన్నధనచౌర్యాణి కృత్వా కామాద్ద్విజోత్తమః।
స్వజాతీయగృహాదేవ కృఛ్రాబ్దేన విశుధ్యతి॥ ౧౬౨

బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణగృహమువలన ధాన్యమున్నమును ధనమున్ను యెఱిగి చౌర్యమొనర్చెనేనియొకసంవత్సరము ప్రజాపత్యవ్రతమొనర్చి శుద్ధుడగును॥౧౬౨

మూ॥ మనుష్యాణాంతు హరణే స్త్రీణాం క్షేత్రగృహస్యచ।
కూపవాపీజలానాంచ శుద్ధిశ్చాంద్రాయణంస్మృతం॥ ౧౬౩

పురుష స్త్రీ క్షేత్ర గృహములలో దేనిని హరించినను వాపీకూపములను గాని హరించెనేని చాంద్రాయణమును జేయవలయునని మన్వాదులచే జెప్పబడెను ఇదిన్ని దేశకాల ద్రవ్యపరిమాణ స్వామిగుణాద్యపేక్షచేలఘుత్వమహత్త్వములను సర్వత్ర విచారించవలెను॥ ౧౬౩॥

మూ॥ ద్రవ్యాణా మల్పసారాణాం స్తేయంకృత్వాన్యవేశ్మతః ।
చరేత్సాంతపనంకృచ్ఛ్రం తన్నిర్యాత్యాత్మశుద్ధయే॥ ౧౬౪

కొంచెపువిలువగలసొత్తు సీసము మొదలగు వాటిని దొంగిలించినేని ప్రాయశ్చిత్తవిశేషము లేని విధమున నాద్రవ్యమును స్వామికిచ్చివేసి సాంతపనకృచ్ఛ్రమును చేసి శుద్ధుడగును. పరగృహచౌర్యమందు నపహృతద్రవ్యమును స్వామికిచ్చుటయును ప్రాయశ్చిత్తవిశేషము॥ ౧౬౪॥

మూ॥ భక్ష్యభోజ్యాపహరణే యానశయ్యాసనస్యచ ।
పుష్పమూలఫలానాంచ పంచగవ్యం విశోధనం॥ ౧౬౫॥

అపూపాదిభక్ష్యములు పాయసాది భోజ్యములు శకటాది యానములు శయ్యలు ఆసనములు పుష్పమూలఫలములు నెత్తుకొనిపోయినేని పంచగవ్యమును ద్రాగుట ప్రాయశ్చిత్తము॥ ౧౬౫॥

మూ॥ తృణకాష్ఠద్రుమాణాంచ శుష్కాన్నస్య గుడస్యచ ।
చేలచర్మామిషాణాంచ త్రిరాత్రంస్యాదభోజనం॥ ౧౬౬॥

గడ్డి కఱ్ఱలు చెట్లు శుష్కాన్నమనగా దండులాదులు వస్త్రములు చర్మము మాంసము వీటిలో దేనినపహరించినను మూడుదినములుపవసించి శుద్ధుడగును॥ ౧౬౬॥

మూ॥ మణిముక్తాప్రవాళానాం తామ్రస్య రజతస్యచ ।
అయఃకాంస్యోపలానాంచ ద్వాదశాహంకణాన్నతా॥ ౧౬౭॥

మణి ముక్తాప్రవాళ తామ్ర రూప్య కాంస్యాయః పాషాణములలో దేనిని దొంగిలించినను తండులకణములుభక్షించుచు పండ్రెండురోజులుపవసించినశుద్ధుడగును అన్నిటియందును సకృదభ్యాస దేశకాల ద్రవ్యస్వామి గుణశక్తులనుబట్టి ప్రాయశ్చిత్తగౌరవలాఘవములను కల్పించవలెను॥ ౧౬౭॥

మూ॥ కార్పాసకీటజోర్ణానాం ద్విశఫైకశఫస్యచ ।
పక్షిగంధౌషధీనాంచ రజ్జ్వాశ్చైవ త్ర్యహంపయః॥ ౧౬౮॥

ప్రత్తి పొత్తి పట్టు ద్విశఫములు రెండు డెక్కలుగలవాదులు ఒంటి డెక్కగల

మాయూదులు చిలుక మొదలగుపక్షులు చందనాదికను ద్రవ్యాలు వీటిలో దేనినిహరించినను బాలను ద్రావుచు మూడుదినములుపవసించి శుద్ధుడగును॥ ౧౬౮॥

మూ॥ ఏతైర్వ్రతై రపోహేత పాపం స్తేయ కృతం ద్విజః।
అగమ్యా గమనీయంతు వ్రతైరేభి రపానుదేత్॥౧౬౯॥

ఇచ్చటనున్ను పూర్వమువలె విషయసమీకరణాదికను నూహించవలెను ఈచెప్పబడినవాటిచే చౌర్యజనితపాపమును బోగొట్టుకొనవలెను ఇంక నగమ్యాగమననిమిత్తమగు పాపము నివక్ష్యమాణవ్రతములచె బోగొట్టుకొనవలెను॥ ౧౬౯॥

మూ॥ గురుతల్పవ్రతం కుర్యా ద్రేతస్సిక్త్వా స్వయోనిషు।
సఖ్యుఃపుత్రస్యచ స్త్రీషు కుమారీ ష్వంత్యజాసుచ॥౧౭౦॥

ఏకోదరభగినులయందును మిత్రులయొక్కయు పుత్రులయొక్కయు భార్యలందును పుత్రికలందును చండాలస్త్రీలయందును రేతస్సేకము ప్రత్యేకముగజేసెనేని గురుదారగమన ప్రాయశ్చిత్తమొనర్చవలెను ఇచ్చట నెరుగక నేని యభ్యాసముచే నేనియొట్లనిబంధవిచారముగావలెను యభ్యాసముచేజేసిన మరణాంతికమెను గావున॥శ్లో॥ "రేతస్సిక్త్వా కుమారీషు చండాలీష్వంత్యజాసుచ। సపిండాపత్య దారేషు ప్రాణత్యాగో విధీయతే" యనియమస్మృతి ఈకుమార్యాదులందు జ్ఞానగమనమునకుమరణము నజ్ఞానకృతమునకు వ్రతమునుంగావలెను॥ ౧౭౦॥

మూ॥ పైతృష్వసేయీం భగినీం స్వస్రీయాం మాతురేవచ।
మాతుశ్చ భ్రాతృతనయాం గత్వా చాంద్రాయణంచరేత్॥౧౭౧॥

తల్లిదండ్రుల సోదరీలపుత్రికలనున్ను తనసోదరిలనున్ను మేనమామకూతురిని స్త్రీ బొందెనేని చాంద్రాయణముజేయవలెను॥ ౧౭౧॥

మూ॥ ఏతా స్తిస్ర స్తు భార్యార్థే నోపయచ్ఛేత్తు బుద్ధిమాన్।
జ్ఞాతిత్వేనాను పేయాస్తాః పతతి హ్యుపయన్నధః॥౧౭౩॥

మేనత్తకూతురు పినతల్లికూతును మేనమామకూతురు వీరు భగినివంటివారే గావున వీరినిముగ్గురినిన్ని భార్యార్థము బుద్ధిగలవాడు వివాహముగారాదు జ్ఞాతిబంధుత్వముచేవీరు బొందదగరు బొందెనేని యధఃపాతమునొందును॥శ్లో॥ "అస

ఖిండాచ యామాంతు" ఇత్యాదివచనముచే నిషేధము చెప్పబడినప్పటికిని దాక్షిణాత్యాచారదర్శనముచేతన్నిషేధ దార్ఢ్యార్థ మీవచనము॥ ౧౭౨॥

మూ॥ అమానుషీషు పురుష ఉదక్యాయా మయోనిషు।
రేతస్సిక్త్వాజలేచైవ కృఛ్రంసాంతపనం చరేత్॥ ౧౭౩॥

అమానుషీషుయనగా గోవువినాజంతువులందును గోవుయందైతె సంవత్సరము ప్రాజాపత్యము నచరించవలెను గావున స్త్రీయోన్యప్రదేశమందును జలమందును రేతస్సేకమొనరించి సాంతపనకృఛ్రమాచరించి పురుషుడుశుద్ధుడగును॥ ౧౭౩॥

మూ॥ మైథునంతు సమాసేవ్య పుంసియోషితివాద్విజః।
గోయానేప్సుదివాచైవ సవాసాస్నాన మాచరేత్॥ ౧౭౪॥

పురుషునితోగాని స్త్రీతోగాని మైథునమొనర్చిన్ను యెడ్లబండిమీదనున్ను జలమందున్ను పగలున్ను మైథునమొనర్చిన ద్విజుడు సచేలస్నానము జేయవలెను॥ ౧౭౪॥

మూ॥ చండాలాంత్య స్త్రియోగత్వాభుక్త్వాచ ప్రతిగృహ్యచ।
పతత్యజ్ఞానతోవిప్రో జ్ఞానాత్సామ్యంతు గచ్ఛతి॥ ౧౭౫॥

చండాలస్త్రీని యవనశబరాద్యంత్యజాతిస్త్రీనిన్ని యజ్ఞానముచే బొందిన్ని వాళ్లయన్నము తినిన్ని వాళ్లవల్లప్రతిగ్రహించిన్ని పతితుడగుననగా పతితప్రాయశ్చిత్తము జేసుకొనవలెను జ్ఞానముచే విప్రుడు వాళ్లయొక్క మైథునాన్న భక్షణప్రతిగ్రహములొనర్చిన తత్సముడగును ప్రాయశ్చిత్తగౌరవమిందని దెలియదగును॥ ౧౭౫॥

మూ॥ విప్రదుష్టాం స్త్రియం భర్తా నిరుంధ్యాదేకవేశ్మని।
యత్పుంసః పరదారేషు తచ్చైనాం చారయేద్వ్రతం॥ ౧౭౬॥

విశేషించి ప్రదుష్టరాలనగా ఇచ్ఛచే వ్యభిచరించినస్త్రీనిభర్త నిరోధించవలెననగా పత్నీకృత్యములందు దప్పించి యొకగృహమందరికట్టవలెను దానిచేతసజాతీయపరస్త్రీతో వ్యభిచరించిన పురుషునకే ప్రాయశ్చిత్తమో యది జేయించవలెను॥ "శ్లో॥ స్త్రీణామర్ధంప్రదాతవ్య" మను వసిష్ఠవచనమువల్లచే వ్యభిచరించినదానికి చేయదగును॥ ౧౭౬॥

మూ॥ సాచేత్పునః ప్రదుష్యేత్తు సదృశేనోపమంత్రితా।

కృచ్ఛ్రం చాంద్రాయణంచైవ తదస్యాః పావనం స్మృతమ్॥ ౧౭౭॥

ఆస్త్రీకృతప్రాయశ్చిత్తురాలయినప్పటికిని సజాతీయునిచే ప్రార్థింపబడినదై తిరిగి వ్యభిచరించెనేని దానికి ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రచాంద్రాయణములు చేయదగుననియు మునులచే జెప్పబడెను॥ ౧౭౭॥

మూ॥ యత్కరోత్యేకరాత్రేణ వృషలీసేవనంద్విజః।
తద్భైక్షభుగ్జపన్నిత్యం త్రిభిర్వర్షైర్వ్యపోహతి॥ ౧౭౮॥

టీ॥ పాపస్పర్శత్తగోగవములవలన నిచ్చట వృషలియనగా చండాలస్త్రీగావలెనుచండాల స్త్రీని నొకరాత్రిభోగించి యేపాపమును నార్జించెనో బ్రాహ్మణుడాపాపము భిక్షాన్నముదినుచూ గావిత్ర్యాదిమంత్రజపముచేయుచు మూడుసంవత్సరములు నియమముగానుండెనేని బోగొట్టుకొనును॥ ఇందుకు ఆపస్తంబవచనము॥ "శ్లో॥ యదేకరాత్రేణ కరోతిపాపం కృష్ణంవర్ణం బ్రాహ్మణస్సేవమానః। చతుర్థకాలఉదకాభ్యవాయీ త్రిభిర్వర్షైస్తద్వ్యపోహతిపాపం॥" బ్రాహ్మణుడు నికృష్టజాతిస్త్రీనొకరాత్రియందు బొందిచేసిన పాపమును జతుర్థకాలమందుదకమును ద్రావుచున నగా నొకదినముందుపవాసముండి రెండవదినము సాయంత్రమందు నాహారముగొనుచు నాన్యపకాశకమంత్రమును జపించుచు మూడుసంవత్సరములకాపాపమును బోగొట్టుకొనును. యీఆపస్తంబుని మేధాతిథియాయాపస్తంబవచనార్థముననే వ్యాఖ్యగాజేసెను గోవిందరాజు దీనికి నక్రమపరిణీతశూద్రాగమనప్రాయశ్చిత్తముగావ్రాసెను॥ ౧౭౮॥

మూ॥ ఏషాం పాపకృతాముక్తా చతుర్ణామపినిష్కృతిః।
పతితైస్సంప్రయుక్తానా మిమాశ్శృణుతనిష్కృతీః॥ ౧౭౯॥

హింస అభక్ష్యభక్షణము చౌర్యము నగమ్యాగమనముగు జేసిన నల్వురికినిం ప్రాయశ్చిత్తము జెప్పబడెను పతితో సంసర్గముచేసినవారికి ప్రాయశ్చిత్తము వినుడు॥ ౧౭౯॥

మూ॥ సంవత్సరేణ పతతి పతితేన సహాచరన్।
యాజనాధ్యాపనాద్యౌనా న్నతుయానాసనాశనాత్॥ ౧౮౦॥

పతితునితో నేకశయ్యాసనము నేకాసనోపవేశనము నేకపఙ్క్తిభోజనమునో కసంవత్సరము జేసినం బతితుడగును యజ్ఞము జేయించడము వేదముపనయనాదిగా జెప్పడము పిల్లనిచ్చి పుచ్చుకొనే సంబంధము వీటిచేతను సంవత్సరము పతితునితో జరిగిన పతితుడగుననిగాదు మరేమంటే యాజనాది సంసర్గము పతితునితో నెప్పుడు జరుగునో యప్పుడే పతితుడగును॥ "శ్లో॥ యాజనం యోనిసంబంధం స్వాధ్యాయం సహభోజనం। కృత్వా సద్యః పతత్యేతే పతితేన నసంశయః॥" పతితునితో యాజనాధ్యయనయోనిసంబంధసహభోజనములొనర్చిన సద్యఃకాలమందే పతితుడగునని దేవలుడు॥ "శ్లో॥ సంవత్సరేణ పతతి పతితేన సహాచరన్। సహయానాసనాభ్యాసం యానాత్తు సద్య ఏవ హి." పతితునితో సహయానాదులు జరిగినేని సంవత్సరమునకున్ను యోనిసంబంధముచే సద్యఃకాలమందున్ను పతితుడగునని విష్ణువచనము "శ్లో॥ సంవత్సరేణ పతతి పతితేన సహాచరన్। యాజనాధ్యాపనాద్యౌనాత్స్వ్యోవశయనాసనాదితి-" యని బోధాయనులున్ను జెప్పిరి॥ గోవిందరాజైతే యాజనాదిత్రయమును సంవత్సరమొనర్చిన బతితుడగుననియు నేకాసనాదులు లఘురూపములు గావున సంవత్సరమునకంటె నధికకాలసంసర్గము గావలెనని వ్యాఖ్యానమొనర్చెను గాని మునులమతమునకు విరుద్ధము గావుననది యాదరణీయము గాదని కుల్లూకభట్టు వ్రాసెను॥ ౧౮౦॥

మూ॥ యో యేన పతితేనైషాం సంసర్గం యాతి మానవః।

సతస్యైవ వ్రతం కుర్యా త్తత్సంసర్గ విశుద్ధయే॥ ౧౮౧॥

ఈ పతితశబ్దము పాపకారివాచకము యే పతితునితో సంసర్గమెవడు చేసెనో వాడా పతితునకు జెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తము జేసిన శుద్ధుడగును గాని మరణాంతికము లేదు. బ్రహ్మహత్యకు జెప్పిన ద్వాదశవార్షిక ప్రాయశ్చిత్తములో పాదహీనముగా ననగా తొమ్మిదేడులు జేయవలెను- ఇందుకు వ్యాసవచనము॥ "శ్లో॥ యో యేనసంవసేద్వర్షం సోపి తత్సమతామియాత్। పాదన్యూనంచరేత్సోపి తస్యతస్యవ్రతం ద్విజః॥" ఎవడే పాపకర్మునితో సంవత్సరముదనుక సంసర్గమొనర్చునో యతండు తత్తుల్యుడగును గావున నాద్విజుడా యాపాపవ్రతము పాదన్యూనముగ జేయవలెను॥ ౧౮౧॥

మూ॥ పతితస్యోదకం కార్యం సపిణ్డైర్బాన్ధవైర్బహిః।

నిందితే హనిసాయాహ్నే జ్ఞాత్యృత్విగ్గురుసన్నిధౌ॥ ౧౮౨॥

మహాపాతకి బ్రతికియుండగానే వక్ష్యమాణప్రకారముగ ప్రేతకర్మము సపిండసమానోదకులతోగూడ సాయాహ్నమందు గ్రామమునకు పైనిఋత్విగ్గురుసన్నిధానమందు రిక్తతిథియగునవమి నాడు శేయవలెను॥ ౧౮౨॥

మూ॥ దాసీ ఘటమపాంపూర్ణం పర్యస్యేత్ప్రేతవత్పదా।
అహోరాత్రముపాసీరన్నశౌచం బాంధవైస్సహ॥౧౮౩॥

సపిండసమానోదకులతోగూడ దాసీ మనిషి జలపూర్ణఘటమును దెచ్చి యిది ప్రేతతుల్యమని పాదముచే చిమ్మివేయవలెను అదిమొదలుగా జ్ఞాతులందరు నొకయహోరాత్రమాశౌచము బట్టవలెను॥ ౧౮౩॥

మూ॥ నివర్తేరంశ్చ తస్మాత్తు సంభాషణసహాసనే।
దాయాద్యస్య ప్రదానంచ యాత్రాచైవహి లౌకికీ॥౧౮౪॥

అదిమొదలుగా వానితో సంభాషణను నొకచో గూచుండుటయు దాయమిచ్చుటయు లౌకికవ్యవహారమున్ను ననగా నెప్పుడైన భోజనము పెట్టుటమొదలగునవి మానవలెను॥ ౧౮౪॥

మూ॥ జ్యేష్ఠతాచ నివర్తేత జ్యేష్ఠావాప్యంచ యద్ధనమ్।
జ్యేష్ఠాంశం ప్రాప్నుయాచ్చాస్య యవీయాన్ గుణతోధికః ౧౮౫॥

జ్యేష్ఠునకొనచేడి ప్రత్యుత్థానాదికము వీనికి జేయరాదు జ్యేష్ఠులకులభ్యమగు వింశత్యుద్ధారాదికమున్ను లేదు దాయమే లేదుగదా జ్యేష్ఠాంశములేదని చెప్పడమేలనంటె వానితమ్మునకా జ్యేష్ఠాంశము లభ్యమని జెప్పుటకిది యనువాదము ఆజ్యేష్ఠాంశము వానితమ్ముడు గుణాధికుడు బొందవలెను॥ ౧౮౫॥

మూ॥ ప్రాయశ్చిత్తేతు చరితే పూర్ణకుంభమపాంనవం।
తేనైవసార్ధం ప్రాస్యేయుస్స్నాత్వా పుణ్యే జలాశయే॥౧౮౬॥

పతితుడు ప్రాయశ్చిత్తమును జేసిన పిమ్మట వానిసపిండసమానోదకులు పుణ్యజలాశయమందు స్నానమొనర్చి జలపూర్ణమగు నూతనఘటమును చెమ్వులా వానిచే పారవేయించవలెను॥ ౧౮౬॥

మూ॥ సత్వప్స్వతం ఘటం ప్రాస్య ప్రవిశ్య భవనంస్వకం।
సర్వాణి జ్ఞాతికార్యాణి యథా పూర్వం సమాచరేత్॥౧౮౭॥

ప్రాయశ్చిత్తమొనర్చుకొనినవాడు ఘటమునట్లు బారవేసి తన గృహమునకు బోయి యెప్పటివలె జ్ఞాతికర్మములను జేయవలెను॥ ౧౮౭॥

మూ॥ ఏతమేవ వ్రతం కుర్యా ద్యోషిత్సు పతితాసుచ।
వస్త్రాన్న పానం దేయంతు వసేయుశ్చ గృహాంతికే॥౧౮౮॥

స్త్రీలుపతితలైతే పైనిచెప్పినట్టి ప్రేతోదక దానాదికమును భర్త్రాదిసపిండులు చేయవలెను ఈ స్త్రీలకు తమయింటికి సమీపమందు కుటీరము వేయించి గ్రాసవాసస్సులిచ్చి పోషించవలెను॥ ౧౮౮॥

మూ॥ ఏనస్విభి రనిర్ణిక్తై ర్నార్థం కించి త్సహాచరేత్।
కృతనిర్ణేజనాంశ్చైవ నజుగుప్సేత కర్హిచిత్॥౧౮౯॥

ప్రాయశ్చిత్తమును జేసుకొనని పాపకర్ములతో దానప్రతిగ్రహాదికర్మములను జేయరాదు ప్రాయశ్చిత్తమును జేసుకొనినవాని నిందుకైన నిందజేయరాదు పూర్వమందునువలె వ్యవహారములో జేర్చుకొనవలెను॥ ౧౮౯॥

మూ॥ బాలఘ్నాంశ్చ కృతఘ్నాంశ్చ విశుద్ధానపి ధర్మతః।
శరణాగత హంతౄంశ్చ స్త్రీహంతౄంశ్చ నసంవసేత్॥౧౯౦॥

శిశుహత్యయు నుపకారికి నపకారము శరణమనువాని జంపుటయు స్త్రీహత్య జేసినవాళ్ళు ప్రాయశ్చిత్తమును యథావిధిగా జేసి కొనినను వీరితో సంసర్గము జేయరాదు॥ ౧౯౦॥

మూ॥ ఏషాం ద్విజానాం సావిత్రీం నానూచ్యేత యథావిధి।
తాంశ్చారయిత్వా త్రీన్ కృఛ్రాన్ యథావిధ్యుపనాయయేత్॥౧౯౧॥

ఏబ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యులకు కాలమందుపనయనము గాకుండిన నందుకు మూడుకృఛ్రములు జేయించి పైనియథావిధిగానుపనయనము జేయవలెను యాజ్ఞవల్క్యాదులు వ్రాత్యస్తోమాది ప్రాయశ్చిత్తమును జెప్పెడి నీరెండు ప్రకారములను జాతికాలగుణాదులనుబట్టి గురులఘువికల్పముగా జేయవలెను॥ ౧౯౧॥

మూ॥ ప్రాయశ్చిత్తంచికీర్షంతి వికర్మస్థాస్తుయేద్విజాః।
బ్రహ్మణాపి పరిత్యక్తా స్తేషామప్యేతదాదిశేత్॥ ౧౯౨॥

ఏద్విజులు శూద్రసేవాదివికర్మస్థులై వేదమునుజదువక ప్రాయశ్చిత్తము గోరినమూఁడుప్రాజాపత్యములను జేసికొనవలెనని చెప్పిరి॥ ౧౯౨॥

మూ॥ యద్గర్హితేనార్జయంతి కర్మణా బ్రాహ్మణాధనం।
తస్యోత్సర్గేణ శుధ్యంతి జప్యేన తపసైవచ॥ ౧౯౩॥

నిందితవృత్తిచే దుష్ప్రతిగ్రహాదులవలన ధనమునార్జించినదానికి ప్రాయశ్చిత్తమాధనమువిడువడముగాని వక్ష్యమాణజపతపస్సులుగాని జేయవలెను ద్రవ్యత్యాగమున్ను ప్రాయశ్చిత్తమునుగాజెప్పబడెను గావున అమ్మదగని వాటినమ్మిన నిదే ప్రాయశ్చిత్తము॥ ౧౯౩॥

మూ॥ జపిత్వా త్రీణిసావిత్ర్యాః స్సహస్రాణి సమాహితః।
మాసంగోష్ఠే పయఃపీత్వా ముచ్యతే సత్ప్రతిగ్రహాత్॥ ౧౯౪॥

మూఁడువేలగాయత్రీజపించిన యొకమాసము గోష్ఠమందు క్షీరాహారమును జేయుచునుండిన నసత్ప్రతిగ్రహజనితదోషమువలన ముక్తుఁడగును శూద్రాదిదాతృదోషమున్ను చౌర్యాద్యాగతధనదోషమున్ను ప్రతిగ్రహించిన వానికిందువలననే బోవును॥ ౧౯౪॥

మూ॥ ఉపవాసకృశంతంతు గోవ్రజాత్పునరాగతం।
ప్రణతంపరిపృచ్ఛేయు స్సామ్యంసౌమ్యేచ్ఛసీతికిం॥ ౧౯౫॥

కేవలక్షీరాహారముచే కృశించి గోష్ఠమువలనతిరిగివచ్చి నమస్కరించియున్న వానినిఓసౌమ్యుఁడా మాతోసామ్యమును కోరుచుంటివాయిటుపైన నసత్ప్రతిగ్రహము చేయకుమని బ్రాహ్మణులనవలయును॥ ౧౯౫॥

మూ॥ సత్యముక్త్వాతు విప్రేషు వికిరేద్యవసంగవాం।
గోభిః ప్రవర్తితే తీర్థే కుర్యుస్తస్య పరిగ్రహం॥ ౧౯౬॥

ఆబ్రాహ్మణులయెదుట ప్రాయశ్చిత్తముజేసుకొన్నవాఁడు సత్యముగానసత్ప్రతిగ్రహముజేయనని పలికి గోవులకుగడ్డివేసి యవి మేసినపిమ్మట నాగోవులుప్రవర్తిం

చిన వృత్త్యుదేశమందు వానినాబ్రాహ్మణులు తమలోఁ జేర్చుకొనవలెను॥ ౧౯౬॥

మూ॥ వ్రాత్యానాం యాజనంకృత్వా పరేషామంత్యకర్మ చ।
అభిచారమహీనంచ త్రిభిఃకృచ్ఛ్రైర్వ్యపోహతి॥ ౧౯౭॥

వ్రాత్యులనగా॥ "శ్లో॥ అతఊర్ధ్వం త్రయోప్యేతే॥" యనుశ్లోకముచేఁ జెప్పబడినవారికి యజ్ఞమును జేయించిన్ని తండ్రిగురువులు మొదలగువారుకానితరులకు ప్రేతదాహాదికర్మ మొనర్చిన్ని అభిచారమునకనర్హుఁడగువాని పైశ్యేనయాగాదికను జేసిన్ని అహీనమనెడియాగవిశేషము తంత్రాదికము జానిజేసిన్ని మూడుకృచ్ఛ్రములచే శుద్ధుఁడగును॥ ౧౯౭॥

మూ॥ శరణాగతంపరిత్యజ్య వేదంవిప్లావ్యచద్విజః।
సంవత్సరం యవాహారః తత్పాపమపసేధతి॥ ౧౯౮॥

శరణాగతునిగావదాను శత్రువయిన్ని విడిచిపెట్టి నాఅనధ్యాయనకు వేదమును జెప్పినానాద్విజుఁడొకసంవత్సరము యవాహారమొనర్చి యాపాపమునుఁబోఁగొట్టుకొనును॥ ౧౯౮॥

మూ॥ శ్వసృగాలఖరైర్దష్టో గ్రామ్యైఃక్రవ్యాద్భిరేవచ।
నరాశ్వోష్ట్రవరాహైశ్చ ప్రాణాయామేనశుధ్యతి॥ ౧౯౯॥

కుక్క నక్క గాడిదె నరుఁడు గుర్రము పంది పచ్చిమాంసముదినెడి గ్రామ్యజంతువులు పిల్లులుమొదలగునవి ఇవియే భక్షించినను ప్రాణాయామముచే శుద్ధుఁడగును॥ ౧౯౯॥

మూ॥ షష్ఠాన్నకాలతామాసం సంహితాజపఏవవా।
హోమాశ్చ సాకలానిత్య మపాఙ్క్త్యానాం విశోధనం॥ ౨౦౦॥

చోరక్లీబాద్య పాఙ్క్తేయులలోనెవళ్ళకువిశేషముగ ప్రాయశ్చిత్తము నిర్దేశించి మూడవదినము రాత్రిభోజన మిట్లొకమాస మొనర్చినదైనను వేదసంహితాజపమైనను॥ "శ్రు॥ దేవకృతస్యైనసోవయజనమసి" యనునది మొదలుగాఁ నెనిమిది మంత్రములచేప్రత్యేకముగనుద్గాతచేయవలెను ఇదియైనను తత్పాపశుద్ధికిఁ జెప్పబడెను॥ ౨౦౦॥

మూ॥ ఉష్ట్రయానం సమారుహ్య ఖరయానం తు కామతః।
స్నాత్వా తు విప్రో దిగ్వాసాః ప్రాణాయామేన శుధ్యతి॥ ౨౦౧॥

లొట్టిపిట్టలను గాడిదెలను బూన్చినబండిమీద నెక్కిన నగ్నుడై స్నానమొనర్చినను ప్రాణాయామముచే శుద్ధుడగును ఖరోష్ట్రములమీద నెక్కెనేని బహుప్రాణాయామములు కావలెనని యూహించవలెను॥ ౨౦౧॥

మూ॥ వినాద్భిరప్సు వాప్యార్తః శారీరం సన్నివేశ్య చ।
సచేలో బహిరాప్లుత్య గామాలభ్య విశుధ్యతి॥ ౨౦౨॥

జలము సన్నిధినుండకుండగా గాని యుదకమందు గాని మూత్రమైన పురీషమైన విడిచెనేని గ్రామమునకు వెలిని నద్యాదులందు సచేలస్నానమొనర్చి గోవును స్పృశించి శుద్ధుడగును॥ ౨౦౨॥

మూ॥ వేదోదితానాం నిత్యానాం కర్మణాం సమతిక్రమే।
స్నాతకవ్రతలోపే చ ప్రాయశ్చిత్తమభోజనం॥ ౨౦౩॥

ప్రాయశ్చిత్తవిశేషములేని వేదవిహితములగు నగ్నిహోత్రాదినిత్యకర్మములయొక్కయు చతుర్థాధ్యాయోక్తస్నాతకవ్రతములయొక్కయు నతిక్రమమునందు ఏకాహోపవాసము ప్రాయశ్చిత్తముగా జేయవలెను॥ ౨౦౩॥

మూ॥ హుంకారం బ్రాహ్మణస్యోక్త్వా త్వంకారం చ గరీయసః।
స్నాత్వానశ్నన్నహశ్శేషమభివాద్య ప్రసాదయేత్॥ ౨౦౪॥

విద్యాదిగుణసంపన్నుడగు బ్రాహ్మణుని ధిక్కరించి హుంకారమైనను నీవు నీవని త్వంకారమైనను జేసి యతని పాదములుబట్టుకొని ప్రసన్నుని జేసికొని యాపైనున్న పగటియందు భుజించకుండిన శుద్ధుడగును॥ ౨౦౪॥

మూ॥ తాడయిత్వా తృణేనాపి కంఠే వాబధ్య వాససా।
వివాదే వా వినిర్జిత్య ప్రణిపత్య ప్రసాదయేత్॥ ౨౦౫॥

ప్రకృతమగు బ్రాహ్మణుని తృణముచేనైనం గొట్టియైన బట్ట మెడకు దగిలించి లాగియైన వాక్కలహముచే జయించియైన పాదములపైనిబడి ప్రసన్నునిగా జేయవలెను॥

మూ॥ అవగూర్య త్వబ్దశతం సహస్ర మభిహత్యచ ।
జిఘాంసయా బ్రాహ్మణస్య నరకం ప్రతిపద్యతే॥ ౨౦౬॥

బ్రాహ్మణునిజంపి నిచ్ఛచే కఱ్ఱ యెత్తి కొట్టబోతె నూరేడులున్ను కొట్టి వేయు వత్సరములున్ను నరకమునంబడును॥ ౨౦౬॥

మూ॥ శోణితం యావతః పాంసూన్ సంగృహ్ణాతి మహీతలే ।
తావంత్యబ్దసహస్రాణి తత్కర్తా నరకే వసేత్॥ ౨౦౭॥

బ్రాహ్మణశరీరముకలవ నెవడు గొట్టిన దెబ్బచేబడినరక్తము భూమియందెన్ని పరాగ రేణువులతడుపునో వాడన్నివేలబ్దములు నరకమందుండును॥ ౨౦౭॥

మూ॥ అవగూర్య చరేత్కృచ్ఛ్ర మతికృచ్ఛ్రం నిపాతనే ।
కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రౌ కుర్వీత విప్రస్యోత్పాద్య శోణితమ్॥ ౨౦౮॥

బ్రాహ్మణుని కొట్టుటకు దండమెత్తి కృఛ్రమునుకొట్టి అతికృఛ్రమును నెత్తురు కలుగచేసి కృఛ్రాతికృఛ్రములు నాచరించవలెను॥ ౨౦౮॥

మూ॥ అనుక్తనిష్కృతీనాంతు పాపానామపనుత్తయే ।
శక్తించావేక్ష్య పాపంచ ప్రాయశ్చిత్తం ప్రకల్పయేత్॥ ౨౦౯॥

వేటికిప్రాయశ్చిత్తములు చెప్పలేదో అట్టి ప్రతిలోమవధాదులవలననైన పాపములనివారణార్థముకర్త యొక్కశరీరధనాది సామర్థ్యమును న్ను పాపముల నున్నుజూచి జ్ఞానాజ్ఞాన సకృదావృత్త్యనుబంధముల కనురూపమగు ప్రాయశ్చిత్తమును గల్పించవలెను॥ ౨౦౯॥

మూ॥ యైరభ్యుపాయైరేనాంసి మానవో వ్యపకర్షతి ।
తాన్వోభ్యుపాయాన్ వక్ష్యామి దేవర్షి పితృసేవితాన్॥ ౨౧౦॥

ఏయేయుపాయములచే మనుష్యుడు పాపములను బోగొట్టుకొనునో పాప నాశహేతువులగు దేవర్షి పితృ ఆచరితములగు నట్టియుపాయములను జెప్పెదను॥ ౨౧౦॥ ఈసరికి జెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తములను జేయనశక్తులగువారికి పాపాపనోదనోపాయములు॥ *

మూ॥ త్ర్యహం ప్రాతస్త్ర్యహం సాయం త్ర్యహమద్యాదయాచితం ।
త్ర్యహం పరంచ నాశ్నీయాత్ప్రాజాపత్యంచరన్ ద్విజః॥ ౨౧౧॥

ద్విజుడు ప్రాజాపత్యాఖ్యమగు వ్రతమాచరించుచు మూడుదినములు ప్రాతః కాలమందును అనగా బ్రాహ్మణభోజనోచిత కాలమందనియత ఘనమును మూడుదినములు రాత్రులందును మూడుదినములయాచితమునుంభుజించి మూడుదినము లుపవాసము

ము౦జేయువలయును ఇందుకువసిష్ఠుడు ॥సూ॥ త్ర్యహందివాభుఙ్క్తేనక్తమత్తిచ త్ర్యహంత్ర్యహమయాచితవ్రతంత్ర్యహంనభుఙ్క్తే ఇతి ఆపస్తంబములు॥"శ్లో॥"త్ర్యహంనక్తాశ్యః తాశీచతతస్త్ర్యహం।త్ర్యహమయాచితవ్రతస్త్ర్యహంనాశ్నాతి కించన॥ఇతికృచ్ఛ్రోద్వాదశరాత్రస్యవిధిః॥ అపరంచ-దివాదినత్రయం సాయంసంధ్యాయాంమత్రీ తాయాందినత్రయంభుంజీతాన్యద్దినత్రయమయాచితం తావదన్నం భుంజీతశేషంచ దినత్రయమనశ్నన్ పిదస్నీయాత్" ఈస్మృతులకన్నిటికి నొకటే మొదట వ్రాసిన దేయర్థము-ఇందుకు కబళములసంఖ్యయు పరిమాణమును పరాశరునిచేజెప్పబడెను॥శ్లో॥"సాయం ద్వాత్రింశతిగ్రాసాః ప్రాతష్షడ్వింశతిస్తథా।అయాచితేచతుర్వింశత్ పరంచానశనంస్మృతం॥కుక్కుటాండప్రమాణంచ యావాంశ్చప్రవిశేన్ముఖం।ఏతంగ్రాసంవిజానీయాత్ శుద్ధ్యర్థం గ్రాసశోధనం। హవిష్యంచాన్న మశ్నీయాద్యథారాత్రౌ తథాదివా।త్రీంస్త్రీణ్యహాని శాస్త్రీయాన్ గ్రాసాన్ సంఖ్యాకృతాన్యథా।అయాచితం తథైవాద్యాదుపవాసస్త్ర్యహంభవేత్" రాత్రియందు ముప్పదిరెండును పగటియందిరువదియారును నయాచితమిరువదినాలుగును కబళములనుదినవలెను మూడుదినములుపవసింపవలెను నోరుపట్టినంతకబళమదియు కుక్కుటాండప్రమాణమని తెలియవలెను ఈగ్రాసశోధశుద్ధికగును ఇదిన్నిహవిష్యాన్నము రాత్రియెట్లులో పగలునట్లు వేదినవలెను మూడురాత్రులను మూడుపగళ్ళనున్న మూడుదినములయాచితమునున్ను శాస్త్రీయమగుపరిమాణముసంఖ్యయును గావలెను మూడుదినములుపవసింపవలెను॥ ౨౧౧॥

మూ॥ గోమూత్రం గోమయంక్షీరం దధిసర్పిః కుశోదకం।
ఏకరాత్రోపవాసశ్చ కృచ్ఛ్రం సాంతపనంస్మృతం॥౨౧౨॥

ఆవుయొక్కపంచితమును పేడయు పాలును పెరుగున్ను నెయ్యిన్ని కుశోదకమున్నుకలిపి యొకదినమందు త్రాగి మరునాడుపవసించేనేని సాంతపనమనిచెప్పబడెను మరియునీయారు నొక్కొకదినమందొక్కొకటి త్రాగుచునుండి యేడవదినమందు పవసించెనేని మహాసాంతపనమని చెప్పబడెను॥శ్లో॥"కుశోదకంచ గోక్షీరందధిమూత్రశకృద్ఘృతం। జగ్ధ్వాపరేహ్న్యుపవసేత్కృచ్ఛ్రంసాంతపనంచరన్॥ పృథక్సాంతపనంద్రవ్యైః షడహస్సోపవాసికః। సప్తాహేనతు కృచ్ఛ్రోయం మహాసాంతపనంస్మృతం" గవ్యపంచకమును కుశోదకమునునారింటినిఁగలిపి యొకదినమందు త్రాగి మరునాడుపవసించెనేని సాంతపనమనియారునారు దినములను త్రాగి మరు

నాడుపవసించిన మహాసాంతపనమని పరాశరులు జెప్పిరి॥ ౨౧౨॥

మూ॥ ఏకైకం గ్రాసమశ్నీయాత్ త్ర్యహాణి త్రీణిపూర్వవత్।
త్ర్యహంచోపవసేదంత్య మతికృచ్ఛ్రంచరన్ ద్విజః॥ ౨౧౩॥

అతికృచ్ఛ్రమును జేయుచునుండెనేని సాయంప్రాతఃకాలములందను నయాచితాదిప్రాప్తముగనన్నమును దినమునకొక్కొకకబళముచొప్పున దొమ్మిదిదినములు త్రయప్రకారముగ దిని మూడుదినములుపవసించవలెను॥ ౨౧౩॥

మూ॥ తప్తకృచ్ఛ్రం చరన్విప్రో జలక్షీర ఘృతానిలాన్।
ప్రతిత్ర్యహం పిబేదుష్ణాన్ సకృత్స్నాయీ సమాహితః॥ ౨౧౪॥

తప్తకృచ్ఛ్రమునాచరించిన విప్రుడు సమాహితుడై వేడిగల జలక్షీర ఘృతానిలములను ప్రత్యేకముగ మూడేసిదినములు త్రావవలెను దినమునకొకసారే స్నానమాడవలెను దీనికి పరాశరుడు విశేషము జెప్పెను॥ "శ్లో॥ షట్పలంతుపిబేదంభ స్త్రిపలంతుపయఃపిబేత్। పలమేకంపిబేత్సర్పి స్తప్తకృచ్ఛ్రంవిధీయతే" యనిజలమారుపలములును పాలుమూడుపలములు నేయొకపలముద్రావిన తప్తకృచ్ఛ్రమగునని॥ ౨౧౪॥

మూ॥ యతాత్మనో ప్రమత్తస్య ద్వాదశాహమభోజనం।
పరాకోనామకృచ్ఛ్రోయం సర్వపాపాపనోదనః॥ ౨౧౫॥

నియతచిత్తుడునప్రమత్తుడునై పదిరెండుదినములుపవసించిన పరాకమనెడికృచ్ఛ్రమగునిది గురులఘుతారతమ్యముచే స్వేదసకృత్తారతమ్యమూహించవలెను ఇది సర్వపాపములనున్ను బోగొట్టును॥ ౨౧౫॥

మూ॥ ఏకైకంహ్రాసయేత్పిండం కృష్ణేశుక్లేచవర్ధయేత్।
ఉపస్పృశంస్త్రిషవణ మేతచ్చాంద్రాయణంస్మృతం॥ ౨౧౬॥

సాయంప్రాతర్మధ్యాహ్నకాలమందు స్నానమొనరుచుచు పూర్ణిమనాడు పదేనుకబళములుదిని కృష్ణప్రతిపదమొదలుగదినమునకొక్కొకగ్రాసముతరగతిని కృష్ణచతుర్దశి యందొక కబళముదినియమావాస్యనాడుపవసించి శుద్ధప్రతిపదమొదలొకటి విదియనాడు రెండునీరీతిని పౌర్ణమినాడు పదేను కబళములు దినవలెను ఇదిపిపీలికామధ్యాఖ్యచాంద్రాయణము॥ ౨౧౬॥

మూ॥ ఏవ మేవవిధిం కృత్స్న మాచరే ద్యవమధ్యమే ।
శుక్లపక్షాది నియత శ్చరంశ్చాంద్రాయణం వ్రతం॥౨౧౭॥

ఈపైఁజెప్పిన ప్రకారమే త్రిషవణస్నానగ్రాసహ్రాసవృద్ధ్యాద్యాత్మకమగు విధి, యవమధ్యచాంద్రాయణము శుక్లప్రతిపదాదిగ జేయవలెను శుక్లప్రతిపదనాఁడొక గ్రాసమిట్లొక్కొకటివృద్ధిగ పూర్ణిమనాఁడు పదేను గ్రాసములు దిని కృష్ణప్రతిపదాదిగా నొక్కొకటి తగ్గించిన నమావాస్యనాఁడుపవాసమగుచున్నది॥ ౨౧౭॥

మూ॥ అష్టావష్టౌ సమశ్నీయా త్పిండాన్మధ్యందినే స్థితే ।
నియతాత్మా హవిష్యాశీ యతిచాంద్రాయణం చరన్॥౨౧౮॥

యతిచాంద్రాయణమాచరించువాఁడుశుక్లపక్షమందైన కృష్ణపక్షమందైన ప్రారంభించి ప్రతిదినమును మధ్యాహ్నమందెనిమిదికబళములునియతచిత్తుఁడైహవిస్సుభక్షించవలెను మధ్యందినమని చెప్పడము గృహస్థబ్రహ్మచారులకు రాత్రిభోజననిషేధార్థము॥ ౨౧౮॥

మూ॥ చతురః ప్రాతరశ్నీయా త్పిండాన్ విప్రః సమాహితః।
చతురోఽస్తమితే సూర్యే శిశుచాంద్రాయణం స్మృతం॥౨౧౯॥

ప్రొద్దుటనె నాలుగు కబళములును సూర్యుఁడస్తమించిన నాలుగు కబళములును దినిన శిశుచాంద్రాయణమని మునులచే జెప్పబడెను॥ ౨౧౯॥

మూ॥ యథా కథంచి త్పిండానాం తిస్రోఽశీతీ స్సమాహితః ।
మాసేనాశ్నన్ హవిష్యస్య చంద్రస్యైతి సలోకతాం॥౨౨౦॥

నీవారాదిహవిష్యాన్నము మాసమున కిన్నూటనలుబదికబళము లేదినమందెన్ని దినిన నుపవసించినను నెలనాటికిన్ని కబళములు మాత్రము దిని యుండిన చంద్రసాలోక్యము గలుగును॥ ౨౨౦॥

మూ॥ ఏతద్రుద్రా స్తథాదిత్యా వసవశ్చా చరన్ వ్రతం ।
సర్వాకుశల మోక్షాయ మరుతశ్చ మహర్షిభిః॥౨౨౧॥

ఈచాంద్రాయణవ్రతము వసురుద్రాదిత్యులును మరుత్తులును మహర్షులతో

గూడ సర్వపాపనాశార్థము గురులఘుపాపాపేక్షచే సకృదావృత్తిప్రకారము గా జేసిరి॥ ౨౨౧॥

మూ॥ మహావ్యాహృతిభి ర్హోమః కర్తవ్య స్స్వయమన్వహం ।
అహింసాం సత్యమక్రోధ మార్జవంచ సమాచరేత్ ॥ ౨౨౨॥

"భూః-భువః-సువః" ఈమంత్రములచేత(శ్రు) ఆజ్యంవిరనాదేశే జుహోతిషు విధీయతే" యనుపరిశిష్టవచనముచే నేయిప్రత్యహమున్ను హోమము జేయవలెను అహింసయు సత్యము నక్రోధము నకౌటిల్యమును గావలెను- ఇవిపురుషార్థము లుగా జెప్పబడినవే యైనను వ్రతాంగములుగా నుపదేశించబడెను॥ ౨౨౨॥

మూ॥ త్రిరహ్నస్త్రి ర్నిశాయాశ్చ సవాసా జలమావిశేత్ !
స్త్రీశూద్ర పతితాంశ్చైవ నాభిభాషేత కర్హిచిత్ ॥ ౨౨౩॥

రాత్రియందైనను పగటియందైనను ఆదిమధ్యాంతములయందు సచేలస్నానముకావలెను ఇదిపిపీలికామధ్యయవమధ్యచాంద్రాయణేతరచాంద్రాయణ విషయము వారితో వ్రతసమాప్తిపర్యంతమును సంభాషించరాదు॥ ౨౨౩॥

మూ॥ స్థానాసనాభ్యాం విహరే దశక్తోధశ్శయీత వా ।
బ్రహ్మచారీ వ్రతీచస్యా ద్గురుభాషేత కర్హిచిత్ ॥ ౨౨౪॥

అహోరాత్రములు కూచునియుండవలెను బరుండరాదు కూచుండుటకు శక్తిలేకుండెనేని స్థండిలమందు బరుండవలెను గాని మంచము మొదలగువాటియందు గూడదు స్త్రీసంగరహితుడును॥ "శ్లో॥ పాలాశంధారయే ద్దండం శుచిమౌంజీచ మేఖలా" మనియమవచనముచేమౌంజీపాలాశదండములనుధరించవలెనుగురుదేవబ్రాహ్మణులను బూజించవలెను॥ ౨౨౪॥

మూ॥ సావిత్రీంచ జపేన్నిత్యం పవిత్రాణిచశక్తితః ।
సర్వేష్వేవ వ్రతేష్వేవం ప్రాయశ్చిత్తార్థమాదృతః ॥ ౨౨౫॥

గాయత్రీజపమున్ను పవిత్రములగు నఘమర్షణాదిమంత్రముల జపమునుజేయవలెను- అదిన్ని చాంద్రాయణమందునుంబలె ప్రాజాపత్యాదులందునున్ను ప్రాయశ్చిత్తార్థముగా జేయవలెను॥ ౨౨౫॥

మూ॥ ఏతై ర్ద్విజాతయ శ్శోధ్యా వ్రతైరావిష్కృతైనసః।
అనావిష్కృతపాపాంస్తు మంత్రై ర్హోమైస్తు శోధయేత్॥ ౨౨౬॥

రోగాదికముచే పోల్చబడినపాపముగలవారికిని చెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తముచే పరిషత్ప్రాజ్ఞులు శుద్ధులనుగా జేయవలెను ప్రకటించబడని పాపములుగలవారినిమంత్రములచేతనున్ను హోమములచేతనున్ను పరిషత్తు శోధించవలెను చేసినపాపమును చెప్పినంగద పరిషత్తుశుద్ధిగానచుచున్నట్లునుంటెలియకుండిన నెట్లగునని సామాన్యమగుశంకతో విరోధములేదు॥ ౨౨౬॥

మూ॥ ఖ్యాపనేనానుతాపేన తపసాధ్యయనేనచ।
పాపకృన్ముచ్యతే పాపా త్తథాదానేనచాపది॥ ౨౨౭॥

ఈపాపమును జేసినపాపకర్ముడనని పాపమును ప్రకటించుటచేతనున్ను పశ్చాత్తాపముచేతనున్ను సుగ్రమగుతపస్సుచేతనున్ను సావిత్ర్యాదిమంత్రజపముచేతనున్ను తపంబునకశక్తుడేని దానముచేతనున్ను పాపనిముక్తుడగును ఖ్యాపనము ప్రకాశప్రాయశ్చిత్తాంగము అనుతాపము ప్రకాశరహస్యములకు రెండింటికిని సంగము॥

మూ॥ యథాయథానరోధర్మం స్వయంకృత్వానుభాషతే।
తథాతథాత్వచేవాహి స్తేనాధర్మేణ ముచ్యతే॥ ౨౨౮॥

ఏయేప్రకారముగ నరుడుపాపము నొనర్చి ప్రకటించునో ఆయాప్రకారముగ పాపముపొరవలనపాము వలెను పాపమువలన విముక్తుడగును ఇది ఖ్యాపనకనువాదము॥

మూ॥ యథాయథామన స్తస్య దుష్కృతం కర్మగర్హతి।
తథాతథాశరీరంతత్తేనాధర్మేణముచ్యతే॥ ౨౨౯॥

ఆపాపకర్ముని మనస్సునకు పాపమునందు నిందతోచిన కొద్దియు నాజీవాత్మ యాయధర్మమువలన క్రమముగ ముక్తుడగును ఇది రహస్యకృతపాపప్రాయశ్చిత్తానుతాపానువాదము॥ ౨౨౯॥

మూ॥ కృత్వాపాపంహి సంతప్య తస్మాత్పాపాత్ప్రముచ్యతే।
నైవంకుర్యాం పునరితి నివృత్త్యాపూయతేతుసః॥ ౨౩౦॥

పాపమొనర్చినవాడు పశ్చాత్తాపమునుపొందెనేని వానిపాపముపోవును

మరియె ప్పుడు నిటులజేయనని యనుదపించెనేని మిక్కిలి శుద్ధుడగును॥ ౨౩౧॥

మూ॥ ఏవం సంచింత్య మనసా ప్రేత్య కర్మఫలోదయం।
మనోవాఙ్మూర్తిభిర్నిత్యం శుభం కర్మ సమాచరేత్॥౨౩౧॥

ఇట్లు కర్మఫలమిష్టానిష్టరూపమిచ్చట నేమి పరమందేమి తప్పదని మనస్సులో విచారించి శుభకర్మము నెజేయవలెను శుభఫలమగును గాన నెన్నడు హేయమగు నసత్కర్మమును జేయరాదు॥ ౨౩౧॥

మూ॥ అజ్ఞానాద్యదివిజ్ఞానా త్కృత్వా కర్మ విగర్హితం।
తస్మాద్విముక్తిమన్విచ్ఛ న్ద్వితీయం న సమాచరేత్॥౨౩౨॥

తెలిసియైన దెలియకనైనం బాపకర్మము నొనర్చి యాపాపము బోగొట్టను పాయము దలచుచు మరలజేయరాదు మరలజేసినం బ్రాయశ్చిత్త గౌరవార్థ మివచనము॥"శ్లో॥ విధేః ప్రాథమికాదస్మాద్ద్వితీయే ద్విగుణం భవేత్॥" ఇతి దేవలుడు॥ ౨౩౨

మూ॥ యస్మిన్కర్మణ్యస్య కృతే మనసస్స్యాదలాఘవం।
తస్మిం స్తావత్తపః కుర్యా ద్యావత్తుష్టికరం భవేత్॥ ౨౩౩॥

ఎవడే పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తము జేసునో దానిచే మనస్సంతుష్టియైన దనుకం జేసినచిత్త ప్రసాదము చేశుద్ధుడగును॥ ౨౩౩॥

మూ॥ తపోమూల మిదం సర్వం దైవమానుషకం సుఖం।
తపోమధ్యం బుధైః ప్రోక్తం తపోంతం వేదదర్శిభిః॥౨౩౪॥

దేవతలయొక్కయు మనుష్యులయొక్కయు సుఖమేదిగలదో యదియెల్లను తపంబు మూలముగా బ్రాప్తమయినదే యాసుఖముయొక్క స్థితికిని తపస్సే హేతువని పరినియత దేవాదిజన్మములకు కారణము తపస్సేయని వేదవేత్తలచే జెప్పబడెను కృఛ్రచాంద్రాయణాదిక ముతపస్సుదీనిప్రశంసార్థమీవచనము॥ ౨౩౪॥

మూ॥ బ్రాహ్మణస్య తపో జ్ఞానం తపః క్షత్రస్య రక్షణం।
వైశ్యస్యతు తపోవార్తా తపశ్శూద్రస్య సేవనం॥౨౩౫॥

బ్రాహ్మణునకు బ్రహ్మచర్యాశ్రమవేదాంతజ్ఞానమున్ను క్షత్రియునకు బ్రజారక్ష

ణమున్ను వైశ్యునకు కృషివాణిజ్యపాశుపాల్యములున్ను శూద్రునకు బ్రాహ్మణ సేవయున్ను తపస్సులనివర్ణభేదములచే తపోవిశేషము జెప్పబడెను॥ ౨౩౫॥

మూ॥ ఋషయస్సంయతాత్మానః ఫలమూలానిలాశనాః।
తపసైవ ప్రపశ్యంతి త్రైలోక్యం సచరాచరం॥ ౨౩౬

ఋషులు త్రికరణశుద్ధిగా ఫలమూలవాయుభక్షణాదులచే నియతులై జంగమ స్థావరాత్మకములగు లోకత్రయమునొకచోటనుండియె సవిశేషముగ జూచుచు న్నారు నిష్పాపాంతఃకరణులుగావున॥ ౨౩౬॥

మూ॥ ఔషధాన్యగదోవిద్యా దైవీచ వివిధాస్థితిః।
తపసైవ ప్రసిధ్యంతి తపస్తేషాంహి సాధనం॥ ౨౩౭॥

మందులున్ను నారోగ్యమున్ను బ్రహ్మజ్ఞానమున్ను దేవతారూపముచే నానా పుణ్యలోకములందునికియునీటికన్నింటికిని తపస్సేసాధనము॥ ౨౩౭॥

మూ॥ యద్దుస్తరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చదుష్కరం।
సర్వంహి తపసాసాధ్యం తపోహి దురతిక్రమం॥ ౨౩౮॥

గ్రహాచారాదిసూచితమగు నాపత్తి యేదికష్టముచేనయినం దాటశక్యముగా నిదో యదిదుస్తరము యదిదుఃఖముచేనయిన పొందశక్యముగానిదో క్షత్రియాదుల శరీరముచేతనే బ్రాహ్మణత్వాదికము దురాపము యేదిదుఃఖముచేనయిన బొంద రానిదో మేరుపర్వతాగ్రాదికమిది దుర్గమము యేదిదుఃఖముచేనయిన జేయశక్య ముగానిదో బహుగోప్రదానాదికమిది యంతయుగావడమునకు సాధనముతపస్సే తపంబుననివియన్నియు సాధ్యములగుచున్నవి ఇదితపోమహిమానువర్ణనము॥

మూ॥ మహాపాతకినశ్చైవ శేషాశ్చా కార్యకారిణః।
తపసైవసుతప్తేన ముచ్యంతే కిల్బిషాత్తతః॥ ౨౩౯॥

బ్రహ్మహాదులగు మహాపాతకులున్ను గోహత్యాద్యుపపాతకవంతులునునింక నకార్యకర్తలును తపస్సుచేతనే తత్తత్పాపములవలన విముక్తులగుచున్నారు ఇది పూర్వోక్తమైనసుం ప్రాయశ్చిత్తస్తుత్యర్థము॥ ౨౩౯॥

మూ॥ కీటాశ్చాహి పతంగాశ్చ పశవశ్చ వయాంసిచ।
స్థావరాణిచ భూతాని దివంయాంతి తపోబలాత్॥ ౨౪౦॥

పాములు పురుగులు మిడతలు పశువులు పక్షులు తరుగుల్మలతాదులు బద్ధములగునీభూతములన్నియును దపోమహిమంజేసి స్వర్గంబునొందును కపోతోపాఖ్యానాదులగు నితిహాసాదులందు పక్షులకగ్నిప్రవేశమును కీటాదులకు తత్త్వజ్ఞానీయమునిఖసమానము నివేతపస్సులని జెప్పబడెను వీటిచే పాపముక్షీణించిన జన్మాంతరసుకృతముచే పుణ్యలోకములనొందును॥ ౨౪౧॥

మూ॥ యత్కించిదేనః కుర్వంతి మనోవాఙ్మూర్తిభిర్జనాః।
తత్సర్వం నిర్దహంత్యాశు తపసైవ తపోధనాః॥ ౨౪౧॥

తపస్సనే ధనమునుంబలె రక్షించువారు తపోధనులు మనోవాక్కాయకర్మములు నించుకైనంజేయబడి పాపమును తపంబుచేతనె నశింపంజేతురు॥ ౨౪౧॥

మూ॥ తపసైవ విశుద్ధస్య బ్రాహ్మణస్య దివౌకసః।
ఇజ్యాశ్చ ప్రతిగృహ్ణంతి కామాన్ సంవర్ధయంతిచ॥ ౨౪౨॥

ప్రాయశ్చిత్తముచే క్షీణపాపుడగు బ్రాహ్మణుడొనరించిన యాగమంజే హవిస్సులను దేవతలుస్వీకరింతురు కోరికలనుం గురిపింతురు॥ ౨౪౨॥

మూ॥ ప్రజాపతిరిదం శాస్త్రం తపసైవా సృజత్ప్రభుః।
తథైవ వేదాన్ ఋషయ స్తపసైవ ప్రపేదిరే॥ ౨౪౩॥

హిరణ్యగర్భుడు సృష్ట్యాదులప్రభుడై తపస్సుచేతనే ఈగ్రంథమును రచించెను వసిష్ఠాదులును తపస్సుచేతనే మంత్రజ్ఞులై వేదమునుగుర్తెరిగిరి॥ ౨౪౩॥

మూ॥ ఇత్యేత త్తపసో దేవా మహాభాగ్యం ప్రచక్షతే।
సర్వస్యాస్య ప్రపశ్యంత స్తపసః పుణ్యముత్తమం॥ ౨౪౪॥

సకలభూతకోటిన్ని దుర్లభమగు నీజన్మము తపస్సుయొక్క ప్రకాశము చేతనే యని దేవతలు తపస్సు మహాభాగ్యమనిన్ని మెన్నికచేసిపలుకుదురు॥ ౨౪౪॥

మూ॥ వేదాభ్యాసోన్వహం శక్త్యా మహాయజ్ఞక్రియాక్షమా।

నాశయంత్యాశు పాపాని మహాపాతకజాన్యపి॥ ౨౪౫॥

నిత్యమున్ను యథాశక్తిగా వేదాధ్యయనమున్ను పంచయజ్ఞములున్ను నపరాధము సహించుటయు నివిమహాపాతకములనయినంబోద్రోయు నింక నన్యములన్ను జెప్పనేల॥ ౨౪౫॥

మూ॥ యథైధస్తేజసావహ్నిః ప్రాప్తం నిర్దహతి క్షణాత్।
తథాజ్ఞానాదినాపాపం సర్వం దహతివేదవిత్॥ ౨౪౬॥

అగ్నితనయందుబడిన కర్రలను స్వతేజస్సుచే తత్క్షణమె యెట్లునిశ్శేషముగా దహించునో యట్లు వేదాంతార్థజ్ఞానసంపన్నుడు జ్ఞానముచే నఖిలపాపములనున్ను నిర్మూలముగ జేయును యిది పరమార్థజ్ఞానముచే పాపక్షయమగుననిజ్ఞాపనార్థము॥ ౨౪౬॥

మూ॥ ఇత్యేతదేనసా ముక్తం ప్రాయశ్చిత్తం యథావిధి।
అతఊర్ధ్వం రహస్యానాం ప్రాయశ్చిత్తం నిబోధత॥ ౨౪౭॥

ఈప్రకాశకృతములగు బ్రహ్మహత్యాదిపాపములకు యథావిధిగా ప్రాయశ్చిత్తము జెప్పబడెను రహస్యకృతములగు పాపములకు ప్రాయశ్చిత్తము చెప్పబడును ఈశ్లోకము మేధాతిథి ప్రభృతులు వ్రాసినదిగాని గోవిందరాజువ్రాయలేదు॥

మూ॥ సవ్యాహృతిప్రణవకాః ప్రాణాయామాస్తు షోడశ।
అపిభ్రూణహణంమాసాత్పునంత్యహరహఃకృతాః॥ ౨౪౮॥

ప్రణవవ్యాహృతియుక్తముగ గాయత్రీమంత్రము శిరస్సుతోగూడదీనిచే పదాఱు ప్రాణాయామము ప్రతిదినము నిట్లొకనెలజేసిన బ్రహ్మహత్యాసమపాపములును నశించును ద్విజులకె యీప్రాయశ్చిత్తము॥ ౨౪౮॥

మూ॥ కౌత్సంజప్త్వాపఇత్యేతద్వాసిష్ఠంచ ప్రతీత్యృచం।
మాహిత్రం శుద్ధవత్యశ్చ సురాపోపివిశుద్ధ్యతి॥ ౨౪౯॥

ఋ॥ "అపనశ్శోశుచదఘ"మనెడి సూక్తమున్ను "ప్రతి॥ ప్రతిస్తోమేభిరుషసం వసిష్ఠ"మనుఋక్కున్ను "మహిత్రీణామవోస్తు" అనుసూక్తమున్ను "శుద్ధవ" త్యయను మూడుఋక్కులనున్ను మాసము ప్రతిదినమున్ను పదారుమారులుజపించి సు

ర్థాప్రాయియైన శుద్ధుడగును॥ ౨౪౯॥

మూ॥ సకృజ్జప్త్వాఽస్యవామీయం శివసంకల్పమేవచ।
అపహృత్యసువర్ణంతు క్షణాద్భవతినిర్మలః॥ ౨౫౦॥

"ఋ॥ అస్యవామీయప్రణీతస్య" యను సూక్తమున్ను శివసంకల్పమున్ను "యజ్జాగ్రతోదూర" మనెడివాజసనేయకమందు బఠించబడిన మంత్రమునున్నొకమాసమనుదినము నొకరువారమే పఠించి స్వర్ణస్తేయదోషమువలన నప్పుడే శుద్ధుడగును॥ ౨౫౦॥

మూ॥ హవిష్యంతీయమభ్యస్య నతమంహఇతీతిచ।
జపిత్వా పౌరుషం సూక్తం ముచ్యతే గురుతల్పగః॥ ౨౫౧॥

"ఋ॥ హవిష్పాంతమజర" మనుఋక్కున్ను నతమంహోదురిత" మనుశివసంకల్పసూక్తమునున్ను "సహస్రశీర్షాపురుష" యనుపురుషసూక్తమునున్ను ప్రత్యహమును పదారుమారులుచొప్పున నెలజపించి గురుతల్పగత్వపాపమువలనశుద్ధుడగును॥

మూ॥ ఏనసాం స్థూలసూక్ష్మాణాం చికీర్షన్నపనోదనం।
అవేత్యృచం జపేదబ్దం యత్కించేదమితీతివా॥ ౨౫౨॥

మహాపాతకోపపాతకాదులను బోగొట్టయందలచెనేని॥ "ఋ॥ అవహేళోవరుణయో" రనుఋక్కున్ను "యత్కించేదం వరుణదైవ్యేజనఇతి" యనుఋక్కున్ను "ఇతిమేమనః" యను సూక్తమున్నొక సంవత్సరము ప్రత్యహమును జపించవలెను॥ ౨౫౨॥

మూ॥ ప్రతిగృహ్యా ప్రతిగ్రాహ్యం భుక్త్వాచాన్నం విగర్హితం।
జపం స్తరత్సమందీయం పూయతే మానవస్త్ర్యహాత్॥ ౨౫౩॥

మహాపాతకిత్వాదికముచే నప్రతిగ్రాహ్యధనులగు. వారివలన ప్రతిగ్రహించిన్ని స్వభావకాల పరిగ్రహ సంసర్గాది దుష్టమగు నన్నమును భక్షించిన్ని॥ "ఋ॥ తరత్సమందీధావతి" యను నాలుగు ఋక్కులను మూడురోజులు జపించిన్ని స్నానమర్యమామను మూడుఋక్కులునైన జపించి శుద్ధుడగును॥ ౨౫౩॥

మూ॥ సోమరౌద్రంతు బహ్వేనా మాసమభ్యస్య శుద్ధ్యతి।

స్రవంత్యా మాచరన్ స్నాన మర్యమ్ణామితి చ త్ర్యృచం॥ ౨౫౪॥

"శ్రు॥ సోమారుద్రా ధారయేథా మసుర్య" మను నాలుగు ఋకులనున్ను "అర్యమావరుణంమిత్ర" మను రెండుఋకులను నదీస్నానము జేయుచు నొకమాసము ప్రత్యేకమభ్యసించి బహుపాపకర్ముఁడైనను శుద్ధుడగును అనేకపాపములకు తంతనుచే నీప్రాయశ్చిత్తమగునని జ్ఞాపనార్థమీవచనము॥ ౨౫౪॥

మూ॥ అబ్దార్ధమింద్ర మిత్యేత దేనస్వీ సప్తకం జపేత్ ।
అప్రశస్తంతు కృత్వాప్సు మాసమాసీత భైక్షభుక్॥ ౨౫౫॥

ఏపపాము జేసినవాడున్ను "శ్రు॥ ఇంద్రంమిత్రం వరుణ" మను ఋకులనేడింటిని యారుమాసములు జపించవలెనని జలమందు మూత్రపురీషోత్సర్జనను జేసినపాపము వలన శుద్ధుడగునొకమాసము భిక్షాన్నము దినవలయును॥ ౨౫౫॥

మూ॥ మంత్రైః శాకలహోమీయై రబ్దం హుత్వా ఘృతం ద్విజః।
సుగుర్వప్యపహంత్యేనో జప్త్వా వా నమ ఇత్యృచం॥ ౨౫౬॥

"శ్రు॥ దేవకృతస్య" యనునది మొదలగు మంత్రముచే నొకసంవత్సర మన్వహమును ఘృతహోమమొనర్చియైనను "నమ ఇంద్రశ్చ" యనుఋకు నొకయేడు జపించియైనను ద్విజుడు మహాపాతకమునైనను బోద్రోయును॥ ౨౫౬॥

మూ॥ మహాపాతక సంయుక్తో ఽనుగచ్ఛేద్గా స్సమాహితః ।
అభ్యస్యాబ్దం పావమానీ ర్భైక్షాహారో విశుధ్యతి॥ ౨౫౭॥

బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాతకయుక్తుడైనను భిక్షాన్నము దింటు నొకసంవత్సరము జితేంద్రియుడై గోవులను సంచరించుచు పావమానిఋకులను నిత్యాభ్యాసమొనర్చె నేని శుద్ధుడగును॥ ౨౫౭॥

మూ॥ అరణ్యే వా త్రిరభ్యస్య ప్రయతో వేదసంహితాం।
ముచ్యతే పాతకై స్సర్వైః పరాకైః శోధితస్త్రిభిః॥ ౨౫౮॥

మూడుపరాకములచే పవిత్రుడై మంత్రబ్రాహ్మణాత్మికయగు సంహితను బా

తకములనైన నశింపజేయును॥ ౨౫౮॥

మూ॥ త్ర్యహంతూపవసేద్యుక్తస్త్రిరహ్నోభ్యుపయన్నపః।
ముచ్యతే పాతకైస్సర్వైస్త్రిర్జపిత్వాఘమర్షణమ్॥ ౨౫౯॥

మూడు రాత్రులుపవసించి నియతచిత్తుడై త్రిషవణస్నానమొనర్చుచు "ఋతంచ సత్యంచ" యనునట్టి యఘమర్షణమంత్రము నుదకమందుమునిఁగియుండి ముమ్మారు జపించిన సర్వపాపంబుల వలనను విముక్తుడగును॥ ౨౫౯॥

మూ॥ యథాశ్వమేధః క్రతురాట్సర్వపాపాపనోదనః।
తథాఘమర్షణం సూక్తం సర్వపాపాపనోదనం॥ ౨౬౦॥

ఎట్లు క్రతురాట్టగు నశ్వమేధమఖిలపాపములను నశింపజేయునో యట్లఘమర్షణము మంత్రములలో రాజు సకల పాపములనున్ను నశింపజేయును॥ ౨౬౦॥

మూ॥ హత్వా లోకానపీమాంస్త్రీనశ్నన్నపి యతస్తతః।
ఋగ్వేదం ధారయన్విప్రో నైనః ప్రాప్నోతి కించన॥ ౨౬౧॥

భూరాది లోకత్రయమును నశింపజేసినదైనను మహాపాతకాది దూషితాదుల యన్నమును దినినదైనను ఋగ్వేదము నభ్యసించిన ద్విజుడొకించుకైనను పాపము నొందడు ఋగ్వేదము రహస్యప్రాయశ్చిత్తార్థము జెప్పబడెను రహస్యపాపహరణార్థము ఋక్సంహితాబ్రాహ్మణము లభ్యసించవలెనని జెప్పుచున్నాడు॥ ౨౬౧॥

మూ॥ ఋక్సంహితాం త్రిరభ్యస్య యజుషాం వా సమాహితః।
సామ్నాం వా సరహస్యానాం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥ ౨౬౨॥

మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమగు ఋగ్వేదమునైనను అటులే యజుర్వేదమునైనను మంత్రోపనిషత్సహితమగు సామవేదమునైనను ముమ్మారుపఠించిన సర్వపాపముక్తుడగును॥ ౨౬౨॥

మూ॥ యథా మహాహ్రదం ప్రాప్య క్షిప్తం లోష్టం వినశ్యతి।
తథా దుశ్చరితం సర్వం వేదే త్రివృతి మజ్జతి॥ ౨౬౩॥

ఋగాదిస్వరూపముచే ముమ్మారావర్తించునుగాన త్రివృతయనబడునట్టి వే

దమందు నిఖిలపాపములును హ్రదమందుబడిన జడ్డనశించినట్లు నశించును శ్రీప్ర ల్లక్షణమును జెప్పుచున్నాడు॥ ౨౬౩

మూ॥ ఋచోయజూంషి చాన్యాని సామాని వివిధానిచ।
ఏషజ్ఞేయ స్త్రివృద్వేదోయోవేదైనంసవేదవిత్॥ ౨౬౪॥

ఋఙ్మంత్రములున్ను యజుర్వేదమంత్రములున్ను బృహద్రథంతరము మొదలగు నానాప్రకారములగు సామములున్ను యింకనితరములున్ను యీమూడువేదములయొక్క వేరువేరగుమంత్రబ్రాహ్మణములున్ను త్రివృద్వేదములని తెలియవలయును యిట్టిదీని నెవ్వడు తెలుసుకొనునో వాడు వేదవేత్తయగుచున్నాడు॥ ౨౬౪॥

మూ॥ ఆద్యంయత్త్ర్యక్షరంబ్రహ్మ త్రయీయస్మిన్ ప్రతిష్ఠితా।
సగుహ్యోన్యస్త్రివృద్వేదో యస్తంవేదసవేదవిత్॥

ఇతిమానవే ధర్మశాస్త్రే భృగుప్రోక్తాయాంసంహితాయాం
ఏకాదశోధ్యాయః.

సకలవేదములకు నాదిభూతమైనదిగనుకనే వేదసారమున్ను అకారోకార మకారాత్మకమై వేదత్రయాస్పదమైన బ్రహ్మప్రతిపాదకమగు ప్రణవమేదో యదిన్ని త్రివృత్సంజ్ఞికము పరమార్థాభిధాయకమగుటవలన ధారణజపములచే దీనినెవడుగు తెరుగునోయతడే వేదవేత్తయగుచున్నాడు॥ ౨౬౫

ఇచ్చట కుల్లూకభట్టొకశ్లోకమును లిఖించెను॥ "శ్లో॥ ప్రాయశ్చిత్తే బహుమునిమతాలోచనాద్యన్మయోక్తం సద్వ్యాఖ్యానంఖలుమునిగిరాం తద్భజధ్వం గుణజ్ఞాః। నైతం మేధాతిథిరభిదధేనాపి గోవిందరాజో వ్యాఖ్యాతారోనజగురపరేప్యన్యతోదుర్లభంవః॥" ప్రాయశ్చిత్తవిషయమై బహుమునిమతములనాలోచించినాచే జేయబడిన వ్యాఖ్యానమేదో మునిమతసమ్మతమగు దానిని గుణజ్ఞులుఇట్టివ్యాఖ్యానమును మేధాతిథిగోవిందరాజాదులగు వ్యాఖ్యాతలుచెప్పలేదు గాపున నిట్టిజ్ఞానమితరవ్యాఖ్యానములవలనమీకు దుర్లభమని॥

ఇది శ్రీమహామహీంబిడౌజ శ్రీమదానందగజపతిరాజ మహారాజ
దయాపాత్రభారద్వాజ సగోత్ర పవిత్రసుకవిజనవిధేయ
మండకామేశ్వర నామధేయ విరచితాంధ్ర
మన్వర్థదీపికాఖ్యయగువ్యాఖ్యయందు
ఏ కా ద శా ధ్యా య ము.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసన్వర్థదీపికాసహితము.

మనుస్మృతి * ద్వాదశాధ్యాయప్రారంభము.

మూ॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య కృత్స్నోఽయముక్తో ధర్మ స్త్వయానఘ।
కర్మణాం ఫలనిర్వృత్తిం శంస న స్తత్త్వతః పరాం॥ ౧॥

ఓ పాపరహితుడా బ్రాహ్మణాదినాలుగు వర్ణములవారి యొక్కయు సంకర జాతులయొక్కయు ధర్మమంతయు నీచే జెప్పబడె నింకజన్మాంతరీయ శుభాశుభకర్మఫలప్రాప్తిని యథార్థముగ మాకానతిమ్మని మహర్షులు భృగుమహామునిన డిగిరి॥ ౧॥

మూ॥ స తానువాచ ధర్మాత్మా మహర్షీన్మానవో భృగుః।
అస్య సర్వస్య శృణుత కర్మయోగస్య నిర్ణయం॥ ౨॥

ధర్మప్రధానుండును మనుసంతానాత్మకుండునగు భృగుమహాముని యీసర్వముయొక్క కర్మములను జెప్పెదవినుండని జెప్పందొడంగె॥ ౨॥

మూ॥ శుభాశుభఫలం కర్మ మనోవాగ్దేహసంభవం।
కర్మజా గతయో నౄణా ముత్తమాధమమధ్యమాః॥ ౩॥

మనోవాక్కాయములు హేతువులు గాఁగలకర్మము విహితనిషిద్ధరూపమై సుఖదుఃఖఫలముల నిచ్చునది ఆకర్మములవలననే మనుష్యతిర్యగాది భావముచే నుత్తమ మధ్యమాధమ జన్మాంతర సంప్రాప్తిమనుష్యున కగును ఇచ్చట కర్మమనగా శరీరకృతమేగాదు సదసత్సంకల్పరూపకమగు మానసికమున్ను గలదు॥ ౩॥

మూ॥ తస్యేహ త్రివిధస్యాపి త్ర్యధిష్ఠానస్య దేహినః।
దశలక్షణయుక్తస్య మనో విద్యాత్ప్రవర్తకం॥ ౪॥

ఆదేహసంబంధమైన యుత్తమాధమమధ్యమత్రివిధరూపమై మనోవాక్కా

యములనాశ్రయించనట్టిదై వక్ష్యమాణదశ లక్షణోపేతమగు కర్మమునకు మనసే ప్రవర్తకమని దెలియవలెను మనస్సుచే సంకల్పితమగు నదే పలకబడును జేయబడును. “శ్రు॥ తస్మాద్యత్పురుషోమనసాభిగచ్ఛతి తద్వాచావదతి తత్కర్మణాకరోతి” యనితైత్తిరీయోపనిషత్తు దీనియర్థమువ్రాయబడెను ఆదశలక్షణములగు కర్మములను గనపరుచుచున్నాడు॥ ౪॥

మూ॥ పరద్రవ్యేష్వభిధ్యానం మనసానిష్టచింతనం ।
వితథాభినివేశశ్చ త్రివిధం కర్మమానసం॥ ౫॥

పరధనమునన్యాయముగా నెట్లైన నపహరింతుననెడి చింతయు మనస్సుచే బ్రాహ్మణవధాదికములుజేయదలచుట పరలోకమన్నదిలేదు దేహమేయాత్మ యనునట్టియసద్గ్రహమీమూడుప్రకారములగునశుభఫలకమగుమానసకర్మమున్నుయీ మూడింటికిని విపరీతమగు బుద్ధి శుభఫలకమగు మానసకర్మమున్ను శుభాశుభఫల కర్మమని రెండురూపములై ప్రకాశింతమగుటవలన త్రివిధమగు నిదిమానసిక కర్మము॥ ౫॥

మూ॥ పారుష్యమనృతంచైవ పైశున్యం చాపిసర్వశః ।
అసంబద్ధప్రలాపశ్చ వాఙ్మయం స్యాచ్చతుర్విధం॥ ౬॥

అప్రియముగ బలుకుట యసత్యమాడుట పరోక్షమందు పరదూషణము సత్యమైనదైనను రాజదేశవార్తాదికము నిష్ప్రయోజనముగ జెప్పడము ఇదిచతుఃప్రకారమగు శుభఫలకమగు వాచికమగును ఏతద్విపరీతమగు ప్రియ సత్యపరగుణాభిధానమున్ను పురాణాదులందగు రాజాదిచరిత్రవర్ణనమున్ను శుభఫలకమగువాచనిక కర్మములునాల్గు విధములు॥ ౬॥

మూ॥ అదత్తానాముపాదానం హింసాచైవా విధానతః ॥
పరదారోపసేవాచ శారీరంత్రివిధంస్మృతం॥ ౭॥

అన్యాయముగాపరద్రవ్యమును బుచ్చుకొనుటయు నశాస్త్రీయమగుహింసయు పరదారగమనము నీమూడుప్రకారములుగల యశుభఫలకమగు శారీరకకర్మము ఏతద్విపరీతమగు శుభఫలకమైనత్రివిధశారీరకకర్మము॥ ౭॥

మూ॥ మానసంమనసైవాయ ముపభుంక్తే శుభాశుభం ।

వాచావాచా కృతంకర్మ కాయేనైవచ కాయికం॥౮॥

మనస్సుచే జేయబడిన సుకృతదుష్కృతకర్మముల ఫలములగు శుభాశుభముల ను మనస్సు చేతనే యిచ్చటగాని పరజన్మమందుగాని వాడనుభవించును. ఇట్లువాక్కుచే జేయబడినకర్మముల శుభాశుభఫలరూపమగు మధురగద్గదభాషితత్వాదిక ముచేతనున్ను శారీరమగు శుభాశుభములు శరీరముచేతనే స్రక్చందనాది స్త్రీసంభోగవ్యాధిరూపమునున్ను ననుభవించును గావునకరణత్రయముచేతనున్ను దుష్టకర్మముల జేయరాదు॥ ౮॥

మూ॥ శరీరజైః కర్మదోషై ర్యాతిస్థావరతాంనరః।
వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరంత్యజాతితాం॥ ౯॥

శారీరమగుపాపమధికమై శుభముస్వల్పమేని మనుష్యుడు జన్మాంతరమందుస్థావరత్వమునున్ను వాచికముమట్టులేని పక్షిమృగత్వమున్ను యట్లేమానసికపాపముచే నంత్యజాతిత్వమునున్ను బొందును॥ ౯॥

మూ॥ వాగ్దండోథమనోదండః కాయదండ స్తథైవచ।
యస్యైతేనిహితాబుద్ధౌ త్రిదండీతిసఉచ్యతే॥ ౧౦॥

దండమనగా దమనము అనగా మళ్లించుట వాఙ్మనః కాయములయొక్కదండమనగా నిషిద్ధములు పలుకుటయు నసత్సంకల్పము చెడ్డవ్యాపారము వీటిని మానుటబుద్ధియందుగలవాడు త్రిదండియనబడును మూడువెదురుకర్రలు బట్టుకొనినమాత్రముచే గాడని యిదియాంతరత్రిదండప్రశంస॥ ౧౦॥

మూ॥ త్రిదండమేతన్నిక్షిప్య సర్వభూతేషుమానవః।
కామక్రోధౌతు సంయమ్య తతస్సిద్ధిం నియచ్ఛతి॥ ౧౧॥

ఈప్రకారముగా నిషిద్ధవాక్కుమొదలగువాటిని పరులయందు గాకుండమళ్లించి యీరూపమేయగు కామక్రోధనిరాసమొనర్చి మోక్షావాప్తిరూపమగు సిద్ధిని మనుష్యుడొందును ఈసిద్ధినొందువాడెవడనిన జెప్పుచున్నాడు॥ ౧౧॥

మూ॥ యోస్యాత్మనః కారయితా తంక్షేత్రజ్ఞం ప్రచక్షతే।
యఃకరోతితు కర్మాణి సభూతాత్మోచ్యతే బుధైః॥ ౧౨॥

లోకసిద్ధమై నేనని వ్యవహరించబడెడి యాత్మయగు శరీరమును కర్మములయందు ప్రవర్తింపజేయునతని క్షేత్రజ్ఞుడనియు నాకర్మములను జేయు శరీరము భూతసంఘాతరూపము గావున భూతాత్మయనియు పండితులు జెప్పుచున్నారు॥ ౧౨॥

మూ॥ జీవసంజ్ఞోఽన్తరాత్మాన్య స్సహజస్సర్వదేహినాం।
యేన వేదయతే సర్వం సుఖందుఃఖంచ జన్మసు॥ ౧౩॥

ఈజీవశబ్దము మహత్పరము యేనయనికరణవిభక్తినిర్దేశమువలనను త్తరశ్లోకమందున్ను॥ "శ్లో॥ తావుభౌభూతసంపృక్తౌ మహాన్ క్షేత్రజ్ఞఏవచ-"యని తచ్ఛబ్దముచే పూర్వమున్ను పరామర్శించి మహానని జెప్పుటవలన శరీరక్షేత్రజ్ఞాతిరిక్తుడు శరీరమందు నాత్మయని పేరుగలవాడగుటవలన జీవాఖ్యుడు సర్వక్షేత్రజ్ఞులకున్ను సహజుడాత్మ ఆయాత్మప్రాప్తి యాక్షేత్రజ్ఞునకు వినియోగించుటవలన అహంకారేంద్రియరూపముగ పరిణమించి కారణభూతమన్యో మహత్తుచే ప్రతిజన్మమందున్ను క్షేత్రజ్ఞుడు సుఖమున్ను దుఃఖమున్ను ననుభవించునో యతండే జీవుడు॥ ౧౩॥

మూ॥ తావుభౌ భూతసంపృక్తౌ మహాన్ క్షేత్రజ్ఞఏవచ।
ఉచ్చావచేషు భూతేషు స్థితంతం వ్యాప్యతిష్ఠతః॥ ౧౪॥

ఆమహత్తత్వక్షేత్రజ్ఞులిద్దరును పృథివ్యాదిపంచభూతములతో గలసినవారై సర్వభూతస్థుడను సర్వవేదపురాణాదులందు ప్రసిద్ధుడనునుం గావున నాపరమాత్మనినాశ్రయించి యుంటున్నారు॥ ౧౪॥

మూ॥ అసంఖ్యామూర్తయ స్తస్య నిష్పతన్తి శరీరతః।
ఉచ్చావచాని భూతాని సతతం చేష్టయన్తియాః॥ ౧౫॥

ఈపరమాత్మని శరీరమువలన నసంఖ్యాతమూర్తులనగా జీవులు క్షేత్రజ్ఞశబ్దముచే ననంతస్మృత్తులను లింగశరీరావచ్ఛిన్నులై వేదాంతములందు జెప్పబడిన ప్రకారముచే నగ్నివలన మిణుగురులుంబలెను బయలు దేరుచున్నారు యేమూర్తు లుచ్చావచభూతములను కర్మములవిషయమై ప్రేరణమొనర్చుచున్నారో॥ ౧౫॥

మూ॥ పంచభ్యఏవమాత్రాభ్యః ప్రేత్యదుష్కృతినాంనృణాం।
శరీరం యాతనార్థీయ మన్యముత్పద్యతేధ్రువం॥ ౧౬॥

అయిదగుపృథివ్యాదిభూతములవలననే పాపకర్ములగు మనుష్యులకు పీడననుభవింపజేయు జరాయుజాదిదేహవ్యతిరిక్తమగుదుఃఖమును సహించే స్వభావముగల శరీరము పరలోకమందు బుట్టుచున్నది॥ ౧౬॥

మూ॥ తేనానుభూయతాయామీ శ్శరీరేణేహయాతనాః।
తాస్వేవభూతమాత్రాసు ప్రలీయంతే విభాగశః॥ ౧౭॥

ఆబాధలుదేరినశరీరముచే నాయమయాతనలననుభవించి యానుపప్రృతిజీవులు సూక్ష్మశరీరముచే ననుభూతమగు స్థూలశరీరము నశించగా నాయాయిశరీరారంభకభూతమాత్రలయందు స్వస్వాంశములందప్పకుండ లీనులై యుందురు॥ ౧౭॥

మూ॥ సోనుభూయాసుఖోదర్కాన్ దోషాన్ విషయసంగజాన్।
వ్యపేత కల్మషోభ్యేతి తావేవో భౌమహౌజసౌ॥౧౮॥

భూతసూక్ష్మాదిలింగ శరీరావచ్ఛిన్నుడగువాడు శబ్దస్పర్శాదినిషిద్ధవిషయోపభోగముచేనగు యమలోకమందగు దుఃఖాదులననుభవించి యాభోగముచే నపగతపాపుడగుచు భావముచేనాగొప్ప తేజముగలమహత్తత్త్వపరమాత్ములనిద్దరినినాశ్రయించును॥ ౧౮॥

మూ॥ తౌధర్మం పశ్యత స్తస్యపాపంచా తంద్రితౌసహ।
యాభ్యాంప్రాప్నోతి సంపృక్తః ప్రత్యేహచ సుఖాసుఖం॥౧౯॥

అనలసులగు నాపరమాత్ములా జీవునియొక్క ధర్మమును భుక్తశేషమగు పాపమునున్ను దెలియుచున్నారు యేధర్మాధర్మములతో గూడ గలసి జీవుడు పరలోకమందు నీలోకమందును సుఖదుఃఖములనుబొందుచున్నాడు॥ ౧౯॥

మూ॥ యద్యాచరతి ధర్మంస ప్రాయశో ధర్మమల్పశః।
తైరేవచావృతో భూతైః స్వర్గే సుఖముపాశ్నుతే॥౨౦॥

ఆజీవుడు మనుష్యలోకమందు ధర్మమధికముగానున్ను పాపము స్వల్పముగానున్నజేసెనేని స్థూలశరీరరూపముచే పరిణతములగు నాభూతములలోచేగూడి స్వర్గసుఖమననుభవించును॥ ౨౦॥

మూ॥ యదితు ప్రాయశోధర్మం సేవతె ధర్మమల్పశః।

తైర్యాతైస్సపరిత్యక్తో యామీః ప్రాప్నోతి యాతనాః॥ ౨౧॥

ఆజీవుడుమానుషదశయందు పాపమునధికముగానున్ను పుణ్యమునుస్వల్పము గానున్ను జేసెనేని మానుషదేహరూపముగా పరిణమించినభూతములచే త్యక్తుడగుచు ననగామృతుడగుచు నటపైనిప్రైదగు తన్మాత్రలచే సంపాదితమునుయాతననునుభవించుటకుచితమగు కాఠిన్యముగ దేహముగలవాడై యమసంబంధమగుపీడలననుభవించును॥ ౨౧॥

మూ॥ యామీస్తాయాతనాః ప్రాప్య సజీవో వీతకల్మషః।
తాన్యేవ పంచభూతాని పునరప్యేతి భాగశః॥ ౨౨॥

ఆజీవుడుయమయాతనల నాకఠినమగు దేహముచేననుభవించి యందువలననిష్కల్మషుడైజరాయుజాది శరీరారంభకములగు నాప్రైదగు భూతభాగములను బొందుననగా మానుషశరీరము గలవాడగును॥ ౨౨॥

మూ॥ ఏతాదృష్ట్వాస్య జీవస్య గతీస్స్వేనైవ చేతసా।
ధర్మతో ధర్మతశ్చైవ ధర్మేదద్యాత్సదామనః॥ ౨౩॥

ఈజీవునియొక్కధర్మాధర్మగతులను దనమనస్సుచేనెరిగికాని యనగాస్వర్గనరకాద్యనుభవములకు దగినశరీరములను బొందుటదెలిసిధర్మము నాచరించుటయందేమనస్సునను సక్తముగాజేయవలెను॥ ౨౩॥

మూ॥ సత్వం రజస్తమశ్చైవ త్రీన్విద్యాదాత్మనో గుణాన్।
యైర్వ్యాప్యేమాన్ స్థితో భావాన్ మహాన్ సర్వానశేషతః॥ ౨౪॥

సత్వరజస్తమస్సులనెడి వక్ష్యమాణములగు గుణములలక్షణము లాత్మోపకారకములగుటవలన నాత్మయనగా మహత్తత్వముయొక్క గుణములుగా దెలియవలెను వీటిచేవ్యాప్తమై మహత్తుస్థావరజంగమరూపములగు నీపదార్థములను నిశ్శేషముగావ్యాపించియుండెనో॥ ౨౪॥

మూ॥ యోయదైషాం గుణోదేహే సాకల్యేనాతిరిచ్యతే।
సతదా తద్గుణప్రాయం తం కరోతి శరీరిణం॥ ౨౫॥

విచారించగాయీసర్వమున్ను త్రిగుణాత్మకమైనను నేదేహమందు గుణమెప్పు

చుసంపూర్ణముగ నధికమగుచుండునో యప్పుడాగుణలక్షణ బాహుళ్యవంతునిగా నాగుణమా దేహిని జేయుచున్నది యిప్పుడు సత్త్వాదులలక్షణములను చెప్పుచున్నాడు॥

మూ॥ సత్త్వం జ్ఞానం తమోజ్ఞానం రాగద్వేషౌ రజస్స్మృతం।
ఏతద్వ్యాప్తిమదేతేషాం సర్వభూతాశ్రితంవపుః॥ ౨౬॥

యథార్థముగ తెలియడము జ్ఞానమది సత్త్వమునకులక్షణము దీనికివిపరీతమజ్ఞానమదితమోలక్షణము విషాదము నభిలాషయునను మానసకార్యము రజోలక్షణము యీసత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క స్వరూపమైతే ప్రీతియువిషాదము నప్రీతియు నగుచున్నవి ప్రీత్యప్రీతివిషాదాత్మకములను ప్రకాశవృత్తినియామార్థములు నన్యోన్యాభిభవజననమిథునవృత్తులగుచున్నవి గుణములు॥ వీటియొక్కస్వరూపమనంతర శ్లోకత్రయమందు జెప్పగలను యీసత్త్వాదిగుణములయొక్క యీజ్ఞానాధిక్యముసర్వప్రాణివ్యాపకలక్షణము॥ ౨౬॥

మూ॥ తత్రయత్ప్రీతి సంయుక్తం కించిదాత్మని లక్షయేత్ ।
ప్రశాంతమివశుద్ధాభం సత్త్వం తదుపధారయేత్॥ ౨౭॥

ఆయాత్మయందు ప్రీతియుక్తమగుజ్ఞానమనగా క్లేశశూన్యమై ప్రకాశరూపమైయేదిలో పలనగుచున్నదో దానిని సత్త్వమని తెలియవలెను॥ ౨౭॥

మూ॥ యత్తుదుఃఖ సమాయుక్త మప్రీతి కరమాత్మనః ।
తద్రజో ప్రతిఘంవిద్యాత్సతతం హారిదేహినాం॥ ౨౮॥

ఏజ్ఞానముదుఃఖయుక్తమైనది గావుననే సత్త్వశుద్ధాత్మప్రీతిని బుట్టించనిదై యెల్లప్పుడుశరీరములకువిషయస్పృహను పుట్టించుచు యథార్థమును నివారించునుగావున శత్రురూపమైన రజోగుణమని దానినిదెలియవలయును॥ ౨౮॥

మూ॥ యత్తుస్యాన్మోహసంయుక్త మవ్యక్తంవిషయాత్మకం।
అప్రతర్క్య మవిజ్ఞేయం తమస్తదుపధారయేత్॥ ౨౯॥

ఏజ్ఞానము సదసద్వివేకశూన్యమై స్ఫుటముగాని విషయాకారస్వభావముగలకృత్యస్వరూపము గలదియై యంతఃకరణబహిఃకరణములచే దెలియరానిది యగుచున్నదో దానినితమోగుణమని దెలియవలయును॥ ౨౯॥

మూ॥ త్రయాణామపి చైతేషాం గుణానాం యః ఫలోదయః ।
అగ్ర్యో మధ్యో జఘన్యశ్చ తం ప్రవక్ష్యామ్యశేషతః॥ ౩౦॥

ఈసత్త్వాదిగుణములు మూడింటికి యథాక్రమముగ నుత్తమమధ్యమాధమరూపమైనఫలోత్పాదక మేదో దానిని చెప్పగలను॥ ౩౦॥

మూ॥ వేదాభ్యాసస్తపోజ్ఞానం శౌచమింద్రియనిగ్రహః।
ధర్మక్రియాత్మచింతా చ సాత్త్వికం గుణలక్షణం॥ ౩౧॥

వేదాభ్యాసము తపస్సు శాస్త్రార్థజ్ఞానము మృద్వార్యాదులచే శౌచము నింద్రియనిగ్రహము దానాదిధర్మానుష్ఠానము నాత్మధ్యానపరతయు నివిసత్త్వగుణములయొక్క కార్యములు॥ ౩౧॥

మూ॥ ఆరంభరుచితాధైర్య మసత్కార్యపరిగ్రహః॥
విషయోపసేవా చాజస్రం రాజసం గుణలక్షణం॥ ౩౨॥

ఫలార్థమై కర్మానుష్ఠానశీలతయు కొంచపుకార్యమందును ధైర్యము నొందుట నిషిద్ధకర్మాచరణము సంతతము శబ్దాదివిషయభోగము నిదియంతయు రజోగుణకార్యము॥ ౩౨॥

మూ॥ లోభస్స్వప్నో ధృతిః కార్యం ఆస్తిక్యం భిన్నవృత్తితా।
యాచిష్ణుతా ప్రమాదశ్చ తామసం గుణలక్షణం॥ ౩౩॥

ధనమధికముగా గావలెనని యిచ్ఛయు నిద్రయు కార్పణ్యము పైశున్యము పరలోకములేదనేడి బుద్ధియు నాచారలోపము యాచనాశీలత్వము ధర్మాదులయందజాగరూకతయు నిందితయు తమోగుణలక్షణము॥ ౩౩॥

మూ॥ త్రయాణామపి చైతేషాం గుణానాం త్రిషు తిష్ఠతాం।
ఇదం సామాసికం జ్ఞేయం క్రమశో గుణలక్షణం॥ ౩౪॥

ఈసత్త్వాదిగుణత్రయము భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందుండును గావున దీనికి క్రమముగా సంక్షేపగుణలక్షణమీవక్ష్యమాణప్రకారముగా దెలియందగును॥ ౩౪॥

మూ॥ యత్కర్మ కృత్వా కుర్వంశ్చ కరిష్యంశ్చైవ లజ్జతి।

తజ్జ్ఞేయం విదుషా సర్వం తామసం గుణలక్షణమ్॥ ౩౫॥

ఏకర్మమును జేసి జేయుచు జేయగలవాడై లజ్జనుబొందునో యాకాలత్రయ కృత్యములలో నొకదానియందు గాని రెండిటి యందుగాని జరగబడిన దంతయు తమఃకార్యము గావున తమోభిధానమగు గుణలక్షణమని శాస్త్రవేత్తచే దెలియం దగును॥ ౩౫॥

మూ॥ యేనాస్మిన్ కర్మణా లోకే ఖ్యాతిమిచ్ఛతి పుష్కలామ్।
నచశోచ త్యసంపత్తౌ తద్విజ్ఞేయంతు రాజసం॥ ౩౬॥

ఈలోకమం దధికమగు సంపత్తిని నొందుటకు గా నేవ దేకర్మము నొనర్చిన సంపత్తియందు దుఃఖించకుండునది రజోగుణకార్యము గావున నది రజోగుణలక్షణమని దెలియవలెను॥ ౩౬॥

మూ॥ యత్సర్వేణేచ్ఛతి జ్ఞాతుం యన్నలజ్జతి చాచరన్।
యేనతుష్యతి చాత్మాస్య తత్సత్వ గుణలక్షణమ్॥ ౩౭॥

ఏకర్మమయినను వేదార్థజ్ఞానార్థమిచ్ఛయించునో యేపనిచేసి కాలత్రయమందును లజ్జనొందడో యేయేపనిచేసిన నాత్మకు సంతుష్టియగునో యది సత్వగుణలక్షణమని దెలియవలెను॥ ౩౭॥

మూ॥ తమసో లక్షణం కామో రజసస్త్వర్థ ఉచ్యతే।
సత్వస్య లక్షణం ధర్మః శ్రైష్ఠ్యమేషాం యథోత్తరం॥ ౩౮॥

కామప్రధానత తమోలక్షణము ధనప్రధానత రజోలక్షణము ధర్మప్రధానత సత్వలక్షణము కామమర్థమూలము గావునను కామార్థములు ధర్మమూలములు గావునను కామాదులగు వీటిలో నుత్తరోత్తరము శ్రేష్ఠము॥ ౩౮॥

మూ॥ యేనయాంస్తు గుణేనైషాం సంసారాన్ ప్రతిపద్యతే।
తాన్ సమాసేన వక్ష్యామి సర్వస్యాస్య యథాక్రమం॥ ౩౯॥

ఈసత్వాదిగుణములలో నేగుణముచేనగు నేకార్యముచే జీవు డేగతులనొందు నాగతులనీజగత్తునకు క్రమముగా జెప్పెదను॥ ౩౯॥

మూ॥ దేవత్వం సాత్త్వికాయాంతి మనుష్యత్వంచ రాజసాః।
తిర్యక్త్వం తామసానిత్య మిత్యేషా త్రివిధాగతిః॥ ౪౦॥

ఎవరు సత్త్వవ్యాపారవంతులో వారు దేవత్వమునున్ను రజోవృత్తులుగలవారు మనుష్యత్వమునున్ను తమోవృత్తులు తిర్యక్త్వమునున్ను బొందుదురిట్లు జన్మప్రాప్తి త్రివిధము॥ ౪౦॥

మూ॥ త్రివిధాత్రివిధైషాంతు విజ్ఞేయా గౌణికీగతిః।
అధమా మధ్యమాగ్ర్యాచ కర్మవిద్యావిశేషతః॥ ౪౧॥

సత్త్వాదిగుణనిమిత్తమై త్రివిధజన్మాంతరప్రాప్తియేదిజెప్పబడెనో యది దేశకాలాదిభేదముచేతనున్ను సంసారమందగు భూతముల కర్మభేదమువల్లనున్ను అధమ మధ్యమోత్తమభేదములచే మూడుప్రకారములగుచున్నది॥ ౪౧॥

మూ॥ స్థావరాః క్రిమికీటాశ్చ మత్స్యాస్సర్పాస్సకచ్ఛపాః।
పశవశ్చ మృగాశ్చైవ జఘన్యాతామసీగతిః॥ ౪౨॥

వృక్షములు చిన్నపురుగులు పెద్దపురుగులు చేపలు పాములు తాబేళ్లు మృగములు తమోగతిలోజఘన్యములు॥ ౪౨॥

మూ॥ హస్తినశ్చ తురంగాశ్చ శూద్రా మ్లేచ్ఛాశ్చ గర్హితాః।
సింహావ్యాఘ్రావరాహాశ్చ మధ్యమా తామసీగతిః॥ ౪౩॥

గర్హితములు ఏనుగులు శూద్రులు తురుష్కులు సింహవ్యాఘ్రవరాహాదులు తామసగతిలో మధ్యమములు॥ ౪౩॥

మూ॥ చారణాశ్చ సుపర్ణాశ్చ పురుషాశ్చైవ దాంభికాః।
రక్షాంసిచ పిశాచాశ్చ తామసీషూత్తమాగతిః॥ ౪౩॥

నటాదులు పక్షులు మాయాధర్మకర్తలగు పురుషులు రాక్షసులు పిశాచములు వీరన్నియుం దమోగతిలో నుత్తమములు॥ ౪౪॥

మూ॥ ఝల్లామల్లా నటాశ్చైవ పురుషాశ్శస్త్రవృత్తయః।
ద్యూతపానప్రసక్తాశ్చ జఘన్యారాజసీ గతిః॥ ౪౫॥

ఝల్లులనగా వ్రాత్యక్షత్రియునివలన సవర్ణయందు బుట్టినవారు దండయోధులు మల్లులనగా బాహుయోధులు రంగావతారకులగునటులున్ను శస్త్రజీవులున్ను ద్యూతమద్యపానప్రసక్తులగు నరులున్ను రజోగతిలో నధములు॥ ౪౫॥

మూ॥ రాజానః క్షత్రియాశ్చైవ రాజ్ఞాంచైవ పురోహితాః।
వాదయుద్ధప్రధానాశ్చ మధ్యమా రాజసీగతిః॥ ౪౬॥

మూర్ధాభిషిక్తులును జాతిక్షత్రియులును శాస్త్రార్థముగాని వాదయుద్ధప్రదులును రజోగతిలో మధ్యములు॥ ౪౬॥

మూ॥ గంధర్వా గుహ్యకాయక్షా విబుధానుచరాశ్చయే।
తథైవాప్సరసస్సర్వా రాజసీషూత్తమాగతిః॥ ౪౭॥

గంధర్వులు గుహ్యకులు యక్షులు నప్సరసస్త్రీలును దేవతల ననుసరించియుండువిద్యాధరాదులున్ను రజోగతిలోనుత్తములు॥ ౪౭॥

మూ॥ తాపసాయతయోవిప్రా యేచవైమానికాగణాః।
నక్షత్రాణిచ సాధ్యాశ్చ ప్రథమా సాత్వికీగతిః॥ ౪౮॥

వానప్రస్థులు యతులు విప్రులు సాధ్యులు నక్షత్రములు పుష్పకాదివిమానములెక్కి దిరుగువారును అధమసాత్వికగతిగలవారు॥ ౪౮॥

మూ॥ యజ్వానఋషయోదేవా వేదాజ్యోతీంషివత్సరాః।
పితరశ్చైవ సాధ్యాశ్చ ద్వితీయా సాత్వికీగతిః॥ ౪౯॥

యజ్ఞశీలురును ఋషులును వేదాధిష్ఠానదేవతలును ధ్రువాదులును పురాణప్రసిద్ధవిగ్రహవంతులగు సంవత్సరములు పితృదేవతలును సాధ్యులును వీరుసాత్వికగతిలో మధ్యములు॥ ౪౯॥

మూ॥ బ్రహ్మావిశ్వసృజో ధర్మో మహానవ్యక్తమేవచ।
ఉత్తమాం సాత్వికీమేతాం గతిమాహుర్మనీషిణః॥ ౫౦॥

చతుర్ముఖుడును మరీచ్యాదులగు ప్రజాపతులును విగ్రహయుక్తమగు ధర్మమున్ను నవ్యక్తమనగా సాంఖ్యప్రసిద్ధదేవతాద్వయము అవ్యక్తాధిష్ఠాతృదేవతల కి

చ్చట వివక్ష అచేతనమగుగుణత్రయమాత్రమునకు త్తమసాత్వికత్వముపపన్నము
గాదు వీరుసాత్వికగతిలోను త్తములుగాబండితులచే జెప్పబడిరి॥ ౫౦॥

మూ॥ ఏష సర్వస్స ముద్దిష్టస్త్రిప్రకారస్య కర్మణః।
త్రివిధస్త్రివిధః కృత్స్నస్సంసారస్సార్వభౌతికః॥౫౧॥

ఇది మనోవాకాయ రూపభేదముచే త్రిప్రకారమగు కర్మమునకు సత్వరజ స్తమోభేదముచేత త్రైవిధ్యమును వాటికిన్ని ప్రథమమధ్యమోత్తమభేదముచే మరల త్రైవిధ్యమున్ను గలస్వప్రాణిగతమగు గతివిశేషమున్న నిశ్శేషముగ జెప్పబడెను సార్వభౌతికః యనుటవలన ననుక్తములగువాటినిన్ని యూహించవలెను గతుల కొన్ని ప్రదర్శనార్థము చెప్పబడెను॥ ౫౧॥

మూ॥ ఇంద్రియాణాం ప్రసంగేనధర్మస్యాసేవనేన చ।
పాపాన్ సంయాంతి సంసారానవిద్వాంసోనరాధమాః॥౫౨॥

ఇంద్రియములకు విషయములందు ప్రసక్తివలననున్ను నిషిద్ధాచరణము వల్లను న్ని ప్రాయశ్చిత్తాదిధర్మములను జేయకుండుట వలననున్ను మూఢులగు మనుష్యాధములు కుత్సితగతులను బొందుచున్నారు॥ ౫౨॥

మూ॥ యాంయాంయోనింతు జీవోయం యేనయేనేహ కర్మణా।
క్రమతో యాంతి లోకేస్మిన్ తత్తత్సర్వం నిబోధత॥౫౩॥

ఈ జీవుడీలోకమందు దేయేపాపమొనర్చిన నేయేజన్మము నొందునో యవి యెల్ల నువినుండు॥ ౫౩॥

మూ॥ బహూన్ వర్షగణాన్ ఘోరాన్నరకాన్ప్రాప్య తత్క్షయాత్।
సంసారాన్ ప్రతిపద్యంతే మహాపాతకినస్త్విమాన్॥౫౪॥

బ్రహ్మహత్యాదిపాపముల నొనర్చినవా రనేకసహస్రవర్షములు ఘోరనరకములనొంది భుక్తశేషమగు పాపముచే మరల నిచ్చట నేయేజన్మముల నొందుదురో యవన్నియును జెప్పెదను॥ ౫౪॥

మూ॥ శ్వసూకరఖరోష్ట్రాణాం గోజావిమృగపక్షిణామ్।

చండాలపుల్కసానాంచ బ్రహ్మహాయోని మృచ్ఛతి॥ ౫౫॥

కుక్క పంది గాడిదె లొట్టిపిట్ట గోవు మేక గొర్రెయలేడి పక్షి చండాలుడు పుల్కసుడనగా నిషాదుని వలన శూద్రస్త్రీయందు బుట్టినజాతి బ్రహ్మహత్యశేషముచే నీజన్మములనొందును పాపలేశగౌరవములను బట్టి క్రమముగా నన్నిజన్మములనొందును ఉత్తరమందు నిట్లుతెలియవలెను॥ ౫౫॥

మూ॥ క్రిమికీట పతంగానాం విడ్భుజాంచైవ పక్షిణామ్ ।
హింస్రాణాం చైవసత్వానాం సురాపో బ్రాహ్మణో వ్రజేత్॥౫౬॥

క్రిములు కీటములు శలభములు పురీషమును దినెడిపక్షులు ఘాతుకజంతువులు వ్యాఘ్రాదులు యీజన్మను సురాపానమొనర్చిన బ్రాహ్మణుడా పాపవిశేషముచే బుట్టును॥ ౫౬॥

మూ॥ లూతాహి సరటానాంచ తిరశ్చాం చాంబుచారిణామ్ ।
హింస్రాణాంచ పిశాచానాం స్తేనో విప్రస్సహస్రశః॥౫౭॥

సాలెపురుగు సర్పము తొండ జలచరములు బాధించెడివిషసర్పాదులు పిశాచములు వీటియోనుల ననేకసహస్రవారంబులు స్వర్ణస్తేయంబొనర్చిన విప్రుడు బుట్టును॥ ౫౭॥

మూ॥ తృణగుల్మలతానాంచ క్రవ్యాదాం దంష్ట్రిణామపి ।
క్రూరకర్మ కృతాంచైవ శతశో గురుతల్పగః॥౫౮॥

గడ్డి తుప్పలు తీగెలు పచ్చిమాంసమును దిను గ్రద్దలు మొదలగునవి కోరలుగల సింహాదులు క్రూరకర్ములు యీజాతులందు నూర్లకొలది గురుదారగామి జన్మములనొందును॥ ౫౮॥

మూ॥ హింస్రాభవంతి క్రవ్యాదా క్రిమయో భక్ష్యభక్షిణః ।
పరస్పరాదినస్తేనాః ప్రేతాంత్య స్త్రీనిషేవిణః॥౫౯॥

ఎవరుహింసాకర్మశీలురో వారుపచ్చిమాంసముదినుమార్జాలాదిజన్మమునొందుదురు అభక్ష్యభక్షణముచేక్రిమిజన్మము నొందుదురు మహాపాతకవ్యతిరిక్తచో

రులు పరస్పరమాంసము దినెడి జంతుజన్మము నొందుదురు చండాలాదిస్త్రీలను బొందినవారు ప్రేతలగుదురు ప్రేతాంత్యస్త్రీనిషేవణాదనుచో విసర్గలోపము స్మృతిఛందస్సమానముగావున సవర్ణదీర్ఘమాయెను॥ ౫౯॥

మూ॥ సంయోగం పతితైర్గత్వా పరస్యైవచ యోషితం।
అపహృత్యచ విప్రస్వం భవతి బ్రహ్మరాక్షసః॥౬౦॥

మహాపాతకులతో నెంతకాలముగలసియుండినం దత్సముడగునో యట్లుసంసర్గమొనర్చినవాడున్ను పరస్త్రీతో బోయినవాడున్ను బ్రాహ్మణధనము నపహరించినవాడున్ను బ్రహ్మరాక్షసుడగును॥ ౬౦॥

మూ॥ మణిముక్తాప్రవాళాని హృత్వాలోభేన మానవః।
వివిధానిచ రత్నాని జాయతే హేమకర్తృషు॥౬౧॥

మాణిక్యములు ముత్తెములు పగడములు నింకవజ్రాదులగురత్నములను స్వీయభ్రమచేగాకహరించెనేని బంగారుపనిచేసెడి కమసాలివాడైబుట్టును కొందరుస్వర్ణకారియను పక్షిజన్మమొందునని యందురు॥ ౬౧॥

మూ॥ ధాన్యంహృత్వా భవత్యాఖుః కాంస్యం హంసోజలంప్లవః।
మధుదంశః పయఃకాకో రసంశ్వా నకులోఘృతం॥౬౨॥

ధాన్యముహరించి యెలుక కంచునుహరించి హంసయు జలమునుహరించి ప్లవమనుపక్షి తేనెహరించి దోమ పాలుహరించి కాకియేదైనరసమునుహరించి కుక్క నేయిహరించి ముంగియునై బుట్టును॥ ౬౨॥

మూ॥ మాంసం గృధ్రోవపాంమద్గు స్తైలంతైల పయఃఖగః।
చీరీవాకస్తు లవణం బలాకా శకునిర్దధి॥౬౩॥

మాంసహారిగ్రద్దయగును వపయనుమాంసవిశేషమును దొంగిలించి మద్గుయనెడినీటిపక్షియగును నూనెనెత్తుకపోయి తైలపాయియను పక్షియైబుట్టును లవణచోరుడుకీచురాయియనుపురుగగును పెరుగునుహరించి కొంగారెయనుపక్షియగును॥

మూ॥ కౌశేయంతిత్తిరిహృత్వా క్షౌమంహృత్వాతు దర్దురః

కార్పాసతాంతవం క్రౌంచో గోధాగాం వాగ్గుదో గుడం॥౬౪॥

పత్తిపంచనుహరించి తీతువపిట్టయగును పట్టుబట్టనుహరించి కప్పయగును పత్తినూలుబట్ట నెత్తుకపోయి కొంగయగును మాటనుహరించియుడుమగును బెల్లపుచోరుడై వాగ్గుదమనుపక్షియగును॥ ౬౪॥

మూ॥ ఛుచుందరి శ్శుభాన్ గంధాన్ పత్రశాకంతు బర్హిణః।
శ్వావిత్కృతాన్నం వివిధ మకృతాన్నంతు శల్యకః॥౬౫॥

పరిమళద్రవ్యములను హరించువాడు చుంచెలుకయగునుతోటకూర మొదలగు వాటినిదొంగిలించి నెమలియగును సిద్ధాన్నాదికమునుహరించి ఉయాలుగగును బియ్యము మొదలగువాటినెత్తుకొనిపోయి యేదుబందియగును॥ ౬౫॥

మూ॥ బకోభవతి హృత్వాగ్నిం గృహకారీ హ్యుపస్కరం।
రక్తానిహృత్వా వాసాంసి జాయతే జీవజీవకః॥౬౬॥

అగ్నినపహరించి గుడ్డికొంగయగును చాటలుచీపురు రోకలిమొదలగుగృహోపకరణములనపహరించి గోడలందు మట్టిగూడుబెట్టేది తుమ్మెదవంటి పురుగగును యెఱ్ఱరంగుబట్టలను దొంగిలించి చకోరమగును॥ ౬౬॥

మూ॥ వృకోమృగేభం వ్యాఘ్రోశ్వం ఫలమూలంతు మర్కటః।
స్త్రీమృక్షః స్తోకకోవారి యానాన్యుష్ట్రః పశూనజః॥౬౭॥

లేడినిగాని గజమునుగానిహరించి తోడేలగును గుఱ్ఱమునుహరించి పులియగును పళ్ళుదుంపలనుదొంగిలించి కోతియగును స్త్రీనిహరించి భల్లూకమగును త్రాగెడినీళ్ళు దొంగిలించి చాతకమగును బళ్ళుమొదలగు యానములను హరించియుష్ట్రమగును మిగిలినపశువులను దొంగలించి మేకయగును॥ ౬౭॥

మూ॥ యద్వాతద్వా పరద్రవ్య మపహృత్యబలాన్నరః।
అవశ్యంయాతి తిర్యక్త్వం జగ్ధ్వాచైవాహుతంహవిః॥౬౮॥

నిస్సారమైనదైనా యేద్రవ్యమైన నిచ్చచేహరించినన్ని హోమముచేయకనే పురోడాశమునుదినిన్ని తప్పకుండ తిర్యక్త్వమును బొందును॥ ౬౮॥

మూ॥ స్త్రియో ప్యేతేన కల్పేన హృత్వా దోషమవాప్నుయుః ।
ఏతేషామేవ జంతూనాం భార్యాత్వముపయాంతి తాః॥ ౬౯

ఈచెప్పబడిన ప్రకారముగ పరద్రవ్యమును స్త్రీలుహరించి రేని పాపమునుబొంది యాయాజంతువులభార్యలై బుట్టుదురు ఇట్లునిషిద్ధాచరణఫలము జెప్పివిహితాననుష్ఠానదోషగతిని జెప్పుచున్నాడు॥ ౬౯॥

మూ॥ స్వేభ్యస్స్వేభ్యస్తుకర్మభ్యశ్చ్యుతావర్ణాహ్యనాపది ।
పాపాన్ సంసృత్యసంసారాన్ ప్రేష్యతాంయాంతి శత్రుషు॥ ౭౦॥

బ్రాహ్మణాదులగు నాలుగువర్ణములవారు ననాపదయందు స్వస్వనియతములగు పంచయజ్ఞాదికర్మములను విడిచిరేని యాపాపమువలన నీచయోనులంబుట్టి జన్మాంతరంబున శత్రువులకు దాసులగుదురు॥ ౭౦॥

మూ॥ వాంతాశ్యుల్కాముఖః ప్రేతో విప్రోధర్మాత్స్వకాచ్చ్యుతః।
అమేధ్యకుణపాశీచ క్షత్రియః కటపూతనః॥ ౭౧॥

బ్రాహ్మణుడు స్వకర్మభ్రష్టుడయ్యేనేని వాంతాశియు జ్వాలాముఖనామకప్రేతవిశేషుడగును క్షత్రియుడు కర్మభ్రష్టుడయ్యేనేనిపురీషమును శవములనుభక్షించు కటపూతనామక ప్రేతవిశేషుడై బుట్టును॥ ౭౧॥

మూ॥ మైత్రాక్షజ్యోతికః ప్రేతో వైశ్యోభవతిపూయభుక్ ।
చైలాశకశ్చభవతి శూద్రో ధర్మాత్స్వకాచ్చ్యుతః॥ ౭౨॥

వైశ్యుడు స్వకర్మభ్రష్టుడయ్యేనేని మైత్రాక్షజ్యోతి నామకప్రేతమై చీమును దినుచునుండును మైత్రమనగా మిత్రదేవతాకమగు నక్షమనగా కర్మేంద్రియముగు దస్థానమచ్చట జ్యోతిగలది పృషోదరాదులలోదిగాన షత్వలోపము మైత్రాక్షజ్యోతికమనివ్యుత్పత్తి శూద్రుడు కర్మభ్రష్టుడయ్యేనేని చైలాశకనామకప్రేతవిశేషుడగును చేలసంబంధమగు యూకాదులనుదినెడు వాడగునని యర్థము గోవిందరాజు చేలాశకమని పఠించిబట్టలను దినెడు పురుగగునని వ్రాసెను పైని ప్రేతప్రకరణము గావున నదియుక్తము కాదని కుల్లూభట్టువ్రాసెను॥ ౭౨॥

మూ॥ యథాయథానిషేవంతే విషయాన్విషయాత్మకాః।

తథాతథాకుశలతా తేషాం తేషూపజాయతే॥ ౭౩॥

ఏయే ప్రకారముగ విషయాసక్తులై విషయములను సేవింతురో యాయాప్రకారముగ విషయములందే ప్రవీణులగుదురు॥ ౭౩॥

మూ॥ తేఽభ్యాసా త్కర్మణాం తేషాం పాపానామల్పబుద్ధయః।
సంప్రాప్నువంతి దుఃఖాని తాసు తాస్విహ యోనిషు॥ ౭౪॥

అల్పబుద్ధులు విషయానుభవాభ్యాసమువలన విషయలోలుపులై తత్తదభ్యాస తారతమ్యములచే గర్హితగర్హితతరగర్హితతమయోనులందుబుట్టి దుఃఖము ననుభవింతురు॥ ౭౪॥

మూ॥ తామిస్రాదిషుచోగ్రేషు నరకేషువివర్తనం।
అసిపత్రవనాదీని బంధనచ్ఛేదనానిచ॥ ౭౫॥

చతుర్థాధ్యాయోక్త తామిస్రాదులసిపత్రాదులు నగు నరకములందు బడి బంధనచ్ఛేదనాది పీడల నొందుదురు॥ ౭౫॥

మూ॥ వివిధాశ్చైవసంపీడాః కాకోలూకైశ్చ భక్షణం।
కరంభవాలుకా తాపాన్ కుంభీపాకాంశ్చదారుణాన్॥ ౭౬॥

నానావిధములగు పీడలనున్ను కాకాది పక్షులచే భక్షణమునున్ను తప్తవాలుకాదులందున్ను దారుణయాతనలనొందుదురు॥ ౭౬॥

మూ॥ సంభవాంశ్చ వియోనీషు దుఃఖప్రాయాసునిత్యశః।
శీతాతపాభిఘాతాంశ్చ వివిధాని భయానిచ॥ ౭౭॥

తిర్యగాది దుఃఖబహుయోనులందు బుట్టుదురు శీతాతపాది నానావిధపీడలనున్ను భయమునున్ను బొందుదురు॥ ౭౭॥

మూ॥ అసకృద్గర్భవాసేషు వాసం జన్మచదారుణం।
బంధనానిచకష్టాని పరప్రేష్యత్వమేవచ॥ ౭౮॥

మాటిమాటికి గర్భవాస మందుండుటయు యోని యంత్రాదులచే దుఃఖయుక్తమగు జన్మమున్నుపుట్టి విశృంఖలాదిబంధనము లొందుదురు పరదాసత్వాది పీడలనొందుదురు॥ ౭౮॥

మూ॥ బంధుప్రియవియోగాంశ్చ సంవాసంచైవ దుర్జనైః।
ద్రవ్యార్జనంచ నాశంచ మిత్రామిత్రస్య చార్జనం॥ ౭౯॥

బంధుమిత్రాదులవియోగమున్ను దుర్జనులతో నొకచో నునికియు ధనార్జనప్రయాసమున్ను ధననాశమందు దుఃఖమున్ను మిత్రులనార్జించుటకు ప్రయాసమున్ను శత్రులకభ్యుదయమునసగు దుఃఖము ననుభవింతురు॥ ౭౯॥

మూ॥ జరాంచైవాప్రతీకారాం వ్యాధిభిశ్చోపపీడనం।
క్లేశాంశ్చ వివిధాంస్తాంస్తాన్ మృత్యుమేవచదుర్జయం॥ ౮౦॥

మల్లించరాని ముదిమినిన్ని రోగాదిపీడయున్ను క్షుత్పిపాసాదినానాప్రకారక్లేశములనున్ను దుర్వారమగు మరణమునున్ను బొందుదురు॥ ౮౦॥

మూ॥ యాదృశేనతు భావేన యద్యత్కర్మనిషేవతే।
తాదృశేన శరీరేణ తత్తత్ఫలముపాశ్నుతే॥ ౮౧॥

సాత్వికరాజసతామసమగు మనస్సులో నెద్దానిచే స్నానదాన యోగాద్యనుష్ఠానమొనర్చునో తాదృశమగు శరీరముచే తత్తత్ఫలము ననుభవించును॥ ౮౧॥

మూ॥ ఏషసర్వస్సముద్దిష్టః కర్మణాంవః ఫలోదయః।
నైఃశ్రేయసం కర్మవిధిం విప్రస్యేమం నిబోధత॥ ౮౨॥

ఇది విహితప్రతిషిద్ధములగు సర్వకర్మములఫలోదయము మీకు జెప్పబడెనిప్పుడు బ్రాహ్మణునకు నిశ్శ్రేయసప్రాప్తికుపాయమగు కర్మానుష్ఠానమును జెప్పగలను తెలియుడు॥ ౮౨॥

మూ॥ వేదాభ్యాస స్తపోజ్ఞాన మింద్రియాణాంచ సంయమః।
అహింసాగురుసేవాచ నిశ్శ్రేయసకరంపరం॥ ౮౩॥

ఉపనిషదభ్యాసము కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదితపస్సు బ్రహ్మవిషయమైన జ్ఞానము నింద్రియజయము వేదవిహితముగాని హింసనువర్జించుట గురుశుశ్రూషయును నివియంతయు మోక్షమునకుత్కృష్టమగు సాధనము॥ ౮౩॥

మూ॥ సర్వేషామపిచైతేషాం శుభానామిహకర్మణాం।

కించిచ్ఛ్రేయస్కరతరం కర్మోక్తం పురుషంప్రతి॥ ౮౪॥

ఈచెప్పబడిన వేదాభ్యాసాదిసకలశుభకర్మములలోను నొకటియుత్కృష్టమోక్ష సాధనమని యూహించి చెప్పబడెను ఋషులయొక్క జిజ్ఞాసావిశేషమువలన నుత్తరశ్లోకముచే దీనినిర్ణయమును జెప్పుచున్నాడు॥ ౮౪॥

మూ॥ సర్వేషామపి చైతేషా మాత్మజ్ఞానం పరం స్మృతం।
తద్ధ్యగ్య్రం సర్వవిద్యానాం ప్రాప్యతేహ్యమృతం తతః॥ ౮౫॥

ఈ వేదాభ్యాసాదులందుపనిషదుక్తపరమార్థజ్ఞానము ప్రకృష్టమని జెప్పబడెను గావున జ్ఞానము సర్వవిద్యలకును ప్రధానము యేమనిన యట్టి జ్ఞానమువలన మోక్షము ప్రాప్తించును॥ ౮౫॥

మూ॥ షణ్ణామేషాంతు సర్వేషాం కర్మణాం ప్రేత్యచేహచ!
శ్రేయస్కరతరం జ్ఞేయం సర్వదా కర్మవైదికం॥ ౮౬॥

ఈపూర్వోక్తములగు వేదాభ్యాసాది షట్కర్మములలోను పరమార్థజ్ఞానపూర్వకమగు వైదికకర్మమైహికాముష్మిక శ్రేయస్కరమని తెలియతగినది పూర్వశ్లోకమందు అవిమోక్షహేతువనియు నిచ్చట నిహపరసాధనమనియు జెప్పుటవలన పునరుక్తిలేదు గోవిందరాజు ఇచ్చట స్మార్తకర్మముకంటే వైదికకర్మమిహపరసాధనమని వ్రాసెను వేదాభ్యాసాదికర్మములు స్మృతివిహితములగుటచేత నందువైదికముగానిది స్మార్తకర్మమనిలేదు గావున నిర్ధారణషష్ఠి సంభవించదని కుల్లూకభట్టువ్రాసెను॥ ౮౬॥

మూ॥ వైదికే కర్మయోగేతు సర్వాణ్యేతాన్యశేషతః।
అంతర్భవంతి క్రమశ స్తస్మిం స్తస్మిన్ క్రియావిధౌ॥ ౮౭॥

పరమాత్మోపాసనారూపమగు వైదికకర్మయోగమందు పూర్వోక్తములగు నైహికాముష్మిక శ్రేయస్సులాయా యుపాసనవిధియందు సంభవించుచున్నవి ఇట్లుగాకున్న "సర్వాణ్యేతాని" యనుటచే నావేదాభ్యాసాదులే పరామర్శించబడును గాన నివిపరమాత్మజ్ఞానవిషయములయి యుపయోగించును॥ శ్రు॥ "తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావివిదిషంతి। యజ్ఞేనదానేన తపసానాశికేన" యనుశ్రుతివలన యజ్ఞాదులు విహితాంగములుగా నంతర్భావమును పొందుచున్నది॥ ౮౭॥

మూ॥ సుఖాభ్యుదయికం చైవ నైశ్శ్రేయసిక మేవచ।
ప్రవృత్తంచ నివృత్తంచ ద్వివిధం కర్మ వైదికం॥౮౮॥

ఇష్టమగు వైదికకర్మమనగా జ్యోతిష్టోమాదికమున్ను ప్రతీకోపాసనాదికమున్ను గ్రహింపబడుచున్నది స్వర్గాదిసుఖప్రాప్తికరమగునని సంసారప్రవృత్తిహేతువౌటవలన ప్రవృత్తమనిన్ని మోక్షార్థమగుకర్మము సంసారనివృత్తి హేతువుగావున నివృత్తమనిన్ని వైదికకర్మము ద్విప్రకారకమని తెలియదగునుదీనినే స్పష్టపరచుచున్నాడు॥ ౮౮॥

మూ॥ ఇహచాముత్రవా కామ్యం ప్రవృత్తం కర్మకీర్త్యతే।
నిష్కామం జ్ఞానపూర్వంతు నివృత్తముపదిశ్యతే।౮౯॥

ఇహలోకఫలకమగు కారీరాదికము స్వర్గసాధనమగు జ్యోతిష్టోమాదికమున్ను దృష్టాదృష్టఫలకమగునది కామ్యము ప్రవృత్తమనియు నిట్లుకామ్యముగాని కేవల మోక్షసాధనమయిన కర్మమునివృత్తమనిచెప్పబడెను॥ ౮౯॥

మూ॥ ప్రవృత్తం కర్మసంసేవ్య దేవానామేతి సామ్యతాం।
నివృత్తం సేవమానస్తు భూతాన్యత్యేతి పంచవై॥౯౦॥

ప్రవృత్తకర్మాభ్యాసముచే దేవసమానత్వము నొందుననగా నుపలక్షణముచేత తత్ఫలమునొందును నివృత్తకర్మాభ్యాసముచే మరల శరీరారంభకములగు భూతములనతిక్రమించుననగా మోక్షమునొందును॥ ౯౦॥

మూ॥ సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతేషు చాత్మని।
సమంపశ్యన్నాత్మయాజీ స్వారాజ్య మధిగచ్ఛతి॥౯౧॥

స్థావరజంగమాది సర్వభూతములందు నాత్మరూపముగానుంటున్నాను సర్వభూతములును పరమాణురూపములై నాయందుంటున్నవని యావజ్జీవముబ్రహ్మార్పణన్యాయముచే యజ్ఞాదులొనర్చుచు స్వయముగా బ్రకాశించువానిధర్మము స్వారాజ్యము బ్రహ్మత్వమునొందును॥ శ్రు॥ "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ" యజనాదిభిశ్శాంతము పాసీత" యనియును యజుర్మంత్రము "యస్తుసర్వాణిభూతాని చాత్మన్యేవానుపశ్యతి।సర్వభూతేషుచాత్మానం తతోనవిజుగుప్సతి" యనియు వీటియర్థ

మువ్రాయబడెను॥ ౯౧॥

మూ॥ యథోక్తాన్యపి కర్మాణి పరిహాయ ద్విజోత్తమః।
ఆత్మజ్ఞానే శమేచస్యా ద్వేదాభ్యాసేచ యత్నవాన్॥౯౨॥

శాస్త్రోక్తములయినప్పటికిని యగ్నిహోత్రాదికర్మములనువిడిచి బ్రహ్మాధ్యానేంద్రియజయప్రణవోపనిషదాది వేదాభ్యాసమందు యత్నముగలవాడు బ్రాహ్మణుడు గావలెను ఇదియే మోక్షోపాయములలో నంతరంగోపాయమని తెలియుటకు గానియగ్నిహోత్రాదికర్మములను విడుచుటకుగాదు॥ ౯౨॥

మూ॥ ఏతద్ధి జన్మసాఫల్యం బ్రాహ్మణస్య విశేషతః।
ప్రాప్యైత త్కృతకృత్యోవా ద్విజోభవతి నాన్యథా॥౯౩॥

ఈయాత్మజ్ఞానవేదాభ్యాసాదికము బ్రాహ్మణునకుజన్మసాఫల్యకరము ద్విజుడుదీనినిబొంది కృతకృత్యుడగునుగావున మరొకప్రకారముచేగాదు వేదమువలననే బ్రహ్మమునెరుగవలెనని వేదమును బ్రశంసించుచున్నాడు॥ ౯౩॥

మూ॥ పితృదేవమనుష్యాణాం వేదశ్చక్షుస్సనాతనం।
అశక్యంచాప్రమేయంచ వేదశాస్త్రమితిస్థితిః॥౯౪॥

పితృదేవమనుష్యులకు హవ్యకవ్యాన్నదానములు జేయుటవిషయమై వేదమే నాశములేనినేత్రమువంటిది ప్రమాణాంతర మక్కఱలేని ప్రమాణముగావున నిదియొకరన్యథా జేయుటకశక్యమైనదియైనగాన పౌరుషేయమనుట మీమాంసాదిన్యాయనిరపేక్షముగా దెలియశక్యము గానిది గాన నప్రమేయము గావుననే మీమాంసచేతనున్ను వ్యాకరణాద్యంగములతో సర్వమున్ను బ్రహ్మప్రతిపాదకమగు వేదార్థము దెలియందగునని వ్యవస్థితమాయెను॥ ౯౪

మూ॥ యావేదబాహ్యాస్స్మృతయో యాశ్చకాశ్చకుదృష్టయః।
సర్వాస్తానిష్ఫలాః ప్రేత్య తమోనిష్ఠాహితాస్స్మృతాః॥౯౫॥

ఏస్మృతులువేదమూలములుగావో చైత్యవందనమువలన స్వర్గప్రాప్తియగు ననెడిది మొదలగు నాదృష్టార్థవాక్యములును మొదలగుతర్కమూలములును దేవాదినిరాకరణాత్మకములును వేదవిరుద్ధములగు చార్వాకాదిశాస్త్రములు నివియ

న్నియుంబరలోకమందు నిష్ఫలములు నరకఫలములుగావుననని మన్వాదులచే జెప్ప బడెను దీనినేస్పష్టపరచుచున్నాడు॥ ౯౫॥

మూ॥ ఉత్పద్యంతేచ్యవంతేచ యాన్యతోన్యానికానిచిత్।
తాన్యర్వాక్కాలికతయా నిష్ఫలాన్యనృతానిచ॥ ౯౬॥

వేదేతరమూలములగు కొన్నిశాస్త్రములు పౌరుషేయములుగావున పుట్టించు చున్నవి నశించుచున్నవి యాధునికములుగావున నవినిష్ఫలములునన్నృతములునుస్మృత్యాదులు వేదమూలములుగావుననే ప్రమాణములగుచున్నవి॥ ౯౬

మూ॥ చాతుర్వర్ణ్యం త్రయోలోకా శ్చత్వారశ్చాశ్రమాః పృథక్।
భూతంభవద్భవిష్యచ్చ సర్వంవేదాత్ప్రసిద్ధ్యతి॥ ౯౭॥

"శ్రు॥ బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీ"దనునదిమొదలుగాగలవేదముచేతనే నాలుగువర్ణములును సిద్ధములాయెను॥ "బ్రాహ్మణోభూతమాతా పితృజనితత్వా"యనితదుపజీవిగా స్వర్గాదిప్రాప్తిన్ని సిద్ధమాయెను నాలుగాశ్రమములున్ను వేదమూలములయ్యేవేసిద్ధములాయెను అనేకముజెప్పనేల అయినదియు నగుచున్నదియు కానున్నయునగు నీజడము "అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్య"గనుదానిచేభేదమువలననే సిద్ధించుచున్నది॥ ౯౭॥

మూ॥ శబ్దస్స్పర్శశ్చ రూపశ్చ రసోగంధశ్చ పంచమః।
వేదాదేవప్రసూయంతే ప్రసూతిగుణకర్మతః॥ ౯౮॥

ఈలోకమందును పరలోకమందున్ను యేశబ్దాదివిషయములు పుట్టింపచేసే గుణత్రయవ్యాపారములుగలవగుటవలన తన్నిబంధనవైదికకర్మము హేతువుగాగలవిగావున వేదమువలననే సిద్ధించుచున్నవి॥ ౯౮॥

మూ॥ బిభర్తి సర్వభూతాని వేదశాస్త్రం సనాతనం।
తస్మాదేతత్పరం మన్యే తజ్జంతోరస్యసాధనం॥ ౯౯॥

నిత్యమగువేదశాస్త్రము సర్వభూతములనున్ను భరించుచున్నది యదియెట్లన్న "శ్రు॥ హవిరగ్నౌ హూయతే। సోగ్నిరాదిత్యముపసర్పతి। వేదస్తత్సూర్యో రశ్మిభిర్వర్షతి। తేనాన్నంభవతి। అథేహభూతానాముత్పత్తిస్థితిశ్చేతిహవిజ్ఞాయతే,